Søren Kierkegaard

Dancadan çeviren
Nur Beier

YA / YA DA

ALFA
FELSEFE

YA/YA DA
Yaşamdan Bir Parça

SØREN KIERKEGAARD (1813-1855)

Danimarka'nın Kopenhag şehrinde dünyaya gelen Soren Aabye Kierkegaard yedi çocuklu bir ailenin son çocuğudur. Kierkegaard hayatı boyunca dindar babasının etkisinde yaşamaya devam edecektir. Babası tarafından en iyi okullara gönderilen Kierkegaard on yedi yaşındayken Kopenhag Üniversitesinde teoloji okumaya başlar. Burada felsefeyle tanışır ve teolojiye ilgisi giderek azalır. Felsefe üzerine makaleler yazmaya başlar, sistematik felsefeyi eleştirerek felsefesinde bireyi merkeze alır. Melankoli, bulantı, kaygı gibi kavramlara felsefesinde geniş bir şekilde yer veren ilk filozof olması onu varoluşçu felsefenin babası yapar. Eserlerinden bazıları: *İroni Kavramı* (1841), *Korku ve Titreme* (1843) ve *Ölüme Götüren Hastalık* (1849).

NUR BEIER

İstanbul'da Arnavutköy Amerikan Kız Kolejinden (ACG) mezun oldu. Sonrasında yerleştiği Danimarka'da, Kopenhag Üniversitesinde ve ardından Southern Denmark Üniversitesinde Dilbilim ve Ortadoğu ve Göç Çalışmaları Bölümünde okudu. Danca-Türkçe dil eğitmeni de olan Beier bunun yanı sıra serbest çevirmen olarak Dancadan Türkçeye felsefe ve klasik ve modern edebiyat çevirileri yapıyor. Nur Beier ayrıca sosyo-kültürel ve sosyo-politik konularda ve özellikle kadın hakları, kadın-erkek eşitliği, cinsellik, etnik köken ve kimlik, etnik sorunlar, göç ve göçmen sorunları, entegrasyon vb konularda, Danca, İngilizce ve Türkçe bir dizi bilimsel antolojiye de katkıda bulunduğu gibi, muhtelif araştırma yazılarına da imza attı. Çevirilerinden bazıları: *Korku ve Titreme* (2015), *Aforizmalar* (2017), *Baştan Çıkarıcının Günlüğü* (2017).

Enten-eller: Ya / Ya da
© 2018, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviren Nur Beier
Kitap Editörü Mutlu Hacıoğlu
Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Zuhal Turan

ISBN 978-605-038-184-9
ISBN 978-605-038-186-3 (ciltli)
1. Basım: Mart 2020

Bu kitap Danish Arts Foundation'ın katkılarıyla yayımlanmıştır.

Danish Arts Foundation

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

Søren Kierkegaard

YA/ YA DA

Dancadan çeviren
Nur Beier

ALFA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ, 7
Elis Şimşon

YA/YA DA

A'NIN KÂĞITLARINI İÇEREN
BİRİNCİ CİLT, 41

Önsöz 43
Διαψαλματα [Diapsalmata] 59
Ya/Ya da 89
Dolayımsız Erotik 97
Antik-Trajiğin Modern-Trajiğe Yansıması 201
Gölge Oyunu 233
En Mutsuz Olan 293
İlk Aşk 311
Ekim Nöbeti 369
Baştan Çıkarıcının Günlüğü 393

B'NİN KÂĞITLARINI VE A'YA MEKTUPLARI İÇEREN
İKİNCİ CİLT, 557

Evliliğin Estetik Geçerliliği 559
Kişilik Gelişiminde Estetik Olan ile
Etik Olan Arasındaki Denge 737
Sonsöz 949
Tanrı'ya Karşı Daima Kabahatli Olduğumuz
Düşüncesinde Yatan Ahlaken Yükseltici Unsur 955

SUNUŞ

Elis Şimşon

Søren Aabye Kierkegaard *Ya/Ya da*'yı, hayatının tek aşkı Regine Olsen'le nişanlılığına son verdikten ve *İroni Kavramı* başlığını taşıyan tezini savunduktan sonra, Kopenhag'ı ilk kez terk edip soluğu Berlin'de aldığı 1841 yılında tasarlamaya başlamıştı. Bu devasa kitabın zihinsel mayalanma sürecinde düşünürün hayatında neler olup bittiğine yakından bakmak, kitaba yaklaşmak için iyi bir vesiledir.

Kierkegaard ilk görüşte âşık olduğu ve ilişkilerinin üç seneyi devirmesinin ardından 1840 yılında evlenme teklif ettiği Regine'nin aşkının, onu sağalttığını ve özgürleştirdiğini hissediyordu. "Regine'm!" diye başlayan mektuplarının birinde, "Beni, mutlu ya da üzgün olsam da hep seveceğine inandırdığın her an, ruhumu Araf'tan kurtardığını bilmeni isterim," diye yazmıştı.[1] Ama Kierkegaard giderek melankolisine yenik düşüyor, "Şu hayatta nasıl varolmalı?" sorusu mütemadiyen aklını kurcalıyordu. Bu soru onun için sadece entelektüel ya da pragmatik bir dert değildi; ruhani bir yükümlülüktü aynı zamanda, çünkü bu soru Tanrı'nın huzurunda nasıl yaşanır ve Tanrı'yla en hakiki, en samimi ilişki

[1] Clare Carlisle, ***Philosopher of the Heart: The Restless Life of Søren Kierkegaard,*** UK, Allen Lane, Penguin Books, 2019, s. 74.

nasıl kurulur sorularından bağımsız değildi. Onu gelgitli ama çoğunlukla karanlık bir halet-i ruhiyeye sürükleyen bu soru hayatı boyunca yakasından düşmeyecekti.

Bu esnada Regine'yi çok sevmesine rağmen bir evliliği yürütemeyeceğine ikna olmaya başlamıştı. Ruhunun karanlığını Regine'yle paylaşmaktan çekiniyor, genç kadının hayatını cehenneme çevirmekten korkuyordu. Regine'yi sevdiği ve acı çekmesini istemediği için ondan ayrılması gerektiğini düşünüyordu. Başkalarının, hakkındaki görüşlerine her zaman önem veren Kierkegaard, Regine'yle evlenmenin, aralarındaki sevgi bağını pekiştirmek için birbirlerine verecekleri bir sözden çok daha fazlası olduğunu biliyordu; evlenmek belirli toplumsal rolleri de üstlenmeye dair bir söz vermekti: İyi bir eş, baba, aile reisi olmayı da gerektiriyordu. Dolayısıyla evlilik, düzenli bir gelir kaynağı sağlayacak bir işte çalışmasını da zorunlu kılacaktı. Teoloji mezunu olarak akademisyen olabilirdi ya da devlet kilisesinde papazlık yaparak cemaate liderlik edebilirdi. Bu senaryoya göre hayatı belirli ödevler, sorumluluklar ve beklentilerle şekillenecekti. Kierkegaard bunu istemediğini fark etmişti. On üç aylık nişanlılıktan sonra Regine'den ayrılmaya karar verdi. Sancılı bir süreçti; çünkü Regine, Kierkegaard'un bu kararını anlamakta ve kabullenmekte çok zorlandı. Çocuksu uysallığını bir kenara bırakıp Kierkegaard'u hayrete düşüren bir azim ve güçle direndi bu karara, "dişi bir aslan gibi savaştı."[1] Genç kadının bir olgunlaşma sürecine girdiğine tanıklık ederken ve onu hâlâ severken kararının arkasında durmak Kierkegaard'un canını çok acıtıyordu. Buna katlanabilmek için kadını "kandırmayı" seçti: Acımasız bir tavır takınarak Regine'nin ondan soğumasını sağlamaktı amacı; böylece kadın kendisini aşağılanmış hissetmeyecek ve ayrılık kararını o da güçlü bir biçimde sahiplenecekti. Kierkegaard'un planı başarıya ulaştı. Nişanı bozup ortalığı karıştırmanın yakıcı

[1] Alastair Hannay, *Kierkegaard*, çev. Nur Nirven, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 175.

sorumluluğu altında ve aldığı kararın birçok insanı etkilediğini görmenin krizini de omuzlayarak Berlin'e gitti. Papaz olma ihtimalini de böylece geride bıraktı. Nihayet kendisini yazmaya adayabilecekti, yaşadıklarını anlamlandırmak için yazmaya ihtiyaç duyuyordu.

Kierkegaard'un yolunu Berlin'e düşürmesinin bir diğer sebebi, tutkuyu düşünce uğruna kurban eden, dönemin baskın felsefesi Hegelciliğin donuk felsefe sistemine karşı sağlam bir eleştiri arayışıydı. 1830'ların sonu ve 1840'ların başında Hegel'in *Mantık Bilimi*, Danimarkalı entelektüellerin en çok tartıştığı eserlerden biriydi. Kierkegaard'un da Hegel'in düşüncesiyle oldukça karmaşık bir ilişkisi vardı: Kıyasıya eleştirmeye girişse de Hegel'den çok etkilendiği barizdi. Kierkegaard'un Hegel'i alımlayışında, Kopenhag Üniversitesindeki hocalarının ve entelektüel çevrede dönen tartışmaların çok büyük payı vardı. Bu yüzden, canlılığı ve devinimi emerek düşünceyi kurutan bir soyutlama ortaya koyan Hegelci mantık bilimini akademik felsefi aktivitenin tümüyle ve hatta bizzat felsefenin tanımıyla eş tutuyordu.[1]

Kierkegaard'a göre Hegelcilik, varoluşun en rafine ifadesinin kavramsal düşüncede bulunabileceğini iddia ediyordu; bu ise, varoluşun en kendine has özelliğini ıskalamak, varoluşu sadece düşünceye hapsetmek ve ona müthiş bir haksızlık ederek hayli dar bir perspektiften yaklaşmak anlamına geliyordu. Her şeyi rasyonel biçimde açıklayıp kavramsal analize tabi tutan Hegelci düşünce sistemi, varoluşun içini boşaltmaktan, ona yaşamsallık veren çelişkileri yatıştırıp uzlaştırmaktan başka bir şey değildi. Kısaca, Kierkegaard'a göre varoluş sadece düşünceden müteşekkil olamazdı.

Şüphesiz, bu fikre kapılmasının ardında Hegel'in Hıristiyanlık hakkındaki görüşleri de yatıyordu ama bunlar da Kierkegaard'a yine ikinci elden, yani halihazırda sürmekte olan entelektüel tartışma vasıtasıyla ulaşmıştı. Dönemin

---

1 Clare Carlisle, *Kierkegaard: A Guide for the Perplexed*, New York, Continuum Publishing, 2006, s. 4.

saygın oyun yazarı ve edebiyat eleştirmeni olan Johan L. Heiberg ve önde gelen teolog Hans Lassen Martensen, Kopenhag'daki Hegelciliğin en güçlü temsilcileriydi. Martensen, Hegelci dolayımlamanın Hıristiyanlık öğretisindeki önemini savunuyordu. Yahudilik, insan ve Tanrı arasındaki ayrımın asla uzlaşmayacağı ilkesi üzerine kurulu olduğundan, Aristoteles mantığındaki "üçüncü halin olanaksızlığı" yasasına dayanıyordu. Diğer bir deyişle, Yahudilik "ya insan ya da Tanrı" diyen bir çerçeve çizmişti; çünkü birbiriyle çelişkili iki şey, yani tanrısal olan ve insan doğası, bir araya gelemezdi. Oysa Hıristiyanlık, İsa'nın, Tanrı'nın oğlu olduğunu kabul ederek ve tecessüm öğretisini merkeze koyarak hem Yahudiliğin "ya/ya da" çerçevesini hem de Aristoteles mantığını aşmıştı. Tanrı böylece dünyaya içkin kılınmıştı; teologların yapması gereken, bu içkinliği, Hegelci bir esinle, kavramsal düşünceye tercüme etmekti. Zira bu şekilde, Teslis'te temellenen tüm gerçeklik rasyonel bir düşünce sistemi içinde ifşa edilebilirdi. Dolayısıyla Hegelci uzlaşım, Hıristiyanlığın Yahudiliğe üstünlüğünü anlamak için en önemli anahtar haline gelmişti. Aristoteles mantığında çelişkili kalan şeylerin Hegelci mantıkta dolayımlanıp uzlaştırılması bir üst adımdı; haliyle yapılması gereken "bu korkunç ya/ya da mantığını aşmaktı."[1] Martensen bu argümanı kurduğu "Rasyonalizm, Doğaüstücülük ve Üçüncü Halin Olanaksızlığı" adlı metninde çok defa "ya/ya da" tabirini kullanıyordu.

Gelgelelim, tartışmanın diğer kutbunda ise Kierkegaard'un da zamanında din dersleri aldığı, ailece saygı duydukları Piskopos Mynster vardı. Mynster, Tanrı'nın içkinliği fikrine karşıydı. İmanın felsefi kavramlar vasıtasıyla rasyonel bir biçimde temellendirilmesini ve felsefi bir sisteme kaydedilmesini reddediyordu. Ona göre, Hegel'in, imanı kavranabilir bir bütüne içkin kılarak dolayımlaması

[1] *A.g.e.*, s. 54.

da Hıristiyan öğretiye taban tabana zıttı: Hıristiyan birey, Tanrı'ya ancak aşağıdan, huşu ve tevazu içinde yönelebilirdi; yukarıdan, kavrayarak değil. Mynster bunu öne sürerek bireyin Tanrı'yla birebir kişisel ilişkisine vurgu yapıyordu. Amacı, bireyin bu ilişkideki ruhani gelişiminin önemini göstermekti, bütünsel tinin gelişimini değil. Martensen ve Mynster arasındaki bu tartışma, hiç şüphesiz Kierkegaard'un çok ilgisini çekmişti ama kendi pozisyonunu belirlemeden önce Berlin'e gidip Hegelciliğe karşı sığınabileceği bir kale olması umuduyla Schelling'in derslerini de izlemek istemişti. Ne yazık ki Hegelcilik karşısında Schelling de onu hayal kırıklığına uğratmıştı.

Dostu Emil Boesen'e Berlin'den gönderdiği Ocak 1842 tarihli mektupta *Ya/Ya da* adlı bir proje üzerinde çalıştığından ve durmaksızın yazdığından söz ediyordu. Bu onun hayattan el etek çekebilmesi için de sağlam bir bahane olmuştu. Bu çalışmanın, Hegel felsefesindeki dolayım ve çelişki kavramlarını felsefi bir biçimde tartışmayı amaçlamadığını, aksine tamamıyla edebi yazılardan oluşacağını ve bunun için de bambaşka bir biçeme başvurduğunu dostuna çıtlatıyordu. Dahası, bu projeyi gizli tutmasını tembihliyordu.[1] Kierkegaard birkaç ay sonra, "en gözde fikri" olarak tanımladığı ve "onunla var olduğunu"[2] söylediği *Ya/Ya da*'ya son noktayı koymak için Kopenhag'a dönme kararı aldı. Dönerken elinde kitabın birçok bölümünün neredeyse son haline getirilmiş taslağı hazırdı bile. Tamamı on bir ayda yazılan kitap, editör/yayımcı Victor Eremita'nın önsözüyle 20 Şubat 1843'te yayımlandı.

Adları bile belli olmayan iki kişinin el yazmalarından oluşan bu devasa kitapta yok yoktur: evliliği savunan mek-

---

1 Joakim Garff, *Søren Kierkegaard: A Biography,* Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 2005, s. 211. 2

2 Howard V. Hong ve Edna Hong, "Historical Introduction," Søren Kierkegaard, *Either/Or,* birincin bölümün (çev. Howard ve Edna Hong) içinde, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1987, s. viii.

tuplar, bir tiyatro oyunu, Johannes adlı genç bir adamın tuttuğu baştan çıkarma günlüğü, şiirsel birtakım aforizmalar, sevgi, özgürlük ve kişinin Tanrı'yla ilişkisi üzerine bir vaaz ve bölük pörçük fragmanlar...[1]

Peki, bu insanlar kimdir? Birbirleriyle diyalog halindeler midir? Bu el yazmaları neden aynı kitapta toplanmıştır? Bu yazıları bir arada tutan ortak bir tema ya da anlatısal bir çerçeve var mıdır? Adı "Muzaffer Münzevi" ya da "Yalnız Galip"[2] anlamlarına gelen Victor Emerita, önsözde bu sorulara, okurun işini pek de kolaylaştırmayan, ama yine de kapı aralayan birtakım cevaplar verir. Ne var ki Emerita, Kierkegaard'un kurgusundan ibarettir. Bu hayal ürünü editör, okura A'nın ve B'nin el yazmalarını eskiciden aldığı bir çalışma masasının çekmecesinde bulduğunu anlatır. Yazıların ilk grubu genç bir estete aittir. Emerita'nın, "A'nın Kâğıtları" olarak adlandırdığı bu cilt estetik varoluş evresini resmeder. A adlı kişi, hayatla duyumsama temelinde bir ilişki kurar; dolayısıyla yeni, heyecan verici, zevkli ve ilginç olanı deneyimleme peşindedir. Buna rağmen, çoğu zaman mutsuzluktan şikâyetçidir.

Estet, Alman Romantizminin ironik bir tasviri olmakla beraber Don Juan, Pers Kralı Ahaşveroş ve Faust gibi tiplemelerden de esinlenerek kurgulanmıştır. Bu karakterin en gelişkin hali, birinci cildin son bölümü olan "Baştan Çıkarıcının Günlüğü"nde arz-ı endam eder. Johannes için baştan çıkarma bir oyundan ibarettir; hedef, âşık olduğu kadını elde etmek değildir. Aksine aşk, ancak karşı taraftan gelen

---

1 Bu kitabın birbirinden kopuk gibi duran, türleri tamamen farklı edebi metinlerden oluşması, ülkemizdeki yayımcıların bu bölümleri münferit kitaplar olarak basmasına yol açmıştır. Bu, maalesef bu esere yapılan büyük bir haksızlıktır. Kierkegaard özellikle Boesen'e gönderdiği mektuplarda bu eseri büyük bir dikkatle tasarladığını, okurun ya tüm kitabı okumasını ya da elini bile sürmemesini arzu ettiğini yazmaktadır. Dolayısıyla elinizdeki baskı, Kierkegaard'un isteğine sadık tek baskıdır.

2 A. Hannay, *Kierkegaard*, s. 192.

bir dirençle güzeldir Johannes'e göre. Kavuşulduğunda ve tamamen teslim olunduğunda aşk alışkanlığa, güçsüzlüğe ve bağlılığa dönüşür; heyecanını yitirip sıkıcılaşır. Johannes, zihinde ilginç senaryolar tasarlayarak, insanları ve olayları manipüle edip dünyayı bir *oyun alanı*na çevirmek üzerine kurulan bir hayat görüşünün vücut bulmuş halidir. Sıradan gündelik hayatı, her tür imkânı seferber ederek, şiirsel bir şölene, romantik bir kovalamacaya, hazzı yüksek bir seyirliğe dönüştürmektir hedef. Sıkıcı olana yer yoktur, ilginç olanın peşine düşülür. Fiili dünya buna izin vermiyorsa çare, imgelemin sonsuz ilginç ihtimal üretme gücüne sığınmaktır.

İkinci grup el yazmaları ise "B'nin kâğıtları" olarak adlandırılır. Wilhelm adlı bir yargıcın genç estete yazdığı mektuplarda etik varoluş evresinin anahatları çizilir. Bu cildin sonunda yaşlı bir papaza ait olduğu iddia edilen bir de vaaz yer alır. Kişinin birebir Tanrı'yla kurduğu ilişkide kendisini fark edeceğini ve varoluş sorusunun en sahih biçimiyle Tanrı'nın huzurunda açılacağını telkin eden bu vaaz, dinsel varoluş evresinin detaylı bir temsili olmasa da temel çerçevesini sunar.[1]

Wilhem, genç esteti, hayatını sadece kendine hizmet etmek, haz almak ve tahammül edemediği durumlardan anında kaçmak üzerine inşa ettiği için fazlasıyla bencil bulur; bağlılıktan, taahhütten, sorumluluktan kaçışın ete kemiğe bürünmesidir o adeta. Wilhem, estetin toplumsal hayattan ve insanların birbirinden sorumlu oluşundan bihaber olduğunu düşünür. Hakiki ve fiili ilişkilerin yerine fantazileri geçirerek estet kendini kandırır. Hayal dünyasında yaşar; dolayısıyla fiili dünyada hareketsizliği seçmiştir. Çünkü imkânlarla oynaşmak eğlenceli olsa da imkânı gerçekleştirmeyi göze alamamak onu hep ideal dünyanın korunaklı alanında muhafaza etmektir. Oysa karar sorumluluk alma kararıdır. Diğer bir deyişle, tasavvur edilen imkân çeşitliliğinden biri-

[1] Dinsel evre, Kierkegaard'un aynı yıl farklı bir takma isimle yayımlatacağı *Korku ve Titreme*'de detaylı bir biçimde tartışılacaktır.

ni seçip onu fiili kılma yolunda bir adım atmayı gerektirir. İmkânın fiili kılınması süreci bir bilinmezliktir. Ama seçim tam da bilinmeze rağmen yapıldığı için seçimin sorumluluğunu üstlenmek zorlayıcıdır. Seçmek pasifliği yarar. Dahası, zihnine, imgelemine geri çekilen estetik evrenin aksine, etik evrede seçimler toplumsal bağlamda kendini gösterir. Oyunlarda, ideallerde ve fantazilerde saklanmanın yerine, yapılan seçimlerin ve alınan sorumlulukların kamusal görünürlüğü vurgulanır. Diğer bir deyişle, hayal alemindeki gezintiler, imkânlarla flörtleşmeler, hislerin ve duyumların sunduğu ilginç dünya yansımalarıyla donatılmış estetik evre, kişinin inisiyatif alıp bir söz vermesiyle, kendisini bir şeye adamasıyla, hayatına kattığı bir bağlılıkla aşılır. Etik evre ise verilen bir taahhüdü ve onunla gelen sorumluluğu merkez alır. Yargıç Wilhelm mektuplarında etik evrenin ayırt edici özelliklerini "evlilik" üzerinden anlatır.

İlk bakışta bu kitaptan edindiğimiz izlenim, kitabın bize tüm bu kurgusal tiplemeler vasıtasıyla iki farklı hayat görüşü, hayatla kurulan iki farklı ilişki, uzlaşıma varmayan iki seçenek sunduğudur. Editör Victor Emerita kitabın başlığını koyarken tam da bu ikiliği yansıtmak istediğinin altını çizer. Birinci cilt bir "ya," ikinci cilt ise "ya da"dır. Bu başlığın şöyle bir avantajı olduğunu da ifade eder: Kimin kimi ikna ettiği sorusu *askıya alınır*, bir sonuca varılamayacağı daha baştan okura sezdirilir; dolayısıyla kitabı okurken A'nın ve B'nin kim olduğunu unutup tekil kişilikler üzerine nihai hükümler vermeden, sadece onların hayat görüşleriyle karşı karşıya kalınır.[1] Bir anlamda, okurun bu kurgusal labirentte mütemadiyen önüne farklı senaryolar, seçimler, kararlar, ihtimaller ve bakış açılarının çıkacağının en önemli ipucu başlıkla verilmiştir.

Kierkegaard 12 Haziran 1842'de, yani kitabın yayımlanmasından sekiz ay önce, *Ya/Ya da*'nın yazarını gizli tutma

[1] Søren Kierkegaard, *Ya/Ya da*, çev. Nur Beier, İstanbul, Alfa Yayınları, 2020, s. 22.

gayesiyle okurlara bir açıklama yapmıştı; "bazı gazete ve dergilerde çıkan o parlak, nüktedan metinlerin yazarının" kendisi olmadığını söyleyip bu "hak edilmemiş onuru" geri çevirmişti. Bu kamusal seslenişte "yazılarına ilgi gösteren değerli insanlardan, kendi imzasını taşımayan hiçbir metni ona mal etmemelerini" rica etti.[1] Kurgusal yazarın inandırıcılığını pekiştirmek için kitap yayımlandıktan bir hafta sonra bir girişimde daha bulundu. *Fœdrelandet* adlı dergiye "A. F." imzasıyla[2] "*Ya/Ya da*'nın Yazarı Kimdir?" başlıklı bir yazı gönderdi. Yazının maksadı kitabın yazarının kim olduğuna ilişkin birtakım makul akıl yürütmeler sunmak gibi görünse de, Kierkegaard okurların dikkatini kendi üzerinden atmaya ve bir kez daha okurları yazarla ilgilenmemeye ikna etmeye çalışmaktaydı. Yazıyı şu cümleyle bitirmişti: "Bu yazının yazarı da dahil olmak üzere pek çok insan, kitabın asıl yazarının kim olduğu sorusuyla ilgilenmenin gereksiz olduğu kanısında. Onlar yazarın kimliğini bilmeden de mutlular; çünkü bu sayede, yazarın kişiliğine kafa yormadan sadece ellerindeki kitaba odaklanabilirler."[3]

Takip eden aylarda, Danimarka'nın birçok saygın dergi ve gazetesinde *Ya/Ya da*'yla ilgili yazı çıktı; okuyanların kitaba kayıtsız kalamadığı ortadaydı. Yukarıda da adını andığımız, dönemin önde gelen edebiyat eleştirmenlerinden Heiberg kitabın piyasaya sürülmesinden on gün sonra bir eleştiri yazısı kaleme aldı. *Ya/Ya da*'nın Kierkegaard'un eseri olduğunun pekâlâ farkında olan Heiberg kitabı şöyle betimlemişti: "Bulutsuz gökyüzünde ansızın çakan bir şimşek misali, edebiyat dünyamıza dev bir kitap düşüverdi kısa bir süre önce. Victor Emerita'nın tuğla gibi iki ciltlik, 838 sayfa-

---

1 Howard V. Hong ve Edna Hong, "Historical Introduction," s. xv.

2 Kopenhag Üniversitesindeki Søren Kierkegaard Araştırma Merkezinde akademisyen ve en kapsamlı Kierkegaard biyografilerinden birinin yazarı olan Joakim Garff, bu harflerin "yazar tarafından" anlamına gelen Danca *Af Forfatteren* sözünü imlediğini ileri sürüyor. Garff, *Søren Kierkegaard: A Biography*, s. 216.

3 *A.g.e.*, s. xvi.

lık *Ya/Ya da*'sından söz ediyorum." Heiberg kitabın devasa boyutunu eleştirmeyi de ihmal etmemişti:

> Şöyle düşünürüz: "Bu kalınlıkta bir kitabı okuyacak vaktim var mı, feda edeceğim zamanın buna değeceğinden nasıl emin olabilirim?" Kitabın başlığı bizi öyle etkiler ki, bunu kitapla kurduğumuz ilişkiye de uyarlamaktan kendimizi alamayız: "Bu kitabı *ya* okumalıyım *ya da* ondan uzak durmalıyım." Artık Altın Çağda yaşamıyoruz; herkesin bildiği gibi Demir Çağındayız, hatta daha spesifik bir biçimde söylersek, Demiryolu Çağındayız. Asıl mesele, en uzak mesafeleri en kısa zamanda kat etmekken, bir insanı bu boyutta bir ıvır zıvırla ortaya çıkmaya iten nasıl tuhaf bir anakronizmdir acaba?[1]

Heiberg, bu aşamadan sonra eleştirel tonu giderek sertleştirerek kitabın birinci cildinin, yani *Ya*'nın ritminin aksaklığından, yaratıcı üsluba rağmen düzensizliğin aşırı rahatsız edici oluşundan ve parlak fikirlerin bir türlü hakkıyla ortaya koyulamamasından şikâyet ediyordu; bir rüyada gibi, her şey kopuk kopuktu. Başlığı müthiş bir merak uyandırdığı için alelacele "Baştan Çıkarıcının Günlüğü" bölümüne geçtiğini anlatan Heiberg'in söz konusu bölümle ilgili düşünceleri şöyleydi: "[...] tiksiniriz, midemiz bulanır, içimiz kalkar ve bu baştan çıkarıcının nasıl bir insan olduğunu sorgulamak yerine, yazarın kendisini böyle bir insan olarak hayal etmekten haz duyabilmesinin, kendi özel dünyasında bu karakteri yaratabilmesinin nasıl mümkün olduğuna takılır aklımız. Kitaba bakarız ve bunun pekâlâ mümkün olduğunu görürüz. Kitaptan soğuruz, 'bu kadar *ya* yetti, *ya da*'yı hiç almayayım' deriz."

Nitekim, görünen o ki, Heiberg kitabın baştan çıkarmasına teslim olmuş ve ikinci cilt olan *Ya da*'yı da okumak istemişti. Bu ciltte nihayet "varoluş evreleri" fikrinin net bir

[1] J. Garff, *Søren Kierkegaard: A Biography*, s. 218.

biçimde ortaya koyulduğunu ifade edip, bu fikirdeki entelektüel parıltıyı takdir ediyordu. Üstelik, birinci ciltte dem vurduğu düzensizlik sorunu bu ciltte yerini adeta düzenleyici bir güce bırakmıştı: "İkinci cilt kusursuz; *ya/ya da* sorusu başımızı ağrıtmaz burada."[1]

Gelgelelim Kierkegaard küstah bulduğu bu eleştiriye müthiş öfkelenmişti. Kendisini, Heiberg'in Hegelciliğine olmasa bile estetik görüşüne yakın bulduğu için hayal kırıklığı daha da katlanmıştı. Kendini tutamayıp kalem kâğıda sarıldı. Tam dört gün sonra Victor Emerita'nın kaleminden "Profesör Heiberg'e Teşekkür Notu" adlı bir yazı yayımlandı *Fœdrelandet*'te. Yazıda Heiberg'e *Ya/Ya da*'yı "nasıl okumamız *gerektiği* hususunda biz okurları aydınlattığı için" iğneli ve sert bir dille teşekkür ediliyordu.[2] Heiberg'inki Kierkegaard'u kızdıran tek eleştiri yazısı değildi şüphesiz; kitapla, özellikle de "Baştan Çıkarıcının Günlüğü"yle ilgili yaygara epey uzadı. Öte yandan, kitabın böylesine sansasyon yaratması da bir başarı olarak görülebilir pekâlâ.

Ne var ki Kierkegaard'un Heiberg'e öfkesinin tek sebebi bir yazın adamı olarak kırılan gururu değildi. Kullandığı tüm takma isimlere, maskelere rağmen Kierkegaard'un metinleri çok kişiseldi. Kierkegaard insanların *Ya/Ya da*'nın asıl yazılış amacını keşfetmek isteselerdi muhtemelen daha derin bir sebebin peşine düşeceklerini, oysa bütün meselenin kendi özel hayatı olduğunu yazmıştı günlüğüne: "Ya niyetimi bilselerdi? Zırdeli olduğumu ilan ederlerdi."[3] Neydi bu niyet peki? Günlüklerine bakılırsa, kitabı kendisinin yazdığını gizlemek istemesi de aynı niyete hizmet ediyordu. *Ya/Ya da*, özellikle de "Baştan Çıkarıcının Günlüğü" bölümü tek bir okura yazılmış gibi görünüyordu: Regine'ye. Kierkegaard'un amacı, bu ayrılığı Regine için daha "kolay" kılmak ve nihayetinde onu kendinden uzaklaştırmaktı. Günlüğüne

---

1 *A.g.e.*, s. 219.
2 *A.g.e.*, s. 220.
3 *A.g.e.*, s. 225.

şöyle yazmıştı: "O'ndan ayrıldıktan sonra her gün Tanrı'ya tek bir şey için, *Ya/Ya da*'yı yazıp bitirebilmek için dua ettim (çünkü bu onun da yararına olacaktı, "Baştan Çıkarıcının Günlüğü"nü onu geri püskürtmek için tasarlamıştım)."[1] Kierkegaard'u baştan çıkarıcı Johannes ile birebir özdeşleştirmek elbette aşırı indirgemeci bir yaklaşım olur ama günlüklerine yazdıklarını da ciddiye alıp Regine ile yaşadıkları olmasaydı böyle bir tiplemeyi kurgulayamayacağını düşünmek de gayet olasıdır. Bu bağlamda, sevdiği kadınla evlenmek yerine Kopenhag'ı terk eden, soğuk kışa rağmen Berlin'de bir otel odasında, romatizma ağrıları ve onulmaz bir uykusuzluk çekerek, canını dişine takıp bu denli kapsamlı ve istikrarlı bir evlilik güzellemesi yazmak, belki de ancak bir "zırdelinin" yapacağı işti.[2]

Tüm bunlar, Kierkegaard'un hayatı ve eserleri arasındaki ilginç bağa işaret eder. Batı felsefesi tarihinde, hayat hikâyesinden en çok söz edilen düşünür olma şerefine de naildir Søren Kierkegaard. Regine'yle yaşadıklarına ilaveten, hayatını, babasının işlediği bir günahın tüm aileye sirayet ettiğine inandığı için otuz dört yaşına kadar her an öleceği korkusuyla yaşadığını (çünkü yedi kardeşten beşi otuz dört yaşını göremeden vefat etmişti), bunu atlatınca kendini yazmaya verdiğini, babasından kalan yüklü miras sayesinde hiç çalışmak zorunda kalmadığını, dört kez Berlin'e gitmesi dışında ömrünü Kopenhag'da geçirdiğini de biliriz.

Çoğunlukla yalnız ve yazarak geçirilen kırk iki yıllık bu kısacık ömrün, düşünürün eserlerini incelerken ve tartışırken bu denli konu edilmesinin sebebi nedir diye sormadan edemeyiz. Sebebi tabii ki Kierkegaard'un kendi hayatına yaklaşımıdır. Karşımızdaki düşünür, hayatını eserlerinin içine ilmek ilmek dokuyan, varoluşunu neredeyse yazarak oluşturan biriydi. Hayatı ve varoluşu anlamak için kendi hayatını çok ciddi bir biçimde gözlemliyordu; yaşadığı her

[1] Howard V. Hong ve Edna Hong, "Historical Introduction," s. xvi.
[2] J. Garff, s. 225.

ilişki, her duygu, her ruhsal çatışma, her çelişki, her hesaplaşma felsefi malzeme haline geliyordu onun elinde. Kendini ve ruh durumlarını anlamak, çelişkileriyle boğuşmak, çıkmazlarıyla baş edebilmek, nihayetinde "kendi olmak" için yazıyordu. Dolayısıyla Kierkegaard'un felsefi sorularının, dertlerinin ve meselelerinin kaynağı kendi hayatıydı. O, içeriyi dışarıya taşıyordu; dışarıyı içeriye değil.

Şu aşamada kaçınılmaz olarak sorulması gereken bir soru silsilesi belirir önümüzde: Tekil bir bireyin öznel varoluşu nasıl felsefi malzeme haline gelir? Bireyin kendine has iç dünyasından nasıl bir felsefi hakikat ortaya çıkabilir? Kierkegaard'un özel hayatını ifşa edecek denli kişisel meseleleri ile metinleri arasındaki bu yoğun geçişliliği örmesinin altında yatan felsefi motivasyon nedir? Dahası, şayet içsel çelişkilerin ve çıkmazların, tutkuların ve duygulanımların, yani kendi varoluşunun olabildiğince öznel bir tasvirini yapma peşindeyse, Kierkegaard neden takma adlara, kurgusal tiplemelere, edebi oyunlara, bilmecemsi yapılara başvurmuştur? *Ya/Ya da* bu soruları tartışmak için iyi bir zemindir; çünkü Kierkegaard bu kitapta kendi özel hayatından aldığı tüm malzemeyi insan olmanın içsel çelişkilerini anlamak ve ortaya koymak için kullanmış ve bunu yaparken felsefenin alışılmış sınırlarını fazlasıyla zorlamıştır.

1835 yılında, yani henüz yirmi iki yaşındayken günlüğüne şunları yazmıştı: "[...] asıl mesele, *benim için* hakiki olan bir hakikat bulmaktır; ömrümü adayacağım ve uğrunda ölmeyi göze alacağım hakikati bulmaktır."[1] Bir Kierkegaard mottosu haline gelecek olan bu cümle, düşünürün ömrü boyunca içselliğe, öznelliğe, tekil varoluşa, öznel hakikate yapacağı vurgunun habercisidir.

Bir filozofun eserleri ile özel hayatı arasındaki ayrım genellikle nettir. Filozoflar evrensel sorularla uğraştıkları ve bu sorulara herkes için geçerli cevaplar aradıkları için,

---

1 S. Kierkegaard'dan aktaran John D. Caputo, *How to Read Kierkegaard*, Londra, Granta Books, 2007, s. 10.

onlardan, kendi özel hayatlarını, kişisel tercihlerini, önyargılarını, ilgi alanlarını, tutkularını ve korkularını bir kenara bırakmalarını, yani öznelliklerinden sıyrılıp her insanda ortak olan, tartışma ve iletişim zeminini mümkün kılacak şeye odaklanmaları beklenir. Bu, pratikte pek mümkün olmasa da felsefenin yöneldiği entelektüel ideali açıkça tarif eder. Felsefe, düşünceler arasındaki bağlantıyı netleştirme, makul bir biçimde temellendirme ve bu sayede elde edilen hakikatin herkesin anlayabileceği bir düzeyde ifade edilip başkalarına iletilir kılınması edimidir. Bu da rasyonalite sayesinde mümkün olur; çünkü rasyonel düşünce her insanda ortak olduğu için iletişimin, aktarımın ve anlaşılmanın koşulu olarak kabul edilir. Bu yüzden kişisel, öznel ve tekil olan, felsefenin alanından kovulur; tikel koşulların ya da deneyimlerin ürettiği hakikatlerin de burada işi yoktur. Bu açıdan bakıldığında, bir filozofun hayat hikâyesini bilmek, onun düşüncesini anlamak için ne zorunludur ne de gerekli. Filozofların hayat hikâyelerini okumadan da metinleri, meseleleri ve kavramları pekâlâ tartışılabilir.

Ancak Kierkegaard'u bu bağlamda ayrı bir yere koymak gerekir. Tam da bu yüzden, ona "filozof" ya da "düşünür" derken tereddüt etmek durumunda kalıyoruz; o bir anti-filozoftur belki de. Felsefi malzemeyi bizzat hayatından edinen, iç dünyasını tüm tekil çelişkileriyle ve ruhsal çalkantılarını tüm kişiselliğiyle metinlerine yediren biridir Kierkegaard. Kişisel hayatını geride tutmak yerine, yaşadığı aşkı, kararsızlığını, ahlaki çıkmazlarını, ruhsal zaaflarını, ıstırabını, çaresizliğini ve umutsuzluğunu birer felsefi probleme dönüştürmüştü; dahası, bunların rasyonel düşünceyle ve soyut birtakım teoriler inşa ederek anlaşılamayacağı ve aktarılamayacağında ısrarcıydı. Varoluş sorusunun ancak *yaşanabileceğini* savunuyordu.

Kierkegaard'un Regine'yle yaşadığı sancılı süreç onun, spekülatif felsefenin cansız ve donuk düşünce sistemlerine ilişkin hayal kırıklığını daha da derinleştirmişti. Salt rasyo-

nel bir yaklaşım, insan varoluşunun vazgeçilmez unsurları olan bu ruhsal çatışmaları ve karar anlarının krizlerini anlamlandırmak ve ifade etmekte kifayetsiz kalıyordu. Bu çıkmazların kavramsal bir biçimde dolayımlanarak soğurulması, insan varoluşunun dinamizmini görmezden gelmekten başka bir şey değildi. Spekülatif felsefenin rasyonelleştirme ve sistemleştirme eğilimlerine direnen bir şey vardı insanın varoluşunda: içsellik ya da iç dünya.

Regine'yle yaşadığı deneyim, ona içselliğin felsefeye girişinin ve felsefi bir mesele haline getirilişinin spekülatif felsefe dolayımıyla mümkün olmayacağını açıkça göstermişti. Kişisel meseleleri ile felsefi problemlerini ayıklanamayacak denli birbirinin içine karıştırması Kierkegaard'un spekülatif felsefeye karşı aldığı tavrın da bir ürünüydü. İnsan olmanın sürekli kaynayan, oluş halindeki, gerilimli ve çıkmazlı, yoğun bir iç dünyaya sahip olmaktan yalıtılamayacağını düşünüyordu. Tutkudan sökülen, varoluşu salt düşünceden tesis eden, insanı hayatın çelişkilerinden azat edip nesnel, dışsal ve evrensel hakikatin parçası haline gelene kadar öznelliğini törpüleyen teorik sistemlere karşıydı savaşı. Varoluş, insanın kendi olması yönündeki daimi çabasıdır. Onu cansız ve donuk kavramsal kalıplara sokmaya çalışmak ve rasyonel bir biçimde temellendirmeye girişmek, varoluşun, yani bu daimi çabanın en kendisine has devinimini hiçe saymaktır: "Benim için hakiki olan hakikat" arayışını. Bu öznel hakikat ancak içsellikte "yaşanabilirdi."

Nitekim "içsellik" kavramını Kierkegaard, dönemin baskın felsefesi olan Hegelciliği ve bunun akademideki alımlanışını eleştirmek için düşüncesinin güç kaynağı haline getirmişti. Hegel'in, hakikatin kendini dışsallaştırdığı, dolayımlayarak kendisini açtığı ve duyumsanır kıldığı önermesine karşın, Kierkegaard dolayıma ve uzlaşmaya direnen içselliğin gizemini, yalnızlığını ve tekilliğini savunur. Önemli Kierkegaard uzmanlarından biri olan Alastair Hannay, düşünürün girişimini "Hegel'in dışının içine çevril-

mesi" olarak özetler.[1] Dahası, "benim için hakiki olan hakikat" ifadesi, bir keyfilik ya da egoizm anlamına gelmiyordu şüphesiz. Kierkegaard bu ifadeyi Luther'den ödünç almıştı; içsel bir adanmışlığa, hakikatin özneyi dönüştürme gücüne işaret ediyordu. Tekil bireyin tutkusunu ateşlemediği sürece hakikat sahteydi. Bu noktada bir başka soru silsilesi daha takılır aklımıza: Kişinin hayatını adayacağı, içindeki tutkunun ateşini körükleyen öznel hakikatini araştırmasının Kierkegaard için neden bir felsefi mesele haline geldiğini bu aşamada az çok sezebilsek de öznel hakikat, içsellik ve tekil varoluş hakkında, herkese hitap edebilecek bir kitabı Kierkegaard nasıl yazacaktı? Bu proje daha baştan kendi kendini olumsuzlamaz mı? Diğer bir deyişle, tekil varoluşun "teorisi"ni kurmak mümkün müdür veya bunu aktarmanın başka yolları mı vardır? John Caputo'nun sorduğu gibi, "benim için hakiki olan hakikatin *nesnel* bir takdimi mümkün olabilir mi? Okura hakikati bir kitapta bulmamasını, kendi hakikatini aramasını söyleyen bir kitap nasıl yazılabilir? Böyle bir kitap, yazılmış olmasıyla bir çelişki ortaya çıkarmaz mı?"[2] Kierkegaard'un buna bulduğu çözüm, "dolaylı iletişim" adını verdiği bir yöntemdi.

Kierkegaard insanların kendileri hakkında düşünmemeyi seçtiklerini, "onlar için hakiki olan hakikati" keşfetmek yerine hayatlarını rahatça düzene sokan dışarıdan verili hakikatleri tercih ettiklerini gözlemlemişti. İnsanlar kendilerini, öznel hakikatlerini ve içselliklerini unutarak yaşıyorlardı. Ama daha vahimi, bu unutuşun sebep olduğu muazzam kaybın farkında bile değillerdi. *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*'ta Anti-Climacus takma adıyla şunları yazmıştı Kierkegaard:

> Dünyada çok sessiz bir şekilde gerçekleşebilecek en büyük tehlike; kişinin, sanki daha önce hiç olmamışçasına, kendini

[1] Alastair Hannay, *The Arguments of the Philosophers: Kierkegaard*, New York, Routledge, 1991, s. 19.

[2] John D. Caputo, *How to Read Kierkegaard*, s. 15.

> kaybetmesidir. Başka hiçbir kayıp bu kadar sessiz sedasız gerçekleşmez; diğer her kayıp -kol, bacak, para, eş, vs- muhakkak fark edilir.[1]

Bu kayıp karşısındaki vurdumduymazlık, insan kalabalığına ekleme yapmaktan öteye gitmeyen eğitim ve kültür kurumlarının aynı kalıptan çıkma tek tip insanlar yetiştirmesinin sonucuydu. Bireylerin kendilerine has varoluşlarını ve öznel hakikatlerini keşfetmelerine fırsat tanımayan bir toplumsal yapı hâkimdi. Kierkegaard, insanların yığınlar halinde aynılaştığı bir çağda, samimiyet ve iç dünya sorularının üzerindeki baskılayıcı örtüyü yırtmayı amaç edinmişti. Bundan yola çıkarak çok önemli bir görev üstlenmişti: Okurlarını öznellikleriyle, içsellikleriyle buluşturmak için öncelikle kendilerinden kaçmak için öne sürdükleri psikolojik bahaneleri atlatmalarını sağlayabilmek için onların rızasını alabileceği bir yöntem geliştirmeliydi. Okur metne yaklaşınca kendine yaklaşmayı ve iç dünyasıyla daha sahici bir ilişki kurmayı da seçecekti böylece. Metin, okurun öznelliğinin sesini duymasına bir davet sunacaktı. Bu yöntemi "dolaylı iletişim" olarak adlandırmıştı.

Bilimsel Olmayan Sonuçlandırıcı Notlar'da, Johannes Climacus takma adıyla, dolaylı iletişimin başarıyla ifa edilmesinin aslında ne kadar zor olduğunu tarif etmek için şöyle bir analoji kullanır:

> Yoldan geçen birini durdurup ona bir şey söylemek zor değildir. Ama yoldan geçen birine, geçip gitmeye devam ederken, durdurup vaktini almadan, onu sizin istikametinize doğru yürümeye ikna etmeye yeltenmeden; aksine ona, kendi yolunda yürüme isteğini daha da güçlendiren itkiyi verecek şeyi söylemek zordur. İçselliğin hakikatini gözeten

[1] Søren Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, Fransızcadan çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, 2017, s 42; çeviri değiştirilmiştir.

> bir iletişim söz konusu olduğunda, varolan tekil bir bireyin diğeriyle ilişkisi bu şekilde tezahür eder.[1]

Kierkegaard'un amacı, yanılsamadan ibaret olan yaşam biçimlerini ifşa etmekti. Bunu doğrudan yaparsa ters tepeceğinin pekâlâ bilincindeydi; çünkü insanlar yaşam biçimlerinin, davranışlarının ve doğru diye tutundukları şeylerin doğrudan eleştirilmesine ve saldırıya uğramasına ya sert tepki verir, ya inkâr eder ya da hiç oralı olmaz. Dolayısıyla yanılsamaları parçalama maksadındaki bu eleştiri dolaylı yoldan yapılmalıdır. Öyle bir yöntem benimsemek gerekir ki kişi hâlâ bütünselliğini koruyup seçim özgürlüğünü kullanabilsin, seçeceği her şeyin ve vereceği her kararın, kendi inisiyatifi doğrultusunda gerçekleştiğini, dışarıdan bir otoritenin ya da tavsiyenin etkisi altında kalmadığını hissetsin. Özellikle takma adlarla yazdığı eserlerinde Kierkegaard'un yapmaya çalıştığı şey, okura kendi seçimlerini yaptığı bir öznel deneyim alanı açmaktı. Bu konuda kendine seçtiği model ise Sokrates'ti. Kişi öznel hakikati üzerine ancak kendisi düşünmeli ve kendi başına karar vermeliydi. Zaten bu varoluşsal hakikat, yani kendi olmayı seçmek ya da içselliğini üstlenmek başka türlü aktarılmazdı; bunu iletmenin tek yolu, kişiyi bu öznel deneyimi yaşayabileceği alana davet etmekten ibaretti. Öznel hakikat, herkesin alımlayabileceği, herkese aktarılabilecek ve iletilebilecek formlara sokulamazdı; bu iletişim biçimleri öznel deneyimlere ihanet etmekten kurtulamazdı.

Kendisine verdiği bu görev Kierkegaard'un yazarlığını da kökten dönüştürdü. Zira beş ayrı kurgusal tiplemeyi barındıran *Ya/Ya da* başta olmak üzere Kierkegaard'un takma adlarla yazdığı metinler hakkında konuşurken "Kierkegaard'a göre..." demek neredeyse imkânsızdır. Bu metinlerde

---

[1] Søren Kierkegaard, *Concluding Unscientific Postscript*, çev. Howard V. Hong ve Edna Hong, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1992, s. 247.

bize sunulan görüşler kurgusal bir karakterin hayata bakış açısıdır. Bunları olduğu gibi Kierkegaard'a mal etmek, düşünüre aşina olmayan okurun düşeceği ilk tuzaktır. Kendi yazarlığı ve dolaylı iletişim yöntemi hakkında yazdığı metinlerde[1] Kierkegaard bunu okurun kendisine, iç sesine, öznelliğine dönmesi, "onun için hakiki olan hakikati" araması için yaptığını açıkça ifade eder. İlk bakışta fazla şiirsel ve edebi bulacağımız bu metinler, Eski ve Yeni Ahit'e yapılan yığınla gönderme, metaforik anlatımlar, takma adlar, kurgusal kişiler, bu kişilerin yazdığı mektuplar, vaazlar, günlükler, aforizmalar, Kierkegaard'un sıkça kullandığı tekniklerdir. Bazen tek bir metin farklı tiplemelerin birbiriyle çatışan hayat görüşlerini içerebilir ama birinin diğerinden daha iyi olduğu iddiasına asla rastlanmaz. Yakınlık kurmak, kızmak, sorgulamak, mesafe almak, yargılamak, sempati duymak, benimsemek, reddetmek, kafa karışıklığı içinde kalmak; bunların hepsi okura bırakılmıştır. Bu öznel deneyim okura kendi seçimini yapmayı, kendi başına düşünmeyi, kendi özgürlüğünü kullanmayı hatırlatacaktır. Böylece okur, yazarın otoritesine sorgusuz sualsiz tabi olmak yerine, yazara mesafe alıp onun hayat görüşünü sorgulayabilir, yaptığı seçimleri kendini onun yerine koyarak yeniden düşünebilirdi. Bu, tam da Kierkegaard'un amaçladığı şey olurdu üstelik; yani okurun kendine dönüp içselliği hakkında düşünmesine esin kaynağı ve özgürleşmesine vesile olmak.

Görüldüğü gibi, takma adlar sadece Kierkegaard'un kimliğini okurlarından gizlemek için başvurduğu bir strateji değildi. Takma adlarla yarattığı bu yazar tiplemeleri aynı zamanda Kierkegaard'u yazarın otoriter pozisyonuna yerleşmekten de kurtarıyordu. Bu sayede, düşüncesinin bütünlüklü bir teori ve her şeyi kapsayan bir sistem, okura dışarıdan

---

[1] Kierkegaard iletişim ve yazarlık sorularını Johannes Climacus adıyla yazdığı *Concluding Unscientific Postscript* ve ölümünden sonra yayınlanan *The Point of View for My Work as An Author* adlı metinlerinde gündeme getirir.

konuşan otoriter bir söz ve insana varoluş hakkında dışsal bir hakikat sunmanın da önüne geçmiş oluyordu. Hedef, az önce de dediğimiz gibi, bu beklentiyle kitaplarına yaklaşan okuru hayal kırıklığına uğratmaktı nihayetinde. Hiç şüphesiz, kendisini gizleme motivasyonu da vardı Kierkegaard'un. Kendi adıyla imzaladığı eserlerinde daha temkinliydi. Oysa takma adlar sayesinde o da yazdıklarına mesafe alabiliyor, böylece yazar olarak daha da özgürleşebiliyordu.

Kierkegaard için dolaylı iletişimin uzmanı Sokrates'ti. Felsefi edimin yeniden Sokratik gayeyle icra edilmesi gerektiğini savunuyordu; diğer bir deyişle, Sokrates'i Atina sokaklarına döken "kendini bil" mesajının felsefeye acilen yeniden hatırlatılması gerekiyordu. Bu bakımdan, aslında Hegelciliğin karşısına Sokratik tavrı dikiyordu. Tekil bireyin kendisi hakkında düşünmesi, kendisini sorgulaması, öznelliğini ortaya koyması, iç dünyasını duyabilmesiydi elzem olan. Kierkegaard da bu işe soyunmuştu; Kopenhag'daki çağdaşları için Sokrates olma görevine talipti. Sokrates ironi vasıtasıyla, düşünmeden doğru kabul edilmiş hakikat iddialarının altını oyuyor, diyaloğa girdiği kişileri düşünmeye, hakikat iddialarını temellendirmeye, kendi akıl yürütmelerini üstlenmeye davet ediyor ve bu sayede kişilerin "öznelliğinin" doğumuna ebelik ediyordu. Kierkegaard da takma adlarla sürdürdüğü dolaylı iletişim tekniğiyle uzlaşımsal birtakım hakikat, bilgi ve değerlerin artık işe yaramaz olduğunu ortaya çıkarma peşindeydi. Tıpkı Sokrates gibi hem bir at sineğiydi, çünkü rahatsız edici ve çarpıcı bazı düşüncelerle çağdaşlarının canını sıkıyordu hem de bir ebeydi, çünkü eleştirel bir öz-düşünümü harekete geçirerek içsel hayatın ve öznelliğin doğumuna yardım ediyordu.

Bu Sokratik görevi özellikle Hıristiyanlık aleminin[1] bireyi kendi öznelliğinden uzaklaştıran doktrinlerini delik deşik

[1] Kierkegaard burada şöyle bir ayrıma yaslanmaktadır: Hıristiyanlık, Hıristiyan dini (İngilizce: Christianity, Danca: Kristendom) ve Hıristiyan alemi (İngilizce: Christendom, Danca: Kristenhed).

etmek amacıyla üstlenmişti. Kierkegaard bu alemin katılaşmış öğretisinin, "Hıristiyan olmak nedir?" sorusunu gündeme getirerek yeniden düşünülmesini istiyordu.[1] Ona göre Hıristiyan bir toplumda yaşadığı ve öğretinin kurallarını yerine getirdiği için Hıristiyan olduğunu düşünen pek çok insan aslında büyük bir yanılsamanın içindeydi. Kierkegaard kendilerini Hıristiyan addeden bu insanlara yaşadıkları dinsel hayatın fazla konforlu olduğunu göstermek istiyordu. Hıristiyan olmak Tanrı'nın huzurunda olduğunu her daim hatırlamakla ilgiliydi; dolayısıyla Tanrı'nın huzurunda her an kendini üstlenmek hem talepkâr hem de bitimsiz bir işti. Dinsel hayat bu açıdan en zorlayıcı varoluş biçimiydi.

"Hıristiyanlık" ile İsa'nın özgün mesajını iyice budayıp hazmı kolay kalıplara sokmaya çalışan "Hıristiyan alemi" arasındaki uçurumun giderek derinleşmesiyle, hakiki Hıristiyanlığın ve imanın ne olduğu da unutuluyordu. Kierkegaard yazılarında Hıristiyanlığın sadece zor değil, "paradoksal" olduğunu da ısrarla vurguluyordu. Okura doktrini anlatmak, başına bir otorite figürü kesilmek ya da vaaz vermek derdinde değildi. Zira imanın ne olduğu anlaşılacak ve kavranacak bir şey değildi; dolayısıyla Kierkegaard imanı yeniden tanımlama gibi bir işe hiç kalkışmıyordu. Aksine okurun altından, güvendiği, doğru olduğuna inandığı sağlam zemini çekip alarak onu soruyla baş başa bırakıyordu. İman, paradoksa rağmen inanmayı sürdürebilmekle alakalıydı çünkü. Kierkegaard'un vurgusu da tam bu noktadaydı: rasyonel düşünce sistemlerinin bir hamlede anlamaya ve aşmaya çabaladığı iman, anlama yetisiyle kavranamazdı. Dinsel yaşam kişiyi kendine, iç dünyasına, öznelliğine döndüren, tutkusuyla yeniden ilişki kurduğu bir adanmışlıktır. İman ruhun mücadeleleri, ıstırabı, huzursuzluğu ve tedirginliğini de kapsar. Oysa Hıristiyanlık aleminin geldiği nokta, tüm bu

---

1 Paul Muench, "Apology: Kierkegaard's Socratic Point of View," *Kierkegaardiana*, ed. Sara Ahbel-Rappe ve Rachana Kamtekar, Blackwell, 2006, 3-25; s. 6.

ruhsal çalkantıları yatıştırma, kolay ve çabuk yoldan huzur, dinginlik ve esenlik vaat etme noktasıdır.

Kierkegaard yanılsama içindeki "Hıristiyan" okurlarına İsa'nın, St. Augustinus'un, Luther'in çektiği ıstırabı hatırlatıyordu inatla; çünkü görünen o ki dönemin Hıristiyan kurumları, imanın yıkıcı ruhsal çalkantılarını iyice sakinleştiren, hatta bunlara kayıtsızlığa varan bir öğretiyi tesis etmişti.[1] Dolaylı iletişim bunları sorguya açmaya ve tekil bireyi, Tanrı huzurunda varoluşunu, içselliğini ve öznel hakikatini sahiplenmeye davet ediyordu.

Kierkegaard'un Hegelci diyalektiğin çelişkileri yatıştıran, bireyin anlamını bütünün bir parçası olmasından devşiren ve nesnel hakikatin ancak bu topyekûn devinimde dışsallaşıp rasyonel bir biçimde kendisini ifşa ettiğine ilişkin eleştirilerinin temelinde, bu uzlaşımcı ve sentezci düşünce sisteminin bir "hem/hem de" felsefesi olduğuna dair inancı yatıyordu. Tam da bu yüzden, varoluşun gerilimlerini, çatışmalarını, bizi uykusuz bırakan karar alma süreçlerini, dinmek bilmeyen ruhsal muhasebeleri, hayatın tüm belirsizliğine rağmen seçim yapmanın kaygılarını, uzun lafın kısası bizi kıskıvrak yakalayan ve üzerimize çöken tüm o "ya/ya da"ları iptal ettiği için, tekil kişinin varoluşunu, hakikatini, öznelliğini görmezden geliyordu. Beraber bir gelecek kurma, onu hep sevip kollama sözü verdiği kadından, üstelik ona hâlâ aşıkken ayrılmayı seçen bir adamın içindeki yangınla ilişki kurabilmesini, onu anlamlandırmasını, belki bir çıkış yolu bulabilmesini sağlayabilecek şey Hegelci spekülatif felsefe değildi. İçindeki ses, ona verdiği sözü bozmasını çünkü evliliğin ona göre olmadığını söylüyordu; onu yazmaya çağırıyordu. Kendisini gündelik hayatın tüketici döngüsünden ve kalabalığın basmakalıp uğultusundan soyutlayıp tam da kavrayamadığı, açıklayamadığı, başkalarına aktaramadığı bir gizemi takip eder gibi bu sesi takip etmesinin bedelini asla kestiremeyecek olmanın da yüküyle bir karar vermişti.

---

[1] Clare Carlisle, *Philosopher of the Heart*, s. 54.

Öznel hakikatiyle baş başa kalmanın çıldırtıcı yalnızlığı özgürleştirici bir aydınlanmanın da ilk kıvılcımıydı: Bu gizli, söze dökülemeyen, dışsallaşmayan, kavramsal dile tercüme edilmeye direnen içsellikti felsefenin esas konusu. *Ya/Ya da* yazılmış ve yayımlatılmış bir kitap olarak, belki de Kierkegaard'un öznel hakikatini yaşamasının ve bunun sorumluluğunu sırtlanmasının en somut örneğidir. Kitabın içeriği ve öznel hakikatin nasıl bir kitapta aktarılabileceği sorusu bir kenara, bu kitap içselliğine sadık kalan ve bunun yol açacaklarını da göze almaya cesaret eden bir adamın yaptığı seçimin vücuda gelmesidir. *Ya/Ya da* tekil ve eşsiz bir öznelliğin *sahnelenişi*dir. Buna ve aynı yıl yayımlanan diğer kitaplara, Kierkegaard'un Regine'ye ve dünyaya kendini ve yaptığı seçimi "dolaylı" olarak açıklama gayreti olarak da bakılabilir. Hayatı ve eserleri arasındaki ayrımı olabildiğince silikleştiren bu düşünür, okuruna bu imkânı da tanıyor ne de olsa.

Kierkegaard'un hem dolaylı iletişim stratejilerinden biri olan takma adları ve kurgusal yazarlarını hem de insan varoluşuna ve öznelliğe dair görüşlerini bir arada inceleyebilmek için en akıcı hat, "varoluş evreleri"dir. Her tekil varoluş kendi eşsiz öznelliğini barındırır. Kierkegaard bunun farkında olarak başlıca üç tip öznellikten bahseder. Bunları "varoluş evreleri" olarak ifade eder. Bu fikri ilk defa öne sürdüğü yer *Ya/Ya da*'nın başı çektiği, hepsi aynı yıl, farklı takma adlarla yayınlanan ilk grup eserleridir. Bu açıdan *Ya/Ya da,* Johannes de Silentio takma adıyla *Korku ve Titreme* ve Constantin Constantius takma adıyla *Tekerrür* bir üçleme oluşturur. Bu takma adlar ve kurgusal yazarlar, farklı hayat görüşlerinin ve öznellik biçimlerinin sesleridir. Diğer bir deyişle, bu kitaplardaki tiplemeler, Kierkegaard'un estetik, etik ve dinsel olarak kategorize ettiği üç varoluş evresini temsil eder. Bu varoluş evrelerini nasıl anlayacağımız konusundaki tartışmalar Kierkegaard uzmanları arasında hâlâ devam etmektedir. Bunlar, değişik insan karakterlerine mi,

yoksa insanın hayatındaki farklı etaplara mı tekabül ediyor? Bu kategoriler arasındaki ilişki nedir; gelişimsel ve hiyerarşik bir sıralama mı, yoksa hayata verilen farklı tepkilerin, yaşananlar karşısında alınan tavırların ve konumların bir ifadesi mi? Dahası, tekilliğe bu kadar önem ve değer veren Kierkegaard bu kategorilere neden ihtiyaç duymuştur, bu varoluş evreleriyle okura ne göstermeyi amaçlamıştır?

Varoluş evreleri, kişinin "nasıl" varolduğuyla, hayatla nasıl ilişki kurduğuyla ilgilidir; kişinin neye inandığının, nasıl bir insan olduğunun, karakter özelliklerinin ya da davranış biçimlerinin özeti değildir. Kierkegaard insan varoluşunu tüm karmaşıklığı içinde, bu karmaşayı sakinleştirmeden, donuklaştırmadan, uzlaştırmadan ve en önemlisi, indirgemeden incelemeyi kendisine görev edindiğinden kişinin kendisini nasıl kandırıp içsel çelişkilerinden kaçmak için ne gibi yollara başvurduğunun pekâlâ farkındaydı. Diğer bir deyişle, kişilerin hakikaten kim olduklarını görmekten kaçınmak için icat ettikleri pek çok mekanizmaya aşinaydı. Bu varoluş evreleri, kişinin kendine dair oluşturduğu ve konforlu olduğu için de sorgulamaya yeltenmediği sahte yargıları dolaylı yoldan yıkmak için geliştirilen bir stratejiydi aslında. Örneğin hakiki bir Hıristiyan olduğunu iddia eden kişi, bu kitapları okuyup varoluş evreleriyle karşılaştığında aslında dinsel hayatın talepleri karşısında güçsüz kaldığını, daha ziyade hayatla estetik evreden bir ilişki kurduğunu fark edebilirdi. Buna ilaveten, varoluş evreleri farklı imkân ufuklarının da ifadesiydi: Hayatla kurduğu ilişki biçimine göre kişinin önüne açılan imkân ufukları da değişiyordu. Öznellik hem fiili bir hayatı hem de mümkün olanı içeriyordu; dolayısıyla varoluş evreleri özgürlüğün farklı kullanım hatlarının da şablonunu çıkarıyordu.

Varoluşun estetik evresi kişisel tatmini merkeze koyar. Estetik evredeki kişi anlık hazlara odaklıdır; güzel olana ve ince zevklere karşı büyük bir hayranlığı ve hassasiyeti vardır. Bu bazen insanların fiziksel güzelliğinden ya da bir

sanat eserinden zevk alma şeklinde tezahür ederken, bazen de bir teorinin güzelliğinden alınan entelektüel hazza işaret eder. Estetik evre, aynı zamanda, çok gelişmiş bir hayal gücünü ve çok zengin bir hayal dünyasını da ifade eder. Bu evredeki kişi, hayal gücünü besleyecek şeylerin peşindedir. Yeni ve ilginç olandır bu kişiyi heyecanlandıran ve canlandıran. Anlık aydınlanmalar, yaratıcılığın her şeyi kesintiye uğratan parlama anları, özgürlüğün anlık esrik ifşaları değerlidir. Bunları ketleyecek, söndürecek ve baskılayacak her tür bağlılık kötülenir. Hayal gücünün esinlenmelerini sınırlayan her tür kural reddedilir. Yaratıcılığı körükleyen her tür imkân heyecanla kovalanır. Hayatta dokunulacak, tadılacak, görülecek, koklanacak, işitilecek bir sonsuzluk vardır. Bunların peşine düşmek varken, kurallarla çerçevelenmiş toplumsal hayatın sıkıcılığına boyun eğmenin anlamı nedir?

Ya/Ya da'da estetik evrenin en aşırı temsili baştan çıkarıcı Johannes'tir. Tüm ömrünü aşkın o en heyecanlı, en esrik, en ilham verici döneminde kalmaya adayan, bu yüzden de biteviye farklı kadınların peşine düşüp onları baştan çıkaran ama kadınları kendine âşık ettikten sonra oyun bittiği ve heyecan durulduğu için canı sıkılan bir adamdır Johannes. Kadını kendine çekene kadar, onun iç dünyasına nüfuz etmenin türlü yolunu hayal edip tasarlar; onu elde edene kadar karşısındakini büyülü bir idealliğe yükseltir, çünkü bu merakı fokur fokur kaynatan şeydir. Dolayısıyla Johannes aslında gerçekten bir kadına âşık olmaz; o zihnindeki bir fikre aşıktır.

Ne var ki, estetik evredeki kişi büyük bir riskle yaşar; çünkü hayat mütemadiyen yeni ve ilginç değildir. Sıkıntı, melankoli, boşluk hissi anında istilaya hazırdır. Anlık hazların büyüsü uçucudur; tatmin edilince söner gider. Bu da, hayatını bunların etrafında örgütlemeye çalışarak aslında imkânsız bir işe soyunan kişiyi dayanılmaz bir anlamsızlık kriziyle karşı karşıya bırakır. Belki de arzuyu zirvede

bırakmak daha keyiflidir. Harekete geçmeden, seçim yapmadan, tercihte bulunmadan sadece ihtimallerin hayalini kurmak, zihnin dünyasındaki ideallerin güzelliğiyle büyülenmek, onu fiili kılmadan, gerçekleştirip bozmadan, somut koşulların inciticiliğinden sakınarak. Bu yönde seçimini yapan estet, devinime karşı durağanlığı seçmiş olur. Hayata katılmak yerine hayattan kaçmış olur. Özgürlüğe hararetli övgüler düzerken kendi özgürlüğünü kısıtlamış olur. Estet aslında çelişkiden kaçmıştır; karar verme anının gerilimin-den yakasını kurtarmak için ideal olana sığınır; çünkü orası her güzelliğin olduğu gibi korunduğu hareketsizliktir. Kierkegaard, Hegelciliği de tam bu hattan eleştirir: Hegelcilik estetik evreyi aşamaz. Çelişkilerin uzlaştırıldığı bu düşünce sistemi muazzam güzellikte bir teori olabilir ama varoluş gerçekliğini, düzensizliğini, üst üste binen sayısız iç sesin kakofonisini reddeder, öznelliğin ele geçirilemeyen biricikliğine tahammül edemez. Estetik evre "ya/ya da" sorusu karşısında çaresiz kalır, bu sorunun ağırlığına dayanamaz. Bir seçim yapmak ve onun sorumluluğunu almak esteti etik evreye kaydıracaktır. Zihinsel tasarıyı hayata geçirmek etik evreye doğru atılan adımdır. *Ya/Ya da*'daki Yargıç Wilhelm de esteti buna ikna etmeye çalışır.

Etik evre ise sorumluluğun, taahhüdün, bağlılığın, adanmışlığın, kuralların ve ödevlerin alanıdır. Seçim yapmanın ve onun getireceklerini üstlenmeyle şekillenen bir öznellik resmidir. Estetik evreyle arasındaki fark, zaman ve sonsuzluk ilişkisine dair alınan pozisyonlarda ortaya çıkar. Bu evredeki kişi zamanla sahih bir ilişki kurmaz, çünkü hayatın somut akışına dahil olmaktan kaçınır. Bu, onun sonsuzlukla da sığ bir ilişki kurmasına yol açar. Anlık hazları kovalasa da sonsuzluk, hayallerini süsleyen yegâne şeydir. Hazzın doruğundaki o anın sonsuzlaşmasıdır arzusu; yani imkânsız bir sonsuzluk. Oysa etik evredeki kişi, sorumluluklarına, seçimlerine ve verdiği sözlere sahip çıkarak, bunları anbean yenileyerek sonsuzlukla ilişki kurar. Hayatın akışında bulur

sonsuzu. Örneğin, evlilik ilk gün verilen sözün her gün yeniden tekrarlanmasıyla sonsuza taşınabilir. Hayatın belirsizliğine, karmaşasına, söz verilen o başka kişinin bilinmezliğine rağmen yemini yenilemektir önemli olan. Daimi bir çaba ve mücadeledir sonsuzlukla ilişki. Hayat her yeni bir felaket, yeni bir sürpriz, yeni bir sınav çıkarabilir karşımıza; tüm bunlara tutarlı, azimli, kararlı ve güçlü bir biçimde "evet" diyebilme edimi, etik evrenin karakteristik devinimini tasvir eder. Etik evredeki varoluş, anlamını bu aktif sadakatte bulur. Wilhem etiğin (evliliğin), estetiği (erotik aşkı) yok etmediğini, aksine onun gelişip büyümesi için korunaklı bir alan sunduğunu iddia eder; öteki türlü, aşk kendi vahşi doğasında tükenir gider. Johannes için bu argüman pek de ikna edici değildir; çünkü o "seçim" kavramına daha baştan tepkilidir. Estetin seçimi seçmemektir.

Herman Melville'in *Kâtip Bartleby* karakterinde de estetik evrenin izlerini görebiliriz: Bartleby sadece tercih etmemeyi tercih etmektedir. Bu açıdan bakıldığında etiğin estetiği ikna etmeye çalıştığı şey aslında seçmek değil, seçmeyi seçmektir. Diğer bir deyişle, Wilhelm hayatı bütünsel bir çerçevede tutabilecek bir anlam arayışı, daha spesifik bir ifadeyle "kendi-oluş"unu sahiplenmek olarak sunar etiği. Dolayısıyla etik bir bakış açısını seçmek ve bu perspektiften karar almak ya da seçimlerini yapmak, kişiyi kendi özgürlüğünü gerçekleştirmeye sevk eder. Şayet estet derin bir umutsuzluğa batmışsa, ona dayatılan evlenmek, iyi bir eş, iyi bir baba olmak ve düzenli gelir sağlayan bir işte çalışmak gibi kısıtlayıcı toplumsal roller karşısında çaresizliğe düşüyorsa dahi, burada hâlâ yapılabilecek bir seçim vardır: Umutsuzluğu seçmek. Üstlenilen umutsuzluk hâlâ bir umut olduğunun müjdecisidir aslında.[1] Wilhem'e göre, etik evreye geçişi mümkün kılacak olan şey estetin, kararların ve seçimlerin içselliği derinleştirecek vesileler olarak görmek

[1] Bu konudaki tartışma Kierkegaard'un Anti-Climacus takma adıyla yazdığı *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*'ta yer alır.

ve harekete geçmektir. Bu noktada, John Caputo şöyle bir yorumda bulunur: "*Ya/Ya da*'daki seçenekler, estet olmak ya da etik olmak değildir; sunulan seçim seçmemeyi seçmek üzerine kurulu bir hayat ile seçimleriyle şekillendirilen bir hayat arasındadır."[1]

Kierkegaard etik evreyi Hegelci "etik yaşam" [*sittlickeit*] kavramından ilham alarak çerçevelendirir; bu bağlamda etik evre, toplumda kabul görmüş ve gelenekselleşmiş birtakım âdetleri, normları ve davranış kodlarını, yani toplumun ahlaki dokusunu ifade eder. Bu toplumsal kurallar, bir eylemin toplum içinde anlamlandırılmasını ve gerekçelendirilmesini mümkün kılar. Estetinin canını sıkan şey bu kurallarla kısıtlanmaktır ama etik evrenin ayırt edici özelliklerinden biri de özgürlük ve kısıtlanma arasındaki salınımı yaşamaktır şüphesiz. Evlilik, aile hayatı, iş hayatı, toplumsal uzlaşımlar tekil bireye birtakım ödevler verir. Bunları yerine getirmek kendiliği güçlendirdiği gibi, bireye istikrardan kaynaklanan bir güvenlik hissini de aşılar. Etik evrede başka insanlara karşı sorumluluklar merkeze taşınırken bu, "ben" olma edimini de iyice pekiştirir.

Gel gör ki, etik evredeki bireyin de zaafları vardır ve er geç o da kendini umutsuzluğa savrulurken bulur. Yemini, sözü, taahhüdü mütemadiyen taze tutmak, her gün yeniden şevkle "evet" demek müthiş bir tekrar hareketidir. Zira, tekil bireye "kendi" olduğunu hissettiren ve süreklilik içinde ona kendi olmanın güvenli alanını sağlayan da bu tekrardır. Ama bu tekrar aslında çok kırılgandır; çünkü kişinin kontrolünde olmayan dış faktörler bu tekrarı sekteye uğratmaya muktedirdir. Kişinin hayatına anlam katan tüm bu roller, kurallar ve ödevler bir anda, hiç beklenmedik bir şekilde çözülüp yok olabilir ve kişi her şeyini kaybettiğini sandığı korkunç bir krizle burun buruna gelebilir. Kişinin kendisini anlamlandırdığı ve kendi değerini devşirdiği bu etik çerçeve bir anda yerle bir olabilir. Dolayısıyla etik ha-

[1] John D. Caputo, *How to Read Kierkegaard*, s. 38.

yatın sunduğu istikrar ve güvenlik aslında bir yanılsamadan ibarettir. Bu gibi anlar, dışsallık karşısında tekilliğin çırılçıplak ortaya çıktığı çok özel parlama anlarıdır. Bazen öyle bir karar anıyla karşılaşılır ki, toplumsal kurallar yapılan seçimi anlamlandırmakta yetersiz kalır. Öznellik bazen tekil bireyi, bunun gibi söze dökülemeyen, döküldüğünde dehşet uyandıran seçimlerle de karşı karşıya bırakır. Anlaşıldığı üzere, bu seçimler rasyonel ve toplumsal gerekçelerle açıklanamaz. Dolayısıyla etik evrenin sınırına dayanılmıştır. Biraz daha açarsak, etik evrenin en temel kavramı olan özgürlük, nihayetinde kişinin kendi-oluş'unu, yani geleceğini de sahiplenmesini gerektirir. Buradaki gerilim aşikardır: Kestiremediğimiz, öngöremediğimiz, asla bilemeyeceğimiz bir belirsizliği nasıl sahiplenebiliriz? Sürekli hareket halinde bu belirsizliğin içinde ilerlerken, hayatın ne getireceğini bilmeden her gün yeniden güçlü bir biçimde taahhüt ettiğimiz şey nedir? Kendimizi belirsizliğin elinden kurtarmak için özgürlüğümüzü sahiplenmek, her an geleceğe açılan bir seçim yapmaktır. Özgürlük geleceğe açılmaktır; nitekim geleceğin bilinmezliği karşısındaki tereddüt, kaygı ve endişe özgürlüğe içkin ruh halleridir. Etik evre bu aşamada yetersiz kalır. Geleceğe açıklığın bir tür teslimiyet olarak yaşanması dinsel varoluş evresinin kendini yoğunca hissettirmeye başladığı alandır artık.

Ya/Ya da'nın ikinci cildinin "Tanrı'ya Karşı Daima Kabahatli Olduğumuz Düşüncesinde Yatan Ahlaken Yükseltici Unsur" adlı son bölümde yargıç Wilhelm estete, yaşlı bir papazın vaazını gönderir. Vaazdaki mesaj açıktır: Tanrı'nın huzurunda hiç kimse haklı değildir. Etik evrede, eylemlerimizi, seçimlerimizi ve kararlarımızı birtakım ilkeler, kurallar ve standartlar uyarınca haklı çıkarmaya uğraşırız. Ama Tanrı karşısında buna yeltenmek dahi kibirden başka bir şey değildir. Tanrı huzurunda hiç kimse haklı olduğunu kanıtlamaya girişmez; zira yapabilmeye muktedir olduğumuz kötülükleri düşündükçe, hep daha iyisini yapmaya, daha iyi

olmaya yönelmektir nihai hedef. Haklı olma hissi, oluş halinde olmanın önünü tıkar. Haklı olma hissi, sorumluluğun, ödevin, yükümlülüğün yerine getirilmesiyle elde edilir. Oysa Tanrı'nın huzurunda "insan" olma yükümlülüğü sonsuzdur. Kişinin tüm varoluşuna içsel dinamizmini veren bir hakikat tam da her şeyiyle tekil biricik varoluşunu üstlenebilmektir. Bu açıdan bakıldığında haklı olduğunu kanıtlamaya girişmek etiğin bizi içten içe dürten bir ayartısı olarak yorumlanabilir. Vaazın uyarısı burada yatar: Etik nihai bakış açısı değildir; hayatın getireceği bazı istisnai durumlar bizi etik bakış açısını askıya almaya itebilir. Kierkegaard'un aynı yıl yayınlanan Johannes de Silentio takma adıyla yazdığı *Korku ve Titreme*, İbrahim'i dinsel varoluş evresinin temsili olarak alıp, etiğin ereksel olarak askıya alınması temasını uzun uzadıya tartışır.

Ya/Ya da'nın son bölümüne dönecek olursak şunu da dile getirebiliriz: Adalet dağıtan, yasa önünde kimin haklı kimin haksız olduğuna karar veren bir yargıç, Tanrı huzurunda haklılıktan bahsedilemeyeceğini vaaz eden bir papazın sözlerini duymamıza vesile olur. Bir anlamda, "haklılık" kavramını sorgulamaya açıp kendisininkinden daha üstün bir sesin duyulabilmesine aracılık eder. Daha üstündür; çünkü özgürlüğün de üzerine sevgiyi koyar, özgürlüğün ifşasının sevgi olduğunu söyler. Tanrı huzurunda kabahatli olma ya da haklı olmama arzusu, pek sancılı olsa da insanı geliştiren, eğiten ve ahlaken yükselten bir arzudur. Bu tuhaf arzu ancak sevgiyle açıklanabilir. Bu hakikate rasyonel bir çıkarım sonucu ulaşılmaz; bu, sevginin hakikatidir. Kişi sevdiği için kendini haklı çıkarmaktan pes eder, kendini savunmaktan vazgeçer, her tür egoist eğiliminden özgürleşir. Koşulsuz sevgi içselliğin ifadesi haline gelir. Kendini savunma arzusu, şüphenin de varlığına işaret eder. Oysa kendini Tanrı'nın huzurunda bulan tekil birey Tanrı'yla arasındaki mutlak farkı iliklerine kadar hisseder. Bu mutlak fark şüphenin canlı kalamayacağı, teslim olup çözüleceği bir zeminsizlik-

tir. Tam da bu haliyle, kişiyi eyleme sevk eder: Kendi hakikatini araştırma eylemine.

Yargıç Wilhelm'in mektuplarında insan varoluşunu düşünmeye dair muazzam bir paradigma değişikliği görürüz. Kendilik kavramını yepyeni bir biçimde tasavvur edilmektedir. Klasik metafizik insan varoluşunu ruhla, değişmeyen bir özle ya da tözle/tözlerle özdeşleştirirken Kierkegaard katman katman inşa ettiği bu eserde kendilik tabir edilen şeyin, özgürlük olduğunu, seçimlerle mütemadiyen ilmek ilmek örülmeye devam eden, her daim devinen bir dokuma olduğu fikriyle tanıştırdı. Doğa yasalarının zorunluluğuna tabi olan ya da özler hiyerarşisinin bir sınıfında yer alan insan varoluşu anlayışlarına meydan okuyarak insanın, kendisini inşa eden ve sürekli oluş halinde olan bir varlık olduğunu vurguladı. İnsanın kendiliğinin altında sabit, genel-geçer bir öz yatmadığını ifade ederek kendiliğin bir iş, bir yükümlülük olduğu görüşünde ısrar etti. İnsan varoluşuna dair bu yeni görüş, Kierkegaard'un Batı felsefesi tarihinde "varoluşçuluğun babası" olarak anılmasına sebep olmuştur.

Heidegger, Sartre, Camus, Tillich ve daha birçok yirminci yüzyıl düşünürünü etkileyen Kierkegaard, varoluşun özden önce geldiğini ilan eden varoluşçu mottonun esin kaynağıdır. Herhangi bir özden ya da doğadan temin edilen genelgeçer özelliklerin bir kalemde ıskartaya çıkartılması anlamına da gelen bu çığır açıcı düşünce, özgürlüğü insana "iade eder." Ama tam bu noktada kulaklarımızda bir ses çınlar. A. F. adlı kişinin *Ya/Ya da*'nın hemen akabinde yazdığı "*Ya/Ya da*'nın Yazarı Kimdir?" adlı metnindeki yazar sorusu düşer aklımıza. Nihayetinde *Ya/Ya da* "öksüz" bir metindir.[1] Metnin babası, metin üstündeki hakkını reddetmiş, onu hayali yazarların eline terk edip öksüz olarak salmıştır dünyaya. Dolayısıyla bu metinde yeniliği ve çığır açıcılığı kutlanacak ya da övülecek fikirler varsa bunları kime atfedeceğimiz so-

[1] John D. Caputo, *How to Read Kierkegaard*, s. 42.

rusu oldukça meşru olsa da A. F.'nin tavsiyesine uyacaksak bu soruyla kafamızı yormamamızdır doğrusu. Bir kez daha okur kendi kararıyla ve kendi seçimiyle baş başa bırakılır. Özgürlükten kaçış yoktur. Okuru geliştirecek hakikatin, bir kez daha ve hep, okurun öznel hakikati olduğu fikriyle kalırız. *Ya/Ya da* böyle biter... ya da başlar...

YA/YA DA

A'NIN KÂĞITLARINI İÇEREN
BİRİNCİ CİLT

Er da Fornuften alene døbt,
Ere Lidenskaberne Hedninger?

[O halde akıl tek başına mı vaftiz edildi,
Tutkular ruhun paganları mıdır?]

Young[1]

1 Edward Young, *The Complaint or Night-Thoughts on Life, Death and Immortality*, "The Fourth Night," 1742-44, 629-30. mısralar. Şiirin orijinalinde mısraların yeri değişiktir, Kierkegaard bu şekilde kullanmayı tercih etmiş –ed.n.

ÖNSÖZ

Dışsal olanın içsel, içsel olanınsa dışsal olduğu yolundaki o bilindik felsefi tezin doğruluğu hakkında bir nebze şüpheye düşmek, ara sıra da olsa aklının ucundan geçmiş olabilir, sevgili okurum. Belki sen de kendinde, sevinciyle veya kederiyle senin için başkalarına açamayacağın kadar değerli olduğunu hissettiğin bir sır saklıyorsun. Hayat belki de seni, bu nevi bir durumun içinde olduğunu sezinlediğin insanlarla bir araya getirmiş olabilir; lakin ne nüfuzunu ne de cazibeni kullanarak mahrem olanı açığa çıkarmayı başarabildin. Belki de bu durumlardan hiçbiri sen ve senin yaşamın için geçerli olmayabilir, ancak bu şüphe sana yabancı değil; o geçici bir hayal gibi bazı bazı senin zihninden de kayıp geçti. Bu türden bir şüphe bir gelip bir gider ve kimse ne nereden geldiğini ne de böyle alelacele nereye gittiğini bilir. Ben kendi adıma bu felsefi uçta hep bir parça muhalif düşündüm, dolayısıyla elimden geldiğince gözlemler ve araştırmalar yapmayı uzun bir süre önce alışkanlık edindim. Görüşlerine bu anlamda katıldığım yazarlarda tavsiye aradım, kısacası felsefi yazılarda eksik bırakılanı telafi etmek için gücümün yettiği her şeyi yaptım. İşitme, giderek en değerli duyum haline geldi. Nasıl ki ses, dışsalla kıyas götürmez şekilde içselin açığa vurumuysa, aynı şekilde kulak da kendi aracılığıy-

la içselin duyumsandığı araçtır, işitmeyse bu duruma özgü olan duyudur. Gördüğümle duyduğum arasında bir çelişki fark ettiğim her seferinde, şüphemin de güçlendiğini fark ettim ve gözlem arzum arttı. Günah çıkarttıran bir papaz tövbekârdan bir parmaklıkla ayrılmıştır, onu görmez, sadece duyar. Dinledikçe de kafasında buna uygun düşen bir görüntü şekillendirir; haliyle çelişkiye düşmez. Ama insan karşısındakini hem görüp hem de duyduğu halde kendisiyle muhatabı arasında bir parmaklık görüyorsa durum farklıdır. Benim bu doğrultudaki gözlemleme çabalarım sonuç açısından hayli farklılık gösterdi. Şans bazen benden yanaydı, bazen de değildi ve bu yolda ilerlemenin yararını görmek için insana şans gerekiyor. Yine de araştırmalarımı sürdürme şevkini asla yitirmedim. Bazen sebatımdan pişmanlık duyacak raddeye geldiğim olduysa da bazen de beklenmedik bir şans gayretlerimi taçlandırdı. Benim şimdi burada okura sunma şerefine nail olduğum yazılara hayli garip bir şekilde sahip olmama vesile olan da işte böyle beklenmedik bir şanstı. Bu yazılar sayesinde iki insanın yaşamının içyüzünü kavrama şansı buldum, bu da benim dışsal olanın içsel olmadığına dair duyduğum şüpheyi güçlendirdi. Bu şüphe içlerinden özellikle birisiyle çok bağlantılıydı. Onun dış görünüşü ile iç dünyası tam bir çelişki halindeydi. Bu şüphe diğeri için de bir dereceye kadar geçerliydi, çünkü o kadar da kayda değer olmayan dış görünüşünün altında kayda değer bir iç dünya gizlemişti.

Ancak âdet yerini bulsun diye ilk başta bu yazıların nasıl elime geçtiğini anlatmak herhalde en iyisi olacak. Bundan yaklaşık yedi yıl önceydi, şehirdeki eskicide bir yazı masası gözüme ilişti, beni daha ilk görüşte cezbetti. Modern bir parça değildi, oldukça yıpranmıştı, buna rağmen beni büyüledi. Bu etkinin nedenini izah etmem imkânsız ama sanırım çoğu insan yaşamı süresince buna benzer bir deneyim yaşamıştır. Eskici ve onun yazı masası günlük güzergâhım üzerindeydi

ve geçerken gözümü ona dikmediğim bir tek gün bile olmadı. Giderek bu yazı masasıyla aramda bir bağ oluştu, onu görmek benim için bir gereksinim halini aldı ve bu uğurda rastgele yolumu uzatma gereği doğduğunda tereddüt bile etmedim. Ona baka baka zamanla içimde ona sahip olma arzusu uyandı. Bunun garip bir arzu olduğunu pekâlâ hissediyordum, zira bu mobilyaya hiç ihtiyacım yoktu; onu satın almak benim için bir savurganlıktı. Lakin arzu, bilindiği üzere, çok sofistikedir. Eskici dükkânına uğramak için bir bahane uydurdum, içerideki başka şeylere baktım ve tam çıkmadan evvel de yazı masası için üstünkörü bir tavırla, çok düşük bir fiyat teklif ettim. Eskicinin kabul edeceğini düşündüm. Masayı bir rastlantı eseri görmüştüm, kelepirse alacaktım. Böyle davranmam parası için değil, vicdanımı rahat ettirmek içindi. İstenen sonucu elde edemedim, eskici inanılmaz biçimde dikbaşlı çıktı. Bir süre yine her gün oradan geçtim ve yazı masasını hayran bakışlarla seyrettim. Karar vermelisin, diye düşündüm, ya satılırsa, o zaman iş işten geçmiş olacak ve daha sonra eline geçirmeyi başarsan bile sende bir daha asla aynı izlenimi uyandırmayacak. Eskici dükkânından içeri girerken kalbim küt küt atıyordu. Parayı verdim ve masayı aldım. Bu son savurganlığın olacak, diye düşündüm; evet, onu satın alman büyük şans, şimdi ona her baktığında ne savurgan olduğunu düşüneceksin, yazı masasıyla birlikte hayatında yeni bir evre başlıyor. Ne yazık ki arzu pek tatlı dillidir ve iyi niyetlerse hep elimizin altındadır.

Yazı masası yaşadığım odaya getirilip yerleştirildi ve karasevdamın ilk aşamasında onu sokaktan seyrederken duyduğum memnuniyeti şimdi evde yanından geçerken duyuyordum. Zamanla onun bütün zengin muhteviyatıyla tanıştım, çok sayıdaki çekmeceleri ve diğer bölmeleriyle yazı masasından bütün yönleriyle memnundum. Ancak bu böyle sürmeyecekti. 1836 yılının yazında işlerim için şehir dışın-

da sekiz günlük küçük bir geziye çıkmam gerekti. Arabacı sabah beşte gelecek şekilde ayarlandı. Yanıma alacağım giysiler akşamdan valize konmuştu; her şey yolundaydı. Uyandığımda saat daha dörttü ama ziyaret edeceğim o güzel yörelerin hayali beni mest etmiş olacak ki yeniden uykuya veya hayallere dalmışım. Beni o tatlı uykudan etmeye uşağımın gönlü elvermemiş olmalı ki saat altı buçuğa kadar bana seslenmedi. Atlı arabanın klaksonu dışarıda çalıp duruyordu, normalde başkalarından emir almaya gönülsüz olmama rağmen arabacı ve onun şairane duruşu benim için her daim istisnadır. Alelacele giyindim; tam kapıya varmıştım ki aklıma bir şey takıldı: Cüzdanımda yeterince para var mı? Fazla yoktu. Yazı masasının kilidini açıp para çekmecesini çekecek ve içinde ne kadar varsa alacaktım. Ama çekmece yerinden kıpırdamıyordu. Ne yapsam nafileydi. Durum vahimdi. Tam da arabacının davetkâr nağmeleri hâlâ kulaklarımda yankılanırken böyle zorda kalmak! Kan beynime sıçradı, küplere bindim. Serhas'ın denizi kırbaçlaması[1] misali, ben de korkunç bir intikam almaya karar verdim. Bir el baltası getirildi. Onunla yazı masasına dehşetli bir darbe indirdim. O öfkeyle ben mi ıskaladım, yoksa çekmece de benim kadar dikbaşlı mı çıktı bilinmez, her halükârda sonuç hedeflediğim gibi olmadı. Çekmece kapalıydı ve öylece kapalı kalmaya devam etti. Ama başka bir şey oldu. Baltayı tam bu noktaya mı isabet ettirdim yoksa yazı masasının baştan aşağı sarsılması mı buna yol açtı orasını bilemiyorum; tek bildiğim, daha önce hiç fark etmediğim gizli bir kapağın fırlayıp açıldığı. Bu kapak bir bölmeyi örtüyordu, tabii bölmenin de hiç farkına varmamıştım. Ve bölmede bir sürü kâğıt durduğunu hayretle fark ettim, elinizdeki kitabın içeriğini oluşturan da işte bu kâğıtlar. Kararımda bir değişiklik olmadı. İlk posta istasyonunda ödünç para alacaktım. Normalde içinde

---

1 Serhas, Çanakkale Boğazında karşı kıyıya geçmek için yaptırdığı gemilerden köprü bir fırtına sonucu yerle bir olunca, denizi kırbaçlatmıştır (Herodot, VII, 35) –ed.n.

birkaç tabanca duran bir maun sandık alelacele boşaltıldı; kâğıtlar içine boca edildi. Sevinç galip gelmiş ve beklenmedik bir şekilde havalara uçmuştum; yazı masasından o hasin muamele için canı yürekten af diledim ve bir taraftan da dışsalın içselle aynı olmadığı şüphesi zihnimde daha da güçlendi ve böylesi keşifler yapmak için şans gerektiği şeklindeki deneysel tezim doğrulanmış oldu.

Öğlene doğru Hillerød'e vardım, para durumumu yoluna soktum, bu büyüleyici yöre hakkında genel bir izlenim edindim. Ertesi sabah derhal gezime başladım ama bu, ilk baştaki tahminimden epey farklı bir mahiyet kazandı. Uşağım maun sandıkla birlikte bana eşlik etti. Ormanda, beklenmedik bir sürprize karşı mümkün olduğunca güvenli, romantik bir yer arayıp buldum ve orada belgeleri sandıktan çıkardım. Maun sandığın eşliğinde sık sık çıktığım bu yürüyüşleri fark eden ev sahibim tabancayla atış talimi yapıyor olabileceğim kanısına kapılmış. Böyle düşünmesinden son derece memnun oldum ve bunun aksine bir şey söylemedim.

Keşfettiğim kâğıtlara şöyle bir göz atınca iki ayrı grup oluşturduklarını derhal fark ettim, aralarında dışarıdan bile ayırt edilebilecek bariz bir farklılık vardı. Biri, dörde katlanmış bir tür ince parşömen kâğıdına, geniş kenar boşlukları bırakılarak yazılmıştı. El yazısı okunaklı, hatta yer yer biraz fazla titiz, sadece tek bir yerde özensizdi. Diğeriyse tıpkı hukuki ve benzeri resmi evrakta kullanılanlara benzer çizgili sütunlu, petek filigranlı tam sayfa kâğıda yazılmıştı. El yazısı açık, hafif kuyrukluca ve tekdüze olacak kadar muntazamdı, bir tüccara ait olduğu düşünülebilirdi. İçeriklerindeki farklılık da kolayca kendini belli ediyordu. Biri uzunlu kısalı birtakım estetik denemelerinden oluşurken diğeri, ikisi uzun ve biri nispeten daha kısa olan, hepsinin etik içerikli olduğu anlaşılan ve mektup tarzında kaleme alınmış deneme yazılarından oluşuyordu. Daha yakından incele-

yince aradaki farklılık tam anlamıyla kendini belli ediyordu. Gerçekten de ikincisi, ilkinin yazarına hitaben yazılmış mektuplardan ibaretti.

Ancak iki yazarı betimleyebilen daha kısa ve özlü bir ifade bulmak gerekiyor. Kâğıtları baştan sonra dikkatle inceledim ama bu maksada hizmet edebilecek hiçbir şey bulamadım, neredeyse hiçbir şey. İlk yazar, estet olan, hakkında hiçbir bilgi yok. Diğerine, mektupların yazarına gelince, adının Wilhelm olduğu, mahkemede hakimlik yapmış olduğu anlaşılıyor, ancak hangi mahkeme olduğu belirtilmiyor. Yazılı olana sıkı sıkı sadık kalıp ona Wilhelm desem o zaman ilk yazara buna denk bir unvan verebilme olanağından yoksun kalıyorum; bu sefer ona rastgele bir ad verme mecburiyeti doğuyor. Dolayısıyla ben de ilk yazara A, ikinciye de B demeyi tercih ettim.

Bu kâğıtların arasında, o uzun yazılara ilaveten bir miktar ufak kâğıt parçacığı da bulunuyordu, bunların üzerine de aforizmalar, lirik ifadeler ve düşünceler yazılıydı. El yazısına bakılınca A'ya ait oldukları rahatlıkla anlaşılıyordu. İçerikleri de bunu doğruluyordu.

Kâğıtları en iyi şekilde tasnif etmek için bayağı çaba harcadım. B'nin kâğıtları için bu oldukça kolaydı. Bir mektup ötekini takip ediyordu. İkinci mektupta ilkinden bir alıntı vardı, üçüncü mektupsa ilk ikisine bağlı olarak kaleme alınmıştı.

A'nın kâğıtlarının tasnifi o kadar kolay olmadı. Ben de onları bulduğum gibi bıraktım, tabii bu sıralamanın kronolojik bir değer veya düşünsel bir önem taşıyıp taşımadığını kestiremeden. Kâğıt parçacıkları bölmenin içinde karmakarışık halde duruyordu, onlara da bir yer bulmam gerekiyordu. İlk başa onları koydum, zira uzun metinlerin birbiriyle daha uyumlu bir bütünlük içinde anlaşılabilmesine yardımcı olabilecek şekilde bir ilk intiba oluşturacaklarını düşündüm. Onlara Διαψαλματα[1] adını verdim ve bir nevi motto da ilave

[1] Yunanca müzikte durak anlamına gelen διάψαλμα (diapsalma) sözcüğünün çoğulu olan diapsalmata, Mezmurların sonunda birçok kez tek-

ettim: *ad se ipsum*.[1] Bir bakıma bu başlık ve bu motto bana ait, bir bakımaysa değildir. Bütün koleksiyonu kapsar şekilde kullanıldıkları takdirde bana ait, yoksa A'ya aitler, zira kâğıt parçacıklarından birinde Διαψαλματα sözcüğü yazılıydı, iki tanesinde de *ad se ipsum* sözcüğü vardı. Ayrıca A'nın sıkça yaptığı gibi, aforizmalardan birinin üst kısmındaki kısa bir Fransızca şiiri başlık sayfasının içyüzüne geçirdim. Aforizmalardan çoğu lirik bir tarza sahip olduğu için, ana başlık olarak Διαψαλματα sözcüğünü kullanmanın yerinde olduğu kanısındaydım. Okurlarım bunun yersiz bir seçim olduğunu düşünecek olursa o zaman onlara gerçeği itiraf etmeye mecburum; bu benim fikrimdi ama sözcük bizzat A'nın kendi zevkine göre kullanıldığı şekilde, aforizmalardan birinin tepesinde yer alıyordu. Aforizmaların sıralamasını şansa bıraktım. Kimi aforizmalardaki ifadelerin birbiriyle sık sık çelişkiye düşmesini gayet doğal buldum; zira bu esasen onun ruh haline de büyük ölçüde uyuyor; dolayısıyla onların sırasını bozarak aralarındaki çelişkinin barizliğini azaltmanın gereksiz bir zahmet olacağını düşündüm. Tesadüfleri izledim ve ilk ve son aforizmanın bir şekilde birbirini tamamladığını fark etmem de bir tesadüf eseri oldu; şöyle ki biri, deyim yerindeyse, şair olmanın bedbahtlığını için için hissederken diğeri son gülenin kendisi olmasının tadını çıkarıyor.

A'nın estetik inceleme yazılarına dair vurgulayacağım hiçbir şey yok. Hepsi baskıya hazır durumdaydılar, eğer güçlük içeriyorlarsa bile, sözü onlara bırakmak zorundayım. Yalnız şunu belirtmeliyim ki ben kendi hesabıma, metin aralarına serpiştirilmiş Yunanca alıntılara Almanca yapılmış en iyi tercümelerini ekledim.

---

rarlanan İbranice "sela" ile aynı anlamdadır; bu bilgiden hareketle bu metindeki anlamı duraksamadır –ed.n.

1 (Lat.) Kendisine. Bu, Marcus Aurelius'un "Ad se ipsum" başlığını taşıyan kitabından alınmıştır. Stoacı felsefeden etkilenen Aurelius'un bu eseri, hazcı felsefenin önemli eserlerinden biri kabul edilir –çn.

A'nın son yazısı bir hikâye, başlığı: *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*. Burada yeni güçlüklerle karşılaşıyoruz, zira A kendisini yazar olarak değil, sadece yayımcı olarak tanıtıyor. Kendi pozisyonumu fazla çetrefilli bir hale sokmasa bu benim pek itiraz etmeyeceğim eski bir yazı taktiği, çünkü bu durumda tıpkı bir Çin bulmacasındaki kutucuklar gibi, bir yazar diğeriyle iç içe geçecek. Görüşümü destekleyen ayrıntılara girmenin yeri burası değil, sadece şunu belirtmek isterim; A'nın önsözüne hâkim olan hava bir bakıma şairi meydana çıkartıyor.

Doğrusu öyle görünüyor ki A kendi hayal ürününden korkuyor ve adeta bir kâbusmuş gibi ondan bahsederken bile huzursuz hissediyor. Eğer bunun, kendisinin de tanık olduğu gerçek bir hikâye olduğunu farz edersek o zaman önsözde A'nın kafasından sıkça geçen bir düşüncenin gerçeklik kazandığını görmekten duyduğu memnuniyete dair hiçbir iz bulunmaması bana garip geliyor. Halbuki baştan çıkarıcı düşüncesi "dolayımsız erotik" hakkındaki yazı ile "Gölge Oyunu"nda ortaya atılıyor. Don Giovanni'nin muadili, enteresan kategorisine dahil olan mütefekkir bir baştan çıkarıcı, dolayısıyla söz konusu edilen de kaç kişiyi baştan çıkardığı değil nasıl baştan çıkardığıdır. Önsözde bu türden bir hazdan tek bir iz bulamadım, ancak daha önce belirtildiği gibi, kaynağını büyük ihtimalle A'nın bu düşünceye şiirsel yaklaşımından alan bir titreme, bir tür dehşet var. A'nın tavrı beni hayrete düşürmüyor; zira bu hikâyeyle uzaktan yakından hiçbir ilişkisi olmayan bendeniz bile, evet, hatta asıl yazarla arasında iki kat mesafe olan ben bile, gecenin sessizliğinde bu kâğıtları karıştırırken zaman zaman içimde bir tuhaflık hissettim. Bana sanki baştan çıkarıcı, bir gölge gibi odamı arşınlıyor, kâğıtlara göz atıyor, şeytani bakışlarını bana dikip şöyle diyormuş gibi geldi: "Ya! Demek kâğıtlarımı yayımlayacaksınız! Şunu bilin ki sorumsuz davranıyorsunuz; o canım küçük hanımların içine hiç yoktan kaygı salacaksınız. Ama bunun karşılığında ben ve benim

emsallerimi zararsız hale getireceksiniz. Burada yanılıyorsunuz; yöntemi değiştirmem yeter, sonra durumum daha da avantajlı hale gelir. Hangi kız sürüsü o baştan çıkarıcı adı duyar da koşa koşa gidip onun kollarına atılmaz: Bir baştan çıkarıcı! Bana altı ay verin ve şimdiye dek yaşadıklarımın hepsinden de daha ilginç bir hikâye üreteyim. Cinsiyetinin acısını benden çıkartmak gibi parlak bir fikre sahip genç, zinde bir kız tahayyül ediyorum. Bana baskı yapabileceğini, talihsiz aşkın acısını bana tattırabileceğini sanıyor. Bak işte, bu tam bana göre bir kız. Eğer tek başına işin içinden çıkamıyorsa o zaman elbet ondan yardımımı esirgemem. Molsluların[1] yılan balığı misali acı çekmek istiyorum. Ve bir kere kızı o raddeye getirdim mi, o artık benimdir."

Gelgelelim, okurlara şahsi görüşlerimle yük olarak, yayımcı konumumu belki çoktan suistimal ettim bile. Bu durumu hoş görmek lazım, zira hassas konumum nedeniyle olacak, A'nın kendisini bu hikâyenin yazarı değil de sadece yayımcısı olarak tanımlaması birden bu duruma sürüklenmeme sebep oldu.

Hikâye hakkında yapacağım diğer katkıları yalnızca yayımcı konumunda yapabilirim. Şöyle ki bu hikâyede bir tarihlendirme bulunması gerektiğine inanıyorum. Günlükte yer yer bir tarih belirtilmiş ama yıl eksik. Bu noktada daha fazla ilerleme kaydedebileceğim kanısında değilsem de mevcut tarihleri tek tek dikkatle inceleyerek kendime bir ipucu buldum sanırım. Her yılda bir 7 Nisan, bir 3 Temmuz, bir 2 Ağustos vs var ama bu, 7 Nisanın her yıl pazartesi gününe denk geleceği

---

[1] Danimarka'daki Mols bölgesinde yaşayan Molslular öteden beri aptal ama çok bilmiş olarak anılırlar. Kierkegaard'un burada gönderme yaptığı hikâyede, köylüler bir balık çiftliğinde balık yetiştirirler, bu balıklardan biri yılan balığıdır ve diğer tüm balıkları yer. Köylüler bu yılan balığını yakmanın, kırbaçlamanın veya taşlamanın onun için yeterli bir ceza olmayacağını düşünüp onu denizde boğmaya karar verirler. Yılan balığı kendi doğasına dönmenin verdiği mutlulukla kuyruğunu neşeyle salladığında Molslular bunu ölmek üzere olan hayvanın acıdan kıvranışları olarak algılar –ed.n.

anlamına gelmiyor. Biraz araştırdım ve bu rastlaşmanın 1834 yılına denk geldiğini keşfettim. A da bunu düşünmüş müdür onu bilemem, pek sanmıyorum; aksi halde bu derece tedbirli ilerlemezdi. Günlükte 7 Aralık Pazartesi günü vs değil, sadece 7 Aralık olarak geçiyor ve bölüm de şöyle başlıyor: "O zaman pazartesi..." ve böylece dikkat başka yöne çekiliyor; lakin tarihin altındaki bölüm okunmaya devam edilince bu tarihin pazartesi olması gerektiği açıkça anlaşılıyor. Yani bu hikâye için elimde kesin bir tarih var, ancak aynı yolla öbür metinlerin tarihini belirleme çabalarım boşa çıktı. Onu üçüncü hikâye olarak tahsis edebilirdim ama yukarıda da belirtildiği gibi, her şeyi tesadüfün eline bıraktım ve hepsini ilk bulduğumdaki düzeniyle korumayı tercih ettim.

B'nin kâğıtlarına gelince, onları düzenlemek rahat ve kolay oldu. Ancak onlarda bir değişiklik yaptım ve kendime onlara başlık koyma izni verdim, zira mektup tarzı yazarın bu denemelere başlık atmasını engellemişti. Dolayısıyla şayet okurlar içeriğe aşina olduktan sonra başlıkların isabetli seçilmediğini düşünecek olursa iyi bir şeyler yapmayı dileyen birinin yanlış yaptığında duyduğu o ıstırabı çekmeye her daim hazırım.

Bazı yerlerde kenar boşluklarına yazılmış kısa yorumlar bulunuyordu, dikkat dağıtıcı bir müdahalede bulunmamak için bunları dipnota dönüştürdüm.

B'nin elyazmalarına gelince, onda herhangi bir değişiklik yapma cüretinde bulunmadım, onu tıpkı bir hukuki belgeymiş gibi inceledim. Belki baştan savma yazılmış bir iki yerini rahat rahat silebilirdim, kaleme alanın bir mektup yazıcısı olduğu düşünüldüğünde bu yeterince anlaşılır bir durum. Ama bunu yapmaktan uzak durdum, haddimi aşacağımdan korktum. Bu dünyada yolunu şaşırmış her yüz gençten doksan dokuzunun bir kadın, birininse ilahi lütuf tarafından kurtarıldığı görüşünü dile getiren B'nin aritmetiğinin pek iyi olmadığı kolayca görülüyor, zira sahiden yolunu kaybeden-

lere hiç yer vermiyor. Ben bu rakamlarda rahatlıkla küçük bir değişiklik yapabilirdim ama B'nin yanlış hesaplamasında bir hayli güzellik olduğunu düşünüyorum. Bir diğer yerde B, Myson adlı bir Yunan bilgeden söz ediyor ve onun yedi bilge –bu sayı aslında on dört olarak saptanmış olsa da– arasında yer almak gibi ender rastlanır bir şansa nail olduğunu söylüyor. B'nin bu değerli bilgiyi nereden edinmiş olabileceği kadar hangi Yunan filozofuna gönderme yapmış olabileceği hususunda da tereddüte düştüm. İlk tahminim Laertios Diogenes oldu; Jöcher'in[1] ve Moréri'nin[2] ansiklopedilerine danışınca da ona atıfta bulunulduğunu anladım. B'nin verdiği bilgi doğrulanmaya muhtaçtı, durum pek de denildiği gibi değil; zira yedi bilgenin kim olduğu hususunda eskiler arasında bile kararsızlık var ama bunun üzerinde düşünme zahmetine değmeyeceğini fark ettim, B'nin tespiti bana, pek tarihi olmasa bile, bir başka değere sahip gibi geldi.

Bundan beş yıl önce de şimdi bulunduğum noktadaydım; kâğıtları şimdiki düzenine sokmuş, yayımlamaya karar vermiş, ancak biraz beklemenin daha iyi olacağını düşünmüştüm. Beş yılın uygun bir süre olduğunu düşündüm. O beş yıl şimdi geride kaldı ve ben bıraktığım yerden başlıyorum. Yazarların izini sürmek için denemediğim yol kalmadığına dair okurlara herhalde güvence vermem gerekmiyor. Eskici kayıt tutmuyordu, lakin bilindiği üzere bu, eskiciler için hiç ender rastlanır bir durum değil, bu mobilyayı kimden satın aldığını bilmiyordu; hatırladığı kadarıyla bir karma müzayedede bulmuştu. Burada okurlara, epey zamanıma mal olan bir sürü başarısız girişimimden bahsetmeye kalkışmayacağım, başka hiçbir şey için olmasa bile en azından onları anımsamak hoşuma gitmediği için. Buna rağmen okurlarla sonucu kısaca paylaşabilirim, zira sonuç sıfırdı.

---

1 Christian Gottlieb Jöcher, ed., *Das Allgemeine Gelehrten-Lexikon* (Leipzig 1750-51) –çn.

2 Louis Moréri, ed., *Le grand Dictionnaire historique* (Basel 1731-32) –çn.

Bu kâğıtları yayımlama kararımı artık gerçekleştirmek üzere olduğumdan olacak, kafamda bir kuşku uyandı. Okurlar açık yüreklilikle konuşmamı umarım hoş görecektir. Bu meçhul yazarların özel yazışmalarını ortaya çıkararak bir suç mu işlediğim sorusu aklıma takıldı. Kâğıtlarla daha çok haşır neşir oldukça bu tereddüt azaldı. Kâğıtlar öyle bir niteliğe sahipti ki özenle incelememe rağmen hiçbir malumat sunmuyordu, hal böyleyken bir okurun herhangi bir malumat bulabilmesi olanaksız, zira kendimi hangi okurla olursa olsun zevk, anlayış ve kavrayışta değilse bile muhakkak ki özen, sebat ve yorulmazlıkta kıyaslama cüretinde bulunabileceğimi sanıyorum. Dolayısıyla bu meçhul yazarların hâlâ hayatta oldukları, bu şehirde yaşadıkları, hiç beklenmedik bir şekilde yazdıklarıyla karşılaştıkları varsayılsa bile, onlar seslerini çıkarmadıkları müddetçe o kâğıtları yayımlamak hiçbir şeyi ortaya çıkarmaz; çünkü basılı olan şeylerin hepsi için söylenen şey tam manasıyla bu kâğıtlar için de geçerli: Sonsuza dek susacaklar.

Kafama takılan diğer bir kuşku daha önemsiz türdendi, defetmek daha kolaydı ve düşündüğümden de kolay üstesinden geldim. Kafama takılan şey, bu kâğıtların maddi bir değerinin olup olmadığıydı. Bir yayımcı olarak girdiğim zahmetlere karşılık küçük çapta bir ücret almayı pekâlâ münasip buluyordum ama yazarın telif hakkını da kapsamlı bir şekilde dikkate almak zorundaydım. *Beyaz Kadın*'daki[1] dürüst İskoç köylülerinin malikâneyi satın alıp toprağını işleyerek şayet bir gün geri dönecek olurlarsa Avenel Kontlarına hediye etmeye karar vermesi gibi ben de meçhul yazarlar bir gün ortaya çıkarsa diye, aldığım ücreti faize yatırmaya karar verdim. Böylece hepsini olduğu gibi, faizi ve faizin faizini de katarak onlar verebilecektim. Şayet okurlar tüm bu beceriksizliğime bakarak ne yazarlıkla ilgisi olan ne de yayımcılığı kendine meslek edinmiş edebi bir şahsiyet olamayacağıma şimdiye kadar ikna olmamışlarsa bile, ser-

[1] François-Adrien Boieldieu'nün *La Dame blanche* operası –çn.

gilediğim bu akıl yürütmedeki naiflik muhtemelen kafalarındaki son şüpheyi de ortadan kaldırmıştır. Bu durumda kafamdaki kuşku da sandığımdan çok daha kolay bertaraf edildi; zira Danimarka'da yazarın telif haklarıyla malikâne satın alınacak gibi değil; bu sebeple faiz ve faizin faizi mali bir önem kazanana kadar bu meçhul yazarların uzun süre uzaklarda kalması gerekiyordu.

Artık geriye kalan tek şey bu kâğıtlara bir başlık vermekti. Kâğıtlar, Terk Edilmiş Kâğıtlar, Keşfedilmiş Kâğıtlar, Kayıp Kâğıtlar vs diyebilirdim; bilindiği üzere bir sürü seçenek vardı ama bu başlıkların hiçbiri hoşuma gitmedi. Bu nedenle başlık seçme konusunda kendime biraz özgürlük tanımaya karar verdim, bu bilahare hesabını vermeye çalışacağım bir hilebazlıktı. Bu kâğıtlarla meşgul olduğum sırada kafamda bir kıvılcım çaktı, onları tek bir kişiye atfederek yeni bir sayfa açabilirdim. Burada yapılacak itirazların mahiyetini çok iyi biliyorum; her iki kısmın yazarının aynı kişi olmasının tarihsel bir dayanağı olmadığı, olası olmadığı, makul olmadığı yönünde itirazlar; bununla birlikte, bir kere A dendi mi, B de denilmesi gerektiği şeklinde bir kelime oyunuyla okurların kolayca kandırılabileceği dikkate alınmayacaktı. Ancak bu fikrimden bir türlü vazgeçmedim. Demek ki bahsi geçen kişi, hayatında her iki durumu da tecrübe etmiş veyahut her iki durum üzerine de uzun uzun düşünmüştü. A'nın kâğıtları estetik bir hayat görüşüne dair çeşitli yaklaşımları içeriyordu. Tutarlı bir estetik hayat görüşü sergilemek hemen hemen imkânsız gibi bir şey. B'nin kâğıtları etik bir hayat görüşünü içeriyor. Ruhumu bu düşüncenin etkisine teslim ederken başlık seçiminde de bana rehberlik etmesine izin verdim. Seçtiğim başlık da bunu açıkça dile getiriyor. Okurların bu başlık dolayısıyla bir kayba uğrayacakları söylenemez; zira metni okurken bu başlığı unutsalar da olur. Kitabı okumayı bitirince, belki o zaman başlığı üzerinde düşünebilirler. Bu da onları, A sahiden ikna mı oldu yoksa pişmanlık mı duydu, kazanan B

mi oldu yoksa her şey B'nin A'nın fikrine katılmasıyla mı sonuçlandı şeklindeki herhangi bir nihai sorudan muaf tutacaktır. Bu açıdan bakıldığında bu kâğıtlar hiçbir sonuca götürmüyor. Bunu yerinde bulmayanların bunun bir hata olduğunu söyleme hakkı yoktur ama bir şanssızlık olduğunu söyleyebilirler. Ben kendi hesabıma bunu bir şans addediyorum. Belirli karakterlerin çelişkili hayat görüşleri sergilediği romanlarla zaman zaman karşılaşılıyoruz. Genelde birinin diğerini ikna etmesiyle sonuçlanıyor. Savunulan görüş için diretmek yerine, okurlara o tarihsel delil gösteriliyor ve diğeri ikna oluyor. Ben kâğıtların bu açıdan hiçbir bilgi vermemesini bir şans olarak görüyorum. A, estetik incelemelerini B'nin mektuplarını aldıktan sonra mı kaleme aldı, ruhu bundan sonra dizginlenemez bir azgınlığın içinde çalkalanıp durdu mu yoksa huzur mu buldu, bu konularda tek bir bilgi verebilecek durumda değilim, zira kâğıtlar hiçbir bilgi içermiyor. B'ye ne oldu, görüşüne sadık kalacak gücü buldu mu, bu hususlarda da herhangi bir ipucu bulunmuyor. Kitap okununca A ile B unutuluyor ve sadece hayat görüşleri karşı karşıya kalıyor, tikel kişilikler üzerinden hiçbir nihai hükme ulaşılamıyor.

Diyeceklerim bu kadar, yalnız aklıma şu geldi; bu saygın yazarlar teşebbüsümden haberdar olsaydı kâğıtlarına iki çift laf ekleyip de okurlara sunmak isteyebilirlerdi. Bu yüzden çekingen kalemimle ben bir iki kelime ilave etmek istiyorum. A'nın herhalde kâğıtların yayımlanmasına bir itirazı olmazdı, okurlara şöyle haykırırdı: "Okuyun veya okumayın, her ikisine de pişman olacaksınız." B'nin ne diyeceğini kestirmek daha güç. Belki bana şu veya bu şekilde bir suçlama yöneltirdi, özellikle de A'nın kâğıtlarının yayımlanmasına ilişkin bir suçlama olurdu bu; büyük olasılıkla bunda hiçbir payı olmadığını, sorumluluk kabul etmeyeceğini bana hissettirirdi. Bunu yaptıktan sonra da kitaba belki şu sözleri yöneltirdi: "Hadi bakalım git dünyayı gör ve mümkün mertebe eleştirmenlerin dikkatinden uzak dur, okurlarını uygun

zamanlarında tek tek ziyaret et ve şayet okurun bir kadınsa o zaman ben olsam şöyle derdim: Sevimli okurum, bu kitabın içinde belki de hiç bilmemen gereken şeyler ve bilmenin muhtemelen işine yarayacağı başka şeyler bulacaksın; bu yüzden şu iki yöntemden birini takip ederek okuyabilirsin: Okuyup bunları hiç okumamış gibi yapabilirsin; diğer bir yol ise okuyup okuduğunu unutmayan biri gibi yapabilirsin." Benim yayımcı olarak bir tek dileğim var; umarım kitap okuruyla uygun bir zamanda buluşur ve sevimli kadın okur B'nin iyi niyetli tavsiyelerini harfiyen izlemeye muvaffak olur.

Kasım 1842
Yayımcı

ΔΙΑΨΑΛΜΑΤΑ
[DİAPSALMATA]

ad se ipsum
[kendisine]

Grandeur, savoir, renommé,
Amitié, plaisir et bien,
Tout n´est que vent, que fumée,
Pour mieux dire, tout n´est rien.

[*Şan, ilim, şöhret,*
Dostluk, zevki sefa ve servet,
Hepsi bir yel, bir duman,
Daha doğrusu, hepsi bir hiç.][1]

[1] Şiir, Fransız şair Paul Pellisson'a aittir –çn.

Şair ne demektir? Kalbinde derin kederler saklayan bahtı kara bir insan ama dudaklar öyle biçimlenmiştir ki aralarından dökülen iç çekişler ve feryatlar kulağa hoş bir müzik gibi gelir. Onun kaderi de Phalaris'in boğasının[1] içinde, kor ateşte ağır ağır işkence edilen bahtı karalarınkine benzer, feryatları zalimin kulağına dehşet verici değil de tatlı bir müzik sesi gibi gelir. Ve insanlar şairin etrafına üşüşürler ve şöyle derler: "Yakında bize yine şarkı söyle." Demek istedikleri şudur; keşke yeni acılar ruhuna hükmetse, keşke dudakların yine önceki gibi biçimlense; zira feryatlar bizi huzursuz etse de müzik mest ediyor. Ve eleştirmenler öne çıkar ve şöyle der: Doğrudur, estetiğin kurallarına göre böyle olmalıdır. Dolayısıyla anlaşılıyor ki eleştirmen şairin neredeyse birebir kopyasıdır ama tek bir farkla, eleştirmenin yüreğinde derin keder, dudaklarında hoş müzik yoktur. Bu yüzden ben şahsen, Amagerbro'da domuz çobanı olup do-

---

[1] Sicilya'da bulunan Agrigentum şehrinin hükümdarı Phalaris, ölüm cezasına çarptırılan mahkumların cezalarının infazı için tercih ettiği pirinçten boğa heykeli ile anılır. Mahkûm boğanın içine konur, altında ateş yakılırdı. Boğa ısındıkça kurban içinde yanarak ve böğürerek can verirdi. Bu metinde Kierkegaard'un boğanın özelliğine dair değinmek istediği ise, boğanın kafasında kurbanın çığlıklarını boğa böğürmesine çeviren bir mekanizmanın olmasıdır –ed.n.

muzlar tarafından anlaşılmayı, şair olup insanlar tarafından yanlış anlaşılmaya tercih ederim.

***

Çocuk terbiyesinde ilk ve en *compendieuse* (temel) soru, bilindiği gibi şudur: Çocuğa ne vermek lazım? Cevap: Da–da.[1] Ve hayata bu tür gözlemlerle başlanıyor ama ilk günah inkâr ediliyor. Ve neticede çocuk ilk dayakları kime borçlu, ana babasından başkasına değil ya.

***

Çocuklarla konuşmayı yeğlerim; zira onların sağduyulu olacaklarına dair hâlâ umut var ama bir de buna sahip olanlar var ki! Tanrı korusun!

***

İnsanlar ne kadar garip! Sahip oldukları özgürlükleri hiç kullanmıyorlar da sahip olmadıklarını talep ediyorlar; düşünce özgürlükleri var, onlar ifade özgürlüğünde diretiyor.

***

Canım hiçbir şey istemiyor. Ata binmek istemiyor, fazla zorlu bir hareket; yürümek istemiyor, o da fazla yorucu; uzanıp yatmak istemiyor, zira ya yatıp kalacağım, ki bunu canım istemiyor, ya da tekrar ayağa kalkacağım, canım bunu da istemiyor. *Summa summarum*:[2] Canım hiçbir şey istemiyor.

***

Bilindiği gibi, üreme anında ölen böcekler var. Bu bütün zevkler için de böyle; hayatın en yüksek, en şahane haz anına ölüm eşlik ediyor.

***

---

[1] Bu agulama sesi eski Dancada tokat, dayak anlamına da geliyor –çn.

[2] (Lat.) Neticede –ed.n.

Yazarlar için Faydalı Öğütler

İnsan kendi düşüncelerini gelişigüzel kâğıda döker, yayımlatmaya kalkar ve neticede muhtelif düzeltilerden birtakım iyi fikirler edinir. Bu yüzden cesaretinizi toplayın, daha bir şey yayımlatmaya kalkışmamış olan sizler, cesaretlenin. Dizgi hatalarını da hafife almayın, dizgi hataları sayesinde nükteli olmak meşru bir yol sayılıyor.

***

Genel olarak bakıldığında, arzu ettiği her şeye ancak onun karşıtı vasıtasıyla erişebilmesi insana has bir kusur. Burada psikologlara epey malzeme verebilecek farklı örnekler hakkında konuşmak istemiyorum (melankolikler diğerlerine göre daha gelişmiş mizah anlayışına sahiptir, en varlıklı insanlar genellikle gösterişsizliğe, sefahat düşkünleri ahlaka, Tanrı'nın varlığından şüphe edenler dine meylederler), sadece şunu hatırlatmak istiyorum; insan ancak günahlar vasıtasıyla sonsuz kurtuluşu bir anlığına görür.

***

Geniş çevremdeki tanıdıklarım dışında samimi bir dostum daha var: Melankolim. Eğlencemin tam ortasında, işimin gücümün tam ortasında el edip beni bir kenara çeker, bedenen bulunduğum yerde değilimdir artık. Melankolim, şimdiye kadar tanıdığım en vefalı sevgili, pek tabii ki ben de onu seviyorum.

***

Bir başıboş gevezelik var ki sınırsızlığı içinde sonuçla olan ilişkisi Mısır'ın hadsiz hesapsız kral sülalelerinin tarihsel gelişimle olan ilişkisinin birebir aynısı.

***

Yaşlılık gençliğin hayallerini gerçekleştiriyor: İnsan bunu Swift'te[1] görebiliyor, gençliğinde bir tımarhane inşa etti, yaşlılığında içine kendi girdi.

***

İnsan eski nesil İngilizlerin kahkahaya temel teşkil eden muğlaklığı nasıl bir hastalık hastası hikmetle keşfettiğini görünce endişelenmeden edemiyor. Dr. Hartley[2] şöyle bir gözlemde bulunmuş: *daß Wenn sich das Lachen zuerst bei Kindern zeigt, so ist es ein entstehendes Weinen, welches durch Schmerz erregt wird, oder ein plötzlich gehemtes und in sehr kurzen Zwischenräumen wiederholtes Gefühl des Schmerzens*.[3] Ya dünyadaki her şey bir yanlış anlamadan ibaretse; ya kahkaha esasında ağlamaksa!

***

Öyle zamanlar oluyor ki bu dünyada yapayalnız birini görmek insanın yüreğini oldukça burkuyor. Geçenlerde kendi konfirmasyon ayini için tek başına kiliseye yürüyen zavallı bir kız gördüm.

***

Cornelius Nepos[4] yanında oldukça büyük bir süvari alayıyla bir kalede mahsur kalan bir komutandan bahseder; atlar fazla hareketsiz durmaktan zarar görmesin diye onları her gün kırbaçlatırmış – ben de tıpkı öyle yaşıyorum, bu devrin

---

1 Jonathan Swift (1667-1745) tüm servetini Dublin'deki bir akıl hastanesinin inşasına bağışladı –çn.

2 David Hartley (1705-1757) İngiliz filozof ve tıp adamı. Çağrışımcı psikoloji okulunun kurucusudur –ed.n.

3 Kahkaha kendini ilk kez bebekte gösterdiğinde, bu, acının veya aniden dizginlenen acı hissinin neden olduğu, başlamak üzere olan ağlamadır ve kısa aralıklarla tekrarlanır (krş. Flögel Geschichte der comischen Litteratur Kitap I, s. 50) –ed.n.

4 Cornelius Nepos (MÖ 110-24) Romalı tarihçi ve biyografi yazarı –ed.n.

kuşatma esiri gibi ama ben fazla hareketsiz oturmaktan zarar görmeyeyim diye yorulana kadar ağlıyorum.

***

İngilizlerin evleri için dediğini[1] ben kederim için diyorum: Kederim *is my castle*. Birçokları keder sahibi olmayı yaşamın refahlarından sayar.

***

Bir satranç oyununda rakip oyuncunun "Bu taş hareket ettirilemez" dediği satranç taşı gibi hissediyorum.

***

Çılgınca dilekleri bir çocuğun, bir dahinin gözükaralığına sahip olduğu için *Aladdin*[2] yeni ve heyecan verici. Zamanımızda kaç kişi insan tabiatındaki eğilimleri ya uslu bir çocuğun "lütfen lütfen" ricaları ya da kendini kaybetmiş bir insanın hiddetiyle değil de içtenlikle dilemeye, arzulamaya ve hoş etmeye cüret edebilir? Zamanımızda pek sık konuşulan şeyden, insanın Tanrı'nın suretinde yaratıldığı lafından cesaret alan özgün bir yetkeli ses tonuna sahip kaç kişi vardır ki? Hepimiz birden Nureddin[3] gibi ya çok fazla ya da çok az talep etmiş olmanın endişesiyle el pençe divan durmuyor muyuz? Veyahut da her yüce talep zamanla marazi bir bendeciliğe, yetişme ve terbiye tarzımıza uygun olarak, istirham etmekten beyan etmeye indirgenmiyor mu?

***

---

1 Yazarın burada gönderme yaptığı İngiliz özdeyişi: *My home is my castle yani Evim benim kalemdir* –çn.

2 Danimarkalı yazar Adam Øhlenschläger'in *Aladdin, eller Den forunderlige lampe* [Alaaddin veya Harika Lamba] adlı bir güldürüsü (1805). Konusu *1001 Gece Masalları*'ndaki "Alaaddin'in Sihirli Lambası" öyküsüne dayanır –çn.

3 Øhlenschläger'in *Aladdin* oyunundaki büyücü. Lambayı Alaaddin'den almaya çalışır –çn.

Bir *sheva*[1] gibi ürkek, bir *dagesh lene*[2] kadar çelimsiz ve susturulmuş hissediyorum; satıra ters basılmış bir harf gibiyim lakin tıpkı üç at kuyruklu bir paşa[3] gibi zapturapt edilemem; kendime ve fikirlerime, bir bankanın[4] banknotlarına duyduğu muhabbeti besliyorum ve bir *pronomen reflexivum* [dönüşlü zamir] kadar kendime dönüğüm. Evet, iyilikler için geçerli olan bahtsızlıklar ve kederler için de geçerli olsaydı, yani gösteriş amacıyla iyilik yapanlar ödüllerini kaybetseydi[5] o zaman en mutlu insan ben olurdum; çünkü daima tüm kederleri öngörüyor ve onları yüreğimde taşıyorum.

***

Halk edebiyatının o müthiş şiirsel gücü, diğer şeylerin yanı sıra arzulama gücünde de kendini gösteriyor. Buna kıyasla, günümüzde arzu aynı anda hem günâh hem sıkıcı, çünkü komşunun sahip olduklarını arzuluyor. Halk edebiyatındaki arzu, komşunun da kendi istediğinden daha fazla bir şeyi olmadığının çok iyi farkında. Ve günahkârca arzu edecek olursa da bunu insanı şaşkına uğratacak kadar açık bir şekilde yapıyor. Sıradan bir mantığın soğuk olasılık hesaplarıyla hiçbir pazarlığa girmeye yanaşmıyor. Bununla beraber Don Giovanni 1.003 sevgilisiyle sahneyi arşınlıyor. Kimse de bu geleneğin görkemine hürmetinden gülmeye cüret edemiyor. Bir şair buna günümüzde kalkışsaydı alaylı gülüşlere hedef olmuştu.

---

1 İbrani alfabesinde farklı bir ses birimini ya da ses düşmesini işaret etmek için sessiz harfin altına konan üst üste iki nokta şeklindeki işaret –çn.

2 İbrani alfabesinde önüne geldiği sert sessiz harfin bir duraksamayla okunmasını sağlayan, kelime anlamı zayıf nokta olan işaret –çn.

3 Osmanlı döneminde tuğlara otorite ve saygınlık simgesi olarak at kuyrukları takılıyordu. Sultan'ın tuğunda altı, vezirinkinde üç at kuyruğu vardı –çn.

4 Danimarka Merkez Bankası (1818) kastediliyor. O günlerde yeni basılan banknotların her biri basımdan hemen sonra iki kere imzalanırdı (onay imzası) –çn.

5 Hz. İsa'nın Dağdaki Vaazına gönderme yapılıyor (Kutsal Kitap, Matta 6:2, 6:5 ve 6:16) –çn.

***

Üzerinde hayli pejmürde, sarı kırçıllı soluk yeşil bir paltoyla sokaklarda sinsi sinsi dolaşan biçare bir adamı görmek beni nasıl da tuhaf bir şekilde hüzünlendirdi. Ona acıdığımı hissettim, ancak bana asıl dokunan şey, paltosunun renginin soylu resim sanatının çocukken yaptığım ilk örneklerini sanki dün gibi gözlerimin önüne getirmesiydi. Bu renk o zamanlar benim *liv-couleurer*'lerimden[1] biriydi. Hâlâ büyük bir hazla düşündüğüm bu renk harmanını hayatta artık hiçbir yerde bulamamak ne üzücü. Dünya âlem onları çiğ, kaba, sadece Nürnberg işi kelepir tablolara[2] yakışır buluyor. Kazara bir kere bile insanın yoluna çıksalar bu rastlaşma tıpkı şimdiki gibi uygunsuz oluyor. Her seferinde illa ya bir zır deli ya da bir kazazede, kısacası kendini hayatta bir yabancı gibi hisseden ve dünya âlemin farkına bile varmaya tenezzül etmediği birisinde çıkıyor. Kahramanlarını daima bu hiç unutulmayacak sarı-yeşil tonlu giysiler içinde resmetmiş olan ben de buna şahitlik ediyorum. Çocukluk günlerinin bütün renk harmanlarının sonu da böyle olmuyor mu? Yaşamın o günlerdeki parıltısı fersiz gözlerimize zamanla fazla cırtlak, fazla çiğ gelmeye başlıyor!

***

Yazık, şans kapısı içeri doğru açılmıyor ki insan seri bir hamle yaparak itip açabilsin; sadece dışarı doğru açılıyor ve bunun için kimsenin yapabileceği bir şey yok.

***

Her şeyden şüphe edecek, her şeyle mücadele edecek cesaretim olduğuna inanıyorum ama bir şeyleri kabullenecek

---

[1] Gözde renkler –çn.

[2] (Dan.) *Nürembergerstykker*. Nürnberg o tarihlerde seri imalat reprodüksiyonlarla tanınmıştı, bunlar arasında sanat eserleri ve oyuncaklar en popülerdi –çn.

cesaretim yok; bir şeylere sahip çıkacak, onları üstlenecek cesaretim yok. Çoğu insan, bu dünya öyle yavan ki hayatta hiçbir şey fırsatların hep lehte olduğu romanlardaki gibi gitmiyor, diye yakınır; benim yakındığımsa hayatın mücadele edecek taş kalpli babaların, cinlerin, muzip cücelerin ve özgürlüğe kavuşturacak büyülü prenseslerin bulunduğu romanlardaki gibi olmaması. Bütün bu düşmanların hepsi bir araya gelse benim mücadele ettiğim ve bizzat can ve hayat verdiğim o renksiz, kansız, yedi canlı gece yaratıklarının yanında hiç kalır.

***

Ruhum ve düşüncelerim nasıl da kısır ve yine de amaçsız, şehvani ve acılı doğum sancılarıyla nasıl da habire işkence görüyor! Ruhum hiçbir zaman söyleyecek söz bulamayacak mı? İhtiyacım olan şey, Lynkeus'un[1] bakışları gibi delici, devlerin iç çekişleri[2] gibi dehşet verici, doğanın sesi gibi süreğen, rüzgârın kırağı düşmüş soluğu gibi alaycı, Echo'nun insafsızca hor görülmesi gibi kötücül,[3] en derin bastan en yumuşak ince sese tüm perdeleri haiz, tapılası yumuşacık bir fısıltıdan çılgınlığın enerjisine dek yontulup biçimlenmiş bir ses. Soluk almak için ihtiyacım olan işte bu, aklımdan geçenleri söylemek için, hem öfkeyi hem duygudaşlığı ta içinden sarsmak için. Ama sesim aynı bir martı çığlığı gibi boğuk veya dilsizin dudaklarındaki hayır duası gibi suskun.

---

1 Arganotlardan biri. Messenia kralı Aphareus'un oğlu. Bakışları çok keskindi –çn.

2 Yunan mitolojisinde tanrılara yenilen devlerin yanardağların altına hapsedildiği, yanardağ patlamalarının nedeninin bu olduğu anlatılır –çn.

3 Yunan mitolojisine göre, güzeller güzeli su perisi Echo'nun bir kusuru vardır. Ne zaman konuşmaya başlasa susmak bilmez. Bu gevezeliği Hera'nın sabrını taşırır ve sonunda susması için bir büyü yapar. Artık Echo sadece başkalarının söyledikleri son sözleri tekrar edebilir. Ormanda gezerken, Narkissos'u görür ve ona âşık olur. Ama onda bulunan bu büyü nedeniyle aşkı karşılıksız kalır ve Echo ağlaya ağlaya taşa dönüşür –ed.n.

***

Ne olacak? Gelecek ne getirecek? Bilmiyorum, hiçbir fikrim yok. Bir örümcek sabit bir noktadan aşağıya, sonucun içine doğru atıldığında ne kadar uzanırsa uzansın bir tutunma noktası bulamadığı biteviye bir boşluk görür önünde. Ben de bu durumdayım; önümde biteviye bir boşluk, beni ileriye doğru sürükleyen şey ardımda yatan bir sonuç, bu hayat geriye dönük ve korkunç, katlanılacak gibi değil.

***

Aşkın ilk dönemi zamanların en güzeli, insan her buluşmadan, her bakıştan mutluluk verici yepyeni bir şeyle evine dönüyor.

***

Hayata bakışım tek kelimeyle anlamdan yoksun. Kötü bir ruh burnumun üzerine bir gözlük yerleştirdi herhalde, gözlüğün bir camı dev gibi büyütüyor, öbür camı aynı ölçüde küçültüyor.

***

Şüpheci bir Μεμαστίγομενος'dir.[1] Kırbaç darbelerine bağlı olarak, dönen bir topaç gibi, bir noktada daha kısa veya daha uzun süre kalabilir ve tıpkı topaç gibi bir noktada tümdem kalamaz o da.

***

Bu dünyadaki tüm gülünçlüklerin içinde bana en gülünç geleni işi hep başından aşkın olmak, yemeğini de işini de aceleye getiren bir adam olmak. Dolayısıyla bir sineğin en kritik anda böylesi bir tüccarın burnuna konduğunu veya bir yük arabasının ondan da çok acelesi olduğu için hemen yanından geçip

---

1 (Yun.) Kırbaçlanan kişi. Eyüp kitabının Yunanca tercümesinde bu kelime, "cezalandırma" ve "terbiye etme" anlamlarında kullanılıyor –ed.n.

giderken adama çamur sıçrattığını veyahut Knippelsbro'nun[1] kalktığını ya da kafasına bir kiremitin düşmesiyle[2] düşüp öldüğünü görünce katıla katıla gülüyorum. Nasıl gülmeden durulur ki? İşleri başlarından aşkın bu beceriksizler ne iş başarıyor acaba? Bunlar, evinde yangın çıkınca kafası karışıp ilk iş yangından ateş maşasını kurtaran o kadını hatırlatmıyor mu? Hayatın büyük yangınından ne kurtarıyorlar ki?

***

Yaşamaya zerre kadar sabrım yok. Çimenlerin büyüyüşünü göremiyorum ve göremeyince bakmak da hiç içimden gelmiyor. Görüşlerim ömrünü koşarak geçiren bir "fahrende scholastiker"in[3] üstünkörü gözlemleri. Tanrı'nın mideyi gözden evvel doyurduğu söylenir ama ben bunu hissedemiyorum: Benim gözlerim tok ve her şeyden bezgin ama hâlâ açlık çekiyorum.

***

Bana ne isterseniz sorun da gerekçelerini sormayın. Bir genç kızın gerekçe gösterememesi mazur görülür çünkü o bir duygu âleminde yaşıyor denir. Bende durum farklı. Genelde o kadar çok ve çoğu kez birbirine zıt gerekçelerim var ki bu yüzden bir gerekçe göstermem mümkün değil. Ve bana öyle geliyor ki nedenler ve etkiler birbiriyle doğru dürüst bağ-

---

1 Kopenhag'ın merkezindeki kanalların üzerindeki açılır kapanır köprülerden biri. 1620'de inşa edilmiştir –çn.

2 Yazar burada Hermes ve ölü ruhları cehenneme taşıyan kayıkçı Kharon arasındaki diyaloğa gönderme yapıyor. Kharon, Hermes'e kayığına binen bir adamdan bahseder. Bu adam arkadaşı tarafından ertesi gün için akşam yemeğine davet edilir ve, "Elbette geleceğim," der ancak bunu der demez kafasına bir kiremit düşer ve ölür. Kharon bu adamın sözünü tutamamasına katıla katıla güler –ed.n.

3 (Dan.) Gezgin filozof. Yazar burada ortaçağın bilim dünyasında pek popüler bir deyime gönderme yapıyor. O zamanlarda üniversite öğrencilerinin üniversiteden üniversiteye dolaşarak eğitimlerine devam etmesi gerekiyordu. Johann Wolfgang von Goethe de *Faust*'ta *"Ein fahrender scholast"* deyimini kullanır –çn.

lantılı değil. Bazen olağanüstü ve devasa nedenlerin etkileri sudan ve görülemeyecek kadar küçük olabiliyor, bazen hiç olmayabiliyor; bazen de fiske gibi minicik bir neden hiç yoktan müthiş bir etkiye yol açabiliyor.

***

Ve hayatın masum mutluluklarına gelirsek, onları rahat bırakmak lazım, tek mahsurları fazla masum olmaları. Tadına bakarken dozunda bırakmak gerekiyor. Doktorum diyet yapmamı salık verince sözünü dinler, belli yiyeceklerden bir süreliğine uzak dururum ancak diyet yapayım derken diyetçi olmak – bu düpedüz fazlaya kaçmak olur.

***

Hayat benim için sert bir içki halini aldı ve hal böyleyken onu yudum yudum içmek gerekiyor, ağır ağır, saya saya.

***

Ölülerin yanından geri dönen kimse yok, kimse bu dünyaya ağlamadan gelmedi; ne ne zaman hayata gelmek istediğimizi soran oldu ne de ne zaman terk etmek istediğimizi.

***

Zaman geçiyor, hayat bir nehir falan filan derler ya. Ben bunu duyumsayamıyorum, zaman hareketsiz duruyor ve ben de onunla beraber duruyorum. Ortaya attığım bütün planlar gerisingeri üzerime savruluyor, yere tüküreyim diyorum, kendi suratıma tükürüyorum.

***

Sabahleyin kalkınca hemen tekrardan yatağa giriyorum. Kendimi en iyi hissettiğim zaman akşamları ışığı söndürüp yorganı başımın üzerine çektiğim an. Sonra bir kez daha kalkıyorum, tarifsiz bir gönül rahatlığıyla odaya göz gezdiriyorum ve sonra iyi geceler, doğru yorganın altına.

***

Ne işe mi yarıyorum? Hiçbir şeye veya her ne olursa. Ender bir beceri; acaba hayatta hiç kıymeti bilinecek mi? Hizmetçi olarak ya da her ne olursa bir iş arayan genç kızların kendine bir yer bulup bulmadığını Tanrı bilir.

***

İnsan yalnız başkalarına karşı değil kendisi için de merak duyabilmeli. Kendimi inceliyorum; bundan yorulunca zaman öldürmek için bir sigara yakıyor ve düşünüyorum. Tanrı'nın beni neden yarattığını ya da beni yaratırken bana ne anlam yüklediğini ancak ve ancak Tanrı bilir.

***

Hiçbir lohusanın benimkilerden daha tuhaf, daha ivecen istekleri olamaz. Bu istekler en sıradan şeyler için olabildiği gibi en yüce şeyler için de olabilir ama hepsi de nefsin anlık ihtiraslarına aynı ölçüde meyilli. Tam şu anda canım bir tabak karabuğday lapası istiyor. Okul günlerinden hatırlıyorum, çarşambaları karabuğday lapası verirlerdi. Lapanın tabakta nasıl yapış yapış ve bembeyaz durduğu aklıma geliyor, sonra tereyağının nasıl iştahımı açtığı, lapanın nasıl sıcak göründüğü, nasıl aç olduğum, yemeğe başlama izni çıkana kadar nasıl sabırsızlıkla beklediğim. Ah! Tam böyle bir tabak karabuğday lapası! Onun uğruna ilk oğulluk hakkımdan da[1] fazlasını verirdim.

***

Büyücü Virgil[2] kendini parça parça doğrattı, bir kazana at-

---

[1] İlk oğulluk hakkı, bir erkeğin ilk doğan oğluna verilen özel haklardır. Aileyi Tanrı'nın önünde o temsil eder ve mirastan önemli bir pay alırdı. Yazar burada Eski Ahit'teki bir öyküye gönderme yapıyor. Esav, ağabey olarak kendisinde olan ilk oğulluk hakkını kardeşi Yakup'a bir tabak mercimek karşılığında satar (Yaratılış, 25:29-34) –çn.

[2] Romalı şair Publius Vergilius Maro'ya (MÖ 70-MÖ 19) ortaçağda büyücü gözüyle bakılırdı –çn.

tırdı ve sekiz gün kaynattırdı, bu işlemin onu gençleştireceğini umuyordu. Birini başına gözcü koydu, gelip geçenlerin kazana bakmasına engel olacaktı. Gözcü merakına yenildi ancak daha çok erkendi, küçük bir bebek olan Virgil bir ciyaklamayla ortadan kayboldu. Ben de kazanın içine, hayatın ve tarihsel gelişimin kazanının içine fazla erken bakmış olmalıyım ve büyük olasılıkla hiçbir zaman çocuktan öte bir şey olamayacağım.

***

İnsan cesaretini asla kaybetmemeli; talihsizlikler tüm dehşetiyle etrafına yığılınca, bulutlarda bir yardım eli görünecektir, muhterem Jesper Morten geçenlerde akşam ayininde böyle diyordu. Ben şahsen açık havada çok dolaşırım ama böyle bir şey henüz hiç gözüme ilişmemişti. Birkaç gün önce bir yürüyüşüm sırasında böyle bir olguya şahit oldum. Esasında bir el değildi, daha ziyade buluttan dışarı uzanmış bir kola benziyordu. Derin düşüncelere daldım; aklımdan şu geçti: Keşke Jesper Morten şimdi burada olsaydı, atıfta bulunduğu olgu bu mu değil mi o hüküm verebilirdi. Kafamda bu düşüncelerle öylece dururken, oradan geçen biri bulutları işaret ederek bana dedi ki: "Şu hortum bulutunu görüyor musunuz, ona bu yörelerde ender rastlanır; bazen evleri olduğu gibi yerinden söküp götürür." Aman Tanrım, bu bir hortum bulutu mu, diye düşündüm ve tabanları yağladım. Benim yerimde muhterem papaz Jesper Morten olsaydı acaba ne yapardı?

***

Bırakın başkaları çağımızın ne hain olduğundan istediği kadar yakınsın dursun, ben onun bir zavallı olduğundan yakınıyorum; çünkü tutku denen şey yok onda. İnsanların kafasındaki düşünceler dantel gibi ince ve kırılgan, insanların kendileri dantel ören kızlar gibi acınası ve yüreklerinden geçenlerse günâhkar olamayacak kadar zavallı. Böylesi dü-

şünceler belki bir solucan için günah sayılabilir de Tanrı'nın kendi suretinde yarattığı insanoğlu için değildir. Onların arzuları durgun ve miskin, tutkuları mahmur; bu kılı kırk yaran dar kafalı ruhlar görevlerini yerine getiriyorlar ama Yahudiler misali, sikkenin de kenarından bir parça kırpmadan edemiyorlar; Yüce Tanrı'nın her şeyden haberdar olduğunu ve her şeyi hesaba geçirdiğini pekâlâ biliyorlar ama onu aldatabilceklerini düşünüyorlar. Yazıklar olsun! Canım bundan hep eskiye, Eski Ahit'e ve Shakespeare'e dönmek istiyor. Hiç değilse orada konuşanların insan olduğunu hissediyorsunuz, nefret eden, sevdalanan, düşmanını öldüren, çoluğa çocuğa, soya sopa bela okuyan, günah işleyen insanlar.

***

Zamanımı şöyle bölüştürüyorum. Bir yarısında uyuyorum, öbür yarısında rüya görüyorum. Uyurken hiç rüya görmüyorum, aksi yazık olurdu; zira uyku dehanın zirvesi.

***

Kusursuz bir insan olmak yine de en büyük gaye. Şimdi ayağımda nasır çıktı, yine de her şeyin bir çaresi var.

***

Hayattaki başarılarımın sonu hiçbir yere çıkmıyor, sadece bir ruh hali, tek bir renk. Yahudilerin Kızıl Denizi geçişini resmetmeye kalkışıp bu maksatla bütün duvarı kırmızıya boyayan, nedenini de Yahudilerin yürüyüp geçtiği, Mısırlılarınsa boğulduğu şeklinde açıklayan o ressamın tablosuna benziyor.

***

İnsan itibarı doğada bile hâlâ kabul görüyor, kuşları ağaçlardan uzak tutmak için insana benzeyen bir şey dikiliyor ve insanla uzaktan yakından bir benzerliği olmayan bir korkuluk bile saygı uyandırmaya yetiyor.

***

Erotik aşk [Elskov] bir anlam taşıyacaksa eğer, ilk doğuş anında ayın üzerini aydınlatması gerekiyor, tıpkı Apis'in gerçek Apis olabilmesi için ay ışığıyla aydınlanması gerektiği gibi. Apis'i doğuran ineğin tam döllenme anında ay ışıklarıyla yıkandığı söylenir.

***

Varoluşun perişanlığına dair en iyi kanıt ancak onun görkemi üzerinde düşünülerek elde edilir.

***

Çoğu insan haz peşinde öyle bir hızlı koşar ki, o süratle yanından geçip gider. Bunların düştüğü durum, kaçırılmış bir prensese şatosunda gözcülük eden o cüceninkine benziyor. Bir gün öğlen uykusuna yatar. Bir saat sonra uyandığında prenses kayıplara karışmıştır. *Symiils-støvler*'ini[1] alelacele ayağına geçirir ve bir adımda prensesin yanından geçip gider.

***

Ruhum öyle ağır ki hiçbir düşünce onu taşıyamıyor, hiçbir kanat çırpışı onu arşa yükseltemiyor. Hareket etse bile toprağı süpürerek ilerliyor, fırtına öncesinde rüzgâr şiddetlendiğinde alçaktan uçan kuşların yaptığı gibi. Ruhumun üzerine bir bunaltı, bir kaygı çöreklenmiş, depremi önceden haber eder gibi.

***

Hayat nasıl da boş ve anlamsız. Birini defnediyorsunuz; toprağa yolcu ediyorsunuz, üzerine üç kürek toprak atıyorsu-

---

1 (Dan.) Rüzgâr çizmeleri. Avrupa halk hikâyelerinde sıkça geçer. Bu çizmeleri giyen kişiler tek bir adımda otuz beş kilometrelik bir mesafeyi katedebilirler –ed.n.

nuz; faytonla gidip faytonla eve dönüyorsunuz; önünüzde uzun bir hayat var diye kendi kendinizi avutuyorsunuz. Yedi çarpı on yıl ne kadar uzun ki? Neden her şeyi kökünden çözmüyorsunuz, niçin orada kalıp hep birlikte mezara girmiyor, son ölenin üzerine son üç kürek toprağı atacak hayatta kalan son kişi olma talihsizliğine erişen kişiyi belirlemek için kura çekmiyorsunuz?

***

Genç kızlar bana haz vermiyor. Güzellikleri rüya gibi geçip gidiyor ve sona erdiğinde insana daha dünmüş gibi geliyor. Sadakatleri! Evet, sadakatleri! Ya sadakatten hepten yoksunlar ki buna artık kafa yormuyorum ya da baştan aşağı sadakatle dolulular. Böylesini bir bulsaydım ender rastlanan bir tür olması nedeniyle bana çekici gelirdi ancak uzun süreler haz vermezdi zira her zaman sadık kalırdı. O zaman ben, ona katlanmak zorunda kaldığım için deneyci hevesimin kurbanı olurdum ya da öyle bir an gelirdi ki o bunu bırakırdı ve bana da tabii o eski bilindik hikâye kalırdı.

***

Kör olası talih! Buruş buruş suratını ihtiyar bir orospu gibi boşuna boyar durursun, soytarı çıngıraklarıyla boşuna gürültü yaparsın. Bana bıkkınlık veriyorsun; hep aynı şey, *et idem per idem*.[1] Hiçbir değişim yok, temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp ortaya koy. Uyku ve ölüm, siz gelin, siz bir şey vaat etmez, her şeyi elinizde tutarsınız.

***

Kemandan yükselen şu iki aşina nağme! Tam bu anda, sokağın ortasında kemandan yükselen şu iki aşina nağme. Aklımı mı kaybettim, Mozart'ın müziğine sevdalı kulaklarım işitmeyi mi bıraktı? İşittiği şeyi kendisi çalan kulaklar,

[1] (Lat.) Tıpkının tıpkısı. Bir şeyin kendi aracılığıyla açıklandığı cümlelere verilen ifade –ed.n.

tapınağın kapısında bir dilenci gibi oturan benim gibi bir bahtsıza Tanrıların bahşettiği bir mükâfat mı? Sadece o iki nağme kulaklarımda; artık başka hiçbir şey duymuyorum. Derin koral ezgilerden boşanan o ölümsüz uvertür gibi, ilahi bir esinin tüm beklenmezliğiyle sokağın gürültü ve patırtısından sıyrılıyorlar. Ama yakında bir yerde olmalı; işte şimdi de hafif dans nağmeleri geliyor kulağıma. Demek size, siz iki bahtsız sahne sanatçısına borçluyum bu hazzı. Biri muhtemelen on yedi yaşlarında bir gençti, üzerinde yeşil bir Kalmuk kaftanı, iri kemik düğmeli. Kaftan öyle büyüktü ki üzerinden sarkıyordu. Kemanı çenesinin altına sıkıca bastırmıştı; kasketini gözlerinin üzerine indirmişti; eli parmaksız bir eldivenin altında saklıydı, parmakları soğuktan mosmordu. Öbürü daha yaşlıydı, üzerinde hakim yakalı bir *chenille*[1] vardı. İkisi de kördü. Tam önlerinde muhtemelen onlara eşlik eden küçük bir kız duruyordu, ellerini kaşkolunun altına sokmuştu. Melodilere hayran birkaç kişi etraflarında toplanmaya başladık: elinde bir mektup çantasıyla bir postacı, ufak bir oğlan çocuğu, bir hizmetçi kız, birkaç sokak serserisi. Şatafatlı faytonlar yanlarından gürültüyle geçip gidiyor; yük arabaları, arada kıvılcım gibi ortaya bir çıkıp bir kaybolan nağmeleri iyice bastırıyordu. Siz, iki bahtsız sahne sanatçısı, biliyor musunuz ki yeryüzünün tüm görkemli güzellikleri bu nağmelerde saklı, tıpkı gizli bir aşk randevusu gibi.

***

Bir tiyatronun kulisinde yangın çıkmış. Bir soytarı sahneye çıkıp seyircileri durumdan haberdar etmiş. Herkes şaka yapıyor sanmış, bir alkış kopmuş; soytarı yine aynı şeyi tekrarlamış; alkışlar daha da artmış. Ben dünyanın, bunun bir şaka olduğunu sanan cin fikirli şaka severlerin alkışları arasında yok olacağını düşünüyorum.

---

[1] (Fr.) 1800'lere ait kalın yünlü erkek paltosu –çn.

***

Eğer varsa hayatın anlamı ne olabilir acaba? İnsanları iki büyük sınıfa ayırıp bir sınıfın yaşamak için çalıştığını, diğer sınıfın böyle bir gereksinimi olmadığını söyleyebiliriz. Lakin hayatın anlamının koşulların tekrar tekrar üretimi olması, hayatın koşulların üretimine bağlı olması gerçeğiyle çelişki ilişkindedir. Diğer taraftan, ikinci sınıftakilerin hayatı da genel itibariyle koşulları tüketmekten başka bir anlam taşımaz. Hayatın anlamı ölmek desek, bu da aynı şekilde bir çelişki olacaktır.

***

Asıl haz, haz alınan şeyde değil onu düşünmekte yatıyor. Hizmetimde itaatkâr bir cin olsaydı da bir bardak su getirmesini emrettiğimde bana su yerine dünyanın en değerli şaraplarını bir kadehte karıştırarak hazırladığı leziz karışımı sunsaydı onu kovardım, ta ki bu cin, hazzın içtiğim şeyde değil, kendi istediğimi yaptırmamda yattığını öğrenene dek.

***

Pekâlâ, hayatımın efendisi değilim, hayatın kumaşını dokuyan iplerden biriyim. Tamam öyleyse, dokuyamasam bile ipi kesebilirim.

***

Her şey dinginlikte kazanılır ve sessizlikte tanrılaştırılır. Tüm geleceğinin sessizliğine bağlı olması yalnızca Psykhe'nin beklediği bebeğe[1] mahsus değil.

---

[1] Yunan mitolojisinde, güzeller güzeli Psykhe'yi kıskanan Afrodit, Eros'u görevlendirerek onu dünyadaki en çirkin adama âşık etmesini ister. Psyche'yi gören Eros oku kendi kalbine saplar ve Psyche'ye âşık olur; birlikte yaşamaya başlarlar ama bu bir sır olarak kalmalıdır. Eros, Psyche'nin ihtişam içinde yaşadığını görüp kıskanan ablaları konusunda uyarıda bulunur ve, "Sırrımızı sakla, karnındaki çocuğun ölümlü mü, ölümsüz mü olacağı senin sessizliğine bağlı," der –ed.n.

Mit einem Kind, das göttlich, wenn Du schweigst,
Doch menschlich, wenn Du das Geheimniß zeigst.[1]

***

Tüm mümkün ruh hallerinin eziyetini çekmek,[2] her türden deneyim kaderimde varmış gibi görünüyor. Yüzmeyi öğrenmesi gereken bir çocuk gibi her an açık denizin ortasında yatıyorum. Ciyak ciyak bağırıyorum (bunu Yunanlılardan öğrendim, ki insan hakiki insanlığı onlardan öğrenebilir); aslında belimde bir deniz simidi var, ancak beni su yüzeyinde tutmaya yarayacak desteği görmüyorum. Deneyim edinmek için korkunç bir yol.

***

İki korkunç tezatın sonsuzluk algısı yaratması oldukça çarpıcı. Yedi artı altının on dört ettiğini hesaplayarak koca bir şirketi batıran ve sonrasında üzüntüden aklını yitiren o bahtsız muhasebeciyi tahayyül edersem, gece gündüz aklından başka hiçbir şey geçirmeksizin sadece bunu düşündüğünü, yedi artı altının on dört ettiğini içinden habire tekrar ettiğini düşünürsem kafamda bir sonsuzluk imgesi oluşuyor. Haremde bir sedire tüm güzelliğiyle uzanmış istirahat eden, gamsız bir dilberi tahayyül edersem yine bir sonsuzluk imgesi oluşuyor.

***

Filozofların edimsellik hakkında dedikleri sıkça yanıltıcı oluyor,[3] tıpkı bir eskici dükkânında "Giysileriniz preslenir"

---

1 Romalı yazar Lucius Apuleius'un *Metamorphoses* adlı kitabının 4. ve 5. bölümlerinde anlatılan hikâyeden:
Eğer ki sessizliğini korursan, çocuk Tanrı olacak,
Ama ortaya çıkarırsan sırrımızı, insan olacak –ed.n.

2 (Dan.) Gennemlide. Saygı gören *Ordbog over det dansken Sprog* sözlüğünde bu sözcüğün ilk kez Kierkegaard tarafından kullanıldığı belirtilir –çn.

3 Alman filozof F. W. J. Schelling'e gönderme yapmış olması muhtemeldir. Kierkegaard 1841-1842 yıllar arasındaki Berlin ziyaretlerinde

tabelasını gören birinin çamaşırlarını kapıp gelince tongaya düştüğü gibi; aslında tabela satılıktır o kadar.

***

Benim için hiçbir şey anımsamaktan daha tehlikeli değil. Belli bir ilişkiyi bir kere anımsadım mı o ilişki ortadan kalkıyor. Ayrılıklar aşkı canlandırır denir ya pek doğru, lakin salt şiirsel bir anlamda canlandırıyor. Anımsamayla yaşamak tahayyül edilebilecek en mükemmel yaşam. Anımsama gerçeklikten daha çok doyuruyor ve hiçbir gerçekliğin sahip olmadığı bir güvence sağlıyor. Zira anımsanan olaylar zaten sonsuza karışmış, dolayısıyla artık zamansal uğraşı yok.

***

Eğer herhangi biri günlük tutacaksa o biri ben olmalıyım, belleğime belki bir yardımım dokunur. Üzerinden az biraz geçmeye görsün, beni zamanında şu veya bu şeye sevk etmiş gerekçeler tümüyle aklımdan çıkıyor; sadece önemsiz şeyler de değil, en kritik aşamalarda da sıkça böyle oluyor. Gerekçe aklıma gelse de bazen öyle tuhaf olabiliyor ki benim bile bunun bir gerekçe olduğuna inanasım gelmiyor. Kâğıda dökmüş olsaydım bari ona bağlı kalır böyle belirsizliğe düşmezdim. Gerekçe aslında tuhaf bir şey; tüm şevkimle baktığımda yeri göğü yerinden oynatabilecek kadar müthiş bir gereklilik boyutuna yükseliyor ama içimde şevk yoksa ona haince tepeden bakıyorum. Beni yardımcı profesörlük görevimden istifaya sevk eden asıl gerekçenin ne olduğu üzerine bir süredir kafa yoruyordum. Şimdi düşününce bu görev tam bana göreymiş gibi geliyor. Bugün birden kafama dank etti; tek gerekçe kendimi o görev için biçilmiş kaftan saymamda yatıyordu. Eğer o göreve devam etseydim kaybedeceğim çok şey vardı ama kazanacağım hiçbir şey yoktu. Dolayısıyla oradan ayrılıp gezgin bir tiyatro kumpanyasına katılmayı

Schelling'in üniversitedeki derslerini kaçırmadan izlemiş ve özellikle etkilendiği hususları yazılarında değişik vesilelerle kaydetmişti –çn.

uygun gördüm. Gerekçem de o işte hiçbir yeteneğimin olmaması, dolayısıyla da kazanacağım çok şey olmasıydı.

***

Dünya âleme bağırıp çağırmanın bir faydası olacağını sanmak ne büyük saflık, sanki insan böyle yaparsa kaderi değişecekmiş gibi. Bir insan ne verilirse onu almalı, aşırıya kaçmaktan uzak durmalı. Gençken bir lokantaya gittiğimde garsonun arkasından şöyle bağırırdım: İyi bir dilim olsun, çok iyi bir dilim, sırt tarafından, fazla yağlı olmasın. Sesim belki doğru dürüst duyulmuyordu bile, en azından garsonun dikkatini çekecek kadar değil, hem küçük bir ihtimal garson söylediklerime kulak verse bile sözlerim mutfaktaki eti dilimleyen aşçıbaşına ulaşmıyordu ve bütün bunlar bir yana, koca rostoda doğru dürüst bir dilim de olmayabilirdi. Artık katiyen bağırmıyorum.

***

Sosyal girişimcilik ve ona eşlik eden muhteşem duygudaşlık giderek yaygılaşıyor. Leipzig'de kurulan bir komite, ihtiyar atların hazin sonuna olan duygudaşlığından ötürü onları yemeye karar vermiş.

***

Tek bir dostum var, Echo; niçin mi dostum? Çünkü ben kederime sevdalıyım ve o bunu benden çekip almıyor. Tek bir sırdaşım var, gecenin sessizliği; niçin mi sırdaşım? Çünkü susuyor.

***

Efsaneye göre, Trophonius'un mağarasında[1] gülme yeteneğini kaybedip Delos adasında tanrıça Letos'un suretinde

[1] Mitolojik Yunan kahramanı Trophonius'un Bøotien'deki bir mağarada bir kâhini vardı (P.F.A. Nitsch, *Neues mythologisches Wörterbuch*, 2, s. 605). 18.-19. yüzyıl Avrupasında birisi için "Trophonius'un mağazasını ziyaret etmiş" demek, o kişinin melankolik olduğunu ifade ederdi –çn.

olduğu söylenen şekilsiz bir kütüğü görünce o yeteneğine tekrardan kavuşan Parmeniscus'un başına gelenin aynısı başıma geldi. Çok gençken ben de Trophonius'un mağarasında gülmeyi unutmuştum, yaşım ilerleyince gözlerim hakikati görür oldu ve yine gülmeye başladım, o günden beri de bunu bırakmadım. Hayatın anlamının ekmek parası kazanmakta, amacınınsa yüce divan üyesi olmakta yattığını, sonra zengin bir kızı elde etmenin aşkların en ateşlisi, paraya sıkışınca yardımlaşmanın dostluğun en yüce göstergesi olduğunu, çoğunluğun doğru olduğunu söylediği her şeyin erdem olduğunu, nutuk vermenin şevklendirici, 10 rbd[1] ceza yemeyi hiçe saymanın yüreklilik, akşam yemeğinden sonra afiyet olsun demenin samimiyet, yılda bir kez komünyon ayinine gitmenin[2] Tanrı korkusu olduğunu artık görüyordum. Bunu gördüm ve güldüm.

***

Beni böyle bağlayan nedir? Fenris kurdunun[3] vurulduğu zincir neden yapılmıştı? Kedi yürürken patilerinin yerde çıkardığı sesten, kadınların sakallarından, dağların köklerinden, ayının duyarlılığından, balıkların nefesinden ve kuşların salyasından yapılmıştı. Ben de aynı şekilde bir zincire vurulmuşum, benimkisi karanlık vesveselerden, endişeli rüyalardan, huzursuz düşüncelerden, korkulu önsezilerden, izahı olanaksız kaygılardan oluşuyor. Bu zincir "müthiş es-

---

1 1813'te Danimarka devlet hazinesinin iflasını takiben tedavüle sokulan bozuk para birimi. 1843'ten itibaren Rigsbankdaleren'in (rbd) yerini bugünkü para birimi olan "kron" aldı. 1840'ta 10 rbd bir yıllık kalifiye işçi maaşının yirmide biriydi –çn.

2 Danimarka Kralı V. Christian'ın (1670-1699) yeniden düzenlediği "Danimarka Yasası" gereğince, her yıl komünyon ayinine gitmeyenlerin kilise tarafından cezalandırılmaları öngörülüyordu. Bundan iki yüzyıl sonra Kierkegaard'un zamanında Kopenhag halkının büyük çoğunluğu arasında yılda bir kere komünyon ayinine gitmek gelenek haline gelmişti –çn.

3 İskandinav mitolojisinde Loki'nin oğlu olan dev kurt, Odin'i yutarak öldüreceği kıyamete kadar zincirlenmiştir –çn.

nek, ipek gibi yumuşak, en güçlü zorlamalara dayanıyor ve kullanıldıkça aşınıp kopmuyor."[1]

***

Ne gariptir ki insan hayatının her döneminde aynı şeyle meşgul oluyor ve hep o ilgilendiği şey kadar ilerliyor, daha doğrusu geriliyor. On beş yaşında, liseye giderken Tanrı'nın varlığının ve ruhun ölümsüzlüğünün kanıtları, inanç kavramı, mucizelerin anlamı konularında iştahla yazardım. *Examen artium*[2] için ruhun ölümsüzlüğü üzerine bir kompozisyon yazmıştım, bunun sayesinde *præ ceteris*'e[3] layık görülmüştüm; daha sonra aynı konulu bir kompozisyonla ödül kazandım. Böyle sağlam ve çok umut verici bir başlangıcın ardından, yirmi beşinci yaşıma geldiğimde ruhun ölümsüzlüğü hakkında bir tek delil ileri sürememe noktasına geleceğime kim inanırdı? Okul günlerimden şunu özellikle hatırlıyorum; ruhun ölümsüzlüğü hakkındaki bir kompozisyonumu hoca göklere çıkarmış –içeriği kadar üslubunun mükemmelliği açısından da– ve yüksek sesle okumuştu. Ah, ah, ah! Bu yazıyı kaldırıp atalı epey oluyor. Ne şanssızlık! Şüpheci ruhum belki de yazının diline olduğu kadar içeriğine de kendini kaptırıverirdi. Onun için ana babalara, mürebbiyelere ve öğretmenlere nasihatim sorumluluklarındaki çocukları, on beşinci yaşlarında yazdıkları Danca kompozisyonları atmamaya teşvik etmeleri. İnsanlığın iyiliği için yapabileceğim tek şey bu nasihati vermek.

***

Hakikati idrak ve kabule belki vardım da sonsuz kurtuluşa kesinlikle ulaşmadım. Ne yapmalıyım? Dünyada faal ol, diye cevaplıyorlar. O zaman dünyaya kederimi mi ilan edeceğim,

---

[1] Şu kitaptan değiştirilmiş bir alıntı cümle: Jacob Bærent Møinichen, *Nordiske Folks Overtro, Guder, Fabler og Helte* (Kopenhag, P.M. Liunge, 1800), s. 101 –çn.

[2] (Lat.) Bitirme sınavı –çn.

[3] (Lat.) Yüksek şeref derecesi –çn.

her şeyin nasıl da acınası ve sefil olduğunu kanıtlamaya katkıda mı bulunacağım, insan ömründe şimdiye kadar fark edilmemiş yeni bir leke mi keşfedeceğim? O zaman o ender ödülü ben kapardım, anlı şanlı olurdum, tıpkı Jüpiter'deki lekeleri keşfeden o adam[1] gibi. Ben yine de sesimi çıkarmamayı tercih ederim.

***

İnsan tabiatı nasıl da birbirinin eşi! Minnacık bir çocuk bile sıklıkla, o doğal sevimliliğiyle, bize daha büyük bir tablonun canlı bir imgesini nasıl da sunabiliyor? Minik Ludvig beni bugün çok eğlendirdi. Ufacık sandalyesinde oturmuş, hayatından memnun, etrafına bakınıyordu. O sırada bebek bakıcısı, Maren geçti odadan. Maren![2] diye bağırdı Ludvig; Evet, Ludvig'ciğim, diye karşılık verdi dadı her zamanki sevecenliğiyle ve oğlanın yanına gitti. Ludvig kocaman başını biraz yana eğdi, iri gözlerini yarı şakacı yarı alaycı bir ifadeyle Maren'e dikti ve hiç istifini bozmadan şöyle dedi: Bu Maren değil, başka bir Maren. Biz yetişkinler ne yapıyoruz? Tüm dünyaya sesleniyoruz ve o bize sevecence yaklaşınca şöyle diyoruz: Bu Maren değil.

***

Hayatım sonsuz bir gece gibi, bir gün öldüğümde Akhilleus'la birlikte şöyle diyebileceğim:

Du bist vollbracht, Nachtwache meines Daseyns.[3]

***

Hayatım baştan sona anlamsız. Farklı evrelerine baktığımda hayatımın *schnur* sözcüğünün sözlük anlamıyla aynı durum-

---

[1] İtalyan astronom Giovanni Domenico Cassini (1625-1712) –çn.

[2] Aşağılayan, küçük gören bir yakıştırma. Burada "dadı kız/parçası" diyebileceğimiz bir anlamda. Daha ziyade köylü sınıfı için kullanılırdı (18-19. yüzyıl) –çn.

[3] (Alm.) Hayatımın gece nöbeti, sen tamamlandın artık –çn.

da olduğunu görüyorum; şöyle ki *schnur* sözcüğünün anlamlarından ilki *iplik*, ikincisi ise *gelin*. Eksik kalmış; üçüncü anlamı *deve*, dördüncü anlamı da *süpürge* olmalıymış.

***

Aynen Lüneburg domuzu gibiyim. Düşünmek bende bir ihtiras. Yermantarlarını başkaları için olunca ustalıkla köküyle söker çıkarırım, şahsen bana yaramazlar. Sorunlarıma doğrudan yaklaşırım ama tıpkı burnumla eşelediğim mantarlara yaptığım gibi onları başımın üzerinden arkaya fırlatmaktan başka bir şey yapamam.

***

Beyhude direniyorum. Ayağım kayıyor. Lakin ömrüm bir şair varoluşundan ibaret kalacak. Daha bedbaht bir şey düşünülebilir mi? Alnıma yazılmış; kader her çabamın böylesi bir varoluşun bir etmeni haline geldiğini bana ansızın gösterirken kıs kıs gülüyor. Umudu öyle capcanlı tarif edebilirim ki her umutlu şahsiyet bu tarifime katılır lakin bu sahtekârlık olurdu, zira onu tarif ederken anımsama yoluyla düşünüyorum.

***

Tanrı'nın varlığının şimdiye kadar gözden kaçan bir kanıtı daha var. Aristofanes'in *Şövalyeler*'inde bir uşak tarafından ortaya atılıyor (32 ila 35. dizeler):

Δημοσθενης.
ποῖον βρετας; ἑτεὸν ἡγεῖ γὰρ θεούς;
Νικιας.
ἔγωγε
Δημοσθενης.
ποίῳ χρωμενος τεκμηρίῳ;
Νικιας.
ὁτιὴ θεοῖσιν ἐχθρὸς εἰμ'. οὐκ εἰκότως;

Δημοσθενης.

εὐ προσβιβάζεις με.[1]

***

Can sıkıntısı ne de korkunç – korkunç can sıkıcı; daha güçlü, daha doğru bir ifade bulamıyorum; zira sadece benzerler birbirleri hakkındaki her şeyi bilirler. Keşke daha yüksek, daha güçlü bir ifade olsaydı bari o zaman biraz hareket olurdu. Uzanmış yatıyorum, hareketsiz; tek gördüğüm şey boşluk; tek beslendiğim şey boşluk; içinde hareket ettiğim tek şey boşluk. Acı bile çekmiyorum. Akbaba, Prometheus'un[2] karaciğerini habire gagalamıştı; Loki'nin[3] üzerine durmadan zehir damlamıştı; tekdüze olsa da yine de hiçliği kesintiye uğratan bir şeydi. Benim içinse acı eski canlandırıcılığını kaybetti. Yeryüzünün tüm görkemini veya tüm elemlerini sunsalar yerimden kıpırdamam, ne erişmek ne kaçmak için dönerim öbür yanıma. Ben ölümü tadarken beni artık ne oyalayabilecek? Evet, keşke her sınamayı geçmiş bir sadakat; her şeye tahammül eden bir şevk; dağları hareket ettiren bir inanç görmeyi başarabilseydim; keşke sonluyu sonsuzla birleştiren bir düşünce sezinleseydim. Lakin ruhumdaki o

---

1 Demosthenes ve Nicias arasındaki diyalog:
D.: Bir heykel mi? Gerçekten tanrıların varlığına inanıyor musun?
N.: Tabii ki inanıyorum.
D.: Peki, tanrıların varlığına dair nasıl bir kanıtın var?
N.: Ben tanrıların hazzetmediği biriyim. Bu kanıt sayılır mı?
D.: Evet. Benim için yeterli bir kanıt –ed.n.

2 Yunan mitolojisine göre insanlara ateşi verdiği için Zeus tarafından zincire vurulmuştur. Tanrılarca görevlendirilen bir kartal da her gece yeniden oluşan karaciğerini yemekle görevlendirilmiştir. Onu bu işkenceden Zeus'un oğlu Herakles kurtarmıştır –çn.

3 İskandinav mitolojisindeki doğaüstü yaratıklardan biri. Tanrılarla olan iyi ilişkileri tanrıların hükümranları Odin ve Frigg'in oğlu Balder'in ölümüne neden olunca bozulur. Tanrılar onu cezalandırır. Başının üstüne yerleştirilen koca bir yılan, zehrini ve safrasını aralıksız olarak Loki'nin kafasına akıtır. Öyle acı verir ki, Loki zangır zangır titrer, çırpınır; o çırpındıkça tepesinde durduğu dağ da sarsılır. İskandinav mitolojisine göre depremin nedeni budur –çn.

zehirli şüphe her şeyi parçalayıp yurtuyor. Ruhum Ölü Deniz gibi, üzerinden tek kuş uçmuyor; yarı yola gelince baygın halde aşağı düşüyorlar, ölümün ve mahvın içine.

***

Bilmece gibi bir şey! İnsanoğlu bu hayata kaybetmek ve sürdürmekle ilgili hangi muğlak kaygıyla tutunuyor. Daha öncekiler gibi çocuk oyuncağı olmaktan öte, belirleyici bir adım atmayı –büyük keşif yolculuğuna çıkmayı– düşündüğüm olmuştur. Denize indirilirken top atışlarıyla selamlanan bir gemi gibi selamlamak isterdim kendimi. Amma velakin... Eksiğim acaba cesaret mi? Bir taş düşüp beni öldürseydi bu yine de bir çıkış yolu olurdu.

***

Totoloji[1] en yüksek prensip, en yüksek düşünsel maksim ve öyle de kalacak.[2] Çoğu insanın totolojiye başvurmasının hiç de şaşılacak bir yanı yok. Sonra o kadar yetersiz de değil, bütün bir ömre rahat rahat yetiyor. Şakacı, ince espirili, eğlendirici bir biçimi var; mutlak yargıların kategorisi. Bu tür totolojiler hem paradoksal hem de transandantaldır. Ciddi, bilimsel ve ahlak yükseltici bir biçimi var. Bunun formülü şöyle oluyor: İki nicelik bir üçüncüyle tıpatıp aynı büyüklükteyse o zaman hepsi eşit büyüklükte oluyor. Bu nicel bir sonuç. Bu tür totoloji çok fazla konuşmayı gerektiren üniversite kürsülerinde ve kilisede vaiz kürsülerinde özellikle işe yarıyor.

***

---

[1] Önermesel mantıkta totoloji bir bileşik önermenin her olumsuzlaması için her zaman doğru sonucu vermesidir. Totolojiler bir şeyi kendi kapsamında tanımlar. Örneğin; "Çiçek çiçektir" gibi –çn.

[2] Kierkegaard, Megaralı Stilpon'a (MÖ 360-280) göndermede bulunuyor. Stilpon evrensel kavramların nesnesi olmadığını, bu nedenle sadece özdeş ve totolojik önermelerin var olduğunu söyler –ed.n.

Bedenimdeki orantısızlığın nedeni ön bacaklarımın fazla kısa olması. Avustralya'nın kanguruları gibi kısacık ön bacaklarım var, oysa arka bacaklarım alabildiğine uzun. Çoğunlukla olduğum yerde sessiz sedasız oturuyorum; bir hareket yapacak olursam eğer o zaman bu, sevgiyle bağlı olduğum tüm akrabalarımın ve arkadaşlarımın ödünü koparacak kadar muazzam bir sıçrama oluyor.

***

YA/YA DA

Ekstatik bir söylev

Evlen, pişman olursun; evlenme, buna da pişman olursun; evlen ya da evlenme, ikisine birden pişman olursun; evlensen de evlenmesen de her ikisinde de pişman olursun. Dünyanın aptallığına gül, pişman olursun; onun için ağla, buna da pişman olursun; dünyanın aptallığına gül ya da ağla, ikisine de pişman olursun; dünyanın aptallığına gülsen de ağlasan da her ikisine birden pişman olursun. Bir kıza inan, pişman olursun; inanma, buna da pişman olursun; bir kıza inan ya da inanma, ikisine birden pişman olursun; bir kıza inansan da inanmasan da ikisine de pişman olursun. Kendini as, buna pişman olursun; kendini asma, buna da pişman olursun; kendini as ya da asma, ikisine birden pişman olursun. Kendini assan da asmasan da ikisinde de pişman olursun. Bu, sayın baylar, hayatın tüm bilgeliğinin özü. Ben her şeye, Spinoza'nın dediği gibi, sadece yalnız kaldığım anlara mahsus olarak *æterno modo* (sonsuzluk kipinde) bakmıyorum, ben sürekli olarak *æterno modo*'yum. Birçokları da bu zıtlıkları buluşturan veya dolayımlayan herhangi bir şey yaptıktan sonra kendini böyle sanıyor. Ancak bu yanlış anlaşılma; zira asıl sonsuzluk ya/ya da'nın ardında değil önünde yatıyor. Üstelik onların sonsuzluğu ıstıraplı bir zaman silsilesi oluyor, çünkü çifte pişmanlık çekiyorlar. Benim bil-

geliğimi kavramak kolay; zira benim bir tek maksimim var, lakin onu dahi çıkış noktası addetmiyorum. Ya/ya da'daki ardıl diyalektik ile burada değinilen sonsuz olanı birbirinden ayırt etmek lazım. Maksimimi dikkate almıyorum derken, bu bir "çıkış noktası olmama"nın zıddı değil, sadece maksimimin olumsuz bir anlatımı, bu sayede o kendisini "bir çıkış noktası olma"yla, "bir çıkış noktası olmama"nın zıddı olarak idrak ediyor. Maksimimden yola çıkmıyorum; çünkü çıksaydım pişman olurdum, çıkmasaydım buna da pişman olurdum. Saygıdeğer dinleyicilerimden herhangi birine ola ki dediklerimde bir sorun varmış gibi gelecek olursa bu sadece kafasının felsefeye çalışmadığını kanıtlar; şayet söylediğimde bir hareket olduğunu düşünecek olursa bu da aynı şeyi kanıtlar. Lakin, hiçbir hareket yapmadığım halde beni anlamaya muvaffak olan dinleyiciler için şimdi, bu felsefenin kendine yetmesini ve daha yüksek bir şey tanımamasını sağlayan sonsuz hakikati açıklığa kavuşturacağım. Maksimimi bir çıkış noktası alsaydım bir daha duramazdım; durmasaydım buna pişman olurdum; dursaydım, o zaman da pişman olurum vesaire. Ama hiç başlamazsam her zaman durabilirim; zira sonsuz başlangıç noktam sonsuz bitiş noktam da oluyor. Deneyimlerin gösterdiği üzere, başlamak felsefe için kesinlikle zor değil. Bilakis; o zaten bir hiçlikle başlıyor,[1] dolayısıyla her zaman başlayabilir. Felsefeye ve filozoflara asıl zor gelen şey durmak. Bu benim de kaçındığım bir zorluk; herhangi bir noktada durduğumda gerçekten durduğuma inanacak olursa teorik kavrayıştan yoksun olduğunu göstermiş olur. Yani ben şimdi durmuyorum, ben baş-

[1] Hegel'in *Mantık Bilimi* kitabındaki "Bilim Ne İle Başlamalıdır?" bölümüne gönderme yapılıyor. İlgili paragraf şu şekilde: "Henüz Yokluk vardır ve Bir şeyin oluşması gerekir. Başlangıç arı Yokluk değil ama öyle bir Yokluktur ki, ondan Bir şey çıkacaktır; öyleyse Varlık da daha şimdiden başlangıçta kapsanır. Başlangıç öyleyse her ikisini, Varlığı ve Yokluğu kapsar; Varlık ve Yokluğun Birliğidir." Daha ayrıntılı bilgi için *Bkz. Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 49-58 –çn.

ladığımda durdum. Dolayısıyla benim felsefemin fevkâlâde bir özelliği var; hem kısa hem de çürütülemez; şayet biri çıkıp da söylediklerimin doğruluğuna itiraz edecek olursa onu deli ilan etme hakkımı çekinmeden kullanabilirim. Öyleyse filozofların sürekli olarak *æterno modo*'da olduğunu ve yüce Sintenis'de[1] olduğunun aksine sonsuza değin yaşanan anların sadece belli anlar olmadığını söyleyebiliriz.

***

Neden Nyboder'de[2] doğmadım, neden bir bebek olarak ölmedim? O zaman babam beni küçük bir tabuta yerleştirir, koltuğunun altına alır, bir pazar sabahı mezara taşır, üzerime kendisi toprak atar, alçak sesle ve sadece kendinin anlayabildiği bir iki kelime söylerdi. Bebeklerin erken öldükleri için Elysium'da[3] ağladıkları düşüncesi sadece mutlu eski günlerde akla gelebilir.

***

Hiç neşeli olmadım, yine de sanki neşe bana hep yoldaşlık ediyormuş, neşenin narin cinleri etrafımda dans ediyormuş gibi geldi; başkalarına görünmüyorlardı ama onları hazdan pırıl pırıl gözlerimle ben görüyordum. İnsanların yanından bir tanrı gibi mutlu ve keyifli geçip giderken mutluluğuma imrendiklerinde gülüyorum; çünkü insanlardan hazzetmiyorum ve hıncımı alıyorum. İçimden asla kimseye haksızlık etmek gelmedi ama yanıma yaklaşan her insan hakarete ve haksızlığa uğrayacakmış gibi yaptım. Başkalarının, sada-

---

1 *Bkz.* Christian F. Sintenis, *Stunden für die Ewigkeit gelebt* (Berlin,1791-92); *Timer levede for Evigheden* (Kopenhag 1795) –çn.

2 Kopenhag'ın merkezinde yer alan eski bir semt olan Nyboder, 1631'de Kral IV. Christian tarafından, şehrin doğuya doğru genişletilme planı kapsamında, kralın donanmasında görevli deniz neferleri ve aileleri için lojmanları içeren bir işçi semti olarak kuruldu. Kierkegaard burada 1817'de Nyboder yetimhanesinde çıkan ve orayı yerle bir eden yangına göndermede bulunuyor –çn.

3 Yunan mitolojisinde, günahsızların öldükten sonra sonsuz bir gönence kavuşacakları yer, cennet –çn.

katleri, dürüstlükleri için nasıl övüldüğünü duyunca gülüyorum; zira insanlardan hazzetmiyorum ve hıncımı alıyorum. Kimseye karşı katı kalpli olmadım ama daima, özellikle derinden mütehassis olduğum zamanlarda kendime, kalbim her türlü duyguya kapalı ve yabancıymış süsü verdim. Başkalarının iyi yürekliliği için göklere çıkarıldığını duyunca; derin, zengin hisleri için sevildiklerini görünce gülüyorum zira insanlardan hazzetmiyorum ve hıncımı alıyorum. Soğukluğum ve kalpsizliğim için bana lanet edildiğini, benden tiksinildiğini, nefret edildiğini görünce gülüyorum; o zaman öfkem tatmin oluyor. Ama ola ki iyi insanlar beni haksız çıkarabilseydi bana gerçekten haksızlık yaptırabilseydi, evet, o zaman kaybederdim.

***

Bu benim talihsizliğim; yanımda hep bir ölüm meleği yürüyor, uğramayıp geçsin diye kanla işaretlediğim kapılar seçilmişlerinki değil ama o tam da o kapılardan giriyor;[1] çünkü sadece hatıralardaki aşk mutludur.

***

Şarap artık yüreğimi coşturmuyor; azı beni kederlendiriyor, çoğu kasvetlendiriyor. Ruhum donuk ve dermansız, arzunun mahmuzunu böğrüne boşuna saplıyorum; iflahı kesilmiş, krallara layık o sıçrayışıyla kalkamıyor artık. Tüm hayallerimi yitirdim. Kendimi mutluluğun sonsuzluğuna teslim etmek için boşuna çabalıyorum, beni kaldıramıyor veyahut daha doğrusu ben kendimi kaldıramıyorum. Eskiden bir el etse fırlardım, kolaylıkla, heyecanla ve neşeyle. Ormanın içinde at sırtında ağır ağır yol alırken sanki uçuyormuşum

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Mısır'dan Çıkış: 12: 22-23. "Bir demet mercanköşk otu alın, leğendeki kana batırıp kanı kapılarımızın yan ve üst sövelerine sürün. Sabaha kadar kimse evinden çıkmasın. Rab Mısırlıları öldürmek için gelecek, kapılarınızın yan ve üst sövelerindeki kanı görünce üzerinden geçecek, ölüm saçanın evlerinize girip sizi öldürmesine izin vermeyecek" –ed.n.

gibi gelirdi; şimdiyse ter içindeki at neredeyse yere yığılacak haldeyken bile bana olduğum yerden kımıldamıyorum gibi geliyor. Tek başımayım, hep öyleydim; terk edilmiş, insanlar tarafından değil, bu bana acı vermezdi ama neşenin mutlu cinleri tarafından. Önceleri hepsi etrafıma üşüşürdü, her yerde tanıdıklara rastlarlardı, karşıma her yerde bir fırsat çıkarırlardı. Sarhoş bir adam gençliğin serkeşliklerini nasıl etrafına doldurursa onlar da aynen öyle benim etrafıma doluşurdu, neşenin cinleri; tebessümüm de onlaraydı. Ruhum fırsatı kaçırdı. Kendime bir şey dileyecek olsam zenginlik veya güç değil, mümkün olanın ihtirasını dilerdim çünkü mümkün olanı yakalayan o göz ebediyen genç, ebediyen ateşli kalır. Haz düş kırıklığına uğratır, mümkün olan uğratmaz. Ve başka hangi şarap o kadar köpüklü, o kadar mis kokulu, o kadar sarhoş edicidir!

***

Güneş ışınlarının erişemediği yere nağmeler erişiyor. Odam karanlık ve kasvetli, yüksek bir duvar gün ışığını neredeyse içeri sokmuyor. Komşu bahçeden geliyor olmalı, muhtemelen gezgin bir müzisyen. Hangi çalgı acaba? Pan flüt mü yoksa? *Don Giovanni*'nin menuetini[1] duyuyorum. Ve o zengin ve güçlü nağmeler beni yine genç kızların yanına, dansın hazzına doğru alıp götürüyor. Eczacı havanı tangırdatıyor, genç kız tenceresini ovuyor, seyis atını kaşağılıyor ve kaşağıyı kaldırım taşlarına vurup temizliyor; bu nağmeler sadece benim için, sadece bana el sallıyorlar. Ah! Her kimsen sağ ol, sağ ol! Ruhum öyle zengin, öyle sağlıklı, öylesine sarhoş ki mutluluktan.

***

Somon esasında çok leziz bir yiyecektir ama çok fazla yenince sağlığa zararlı oluyor zira ağır, hazmı zor bir gıda. Bunun için bir keresinde, Hamburg'da çok fazla miktarda somon

[1] W. A. Mozart'ın *Don Giovanni* operası, 1. perde, final menueti –çn.

yakalanıp da polis hane sahiplerinin hizmetkârlarına haftada en fazla bir kere somon verebileceğini ilan ettiğinde, daha fazla hassasiyet geliştirmeleriyle ilgili de benzeri bir polis emri çıkması temenni edilmişti.

***

Kederim, zirveleri bulutların içinde kalmış sarp dağların tepesindeki kartal yuvasını andıran heybetli bir ortaçağ şatosu. Oradan aşağıya, gerçekliğin içine uçup avımı yakalıyorum ama aşağıda kalmıyorum, avımı eve getiriyorum, bu av bir resim ve onu şatomun duvarlarındaki goblenlere işliyorum. Ve sonra bir ölü gibi yaşıyorum. Hatıraların topyekûn içine dalıyorum, unutuluşun başlangıcından hatıraların sonsuzluğuna dek. Orada ihtiyar, kır saçlı bir adam gibi, düşünceler içinde oturuyorum ve resimleri anlatıyorum alçak sesle, neredeyse fısıldar gibi ve yanı başımda küçücük bir çocuk, oturmuş beni dinliyor, her şeyi daha ben anlatmadan anımsasa bile.[1]

***

Güneş öyle şahane ve pırıl pırıl aydınlatıyor ki odamın içini. Yan odanın penceresi açık, sokakta çıt yok, bir pazar öğleden sonrası; kulağıma çok yakından bir tarlakuşunun sesi geliyor, komşu avluya bakan pencerelerden birine, o güzel kızın penceresine konmuş, şakıyor. Uzaklarda, ücra bir sokakta bağırarak karides satan bir adamın sesi geliyor kulağıma; hava öyle sıcak, lakin şehir öyle ıssız ki –o zaman gençliğim aklıma geliveriyor ve ilk aşkım– ve ben o zamanlar hasret çekerdim, şimdiyse sadece ilk hasretimin hasretini çekiyorum. Gençlik nedir? Bir rüya. Aşk nedir? Rüyanın özü.

***

[1] Platon'un Menon diyaloğuna gönderme var. Bu diyalogda Platon anımsama kuramını ele alır. Platon'a göre, ruh ölümsüzdür, her şeyi bilir ve öğrenmesi için sadece anımsaması gerekir –ed.n.

Harikulade bir şey geldi başıma. Ansızın mutluluktan başım göğe erdi. Bütün tanrılar bir arada oturmuştu. Ve onların yüce lütfuna mazhar oldum, bir dilek dilemem istendi. "Ne istersin," dedi Merkür, "gençlik mi, güzellik mi, nüfuz mu, uzun ömür mü, genç kızların en güzelini mi, yoksa hazine sandığımızdaki sayısız ihtişamdan birini mi, hadi seç ama sadece bir tek şey." Bir an ne yapacağımı bilmez halde kalakaldım, sonra şöyle hitap ettim tanrılara: Saygıdeğer çağdaşlarım, bir şey seçtim, kahkahanın hep benden yanı olmasını diliyorum. Tanrıların hiçbirinin gıkı çıkmadı, 'akin hepsi kahkahayı basınca ben de bundan ricamın kabul edildiği sonucunu çıkardım ve tanrıların kendilerini zarif ve nazik ifade etmede usta olduklarına kanaat getirdim; zira resmi bir şekilde şöyle cevaplasalardı uygunsuz kaçardı: Şahsınıza bahşedilmiştir.

DOLAYIMSIZ EROTİK

veya

Müzikal Erotik Evreler

ÖNEMSİZ GİRİŞ

Ruhumun Mozart'ın müziğiyle şaşkınlığa uğradığı ve hayranlık içinde tevazuyla baş eğdiği o ilk andan itibaren, bazı hususlar üzerinde kafa yormak benim için sık sık değerli ve şifalı bir uğraş oldu. Nasıl olur da Antik Yunan'ın o mutlu dünya görüşü –ki ona, onu etkileyen ve ondan etkilenen tine kendini düzenli bir bütün, narin saydam bir süs gibi gösterdiği için κοσμος (kozmos, evren) derler– nasıl olur da o mutlu görüş ideallerin dünyasında daha yüksek bir düzen içinde tekrarlanabilir; nasıl olur da yine burada da birbirine ait şeyleri bir araya getirmekte –Axel'i Valborg'la,[1] Homeros'u Truva Savaşıyla, Rafael'i Katoliklikle, Mozart'ı Don Giovanni'yle mesela– hayranlık yaratan bir yönlendirici bilgelik bulunur. Bol şifalı gibi görünen saçma bir inançsızlık da mevcuttur. O böyle bir bağlantının tesadüfi olduğunu sanır ve onda hayat oyununda çeşitli güçlerin arasındaki oldukça talihli bir karşılaşmadan başka bir şey görmez. Sevenlerin birbirine kavuşmasını, birbirini sevmesini tesadüfi sanır; erkek daha yüzlerce kızla da birlikte mutlu olabilirdi, onları da o kadar çok sevebilirdi sanır. Şayet o muhteşem konuyu Homeros ele almasaydı onun kadar ölümsüz olabilecek daha birçok şairin yaşamış olduğunu sanır, eğer imkân sunulsaydı birçok bestecinin de en az Mozart kadar ölümsüz

---

1 *Axel og Valborg* (Axel ve Valborg) Danimarkalı şair ve oyun yazarı Adam Gottlob Oehlenschläger tarafından yazılan beş perdelik trajedi –ed.n.

olacağını sanır. Bu bilgelik yine de vasat olanlar için büyük bir teselli ve rahatlık içerir, kendilerinin ve kendileri gibi düşünen ruhların, adı sanı olanlar kadar tanınmamış olmalarının nedeninin kader tarafından belirlenen yanlış bir alın yazısı, dünya tarafından yapılan bir hata olduğuna kendilerini inandırmalarını sağlar. Bu şekilde çok kolay yoldan bir iyimserlik elde edilir. Bununla beraber, yüce olanı düşünürken kendini kaybetmeyi kendini böyle sefil bir tarzda kurtuluşa erdirmekten daha çok önemseyen her asil ruh, her optimat[1] için bu haliyle nahoş bir durumken, aynı zamanda birbirine ait olanı birleşmiş görmek de ruhu için bir haz, kutsal bir sevinç kaynağı oluşturur. Bu tesadüfilik anlamında olmayan şanstır ve iki etmen gerektirir, öte yandan tesadüfilik kaderin sözü edilmeyen müdahalelerinde yatar. Tarihteki bu şans tarihi güçlerin ilahi etkileşimi, tarihsel zamanın şölenidir. Tesadüfi olanda sadece bir etmen vardır; Homeros'un Truva Savaşı tarihini anlatarak tahayyül edilebilecek en muhteşem epik malzemeyi ele geçirmesi tesadüfidir. Şanslı olanda iki etmen vardır; en muhteşem epik konuyu eline geçirmesi Homeros'un şansıdır; burada vurgu, malzemede olduğu kadar Homeros'da da yatar. Klasik dediğimiz her yapıta yansıyan o derin ahenk de burada yatar. Mozart'ta da bu böyledir; belki de –en derin anlamda– yegâne müzikal temanın Mozart'a verilmiş olması başlı başına bir şanstır.

Mozart, Don Giovanni'siyle zamanın ne adlarını ne de yapıtlarını unutacağı o küçük ölümsüz adamlar ordusuna katılmış olur, çünkü ebediyet onları hatırlar. Ve insan içine bir girdi mi en üstte mi yoksa en altta mı olduğunun bir önemi yoktur, zira insan sonsuz yükseklikte durduğu için bir anlamda herkes aynı yükseklikte sayılır; burada en üstteki veya en alttaki yeri kapmak için cebelleşmek, konfirmasyon ayi-

[1] Aristokrat sınıf. Burada iyimserlik, optimizm bağlantısıyla birlikte kullanılmıştır –çn.

ni sırasında kilisede kendine gösterilen yer için cebelleşmek kadar çocukça olsa da ben hâlâ fazlasıyla çocuksuyum veya daha doğrusu, Mozart'a sevdalanmış bir genç kız gibiyim ve onu ne pahasına olursa olsun en üstte tutmalıyım. Diyakoza, papaza, piskoposa ve kilise kuruluna gideceğim, dileğime rıza göstermeleri için yalvarıp yakaracağım ve tüm kilise cemaatine kafa tutacağım, şayet dileğime kulak verilmez, çocuksu dileğim yerine getirilmezse ben de o zaman cemiyeti terk ederim, ben de o zaman kendimi onun düşünce tarzından ayırırım, ben de o zaman Mozart'ı en üste oturtmakla kalmayıp Mozart'tan başka hiç kimseyi oraya yerleştirmeyecek bir mezhep kurarım. Mozart'a beni affetmesi için yakarırım, müziği beni büyük edinimlere teşvik etmedi de maskara etti diye; ben onun uğruna zaten bir nebze olan havsalamı da yitirdim ve şimdi zamanımın çoğunu sessiz bir kederle, idrak edemediğim bir şeyler mırıldanarak geçiriyor, bir hayalet gibi gece gündüz içine giremediğim bir şeyin etrafında sinsice dolanıyorum. Ölümsüz Mozart! Ben her şeyimi sana borçluyum, aklımı kaybetmiş olmayı, ruhumun şaşkına dönmüş, varlığımın özünün dehşete düşmüş olmasını sana borçluyum; hayatımı beni sarsabilecek herhangi bir şeye rastlamadan geçirmemiş olmamı sana borçluyum; sana teşekkür ederim, sevmeden ölmediğim için, aşkım mutsuz olmuş olsa dahi. Tevekkeli değil, onu yüceltilmesini kendi varoluşumun en mutlu anından ve onun ölümsüzlüğünü kendi varlığımdan çok daha fazla istiyorum. Evet, o alıp götürülecek olsaydı, adı silinecek olsaydı, o zaman benim için şimdiye kadar her şeyin sonsuz bir kaosun, korkunç bir hiçliğin içine göçmesine engel olan tek destek direği de devrilmiş olurdu.

Buna rağmen, hiçbir çağın ona o tanrılar krallığında bir yer nasip etmemesinden korkmam herhalde gerekmez, ancak baş köşenin ona verilmesi için ısrarımın çocukça bulunacağına da herhalde hazırlıklı olmak zorundayım. Tükenmez olması nedeniyle benim için daima her zahmetli incelemeden çok daha fazla önem ve değer arz edecek olduğu için

çocuksuluğumdan utanç duymaya hiç mi hiç niyetli olmasam da Mozart'ın baş köşeyi hak ettiğini ispatlamak üzere düşünmeye başlayacağım.

Klasik çalışmalarda, onu klasikleştiren ve ölümsüzleştiren şans iki gücün mutlak birlikteliğinde yatar. Bu birliktelik o kadar mutlaktır ki bir sonraki reflektif çağ herhangi bir yanılgıya sebep olma veya onu teşvik etme riskine girmeksizin bu birlikteliği özünde birleşik bulunduğu düşünceden ayıramaz. Yani en muhteşem epik malzemeyi elde etmesi Homeros'un şansıdır demek, bu epik konuya her zaman Homeros'un kavramsallaştırması aracılığıyla sahip olduğumuzu ve onu bize en mükemmel epik konu olarak gösterenin sadece Homeros sayesinde geçirdiği dönüşüm olduğunu unutmamıza yol açabilir. Bununla birlikte, Homeros'un bu malzemeye nüfuz ederken gösterdiği şiirsel başarı vurgulandığı takdirde Homeros'un konuya nüfuz ederkenki fikirleri tam da malzemenin kendi fikirleri olmasa ve biçim, malzemenin kendi biçimi olmasa bu şiirin hiçbir zaman vücut bulamamış olacağını unutmamız riski ortaya çıkar. Şair konuyu diler, ancak denildiği gibi, dilemek sanat değildir; bu hem oldukça doğrudur hem de gerçekten âciz şair dileklerinin bir kısmı için geçerlidir. Buna karşın, doğru dilemek büyük bir sanat veya daha doğrusu, Tanrı vergisi bir yetenektir. Dahinin anlaşılmazlığı ve gizemi buradadır ve dilediği şey ortada olmadıkça onu dilemeye kalkışmayan bir *dovsing*[1] gibidir. Dolayısıyla dilemek genelde olduğundan çok daha derin bir anlama sahiptir, evet, bu soyut düşünceye gülünç gelir zira o dilemeyi daha ziyade ortada olmayanla ilişkili olarak düşünür, olanla değil.

Bir estetler ekolü, biçimin önemini tek yanlı vurgulayarak taban tabana zıt bir yanlış anlaşılmaya yol açmıştır. Bu estetler esasında Hegelci felsefeyle ilişkilidirler zira Hegel

---

[1] Toprak altındaki suyu, altın ve gümüş gibi madenleri, değerli taşları, Y veya L şeklinde bir sopa kullanarak bulma yöntemi. Bu okült teknikte sopanın aranan madde bulunduğunda titreşerek bunu haber verdiğine inanılır –ed.n.

hakkındaki bilgiler, ister genel anlamda ister estetiği üzerine olsun, konunun önemini vurguladığını teslim eder. Lakin her iki kısım özünde bir bütün oluşturur ve tek bir gözlem bile bunu kanıtlamaya yeter, yoksa bu türden bir durum izah edilemez olurdu. Genel olarak bakıldığında, herhangi bir kişiyi klasik şair, sanatçı vesaire olarak imleyen, tek bir yapıt veyahut tek bir yapıt dizisidir. Aynı kişi birçok farklı eser üretmiş olsa dahi eserlerin hepsi bu amaçla dikkate alınmaz. Örneğin Homeros Βατραχομυομαχία'yı[1] da yazmıştır ama onunla ne klasikleşmiş ne de ölümsüzleşmiştir. Bunun, konunun önemsiz olmasından kaynaklandığını söylemek aptallık olur, zira bir eseri klasik yapan dengedir. Öyleyse bir eseri klasik bir eser yapan şey sadece ve sadece üreten kişide yatsaydı o vakit bu kişinin ürettiği her şeyin klasik olması gerekirdi, arıların daima belirli türden petek gözü üretmesi gibi. Bu soruya o kişinin eserlerinden birinde, diğerlerine kıyasla daha şanslı olduğu şeklinde yanıt verilirse esasen bir cevap verilmiş olmaz. Çünkü bu, sıklıkla cevap olarak kabul edilme şerefine erişmiş gösterişli bir totoloji ya da başka bir soruya ilişkin olarak verilmiş bir cevaptır. Yani konu ile biçim arasındaki ilişki hakkında hiçbir bilgi vermez ve en iyi ihtimalle, soru ancak biçimlendirici edime ilişkinse dikkate alınabilir.

Mozart hususunda da durum aynıdır, tek bir yapıtı onu hem bir klasik besteci hem de mutlak ölümsüz yapar. Bu yapıt *Don Giovanni*'dir. Diğer yapıtları hoşa gidebilir ve keyif verebilir, takdirimizi kazanabilir, ruhumuzu zenginleştirebilir, kulağımızı okşayabilir, yüreğimizi coşturabilir ama her şeyi gelişigüzel bir araya getirip hepsini eşit derecede yüceltmekle onun ölümsüzlüğüne hizmet edilmiş olunmaz. *Don Giovanni* onun giriş iznidir.[2] O, *Don Giovanni*'yle za-

---

[1] *Batrachomyomachia* (Kurbağa ve Fare Savaşı). Yazarının Homeros olduğu düşünülen eser –çn.

[2] Orijinal metinde *Receptionsstykke* olarak geçen, ressamların sanat akademisine kabulü için akademi tarafından onaylanmış resimler için kullanılan terim –ed.n.

manın dışında değil tam ortasında yatan ebediyete giriş yapar. Bu, bir perdeyle insan gözünden saklanmayan; ölümlülerin katiyen kabul edilmediği, ancak bir sonraki nesiller bakışlarını onlara çevirir, onları düşünerek mutlu olur ve o nesil toprağa girip de sıradaki nesil yine aynı yoldan giderek onların üzerinde düşünüp başkalaşım gösterirse kabul edildikleri bir ebediyettir. *Don Giovanni*'siyle Mozart işte bu ölümsüzler safına, hiçbir bulutun insanın gözünden alıp götüremediği, gözle görülür şekilde başkalaşmışların safına katılır; *Don Giovanni*'yle onların arasında en üstte durur. Yukarıda kanıtlamaya çalışacağımı belirttiğim de bu son hususdu.

Tüm klasik yapıtlar, üstte işaret ettiğim gibi, birbirine eş değerdedir, zira her biri sonsuz değere sahiptir. Yani insan bu yapıtları belli bir sıraya dizmeye çalışırsa bunu özsel bir temele dayandıramayacağı açıktır; zira bu bizi yapıtlar arasında özsel bir farklılık olduğu, dolayısıyla "klasik" sözcüğünün haksız olarak hepsine birden atfedildiği sonucuna götürür. Eğer konunun farklı niteliklerine dayanan bir sınıflandırma yapılmak istenirse bu bizi derhal bir yanlış anlamanın içine sürükler ve daha kapsamlı anlamıyla klasik kavramının topyekûn iptaliyle sonuçlanır. Yani konu, faktörlerden birisi olduğu için temel bir unsurdur ancak mutlak değildir, çünkü unsurlardan sadece biridir. Dolayısıyla bazı klasik ürün türlerinde bir bakıma hiç konu yokken, diğerlerinde konunun çok önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Mimari, heykel, müzik ve resim sanatlarında, klasik diye hayranlık duyduğumuz yapıtların konusu yoktur –özellikle de ilk üçünün–; hatta resimde konu varsa hemen hemen her zaman sadece bir vesile olarak bir anlam taşır. Konunun çok önemli olduğu alan şiir sanatını ilgilendirir ve burada şiir sanatı en geniş anlamıyla kullanılmış olup dil ve tarih bilinci üzerine kurulu tüm sanat eserlerini simgeler. Bu yorum başlı başına gayet doğrudur, ancak konunun yokluğunu veya varlığını eseri üreten kişiye bir yarar veya bir zarar olarak ele

alıp sınıflandırmayı bu yoruma dayandırmak yanlıştır. Eğer tam denildiği gibi anlaşılırsa, aslında niyetlenilenin tam tersi bir sonuca yol açmış oluruz. Diyalektik koşullar içinde soyut olarak devinirken hep böyle olur; burada esas mesele bir şey derken sadece bir başka şeyi kast etmekle kalmayıp başka şey demektir; insan dediği sanılanı değil, tersini der. Konu sınıflandırma ilkesi haline getirilince de bu böyledir. İnsan ondan bahsederken bambaşka bir şeyden, biçimlendirici edimden bahseder.

Lakin biçimlendirici edimden yola çıkıp sadece onun üzerinde durunca da yine aynı şey olur. Şayet burada ikisinin arasındaki farkı kabul eder ve biçimlendirici edimin bazı açılardan konuyu da beraberinde yaratacak kadar yaratıcı olduğunu, ancak başka açılardan konunun halihazırda ona verildiğini farzedersek, o zaman insan burada da biçimlendirici edimden bahsettiğini sansa bile aslında konudan bahseder ve aslında sınıflandırmayı konu ile biçimlendirici edimin farklı olmasına dayandırır.

Böyle bir sınıflandırma için olduğu kadar konu malzemesi için de hareket noktasını oluşturan biçimlendirici edim için de aynı şey geçerlidir. Dolayısıyla bir değer sıralamasını gerekçelendirmek için katiyen bir tek açı kullanılamaz; zira o hâlâ yeterli şekilde tesadüfi olamayacak kadar gerekli; gerekli bir değer sıralamasına temel teşkil edemeyecek kadar da tesadüfidir. Ama bu mutlak karşılıklı nüfuzdur ki anlaşılır şekilde konuşulmak istendiğinde biçimin olduğu kadar konu malzemesinin de biçime nüfuz etmesine, bu karşılıklı nüfuzun, klasik olanın ölümsüz dostluğuyla karşılıklı olarak, klasik olanın yeni bir yönüyle aydınlığa çıkartılmasına ve aşırı üretken olamayacak şekilde kısıtlanmasına hizmet edebilir. Doğrusu, şiirsel edime tek taraflı baskı yapan estetler bu kavramı öylesine yaymışlar ve dolayısıyla bu panteon klasik dökümtülerle ve ıvır zıvırla o derece zenginleştirilmiş, daha doğrusu yüklenmiştir ki tek tük büyük şahsiyetin bulunduğu sakin ferah bir salon imajı tamamen kaybolmuş ve

bu panteon neredeyse bir sandık odasına dönmüştür. Sanatsal açıdan eksiksiz her minnacık nesne, bu estetik görüşe göre, mutlak ölümsüzlüğü garantilenmiş klasik bir yapıttır; evet, hatta bu hokkabazlıkta en çok böylesi kırpıntılar kabul görür; insan başka zamanlarda paradokslardan nefret etse bile, kimse içinde az biraz sanat olan bir paradokstan dehşete düşmez.

Yanılgı, biçimlendirici edimin tek taraflı vurgulanmasında yatıyor. O yüzden, böyle bir estetik kendisini ancak belli bir süre koruyabilirdi; yani onun ve onun klasik yapıtlarının zaman tarafından alaya alındığı fark edilmediği sürece. Estetiğin kendi etki alanında, bu görüş kendini bir sürü başka sahada benzer olarak beyan etmiş köktenciliğin bir başka biçimiydi, ölçüsüz üreten bireyin ve onun bir o kadar ölçüsüz içeriklerini boşluğunun göstergesiydi. Lakin bu ve bunun gibi bir sürü teşebbüs Hegel'de baskılandı. Hegel felsefesiyle ilgili bütünüyle üzücü olan gerçek, hiçliğin ne geçmiş ne de gelecek zamanlar için bir anlam ve önem taşımış olması, ki şayet geçmiş zamanlar insanları korkutarak bir an evvel oraya sokmak için harıl harıl çalışmak yerine, onu biraz sakin kafayla kendi de benimsemiş, şimdiki zaman da insanları onun dışına kovalamak için o kadar usanmamacasına faal olmamış olsaydı bu mümkün olabilirdi. Hegel konu malzemesine, ideaya eski haklarını geri verdi ve böylelikle bu geçici klasik yapıtları, bu hafif yaratıkları, bu alacakaranlığın pervanelerini kemerli dehlizlerden defetti. Bizim niyetimiz hiçbir suretle bu yapıtların gelecekteki değerini yadsımak değil, ancak biz burada, birçok başka yerde de olduğu gibi, dilin bilmece gibi karışık şekle sokulmamasını, kavramların laçkalaştırılmamasını kollamak durumundayız. Onlara bir miktar ebedilik atfedilebilir ve bunu hak da ederler ama bu ebedilik aslında sadece her gerçek sanat ürününün sahip olduğu gibi, tek bir ebedi andan ibarettir, tüm zamanların nöbetleşe değişimlerinin orta yerindeki o şümullü sonsuzluk değildir. Bu ürünlerde eksik olan fikir-

lerdir ve şeklen mükemmelleştikçe bir o kadar daha çabuk içten tükettiler kendilerini. Teknik beceri giderek virtüözlüğün en üst mertebesine doğru geliştikçe daha gelip geçici bir hal aldı ve kendinde zamanın hamlelerine karşı koyacak cesaret ve gücü veya duruşu bulamadı, bir yandan da en saf ve mükemmel ruh olma iddiası sürekli olarak daha coşkunlaştı. Yalnızca fikrin belli bir biçimde istirahata alındığı ve şeffaflığa kavuşturulduğu yerde, sadece orada, bir klasik yapıttan söz edilebilir; o zaman tüm zamanların direncine karşı koymak da elinden gelir. Bu birlik, bu karşılıklı içsellik her klasik yapıtta mevcuttur ve çeşitli klasik yapıtların bir sınıflandırmasına yönelik ve hareket noktası konu malzemeyle biçimi veya fikir ile biçimi birbirinden ayırmak olan her girişimin *eo ipso*[1] başarısız olduğu hemen rahatça algılanabilir.

Başka bir yol da izlenebilirdi. İdeanın görünür kılındığı *medium*[2] dikkate alınabilirdi ve belirli bir mediumun daha zengin, bir diğerinin daha yoksun olduğu tespit edildikçe bu farklılığın dağılımı, medium muhtelif zenginlikleri veya yetersizlikleri bir kolaylık veya bir zorluk olarak kaydedilerek ilerlenebilirdi. Ama medium, üretimin tümüne nazaran ve buna dayandırılacak bir dağılımın bir iki düşünsel edimle kendini daha önce belirtilmiş zorluklara bulaştırmaması açısından, son derece elzem bir konumda duruyor.

Buna karşın, aşağıdaki gözlemlerimin, tam da tesadüfiliği nedeniyle geçerlilik kazanacak olan bir sınıflandırmaya olasılık tanıyacağına inanıyorum. İdea ne kadar soyutlaşır ve dolayısıyla ne kadar verimsizleşirse medium da bir o kadar soyutlaşmış ve verimsizleşmiş, böylelikle hiçbir tekerrürün tasavvur edilememesi ihtimali ne kadar artarsa fikir kendine bir dışavurum aracı bulunca bunun ilk ve son olduğu ihtimali de artmış oluyor. Diğer taraftan, fikir ve benzer

---

1 Kendiliğinden –çn.

2 (Lat.) Mecra, ifade/beyan aracı, ortamı anlamında. Metinde bundan böyle tekil anlamda "medium," çoğul anlamda "media" kullanılacak –çn.

şekilde medium da giderek somutlaşırsa tekerrür ihtimali de bir o kadar artmış oluyor. O zaman şimdi çeşitli klasik yapıtları, kıdem sıralaması yapmaya kalkmadan yan yana koyarsam hepsinin aynı yükseklikte olduğunu hayretle görüyorum, bu açıdan, bir bölüme bir diğerinden daha fazla emek sarf edildiği veyahut değilse bile bunun olasılık dahilinde olduğu rahatça görülür olsa da diğeri için böyle bir ihtimal bulunduğu o kadar rahatça görülemiyor.

Bu hususu biraz daha açmak istiyorum. İdea ne kadar soyutsa ihtimal de bir o kadar azalıyor. Ama fikir nasıl somutlaşır? Tarihsel olan tarafından nüfuz edilerek. Fikir ne kadar somutsa bu ihtimal bir o kadar artıyor. Medium ne kadar soyutlaşırsa ihtimal bir o kadar azalıyor; ne kadar somutlaşırsa bir o kadar artıyor. Peki, medium, dille olan – zira dil tüm mediada en somutu– benzerliğinde mevcut ya da görülebilir olması dışında somuttur demek ne ifade ediyor? Heykelde ortaya çıkan fikir son derece soyut, tarihsel olanla hiçbir ilişkisi yok; onu görünür yapan medium da aynı şekilde soyut; dolayısıyla klasik yapıtların heykeli içeren kesitinin sadece birkaçını içine alacağı çok muhtemel gözüküyor. Zamanın tanıklığı ve tecrübenin onayı bu açıdan beni haklı çıkarıyor. Lakin somut bir fikir ve somut bir mediumu ele alırsam durum farklı. Homeros aslında klasik epik bir şair ama tam da epik olanda ortaya çıkan fikir somut bir fikir olduğu ve mediumu dil olduğu için, klasik yapıtlar sınıfının epiği içine alması şöyle düşünülebilir: Birçok yapıtın eşit derecede klasik kabul edilmesinin nedeni tarihin bize sürekli yeni epik malzemeler sunmasıdır. Burada da tarihin tanıklığı ve tecrübenin onayı beni haklı çıkarıyor.

Şimdi bir sınıflandırma işlemini son derece tesadüfi olana dayandırırsam bunun tesadüfi olduğunu aslında kimse inkâr edemez. Buna karşın beni bunun için kınarlarsa onlara cevabım bu tutumlarında yanılgıya düştükleri şeklinde olur, zira tam da öyle olması gerekiyor. Bir sınıfın öbüründen daha fazla yapıta sahip olması ve olabilmesi tesadüfi.

Ama bu tesadüfi olunca insan o zaman en çok eseri içine alan veya alabilen sınıfı yine de en üste koyabileceğini anlayıveriyor. Bu noktada, önce söylediklerimde ayak direr ve çok sakin bir şekilde, bunda tamamen haklı oldukları, yine de benim tutarlılığımdan övgüyle söz etmek zorunda oldukları, zira benim karşıt sınıfı tamamen tesadüfi olarak en tepeye koyduğum cevabını verebilirdim. Ancak bunu yapmayacağım, bunun yerine, lehime olan bir durumu göstereceğim; yani somut fikirleri içeren kesitlerin tamamlanmamış olduğu ve bu şekilde tamamlanamayacağı durumunu. Bu nedenle, eskileri ilk sıraya yerleştirmek ve sonradan gelenlere kapının iki kanadını da açık bırakmak daha mantıklıdır. Yine de biri çıkıp bunun bir kusurluluk, ilk sınıftakiler açısından bir eksiklik olduğunu söyleyecek olursa o zaman benim görüşlerimin dışında iz sürüyor demektir ve ben onun vaazına mükemmel olsa bile kulak asmam; zira doğrusunu söylemek gerekirse burada değişmeyen nokta şu: Esaslıca gözlemlendiğinde her şey eşit şekilde mükemmeldir.

O zaman en soyut fikir hangisi? Burada soru pek tabii bir tek fikri ilgilendiriyor, ki bu da sanatsal değerlendirmeye konu olabilecek olandır, bilimsel sunuma uygun olan fikirler değil. En soyut medium hangisi? Öncelikle, bu sonuncu soruyu cevaplayacağım. Dile en uzak olan medium.

Bununla birlikte öbür soruyu cevaplamadan önce, üstlendiğim vazifenin nihai çözümüyle bağlantılı olarak beliren bir durumla ilgili hatırlatma yapmak istiyorum. Şöyle ki, en soyut medium kendine konu olarak her zaman en soyut fikri seçmiyor. Bu açıdan, mimarinin kullandığı medium kuşkusuz en soyut olanı, yine de mimaride gün ışığına çıkan fikirler hiçbir surette en soyut olanlar değil. Mimari tarihle, örneğin heykele kıyasla, çok daha yakın bir ilişki içinde bulunuyor. Ve burada tekrardan yeni bir seçenek olasılığı beliriyor. Bu değer sıralamasında ilk sınıfa ya mediumu en soyut olan yapıtları seçebilirim ya da fikri en soyut olanları. Ben bu bağlamda mediumu değil, fikri seçiyorum.

Heykelin, resmin ve müziğin olduğu kadar mimarinin de mediası soyut. Ama bu tespitin ayrıntılarına inmenin burası yeri değil. Akla gelebilecek en soyut fikir duyumsal deha oluyor. Ama bu fikir hangi mediumla yansıtılabilir? Sadece ve sadece müzikle. Heykelde yansıtılamaz, çünkü onda bir tür içe dönüklük var; resmedilemez, çünkü kesin hatlarla algılanamaz, şiirselliğiyle o bir güç, bir esinti, ivecenlik ve ihtirastır, ancak öyle bir şekilde ki tek bir anın içinde değil, ardıl anların içindedir; tek bir anın içinde olsaydı, betimlenebilir veya resmedilebilirdi. Ardıl anların içinde olması onun epik karakterini ifade ediyor ama o yine de tam anlamıyla epik değil, çünkü sesini duyuracak noktaya erişmemiş, hâlâ bir dolayımsızlık içinde kımıldanıp duruyor. Şiirde de kendini yansıtamaz. Onu yansıtabilecek tek medium müzik oluyor. Zira müziğin içinde bir zaman momenti var ama mecazi anlam haricinde, zamanın içinde yer almıyor. Zamanın içinde tarihselliği ifade edemiyor.

Bu fikrin ve ona karşılık gelen biçimin mükemmel birliğini Mozart'ın *Don Giovanni*'sinde bulabiliyoruz. Ama hem fikrin hem de mediumun son derece soyut olması nedeniyle, Mozart'a bir rakip çıkma ihtimali de hiçbir zaman yok. Mozart'ın şansı, kendi içinde tümüyle müzikal bir konu malzemesi ele geçirmiş olması ve herhangi bir besteci onunla aşık atmaya kalkışacak olsa *Don Giovanni*'yi yeni baştan bestelemekten başka yapabileceği bir şey yok. Homeros da mükemmel bir epik konu malzemesi ele geçirdi, ancak tarih çok daha fazla epik malzeme sunuyor, dolayısıyla başka birçok epik şiirin bulunduğu düşünülebilir. *Don Giovanni* için durum böyle değil. Burada demek istediğim, benzer bir fikre istinaden aradaki farklılığı gösterirsem belki daha iyi anlaşılacaktır. Goethe'nin *Faust*'u kesin olarak klasik bir yapıt ama tarihsel bir fikir ve bu nedenle tarihin her kayda değer zamanının bir *Faust*'u olacak. Faust'un mediumu dil ve bu çok daha somut bir medium olduğu için, aynı türden birçok yapıtın bulunduğu düşünülebilir. Buna karşın *Don*

Giovanni nevi şahsına münhasır ve öyle de kalacak; Yunan heykelciliğinin klasik yapıtlarıyla aynı şekilde. Oysa *Don Giovanni*'nin fikri, heykele temel teşkil eden fikirden çok daha soyut olduğu için, heykel sanatının bir sürü yapıta sahip olmasına karşın, müzikte yegâne bir yapıt olması kolayca anlaşılabiliyor. Müzikte de bir sürü klasik yapıt olduğu düşünülebilir, ancak fikrinin mutlak müzikal olduğu söylenilebilecek tek bir yapıt mevcut, şöyle ki müzik refakatçi olarak devreye girmiyor, fikrin ortaya çıkmasını sağlarken, kendi içsel yapısını da açığa vuruyor. O yüzden Mozart *Don Giovanni*'siyle, bütün o ölümsüzlerin arasında en tepede duruyor.

Ama bu incelemeyi olduğu gibi burada bırakıyorum. O sadece âşıklar için yazıldı. Ve nasıl ki en ufacık bir şey çocukları sevindirmeye yeterse en acayip şeyler de bilindiği üzere, âşıkları sevindirebiliyor. Bu, âşıkların havadan sudan şeyler için tutuştuğu o ateşli kavgalara benziyor ama yine de onlar için bir değer taşıyor.

Yukarıda belirtilenler ister akla uygun olsun ister olmasın mümkün olan her şekilde, Mozart'ın *Don Giovanni*'sinin klasik yapıtlar içinde en tepede olduğunu kabul ettirmeyi amaçlamış olsa da bu yapıtın gerçek bir klasik olduğunu kanıtlamak için hemen hemen hiçbir çaba göstermedi; zira burada aralara serpiştirilmiş tek tük ipuçları aynen birer ipucu gibi görünmeleri hedefi ispatlamak üzere değil, aydınlatmak üzere gün ışığına çıktıklarını gösteriyor. Bu yaklaşım acayipten de öte bir görünüm arz edebilir. *Don Giovanni*'nin tam manasıyla bir klasik yapıt olduğunu ispatlamak refleksiyona has bir görev; diğer yandan refleksiyonun zati etki sahasına istinaden gösterilen başka türden çabalar alakasızdır. Refleksiyonun devinimi klasik bir yapıt olduğu ve her klasik yapıtın birbirine denk mükemmelikte olduğu teslim edilerek dindiriliyor; refleksiyona göre bundan öte yapılmak istenen her şey kötülük oluyor. Bir dereceye kadar, yukarıda belirtilenler kendisiyle bir çelişki içine düşüyor ve kolayca

bir hiçliğin içinde çözünüp gidiyor. Ancak bu gayet normal, zira böyle bir kendisiyle çelişki insan doğasına derinden kök salmış bulunuyor. İçimdeki hayranlık, duygudaşlık, hürmet, içimdeki çocuk, içimdeki kadın düşüncenin sağlayabileceğinden daha fazlasında ısrar ediyordu. Düşünce sakindi, kendi bilgisinde sükunet içindeydi; o zaman ona gittim ve bir kez daha harekete geçmesi, elinden gelenin en azamisini göze alması için ona yalvardım. Bunun beyhude olduğunu pekâlâ biliyordu, ama onunla görüş birliği içinde yaşamaya alışık olduğumdan beni geri çevirmedi. Ancak hareketi bir işe yaramadı, mütemadiyan ilerliyor, benim tahrikimle, kendini aşıyor ve boyuna kendi içine yığılıyordu. Ayağını basacağı sağlam bir yer aradı, hiçbir şey bulamadı, durmaksızın tabanı aradı, ancak ne yüzebiliyor ne de ayak çırparak hareket edebiliyordu. Hem gülünecek hem ağlanacak durumdaydı. Ben de her ikisini birden yaptım ve bu iyiliğimi geri çevirmediği için ona çok müteşekkir kaldım. Ve beyhude olduğunu şimdi kesinlikle biliyor olsam bile, benim için sınırsız bir sevinç kaynağı olan oyunu bir kez daha oynamasını ondan rica etmek de aklımdan geçebildi. Bu oyunu sıkıcı bulacak her okur tabiatıyla benim dengim olamaz, bu oyun onun için hiçbir anlam ifade etmez ve her yerde olduğu gibi burada da durum aynı oluyor, davul bile dengi dengine. Ona göre yukarıda belirtilenler tümüyle lüzumsuz bir işgüzarlık, ancak bana göre o kadar büyük bir anlam taşıyor ki, Horatius'un ağzından şöyle diyebilirim;

> exilis domus est, ubi non et multa supersunt.[1]

Ona göre budalalık, bana göre bilgelik, ona göre boğucu sıkıntı, bana göre neşe ve sevinç kaynağıdır.

Yani böyle bir yazar benim lirik düşüncemi takdir edemez, zira bu lirik öyle muazzam ki düşünceyi aşar; belki de şöyle deme nezaketini göstermek isteyebilir: "Gel, bu ko-

[1] (Lat.) Esirgeyeceği fazla bir şeyi olmayan hane fakirdir –çn.

nuda çekişmeyelim, ben bu kısmı atlıyorum, bak şimdi, çok daha önemli olan öbür konuya, *Don Giovanni*'nin klasik bir yapıt olduğunu kanıtlamaya kadar gelebiliyorsun; bak işte, bunun asıl incelemeye gayet uygun bir başlangıç olacağını itiraf ediyorum." Ne derecede uygun bir başlangıç olur, bunu muallakta bırakacağım ama yine de başımdaki beladan kurtulamıyorum, zira o yazara yine duygudaşlık edemiyorum; kanıtlaması ne kadar kolayıma gelse bile, kanıtlamak yine hiç aklımdan geçmiyor. Diğer taraftan, o konuyu temelli olarak kesinleşmiş addetmemden ötürü, bir sonraki bahis Don Giovanni'ye bu bağlamda pek çok kere ve pek çok yönden ışık tutacak, tıpkı önceki bahsin şimdiden bir iki ipucu sunmuş olması gibi.

Bu incelemenin dolayımsız vazifesi, müzikal erotiğin anlam ve önemini göstermek ve bu maksatla, ortak nitelikleri dolayımsız erotik olması nedeniyle temelde müzikal olarak da birbiriyle uyum içinde olan farklı evrelere işaret etmektir. Bu hususta diyeceklerimi yalnızca Mozart'a borçluyum. Dolayısıyla biri çıkıp arz edeceğim hususta bana hak verme nezaketi gösterecek olur da bu hususun Mozart'ın müziğinde mi mevcut olduğunda, yoksa onu benim mi oraya yerleştirdiğimde biraz tereddüte düşerse Mozart'ın müziğinde benim burada ortaya koymak için çabaladığımı ve bundan çok daha fazlasını bulacağına onu temin edebilirim. Evet, onu temin edebilirim; sadece bunun düşüncesi bile beni, Mozart'ın müziğindeki birkaç hususu izah etme cüreti gösterecek kadar küstahlaştırıyor. Gençlik aşkıyla sevdalanılan, gençlik coşkusuyla hayranlık duyulan, ruhun gizemli, anlaşılmaz derinlerinde yarenlik ettiği, yüreğinde sakladığı ne varsa, insan amacın bu şeyi anlamaya çalışmak olduğunu bildiği zaman daima bir çeşit sıkılganlıkla, karmakarışık hislerle yaklaşır ona. İnsanın azar azar, ufacık saman tanelerini teker teker kendine toplayan ve her bir ufacık tane için dünyalar onun olmuşçasına mutluluk duyan bir kuş misali öğrendiği ne varsa, sevdalı kulağın yapayalnız içine çektiği,

koca insan kalabalığının içinde yapayalnız, gizli barınağında göze çarpmaksızın, hırslı kulağın kaptığı ne varsa, hiç doymaksızın; tamahkâr kulağın gizlediği ne varsa, hiç güven hissetmemeksizin, ki onun en hafif aksi bile tetikteki kulağın uyanık dikkatini asla düş kırıklığına uğratmaz; insanın gündüz yaşayıp gece tekrardan yaşadığı ne varsa, uykuyu kovalayan ve tâciz eden, insanın uyurken düşlediği ne varsa, uyanıkken tekrar düşleyebilmek için uyandığı, unutmamak için gecenin yarısında ayağa fırladığı, insanın en heyecanlı anlarında karşısında beliren ne varsa, bir kadının nakış işini yaptığı gibi hep el altında bulundurduğu, insanı pırıl pırıl, mehtaplı gecelerde, gölün kenarındaki tenha ormanlarda, loş kasvetli sokaklarda, gecenin ortasında, şafak sökerken onu izleyen ne varsa, aynı atın üzerinde oturmuş, arabada eşlik etmiş ne varsa, eve sinmiş ne varsa, odanın tanık olduğu ne varsa, kulakta yankılanan ne varsa, ruha akseden ne varsa, ruhun en zarif dokusunu işlediği ne varsa şimdi hepsi kendini düşüncede açığa vuruyor; eski masalların denizin dibinden yükselen, yosunlarla bezenmiş o esrarengiz yaratıkları gibi, bunlar da belleğin denizinden, hatıralarla iç içe doğruluyorlar. Ruh efkârlanıyor ve yürek yumuşuyor; zira bu zaman içinde veya ebediyette bir daha hiç karşılaşmamak üzere vedalaşmaya benziyor. İnsana ihanet ediyormuş gibi geliyor, paktı çiğniyormuş gibi, insan artık aynı olmadığını hissediyor, o kadar genç olmadığını, o kadar çocuksu; insan kendisi için korkuyor, onu mutlu ve bahtiyar ve zengin yapmış olanı kaybedecek diye; insan sevdiği şey için korkuyor, bu değişimden ıstırap çekecek diye, kendini belki daha az mükemmel tarafından gösterecek diye, muhtemelen birçok soruya cevap bulamayacak diye, heyhat, o zaman her şey yitmiş, sihir kaybolmuş olacak ve bir daha da asla geri getirilemeyecek. Mozart'ın müziğine gelince, ruhum hiçbir korku tanımıyor, güvenim de hiçbir sınır. Zira bir kere, şimdiye kadar anlamış olduğum şeyler çok cüzi ve önsezinin gölgesine gizlenmiş olanlarından hep yeterli bir miktar ka-

lacak ve sonra eminim ki Mozart benim için şimdiye kadar bütünüyle kavranmış olsaydı işte o zaman benim için tamamen kavranılmaz olacaktı.

Duyumsallığı yeryüzüne getirenin Hıristiyanlık olduğunu öne sürmek gözükaralık derecesinde riskli görünüyor. Risk olmadan kazanç olmuyor; denir ya, aynı şey burada da geçerli, insan bir şeyi varsayınca dışladığını da dolaylıca varsaydığı üzerinde iyice bir düşününce, bunu farkına varıyor. Duyumsallığın genelde olumsuzlanması nedeniyle, ilk defa onun pozitif karşıtını varsayarak onu dışlayan edimle meşru görünürlük kazanıyor. Duyumsallık ilk kez Hıristiyanlıkla bir ilke, bir güç kendi içinde bir sistem konumuna yerleştirildi ve bu bakımdan duyumsallığın Hıristiyanlık doğurmuş oluyor. Ancak insan duyumsallığı yeryüzüne getiren Hıristiyanlık olduğu savını hakkıyla anlamak isterse o zaman duyumsallığı dünyadan kovanın, onu dünyadan dışlayanın Hıristiyanlık olduğu şeklindeki karşıtıyla özdeş olarak algılaması gerekiyor. Duyumsallık bir ilke, bir güç ve kendi içinde bir sistem konumuna ilk kez Hıristiyanlık tarafından yerleştirildi; demek istediğimi en kesin şekilde kanıtlayacağına inandığım bir nitelemede daha bulunabilirim; duyumsallık ilk kez Hıristiyanlıkla manevi bir vasıf kazandı. Bu gayet doğal; zira Hıristiyanlık tindir ve tin de onun doğurduğu pozitif bir ilkedir. Lakin duyumsallığa tinin nitelikleri altında bakıldığında önem ve anlamın dışlanması gerektiği görülmektedir ama tam da dışlanması gerektiği için o bir ilke olarak tanımlanıyor, bir güç olarak; zira ilke olan tini dışlaması gerekenin, kendini bir ilke olarak dışavuran bir şey olması lazım, her ne kadar kendini ilk kez dışlanma anında bir ilke olarak dışavursa bile. Duyumsallığın Hıristiyanlıktan evvel de dünyada mevcut olduğu savıma itiraz edilmesi hayli saçma olurdu, zira dışlanacak ne varsa daima onu dışlayacak olandan önce var olduğunun makul göründüğünü söylemeye hiç gerek yok; ilk defa dışlanma anında farklı bir anlamla var olmaya başlasa bile ve bu da başka bir

açıdan var olmaya başlamasından ileri geliyor, zaten daha ilk başta, risk almadan kazanç olmuyor, demem de bundan dolayıydı.

Yani duyumsallık daha evvelce de dünyada vardı ama tinin bir niteliği olarak var olmamıştı. Peki o zaman nasıl vardı? Psişik olarak betimleniyordu. Paganizmde bu böyleydi ve bunun en mükemmel dışavurumu aranacak olursa, Antik Yunan'da bulunabilir. Ama duyumsallığın psişik olarak nitelenmesi bir tezat, bir dışlanım değil, bir uyum ve ahenk oluşturuyor. Ancak duyumsallık uyumsal niteliğiyle betimlendiği için ilke değil, ünsüz bir *encliticon*[1] konumuna yerleştirilmiş oluyor.

Bu değerlendirme erotiğin dünya bilincinin farklı gelişim aşamalarında aldığı farklı biçimlere ışık tutması ve bizi bu yoldan, dolayımsız erotiğin müzikal erotikle özdeş olduğu değerlendirmesine yönlendirecek olması bakımından önem taşıyor. Yunan kültüründe duyumsallık güzel bireyselliğin kontrolü altındaydı, daha doğrusu, hiçbir kontrol altında değildi; çünkü hükmedilmesi gereken bir düşman, baskı altında tutulması gereken tehlikeli bir isyancı değildi, o güzel bireyselliğin içinde, hayatın keyfini kendince yaşamakta serbestti. Dolayısıyla duyumsallık bir ilke konumuna yerleştirilmemişti; psişik nitelemenin oluşturduğu o güzel bireyselliği duyumsallık olmadan tasavvur etmek imkânsızdı; duyumsallıkta temellendirilen erotik de bu nedenle ilke konumuna yerleşmemişti. Erotik aşk her yerde bir *moment*'ti[2] ve o güzel bireyselliğin içinde *momentvis*[3] mevcuttu. Tanrı-

---

1 Türkçede tam karşılığı olmayan encliticon (enklitik) bağımsız bir sözcük gibi işlevi olup aslında ek olan bir gramatik yapıdır. Türkçedeki soru eki -mı, -mi enklitike örnek olarak gösterilebilir –ed.n.

2 (Dan.) Moment. Tetikleme unsuru, elemanı anlamında –çn.

3 (Dan.) Momentvis. Bir anlık, geçici olarak anlamında, ancak burada "tetiklemeli olarak" şeklinde anlaşılabilecek bir bağlamda kullanılıyor. Yazarın buradaki ince kelime oyununun çeviride kaybolmaması açısından, "moment" ve "momentvis" sözcüklerini metin içinde Türkçeleştirmeden kullanmayı uygun gördüm –çn.

lar, en az insanlar kadar, onun gücüne aşinaydı, tanrılar, en az insanlar kadar, mutlu ve mutsuz erotik aşk maceralarına aşinaydı. Bunların hiçbirinde erotik aşk bir ilke olarak mevcut değildi. Onlar tikel bireyin içinde olduğu kadarıyla, erotik aşkın evrensel gücünün *moment*'i olarak oradaydı, yoksa o hiçbir yerde mevcut değildi, dolayısıyla Yunan düşüncesinde veya Yunan bilincinde de. Eros'un pekâlâ erotik aşkın tanrısı olduğu ve bu nedenle erotik aşkın Eros'un içinde bir ilke olarak mevcut olduğunu farz etmek gerektiği şeklinde bir itiraz alabilirim. Ama şimdi erotik aşkın sadece duyumsal olandan türeyen erotik aşka değil de ruhun niteliklerine dayandığı şeklindeki gerçeği bir tarafa bırakırsak o zaman ortaya dikkate alınması gereken farklı bir durum çıkıyor, ki şimdi bu hususu daha etraflıca vurgulamak istiyorum. Eros erotik aşk tanrısıydı ama kendisi âşık değildi. Diğer tanrılar veya insanlar erotik aşkın gücünü içlerinde sezinledikleri kadarıyla bunu Eros'a bağladılar, ona atfettiler ama Eros kendi âşık olmadı; bir kere başına geldiyse de bu bir istisnaydı[1] ve erotik aşkın tanrısı olduğu halde aşk maceralarının sayısında diğer tanrıların çok gerisindeydi, insanların da çok gerisindeydi. Onun âşık olduğunu söylemek, onun da erotik aşkın evrensel gücüne teslim olduğunu ve böylelikle de bir bakıma onun dışında bir güç, onca reddedildiği için artık aranıp bulunacak bir yeri yurdu olmayan bir güç haline geldiğini dile getirmek gibi bir şey olurdu. Onun erotik aşkı duyumsal olana değil, psişik olana dayanıyordu. Bütün herkes âşık olduğu için ona minnet duysa da bizzat erotik aşkın tanrısının âşık olmaması gerçek bir Yunan düşünüşü. Kafamda bir hasret tanrısı veya tanrıçası tahayyül edecek olsam, bu özgün Yunan olurdu, öyle ki hasretin tatlı huzursuzluğundan veya ıstırabından haberdar olan herkes bunu o varlığa bağlarken varlığın kendisi hasretten kesin bihaber

[1] Eros'un Psyche'ye âşık olmasına gönderme yapılıyor. Psyche Yunancada ruh anlamına gelir, Kierkegaard burada Eros'un aşkının duyumsal değil, psişik olduğuna vurgu yapıyor –ed.n.

olurdu. Bu ilişkideki ayırt edici özelliği daha açık betimlemek için, onun temsili bir ilişkinin karşıtı olduğunu söylemekten başka bir çıkar yol bilmiyorum. Temsili bir ilişkide tüm güç tikel bireyde toplanmış ve tikel bireyler, onun belli devinimlerine katılımda bulundukları kadarıyla bu ilişkiye katılmış oluyor. Şöyle de diyebilirim; bu ilişki reenkarnasyona temel teşkil edenin tam zıttı oluyor. Reenkarnasyonda tikel birey hayatı tüm doymuşluğuyla içinde barındırıyor ve bu, tüm diğer bireylerin bunu reenkarnasyona uğrayan bireyde sadece gözlemlemesi için orada. Yunan örneğinde bu tam tersi. Tanrı'nın gücü olan şey tanrıda değil, bunu ona mal eden tüm diğer bireylerde yatıyor; kendisi adeta güçsüz, âciz, zira gücünü dış aleme naklediyor. Reenkarnasyona uğramış birey, deyim yerindeyse tüm diğerlerinin gücünü emip içine alıyor ve tüm doygunluk artık ona geçmiş oluyor; ve bunu onda gözlemledikleri nispette de diğerlerine. Bu bir sonraki açısından önem kazanıyor, sanki bir şekilde, evrensel bilincin çeşitli zamanlara kullandığı sınıflandırmalara istinaden bizatihi bir anlam ve önem taşıyor. İlke olarak duyumsallığı Yunan kültüründe bulamayız, duyumsallık ilkesine dayanan erotik de ilke olarak orada bulamayız, bulmuş olsak bile, bu araştırma için en önemli olanın, Yunan bilincinin bunu tümüyle bir tek bireye yükleyecek güce sahip olmaması, ama buna sahip olmadığı bir noktadan tüm diğerlerine yayması olduğunu algılarız, öyle ki bu birleşme noktası, ancak diğerlerine verdiği şeye bir tek kendi sahip olmaması dolayısıyla ayırt edilebilir.

Yani Hıristiyanlık duyumsallığı ilke konumuna koymuştur, tıpkı duyumsal erotiği ilkeleştirdiği gibi. Temsil fikri Hıristiyanlık tarafından yeryüzüne getirildi. Şimdi duyumsal erotiği tinin saptadığı bir ilke, bir güç, bir etki alanı olarak düşünürsem, ki bu saptama duyumsal erotiğin dışlanmasıyla nitelenmiştir, bu ilkeyi bir tek kişide yoğunlaşmış olarak düşünürsem duyumsal erotik fikrine en üstün öğesel dehayla sahip olurum. Bu Antik Yunan'ın sahip olmadığı,

ilk olarak Hıristiyanlıkla doğan bir fikir, sadece dolaylı anlamda olsa bile.

Bu duyumsal erotik deha tüm dolayımsızlığıyla ifade edilmekte dayatırsa, o zaman soru, hangi mediumun buna uygun düşeceği oluyor. Burada özellikle dikkate alınması gereken husus, dolayımsızlığıyla ifade edilmekte ve sunulmakta dayatıyor olması. Dolayımsızlığı ve bir öteki mediuma yansıtılması açısından dil kapsamına ve orada da etik hüküm ve şartlar kapsamına giriyor. Dolayımsızlığından ötürü sadece müzikle ifade edilebilir. Bununla bağlantılı olarak, okurlardan daha önce, önemsiz giriş kısmında belirtilmiş bir hususu hatırlamalarını istirham etmek zorundayım. Zira böylelikle, müziğin anlam ve önemi kendini tüm meşruluğuyla veya tam anlamıyla bir Hıristiyan sanatı olarak veyahut daha doğrusu, Hıristiyanlığın varsaydığı sanat olarak göstermiş oluyor, bunu ona medium olmayı reddederek dışarıda bırakıp, ancak bu şekilde onu varsayarak yapıyor. Yani müzik şeytani güçlerin etkisi altında. Müziğin mutlak teması duyumsal erotik dehada yatıyor. Tabii bu hiçbir suretle, müzik başka şey ifade edemez demek olmuyor, ancak duyumsal erotik onun için uygun bir temadır. Benzer şekilde, heykel sanatı insan güzelliğinden başka çok şey betimleyebiliyor oysa onun mutlak teması insan güzelliği; resim sanatı yüceltilmiş güzelliklerden çok daha fazlasını betimleyebiliyor ama bu, yine de mutlak temasını oluşturuyor. Bu bakımdan, asıl mesele her sanat kolundaki temel kavramı görebilmek ve bu arada yapabileceği diğer şeylerden kafa karışıklığına düşmemektir. İnsanın kavramı ruhtur ve onun iki ayak üzerinde de yürüyebilmesinden rahatsız olmamak gerekiyor. Dilin kavramı düşüncedir ve bazı duygusal insanların, dilin en büyük öneminin belagatsiz sesler üretmek olduğu kanısında olması bizim kafamızı karıştırmamalıdır.

Bu noktada, yine çok kısa bir ara verme cüretinde bulunacağım; *præterea censeo*,[1] Mozart tüm klasik yazarlar ara-

[1] (Lat.) Ayrıca şu kanıdayım ki –çn.

sında en büyüğüdür ve *Don Giovanni*'si tüm klasik yapıtların en başına konmayı hak ediyor.

Şimdi, müziğe bir medium gözüyle bakıldığını farz edelim, bu haliyle daima epey ilginç bir soru işareti oluşturur. Bir başka soru da onun hakkında kuşatıcı bir şey söylemenin elimden gelip gelmeyeceği olur. Kafamın müziğe ermediğinin gayet iyi farkındayım, bunda acemi çaylak olduğumu seve seve itiraf ederim, müzik erbabı seçkin şahsiyetlerin arasına dahil olmadığımı, olsa olsa garip, karşı konamaz bir dürtünün ta uzaklardan alıp buralara sürüklediği ama daha ileriye götürmediği, kapının dışında kalmış bir dönmeden[1] öte bir şey olmadığımı kimselerden saklamam ama buna rağmen, söylediğim bir iki kısa sözün içinde, eğer sözüm iyi niyet ve hoşgörüyle karşılaşırsa gerçek payı olan bir şey bulmak yine de mümkün olurdu; kendini sırtındaki fukara kaftanının altına gizlemiş olsa bile. Müziğin dışında duruyorum ve bu noktadan onu gözlemliyorum. Bu görüş noktasının gayet natamam olduğunu seve seve itiraf ederim; içerideki talihlilere kıyasla çok az şey gördüğümü inkâr etmem, lakin görüş noktamdan bir tek aydınlatıcı bilgi bile olsa onu aktarabilme umudunu kaybetmem, o kapıdan girebilmiş camiaya kabul edilmiş olanlar bunun çok daha iyisini yapabilse bile, evet, hatta söyleyeceklerimi bir dereceye kadar benden de çok daha iyi anlayabilseler bile. Birbirine sınır komşusu olan iki krallık düşünsem, birini çok iyi bildiğim ama diğerini hiç bilmediğim farz edilirse ve bu bilinmedik krallığa ne kadar arzu etsem de girmeme izin verilmese orası hakkında yine de zihnimde bir şeyler canlandırabilirdim. Hatta bana bilindik olan ülkenin sınır boyuna gider, takip eder ve bunu yaparken bilmediğim ülkenin dış hatlarını bu edim vasıtasıyla betimler ve bu yolla onun hakkında genel bir fikir edinirdim; oraya hiç ayak basmış olmamama rağmen. Ve diyelim ki bu beni çok meşgul eden bir vazife olsaydı, bıkıp usanmadan aynı itina ve titizliği gösteriyor olsaydım herhalde ara sıra başım-

[1] Dinini değiştiren kimse anlamında –çn.

dan şöyle bir şey geçerdi; kendi krallığımın sınırında efkârlıca durup o anda hem o kadar yakın hem o kadar da uzağımda olan bu bilinmedik ülkeyi seyrederken, bana küçücük basit bir vahiy bahşedilirdi. Ve müziğin, üzerinde hakkıyla bir fikir sahibi olabilmek için büyük ölçüde deneyim gerektiren bir sanat olduğunu ne kadar iyi sezinlesem de kendimi eskiden sık sık olduğu gibi yine aynı paradoksla teselli ederim: İnsan cehalet ve önseziyle de bir tür deneyim kazanabiliyor ve Diana'nın, kendisi doğurmamış olsa da doğuranların yardımına koştuğunu, evet, hatta bunun bebeklikten beri sahip olduğu, doğuştan gelen bir yetenek olduğunu, öyle ki kendi doğarkan bile doğum sancıları içindeki Latona'nın yardımına koştuğunu düşünerek teselli bulurum.

Müziği keşfetmek için en uç sınırına gideceğim o bana bilindik krallık dildir. Eğer insan farklı mediaları belli bir gelişim sürecinde sıraya koymak isterse dille müziği birbirine en yakın şekilde yerleştirmesi gerekir, müzik bir dildir denmesinin nedeni bu oluyor ve bu zekice bir gözlem olmanın çok ötesine geçiyor. İnsanın canı parlak zekânın içinde keyif sürüp tatmin olmak istemiş olsa fikrin özü dil olduğu için, bir fikrin her bir ifadesinin daima dil olmasından ötürü, heykel ve resim de bir tür dildir diyebilirdi. Zeki insanlar bu nedenle doğanın dilinden söz eder ve yufka yürekli papazlar bu nedenle karşımıza geçip ne kendilerinin de ne dinleyicilerinin anladığı bir şeyi bize okumak üzere doğanın kitabını hayrımıza açar. Müziğin bir dil olduğu tespiti daha fazla bir işe yaramadığına göre, ona göz yummam, neyse o olmasına izin vermem gerekir ama durum böyle değil. Ruh varsayıldığı zaman, dile kendi hakları veriliyor ama ruh varsayıldığında ruha dahil olmayan her şey dışlanıyor. Ancak bu dışlanma ruhun niteliği ve dışlanmış olan, otoritesini kabul ettirmek istediği nispette, ruha dair bir medium icap ettiriyor ki bu da müzik oluyor. Ama ruha ilişkin nitelenmiş bir medium özünde dildir, müzik de ruha istinaden nitelendiğine göre, ona dil denmesi yerinde oluyor.

Bir medium olarak dil en mutlak surette tin tarafından nitelenmiş bir medium, bunun için fikrin asli mediumudur. Bu hususun detaylarına inmek ne benim yeteneğimin sınırları dahilinde ne de bu küçük araştırmanın çıkarına. Ancak burada, beni tekrardan müziğe götüren bir tek basit yorumda burada yerinde olacaktır. Şöyle ki, dilde duyumsallık medium olarak önemsiz bir araç konumuna indirgenmiştir ve devamlı olumsuzlanır. Öbür mediada bu böyle değil. Ne heykel ne de resimde duyumsallık basit bir araç; bilakis bir bileşen; dolayısıyla onu boyuna olumsuzlamak olmaz, zira daima onu da müşterek görmek gerekir. Bir heykel veya bir resim çalışmasını duyumsal olanı göz ardı etmek için büyük zahmetlere girerek seyretseydim bu, tabiri caizse, tuhaf bir biçimde çağdışı bir değerlendirme olurdu, zira bu suretle güzelliğini bütünüyle feshetmiş olurdum. Heykelde, mimaride ve resimde, fikir ve medium birbirlerini bütünler ama fikrin mediumu sadece bir araç konumuna indirgememesi, sürekli olumsuzlaması, işte bu, bir yerde mediumun konuşamadığını beyan etmek gibi bir şey oluyor. Doğada da durum böyledir. Dolayısıyla doğa dilsizdir; aynı şekilde mimari, heykel ve resim de denmesi bu yüzden; onların konuştuğunu duyabilen onca narin, duygusal kulağa karşın, böyle demek gayet uygun düşüyor. Bu nedenle doğanın dil olduğunu söylemek avallık oluyor, hem de hiç şüphesiz, dilsizin konuştuğunu söylemek kadar büyük aptallık, zira o dil işaret dili kadar bile bir dil değildir. Ama dil böyle değil. Duyumsal olan sadece bir araç konumuna indirgenmiş ve böylece feshedilmiş. Eğer birisi böyle konuşsaydı da sadece dilin sallanımlarını vesaire duysaydık, o zaman hiç konuşuyor olmazdı; eğer o böyle, kelimeler yerine havanın titreşimlerini duyacak şekilde işitiyor olsaydı hiç duymuyor olurdu; eğer elindeki kitabı mütemadiyen her bir harfi görerek okusaydı, hiç okumuyor olurdu. Dil, içinde duyumsal olan ne varsa olduğu gibi olumsuzlandığında mükemmel bir medium oluyor. Müzikte de böyle: Asıl duyulacak olan şey, kendini boyuna du-

yumsallıktan ayrıştırıyor. Müziğin medium olarak dil kadar yüksek seviyede olmadığına daha önce işaret edilmişti ve bu nedenle müziğin bir anlamda dil olduğunu belirtmiştim.

Dil kulağa hitap eder. Başka hiçbir medium bunu yapmaz. Kulağa gelince ruhsal olanla en fazla nitelenmiş duyudur. Sanırım birçokları bunda bana hak verir; eğer bu hususta daha fazla bilgi edinmek isteyen olursa onu Steffens'in *"Karrikaturen des Heiligsten"*ine[1] yönlendirmek isterim. Müzik dil dışında kulağa hitap eden tek mediumdur. Yine tam burada, müziğin hangi anlamda bir dil olduğunun bir örneksemesi ve kanıtı yatıyor. Doğada kulağa hitap eden çok şey var ama kulağı etkileyen sadece duyumsal olanlardır, bu yüzden doğa dilsizdir ve insanın bir inek böğürmesini veyahut daha da gösterişlisi, bir bülbülün şakımasını duydu diye bir şey duymuş olması gülünç bir hayal; insanın bir şey duyması bir hayal, bir şeyin diğerinden daha değerli olması da bir hayal, zira al birini vur ötekine.

Dilin unsuru zamandır, tüm diğer medianın unsuruysa mekândır. Bunlardan sadece müzik zamanda vuku bulur. Ancak zamanda vuku bulan da duyumsalın yeni baştan bir olumsuzlaması oluyor. Diğer sanatların ürettiği, bizzat onların duyumsallığı, bunun devamlılığının da mekânda geçmesinden ötürü olduğunu ima ediyor. Doğadaki birçok şey de zamanda vuku bulur. Bir dere şırıldadıkça ve şırıldamaya devam ettikçe burada zamanın bir niteliği yatıyormuş gibi geliyor. Ama böyle değil ve zamanın niteliği burada illa mevcut olması gerek diye dayatıldığı takdirde, mevcut olduğu ve mekânsal olarak nitelendirildiği söylenebilir. Müzik icra edildiği anın haricinde var olmaz, insan nota okumasını ne kadar iyi bilse ve ne kadar canlı bir hayal gücü olsa bile, müziğin okunduğu sırada sadece mecazi anlamda var olduğunu yine de inkâr edemez. O aslında sadece icra edilirken var olur. Bu, devamlılıkları duyumsal olanda yattığından boyuna yapıt üreten diğer sanatlara kıyasla, bu sanata mahsus bir kusur

[1] Heinrich Steffens, *Caricaturen des Heiligsten*, I–II (Leipzig, 1819-21) –çn.

gibi görünebilse de öyle değil. Bilakis daha yüksek, daha tinsel bir sanat olduğunun bir göstergesi oluyor.

Şimdi, dilden hareketle, deyim yerindeyse müziğin ağzını arar gibi bir hareketle yola çıkarsam aşağı yukarı şöyle bir durum ortaya çıkar. Düzyazının müziğe en uzak, en yabancı olan dil biçimi olduğunu farz ettiğim takdirde, daha nutuksal girişte noktaların sedalı yapısında müzikal unsurun yankısını fark ederim; manzum diskurun farklı evrelerinin, mısra yapısının, kâfiyenin arasından gücüne güç katarak ortaya çıkar ve müziksel unsur en sonunda o kadar güçlenir ki dil biter ve her şey müzik olur. Bu zaten şairlerin, bir anlamda, fikri gözden çıkardıklarını, onlar için gözden kaybolduğunu, her şeyin müzikte sona erdiğini betimlemek amacıyla kullanmayı en sevdikleri ifade oluyor. Burada müziğin dilden çok daha mükemmel bir medium olduğunun imlendiği düşünülebilir. Ancak bu, sadece boş kafalarda filizlenen o duygusal kavram yanılgılarından biri oluyor. Bir kavram yanılgısı olduğu bilahare kanıtlanacak, ben şimdilik burada sadece o garip duruma işaret etmek istiyorum; şöyle ki ters yönde bir hareketle –yani kavramın içine işlediği düzyazıdan alçalıp ünlemlerin yanına iniş yaparak– tekrardan müzikle karşı karşıya gelirim, zira ünlemler de müzikaldir, tıpkı bir bebeğin ilk agulamalarının da müzikal olması gibi. Lakin burada müziğin dilden daha mükemmel bir medium olması gibi bir şey kesinlikle söz konusu olamaz; müziğin dilden daha zengin bir medium olması da söz konusu olamaz, tabii "ah" demenin eksiksiz bir düşünceden daha değerli olduğu varsayılmadıkça. Ama burada nasıl bir netice çıkıyor – dilin bittiği yerde müzikal olanı bulacağım mı? Bu aslında müziğin her yerde dille sınırlandığının en mükemmel kanıtı olurdu. Ve buradan hareketle, müziğin dilden daha zengin bir medium olması gerektiği şeklindeki yanlış anlamayla nasıl bağlantılı olduğunu da görmüş olurduk. Zira dil durunca müzik başlar; zira, söylenildiği gibi, her şey müzikal, dolayısıyla insan ilerlemiyor, ama geriliyor. İşte bundan dolayı

kelimelere ihtiyaç duymadığını sanan yüceltilmiş müziğe oldum olası kanım kaynamamıştır ve bilirkişiler de bana belki bu konuda hak verecektir. Şöyle ki kural olarak kelimeden daha yüksekte olduğunu sanır, her ne kadar ondan çok aşağıda olsa bile. Ve burada bana büyük ihtimalle aşağıdaki itiraz yöneltilecek: dilin müzikten daha zengin bir medium olduğu şayet doğruysa o zaman müzikal olanın estetik izahının o kadar güç olması akıl almaz bir şey, dilin mütemadiyen kendini müzikten daha fakir bir medium olarak göstermesi akıl almaz bir şey. Ama bu ne akıl almaz ne de izah edilemez bir şey. Müzik dolayımsız olanı daima dolayımsızlığında ifade ediyor; müziğin dil karşısında kendini baştan sona göstermesi bundan ileri geliyor ama buradan hareketle, müziğin daha mükemmel bir medium olduğunu söylemenin bir yanlış anlama olduğu da idrak edilmiş oluyor. Refleksiyon dilde yatıyor ve dil dolayımsız olanı ifade edemiyor. Refleksiyon dolayımsız olanı katlediyor ve böyle olunca da dilin dolayımsızı ifade etmesi olanaksız, ancak dilin görünürdeki fakirliği onun tamı tamına zenginliği oluyor. Diğer bir ifadeyle dolayımsız olan nitelenemez de oluyor, dolayısıyla dil onu kavrayamıyor ama nitelenemez olması onun mükemmeliği değil, bir yetersizliği. Bunu dolaylı olarak birçok yönden kabulleniyoruz. Örneğin, diyoruz ki: Bunu niçin şöyle veya böyle yaptığımı nasıl izah edeceğimi bilemiyorum, olayların akışına göre hareket ediyorum. Burada müzikal olanla hiçbir ilgisi olmayan şeyler için müzikten alınmış ama o suretle belirsiz, açıklamasız, dolayımsız olanı da simgeleyen bir ifade kullanıyoruz.

Şimdi, şayet tin tarafından nitelendirilmiş olan dolayımsızlık, özgün ifadesini müzikte buluyorsa şu soru tekrardan, daha derinlemesine sorulabilir: müziğin temel temasını ne tür bir dolayımsızlık oluşturuyor? Dolayımsızlık tin tarafından, tinin kapsamında kalacak şekilde nitelenmişse o zaman bu dolayımsızlık pekâlâ müzikal olanda ifade bulabilse de müziğin temel teması olamaz, çünkü öyle nitelenmiştir ki,

tinin kapsamındadır, böylelikle müziğin yabancı bir etki alanında bulunduğu imlenmiş olur ve sürekli feshedilen bir uvertür oluşur. Buna karşın, dolayımsızlık ruh tarafından, ruh haricinde kalacak şekilde nitelenmişse o zaman müziğin temel teması oradadır. İlk dolayımsızlık için kendini müzikte ifade etmek hiç önemli değilken, tin olması ve dolayısıyla dilde ifade bulması birinci derecede önem taşır; halbuki ikinci dolayımsızlık için birinci derecede önemli olan, müzikte ifade edilmektir, orada kendi başına ifade edilebilir, dilde ifade bulamaz, zira tin tarafından öyle nitelenmiştir ki tinin kapsamında ve böylelikle de dilin haricindedir. Ama tinden bu şekilde dışlanan dolayımsızlık duyumsal dolayımsızlıktır ve Hıristiyanlığa aittir. Duyumsal dolayımsızlığın asli mediumu müziktir ve bu bize müziğin niçin antik dünyada hakkıyla gelişmediğini, Hıristiyanlığa ait olduğunu da açıklamış olur. Demek ki tin tarafından, tinin kapsamı dışında kalacak şekilde, nitelenmiş olan, dolayımsızlığın mediumu oluyor. Müzik haliyle başka birçok şey ifade edebilir ama onun mutlak teması budur. Zaten müziğin dilden daha duyumsal bir medium olduğu da kolayca fark edilir, zira müzikte duyumsal seslere dilde olduğundan çok daha fazla ağırlık verilir.

Sonuç olarak, duyumsal deha müziğin mutlak teması demek oluyor. Duyumsal deha asıl doğasının içinde liriktir ve müzikte tüm lirik sabırsızlığıyla parçalanır; yani ruhsal olarak nitelenmiştir ve bu nedenle o güçtür, hayattır, edimdir, daimi bir huzursuzluk ve süreğen bir intikaldir. Ancak bu huzursuzluk, bu intikal onu zenginleştirmiyor, o hep aynı kalıyor, gelişmiyor ama bir nefes gibi sürekli olarak dışarı üfürüyor. Bu lirizmi bir tek ifadeyle tanımlayacak olsam şöyle demeliyim: Ses çıkarıyor, böylelikle kendini doğrudan müzikal olarak belli eden duyumsal dehaya tekrardan geri dönmüş olurum.

Üstelik bu noktaya istinaden söyleyebileceğim daha birçok şey olduğunu biliyorum; her şeye bambaşka bir yoldan

açıklık getirmenin bilirkişiler için çocuk oyuncağı olacağını biliyorum, bundan eminim, bununla beraber bildiğim kadarıyla daha hiç kimse buna ne yeltendiği ne de o yönde ilerlediği için, Mozart'ın *Don Giovanni*'sinin operaların şahı olduğunu habire tekrarlayıp durmakla yetindikleri için ve bununla ne kastedildiği enine boyuna izah edilmeden, ama *Don Giovanni*'nin en iyi opera olduğundan daha fazla şey söylenmek istendiğini, onunla tüm diğer operalar arasında nitel bir farklılık olduğunu, ancak bunun yine de fikir, biçim, konu malzemesi ve medium arasındaki mutlak ilişkiden başka bir yerde aranamayacağını açık seçik belli edecek şekilde yapıldığı için, ben de kalkıp durumun aynen böyle olduğunu söylüyorum ve sessizliği bozmuş oluyorum. Belki de biraz fazla aceleciydim, belki biraz daha fazla bekleseydim daha iyi söylemeyi başarırdım, belki, bilmiyorum ama şunu biliyorum ki bir bilirkişi çıkıp da benden önce davranacak diye korktuğum için değil, şayet ben de suskun kalsaydım o zaman *Mozart*'ın onuruna taşların bile, konuşma yetisi bahşedilmiş her bir kulu ayıplamak için, dilleneceğinden korktuğum için öyle aceleciydim.

Buraya kadar denilenlerin bu ufak araştırmaya ilişkin olarak az veya çok yeterli olacağını düşünüyorum, zira bu kadarı da Mozart'ta öğreneceğimiz dolayımsız erotik evrelerin bir tanımına zemin hazırlamak açısından elverişli olacaktır. Yalnız buna geçmeden önce, düşüncemizi başka bir yoldan, duyumsal dehayla müzikal olan arasındaki mutlak ilişkiye yöneltebilecek bir olguyu daha açıklamak isterim. Bilindiği üzere, müzik oldum olası dinsel şevkin şüpheci dikkatine hedef olmuştur. Buna hak kazanıp kazanmadığının burada bize bir yararı yok, zira doğrusu bu sadece dinsel ilgi çeker; lakin buna neyin sebebiyet verdiği üzerine düşünmek yararlı olur. Dinsel şevki bu açıdan izlersem edimin gidişatını genel anlamda şöyle betimleyebilirim: Dinsel şevk şiddetlendikçe müzikten daha bir vazgeçilir ve kelimelere daha bir ağırlık verilir. Bu bağlamda farklı evreler dünya tarihinde betim-

lenmiştir. Son evre müziği topyekûn saf dışı eder ve yalnızca kelimeye bağlı kalır. Bu tespitleri kendi naçiz yorumlarımı katarak süsleyebilirim; mamafih böyle yapmayacağım, onun yerine *Achim von Arnim*'in bir öyküsünde yer olan bir Presbiteryene ait bir çift sözü aktarmakla yetineceğim: "Wir Presbyterianer halten die Orgel für des Teufels Dudelsack, womit er den Ernst der Betrachtung in Schlummer wiegt, so wie der Tanz die guten Vorsätze betäubt."[1] Buna *instar omnium*[2] bir görüş gözüyle bakılmalı. Şimdi, müziği dışlamak ve böylelikle dili tek hâkim konumuna getirmek için nasıl bir gerekçe gösterilebilir? Dilin de eğer suistimal edilirse aynen müzik gibi kafa karıştırabileceğini bütün zeki zihinler elbette kabul edecektir. O zaman aralarında nitel bir farklılık olması gerekiyor. Ama dinsel şevkin ifade etmek istediği ruhtur, bu nedenle ruhun asli mediumu olan dili gerektirir ve duyumsal bir medium saydığı ve bu nedenle de ruhu ifade etmek için daima kusurlu bir medium saydığı müziği reddeder. Dinsel şevkin müziği dışlamasının doğru olup olmadığı hususu, işte bu, belirtildiği gibi, bir başka soru işareti oluşturuyor; her halükârda müziğin dille olan ilişkisine bakış açısı tamamıyla doğru olabilir. O zaman demek ki müziğin dışlanması gerekmiyor ama tinin etki alanında kusurlu bir medium olduğunun ve mutlak temasının tin olarak nitelenmiş dolayımsız tinsel olanda olamayacağının anlaşılması gerekiyor. Ancak bundan hiçbir suretle, onu şeytan işi addetmemiz sonucunun çıkması gerekmez; her ne kadar çağımız müziğin kişiyi pençesine alabilecek ve bu kişinin de kalabalıkları, özellikle kadınları, arzunun tüm fettan gücüyle yakalayıp korkunun tahrik edici kapanına düşürecek o şeytani gücüne dair bir sürü korkunç kanıt öne sürse bile. Ama buradan hareketle, onu hiçbir suretle şeytan işi olarak görmemiz gerektiği so-

---

1 "Biz Presbiteryenler orgu, tıpkı dansın iyi niyetleri köreltmesi gibi, düşünceyi uyutarak uyuşturan iblisin gaydası gibi görüyoruz." (*Owen Tudor*, *Novellen*, I-VI, Berlin, 1839-42, s. 260) –ed.n.

2 (Lat.) Her şeye bedel –çn.

nucu çıkmıyor, her ne kadar insan bu sanatın, takipçilerine tüm diğer sanatlara nazaran sık sık daha korkunç bir şekilde eziyet ettiğini gizli bir dehşetle fark etse ve bu olgu çaresiz bir bireyin kaygı naralarıyla irkildikleri istisnai durumlar haricinde, psikologların ve kitlelerin genelde dikkatlerinden kaçmışa benzese bile. Her halükârda halk masallarında, halk bilincinin ifadesi olan bu masal ve efsanelerde müziğin hep şeytani olarak ifade edilmesi kayda değer. Bir örnek olarak Grimm'in *Irische Elfenmärchen*'inin[1] (1826) 25, 28, 29, 30. sayfalarına atıfta bulunmak isterim.

Dolayımsız erotik evrelere gelince, bu konuda diyeceklerimin tümünü bir tek Mozart'a borçluyum. Ancak şimdi burada yapmaya çalışacağım sınıflandırma, sadece dolaylı olarak, bir başkasına ait yorumla tekrar ona hamledileceğinden ciddi olarak işe girişmeden önce kendimi veya herhangi bir okuru Mozart'ın ölümsüz yapıtlarına hayranlık duyma keyfinden şu veya bu şekilde yoksun bırakabilirim korkusuyla, kendimi ve yorumumu şöyle bir yoklamak istedim. Mozart'ı gerçek ölümsüz büyüklüğü içinde görmeyi arzu eden herhangi biri, onun *Don Giovanni*'sini gözlemlemeli; bununla kıyaslandığında her şey teferruat, her şey abes. Ama insan *Don Giovanni*'yi, Mozart'ın diğer operalarından belirli bazı şeyleri de bu bakış açısıyla gözlemleyecek olursa, o zaman eminim ki o kişinin kendine de yakınlarına da zarar verme niyetinde olmadığına ikna olmuş olurum. Ama kendine en azından, müziğin içsel kudretinin tümüyle Mozart'ın müziğinde tüketilmesinden haz duyma fırsatı yaratır.

Yukarıda kullanmış olduğum ve bundan sonra da kullanmaya devam edeceğim bir terim var: Evre; bu terim bunlardan her birinin bağımsız olarak, birbirinin dışında var olduğu şeklinde anlaşılmamalı. Metamorfoz terimini kullansam belki daha isabetli olurdu. Muhtelif evreler bir arada dolayımsız evreyi oluşturur, yani her bir evre bir anlatımın açığa vurumun-

[1] (Alm.) İrlanda Peri Masalları. Burada asıl atıfta bulunulmak istenen *Der kleine sackpfeifer* (Fareli Köyün Kavalcısı) masalı –çn.

dan ibarettir ve öyle ki tüm yüklemler doğruca en son evrenin zenginliğinin içine yuvarlanır, zira hakiki evre bu evredir. Diğer evreler bağımsız bir mevcudiyete sahip değildir; çünkü kendi başlarına sadece temsili olarak mevcutturlar ve buradan her birinin son evre karşısındaki tesadüfiliği de anlaşılabilir. Ancak her biri Mozart'ın müziğinde birbirinden ayrı bir ifadeye kavuştuğu için, onlardan burada ayrı ayrı söz etmem gerekecek. Her şeyden önce, onları bilinçlerin muhtelif basamakları olarak düşünmememiz gerekiyor, zira son evre henüz bilinçlenmemiş oluyor ve ben sürekli olarak, onun bütün dolayımsızlığı içinde sadece dolayımsız olanla ilgileniyorum.

Müzik estetik gözlemin nesnesi yapılmak istenince hep karşılaşılan güçlükler tabiatıyla burada da kendini göstermezlik etmiyor. Yukarıdaki tespitimde kendini gösteren başlıca güçlük, duyumsal dehanın müziğin temel teması olduğunu düşünsel olarak kanıtlamak istediğimde bunun aslında yine müzik aracılığıyla kanıtlanabilir olmasının yanı sıra benim bunu müzik aracılığıyla idrak etmiş olmamdı. Aşağıdaki tespitlerde özellikle mücadele edilecek olan güçlük şu oluyor: müzik ifade ettiği şeyi, burada konu edilecek olan şeyi, temelde müziğin mutlak teması olmasından dolayı, dilin yapabileceğinden çok daha mükemmel bir şekilde ifade ediyor, dil onun yanında çok yetersiz kalıyor. Evet, muhtelif bilinç basamaklarıyla ilgileniyor olsaydım avantaj benden ve dilden yana olurdu ama burada durum böyle değil. Yani burada ortaya çıkacak olan, sadece ona kulak veren ve kulak vermeye devam edecek olan kişi için bir anlam ve önem taşıyabilir. Bu kişi için, onu yeniden dinlemeye sevk edecek bir iki ipucu içerebilir.

BİRİNCİ EVRE

Birinci evre *Figaro*'daki *uşak* karakteriyle ortaya konuyor. Tabii burada önemli husus uşağı tikel birey olarak görmemek; ancak uşak düşünsel veya gerçek olarak bir şahıs tarafından temsil edilince insanın içinden hemen öyle yapmak geliyor. O

zaman buna engel olmak güçleşiyor, ki oyundaki uşağın başına aşağı yukarı bu geliyor; uşağın olması gerektiğinden fazlası olmaması için, tesadüfi olmayan, fikri ilgilendirmeyen bir şey araya giriyor; çünkü uşak birey konumuna gelir gelmez, bir anlamda öyle oluveriyor. Lakin o fazlalaştıkça azalıyor, fikir olmaktan çıkıyor. Bu nedenle, oyunda ona replik verilmiyor, müzik tek yeterli ifade haline geliyor ve bu açıdan, *Don Giovanni* gibi *Figaro'nun Düğünü* de, Mozart'ın elinden çıktığı ilk haliyle, *opera seria*[1] janrına dahil olması kayda değerdir. Ve şimdi, uşağa mitsel bir karakter nazarıyla bakarsak ilk evrenin müzikte ifade bulan karakteristiğini de bulmuş oluruz.

Duyumsal olan uyandırılır ama hareket durumuna değil, suskun sükûnete, neşe ve sevince değil, derin melankoliye. Arzu henüz uyanmamıştır, melankoliyle iç içedir. Arzulanan, arzunun içinde hep vardır, oradan yukarıya yükselir ve hayret verici bir alacakaranlığın içinde kendisini gösterir. Bu durum duyumsal olanın katmanında meydana gelir, bulutlar ve sislerle uzaklaştırılır, onlara yansıyarak yaklaştırılır. Arzu, arzunun nesnesi olacak olana sahip olacaktır ama ona onu arzulamadan sahiptir ve bu nedenle ona sahip değildir. Bu ıstıraplı ama tatlılığıyla da cezbedici ve büyüleyici bir çelişkidir, hüznüyle, kahrıyla bu evreyi çın çın çınlatır. Istırabı aşırı az olmasında değil ama daha ziyade aşırı fazla olmasında yatar. Bu arzu sessiz bir arzudur, hasret sessiz bir hasrettir, sevdalanmak sessiz bir sevdalanmadır, arzunun hedefi orada uyanıp canlanır ve arzunun o kadar yakınındadır ki, içindedir. Arzulanan arzunun üzerinden süzülür, içine dalar, ki bu hareket ne arzunun kendi çekim gücünden ne de arzulanmasından kaynaklanır. Arzulanan kayıplara karışmaz, arzunun kollarından sıyrılmaz, zira arzu tam o zaman uyanacaktır; o arzunun çekimine kapılmaksızın oradadır, bu yüzden karamsarlığa kapılır, zira arzulamaktan âcizdir. Arzu uyanır uyanmaz veya daha doğrusu, uyandığı farz edi-

[1] Ciddi konuların ağırlıkta olduğu, çoğunlukla Yunan tanrılarına yer verilen opera türü –ed.n.

lirse arzu ve arzulanan birbirinden ayrıldığı için, o zamana kadar arzulanandan ötürü nefes alamayan arzu şimdi rahat ve derin bir nefes alır. Arzu uyanmadığında, arzulanan türlü hokkabazlıklarla onun gönlünü çeler, evet, neredeyse kaygı yaratır. Arzu nefes almalıdır, kaçış yolu bulmalıdır; bu ikisinin birbirinden ayrılmasıyla mümkündür; arzulanan mahcubane firar eder, bir kadın gibi pısırıkça ve çekingence ve ayrılış gerçekleşir, arzulanan *et apparet sublimis*[1] veyahut her halükârda arzunun dışındadır. Ressamların dediğine göre, bir odanın tavanı yanyana şekillerle doldurulursa bu tavan basıklaşır ama üstünkörü bir tek şekil resmedilirse bu tavanı yükseltir. İlk ve onu takip eden evrelerde arzu ve arzulanan arasındaki ilişki de böyledir.

Sonuç olarak, bu evrede sadece kendini sezişle mevcut olan arzu devinimden yoksundur, tedirginlikten yoksundur, izah edilemez, gizli bir duygulanımla beşik gibi usul usul bir o yana bir yana sallanır durur. Bitkilerin yaşamının toprağa hapsolmuş olması gibi, o da her daim olan sessiz hasretin içine gömülmüş, derin düşüncelere dalmıştır ve buna rağmen nesnesini boşaltamaz, zira esasen derin anlamda nesne diye bir şey yoktur ve yine de bu nesne noksanlığı onun nesnesi değildir; çünkü o zaman hemen devinime geçerdi, o zaman da nitelenirdi, hiçbir şekilde olmasa bile keder ve ıstırapla nitelenirdi ama kederin ve ıstırabın içinde, melankoli ve acı için karakteristik olan çelişki, melankolinin tatlı yanı olan muğlaklık yoktur. Arzu bu evrede arzu olarak nitelendirilmiş olmamakla ve bu belli belirsiz sezilen arzu üstü örtük nesnesine karşı tümüyle belirsiz olmakla beraber, yine de tek bir niteliği vardır, sonsuz derinliktedir. Tıpkı Thor gibi, sivri ucu okyanusun içinde duran boynuzuyla içer durur[2] ama nesnesini içip içine çekememesi nesnenin

---

1 (Lat.) Yükseklerde belirmektedir –çn.

2 İskandinav mitolojisinde, kötülüğün ve kurnazlığın tanrısı olan Loki, Thor'u içki içme yarışmasına davet eder. Ne var ki Thor'un içtiği boynuzun diğer ucu okyanusun içindedir –ed.n.

sonsuz olmasından değil, bu sonsuzluğun onun için bir nesne olamayacağındandır. Böylelikle bu içe çekiş nesneyle bir ilişkisi olduğunu betimlemez ama onun iç çekişiyle özdeştir ve bu iç çekiş uçsuz bucaksız derinliktedir.

İlk evrenin yukarıdaki betimiyle uyumlu olarak, uşak rolünün müziğinin kadın sesine göre bestelenmiş olmasının müzikal bakımdan büyük anlam ve önem taşıdığı görülecektir. Bu evrenin tutarsızlığı adeta bu çelişkiyle imlenir, arzu o derece belirsizdir, nesne ondan o kadar azıcık ayrıktır ki arzulanan androjen olarak arzunun içinde yatar, tıpkı bitkilerin dünyasında dişi ve erkeğin aynı çiçekte bulunması gibi. Arzu ve arzulanan, bu her ikisinin de *neutris generis*[1] olmasıyla oluşan bu birlik içinde birbirine kavuşur.

Replikler mitsel uşağa değil, oyundaki uşağa, şiirsel *Cherubino* figürüne ait olsa da ve dolayısıyla bir yandan Mozart'a ait olmamasından, diğer yandan burada söz konusu olandan bambaşka bir şey ifade etmesinden ötürü, üzerinde bu bağlamda derinlemesine düşünülemese bile, ben gene de bir tek repliği burada daha derinlemesine irdelemek isterim, zira bu bana bu evreyi, daha sonraki bir evreyle analojik olarak betimleme fırsatını veriyor. *Susanna, Cherubino*'yu alaya alır, çünkü o da bir bakıma *Marcellina*'ya abayı yakmıştır ve uşağın elinde işe yarar bir tek şu cevap vardır: O bir kadın. Oyundaki uşağa gelince, onun kontese abayı yakması elzemdir, *Marcellina*'ya abayı yakabilecek olması önemsiz ve onu kontese tutsak eden o ihtirasın yoğunluğunu dolaylı ve paradoksal bir ifadesinden ibarettir. Mitsel uşağa gelince onun da konteste ve *Marcellina*'da gönlü olması aynı derecede elzemdir, kadınlık onun nesnesidir ve ikisinin ortak yanı budur. Dolayısıyla daha sonra *Don Giovanni* hakkında:

> Altmışlık koketlerin bile
> Seve seve çetelesini tutar,

[1] (Lat.) Nötr cinsiyet –çn.

repliğini duyduğumuzda bununla mükemmel bir analoji kurulur; yalnız şu var ki arzunun yoğunluğu ve kesinliği bundan çok daha fazla gelişmiştir.

Bu noktada, Mozart'ın müziğini *Figaro*'daki uşağa istinaden tek bir yakıştırma ile karakterize edecek olursam şöyle derdim: O bir erotik aşk sarhoşu ama her sarhoşluk gibi aşk sarhoşluğu da iki şekilde etki edebilir, ya coşkun berrak bir yaşam sevinciyle ya da yoğun karanlık bir bunalımla. Sonuncusu buradaki müzikte söz konusudur ve nitekim münasiptir de; müzik bunun nedenini izah edemez, bu onun gücünü aşar; kelimeler duygudurumu ifade etneye yetmez, aşırı ağırdır ve kelimelerin taşıyamayacağı kadar ağır ve yoğundur, onu sadece müzik dile getirebilir. Melankolisinin temeli yukarıda parmak basmaya çalıştığımız o derin içsel tezatta yatar.

Ve şimdi, mitsel uşakla tanımlanan ilk evreyi terk ediyoruz; onu elinde olanı kasvetle düşlemekle, sahiplendiğini melankoliyle arzulamakla baş başa bırakıyoruz. O hiçbir zaman daha ileriye gidemez, bulunduğu yerden hiçbir zaman ayrılamaz, çünkü hareketleri hayali ve dolayısıyla hiçbir hareket söz konusu değil. Oyundaki uşak figüründe durum farklı; çünkü onun geleceğiyle, içten ve dürüst bir samimiyetle ilgilenmeye hazırız. Kaptan olmasını kutlamaya, Susanna'ya bir kez daha veda öpücüğü vermesine göz yummaya hazırız, onu alnındaki, bilenler haricinde kimsenin göremediği o damgadan ötürü yarı yolda bırakmayacağız; ama buraya kadar, benim güzel *Cherubino*'m –yoksa ona kont mu demeliyiz?– şöyle diyecektir: "Defol! İşte kapı orada! Doğruca alayına! O bir çocuk değil, bunu kimse benden daha iyi bilemez."

İKİNCİ EVRE

Bu evre *Sihirli Flüt*'teki *Papageno*'yla temsil edilir. Tabiatıyla yine burada zaruri olanı rastgele olandan ayırt etmek, mitsel *Papageno*'yu uyandırmak ve oyundaki fiili karakteri unutmak gerekir ve özellikle buradakini; zira oyundaki

karakter envai çeşit tacizkâr zırvalığa bulaşmış. Bu açıdan, operanın *sujet*'sinin,[1] bir opera *sujet*'si olarak bakılınca temelinden yanlış olduğunu göstermek için tüm operayı gözden geçirmenin ilginç olmayacağı söylenemez. Ve ayrıca bu vesileyle erotik olana, daha anlamlı türlü çeşitli diyalektik ilişkileri deneme mihnetine girerek daha derin bir etik bakış getirme çabasının, müziğin sınırlarının çok ötesine de el atmış olması nedeniyle, *Mozart*'ın bile ona daha derin bir ilgi göstermesini imkânsız kılmış ne cüretkâr bir macera olduğunu gözlemleyerek yepyeni bir açıdan aydınlatma olanağı da kaçırılmamış olacak. Bu operanın tanımlayıcı yönelimi tastamam müzikalite noksanlığı oluyor ve bu nedenle, tek tük mükemmel konser numaralarına ve tek tük çok dokunaklı patetik dizelere rağmen, hiçbir şekilde klasik bir opera değil. Ama bütün bunlar bu küçük incelemede bizi ilgilendiremez. Bizim işimiz sadece *Papageno*'yla. Bu da bizim için büyük bir avantaj, hiçbir şey için olmasa, bu yolla *Papageno*'nun *Tamino*'yla olan ilişkisinin önemini izah etmeye çalışma mecburiyetinden kurtulmuş olduğumuz için, bu ilişki yapısal bakımdan öyle bilge, öyle derin bir görüntü arz ediyor ki bu katışıksız refleksiyondan dolayı adeta kavranılamaz oluyor.

Sihirli Flüt'ü burada ele alma biçimi, hem *Papageno*'da haddinden fazla hem de operanın geri kalanınında haddinden az şey görmesi bağlamında, bazı okurlara baştan savma gelebilir; onlar tutumumuzu tasvip etmeyebilir. Bu da onların, *Mozart*'ın müziğinin hiçbir değerlendirmesinde çıkış noktası olarak bizimle hemfikir olmamalarından kaynaklanıyor. Bu, şahsi fikrimizce, *Don Giovanni* oluyor ve yine şahsi kanaatimizce, Mozart'a en derin hürmet ancak diğer operaları da bu çerçevede dikkate alarak gösterilebilir ve tabii ki bu Mozart'ın her bir operasının ayrı bir inceleme konusu yapılacak önemde olduğunu bu nedenle inkâr ediyorum anlamına gelmez.

---

[1] (Fr.) Konu, tema –çn.

Arzu uyanır ve burada da hep olduğu gibi olur, yani insan düş gördüğünü ancak uyandığı an fark eder, düş biter. Arzuyu beraberinde uyandıran bu uyanış, bu sarsılma arzuyu ve nesnesini birbirinden ayırır, arzuya bir nesne bahşeder. Burada sıkı sıkı tutulması gereken diyalektik nitelik şu oluyor: Bir nesne varsa arzu da vardır; arzu varsa nesne de vardır. Arzu ve nesne ikiz kardeştir ama ikisi de diğerinden bir salise önce dünyaya gelmez. Ama tam aynı anda dünya geldikleri için, normalde ikizler arasındaki o azıcık zaman farkı burada olmamakla birlikte, bu vücut buluşun anlam ve önemi birleşmelerinde değil, bilakis ayrılmalarında yatar. Ancak bu duyumsal devinim, bu deprem arzuyu ve onun nesnesini bir an için sınırsız bir şekilde birbirinden ayırır; lakin devinim ilkesi kendini bir an için ayırıcı olarak gösterirken, tekrardan birleştirmek isteyen olarak da açığa vurur. Bu ayrılışın sonucunda arzu kendi içindeki temel devinimsizlik durumundan kopar, böylece nesne artık mutlak tözelliğin hükmü altında değildir, çok katlılığın içine yayılır.

Nasıl ki bitki yaşamı toprağa bağlıysa birinci evre de temel özleme aynı şekilde tutsaktır. Arzu uyanır, nesne çok katlılığını dışarı vurarak kaçar, özlem kendini topraktan kurtarır ve avare dolaşmaya koyulur, çiçek kanatlanır ve orada burada pır pır eder durur, kararsızcasına, yorulup bilmezcesine. Arzu nesneye yönelir, aynı zamanda için için hislenir, kalbi zinde ve mutlu, atar durur, nesneler bir kaybolur bir belirir ama her kayboluştan önceki an haz anıdır, temas anıdır, kısacıktır ama iç ısıtır, ateş böceği gibi ışıl ışıldır, kelebeğin dokunuşu gibi hafif ve gelgeç, onun gibi zararsız, kendi halinde; sayısız öpücükler ama her biri öyle kısa süren bir hazdır ki sanki daha birinden alınırken bir sonrakine verilir. Arzu sadece bir an insanın içine doğar gibi olur ama bu sezgi unutulur.

Papageno'da arzu keşfe çıkar. Bu keşfetme dürtüsü onun nabız atışlarıdır, ondaki hayatiyettir. Bu keşfin uygun nesnesini bulmasa da, keşfetmek istediği nesneyi ararken çok

katlılığı keşfeder. Arzu böylece uyanmış olur ama arzu olarak nitelenmemiştir. Arzunun her üç evre de mevcut olduğu hatırlanırsa onun ilk evrede *hayal eden*, ikincisinde *arayan*, üçüncüsünde de *arzulayan* olarak nitelendiği söylenebilir. Arayıcı arzu henüz arzulayan değildir, sadece arzulayabileceğinin peşindedir ama ona arzulamaz. Belki de burada onu en iyi tanımlayan yüklem şu oluyor: O keşfeder. İşte, *Papageno*'yla *Don Giovanni* arasında bu tür bir karşılaştırma yaparsak o zaman onun dünya gezisi, bir keşif gezisi olmaktan biraz daha fazladır; yalnızca bir keşif gezisindeki gibi maceranın tadını çıkarmakla kalmaz, zaferlere (veni, vidi, vici)[1] giden bir şövalyedir de. Keşif ve zafer burada özdeştir; evet bir bakıma denebilir ki keşif uğruna zaferi unutur veyahut keşif onun gerisinde kalır ve o zaman o da bunu uşağına ve kâtibi *Leporello*'ya bırakır, ki o benim *Papageno*'nun çetele tuttuğunu düşünsem olabileceğinden çok daha farklı bir anlamda liste tutar. *Papageno* seçer, *Don Giovanni* zevk alır, *Leporello* tetkik eder.

Her evrede olduğu gibi bu evrenin karakteristiğini elbette fikren resmedebilirim de bunu hep varlığının sona erdiği anda yapabilirim. Ancak onun karakteristik özelliğini mükemmelen betimleyebilsem ve bunun gerekçesini de izah edebilsem bile, yine de geriye ifade edemediğim ama duyulmak isteyen bir şey kalır. Kelimelerde alıkonamayacak kadar dolayımsızdır. *Papageno*'yla da durum böyle, aynı güfte, aynı ezgi; bitirir bitirmez yeni baştan başlıyor ve böyle sürüp gidiyor. Dolayımsız olanı kelimeleştirmenin zaten her halükârda imkânsız olduğu şeklinde bir itiraz alabilirim. Bu bir bakıma gayet doğrudur, ancak ilk olarak, tinin bu dolayımsızlığı dolayımsız ifadesini dilde bulur ve ikinci olarak, fikrin devreye girmesi halinde bir değişimden geçer, yalnız, tamamen tinin niteliğiyle sabitlenmesi dolayısıyla özde hâlâ aynı kalır. Ve bilakis burada bir duyumsal dolayımsızlık

[1] (Lat.) "Geldim, gördüm, yendim." Julius Caesar'ın Zela Savaşı sonrasında söylediği sözler –ed.n.

vardır, bu itibarla gayet farklı bir mediuma sahiptir, bunun sonucunda medya arası orantısızlıklar olanaksızlığı mutlaklaştırır.

Şimdi, Mozart'ın müziğinin, bizi ilgilendiren kısmı olan bu oyun bağlamında karakteristiğini basit bir iki ifadeyle tarife yeltensem şöyle derdim: neşe ve hayat dolu, heyecanlandıran, aşkla dolup taşmış. Özellikle ağırlık vermem gereken, ilk arya ve çan sesleri oluyor; *Tamino*'yla ve ardından *Papageno*'yla olan düet dolayımsız müzikalin niteliği dışında kalıyor. Ama ilk aryayı dikkate alırsak o zaman kullanmış olduğum ifadeler muhtemelen yerinde bulunacaktır ve daha yakından incelendiği takdirde, müzikal olanın nasıl bir anlam ve önem taşıdığını, kendini fikir için mutlak bir ifade olarak nerede belli ettiğini ve bunun sonuç olarak nasıl dolayımsız müzikal olduğunu görme fırsatı da doğacaktır. Bilindiği üzere *Papageno* coşkun yaşam sevincine bir pan kavalıyla eşlik eder. Muhakkak ki her kulak bu çalgının refakatinden garip biçimde duygulandırmıştır; ancak insan bunun üzerinde daha çok düşündükçe Papageno'daki mitsel Papageno'yu daha çok görür ve bunu bir o kadar daha etkileyici ve belirleyici bulur; insan onu tekrar tekrar duymaktan usanmaz, çünkü Papageno'nun bütün yaşamının, ona kesinlikle uygun bir dışavurumudur, öyle bir yaşam ki biteviye cıvıltıdan ibarettir, tüm abesliği içinde her daim gamsız, cıvıldar; halinden memnundur, gönlü toktur, zira onun yaşamının içeriği budur, uğraşında memnun ve şarkısında memnun. Bilindiği gibi opera öyle derinlemesine tasarlanmıştır ki *Tamino*'nun ve *Papageno*'nun pan flütleri birbirine denk düşer. Gelgelelim o ne farktır! *Tamino*'nun flütü, ki oyun ismini bundan almıştır, her tür etkiden yoksundur ama niçin? Çünkü *Tamino* kesinlikle bir müzikal karakter değildir. Bunu tüm operanın kısır yapısına borçludur. Tamino flüt çalarken aşırı sıkıcı ve cıvık bir hale gelir ve insan ondaki gelişimin geri kalanı, bilinçlilik durumu, üzerinde derinlikli düşünürken, o ne zaman flütünü çıkarıp bir

melodi çaldığında insan Horatius'taki köylüyü (*rusticus exspectat, dum defluat amnis*)[1] aklına getirmeden edemez, yalnız Horatius, köylüsünün eline vakit öldürsün diye bir flüt vermemiştir. *Tamino* dramatik bir karakter olarak müzikal olandan çok ötededir; tıpkı oyunun sağlamak istediği tinsel gelişimin müzikaliteden olduğu gibi yoksun bir fikir olması gibi. *Tamino* müzikal olanın tam olarak son bulduğu yere kadar gelmiştir, bu yüzden flüt çalması sadece bir zaman kaybıdır, düşünceleri savmak içindir. Doğrusu müzik düşünceleri defetmede mükemmeldir, şeytani düşünceleri bile, *David* örneğinde olduğu gibi, çalgı çalışıyla *Şaul*'un şeytani ruh halini defetmişti.[2] Ancak burada büyük bir hüsran yatıyor; zira bunu sadece bilinci dolayımsızlığa geri yönlendirmek ve orada yatıştırmak amacıyla yapıyor. Dolayısıyla kişi tam o ekstazi anında kendini mutlu hissedebilse bile, sadece daha da mutsuzlaşıyor. Burada müsaadenizle *in parantesi*[3] bir yorumda bulunmak isterim. Müzik akıl hastalarının tedavisinde kullanıldı ve bir anlamda amacına ulaştı, yalnız bu bir yanılsama. Akıl hastalığının zihinsel bir nedeni olduğuna göre, bilincin herhangi bir noktasında hep sert bir yumru olarak kalır. Bu yumrunun alt edilmesi gerekir ama gerçekten alt edilmesi için de onun tam aksi istikamette gitmek lazımdır, ki bu yol müziğe götürür. Yani dolayısıyla müzikten yararlanınca tamamen yanlış yolda ilerlenmiş oluyor ve bu, hastayı daha bir delirtiyor, o her ne kadar bunu artık atlatmış gibi görünse bile.

Tamino'nun flüt çalışı hakkında dediklerimi, yanlış anlaşılacağı korkusuna kapılmaksızın, olduğu gibi bir yana bırakabilirim sanıyorum. Niyetim, defalarca tasdik edilmiş bir olguyu, yani müziğin yabancı bir etki alanına, dilinkine, girerken refakatçi olarak bir önemi olabileceğini inkâr etmek değil. Bununla birlikte, *Sihirli Flüt*'teki kusur şu olu-

---

1 (Lat.) Irmağın akıp tükenmesini bekleyen hödük –çn.

2 Kutsal Kitap, I. Samuel, 16:14-23 –ed.n.

3 (Lat.) Parantez içinde –çn.

yor; tüm oyun bilince yöneliyor ve sonuç olarak oyunun hakiki eğilimi müziği hükümsüz kılmak oluyor, velakin bunun bir opera olması gerekiyor ve bu fikir bile oyunda net değil. Etik olarak nitelendirilmiş aşk veya evliliğe dair aşkı gelişimin hedefi olarak belirlenmiş ve oyunun temel kusuru burada yatıyor, zira ister dinsel ister dünyevi açıdan konuşuyor olalım, her halükârda bu oyunun olamadığı bir şey var; onda müzikal ahenk yok, evet, o hem de kayıtsız şartsız olarak müzikaliteden yoksun.

İlk arya *Papageno*'nun tüm yaşamının dolayımsız müzikal bir anlatımı olmasından ötürü müzikal anlamda büyük bir anlam ve önem taşıyor; ve öykü, ki buna aynen müzik kadar denk düşen bir anlatımı oluyor, o sadece mecazen öykü; buna karşın, çan müziği onun teşebbüslerinin müzikal anlatımı oluyor ve öyle ki insan bunun hakkında da müzik vasıtasıyla bir fikir edinebiliyor; büyüleyici, sürükleyici, o zatın[1] balıkların bile durup dinlemeden edemediği müziği gibi cezbedici.

Replikler ya Schikaneder'den[2] ya da Danimarkalı çevirmenden dolayı genelde öyle deli fişek, öyle abes ki Mozart'ın buradan nasıl olur da bir şeyler çekip çıkarabilmiş olduğunu neredeyse akıl almıyor. *Papageno*'ya kendi hakkında "Ben doğanın çocuğuyum," dedirtip adını daha o anda yalancıya çıkarması ibret verici bir *instar omnium*[3] görünümü arzedebilir. İlk aryanın bir yerinde geçen, yakaladığı kızları kafese kapattığı şeklindeki ifade buna bir istisna sayılabilir. Eğer bu ifadeden yazarın büyük bir olasılıkla yaptığından biraz daha fazla bir anlam çıkaracak olursak, yukarıda da ortaya koyduğumuz gibi, *Papageno*'nun teşebbüslerinin kimseye zararı olmadığını betimlediğini görebiliriz.

---

1 Danimarkalı şair Carsten Hauch'un "Bjergpigen" (Dağ Kızı) adlı şiirine gönderme yapılıyor, şiir Danimarkalı besteci Leopold Rosenfeld (1850-1909) solo-koro ve orkestra için de bestelenmişti –çn.

2 Alman tenor Emmanuel Schikaneder (1751-1812) –çn.

3 (Lat.) Hepsine bedel –çn.

Mitsel *Papageno*'yu artık terk ediyoruz. Gerçek *Papageno*'nun kaderi bizi ilgilendirmez, ona küçük *Papagena*'sıyla mutluklar diliyoruz ve mutluluğu balta girmemiş bir ormanı veya tüm bir kıtayı sadece *Papageno*'larla doldurarak arama teşebbüsüyle seve seve baş başa bırakıyoruz.

ÜÇÜNCÜ EVRE

Bu evre *Don Giovanni*'yle temsil edilir. Burada, daha önce yaptığım gibi, bir operanın belli bir bölümünü tecrit etmek zorunda değilim, burada ana nokta ayrıştırmak değil birleştirmek, zira tüm opera esas itibariyle fikrin bir dışavurumu ve bir iki basit numara hariç tutulursa esas itibariyle ona dayanıyor, dramatik gereklilik icabı, onun ekseni etrafında dönüyor. Dolayısıyla üçüncü evreyi *Don Giovanni* olarak adlandırırken daha evvelki evrelere ne anlamda diğer adları verdiğimi de bir kez daha gözlemleme fırsatı çıkıyor. Ayrı ayrı var olmadıklarını daha önce belirtmiştim ve insan esasen bütünlüklü evre olan bu üçüncü evreyi kendine çıkış noktası olarak alınca, onları *Don Giovanni* hakkındaki önseziler olmak yerine, tek yanlı soyutlamalar ya da geçici beklentiler olarak görmek imkânsızlaşıyor, yalnız şu var ki geride hep bir şey kalıyor, bu da her birinin tek yanlı olduğu, önsezinin tek bir yüzünü oluşturduğu anlamında "evre" terimini kullanmamı oldukça mazur gösteriyor.

Birinci evredeki çelişki arzunun kendine hiçbir nesne bulamamasında, arzulamaksızın bir nesneye sahip olmuş olmasında ve bunun için de bir türlü arzulama çabasında bulunmamasında yatıyor. İkinci evrede nesne kendini çok katlılığın içinde gözler önüne seriyor ama arzu nesnesini bu çok katlılıkta aradığı için, daha derin bir anlamda hiçbir nesneye sahip değil, henüz arzu olarak nitelenmemiş. Halbuki *Don Giovanni*'de arzu mutlak surette arzu olarak nitelenmiş; yoğun ve kapsamlı bir anlamda, önceki iki evrenin dolayımsız bütünlüğünden oluşuyor. Birinci evre ideal

olarak tikel bireye arzu duydu; ikincisi çok katlılığı içinde özel olana arzu duydu; üçüncü evreyse bu ikisinin bir bütünüdür. Arzu mutlak nesnesini tikel bireyde buluyor, tikel birey, mutlak olarak arzuluyor. İleriki bölümlerde ele alacağımız baştan çıkarıcılık burada yatıyor. Dolayısıyla arzu bu evrede mutlak surette bakir, görkemli, utkulu, dayanılmaz ve şeytani. Bu nedenle, tabiatıyla, burada tikel bireye duyulan arzudan değil, ruh tarafından ruhun dışladığı olarak nitelenmiş, ilke olarak arzudan söz edildiğini göz ardı etmemek gerekiyor. Bu, duyumsal deha fikridir, yukarıda buna da değinmiştik. Bu fikrin dışavurumu *Don Giovanni, Don Giovanni*'nin dışavurumu ise yine sadece ve sadece müzik oluyor. Özellikle bu iki müşahede, fikren farklı yanlarıyla bilahare dikkate alınacak ve öylece bu operanın klasik değeri dolaylı olarak kanıtlanmış olacak. Bu arada, okurun genel bakışı korumasını kolaylaştırmak için, dağınık gözlemeleri belli kalemler altında bir araya getirmeye çalışacağım.

Niyetim bu müzik hakkında özgün şeyler söylemek değil, şeytana uymayıp bir alay kof ama patırtılı beylik lafı arayıp bulmamaya, safsatayla dilin iktidarsızlığını ele vermemeye de özellikle titizlik göstereceğim, çünkü bunu dilde bir eksiklik olarak değil, yüksek bir potantiyel olarak görüyorum; bu nedenle, müziği kendi sınırları dahilinde tanımaya daha da bir gönüllüyüm. Ancak burada yapmak istediğim, fikre mümkün mertebe çeşitli açılardan ve onun dille olan ilişkisiyle birlikte ışık tutmak ve bu yolla müziğin kendini evinde hissettiği alanı biteviye çember içine almak, tabir caizse onu kışkırtarak ortaya çıkmasını sağlamak ama o kendini duyururken hakkında daha fazla şey diyemeden, onu kendi haline bırakmak, sadece kulak vermek. Böylece estetiğin yapabileceğinin en iyisini yapacağımı düşünüyorum; başaracak mıyım, o ayrı mesele. Sadece bir tek yerdeki bir tespit, gizli ihbar mektubu gibi, onun eşkalini ele verebilir, ancak durum böyle diye onu şahsen göz ardı etmeye kalkışmadan veya okurların, elinde bir ihbar mektubu tutanın, orada bahsolu-

nanı katiyen tutuklamadığını göz ardı etmesine de meydan vermeden. Operanın da tüm tasarımı, iç yapısı yeri gelince ayrı olarak bahse konu olacak, bununla beraber, kendime iki kişiye bedel bar bar bağırma hakkı tanımadan: *O! bravo, schwere Noth, Gotts Blitz, bravissimo,* ama yalnızca müzikal olanı durmadan tahrik ederek ve bu sayede müzikal olanla salt estetik anlamda bir insanın yapabileceğinin en iyisini yapmak istediğimi sanarak. Yani burada yapmak istediğim esasen öznel rastlantılardan ve özelliklerden başka bir şey içermese ve sadece okurun safında muadil bir duruma hitap etse de, müziğe canlı yorum yapmak değil. Söyleminde o derece çeşnili ve tespitlerinde o derece reflektif, o derece çok katmanlı bir yorumcu olan Dr. Hotho[1] bile, yorumlarının bir yandan Mozart'taki tını zenginliğine karşılık oluşturacak bir laf kalabalığına indirgenmesine veyahut Mozart'ın zengin, çoksesli duysal üretkenliğinin donuk bir aksi, soluk bir kopyası gibi ses vermesine, diğer yandan *Don Giovanni*'nin zaman zaman operada olduğundan daha yücelmesine, reflektif bir kişi olmasına, zaman zaman da daha küçülmesine engel olamadı. Sonuncusu tabiatıyla *Don Giovanni*'deki derin, mutlak amacın *Hotho* tarafından savsaklanmasından kaynaklanıyor, *Don Giovanni* ona göre en iyi tek opera; diğer tüm operalardan nitel bir farkı yok. Ama bir insan bunu her zaman her yerde var olan spekülatif gözlerin kesinliğiyle idrak edemediyse, o zaman *Don Giovanni*'den yakışır veya geçerli bir biçimde söz edemez, bunu idrak etseydi burada söz alma cüretini gösterenden çok daha görkemli, zengin ve asıl önemlisi, çok daha doğru bir şekilde konuşmak elinden gelmiş olacaktı. Halbuki ben fikrin, durumun vesaire içinde müzikal olanın izini bulup ortaya çıkaracağım, kulaklarımı açıp pusuda bekleyeceğim ve okuru müziği duymadığı halde duyduğunu sanacak kadar algısal bir müzikal aşamaya bir kere getirdim mi de görevimi tamamlamış olacağım, o

---

1 Heinrich Gusta Hotho, *Vorstudien für Leben und Kunst*, (Stuttgart, Tübingen: 1835) –çn.

zaman kendime olduğu kadar okura da şöyle diyeceğim: Dinleyin. Siz, cana yakın cinler, tüm masum aşkların koruyucuları, zihnimi olduğu gibi size emanet ediyorum, gezgin düşüncelerime mukayyet olun ki nesneye layık sayılabilsinler; ruhumu hoş tınılı bir çalgıya dönüştürün, bırakın belagatin yumuşak meltemi üzerimden esip geçsin, zengin nağmelerin ferahlığını ve nimetini yollayın! Siz, adil ruhlar, sizler ki güzelliğin krallığında sınır bekçiliği yaparsınız, bana da mukayyet olun, şaşkın bir coşku ve kör bir hevesle *Don Giovanni*'yi her şeye bedel yapayım derken, ona haksızlık etmeyeyim, onu küçük düşürmeyeyim, aslında olduğundan –ki bu onun olabileceğinin en iyisi– başka bir şeye dönüştürmeyeyim; siz, güçlü ruhlar, sizler ki insanı yüreğinden yakalamayı bilirsiniz, yanımda durun, bana destek olun ki okuru tutkunun ağıyla ya da belagatin komplolarıyla değil, iknanın ebedi doğru sözlülüğüyle tutsak alabileyim.

1. BAŞTAN ÇIKARICILIK OLARAK NİTELENMİŞ DUYUMSAL DEHA

Don Giovanni fikrinin ne zaman ortaya çıktığı bilinmiyor, tek bilinen Hıristiyanlığa ve Hıristiyanlık vasıtasıyla da ortaçağa ait olduğu. Eğer fikrin ortaya çıkışı dünya tarihinin insanlık bilincine yer etmiş bu evresine doğru kesinlik içinde takip edilemiyorsa o zaman fikrin içsel karakteristiği göz önüne alınarak tüm şüpheler derhal bertaraf edilebilir. Ortaçağ genellikle kısmen bilinçli kısmen bilinçsiz olarak bir temsil dönemi; bütünsellik tikel bireyle temsil ediliyor, ancak öyle ki sadece tek bir yanı bütünsellik olarak tanımlanmış ve bu şimdi tikel bireyde gün ışığına çıkıyor, bu nedenle o tikel bireyden hem daha fazla hem de daha az. Bu tikel bireyin yanında bir başka tikel birey duruyor, o da aynı bütünsellikle, hayatının içeriğinin bir başka yanını simgeliyor, örneğin şövalye ve alim, dindar ve laik. Yaşamın muhteşem diyalektiği burada çoğu kez çiftler halinde karşı karşıya

duran simgesel bireylerle devamlı örneklendiriliyor. Yaşam sadece süreğen bir *sub una specie*'den[1] ibaret ve birlik içinde hayata *sub utraque specie*[2] sahip olan o mükemmel diyalektik birliktelik sezinlenmiyor. Dolayısıyla tezatlar genel olarak birbirinin dışında, kayıtsızca duruyor. Ortaçağ bundan haberdar değil. Böylece temsil fikri kendisi bilinçsizce gerçekleştirirken bu fikri daha sonraki bir değerlendirme ilk kez idrak ediyor.

Ortaçağ kendi bilincine fikri temsil eden bir birey yerleştirirse yanına onunla ilişkili bir birey daha yerleştiriyor; bu ilişki genel mahiyette gülünç bir ilişki, bireylerden birinin gerçek hayata orantısız kaçan büyüklüğünü öbür birey telafi ediyor. Örneğin, *kralın* yanında *soytarı* var, *Faust*'un yanında *Wagner, Don Kişot*'un yanında *Sancho Pansa, Don Giovanni*'nin yanında *Leporello*. Bu yapı esasen ortaçağa ait, aynı şekilde bu fikir de ortaçağa ait ama ortaçağ bir tek şaire ait değil. Bu, kökensel güce sahip fikirlerden biri, ezeli özgünlüğüyle halkın bilincinde ortaya çıkıveriyor.

Ortaçağ, Hıristiyanlıkla doğan, tenselle ve ruhsal arasındaki ihtilaflı kopukluğu nesnesi haline getirmek zorunda kaldı ve bu amaca yönelik olarak, ihtilaflı güçleri ayrı ayrı somutlaştırdı. Yani diyebilirim ki *Don Giovanni* tenselin cisimleşmesi veya tenin içindeki tinin tenle canlanması oluyor. Yukarıda bunun üzerinde yeterince durulmuştu; burada dikkat çekmek istediğim husus, *Don Giovanni*'nin erken dönem ortaçağa mı yoksa geç dönem ortaçağa mı hamledilmesi gerektiği. Şövalye ruhuyla olan özsel ilişkisini kim olsa herhalde kolayca fark eder. O ya şövalyede gün ışığına çıkan erotiğin geçimsiz, hatalı bir öngörüsüdür ya da şövalyelik ruhu hâlâ sadece ruhun göreceli bir karşıtıdır ve bu karşıt daha derinden çatladığında, *Don Giovanni* işte ilk o zaman canı pahasına da olsa ruhun karşıtı duyumsal olarak sahneye çıktı. Şövalye devrinin erotiği Antik Yunan'ın erotiğiyle

---

[1] (Lat.) Bir tür altında –çn.

[2] (Lat.) Her iki tür altında –çn.

bazı benzerlikler gösteriyor. İkisi de psişik olarak nitelenmiş ama bu psişik niteleme evrensel anlamda veyahut da bütünsellik şeklinde bir niteleme kapsamına giriyor. Dişilik fikri sürekli olarak birçok yönden devinim halinde, ki bu Antik Yunan'da söz konusu değildi, orada herkes yalnızca güzel bireysellikti, dişilik iması yoktu. Dolayısıyla şövalyenin erotiği ortaçağın bilincinde tinsel olarak iyi kötü barışık bir ilişki içindeydi, her ne kadar tinsel olan tutucu katılığıyla onu zan altında sokmuş olsa da.

Şimdi eğer başlangıç noktası tinin ilkesinin dünyada varsayılmasıysa, o zaman en bariz tezatın, en göze batıcı ayrışmanın ilk önce geldiği ve giderek azaldığı düşünülebilir. O takdirde *Don Giovanni* erken ortaçağ dönemine aittir. Ama ilişkinin giderek bu mutlak tezat durumuna ulaştığı farz edilirse, ki bu daha tabiidir, zira tin tek başına çalışabilmek için bu ortaklıktaki hisselerini elden çıkarmayı sürdürür ve de böylece gerçek σκανδαλον[1] su yüzüne çıkar, işte o zaman *Don Giovanni* geç ortaçağ dönemine ait demektir. Tarihsel süreçte ortaçağın yükselmekte olduğu bir döneme dönüş yapıyoruz ve burada bağlantılı bir fikirle, yani *Faust*'la tanışıyoruz, sadece *Don Giovanni*'nin biraz daha evvele yerleştirilmesi gerekiyor. Tin, yalnızca tin olarak nitelenmiş olarak bu dünyaya veda ederken oranın yuvası değil, sahnesi bile olmadığını hissedip kendini daha yüksek katmanlara çekerken, dünyasal olanı öteden beri ihtilafta olduğu ancak şimdi yol verdiği gücün oyun alanı olmaya terk ediyor. Tin kendini dünyadan koparırken duyumsallık da kendini tüm kudretiyle gösteriyor, değişikliğe hiçbir itirazı yok, bu kopuşun yararını da idrak ediyor ve kilise onları birlikte olmaya teşvik etmediği, bilakis, onları birleştiren bağı baltaladığı için hoşnut. Ve duyumsallık şimdiye dek olmadığı kadar güçlü bir şekilde ve tüm zenginliğiyle, tüm neşe ve sevinciyle, doğadaki bir münzevi gibi uyanır, kimseye katiyen ilk olarak bir şey demeyen veya sorulmadan konuşmayan ketum yan-

[1] (Yun.) Skandal –çn.

kı, şövalyenin av borusundan ve onun erotik aşk nağmelerinden, köpek ulumalarından, atların homurtusundan öyle zevk aldı ki bunları üst üste tekrarlamaktan hiç yorulmadı ve en nihayet gayet alçaktan, kendi kendine tekrarladı, unutmamak için; böylece, bütün dünya duyumsallığın dünyevi ruhunun dört bir yandan çın çın çınlayan meskeni haline geldi, ruh dünyayı bu arada zaten terk etmişti.

Ortaçağın bir dağ hakkında anlatmak istediği çok şey vardır, hiçbir haritada bulunmayan bir dağdır, adına Venüs Dağı derler. Duyumsallığın yuvası orasıdır, çılgın mutluluklar oradadır, orası bir krallıktır, bir devlettir. Bu krallıkta dile, düşüncenin ağırbaşlılığına, refleksiyonun zahmetli edinimlerine yer yoktur, orada sadece ihtirasın dizginsiz sesi, arzuların oynaşması, sarhoşluğun vahşi gürültüsü duyulur, orada her şey sonsuz bir zevkusefa telaşından ibarettir. Bu krallığın ilk evladı *Don Giovanni*'dir. Bununla birlikte, bu henüz orasının bir günah krallığı olduğu demek olmuyor, zira onu estetik ilgisizlikte gözüktüğü anın içinde yakalamak zorunda. İlk kez refleksiyon öne çıkınca, orasının günah ülkesi olduğunu dışavuruyor, ancak o zaman *Don Giovanni* öldürülmüş oluyor ve o zaman müzik de susuyor, zira insan sadece umudunu yitirmiş inancı görebiliyor, âcizane karşı çıkıyor ama hiçbir yerde tutarlı bir zemin bulamıyor, nağmelerde bile. Duyumsallık dışında bırakılacak olan olarak ve tinin –her ne kadar henüz onun hakkında bir yargıda bulunmuş veya onu kınamış olmasa da– bulaşmak istemediği olan olarak kendini gösteriyor ve duyumsal olan böyle şekillenirken, şeytani olan estetik ilgisizliklik içinde kalıyor. Sadece anlık bir durum, her şey çabucak değişiyor, o zaman müzik de bitiyor. *Faust* ve *Don Giovanni* ortaçağın titanları ve devleri, teşebbüslerindeki azamet bakımından ilkçağdaki benzerlerinden bir farkları yok ama ayrı ayrı kendi başlarına durmaları, gökleri birbirine katmalarını sağlayacak bir güç birliği kurmamaları bakımından şüphesiz farklılar; tüm güçleri bu bir tek bireyde toplanmış.

O halde *Don Giovanni* şeytani olanın duyumsal olarak nitelenmiş dışavurumu, *Faust* da şeytani olanın Hıristiyan ruhun dışladığı tinsel olarak nitelenmiş dışavurumu oluyor. Bu fikirler birbiriyle özsel bir ilişki içinde bulunuyor ve birbirine çok benziyor, bu durumda ikisinin ortak özelliği bir efsaneye işlenmiş olmaları olabilir. Bilindiği üzere *Faust*'ta durum böyle. *Faust*'un fikir olarak işlendiği bir halk kitabı mevcut, ne kadar az yararlanılsa da adı yeterince biliniyor, ki bu herkesin *Faust* fikrine kendini oldukça kaptırdığı günümüzde özellikle tuhaf kaçıyor. Entelektüel olgunluğa ermiş her doçent veya profesör namzeti *Faust* hakkında, tüm diğer diploma sahiplerinin ve bilgin adaylarının daha önce dediklerini yinelediği bir kitap yayımlayarak okur meclisinin yüce huzurunda onaylanacağını, böylelikle önemsiz küçük bir halk kitabını göz ardı etmeye yeltenebileceğini farz ediyor. Gerçek azametin herkesin ortak malı olmasının, bir köylünün kalkıp Tribler'in[1] dul karısına veya Halmtorvet'de[2] coşkulu balatlar çığıran bir kadına gidip Goethe bir yanda bir *Faust* baladı daha[3] yazışıyla aynı zamanda halk kitabını onların yanında alçak sesle kendi kendine okumasının ne kadar güzel olduğu hiç aklından geçmiyor. Ve gerçekten, bu halk kitabı alakayı hak ediyor, her şeyden önce, şarapta şayanı tavsiye bir vasıf olarak övülen şeye sahip: Onda koku var, ortaçağdan kalma harikulade bir mahsül ve açıldığında öyle baharatlı, enfes ve kendine özgü bir rayiha yayılıyor ki insan kendini harika hisseder. Ama şimdilik bu kadar yeter, dikkat çekmek istediğim sadece şuydu; *Don Giovanni* hakkında hiç öyle bir efsane yok. Hiçbir halk kitabı, hiçbir balat, sonsuza kadar "bu yıl basılarak"[4] onun

---

1 E. M. Tribler. 1818-1839 döneminde bir sürü kitap yayınlamış Kopenhaglı bir yayımcı –çn.

2 Kelime anlamı "ot pazarı" olan, Kirkegaard'un zamanında Kopenhag'da pazar kurulan bir meydanlık alanın adı –çn.

3 *Faust*'un ikinci bölümü, Goethe'nin toplu eserleri, 12. cilt –çn.

4 Kirkegaard zamanında, bazı sıradan kitaplarda baskı tarihi belirtilmeksizin "Trykte i dette år" (Bu yıl basıldı) notu düşülmekle yetinilmesine atıfta bulunuluyor –çn.

anısını kalıcılaştırmadı. Yalnız yine de bir tek efsane vardı sanıyorum ama büyük ihtimalle, Bürger'in *Lenore*'sinin temel aldığı birkaç dörtlükten bile belki daha kısa olan birkaç üstü kapalı ipucundan ibaretti. Ama galiba güncel bir sayı belirtiliyordu, eğer büyük bir hataya düşmüş olmuyorsam bu güncel sayı, 1003,[1] bir efsaneye ait oluyor. Bundan daha başka bir şey içermeyen bir efsane zannımca fakir kaçar ve bu da neden yazıya dökülmemiş olduğunu kolayca izah eder, lakin birçoğunun, görmeye fazlaca alışkın olduğu için fark etmiş olabileceği üzere, bu rakamın üstün bir niteliği var: lirik bir gözükaralık. Bu fikir bir halk efsanesinde dile getirilmiş olmamasına rağmen, bir başka şekilde kalıcılaştırıldı. Bilindiği gibi, *Don Giovanni* çok eskilerde bir panayır eğlencesi olarak zaten mevcuttu, evet, bu galiba aslında onun ilk mevcudiyeti oluyor. Ama burada fikir tuhaf olduğu nispette komik de addedilmişti; idealler bahşetmekte o derece yetenekli olan ortaçağın, idealin olağanüstü azametinde yatan komedi unsurunu gördüğünden aynı derecede kesinlikle emin olması dikkate değer. *Don Giovanni*'yi, bütün kızları baştan çıkarttım diye kendini kandıran bir fiyakacının teki, *Leporello*'yu da onun bu yalanlarına inanan bir kulu yapmak pekâlâ ki topyekûn nasipsiz bir komedi tasarımı değildi. Ve bu böyle olmasaydı bu bir kanaat bile olmasaydı, o zaman komedi unsurundan asla kaçınılamazdı; zira o, kahramanla, onun oynadığı tiyatronun arasındaki tezatta yatıyor. Ortaçağın, gözlerinin arasında bir ayak mesafesi olan aslan gibi kahramanlarını bu şekilde hikâyeleştirmesine göz yumulabilir de, sıradan bir adam sahneye çıkıp da kendine gözlerinin arasında bir ayak mesafesi olan biri süsü verse komedi unsuru işe koyulmuş demektir.

Don Giovanni hakkındaki efsaneye ilişkin olarak yukarıda belirtilenler şayet bu araştırmanın nesnesiyle yakın ilişki içinde olmayıp düşünceyi zamanında belirlenmiş olan hedefe

[1] Leporello'nun listesindeki güncel sayı. Efendisi Don Giovanni'nin aşk maceralarının sayısını not ederdi –çn.

yönlendirmeye hizmet etmeseydi yerinde olmazdı. Bu fikrin *Faust*'a nazaran o denli cılız bir geçmişe sahip olmasının nedeni büyük ihtimalle müziğin, onun özgün mediumu olduğu idrak edilmediği süre boyunca içerdiği anlaşılmazlıkta yatıyor. *Faust* bir fikir ama aslında bireysel olan bir fikirdir de. Tinsel-şeytani olanın bir bireyde toplandığını tasavvur etmek düşünselin dirayetinde de, duyumsal olanı aynı şekilde bir bireyde düşünmek mümkün değil. *Don Giovanni* fikir –yani güç, yaşam– olmakla birey olmak arasında durmadan gidip geliyor. Ama bu dalgalanma müzikal bir titreşim. Deniz kabarıp coşunca köpüren dalgalar bu galeyanda canlı mahluklara benzer görüntüler oluşturunca sanki dalgaları harekete geçiren bu mahluklarmış gibi olur ama tam tersine, asıl onları oluşturan kabaran dalgalardır. *Don Giovanni* de bu türden bir görüntü; sürekli görüş alanına giriyor ama ne bir biçim ne bir yoğunluk kazanıyor, devamlı biçimlenen ama tamamlanmayan bir birey gibi; hikâyesi dalgaların gümbürtüsünü dinlemekten başka hiçbir şekilde algılanamayan bir birey.

Don Giovanni bu şekilde kavrandığında her şeyde derin bir anlam ve önem oluşuyor. Bir tikel birey tasavvur etsem, onu görsem veya konuştuğunu duysam o zaman onun 1003 kişiyi ayartmış olması komik olur; zira o bir tikel birey olur olmaz vurgunun yeri değişiyor; yani kimi ve nasıl baştan çıkarmış olduğu vurgulanıyor. Efsanenin ve hurafenin saflığı bu tür şeyleri, komedi unsurunu sezmeden dile getirmeyi başarabilir de refleksiyon için bu imkânsız. Ancak müzikle algılandığı takdirde elimde bir tikel birey yok, doğanın üstün gücü, şeytani olan var ve o zaman *Don Giovanni* de baştan çıkarmaktan, en az sürgit fırtınaya çeviren rüzgâr, sürgit çalkalanan deniz, ta yükseklerden sürgit aşağı akan şelale kadar yoruluyor veya bundan vazgeçiyor. Baştan çıkarılanların sayısı bir bakıma bambaşka bir rakam da olabilirdi, çok daha yüksek bir rakam da olabilirdi.

Bir opera metnini çevirmek ve bunu çeviri sadece şarkı şeklinde okunabilmekle kalmayıp anlam da metinle ve do-

layısıyla müzikle iyi kötü uyumlu olacak şekilde gerçekleştirmek kolay bir iş değil. Bunun bazen tamamen lüzumsuz olabileceğine bir örnek olarak, *Don Giovanni*'deki listenin sayısal büyüklüğünden bahsetmek isterim ama bunu ne diğerlerinin genelde yapacağı gibi onu hafife alarak ne de bu hususun hiçbir şeye katkısı olmadığını düşünerek yapıyorum. Buna karşın, ben bu hususu estetik açıdan son derece ciddiye alıyor ve bu nedenle lüzumsuz olduğunu düşünüyorum. Yalnız 1003 rakamının bir niteliğini övmek isterim, şöyle ki rastlantısal bir sayı ve bir tek sayı, ki bu katiyen önemsiz değil, zira listenin kesinen natamam olduğunu ifade ediyor ama daha ziyade *Don Giovanni*'nin her halükârda hareket halinde olduğunu dışavuruyor; insanın neredeyse *Leporello*'ya acıyacağı geliyor, zira kendisinin de dediği gibi, sadece kapının dışında nöbet tutmayacak, bir de bayağı karmaşık hesap defterleri tutacak, ki bu, deneyimli bir büro sekreterinin başına yeterince iş çıkarmak demektir.

Duyumsallık dünya üzerinde bugüne kadar *Don Giovanni*'de –ilke olarak– algılandığı gibi algılanmıştır; dolayısıyla erotik olan burada başka bir ifadeyle niteleniyor, erotik burada *baştan çıkarma* demek oluyor. İşin tuhafı, baştan çıkarıcı fikri *græcitas*'tan[1] tümüyle yoksun. Burada niyetim hiç de *græcitas*'ı bunun için yere göğe sığdıramamak değil, zira dünya alemce bilindiği gibi, insanlar kadar tanrılar da o devirlerde aşk ilişkilerinde ayrım gözetmez, önüne gelenle yatar kalkardı; Hıristiyanlığı kınamak da değil; zira o fikre sadece kendi dışında sahip. *Græcitas*'ın bu fikirden yoksun olmasının nedeni, tüm yaşamının bireysellikle nitelenmiş olmasında yatıyor. Böylece de psişik olan ağır basıyor ya da erotik olanla daimi bir uyum içinde bulunuyor. Bu yüzden onun aşkı psişiktir, duyumsal değil ve bütün Yunan aşkının temelindeki iffeti oraya aşılayan da bu. Bir kıza âşık oldular, ona sahip olmak için yeri göğü yerinden oynattılar, bunu başarınca o zaman herhalde canlarına tak dedi ve yeni bir

[1] Yunan geleneği, dili ve kültürünü içeren her şey –çn.

aşkın peşinden koştular. Tutarsızlıkları açısından muhakkak ki az çok *Don Giovanni*'ye benzedikleri düşünülebilir; bir tek örnek verecek olursam *Herkül* hiç şüphesiz kayda değer bir liste sağlayabilirdi, insan burada onun, sayıları 50 kız–oğlan–kıza varan koca ailelerle zaman zaman nasıl yakından ilgilendiğini ve bazılarının dediğine göre, bir içgüveysi gibi bir tek gece zarfında hepsinin nasıl bir çırpıda icabına baktığını hatırlıyor. Yine de bir *Don Giovanni*'den özsel olarak farklı: Hiçbir suretle bir baştan çıkarıcı değil. Yunan aşkı hatırlanırsa kavramına bağlı olarak, yani psişik olması sebebiyle özünde sadık oluyorlar ve tikel bireyin birçoğuna sevdalanmasi tesadüfi ve sevdalandığı birçoğuna istinaden, her defa yeni birine tutulması da tesadüfi; zira birine âşıkken, bir sonrakini düşünmüyor.

Halbuki *Don Giovanni* külliyen bir baştan çıkarıcı. Onun aşkı psişik değil duyumsaldır ve kavramı veçhile duyumsal aşk sadık değil, bilakis mutlak surette sadakatsizdir. Bir tekine sevdalanmıyor, hepsine sevdalanıyor, hepsini baştan çıkarıyor. O sadece anın içinde mevcut ama an, kavramının içinde düşünüldüğünde anların toplamı oluyor ve böylece baştan çıkarıcıyı elde ediyoruz. Şövalyelere has[1] aşk psişiktir ve bu nedenle kavramına göre özünde sadık, yalnızca duyumsal olan, kavramına istinaden özünde sadakatsiz oluyor. Ancak bu sadakatsizlik başka bir şekilde de kendini gösteriyor: sadece süreğen bir tekerrür haline gelerek.

Psişik aşk, diyalektiğine iki şekilde sahip. Bir kere, acaba o da mutlu olacak mı, dileğinin yerine geldiğini görecek ve sevilecek mi şüphesi ve huzursuzluğunu içinde taşıyor. Duyumsal aşkta böyle bir endişe yok. Bir *Jüpiter* bile zaferinden emin değil ve bu başka türlü de olamaz, evet, zaten kendisi de başka türlüsünü dileyemez. Ama *Don Giovanni*'de durum bu değil, o bir hamlede alt ediyor ve hep mutlak galip olarak tasavvur edilmesi gerekiyor. Bu onun için bir avantajmış gibi gelebilir ama aslında bir mahrumiyet. Diğer taraftan, ruhsal aşkın bir

[1] Yiğit, cesur, mert, centilmen anlamında –çn.

başka diyalektiği de var: O, aşkın nesnesi olan her tikel bireye nazaran da farklı. Onun zenginliği, yoğun içeriği burada yatıyor. *Don Giovanni*'de durum bu değil. Zira buna vakti yok, ona göre her şey sadece anın meselesi. O kadını görmek ve onu sevmek aynı şeydi, psişik aşk hakkında bir anlamda böyle de denebilir, bu onda sadece bir başlangıcı ima eder. *Don Giovanni*'ye gelince, bu durum daha farklı bir şekilde geçerli. O kadını görmek ve onu sevmek aynı şey ama o anın içinde, aynı anda her şey bitiyor ve aynı şey sürgit tekrarlanıyor. Ruhsal olanı *Don Giovanni*'de tasavvur edecek olursak bir komedi ve bir sözel çelişki halini alır, zira 1003'ü İspanya'nın yanına koymak fikrin kapasitesi dahilinde olan bir şey değil. İnsan onu fikir olarak tahayyül etmek istese dahi, kafa karıştırıcı bir abartı olur. Bu aşkı betimlemek için insanın elinde dilden başka bir medium yoksa başı dertte demektir, çünkü insan tüm masumiyetiyle, 1003'ün İspanya'nın yanında durduğunda diretme saflığından vazgeçer geçmez, daha fazla bir şeyi, yani ruhsal bireyselleştirmeyi gereksemiş oluyor. Estetik her şeyin bu suretle aynı kefeye konmasından ve sayısal değerlerle dudak ısırtmaya kalkışılmasından hiç hoşnut değil. Psişik aşk, tam da burada, bireysel hayatın zengin çeşitliliğinde hareketleniyor, asıl dikkate değer ayırtılar burada bulunuyor. Halbuki duyumsal aşk her şeyi aynı kefeye koyabiliyor. Onun için esas olan, tamamen soyut olan dişilik ve en ziyade, daha duyumsal olan başkalık. Psişik aşk zamanın içinde devamlılık, duyumsal olan zamanın içinde kayboluş oluyor ama bunu ifade eden medium yalnızca müzik.

Müzik bunu başarmak için fevkâlâde vasıflara sahip, zira dilden çok daha somut ve dolayısıyla tekili değil, kendi evrenselliği içinde evrensel olanı ifade ediyor ve yine de bu evrenselliği düşüncenin soyutluğunda değil, dolayımsız olanın somutluğunda ifade ediyor. Demek istediğime bir örnek olarak, öbür uşak aryasını biraz ayrıntılı olarak ele almak isterim: Baştan çıkarılanların listesi. Bu rakam *Don Giovanni*'nin esas kahramanlık destanı sayılabilir.

Eğer dediklerimin doğruluğu hakkında bir şüpheniz varsa buyrun kendiniz deneyin! Bir şair düşünün ki doğa ona tüm seleflerinden daha fazla şans bahşetmiş olsun; ona ifadenin zenginliğini verin, dilin güçleri üzerinde egemenlik ve yetki verin, bırakın yaşam soluğuna sahip her şey ona itaat etsin, en ufak bir işaretine boyun eğsin, bırakın her şey onun açık emrini hazırolda beklesin, bırakın etrafı sürü sürü, hafifmeşrep avcı erleriyle, düşünüye en tez canlı firarında yetişebilecek yıldırım gibi ulaklarla çevrilsin, bırakın hiçbir şey ondan kaçınamasın, en hafif bir kıpırtı bile, bırakın dünya yüzünde hiçbir sırdan, söylenemez hiçbir şeyden yoksun kalmasın; ondan sonra ona, *Don Giovanni* için epik şarkılar okuma, baştan çıkarılanların listesini gözler önüne serme görevini verin. Sonuç ne olur! Bir daha hiç bitirmez. Epiğin kusuru, istensin istenmesin, ne kadar gerekiyorsa o kadar uzun bir süre devam edebilmesindedir, eserin kahramanı, doğaçlama yapan *Don Giovanni* ne kadar gerekiyorsa o kadar uzun bir süre devam edebilir. Şair şimdi çok katmanlılığa giriş yapmak ister ve orada hoşa giden yeterince şey hep vardır ama Mozart'ın sağlamış olduğu etkiyi o hiçbir zaman sağlayamaz; zaten en nihayet bitirseydi[1] bile, Mozart'ın bu bir tek numarada söylediklerinin yarısını bile söylemiş olmazdı.

Mozart henüz çok katmanlılığa giriş yapmamıştır, birtakım büyük oluşumlar yanından geçip gider. Bu fazlasıyla mediumdan, yani farklılıkları ifade edemeyecek kadar soyut olan müzikten kaynaklanır. Böylece müzikal epik nispeten oldukça kısadır, emsalsiz bir epik vasfa sahiptir: Ne kadar gerekirse o kadar uzun sürebilir, zira insan onu sürgit yeni baştan başlatabilir, dinleyebilir ve tekrardan dinleyebilir, çünkü evrensel olan ifade edilmektedir ve dolayımsızlığın somutlaşmasıyla ifade edilmektedir. İnsan burada *Don Giovanni*'yi bir tikel bireymiş gibi dinlemez, ne dediğini din-

[1] Yazar bir olasılıkla George Gordon Byron'un *Don Juan* adlı şiirine atıfta bulunuyor. Byron ölümüne kadar bu şiir üzerinde çalışmıştı –çn.

lemez ama sesini dinler, duyumsalın sedasını ve insan bunu dişiliğin özlemleri aracılığıyla yapar. *Don Giovanni* sadece bu yolla epikleşebilir, sürgit biterek ve sürgit sil baştan başlayabilerek, çünkü onun yaşamı birbiriyle hiç ilişkisi olmayan *moment*'lerin[1] toplamıdır, onun yaşamı tıpkı *moment*'lerin toplamının *moment* olması gibi, *moment*'lerin toplamıdır. *Don Giovanni* bu evrensellikte, birey ve doğanın üstün gücü olmak arasındaki bu ileri geri sallanışta yatar; o birey olur olmaz, estetik bambaşka kategoriler kazanır. Dolayısıyla sahne oyununda cereyan eden baştan çıkarma olayı gayet yerindedir ve derin bir içsel anlama haizdir, baştan çıkarılan kız *Zerlina* sıradan bir köylü kızıdır. Şairden ve besteciden anlarmış maskesi altında onların yanlış yorumlanmasına katkıda bulunan sözde estetler bize *Zerlina*'nın sıradışı bir kız olduğu hakkında ders vermek isteyebilir. Bu kanıdaki herkes, Mozart'ı topyekûn yanlış anladığını ve yanlış kategoriler kullandığını göstermiş olur. Mozart'ı yanlış anladığı yeterince açıktır; zira Mozart *Zerlina*'yı mümkün mertebe silik tutmaya büyük bir özen göstermiştir, Hotho da bunun farkındadır, ancak bunun temelinde yatan nedeni idrak etmeksizin. *Don Giovanni*'nin aşkı duyumsal değil de daha farklı şekilde nitelenmiş olsaydı şayet o entelektüel-ruhsal anlamda bir baştan çıkarıcı olsaydı ki bu husus bilahare nazarı dikkate alınacak, o zaman oyunda dramatik bir biçimde üzerine eğildiğimiz baştan çıkarma olayının kadın kahramanının küçük bir köylü kızı olması oyundaki ana kusurdur demekti. O zaman estetik *Don Giovanni*'ye daha zor bir görev yüklenmesini gerektirirdi. Halbuki *Don Giovanni* için bu farklılıklar geçerli değil. Eğer onun kendisi hakkında bu minval üzerine bir nutuk çektiğini kafamda canlandırabilsem o zaman muhtemelen şunları derdi: "Yanılıyorsunuz, ben mutlu olmak için sıradışı bir kıza muhtaç bir koca filan değilim; beni mutlu eden şey her kızda var ve bunun için ben de hepsini birden fethediyorum." Daha önce

[1] (Dan.) Hem an/dakika hem element/unsur anlamında –çn.

yukarıda bir yerde değinmiş olduğum şu ifade: *Altmışlık koketlerin bile* –ve bir başka yerde kullandığım *pur chè porti la gonella voi sapete quel chè fà*[1] ifadesi– şöyle anlaşılmalı; *Don Giovanni* için her kız sıradan bir kız, her aşk macerası her günkü hikâyedir. *Zerlina* genç ve güzeldir ve bir kadındır, sıradışı olan budur, bunu yüzlerce hemcinsiyle paylaşır ama *Don Giovanni*'nin şehvetle arzuladığı bu sıradışılık değil, kızın diğer tüm hemcinsleriyle ortak yanı olan sıradanlığıdır. Eğer bu böyle olmazsa *Don Giovanni*'nin müzikalitesi katiyetle sona erer, o zaman söz ve replik estetiğe geçer, halbuki şimdiki durumda *Don Giovanni* mutlak surette müzikaldir.

Oyunun bu iç yapısına bir başka yanıyla da ışık tutmak isterim. *Elvira*, *Don Giovanni* için tehlikeli bir düşmandır; Danca çevirisindeki[2] repliklerde bu sık sık vurgulanır. *Don Giovanni*'ye replik verilmesinin hata olduğu aşikârdır da, bundan bu repliğin bir tek iyi gözlem bile içermeyeceği sonucu çıkmaz. *Don Giovanni*'nin aslında *Elvira*'dan ödü kopar. Şimdi *Elvira*'nın sıradışı bir kız olduğunu vesaire, bir sürü zırvayla uzun uzadıya izah etmek isteyecek bir estet muhtemelen çıkacaktır da, o zaman konuyu anlayamamış demektir. Kız, *Don Giovanni* için tehlikelidir, çünkü baştan çıkarılmıştır. Aynı anlamda, tastamam aynı anlamda, *Zerlina* da baştan çıkarılınca *Don Giovanni* için tehlike arz edecektir. Baştan çıkarılır çıkarılmaz, daha üst bir katmana yükseltilir, bu onun bilincidir, *Don Giovanni* buna sahip değildir. Kız bu sebepten onun için tehlikelidir. Ve yine, tesadüfi olduğundan dolayı değil, evrensel olduğundan dolayı tehlikelidir.

Yani *Don Giovanni* bir baştan çıkarıcıdır, erotizmi baştan çıkarmadır. Bu, şayet hakkıyla anlaşılırsa, oldukça çok şey ifade etmiş oluyor da sıradan bir belirsizlikle yorumlanırsa pek bir şey ifade etmiş olmuyor. Baştan çıkarıcı kavra-

---

[1] Leporello'nun liste aryasından. "Eğer (kız) sırf bir eteklik giymişse, (Don Giovanni'nin) ne yaptığını iyi tahmin edersiniz." –çn.

[2] Niels Thoroup Bruun çevirisiyle *Sihirli Flüt* (Kopenhag, 1816) –çn.

mının D*on Giovanni*'ye binaen özsel bir değişikliğe uğramış olduğunu daha önce görmüştük, zira onun arzusunun nesnesi sadece ve sadece duyumsal olandı. Bu, *Don Giovanni*'de müzikal olanı göstermek açısından önem taşıyordu. Antikitede duyumsal olan ifadesini heykelin dilsiz sessizliğinde buldu, Hıristiyan dünyasındaysa, duyumsal olan tüm ivecen ihtirasıyla çağlayan gibi fışkırmak zorunda kaldı. Yani insan şimdi gayet yerinde olarak *Don Giovanni*'nin bir baştan çıkarıcı olduğunu söyleyebilse de bazı estetlerin cılız beyinlerini kolayca karıştırabilen bu tabir çoğu kez ters yoruma yol açabilmişti, zira böyle bir şahsiyet hakkında söylenebilecek iyi kötü ne var ne yoksa bölük pörçük bir araya getirilir ve ezberden *Don Giovanni*'ye aktarılırdı. Bazen *Don Giovanni*'nin şeytanlıklarının izini sürerek kendininkilerini gün ışığına çıkardılar, bazen de onun dalaverelerini ve cingözlüklerini anlatmak için sesleri kısılana kadar konuştular. Uzun lafın kısası, baştan çıkarıcı tabiri, herkesin elinden geldiğince ona cephe almasına ve kayıtsız şartsız bir yanlış anlaşılmaya ufacık da olsa şahsi bir katkıda bulunmasına vesile oldu. İnsanın ne olursa olsun bir şeyler demesi, doğru bir şey demesinden daha önemli olmadıkça *Don Giovanni* hakkında "baştan çıkarıcı" tabirini büyük bir ihtiyatla kullanması gerekiyor, ki bu *Don Giovanni*'nin fazla mükemmel olmasından değil, hiçbir suretle etik hiçbir kategoriye girmemesinden kaynaklanıyor. Bu yüzden ben ona bir hilebaz demeyi yeğlerim, zira bu tabirde hep daha ikircil bir şeyler var. Baştan çıkarıcı olmak daima bir miktar refleksiyon ve bilinç gerektiriyor ve bu mevcut olur olmaz da tilkilikten, dalavereden ve cingöz düzenden bahsetmek yerinde olabiliyor. *Don Giovanni* bu bilinçten mahrum. Bu bağlamda, baştan çıkarmıyor. Şehvetle arzuluyor, bu arzu baştan çıkarıcı bir rol oynuyor; bu kadarıyla da baştan çıkarmış oluyor. Arzunun hazzını sürüyor; sürer sürmez de yeni bir nesne arıyor ve bu böyle sürgit devam ediyor. Bu yüzden düpedüz oyun ediyor ama oyununu önceden planlayarak değil, duyumsal-

lığın kendi kudreti baştan çıkarılana oyun ediyor ve bu daha ziyade bir tür Nemesis.[1] Arzuluyor ve boyuna arzulamaya devam ediyor ve mütemadiyen arzunun hazzını sürüyor. Baştan çıkarıcı olmaya ne plan yaptıktan önce ne yaptığının bilincinin vardıktan sonra vakti oluyor. Dolayısıyla bir baştan çıkarıcının bir güce sahip olması gerekiyor, bu *Don Giovanni*'de yok, diğer yönden her ne kadar tam donanımlı, yani kelimelerin efendisi olsa da. Biz ona kelimelerin gücünü verir vermez, o müzikal olmaktan çıkıyor ve estetik uğraşı yenileniyor.

Achim von Arnim bir yerde bir baştan çıkarıcıdan bahseder, tamamen farklı bir tarzı vardır, etik kategorilerin kapsamına giren bir baştan çıkarıcıdır. Onun hakkında, doğruculuğu, cüretkârlığı ve etkileyiciliği bakımından neredeyse Mozart'ın bir yay darbesine bedel bir ifade kullanır. Bir kadınla öyle bir tarzda konuşabilir ki şeytan çarpsa elinden sıyırır, çünkü icap etse o şeytanın anasını bile lafla kafesleyebilir der. Gerçek baştan çıkarıcı budur, estetik uğraş burada da daha başkadır, yani yapma tarzıdır, metottur. *Don Giovanni*'yi yeniden üreten *Faust* sadece 1 kızı baştan çıkarsa da *Don Giovanni*'nin yüzlercesini baştan çıkarmasında yatan entelektüel derinliğin muhtemelen birçoğunun dikkatinden kaçmış olması bundandır; lakin bu bir tek kız da *Don Giovanni*'nin tuzağa düşürdüğü bütün diğerlerine nazaran, farklı bir şekilde baştan çıkartılmış ve yok edilmiştir; bunun tek nedeni Faust'un bir reprodüksiyon olarak entelektüel-tinsel kategori içinde taşımasıdır. Böylesi bir baştan çıkarıcının kudreti boş laftır, yani safsatadır. Bundan birkaç gün önce, bir piyade erinin bir başka piyade eriyle konuşmasına kulak misafiri oldum, kızın birini kafeslemiş bir üçüncü piyade erinden bahsediyordu; öyle detaylı bir tasvir değildi ama kullandığı ifadeler mükemmeldi: "Yalan dolanla mercimeği fırına vermekten bayağı iyi anlıyordu." Böyle bir baştan çıkarıcı *Don Giovanni*'nin türünden fark-

[1] Yunan mitolojisinde intikam tanrıçası –çn.

lıdır, özsel olarak ondan bambaşkadır ve bu, hem kendinin hem de işlevlerinin müzikaliteden ziyadesiyle yoksun ve estetik bakımdan, ilginç olanın kategorisine dahil olmasından da anlaşılabilir. Dolayısıyla onu estetik bir görüş açısından layıkıyla gözlemlediğimizde, arzunun nesnesi de sadece duyumsal olmaktan bir nebze daha ötedir.

Ama *Don Giovanni*'nin baştan çıkarma gücü ne tür bir güçtür? Arzunun, duyumsal arzunun enerjisidir. Onun her bir kadında şehvetle arzuladığı, dişiliğin tümüdür ve onun avını aynı anda hem pohpohlayan hem de fetheden duyumsal, idealleştirici gücü burada yatar. Bu devasa ihtirasın yansıması arzu nesnesini pohpohlar ve inkişaf ettirir, kendi yansımasının abartılı güzelliğinden yüzü kızarır. Coşkuyla yanıp tutuşanın ateşi, karşısına çıkan üçüncü şahısları bile baştan çıkarıcı parıltısıyla nasıl aydınlatırsa işte o da her kızı daha yoğun anlamda böyle başkalaştırır, zira bu ilişki kendisi için elzemdir. Bu nedenle bütün sonlu farklılıklar asıl hususa nispeten ortadan kaybolur: asıl husus dişi olmaktır. Yaşlıları dişiliğin orta yaşa has letafetinde gençleştirir, çocukları adeta bir anda olgunlaştırır; dişi olan her şey onun kurbanıdır (pur chè porti la gonella voi sapete quel chè fà). Lakin bu hiçbir suretle, onun duyumsallığı körlükmüş gibi anlaşılmamalıdır; içgüdüsel olarak ayrım yapmayı çok iyi bilir ve her şeyden evvel idealize eder. Burada bir önceki evreyi, *uşağı* düşünecek olursam o zaman okurlar benim daha o zaman ondan bahis açılmışken *uşağın* bir repliğini *Don Giovanni*'nin bir repliğiyle karşılaştırdığımı belki anımsayabilir. Mitsel uşağı olduğu yerde öylece bıraktım, hakikisini askere yolladım. Şimdi, mitsel uşağın kendini yerinden oynattığını, harekete geçtiğini düşünecek olsaydım o zaman burada uşağın, *Don Giovanni*'ye uyan bir repliğini hatırlardım. Şöyle ki *Cherubino* bir kuş hafifliği ve cesaretiyle pencereden dışarı atlarken, Susanna bundan öyle etkilenir ki neredeyse bayılır ve kendine geldiğinde, şöyle haykırır: "Bakın, nasıl koşuyor – ahh, kızlar nasıl mest olmasın?"

Susanna dediğinde haklıdır ve bayılmasının nedeni yalnızca o cesurane atlayış gösterisi değildir, daha ziyade *Cherubino*'nun onun gönlünü zaten hoş etmiş olmasında yatar. Hatta uşak müstakbel *Don Giovanni* demektir, ancak bu, uşağın yaşlanarak *Don Giovanni* olacağı gibi gülünç bir şekilde anlaşılmaması kaydıyla böyledir. *Don Giovanni* şimdi sadece kızların arasında neşe yaratmaz, kızların gönlünü hoş eder ve kırar da ama ne gariptir ki onlar da böyle ister ve bir kız *Don Giovanni*'yle bir kerecik mutlu olabilmek için mutsuz olmayı dilemediyse zavallı demektir. Dolayısıyla *Don Giovanni*'ye baştan çıkarıcı demeyi sürdürsem bile, onu hiç de üstü kapalı planlar kuran, entrikalarının neticesini açıkgözlülükle ölçüp biçen biri olarak tahayyül etmiş olmam; zira o, üçkâğıtlarını bir bakıma kendisinde vücut bulan duyumsallığın dehasıyla çevirir. Onda zeki ağırbaşlılıktan eser yoktur; onun hayatı kuvvet bulduğu şarap gibi köpürür, onun hayatı mutlu öğünlerine eşlik eden nağmeler gibi hareketlidir, o hep muzafferdir. Onun ne hazırlanmaya ihtiyacı vardır, ne plana, ne zamana; çünkü o hep hazırlıklıdır, yani gücü sürgit içinde taşımaktadır, aynı şekilde arzuyu da ve yalnızca şehvetle arzuladığı zaman hakkıyla unsurunun içindedir. Sofraya oturur, bir tanrı gibi mutlu, kadehini havada sallar; elinde peçetesiyle ayağa kalkar, saldırıya hazırdır. *Leporello* onu gecenin ortasında uyandıracak olsa o hep zaferinden emin uyanır. Ama bu gücü, bu kudreti kelimeler ifade edemez, sadece müzik bunun hakkında bize bir fikir verebilir; refleksiyon ve düşünce için tarifsiz kalır. Etik olarak nitelenmiş bir baştan çıkarıcı listesini anlaşılır bir biçimde kelimelere dökebilirim, oysa müzik bu görevi başarmak için boşuna uğraşırdı. Lakin *Don Giovanni*'yle durum bunun aksidir. O nasıl bir kudrettir? Kimse bir şeycik diyemez, *Zerlina*'ya baloya gitmeden önce şöyle sormuş olsaydım: Nasıl bir kudretle seni kendine tutsak ediyor? Cevaben derdi ki: Kimse bilmiyor; ve ben derdim ki: Güzel dedin, yavrum! Sen Hintlilerin bilgelerinden de daha bilgece konuşuyorsun, *ri-*

chtig, das weiß man nicht[1] ve işin kötüsü, benim de sana diyebilecek bir şeyim yok.

Don Giovanni'deki bu gücü, bu her şeye kadirliği, bu yaşam tarzını sadece müzik ifade edebilir ve ben bunu betimleyecek şundan başka bir yüklem bilmiyorum: gürül gürül hayat fışkıran bir neşe ve keyif. *Kruse* onun için *Don Giovanni*'yi *Zerlina*'nın düğünde şu sözleri dedirterek sahneye çıkartıyor: "Neşelenin, çocuklar! Hazır hepiniz düğüne gider gibi giyinmişsiniz," burada gayet doğru ve ayrıca bir ihtimal kendinin de tasavvur edebileceğinden daha fazla bir şey demiş oluyor. Şöyle ki neşe ve keyfi o kendisi refakatinde getiriyor ve düğüne gelince, herkesin düğüne gider gibi giyinmiş olması anlamsız değil; zira *Don Giovanni* sadece *Zerlina*'nın güveyi değil; o çala oynaya bölge cemaatindeki tüm genç kızların düğününü kutluyor. Hepsinin etrafına üşüşmesine hiç şaşmamalı, o şen şakrak kızların. Ve hüsrana da uğramıyorlar, zira onda hepsine yetecek kadarı var. Dil dökmeler, iç çekmeler, cüretkâr bakışlar, yumuşak el sıkışlar, gizlice fısıldamalar, tehlikeli yakınlaşmalar, baştan çıkarıcı boşlamalar – ve bunlar yine de ikinci derece bilmeceler, tadımlık düğün öncesi hediyeleri. Böylesine zengin bir hasadı yukarıdan seyretmek *Don Giovanni* için bir bahtiyarlık, tüm cemaatin icabına bakıyor ve yine de bu ona *Leporello*'nun büroda harcadığı kadar zamana mal olmuyor.

Bu tespit, düşünceyi yeniden araştırmanın esas nesnesine, yani *Don Giovanni*'nin kayıtsız şartsız müzikal olmasına yönlendiriyor. O şehvetle arzuluyor, şehvetin şeytani kudretiyle baştan çıkarıyor, hepsini baştan çıkarıyor. Kelimeler, replikler ona göre değil, çünkü o zaman hemen reflektif bir birey oluverir. Onda hiçbir suretle bu tür bir süreklilik yok ve hemen sonsuz bir kayboluşun içine dalıyor, tıpkı ses getirmeye son verir vermez bitmiş addedilen ve tekrardan ses getirdiğinde yeniden var olan müzik gibi. Dolayısıyla *Don Giovanni*'nin göze nasıl göründüğü sorusunu ortaya atacak

[1] (Alm.) Doğru, kimse bilmiyor –çn.

olsam – güzel midir, genç midir yosa yaşlı mıdır, yaklaşık kaç yaşındadır, o zaman bu benim açımdan bir kolaylık olmaz ve hakkında denebilecek ne varsa, burada kendine bir yer bulmayı bekleyebilir, tıpkı hoşgörülen bir mezhebin resmi kilisede kendine bir yer bulması gibi. Güzeldir, pek genç değildir; yaşını tahmin edecek olsam otuz üç derdim, bu tastamam bir nesil oluyor. Bu tür araştırmalara girişmenin düşündürücü yanı insanın bütünselliği kaybetmesi oluyor, zira insan *Don Giovanni* sanki güzelliğiyle veya laf arasında başka ne zikredilebilirse onunla baştan çıkarırmış gibi, sadece tekillik üzerinde duruyor; insan onu görüyor ama artık duymuyor ve o böylece yitiyor. Dolayısıyla ben şimdi, mümkünse okurların *Don Giovanni* hakkında bir kanı edinmesine katkıda bulunmak için şöyle desem: Bakın, orada duruyor, bakın, gözleri nasıl alev alev yanıyor, dudakları tebessümle nasıl da geriliyor, fethinden öyle emin ki kral-lara yaraşır çehresini seyredin bir, Caesar'a ait olanı talep ediyor,[1] bakın, dansa nasıl da zahmetsiz, uçar adımlarla giriveriyor, elini ne de gururlu bir şekilde uzatıyor, davetine mazhar olan ne şanslı ya da şöyle derdim: Bakın, orada ormanın gölgesinde duruyor, bir ağaca yaslanmış, bir gitara eşlik ediyor ve bakın, orada ağaçların arasında bir kız gözden kayboluyor, korkutulmuş bir av hayvanı gibi telaşlı, ürkek, ama *Don Giovanni*'nin acelesi yok, kızın onu istediğini biliyor veyahut da şöyle derdim: Orada, gölün kıyısında dinleniyor, pırıl pırıl gecenin ortasında öyle güzel ki ay duruyor ve gençlik aşkını yeniden yaşıyor,[2] öyle güzel ki şehrin genç kızları parmak uçlarında yanına yaklaşmaya ve bu karanlık anı değerlendirmeye ve ay gökyüzünü aydınlatmak için tekrardan yükselirken onu öpmeye cesaret edebilmek için çok şey verirdi; eğer ben böyle yapsaydım gözü açık okur derdi

---

1 (Dan.) Kejseren. Hükümdarların, idareleri altında yaşayan kadınlarla kocalarından önce birlikte olabilmelerini öngören teamüli uygulama –çn.

2 Yunan mitolojisinde, Selene (ay), Endymion adında bir genç çobana tutulmuştu –çn.

ki: Bakın, her şeyi eline yüzüne bulaştırdı, *Don Giovanni*'yi görmek değil duymak gerektiğini kendisi unuttu. Onun için ben de öyle yapmam ama derim ki: *Don Giovanni*'yi dinleyin, yani eğer *Don Giovanni*'yi dinleyerek hakkında bir fikir edinemiyorsanız hiçbir zaman edinemezsiniz. Hayatının başlangıcını dinleyin; yıldırım fırtına bulutlarının karanlığının içinden nasıl çakarsa o da ciddiliğin ta derinlerinden aynen böyle peydah oluveriyor, yıldırımın çakışından bile daha hızlı, ondan daha değişken ama ölçülü; dinleyin, hayatın çok katmanlığının içine nasıl da pike yapıyor, onun sağlam siperine nasıl da dalıyor, tüy tibi dans eden şu keman nağmelerini dinleyin, sevincin el işaretini dinleyin, arzunun coşkun neşesini dinleyin, sefanın şatafatlı kutluluğunu dinleyin, *Don Giovanni*'nin çılgın firarını dinleyin; o hızla kendi yanından geçip gidişini dinleyin, giderek daha hızlı, daha sürekli, ihtirasın azgın arzusunu dinleyin, erotik aşkın uğultusunu dinleyin, fısıltısını dinleyin, baştan çıkarmanın girdabınını dinleyin, anın sessizliğini dinleyin – dinleyin, dinleyin, Mozart'ın *Don Giovanni*'sini dinleyin.

2. MÜZİKAL YORUM BAĞLAMINDA DON GIOVANNI'NİN DİĞER VERSİYONLARININ YORUMLANMASI

Faust fikri, bilindiği üzere, türlü çeşitli yorumlara hedef oldu; ancak *Don Giovanni* fikrinde durum kesinlikle böyle değil. Bu insana garip gelebilir, çünkü ikinci fikrin birinciye nazaran, bireysel hayatın gelişiminde çok daha evrensel bir bölümünü betimliyor. Yine de bu durum, tastamam da bu açıdan, yani Faustçu[1] fikrin, yorumu çok daha doğal kılan bir entelektüel-tinsel olgunluk gerektirmesiyle kolayca izah edilebilir. Buna ilaveten, *Don Giovanni* hakkında bu tür bir anlamda bir efsane mevcut olmamasına, Mozart mediumu ve fikri keşfedene dek insanların mediuma ilişkin olarak be-

[1] (Dan.) Faustiske. Yazar burada kendi ürettiği bir sözcüğü kullanıyor –çn.

lirgin bir güçlük hissetmediğine dair yukarıda hatırlattıklarım da var. Fikir ilk olarak Mozart'ın medium'u ve fikri keşfettiği andan itibaren gerçek değerini kazandı ve kendine ferdi hayatta her zamankinden büyük bir zaman dilimi edindi ama öyle tatmin edici olarak ki düşlem dünyasında yaşananı lirik bir biçimde söyletme tutkusu şiirsel bir ihtiyaç olmaktan çıktı. Bu da yine Mozart'ın operasının mutlak klasik değerinin dolaylı bir kanıtı oluyor. İdeal bu bağlamda kendine zaten öylesine mükemmel bir sanatsal ifade bulmuştu ki hiç kuşkusuz cezbedici gelebilirdi, ancak kurmaca üretkenlik için değil.

Mozartçı[1] müzik muhakkak ki yeterince cezbedici olmuştu, zira hangi genç insan hayatta *Don Giovanni* olmak için saltanatının yarısını veya belki hepsini, vermeye hazır olduğu bir an yaşamamıştır; bir yıl için *Don Giovanni* olmak uğruna ömrünün yarısını veya belki hepsini feda etmek istememiştir? Ama buraya kadar. Bu fikirden etkilenmiş daha bilge tabiatlar her şeye kavuştu, Mozart'ın müziğinde ifade bulan en hafif melteme bile; onun görkemli ihtirasında, içinde esen fırtınaların gür sesli bir ifadesini buldular, her bir ruh halinin nasıl bu müziğe doğru çabaladığını hissettiler, tıpkı bir ırmağın, denizin enginliğinde kavuşmak için çağıl çağıl akması gibi. Bu tabiatlar Mozart'ın *Don Giovanni*'sinde yorum kadar bol metin de buldular ve böylece müziğinin içinde ileriye ve derinlere doğru süzülürlerken, kendini bırakmanın tadına varırlarken hayranlığın zenginliğini de kazandılar. Mozartçı müzik hiçbir bakımdan aşırı kısıtlı değildi, aksine kendi duygusal ruh hallerini Mozart'ta yeniden keşfederlerken, genişleyerek büyüdüler, doğaüstü bir cüsse kazandılar. Sonsuzluk hakkında hiç fikri olmayan, sonsuzluğu idrak edemeyen alçak tabiatlar, bir köylü kızın yanağından makas aldılar, kollarını bir garson kızın omzuna attılar veya gencecik bir bakire kızın yüzünü kızarttılar diye

[1] (Dan.) Mozartske. Yazar burada yine kendi ürettiği bir sözcüğü kullanıyor –çn.

kendini *Don Giovanni* oldum sanan şarlatanlar, onların, tabiatıyla ne fikre ne Mozart'a, ne de gülünç bir ucube, ailede bir rol model olmanın, belki birkaç yeğenin buğulu, hassas gözüne gerçek bir *Don Giovanni*, tüm güzelliklerin timsali gibi görünmenin dışında, kendi başlarına bir *Don Giovanni* yaratmaya kafaları erdi. *Faust* şimdiye kadar bu anlamda bir ifadeye kavuşmadı ve de yukarıda işaret edildiği gibi, hiç de kavuşamayacak, zira fikir çok daha somut. Bir *Faust* yorumu mükemmel denmeyi hak edebilir ve yine de *Don Giovanni*, fikrin soyut karakterine bağlı olarak tüm zamanlarda sonsuza kadar yaşarken, bir sonraki nesil yeni bir *Faust* meydana getirebilir ve Mozart'ın ardından bir *Don Giovanni* ortaya koymak istemek her zaman için Homeros'unkinden daha derin anlamlı bir *Ilias post Homerum*[1] yazmaya heveslenmek gibi bir şey olur.

Bu irdeleme doğru olsa dahi bundan illa hiçbir üstün yetenekli tabiatın *Don Giovanni*'yi başka bir anlamda yorumlamaya yeltenmemiş olması gerektiği neticesi çıkmaz. Bunun böyle olduğu herkesçe malumdur ancak herkes bütün diğer yorumların esasen Molière'in *Don Giovanni*'si olmasına dikkat etmemiş olabilir; halbuki bu Mozart'tan çok daha eskidir, keza komedidir ve Mozart'ın *Don Giovanni*'siyle olan ilintisi, Musæus'un[2] yorumuyla bir peri masalının Tieck'in[3] bir uyarlamasıyla olan ilintisinden fazla değildir. Bu bakımdan bahsi pekâlâ Molière'in *Don Giovanni*'siyle sınırlı tutabilirim ve onun bir estetik değerlendirmesini yapmaya çalışırken o arada diğer uyarlamalar da dolaylı olarak değerlendirmiş olurum. Ancak Heiberg'in *Don Giovanni*'sine burada bir ayrıcalık yapmak istiyorum. Oyunun adında "Kısmen Molière'den esinlenilmiştir"[4] kaydını koymuş

---

1 Homeros sonrası *İlyada* –çn.

2 Johann Karl August Musäus (1735-1787) –çn.

3 Johann Ludwig Tieck (1773-1853) –çn.

4 Danimarkalı yazar J. L. Heiberg'in *Marionettheater* adlı yapıtı (1814) üç ayrı sahne oyununu içerir: Molière'in "Dom Juan ou le festin de

olmakla ondan esinlenmiş olduğunu bizzat kendisi beyan ediyor. Bu esasen epey doğru ama Heiberg'in oyunu yine de Molière'inkine nazaran büyük bir avantaja sahip. Bu hiç kuşkusuz Heiberg'in görevini daima sağlam bir estetik algıyla algılanmasından, birini diğerinden ayırt etmedeki ince zevkinden kaynaklanıyor da bu kez Profesör Heiberg'in, müzik *Don Giovanni*'nin özgün anlatımı olmaktan çıkarılır çıkarılmaz veya o bambaşka estetik kategorilere yerleştirilir yerleştirilmez, onun nasıl algılanacağı hususunda dolaylı olarak Mozart'ın yorumundan etkilendiği öyle olanaksız görünmüyor. Profesör Hauch[1] da ilginç kategorisine dahil olmanın eşiğine gelen bir *Don Giovanni* ortaya çıkardı. Bununla birlikte, şimdi *Don Giovanni*'nin diğer biçimsel versiyonlarından söz etmeye girişirken bunun, ele alınan küçük araştırmada onların yararına değil, sadece müzikal yorumun anlam ve önemi, yukarıda mümkün olduğundan çok daha mükemmelen aydınlatılmak istendiğinden yapıldığını okurlara hatırlatmam sanırım gerekmiyordur.

Don Giovanni fikrinin dönüm noktası daha önce yukarıda şöyle betimlenmişti: Ona replik verilir verilmez her şey değişime uğramış olur. Şöyle ki repliği harekete geçiren refleksiyon onu sadece müzikal olarak işitilir olduğu o loşluğun içinden yansıtarak[2] alır dışarı çıkarır. Hal böyle olunca *Don Giovanni*'nin en iyi sadece bale olarak yorumlanabileceği düşünülebilir. Onun böyle yorumlanmış olduğu da zaten ye-

---

pierre"inden esinlenerek yazdığı dört perdelik bir güldürü olan «Don Juan," "Pottemager Walther" (Çömlekçi Walther) ve "Julespøg og Nytaarsløjer" (Noel Şakaları ve Yeni Yıl Yalanları) –çn.

1 Danimarkalı şair, estet ve zoolog Johannes Carsten Hauch (1790-1872) da bir *Don Giovanni* oyunu yazdı. Drama türündeki oyun, *Gregorius den Syvende og Don Juan. To Dramaer* (Kopenhag, C.A. Reitzel 1829) adlı yapıtta yer alır –çn.

2 Burada refleksiyonun gücüyle dışarı yansıtmak. (Dan.) *Reflektere.* Yazarın *refleksiyon* kelimesinin iki anlamını da (tefekkür/yansıtma) içerecek şekilde aynı tümce içinde kullanıyor. Bu detayı Türkçeye aktarmak olanaksız olduğundan, dipnot olarak işaret etmek lüzumu hissettim –çn.

terince malumdur.[1] Bununla birlikte, bu yorumu gücünün farkında olduğu için övmek gerekir, zira o bu yüzden kendisini *Don Giovanni*'deki ihtirasın pandomim tarzında adele oyunlarıyla en rahatça görünür olabileceği en son sahneyle sınırlamıştır. Bunun sonucu yine, *Don Giovanni*'nin kendi özsel ihtirasıyla değil de tesadüfi olanıyla sahnelenmesi oluyor, ki bu gibi bir gösterinin *placaten*'i[2] daima sahne oyununun kendinden daha fazlasını içerir; yani *Don Giovanni*'yi, baştan çıkarıcı *Don Giovanni*'yi içerir, halbuki balenin sunduğu sadece çaresizliğin amansızlığı oluyor ki bu da sadece pantomim olması gerektiği ölçüde, *Don Giovanni*'nin bir sürü diğer çaresizle ortaklaşa paylaştıklarından ibaret kalıyor. *Don Giovanni*'deki esas özellik baleyle sergilenemez; *Don Giovanni*'nin dans figürleriyle ve ustaca el kol hareketleriyle bir kızı kandırmasını seyretmenin ne kadar gülünç kaçacağını kim olsa rahatça sezinler. *Don Giovanni* içsel bir niteliktir ve böylelikle ne görünür olabilir ne de beden hatlarıyla ve hareketleriyle ya da plastik sanatın uyumlu kalıplarıyla kendini açığa vurabilir.

Şimdi, *Don Giovanni*'ye replik verilmemiş olsaydı bile, *Don Giovanni'yi* medium olarak kelimelerden yararlanan bir yorumu akla uygun gelebilirdi. Nitekim bu, Byron'da[3] mevcut. Byron'un birçok bakımdan, tam da bir *Don Giovanni* oluşturacak yetenekte olduğu kesinlikle mümkün, dolayısıyla da bu çalışma başarısızlıkla sonuçlandıysa nedeninin Byron'da değil, çok daha derinde yattığından emin olunabilir. *Don Giovanni*'yi bizim için var etmeye, onun çocukluk ve gençlik hayatını anlatmaya, onu fani hayatın ilişkilerinden çıkarıp, öyle kurgulamayı *Byron*'un gözü kesmiş, böylelikle *Don Giovanni* geleneksel idealitesini kaybedip reflek-

---

1 Don Juan balesi Molière'in versiyonu baz alınarak Christoph Willibald Gluck (1714-1787) tarafından bestelenmiş, 1761'de Viyana'da sahnelenmiştir –ed.n.

2 (Lat.) Vitrinlenişi, sunuşu. *Placare* fiilinin isim hali. Kelime kökü: *plācō* –çn.

3 George Gordon Byron (1788-1824) –ed.n.

tif bir şahsiyet haline gelmiştir. Fikirde oluşan değişikliği burada derhal ele almak istiyorum. *Don Giovanni* müzikal algılandığında, ondaki ihtirasın tüm sınırsızlığını duyuyorum ama aynı zamanda hiçbir şeyin karşı koyamayacağı o sınırsız kudreti de duyuyorum. Arzunun çılgın iştahını duyuyorum ama aynı zamanda, karşı koymanın boşuna olacağı bu arzunun mutlak zaferini de duyuyorum. Düşünce bir kerecik bile olsun engele takılsa bu direnç yaratarak değil, daha ziyade, asıl ihtirası coşturarak önem kazanıyor. Haz artıyor, zafer kesin ve engel heyecanlandırıcı tatlı bir gıdıklanmadan ibaret. Böylesi ilkel devinimli bir hayatı, şeytani ve karşı konmaz kudretiyle *Don Giovanni*'de buluyorum. Bu onun idealitesi oluyor ve hiç rahatsız edilmeden bunun keyfine varabilirim, çünkü müzik onu bana bir şahıs veya birey olarak değil, bir kudret olarak betimler. *Don Giovanni* birey olarak algılandığı takdirde, çevresindeki dünyayla *eo ipso* bir çekişme içinde demektir, birey olarak bu çevresel baskı ve boyunduruğu hisseder; büyük bir birey olarak bunu belki alt eder ama engellerin zorluklarının burada bir başka rol oynadığını hemen hisseder. İlgi esasen bunlarla meşguldür. Ancak *Don Giovanni* bu suretle ilginç kategorisine çekilmiş olur. Ve o burada cafcaflı ifadelerle mutlak bir muzaffer olarak betimlenmek istenirse o zaman insan bunun yeterli olmağını hemen hisseder, zira özünde böylesine muzaffer olmak bir bireye uygun değildir, dolayısıyla insan çatışmanın buhranını tetiklemiş olur.

Bireyin mücadele içinde olduğu direniş kısmen dışsal bir şeyde olabilir –yani nesneden çok, çevredeki dünyada yatar– ve kısmen de nesnenin kendinde yatıyor olabilir. İlki, *Don Giovanni*'nin hemen hemen tüm fikirleriyle meşgul edendir, zira fikrin onun erotik bir erkek olması gerektiği etkenini muhafaza etmiştir. Ancak eğer öbürü üzerinde durursa, *Don Giovanni*'nin kayda değer bir izahının önü ilk o zaman açılabilir, ki bu, müzikal *Don Giovanni*'ye bir karşı emsal oluşturur, oysa ki *Don Giovanni*'nin bu ikisinin arasında yatan

tüm izahları daima noksanlıklar içerir. İnsan müzikal *Don Giovanni*'de kapsamlı baştan çıkarıcıya, diğerindeyse yoğun olanına sahip olur. Bu sonuncu *Don Giovanni* nesnesini tek hamlede ele geçiren olarak sunulmaz, o dolayımsızlık niteliğiyle sabitlenmiş baştan çıkarıcı değildir, o reflektif baştan çıkarıcıdır. Bizim burada üzerine eğileceğimiz husus onun kızın kalbine girerkenki kurnazlığı ve mahareti, onu kazanırkenki hâkimiyeti; büyüleyici, önceden hesaplanmış, aşamalı baştan çıkarmasıdır. Burada onun kaç kızı baştan çıkardığının bir önemi yok, burada bizi meşgul eden onun baştan çıkarmadaki hüneri, titizliği, ince kurnazlığı. Sonunda haz öylesine reflektifleşir ki, müzikal *Don Giovanni*'nin hazzına kıyasla bambaşka bir hale gelir. Müzikal *Don Giovanni* doyumdan zevk alır, reflektif *Don Giovanni* kandırmaktan zevk alır, dalavereden zevk alır. Dolayımsız haz geçmişte kalır ve hazzın refleksiyonundan daha çok zevk duyulur. Bu itibarla, Molière'in yorumu basit bir ipucu içerir, yalnızca hiçbir suretle geliştirilemez, zira yorumun geri kalan kısmı rahat vermez. *Don Giovanni*'nin arzusu uyanır, çünkü kızın sevdiğiyle ilişkisinde mutlu olduğunu görür, kıskançlık duyguları kabarır. Bu, operada hiç ilgimizi çekmez, tam da şu nedenle: *Don Giovanni* müteffekir bir birey değildir. *Don Giovanni* reflektif bir birey olarak algılanır algılanmaz ve sadece konu psikolojik alana çekildiği takdirde, müzikal idealiteye eş bir idealiteye erişilebilir. Bu takdirde erişilen, yoğunluğun idealitetesi olur. *Byron*'un Don *Giovanni*'sinin bu yüzden başarısız addedilmesi gerekir, zira epik olarak yayılır. Dolayımsız *Don Giovanni* 1003'ünü baştan çıkarabilir, reflektif olanın sadece bir tanesini baştan çıkarması yeter ve bizim üzerine eğildiğimiz husus bunu nasıl yaptığıdır. Reflektif *Don Giovanni*'nin baştan çıkarma tarzı başlı başına bir sanattır, her bir küçücük hamlenin kendine has bir anlam ve önemi vardır; müzikal *Don Giovanni*'nin baştan çıkarma edimi şipşak olup biter, anlık bir meseledir, yapması söylemesinden çabuktur. Bir keresinde seyirci ol-

duğum bir sahneyi hatırlıyorum. Yakışıklı bir genç, gerçek bir zampara. Hepsi tehlikeli yaşta olan –yani ne yetişkin ne de çocuk– birkaç genç kızla çeşitli oyunlar oynuyordu. Bir ara hendeğin üzerinden atlayarak eğlenmeye koyuldular. Genç hendeğin kenarında durmuş, kızların atlamasına yardım ediyordu, onları bellerinden yakalayıp kuş gibi havaya kaldırıyor, sonra hendeğin öbür tarafına bırakıyordu. Hoş bir manzaraydı; genç kızları olduğu kadar bu genci seyretmekten de keyif duymuştum. Sonra *Don Giovanni*'yi düşündüm. Onun kollarına kendileri koşuyor, bu genç kızlar; o da onları çabucak yakalıyor ve bir o kadar çevikçe yaşam hendeğinin öbür tarafına bırakıyor.

Müzikal *Don Giovanni* mutlak muzaffer ve dolayısıyla onu bu zafere götürebilecek her araç da onun mutlak mülkiyetinde bulunuyor veya daha doğrusu araç öylesine mutlak bir şekilde mülkiyetinde ki onu kullanmaya bir bakıma ihtiyacı yok, yani onu araç olarak kullanmıyor. Reflektif bir birey olur olmaz, "araç" denen şey görünürlük kazanıyor. Şair aracı ona verirken, yanı sıra direnci ve engeli tedirginlik uyandırıcı hale getirip böylece zaferi de şüpheli hale getirirse, o zaman *Don Giovani* ilginç kategorisine giriyor ve bu bakımdan *Don Giovanni*'nin daha bir sürü yorumu düşünülebilir, ta ki insan daha önce yoğun baştan çıkarma dediğimize varana kadar; ama şair bu araçları Don Giovanni'ye vermeyi reddederse o zaman yorum komedi kategorisine giriyor.

Ben şahsen onu ilginçliğin kapsamına sokmuş dört dörtlük bir yorum şimdiye kadar görmedim, diğer taraftan, *Don Giovanni*'yi yorumlayış modellerinin çoğu itibariyle daha ziyade komediye yaklaştığı doğrudur. Bu onların Molière'le olan bağlantılarıyla rahatça izah edilebilir; onun yorumunda komik olan pasif haldedir; onu bilinçlendirmeyi Heiberg'e borçluyuz; o bu nedenle oyuna bir kukla oyunu diye adlandırmakla kalmamış, komedi unsurunu daha başka çeşitli şekillerde gün ışığına çıkmasını da sağlamıştır. Bir tutku

kendini gösterir göstermez, onu doyuma götürecek yol engellenirse, bu ya trajik ya da komik bir dönüşe yol açabilir. Trajik bir dönüş, fikir tümüyle haksız addedildiğinde öyle kolay harekete geçirilemez ve bu nedenle komik olan hep el altındadır. Bir bireyde kumar tutkusu olduğunu hayal etsem ve bu bireye kumarda harcasın diye 5 rbd versem burada komik bir dönüş oluşurdu. Molière'in *Don Giovanni*'sinde durum tam böyle olmasa bile buna benzer. *Don Giovanni*'yi para sıkıntısı içinde bıraksam alacaklılar başının etini yiyor olsa, o zaman operadaki idealitesini hemen kaybederdi ve komik bir dönüş meydana gelirdi. Molière'deki o meşhur komedi sahnesinin,[1] ki komedi sahnesi olarak büyük değer taşır ve onun bu komedisine de çok iyi uyar, bu sahnenin onun için gayet doğal olarak operada yer almamış olması gerekirdi, zira orada düpedüz tedirgin edici bir hal arzeder.

Molière'in versiyonunun komedi olmayı hedeflediğini bize sadece bahse konu olan komedi sahnesi kanıtlamıyor, oyunun kurgusu da tümüyle bunun izini taşıyor, şayet bu sahne tek başına duruyor olsaydı hiçbir şey kanıtlamazdı. *Sganarelle*'nin ilk ve son repliği, tüm oyunun başlangıcı ve sonu buna yeterinden fazla kanıt sunuyor. *Sganarelle* bir tutam enfiye hakkında bir övgüyle lafa başlıyor ve insan bundan, diğerleri arasında, onun bu *Don Giovanni*'nin hizmetinde işlerinin hiç de öyle yoğun olmaması gerektiğini anlıyor; haksızlık edilen tek kişinin o olmasından yakınarak da lafına son veriyor. Şimdi, insan Molière'in de *Don Giovanni*'ye destek verdiği ve *Sganarelle* bu feci duruma tanık olmuş olsa dahi, sanki bu desteğin kendini yeryüzünde adaleti sağlamaya ve kötülükleri cezalandırmaya hasrettiği gibi, *Sganarelle*'nin *Don Giovanni*'ye verdiği uzun ve sadık hizmetlerin bedelini de ödemiş olması gerektiğini, ancak efendisinin aniden kayıplara karışması nedeniyle buna imkân bulamadığını söylemek istercesine, lafı onun ağzına tıkadığını hesaba katınca, evet, insan bunları dikkate alınca,

---

1 Alacaklı Mösyö Dimanche episotunun geçtiği sahne –çn.

o zaman kim olsa Molière'in *Don Giovanni*'sindeki komedi unsurunu hissederdi. (Heiberg'in, Molière'inkinden daha doğru olma ayrıcalığına sahip olan uyarlaması, ayrıca, birçok şeyde şansını deneyip sonunda *Don Giovanni*'nin uşağı olan *Sganarelle*'nin ağzından üstünkörü bir bilgelik akıtarak, ondaki safdil şarlatanı görmemizi sağlayarak birçok yönden komik bir etki yaratır.) Oyunun baş kahramanı *Don Giovanni* tam bir kahramandır, büyük ihtimalle sınavlarda çakıp diploma alamamış, sonra kendine bambaşka bir geçim yolu seçmek zorunda kalmış bahtsız bir adamdır. Nitekim onun çok seçkin bir zatın oğlu olduğunu öğreniriz, o da atalarının mertlik ve kahramanlıklarını örnek göstererek onu fazilete ve baki edimlere şevketmeye çalışır ama bu onun tüm diğer tavır ve davranışlarına istinaden öyle ihtimal dışıdır ki, insan neredeyse her şeyin *Don Giovanni*'nin uydurduğu bir yalandan ibaret olup olmadığını düşünecek raddeye gelir. Davranış biçimi o kadar da şövalyelere yakışır değildir, insan onu elinde kılıcıyla, hayatın zorluklarının arasında kendine yol açarak ilerlerken tahayyül etmez, o bir birine, bir öbürüne beş kardeşi yapıştırır, evet ve neredeyse kızlardan birinin nişanlısıyla yumruklaşacak raddeye kadar gelir. Yani şayet *Molière*'in *Don Giovanni*'si gerçekten bir şövalyeyse, o zaman şair bize bunu mükemmelen unutturmasını ve bunun yerine onda sıradan bir maganda, yumruklarını kullanmaktan korkmayan bir kabadayı görmemizi sağlamayı bilir. Bizim bu zampara dediğimizi gözlemleme şansına sahip olan herkes, aynı zamanda bu sınıftan erkeklerin denizi yeğ tuttuklarını da bilir. Bu nedenle, *Don Giovanni*'nin gözüne birkaç hovardanın ilişmesini ve hemen Kallebostrand'tan bir gemiye atlayıp onların peşine takılmasını, gemilerinin alabora olmasını da içeren, denizin üzerinde bir pazar günü macerası yaşamasını oldukça münasip bulacaktır. *Don Giovanni* ve *Sganarelle*'yi neredeyse dalgalar yalayıp yutuyordu ve sonunda *Pedro* ve uzun boylu *Lucas* tarafından kurtarıldılar, ki onlar uzaklarda gördüklerinin insan

mı yoksa bir taş mı olduğu konusunda iddiaya girmişlerdi, öyle ki bu iddia *Lucas* ve *Don Giovanni* için çok fazlaydı, bir mark, sekiz şiline mal olmuştu. Eğer insan bunu tamamen münasip buluyorsa, *Don Giovanni*'nin *Elvira*'yı baştan çıkaran ve *Commendatore*'yi öldüren adam olduğunu, bu türden son derece mantıksız şeyler öğrendiğinde ve dolayısıyla bir ahenk elde etmek için bunların bir yalan olarak açıklanması gerektiğinde, edinmiş olduğu izlenim bir anlığına sarsılır. Eğer *Sganarelle*'nin bize *Don Giovanni*'deki kasıp kavuran tutku hakkında bir fikir vermesi beklenirse, anlatımı öyle hicivlidir ki, insan kendini gülmemek için zor tutar – örneğin; Sganarelle Gusman'a şöyle der; o istediği kişiyi elde etmek için "kadının köpeğiyle veya kedisiyle seve seve evlenir – evet, hatta daha da kötüsü, seninle bile evlenir." Veya bir yerde şöyle bir kelam eder; efendisi sadece aşka karşı inançsız değildir, o aynı zamanda tıbba da inanmaz.

Şimdi, eğer Molière'in *Don Giovanni* yorumunun komik bir versiyon olarak kabul edilmesi doğru olsaydı, bunun üzerine daha fazla tartışmazdım, çünkü bu araştırmada sadece müziğin ideal yorumu ve müziğinin önemi ile ilgileniyorum. O zamanlar, sadece müzikte *Don Giovanni*'nin Ortaçağın geleneksel anlayışındaki idealliği ile ideal olarak yorumlanmasının kayda değer gerçeğini belirtmekten memnun olabilirdim. Dil *medium*'unda ideal bir yorum eksikliği, tezimin geçerliliği için dolaylı bir kanıt sağlayabilir. Ama burada daha fazlasını yapabilirim, tam da bu yüzden Molière doğru değildir ve onun böyle olmasını engelleyen şey, geleneksel anlayışa atfedilebilen satırlar boyunca *Don Giovanni*'de ideal olan bir şeyi elinde tutmasıdır. Belirttiğim gibi, bunun sadece müzikle ifade edilebildiği ve böylece bir kez daha orijinal tezime geri döndüğüm belli olacak.

Molière'in *Don Giovanni*'sinin ilk perdesinde, *Sganarelle*'nin bize efendisinin sınırsız tutkusu ve maceralarının çokluğu hakkında bir fikir vermeye çalıştığı çok uzun bir repliği vardır. Bu konuşma, tam olarak uşağın operadaki

ikinci aryasıyla paralellik gösterir. Konuşma sadece komik bir etki yaratır, fazlası yoktur ve yine burada Heiberg'in versiyonu, komik unsurların Molière'in versiyonundan daha çeşitli olmasıyla avantaj kazanır. Bununla birlikte, bu [konuşma], onun gücünün bir imasını bize anımsatmak için bir girişimdir, ancak etkisizdir; sadece müzik bu birliği başarabilir, çünkü aynı anda *Don Giovanni*'nin davranışının bir açıklamasıyla, aynı zamanda liste gözlerimizin önüne serilirken, baştan çıkarmanın gücünü duymamızı sağlar.

Molière'in versiyonunda, heykel *Don Giovanni*'yi cezbetmek için son perdede gelir. Şair, önceden bir uyarı yoluyla, heykelin öne çıkması için bir gerekçe sağlamaya çalışsa da, yine de bu taş her zaman dramatik bir bakış açısıyla tökezleyen bir bloktur. Eğer *Don Giovanni* ideal olarak güç, tutku olarak yorumlanırsa, cennetin kendisi araya gelmelidir. Eğer öyle olmazsa, böyle güçlü araçları kullanmak her zaman şüphelidir. Gerçekten de, *Commendatore*'nin kendisini rahatsız etmesine gerek yoktur, çünkü *Bay Paaske*'nin *Don Giovanni*'yi borçlarından dolayı hapse attırması çok daha pratiktir. Bu, kırıp geçirmek için o kadar büyük güç gerektirmeyen modern komedilerin ruhuna gayet uygun düşer, zira burada bizzat devingen güçler de o kadar heybetli değildir. Bu *Don Giovanni*'yi gerçekliğin basmakalıp manialarını öğrenmeye terk etmek gibi bir şey olur. Opera versiyonunda *Commendatore*'nin[1] tekrardan gelmesi gayet doğrudur ama neticede, davranış tarzı da ideal bir hakikat içerir. Müzik *Commendatore*'yi derhal bir tikel bireyden fazlasına dönüştürür, ona manevi bir ses kazandırır. Dolayısıyla *Don Giovanni* operada nasıl estetik bir ciddiyetle algılanıyorsa *Commendatore* de aynen öyle algılanır. Molière'de o etik asalet ve ağırbaşlılıkla gelir ve bu onu adeta komikleştirir. Operada estetik hafiflik metafizik doğrulukla gelir. Oyundaki hiçbir güç, yeryüzündeki hiçbir güç *Don Giovanni*'ye zorla bir şey yaptıramamıştır, sadece bir ruh, bir hayalet bunu

[1] (İt.) Kumandan –çn.

başarabilir. Bu doğru anlaşıldığında, *Don Giovanni* algısına da yeniden ışık tutacaktır. Bir ruh, bir hayalet bir yeniden üretimdir, geri gelmenin sırrı budur ama *Don Giovanni* her şeye muktedirdir, yaşamın yeniden üretimi haricinde her şeye karşı koyabilir, zira o, ruhun olumsuzlandığı, dolayımsız erotik yaşamdır.

Sganarelle böylece, Molière'in algısında, şaşkın karakterli, anlaşılmaz bir kişi haline gelir. Burada yine rahatsız edici olan unsur Molière'in geleneksel olanın birazını muhafaza etmiş olmasıdır. *Don Giovanni*'nin her halükârda bir güç unsuru olduğu, *Leporello*'yla olan ilişkisinden de belli olur. *Leporello* ona yakınlık hisseder, ona gark olur, onun içine gömülür ve efendisinin istenci için basit bir organ haline gelir. Tastamam bu belirsiz, bu anlaşılmaz sempatidir ki *Leporello*'yu müzikal bir şahıs yapar ve insan onun *Don Giovanni*'den kopmayı beceremememesini gayet uygun bulur. Ama *Sganarelle*'yle durum farklıdır. *Molière*'de *Don Giovanni* bir tikel bireydir ve dolayısıyla *Sganarelle* de onunla bir birey olarak ilişkiye girer. Yani şimdi, *Sganarelle* kendini ona çözülmez surette bağlı hissediyorsa, bunun nasıl izah edilebileceğine dair bilgi edinmekte diretmek, ucuza kaçan bir estetik talepten öte bir şey değildir. Molière'in ona, *Don Giovanni*'den kopmayacağını söyletmesinden bir hayır gelmez, zira okur veya seyirci bunda mantıklı bir dayanak göremez ve tam da esas mesele bunun makul bir dayanağı bulunup bulunmadığıdır. *Leporello*'daki istikrarsızlık operada iyice harekete geçirilmiştir, çünkü o, *Don Giovanni*'nin karşısında neredeyse bir bireysel bilinç olmak üzeredir, dolayısıyla o *Don Giovanni* tarzı yaşama doğru dürüst nüfuz edemese de, bu yine de ona farklı bir biçimde yansır. Molière'de *Sganarelle* bir bakarsınız *Don Giovanni*'den daha beter, bir bakarsınız daha mükemmel olur ama ücretini bile alamazken onu terk etmemesi akıl sır ermezliğini korur. İnsan *Sganarelle*'de, *Leporello*'nun operada sahip olduğu sempatik müzikal belirsizlikle kıyaslanabilir bir bütünlük tasavvur edecek olsa, bu-

nun yanlı bir avallıktan öte bir şey olmadığını kabullenmekten başka bir seçenek yoktur. Burada yine, *Don Giovanni*'nin gerçek idealitesinde yorumlanabilmesi için müzikal olanın nasıl ilerlemesine bir örnek oluşur. Molière'in hatası onu komedi olarak algılaması değil, bunun doğru olmamasıdır.

Molière'in *Don Giovanni*'si de bir baştan çıkarıcıdır, ama oyun bunun hakkında sadece yarım yamalak bir fikir verir. *Elvira*'nın, Molière'in versiyonunda *Don Giovanni*'nin karısı olması hiç kuşkusuz, komedi etkisi sağlaması açısından gayet doğru bir tasarımdır. İnsan bir kızı kandırmak için evlilik vaatlerine başvuran sıradan biriyle karşı karşıya olduğunu hemen idrak eder. Böylece *Elvira* operada sahip olduğu o rencide olmuş dişiliğinden başka bir silahı olmaksızın karşı atağa geçtiği ideal konumunu tümüyle yitirmiştir, çünkü burada onu elinde evlilik belgeleriyle hayalimizde canlandırırız ve *Don Giovanni* de genç bir erkek ve deneyimli –yani evlilik dışı teşebbüslerinde deneyimli– bir eş olarak sahip olduğu o baştan çıkarıcı belirsizliğini yitirmiştir. *Elvira*'yı nasıl kandırmıştır, onu manastırdan çıkarmak için hangi yollara başvurmuştur, *Sganarelle*'nin bize bunlar hakkında bilgi verebilecek bir iki repliği olmalıdır ama oyunda geçen baştan çıkarma sahnesi bize *Don Giovanni*'nin sanatına hayranlık duyma vesilesi vermediği için, bu tür bilgilere olan güven de zayıflamış olur. Molière'in *Don Giovanni*'si komedi olduğu nispette, bu tabii gerekli olmazdı; ama *Elvira*'yı kandıran ve *Commendatore*'yi öldüren kendi *Don Giovanni*'sini gerçek kahraman *Don Giovanni* olarak anlamamızı isteyen bizzat *Molière* olunca, onun buradaki yanılgısı rahatça göze çarpıyor, ancak insan aynı zamanda bu durumun *Don Giovanni*'nin müziğin yardımı olmaksızın baştan çıkarıcı olarak sergilenmesinin olanaksızlığından mı kaynaklandığını düşünme noktasına da getiriliyor, yalnız tabii ki, yukarıda işaret edildiği gibi, psikolojik alana girmek istemediği takdirde, ki zaten bu da öyle kolay kolay bir dramatik ilgi uyandırmaz. Kaldı ki, Molière'de ona *Mathurine* ve *Charlot-*

te adlı iki genç kızın gönlünü çelerken kulak misafiri de olmuyoruz, bu sevdalandırma sahnesi perde arkasında geçiyor ve Molière yine burada da *Don Giovanni*'nin onlara evlilik vaadinde bulunmuş olduğunu bize farz ettirmek isteyince, insan onun doğal yeteneği hakkında bir kez daha olumsuz düşünüyor. Bir kızı evlilik vaadiyle kandırmak; bu çok adi bir sanat ve biri bunu yapacak kadar küçüldü diye, bundan hiçbir suretle onun *Don Giovanni* olarak adlandırılacak kadar büyüdüğü sonucu çıkmaz. *Don Giovanni*'yi baştan çıkarırken gösteren tek sahne, hiç de öyle baştan çıkarıcı olmasa bile, *Charlotte*'la olan sahnedir. Ancak gencecik bir köylü kıza güzel olduğunu, gözlerinin alev alev ışıdığını söylemek, endamını seyredebilsin diye ondan öbür yanına dönmesini rica etmek, bunlar *Don Giovanni'de bir* olağandışılığı değil, olsa olsa bir genç kızı bir at tacirinin yapacağı gibi inceleyen abazan bir ırgatı açığa vuruyor. Komik bir etkiye sahip olduğunu sahneye teslim etmek lazım da, sadece buna sahip olacaksa, burada ondan bahsetmek istemem. Ama *Don Giovanni*'nin bu mahut girişimin başından geçmiş onca hikâyeyle hiçbir ilişkisi olmadığına göre, bu sahne yine bize dolaylı veya dolayımsız olarak komedideki noksanlığı göstermeye katkıda bulunuyor. Molière, *Don Giovanni*'ye daha fazla bir şeyler katmak, onda ideal olanı korumak istemişe benziyor ama mediumdan yoksun ve bu nedenle fiilen olup bitenler oldukça önemsiz hale getiriyor. Topyekûn denilebilir ki, Molière'in *Don Giovanni*'sinde onun baştan çıkarıcı olduğunu sadece tarihsel olarak öğreniyoruz; dramatik olarak görmüyoruz. Kendini en faal haliyle gösterdiği sahne *Charlotte* ve *Mathurine*'yle geçen sahne oluyor, burada ikisini de lafla oyalıyor ve mütemadiyen her birine evlenme sözü verdiği kız sanki oymuş numarası yapıyor. Ama burada dikkatimizi çeken onun baştan çıkarıcılık sanatı değil, bunun gayet alelade bir *theater–intrigue*[1] olduğu.

[1] Entrika komedyası –çn.

Burada işlenen hususu son olarak, Molière'in *Don Giovanni*'sinin Mozart'ınkinden daha ahlaki olduğu şeklindeki, sık sık duyulan bir tespitle belki açıklığa kavuşturabilirim. Ama tam da bu yorum, doğru anlaşıldığı takdirde, operaya bir övgü oluşturur. Opera bir baştan çıkarıcı hakkında sadece sözlerden ibaret değildir, *Don Giovanni* bir baştan çıkarıcıdır ve müziğin de her bir ayrıntısıyla genelde yeterince baştan çıkarıcı olabildiği inkâr edilemez. Bununla birlikte, böyle olması da gerekir, zira onun heybeti tam da bundadır. Dolayısıyla operanın ahlaka aykırı olduğunu söylemek budalalıktır, ki zaten bu laf da bir bütünselliği idrak etmekten âciz, sadece ayrıntılarda takılıp kalan insanlardan gelir. Operanın nihai amacı büyük ölçüde ahlakidir ve bıraktığı etki mutlak surette yararlıdır, zira her şey büyük ölçeklidir, her şey özgündür, her şey yalın bir patosa sahiptir, şehvet arzusu ağırbaşlılık arzusundan, haz arzusu hiddet arzusundan daha az değildir.

3. OPERANIN İÇSEL MÜZİKAL KURULUMU

Bu bölümün başlığı zaten yeterince açıklayıcı sayılabilse de, ben ne olur ne olmaz şu hususa yine de işaret etmek istiyorum: Burada niyetim tabiatıyla hiçbir surette *Don Giovanni* oyununun estetik bir değerlendirmesini yapmak veya metindeki dramatik yapının izini sürmek değil. İnsanın böyle bir ayrım yaparken dikkatli olması gerekiyor, özellikle de klasik bir eser söz konusuysa. Yukarıda sık sık altını çizdiğim hususu burada bir kez daha tekrar etmek isterim; *Don Giovanni* sadece müzikal olarak ifade edilebilir, ben de şahsen bunu asıl müzik aracılığıyla yaşayıp öğrendim, ve bu yüzden de müziğin haricen devreye girmiş görünümü kazanmaması için her bakımdan tetikte olmam gerekiyor. Meseleye böyle yaklaşılırsa, o zaman kanımca bir insan bu operadaki müziğe istediği kadar hayranlık duyabilir, zira onun mutlak anlamını kavramamıştır. Hotho ne kadar yetenekli olsa da,

böylesi bir düzmece soyutlamadan kaçınmamıştır ve bundan ötürü, onun anlatımı tatmin edici addedilemez. Stili, anlatımı, reprodüksiyonu canlı ve duygusaldır; kategorileri belli belirsizdir, *Don Giovanni* algısı bir tek düşünceyle doygunluğa erişmiş olmayıp, birçoğunun içine yayılmıştır. *Hotho* için *Don Giovanni* bir baştan çıkarıcıdır. Ama bu kategori belirsiz bile olsa hangi şekilde öyle olduğunun belirlenmiş olması gerekir, tıpkı benim de burada yapmaya çabaladığım gibi. Bu baştan çıkarıcı hakkında haddi zatında bir sürü doğru şey denmektedir ama ortalıkta dolaşan kanılara fazla ağırlık verilince, bu baştan çıkarıcı göz açıp kapayıncaya kadar öylesi reflektif olur ki, mutlak müzikalliğini bir yana bırakır. Oyundaki her sahneyi teker teker gözden geçirir; anlatımı kendi kişiliğiyle taptaze yeniden mayalanır, belki yer yer biraz aşırıya bile kaçar. Bu olup bitince, çoğu kez ardından Mozart'ın bütün bunları nasıl da güzelce, zengince ve hesapsızca ifade etmiş olduğu üzerine sempati beyanları faslı başlar. Ama Mozart'ın müziğine karşı duyulan bu lirik coşku yetersiz kalır, ve haddi zatında ona ne kadar güzel yaraşsa da ve o kendini ne kadar güzel ifade etmeyi bilse de, Mozart'ın *Don Giovanni*'nisi bu versiyonuyla kabul görüp, kendine mutlak bir geçerlilik kazandırmaz. Benim hedeflediğim işte bu kabul oluyor, zira bu kabulleniş bu araştırmanın nesnesine karşı hakkı olan içgörüyü kazanmakla özdeş. Dolayısıyla amacım tüm operayı gözlem nesnesi yapmak değil, operayı bütünselliği içinde gözlemlemek, her bir bölümü ayrı ayrı değerlendirmek yerine, onları olabildiğince bütünden kopuk olarak değil, onunla bütünleşmiş olarak gözlemlemek.

Bir dramda, esas ilgi gayet doğal olarak oyunun kahramanı denen kişinin üzerinde toplanıyor; diğer kişiler ona kıyasla ikincil ve göreceli bir öneme sahip oluyor. Ancak dramın temel fikri ayırt edici gücüyle kendini gösterdikçe yan karakterler de, deyim yerindeyse, bir o kadar göreceli bir mutlakiyet üstlenir. Bu asla bir hata değildir, aksine

bir avantajdır, tıpkı gözü sadece birkaç kalburüstü kişiyi ve onların dünya gelişimindeki önemini görebilen ama bir anlamda kesinlikle yüksek bir kademede bulunmakla beraber, kendinin aynı şekilde yüce geçerliliği içinde daha önemsizini de görenden daha aşağıda duran astların farkına bile varmayan bir dünya görüşü gibi. Drama yazarı buna sadece, geriye kıyaslanamaz hiçbir şey, dramanın vücuda geldiği ruh halinden geriye hiçbir şey kalmayacak dereceye kadar başarılı olur ama her şey dramatik bir kutsal bağışa[1] dönüşür: eylem ve durum. Oyun yazarı bunda başarılı olduğu ölçüde, yapıtının bırakacağı genel etki bir ruh halinden çok, bir düşünce, bir fikir olacaktır. Bir dramın genel etkisi ruh halini ne ölçüde yansıtırsa insan bizzat yazarın ruh halinde bunu sezdiğinden ve ondan türemesine izin verdiğinden, fikrin içinde kavrayıp da oradan dramatik olarak gelişmesine izin vermediğinden bir o kadar daha emin olabilir. Böyle bir drama anormal bir lirik baskınlıktan mustariptir. Bu bir dramda hatadır ama operada asla bir hata değildir. Operada bütünlük her şeyi birden ayakta tutan baskın ton tarafından korunur. Dramatik genel etki hakkında burada denilenler dramın münferit bölümleri için de söz konusudur. Dramın etkisini diğer tüm edebi tarzların yarattığı etkiden daha farklı olduğu kadarıyla, bir tek cümleyle betimlemem gerekse şöyle derdim: Dram etkisini eş zamanlılıktan elde eder. Bir dramda, münferit *moment*'leri beraberce bir durumun eylem birliği içinde görürüm. *Moment*'ler ne kadar ayrık duruyorsa, dramatik durum aynı nispette daha bir derinlemesine refleksiyonla yayılır, dramatik birlik ne kadar az ruh halini yansıtıyorsa, bir o kadar daha fazla kesin bir düşünce olacaktır. Lakin, operanın bütünselliği, bahis konusu dramda olduğu tarzda refleksiyonla yayılmaz, müzikal durum için de aynısı geçerlidir, zira dramatik olsa da bütünselliği

[1] Yeruşalim Tapınağında, İsa'nın zamanında, sadaka toplama, bağış kabul etme ve tapınak vergisi tahsis etme gibi parasal meseleler halledilirdi. Detaylı bilgi için *bkz.* Matta 21:12, Markos 11:15, Yuhanna 2:14-15 –ed.n.

ruh halindedir. Müzikal durum, her dramatik durum gibi, eş zamanlılığa sahiptir, ancak güçlerin etkisi bir ses senkronudur, bir ses birliğidir, harmonidir ve müzikal durumun etkisi birlikte ses vereni birlikte işitmekle sağlanan bir birliktir. Dram ne kadar refleksiyonsa, ruh hali o derecede eylemde başkalaşır. Eylem ne kadar ikincilse, lirik *moment* bir o kadar baskındır. Bu, operada gayet uygundur. Operanın içkin hedefi öyle ağırlıklı olarak karakter tasviri ve eylem değildir, kaldı ki, bunun için yeterince reflektif de değildir. Buna karşın, operada düşünce ürünü olmayan, tözel ihtiras ifade bulur. Müzikal durum, ruh halinin birliğinden, ses çoğulluğunun oluşturduğu uyumdan kaynaklanır. Müziğin karakteristik özelliği tam da budur; yani ses çoğulluğunu ruh halinin birliğinde muhafaza edebilmesidir. Konuşma dilinde "ses çoğulluğu" dendiği zaman nihai sonuç addedilen birlik kastedilir ama müzikte durum böyle değildir.

Dramatik ilgi seri bir seyir, hareketli bir tempo icap ettirir, ki buna düşen bir cismin içkin ivme yasası denebilir. Refleksiyon dramaya ne kadar nüfuz ederse, bir o kadar uluorta ileri atılır. Lakin lirik ya da epik *moment* tek taraflı olarak baskın çıkmışsa, o zaman kendini bir tür uyuşturucu gibi belli eder, durum uyuklamaya başlar, bu da dramatik süreci ve gelişimi ağırlaştırır ve zorlaştırır. Operanın yapısında bu ivedilik yoktur, çünkü onun tipik özelliği bir çeşit oyalanma, bir çeşit kendini zaman ve mekâna yaymadır. Eylem, düşüşün ivmesine ya da istikametine sahip olmayıp, daha bir yatay olarak hareket eder. Ruh hali, karakter ve eylemde arıtılmamıştır. Bunun sonucunda, operadaki eylem sadece dolayımsız bir eylem olabilir.

Burada geliştirilen görüşü *Don Giovanni* operasına uygulayacak olursak bu bize onu gerçek klasik geçerlilik içinde görme fırsatı yaratır. *Don Giovanni* operanın baş kahramanıdır, esas ilgi onun üzerinde toplanmıştır ama bu kadarla kalmaz, o oyundaki tüm diğer karakterlere de ilgi sağlar. Ancak bunun dışsal anlamda alınmaması gerekir, çünkü bu

operanın sırrı baş kahramanının aynı zamanda diğer tüm karakterlerdeki güç de olmasındadır. *Don Giovanni*'nin yaşamı onların yaşam ilkesidir. Onun ihtirası diğerlerinin ihtirasını harekete geçirir, onun ihtirası her tarafta yankılanır, *Commendatore*'nin ciddiyetinde, *Elvira*'nın öfkesinde, *Anna*'nın nefretinde, *Ottavio*'nun kurumunda, *Zerlina*'nın kaygısında, *Mazetto*'nun gazabında, *Leporello*'nun şaşkınlığında yankılanır ve onları ayakta tutar. Operanın kahramanı olarak *Don Giovanni* oyunun isim babasıdır, kahramanların genelde yaptığı gibi oyuna adını verir ama bu kadarla kalmaz; o, deyim yerindeyse, ortak paydadır. Her mevcudiyet onunkine kıyasla sadece bir türevdir. Eğer operanın birliğinin sağlanması için baskın ton gerekliyse, o zaman bu vazife için *Don Giovanni*'den daha mükemmel bir opera düşünülemeyeceğini anlamak kolaydır. Baskın ton burada, oyunun diğer güçleriyle bağlantılı olarak, bunları ayakta tutan bir üçüncü güç olabilir. Bu tür bir operaya örnek olarak *La Dame Blanche*'a[1] atıfta bulunmak isterim; lakin böyle bir birlik, operaya kıyasla, liriğin bir diğer niteliği demek olur. *Don Giovanni*'deki baskın ton bizzat operanın temel gücünden başka bir şey değildir, ki bu *Don Giovanni*'idir, ancak o da bu nedenle –karakter değil, özsel yaşam olduğu için– mutlak surette müzikaldir. Operadaki öbür tipler de karakter değil, *Don Giovanni* tarafından nitelenmiş özsel ihtiraslardır ve onlar da yine, bu ölçüde, müzikal olur. Şöyle ki, tıpkı *Don Giovanni*'nin herkese sarıldığı gibi, onlar da *Don Giovanni*'nin etrafını sarar, onlar devamlı olarak bizzat onun yaşamınca belirlenen dışsal neticelerdir. *Don Giovanni*'nin müzikal yaşamının operadaki mutlak merkeziyetidir ki, onun emsalsiz bir hayalin gücü kullanmasını, insanı alıp oyundaki yaşamın içine götürmesini sağlar. İnsan bu müziğin heryerdeliği sayesinde onun bir parçacığının da olsa tadını alabilir ve anında kendini kaptırır; oyunun ortasına

[1] François Adrien Boïeldieu'nün (1775-1834) komedi unsurları içeren üç perdelik operası –çn.

varır, ve bir anda onun tam merkezindedir, zira *Don Giovanni*'nin yaşamı olan bu merkez her yerdedir.

İki duyuyu aynı anda zorlamanın pek memnun edici bir deneyim olmadığı bilindik bir hikâyedir, nitekim kulak meşgulken aynı anda gözü de fazlaca kullanmak çoğu kez rahatsız edicidir, dikkat dağıtıcıdır. Bunun için de insan müzik dinlerken gözlerini kapamaya eğimlidir. Bu aşağı yukarı her müzik türü için geçerlidir ama *Don Giovanni* için *in sensu eminentiori*[1] geçerlidir. Gözler meşgulken, etki bozulur; zira kendini gözlere sunan dramatik birlik, birlikte işitilen müzikal bütünlüğe kıyasla topyekûn ikincil ve yetersiz kalır. Beni buna kendi deneylerim ikna etti. Öne yakın bir yere oturdum, gitgide geri çekildim, bu müziğin içine gizlenebilmek için tiyatroda kuytu bir köşe aradım. Onu ne kadar iyi anladımsa veyahut anladığımı sandımsa ondan bir o nispette uzaklaştım, kayıtsızlıktan değil aşktan, zira o uzaktan anlaşılmak ister. Bununla birlikte hayatımda acayip şekilde esrarengiz bir şeyler oldu. Bir bilet için her şeyimi feda edeceğim zamanlar olmuştu, şimdi bir bilet için 1 rbd bile vermem gerekmiyor. Dışarıdaki koridorda duruyorum, beni seyirci koltuklarından ayıran ara duvara yaslanıyorum, o zaman çok daha şiddetli etki ediyor, başlı başına bir dünya, benden tecrit edilmiş, hiçbir şey göremiyorum, işitecek kadar yakın ama alabildiğine uzaktayım.

Operanın ana rollerinin karakter olarak netleşecek kadar reflektif olması gerekmediğinden, neticede, yukarıda da vurgulandığı üzere, durum ne adamakıllı geliştirilebiliyor, ne de açıklığa kavuşturulabiliyor, ancak ortamın havası tarafından kısmen ayakta tutulabiliyor. Bir operadaki eylem için de aynı şey geçerli. Kelimenin tam anlamıyla eylem denilen şey, yani, amaç bilinci ile gerçekleştirilen eylem, kendini müzikte ifade edemez ama dolayımsız eylem olarak tanımlanabilecek şeyde kesin olarak edebilir. Her ikisi de *Don Giovanni*'de mevcut. Eylem dolayımsız eylemdir; bu bağ-

[1] (Lat.) Ziyadesiyle –çn.

lamda, izninizle, *Don Giovanni*'nin hangi anlamda baştan çıkarıcı olduğuna dair, daha önceki irdelememe gönderme yapmak isterim.

Eylemin dolayımsız eylem olması sebebiyle, ironinin oyuna bu denli hakim olması gayet uygundur; zira ironi dolayımsız hayatın eli sopalı disiplin hocasıdır ve öyle de kalacaktır. Tek bir örnekle, *Commendatore*'nin yeniden ortaya çıkması müthiş bir ironi; çünkü *Don Giovanni* her engeli alt edebilir ama bilindiği üzere, bir hayaleti öldürmek imkânsızdır. Durum baştan sonra ruh hali tarafından ayakta tutulur; bu itibarla, Don Giovanni'nin tüm opera için ve diğer karakterlerin onun karşısındaki göreceli mevcudiyeti için taşıdığı anlam ve önemi hatırlatmam gerek.

Ne demek istediğimi, münferit bir durumu daha yakından inceleyerek örneklemek istiyorum. Bu amaç için *Elvira*'nın ilk aryasını seçtim. Orkestra uvertürü çalar, *Elvira* sahneye çıkar. Göğsünde içten içe kabaran ihtirasın salıverilmelidir ve şarkı bunu ona sağlar. Ama doğrusu, bu bir durum olabilmek için aşırı lirik kaçardı; zira arya o zaman bir dramdaki monologla benzer olurdu. Aralarında, monolog evrensel olana bireysellik sağlarken, aryanın bireysel olana evrensellik sağlamasından başka bir fark olmazdı. Ancak denildiği gibi, bu, bir durum için çok az kaçardı. Dolayısıyla durum başka türlüdür. Arka planda, pencerede çoktan fark ettikleri kadının ortaya çıkmasının gergin beklentisi içindeki *Don Giovanni* ve *Leporello* beliriyor. Şimdi, eğer bu bir drama olsaydı, o zaman durum *Elvira*'nın ön planda ve *Don Giovanni*'nin arka planda durmasında değil, beklenmedik karşılaşmada yatardı. İlgi *Don Giovanni*'nin oradan nasıl sıvışacağı üzerinde toplanmış olurdu. Operada da bu karşılaşma kendine has bir anlam taşıyor ama çok küçük bir önem. Karşılaşma seyredilecek, müzikal durum dinlenecek. Durumun birliği şimdi, *Elvira*'yla *Don Giovanni*'nin ses sekronundaki harmonide yatıyor. Dolayısıyla *Don Giovanni*'nin kendini mümkün mertebe geri planda tutması da

gayet yerinde; zira onun görülmemesi lazım, sadece *Elvira* tarafından değil, seyirci tarafındandan da.

Elvira'nın aryası başlıyor. Onun ihtirasını aşkın gazabından farklı şekilde nasıl tanımlarım bilmiyorum, karmakarışık, buna rağmen yine de çın çın, tınılı bir ihtiras. İçi galeyana gelmiş; kendini salıveriyor, bir an dermanı kesiliyor, müzikte her ihtiraslı akor patlamasını izleyen o yorgun fermata[1] gibi. Ama içindeki galeyan ihtirasının henüz tam anlamda boşalmadığını kâfi derecede belli ediyor; hiddetin diyaframının daha da güçle sarsılması lazım. Lakin bu sarsıntıyı ne sağlayabilir, hangi güdü? Bir tek şey: *Don Giovanni*'nin alaycı tavrı. Mozart bu yüzden *Giovanni*'nin alaycı tavrını onun içine savurmak için fermatadan –keşke Yunan olsaydım, o zaman ilahiyanece de derdim– yararlanmış. Şimdi ihtiras daha da alevleniyor, içinde daha şiddetli yangınlar kopuyor ve alevler nağmelerde dalga dalga dışarı fışkırıyor. Bu bir kez daha tekrarlanıyor, o zaman *Elvira*'nın içi ürperiyor, o zaman hiddet ve acı volkanik lav nehri gibi alışıldık mecrasından akıp gidiyor ve arya bununla sona eriyor.

Don Giovanni, Elvira'da yankılanıyor derken bunun bir anlatım tarzından daha fazla bir şey olduğunu söylerken ne kasdettiğim şimdi anlaşılıyordur. Seyirci *Don Giovanni*'yi görmemeli, onu durumun birliği içinde *Elvira*'yla birlikte görmemeli, onu *Elvira*'da, *Elvira*'nın vasıtasıyla dinlemeli, zira her ne kadar şarkı söyleyen *Don Giovanni* olsa da, öyle bir şekilde söylüyor ki, seyircinin kulağı geliştikçe, ses sanki ona bizzat *Elvira*'nın geliyormuş gibi geliyor. Öfke, tıpkı aşk gibi kendi nesnesini yaratıyor. *Elvira, Don Giovanni*'yi takıntı haline getirmiş. Bu fermata ve *Don Giovanni*'nin sesi durumu dramatikleştiriyor ama *Elvira*'nın, *Don Giovanni*'nin içinde yankılandığı ihtirasının birliği, bu ihtirası belirleyen *Don Giovanni* olsa da, durumu müzikalleştiriyor.* Durum,

---

[1] (İt.) Durak işareti –çn.

* *Elvira*'nın aryası ve durum kanımca böyle anlaşılmalı. *Don Giovanni*'nin emsalsiz ironisi *Elvira*'nın somut ihtirasından hariç tutulmamalı,

müzikal durum olarak bakıldığında, emsalsiz. Ancak *Don Giovanni* bir karakterse ve *Elvira* da öyleyse, o zaman durum hatalı, o zaman *Elvira*'ya ön planda içini döktürürken, Don Giovanni'ye arka planda alay ettirmek yanlış; zira o zaman burada gereken şey onları birlikte dinlemem, ancak bunun için araç sağlanmadan ve ikisi de karakter olsa bile, bu durumda senkronize olmaları imkânsız. Eğer onlar birer karakterse, o zaman burada karşılaşmaları durum oluyor.

Operada, bir dramatik devinime, gidişatın seyrinde bir süratlenmeye gerek olmadığına işaret edilmişti, bu bir drama olsa, durum bir parça daha dağılabilirdi. Ancak bunun sürekli bir durgunluğa da dönüşmemesi gerekir. Gerçek bir orta yola örnek olarak, az önce bahsettiğim durumu vurgulayabilirim, ama bunu sanki yegâne veya en mükemmel Don Giovanni'ymiş gibisinden değil –bilakis, hepsi böyledir ve hepsi mükemmeldir– okurun hafızasına en yakın o diye yaparım. Hal böyleyken, burada şüpheli bir noktaya yaklaşıyorum, zira iki aryanın da çıkarılmasını beyan ediyorum, başlı başına ne kadar mükemmel olsalar bile, yine de kafa karıştırıcı, engelleyici bir etki bırakıyorlar. Bunu gizli tutmak isterdim ama çaresi yok, gerçeğin bir gün gün yüzüne çıkması kaçınılmaz. Onları çıkarırsak da, kalanların hepsi aynı derecede mükemmel. Biri *Ottavio*'nunki, di-

bilakis onun içinde saklanmalı. Birlikte dinlenmeliler. Spekülatif göz nasıl birlikte görürse, spekülatif kulak da birlikte işitir. Salt fiziksel dünyadan bir örnek vermek isterim. Bir insan yüksek bir noktadan, birbirine paralel patikaların uzandığı dümdüz bir kırlık alana bakarken, şayet sezgi noksanlığından mustaripse, sadece patikaları görür ve aradaki kırlık alan sanki gözden kaybolur veyahut da sadece kırları görür ve aradaki patikalar sanki gözden kaybolur; halbuki sezgisel görüşe sahip olan kişi onları birlikte görür, tüm alanı ince şeritler halinde. Kulak için de aynı şey söz konusu. Burada denilenler doğal olarak müzikal durum için de geçerli, dramatik durum için daha da fazla geçerlidir; seyirci arka planda duranın *Don Giovanni* ve ön planda duranın *Elvira* olduğunu biliyor. Şimdi, seyircinin onların arasındaki eski ilişkiyi bildiğini farz edersem (seyircinin başlangıçta bilemeyeceği şeyi) o zaman durum çok şey kazanır ama şayet vurgulanacak olan buysa insan aralarına o kadar mesafe koymanın haksızlık olduğunu da sezinler –SK.

ğeri *Anna*'nınki, ikisi de dramatik müzikten ziyade konser parçası, zira *Ottavio* ve *Anna* gidişatın seyrini durdurmaya yeltenemeyecek kadar üstünkörü tipler. Onları çıkarsak, o zaman operanın geri kalanı üstelik bir de mükemmel bir müzikal-dramatik tempoya sahip olur, hem de eşi benzeri olmayan bir mükemmeliyet.

Her bir durumu, nida işaretiyle eşlik etmek için değil, anlam ve önemini, müzikal durum olarak geçerliliğini göstermek için tek tek incelemek zahmete değerdi. Ne var ki, şu anki küçük araştırmanın sınırı dışında kalıyor. Burada asıl önemli olan *Don Giovanni*'nin tüm operadaki merkeziyeti. Münferit durumlara gelince, onlarda da buna benzer bir şey tekrar ediyor.

Don Giovanni'nin operadaki bu merkeziyetine, oyundaki diğer tipleri onunla olan ilişkileri içinde inceleyerek daha yakından eğilmek istiyorum. Tıpkı güneş sisteminde olduğu gibi, nasıl ki merkezi güneşten ışık alan karanlık cisimler sürekli yarı aydınlık ise, yani sadece güneşe dönük yanları aydınlık ise bu oyundaki tipler için de durum böyle, sadece bir tek yaşam *moment'i*, *Don Giovanni*'ye bakan yanda olanı aydınlık, yoksa karanlık ve donuklar. Bu dar bir anlamda, sanki bu tiplerin her biri herhangi bir soyut ihtirasmış şeklinde anlaşılmamalı, yani örneğin, *Anna* nefretse, *Zerlina* sorumsuzlukmuş gibi. Bu tür yavanlıklara burada hiç yer yok. Her bir kişideki ihtiras somut ama kendi içinde somut, kişiliğin içinde somut değil veyahut daha açık ifade etmek istersem, kişilik ihtirasın içine çekilip yutulmuş. Şimdi, bu burada kesinlikle münasip kaçıyor, zira bir operadan bahsediyoruz. Don Giovanni'yle aralarındaki bu karanlık, bu kısmen sempatik, kısmen antipatik gizli kapaklı iletişim onları hep birden müzikal yapıyor ve tüm opera sanki *Don Giovanni*'de ses birliği ediyormuş gibi bir etki yaratıyor. Oyundaki diğerlerine kıyasla bir istisna oluşturur gibi görünen tek tip, tabiatıyla *Commendatore* oluyor ama bu sebepten öylesine bilgece tasarlanmış ki, bir dereceye kadar oyunun kapsamı

dışında kalıyor veya oyunu sınırlıyor; *Commendatore* ne kadar ön plana çekilirse opera da mutlak müzikalitesini bir o kadar yitirmiş olurdu. Dolayısıyla sürekli arka planda tutuluyor ve mümkün mertebe da belirsiz bırakılıyor. *Commendatore*, güçlü öncül cümlesi ve toksözlü sonuç cümlesi; *Don Giovanni*'nin ara cümlesi bu ikisinin arasında yatıyor ama bu ara cümlenin zengin içeriği operanın özü oluyor. *Commendantore* sadece iki kez ortaya çıkıyor. İlkinde vakit gece; tiyatronun arka planında duruyor, insan onu göremiyor ama *Don Giovanni*'nin kılıcının önünde düştüğünü duyarız. Zaten ağırbaşlı da, bu, *Don Giovanni*'nin alaycı şakalarıyla kendini daha şiddetlice hissettiriyor, Mozart müzikle bunu fevkâlâde ifade etmiş, yani ağırbaşlılığının insana özgü olamayacak kadar derin olduğu kendini daha ilk başta belli ediyor; o daha ölmeden, ruh oluyor. Nitekim ikincisinde ruh olarak meydana çıkıyor ve insan onun ağırbaşlı, onurlu ses tonunda göklerin gümbürtüsünü duyuyor ama şimdi, kendi nasıl ruhanileşmişse, sesi de öyle ruhanileşmiş, insan sesinin ötesinde bir şeye dönüşmüş, o artık konuşmuyor, yargılıyor.

Oyundaki, *Don Giovanni*'den sonra en önemli kişinin *Leporello* olduğu açıkça görülüyor. Efendisiyle olan ilişkisi müzikle anlaşılır, onsuz anlaşılmaz oluyor. Şayet *Don Giovanni* reflektif bir şahsiyet dersek, o zaman *Leporello* ondan hemen hemen daha üstü bir üçkâğıtçı demektir ve *Don Giovanni*'nin onun üzerinde o kadar yetki kurabilmesinin anlaşılması güçleşir ve geriye bir tek teşvik edici unsur kalır ki bu da ona herkesten daha iyi ücret ödemesidir. Molière'in bile yararlanmak istememiş gibi göründüğü bir unsur bu, zira o *Don Giovanni*'yi beş parasızlığa terk ediyor. Lakin *Don Giovanni*'yi dolayımsız yaşam olarak muhafaza edersek, o zaman *Leporello* üzerinde belirleyici bir yetki kullanılabilmesini, onu adeta *Don Giovanni* için bir organa dönüşecek kadar özümsemesini anlamak kolaylaşır. *Leporello* bir anlamda *Don Giovanni*'ye kıyasla, kişisel bir bilinç olma raddesine ondan daha çok yaklaşmıştır ama öyle olabilmek için

onunla olan ilişkisini açıklığa kavuşturmak zorundadır ama bunu yapacak yeterliliğe sahip değildir, tılsımı kaldıracak yeterliliğe sahip değildir. Burada yine aynı şey geçerlidir, *Leporello* bir repliğe sahip olur olmaz, gözümüzde şeffaflaşması gerekecektir. *Leporello*'nun *Don Giovanni*'yle olan ilişkisinde erotik bir şeyler vardır, bir güç vardır, ki bu güç onu kendi iradesi dışında *Don Giovanni*'ye tutsak eder ama o, bu belirsizliğin içinde müzikaldir ve *Don Giovanni* boyuna *Leporello*'da yankılanır; ki bunun bir ifadeden fazlası olduğunu göstermek için daha sonra bir örnek sunacağım.

Commendatore'nin haricinde tüm tipler *Don Giovanni*'yle bir çeşit erotik ilişki içindedir. *Commendatore* üzerinde hiçbir yetki kuramaz, o bilinçtir ama diğerleri onun gücü altındadır. *Elvira* ona âşıktır, böylelikle onun gücü altındadır, *Anna* ondan nefret eder, böylelikle onun gücü altındadır, *Ottavio* ve *Mazetto* eniştelik bağı yüzü suyu hürmetine ona uyar, zira kan bağları müşfik ve sevgi doludur.

Burada gözlerimi bir an geriye, yukarıda işlenen hususa çevirirsem, okurlar bunun nasıl çok yönlü işlendiğini, *Don Giovanni* fikrinin müzikal olanla nasıl bir ilişki içinde bulunduğunu, bu ilişkinin nasıl olur da tüm operanın temeli olduğunu, bunun operanın muhtelif kısımlarında nasıl tekrarlandığını muhtemelen yeniden görecektir. Aslında artık burada durabilirdim de, mükemmeliyeti daha iyi yakalamak adına, belirli kısımların üzerinden geçerek de bu hususa ışık tutmak istiyorum. Seçim rastgele olmayacak. Bu amaçla ilk olarak uvertürü seçiyorum, ki bu elbette ki operanın baskın tonunu yoğun bir kıvamla yakinen veriyor, ikinci olarak da, operanın mükemmeliyetinin en azami sınırda bile nasıl korunduğunu, müzikal dramatiğin nasıl sürdürüldüğünü, operanın müzikal açıdan nasıl *Don Giovanni* tarafından ayakta tutulduğunu göstermek amacıyla, oyundaki en epik ve en lirik *moment*'i seçiyorum.

Uvertürün opera için nasıl bir önem taşıdığını etraflıca açıklamaya girişmenin burası yeri değil, burada sadece şuna

dikkat çekilebilir; her operanın bir uvertür gerektirmesi durumu liriğin ağırlığını ve bununla amaçlanan etkinin bir ruh hali –orada her şeyin şeffaf olması gerektiği için dramın teşebbüs edemeyeceği şey– yaratmak olduğunu yeterince ispatlar. Dolayısıyla uvertürün en son bestelenmesi yerindedir, böylece o zamana kadar müzik bestecinin içine hakkıyla nüfuz edebilir. Dolayısıyla uvertür genel olarak bestecinin kendi müziğiyle olan ruhsal bağının içyüzünü derinliğiyle anlama vesilesi yaratır. Şayet besteci orada merkezi olanı kavramayı başaramazsa, şayet operadaki baskın tonla derinlikli bir uyum içinde değilse, o zaman bu hiç şüphesiz uvertürü yanlış yola sevk eder; bu takdirde uvertür, müziğin içeriğinin en derinlikli olarak aydınlatıldığı bir bütünsellik olacağı yerde –ki aslında böyle olmalıdır– yeğin noktalarla harmanlanmış belirsiz bir fikirler birliği haline gelir. Dolayısıyla böyle bir uvertür genel itibariyle tamamen keyfidir, yani istendiği kadar uzun veya kısa olabilir ve bağlayıcı unsur, süreklilik istendiği kadar uzun bir süreye yayılabilir, zira sadece bir fikir çağrışımından ibarettir. Bu nedenle, uvertür madun besteciler için çoğunlukla tehlikeli bir tuzaktır, şöyle ki kendi kendilerini taklit etmeye, kendi ceplerinden aşırmaya kolayca kanarlar, bu çok çetrefil bir etki yaratır. Uvertürün operayla aynı içeriğe sahip olmaması gerektiği böylece ne kadar netleşmiş olsa da, tabiatıyla bundan başka bir şey de içermemesi gereklidir. Daha doğrusu, oyunla aynısını içerecektir de, bunu başka türlü yapacaktır, merkezi olanı içerecektir ve dinleyiciye merkezi olanın tüm gücüyle tesir edecektir.

Bu açıdan *Don Giovanni*'nin uvertürü dört dörtlük bir şaheserdir ve daima öyle kalacaktır, bu itibarla *Don Giovanni*'nin klasikliği hakkında başka hiçbir kanıt ileri sürülememesi durumunda, bir tek noktaya işaret etmek yeterli olacaktır: Merkezi olana sahip olanın periferik olana da sahip olmamasındaki kavranamazlığa. Bu uvertür, temaların gelişigüzel bir harmanı değildir, fikir çağrışımlarının iç içe geçtiği labirentimsi bir şey değildir, özlüdür, belirlidir, güç-

lü bir şekilde temellendirilmiştir ve her şeyden önce, tüm operanın özüyle dolgunlaşmıştır. Bir Tanrı düşüncesi gibi kudretlidir, bir dünya yaşamı gibi çalkantılıdır, ciddiyetinde ürkünç, şehvetinde kıpır kıpır, müthiş gazabında mahvedici, hayat taşan neşesinde nefes kesicidir; o yargısında koftur, şehvetinde cırlak, etkileyici asaletinde hantalca vakurdur, o sevincinde coşkundur, kanat çırpar, dans eder. Ve o bunları operanın kanını emerek elde etmemiştir, bilakis, uvertür operaya oranla bir keramettir. Müzik uvertürde kendini gözler önüne serer, birkaç güçlü kanat darbesiyle adeta kendini aşıp havalanır, pike yapacağı yerin üzerine süzülür. Bu bir mücadeledir ama göğün üst katlarındaki bir mücadeledir. Operayla daha yakından tanıştıktan sonra uvertürü dinleyen birine sanki operada aşina olduğu güçlerin kökensel bir enerjiyle devindiği, birbiriyle olanca gücüyle boğuştuğu gizli atölyenin içine zorla girmiş gibi gelebilir. Ancak çatışma fazlasıyla eşitsizdir, güçlerden biri daha mücadeleden önce galiptir, kaçar ve onu atlatır ama bu kaçış tam da onun ihtirasıdır, onun kısa ömürlü yaşam sevincinde tutuşan galeyandır, onun ihtiras ateşinde küt küt atan nabzıdır. Böylece öbür gücü harekete geçirir ve beraberinde sürükler. Kendini evvela yerinden oynatılamayacak kadar sağlam gösteren bu güç şimdi yola koyulmak zorundadır ve hareket çok geçmeden öylesine hızlanır ki, gerçek bir çatışma gibi görünür.

Bunu daha fazla sürdürmek mümkün olmaz, burada esas olan müziği dinlemektir, kaldı ki çatışma bir söz dalaşı değil, dizginsiz bir hışımdır. Daha önce belirtilen bir tek noktaya dikkat çekmek zorundayım; opera *Don Giovanni*'yle ilgilidir, *Don Giovanni*'yle ve *Commendatore*'yle değil; bu uvertürde kendini tekmil belli eder. Başlangıçta çın çın çınlayan bu tok sesin giderek güçten düşmesini, deyim yerindeyse, o görkemli duruşunu yitirmesini, onu atlatan şeytani hıza ayak uydurabilmek için ileri atılmasını ve yine de insana onu anın darlığında bir yarışın içine sürerek aşağılayacak kadar gücü kıl payı kazanmasını Mozart incelikli bir şekilde tasarımla-

mışa benzer. Böylelikle yavaş yavaş operanın kendisine geçiş sağlanır. Bunun bir sonucu olarak da finalin uvertürün ilk bölümüyle yakın ilişki içinde olduğunu farz etmek gerekir. Uvertür süresince sanki kendini kaybetmiş gibi olan ciddiyet, finalde tekrardan kendini toparlamıştır; şimdi şehvetle yarış yapmak söz konusu değildir. Ciddiyet geri gelir ve böylece, yeni bir yarış için her çıkış yolunun önü kesilmiş olur.

Bu nedenle, uvertür bir anlamda özgür ise de, bir diğer anlamda ona operaya hızlı bir başlangıç gözüyle bakılacaktır. Bu hususu yukarıda, güçlerden birinin eserin başlangıcına doğru derece derece zayıflayarak yaklaştığını okura anımsatarak izaha çalışmıştım. Diğer gücü incelerken de aynı durum kendini gösteriyor, yani o da kademeli olarak artıyor; uvertürde başlıyor, gelişiyor ve kuvvetleniyor. Bu, özellikle ilk başta, övgüye layık bir şekilde ifade ediliyor. İnsan onu gizemli bir ima gibi öylesine zayıf, belli belirsiz işitiyor ki ve o öyle çabucak sona eriyor ki, insan sanki işitmediği bir şeyi dinlemiş hissine kapılıyor. Tüm müsrif bereketi içinde sonradan fazlasıyla zengin bir ifadeye kavuşan bu hafiften arzu oyunu hakkında uvertürde ilk kez bir ipucu verildiğinde bunu yakalamak için insana dikkatli, erotik bir kulak lazım. Bunun yerini harfiyen tespit etmek elimden gelmez, zira müziğin erbabı değilim ama zaten ben sadece sevdalılar için yazıyorum ve onlar beni sanırım anlayacaktır, hatta bazıları bunu benim kendimi anladığımdan da daha iyi yapacaktır. Ben bu arada, bu muammalı sevdanın kendi payıma düşeninden memnunum, Her ne kadar bir kadın değil de bir erkek olarak yaratıldığım için Tanrı'ya hep şükretsem de, Mozart'ın müziği bana, bir kadın olarak sevdalanmanın ne harikulade, ne ilham verici, ne bereketli olduğunu öğretti.

Mecaz dostu olduğum söylenemez; modern edebiyat beni onlardan fazlasıyla tiksindirdi; öyle ki, bir mecazla karşılaştığım her sefer, asıl amacı düşünsel bir bilinmezliği saklamak olmalı diye içimde istemsiz bir korku uyanacak raddeye gelmek üzereyim. Dolayısıyla uvertürün canlı ve özlü

kısalığını sonu gelmeyen ve kof bir mecaza döndürmek için basiretsiz ve kısır bir girişimde bulunmayı gözüm kesmiyor; sadece bir noktayı belirtmek istiyorum ve okurun dikkatini buraya çekmek için bir mecaz kullanacağım, ki bu okurla bir bağ kurmam için elimdeki tek araç.

Bu nokta tabiatıyla *Don Giovanni*'nin ilk ortaya çıkışından, onu ve onu sonradan atılıma geçirecek gücü sezinlemekten başka bir şey değil. Uvertür bir iki derin, ciddi, yeknesak nağmeyle başlıyor, sonra ilk defa, çok uzaklardan belli belirsiz, ima gibi bir şey geliyor kulağıma, sanki zamanından önce gelmiş gibi, aynı anda geri çekiliyor, ta ki bilahare sesini, ilk başta kuzu kuzu, nazlı, cilveli ve yine de kaygıdaymış gibi aradan içeri kayan ama delip geçemeyen sesini, tekrar tekrar, giderek daha cüretkâr, daha gümbür gümbür olarak duyana kadar. Doğada da böyle olur, insan ufku bazen böyle karanlık, bulutlu görür; kendini taşıyamayacak kadar ağırdır, yeryüzüne dayanıp istirahat eder ve her şeyi karanlık gecesinin içine gizler, tek tük kof nağme duyulur, lakin hareketli değildir, kendi başına, boğuk bir mırıltı halindedir; insan o zaman semanın en uç sınırında, ufuğun ta uzağında bir ışıltı görür; toprağın üzerinden hızla ileri atılır ve aynı anda kaybolur. Ama sonra yine belirir, güç kazanır, şulesiyle tüm gökyüzünü bir an için ışığa boğar, bir sonraki an ufuk daha da karanlık gelir göze, ancak daha bir hızla, daha bir parlak alevlenir, sanki karanlık kendiliğinden sükunetini kaybetmiştir ve hareketlenir. Göz burada ışığın daha ilk çakışındaki büyük yangını sezinlediği, kulak da sönmekte olan keman sesindeki ihtirası sezinler. Çakan o ışıkta bir kaygı vardır, sanki o karanlığın derinlerinde, kaygıdan doğmuştur; *Don Giovanni*'nin hayatı tıpkı böyledir. İçinde bir kaygı vardır ama bu kaygı onun enerjisidir. Bu öznel olarak yansıtılmış bir kaygı değildir, tözel bir kaygıdır.[1]

---

[1] Burada Kierkegaard, Hegel'deki özne (für Sich) ve töz (an Sich) ayrımına göndermede bulunuyor. *Bkz.* Hegel, *Wissenschaft der Logik,* II Werke, V, s. 8-9 –ed.n.

Uvertürde, genelde –ne söylediğini bilmeksizin– umutsuzluk denilen şey yoktur; *Don Giovanni*'nin hayatı umutsuzluk değildir; kaygıdan doğan duyumsallığın bütün gücüdür ve *Don Giovanni*'nin kendisi bu kaygıdır ama bu kaygı tam da o şeytani yaşama sevincidir. Mozart *Don Giovanni*'yi bu şekilde var ettikten sonra, onun yaşamı dans eden keman nağmelerinde bizim için şekillenir ve o bu nağmelerin içinde, uçurumun üzerinden çevikçe ve aldırmazca ileri fırlar. Bir taşı aynı şekilde ileri fırlatınca, suyun üzerinden nasıl seke seke gider de, zıplaması bitince anında dibi boylarsa, *Don Giovanni* de uçurumun üzerinden böyle dans ederek, kısa sürede mutluluktan havalara uçarak geçer.

Lakin, yukarıda işaret edildiği gibi, uvertüre operaya hızlı bir başlangıç gözüyle bakılabildiğinde; uvertür göğün üst katlarından yere doğru alçalırken, operanın inişe en elverişli noktasının neresi olduğu veyahut operanın şimdi nasıl başlatılabileceği sorusu belirir. Mozart burada tek doğru olanın *Leporello*'yla başlamak olduğunu görmüştür. Bunun o kadar büyük bir marifet olmadığı pekâlâ düşünülebilir, çünkü *Don Giovanni*'nin hemen hemen tüm versiyonları *Sganarelle*'nin bir monoloğuyla başlar. Halbuki büyük fark var ve insan burada Mozart'ın başyapıtına yeniden hayran kalma vesilesi buluyor. Uşağın ilk aryasını uvertürle dolayımsız bir ilişki içine sokmuş. Bu ender olan bir şey; buradaysa tamamen uygun düşüyor ve uvertürün yapısına ışık tutuyor. Uvertür sahneye ait gerçekte kendine tutunacak bir zemin bulmak için kendini alçaltıyor, *Commendatore*'yle D.J.'yi[1] zaten uvert.de[2] dinlemiştik; onlardan sonra gelen en önemli figür *Leporello*. Lakin havanın daha yüksek katmanlarında süren o savaşıma yükseltilemez, her ne kadar oraya başka herkesten daha fazla alsa bile. Bu yüzden sahne

[1] Yazar burada Don Giovanni yerine bir kısaltma kullanmayı seçmiş ve farklı bir yazı karakteri kullanmış. Aslına sadık kalmak açısından aynen bıraktım –çn.

[2] Yazar burada uvertür yerine, bir kısaltmayla ouv. (Danca ouverture) diyor. Aslına sadık kalmak açısından ben de kısaltmayı uygun gördüm –çn.

oyunu onunla başlıyor, öyle ki, o uvertürle dolayımsız ilişki içinde duruyor.

Dolayısıyla *Leporello*'nun ilk aryasını uvertüre kabul edilir. *Leporello*'nun bu aryası Molière'deki şanlı *Sganarelle* monoloğuna denk düşüyor. Durumu daha yakından inceleyelim. *Sganarelle*'nin monoloğu esprisiz olmaktan çok uzak ve insan Profesör Heiberg'in hafif ve akıcı güfte dizesini okurken çok eğleniyor da, durumun kendinede hata var. Bunu daha ziyade Molière'e istinaden söylüyorum, zira Heiberg'de durum bambaşka ve bunu Molière'i dışlamak için değil, Mozart'ın değerini göstermek için diyorum. Bir monolog her zaman dramatik olandan kopmak demektir ve şair etki sağlamak için, sadece monoloğun ince espirileri üzerinde durur da, onu söyleyen karakterinkini es geçerse, o zaman bindiği dalı kesmiş ve dramatik ilgiyi feda etmiş olur. Bu, operada farklı. Durum, burada mutlak surette müzikal. Dramatik ve müzikal-dramatik durum arasındaki farklılığa zaten daha önce dikkat çekmiştim. Dramda laf kalabalığına müsamaha edilmez, eylem ve durum öngörülür. Operadaysa da sükunet halindedir. Peki ama bu durumu müzikal duruma dönüştüren nedir? *Leporello*'nun müzikal bir figür olduğuna daha önce işaret edilmişti, lakin durumu ayakta tutan o değil. Öyle olsaydı onun aryası ile *Sganarelle*'nin monoloğu arasında bir paralellik olurdu; her ne kadar o zaman bu gibi bir psödo-durumun operaya, drama olduğundan daha iyi yakışacağı bir o kadar kesin olsa da. Durumu müzikal yapan, içeride olan *Don Giovanni*. Esas nokta yaklaşmakta olan *Leporello*'da değil, görmediğimiz ama işittiğimiz *Don Giovanni*'da yatıyor. Şimdi burada şöyle bir itiraz gelebilir: Biz *Don Giovanni*'yi işitmiyoruz ki. Ben de şöyle yanıtlarım: Pekâlâ işitiyoruz, o *Leporello*'da yankılanıyor. Bu bağlamda, *Leporello*'nun, görünüşe bakılırsa *Don Giovanni*'yi kopya ettiği nüanslara (vuol star dentro colla bella)[1] dikkat çekeceğim. Ama böyle olmasa dahi durum yine öylesine tasarımlanmış

[1] (İt.) Sen bu şirin hanımla içeride kal –çn.

ki, insan elinde olmadan *Don Giovanni*'yi de dahil ediyor, dışarıda duran *Leporello*'yu unutuyor, bunu içerideki *Don Giovanni* yüzünden yapıyor. Her şeye rağmen, Mozart *Don Giovanni*'yi *Leporello*'ya gerçekten dahiyanece kopyalatarak iki şey elde etmiş: *Leporello* yalnız olduğunda, her yanda *Don Giovanni*'yi duymamızla sağlanan müzikal etki ve Don Giovanni onunla beraber olduğunda, *Leporello*'ya onu taklit ettirerek ve böylece ona farkında bile olmaksızın onu alaya aldırtarak sağlanan parodi etkisi. Buna örnek olarak balenin final bölümüne atıfta bulunmak isterim.

Operadaki en epik sahnenin hangisi olduğu şeklinde bir soruya verilecek cevap kolay ve kesin, *Leporello*'nun ikinci aryası, liste. Bu aryayı Molière'deki karşılığı olan monologla karşılaştırarak, müziğin *Don Giovanni*'yi, ondaki varyasyonları işitmemizi sağlaması, kelimelerin ve repliklerin başaramayacağı etkiyi uyandırması açısından taşıdığı mutlak öneme yukarıda zaten dikkat çekilmişti. Burada durumun ve içindeki müzikalitenin üstüne basmak önem arz ediyor. Şimdi, gözlerimizi sahnede bir gezdirirsek, *Leporello, Elvira* ve sadık *uşaktan* müteşekkil sahneye ait ansamblı görürüz. Buna karşın vefasız sevgili ortada yoktur, o, *Leporello*'nun gayet yerinde ifade ettiği gibi "gitmiş"tir. Bu *Don Giovanni*'ye has bir virtüözlüktür, o bir oradadır, sonra gidivermiştir, ve *Jeronimus*'un gelişi nasıl yerindeyse, *Don Giovanni*'nin kayboluşu da o kadar yerindedir (yani kendisi için). Ancak ortadan kaybolduğu besbelli olduğu için, ondan bahsetmem ve onu bir bakıma durumun içine dahil etmem garip kaçabilir de, iyice bir düşününce, belki de insana gayet münasip gelecek ve insan tastamam burada, *Don Giovanni*'nin operanın her yerinde birden bulunduğunun kelime anlamıyla nasıl anlaşılması gerektiğine bir örnek görmüş olacaktır, zira onun yokken de ortada olduğunu bundan daha canlı olarak başka türlü ifade etmek güç olabilir. Bununla birlikte, onu şimdi bir yana bırakıyoruz, çünkü hangi anlamda ortada olduğunu daha sonra göreceğiz.

Buna karşın, biz şimdi sahnedeki üç kişiyi inceleyeceğiz. *Elvira*'nın ortada olması bir durum oluşturulmasına doğallıkla katkıda bulunuyor; zira *Leporello*'yu kendi eğlencesi için listeyle başbaşa bırakmak olmazdı; ancak *Elvira*'nın pozisyonu durumu utanç verici yapmaya da katkıda bulunuyor. Genel anlamda bakıldığında, *Elvira*'nın aşkınının alay konusu yapılış şeklinin bazen neredeyse zalimce olduğunu inkâr etmek imkânsız. Örneğin, ikinci perdede, *Ottavio*'nun en nihayet cesaretini toplayıp da, *Don Giovanni*'yi öldürmek üzere kılıcını kınından çıkaracak gücü kendinde bulduğu o en kritik anda, *Elvira* kendini ikisinin arasına atar ve *Giovanni*[1] değil de *Leporello* olduğunu fark eder; Mozart bu farkı ağlamaklı bir sızlanmayla son derece etkili bir biçimde göstermiş. Durumda acı veren bir şey var; *Elvira*'nın İspanya'daki 1.003'ü öğrenmek için bizzat orada olması gerekiyor, evet, hatta, Almanca versiyonda onlardan biri olduğu bile söyleniyor. Bu bir Alman yeniliği ve ne kadar avallık derecesinde usturupsuzca; Almanca çevirisi de bir o kadar gülünçlük derecesinde usturuplu ve tümüyle başarısız. *Leporello, Elvira* için efendisinin hayatınının epik bir genel tanıtımını yapıyor ve *Leporello*'nun nutuk çekmesinin ve *Elvira*'nın dinlemesinin gayet münasip olduğu inkâr edilemez; zira her ikisi de bununla son derece ilgili.

O yüzden, insan nasıl tüm arya boyunca sadece *Don Giovanni*'yi işitiyorsa, kimi yerde de *Elvira*'yı işitiyor, o şimdi bir *instar omnium*[2] tanık olarak görünür şekilde sahnede bulunuyor ama bunun nedeni onun açısından rastgele bir ayrıcalık değil, yöntemin temelde aynı kalması, biri için geçerli olanın hepsi için geçerli olması. Şayet *Leporello* bir karakter veyahut üzerinde kafa yorularak meydana getirilmiş bir şahsiyet olsaydı, o zaman böyle bir monoloğa itibar göstermek güç olurdu ama o, *Don Giovanni*'ye saplanıp kalmış bir

---

[1] Yazar burada Don Giovanni yerine Giovanni demeyi yeğlemiş. Aslına sadık kalmak açısından aynen bırakıldı –çn.

[2] (Lat.) Hepsine bedel veya hepsine değer –çn.

müzikal figür ve dolayısıyla bu aryanın o kadar büyük bir anlam ve önemi var. Bu, *Don Giovanni*'nin tüm hayatının bir reprodüksiyonu. Leporella epik anlatıcı, böyle birinin tabii ki anlattığı şeye karşı soğuk ve ilgisiz olmaması gerekir ama tarafsız bir tutum sürdürmesi de şart. *Leporello*'da durum böyle değil. O, resmettiği hayata kapılıp gidiyor, *Don Giovanni*'de kendini unutuyor. O zaman burada, *Don Giovanni*'nin her yerde yankılanmasının ne demek olduğuna dair bir örnek daha vermiş oluyorum. Dolayısıyla durum, *Leporello*'nun ve *Elvira*'nın *Don Giovanni* hakkında konuşarak avunmasında değil, her şeyi ayakta tutan ruh halinde, *Don Giovanni*'nin gözle görülmeyen, tinsel mevcudiyetinde. Bu aryadaki geçişi daha derinlemesine incelemenin, nasıl sakin ve heyecansız başladığını ama *Don Giovanni*'nin hayatı giderek ona daha fazla yansıdıkça, nasıl gitgide alevlendiğini, *Leporello*'nun nasıl yavaş yavaş buna gark olduğunu, bu erotik esintilerin içinde nasıl havalandığını ve beşik gibi sallandığını, *Don Giovanni*'nin erişimi dahilindeki farklı dişiliklerin buna bağlı olarak nasıl çeşitlenerek kulağa geldiğini işlemenin; tüm bunların yeri burası değil.

Operadaki en lirik *moment*'in hangisi olduğu sorulacak olsa, o zaman belki cevap hususunda şüphe olabilirdi de, en lirik *momentum*'un sadece *Don Giovanni*'nin emrine verilebileceğine, ikinci sınıf roldeki birini bu tarzda dikkatimizi çekmesine izin vermenin dramatik üstünlüğün bir ihlali olacağına dair hiçbir kuşku bulunmazdı. Mozart da bunu dikkate almıştı. Böylelikle de, şeçenek bir hayli kısıtlanmış oluyor ve yakından irdelenebildiği takdirde, bu ya büyük finalin ilk bölümündeki o resmi ziyafet olabilir, ya da o bildik şampanya aryası. Ziyafet sahnesine istinaden, bu pekâlâ bir dereceye kadar lirik bir *momentum* addedilebilir ve ziyafet sofrasındaki baş döndürücü içecekler, köpüren şarap, müziğin uzaktan gelen neşeli nağmeleri, bunların hepsi *Don Giovanni*'nin keyfini arttırmak için el birliği ediyor, aynı şekilde kendi neşesi de tüm eğlencenin üzerine daha yüksek-

ten ışık saçıyor, öylesine güçlü ki, sevincin son tebessümü, hazzın son veda selamı olan bu bereketli anda *Leporello* bile aydınlanıyor. Lakin bu, sadece bir lirik *momentum* olmaktan öte bir şey, bu bir durum. Ve tabiatıyla, sahnede yiyilip içilmesinden dolayı değil, zira bu itibarla durum olarak bakıldığında çok kifayetsiz. Durum, *Don Giovanni*'nin yaşamın en uç noktasına sıkışıp kalmış olmasında yatıyor. Tüm dünyanın peşinde olduğu bu muzaffer *Don Giovanni*'nin şimdi, o ufacık, ücra odadan başka kalacak hiçbir yeri yok. Hayatın sıçrama tahtasının en uç noktasında, kalender refakatten bir kez daha yoksun olarak, göğsü yaşam sevinciyle dolup taşıyor. *Don Giovanni* bir drama olsaydı, o zaman durumdaki bu içsel huzursuzluk onun mümkün mertebe kısa olmasını gerektirirdi. Buna karşın, durumun korunması, mümkün mertebe savurganca göklere çıkarılması operada doğru kaçıyor, ki bu o zaman kulağa daha bir çılgınca geliyor, çünkü o, dinleyiciler için, *Don Giovanni*'nin üzerinden süzüldüğü abiste yankılanıyor.

Şampanya-aryasında durum farklı. Zannımca, burada dramatik bir durum aramak abes, ancak lirik bir dışavurum olarak çok daha fazla anlam ve önem taşıyor. *Don Giovanni* sarpa sarmış entrikalardan bunalmış durumda ama hiçbir şekilde bitkin düşmüş değil, ruhu her zamankinden daha fazla hayat dolu, şen şakrak refakate ihtiyacı yok, şarabın köpürmesini görmeye ve duymaya ya da ondan güç almaya ihtiyacı yok; doğasal canlılığı her zamankinden daha kuvvetli ve daha zengin tezahür ediyor. İdeal olarak Mozart tarafından hâlâ bir yaşam, bir güç sayılıyor, ancak ideal olarak bir gerçeklikle tam karşı karşıya duruyor; burada sanki düşünsel olarak, tabir caizse, kendiyle sarhoş oluyor. Dünyadaki bütün kızlar o anda etrafını çevirse, onlar için bir tehlike oluşturmazdı, çünkü o onları büyülemeyi istemek için aşırı güçlü, zira gerçekliğin en katmerli hazzı bile onun için, kendinden aldığı hazzın yanında hiç kalır. *Don Giovanni*'nin özsel doğası itibariyle müzik olmasının ne an-

lama geldiği burada kendini hakkıyla meydana koyuyor. Bizim için sanki müziğin içinde eriyip, nağmelerin dünyasına yayılıyor. Bu aryaya şampanya-aryası denmiş ve bu tanım inkâr edilemeyecek derecede göstergesel. Ancak burada esas görmemiz gereken *Don Giovanni*'yle olan ilişkisinin rastgele olmaması. Onun hayatı da böyle, şarap gibi köpürüyor. Ve tıpkı bu şaraptaki hava kabarcıkları gibi, içsel hararetiyle fışır fışır köpürderken, kendi melodisiyle çın çın çınlıyor, yükseliyor ve yükselmeye devam ediyor, bu şekilde, haz arzusu, onun hayatı olan bu yalın fışırtıda yankılanıyor. Dolayısıyla bu aryaya dramatik ağırlık kazandıran şey durum değil, operanın baskın tonunun burada ses vermesi ve kendinde yankılanması.

ÖNEMSİZ FİNAL

Burada açımlananların doğru olduğu düşüncesiyle, şimdi en sevdiğim temaya, yani Mozart'ın *Don Giovanni*'sinin bütün klasik yapıtların en başına konmayı hak ettiğine, geri dönüyorum; o zaman Mozart'ın bahtiyarlığından bir kez daha mutluluk duyacağım, bu hakikaten gıpta edilecek bir bahtiyarlık, hem bizatihi, hem de onun bahtiyarlığını az çok kavrayabilenleri bile bahtiyar ettiği için. En azından, Mozart'ı uzaktan da olsa anlamış ve onun bahtiyarlığı hakkında şöyle bir fikir edinmiş olduğum için tarifsiz bir bahtiyarlık hissediyorum; o zaman, onlar, asıl onu mükemmelen anlamış olanlar, o bahtiyarla beraber kendilerini nasıl da katbekat mutlu hissediyor olmalıdır.

ANTİK-TRAJİĞİN MODERN-TRAJİĞE YANSIMASI

BÖLÜK PÖRÇÜK ÇABALARDA BİR MACERA

Συμπαρανεκρωμενοι[1]
için
Sunum

[1] Ölüler Cemiyeti. Kierkegaard'ın icat ettiği, aynı zamanda "Gömülmüş Hayatlar Cemiyeti" şeklinde de çevrilebilecek bir ifade -çn.

Eğer biri çıkıp da trajik olanın nihayetinde hep trajik olarak kalacağını söyleseydi, o zaman, her tarihsel gelişimin daima kavramın etki alanında bulunması bakımından, elimde aksini ileri sürecek pek bir şey olmazdı. Söylediklerinin anlamlı olduğunu ve iki kez tekrarlamış olduğu "trajik" kelimesiyle boş bir hiçliğin iki yanına anlamsız bir parantez işareti koyma niyetinde olmadığını varsayarsak sözlerinin, kavramın kapsamının kavramı tahtından etmediği, bilakis onu yücelttiği anlamına geldiğini ileri sürebiliriz. Diğer taraftan, antik ile modern trajik arasında temel bir farklılık olduğu gerçeğinin, okuyan ve tiyatroya giden ahalinin, sanat erbabının dikkatinden kaçması güçtü – sanat uzmanı olarak girişimlerinden ötürü kendilerine düşen kâr payı olarak yasal mülkleri sayarlardı bu ayrımı. Şimdi, bir başkası kalkıp da böyle bir ayrımın olduğunu onaylayarak önce kurnazlığını ve sonra belki gücünü kullanıp antik ve modern tiyatroda trajik kavramları arasındaki farklılığı mutlak surette geçerli kılmak isteyecek olsa, o zaman bu davranışı bir önceki kişininkinden daha az mantıksız olmazdı; zira bizzat kendine gereken dayanak noktasının trajik olanın kendisi olduğunu unutmuş olurdu. Dolayısıyla antik ve modern trajik arasında bir ayrım yapmaktan ziyade, tam tersine, onları bir araya

getirir. Doğrusu istenirse bu, estetlerin hâlâ mütemadiyen Aristoteles'in trajik olana dair geliştirdiği tanımlara ve gerekliliklere tekrar başvurarak kavramın içini boşaltan bu gibi tek yanlı ayrıştırma çabalarına karşı bir uyarı olmalıdır. Herkes bir hususta hüzne kapılmıştır muhakkak, çünkü dünya ne kadar değişmiş olsa da trajik olanı algılayış biçiminin, tıpkı ağlamanın insanlar için hâlâ aynı ölçüde doğal olmaya devam etmesi gibi, esas itibariyle hâlâ değişmemiş olması nedeniyle de özellikle bir uyarı niteliği taşımalıdır.

Bunun hiçbir ayrım, hele de bir kırılma meydana gelmesini dilemeyen birine rahatlatıcı gelebileceği düşünülse de daha yeni üstesinden gelinen bir zorluk, bambaşka ve neredeyse daha tehlikeli bir biçimde zuhur eder. Aristoteles estetiğine hâlâ başvuruluyor olmasının sadece vazifeşinas bir dikkatten veya eski bir alışkanlıktan kaynaklanmadığını, modern estetikten haberi olanlar elbette teslim eder ve böylelikle de, Aristoteles tarafından geliştirilmiş ve modern estetik için hâlâ geçerli olan ilkelere ne denli bağlı olduğuna dair kendine güvence vermiş olur. İnsan bu ilkelerin istikametinde adım atmaya görsün, güçlükler de hemen kendini gösterir. Tespitler oldukça geneldir ve insan bir yönüyle Aristoteles'le aynı görüşü paylaşabilir, ancak bir başka anlamda onunla görüş birliği sağlayamaz.

İçeriğin ne olması gerektiğine hemen şimdi bir örnek vermeye kalkışıp bilahare yapılacak izaha zamansızca sekte vurmuş olmak istemediğim için burada komediye ilişkin olarak buna denk düşen bir tespite başvurarak fikrimi açıklamakla yetineceğim. Şayet antik bir estet, komedinin karakter ve durum gerektirdiğini ve uyandıracağı şeyin de kahkaha olduğunu söylemiş olsaydı, o zaman insan bunlara tekrar tekrar başvurabilir, ancak insanı güldüren şeylerin birbirinden ne kadar farklı olduğu üzerinde biraz daha esaslı düşününce, bu gerekliliğin ne müthiş bir *spatium*[1] içerdiğine derhal ikna olurdu. Başkalarının ve kendisinin kahkahasını

[1] (Lat.) Alan, kapsam –çn.

daha önce gözlem nesnesi yapmış, bu çabasında rastlantısal olanı genel olan kadar dikkate almamış, psikolojik ilgiyle bakınca kahkahayı doğuran şeyin yaşa göre ne kadar değişiklik arz ettiğini kabul etmiş olan herhangi biri, işte bu kişi, komedinin kahkahayı doğurma gerekliliğinin, farklı dünya algılarının gülünçlük anlayışlarına bağlı olarak kendi bünyesinde büyük ölçüde –ancak somatik fonksiyonlar açısından mütekabil dışavurumu ağlama olacak kadar yaymaksızın– farklılıklar içerdiğine kendini çabucak ikna edebilir. Aynı şey trajik olan için de doğrudur.

Bu küçük araştırmanın içeriği genel itibariyle, antik ile modern trajik arasındaki bağlantıyı göstermekten ziyade, antik trajik alandaki özelliklerin modern trajik olana, gerçek trajik burada görülebilir olacak şekilde, nasıl dahil edildiğini göstermeye çalışmak olmalı. Ama onun görünür olabilmesi için ne kadar çabalarsam çabalayayım bunun çağın icabı olduğu şeklindeki her tür kehanetten uzak durmam da gerekiyor, ki bu şekilde onun tezahürü her halükârda sonuçsuz kalabilsin ve tüm çağın eğilimi komedi yönünde olsun. Varoluş bir ölçüde öznenin şüpheleriyle aşınıyor ve tecrit giderek galip geliyor, türlü sosyal uğraşlar dikkate alındığında buna iyice ikna olunabilir. Bunlar bir yandan çağımızdaki tecrit çabalarını kanıtlarken diğer yandan bunlara karşılık vermeyi ve bu yolla bunları mantıksız bir şekilde engellemeyi amaçlıyor. Tecrit, kendini mütemadiyen bir rakam olarak görünür kılmaya dayanıyor; biri çıkıp da kendini biri olarak öne sürmek isterse, o zaman bu tecrit oluyor; cemiyetteki tüm arkadaşlar bana muhakkak ki bunda hak verecektir, ancak böylelikle bunu, yüz rakamının kendini sadece ve sadece yüz rakamı olarak öne sürmek istemesini de aynı tecritten ibaret olduğunu görmek istemeksizin veya görebilmeksizin yapacaktır. Rakam kendine hiçbir zaman önem vermez; 1'in veya 1000'in veyahut tüm dünya nüfusunun sadece rakamsal olarak belirlenmiş olmasının hiçbir önemi yoktur. O yüzden de prensipte bu

cemiyet ruhu karşı koyacakları ruh kadar devrimcidir. Davud gücünü ve şanını hakkıyla hissetmek istediğinde halkını saydırırdı;[1] çağımızdaysa halkların kendilerinden daha üstün bir güçle burun burunayken kendi önemlerini hissetmek için kendi kendilerini saydığı söylenebilir. Lakin bütün bu cemiyetler rastlantının izini taşır, genelde rastgele olarak şu veya bu nedenle kurulmuştur, her birinin efendisi de tabiatıyla cemiyettir.

Bu bir alay cemiyet, çağımızdaki parçalanmaların göstergesidir ve bizzat cemiyetler bunu çabuklaştırır; bu cemiyetler devlet organizmasındaki parazitlerdir ve onun parçalanmış olduğuna delalet ederler. Antik Yunan'da *hetairiai*[2] kurumu devletin parçalanması sürecinden başka bir zamanda yaygınlaşmaya başlamamıştı, öyle değil mi? Ve sonra çağımızın Aristophanes'in bile gerçekte olduğundan daha fazla gülünçleştiremediği o çağla arasında çarpıcı bir benzerlik yok mu? Siyasi bakımdan devletleri bir arada tutan o görünmez ve manevi bağ çözülmedi mi; dinin görünmez olana sıkı sıkı tutunan o gücü zayıflatılıp yok edilmedi mi; devlet ve din adamlarımızın ortak noktası, tıpkı eski çağların kâhinleri gibi, birbirlerine gülümsemeden bakamamaları değil mi?

Çağımızın Antik Yunan'a kıyasla önde olduğu tek özelliği daha kasvetli ve dolayısıyla daha derinden çaresiz olması. Demek ki, çağımız sorumluluk denen bir şey daha olduğunu ve bunun bir anlam taşıdığını bilecek kadar kasvetli. Dolayısıyla herkes saltanat sürmek istiyor ama hiç kimse sorumluluk istemiyor. Bir Fransız devlet adamının[3] kendisine aynı makam ikinci bir kez sunulduğunda, sorumluluğun devlet

---

[1] Kutsal Kitap, II. Samuel 24:1-10; I. Tarihler 21: 1-8 –çn.

[2] MÖ 5. yüzyıl civarında Atina çevresindeki siyasi topluluk ve diğer birlikler –çn.

[3] Kopenhag'da çıkan, 22 Mart 1839 tarihli Berlingske Tidende gazetesindeki bir haberde daha sonra başbakanlık ve dışişleri bakanlığı da yapacak olan Louis Adolphe Thiers'in buna benzer bir öneride bulunduğuna yönelik bir haber bulunmaktadır –çn.

bakanında olması şartıyla kabul edeceğini beyan edişi anılarda henüz taptaze duruyor. Fransa'da kralın sorumluluk taşımadığı bilinen bir şey ama başbakanlar sorumluluk taşıyor, bir başbakan bu makamda olmayı ister ama sorumluluk almak istemezse sorumluluğu devlet bakanı taşır, o zaman iş haliyle sonunda bekçilerin veya sokak muhafızlarının sorumlu tutulmasına kadar gider. Bu başaşağı edilmiş sorumluluk hikâyesi tam da Aristophanes'e layık bir misyon olmaz mıydı! Ve diğer taraftan, hükümet ve devleti yönetenler sorumluluk almaktan niçin bu kadar korkuyor – tabii şayet bu, bir muhalefet partisinin de sorumluluğu benzer şekilde üzerinden atmaya çabalamasından korktukları için değilse? Şimdi, biri mütemadiyen ortadan kaybolduğu ve diğeri tarafından ikame edildiği; öbürü de sadece diğerinin rolüne büründüğü için birbirini kavrayamadan duran bu iki gücün yüz yüze durduğunu düşünmek zannımca komedi gücünden yoksun olmazdı. Bu da devleti asıl bir arada tutan şeyin parçalanmış olduğunu ama böylece oluşan tecritin tabiatıyla gülünç olduğunu ve gülünç olanın da öznelliğin saf biçimi olarak kendini ortaya koymak istemesinden kaynaklandığını yeterince açığa vuruyor. Tecrit edilmiş bireyler gelişim gerekliliğine karşı durup da illa tesadüfiliği içinde kendini ortaya koymak isterse daima gülünç olur. Tesadüfi bir bireyin yeryüzünün kurtarıcısı olmak gibi evrensel bir fikre kapılması hiç kuşkusuz aşırı komiktir. Buna karşılık, İsa'nın meydana çıkması bir anlamda derin bir trajedidir (bir diğer anlamdaysa bundan ilanihaye daha fazladır), zira İsa zamanı gelince geldi ve tüm dünyanın günahını taşıdı, ki bu hususu, aşağıda belirtilecek olanlara istinaden vurgulamak zorundayım.

Bilindiği üzere, Aristoteles trajedide eylemlerin iki kaynağı olduğuna işaret eder: διανοια καὶ ἠθος.[1] Ama buna paralel olarak, temel sorunun τελος[2] olduğunu ve bireylerin

[1] (Yun.) Düşünce ve karakter –çn.

[2] (Yun.) Amaç, doğal son –çn.

karakter sergilemek için eyleme geçmediğini, daha ziyade eylemin yararına işin içine girdiğini belirtir. Burada modern trajediden bir uzaklaşma rahatça fark edilir. Antik trajedinin karakteristik özelliği, eylemin sadece karakter tarafından ifade edilmemesi, yeterli ölçüde öznel bir yansıma olmaması ama bizzat eylemin, ıstırabın göreceli bir karışımına sahip olmasıdır. Antik trajedi bu nedenle diyaloğu, her şeyin içinde özümsendiği derin refleksiyon seviyesinde geliştirmemiştir; diyaloğa has bariz unsurlar esasen monolog ve koroda mevcuttur. Koro epik veyahut lirik yüceliğe yaklaşsın yaklaşmasın, sanki bireysellikte özümsenmek istemeyen bir fazlalığa delalet eder. Antik trajedide, eylem kendi içinde epik bir unsur barındırır, eylem olduğu kadar olaydır. Bu tabiatıyla antik dünyanın kendi içine yansıtılmış öznelliği yoktur. O günlerde birey özgürce hareket etse bile, somut belirleyicilere, yani devlete, aileye, kadere bağımlıydı. Bu somut belirleyici Yunan trajedisinin özgün bahtsızlığı ve özgün niteliğidir. Kahramanın çöküşü bu itibarla sadece kendi eylemlerinin sonucu olmayıp bir ıstıraptır; buna karşın modern trajedide kahramanın çöküşü esasta ıstırap değil edimdir. Dolayısıyla modern çağda esasen durum ve karakter ağır basar. Trajik kahraman başlı başına öznel bir yansımadır[1] ve bu yansıma onu sadece devletle, aileyle, kaderle olan her dolayımsız ilişkiden dışarıya yansıtmakla kalmaz, onu sık sık kendi geçmiş hayatından da dışarıya yansıtır. Bizi ilgilendiren, onun kendi edimi olduğu kadar, hayatına özgü tikel bir *momentum*'dur. Bu nedenle, trajik olan, durum ve replikten bitap düşebilir, zira dolayımsızlıktan geriye hiçbir şey kalmamıştır. Bu yüzden modern trajedi ne epik ön plana ne de epik arka plana sahiptir. Kahraman tamamen kendi ediminin üzerinde durur ve onların üzerine çöker.

Şimdi burada kısaca ama yeterince geliştirilenlere antik ve modern trajedi arasındaki, şahsen çok önem verdiğim

[1] Kavrama/refleksiyon yoluyla yansıma anlamında –çn.

bir farkı açıklarken trajik suçun farklı doğasını dikkate almak gerekecek. Aristoteles, bilindiği üzere, trajik kahramanda ἁμαρτια[1] olmasını öngörür. Ama nasıl ki Yunan trajedisindeki eylem, eylem ile ıstırap arası bir şeydir, suç da böyledir ve trajik çatışma orada bulunur. Ancak öznellik ne kadar reflektifse, insan Pelagiusçu[2] gözle bireyi ne denli kendi haline bırakılmış addediyorsa suç da bir o nispette etik hale gelir. Trajik bu iki aşırı ucun arasında bulunur. Bireyin hiç suçu yoksa, o zaman trajik ilgi kaldırılmış olur, çünkü o durumda trajik çatışma zayıflamıştır; buna karşılık, kişinin mutlak bir suçu varsa, o zaman bizi artık trajik olarak ilgilendirmez. Dolayısıyla hayati önem taşıyan her şeyin bireyselliğe ve öznelliğe dönüşmesine çağımızın göz yumması trajik olanın yanlış anlaşılmasından ibarettir. Kahramanın geçmişiyle ilgili bir şey bilmek istemeyiz, tüm hayatını sanki kendi marifetiymiş gibi omuzlarına yıkarız, onu her şeyden mesul tutarız ama böylece onun estetik suçunu etik suça dönüştürürüz. Trajik kahraman böylece kötü olur, kötülük bizatihi trajik nesne haline gelir ama kötülüğün hiç estetik ilginçliği yoktur ve günah estetik bir unsur değildir.

Bu ters anlaşılmış teşebbüsün kökeni şu veya bu şekilde çağımızın komik olana yönelişi olabilir. Komik tastamam tecritte yatar; insan şimdi trajik'i bunun içinde geçerli kılmak isterse, o zaman belirsiz masumluğu içinde özgün trajik suçu değil, kötülüğü içinde günahı elde eder.

İyice bir bakılırsa modern edebiyatta buna örnek bulmak zor değildir. Mesela, Grabbe'nin birçok yönden dahiyane yapıtı *Faust und Don Juan*[3] kötülük üzerine inşa

---

[1] (Yun.) Hata, yanlışlık –çn.

[2] Pelagius (MS 360-420) Augustine'in aksine ilk günahı reddeder; bireysel özgürlüğü, insanın (tanrısal inayetin yardımı olmaksınız) iyiliğe erişebileceğini ve hayatının sorumluluğunu üstlenebileceğini savunur –ed.n.

[3] Christian Dietrich Grabbe (1801-1836), *Don Juan und Faust*, Frankfurt (1829) –ed.n.

edilmiştir. Ama bu hususta bir tek yapıta istinaden fikir yürütmektense bunu tüm yakınçağın ortak anlayışına istinaden yapmayı tercih ederim. Şanssız çocukluk dönemindeki izlenimlerden bilahare çöküşünü hazırlayacak raddede altüst olmuş bir birey canlandırılmak istense bu devrimize hiç ilginç gelmezdi, bunun nedeni, tabiatıyla, kusurlu ele alındığı için değildir, ki burada anlayışınıza sığınarak gayet mükemmelen ele alındığını belirtmek isterim, çağımız farklı bir denektaşı kullandığı içindir. Çağımızın bu tür nazlarla ilgisi yoktur; bireyi hiç düşünmeden yaşamından sorumlu kılar. Birey pes ederse bu trajik değil, kötüdür. İçinde yaşama onuruna sahip olduğum neslin tanrıların krallığı olduğu düşünülebilir. Lakin kesinlikle öyle değildir; dolayısıyla güçlülüğün ve yürekliliğin, kendi bahtının, evet hatta bizzat kendinin yaratıcısı olmak istemesi bir ilüzyondur ve bu çağ trajik olanı kaybettikçe umutsuzluğu kazanır. Trajikte bir tür hüzün ve şifa bulunur, ki aslında bunu hafife almamak gerekir ve insan tıpkı devrimizin yapmaya çalıştığı gibi, paranormal yoldan kendini kazanmaya çalışırsa kendini kaybeder ve gülünçleşir. Her birey, ne kadar özgün olursa olsun hâlâ Tanrı'nın, zamanının, milletinin, ailesinin, arkadaşlarının çocuğudur, sadece onların arasında gerçekliğini elde eder, tüm bunların arasında kendi göreceliliğinin mutlak olmasını isterse gülünç olur. Yabancı dillerde ara sıra bir sözcüğe rastlarız, kuruluşundan dolayı belirli bir bağlamda kullanılır ve sonunda bu bağlamda, şayet istenirse, zarf olarak bağımsızlık kazanır: Bu tür bir sözcük bir uzman için kesinlikle kaldırılamayacak bir yük ve bir kusurdur; şayet bütün bunlara rağmen, bir isim olmak ister de, onun beş farklı halinde birden hak iddia ederse, o zaman hakikaten gülünç olur. İşte, birey için de durum aynı, zamanın rahminden belki de güç bela çekip çıkarılmıştır, şimdi bir de kalkıp, o devasa görecelikte illa mutlak olmak isteyince aynı durum ortaya çıkar. Ama bu talepten vazgeçerse, o zaman göreceli olur,

bireylerin en mutlusu da olsa, *eo ipso* trajik olanı elde eder, evet, hatta zannımca, birey ancak trajik olanı elde edince mutlu olur.

Doğası itibariyle trajik olan son derece yumuşaktır, esasen estetik bakımdan, insan hayatı için ilahi şefkat ve merhamet neyse bu da öyledir, ancak bu ondan daha da sevecendir ve onun için ben buna zorda olanı teselli eden bir ana sevgisi derim. Etik olana gelince, o sert ve haşindir. Bu nedenle, bir suçlu hakimin karşısında, annesinin hırsızlığa meyilli olduğunu ve özellikle de ona gebe olduğu sürede öyle olduğunu söyleyerek kendini özürlü göstermek isterse, o zaman hakim sağlık kurumundan suçlu hakkında akli durum raporu temin eder, zira hırsızın annesiyle değil bizzat hırsızla muhatap olduğunu düşünmektedir. Burada bir suç söz konusu olduğu kadarıyla, günahkâr tabii ki estetik olanın tapınağına kaçıp gizlenemez, diğer taraftan bunun onun için yatıştırıcı bir önemi vardır. Ancak her şeye rağmen oraya sığınması uygunsuzdur, çünkü bu izlek onu estetik olana değil, dinsel olana doğru götürmektedir. Estetik geride kalmıştır ve şimdi estetik olana el atmak onun için bir günah daha olacaktır. Dinsel olan, baba sevgisinin dışavurumudur, zira bünyesinde etik olanı içerir ve tastamam aynısı olmaksızın, trajik olana devamlılık yoluyla yumuşaklık kazandırır. Ama estetik ona bu rahatlığı günahın derin aykırılığı kendini ileri sürmeden sağlarken, dinsel olan ona bunu, aykırılık tüm ürkünçlüğüyle kendini gösterdikten sonra sağlar. Tam o anda, günahkârın, sadece günahı ne kadar artarsa kurtarılma olasılığı da o kadar artar diye düşündüğü için kendi omuzlarına yüklediği evrensel günahın altında bayılma raddesine geldiği o tüyler ürpertici anda, teselli de, evrensel günahkârlığın kendini ona da kabul ettirdiği şeklinde kendini ileri sürer, bununla birlikte, bu teselli dinsel bir tesellidir ve biri çıkıp da buna başka bir yoldan, örneğin estetik uçarlıkla erişebileceğini sanırsa, beyhude yere avunur ve ona gerçekten sahip olmuş

olmaz. Dolayısıyla bireyi her şeyden sorumlu tutmak istemek, bir anlamda, zaman açısından çok yerinde bir davranış inceliğidir ama burada sorun bunu yeterince derinlikli ve içten yapmamasıdır, yarım yamalaklığı bundandır. Trajedinin gözyaşlarını hafife alacak kadar mağrurdur ama aynı zamanda merhameti gözden çıkarmak istemeyecek kadar da mağrurdur. Ve zaten insan hayatı bu iki şeye el konulunca, nedir ki, insan soyu nedir ki? Ya trajik olanın kederi ya da dinin derin tasası ve derin hazzıdır. Yoksa bu, o mutlu halktan[1] hasıl olmuş her şeye mahsus bir özellik değil midir?

Yukarıda özellikle antik ve modern trajedi arasındaki farklılığa, bu farkın trajik kahramanın suçu açısından belirginleştiği ölçüde parmak basmaya çalıştım. Bu her şeyin karakteristik farklılığıyla etrafa saçıldığı özgün odak noktası oluyor. Kahraman su götürmez bir şekilde suçlu olduğu takdirde, monolog kayboluyor, koro kayboluyor, kader kayboluyor, o zaman düşünce diyalogda ve eylem de durumda şeffaflaşıyor. Aynı şey bir başka cepheden de, yani trajedinin ortaya çıktığı ortama binaen ifade edilebilir. Aristoteles, malum olduğu üzere, trajedinin seyircide korku ve merhamet uyandırmasını öngörür. Hegel'in de *Estetik* adlı kitabında bu yoruma bağlı kaldığını ve bu noktaların her biri üzerinde çifte görüş benimsediğini, ancak bunların pek öyle pek detaylı da olmadığını hatırlatırım. Aristoteles korku ve merhameti birbirinden ayırırken, insan genel itibariyle korkuyu kişiye refakat eden, merhameti de kati etki eden ruh hali olarak düşünebilir. Benim esas olarak aklımdaki, ikinci ruh hali, çünkü trajik suçun muadili ve dolayısıyla o kavramla aynı diyalektiğe sahip. Hegel bu noktada, cefanın sonlu cephesine karşı koyan merhamet ve gerçek trajik merhamet olmak üzere iki tür merhamet bulunduğunu kaydediyor. Bu yorum gayet doğru da, benim için pek bir önem taşımıyor, zira bu evrensel duygu bir yanlış anlaşılmadan ibaret, modern trajedinin ol-

[1] Kierkegaard burada Yunan halkına göndermede bulunuyor –ed.n.

duğu kadar antik trajedinin de başına gelebilir. Ama gerçek merhamete istinaden eklediği şey sahicidir ve güçlüdür: Das wahrhafte Mitleiden ist im Gegentheil die Sympathie mit der zugleich sittlichen Berechtigung des Leidenden.[1]

Hegel merhameti daha ziyade genel olarak ve bireysel farklılıklara bağlı ortaya çıkan farklılıklarıyla gözlemlerken, ben merhametin farklılıklarını trajik suçun farklılıklarına bağlı olarak ele almayı tercih ediyorum. Bunu hemen detaylandırmak için, "medlidenhed' [merhamet] sözcüğünde ima edilen "lidenhed"in [cefa] oradan çıkaracağım ve her iki duruma da "med" [birlikte] ön ekinde ima edilen duygudaşlığı ekleyeceğim ama seyircinin ruh halindeki keyfiliği ima edebilecek bir beyanda bulunarak değil, bunu öyle bir tarzda yapacağım ki, onun ruh halindeki farklılığı dile getirirken, aynı zamanda trajik suçtaki farklılılığı da dile getirmiş olacağım. Antik trajedide keder daha derindir, acı daha hafiftir; modern trajedideyse acı daha fazladır, keder daha azdır. Kederde daima acıdan daha tözel bir şey vardır. Acı daima, kederin haberi olmayan cefa üzerinde bir refleksiyona delalet eder. Cefa çeken bir ihtiyar gören bir çocuğu gözlemlemek psikolojik açıdan çok ilginçtir. Çocuk henüz acı hissedecek kadar reflektif değildir ama kederi sonsuz derinliktedir. Günah ve suç hakkında bir fikri olacak kadar reflektif değildir; bir ihtiyarın cefa çektiğini görünce, zihninde onun hakkında bir düşünce belirmez ve cefanın nedeni çocuk için görünmez olsa bile, yine de duyduğu hüzünde bunun belirsiz bir önsezisi mevcuttur. Yunan kederi de böyledir, ancak o katıksız ve derin bir harmoni içindedir, bu yüzdendir ki aynı anda o denli yumuşak, o denli derindir. Buna karşın, bir ihtiyar bir gencin, bir çocuğun cefa çektiğini gördüğünde, acı daha fazla, keder daha azdır. Suç fikri ne kadar öne çıkarsa, acı bir o kadar daha büyük, keder bir o

---

1 "Gerçek merhamet, bilakis, etik gereksinimle uyumlu, aynı zamanda mağdurla ilişkili bir duygudaşlık durumudur." (G. W. F. Hegel: *Aesthetics: Lectures on Fine Art*, cilt 3, s. 531) –çn.

kadar daha az derindir. Şimdi, bu durumu antik ve modern trajedinin arasındaki farklılığa aktardığımızı düşünelim, o zaman şöyle denebilir: Antik trajedideki keder daha derindir ve buna denk düşen bilinçteki keder de daha derindir. Lakin şu hep hatırda tutulmalıdır; bu keder benim değil, trajedinin bünyesindeki bir şeydir ve benim Yunan trajedisindeki derin hüznü hakkıyla anlamam için kendimi Yunan bilinciyle özdeşleştirmem gerektir. Dolayısıyla onca insanın Yunan trajedisine hayranlık duyuyor olması, şüphe yok ki, çoğu kez papağan gibi tekrarlamaktan ibarettir; zira çağımızın özellikle gerçek Yunan kederine karşı büyük bir sempati duymadığı ortadadır. Keder daha derindir, çünkü suç estetik belirsizliğe sahiptir. Modern zamanların gözünde acı daha büyüktür. Yaşayan Tanrı'nın[1] eline düşmek dehşet vericidir, Yunan trajedisi hakkında işte böyle denebilir. Tanrıların gazabı dehşet vericidir, yine de acı modern zamanlarda olduğu kadar büyük değildir, kahraman tüm suçunun kahrına katlanır ve suçunun cefası içinde kendine karşı şeffaftır.

Şimdi, trajik suçta olduğu gibi burada da, hangi kederin gerçek estetik keder ve hangisinin gerçek acı olduğunu göstermek yerinde olacak. En buruk acı besbelli ki pişmanlık ama pişmanlık estetik değil etik gerçekliğe[2] sahip. En buruk acı olması, suçun tümünün tam bir şeffaflığa sahip olmasından ama tam da bu şeffaflık yüzünden estetik olarak ilginç değil. Pişmanlıkta bir kutsallık var, estetik olanı gölgede bırakıyor, görülmek istemiyor, hele seyirciye hiç ve bambaşka türden bir kendiliğinden faaliyet gerektiriyor. Modern komedinin pişmanlığı ara sıra sahneye sürdüğü olmamış şey değil de, bu sadece yazarın mantıksızlığını gözler önüne seriyor. Burada pişmanlığı betimlemenin psikolojik ilgi

---

[1] Kutsal Kitap, İbraniler, 10:30-31. "Çünkü, "Öç benimdir, karşılığını ben vereceğim" ve yine, "Rab halkını yargılayacak" diyeni tanıyoruz. Diri Tanrı'nın eline düşmek korkunç bir şeydir. –çn.

[2] (Dan.) Realitet, metinde hayatın gerçeği anlamında kullanılmıştır –çn.

çekebileceği hatıra gelebilir ama yine psikolojik ilgi estetik değildir. Bu, zamanımızda birçok bakımdan kendini belli eden kafa karışıklığının kapsamına giriyor: Bir şey aranıyor ama tam da aranmayacak yerde aranıyor ve daha da kötüsü, insan onu buluyor da, aramaması gereken yerde buluyor; zamanımız insanı tiyatroyla gelişmek, kiliseyle estetik ilham bulmak istiyor, romanlarla iman değiştirmek, ahlaki kitaplarla eğlendirilmek istiyor, vaaz kürsüsünde felsefe ve öğretmen kürsüsünde rahip istiyor. Yani bu acı estetik acı değil ve yine de modern zamanların en yüce trajik uğraş olarak meşgul olduğu şey.

Burada, trajik suça istinaden de aynı şey kendini belli ediyor. Çağımız aileyle, devletle, kan bağıyla ilgili tüm elle tutulur gereksinimlerini yitirmiş; bireyi tamamen kendi haline bırakmak zorunda kalmış, öyle ki bu, tam anlamıyla onun kendi kaderi oluyor, yani suçu günah, acısı pişmanlık oluyor; ancak bu durumda trajik de geçersiz kılınıyor. Dahası, tam anlamıyla, cefakeş trajedi de trajik ilginçliğini yitirmiş oluyor, zira kederin kaynağı olan güç anlamını kaybetmiş ve izleyici şöyle haykırıyor: Kendine yardım et de, Tanrı katı da sana yardım etsin. Bir başka ifadeyle, İzleyici merhametini yitirmiş olsa da, merhamet, nesnel olduğu kadar öznel anlamda da trajik olanın gerçek ifadesi oluyor.

Açıklığa kavuşturmak için, şimdi burada, açıklamamı daha ileri götürmeden önce, gerçek estetik kederi biraz daha yakınen tespit etmek istiyorum. Keder, acının tersi bir istikamete sahip; bu, aptalca bir tutarlılıkla bozulmak istenmediği takdirde –ki bu benim de başka bir yoldan engelleyeceğim şey– şöyle denebilir: Suçsuzluk arttıkça, keder de bir o kadar derinleşir. Bunda ayak diretilirse trajik olan geçersiz kılınacaktır. Geriye daima bir suç *moment*'i kalır ama bu *moment* öznel bir yansıma değildir; Yunan trajesindeki keder bu yüzden o kadar derindir. Zamansız varılan sonuçların önüne geçmek açısından sadece şu kadarını belirtmek isterim; her mübalağa meseleyi sadece bir başka alana kay-

ma noktasına getirir. Yani mutlak suçsuzlukla mutlak suçun birliği estetik değil metafizik bir kategori oluyor.

İsa'nın yaşamına trajedi denmekten kaçınılması, estetik kategorilerin konunun içini boşaltmayacağının algılanmış olmasından kaynaklanıyor. İsa'nın hayatınının estetik kategorilerle tükenemeyecek olması, bundan daha öte bir şey olduğu başka bir şekilde de kendini gösteriyor; şöyle ki bu kategoriler kendilerini bu fenomenlerde nötrlüyorlar ve önemsizlik konumuna geçiyorlar. Trajik eylem bünyesinde daima bir cefa *moment*'i ve trajik cefa da bir eylem *moment*'i taşıyor, estetik olan bunların göreceliğinde yatıyor. Mutlak bir eylemin ve mutlak bir cefanın özdeşliği estetik güçlerin daha ilerisinde ve metafizik olana ait oluyor. İsa'nın hayatında bu özdeşlik var, zira cefa mutlak, çünkü bu kayıtsız şartsız özgür bir eylem ve eylemi mutlak bir cefa, zira kayıtsız şartsız itaatten ibaret.

Dolayısıyla geriye kalan suç *moment*'i öznel bir yansıma değil ve bu da kederi derinleştiriyor. Yani trajik suç sadece öznel suç olmaktan daha öte bir şey, kalıtsal suç oluyor; ama kalıtsal suç tıpkı kalıtsal günah gibi tözel bir kategori ve tam da bu tözelliktir ki kederi derinleştiriyor. Sofokles'in daima hayranlık uyandıran trajik üçlemesi: *Oedipus Coloneus*, *Oedipus Rex* ve *Antigone*, esas itibariyle, bu özgün trajik ilginçlik değerinin üzerinde dönüyor. Lakin kalıtsal suç, şu tezatı içeriyor; suç olması ve yine de suç olmaması. Bireyi suçlu kılan bağ tamı tamına dindarlık oluyor ama bireyin bu suretle üzerine aldığı suç, her türlü estetik belirsizliğe sahip. Derinlikli trajiği geliştirenin Yahudi halkı olmuş olması gerektiği bu noktada rahatça akla gelebilirdi. Örneğin, Yehova için, hasetçi bir tanrıydı, babaların suçlarını üç hatta dört göbekten çocuklarına çektirdi, dendiğini duyunca veyahut Eski Ahit'teki o bir sürü korkunç bedduayı işitince, insan trajik malzemeyi burada aramaya rahatça özenebilirdi. Bununla birlikte, Yahudilik bunun için aşırı etik doygunluğa ermiş; Yehova'nın beddualarını ne kadar korkunç olsa da, adil

cezalar oluyor. Yunanistan'da bu böyle değildi; orada tanrıların gazabı hiçbir etik niteliğe sahip değil, sadece estetik belirsizliğe sahip.

Yunan trajedisinde kederden acıya bir geçiş bulunur ve buna örnek olarak *Filoktetes*'e[1] atıfta bulunmak istiyorum. Bu tam anlamıyla bir cefa trajedisi. Ama yine burada da, önemli ölçüde bir nesnellik hakim. Yunan kahraman kaderinin içinde istirahat halinde, kaderi sabit, aksi söz konusu bile olamaz. Bu unsur esasen kederin acıdaki *moment*'i oluyor. Acıyı esasen başlatan ilk şüphe şu: Bu neden başıma geliyor, başka türlü olamaz mı? Şu muhakkak ki, *Filoktetes*'te, hep gözüme çarpmış olan ve onu bu ölümsüz üçlemeden ayıran, yüksek seviyede bir refleksiyon var: Acısıyla ustaca betimlenmiş bir tezat, ki bunun içinde ziyadesiyle derin bir beşeri hakikat var, lakin her şeyi ayakta tutan bir nesnellik de var. Filoktetes'in refleksiyonu kendi içinde derinleşmiyor ve hiç kimselerin çektiği acının farkında olmamasından yakınması hakiki bir Yunan tavrı. Bunda olağanüstü bir hakikat varsa da, bu acının ıssızlığında kendine yeni bir acı arayan acısıyla tek başına kalmayı dileyen, bizatihi reflektif acı tam burada kendini gösteriyor.

Demek o zaman, hakiki trajik keder bir suç *moment*'i, hakiki trajik acı bir suçsuzluk *moment*'i öngörüyor; hakiki trajik keder bir şeffaflık *moment*'i, hakiki trajik acı bir belirsizlik *moment*'i öngörüyor. Keder ve acı vaziyetlerinin birbirlerine teğet geçtiği diyalektiği olduğu kadar, trajik suç kavramında yatan diyalektiği de en iyi bu şekilde ortaya koyabildiğime inanıyorum.

Bağdaşımlı çalışmalar veya daha geniş bütünlükler üretmek ortaklığımızın hedeflerine ters düştüğüne göre, Tanrı'nın, doğruluğu içinde aşağı inip mahvedebileceği bir Babil Kulesinde alın teriyle çalışmaya hevesli olmadığımıza göre, bu kargaşanın yerinde olduğunun bilinciyle, tüm beşeri gayretlerin de ortak özelliği olduğunu, bölük pörçük oldu-

[1] Sofokles'in korunmuş yedi trajedisinden biri –çn.

ğunu, onu doğanın uçsuz bucaksız bağdaşımından ayıranın tastamam bu olduğunu, bireyin zenginliğinin de bölük pörçük savurganlık gücünde yattığını, üretken bireye haz veren şeyin teslim alan bireyinki de olduğunu hakikaten kabullendiğimize göre, ama zahmetli ve hatasız bir icra veya bu icranın uzun uzadıya izah ve yorumu olarak değil, ışıl ışıl gelgeçliğin üretimi ve hazzı olarak, onu üreten için, yerine getirilmiş icranın içerdiğinden daha fazlasını içeren bir haz olduğuna göre; çünkü o fikrin tezahürü ve teslim alan birey daha fazlasını içeriyor, zira bir gümüş pırıltısı gibi ondaki üretkenliğini de uyarıyor. İşte, ben diyorum ki, bütün bunların ortaklığımızın yönelimlerine ters düşmesinden dolayı, evet, öyle ki, henüz burada okunmakta olan tümceye, fikrin çığır açmaksızın fırtınalar kopardığı ve toplumuzun resmiyet kazandırmış olduğu bol ünlemli yazı tarzına karşı bir suikast gözüyle bakılması gerektiğinden dolayı, ben de, davranışıma her şeye rağmen isyankar denilemeyeceğine, zira bu tümceyi bir arada tutan bağın, ara tümcelerin özdeyiş türünden ve kasten ve keyfiyen, tüylerini kabarta kabarta ortada dolaşmasını önleyemeyecek kadar gevşek olduğuna işaret ettikten sonra sadece şunu hatırlatmak istiyorum; tarzım aslında olmadığı gibi görünmek üzerine bir denemeydi: Devrimsel.

Cemiyetimiz her toplantıda bir yenilik ve uyanış talep ediyor ve bu maksatla, verimliliğinin yeniden belirlenmesi suretiyle, içsel faaliyetin canlandırılmasını öngörüyor. O zaman gelin, yönelimimizi bölük pörçük bir gayret denemesi veya yazarın ölümünden sonra [kenara atılmış] kâğıtlar yazma sanatı üzerine bir deneme olarak tanımlayalım. Tam anlamıyla bitmiş bir çalışma şairane kişilikle oransızdır; bir kenara atılmış kâğıtların terk edilmişliği ve rastgeleliği, insanın içinde hep, kâğıtların yanı sıra şahsiyeti de şiirselleştirme arzusu uyandırır. Bir kenara atılmış kâğıtlar bir harabeye benzer ve toprağın altına girmiş olanlar için hangi mekân bundan daha doğal olabilirdi ki? O zaman sanat,

aynı etkiyi, aynı savrukluğu ve gelişigüzelliği, aynı anakolüt[1] düşünce tarzını sanatsal biçimde üretmektir; sanat katiyen şimdiki zaman olmayacak olan, içinde daima geçmişte kalan zamanın bir *moment*'ini taşıyan, öyle ki, geçmiş zamanda bugünkü olan, bir haz üretmektir. Bu zaten "kenara atılmış" sözcüğünde ifade bulur. Bir bakıma, şairin meydana koyduğu her şey geride kalır da, tam anlamıyla bitmiş olanına, kurmaca yazarı hayattayken yayımlanmamış olması gibi rastlantısal bir niteliğe sahip olsa bile, kenara atılmış demek insanın aklının köşesinden geçmez. Bunu da insanın ürettiği her şeye has, yorumladığımız şekliyle gerçekliğe sahip bir nitelik, ebediyen tanrıların gözü önünde yaşamak insana bahşedilmiş bir özellik olmadığı için de mülkiyet addediyorum. Evet, kendi aramızda üretilenlere mülkiyet, yani sanatsal mülkiyet, deha diye değer verdiğimize kayıtsızlık, tembellik, taparcasına sevdiğmiz doğa yasasına *vis inertia*[2] demek istiyorum. Böylece kutsal gelenek ve göreneklerimize riayet etmiş oluyorum.

Ve sonuç olarak da, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, kendime doğru yaklaşıyorum, trajik kadın kahramanımı dünyaya salarken, kederin kerimesine kıyafet olarak acının çeyizini verirken, etrafımda bir çember oluşturuyorum. O benim eserim ama yine de dış hatları öyle bulanık, eşkâli öyle belirsiz ki, hanginiz olsa ona âşık olabilir ve onu kendince sevebilirdi. O benim yarattığım, onun düşünceleri benim düşüncelerim ve yine de bana sanki bir aşk gecesinde onun yanına uzanıp dinlenmiş ve o kollarımın arasında derin sırrını ruhuyla birlikte son nefesinde bana teslim etmiş ve aynı anda karşımda benim için değişivermiş, kayboluvermiş gibi geliyor, öyle ki, onun gerçekliğinden geriye kalan tek iz onun ruh haliymiş gibi, bunun tersi değil, yani benim ruh halim tarafından, gittikçe büyüyen bir gerçekliğin içine doğmuş gibi değil. Lafı

[1] (Dan.) Anakoluthisk. Cümledeki, mantıksızlığa varan anlam uyuşmazlığı –çn.

[2] (Lat.) Atalet gücü –çn.

ağzına tıkıyorum, bana onun güvenini suistimal eden benmişim gibi geliyor, kınarcasına arkamda duruyormuş gibi geliyor, halbuki tam tersi, o, mahremiyetinin içinde habire daha görünürlük kazanıyor. O benim mülküm, yasal mülküm ve yine de bazen bana sanki onun mahremiyetine sinsice süzülüp girmişim gibi geliyor, sanki onu hep arkamda aramak zorundaymışım gibi; halbuki tam tersi, o hep benim önümde duruyor, o sadece ben ona bir varlık bahşettikçe var oluyor.

Onun adı *Antigone*. Bu adı o antik trajediden aldım, esas itibariyle ona bağlı kalacağım ama diğer taraftan her şey modern kalacak. Lakin önce kısa bir açıklama. Bir kadın karakter kullanıyorum, çünkü kadın doğasının farklılığı göstermek için biçilmiş kaftan olduğuna inanıyorum. Bir kadın olarak, hüznün bana görünür olabilmesine yetecek özelliğe sahip oluyor, ancak reflektif dünyanın mensubu olarak acı duyacak kadar refleksiyon sahibi de oluyor. Acı duymak için trajik suçun suçlulukla suçsuzluk arasında yalpalaması icap ediyor. Suçun kadının bilincine işlemesine vasıta olan şeyin daima tözelliğin bir niteliği olması gerekiyor; lakin acıyı duymak için trajik suçun belirsizliğe ihtiyacı olduğundan, refleksiyonun tüm tükenmezliğiyle ortada olmaması lazım; zira o zaman kadını suçundan dışarıya yansıtabilir, çünkü refleksiyon tükenmez öznelliği içinde, acıyı veren kalıtsal suç *moment*'ini alıkoyamaz. Ama bu arada refleksiyon uyanmıştır ve kadını kederden dışarı değil, kederin içine yansıtmak ister, kederi kadın için her an acıya dönüştürür.

Şöyle ki, *Labdakos*'un[1] sülalesi öfkeli tanrıların gazabına uğramıştır, *Oedipus* sfenksi öldürmüş, Teb'i özgürlüğüne kavuşturmuş, *Oedipus* babasını öldürmüş, annesiyle evlenmiş ve *Antigone* bu evliliğin meyvesi olmuştur. Yunan trajedisinde bu böyle. Ben burada yolumu değiştiriyorum. Benim açımdan her şey aynı ve yine de her şey farklı. Onun sfenksi öldürdüğü ve Teb'i özgürlüğüne kavuşturduğu herkesin malumu ve *Oedipus* saygı ve takdir içinde ve *Jokaste*'yle olan

[1] Yunan mitolojisinde, Laios'un babası, Oidepus'un büyük babasıdır –ed.n.

evliliğinde mutlu bir hayat sürüyor. Öbürleri insan gözüne gözükmüyor ve bu kâbuslu rüyaya gerçek diyecek bir ipucu da henüz çıkmamış. Bunu sadece *Antigone* biliyor. Nasıl öğrenmiş olduğu trajik ilgi alanının dışında kalıyor ve herkes bu hususta kendince bir izah yoluna başvurabilir. Daha çok genç yaşta, erginlik çağına bile girmeden evvel, bu tüyler ürpertici sırra dair karanlık imalar ruhunu bir anlığına ele geçirmiş, ta ki katiyet onu bir vuruşta kaygının kollarına savurana kadar. Ve burada daha şimdiden, modern trajinin bir tanımını elde ediyorum. Kaygı bir refleksiyon ürünü ve bu açıdan özü itibariyle kederden farklı. Kaygı, öznenin kendini hüzne intibak ettirme ve onu özümseme organı. Kaygı, kederin insanın yüreğine nüfuz etmesini sağlayan hareket gücü. Ama bu güç bir ok kadar süratli değil; ardışık, ilk ve son değil, devamlı olarak var. Delicesine erotik bir bakış nesnesini nasıl arzu ederse, kaygı da kederi arzu etmek için ona öyle bakıyor. Sakin ve sağlam aşkın gözleri sevdiği nesneyle nasıl meşgul olursa, kaygı da kederle öyle meşgul. Ama kaygının bünyesinde bir *moment* daha var ve bu onun, nesnesini daha da sağlamca kavramasını sağlıyor, zira onu hem seviyor, hem de ondan korkuyor. Kaygının çift fonksiyonu var; kısmen de keşif hareketi, devamlı dokunuyor, yokluyor ve bu şekilde hüznün etrafında dolanırken, onu keşfediyor. Ya da kaygı apansız; kederi bir anda kaplıyor ama öyle ki, o bir an derhal ardışıklık içinde çözünüyor. Kaygı bu anlamda özgün bir trajik kategori ve eskilerin şu deyişi buraya hakkıyla uygun düşüyor: *quem deus vult perdere, primum dementat.*[1] Kaygı dilin kendisinin bizzat gösterdiği bir refleksiyon kategorisidir; çünkü ben bir şey için kaygı duyduğumu söyleyince, kaygı duyduğum şeyi böylece kaygıdan ayırmış oluyorum ve kaygıyı hiçbir zaman nesnel anlamda kullanamıyorum, halbuki keder duyuyorum deyince, keder duyduğum şeyi ifade ettiğim kadar, ondan duyduğum kederi

1 (Lat.) Sofokles'in *Antigone*'sinden bir replik. *Tanrı kimi mahvedecekse önce onu deli eder* –çn.

de ifade etmiş oluyorum. Ayrıca, kaygı daima zaman üzerinde bir refleksiyon içeriyor, şimdiki zaman için kaygı duyamıyorum, sadece geçmiş ve gelecek zaman için duyabiliyorum, ancak şimdinin kaybolacağı bir şekilde karşı karşıya getirilen geçmiş ve gelecek refleksiyon kategorileri oluyor. Halbuki Yunan kederi, tüm Yunan yaşamında olduğu gibi şimdide ve keder buna istinaden daha derin ama acı daha az oluyor. Kaygı bu açıdan özü itibariyle modern trajiğe ait. *Hamlet*'in bu denli trajik olması, annesinin işlediği suçu sezinlemesinden dolayı. *Robert le diable*[1] başkalarına o kadar acı vermesinin nasıl mümkün olabildiğini sorar. Annesinin bir muzip cüceden peydahladığı *Høgne* kazara sudaki aksini görünce, bu vücut şeklini nereden aldığını annesine sorar.

Farklılık şimdi apaçık ortada. Yunan trajedisinde *Antigone* babasının kör talihini hiç dert edinmiyor. Bu talih tüm sülalenin üzerine zifiri bir hüzün şeklinde sessizce çökmüş. *Antigone*'nin yaşamı tüm diğer genç Yunan kızları gibi kaygısızca gelişiyor, ve koronun hiç kuşku yok ki onun haline yüreği sızlıyor, zira ölümü kesin, böyle gencecik bir yaşta hayatı terk edecek, hazların en güzelini tatmadan terk edecek, anlaşılan kendi ailesinin derin kederi *Antigone*'nin hatırına bile gelmiyor. Bu hiçbir suretle havailik demek değil, tikel bireyin sülalesiyle olan ilişkisinden endişe duymadan, kendi başına buyruk durduğu anlamına da gelmiyor. Ama bu, su katılmamış Yunan tavrı. Hayat koşulları onlara, üzerinde yaşadıkları ufuk çizgisi gibi bir kereliğine bahşedilmiş. Ruha baskın bir ton veriyor ki, bu keder, acı değil. *Antigone*'de trajik suç belirli bir noktada yoğunlaşıyor; kralın yasak emrine rağmen erkek kardeşinin naaşını gömmüş olmasında. Buna kendi başına bir olgu, bir kız kardeşin sevgi ve hürmetiyle, keyfi bir beşeri yasak arasındaki bir çatışma gözüyle bakılırsa *Antigone* bir Yunan trajedisi olmaktan çıkar, tamamen modern trajik bir hale dönerdi. Yunan anla-

[1] Gustav Benjamin Schwab, *Buch der schönsten Geschiechten und Sagen* I-II (Stuttgart, 1836) adlı yapıtındaki Fransızca bir şiirin başlığı –çn.

yışına göre, trajik ilgi alanı, *Oedipus*'un kara bahtının bir erkek kardeşin talihsiz ölümünde, bir kız kardeşin belirli bir beşeri yasakla arasındaki çatışmada ses getirmesinde, *Oedipus*'un trajik kaderinin doğum sonrası sancıları gibi ailesinin her bir filizinde dal salmasında yatıyor. Bu bütünlüktür ki seyircinin kederini o kadar sonsuzcasına derinleştiriyor. sadece bir birey değil, küçük bir dünya mahvoluyor, bu nesnel hüzün, ki serbest bırakılınca, kendi korkunç neticelerine doğru ilerliyor, bir doğa gücü gibi ve *Antigone*'nin hüzünlü kaderi babasınınkinin bir yankısı gibi, dozu daha da artmış bir hüzün. Dolayısıyla *Antigone* kralın yasak emrine rağmen erkek kardeşini gömmeye karar verince, bunu özgür bir eylem olarak görmekten ziyade babaların suçunun çocukların alınyazısı olması sebebiyle vahim bir gereklilik olarak görüyoruz. *Antigone*'yi içinde beslediği kardeş sevgisi için sevebileceğimiz kadar bir özgürlük pekâlâ var da, kaderin kaçınılmazlığında, deyim yerindeyse, daha gürültülü bir nakarat da yatıyor, öyle ki, sadece Oedipus'un hayatını değil, ailesini de tümüyle kaplıyor.

Şimdi Yunan *Antigone* böylece gamsız kedersiz yaşarken, bu yeni vaka ortaya çıkmamış olsaydı, insan onun hayat yolunda adım adım, hem de mutluluk içinde yol aldığını farz edebilirdi, halbuki bizim *Antigone*'mizin hayatı esasen sona ermiş bulunuyor. Bu onu cimrice donattığımdan değil, ne demişler, doğru yerdeki iyi bir söz gümüş çanaktaki altın elmalar gibidir, işte ben de kederin meyvesini aynen böyle, acının çanağına bıraktım. Bizim *Antigone*'nin donatısı güve ve pasın kemirebileceği kibirli bir tantana değil, tükenmez bir hazine, hırsız eller girip çalamaz; kendi de bunun için fazlasıyla açıkgöz. Onun hayatı Yunan *Antigone*'ninki gibi gelişmiyor, dışarıya değil içeriye dönük, sahne dışsal değil içsel, ruhsal bir sahne.

Sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, ilginizi bu kızın üzerine çekmeyi başaramadım mı, yoksa son çare olarak captatio ve-

nevoleniæ'ye[1] mi başvurmam gerekiyor? *Antigone* de yaşadığı dünyaya ait değil, o dünya ne kadar dört başı mamur ve sağlıklı olsa da, onun gerçek hayatı yine de gizli saklı; yaşıyor olsa bile, o da bir anlamda ölü, o hayat hareketsiz ve gözden ırak, dünya bir tek iç çekiş bile duymuyor; zira o iç çekiş ruhunun mahremiyetine gizlenmiş; onun kesinen zayıf ve hastalıklı bir kadın olmadığını hatırlatmam gerekmez, bilakis, gururlu ve enerji dolu. İnsanı bir sırrı saklamak kadar yücelten başka hiçbir şey belki de yoktur. Tüm yaşamına anlam kazandırır, bu sadece kendi içindir ama onu dış dünyaya karşı her kibirli görüşten kurtarır ve o kendi sırrında istirahat eder; taşıdığı sır her ne kadar sırların en melunu olsa bile böyle denebilir.

Antigone'miz böyle biri. Sırrıyla gurur duyuyor. *Oedipus* sülalesinin şan ve şerefini müstesna bir şekilde kurtarmak için seçilmiş olmasından gurur duyuyor ve müteşekkir halk *Oedipus*'u minnet ve şükranla göğe çıkarırken, o kendi anlam ve önemini hissediyor ve sırrı giderek ruhunun daha derinlerine gömülüyor, bütün canlılar için daha erişilmez oluyor. Eline ne kadar çok şeyin teslim edilmiş olduğunu hissediyor ve bu ona trajik olarak bizi meşgul edebilmesi için gerekli olan doğaüstü önemi sağlıyor. Kendine özgü bir kişi olarak ilgimizi uyandırabilmeli. O genel mahiyette bir genç kız olmaktan daha öte ve buna rağmen bir genç kız; o bir gelin ve buna rağmen bakire ve tertemiz. Bir kadın gelin olarak yazgısına kavuşmuştur ve o yüzden bir kadın genel anlamda bizi sadece bu yazgıyla ilişkilendirildiği ölçüde alakadar edebiliyor.

Bunun analojileri var. Örneğin, Tanrı'nın gelini diyoruz ki, imanı ve ruhu, içinde sükunetle dinlendiği bir yoğunluğa sahip. Bizim *Antigone*'mize sanırım daha muhteşem bir anlamda gelin diyebilirim, evet, hatta o bundan da öte, o bir ana, salt estetik *virgo mater*,[2] sırrını yüreğinin altında taşı-

[1] (Lat.) Yargı tasarrufu –çn.

[2] (Lat.) Bakire anne –çn.

yor, gizli ve gizemli. Ve o sükût, tam da gizeminden dolayı böyle ama sükûtta yatan bu kendi içine dönüş ona doğaüstü bir duruş kazandırıyor. Kederiyle iftihar ediyor, onu kıskanıyor, çünkü ondaki bu keder, onun aşkı. Bununla birlikte, keder cansız, sabit bir *emtia*[1] değil, devamlı hareket halinde, acıyı doğuruyor ve acıyla doğuyor. Bir genç kızın hayatını bir fikir uğruna feda etmeye karar verdiğinde olduğu gibi, başında kurban tacıyla orada öylece dururken, gelin oluyor, zira o görkemli heyecan verici fikir sayesinde dönüşüm geçiriyor ve başındaki kurban tacı tıpkı bir gelin tacı gibi. Bildiği hiçbir erkek yok ve buna rağmen o bir gelin; onu heyecanlandıran fikri bile bilmiyor, bu kadınca olmazdı ve buna rağmen bile o bir gelin.

Bu suretle bizim *Antigone*'miz kederin gelini oluyor. Hayatını yas tutmaya adıyor, babasının kaderine, kendininkine. Babasının başına gelen gibi bir facia gerektiriyor ve yine de bundan keder duyacak hiç kimse yok, çünkü bunu bilen hiç kimse yok. Ve Yunan *Antigone*'nin erkek kardeşinin naşını son bir kez onurlandırmadan umursamazca bir kenara atmalarına katlanamadığı gibi, kimseler bilmeseydi bunun ne kadar acımasızca olacağını da hissediyor, bir tek damla gözyaşı bile dökülmeyecek olması onu dertlendiriyor ve bu görevi ona bahşettikleri için tanrılara adeta şükrediyor. Bu suretle *Antigone* acısıyla yüce. Burada da Yunan ve modern trajedi arasındaki bir farka parmak basabilirim. Nasıl cefa çektiğini bilen hiç kimse olmadığı için *Philoktetes*'in yakınması gerçekten Yunan; başkalarının bunu anlamasını istemek gayet insani bir dürtü de, reflektif acı bunu arzu etmiyor. Kendi acısını başka bir kimsenin yaşamasını dilemek *Antigone*'nin aklının köşesinden geçmiyor ama babasına karşı böyle hissediyor, yas tutmakta saklı olan adaleti hissediyor, bunun kötülük yapanın suçunu çekmesi kadar estetik mazeretli olduğunu hissediyor. Dolayısıyla Yunan trajedi-

[1] (Yun.) Mülk –ed.n.

sindeki Antigone'yi her şeyden önce, canlı canlı gömülmeye mahkum olma düşüncesi şu hüzün nidasına sevk ediyor:

> ἰὼ δύστανος,
> οὔτ' ἐν βροτοῖς οὔτ' ἐν νεκροισι
> μέτοικος, οὐ ζῶσιν, οὐ θανοῦσι[1]

O kendisi hakkında ömrü boyunca böyle diyebilir. Burada göze çarpıcı bir farklılık var; onun nidasında gerçekçi bir doğruluk yatıyor ve bu da acıyı azaltıyor. Bizim *Antigone*'miz aynı şeyi söylese bu simgesel olurdu ama gerçek acı bu simgesellik. Yunanlar kendilerini simgesel olarak ifade etmiyor, tek nedeni de şu, bunu mümkün kılacak refleksiyon yaşamlarında mevcut değildi. Dolayısıyla Philoktetes kimsesiz bir adada yapayalnız ve terk edilmiş olarak yaşamaktan yakınırken, söyleminde dışsal edimsellik de var; buna karşın *Antigone* tek başına acı çekerken, yalnız olması simgesel ama tam da bu nedenle, acı ilk o zaman tam anlamıyla olgusal oluyor.

Trajik suça gelince, o kısmen *Antigone*'nin erkek kardeşini gömmesi olgusuyla ve kısmen de yukarıda değinilen iki trajedide ihsas edildiği kapsamda, babasının acınası kaderiyle bağlantılı. Burada yine, sülalenin cürümlerini bireyle ilişkilendiren o garip diyalektiğin başında duruyorum. Bu kalıtım yoluyla geçeni. Genel itibariyle diyalektik gayet soyut imgelenir, insan neredeyse sadece mantıksal işlemler üzerinden düşünür. Ama hayat insana bir sürü diyalektik bulunduğunu, hemen hemen her ihtirasın kendine mahsus bir diyalektiği olduğunu kısa zamanda öğretiyor. Dolayısıyla bu diyalektik, yani sülalelin veya ailenin cürümünü, tekil özneyle yalnızca onun, suçun altında ezilmeyeceği şekilde değil –zira bu, kendimizi boşu boşuna ondan etkilenmez hale getirmeye

---

[1] Vah vah, seni bahtsız!
Ne canlı ne ölü,
Hayatta da evsiz barksız bir garip, ölümde de –çn.

çalışacağımız bir doğal sonuç– suçu üstleneceği, ona iştirak edeceği şekilde ilişkilendiren diyalektik bize yabancı olduğu gibi, bizim için hiçbir zorlayıcılığı yok. Bununla birlikte, antik trajik olanın yeniden doğduğunu tasavvur edecek olsak, o zaman her tikel bireyin kendi yeniden doğuşu üzerinde enine boyuna düşünmesi gerekirdi, sadece tinsel anlamıyla değil, ailenin ve sülalenin ana rahmi bağlamındaki sonlu anlamıyla da. Bireyi aile ve sülaleyle ilişkilendiren diyalektiğin öznel diyalektikle hiçbir ilişkisi yok, zira bağlantıyı ve bireyi bağdaşıklıktan çıkarıp yükseğe kaldırıyor; bu nesnel bir diyalektik. Esas itibariyle [aileye] hürmet. Bunu muhafaza etmenin birey için zararlı olduğu söylenemez. Günümüz insanı ruhsal koşullar çerçevesinde yerinde bulmadığı şeyleri doğal koşullar çerçevesinde hoşgörüyor. Ama insan yine de aileyi, bir ferdi cefa çekiyorsa hepsinin birden cefa çekeceği bir bütün olarak görecek kadar yalnızlaşmak, o kadar gayritabiileşmek istemiyor. İnsan bunu gayriihtiyari yapıyor, yoksa o da kısmen cefanın altında ezilmiyor olsa, neden kalkıp da ailenin bir başka ferdi aile için yüz karası olacak diye o denli korksun. Belli ki birey bu cefayı ister istemez sineye çekmek zorunda. Lakin çıkış noktası birey değil, sülale olduğu için, bu mecburi cefa *maximum*; insan doğuştan gelen koşullara tamamen hakim olamayacağını hissediyor ama bunu mümkün mertebe de diliyor. Buna karşın insan doğuştan gelen koşullara kendi gerçekliğindeki bir *moment* olarak bakarsa, o zaman bu tinler dünyasında kendini öyle ifade ediyor ki, bu bireyin suça iştirak ettiği anlamına geliyor. Birçoğumuz bu neticeyi idrak edemiyebiliyor ama o zaman trajik olanı da idrak edememiş oluyor. Birey yalnızlaşmış durumda olduğu takdirde, ya kendi kaderinin yaratıcısı, ki böyle olunca da geriye trajik hiçbir şey kalmıyor, tek kalan şey kötülük –zira bireyin gözünün kamaşması ya da kendi içine kapanması trajik değil, çünkü bu kendi eseri– ya da bireyler varoluşun sonsuz tözünün modifikayonlarından ibaret ve o zaman gene trajik yitmiş oluyor.

Trajik suça gelince, bunun antiği özümsedikten sonraki modern versiyonunda da kendini rahatça belli eden bir farklılık var, zira o ancak şimdi esas itibariyle söz konusu olabilir. Yunan *Antigone* babasının suçuna çocuksu hürmetiyle iştirak ediyor, modern olanında da bu böyle ama Yunan *Antigone*'de babanın suçu dışsal bir olgu, yerinden oynatılamaz bir olgu, tıpkı kederinin sabitliği (*quod non volvit in pectore*)[1] gibi ve doğal sonuç olarak, babasının suçu altında şahsen acı çektiği ölçüde de, bu bütünüyle dışsal bir gerçeklik oluyor. Ama bizim *Antigone*'mizde durum farklı. *Oedipus*'un öldüğünü farz ediyorum. Zaten o henüz hayattayken de *Antigone* bu sırra vakıftı ama sırrını babasıyla paylaşacak cesareti yoktu. Babasının ölümüyle, bu sırdan onu kurtaracak tek çıkış yolunu da yitirmiş oluyor. Bundan böyle sırrını herhangi bir canlıyla paylaşmak babasının değerini düşürmek demek olurdu ve hayatının anlamı her bir gününü, hatta her bir saatini suskunluğa adayarak babasına karşı son hürmet görevini yerine getirmeye dönüşüyor. Ancak bir tek şeyden, bizzat babasının bunu bilip bilmemiş olduğundan haberi yok. İşte modern unsur burada, kederindeki bu tez canlılıkta, acısındaki bu belirsizlikte. Babasını tüm ruhuyla seviyor ve bu sevgi onu kendinden çekip çıkararak babasının suçuna bulaştırıyor; böyle bir sevginin meyvesi olarak kendisini insanlara yabancı hissediyor, babasını sevdikçe kendini suçlu hissediyor, sadece onun yanında huzur bulabiliyor, eşit oranda suçlu olarak birbirleriyle kederlenebiliyorlar. Ama babası hayattayken, hüznünü onunla paylaşamamıştı; zira onun bundan haberdar olup olmadığını bilmiyordu, dolayısıyla babasını da benzeri bir acının içine sürükleme olasılığı mevcuttu. Ve hal böyleyken, babası bundan bihaber olsaydı, suç daha azalırdı. Buradaki hareket sürekli olarak göreceli. *Antigone* olgusal bağlamı kesin olarak bilmemiş olsaydı önemsizleşirdi, o zaman mücadele

[1] (Lat.) Yüreğine havale edemeyeceği bir şey –çn.

etmek için önseziden başka bir şeyi olmazdı, ki bu trajik olarak bizim ilgimizi çekmekte yetersiz kalırdı. Ama *Antigone* her şeyi biliyor; ancak bu bilginin içinde yine de bir bilmezlik mevcut ve bu da kederi daima hareket halinde tutuyor, onu daima acıya dönüştürüyor. Buna ilaveten, *Antigone* dış dünyayla devamlı uyuşmazlık içinde. *Oedipus* halkının hafızasında mutlu bir kral olarak yaşıyor, onurlandırılıyor ve göklere çıkartılıyor. *Antigone* de babasını her zaman hem takdir etmiş hem de sevmiş. Babasını anma ve kutsama törenlerinin hepsine katılıyor, babasına, krallığın tüm bekar kızlarından çok daha fazla düşkün, düşünceleri dönüp dolaşıp hep babasına geliyor, bütün ülke onu örnek müşfik kız evlat olarak göklere çıkarıyor ve aslında bu düşkünlük yüreğindeki acıyı açığa vurabilmesinin tek yolu. Babası hiç aklından çıkmıyor, ama nasıl, bu onun acılı sırrı. Ama kendini kedere kaptırmaya cesaret edemiyor, yas tutmaya cesareti yok, omuzlarındaki ağırlığı hissediyor, yas tutarken insanlara yakalanırsa ellerine ipucu verir, dolayısıyla bu nedenle de kederlenecek diye değil, acı çekecek diye korkuyor.

Bu şekilde meydana çıkardığım ve geliştirdiğim *Antigone*'nin bizi alakadar edeceğini sanıyorum ve onun pekâlâ trajik dalda şansını deneyip bir trajedide karşımıza çıkabileceğini inandığımı söylediğimde beni uçarılıkla veya baba zaafıyla suçlamayacağınızı düşünüyorum. O şu ana kadar sadece epik bir figürdü, içinde taşıdığı trajik sadece epik ilgiye uyandırabilir.

Uyum sağlayacağı bir bağlam bulmak öyle güç bir iş değil, bu açıdan Yunan trajedisinin sunduklarıyla pekâlâ yetinilebilir. Hayatta olan bir kız kardeşi var, ben onu biraz daha yaşlandırıyorum ve evlendiriyorum. Annesi de yaşıyor olabilirdi. Bu kişilerin daima yardımcı rolde kalacak olması haliyle gayet olağan, tıpkı trajedinin genelde Yunan trajedisi tarzında bir epik unsur içermesi gerçeğinin olağan olduğu gibi ama bu böyle diye, fazla öne çıkması gerekmiyor, monolog durum ona devamlı destek vermesi gerekse dahi burada

devamlı baş rolde. Her şeyin bu tek ana ilgi alanının etrafına toplanmış olduğu düşünülmeli, ki bu ana ilgi Antigone'nin yaşam içeriğini oluşturuyor ve bütün her şey bu şekilde tasarlanınca, soru şu oluyor: Dramatik ilgi nasıl sağlanacak?

Yukarıda resmedildiği şekliyle, kadın kahramanımız şimdi neredeyse hayatının bir *moment*'ini es geçmek isteyecek, kendine artık tümüyle ruhsal bir hayat istiyor, ki bu doğanın hoş görmediği bir şey. Ama ruhu böylesine bir derinliğe sahipken, âşık olunca, ister istemez olağanüstü bir ihtirasla sevecek. İşte şimdi dramatik ilginin yanında duruyorum; *Antigone* âşık ve bunu acı içinde diyorum, *Antigone* sırılsıklam âşık. Belli ki trajik çakışma burada yatıyor. Genel itibariyle neye trajik çatışma deneceği hususunda az çok seçici olmak gerekiyor. Çatışan güçler ne kadar duygudaşsa, ne kadar derin ve aynı zamanda homojense, çatışma bir o kadar daha hatırı sayılır oluyor. Yani o âşık ve aşkının nesnesi bundan bihaber. Benim Antigone'm hiç öyle sıradan bir kız değil ve nitekim başlık parası da sıradan değil, aynı şekilde acısı da. O, başlık parasız hiçbir erkeğe ait olamaz, bunun yüksek riskli olacağını, yakın bir izlemciden bunu saklamanın imkânsız olacağını düşünüyor, saklamak istemiş olsaydı bu aşkına karşı günah işlerdi ama bu başlık parasıyla ona ait olabilir mi? Bu konuda hiç kimseye içini dökebilir mi, bu sevdiği adam bile olsa? *Antigone* güç sahibi, bütün mesele kendi hayrı için, yüreğini hafifletmek için, acısını kimseye açıp açamayacağı; ona pekâlâ tek başına dayanabilir ama rahmete kavuşana karşı savunabilir mi? Aslında, sırrını sevdiği adama açarak kendi de bir bakıma kederleniyor; çünkü kendi hayatı o sırrın içinde kederle dokunmuş. Ama bu onu kaygılandırmıyor. Mesele sadece babasıyla ilgili. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, çatışmanın duygudaş bir doğası var. Önceden huzurlu ve sakin olan hayatı şimdi –elbette bunu saklıyor– galeyana gelmiş ve tutkuyla köpürüyor ve replikleri burada acıma duygusu uyandıracak bir şekle bürünmeye başlıyor. Kendisiyle mücadele ediyor, sırrı için hayatını

feda etmeye hazırdı ama şimdi aşkını feda etmesi gerekiyor. Galip geliyor, yani sırrı galip geliyor ve kendi kaybediyor.

Şimdi ikinci çatışmaya sıra geliyor, zira trajik çatışmanın gerçekten derin olabilmesi için çatışan güçlerin homojen olması lazım. Bir önce betimlenen çatışma bu niteliğe sahip değil; bu çatışma esasen babasına olan sevgisiyle kendine olan sevgisi ve kendine olan sevgisinin büyük bir fedakârlık olup olmadığı arasındaydı. Diğer çatışan güç sevgilisine olan duygudaş sevgi oluyor. Erkek sevildiğini biliyor ve cesurca hücuma geçiyor. Kadının direnci onu haliyle hayrete düşürüyor; epey alışılmadık güçlüklerin söz konusu olduğunu hissediyor ama yine de onları alt edebileceğini düşünüyor. Erkek için en önemli olan şey kadını, onu ne kadar çok sevdiğine, evet, hatta ona olan aşkından vazgeçmeye mecbur kalırsa hayatının da sona ermiş olacağına inandırabilmek. Velhasıl, ihtirası neredeyse gerçekliğini kaybediyor ama o direnç sayesinde daha bir yaratıcılık kazanıyor. Her aşk teminatıyla kadının acısını daha bir arttırıyor, her iç çekişiyle keder okunu kadının yüreğinin daha derinlerine saplıyor. Onun hislerini harekete geçirmek için denemediği yol kalmıyor. Babasını ne kadar çok sevdiğini o da herkes gibi biliyor. Kadınla *Oedipus*'un mezarı başında rastlaşıyor, yüreğini hafifletmek için sığındığı yerde, bu hasret acıyla karışık olsa dahi kendini baba hasretinin eline bıraktığı yerde; çünkü onunla bir daha nasıl tekrardan karşılaşacağı, babasının suçunu bilip bilmediği hakkında bir fikri yok. Erkek onu hayrete düşürüyor, ona babasına duyduğu sevgi adına yalvarıyor, kadında olağanüstü bir etki uyandırdığını seziyor ve sebat ediyor, tüm umudunu bu vesileye bağlıyor ama bu yöntemle sadece kendi aleyhine çalışmış olduğunu fark etmiyor.

Yani demek ki, adamın ilgisinin odağı kadının sırrını zorla çekip çıkarmak. Onu kısa süreliğine deliye döndürüp, bu yoldan oyuna getirmenin bir faydası olmazdı. Çatışan güçler o derece birbirine denk ki, trajik birey için eylem imkânsız hale geliyor. Kadının içindeki acı şimdi duyduğu aşk-

tan, sevdiği erkekle arasındaki cefalı duygudaşlıktan dolayı daha bir artmış. O ancak ölümde huzur bulabilir; dolayısıyla tüm yaşamı hüzne adanmış oluyor ve kendi de böylece mukadder bir felaketin kendisinden sonraki nesle de bulaşması ihtimalinin karşısına, deyim yerindeyse, bir sınır çizmiş, bir set çekmiş oluyor. Adama duyduğu aşkın derinliğini yalnızca son nefesini verirken itiraf edebilir, ona ait olduğunu ancak ona ait olmadığı anda adama itiraf edebilir. Epaminondas[1] Mantineia'daki muharebede yaralandığında, oku yaranın içinde bırakmıştı, ta ki muharebenin kazanıldığı kulağına gelene kadar; oku çekip çıkarsa bunun ölümü olacağını biliyordu. Antigone de sırrını böyle, hayatın habire daha derine daldırdığı bir ok gibi yüreğinde saklıyor ama onu hayatından etmeden; ok yüreğine saplı kaldığı sürece o hayatta kalabilir ama çekip çıkarıldığı anda, ölmek zorunda. Ama o sırrı çekip almak, sevdiği adam uğruna mücadele etmeye mecbur olduğu şey, bu sevdiği kadının kesin ölümü demek olsa dahi. Peki şimdi kimin eline düşecek? Sağ olanın mı, yoksa ölü olanın mı? Ölü olanın eline düşmesi bağlamında, *Herkül* hakkındaki sağ biri tarafından değil ölü biri tarafından öldürüleceği kehaneti[2] ona da uyuyor, çünkü babasına ait anıları onun ölüm nedeni oluyor; sağ olanın eline düşmesi bağlamında da, anılarının onu öldürmesine talihsiz aşkı vesile oluyor.

---

1 Aslen Tebaili olan meşhur Yunan komutan (MÖ 418-MÖ 362) –çn.

2 Yunan mitolojisinde, Kentaurlardan Nessos'u öldüren Herkül, sonrasında onun kanıyla zehirlenir. Babası Zeus ona ölümsüzlük bahşettiğinde ölümün eşiğinden döner –ed.n.

GÖLGE OYUNU

Psikolojik Meşgale

Συμπαρανεκρωμενοι
(Ölüler Cemiyeti)
için
Sunum

Abgeschworen mag die Liebe immer seyn;
Liebes–Zauber wiegt in dieser Höhle
Die berauschte, überraschte Seele
In Vergessenheit des Schwures ein.

***

Gestern liebt' ich,
Heute leid' ich,
Morgen sterb' ich
Dennoch denk' ich
Heut' und Morgen
Gern an Gestern.[1]

---

[1] Aşk her zaman tövbekâr olabilir;
Aşk-tılsımı bu kovukta teskin olur
Ruh şaşkın, sarhoş,
Rastgele bir yeminin unutkanlığıyla.

Dün sevdim,
Bugün acı çekiyorum,
Yarın öleceğim,
Ancak bugün ve yarın
Düşünmek istediğim
Dün.
(Lessing, Gotthold Ephraim, "Lied aus dem Spanischen," *G. E. Lessing's sämtliche Schriften*, Berlin: 1825-28) –çn.

DOĞAÇLAMA SÖYLEV

Şu saatte cemiyetimizin kuruluşunu kutluyoruz, o sevindirici durum yeniden tekerrür etti, en uzun gün sona erdi ve gece galip gelmeye başlıyor diye yeni baştan bayram ediyoruz. Uzun, upuzun gün boyunca bekledik, daha bir an öncesine kadar ne uzun diye ah ediyorduk ama şimdi umutsuzluğumuz sevince dönüştü. Zafer önemsiz ve günün üstünlüğü tabii ki bir süre devam edecek ama egemenliğinin kırıldığı da gözümüzden kaçmıyor. Bu yüzden, gecenin zaferini kutlamak için herkes fark edinceye kadar beklemiyoruz, sünepe burjuva hayatı günün giderek kısaldığını bize hatırlatana kadar beklemiyoruz. Hayır, genç bir gelinin gecenin gelişini sabırsızlıkla beklediği gibi, biz de alacakaranlığın çöküşünü özlemle bekliyoruz, gecenin yaklaşan zaferinin ilk habericisini ve günler kısalmasaydı buna nasıl katlanırdık diye umutsuzluğa düşmenin sınırına ne kadar yaklaşmışsak neşe ve hayret bir o kadar daha artıyor.

Aradan bir yıl geçti ve cemiyetimiz var olmaya devam ediyor. Buna sevinecek miyiz, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, onun varoluşu her şeyin bir sonu olduğu inancımızla alay ediyor diye sevinmemiz mi gerek, yoksa aksine, o hâlâ mevcut diye matem tutup ama diğer yandan da sadece bir yıllık mevcudiyeti kaldı diye bayram mı edelim; zira o zamana kadar ortadan kaybolmazsa onu bizzat biz ortadan kaldırmaya karar vermemiş miydik? Onu kurarken öyle ileri görüşlü planlar yapmadık, çünkü hayatın adiliği ve varolu-

şun hainliğiyle olan yakın aşinalığımızla, evrensel adalete yardımcı olmaya ve o bizden evvel davranmazsa kendimizi bizzat kendimiz yok etmeye karar vermiştik. Aradan bir yıl geçti ve cemiyetimiz hâlâ insan kaynıyor ve daha hiç kimse uzaklaştırılmadı, hiçbir kimse kendini uzaklaştırmadı, zira hepimiz bu konuda oldukça gururluyuz, çünkü hepimiz ölümü en büyük mutluluk olarak görmek istiyoruz. O zaman buna kederleneceğimize sevinmeyelim mi, hayat hengâmesinin birazdan bizi saçıp savuracağı, hayat fırtınasının bizi birazdan kapıp götüreceği ümidiyle bayram etmeyelim mi? Esasında, bu düşünceler cemiyetimize daha uygun düşüyor, şimdilerin cümbüşüyle, çevrenin bütünüyle daha iyi uyuşuyor. Bu küçük odanın zeminine, ülke adetine uygun olarak yeşillik döşenmiş olması dahiyane ve etkileyici değil mi, sanki cenazeye hazırlanır gibi ve sonra biz etrafımızda esen çılgın fırtınadan sakınırken, rüzgârın heybetli sesine kulak verirken, çevremizdeki doğa bizzat bizi alkışlamıyor mu? Evet, gelin bir an susalım ve fırtınanın müziğini dinleyelim, kıvrak istikametini, yürekli isyanlarını ve denizin küstahça kükreyişlerini dinleyelim ve ormanın ürkekçe iç çekişini ve ağaçların çaresiz çatırtısını ve çimenlerin bitkin hışırtısını. Elbette ki insanlar ilahi olanın sesinin şiddetli rüzgârda değil yumuşak esintide olduğunu söylerler;[1] zira kulağımız yumuşak esintileri kaydedecek şekilde değil, elementlerin gürültüsünü içine emecek şekilde yapılmış. Ve acaba niçin daha şiddetle ileri atılmıyor ve hayatı ve dünyayı ve bu kısa söylevi sona erdirmiyor, bari en azından, bu sonuncusunun öbür hepsinden öte bir meziyeti var, yakında son buluyor. Evet, insanlar onu fark etmeksizin, gamsız bir telaş içinde

---

1 Kierkegaard burada 1. Krallar 19:11/12'ye göndermede bulunuyor: Rab, "Dağa çık ve önümde dur, yanından geçeceğim" dedi. Rab'bın önünde çok güçlü bir rüzgâr dağları yarıp kayaları parçaladı. Ancak RAB rüzgârın içinde değildi. Rüzgârın ardından bir deprem oldu, RAB depremin içinde de değildi. Depremden sonra bir ateş çıktı, ancak Rab ateşin içinde de değildi. Ateşten sonra ince, yumuşak bir ses duyuldu –ed.n.

yiyip içse, evlense ve ürese dahi, yeryüzünün temel ilkesi olmaya devam eden bu girdap keşke infilak etseydi ve içsel bir hınçla dağları, devletleri, kültürün ürünlerini ve insanlığın zekice icatlarını üzerinden silkip atsaydı, keşke her şeyin sonunu ilan eden kıyamet davullarından daha inandırıcı son bir korkunç feryatla infilak etseydi, keşke kımıldasa ve üzerinde durduğumuz bu çıplak kayayı, sanki burnuyla bir toz zerreceğine üflermişçesine, rahatça fırıl fırıl döndürseydi. Ama gece galip geliyor ve gün kısalıyor ve umut artıyor! O zaman bardaklarınızı yeniden doldurun, sevgili içki dostlarım, bu kadehi sizi, her şeyin ebedi anasını, sessiz geceyi selamlamak için kaldırıyorum! Her şey senden geldi, her şey yine sana dönecek. Yeryüzüne bir kez daha merhamet et, sesini bir kez daha yükselt ki her şeyi bir araya toplayasın ve hepimizi rahminde güvende tutasın! Seni selamlıyorum karanlık gece, seni bir fatih olarak selamlıyorum, bu beni rahatlatıyor, çünkü sen sonsuz kayıtsızlığınla her şeyi, günü ve zamanı ve ömrü kısaltıyor ve anıların bezdiriciliğini dindiriyorsun.

Lessing o meşhur ilmi incelemesi *Laokoon*'la[1] şiir ve resim sanatı arasındaki sınır mücadelesini betimlediğinden bu yana, aradaki farkın resim sanatının mekânsal, şiirinse zamansal nitelikli olmasından ibaret olduğuna, resmin hareketsiz olanı, şiirinse hareket edeni gösterdiğine, tüm estetlerin fikir birliği içinde kabul ettiği bir tespit gözüyle bakmak gerekir. Bu nedenle, resim çalışmasının nesnesinin bir şeffaflığa sahip olması gerekiyor, böylece içsel olan kendisine karşılık gelen dışsalda yatıyor. Bu durum ne kadar nadiren meydana gelirse ressamın işi bir o kadar güçleşiyor, ta ki aradaki ayrım kendini gösterip bunun hiç de ona göre bir iş olmadığını ressamın kafasına sokana kadar.

---

1 Lessing, Gotthgold Ephraim, *Laokoon, oder, über die Grenzen Malerei und Poesie, Schriften*, II, s: 121-397. *Laocoön* ... (Çev.) W. A. Steel (Everyman, New York, Dutten, 1949) s: 1-110 –çn.

Kederle neşe arasındaki ilişki burada şöyle bir belirtilmiş lakin tam betimlenmemiştir, neşenin kedere oranla çok daha kolaylıkla sanatsal olarak betimlenebildiği rahatça görülür. Bu hiçbir suretle kederin sanatsal betiminin mümkün olduğunu inkâr etmek anlamına gelmez ama hiç kuşkusuz içselle dışsal arasına bir tezat koymanın elzem olacağı bir noktaya ulaşılacağı şeklinde anlaşılmalı, ki bu da sanatın onu tasvirini olanaksız kılıyor. Bu yine kederin bizzat kendi doğasından ileri geliyor. Neşe kendini açığa vurmak isterken keder kendini gizlemek ister, evet, hâttâ bazen göz boyamak ister. Neşe konuşkan, girişken, açık yüreklidir, kendini dile getirmek ister; keder içine kapanık, suskun, yalnızdır ve özüne dönmenin peşindedir. Hayatı kabataslak da olsa kendine gözlem nesnesi yapmış olan hiç kimse bunun doğruluğunu elbette inkâr etmez. Bazı insanların mayası öyle yoğrulmuştur ki, duyguları harekete geçtiğinde kanları cilt altına doğru hücum eder ve böylece içsel devinim dışsal olanda zuhur eder, bununla birlikte bazıları da öyle yaratılmıştır ki, kanları geriye hücum eder, kalp odacıklarına ve vücudun daha iç kısımlarına çekilir. Neşenin ve kederin ifade şekilleri aşağı yukarı böyledir. İlk tarif edilen mizacı gözlemlemek ikincisinden daha kolaydır. İlkinde insan belirtileri gözüyle görebilir, içsel devinim dışsal olanda zuhur etmiştir; ikinci mizaçtaysa insan içsel devinimi üstü kapalı sezinler gibi olur. Dışsal solgunluk sanki içsel bir vedadır ve düşünce ile hayal gizli kovuklarda saklanan kaçkının peşinden seğirtir. Bu özellikle hüznün burada daha yakından değerlendireceğim, reflektif keder denebilecek türü için geçerlidir. Dışsal burada azami bir tek yol gösterici ima içerir, hatta bazen bu kadarını bile değil. İşte bu keder sanatsal yoldan tasvir edilemez, zira içselle dışsal arasındaki denge ortadan kalkmıştır ve bu durumda mekânsal kategorilerin kapsamı dışında kalmıştır. Bir başka açıdan da sanatsal olarak tasvir edilemez. İçsel dinginliğe sahip olmadığı, fikir olarak devinim halinde olduğu için bu devinim onu yeni neticeler doğurarak

zenginleştirmese dahi, devinim kendi başına elzemdir. Kafesinin içindeki sincap misali kendi içinde dolanır durur, ancak bu hayvanda olduğu gibi tekdüze şekilde değil, kederin içsel *moment*'lerinin kombinasyonunda mütemadiyen değişkenlik göstererek olur. Reflektif kederin sanatsal tasvir için bir nesne teşkil edememesi dinginlikten yoksun olmasından, kendiyle uyum içinde olmamasından, kesin herhangi bir tanıma dayanmamasındandır. Acı içinde bir hasta kendini nasıl bir o yana bir bu yana atarsa reflektif keder de nesnesini ve ifadesini bulmak için aynen böyle çırpınıp durur. Keder dinginse, o zaman hüzün giderek içten dışa doğru dönecek, dışsal olanda görünür hale gelecek ve bu sayede sanatsal tasvire nesne olacaktır. Keder dinginse ve kendiyle barışıksa o zaman hareket içeriden başlar ve dışarıya doğrudur; reflektif keder ise içe doğru hareket eder, kaçarcasına dış yüzeyden içeriye doğru hücum eden kan gibi, öyle ki insan ancak onu yel gibi gelip geçen bir solgunluk şeklinde hayal meyal hisseder. Reflektif keder, kederin içeri doğru hücum ettiği ilk anda bile dışsal olanda hiçbir köklü değişikliğe yol açmaz; sadece daha itinalı bir gözlemci onun yok oluşunu şöyle bir hissedebilir; daha sonra da dışsal olanın mümkün mertebe çarpıcı olmaması için onu itinayla gözler.

Bu şekilde içeriye doğru çekilirken en nihayet kendine konaklayabileceğine inandığı bir kovuk, bir içsel sığınak bulur ve şimdi tekdüze devinim başlar. Saatin rakkası gibi bir ileri bir geri sallanır ve bir türlü huzur bulamaz. Mütemadiyen yeni baştan başlar ve tekrar tekrar ölçüp biçer, tanıkları sorgular, muhtelif savları karşılaştırır ve kontrol eder, bunları daha önce yüzlerce defa yapmıştır ama bir türlü son veremez. Tekdüzelikte zaman içerisinde yatıştırıcı etki yapan bir şey vardır. Tıpkı saçaklardan tekdüze bir tıpırtıyla yere inen yağmur damlalarının, tekdüze dönüp duran bir çıkrığın çıkardığı sesin, yukarı katta düzenli adımlarla gezinip duran birinin tekdüze adım seslerinin insanı rahatlatması gibi, reflektif keder de en nihayet bu devinimle

teskin olur ve bu hayali bir devinim olarak onun için bir ihtiyaç haline gelir. Sonunda bir tür denge oluşmuştur; kederi açığa vurma ihtiyacı, kendini bir kere bile ifade edememiş olması durumunda son bulur, dışsal olan dingin ve sakindir ve keder ta içerilerdeki küçücük kovuğunda, yer altı hücresinde muhafaza edilen bir mahkûm misali yaşar, tekdüze bir devinim içinde yıllarca yaşar, hücresinde bir o yana bir bu yana gider gelir, kederin uzun veya kısa yolunu katetmekten asla bezmez.

Reflektif keder kısmen bireyin öznel yapısından, kısmen de nesnel kederden veya kederin sebebinden ileri gelebilir. Hastalık derecesinde reflektif bir birey her kederi reflektif bir kedere dönüştürür, ancak bireysel mizacı ve doğası kendini hiç düşünmeden kederi özümsemesini olanaksız kılar. Bu bizde özel bir ilgi uyandıramayacak bir hastalıklı bir durumdur, zira her rastlantısallık bu yolla metamorfozdan geçer, reflektif bir keder haline gelir. Diğer bir husus da, nesnel kederin veya nesnel kederin bizzat bireydeki sebebinin, bu kederi reflektif bir keder haline getirecek refleksiyonu ne zaman doğuracağıdır. Bu durum nesnel kederin sona ermemiş olduğu ve geride, yapısı her ne olursa olsun, bir şüphe bıraktığı her yerde söz konusudur. Burada, düşüncenin karşısında derhal engin bir çeşitlilik kendini gösterir ve bu, kişinin hayat deneyimlerinin çokluğuna veya keskin zekâsını bu tür deneyimlerle meşgul etmeye olan yatkınlığına bağlı olarak daha da zenginleşir.

Ancak ben hiçbir suretle bu çeşitliliğinin tamamını gözden geçirmeye niyetli değilim, gözüme çarpmış olan bir tekini ele almakla yetineceğim. Kederin sebebi bir hilebazlık ise, o zaman nesnel keder bireyde reflektif bir keder doğuracak yapıdadır. Bir hilebazlığın gerçekten bir hilebazlık olduğunu açığa çıkarmak genelde epey zordur ve yine de her şey buna dayanır; bu konuda şüphe olduğu sürece keder de huzur bulmaz, refleksiyonun içinde mütemadiyen bir o yana bir bu yana dolanır durur. Ayrıca, bu hilebazlık dışsal bir

şeyle değil de kişinin tüm iç yaşamıyla, yaşamının en derinindeki özüyle ilgiliyse reflektif hüznün kalıcılık olasılığı giderek artar. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, bir kadının yaşamı aşkından başka nedir ki? Yani sonuç olarak, talihsiz bir aşkın nedeni hilebazlık olunca, kayıtsız şartsız reflektif bir keder elde etmiş oluyoruz, isterse ömür boyu sürsün, ister birey onu alt etsin fark etmez. Bizzat talihsiz aşk kadın için kederlerin en derinidir, ancak bundan her talihsiz aşkın reflektif bir keder doğuracağı sonucu çıkmaz. Dolayısıyla sevdiği erkek ölürse veya kadın aşkına asla karşılık bulmazsa veyahut hayat şartları kadının dileğinin gerçekleşmesine imkân tanımazsa bu tabii ki bir keder sebebidir ama reflektif keder değildir. Tabii bu söz konusu kişinin önceden hastalıklı bir ruhu olmaması halinde böyledir; aksi takdirde bu kadın ilgi alanımızın dışında kalır. Şayet kadın hastalıklı değilse, o zaman kederi dolayımsız bir keder haline gelir ve bu haliyle sanatsal tasvire nesne olabilir, bu arada reflektif kederi veya bunun ereğini ifade ve tasvir etmek sanat için olanaksız olmayı sürdürür. Bir başka deyişle, dolayımsız keder, kederin tesirinin dolayımsız bir sureti ve tezahürüdür, öyle ki, *Veronica*'nın[1] keten bezinde muhafaza ettiği resim gibi ortama tümüyle uymuştur ve kederin kutsal hatları dışsal olana damgalanıp kalır, güzeldir ve nettir ve herkesçe okunabilir.

Sonuç olarak, reflektif keder sanatsal tasvirin nesnesi olamıyor; zira bir kere katiyen bütünüyle ortada değil, sürekli oluşum halinde; üstelik dışsal, görünür olan vasat ve abes bir mesele. Yani sanat kendini, örnekleri eski yazıtlarda bulunabilen o saflıkla kısıtlı bırakmak istemiyorsa; şöyle ki bir figür tasvir ediliyor, artık ne olursa onu iyi kötü temsil ediyor ama insan bakınca göğsünde bir yafta, bir yürek veya benzeri herhangi bir şey keşfediyor, üzerinde her şey

[1] Hıristiyan inancına göre, İsa çarmıha gerileceği yere giderken Azize Veronica bir bezle İsa'nın yüzündeki terleri siler ve İsa'nın sureti beze geçer –çn.

okunabiliyor, özellikle de, figürün duruşu birinin ilgisini oraya çekecek, hatta parmağıyla orayı işaret edecek olursa, aslında en tepeye şöyle yazarak da pekâlâ ulaşılabilecek bir etki: "Lütfen dikkat!" Eğer sanat bunu yapmak istemiyorsa, o zaman ya bu tür tasvirlerden uzak durmaya ya da bunları şiirsel veya psikolojik işleme devretmeye mecbur.

Ben işte bu reflektif kederi ele almak ve mümkün olduğu nispette de birkaç tablo halinde göz önüne sermek istiyorum. Onlara *gölge oyunları* adını taktım; bunun nedeni kısmen onları hayatın karanlık yanından alıp getirdiğimin kelimeyi söyler söylemez akla gelebilmesiyle kısmen de, tıpkı gölgeler gibi, hemen göze çarpmamalarıyla alakalı. Bir gölgeyi elime alırsam hakkında hiçbir izlenim, esaslı hiçbir fikir edinemiyorum, ancak onu duvara doğru tuttuğumda ve doğrudan resmi değil de duvardaki resmi seyrettiğimde, işte ilk o zaman onu görüyorum. Burada göstermeye çalışacağım içsel resim de böyle, ben dışsal olanı kavrayana kadar göze çarpmıyor. Dışsalın belki de hiç göze çarpıcı bir yanı yok ama onu kavradığımda içsel resmi keşfediyorum, burada göstermek istediğim resim, içsel resim, dışsal olanda görünürlük kazanamayacak kadar narin, zira ruhun en sakin, en yumuşak durumlarından dokunmuş. Bir tabaka kâğıda bakarsam, belki ilk bakışta göze çarpan bir yanı olmayabilir ama onu gün ışığına tuttuğumda ve arasından baktığımda, işte o zaman o incecik içsel resmi keşfederim, adeta doğrudan görülemeyecek kadar ruhsaldır. O zaman gözlerinizi o içsel resimden ayırmayın, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, dışsal olanın dikkatinizi dağıtmasına izin vermeyin veya daha doğrusu, buna siz meydan vermeyin, çünkü ben içsel olana daha iyi nüfuz edebilmek için onu sürekli kenara çekeceğim. Lakin, üyesi olmak şerefine nail olduğum bu cemiyeti benim bu konuda ikaz etmeme gerek yok sanıyorum; zira genç olsak dahi, hepimiz dışsal olana aldanmayacak veya ona seyirci kalmayacak kadar yaşlıyız. Sizlerin bu değerli resimlere dikkat lütfedeceğinize inanacak olsam, bu boş bir

umuda kapılmak mı olurdu, yoksa gayretlerim sizce yabancı ve abes, toplum menfaatine aykırı mı kaçardı; öyle bir toplum ki sadece bir tek ihtiras tanır, kederin mahremiyetine olan duygudaşlık.

Aslına bakılırsa biz de bir tarikat oluşturuyoruz, biz de ara sıra gezgin bir şövalye gibi dünyaya dağılıyoruz, hepimiz kendi yolumuzdan gidiyoruz, canavarlarla savaşmak ya da masumiyetin yardımına koşmak ya da şehvetli aşk maceralarında şansımızı denemek için yapmıyoruz bunu. Bütün bunlar bizi alakadar etmiyor, sonuncusu bile, zira bir kadının gözlerindeki ok bizim katılaşmış göğsümüzü delmez ve mutlu genç kızların neşe saçan tebessümleri bizi tahrik edemez, kederin gizli işareti haricinde. Bırakalım diğerleri hiçbir kız onların şehvetli aşkının gücüne karşı koyamıyor diye övünsün, biz onlara imrenmeyiz, biz hiçbir gizli kederin dikkatimizden kaçmamasıyla, hiçbir mahrem kederin onun en derindeki sığınağına bile mağrurca girmeyi başaramayacağımız kadar iffetli ve kibirli olmamasıyla övünürüz! Hangi mücadele en tehlikelidir, hangisi en fazla maharet gerektirir ve en büyük hazzı sağlar, bunları araştırmayacağız. Biz seçimimizi yaptık, biz sadece kederi severiz, sadece keder arayışındayız ve onun izini keşfettiğimiz her yerde peşinden gideriz; korkusuzca, azimle, ta ki o kendini açığa vurana kadar. Biz her gün bu dövüş için donanırız, her gün bu dövüş için idman yaparız.

Doğrusu istenirse, keder yeryüzünde öyle gizli saklı, öyle sinsice dolanır ki, bir tek ona duygudaşlık hisseden kişi onu sezmeyi başarır. İnsan sokaktan aşağı yürür, her ev bir diğerine benzer ve sadece deneyimli bir gözlemci tek bir evin geceleyin epey farklı olduğunu sezebilir, o zaman orada bir bahtsız dolanır durur, huzur bulamayan biri, merdivenlerden çıkar, ayak sesleri gecenin sessizliğinde yankılanır. İnsan sokakta birbirinin yanından geçer, biri diğerine benzer ve diğeri de çoğu herkes gibidir ve yalnızca deneyimli bir gözlemci o birinin kafasının ta derinlerinde bir kiracı yaşa-

dığını sezebilir, dünyayla hiçbir ilişkisi yoktur, o yapayalnız yaşamını sessiz sedasız ev işleriyle sürdürür.

Dışsal pekâlâ gözlem alanımızdır ama ilgi alanımıza girmez; balıkçı da sabit bakışlarını nehre bu misal dikerek oturur ama nehir hiç ilgisini çekmez, daha ziyade dipteki kımıltılar çeker. Dolayısıyla dışsal olanın bizim için elbette bir önemi vardır ama içsel olanın ifadesi olarak değil, daha ziyade, ta derinde bir şeyin gizlendiğine dair bir telgraf haberi gibi.

İnsan bir yüze uzun süre ve dikkatle bakarsa bazen sanki o baktığı yüzün içinde bir başka yüz keşfeder gibi olur. Bu genellikle ruhun gömülü bir defineyi kollamak için kendini dışsal olandan geri çekmiş bir göçmen sakladığının yanılmaz bir işaretidir ve bu gözlemcinin güzergâhı bir yüzün sanki bir diğerinin içinde yatması olgusuyla ortaya konur, ki bu bir şeyler keşfedilmek isteniyorsa, içe doğru gidilmesi gerektiğine işaret eder. Genelde ruhun aynası olan yüz burada, sanatsal tasvire olanak vermeyen ve genelde kendini geçici bir *moment*'te alıkoyan bir belirsizlik kazanır. İnsana bunu görebilecek göz, gizli kederin bu yanılmaz kanıtını izleyecek bakış gerekir. Bu bakış öyle hevesli ama yine de öyle itinalı, evhamlı ve dayatmacı ama yine de öyle duygudaş, sebatlı ve kurnaz ve yine de öyle içten ve iyi niyetlidir ki, kişinin üzerine hoş bir yorgunluk çöker ve burada kederini açığa vurmaktan bir tür duyumsal haz duyar, kan kaybından ölürken duyulan duyumsal haz misali. Şimdiki zaman unutulmuş, dışsal nüfuz edilmiş, geçmiş yeniden canlanmıştır, keder daha rahat nefes alır. Kederlenen teselli bulur ve kederin duygudaş şövalyesi aradığını bulduğuna bayram eder, çünkü karşımızdakinin değil, geçip gitmiş olanın peşinde, neşe değil –zira o hep karşımızda– keder arayışındayız, çünkü onun yapısında geçip gitmek var ve şimdinin anında onu, gözümüze bir çarpan, sonra köşeden dönüp gözden kaybolan bir insanı gördüğümüz kadar görüyoruz.

Ama keder bazen kendini daha iyi gizleyebiliyor ve dışsal bize bir şey sezdirmiyor ama hiçbir şey. Uzun süre dikkati-

mizden kaçabiliyor ama rastgele bir mimik, bir kelime, bir iç çekiş, sesteki bir tını, gözlerdeki bir işaret, dudaklardaki bir titreyiş, el sıkıştaki bir falso itinayla saklanmış olanı haince ele veriyor, o zaman ihtiras uyanıyor, o zaman savaş başlıyor. O zaman insana atiklik ve sebat ve dirayet gerekiyor; zira gizli keder kadar yaratıcı olan başka kim var, ancak bir müebbet mahkumu o kadar şey düşünecek vakte sahiptir, ve kendini gizlemekte gizli keder kadar atik başka kim var; hiçbir genç kız açtığı göğsünü, gafil avlanmış ketum kederden daha büyük bir kaygı ve atiklikle örtemez. O zaman sarsılmaz bir gözüpeklik gerekir, zira savaş bir Proteus'a[1] karşı veriliyor ama insan bir dirense o pes etmek zorunda, kaçmak için o deniz tanrısı gibi şekilden şekile girmiş, elimizde kıvranan bir yılan, kükreyişleriyle bizi korkutan bir aslan olmuş, yapraklarıyla ıslık çalan bir ağaca veya köpür köpür suya veya çıtır çıtır ateşe dönüşmüş olsa dahi, en sonunda kehanette bulunmaya mecbur ve keder en sonunda kendini açığa vurmaya mecbur. Bakınız, bu serüvenler bizim keyfimiz, bizim boş zaman eğlencemiz, oradakileri denemek bizim şövalyeliğimiz; bu amaçla gece yarısı bir hırsız gibi kalkıyoruz; bu yüzden her şeyi göze alıyoruz; zira hiçbir ihtiras duygudaşlığınki kadar vahşi değil. Serüvensiz kalırsak diye korkmamız gerekmiyor, ondan ziyade oldukça sert ve dayanıklı bir dirençle çarpışacağız diye korkmamız gerekir. Doğabilimcilerin anlattığına göre, yüzyıllara direnmiş iri kayaları infilak ettirmişler ve derinliklerinde, orada hiç gün ışığına çıkarılmadan yaşamını sürdürmüş canlı hayvan bulmuşlar; dolayısıyla bu insanlar için de bu mümkün olsa gerek, dışları kayalık dağ olup içlerinde kederin gizli hayatını ilelebet koruyan insanlar da olmalı. Ama bu ne ihtirasımızı azaltmalı ne de hevesimizi kaçırmalı, bilakis körüklemeli; zira bizim ihtirasımız dışsal ve yüzeysel olanda doyuma ulaşan merak değil, zihinleri ve gizli düşünceleri, hatta ölümün

[1] Geleceği görmekten kaçmak için biçim değiştiren, ancak zorunda kaldığında kehanette bulunan deniz tanrısı –çn.

gözlerimizden esirgediklerini de, kolaçan eden, gizli olanı büyü ve sihirle çağıran duygudaş bir kaygı. Deniyor ki, muharebeden önce Şaul kılık değiştirip bir falcı kadına gitmiş, ve ondan Samuel'in hayalini göstermesini talep etmiş.[1] Onu buna sevk eden hiç kuşkusuz ki sadece merak değildi, Samuel'in gözle görülebilir imgesini görme arzusu da değildi, Şaul onun düşüncelerini öğrenmek istiyordu; o haşin hâkimin yargılayıcı sesini duyana kadar da vesvese içinde beklemiş olmalı. Aynı şekilde, içinizde birini şimdi sizlere sunacağım resimleri dikkatle izlemeye sevk eden de sanırım sadece merak olmayacaktır, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι. Onları tikel kurmaca adlarla tanımlıyor olsam da bu huzurunuza çıkanların sadece bu belirli kurmaca figürlerden ibaret olduğunu hiçbir suretle ima etmiyor. Bu adlara *nomina appellative*[2] gözüyle bakılmalı ve bu cihetle, aranızdan herhangi birinin içinden tikel bir resme daha başka bir ad, daha sevimli bir ad ya da size daha doğal gelen bir ad takmak gelirse bunun benim açımdan hiçbir mahsuru yok.

1. MARIE BEAUMARCHAIS

Bu genç kızı Goethe'nin *Clavigo*'sunda tanıma olanağı buluyoruz, yalnız biz ona daha uzun bir süre eşlik edeceğiz, dramatik ilgiyi kaybedene, kederin tesiri giderek azalana kadar. Ona eşlik etmeye devam edeceğiz; zira bizler, duygudaşlığın şövalyeleri, kedere ayak uydurabilmekte, sonradan edinilmiş hünerler kadar doğuştan gelen yeteneklere de sahibiz.

Bu genç kızın öyküsü kısa; *Clavigo* onunla nişanlandı, *Clavigo* onu terk etti. Hayattaki olguları bir vitrinli dolaptaki antika cisimleri inceler gibi inceleyen biri için bu kadar bilgi yeter; ne kadar kısa olursa o kadar iyi, yine de bir şeyler görebilir. Tantalos'un susuz kaldığı ve Sisifos'un bir ka-

[1] Kutsal Kitap, 1. Samuel 28:8-14 –çn.

[2] (Lat.) Cins isimler. Burada mahlas, lakap anlamında –çn.

yayı dağdan yukarı yuvarladığı da aynı şekilde gayet kısaca anlatılabilir.[1] İnsanın acelesi varsa burada daha fazla durmak boş yere oyalanmak olurdu, zira zaten bildiğinden daha fazlasını öğrenemezdi, olduğu olacağı bu kadar; daha fazla ilgi çekecek olan başka türden bir şey olmalı. Sıkı bir arkadaş grubu çay masasının etrafına toplanmış. Semaver güftenin son dizelerini terennüm ediyor ve ev sahibesi gizemli yabancıya içini dökmesini söylüyor, bu maksatla şekerli su ve reçel getirtiyor ve yabancı başlıyor: Uzun, dolambaçlı bir hikâye. Romanlardaki gibi ama aynı zamanda çok daha başka bir şey: Uzun, dolambaçlı bir hikâye ve kısa, cüzi bir haber. Marie Beaumarchais için kısa bir hikâye olup olmadığı bir başka soru ama şu kadarı kesin: uzun, dolambaçlı değil, zira dolambaçlı bir hikâyenin yine de ölçülü bir uzunluğu vardır. Halbuki kısa bir hikâye bazen kısalığına rağmen en dolambaçlısından da daha uzun olmak gibi akıl ermez bir özelliğe sahiptir.

Reflektif kederin dışsal olanda görünür olmadığına, hareketsiz olduğuna ve güzel ifadesini orada bulmadığına zaten yukarıda değinmiştim. İçsel huzursuzluk bu şeffaflığa izin vermez ve bu durumda dışsal bir çırpıda yok edilir; içsel kendini dışsal olanda beyan edecek olsa, bu daha ziyade bir tür hastalıklı durum içerirdi ki, bu asla sanatsal tasvirin nesnesi olamaz, çünkü güzel olanın ilginçliğine sahip değildir. Goethe bunu üstü kapalı ileri sürer. Ama bu tespitin isabetliliği hususunda hemfikir olunsun olunmasın, insan bunu gelişigüzel görmeye özenebilirdi. Bu tespitin estetik gerçekliğe sahip olduğu üzerinde salt şiirsel ve estetik açıdan iyice düşünüp bundan emin olunca, ancak o vakit daha derin bir bilinç kazanırdı. Şimdi, bir reflektif keder tasavvur edecek

---

[1] Yunan mitolojisine göre, Tantalos tanrıların hoşgörüsünü kötüye kullanmış ve onu çenesine kadar su dolu bir yerde olmasına rağmen su içememe ile cezalandırmışlardır. Yine Yunan mitolojisinde, Sisifos tanrılar tarafından sonsuza kadar büyük bir kayayı bir dağın en yüksek noktasına yuvarlamakla cezalandırılmıştır –ed.n.

olsam ve sanatsal olarak ifade edilebilir mi diye sorsam, dışsal olanın ona göre tümüyle keyfi olduğu hemen belli olur ama bu doğruysa, o zaman sanatsal güzellikten vazgeçilmiş olur. Kız iriymiş ya da ufakmış, önemliymiş ya da değilmiş, güzelmiş ya da o kadar da güzel değilmiş, bütün bunların hiç önemi yoktur. Kafasını bu yana mı o yana mı, yoksa yere doğru mu eğdiği, kasvetli bakışlarla etrafa bakmasının mı yoksa onları kederle yere mi dikmesinin daha doğru olduğu üzerinde kafa yormak, bütün bunlar tümüyle önemsizdir, reflektif kederi ha biri ha öbürü olmuş, diğerinden daha ayrıntılı bir şekilde dile getiremez. İçsel olana kıyasla dışsal daha önemsizleşmiş ve devre dışı bırakılmıştır. Reflektif kederde amaç, kederin mütemadiyen nesnesini aramasıdır, bu arayış kederin huzursuzluğu ve onun hayatıdır. Ama bu keder devamlı bir dalgalanmadır ve eğer her bir an dışsal olan içsel olanın dört dörtlük bir ifadesi olsaydı, o zaman reflektif kederi tasvir etmek için birbirini takip eden bir sürü resim gerekirdi; lakin hiçbir resim kederi başlı başına ifade etmez ve hiçbir resim başlı başına gerçek bir sanatsal değer kazanmaz, zira güzel değil, gerçek olur. Bu resimleri bir saatin saniye ibresini seyreder gibi seyretmek gerekir; faaliyet görülmez ama içsel devinim sürekli değişen dışsal olanda kendini sürekli belli eder. Lakin bu değişkenlik sanatsal biçimde tasvir edilemez, halbuki bütün mesele budur.

Örneğin, eğer talihsiz aşkın nedeni bir aldatmaysa, o zaman acı ve ıstırap kederin nesnesini bulamamasındandır. Aldatma kanıtlanmışsa ve ilgili kişi bunun bir aldatma olduğunu idrak etmişse, o zaman keder elbette dinmiş olmaz ama artık reflektif bir keder değil, dolayımsız bir kederdir. Buradaki diyalektik güçlük aşikârdır, zira genç kız kimin yasını tutuyor? Eğer bir hilebazınsa, o zaman genç kızı terk etmesi aslında iyi olmuştur, ne kadar erkense o kadar hayırlı demektir, genç kızın bilakis buna sevinmesi ve asıl o kişiyi sevmiş olduğu için yas tutması gerekir ve hal böyle olsa da o kişinin bir hilebaz olması derin bir kederdir, lakin bir

aldatma söz konusu olup olmadığı kederin *perpetuum mobile*'indeki[1] huzursuz kımıltıdan ibarettir. Bir aldatmanın bir aldatma olduğu dışsal olgusuna kesinlik kazandırmak zaten epey güçtür, kaldı ki mesele hiçbir suretle bununla veya devinimin durdurulmasıyla bitmez. Şöyle ki, aldatma aşk için mutlak bir paradokstur ve içinde reflektif bir kederin gerekliliği yatar. Aşkın farklı unsurları kişinin içinde birbiriyle çok farklı şekillerde kaynaşmış olabilir ve dolayısıyla birinin aşkı bir diğerininkiyle aynı olamaz; bencillik ya da duygudaşlık üstün olabilir ama aşk nasıl olursa olsun, bütünselliği için olduğu kadar ayrı ayrı *moment*'leri için de aldatma bir paradokstur, düşünemez ama yine de sonuçta düşünmek ister. Evet, öyle ki, bencillik ya da duygudaşlık *moment*'lerinden mutlak surette mevcut ise, o zaman paradoks ortadan kalkar. Yani birey mutlak olan sayesinde refleksiyonu aşmıştır, tabii ki paradoks onu reflektif bir "nasıl" ile ortadan kaldıracağı anlamında düşünmemiştir ama tam da bu şekilde, bunu düşünmeyerek, kendini kurtarmıştır, refleksiyonun telaşlı bilgilendirmelerini veya kafa karıştırmalarının dert etmez, kendiyle barışıktır. Bencilce mağrur aşk gururu nedeniyle aldatma olgusunu kendisi için imkânsız addeder, lehinde ve aleyhinde ne denebilir, söz konusu kişi nasıl savunulabilir veya affedilebilir, bunları anlama derdinde değildir, kendinden mutlak surette emindir, çünkü birinin kalkıp da onu aldatmayı göze alacağına inanamayacak kadar gururludur. Duygudaş aşk dağları yerinden oynatabileceği inancına sahiptir, her savunma onun hiçbir aldatma söz konusu olmadığı inancının yanında hiç kalır, ona göre her suçlama hiçbir aldatma söz konusu olmadığını açıklayan, bunu muhtelif yollardan değil, mutlak yoldan yapan savunucusunun aleyhine hiçbir şey kanıtlamaz. Ama bu gibi bir aşk hayatta ya ender bulunur ya da belki hiç bulunmaz. Genel olarak aşk bünyesinde her iki *moment*'i de içerir ve bu da onu paradoksla temasa geçirir. Yukarıda

[1] (Lat.) Sürekli devinim –ed.n.

betimlenen iki durumda paradoks elbette ki aşk için oradadır, ancak onu alakadar etmez, son betimlenen durumda paradoks aşk içindir. Paradoks kavranılamazdır ama aşk yine de onu kavramak ister ve anlık olarak kendini etkin kılan farklı faktörlerin doğrultusunda, onu çok defa aykırı biçimde düşünme raddesine gelirse de gerisini getiremez. Bu düşünce yolu sonsuzdur ve birey onun yerine bir başka şeyi, bir irade belirlenimini, doğrulama yoluyla ona keyfi bir şekilde sekte vurana kadar son bulmaz ama bu suretle, birey etik niteliklerin kapsamına girmiş olur ve bizi estetik olarak ilgilendirmez. Refleksiyon yoluyla elde edemediğine irade yoluyla kavuşur: sona, dinginliğe.

Bu bir aldatmanın yol açtığı her talihsiz aşk için geçerlidir ki, *Marie Beaumarchias*'de daha bir fazla reflektif kedere yol açabilmesi bozulan bir nişandan ibaret olmasındandır. Nişan bir olasılıktır, bir gerçeklik değildir, ancak tam da bir olasılık olması nedeniyle sekte vurulmuş olduğu için güçlü değilmiş ve bireyin bu darbeye dayanması çok daha kolaylaşmış gibi gözükebilir. Bu ara sıra böyle de olabilir ama diğer taraftan, sadece yok olmuş bir olasılık olması refleksiyonu daha bir fazla körükler. Bir gerçekliğe sekte vurulduğu takdirde kopma genellikle çok daha derindir, her bir sinir koparılmıştır ve kopma bir kopma olarak görüldüğünde, başlı başına bir bütünselliğe sahiptir; bir olasılığa sekte vurulduğu andaki acı öyle fazla olmayabilir ama çoğunlukla bir iki ufak bağ dokusunu tek parça ve sapasağlam olarak geride bırakır, ki bu acının devamına neden olur. Yok edilen olasılık daha yüksek bir olasılık şeklinde başkalaştırılmış olarak kendini gösterir; buna karşın, sekte vurulan olasılık değil de bir gerçeklik ise böylesi yeni bir olasılık icat etmenin o kadar fazla bir çekiciliği yoktur, zira gerçeklik olasılıktan daha yüksektir.

Velhasıl, *Clavigo* kadını terk etmiş, ilişkiyi kalleşçe koparıp atmış. Erkeğe yaslanmaya alışmış olan kadın, erkek onu kendinden itip uzaklaştırınca ayakta duracak gücü ken-

dinde bulamamış, bitkin halde çevresindekilerin kollarına yığılıvermiş. *Marie*'nin içinde bulunduğu durum böyle görünüyor. Ancak başka bir başlangıç da akla uygun gelebilir, genç kadının daha ilk andan itibaren kederi reflektif kedere dönüştürecek güce sahip olduğu, ayrıca ya insanların aralarında onun nasıl aldatıldığından bahsettiğini duyup kendini aşağılanmış hissetmemek için ya da erkeğe karşı hâlâ başkalarının ondan bir hilebaz olarak söz ettiğini tekrar tekrar duymaktan acı duyacak kadar derin hisler beslemesi dolayısıyla kederi kendinde ve kendini kederde tüketmek için herkesle irtibatını kestiği düşünülebilir.

Goethe'ye devam ediyoruz. Genç kadının çevresi ona karşı anlayışsız değil; onu acısını içlerinde hissediyorlar ve bu hissiyat içinde şöyle diyorlar: Bu onun ölümüne mal olacak. Estetik anlamda oldukça doğru. Talihsiz bir aşk öyle bir yapıda olabilir ki, intihar estetik açıdan doğru addedilebilir, ancak bu takdirde bir aldatmadan kaynaklanmış olması lazımdır. Durum böyle olunca, intihar tüm yüceliğini kaybeder ve gururun ona vermeyi reddetmesi gereken bir özellik içerir. Ancak bu durum onun ölümüne mal olur demek, onu erkeğin öldürdüğünü söylemekten farksızdır. Ve bu deyiş genç kadındaki o güçlü içsel sıkıntılarla hakkıyla örtüşür, kadın orada teselli bulur.

Ama yaşam her zaman estetik kategorilerle bağdaşmaz, her zaman estetik normlara boyun eğmez ve genç kadın ölmez. Böylece kadının etrafındakiler zor bir duruma düşer. O yaşamaya devam ederken, ölecek diye tutturmak yakışık almaz; sonra bunu artık ilk başlardaki o patetik enerjiyle yapamadıklarını da görürler, lakin öyle yapmazsa genç kadın teselli bulamayacaktı. Çevresindekiler de o vakit yöntem değiştirir. Erkek için o bir alçaktı derler, bir hilebaz, iğrenç biri, onun için hayatını feda etmeye değmezdi; unut onu, o şeyi de aklına takma, sadece bir nişandı, bu hadiseyi zihninden sil at, sonra hâlâ gençsin, gene umut edebilirsin. Bu genç kadını alevlendirir, zira öfkenin *pathos*'u ondaki diğer ruh

halleriyle uyuşmaktadır, gururu her şeyi hiçe çevirmek gibi intikamcı bir düşünceyle doygunluğa ulaşır, erkeği harikulade bir insan diye sevmemiştir ki katiye. Ondaki kusurları çok iyi fark etmiştir de iyi bir insan, sadık bir insan olduğunu düşünmüştür, onu bunun için sevmiştir, şefkatinden dolayı sevmiştir ve bu yüzden onu unutması kolay olacaktır, zira o erkeğin varlığına asla muhtaç olmamıştır.

Çevresi ve *Marie* yeniden aynı telden çalar ve aralarındaki düet mükemmel bir şekilde sürer. Çevrenin *Clavigo*'nun bir üçkâğıtçı olduğuna inanması güç olmaz; çünkü onu sevmiş olan onlar değildir, dolayısıyla ortada hiçbir paradoks yoktur ve çevresi erkekten hoşlanmış olabildiği kadarıyla (Goethe bunu kız kardeşe istinaden ima eder), tam da bu ilgi onları erkeğe karşı silahlandırır ve bu iyi niyet, ki muhtemelen ondan biraz daha ötedir, nefretin alevlerini besleyecek mükemmel bir yanıcı madde haline gelir. Çevrenin erkeğin üzerine bir sünger çekmesi de zor olmaz ve bunun için *Marie*'nin de aynını yapmasında ısrar ederler. Kadının gururu nefret şeklinde patlak verir, çevresi de yangına körükle gider ve kadın ağır sözlerle ve kandırıcı kurnaz maksatlarla rahatlar ve onlarla sarhoş olur. Etraftakiler memnundur. Genç kadının kendine itiraf etmeye neredeyse hiç yanaşmadığı şeyi, müteakip anda yorgun ve bitkin düştüğünü hissetmezler, onu pençesine almış olan endişe verici önseziyi, bir an için sahip olduğu gücün bir yanılgıdan ibaret olduğunu hissetmezler. O bunları itinayla gizler ve kimseye de itiraf etmez. Çevresi teorik egzersizlerini başarıyla sürdürmesine rağmen, pratik etkilerini de görmek ister. Ancak bunlar meydana çıkmaz.

Çevre genç kadını fitillemeyi sürdürür; kadının sarf ettiği sözler içsel güç göstergesidir ve çevre burada bir tutarsızlık olduğundan şüphelenmez; sabrını yitirir, en aşırıya kaçmayı göze alır, genç kadını gafil avlamak için, iğneli laflarla böğründen vurur. Artık çok geçtir. Anlaşmazlıklar devreye girmiştir. Erkeğin gerçekten bir hilebaz olmasının, çevresi için

küçük düşürücü hiçbir yanı yoktur ama *Marie* için kesinlikle vardır. Ona teklif edilen intikam; erkeği alay konusu etmek, yine de pek bir anlam taşımaz; zira taşıyabilmesi için, erkeğin onu aşkla sevmesi gerekir ki, böyle hissetmediği kesindir ve genç kadının alaycılığı hiç kimsenin bozmaya yanaşmadığı bir çek haline gelir. Diğer taraftan, *Clavigo*'nun bir hilebaz olmasının çevredekilere acı çektirecek bir yanı yoktur ama *Marie* için kesinlikle vardır ve erkek kadının iç varlığında bir savunucu bulmaktan hâlâ tamamen yoksun değildir. Kadın fazla ileri gitmiş olduğunu hisseder, sahip olmadığı bir gücü sezinlemiştir, bunu kabullenmek istemez. Ve sonra erkeği küçük görmek nasıl bir avuntu sağlayabilir ki? O halde kederlenmek daha iyidir. Ayrıca elinde, metnin izahı için büyük önem taşıyan ama aynı zamanda erkeği duruma bağlı olarak daha çok veya daha az avantajlı bir konuma sokacak mahiyette bir iki gizli not olması da muhtemeldir. Ancak bunu kimseye açmamıştır ve açmak da istemez, zira erkek bir hilebaz değilse bu adımı attığına pişman olması ve ona geri dönmesi veya daha da harikuladesi, belki de pişman olmaya hiç ihtiyacı olmaması, kendini temize çıkarması ya da her şeye açıklık getirmesi söz konusu olabilir, ki o zaman genç kadının bu adımı atması kırgınlık yaratırdı, o zaman eski ilişki yeniden kurulamazdı ve bundan kendisi suçlu olurdu, zira elâlemi erkeğin aşkının en mahrem yanlarına kendi tanık etmişti ve eğer ki erkeğin bir hilebaz olduğuna gerçekten ikna olsa da, evet, o zaman hava hoştu ve bu adıma başvurmaması zaten her halükârda kendi açısından en kibarı olurdu.

Böylelikle çevredekiler, istemeden de olsa, genç kadında yeni bir ihtiras uyanmasına alet oluyor, kendi kederini karşı kıskançlık. Genç kadın kararını vermiş ve çevresi onun bu ihtirasına uyum sağlayacak enerjiden her açıdan yoksun; genç kadın rahibe çarşafına bürünüyor; manastıra kapanmıyor ama kederin çarşafına bürünüyor, bu onu tüm yabancı gözlerden gizliyor. Dışa karşı sessiz ve sakin, her şey

unutulmuş, sözlerinde hiçbir ipucu yok, keder yemini etmiş ve şimdi yapayalnız, gözden uzak yaşamına başlıyor. Aynı anda her şey değişiyor; önceleri ona etraftakilerle konuşabilirmiş gibi gelirken, şimdi eli kolu sadece gururunun onu aşkının rızasıyla zorladığı ya da aşkının öngördüğü ve gururunun göz yumduğu sessizlik yeminiyle bağlı değil, nereden ve nasıl başlayacağı hakkında da bir fikri yok ve bu, yeni *moment*'lerin devreye girmesinden ötürü değil, refleksiyonun galip gelmesinden ötürü. Şimdi birisi çıkıp da ona niçin yas tuttuğunu sorsaydı verecek cevap bulamaz ya da o mahut bilgenin[1] yaptığını yapardı, dinin ne olduğunu sormuşlar ve o da üstünde düşünmek için zaman istemiş ve sonra biraz daha zaman istemiş, bu böylece sonsuza kadar devam etmiş ve cevabın bir türlü vadesi gelmemiş. Genç kadın şimdi dünyanın gözünden düşmüş, çevresindekilerin gözünden düşmüş, diri diri gömülmüş; son deliği de kederiyle örtüyor ve tam o anda içini açmanın hâlâ mümkün olabileceğini hissediyor, bir sonraki an onların gözlerinin önünden ebediyen uzaklaşıyor. Ama hüküm verilmiş, kesinen verilmiş ve onun diri diri gömülen herhangi biri için olağan olduğu gibi, yanına verdikleri o azıcık ekmek ve su azığı bitince ölüp gideceğinden korkmaya ihtiyacı yok, uzun süre yetecek besini var; can sıkıntısından korkmaya ihtiyacı yok, meşguliyeti var. Dışsal olarak sessiz ve sakin, hiçbir şey göze çarpmıyor, ancak içsel varlığı sessiz bir ruhun sarsılmaz tözü değil, huzursuz bir ruhun nafile faaliyeti. Yalnızlığı ya da bunun karşıtını arıyor. Yalnızlığın içindeyken, dış yüzü belli bir biçime zorlamanın bedeli olan gerginlikten uzakta, istirahat ediyor. Uzun süre zorlama bir pozisyonda ayakta durmuş ya da oturmuş olan birinin bedenini büyük bir hazla gerip dikleşmesi gibi ya da zorla bükülmüş bir dal misali, dal serbest kalınca nasıl şevkle hemen eski durumuna dönerse, genç kadın da orada aynen böyle canlanıyor. Ya da karşıtını arıyor,

[1] Simonides. *Bkz.* Cicero, *De Natura Deorum, Academica* (Tanrıların Doğası). Harvard University Press, 1933 –çn.

gürültüyü, dikkatini dağıtmayı, oyalanmayı, zira herkesin dikkati başka şeylere kaymışken, o da rahat rahat kendiyle meşgul olabilir ve etrafında yakınen olup bitenler, müziğin nağmeleri, gürültülü patırtılı sohbet, hepsinin sesi sanki ta uzaklardan geliyor, dünyadan kopmuş, küçücük bir odada tek başına oturuyormuş gibi. Ve gözyaşlarına ola ki hakim olamasa da bari yanlış anlaşıldığından emin, belki de hakkını vere vere ağlar; zira insan bir *ecclesia pressa*'da[1] yaşayınca, kendi ibadetinin kamusalınkiyle uyum içinde olması gerçek bir zevktir. O sadece daha durgun bir süreçten korkuyor, çünkü burada daha bir kontrol altında, burada bir yanlış yapmak o kadar kolay olsa da, bunun göze batmasına engel olmak bir o kadar güç.

Dışarıdan hiçbir şey fark edilmiyorsa da içeriden telaşlı bir faaaliyet var. Burada insanın gayet yerinde olarak ve özelikle altını çizerken utandırıcı diyebileceği bir sorgulama sürüyor; her şey ortaya dökülüyor ve didik didik inceleniyor, erkeğin eşkâli, yüz ifadesi, sesi, sözleri. Denildiğine göre, buna benzer mahrem bir sorgulamada sorgu yargıcının bazen sanığın güzelliğine kapılarak sorguyu yarıda kestiği ve devam edecek gücü kendinde bulamadığı olurmuş. Mahkeme sorgu yargıcından gelecek kararı merakla bekler ama bir şey gelmez yine de bunun, sorgu yargıcının görevini ihmal etmesiyle hiçbir suretle ilgisi yoktur; gardiyan onun her gece sorguya geldiğine, suçluyu getirip ona teslim ettiğine, sorgunun saatlerce sürdüğüne, bu görevde olduğu sürece böylesine sebatlı bir sorgu yargıcına hiç rastlamadığına şahadet edebilir. Mahkeme bütün bunlara dayanarak, bunun çok karmaşık bir dava olması gerektiği sonucuna varır. Ve bu durum genç kadının başına bir kere gelmez, defalarca gelir. Her şey olduğu gibi ortaya konur, eksiksiz biçimde, bu dürüstlük ve aşk gerektirir.

Suçlunun sözleri aktarılır: "İşte geliyor, köşeden dönüyor, çitin kapısını açıyor, bakın, nasıl da koşturuyor, beni

[1] (Lat.) Zulüm gören kilise –ed.n.

çok içi çekmiş, bana bir an önce gelebilmek için sanki her şeyi alelacele bir kenara atmış, ayak seslerini duyuyorum, kalp atışlarımdan da daha hızlı, geliyor, işte geldi." Ve sorgu erteleniyor.

"Yüce Tanrı, bu küçücük bir açıklayıcı deyim ama ben bunu o kadar çok defa kendi kendime tekrarladım, bir sürü şeyin arasında hatırladım ki aslında içinde neyin gizlendiğine hiç dikkat etmemişim. Evet, bu her şeyi açıklıyor, o beni gerçekten terk etmedi, geri dönecek. Bütün dünya bu ifadeye kıyasla nedir ki? İnsanlar benden usandı, hiç arkadaşım yoktu ama şimdi bir arkadaşım var, bir sırdaş, her şeyi açıklayan küçücük bir deyim; –geri dönüyor, gözlerini yere indirmiyor, bana yarı sitemle bakıp diyor ki: Ey kıt imanlı[1] ve bu küçücük deyim dudaklarında bir zeytin yaprağı gibi titriyor[2]– o burada." Ve sorgu erteleniyor.

Şartlar böyle olunca bir yargıda bulunmanın daima büyük güçlükler içermesi gayet münasip görülebilir. Genç bir kızın bir hukukçu olması akla yatmasa da bundan katiyen onun yargıda bulunamayacağı sonucu çıkmaz ve yine de bu genç kızın yargısı ilk bakışta bir yargı olsa da daha fazlasını da içeren –şöyle ki hiçbir yargı söz konusu olmadığına olduğu kadar bir sonraki an tamamen aksi bir yargıda bulunulabileceğine işaret eden– bir özellik taşır. "O hiç de hilebaz değildi; öyle olsaydı ta ilk baştan itibaren bunun bilincinde olması gerekirdi ama değildi, kalbim bana onun beni sevmiş olduğunu söylüyor." Hilebaz kavramı bu şekilde geliştirildiği takdirde, aslında hilebaz diye biri belki de hiç yaşamamıştır. Bu gerekçeyle erkeği aklamak suçludaki ilgiyi gösterir, ki katı adaletle bağdaşmadığı gibi tek bir sakıncaya direnemez. "O bir hilebazdı, iğrenç bir insan, duygusuzluğu ve kalpsizliğiyle beni ölesiye bedbaht etti. Onu tanımadan önce hayatımdan memnundum. Evet, doğru, o denli mutlu olabileceğimi hiç tahayyül edemezdim, hazzın nasıl bir zen-

---

[1] Kutsal Kitap, Matta 6:30, 8:26, 14:31, 16:8, Luka 12:28 –çn.

[2] Krş. Kutsal Kitap, Yaratılış 8:11 –çn.

ginlik olduğunu bana o öğretti ama yine onun bana öğrettiği kadar bedbaht olabileceğimi de hiç tahayyül edemezdim. Bu yüzden ondan nefret etmek istiyorum, iğrenmek istiyorum, onu lanetlemek istiyorum. Evet, sana lanet ediyorum, *Clavigo*, ruhumun tüm mahremiyetiyle sana lanet ediyorum; kimse bunu bilmemeli, bir başkasını seni lanetlemesine izin veremem; benden başka kimsenin buna hakkı yok; ben seni kimsenin sevemeyeceği kadar sevdim ama senden nefret de ediyorum, çünkü senin hinliğini kimse benim gibi bilemez. İyi yürekli tanrılar, sahibi olduğunuz intikamı onu kısa bir süre için bana emanet edin, onu hor kullanmayacağım, zalim olmayacağım. O bir başkasını sevmek isterken ruhunun içine sinsice süzülürüm, o aşkı öldürmek için değil, bu hiç de bir ceza olmazdı, çünkü o kadını da beni sevdiği kadar az seveceğini biliyorum, o insanları zerre kadar sevmez, o sadece fikri, düşünceyi, mahkemedeki muhteşem etkisini, kendi entelektüel gücünü sever, nasıl sevebildiğini tahayyül bile edemediğim her şeyi. Ben onu bunlardan yoksun bırakacağım; o zaman benim acım nasılmış öğrenecek ve o zaman da tam çaresizlik raddesine gelirken, işte o zaman her şeyi ona yine geri vereceğim ama o bunlar için bana borçlu kalacak; o zaman öcümü alacağım.

"Hayır, o hiç de bir hilebaz değildi, beni artık sevmiyordu, o yüzden terk etti ama bu neticede hiç de hilebazlık değildi; beni sevmeksizin benimle kalmış olsaydı, o zaman bir hilebaz olurdu, ben o zaman bir emekli gibi, onun bir zamanki aşkının sırtından geçinmek zorunda kalacaktım, merhametinin sırtından, belki de bana zaten bolca savurmuş olduğu meteliklerin sırtından, ona karşı bir yük ve kendime karşı bir eziyet olarak yaşayacaktım. Ödlek, rezil yürek, sana yazıklar olsun, yücelmeyi öğren, ondan öğren bunu, o beni benim kendimi ne kadar sevdiğimi idrak edebildiğimden de daha fazla sevmişti. Ve ona hırslanmam mı gerekir? Hayır, onu sevmeye devam edeceğim, çünkü onun aşkı daha güçlü, onun düşünceleri benim âcizliğimden ve ödlekliğim-

den daha görkemliydi. Ve belki de beni hâlâ seviyor, evet, bana olan aşkından dolayı beni terk etti.

"Evet, artık anlıyorum, artık şüphe etmiyorum, o bir hilebazdı. Onu gördüm, yüz ifadesi vakur ve utkuluydu, alaycı bakışlarını benden kaçırdı. Yanında bir İspanyol kızı vardı, güzellik saçıyordu; niçin bu kadar güzeldi –onu öldürebilirdim– ben niçin onun kadar güzel değilim? Ve değilsem de – bunu bilmiyordum ama o bana güzel olmayı öğretti, ve niçin artık değilim? Bu kimin suçu? Sana lanet olsun, *Clavigo*, benimle kalsaydın, o zaman daha da güzelleşirdim, zira senin sözlerin ve senin güvencendi aşkımı ve onunla birlikte güzelliğimi de arttıran. Şimdi soldum, artık serpilip güzelleşmiyorum, yeryüzündeki sevecenliğin senin tek kelimene kıyasla ne gücü olabilir ki? Ah, keşke yine güzel olabilseydim, keşke onu yine memnun edebilseydim, çünkü sadece bunun için güzel olmayı dilerim. Ah, keşke artık gençliği ve güzelliği sevemeseydi, o zaman eskisinden daha fazla kedere boğulurum ve kim benim gibi kederlenebilir!

"Evet, o bir hilebazdı. Yoksa nasıl olur da beni sevmekten vazgeçebilirdi? Ben onu sevmekten vazgeçtim mi? Erkek aşkının yasaları kadın aşkınınkiyle aynı değil mi? Yoksa bir erkeğin güçsüzden daha güçsüz olması mı gerekiyor? Veya hata etmiş olabilir mi, beni sevmesi hayal gibi kaybolan bir yanılsama mıydı, bir erkeğe bu mu yaraşır? Veyahut döneklik miydi, dönek olmak mı bir erkeğe yakışır? Peki o zaman niçin ilk başlarda beni ne kadar çok sevdiğine dair güvence verip durdu? Aşk kalıcı değil idiyse, başka ne kalıcı olabilir? Evet, Clavigo. Sen beni her şeyden yoksun bıraktın, inançtan, aşka olan inancımdan, sadece sana duyduğum aşktan değil!

"O hiç de bir hilebaz değil. Onu benden koparıp alan neydi bilmiyorum; o karanlık gücü tanımıyorum ama bu ona acı verdi, derin acı verdi; beni acısına ortak etmek istemedi, bu yüzden hilebaz numarası yaptı. Evet, bir başka kıza tutulmuş olsaydı, o zaman tabii ki bunu derdim: O bir hilebaz,

o zaman yeryüzündeki hiçbir güç beni başka bir şeye inandıramazdı ama o böyle yapmadı ki. Belki de kendine hilebaz görünümü verirse acımı azaltacağını, ona karşı cephe almamı sağlayacağını düşünüyor. Bu yüzden zaman zaman yanında genç kızlarla boy gösteriyor, bu yüzden geçen gün bana öyle alaycı baktı, beni tahrik etmek ve bu suretle beni kendinden kurtarmak için. Hayır, o kesinlikle bir hilebaz değildi ve sonra o sesi, nasıl aldatıcı olabilirdi ki? Öylesine dingin lakin öylesine taşkın geliyordu ki kulağa; tahayyül bile edemeyeceğim kadar derin bir içsellikten kopup geliyordu, kayalıkları delip kendine yol açarak gelir gibi. Böyle bir ses aldatabilir mi? Peki, ses neden ibarettir? Dilin bir vuruşundan mı, insanoğlunun dilediğince üreteceği bir gürültü mü? Ruhun bir yerlerinde bir yuvası olması gerekir, bir doğum yeri olması gerekir. Ve o buna sahipti, yüreğinin ta derinlerindeydi yuvası, beni orada sevdi, beni orada seviyor. Ancak bir sese daha sahipti, bu soğuktu, buz gibi, ruhumdaki her sevinci öldürebilirdi, her düşünceyi boğabilirdi, kendi busemi bile benim gözümde soğuklaştırabilir ve iğrençleştirebilirdi. Hangisi gerçekti? O her yönden aldatabilecek biriydi ama hissediyordum ki, içi şehvetten köpüren o titrek ses bir aldatma değildi, bu imkânsız. Diğeri bir aldatmaydı. Ya da kötücül güçlerin hakimiyeti altına girmişti. Hayır, o bir hilebaz değildi, beni ebediyen kendine mahkûm eden o ses bir aldatmaca değil. Bir hilebaz değildi o, onu hiç anlamamış olsam dahi."

Genç kadının sorguyla işi hiç bitmeyecek, yargıyla da; sorguyla bitmeyecek, çünkü mütemadiyen sekteye uğruyor, yargıyla bitmeyecek, çünkü bu sadece bir ruh halinden ibaret. Dolayısıyla bu devinim bir kere faaliyete geçti mi, canı istediği kadar sürer gider ve sonu hiç görünmez. Yalnızca bir kopma onu durma noktasına getirebilir, bunu da tüm düşünce devinimini keserek yapabilir; lakin bu gerçekleşemez, zira irade anlık ihtirasa enerji veren refleksiyonun devamlı hizmetindedir.

Genç kadının arada bir içinden bütün bunlardan kurtulmak, her şeyi toptan yok etmek gelirse de bu yine sadece bir ruh hali, anlık bir ihtirastır ve refleksiyon kesin galibiyetini sürdürür. Bir dolayımlama olanaksızdır; ola ki başlangıç bir şekilde refleksiyonun faaliyetlerinin bir sonucu olacak şekilde başlamak isterse, daha o anda ayakları yerden kesilir. İrade tamamen kayıtsız kalmak, kendi iradesinin gücüyle başlamak zorundadır, ilk o zaman bir başlangıç söz konusu olabilir. Eğer bu olursa, genç kadın elbette başlayabilir ama o takdirde ilgi alanımızın tamamen dışında kalır, o zaman onu seve seve ahlakçıların veya onun bakımını üstlenmek isteyen her kim ise onun eline emanet eder, ona nezih bir evlilik dileriz ve düğününde dans edeceğimize dair ona söz veririz ve oradayken, değişime uğramış ad da onun bahis konusu *Marie Beaumarchais* olduğunu neyse ki bize unutturur.

Biz yine *Marie Beaumarchais*'ye geri dönüyoruz. Ondaki kederin karakteristik özelliği, yukarıda da belirtildiği üzere, onun kederin nesnesini bulmasını engelleyen huzursuz bir kıpırtıdır. Acısı dinemez, çünkü genç kadın her yaşamın beslenebilmesi, besinini hazmederek onunla güçlenebilmesi için gereken dirlikten yoksundur; hiçbir yanılsama genç kadın acıyı özümlerken, sessiz ilgisizliğiyle onu gölgeleyemez. O erotik aşka kavuşunca, çocukluk hayalini yitirmiştir, *Clavigo* onu aldatınca da erotik aşkın hayalini yitirmiştir; eğer kederin hayaline kavuşması mümkün olsaydı, o zaman bir çıkar yolu olurdu. Kederi o zaman erkek olgunluğuna kavuşur, kaybını telafi ederdi. Ama kederi büyümüyor, çünkü *Clavigo*'yu kaybetmiyor, *Clavigo* onu aldatmış, bu nedenle kederi ciyaklayan bir bebek olarak kalmaya mahkûm, anasız babasız bir bebek; zira *Clavigo* elinden alınmış olsaydı onun sadakat ve sevgisinin anısında bir babaya ve *Marie*'nin sevecenliğinde bir anneye sahip olurdu ve onu yetiştirmek için hiçbir şeyi yok; başından güzel bir deneyim geçtiği muhakkak da, bunun başlı başına, geleceğin önceden şöyle bir tadını almaktan gayrı bir önemi yok. O, acıların çocuğunun

sevinçlerin oğluna dönüşeceğini umut edemez, *Clavigo*'nun geri döneceğini umut edemez; çünkü bir geleceği kaldırmaya gücü yetmez, erkeğe uçurumun içine kadar korkusuzca eşlik etmesini sağlayan o mutlu inancı yitirmiş ve yerine yüzlerce tereddüt kazanmış bulunuyor, bundan sonra olsa olsa onunla geçmişi bir kere daha yaşayabilir o kadar. *Clavigo* onu terk ettiğinde önünde bir gelecek uzanıyordu güzel bir gelecek ve öyle büyüleyiciydi ki düşüncelerini adeta karmakarışık etti, onu anlaşılmaz bir şekilde karanlık gücünün etkisi altına altı; halbuki genç kadının metamorfozu çoktan başlamıştı, o durumda yarıda kesildi, dönüşümü durdurulmuş oldu; yeni bir hayat sezer gibi olmuş ve bütün güçlerin içinde kımıldandığı hissine kapılmıştı ama o durumda paramparça oldular ve o geri püskürtüldü ve bunun onun için hiçbir telafisi bulunmuyor, ne bu ne de gelecek dünyada. Gelecekte bekleyen ona cömertçe gülümsedi ve kendini onun erotik aşkının ilüzyonuna yansıttı ve yine de her şey öyle doğal ve öyle dolambaçsızdı ki, belki de cılız bir akis ara sıra ona, aklını çelmeyecek ama bir an için sakinleştirecek kadar cılız bir hayal çiziyordu. Ve zaman onun açısından bu minval üzere geçip gidecek, ta ki kederiyle özdeş olmasa dahi, onun devamlı bir keder nesnesi arayışına vesile olan kendi kederinin nesnesini bitirip tüketene dek.

Birinin elinde bir mektup olsaydı, içinde erkeğin neyi yaşam mutluluğu addedebileceğinin yazılı olduğunu bilse veya buna inansaydı, ancak harfler ince ve soluk, el yazısı neredeyse tamamen okunaksız olsaydı, o zaman muhtemelen kaygı ve tedirginlikle, onu tüm ihtirasıyla üst üste okur ve her şeyi izah edebileceğine inandığı bir kelime okumuş olduğuna kesinlikle inanmasına bağlı olarak, bir an bir anlam, bir sonraki an bir başka anlam çıkarır, ancak ilk okumaya başladığında hissettiği belirsizlikten öteye asla geçemezdi. Bakar dururdu, giderek daha bir endişeyle ama ne kadar çok bakarsa o kadar az görürdü; gözleri bazen yaşlarla dolar ama bu ne kadar sık olursa o kadar daha az görürdü.

Zamanla yazı daha bir solgunlaşır ve silikleşir, en nihayet kâğıt un ufak olur, geriye yaşlarla buğulanmış gözlerden başka bir şey kalmazdı.

2. DONNA ELVIRA

Bu genç kızı *Don Giovanni* operasından tanıyoruz ve oyunda onun geçmişiyle ilgili ipuçlarına dikkat etmemiz müteakip araştırmamız açısından önemlidir. Rahibeymiş, *Don Giovanni* onu bir manastırın sükûnetinden söküp çıkarmış. Böylelikle kızdaki ihtirasın devasa yoğunluğu ortaya konulmuş oluyor. Karşımızda yatılı bir okuldan çıkmış salak bir hanım evladı yok, erotik aşkı, partilerde fingirdemeyi okulda öğrenmemiş bir kız bu; böylesinin baştan çıkarılıp çıkarılmaması fazla önemi değil. Halbuki *Elvira* manastırın katı disipliniyle yetiştirilmiş, bu içindeki şehvetin kökünü kazıyamamış olsa da, onu bastırmayı ve böylece ortaya çıkma fırsatı bulur bulmaz daha da güçlendirmeyi ona öğretmiş. *Don Giovanni* için tam bir av olduğuna hiç şüphe yok, o ihtirası tatlı sözlerle kandırıp meydana çıkarmayı bilir, çılgın, ele avuca sığmaz, doymak bilmez, sadece erkeğin aşkında tatmin olur. Aradığı her şeyi onda bulur ve mazideki her şey artık bir hiçtir, *Don Giovanni* onu terk ederse her şeyini yitirir, mazide kalanı da. Dünyadan vazgeçmiştir ama sonra vazgeçemeyeceği biri peydah olur ve bu *Don Giovanni*'dir. O andan itibaren genç kız her şeyden vazgeçer, onunla beraber yaşayabilmek için. Geride bıraktıkları ne kadar kayda değerse, erkeğe bir o kadar sıkıca tutunmak zorunda kalır; ona ne kadar dört elle sarılırsa, onun tarafından terk edildiğinde hissettiği umutsuzluk bir o kadar daha feci olur. Aşkı zaten ta başından beri bir umutsuzluktan ibarettir; ne yerde ne gökte, *Don Giovanni*'siz hiçbir şeyin onun için anlamı yoktur.

Oyunda *Elvira* bizi *Don Giovanni*'yle olan ilişkisinin erkek için taşıdığı önem kadarıyla ilgilendirir. Genç kızın önemini

birkaç kelimeyle belirtecek olsam, onun *Don Giovanni*'nin epik kaderi olduğunu söylerdim, *Commendatore*'yse erkeğin dramatik kaderidir. Genç kızın içinde *Giovanni*'yi bulmak için her deliği arayacak bir nefret, en karanlık barınakları bile aydınlatacak alev alev bir yangın ve ola ki yerini keşfedemese de içinde onu bulacak bir aşk vardır. *Don Giovanni*'yi takip edenlerin arasına katılır ama tüm güçlerin etkisiz hale geldiğini, takipçilerin gayretlerinin birbirini lağvettiğini tasavvur etsem, o zaman *Elvira*, *Don Giovanni*'yle yalnız kalmış ve o da genç kızın zorbalığına teslim olmuş olur ki, o zaman genç kızdaki nefret onu erkeği öldürtmek üzere silahlandırırdı ama aşkı bunu yasaklardı, ancak merhametten değil, erkek kıza kıyasla daha cüsseli olduğu için ve bu durumda kız da erkeği hayatta bırakmak isterdi, çünkü onu öldürmüş olsaydı kendini de öldürmüş olurdu. Yani oyunda *Don Giovanni*'ye karşı *Elvira*'nın dışında harekât halinde olan başka güçler bulunmadığı takdirde bu durum hiç son bulmazdı; zira genç kız, elinde olsa, yıldırımın bile erkeğe isabet etmesini engellemeye çalışırdı, ondan kendisi intikam alabilmek için. Buna rağmen intikam almak elinden gelmezdi. Oyundaki genç kız bizim için bu bakımdan ilginç, ama bu noktada onun sadece *Don Giovanni*'yle olan ilişkisiyle ve bu, kız için bir anlam taşıdığı nispette alakadarız. Genç kız birçoğunun alakasına hedef oluyor ama çok farklı bakımlardan. *Don Giovanni* opera başlamadan önce onunla ilgileniyor, seyirci ona dramatik ilgi bahşediyor ama biz, kederin dostları, biz onu sadece en yakın sokak arasına kadar izlemekle kalmıyoruz, onu sadece sahneye çıktığı anda izlemekle de kalmıyoruz, hayır, biz onu onun ücra yollarında da izliyoruz.

Şu halde *Don Giovanni*, *Elvira*'yı baştan çıkardı ve terk etti ve bu hızla olup bitti, "aslanın bir zambağı koparması"[1] kadar hızlı; sadece İspanya'daki 1003 hatıra gelince,

[1] Adam Gottlob Oehlenschläger, *Aladdin,* IV (lambadaki cin, Nureddin'le konuşuyor), *Poetiske Skrifter*, I-II (Kopenhag, 1805. *Aladdin or the Wonderful Lamp*, çev. Henry Meyer, (Kopenhag, Gyldendal, 1968) –çn.

Don Giovanni'nin ne kadar acelesi olduğu anlaşılıyor ve harekâtının hızı aşağı yukarı kestirilebiliyor. *Don Giovanni* onu terk ettiyse de etrafta kızın bitkince kollarına düşebileceği biri yok, çevredekiler onu ablukaya alacak diye korkmasına gerek yok, doğrusu istenirse, onlar kızın hareketini süratlendirmek için safları nasıl gevşeteceklerini gayet iyi bilir, herhangi biri çıkıp kaybını yalanlar diye korkmasına gerek yok, bilakis, herhangi biri çıkıp bunu kanıtlamayı kendine vazife edinebilir. Genç kız tek başına, terk edilmiş ve harap kalakalmış ve hiçbir şüphe onu özendirmiyor; erkeğin bir hilebaz olduğu meydanda, her şeyini elinden almış ve onu utanç ve rezilliğin insafına terk etmiş. Ama bu, estetik olarak konuşmak gerekirse, onun için en kötüsü değil, onu kısa bir süre için reflektif kederden kurtarıyor, ki bu dolayımsız kederden hiç tartışmasız daha acı verici. Olgu burada kati ve refleksiyon çıkagelip onu bir ona bir buna dönüştüremiyor. Bir *Marie Beaumarchais* da bir *Clavigo*'yu aynı derecede yoğun, aynı derecede çılgın ve şehvetli sevebilirdi, genç kadındaki şehvete istinaden, başına en kötüsünün gelmiş olmaması tamamen tesadüfi olabilir, gelmiş olmasını dilemesine kıl payı kalmış olabilir; zira o zaman ne de olsa hikâyenin bir sonu olurdu, o zaman erkeğe karşı daha iyi silahlanmış olurdu ama böyle olmadı. Kendine sakladığı olgu çok daha şüpheli ve gerçek niteliği *Clavigo*'yla arasında hep bir sır olarak kalacak. Erkeğin o soğuk hinoğluhinliği, genç kıza tüm dünya alemin gözünde çok daha ılımlı bir görüntü kazandırarak onu etrafın sempatisine alet olacak, onlara "Aman Tanrım, mesele o kadar da tehlikeli değilmiş," dedirtecek şekilde aldatmaktan ibaret olan o sefil sağduyusu onu öyle şok edebilir ki, ona karşı sınır koyup, "İş buraya kadar, daha ötesi yok," diyen ve erkeğin tam karşısında durduğu halde hiç tesir edemediği o kibirli üstünlüğünü düşününce çılgına dönebilir. Ve yine de her şey daha farklı, daha hoş bir biçimde izah edilebilir. Ancak izah değişince, olgu da değişir. Dolayısıyla

refleksiyonun başına derhal yapacak bir sürü iş açılır ve bu durumda reflektif keder kaçınılmaz olur.

Don Giovanni, *Elvira*'yı terk eder ve aynı anda her şey genç kızın gözünde netlik kazanır ve hiçbir şüphe hüznü refleksiyonun misafir odasına[1] çekemez, umutsuzluk içindeki genç kız ağzına kilit vurur. Bir tek nabız atışıyla sistemini istila eder, yönü dışa doğrudur, bir tek yüz kızarmasıyla şehveti aradan parlayarak meydana çıkar ve dışsalda görünür olur. Nefret, umutsuzluk, intikam, aşk, her şey kendini açığa vurmak için dışarıya boşanır. Tam bu anda genç kız resimseldir. Hayal gücü derhal bize onun bir resmini gösterir ve dışsal burada devre dışı bırakılmaz ve ne üzerindeki refleksiyon tözsüzdür ne de ayıklayıp seçme işlevi anlamsızdır.

Tam şu anda sanatsal tasvir için başlı başına bir nesne oluşturup oluşturmadığı ayrı bir soru ama şu anda, ancak tabii ki bunun veya gerçek *Elvira*'nın gerçekten görülebildiği anlamında olmamak kadarıyla görünür olduğu kesin, ki bu kural olarak görünmemesiyle eşdeğerlidir, ama kafamızda canlandırdığımız *Elvira* özü itibariyle görünürdür. Sanatın, genç kızın yüz ifadesindeki nüansları, umutsuzluğunun tözünü görülebilecek derecede açık olarak betimleyip betimleyemeceğine ben karar verecek değilim ama genç kız betimlenmeye göz yumuyor, ortaya çıkan resim zihin için yük oluşturuyor, bunun kayda değer bir etkisi olmasa da geçerliliği var. Ve *Elvira*'yı görmeyen var mı ki! Sabahın erken saatleriydi, İspanya'nın romantik beldelerinden birinde yürüyüşe çıkmıştım. Doğa yeni uyanıyordu, ormandaki ağaçlar başlarını salladılar ve yapraklar sanki uykuyu gözlerinden atmak için birbirlerine sürtündüler, bir ağaç öbürüne doğru eğildi uyanıp uyanmadığını görmek için ve bütün orman serin, canlı bir meltemle dalgalandı; hafif bir sis yükseldi topraktan, güneş onu geceleyin altına uzandığı bir battaniyey-

[1] (Dan.) Taleværelse. Kelime anlamı konuşma, sohbet odasıdır. Salon, oturma odası anlamına gelen İngilizce parlor sözcüğü de Fransızca konuşmak anlamına gelen parler sözcüğünden gelir –çn.

miş gibi çekip aldı ve sonra bakışlarını yere indirdi, çiçekleri ve yaşayan her şeyi seven bir anne gibi seyretti ve dedi ki: Sevgili yavrularım, güneş çoktan çıktı, pırıl pırıl parlıyor. Bir dağ geçidine kıvrılırken, ta yukarıda dağın tepesinde bir manastır gözüme çarptı, kıvrımlı uzun bir patikayla varılıyordu. Zihnim oraya takıldı, şöyle düşündüm, işte bir tanrı evi, orada, kayalara perçinlenmiş gibi yükseliyor. Rehberim izah etti; bir rahibe manastırıymış, katı disipliniyle tanınırmış. Adımlarım yavaşladı, düşüncelerim de; doğrusu manastırın o kadar yakınında olununca acele etmeye ne hacet var? Hemen yakınımda hissettiğim ani bir hareketle irkilmeseydim herhalde tamamen durmuştum. İçgüdüsel olarak dönüp baktım, bir şövalyeydi yanımdan hızla geçip giden. Ne kadar da güzeldi, adımları öyle hafif ve yine de öyle güçlü, öyle haşmetli ve yine de öyle uçarıydı ki. Arkasına bakmak için başını çevirdi, siması öyle büyüleyici, ancak bakışları öyle huzursuzdu ki; bu *Don Giovanni*'ydi. O hızla bir randevuya mı gidiyor, yoksa bir randevudan mı dönüyor!

Çok geçmeden gözden kayboldu ve aklımdan da çıktı, gözlerim yeniden manastıra dikildi. Yaşam hazzı ve manastırın dingin huzuru üzerinde tekrardan derin düşüncelere dalmıştım ki, dağın tepesinde bir kadın silüeti fark ettim. Patikadan aşağı yıldırım hızıyla iniyordu ama yol çok dikti ve insana sanki kız her an dağdan aşağıya yuvarlanacakmış gibi geliyordu. Yakınlaştı. Yüzü solgundu, ancak gözleri alev alev yanıyordu, vücudu bitkindi ve yine de giderek hızlanıyordu, göğsü körük gibi inip kalkıyordu, dağılmış bukleleri rüzgârda uçuşuyordu ama sert esen sabah rüzgârı ve hızlı adımları bile solgun yanaklarını kızartamıyordu, lime lime haldeki rahibe çarşafı arkaya savrulmuştu, eğer yüzündeki şehvet erkeklerin hem de en ahlaksızının dikkatini üzerine çekmiş olmasaydı, ince beyaz fistanı kâfir bir göz için çok şeyi ele verirdi. Yanımdan hızla geçti, ona hitap etmeyi göze alamadım, zira alnı bunun için fazla yüksek, bakışları fazla haşmetli, şehveti fazla asildi. Bu kız nereye ait? Manastıra

mı? Bu ihtirasların yeri orası mı? Yoksa dünya mı? Peki ya elbisesi? Neden böyle acele ediyor acaba? Utanç ve rezilliğini saklamak için mi, yoksa *Don Giovanni*'ye yetişmek için mi? Ormana doğru koşuyor ve orman kızın etrafını çeviriyor ve onu gizliyor ve onu artık göremiyorum ama sadece ormanın içini çektiğini duyuyorum. Zavallı *Elvira*! Acaba ağaçlar bir şeyler öğrendi mi, ama ağaçlar insanlardan daha iyidir, çünkü ağaçlar içini çeker ve sükût eder – insanlarsa fısır fısır konuşur.

Tam bu ilk anda, *Elvira* betimlenebilir ve sanat kızdaki şehvet arzularının çeşitliliğini hepsini bir arada ifade edebilecek tek bir yüz ifadesi bulması zor olduğu için, bunun üstesinden gelemese de ruh illa onu görmekte ısrar eder ya da diretir. Bunu yukarıda kabataslak çizdiğim küçük bir resimle imlemeye çalıştım; bundan niyetim hiçbir suretle *Elvira*'yı tasvir etmek değildi, ancak tasvir edilmesinin uygun olduğunu, bunun benim açımdan geçici bir heves olmadığını, fikrin geçerli bir talebi olduğunu ortaya koymaktı. Yine de bu sadece bir an için, dolayısıyla *Elvira*'yı izlemeyi sürdürmek zorundayız.

En el altındaki hareket, zamansal harekettir. Genç kız bir dizi zamansal *moment*'lerle kendini yukarıda ortaya konan adeta resimsel doruklarda tutuyor. O suretle dramatik ilgi kazanıyor. Yanımdan geçerkenki hızıyla *Don Giovanni*'ye yetişiyor. Bu da gayet uygun, genç kızı yüzüstü bıraktı ama onu kendi yaşam hızının içine sürükledi ve genç kız ona yetişmek zorunda. Ona yetişince, tüm dikkati yeniden dışarıya dönecek ve reflektif kederi henüz elde etmedik bile. Genç kız her şeyi yitirdi, yeryüzünü yeğlediğinde Tanrı katını, *Don Giovanni*'yi yitirdiğinde yeryüzünü. Dolayısıyla erkekten başka tutunacak bir dalı yok; sadece onun yanındayken umutsuzluğu uzakta tutabilir, bunu ya iç sesleri nefret ve öfkenin gürültüsüyle bastırarak –bu sadece *Don Giovanni* bizzat oradaysa etkisel bir güç kazanır– ya da umut ederek yapabilir.

Son şık zaten reflektif kederin *moment*'lerinin zaten mavcut olduklarını ima eder; ancak içsel olarak pekişecek vakit bulamamışlardır. "Elvira ilk önce gaddarca ikna edilmelidir,"[1] denir *Kruse*'nin versiyonunda ama bu talep içsel eğilime tamamen sırt çevirmek olur. Eğer olan bitenlerden sonra genç kız *Don Giovanni*'nin bir hilebaz olduğuna ikna olmamışsa hiç olmayacaktır. Ama daha fazla kanıt talep ettiği sürece, huzursuz, avare hayatını sonsuza kadar *Don Giovanni*'nin peşinden gitmekle meşgul ederek dingin umutsuzluğun içsel çalkantısından uzak durmayı başaracaktır. Paradoks çoktan orada, ruhunun tam önünde durur, lakin genç kız geçmişte olanları izah etmeye değil, *Don Giovanni*'nin şimdiki durumu hakkında bilgi vermeye yarayacak dışsal kanıtlar vasıtasıyla ruhunu galeyanda tutabildiği sürece, reflektif kedere sahip değildir. Nefret, öfke, beddualar, ricalar, yalvarışlar birbirini izler ama ruhu aldatılmış olduğu kanısında sükun bulmak üzere kendi içine hâlâ dönmemiştir. Dışarıdan izah beklemektedir. Dolayısıyla *Kruse* Don Giovanni'ye şöyle dedirttiğinde:

> artık dinlemeyi lütfeder misin,
> sözüme inanmayı – bana güvenmeyen sen;
> O zaman ben de neredeyse diyebilirim ki, neredeyse olanaksız
> o neden mecbur bıraktı vb,

seyircinin kulağına alay gibi gelenin, *Elvira*'nın üzerinde de o etkiyi uyandırdığı kanısına kapılmamaya dikkat edilmesi gerekir. Genç kız için bu sözler ferahlatıcıdır; zira olanaksız olanı talep etmektedir ve tam da olanaksız olduğu için ona inanmaya razıdır.

Şimdi, *Don Giovanni*'yle *Elvira*'yı birbiriyle çarpıştırdığımızı farz edersek, o zaman ya *Don Giovanni*'yi ya da *Elvira*'yı en kuvvetli yapma seçeneğimiz var. Eğer en kuvvetli olan erkekse, o zaman genç kızın tüm davranışları hiçbir

[1] Kruse, *Don Juan*, I, 6, s. 20-21 –ed.n.

önem taşımaz. "Gaddarca ikna edilebilmek için bir kanıt" talep eder; erkek de bunu ondan esirgemeyecek kadar centilmen yüreklidir. Ama genç kız tabiatıyla ikna olmaz ve yeni bir kanıt talep eder; çünkü kanıt talep etmek bir teselli, belirsizlikse bir ferahlıktır. Genç kız *Don Giovanni*'nin marifetlerine bir tanık daha oluşturmaktadır o kadar. Ama *Elvira*'yı da en kuvvetli olarak tahayyül edebilirdik. Bu nadiren vuku bulur ama biz cinsilatife karşı olan centilmenliğimizden dolayı bunu yapacağız. Sonra genç kız da hâlâ tüm güzelliğiyle ortadadır, evet, ağlamış olduğu kesindir ama gözyaşları gözlerindeki ışığı söndürmemiştir, evet, yasa boğulmuş olduğu kesindir ama keder gençliğin zenginliğini tüketmemiştir, evet, kederlenmiş olduğu kesindir ama kederi güzelliğindeki canlılığı kemirip bitirmemiştir, evet, yanaklarının solgun olduğu kesindir ama böylelikle ifadesi daha bir hisli olmuştur, ve evet, çocuksu safiyetin hafifliğiyle süzülmediği kesindir ama dişi ihtirasın enerjik direşkenliğiyle öne çıkar.

Don Giovanni'yle böyle karşı karşıya gelir. Erkeği yeryüzündeki her şeyden daha fazla sevmiştir, ruhunun selametinden de çok sevmiştir, onun uğruna her şeyi heba etmiştir, namusunu bile, ve erkek ona ihanet etmiştir. Artık bir tek ihtiras tanır, ki bu nefrettir; bir tek düşünce tanır, ki bu intikamdır. Dolayısıyla *Don Giovanni* kadar mükemmeldir; zira tüm bekar kızları baştan çıkarmak erkek için ne ifade ediyorsa kadın için de aynı şeyi ifade eder; yani, tüm benliğiyle ilk ve son olarak baştan çıkarılmaya göz yummak, sonra da baştan çıkarıcısından nefret etmek veya canı isterse, baştan çıkarıcısını hiçbir zevcenin sahip olmadığı bir enerjiyle sevmek. Genç kadın böylece *Don Giovanni*'yle karşı karşıya gelir; ona karşı kendini riske atma cesaretinden yoksun değildir, ahlaki ilkelerin değil, aşkının uğruna mücadele etmektedir, saygıya dayandırmadığı bir aşk için; onun dengi olmak için değil kendi aşkı için mücadele etmektedir ve tövbekâr bir sadakatle yetinmez, intikam talep eder; aşkından

dolayı selametini boşa harcamıştır ve bu ona yeniden bahşedilseydi, öcünü almak için onu yine boşa harcardı.

Böyle bir karakter *Don Giovanni* üzerindeki etkisini hiçbir suretle ıskalamaz. Erkek ilk gençliğin en latif ve en mis kokulu çiçeğinin rayihasını içine çekmenin nasıl bir haz olduğunu bilir; bir anlık olduğunu, arkasından ne geleceğini bilir, bu silik figürlerin tam belirginleşmeye bile vakit bulamadan hızla sararıp solduğunu çok görmüştür ama bu sefer fevkâlâde bir şey olmuştur; varoluşun olağan gidişatına dair yasalar çiğnenmiştir, bir genç kızı baştan çıkarmıştır, ama kızın hayatı sönmemiştir, güzelliği solmamıştır, buna karşın değişime uğramıştır ve her zamankinden daha da güzelleşmiştir. *Don Giovanni* bunu inkâr edemez, genç kız şimdi onu o güne kadar hiçbir kızın yapamadığından fazla cezbetmektedir, bizzat *Elvira*'dan da daha fazla; halbuki bu saf rahibe güzelliğine rağmen diğerleri gibi bir genç kızdır, erkeğin aşkı da diğerleri gibi bir maceradır, ama bu kız türünün tek örneğidir. Bu kız silahlıdır, göğsünde bir hançer saklamaz ama bir zırh taşır, görünür değil, zira kızdaki nefret söylevlerle ve güzel sözlerle tatmin olmaz, görünür olmayanla tatmin olur ve bu ondaki nefrettir. *Don Giovanni*'nin şehveti uyanır, genç kız bir daha onun olmalıdır ama bu gerçekleşmez. Evet, onun alçaklığını bilen bir kız tarafından nefret ediliyor olsaydı, kız şahsen ona aldanmış olmasa dahi, *Don Giovanni* zafer kazanmış olurdu ama o bu genç kızı kazanamaz, tüm ayartmaları yetersiz kalır. Sesi kendi sesinden daha büyüleyici, hamlesi kendi hamlesinden daha cingöz olsaydı bile, kızı harekete getiremezdi, melekler onun için dua etse, Meryem Ana düğünde nedime olmayı meram etse dahi nafile olurdu. Tıpkı ölüler ülkesinde bizzat *Dido*'nun ona ihanet eden *Aeneas*'a[1] sırt çevirdiği gibi erkeğe sırt çevirmezdi, Dido'dan bile daha soğukkanlıca *Don Giovanni*'yle yüz yüze gelirdi.

[1] Yazar, Publius Vergilius Maro'nun (MÖ 70-MÖ 19) *Aeneis* adlı Roma destanının 4. cildindeki bir episoda atıfta bulunuyor –çn.

Lakin bu *Elvira*'nın *Don Giovanni*'yle rastlaşması geçici bir andan ibarettir, genç kız sahneye çıkar, perde iner ama biz, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, biz sessizce kızın peşinden gideriz, çünkü o ancak şimdi gerçek *Elvira* olmuştur. *Don Giovanni*'nin etrafında dolandığı sürece kendinde değildir, kendine dönünce de, yapılacak en önemli iş paradoksu düşünmektir. Bir çelişkiyi düşünmek, tüm modern felsefe akımlarının güvencesine ve bunların genç özentilerinin gözükara cesaretine rağmen, daima büyük zorluklar içerecektir. Bir genç kızın bunu zor bulması belki bağışlanabilir, ancak ona şu görev düşer; erkeğin bir hilebaz olduğunu düşünmek. Bu onun *Marie Beumarchais*'yle ortak yanıdır ve buna rağmen aralarında bir fark fardır, ki bu her birinin paradoksa hangi yoldan vardığıdır. *Marie*'nin bağlanmış olduğu olgu özünde öyle diyalektikti ki, refleksiyon onu tüm şehvetiyle derhal kavramak zorunda kalmıştı. *Elvira* örneğinde, *Don Giovanni*'nin bir hilebaz olduğunun olgusal kanıtı öyle apaçıktır ki, refleksiyonun onun esasını nasıl kavrayabileceği rahatça görülmez. O da bunun için meseleyi öbür taraftan kavrar. *Elvira* her şeyini yitirmiştir, yine de önünde uzanan bir ömür vardır ve ruhu geçim parası talep eder.

Burada iki olasılık baş gösterir, ya etik ve dini kategorilerin kapsamına girmek ya da *Giovanni*'ye olan aşkında sebat etmek. İlkini seçerse, ilgi alanımızın dışında kalır, onu hayattan elini ayağını çekmek üzere bir *Magdalene-Stiftelse*'ye[1] veya başka nereyi isterse oraya büyük bir keyifle teslim ederiz. Ama bu ona muhtemelen zor gelecektir, zira bunun onun açısından bir olasılık haline gelebilmesi için önce umutsuzluğa düşmesi gerektir; bir defasında dinsel olanla aşinalık kurmuştur ama ikinci defasında bu genç kadının kapasitesini zorlar. Dinsellik iştigal edilmesi ziyadesiyle tehlikeli olan bir güçtür, kendine karşı kıskançtır ve kendiyle alay ettirmez. Genç kız manastırı seçtiğinde, mağrur ruhu bundan fazlasıyla tatmin olmuştur, çünkü, kim ne derse de-

[1] (Dan.) Düşkün kadınlar için hayırevi –çn.

sin, hiçbir kız kendini tanrı katıyla başgöz edeni kadar nefis bir eşleşme olamaz ve şimdi, buna rağmen, evet şimdi, pişmanlık ve tövbe içinde geri dönmek zorundadır. Buna ilaveten, pişmanlık ve tövbe müjdesini *Don Giovanni*'nin hazzın mutlu müjdesini öğütlediğindeki etkileyicilikle öğütleyebilecek bir rahip bulup bulamayacağı hususu bir soru işareti olarak kalır. Demek oluyor ki, kendini bu umutsuzluktan kurtarmak için Don Giovanni'nin aşkına dört elle sarılması gerekmektedir, bu genç kıza çok da kolay gelir, zira ona hâlâ âşıktır.

Üçüncü bir olasılık akla hayale sığmaz; zira bu bir başka erkeğin aşkıyla kendini avutabileceğidir, zira bu beterin beteri olurdu. Yani netice itibariyle, *Don Giovanni*'yi kendi iyiliği için sevmek zorundadır; bunu ona öneren öz savunmadır ve erkek tarafından aldatılmış olmasına rağmen onu sevip sevemeyeceği paradoksuna gözlerini diktirten de refleksiyonun *sporlarıdır*.[1] Umutsuzluk ne zaman yakasına yapışmak üzereyse o hemen *Don Giovanni*'nin aşkının hatırasına sığınır ve bu sığınakta hakkıyla rahat etmek için de içinden erkeğin bir hilebaz olmadığını düşünmek gelir, ancak bunu farklı yollardan yapar; zira kadın diyalektiği dikkate şayandır ve sadece onu gözlemleme fırsatı bulan kişi onu yineleyebilir, buna karşılık, gelmiş geçmiş en büyük diyalektikçi bile onu betimleyeyim diye üzerinde düşünmekten kafayı yiyebilir.

Nitekim, ben buna bir iki fevkâlâde örnek bulma şansına nail oldum ve bu zatlarla birlikte dört dörtlük bir diyalektik kursundan geçtim. İşin tuhafı şu ki, insan bunları yüksek ihtimalle büyük şehirlerde bulacağını umuyor, zira gürültü ve insan kalabalığı çok şey gizleyebiliyor ama durum böyle değil, yani, eğer ki insan mükemmel türlerin peşindeyse. En

---

[1] Mikroorganizmalarda dış etkenlere karşı korunma ve/veya çoğalma amacıyla oluşturulan yapılar. Bakterilerde her hücre tek spor oluşturduğu için sporlanma bakterilerde sadece korunma formudur. Funguslarda ise bir hücre içinde birden fazla sayıda spor oluştuğu için sporlanma bunlarda hem korunma hem de çoğalma formudur –çn.

güzellerine taşrada, küçük kasabalarda, çiftlik malikânelerinde rastlanıyor. İlk aklıma gelen bir İsveçli hanım oldu, hiç evlenmemiş soylu bir kadın. İlk sevgilisi onu benden daha şevkle arzulamış olamaz, ikinci sevgilisi onun kalbinin düşüncelerini izlemeye çabalamış. Doğruluğun hakkını yememek için itiraf etmeliyim ki, beni doğru *spora* yönlendiren kendi keskin zekâm ve sağgörüm değil, tesadüfi bir vaziyetti, lakin onu burada nakletmem kabak tadı verir. Stockholm'de yaşamış, orada bir Fransız kontuyla tanışmış, onun vefasız cazibesinin kurbanı olmuş. Kadın gözlerimin önünde hâlâ capcanlı duruyor. Onu ilk gördüğümde aslında üzerimde hiçbir etki yaratmadı. Hâlâ güzeldi, mağrur ve gösterişli bir havası vardı, konuşkan değildi; şayet bir rastlantı sonucunda sırrına ortak olmasaydım oradan herhalde oraya geldiğim kafayla ayrılacaktım. Ve bu andan itibaren benim için önem kazandı; bana *Elvira*'nın öyle capcanlı bir suretini sundu ki ona bakmaktan bir türlü usanamadım.

Bir akşam onunla büyük bir davetteydik, ben ondan önce gelmiştim, bir süre bekledikten sonra, gelip gelmediğine bakmak için pencereye gittim ve bir dakika sonra da arabası gelip kapının önünde durdu. Arabadan indi ve kıyafeti bende derhal tuhaf bir etki bıraktı. Üzerinde incecik hafif bir ipek manto vardı, nerdeyse *Elvira*'nın operanın dans sahnesinde arzı endam ederken üzerindeki o karnaval kostümünün eşiydi. Görkemli bir asaletle salondan içeri girdi, gerçekten etkileyiciydi, sırtında siyah bir ipek elbise vardı, son derece zevkli ancak epey sade giyinmişti, hiçbir mücevher takmamıştı, boynu çıplaktı ve cildi kardan da beyaz olduğu için, siyah ipek elbisesiyle beyaz bağrı arasındaki tezatın yarattığı böyle bir güzelliği daha önce hiç görmemiştim. Çıplak bir boyun çok görülür de, böyle bağrı olan bir genç kız görmek enderdir. Bütün davetlileri bir reveransla selamladı ve ardından evin beyi onu buyur etmek için ortaya çıkınca, kadın ona derin bir reverans yaptı, ancak dudakları bir tebessümle aralandığı halde, ağzından herhangi bir kelime çıktığını

duymadım. Benim için bu tavrı son derece münasipti ve ben onun sırdaşı olarak, o tikel kâhin hakkında denileni zihnimin sessizliğinde ona atfettim: οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει.[1] Ondan çok şey öğrendim ve bu arada, sık sık yaptığım şu gözlemin de doğrulandığını gördüm; içlerinde bir keder saklayan insanlar zamanın akışı içinde, kendilerine ve kederlerine ortak ettikleri kişiye karşı her şeyi tarif edebilecekleri tek bir söz veya tek bir fikir bulur. Bu gibi bir söz veya bu gibi bir fikir, kederin laf kalabalıklığının yanında neredeyse bir *deminutivum*,[2] gündelik amaçlı bir takma ad gibi kalır. Bu adla tanımladığı şey arasında çoğunlukla tamamen tesadüfi bir bağlantı vardır ve kökenini hep bir tesadüfe borçludur. Velhasıl, bu hanımın güvenini kazandıktan, onu hakimiyetim altına tesadüfen girdiği için bana duyduğu çekingenliği ve itimatsızlığı alt etmeyi başardıktan, o bana içini olduğu gibi açtıktan sonra, onunla beraber ruh hallerinin tüm derecelerinin sık sık üzerinden geçtim. Ama o buna gönüllü olmadığında ve ruhunun kederle meşgul olduğunu bana sezinletmek istediğinde elimi tuttu, yüzüme baktı ve dedi ki: *Ben* bir saz kamışından daha ince ve narindim, *o* ise Lübnan'ın sedirlerinden daha azametliydi.[3] Bu kelimeleri nereden buldu bilmiyorum ama eminim ki, Kharon onu ölüler ülkesine götürmek üzere günün birinde kayığıyla almaya geldiğinde, onun ağzında o mecburi drahmiyi[4] değil, dudaklarında bu kelimeleri bulacak: Ben bir saz kamışından bile daha ince ve narindim, o ise Lübnan'ın sedirlerinden daha azametliydi!

---

1 Ne konuşur ne sükût eder ama işaret eder. Heraklitüs'ün Delfi'deki kâhin hakkında dedikleri. *Bkz. Ancilla to the Pre-Socratic Philosophers*, Oxford: Blackwell, 1948 –çn.

2 (Lat.) Küçültme eki –çn.

3 Krş. Mezmurlar 92:12; Süleyman'ın Özdeyişleri 5:15, Hezekiel Kitabı 31:3 –çn.

4 Yunan mitolojisinde, ölü ruhları Styks Nehri'nden geçirerek ölüler ülkesine götüren kayıkçı Kharon'a yapılan bir ödeme olarak ölülerin ağzına madeni para konurdu –çn.

Demek oluyor ki, *Elvira Don Giovanni*'nin yerini tespit edemez ve bu durumda hayatındaki keşmekeşi kendi başına yola sokmaya bakması gerekmektedir, kendine gelmesi gerekmektedir. Çevre değiştirmiştir ve dolayısıyla bir ihtimal kederini uzaklaştırmaya katkıda bulunabilecek yardımdan da olmuştur. Yeni çevresi onun önceki hayatı hakkında hiçbir şey bilmez, hiçbir şey sezmez; zira dış görünüşünde göze batan veya kayda değer hiçbir şey yoktur, ne bir keder işareti, ne de etraftakilere burada keder çekildiğini duyuran bir tabela. Yüzündeki her ifadeye hakim olabilir, çünkü kaybettiği namusu bunu ona çok iyi öğretebilir ve insanların yargısına fazla değer vermese dahi, hiç olmazsa onların merhametini reddebilir.

Böylece her şey artık yoluna girmiştir ve bundan böyle, genel itibariyle meraklı oldukları kadar aptal da olan meraklı insan sürülerinde şüphe uyandırmadan hayatına devam edeceğinin hesabını gayet isabetlice yapabilir. Kederinin meşru ve tartışmasız sahibidir ve sadece bir profesyonel kaçakçıyla burun buruna gelme talihsizliğine uğrayacak olursa, sadece o vakit bir yakın teftişten korku duyabilir. İçinde acaba neler olup bitiyor? Keder mi çekiyor? Elbette ki, hem de nasıl! ama bu kederi nasıl tanımlayacağız? Ben buna hayat gailesi derdim; zira haliyle bir insanın hayatı yalnız yiyecek içecekten ibaret değil; ruh da ihtiyaçlarının karşılanmasını talep eder. Kız daha genç ama yaşam rezervleri tükenmiş, ancak bundan ölmek üzere olduğu sonucu çıkmıyor. Bu bakımdan her gün bir sonraki günden endişe ediyor. Erkeği sevmeden edemiyor ve yine de erkek onu aldattı ama onu aldattıysa, o zaman erotik aşkı onu besleyen gücü kaybetti. Evet, erkek onu aldatmış olmasaydı, daha yüce bir güç onu kendinden koparıp alsaydı, o zaman her genç kızın dileyebileceği kadar beslenmiş olurdu; zira *Don Giovanni*'nin anısı canlı birçok evli erkekten çok daha boldu. Ama genç kız erotik aşkından vazgeçerse, dilenci gibi yaşama noktasına getirilmiş olacak ki, o zaman manastıra,

alay ve utanca dönmesi daha evladır. Evet, bununla bir de aşkını tekrardan satın alabilseydi! Genç kız bu minval üzere yaşıyor. Bugün, hali hazırda yaşadığı gün, hâlâ dayanabileceğini, geride hâlâ yaşanacak bir şeyler kaldığını düşünüyor ama ertesi gün, bundan korkuya kapılıyor. O zaman tekrar tekrar enine boyuna düşünüyor, herhangi bir çıkış yolu arıyor ama hiçbir şey bulamıyor ve bu durumda, tutarlı ve sağlıklı bir şekilde kederlenme noktasına katiyen gelemeyecek, çünkü mütemadiyen nasıl kederleneceğinin yolunu arıyor.

"Onu unutmak istiyorum, resmini ruhumdan söküp atmak istiyorum, kendimi yakıp yok eden bir yangın gibi talan etmek istiyorum ve ona ait olan her bir düşünce yanıp yok olmalı, ancak o zaman selamete erebileceğim, bu nefsi müdafaa, eğer onun hakkındaki her şeyi, en ırak bir düşünceyi bile kafamdan söküp atmazsam mahvoldum demektir, kendimi bir bu şekilde gözetebilirim. Kendim... Bu kendim de ne demek oluyor? Perişanlık ve sefillik. İlk aşkıma ihanet ettim ve şimdi ikinci aşkıma ihanet ederek mi durumu düzelteceğim?

"Hayır, ondan nefret etmek istiyorum; ruhum sadece bu yolla rahata erebilir, sadece bu yolla huzur ve bir meşgale bulabilirim. Bana onu hatırlatan her şeyden bir lanet-tacı öreceğim kendime ve her bir buse için şöyle diyeceğim: Lanet olsun sana! Ve beni her kucaklayışı için de: On kere lanet olsun sana! Ve beni sevdiğine yemin ettiği her defası için ondan nefret edeceğime yemin edeceğim. Bu benim edimim, görevim olacak, kendimi buna adayacağım; ne de olsa tespih duasına manastırdan alışığım, böylece bütün gün dua eden bir rahibe olarak kalacağım. Ya da belki beni bir zamanlar sevmiş olmasıyla yetineceğim, belki de açıkgöz bir kız gibi onu kibirli bir nefretle fırlatıp atmamalıyım, nasıl olsa şimdi onun bir hilebaz olduğunu biliyorum, belki de elinde avucundaki azıcık şeyi mümkün mertebe uzun dayandırmasını bilen tasarruflu bir ev kadını olmalıyım. Hayır, ondan nefret etmek istiyorum, ancak bu yolla kendimi ondan koparabi-

lir, ona muhtaç olmadığımı kendime ispat edebilirim. Ama ondan nefret ettiğime göre ona borçlu değil miyim? Onunla beslenmiyor muyum? Ona olan aşkım olmasa nefretim başka neyle beslenir?

"O asla hilebaz değildi, onun bir kadının nelerden hoşlandığı hakkında hiçbir fikri yoktu. Eğer bunlar onda olsaydı, o zaman beni terk etmezdi. O bir erkekti, kendi kendine yetiyordu. O zaman bu benim için bir teselli mi oluyor? Doğrusunu söylemek gerekirse öyle; zira elem ve ıstırabım bir zamanlar ne kadar mutlu olduğumu kanıtlıyor, onun hiç tahayyül edemeyeceği kadar mutlu. O halde, bir erkek bir kadından farklıdır diye, mutlu bir kadın kadar mutlu değildir diye, mutluluğu sınır tanımadığı için sonsuz kahır çeken bir kadın kadar kahırlı değildir diye neden yakınayım ki.

"O beni aldattı mı? Hayır! bana herhangi bir vaatte bulundu mu? Hayır. Benim *Giovanni*'m asla bir koca talibi değildi; asla zavallı bir kümes hırsızı değildi, zira bir rahibe böylelerinin seviyesine inmez. Bana evlilik teklif etmek için elimi tutmadı, elini uzattı, ben yakaladım, yüzüme baktı, ben onun kulu kölesi oldum, kollarını açtı, ben onun malı oldum. Ona dört elle sarıldım, bir sarmaşık gibi etrafına dolandım, başımı göğsüne yasladım ve dünyaya hükmeden ve yine de tüm dünyası benmişim gibi bana uzanan, o her şeye kadir çehreyi seyrettim; süt bebeği gibi içime çektim dolgunluğunu ve bereketini ve selametini. Daha fazlasını talep edebilir miyim? Ben onun değil miydim? O benim değil miydi? Ve şayet değildiyse, ben bu yüzden daha az mı onundum? Tanrılar yeryüzünde dolanıp kadınlara âşık olurken, sanki sevdiklerine sadık kalmış mıydı? Ve buna rağmen, onlara ihanet ettiklerini söylemek kimsenin aklına gelmiyor! Peki niçin gelmiyor, çünkü bir genç kızdan bir tanrı tarafından sevildiği için gurur duyması bekleniyor. Ve Olimpos'un tüm tanrıları benim Giovanni'min yanında nedir ki? Öyleyse gururlanmayacak mıyım, onu aşağılayacak mıyım, onu düşüncelerimde küçük mü düşüreceğim, düşüncelerimin onu

sıradan insanlar için geçerli olan dar görüşlü, sefil yasalara zorlamasına göz mü yumacağım? Hayır, beni sevmiş olduğu için gurur duymak istiyorum, o tanrılardan da yüceydi ve ben onu kendimi hiçe sayarak onurlandıracağım. Onu seveceğim, çünkü o benim oldu, onu seveceğim, çünkü o beni terk etti ve yine de onun olmaya devam edeceğim ve onun saçıp savurduğunu ben muhafaza edeceğim.

"Hayır, onu düşünemem; onu her hatırladığımda, düşüncelerim ruhumun derinliklerindeki, onun anılarının yaşadığı barınağa her yaklaştığında, sanki yeni bir günah işlemiş gibi oluyorum; kaygıya kapılıyorum, tarifsiz bir kaygıya, manastırdaki ücra odamda oturmuş onu beklerken ve düşüncelerim beni dehşete düşürdüğünde hissettiğim kaygıya: manastır başrahibesinin haşin aşağısaması, manastırın korkunç cezası, Tanrı aleyhine işlediğim suç. Ve bu kaygı da onun bir parçası değil miydi? Ona olan aşkım bunsuz ne ki! Tabii ki benimle evli değildi, kilise bizi kutlamadı, çanlar bizim için çalmadı, hiçbir ilahi duyulmadı, ama zaten, kilisenin müziği ve kutsaması bu kaygının yanında nedir ki, beni bu kaygıya kıyaslanır nasıl bir ruh haline dahil edebilir ki! – ama sonra o geldi ve kaygının uyumsuzluğu selametin en mutlu uyumunda çözündü ve sadece yumuşak kıpırtılar ruhumdaki şehveti galeyana getirdi. O zaman bu kaygıdan korkmalı mıydım, bana onu hatırlatmıyor mu, onun gelişinin habercisi değil mi? Onu bu kaygı olmadan hatırlayabilseydim hatırlamış olmazdım ki. Geliyor, sükûnet istiyor, beni ondan koparıp almak isteyen ruhlara hükmediyor, ben onunum, onda huzur buluyorum."

Şayet denizde tehlike içinde olan birini tahayyül etmek istesem, kurtarmak istediği, ancak hangisini kurtaracağına karar veremediği için kurtaramadığı bir şeyler uğrunan hayatından endişe etmeksizin güvertede kalmış birini; işte o zaman *Elvira*'nın hayali gelirdi gözlerimin önüne; o da denizde tehlikede, mahvı an meselesi ama bu onu endişelendirmiyor, bunun farkında bile değil, o neyi kurtaracağının derdine düşmüş.

3. MARGARETE

Bu kızı *Goethe*'nin *Faust*'undan tanıyoruz. Gencecik bir burjuva kızıydı, kaderinde *Elvira* gibi manastıra kapanmak yoktu ama yine de Tanrı korkusuyla yetiştirilmişti, her ne kadar işin ciddiyetini anlayamayacak kadar çocuk ruhlu olsa da, Goethe'nin emsalsizce ifade ettiği gibi:

> Halb Kinderspiel,
> Halb Gott im Herzen.[1]

Bu kız hakkında özellikle hoşumuza gidecek olan şey saf ruhundaki o cana yakın sadelik ve tevazu. *Faust*'u ilk kez görür görmez, kendini onun tarafından sevilemeyecek kadar aşağı hissediyor ve *Faust*'un onu sevip sevmediğini öğrenmek için bir papatyanın taç yapraklarını yolması merakından değil tevazusundan, çünkü kendini bir seçim yapayamayacak kadar aşağı hissediyor ve bu yüzden esrarengiz bir gücün kehanetine boyun eğiyor. Evet, sevgili *Margarete*! Goethe yaprakların nasıl yolunduğundan ve yolarken ne dendiğinden bahsetmeyi ihmal etmiş: seviyor, sevmiyor; zavallı *Margarete*, bu meşgaleye pekâlâ devam edebilirsin, yalnız kelimeleri değiştirsin: aldattı, aldatmadı; aslında küçücük bir toprak alanda bu çiçeği kendin de yetiştirebilirsin, bari ömür boyunca yapacak el işin olur.

Yorumcular *Don Giovanni* hakkındaki efsane sadece İspanya'da ayartılmış 1003 kızdan bahsederken, *Faust* efsanesinin sadece bir tane baştan çıkartılmış kızdan bahsetmesinin göze çarptığına dikkat çekmiştir. Bu yorumu hatırda tutma zahmetine değer, zira daha sonra önem kazanacak, *Margarete*'nin reflektif kederdeki karakteristik özelliği saptamamıza yardım edecek. İlk bakışta, *Elvira*'yla *Margarete* arasındaki tek farkın, aynı şeyleri yaşamış iki farklı birey arasındaki

---

[1] "Yarı çocuk eğlencesi, yarı içindeki Tanrı," Goethe, *Faust*, I, 3781-82, *Werke*, XII, s. 199 –çn.

farktan ibaret olduğu düşünülebilir. Ancak fark çok daha köklüdür ve iki ayrı kadın yaradılışı arasındaki farklılıktan ziyade, bir *Don Giovanni*'yle bir *Faust* arasındaki özsel farklılıktan kaynaklanır. Baştan itibaren, bir *Elvira*'yla bir *Margarete* arasında, *Faust*'u etkileyecek bir genç kızın, *Don Giovanni*'yi etkileyen bir kızdan öz itibariyle farklı olması gerektiği kadarıyla bir farklılık bulunması gerekir; evet, iki erkeğin dikkatini de aynı kızın çektiğini farz etsem dahi, birine çekici gelen öbürüne çekici gelenden daha farklı bir şey olurdu. Böylece sadece bir olasılık olarak mevcut olan fark, bir *Don Giovanni*'ye veya bir *Faust*'a yönlendirilerek mutlak bir hakikat haline gelirdi. *Faust*'un *Don Giovanni*'nin bir taklidi olduğu malum ama tam da bir taklit olması *Faust*'u, bir *Don Giovanni* olarak adlandırılan bir yaşam evresinde de ondan özsel olarak farklı yapıyor; zira bir başka evreyi taklit etmek sadece o olmak anlamına değil, bir önceki evrenin tüm *moment*'leriyle bir arada o olmak anlamına gelir. Dolayısıyla bir *Don Giovanni*'nin aynısını arzulasa bile bunu başka türlü yapıyor. Ama bunu başka türlü yapabilmesi için, arzuladığı şeyin de başka türlü mevcut olması lazım. *Faust* yöntemini farklı kılan birtakım *moment*'lere sahip, tıpkı *Margarete*'nin farklı bir yöntemi zorunlu kılan *moment*'lere sahip olması gibi. Yöntemine gelince, o da yine içindeki arzuya dayanıyor ve arzusu Don Giovanni'ninkinden farklı, hem de aralarında özsel bir benzerlik olmasına rağmen.

Faust'un eninde sonunda bir *Don Giovanni* olacağı vurgulanınca insanın genel itibariyle bilge bir laf edilmiş olduğuna inanacağı geliyor ama bu lafla pek de bir şey denmiş olmuyor; çünkü burada söz konusu olan onun hangi anlamda öyle olacağı. *Faust* da tıpkı *Don Giovanni* gibi bir iblis, ama ondan daha üstünü. Duyumsallık onun için evvelki dünyayı tamamen kaybedene kadar önem kazanmıyor ama bu kaybın bilinci silinmiyor, hep orada kalıyor ve bu yüzden onun duyumsallıkta aradığı şey hazdan ziyade dikkatini başka yöne çevirirek oyalanma oluyor. Şüpheci ruhu,

üzerine uzanıp dinlenebileceği hiçbir şey bulamıyor ve o da erotik aşkı yakalıyor, ona inandığından değil, şimdinin *moment*'ini içerdiğinden, ki orada bir anlık istirahat ve dikkati şüphenin hiçliğinden alıp başka yöne çeviren bir çaba var. Dolayısıyla onun şehvet duygusunda bir Don Giovanni'ye özgün o keyiften eser yok. Siması güleç, alnı açık ve kılavuzu neşe değil; genç kızlar kollarında dans etmiyor, onları ürküterek kendine çekiyor. Dolayısıyla peşinde olduğu şey sadece duyumsallığın hazzı değil, onu asıl kendine cezbeden şey ruhun dolayımsızlığı. Ölüler ülkesinin, canlı birini ele geçirince kanını emen ve bu kan onları ısıtıp beslediği sürece daha uzun yaşayan hayaletleri misali, *Faust* da gençleşebileceği ve dinçleşebileceği bir dolayımsız hayat arıyor. Ve bu genç bir kızdan başka daha iyi nerede bulunur, sonra bunu erotik aşkın kucağından başka nerede tamamen içine çekebilir? Ortaçağda gençlik iksiri yapan ve bunu yapmak için masum bebeklerin kalplerinden yararlanan büyücüler hakkında anlatılanlar gibi, onun sıska ruhunun da bu güç takviyesine aynen öyle ihtiyacı var, bu onu bir an için tatmin durumuna getirecek tek şey. Hasta ruhunun genç bir kalbin ilk filizi denebilecek şeye ihtiyacı var ve bunu masum bir kadın ruhunun ilk gençliğini başka neyle kıyaslayabilirim? Bir çiçeği deseydim az demiş olurdum; çünkü o daha fazlasıdır, o bir çiçeklenmedir; umudum ve inancın ve güvenin canlılığı onda sürgün verir ve katmer katmer çiçek açar ve yumuşak özlemler narin sürgünleri harekete getirir ve düşler bereketine gölge düşürür. Bir *Faust*'u bu şekilde tahrik eder, onun huzursuz ruhuna sakin denizlerde bir barış adasıymış gibi el eder. Fani olduğunu kimse *Faust*'tan daha iyi bilemez; o herhangi bir şeye ne kadar az inanıyorsa buna da o kadar inanır ama var olduğuna, işte buna, erotik aşkın kucağında ikna olur. Sadece masumiyetin ve çocuksuluğun yoğunluğu ona bir anlığına yeniden canlılık kazandırabilir.

Goethe'nin *Faust*'unda *Mephistopheles* ona bir aynada *Margarete*'yi gösterir. Kızı seyrederken *Faust*'un gözleri

hazla dolar, ancak arzusunu uyandıran şey kızın güzelliği değildir ama onu da hesaba katar. Onun şehvet arzuladığı, bir kadın ruhunun arı, bozulmamış, zengin, dolayımsız neşesidir. Ama buna ruhsal olarak değil tensel olarak şehvet duyar. Yani bir anlamda, o da aynen Don Giovanni'nin yaptığını yapar, ancak ondan tamamen farklı bir şekilde arzular. Şimdi burada muhtemelen yardımcı doçentin biri çıkıp, ki kendinin bir *Faust* olduğundan emin olmalıdır, zira aksi takdirde bu işi yardımcı doçentliğe kadar götüremezdi, *Faust*'un, onda arzu uyandıran bir genç kızın yanında entelektüel gelişim ve terbiyeden geçmesinin icap ettiğini ileri sürecek. Ve sürüyle yardımcı doçent bunu mükemmel bir tespit sayacak ve her birinin zevcesi ve sevgilisi de başıyla onaylayacak. Lakin, burada söz konusu olan ıska geçmiş olacaklar; zira *Faust* daha azını arzulamakla yetinecek biri değil. Edepli terbiyeli diye bilinen bir genç kız, Faust'la aynı görecelik alanına girer ve bu, onun için hiçbir önemi olmadığına ilaveten hiçbir işe de yaramaz. Kız o çat pat edebiyle, şüphenin bu yaşlı efendisini onu da akıntıya beraberinde götürmeye belki ikna edecektir ama orada derhal umutsuzluğa kapılacaktır. Halbuki, görmüş geçirmiş bir genç kız başka bir görecelik alanındadır ve böylece bir anlamda Faust'un karşısında bir hiçken, bir başka anlamda pek çok şeydir, zira dolayımsızlıktır. Ve genç kız sadece bu dolayımsızlığı içinde *Faust*'un arzusuna hedeftir ve benim *Faust* ruhsal değil tensel dolayımsızlığı arzular demem de bunun içindi.

Goethe bunların hepsini mükemmelen idrak etmiş ve *Margarete* bu nedenle gencecik bir burjuva kızı şeytanın insana adeta önemsiz dedirtebileceği türden bir kız. Biz şimdi, *Margarete*'nin kederi açısından önem taşıması nedeniyle, *Faust*'un onda nasıl bir etki bıraktığına daha yakından bakacağız. Goethe'nin öne çıkardığı tikel kişisel özellikler tabiatıyla büyük değer taşıyor ama ben bütünlük adına küçük bir değişiklik gerektiği inancındayım. Masum yalınlığı içinde, *Margarete*, *Faust*'ta inanç bakımından bir sorun ol-

duğunu kısa sürede algılar. Bu Goethe'de küçük bir ilmihâl sahnesinde su yüzüne çıkar, ki bunun şair hesabına harikulâde bir buluş olduğu tartışma götürmez. Şimdi soru, bu sınavın ikisinin arasındaki ilişki açısından hangi neticeleri doğurabileceği oluyor. *Faust*'un bir şüpheci olduğu ortada ve Goethe'nin bu itibarla başkaca hiçbir şey öne sürmediğine bakılırsa, demek ki *Faust*'u *Margarete* karşısında da bir şüpheci olarak bırakıyor. Kızın dikkatini bu gibi tüm incelemelerden uzaklaştırıp, sadece ve münhasıran aşk olgusu üzerinde sabitlemeye çalışmış. Ancak ben bir yandan, bunun *Faust*'a zor geleceği ve diğer yandan, psikolojik bakımdan doğru olmadığı kanısındayım. *Faust*'un hatrına, bu noktada fazla oyalanmak istemiyorum ama *Margarete*'nin hatrına bunu kesinlikle yapacağım; zira *Faust*'un bir şüpheci olduğunun farkına varmaması durumunda, kızın kederi bir *moment* daha edinmiş olur.

Şu halde, Faust bir şüpheci ama diğerlerinin inandığı şeyden şüphe ederek kendine önem kazandıracak kadar kendini beğenmiş bir soytarı değil; şüphesi içsel bir tarafsız nedene dayanıyor. Bu hususu *Faust*'a hürmet adına belirtmek gerekir. Ama şüphesini başkalarına karşı da devreye sokunca, işte o zaman işin içine düzmece bir ihtiras kolayca karışabilir. Şüphe başkalarına karşı da devreye sokulunca, o zaman buna, başkalarının kesin gözüyle baktığı şeyi onlardan zorlukla çekip almaktan zevklenen bir haset karışır. Ama bu güçlü haset duygusunun şüphecide harekete geçmesi için, ilgili bireyde bir karşı koyma söz konusu olabilmeli. Bunun ya söz konusu olamaması ya da bunu düşünmenin bile yakışık almaması durumunda, cezbedicilik son bulur. Bir genç kız söz konusu olduğunda, sonuncu olasılık devreye girer. Böyle bir kızla yüz yüze gelen bir şüpheci daima müşkül duruma düşer. Genç kızın inancını zorlukla çekip almak onun için işten bile değildir; ancak kızın sadece inancı vasıtasıyla şimdiki gibi büyük olduğunu da sezinlemektedir. Kendini aşağılanmış hisseder; çünkü kızın içinde, ola ki bir

bocalamaya başlarsa, *Faust*'tan ona destek olmasını bekleyen doğal bir talep yatmaktadır. Evet, ancak şüpheci bir sefil, beceriksiz bir haydut bir genç kızın inancını zorla elde ederek tatmin olabilirdi, erkeklerin ödünü patlatamadığı için de kadınları ve çocukları korkutarak neşe bulabilirdi. Ama bu, *Faust* için söz konusu değildir; sonra, o bunun için fazla büyüktür.

Sonuç olarak, *Faust*'un ilk seferinde içindeki şüpheye ihanet ettiği hususunda Goethe'yle hemfikir olunabilse de, ben şahsen bunun bir ikinci defa tekrarlanacağına hemen hemen eminim. Bu, *Margarete*'yi anlamak açısından büyük önem taşıyor. *Margarete*'nin tüm öneminin masum yalınlığına dayandığını *Faust* çabucak algılıyor; kız bundan mahrum bırakılırsa, o zaman özünde bir hiç, onun için bir hiç olur. Yani demek ki, bunu muhafaza etmek lazım. *Faust* bir şüpheci ama özünde tüm pozitif *moment*'lere sahip, yoksa yarım yamalak bir şüpheci olurdu. Ancak dönüm noktasından yoksun; böylece bütün *moment*'ler negatif *moment* haline geliyor. Halbuki kızın dönüm noktası var, çocuksuluğu ve masumluğu var. Yani Faust için kızı idare etmekten daha kolay hiçbir şey yok. Kendisinin şüphe olarak öne sürdüğü şeyin başkalarının üzerinde pozitif gerçek etkisi yaptığını hayattaki deneyimleri ona herhalde sıklıkla öğretmiş. O da şimdi genç kızı bir gözlemin kendine has o zengin içeriğiyle zenginleştirerek neşe buluyor, dolayımsız inancın tüm ziynetlerini ortaya döküyor, kızı bunlarla süslüyerek neşeleniyor, çünkü bunlar ona pek yakışıyor ve bunlar üzerindeyken kız onun gözünde daha bir güzelleşiyor. Bundan aynı zamanda bir fayda da sağlıyor, kızın ruhu kendininkine giderek daha sımsıkı yapışıyor. *Margarete* aslında erkeği hiç mi hiç anlamıyor; ona küçük bir çocuk gibi sımsıkı yapışıyor, *Faust* için şüphe olan, onun için şaşmaz gerçek. Lakin o bu yolla kızın inancını güçlendirirken, diğer yandan baltalıyor da; çünkü sonunda kendisi bir inanç nesnesi haline geliyor, bir insan değil, bir Tanrı oluyor.

Sadece burada bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemeye dikkat etmek zorundayım. *Faust*'u iki yüzlü adinin teki yapıyormuşum gibi görünebilir. Bu hiçbir suretle söz konusu değil. Bu konuları kurcalamış olan *Grete*'nin[1] kendisi; kızın, sahip olduğuna inandığı o görkemin erkek daha ilk bakışta içini okuyor ve şüphesinin karşısında direnemeyeceğini görüyor ama onu yok etmeye içi elvermiyor, hatta ona cana yakın davranıyor. Kızın aşkı, erkeğin gözünde kıza önem kazandırıyor ve hal böyle olunca, *Margarete* adeta küçük bir çocuğa dönüyor; *Faust* kendini kızın çocuksuluk seviyesine alçaltmaya tenezzül ediyor ve kızın nasıl her şeyi benimsediğini görerek neşe buluyor. Ama bu, *Margarete*'nin geleceği bakımından aşırı üzücü sonuçlar taşıyor. *Faust* kendini ona bir şüpheci olarak göstermiş olsaydı kız belki zamanla inancına sahip çıkabilirdi, o zaman erkeğin hırslı ve cüretli fikirlerinin ona göre olmadığını tüm tevazusuyla kendine itiraf eder, elinde olana sımsıkı sarılırdı. Lakin şimdi, inancının içeriğini erkeğe borçlu ve buna rağmen, *Faust* onu terk ettiğinde, onun da buna inanmamış olduğunu idrak edebiliyor. Erkek onunla olduğu sürece, genç kız şüphenin farkına varmamıştı, şimdi o yokken, gözünde her şey değişiyor ve her şeyde şüphe görüyor, yenemediği bir şüphe bu, zira bizzat *Faust*'un da baş edememiş olduğu gerçeğini daima düşüncelerine dahil ediyor.

Faust, Goethe'nin fikrine göre de, *Margarete*'yi *Don Giovanni*'nin Tanrı vergisi baştan çıkarma yeteneğiyle değil, muazzam kibriyle kendine tutsak ediyor. Bu yüzdendir ki, genç kız, kendi de gayet cana yakınca ifade ettiği gibi, *Faust*'un onda beğenilecek ne bulabildiğini aslında hiç anlayamıyor. Dolayısıyla erkeğin onda uyandırdığı ilk intiba ziyadesiyle baş döndürücü, erkekle karşı karşıyayken bir hiç oluyor. Bu açıdan erkeğe, *Elvira*'nın *Don Giovanni*'ye ait olduğu anlamda ait değil, çünkü o, *Faust*'un karşısında

[1] Kierkegaard burada *Margarete*'nin kısaltılmış halini kullanmayı tercih ediyor –çn.

özgür bir ayakta kalışın ifadesi; halbuki *Margarete* erkeğin özünde tek kelimeyle kayboluyor ama ona ait olmak için Tanrı katıyla bağlarını da koparmıyor, zira onunla kendini erkeğin karşısında meşrulaştırıyor; fark etmeksizin, en ufak bir düşünceden uzak olarak, *Faust* genç kızın her şeyi oluyor. Ama kız ilk başta hiçbir şey olmadığı için, erkeğin adeta ilahi üstünlüğüne kendini giderek daha fazla inandırdıkça, tabir caizse, gitgide daha küçülüyor; kendisi bir hiçti ve sadece onun nezdinde var oluyor. Goethe'nin bir yerde *Hamlet* için dediği gibi, kızın ruhu bedenine kıyasla, bir çiçek saksısına ekili bir meşe palamudu, dolayısıyla sonunda çanağı tuzla buz ediyor, *Margarete*'nin aşkı da böyle. *Faust* kız için aşırı büyük ve ona olan aşkı ruhunu paramparça ederek son bulmak zorunda. Ve bu an uzun süre alıkonamaz; zira *Faust* kızın bu dolayımsızlıkta kalamayacağını elbette hissediyor; artık kızı alıp ruhun daha yüksek bölgelerine çıkarmıyor, zira kendisi oralardan kaçış içinde; kızı şehvetle arzuluyor – ve yüzüstü bırakıyor.

Böylece, *Faust Margarete*'yi bırakıp gidiyor; kızın kaybı öyle korkunç ki, bu durumda çevresi bile sair zaman olsa unutmakta zorlanacakları şeyi, kızın şerefinin lekelendiğini bir an için unutuyor; kız katıksız bir âcizliğin içine gömülüyor ve bu aczin içinde kaybını imgelemek bile elinden gelmiyor, başına gelen faciayı idrak etme gücünden bile yoksun bırakılmış. Bu durum devam edebilseydi, o zaman reflektif kederin devreye girmesi mümkün olmazdı. Ama etraftakilerin tesellisi onu yavaş yavaş kendine getiriyor, düşüncelerini körüklüyor, böylece tekrardan devinime geçiyor, ama geçer geçmez de, çevresinin gözlemlerinin bir tekini bile kaldırmaktan âciz olduğu ortaya çıkıyor. Onları, sanki konuştukları kendisi değilmiş gibi dinliyor ve söylenenlerin tek bir kelimesi bile zihnindeki huzursuzluğu ne durduruyor ne artırıyor. Onun sorunu *Elvira*'nınkiyle aynı, *Faust*'un bir hilebaz olduğunu düşünmek ama bu *Margarete* için daha da zor, çünkü o *Faust*'tan çok daha derin etkilenmiş bulunuyor;

Faust yalnızca bir hilebaz değildi, düpedüz bir riyakârdı da ve kız onun uğruna hiçbir şey feda etmemiş olsa dahi, her şeyi ona borçlu ve bu her şeye henüz bir dereceye kadar sahip, her şeyin sadece bir hilebazlık olduğunun artık ortaya çıkmış olması haricinde. Ama *Faust*'un demiş olduğu şeyler, kendisi onlara inanmıyor diye daha mı az doğru? Katiyen; ve yine de kız için böyle, zira o bunlara erkeğin aracılığıyla inanmıştı.

Margarete'deki refleksiyon daha zor devinime geçebilir miş gibi görünebilir; çünkü bunu engelleyen, kızın içinde beslediği bir hiç olduğu hissi. Lakin burada müthiş bir diyalektik elastikiyet de yatıyor. Tam anlamıyla bir hiç olduğu düşüncesini alıkoyabilseydi, o zaman refleksiyon dışlanmış olurdu, o zaman da aldatılmamış olurdu; çünkü insan bir hiçse, hiçbir ilişki de yoktur ve ilişkinin olmadığı yerde bir aldatma da olamaz. Şu durumda dingin. Lakin bu düşünce alıkonamıyor, derhal karşıtına dönüşüyor. Kızın bir hiç olması, yalnızca aşkın tüm sonlu farklılıklarını olumsuzlandığını dışavuruyor ve tam da bu açıdan, kızın aşkının mutlak geçerliliğinin ifadesi oluyor. Erkeğin davranış biçimi sıradan bir aldatma olmakla kalmıyor, mutlak bir aldatma oluyor, çünkü kız ona karşı mutlak bir aşk duyuyor. Ve kız yine burada da dinginliğe kavuşmakta acze düşüyor; zira erkeğin onun her şeyi olması dolayısıyla bu düşünceyi onsuz alıkoyamıyor; lakin bunu onunla da düşünemezdi, çünkü o bir hilekârdı.

Etrafındakiler ona boyuna yabancılaştıkça, içsel devinim başlıyor. *Faust*'u tüm ruhuyla sevmekle kalmamış, erkek onun yaşam gücü olmuş, onun kanalıyla var olmuş. Bunun sonucu olarak, ruhu duygulanma açısından bir Elvira'nınkinden geride kalmıyor ama tikel ruh halleri daha bir az dokunaklı oluyor. Kendine temel bir ruh hali edinme yolunda ilerliyor ve her bir ruh hali bir baloncuk gibi, derinlerden yükseliyor, kendini devam ettirecek gücü yok, yeni bir baloncukla yerinden edilmese de, kızın bir hiç olduğu

şeklindeki genel ruh halinde çözünüyor. Bu temel ruh hali hissen algılanan bir durum, herhangi bir taşkınlıkla ifade bulmuyor, kelimelerle anlatılamıyor ve tikel bir ruh halinin onu kaldırma, yükseltme çabası beyhude kalıyor. Böylece, bütünsel ruh hali tikel bir ruh hali içinde yankılanıyor; zayıflık ve güçsüzlük olarak kendi yankısını inşa ediyor. Tikel ruh hali kendini belli eder ama teskin etmez, rahatlatmaz, İsveçli Elvira'mın sözlerini aktaracak olursam, bir erkek için daha az kavranır olsa bile, hiç şüphesiz ki ziyadesiyle dokunaklıdır, sahte bir iç çekiştir, yanıltır, özgün bir iç çekiş gibi şifalı ve faydalı bir devinim değildir. Tikel ruh hali daha tam kıvamında veya etkin bile değildir, kızın dışavurumu bu amaç için fazla külfetlidir.

"Onu unutabilir miyim? Nehir, ne kadar uzun akarsa aksın, doğduğu yeri unutabilir mi, kaynağını unutabilir mi, kendini oradan çekip koparabilir mi? Öyle olsaydı, akışını sonlandırmak zorunda kalırdı! Ok, ne kadar hızlı uçarsa uçsun, yayı unutabilir mi? Öyle olsaydı, uçuşuna son vermek zorunda kalırdı! Yağmur damlası, ne kadar uzun yol alırsa alsın, gökyüzünü, geldiği yeri, unutabilir mi? Öyle olsaydı, çözünmesi gerekirdi! Ben bir başkası olabilir miyim, annem olmayan bir anne tarafından tekrar dünyaya getirilebilir miyim? *Faust*'u unutabilir miyim? Öyle olsaydı, varlığıma son vermem gerekirdi!

"Onu hatırıma getirebilir miyim? Belleğim onu ortaya çıkarabilir mi, zira o artık kayıplara karıştı ve bana ondan yadigâr bir tek ben varım? Bu soluk, puslu görüntü, ilahlaştırdığım Faust mu? Kelimelerini hatırlıyorum ama sesinin gür tınısına sahip değilim! Sözlerini hatırlıyorum ama sinem onlarla dolamayacak kadar bitkin! Anlamsız sesler, boşuna nefes tüketiyorlar!

"Faust, ey Faust! Geri dön, açı doyur, çıplağı giydir, mahzunu ferahlat, kimsesize misafir ol![1] Aşkımın senin için hiçbir anlama gelmediğini gayet iyi biliyorum ama ben za-

[1] Krş. Matta 25:35-36 –çn.

ten senden bunu beklemiyordum. Aşkım ayaklarının dibine naçizane uzanmıştı, iç çekişim bir yakarış, busem bir adak, sarılışım bir ibadetti. Beni bundan mı yüzüstü bırakmak istedin? Bunu zaten baştan beri bilmiyor muydun? Yoksa seni sevmem, sana muhtaç olmam, sen yanımda olmayınca ruhumun helak olması beni sevmen için bir neden değil mi?

"Ulu Tanrım, beni bağışla, bir insanoğlunu senden fazla sevdim ve hâlâ da seviyorum; biliyorum, sana bunları dediğim için yeniden günah işliyorum. Ey sonsuz aşk, izin ver merhametin beni korusun, beni itip kendinden uzaklaştırma, onu bana geri ver, kalbini yine bana doğru meylet,[1] bana merhamet et, sana yine böyle yakardığım için affını benden esirgeme!

"Onu hiç lanetleyebilir miyim? Ben neyim de bu yüzsüzlüğe cüret edeceğim? Toprak saksı çömlekçiye karşı küstahlaşabilir mi?[2] Ben neydim? Bir hiç! Onun elinde bir kil parçası, bir kaburga kemiği, beni ondan türetti![3] Ben neydim? Cılız bir vahşi ot ve o benim önümde eğilmeye tenezzül etti, beni sevgiyle büyüttü, o benim her şeyimdi, Tanrım, düşüncelerimin kökeni, ruhumun gıdası.

"Kederlenebilir miyim? Hayır, hayır! Keder ruhumun üzerine bir gece sisi gibi çöküyor. Ah, geri dön, senden vazgeçeceğim, sana ait olmayı talep etmeyeceğim, sen sadece yanımda otur, bana bak ki, ben iç çekecek kadar güçlenebileyim, konuş benimle, kendinden bahset, sanki bir yabancıymışsın gibi, bunun sen olduğunu unutacağım; konuş ki, gözyaşları boşanabilsin. Yani ben zerre kadar bir hiç miyim, o olmaksızın ağlayamayacak mıyım bile?

"Nerede huzur ve sükûn bulacağım? Düşünceler ruhumda isyan ediyor, biri diğerini izliyor, biri diğerini şaşırtıyor. Sen yanımdayken, senin önerilerini dinliyorlardı, o zamanlar onlarla küçük bir çocuk gibi oynuyordum, onlardan taç

---

1 Krş. Örneğin Mezmurlar 119:36, 141:4 –ed.n.

2 *Bkz.* Romalılar, 9:10-21 –ed.n.

3 *Bkz.* Yaratılış, 2:21-24 –ed.n.

örüp başıma takıyordum, bırakıyordum rüzgârda saçlarım gibi fırfır uçuşuyorlardı. Şimdi korkunç bir şekilde etrafıma dolanıyorlar, kaygılı ruhuma yılanlar gibi çöreklenip sımsıkı kenetleniyorlar.

"Ve ben bir anneyim! Canlı bir varlık benden besleniyor, bunu talep ediyor. Açlık çeken aç kalanı doyurabilir mi, susuzluktan bitkin düşen susuzluktan yananı ferahlatabilir mi? O zaman katil mi olacağım? Ey *Faust*, geri dön, anneyi kurtarmak istemesen de, bari ana rahmindeki bebeği kurtar!"

Bu şekilde, ruh hali tarafından değil ruh hali içinde devinime geçer ama bu tikel ruh hali onu teskin etmez, çünkü kızın kafasından atamadığı bütünsel ruh halinin içinde çözünür. Evet, şayet *Faust Margarete*'nin elinden alınmış olsaydı kız hiçbir bir teseli aramazdı; o zaman kaderi kendi gözünde gıpta edici olurdu ama bu kız aldatılmış. Keder durumu denebilecek şeyden mahrum, zira tek başına keder duyacak yeterliliğe sahip değil. Evet, o mahut masaldaki zavallı *Florine*[1] gibi, bir yankı mağarasına girme imkânı bulabilirdi, zira oradayken her iç çekişinin, her feryat figanının sevdiği erkek tarafından duyulacağını bilirdi ama o, *Florine* gibi, orada sadece üç gece kalmakla yetinmek istemez, gece gündüz kalmak isterdi ama *Faust*'un sarayında hiç yankı mağarası yok ve erkeğin de kızın kalbinde hiç kulağı yok.

***

Dikkatinizi belki de bu resimlerin üzerinde fazlasıyla uzun süre tutsak ettim, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, ve bunu başka bir şey için olmasa, o kadar çok şey dememe rağmen, gözünüzün önünde hiçbir şey canlanmadığı için yaptım. Ancak bunun nedeni tasvirimin düzmece olmasına değil, meselenin bizzat kendine ve kederin içten pazarlıklığına dayanıyor. Lehte bir olanak sunulunca, gizli olan kendini açığa vuruyor. Bu gücümüz dahilindeki bir şey, ve şimdi buradan

[1] Eski bir Fransız peri masalının kadın kahramanı. Marie Cathérine d'Aunoy, *Les Contes de Fées,* I-IV (Paris: 1810), I, s. 88-96 –çn.

veda ederken, kederin bu üç nişanlısını birleştireceğiz, birbirlerini kederin ahengiyle kucaklatacağız, onlara bizim için bir cemiyet oluşturtacağız, kederin sesinin kesilmediği, iç çekişin dinmediği taşınabilir bir tapınak,[1] zira onlar kutsal törelere riayetine Vesta bakirelerinden[2] bile daha özen ve sadakatle nezaret eder. Buna mani olsaydık kayıp olanın onlara iadesini dileseydik, bu onlar için bir kazanç mı olurdu? Onlar daha yüksek bir başlangıcı zaten çoktan teslim almamış mıydı? Ve bu başlangıç onları birleştirecek ve birliklerinin etrafını güzellikle kuşatacak ve onlara bu birlikte bir teselli sağlayacak, zira yılan tarafından ısırılanın nelere katlanmak zorunda olduğunu ancak yılan tarafından ısırılan bilebilir.

---

1 Hz. Musa tarafından çölde inşa edilen taşınabilir tapınak. İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra Vadedilmiş Topraklar'a ulaşmadan önce çölde dolaşırlarken sunak ve tapınak olarak kullanıldı –çn.

2 (Dan.) Vestalinder. (Lat.) Sacerdos Vestalis. Antik Roma'da aile tanrıçası Vesta'nın kutsal bakire rahibeleri. Rahibeliğe Roma'daki seçkin ailelerin küçük kızlarından seçilirlerdi. Bekaretlerini korumak zorundaydılar. Aksi takdirde ölümle cezalandırılıyorlardı –çn.

EN MUTSUZ OLAN

Συμπαρανεκρωμενοι için Coşkun bir Söylev

GELENEKSEL CUMA TOPLANTILARI
SONUÇ KONUŞMASI

Bilindiği üzere, İngiltere'de bir yerde bir mezar olduğu söylenir, görkemli bir heykel veya hüzünlü bir ortamla değil, küçük bir yazıtla ün salmış: "En Mutsuz Olan"[1] dendiğine göre mezar açılmış ama içinde cesetten eser yokmuş. Hangisi daha hayret verici; bir ceset bulunamamış olması mı yoksa mezarın açılmış olması mı? İçinde biri var mı yok mu diye bakmak için onca zaman harcanmış olması gerçekten garip. Bir mezar taşında bir ad okuduğunda insanın aklına pekâlâ da o kişinin bu dünyada nasıl bir ömür geçirdiği düşüncesi takılabilir, mezara inip onunla konuşası gelebilir. Lakin bu yazıt öylesine kayda değer ki! Bir kitap insanda onu okuma arzusu uyandıran bir başlığa sahip olabilir, ancak bir başlık başlı başına öyle düşünce dolu, kendince öyle ilgi çekici olabilir ki, insan kitabı hiç açıp da okumaz. İşin aslı, bu mezar taşı yazısı öyle kayda değer ki, insanın ruh haline göre sarsıcı veya sevindirici olabiliyor – en mutsuzun kendisi olduğuna gönlünce bağlılık yemini etmiş her kişi için. Ama kafamda böyle uğraşlara ruhen aşina olmayan bir insan canlandırabilirdim, o zaman bu mezarda sahiden biri olup olmadığını öğrenmek bu kişinin merakına vazife olurdu. Ve

---

1 Worcester katedralinin içinde, üzerindeki taşta *Miserrimus* (En Mutsuz Olan) yazılı olan bir yeraltı mezarı bulunur –çn.

bakın, mezar boş! İçindeki acaba tekrardan dirilmiş, şairin dediklerini kafasına kakmak istemiş olabilir mi:

> Mezarda huzur hüküm sürüyor,
> Sessiz kiracıları kederden bihaber;[1]

Yoksa hiç huzur bulmadı mı, mezarda bile, yeryüzünü yeniden başıboş dolaşmaya mı koyuldu, evini, yuvasını terk mi etti, geride bir tek adresini bıkarak! Hâlâ bulunmadı mı yoksa, bu, kederlerin hayatta tuttuğu, hüzünlerin onunla mezara kadar gittiği en mutsuz insan, tapınağın kapısını[2] ve mütevazı ricaların sırasını bulana dek, Eumenidler[3] bile peşine düşmedi onun!

Şayet o bulunmadıysa, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, gelin biz de Haçlılar gibi, kutsal bir yolculuğa çıkalım ama mutlu Doğudaki o kutsal mezara doğru değil, mutsuz Batıdaki o kederli mezara doğru. O boş mezarda arayacağız onu, bulacağımızdan emin olarak, zira inananın içindeki hasret onu nasıl kutsal mezara doğru çekerse mutsuzlar da, tıpkı bu misal, Batıya, o boş mezara doğru sürüklenir, ve her biri onun kendi kısmeti olduğu fikriyle kendini hoşnut eder.

Yoksa böyle bir konunun üzerinde uzun boylu düşünmemize değmezdi, bizler ki, faaliyetimiz, cemiyetimizin kutsal gelenekleri gereğince, vecize kabilinden rastgele bir bağlılık sınamasıdır, biz ki, vecize kabilinden düşünmez ve konuşmayız ama vecize kabilinden yaşarız, biz ki, ἀφορισμενοι ve *segregati*[4] yaşarız, hayattaki aforizmalar gibi, insanlardan

---

1 Christian Henriksen Pram, *Stærkodder*, VII (Kopenhag, 1785), s. 142 –çn.

2 Trajedinin babası sayılan Yunan yazar Eshilos'un (MÖ 525-424) *Eumenidler* adlı eserinde, katil Orestes, Delhi Tapınağına sığınana kadar Eumenidler tarafından kovalanır –çn.

3 Yunan mitolojisinde, Attika'daki üç intikam tanrıçasına (Alecto, Tisifone, Megaera) verilen isim –ed.n.

4 Latince *segregati*, Yunanca *ἀφορισμενοι* sözcüğünün karşılığı olup, "ayrık," "ayrılmış," "koparılmış," "kovulmuş, atılmış" (örneğin, kiliseden) anlamına gelir –çn.

kopuk, onların hüzünlerinde ve onların sevinçlerinde payı olmaksızın, biz ki, hayat patırtısının ünsüz harfleri değil, gece sessizliğinin kimsesiz kuşlarıyızdır, sadece bir kez bir araya geliriz, o da hayatın biçareliği, günün uzunluğu ve zamanın sonsuz sürekliliği beyanlarıyla daha mükemmelleşmek içindir, biz ki, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, memnuniyet oyununa inanmayız, ya da aptalların mutluluğuna, biz ki, mutsuzluktan başka hiçbir şeye inanmayız.

Bakın, yaklaşabilmek için nasıl da çabalıyorlar, sayıları saymakla bitmez, bütün mutsuzlar. Lakin çoğu çağrıldığına inanıyor, çok azı seçilmiş.[1] Aralarında bir ayrım yapmak lazım – tek kelime ve kalabalık kayboluyor; hariç tutulanlar özellikle, davetsiz misafirler, ölümün en vahim facia olduğunu sananlar, ölümden korktukları için mutsuz olanlar; lakin biz, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, biz, Roma askerleri gibi, ölümden korkmuyoruz, biz daha vahim facialar biliyoruz ve herşeyden evvel, herşeyden çok, yaşamayı biliyoruz. Evet, şayet ölmeyi beceremeyen bir insan olsaydı, şayet efsanede o ölümsüz Yahudi hakkında anlattılanlar doğruysa, o zaman onu en mutsuz kişi ilan etmekten niçin çekinecekmişiz ki? Mezarın neden boş olduğu o zaman izah edilebilirdi; yani, en mutsuz olanı, ölmeyi beceremeyen, kendini bir mezarın içine bırakamayan kişi olarak tanımlamak. O vakit mesele hallolmuştu, cevap kolaydı; en mutsuz kişi ölmeyi beceremeyen, en mutlu kişi bunu yapabilendi, yaşlıyken ölen mutlu kişi gençliğinde ölenden daha mutlu, doğarken ölen bunlardan da mutlu, hiç doğmamış olansa hepsinin en mutluydu. Ama bu böyle değil işte, ölüm insanoğlunun ortak sonu ve en mutsuz olanın bulunmamış olduğunu göz önüne alarak, onu da bu hudutların dahilinde aramak gerekir.

Bakın, kalabalık kayboluyor; sayı azaldı. Onlara şöyle demiyorum: Dikkatinizi bana verin, çünkü bende olduğunu biliyorum; şöyle de demiyorum: Kulaklarınızı bana verin; çünkü bende olduğunu biliyorum. Gözleriniz parlıyor;

[1] Matta 22:14. "Çünkü çağrılanlar çok ama seçilenler azdır" –çn.

oturduğunuz yerde öne kaykılıyorsunuz. Hiç kuşku yok ki, katılmaya değer bir güç mücadelesi, ölüm kalım savaşından bile daha müthiş; çünkü biz ölümden korkmayız. Ama ödül, evet, o, yeryüzündekilerin hepsinden daha muazzam ve daha kesin, çünkü en mutsuz olduğundan emin kimsenin kaderden korkmasına gerek yok, o son nefesini verirken şöyle haykırmak zorunda kalacak kadar alçalmayacak: Solon, Solon, Solon![1]

O zaman biz de, kimsenin mevkii veya yaşı nedeniyle hariç tutulmayacağı bir açık yarışma düzenleriz. Mutlu olanlardan ve ölümden korkanlardan başka hiç kimse hariç tutulmayacak; mutsuzlar cemaatinin her bir değerli üyesi içtenlikle karşılanacak, gerçekten mutsuz her bir kişi için bir şeref koltuğu, en mutsuzu için bir mezar ayrılacak. Sesim tüm dünyada yankılanıyor, kulak verin, sizler, hepiniz, kendine yeryüzünün en mutsuzu diyen ama ölümden korkmayanlar. Sesim geçmişe doğru yankılanıyor; ölmüşleri sadece ölü diye hariç bırakacak kadar sofistike olmak istemeyiz, zira onlar da yaşamıştı. Sizlere yalvarırım, bir anlığına istirahatinizi bozduğum için beni bağışlayın; o boş mezarın başında buluşuyoruz. Üç kez bangır bangır bağırıyorum yeryüzüne, kulak verin, siz mutsuzlar; niyetimiz bu meseleyi burada, dünyanın bir bucağında, kendi aramızda çözmek değil. Tüm dünyanın gözü önünde çözülmesi gereken yer bulundu!

Ancak herkesi teker teker sorguya çekmeye başlamadan önce, kendimize burada saygıdeğer hakemler ve dost rakipler olarak oturmaya hak kazandıralım. Zihinlerimizi güçlendirelim, kulağın aldatmacalarına karşı silahlandıralım; zira hangi ses mutsuzunki kadar cana yakın, hangi ses kendi dertlerini anlatan mutsuzunki kadar büyüleyicidir.

---

[1] Herodot'un *Tarih* adlı eserdeki bir hikâyenin kahramanının adı. Hikâyede, dünyanın engin adamı olarak bilinen Lidya Kralı Kroisos ile Solon adlı Atinalı bilge arasında geçenler anlatılır. Kroisos esir alınıp ateşte yanarak ölümle cezalandırır ve odunların üstünde ölümü beklerken göklere doğru "Solon, Solon, Solon!" diye haykırır –çn.

Kendimizi burada hakemler ve dost rakipler olarak oturmaya yaraşır kılalım ki, genel perspektifi kaybetmeyelim, teferruatlarla zihnimizi bulandırmayalaım; zira kederin belagati tükenmezdir ve yaratıcılığı hudutsuzdur. Mutsuzları belirli gruplara ayıracağız ve her birinden sadece bir kişiye söz hakkı verilecek; bir tek kişinin en mutsuz olmasına karşı çıkacağız, daha ziyade bir sınıf oluşturuyorlar ama bu böyle diye de, bu sınıfın sözcüsüne en mutsuz ünvanıyla ödüllendirmekten, onu mezarla ödüllendirmekten çekinmeyeceğiz.

Hegel'in tüm sistematik çalışmalarında, mutsuz bilinç[1] hakkında bir bölüm bulunur. İnsan bu tür araştırma yazılarını hep bir içsel huzursuzluk ve yürek çarpıntısıyla, gereğinden fazla ya da gereğinden az şey öğrenme korkusuyla okumaya koyulur. Mutsuz bilinç, herhangi bir konuşmanın akışı içinde tesadüfen geçse, adeta insanın kanını dondurabilir, tüylerini diken diken edebilir ve eğer kasten araya sokulursa, insanı bir günahkâr gibi zangır zangır titretebilir, tıpkı Clemens Brentano'nun bir hikâyesinde geçen o gizemli sözcük gibi: *tertia nux mors est*.[2] Ah, o meseleyle, hakkında bir paragraf yazmaktan gayrı bir derdi olmayana ne mutlu; devamını yazabilecek olan daha da mutlu. O zaman mutsuz olan, idealine, yaşamının özüne, bilinçsel doymuşluğa, özsel doğasına şu veya bu şekilde, kendi dışında sahip olan kişi oluyor. Mutsuz insan daima kendine karşı namevcut, asla mevcut değil. Ama gayet aşikâr ki, bu insan ya geçmiş ya da gelecek zamanda mevcut olunca namevcut olabiliyor. Bu suretle, mutsuz bilincin kapsam alanı kesinen sınırlanmış oluyor. Bu sabit sınırlanma için Hegel'e teşekkür ederiz de, ancak biz onun yaptığı gibi bu krallığı bir filozof gibi sadece belli bir mesafeden seyretmiyoruz, dolayısıyla biz oranın yerlileri olarak, sınırları dahilindeki muhtelif evreleri daha

---

[1] G. W. F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes, Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe*, I-XVIII (Berlin: 1832-45), II, s. 158-73 –çn.

[2] Üçüncü kaçık ölümdür. Clemens Brentano, Die drei Nüsse (Berlin, Königsberg: 1834) –çn.

yakınen gözlemleyeceğiz. Şu halde, mutsuz namevcuttur diyoruz. Ancak belli ki, bir insan ya geçmiş ya da gelecek zamandayken namevcut oluyor. Bu terimi özütlememiz gerekiyor; zira dilbilimin de gösterdiği üzere, geçmiş zamanda mevcut bir *tempus*[1] olduğu gibi, gelecek zamanda mevcut bir tempus da var ama aynı bilim dalı bize, *plus quam perfectum*[2] olan ve içinde zerre kadar *præsentisk*[3] olmayan bir tempus ve aynı nitelikte bir *futurum exactum*[4] olduğunu da gösteriyor. Bunlar, umut eden ve anımsayan kişilikler oluyor. Ve bunlar elbette bir bakıma, yani yalnızca umut ettikleri ve sadece anımsadıkları kadarıyla, mutsuz kişilikler, zira aksi halde sadece kendine karşı namevcut olan kişilik mutlu olurdu. Ama aslına bakılırsa, umutlarında veya anılarında *præsentisk* olan kişiliğe mutsuz denemez. Bu kişiliğin umutlarında veya anılarında *præsentisk* olduğu hususunu burada özellikle vurgulamak gerekiyor. Bundan şu anlam çıkıyor; böyle bir darbenin, ne kadar olabildiğince sert de olsa, bir insanı en mutsuz yapması imkân dahilinde olamaz. Bir darbe ya onu umudundan edebilir ve bu suretle onu anılarında *præsentisk* kılabilir ya da onu anılarından edebilir ve bu suretle onu umutlarında *præsentisk* kılabilir. Yolumuza devam ediyoruz, şimdi mutsuz kişilik daha kesin olarak nasıl tanımlanabilir buna bakacağız.

Evvela umutlu kişiliği inceleyelim. Şimdi, bu fert, umut eden olarak (ve tabii mutsuz olduğu kadarıyla) kendine karşı *præsentisk* olmayınca, tam manasıyla mutsuz olur. Ölümsüz hayatı umut eden bir fert, mevcut olandan feragat ettiği kadarıyla, tabii ki bir anlamda mutsuz bir kişiliktir, çünkü kendine karşı bu ümidinde *præsentisk*'tir ve dolayısıyla sonluluğa has *moment*'lerle çelişkiye düşmez. Buna karşın, umudunda *præsentisk* olamıyor, umudunu kaybediyor, son-

---

1 (Lat.) Zaman Kipi –çn.
2 (Lat.) Mişli geçmiş zaman –çn.
3 (Lat.) Şimdiki zaman –çn.
4 (Lat.) Gelecekte bitmişlik –çn.

ra tekrardan kazanıyor ve bu minval üzere devam ediyorsa, o zaman kendine karşı namevcuttur, sadece şimdikinde değil, gelecek zamanda da; o zaman mutsuzluk oluşumunu elde etmiş oluruz. Anımsayan kişiliğe bakarsak da aynı durumu görürüz. Fert kendine karşı geçmiş zamanda mevcut olabilirse, o zaman tam anlamıyla mutsuz değildir; bunu yapamaz da, geçmiş zamanda mütemadiyen kendine karşı namevcut olursa, işte o zaman böyle bir mutsuzluk oluşumuna sahibiz demektir.

Anımsama esasen mutsuzlara has en tipik unsurdur, tabiattan gelen bir şeydir; zira geçmiş zamanın garip bir vasfı vardır, şöyle ki sona ermiştir; gelecek zamansa daha gelecektir, dolayısıyla bir bakıma, gelecek zamanın geçmiş zamana kıyasla, şimdikine daha yakın olduğu söylenebilir. Bu durumda, umutlu kişilik gelecek zamanda *præsentisk* olacaksa, bunun gerçeklik kazanması veya daha doğrusu, kendisi için bir gerçeklik kazanması icap eder; benzer şekilde, anımsayan kişiliğin de geçmiş zamanda *præsentisk* olabilmesi için, bunun kendine karşı gerçeklik kazanmış olması şarttır. Ama umutlu kişilik kendisi için hiçbir gerçeklik kazanamayacak bir gelecek zamanı ümit edince ya da anımsayan kişilik hiçbir gerçekliğe sahip olmamış bir zamanı anımsayınca, o zaman elimizde bizatihi mutsuz kişilikler var demektir. İlkinin ihtimal dahilinde olduğunu inanmak olanaksız gelebilirdi, veya hatta düpedüz çılgınlık sayılabilirdi, ancak işin aslı farklıdır; zira umutlu kişilik kendisi için gerçeklik taşımayan bir şeyi değil de, gerçekleşemeyeğini şahsen bildiği bir şeyi umut ediyor olabilir. Demek oluyor ki, bir kişilik umudu kaybederken, anıya bağlı bir kişilik edinmek yerine, umuda bağlı kalmak isterse, o zaman elimizde böyle bir form var demektir. Ne zaman ki bir kişilik, anılarını kaybettiği ya da anımsayacak hiçbir şeyi olmadığı için umutlu olmak istemez de, anımsayan olarak kalmak isterse, o zaman elimizde bir mutsuzluk formu olurdu. Şayet bir birey kalkıp da, ilkçağa veya ortaçağa veyahut herhangi başka bir zamana kendini kaptırsaydı ama öyle

ki bu kendisi için kati bir gerçekliğe sahip olsaydı veya kendini kendi çocukluğuna ve gençliğine kaptırsaydı ama öyle ki, bu kendisi için kati bir gerçekliğe sahip olsaydı, o zaman tam anlamıyla mutsuz bir kişilik olmazdı. Halbuki kafamda şahsen çocukluk geçirmemiş bir insan canlandırırsam, yani bu zaman dilimi onun için hiçbir bir anlam taşımaksızın geçip gitmiş olan biri ve bu insan bugün, mesela öğretmen olduğu için, çocuklukta yatan tüm güzellikleri keşfetmiş olsa da, kendi çocukluğunu şimdi anımsamak istese, mütemadiyen geriye, oraya doğru baksa, işte bu kişi çok uygun bir örnek olurdu. Zira onun için geçip gitmiş olan ve yine de şimdi taşıdığı anlamla anımsamak istediği şeyin ne anlama geldiğini idrak ederdi. Yaşam sevincine veya hayatın tadına akıl erdiremeden yaşamış bir insan tahayyül edecek olsam ve bu insan şimdi ölüm döşeğinde bunları keşfetmiş olsa ve bu insanın ölmediğini, ki en hayırlısı bu olurdu, yeniden hayata döndüğünü farz etseydim ama böyle oldu diye hayat tarzını değiştirmeden, işte o zaman bu kişi, en mutsuzun kim olduğu sorusu gündeme geldiğinde, rahatça dikkate alınabilirdi.

Umudun mutsuz kişilikleri hiçbir zaman anımsamanın mutsuz kişileri gibi acı çekmez. Umutlu kişilikler daima daha umut verici bir hüsrana sahiptir. Bu nedenle, en mutsuz olanı daima, anımsamanın mutsuz kişilikleri arasında aramak gerekir.

Ama biz yolumuza devam ediyoruz, şimdi, yukarıda betimlenmiş olan, kelimenin tam anlamıyla mutsuz bu iki formunun bir bileşimini kafamızda canlandıracağız. Mutsuz olan umutlu kişilik, tıpkı mutsuz olan anımsayan kişilik gibi, umudunda kendine karşı *præsentisk* olamaz. Bileşim yalnızca şu olabilir; bu kişiliğin, umudunda *præsentisk* olmasına engel olan şey anımsamadır, anımsamada *præsentisk* olmasına engel olan şey de umuttur. Bu durum, bir taraftan, onun, anımsaması gerekeni mütemadiyen umut etmesinden ileri gelir; kişinin umudu mütemadiyen hüsrana uğrar ama hüsrana uğrayınca, bunun, ereğin daha da ileriye

itilmiş olmasından değil, ereği geride bırakmış olmasından ileri geldiğini keşfeder, zira erek çoktan yaşanmıştır ya da yaşanmış olarak anıya dönüşmüş olmalıdır. Diğer taraftan, kişi umut etmesi gereken şeyi mütemadiyen anımsar; zira gelecektekini çoktan düşüncelerinde gündeme getirmiştir ve onu zihninde yaşamıştır ve bu şekilde yaşanmış olanı umut etmesi gerekirken, o bunu sadece anımsar. Dolayısıyla umut ettiği şey arkasında, anımsadığı önünde durur. Hayatı geriye dönük değil ama her iki yönde de ters yola sapmıştır. Başındaki musibeti çok yakında fark edecek, ancak neden ileri geldiğini idrak edemeyecektir.

Bu arada, bunu hakkıyla hissetme olanağı bulabilmesi için, yanlış anlama devreye girer ve onu her an garip bir şekilde alaya alır. Genel olarak, aklı başında biri addedilmenin keyfini çıkarıyorsa da, gerçekte neyin nesi olduğunu bir tek kişiye anlatmaya kalkışacak olsa, deli olduğuna hükmedileceğini bilir. Bu kim olsa tepesini attırmaya yeter de, onun ki atmaz ve onun başındaki musibet tastamam burada yatar. Başındaki musibet dünyaya çok erken gelmiş olması ve bu yüzden mütemadiyen geç kalmasıdır. Ereğin devamlı olarak hemen yakınında ve aynı anda onun uzağındadır da, bu durumda, sahip olduğu için ya da kendisi böyle olduğu için onu şimdi mutsuz eden şeyin, ona birkaç yıl önce sahip olsaydı onu mutlu etmiş olacağını, ancak sahip olmadığı için onu mutsuz etmiş olan şey olduğunu keşfeder. Hayatı tıpkı *Ancaeus*'unki[1] gibi anlamsızdır, ki onun hakkında, şu atasözüne vesile olması dışında, hiçbir şey bilinmediğini söylemek adetten olmuştur:

πολλα μεταξυ πελει κυλικος και χειλεος ἀκρου,[2]

sanki bu kadarı yetip artmazmış gibi. Rahat ve huzur içinde yaşamak nedir bilmez ve hayatının hiçbir anlamı yoktur; bu

[1] Deniz tanrısı Neptün'ün oğlu ve Samos kralı –çn.

[2] (Yun.) Fincanla dudak arasında çok mesafe var –çn.

kişilik şimdiki anda *præsentisk* değildir, gelecek zamanda da *præsentisk* değildir, çünkü gelecek olan yaşanmıştır ama geçmişte değil, zira geçmiş olan henüz gelmemiştir. Böylece, Latona[1] gibi, Hyperboreios'ların[2] karanlığına, ekvatorun aydınlık adalarına kovalanır durur, ilelebet doğum sancıları içindeki bir gebe gibi. Koca dünyada kendine terk edilmiş olarak, yapayalnız kalır, katılabileceği hiçbir çağdaşlık, hasretini çekebileceği hiçbir geçmiş yoktur, çünkü geçmişi hâlâ gelmemiştir, umut edebileceği hiçbir gelecek yoktur, zira gelecek çoktan geçmiştir. Tek başına, tüm dünyayla, çelişkide olduğu bir "sen" misali, karşı karşıya kalmıştır; zira dış alem onun için sadece bir kişidir ve bu kişi etle tırnak gibi ondan ayrılmayan bu yılışık arkadaş, yanlış anlamadır. İhtiyarlayamaz, zira hiç genç olmamıştır; gençleşemez, zira çoktan yaşlanmıştır; bir bakıma ölemez, çünkü o zaten hiç yaşamamıştır; bir bakıma yaşayamaz, zira o zaten çoktan ölmüştür; sevemez, zira aşk daima *præsentisk*'tir ve bu kişiliğin ne şimdide, ne gelecekte, ne de geçmişte zamanı vardır ve yine de duygudaş mizaçlıdır ve sadece onu sevdiği için dünyadan nefret eder; hiçbir ihtiras duymaz, yoksun olduğu için değil, aynı anda tam tersini hissettiği için, hiçbir şeye zamanı yoktur, zamanı başka şeylerle meşgul olduğu için değil, hiç zamanı olmadığı için; âcizdir, gücü olmadığı için değil, kendi gücü onu âciz bıraktığı için.

Yüreğimiz çok yakında yeterince katılaşmış, kulağımız, mühürlenmemiş ise de tıkanmış olacak. Düşüncenin mantıklı sesini duyduk; gelin ihtirasın belagatini duyumsayalım; kısa ve özlü, tüm ihtiraslar gibi.

Orada bir genç kız duruyor. Sevgilisinin onu aldattığından yakınıyor. Bunun üzerinde tefekkür edilemez, bu kız bütün dünyada sadece onu sevdi, onu tüm ruhuyla sevdi,

---

[1] Yunan mitolojisinde, gök titanları Koios ve Phoebe'nin kızı –çn.

[2] Kuzey dağlarının ötesinde ebedi ışık ve bolluk ülkesinde yaşadığı farz olunan bir toplumun fertleri. Güncel kullanışıyla, genel anlamda Kuzeyliler ve özellikle Kuzey Amerika'da ve Asya'da yaşayan kutup insanları –çn.

tüm kalbi ve aklıyla sevdi[1] – o zaman elbette anımsayabilir ve hüzünlenebilir.

Bu sahici biri mi yoksa bir resim mi, ölmekte olan bir canlı mı yoksa yaşayan bir ölü mü? Bu Niobe.[2] O her şeyini bir anda kaybetti; hayat verdiği şeyi kaybetti, ona hayat veren şeyi kaybetti! Ona hürmet edin, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, o yeryüzünden bir parça yüksekte duruyor, bir höyüğün üzerinde, bir abide gibi. Ama hiçbir umut ona el etmiyor, hiçbir gelecek onu heveslendirmiyor, hiçbir beklenti onu cezbetmiyor, hiçbir umut onu kaygılandırmıyor; orada öylece, hatıralarının içinde taş kesilmiş halde duruyor; bir an mutsuzdu ve tam aynı anda mutlu oldu ve hiçbir şey mutluluğunu ondan alamaz ve dünya değişime uğruyor, ancak o hiçbir değişim tanımıyor ve zaman geliyor, ama onun için hiç gelecek zaman yok.

Bakın, ne güzel bir birlik! Bir nesil öbürüne elini uzatıyor! Kutsamak için mi, sıkı bir dayanışma için mi, neşeli bir dans için mi? Oedipus'un toplumdan sürülmüş sülalesi bu[3] ve şanssızlık tohum veriyor ve sonuncuyu ezip geçiyor: Bu *Antigone*. Ama rızkı temin ediliyor; zira bir sülalenin kederi bir insana ömür boyu yeter. O umudu sırt çevirmiş, onun dönekliğini anımsamanın vefasıyla takas etmiş. O zaman, sen hep mutlu kal, sevgili *Antigone*! Sana uzun, derin bir iç çekiş kadar anlamlı bir hayat dileriz. Hiçbir unutkanlık seni bir şeyden mahrum etmesin! Kederin gündelik burukluğu sana bol bol yetsin!

Güçlü kuvvetli bir figür ortaya çıkıyor; ama yalnız değil, arkadaşları da yanında, nasıl olur da buraya geliyor? Kederin atası bu; Eyüp ve arkadaşları. Her şeyi yitirmişti,

---

[1] Krş. Matta 22:37, Markos 12:33, Luka 10:27. İsa ona şu karşılığı verdi: "Tanrın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla seveceksin." –çn.

[2] Thebes kraliçesi. Leto'nun iki çocuğu varken kendinin on iki çocuğu olmasıyla övününce Leto'nun çocukları tarafından katledildi –çn.

[3] Yunan mitolojisine göre Oedipus babası Laius'u öldürüp annesi Jocasta ile evlenir. Kızı Antigone babasının sürgününün ve yüz karasının yükünü taşır –çn.

ama bir vuruşta değil; zira Ulu Yaradan aldı ve Ulu Yaradan aldı ve Ulu Yaradan aldı. Arkadaşları ona kaybın burukluğunu duyumsamayı öğretti; zira Ulu Yaradan verdi ve Ulu Yaradan verdi ve Ulu Yaradan verdi ve ahmak bir zevce de cabasıydı. O her şeyini kaybetti; zira neyi muhafaza ettiği ilgi alanımız dışında kalıyor. Hürmet ona yaraşıyor, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, kır saçlarına ve mutsuzluğuna. Her şeyi kaybetti ama sahip olmuştu.

Saçları kır, başı eğik, yüzü çökük, ruhu endişeli. Savurgan oğlun babası bu. Eyüp gibi, o da bu dünyada onun için en değerli olan şeyi kaybetmiş ama onu Ulu Yaradan almamış, düşman almış, kaybetmemiş ama kaybediyor; o onun elinden alınmamış, ortadan kaybolmuş. O evinde şöminenin başında, karalar bağlamış oturmuyor; evini bırakıp gitmiş, kaybolanı aramak için her şeyi geride bırakmış; yakalamaya çalışıyor ama kolu yetişmiyor, arkasından sesleniyor ama sesi ona erişmiyor. Yine de umut ediyor, gözyaşlarıyla olsa bile, gözü ona ilişiyor, sislerin arasından olsa bile, ona yetişiyor, ölümde olsa bile. Umudu onu yaşlandırıyor ve uğrunda yaşadığı umut dışında hiçbir şey onu dünyaya bağlayamıyor. Ayakları yorgun, gözleri sönük, bedeni istirahat peşinde, umudu yaşıyor. Saçları beyaz, bedeni halsiz, ayakları duraklıyor, kalbi kırılıyor, umudu yaşıyor. Onu yukarı kaldırın, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, o mutsuzdu.

Şu benzi atmış tip de neyin nesi, bir ölünün hayaleti gibi sönük ve çelimsiz! Adı unutulmuş, onun zamanından bu yana asırlar asırları kovalamış. Parlak bir gençti, çok coşkulu ve hevesliydi. Şehitlik peşindeydi. Belleğinde, kendini çarmıha çivilenmiş ve gökkubbenin kapılarını açılmış olarak görüyordu ama gerçek onun için fazla ağırdı, coşku ve heyecan kayboldu, Yaradanını ve kendisini inkâr etti. Bir dünya taşımak istiyordu ama taşıyayım derken kendini sakatladı; ruhu paramparça olmadı, yok olmadı, kırıldı, tini ağrı ve sancıdan kıpırdayamayacak hale geldi, ruhu felce uğradı. Ona şans dileyin, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι; o mut-

suz oldu. Ve buna rağmen mutlu oldu, zira olmayı dilediği şey oldu, şehit oldu, her ne kadar şehitliği dilediği gibi gerçekleşmiş olmasa, çarmıha çivilenerek ya da yırtıcı hayvanlara atılarak değil, diri diri yanarak, bir köz ateşi tarafından aheste aheste yenip yutularak olsa dahi.

Bir genç kız oturuyor şurada, düşüncelere dalmış. Sevgilisi onu aldattı; bunun üzerinde tefekkür edilemez. Genç kız kalabalıktaki ciddi çehreleri seyret, bu kalabalık daha müthiş facialara kulak verdi ve cüretkâr ruhu daha büyüklerini talep ediyor. Evet, ama ben bütün dünyada sadece onu sevdim, onu tüm ruhumla sevdim, tüm kalbim ve aklımla sevdim — ama biz bunu zaten daha önce bir kez duymuştuk, tahammülsüz beklentimizi tüketme; pekâlâ da anımsayabilir ve kederlenebilirsin. — Hayır ben kederlenemem; belki de beni aldatmadı, belki hiç de hilebaz değildi — Nasıl olur da kederlenemezsin? Az daha yaklaş, genç kızların seçilmiş kişisi, bu katı denetçiyi bağışla, seni bir an geriye püskürtmeye yeltendi — Sen hüzün duyamazsın — öyleyse ümit edebilirsin — Hayır ben ümit edemem; çünkü o bir bilmeceydi. Pekala o zaman, küçük hanım, seni anlıyorum, Sen mutsuzluk merdiveninin ta yukarılarında duruyorsun; onu seyret, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, o neredeyse mutsuzluğun doruğunda süzülüyor. Yine de kendini bölmek zorundasın, ya gündüzleyin umutlanmak, geceleyin kederlenmek zorundasın, ya da gündüzleyin kederlenmek, geceleyin umutlanmak. Gururlan; zira bir insan mutluluktan asla gurur duymamalı, lakin mutsuzluktan pekâlâ duyabilir. Siz elbette ki en mutsuzu değilsiniz ama acaba ne dersiniz, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, bu genç kızı onurlandıran *bir accessit*'le[1] ödüllendirsek mi? Mezarla ödüllendiremeyiz de, onun en yakınındaki yerle olurdu.

Zira, o işte orada duruyor, iç çekişler krallığının ulağı, cefaların ilk göz ağrısı, kederin müridi, acının sessiz ahbabı,

[1] Bir çeşit şeref madalyası. Eskilerde Danimarka üniversitelerindeki bir uygulamaya göre, en başarılı tezi sunan öğrenci altın madalyayla ödüllendirilirdi. Bu madalyaya *accessit* denirdi –çn.

belleğin bahtsız sevgilisi, anılarındaki umudun ışığıyla kafası karışmış, umutlarındaki anıların hayaletleriyle hüsrana uğratılmış. Alnı kırışık, dizleri titrek ve yine de sadece kendine yaslanıyor. Bitkin ve yine de öylesine dinç ve zinde ki, gözleri yaş dökmüşe değil, nice gözyaşları içmişe benziyor ve o gözlerin içinde bir ateş yanıyor alev alev, tüm dünyayı yok edebilecek olsa da, yüreğindeki tek bir keder kıymığına bile dokunamayacak bir ateş; iki büklüm olmuş ve yine de gençliği ona uzun bir ömür müjdeliyor, dudakları onu yanlış anlayan dünyaya gülümsüyor. Ayağa kalkın, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι, kederin tanıkları, bu kutsal vakitte onun önünde eğilin. Seni selamlıyorum, adını bilmediğim yüce meçhul adam, seni şeref ünvanınla kutlayarak selamlıyorun: en mutsuz olarak. Sana buraya yuvana, mutsuzlar cemaati tarafından hoş geldin diyorum; mütevazi süfli meskeninin girişinde sana hoş geldin diyorum, öyle olsa da dünyanın tüm saraylarından daha vakurdur burası. Bakın, taş devrilmiş, mezarın gölgesi nefis serinliğiyle seni bekliyor. Ancak belki keder zamanı gelmedi, yol belki uzun ama sana söz veriyoruz, kısmetine gıpta etmek için burada daha sık toplanacağız. Bu yüzden şimdi temennilerimizi kabul et, iyi dileklerimizi: Kimseler seni anlayamasa da sana gıpta etsin; hiçbir dost sana bağlanmasın, hiçbir genç kız sana âşık olmasın; hiçbir gizli duygudaşlık senin kimsesiz acını sezinlemesin; hiçbir göz senin mesafeli kederini duyumsamasın; hiçbir kulak senin mahrem iç çekişlerlerini keşfetmesin! Veyahut, ola ki mağrur ruhun bu dileklere dudak bükerse, devayı çok görürse, o zaman dileriz ki genç kızlar sana âşık olur, gebe olanlar kaygı içinde senden medet umar; anneler sana umut bağlar; ölüm döşeğindekiler sende teselli arar; gençler sana katılır; erkekler sana güvenir; ihtiyarlar sana bir bastona tutunur gibi tutunur: Dileriz ki bütün dünya senin onu mutlu kılabilecek yeterlilikte olduğuna inanır. Öyleyse, ömür boyu refah içinde yaşa sen, en mutsuz olan! Olur şey değil, ben neler diyorum; en mutsuz olan mı? En mutlu demeliydim, zira

bu kısmetin bir hediyesi, kimsenin kendine veremeyeceği bir hediye. Bakın, lisan bozuluyor ve akıl karışıyor; elbette; en mutlu olan en mutsuz olandan başka kim olabilir ki ve en mutsuz olan da en mutlu olandan ve ömür çılgınlıktan başka nedir ki ve inanç aptallıktan ve umut kötü günü bir nebze savsaklamaktan ve aşk açık yaraya tuz basmaktan.

Ortadan kayboldu ve biz yine boş mezarın başında duruyoruz. O halde, ona dirlik ve istirahat ve şifalar dileriz ve tüm mümkün mutluluklar ve çabuk bir ölüm ve ebedi bir unutma dileriz ve tekmil belleksizlik dileriz ki, onun anısı bir başkasını mutsuz etmesin.

Ayağa kalkın, sevgili Συμπαρανεκρωμενοι! Gece sona erdi, gün yorulmak bilmez faaliyetine yeniden başlıyor, görünüşe bakılırsa, asla bıkıp usanmış değil, kendini ebediyen tekrarlamaktan.[1]

[1] Kutsal Kitap, Vaiz 1:1-11. "Geçmiş kuşaklar anımsanmıyor, gelecek kuşaklar da kendilerinden sonra gelenlerce anımsamayacak" –çn.

İLK AŞK

Scribe'in Bir Perdelik Komedisi

Çeviren J.L. Heiberg[1]

[1] Augustin Eugène Scribe'in *Les Premières Amours ou Les Souvenirs d´enfance* adlı eserinin çevirisi –çn.

Bu makalenin, Frederik Unsmann'ın yayım tarihlerini planladığı bir dergide yayımlanması planlanmıştı. Eyvah, nedir bütün bu beşeri planlar![1]

[1] Norveçli-Danimarkalı yazar Johan Herman Wessel (1742–85). "*Om en jødepige,*" *Samtlige Skrivter*, I–II (Kopenhag, 1787) –çn.

Verimliliğe bir kez heves etmiş her insan, fiili üretime *vesile* olan şeyin ufacık tesadüfi dışsal bir durum olduğuna da elbette dikkat etmiştir. Olsa olsa bu heyecanı şu veya bu şekilde kesin bir gayeye dönüştürmüş olan yazarlar bunu inkâr edebilir. Ama bu kendi zararlarına olur, zira bu yolla, gerçek ve geçerli bir verimliliğin en uç noktalarından yoksun kalırlar. Bunların biri geleneksel adıyla *Musepaakaldelsen,*[1] diğeri de vesiledir. Bu *Musepaakaldelsen* ifadesi bir yanlış anlaşılmaya vesile olabilir. Şöyle ki, Müzlere seslenmem bir yandan, benim Müzleri çağırmam şeklinde, diğer yandan Müzlerin beni çağırdığı şeklinde anlaşılabilir. Her şeyin sağlam iradeye, şevk ve gayrete dayandığına inanacak kadar saf ya da ruhun mahsullerini satılığa çıkaracak kadar utanmaz olan her yazardan, şevkli niyazlar da küstah sırnaşıklıklar da eksik değildir. Ancak bununla fazla bir şey başarılamaz, zira *Wessel*'in tat tanrısı için daha o zamanlar söylediği şey hâlâ geçerlidir; "herkes çağırır" ama "o çok

---

[1] (Dan.) Müz çağrısı. Müzler, Jüpiter'in her biri bir sanat veya ilmin perisi sayılan dokuz kızına verilen addır. Antik edebiyattaki geleneksel uygulamaya göre her manzum ve müziksel yapıt "musepaakaldelse" (Prooemium) ile başlardı. *Girizgâh, mukaddeme* kabilinden. Örneğin, *İlyada*'nın 1. şarkısının 1-7. mısraları bir "*musepaakaldelse*"dir –çn.

ender gelir." Lakin bu tabir, bizi olmasa da ilgili şahısları çağıranın Müzler olduğu şeklinde anlaşılırsa, mesele farklı bir anlam kazanır. Müzleri çağıran yazarlar onlar gelmeden de kolları sıvarken, son betimlenenler bambaşka bir sorun içindedir; içsel bir karar olan şeyin dışsal da olabilmesi için onların ilaveten bir *moment*'e ihtiyaçları vardır ki, işte buna vesile denebilir.

Şöyle ki, Müz onları çağırarak onları dünyadan uzaklaştırır ve onlar sadece onun sesine kulak verir ve düşüncenin zenginliği önlerine serilir ama bu öylesine yoğun ve bunaltıcıdır ki, her kelime net ve yalın olsa dahi, onlara sanki kendilerine ait değilmiş gibi gelir. Bilinç tekrardan tüm özüne sahip olacak kadar kendine geldiğinde, o zaman aslen varoluş olasılığını içeren *moment* gelmiş demektir ve yine de bir şey eksiktir; eksik, istensin istenmesin gerekli olan vesiledir, ancak bir başka anlamda da son derece önemsizdir; tanrılar en büyük karşıtlıkların birbiriyle bu şekilde bağlanmasını buyurmuştur. Bu gerçekliğin sahip olduğu bir sırdır, Yahudilere göre bir yüzkarası ve Yunanlara göre saçmalıktır.[1] Vesile daima tesadüfidir ve buradaki muazzam paradoks tesadüfi olanın, gerekli olan kadar mutlak surette ve külliyen gerekli olmasıdır. Vesile ideal anlamda rastlantısal değildir, örneğin, rastlantısal olanı mantıksal anlamda düşündüğümde olduğu gibi; ama vesile fetişizm anlamında tesadüfidir ve yine de bu tesadüfilikte gereklidir.

Kurulu adetler söz konusu olduğunda vesile denen şey hakkında epey bir kafa karışıklığı hakimdir. İçinde bir yandan aşırı fazla, diğer yandan aşırı az şey görülür. Saçmalık kategorisindeki her verimlilik –ve ne yazık ki, bu türden verimlilik özellikle revaçtadır– vesileyi ve ilhamı da aynı derecede göz ardı eder. Dolayısıyla bu tür bir verimlilik de her çağa uygun olduğuna inanır, ki bunu ona teslim etmek ge-

[1] Krş. Kutsal Kitap, 1. Korintliler 1:23 "Ama biz, çarmıha gerilmiş olan Mesih'i tanıtıyoruz. Yahudiler bunu bir yüzkarası, diğer uluslar da saçmalık sayarlar" –çn.

rekir. Bu yüzden vesilenin önemini tamamen göz ardı eder, yani her şeyde bir vesile görür, geveze bir insan gibi, en ters şeyleri bile kendisini ve hikâyesini göstermek için bir vesile olarak görür, insan ister daha önce duymuş veya duymamış olsun fark etmez. Ancak böylece *punctum saliens*[1] son bulmuş olur. Diğer taraftan, vesileye bel bağlamış bir verimlilik de mevcuttur. Birinci çeşidi için, her şeyi bir vesile olarak görüyor, ikincisi için de vesileyi her şey olarak görüyor denebilir. Böylece vesile- yazarlarının yüce cemaatini– ki en derin anlamıyla vesile-şairlerinden, kelimenin tam anlamıyla vesileyi her şey olarak gören ve bunun için de hep aynı şiiri, aynı kalıbı kullanan, ve yine de bu vesilenin ilgili kişiler için uygun bir *honorarium*[2] almaya yetecek bir vesile olacağını ümit edenlerine kadar hepsini içerir – tanımlanış oluyor.

Aslında günümüzde gereksiz ve tesadüfi olan vesile zaman zaman devrimciliğe cüret edebiliyor. Vesile çoğunlukla mutlak efendi rolü oynuyor; son kararı o veriyor, ürünü ve üreteni keyfince ya yok ediyor ya var ediyor. Şair vesile ilham versin diye bekliyor ve bir şey olmadığını görüyor ya da kendi içinden öenmsiz addettiği bir şey ortaya çıkarıyor, vesilenin bunu her şeye bedel yaptığını görüyor ve kendini her yönden onurlandırılmış ve seçkinleşmiş sayıyor ve bunun için yalnızca vesileye teşekkür borçlu olduğunu içten içe biliyor. Onlar, yani yukarıda betimlediklerimiz, onu görmezlikten gelen ve dolayısıyla daima her anlamda istenmeyenler şimdi vesileye bel bağlıyor. Bunlar esas itibariyle iki sınıfa ayrılıyor, her halükârda bir vesile bulunması gerektiğini önerenler ve buna hiç kulak asmayanlar. Her iki grup da tabiatıyla kendi değerini aşırıca abartmaktan kaynaklanıyor. Bir insan mütemadiyen, bu vesileyle aklıma geldi ki, bu vesileyle düşünmeden edemedim vs söylemlerine başvurunca, bu insanın kendi çapında yanlış yolda olduğuna her

[1] (Lat.) Taç noktası –çn.
[2] (Lat.) Hizmet ücreti –çn.

zaman emin olunabilir. Böyle bir insan en önemsiz şeyi bile sık sık sadece kendi lüzumsuz görüşlerini araya sokmak için bir vesile olarak görür. Vesilenin gerekliliğini önermeye hiç mi hiç yanaşmayanlar daha az kendini beğenmiş ama daha fazla zıvanadan çıkmış sayılabilir. Safsatalarını hiç yılmadan, sağa sola bakmadan, anlatırlar da anlatırlar, gevezeliği lastik gibi çekip uzatır da uzatırlar ve laklaklarıyla ve yazılarıyla da o mahut masaldaki değirmenin hayata etkisinin aynısını yaratırlar, ki hikâye şöyle der: Bütün bunlar olup biterken, değirmen tıkır tıkır işledi.[1]

Ve yine de en mükemmel, en derinlikli ve kayda değer eser bile bir vesileye sahiptir. Vesile meyvenin asılı kaldığı o incecik, narin, neredeyse görünmez örümcek ağıdır. Dolayısıyla insana ara sıra özsel vesileymiş gibi gözükse de, bu genelde bir yanılgıdır, zira en iyi ihtimalle onun herhangi bir ucudur. Bu hususta bana hak verilmek istenmezse, bu, vesilenin gerekçe ve nedenle birbirine karıştırılmasından ileri gelir. Örneğin, biri bana şöyle bir soru yöneltse: "Bunca gözlemin vesilesi nedir?" ve şu cevabım onu tatmin etse: "Bir sonra gelen," o zaman bu kafa karışıklığından ötürü kendini suçlu durumuna düşürdüğü gibi, beni de düşürmekten geri kalmamış olurdu. Lakin, vesile sözcüğünü sorusunda kelimenin tam anlamıyla kullanmış olsaydı, o zaman benim şöyle cevap vermem çok daha yerinde olurdu: "Hiçbir vesilesi yok." Zira insanın bütünden hakkıyla talep edebileceğini, bütünün münferit kısımlarından talep etmesi insafsızlık olurdu. Bu gözlemler vesile olmayı öngörecek olsa, o zaman kendi içlerinde bir araya toparlanmış küçük bir bütün haline gelmeleri gerekirdi, ki bu onların açısından bencilce bir girişim olurdu.

Şu halde, vesile, her edebi eser açısından azami önemi arz ediyor, evet, ürünün özsel estetik değerini saptayan o. Vesileden yoksun ürünlerde daima bir şey eksik kalıyor, kendi

[1] Alman Grimm Kardeşlerin "The Juniper Tree" (Ardıç Ağacı) adlı masalına gönderme yapılıyor –çn.

dışında değil, zira vesile ona ait olsa dahi, farklı bir anlamda ait değil de ve kendi içinde bir şeyler noksan. Vesilenin her şey olduğu eserlerde de bir şeyler eksik. Şöyle ki, vesile olumlu değil olumsuz anlamda üretken. Bir eser yoktan bir şey üretmektir, halbuki vesile her şeyin ortaya çıkmasına izin veren o yokluktur. Düşüncenin tüm zenginliği, fikrin tüm bütünlüğü orada mevcut olabiliyor da, vesile noksan. Demek oluyor ki, vesile vasıtasıyla yeni bir şey vücuda gelmiyor ama her şey gizlendiği yerden dışarıya çıkıyor. Vesilenin yalın anlamı zaten kelimenin kendinde ifade buluyor.

Bu çoğu insanın kavrayamadığı bir şey ama bunda, estetik üretimin esasen ne olduğu hakkında hiçbir önseziye sahip olmamaları rol oynuyor. Bir dava vekili savunma metnini, bir tacir mektubunu, vesile kelimesinde yatan gizemi sezinlemeksizin kaleme alabilir ve söze şöyle başlamış olsa bile bunu yapabilir: Zatıâliniz vesilesiyle.

Şimdi, belki bazıları bu açıklamalarımda bana hak verebilir ve bunların şiirsel üretim için olan önemini kabul edebilir, ancak eleştirmenler ve eleştiriler hakkında da benzer bir şey yapsaydım oldukları yerde donakalırlardı. Buna rağmen zannımca, tam da bu husus çok önemlidir, şöyle ki vesilenin taşıdığı önemin göz ardı edilmiş olması genel itibariyle eleştirilerin büsbütün bakkal hesabına dönmesine yol açmıştır. Halbuki eleştiri dünyasında vesile yeğin bir önem taşır. Bu yüzden eleştirilerde sık sık vesileden bahsediliyor olsa da, bütünsel bağlamı içinde ne demek olduğuna dair çok az şey bilindiğini insan gözü kapalı anlar. Eleştirmen *Musepaakaldelsen´*e ihtiyacı varmışa benzemez; zira ürettiği şeyin kurmaca yazınla hiçbir ilgisi yoktur; ama *Musepaakaldelsen´*e ihtiyacı yoksa, o zaman vesileye de ihtiyacı olmaz. Ama şu eskilere ait cümlenin önemini de unutmamak gerekir: Benzer benzerle bilinir.[1]

---

[1] Aristoteles'in *Metafizik* adlı kitabına gönderme. Aristoteles bu ve diğer bazı yapıtlarında şu deyimi kullanır: *Benzer benzerle bilinir* –çn.

Estetin gözlem objesi muhakkak ki çoktan hazırdır ve o bizzat şair gibi, bir şey ortaya çıkarmak zorunda değildir. Bununla beraber, vesile kesinkes aynı derecede önemlidir. Estetiği mesleği addeden ve dolayısıyla mesleğini de ana vesile olarak gören estet *eo ipso* kayıp demektir. Ancak burada şunu söylemeden geçmemek gerekir; o muhtelif çalışmaları pekala ustaca becerebilir ama üretimin bütünsel bağlamının ardındaki sırrı idrak edemez. İnsanoğlunun kendine ait olduğuna inandığı şeyleri, yani ilham ve vesileyi, sanki yapyabancı güçler oluştururmuş gibi bir acayipliğe çocukça bir hayret içinde düğün bayram edebilecek kadar koyu Pelagiusçu[1] bir otokrattır.

İlham ve vesile birbirinden ayrılamaz bir şekilde birbirine bağlıdır. Dünyada sık sık karşılaşılan bir kombinasyondur; büyük olanın, yüce olanın beraberinde daima atik ufak bir kişi vardır. Bu kişi vesiledir, çoğunlukla insanın şapka çıkarmayacağı bir kişi, saygın bir mecliste ağzını açmaya cesaret edemeyip, şeytanca bir tebessümle sesini çıkarmadan oturarak keyfine bakan bir kişi, neye gülümsediğini veya ne kadar önemli, ne kadar zaruri olduğunu açığa vurmadan içsel olarak keyiflenir, bu konudaki bir tartışmaya karışmamaya çalışır, zira burada bir işe yaramayacağını ve onu aşağılamak için her vesileden yararlanılacağını gayet iyi bilir. Vesile daima bu gibi muğlak bir doğaya sahiptir ve bunu inkâr etmek, kendini bu baş belasından kurtarmayı istemek, bir insana vesileyi baş tacı etmeyi istemekten fazla bir fayda sağlamaz, zira allar içinde ve elinde asayla pek abes bir hali vardır ve insan onun hükmetmek için doğmadığını derhal görür. Bu minvalde gidince ters yola sapmak işten değildir ve sık sık da en kafalılar bu yola düşer. Şöyle ki, hayattan yeterince anlayan bir insan, sonsuz varlığın bir insan için son derece önemsiz ve cüzi bir şeyi, bir insanın kibar bir mecliste konu yapmaya utanacağı bir şeyi kesinkes

[1] 5. yüzyıldan itibaren etkin olan ve özgür iradeye ağırlık veren bir dini öğreti –çn.

herşeyin bir parçası yaparak insanoğluyla nasıl eğlendiğini idrak edince, meseleye karışmaktan, evet, hatta bu üstü kapalı alayı sahibine aynen iade etmekten kendini alıkoyamaz, tıpkı Tanrı'nın insanlarla onları vesile yasasıyla kalıba sokarak alay ettiği gibi, o da vesileyi önce her şeye ve bir sonraki an budalalığa dönüştererek onlarla tekrar alay eder, böylece Tanrı lüzumsuzlaşır ve akıllı yönetim kavramı gafa ve vesile insanoğlunu olduğu gibi Tanrı'yı da aynı maharetle alay konusu yapan bir kurnaz tilkiye dönerken, bütün ömür bir alay, bir şamata, bir tekerlemede çözünür gider.

Vesile aynı anda hem en kayda değer hem hiç kayda değmez, hem en fazla hem en az, hem en önemli hem en önemsizdir. Vesile olmadan aslında hiçbir şey meydana gelmez, yine de vesilenin meydana gelen şeyde hiçbir payı yoktur. Vesile en son kategori, fikrin alanından gerçekliğe doğru esas dönüşüm kategorisidir. Mantığın bunu hesaba katması gerekir. Kendini içkin düşünce tarzında istediği kadar derinleştirebilir, hiçlikten aşağıya pike yapıp en somut biçimin içine dalabilir,[1] vesileye asla ulaşamaz ve dolayısıyla gerçekliğe da asla ulaşamaz. Tüm gerçeklik fikirde tamam ve hazır olabilir de, vesile olmadan asla gerçek olamaz. Vesile bir sonluluk kategorisidir ve içkin düşünce tarzının onu kavraması olanaksızdır, zira o bunun için haddinden fazla paradoksaldır. Bunu görmemizin nedeni, vesilenin meydana getirdiği şeyin kendinden epey farklı bir şey olmasıdır, ki bu her içsel düşünce tarzı için bir saçmalıktır. Lakin aynı nedenden dolayı vesile kategorilerin içinde en eğlendirici, en ilginç, en muzip olanıdır da. Bir çalıkuşu gibi her yerde ve hiçbir yerdedir. Periler gibi gezinir hayatın içinde, bütün okul müdürlerine[2] görünmeden ve böylece davranışları, vesileye inanan kişi için bitmez tükenmez bir gülme malzemesi olur. O zaman demek ki,

---

[1] Hegelci düşünceye göre, somut olan hem bizatihi idea hem tarihte ve düşüncede sistematik olarak gelişmiş ideadır. Tekil gerçeklik soyuttur, zira somut olan bütündür –çn.

[2] *Bkz.* J. L. Heiberg, *Alferne*, Kopenhag, 1835 –çn.

vesile kendi başına bir hiç ve sadece vesile olduğu şeyle ilişki içindeyken bir şey ve ona nazaran aslında bir hiç oluyor. Zira şayet vesile bir hiçten başka bir şey olsaydı meydana getirdiği şeyle derhal göreceli içsel bir ilişki içine girer ve o zaman da ya gerekçe ya da neden olurdu. Buna sıkı sıkı tutunulmazsa her şey yeni baştan karman çorman olur.

Şu halde ben çıkıp da, *Scribe*'in bir sahne oyununa ilişkin bu küçük eleştiriye vesile olan şeyin, fevkâlâde bir sahne performansı olduğunu söyleyecek olsam sahne sanatlarına hakaret etmiş olurdum, zira doğrusunu söylemek gerekirse, oyunun sahnelenişini görmeden de, fevkâlâde sahnelendiğini görmeden de, evet, hatta kötü sahnelendiğini görmüş olsam da, bu oyun hakkında bir eleştiri yazabilirdim. Son durumda, oyunun kötü sahnelenişine vesile demem daha yerinde olurdu. Ancak şimdi, oyunun mükemmelen sahnelendiğini görmüş biri olarak, bu sahne gösterisi benim için vesileden daha fazla bir şey haline, algı tarzımın çok önemli bir *moment'i* haline gelmiş oluyor, kanımı geliştirmeye veya güçlendirmeye ve onaylamaya yaramış olsun olmasın fark etmiyor. Bu açıdan, hürmetim bu sahne gösterisine vesile dememi bana men ediyor, beni onda daha fazla bir şeyler görmeye, onsuz belki de sahne oyununu iyice anlayamamış olacağımı kabullenmeye beni mecbur ediyor. Bu yüzden ben eleştirmenlerin ya akıllılıklarından ya da akılsızlıklarından genel itibariyle içine düştükleri duruma düşüp, önce oyunu ve sonra ayrı olarak onun sahneleşini konu etmem. Benim için sahne gösterimi sahne oyununun ta kendisidir ve ben ondan salt estetik anlamda doya doya zevk alamam, yurtsever olarak doya doya zevk alamam. Sahneleyişimizi bir yabancıya tüm görkemi içinde göstermek istesem, ona şöyle derim: Git ve o ilk aşkı gör.[1] Danimarka tiyatrosu için Bayan *Heiberg, Frydendahl, Stage* ve *Phister'de*[2] dört yapraklı bir

---

[1] *Bkz.* s. 311 dipnot 1 –çn.

[2] Johan Ludvig Heiberg'in eşi olan Johanne Luise Pätges Heiberg (1812-1890) zamanının en ünlü tiyatro sanatçısıydı. Peter Jørgen Frydendahl

yoncadır ve kendilerini bu oyunda tüm güzellikleriyle gözler önüne sererler. Bu sanatçı grubuna dört yapraklı yonca olarak hitap ediyorum, sanırım yine de onlar için çok az şey söylemiş olurum, zira bir yonca bir sapın etrafına dizili dört alelade yonca yaprağıyla müstesnadır ama bizim yoncamızın müstesnalığı, her bir yaprağın, tek başına bile, bir yonca kadar müstesna olmasıdır ve yine de bu dört yaprak hep birlikte bir yonca oluşturur.

Yine de, bu ufak eleştirideki vesilenin vesilesiyle, vesile hakkında gayet genel olarak ya da genel itibariyle vesile hakkında bir iki şey söylemek isterdim. Bereket versin ki, söylemek istediğimi çoktan söylemiş bulunuyorum, zira bu hususu ne kadar enine boyuna düşünsem hakkında genel itibariyle söylenecek bir şey olmadığına bir o kadar daha fazla kanaat getiriyorum, çünkü genel anlamda hiçbir vesile yok. Bu durumda, aşağı yukarı başlamış olduğum yere kadar ancak gelmiş oluyorum. Okur bana kızmasın, suç bende değil, vesilede. Yazmaya koyulmadan önce her şeyi düşünüp taşınmış olmam ve sonra boş olduğu ortaya çıkacak bir şey söylemeye kalkışmamış olmam gerektiğini düşünmüş olabilir o. Ancak ben yine de onun, vesilenin genel itibariyle bir hiçten ibaret bir şey olduğuna kendini daha tatmin edici bir şekilde ikna ettiği ölçüde, benim yaklaşım tarzımın doğru olduğunu kabullenmesi gerektiği kanısındayım. Bununla birlikte, bu dünyada, bir şey olduğunu sanıp hakkında çok söylenilebilecek, ancak bir kere söyleyince bir hiç olduğu ortaya çıkacak nitelike başka bir şey olduğuna kendini ikna ettiğinde, bunun üzerinde belki yeniden düşünecektir. O zaman, burada denilenler, kitap ciltlenirken fuzuli sayılıp onunla birlikte ciltlenmeyen bir başlık sayfası misali fuzuli addedilmeli. Dolayısıyla lafımı burada tıpkı Prof. Poul Møller'in *Ekstremerne*[1] üzerine kaleme aldığı eşsiz eleştiri makalesine

(1766-1836), Johan Adolph Gottlob Stage (1791-1845), Joachim Ludvig Phister (1807-1896) onunla çağdaş ünlü tiyatro sanatçılarıdır –çn.

1 Thomas Gyllembourg'un aynı adlı romanının Poul Martin Møller tara-

uygun gördüğü o sıradışı kısa ve özlü sonla sonlandırmaktan başka bir yol göremiyorum Girizgâh böylece sonuca ulaşmış oluyor.

Bu küçük eleştiriye mahsus vesileye gelince bu naçizane şahsımla ilişkilidir ve dolayısıyla kendini okura üstünkörülük gibi sıradan bir vasfa istinaden salık vermeye cüret ediyor. Scribe'in *İlk Aşk* oyunu özel hayatımı birçok bakımdan etkilemiş bulunuyor ve söz konusu eleştiriye bu etki vesile olmuş oluyor, yani o, kelimenin tam anlamıyla bir vesile mahsulü. Bir zamanlar ben de gençtim, bir avareydim, âşıktım. Hasretini çektiğim kızı eskiden beri tanırdım ama farklı yaşam koşulları birbirimizi çok nadiren görmemize yol açmıştı. Buna karşın, birbirimizi daha çok düşünür olmuştuk. Ve bu müşterek meşgale bizi aynı anda hem birbirimize yakınlaştırdı hem de birbirimizden uzaklaştırdı. Görüştüğümüzde, öylesine nazenin, öylesine sıkılgandık ki, birbirimize görüşmediğimiz zamankinden çok daha uzaktık. Birbirimizden tekrar ayrıldığımızda ve bu müştereken duyduğumuz tedirginliğin nahoşluğu unutulduğunda, birbirimizi görmüş olmamız iyice anlam kazanır, o zaman hayallerimize yine aynen bıraktığımız yerden başlardık. Bu en azından benim açımdan böyleydi ve sevdiğim için de böyle olduğunu daha sonraları öğrendim. Evlilik bana çok uzaktı; buna karşın, anlayışımız bizi tahrik edecek hiçbir engel tanımıyordu; dolayısıyla dünyanın en masum aşkını yaşıyorduk. Zengin bir amcamın daha ona hislerimi beyan edemeden kalkıp vefat etmesi gerekti, tek varisiydim. Bu da pek işime geldi; zira bildiğim bütün romanlarda ve komedilerde baş kahramanı benzer bir durum içinde görüyordum ve şairane bir şahsiyet olmaktan dolayı sevinçten uçuyordum.

O canım şairane hayatım bu minval üzere sürüp gitti, sonra bir gün gazetede *İlk Aşk* adlı bir oyunun sahneleneceğini okudum. Böyle bir sahne oyunu olduğundan bile ha-

---

fından kaleme alınan eleştirisi *Maanedsskrift for Litterature'da* (Aylık Edebiyat Dergisi) yayımlanmıştı (1836) –çn.

berim yoktu ama adı beni sardı ve tiyatroya gidip görmeye karar verdim. İlk aşk –diye düşündüm– aynen senin hislerinin ifadesi. Ondan başka birini sevdin mi ki, aşkımen eski anılarıma kadar uzanmıyor mu, bir başkasını sevmeyi, ya da onun bir başkasına gittiğini hiç tahayyül edebilir misin? Hayır, o bana gelin olacak, yoksa hiç evlenmem. "İlk" sözcüğü onun için bu kadar güzel. Aşkın kaynağını işaret ediyor, zira insan ilk aşktan nicel anlamda söz etmiyor. Oyun yazarı pekala şöyle de diyebilirdi: "Gerçek Aşk" ya da şöyle bir başlık atabilirdi: "İlk Aşk Gerçek Aşktır." Bu oyun benim kendimi anlamama yardım edecek, kendime iyice bir bakmama vesile olacak; şairlere bunun için rahip deniyor, çünkü onlar bize hayatı öğretiyor, lakin kitleler tarafından anlaşılma gibi bir istekleri yok, onlar sadece hissedecek yüreği olan tabiatlar tarafından anlaşılmak istiyor. Onlara göre, şair esinlenmiş bir şarkıcı, dört bir yandaki güzellikleri gösteriyor ama her şeyden önce aşkınkini ifade ediyor. Bu oyun şairane gücüyle bağrımdaki tensel aşkı tomurcuklandıracak, çarkıfelek meyvesi gibi birden çatır çatır çiçeklenmesini sağlayacak.

Ah, o zamanlar çok gençtim! Kendi ağzımdan çıkan lafı bile neredeyse anlamazdım ve yine de iyi laf ettiğimi sanırdım: Tensel aşk çatır çatır çiçek açmalı, hisler, aynen şampanya gibi, tüm gücüyle kilitlerini kırmalı. Şık bir ifadeydi, şehvet dolu ve çok da keyif aldım. Ve her halükârda yerinde laf etmiştim, zira aşk bir çarkıfelek gibi çatır çatır çiçek açabilmeli demek istemiştim. Bu gözlemin iyi yanı buydu, zira tensel aşk tercihen evlilikle beraber açılır ve tensel aşka bir çiçek adı verilecek olsa, çarkıfelek demek pek de yerinde olurdu.

Ama biz gençliğime geri dönelim. Oyunun sahneleneceği gün gelip çattı, biletimi çoktan almıştım, ruhum coştukça coşuyordu ve biraz tedirginlik, neşe ve beklenti içinde tiyatroya daldım. Tam kapıdan içeri girerken, yukarıya birinci balkona bir göz atıyorum ve ne göreyim? Sevdiğim kız, kalbimin sultanı, idealim, orada oturmuyor mu? İstemsizce

bir adım geriye çekildim, parterin karanlığına sindim, görünmeden onu seyredebilmek için. Nasıl olur da burada olabilirdi, şehre daha bugün gelmiş olmalıydı ve hiç haberim yoktu ve şimdi burada, tiyatrodaydı. Aynı oyunu seyredecekti. Bu bir rastlantı değildi, planlanmış bir şeydi, aşkın gözü kör tanrısının bir iyiliğiydi. Öne doğru adım attım, gözlerimiz karşılaştı, beni tanıdı. Onu baş eğerek selamlamam söz konusu bile değildi, onunla konuşmam da, kısacası, beni mahcup duruma düşürecek hiçbir şey yoktu ortada. İçimdeki romantik hisler kontrolden çıkmıştı. Yarı yolda buluştuk, ruhanileşmiş varlıklar gibi birbirimize ellerimizi uzattık, hayal dünyasına hayaletler gibi, cinler gibi sessizce süzüldük. Arzu ve özlem dolu gözlerini üzerimden ayırmadı, bağrı bir iç çekişle kabardı, benim içindi, o bana aitti, bunun bilincindeydim. Ve buna rağmen, ona doğru fırlamak, kendimi ayaklarının dibine atmak gelmedi içimden, bu beni mahcup duruma düşürürdü ama şimdi belli bir mesafeden, onu sevmenin ve onun tarafından sevilmeyi umut edebilmenin güzelliğini hissediyordum.

Uvertür sona erdi. Avize asılı olduğı yerde yukarıya çekilirken gözlerimle hareketini takip ettim, ışığı birinci balkonu ve kız son bir kez aydınlattı. Sonra tiyatro salonu alacakaranlığa büründü ve bu ışık bana daha bir güzel, daha bir romantik geldi. Perde kalktı. O giderken arkasından, bir hayali seyreder gibi, bir kez daha baktım. Geri döndüm. Oyun başladı. sadece onu ve aşkımızı düşünmek istiyordum; ilk aşkın şerefine edilecek her sözü sevdiğim kız ve ilişkimiz için kullanacaktım, bütün tiyatroda, şairin kutsal sözlerini benim gibi veya sevdiğim kız gibi, anlayacak belki de hiç kimse yoktu. Üzerinde uyandıracağı o muazzam etkiyi düşünmek beni şimdiden güçlendirmişti, ertesi gün ona en mahrem hislerimi dökecek cesareti kazandığımı hissediyordum, onun üzerinde yanlış etki uyandırmamalıydılar, bu akşam burada dinlediklerimizi ve seyrettiklerimizi ona bir kez ima edecektim, böylece şairin yardımıma yetişecekti,

sevgilimi daha bir uysallaştıracak ve beni de hiç olmadığı kadar güçlendirecek ve dilbaz kılacaktı. – Ve seyrettim ve dinledim – ve dinledim – ve perde indi. Avize göksel sığınağını yeniden terk etti, alacakaranlık kayboldu, yukarıya baktım – bütün genç kızlar pek duygulanmış görünüyordu, sevgilim de, gözleri dolu doluydu, yani anlaşılan, o kadar fazla gülmüştü, öyle ki göğsü hâlâ pır pır inip kalkıyordu, kahkaha üstün gelmişti. Neyse ki ben de aynı durumdaydım.

Ertesi gün teyzemin evinde görüştük. Aynı mekândayken hep hissettiğimiz o pısırıklık ve utangaçlık kaybolmuş, yerini sanki bir bayram sevinci almıştı. Biraz birbirimize güldük, birbirimizi anlamıştık ve bunu şaire borçluyduk. Şairlere bunun için falcı deniyor, çünkü geleceği önceden bildiriyorlar. Durum izah gerektiriyordu. Zira geçmişi olduğu gibi silip atmaya kesinkes karar veremiyorduk. O bizi bir kutsal yemin gibi birbirimize bağlıyordu. *Emmeline* ve *Charles*'ın ayı dikkatle izleyeceklerine dair birbirine yemin ettiği gibi,[1] biz de bu oyunu her oynadığında göreceğimize dair birbirimize yemin ettik. Ben yeminime sadık kaldım. Oyunu Danca, Almanca, Fransızca olarak, yurt içinde ve dışında izledim ve o bitmek tükenmek bilmeyen ince esprili repliklerinden asla bıkmadım, ki bunun doğruluğunu ise benden daha iyi anlayamaz.

Bu, şu andaki küçük eleştirinin ilk vesilesi oldu. Bunu habire göre göre, en sonunda bu oyun bakımından payağı üretken oldum. Lakin bu üretkenlik bu süre içinde kafamda saklı kaldı, ve sadece bir tek refleksiyon kâğıda döküldü. Öyleyse bu vesile bu eleştirinin ideal olasılığına vesile addedilebilir.

Yeni bir vesile daha devreye girmeseydi, şerhalde daha fazla ilerleme kaydedemezdim. Bir iki sene önce dergilerimizden birinin editörü bana başvurdu, onun için küçük bir makale hazırlamamı rica etti. İnsanı dengaya düşüren sıradışı bir hitabet gücü vardı ve nitekim beni de tongaya dü-

[1] *İlk Aşk* adlı oyununda geçen bir episot. Bkz. s. 311 dipnot 1 –çn.

şürdü ve benden bir söz aldı. Dolayısıyla bu söz bir vesileydi, ancak genel itibariyle bir vesileydi ve haliyle işime çok az yaradı. Kendimi, metnini kendi seçsin diye eline koca İncil tutuşturulan bir *candidatus*'un[1] başına gelebilecek cinsten bir mahcubiyetin içinde buldum. Ancak verdiğim söz elimi ayağımı bağlanmıştı. Kafamda, verdiğim söz de olmak üzere bir sürü farklı düşünceyle Sjælland'da[2] küçük bir geziye çıktım. Gecelemeye niyetlendiğim yerin tren istasyonuna geldiğimde, hiç ihmal etmediğim şeyi yaptım, uşağa han sahibinden temin edebileceği bütün kitapları alıp getirmesini söyledim. Genelde bu adetime hep sadık kalmaya dikkat etmiş ve çoğu zaman da yararını görmüşümdür, zira insan sair zamanda dikkatinden kaçabilecek şeylerle tamamen tesadüf eseri burun buruna geliverir. Lakin bu sefer durum böyle olmadı, zira bana getirdiği ilk kitap *İlk Aşk*'tı. Bu beni hayrete düşürdü, zira köy mıntıkalarında *theater-répertoire*'a[3] rast gelmek pek ender bir durumdur. Ama ilk aşka olan inancım çoktan kaybolmuştu ve ben zaten ilke asla inanmam. Bir sonra uğradığım kentte bir arkadaşı ziyaret ettim. Gelişimde yerinde yoktu; beklememi söylediler ve beni onun çalışma odasına buyur ettiler. Çalışma odasına girer girmez açıkta duran bir kitap gözüme ilişti – Scribe'in oyunları ve açık duran sayfa da *Les premières amours*. Ok yaydan çıkmıştı. Verdiğim sözü tutup eleştiriyi yazmaya karar verdim. İşin gariba adeta kararımı sağlamlaştırmak için, anlaşılmaz bir şey oldu, bu civarlarda yaşayan eski aşkım, ilk aşkım da kente gelmişti, başkente değil, o sırada bulunduğum küçük kente. Onu uzun süredir görmemiştim ve onu nişanlı, mutlu ve cıvıl cıvıl bir halde buldum, dolayısıyla buna se-

---

1 Latincesi "aday" anlamına gelen kelime. Roma döneminde devlet dairelerine yerleştirecek adaylar için kullanılırdı. Kierkegaard burada ilahiyat alanına yetirilecek adayları kastediyor –çn.

2 Takımadalar ülkesi Danimarka'nın en büyük adası. Başkent Kopenhag bu adadadır –çn.

3 Trajedileri, komedileri, operaları ve müzikal besteleri içeren bir tür sahne sanatları repertuarı anlamına gelen Fransızca tabir –çn.

yirci olmak beni de memnun etti. Beni zaten hiçbir zaman sevmemiş olduğunu, ilk aşkının nişanlısı olduğunu bildirdi ve ardından da *Emmeline*'in dediği lafın aynısını söyledi, ilk aşkın gerçek aşk olduğunu. Kararım daha önce katileşmiş olmasaydı, zaten bu durumda katileşmiş olurdu. Velakin, ilk aşkın ne anlama geldiğini öğrenmeliydim. Teorim sallantıya girmişti, zira "ilk aşkım" tam burada, yani şimdiki aşkının ilk aşkı olduğu hususunda, nuh deyip peygamber demiyordu

Ortada beni motive edecek yeterince gerekçe vardı; yazıya son nokta konulmak üzereydi, birkaç yere ara tümce eklenecekti o kadar. Editör ahbabım beni sıkboğaz ediyor ve bir *Emmeline*'in bile onur meselesi haline getireceği bir dikbaşlılıkla, bana verdiğim sözde durmam için baskı yapıyordu. Yazının bittiğini, sadece bir iki ufak rötuş kaldığını ona izah ettim ve o da bana memnuniyetini ifade etti. Lakin zaman ilerledikçe, karıncalar file döndü, aşılmaz güçlükler oluştu. Ayrıca, ben yazıyı yazdığım sürece basılacağı aklıma hayalime gelmemişti. Çoktan yazmış olduğum bir sürü küçük yazı vardı, bunları daha bir türlü bastıramamıştım. Velhasıl, editör ortada görebileceği bir müsvedde yokken benim yazıyı tamamladım dememden usandı. Ben de onun sonu gelmeyen ricalarından usandım ve verilen sözlerin topunun canı cehenneme dedim. Sonra, abonman azlığından dolayı derginin yayınlanmasına son verildi ve ben tanrılara şükrettim. İçim rahat etti, ortada canımı sıkacak söz möz kalmamıştı.

Yazının dünyaya gelişine vesile olan, benim açımdan bir gerçeklik, editör ahbabım açısından bir olasılıktı, ama öyle bir olasılıktı ki, bilahare bir olanaksızlığa dönüşmüştü. Aradan bir yıl geçti ve bu süre içinde ben tam bir yıl yaşlandım. Bunun özellikle kayda değer bir yanı yok; zira bu tabiatıyla yalnız benim değil, muhtemelen başkalarının da başına gelen şey. Ama yine de bir yıl bir diğerinden daha fazla anlam, insanın bir yıl yaşlanmasından daha öte bir anlam taşıyabiliyor. Burada hal böyleydi. Bu yılın sonunda, kendimi haya-

tımın yepyeni bir döneminde buldum, sadece genç erkeklere kısmet olan yepyeni bir yanılsamalar dünyasının ortasında. Şöyle ki, insan "okurlar camiasına" dahil olunca, şu veya bu şekilde gayretli ve dikkatli bir okur olarak kendini gösteriyorsa, o zaman başkalarında sanki o kişinin az buçuk yazar olabileceği fikri uyanması ihtimali artıyor, zira Hamann'ın dediği gibi: "aus Kindern werden Leute, aus Jungfern werden Bräute, aus Lesern werden Schriftsteller."[1]

Şimdi toz pembe bir hayat başlıyor, kızların ilk gençlik dönemine çok benziyor. Editörler ve yayımcılar kur yapmaya başlıyor. Tehlikeli bir süreç, zira editörlerin kelamları pek baştan çıkarıcıdır ve insan kendini derhal onların boyunduruğunda bulur ama onlar biz zavallı çocukları kafesler o kadar ve sonra, n'olacak, her şey için geç kalınmış olacak. Velhasıl, kendini kolla, genç insan, kafelere ve lokantalara pek fazla gitme; zira editörler oralarda ağlarını örmüşlerdir. Ve sonra o mekânlarda, ağzından çıkan bir işe yarar mı yaramaz mı hiçbir fikri olmaksızın sadece uluorta konuşmaktan, konuşurken yüreğinin küt küt attığını, söylenende küt küt attığını, duymaktan keyif aldığı için dobra dobra şundan bundan laf eden toy bir genç insan görüldü mü, yanına karanlık bir hayalet yanaşır ve bu hayalet bir editördür. Keskin bir kulağı vardır, derhal duyar, söylenenin basılırsa bir işe yarayıp yaramayacağını hemen kestirir. Sonra bu taze kanlı gencin aklını çeler, böyle bedavadan cevahir yumurtlamanın ne sorumsuzca olduğunu ona anlatır, para, güç, nüfuz vaat eder, cinsi latif üzerinde bile. Gencin yüreği yufkadır, editörün lafları nefistir ve genç çok geçmeden kapana kısılır. Artık ah çekmek için ıssız yerler aramaz, lafla kafayı bulmak için koşa koşa gençliğin cirit alanına yollanmaz, suskundur, çünkü yazan kişi konuşmaz. Çalış-

[1] Yetişkin çocuktan, gelin bakireden, yazar okuyucudan çıkar. *Bkz.* Johann Georg Hamann, "Leser und Kunstrichter; nach perspectivischem Unebenmasse," *Hamann's Schriften,* I-VIII (Berlin, Leipzig, 1821-43) –çn.

ma odasında solgun ve soğuk oturur, fikrin öpücüğüyle renk değiştirmez, çanağına çiy düşerken kızaran bir gül goncası gibi; ne güler, ne ağlar, kalemin kâğıt üzerindeki hareketlerini gözleriyle sakince izler, zira o yazardır ve artık genç değildir.

Benim gençliğim de bu tür denemelere hedef oldu. Ancak ben direncimin yılmaz olduğuna dair kendime kanıt sunmaya cesaret edebildim sanırım. Benim imdadıma yetişen bunları çok genç yaşta tecrübe etmiş olmamdı. Benden söz alan ilk editör bana karşı çok dostaneydi ama birinin çıkıp da benim elimden çıkmış bir makaleye eyvallah demesi bana sanki şahsıma bahşedilen bir lütufmuş, bir şerefmiş gibi geldi. Öyle ki, sokakta millet beni sanki yaşıtlarımdan ayrı tutuyormuş, aralarında şöyle diyormuş gibi geliyordu bana: Zamanla elbette başaracak, bırakalım denesin, itibar görmek onu aşka getirir. Öyle fazla cazip bir durum yoktu ama verilen bir sözün korkunç neticelerini hepten tanıma fırsatı bulmuş oldum. Bu cazibeye genç birinden beklenmeyecek derecede hazırlıklıydım ve dolayısıyla kafelere de lokantalara da oldukça sık uğramayı gözüm keserdi. Tehlike gelecekse başka bir taraftan gelmeliydi ve nitekim bundan geri de kalmadı. Şu işe bakın ki, kafe ahbaplarımdan biri editörlükte karar kıldı; adı o derginin baş sayfasından öğrenilebilir. Bu fikir kafasına dank eder etmez ve yayımcıyla gerekli hususlarda anlaşır anlaşmaz, bir akşam yazı masasının başına oturuyor, gece sabaha kadar yazıyor da yazıyor – bin bir çeşit insana mektup, katılım için. Ben de böyle, özellikle en cana yakın, en kibar ifadeler seçilerek düzenlenmiş, en parıltılı temennilerle doldurulmuş bir mektup aldım. Şiddetle karşı çıktım ama teslim edeceği makalelerde ufak çaplı eklemeler ve kesintiler yapmakta her şekilde onun hizmetinde olacağıma dair vaatte bulundum. Derginin birinci sayısında yayınlanacak ilk makale üzerinde kendi başına, azim ve sebatla çalıştı. Artık bitirmek üzereydi ve bana gösterme teveccühünde bulundu. Çok güzel bir öğleden önce geçir-

dik, dediklerime memnun olmuş görünüyordu, birkaç yerde değişiklik yaptı. Ortam harikaydı, meyve, şekerleme yedik ve şampanya içtik, beni makalesiyle eğlendirdi, ben de onu, görünüşe göre, gözlemlerimle memnun ettim, sonra uğursuz yıldızım yapacağını yaptı, bir kayısı almak içine öne doğru uzanırken, mürekkep hokkasına çarpmayayım mı; olduğu gibi müsveddenin üzerine devrildi. Ahbabımın tepesi attı. "Her şey boşa gitti, bu durumda dergimin ilk sayısı vaktinde basılamayacak, itibarım çöpe gitti, aboneler kaçıp gidecek, abone bulmanın ne zor iş olduğunu bilemezsin ve sonra bulunca da, paralı asker gibi vefasızdırlar, firar etmek için her fırsatı kullanırlar. Her şey mahvoldu, bunun başka çaresi yok, sen bir yazı hazırlayacaksın. Hazırda bir müsveddenin vardı zaten, biliyorum, neden basılsın istemiyorsun, hani ilk aşk hakkındaki o eleştiri yazın, hadi ver, ben onu tamamlarım; sana yalvarıyorum, istirham ediyorum, dostluğumuz adına, şerefim adına, dergimin geleceği adına."

Yazıyı aldı, ve mürekkep hokkam küçük eleştirimin meydana çıkmasına ve bir de üstelik –bunu dehşet içinde söylüyorum– *publici juris*[1] olmasına vesile oldu.

Modern komedilerin, özellikle de Scribe'inkilerin, eski komedilere nispeten meziyetlerini bir iki kelimeyle açıklamak gerekse, şöyle denebilirdi: Şairane karakterin özgünlüğü diyalogla orantılı konuma gelmiş, monoloğun içselliği gereksiz duruma getirilmiştir; dramatik eylemin özgünlüğü, durumla orantılı konuma gelmiş, romana özgü anlatı lüzumsuz duruma getirilmiştir; diyalog en nihayet durumun şeffaflığında algılanır olur. İzleyiciyi yönlendirecek hiçbir izahın gereği kalmaz, ima, atıf ve açıklayıcı bilgi için dramada hiçbir durak gerekmez. Bu gerçek hayatta böyledir, insan her dakika açıklama notlarına ihtiyaç duyar; ancak şiirde böyle olmamalı. O zaman izleyici dramatik yaşamdan kaygısızca keyif alabilir, onu gönül rahatlığıyla içine

[1] (Lat.) Kamu malı –çn.

sindirebilir. Lakin, modern drama izleyici açısından daha az derecede kendiliğinden faaliyet talep eder görünmesine rağmen, bir başka bakımdan belki de daha fazla şey talep eder, daha doğrusu, talep etmez de, bunun unutulmasının intikamını alır. Dramatik biçim ya da dramanın yapısı ne kadar kusurluysa, izleyici de –uyuduğu takdirde– bir o kadar sıkça uykusundan fırlar. İnsan at arabasıyla alelade bir köy yoluna dalmış da, tekerlekler taşlara toslaya toslaya, atlar çalılıklara bindire bindire tangır tungur yol alıyorsa, bu uyumak için iyi bir olanak sağlamaz. Halbuki bu düz ve ferah bir gezinti yoluysa, o zaman insan etrafı seyretmek için zaman ve imkân bulabilir, ancak diğer taraftan daha kolay uykuya dalabilir. Modern dramalar da böyle, her şey öyle kolay ve hızlı bir şekilde olup bitiyor ki, izleyici biraz dikkatini vermeyince, çok şey kaçırıyor. Eski komedilerden beş perdelik bir oyunun yeni komedilerden beş perdelik bir oyunla aynı uzunlukta olduğu malumdur, ancak her ikisinde aynı derecede olay geçip geçmediği sorusu hep belirir.

Halihazırdaki araştırmayı uzatmak ilginç olabilirdi de, bahis konusu eleştiri yazısı açısından değil; daha teferruatlı bir açıklama Scribe'in oyunları genelinde önem taşıyabilirdi ama zannımca, şu andaki mütalaaya konu olan bu küçük başyapıta burada daha titizlikle değinmek yeterli olacaktır. Velhasıl, ben bahis konusu oyunun üzerinde durmayı tercih ediyorum, zira Scribe'in diğer dramalarında insanın ara sıra dört dörtlük bir ihtimamın hasretini çektiği inkâr edilemez, zira durumun üzerine uyku basmış ve diyalog tek yanlı bir çenebazlığa dönmüştür. Buna karşın *İlk Aşk* kusursuz bir oyundur, öyle mükemmeldir ki, Scribe'i tek başına ölümsüzleştirebilir.

Biz ilk önce bu oyundaki karakterlerin niteliklerine biraz daha yakından bakacağız, bu suretle bilahare yazarın onların şahsiyetlerini, oyun bütünüyle üstünkörü de olsa, replikte ve durumda açığa vurmasını nasıl da bildiğini göreceğiz.

Varlıklı bir demir döküm ustası ve dul bir erkek olan *Dervière* sadece bir kız evlat sahibidir, "16 yaşında eline erkek eli değmemiş bir hanım kız." Çok parası olan gözüpek ve saygıdeğer bir adam gözüyle bakılmak hususunda mantıklı her talebine herhalde saygı duymak gerekir, ancak bir erkek, "şaka kaldırmayan" bir baba olma çabalarına başarısızlık gözüyle bakılması gerektir. Kızı da buna engel olur, ki adamın gözü kızının izni ve onayı olmadan kendini akıl sahibi bir varlık addetmeyi zar zor kesebilir. "Kız adamı kukla gibi oynatır," ve adam şaka kaldırmakta sıradışı bir kabiliyet gösterir, zira kızın kaprisleri adamın babalık itibariyle mütemadiyen körebe oynar.

Biricik kızı *Emmeline* artık on altı yaşına gelmiştir. Sevimli, çekici bir hanım kızdır ama *Dervière*'in kızıdır ve teyzesi *Judith*'in elinde yetişmiştir. Teyzesi ona romanlarla görgü ve terbiye kazandırmıştır ve babasının zenginliği bu terbiyenin hayatın gerçekleri müdahale etmeksizin sürmesini sağlamıştır. Evde herkes onun kaprislerine boyun eğer, kızın istikrarsızlığını, diğer yerlerde olduğu gibi, uşak *Lapierre*'in üçüncü perdedeki monoloğunda da görmek mümkündür. Judithe'in disiplini altında baba evinde dış dünyayla fazla bir ahbaplığı olmadan yaşamış ve etrafına gülünç derecede bir hassaslık ağı örme fırsatından yoksun kalmamıştır. Yeğeni *Charles*'la beraber büyümüş, oğlan onun oyun arkadaşı, her şeyi teyzenin romanlarının elzem bir takviyesi olmuştur. Oğlan çok genç bir yaşta onu bırakıp gidene dek, okuduklarının onunla birlikte üzerinden geçmiş, her şeyi ona mal etmiştir. Velakin yolları ayrılır, artık birbirlerinden uzakta yaşamaktadırlar, onları birleştiren tek şey "kutsal bir sözdür."

Roman-terbiyesi *Charles*'ın, kız yeğeniyle paylaştığı bir şey olsa da, hayatın gerçekleri değildir. Oğlan gencecik yaşta dünyayı tanımaya gönderilir, yılda sadece 3.000 Frank girer cebine (*bkz.* altıncı sahne) ve çok geçmeden de görgü ve terbiyesinden, gerekirse istifade etmeye mecbur kalır.

Ancak bu yöndeki çabaları şanslı bir neticeye ulaşmış gibi görünmemektedir, kısa süre içinde hakikat onu ve onun teorilerini *in absurdum*'a[1] indirger: Umutlu ve iyimser *Charles* abazan bir serseri, biçare bir avare, verimsiz, şaşkın bir zeyreğe dönmüştür. Böyle bir karakterin içsel dramatik etkisi o kadar fazladır ki, bundan yararlanıldığını o kadar ender görmek insanın aklına hayaline sığmaz. Amatör bir oyun yazarı olsaydı bunu tamamen soyut algılamaya kolayca özenirdi: Gelmiş geçmiş en biçare avare. Scribe'de durum farklıdır ama tabii o amatör bir oyun yazarı değil, bir üstattır. Bu gibi bir karakterin ilgi uyandırması için, bunun nasıl olmuş olduğunun da akılda tutulması lazımdır; bu karakter diğer insanlara nispeten tam manasıyla bir ön-varoluşa sahiptir. İnsan bunu onun başarısızlığında da o an itibariyle ayırt ertmek ve bu suretle ondaki ahlaki çöküş olasılığını görmek zorundadır. Lakin söylemesi yapmaktan kolaydır ve insan Scribe'in bunu ardı arkası gelmeyen usandırıcı monologla değil durumla ortaya koyuş tarzındaki üstatlığa düpedüz hayran kalır. *Charles* belki de Scribe'in sahnelediği gelmiş geçmiş en parlak karakterlerden biridir; her bir repliği altın değerindedir ve buna rağmen, yazar onu üstünkörü bir skeç gibi çalakalem yazmıştır. *Charles* bir soyutlama değildir, yeni bir *Charles* değildir ama insan bunun nasıl olmuş olduğunu derhal kavrar, onda yaşam gerekçelerinin neticesini görür.

Roman-terbiyesi çift yönlü olabilir. Ya kişi gitgide yanılsamaların içine gömülür kalır, ya da oradan çıkar ve yanılsamalara olan inancını yitirir, mistifikasyonu inanç edinir. Kişi yanılsamanın içindeyken kendinden gizlenmiştir, mistifikasyondayken diğerlerinden gizlenmiştir, ancak her ikisi de bir roman-terbiyesinin neticesidir. Yanılsamaların içine gömülmek gencecik bir kız için en yakın ihtimaldir, şair de *Emmeline*'e böyle yaptırmıştır ve bu itibarla kızın hayatına iltimas edilmiştir. *Charles*'da durum farklıdır. O yanılsa-

[1] (Lat.) Saçma bir durum –ed.n.

mayı yitirmiştir ama gerçek onu birçok bakımdan zor durumda bırakmış olsa da, roman-terbiyesini tümüyle dışarı atmamıştır. O gerçeği çarpıtabileceğine inanır. Dolayısıyla *Emmeline* babasının idrağını aşan duygudaşlıklardan bahsederken, insan satır aralarında derhal roman-terbiyesini duyar ama *Charles*'ın replikleri kendi görmüş olduğu görgü ve terbiyenin hiç de öbürününkünden daha az kesin ve açık olmayan kalıntılarıdır. Gerçeği çarpıtmak için Tanrı vergisi fevkâlâde yeteneklere sahip olduğuna inanır; lakin mistifikasyona olan bu inancı *Emmeline*'in toy esriklikleri kadar romantiktir. "Sekiz yıl aylaklıktan sonra *incognito*[1] geri döner; doğası gereği akıl ve izan sahibidir ve okumuş yazmışlığı vardır, bir amcayı mütehassis edebilecek beş altı yol olduğunu bilir ama en önemli husus teşhis edilmemektir, bu zorunlu bir koşuldur." İnsan burada derhal romanın kahramanını duyar. *Charles* amcası gibi bir ebleği kandıracak kadar hünerli olduğuna inanıyor olsa, bu gayet yerinde olurdu da, Charles bunun üzerinde kafa yormaz, onun söz ettiği, genel olarak amcalar, genel olarak beş altı yol ve genel olarak teşhis edilmemek koşuludur. Mistifikasyona olan inancı tıpkı *Emmeline*'in yanılsaması kadar olağanüstüdür ve insan her ikisinde de *Judith* ekolünü teşhis eder. *Charles*'ın bu aşırı gerginliği suretiyle, insan onun bunca mükemmel teoriye rağmen en asgarisinde bile karar kılmaktan aciz olduğunun ve öğüt almak için kala kala başı dumanlı bir *Rinville*'in eline kaldığının iyice bilincine varır. *Charles*'ın mistifikasyona olan inancı *Emmeline*'in yanılsamaya olan inancı kadar verimsizdir ve bu açıdan şair de ikisinin aynı sonuca, yani çabaladıklarını sandıkları şeyin tam zıttına ulaşmasına izin vermiştir, çünkü *Emmeline*'deki duygudaşlık ve *Charles*'daki mistifikasyon, doğuracağına inandıkları şeyin mütemadiyen tam tersini doğurur. Bunu daha sonra açıklayacağım.

---

[1] Takma adla, tebdili kıyafetle, asıl kimliğini gizleyerek –çn.

Charles mistifikasyonu yanılsamalar pahasına inanç edinmiş olsa da, ufacık bir miktarını alıkoymuştur, ve insanın talihsiz Charles'da *Judithe*'in öğrencisini ve *Emmeline*'in oyun arkadaşını teşhis etmesini sağlayan bir diğer husus budur. Kendi hayatına, tüm perişanlığına ve abesliğine rağmen romantik bir başkalaşımla yücelmiş gözüyle bakmasını bilir. "ziyadesiyle albenili bir kavalye, ziyadesiyle medeni, ateşli, hayat ve erdem dolu, latif cinsin sebatkâr çabalarına hedef bir genç olarak" dünyayı tanımaya gönderildiği günlerdeki gençliği üzerinde düşünür. *Pamela*'yla arasında geçen hikâye bile kendi gözüne romantik görünür, halbuki izleyici *Charles*'ın kendini aptal durumuna düşürdüğünü bal gibi sezer. Mistifikasyonu niçin *Charles*'ın esas niteliği addettiğim rahatça anlaşılabilir, zira içine düşmüş olduğu yanılsama esasen sahip olduğuna inandığı Tanrı vergisi mistifikasyon yetisine istinaden bir yanılsamadan ibarettir. İnsan burada yine romanın kahramanını görür. *Charles*'da eşi bulunmaz bir hakikat vardır. Sıradan insanlara kıyasla, böylesi bir biçare avare asil bir şeye sahiptir; fikirle harekete geçer, zihni hayali kavramların yabancısı değildir. Bu tür bir karakter o zaman esasen oldukça gülünçtür, çünkü yaşamı evrensel olanın kapsamındadır, acınası haldedir ve yine de kendisi en olağanüstü olanı başardığına inanır. *Pamela*'yla arasında geçmiş olan ilişkinin bir "peri masalı" olduğuna inanır, ve yine de insan, burada biri birinin gözünü boyamışsa bunun aslında *Pamela* olduğundan kuşkulanır, insanın *Charles*'ın kendi sandığından da daha masum olduğuna, *Pamela*'nın onu "terzi makasıyla" dehşete düşürmesinin, rencide olmuş aşkından daha başka gerekçeleri olduğuna, evet hatta bu gerekçelerin erkeğin onunla olan ilişkisinin haricinde kaldığına neredeyse inanası gelir.

İnsan asıl *Charles*'ın içindeki, kaba komedi tarzında bir iç kıpırtısı, asil duygulara inanan ve onlarca uyarılan bir zaafa dayanan biçare avareliği en nihayet teşhis eder. Amcabeyin parayı ödediğini duyar duymaz şöyle haykırır: "Evet,

doğa ve kan bağları kutsaldır."* Gerçekten duygulanmıştır, yüreğindeki romantik duygular kabarmıştır, hislerini açığa vurur, şahlanır, kükrer! "Evet, zaten bunu bekliyordum, insanın ya bir amcası vardır ya da hiç kimsesi yoktur." Onda ironiden eser yoktur, ondaki yavan duygusallıktır ama bu yüzdendir ki, oyundaki komik etki sınırsızdır. Kız yeğen babasına sözde *Charles*'ı bağışlaması için yalvardığında, *Charles* heyecanla, gözleri dolu dolu haykırır: Oh! benim iyi kalpli yeğenim. Romanlarda olduğu gibi hayatta da, yüce tevekkülüyle insanı ancak sadece gözyaşlarına boğabilen asil ruhlu kadınlar olduğuna dair inancını tamamen yitirmemiştir. Bu inanç şimdi eski günlerdeki toy tutkunlukla uyanır.

Charles'ın üzerinde kasıtlı olarak biraz daha uzun durdum, çünkü yazarın elinden öyle mükemmel bir karakter olarak çıkmış ki, sadece onun repliklerine bağlı kalarak hakkında koca bir kitap yazabileceğime inanıyorum. Acaba insan *Emmeline*'in aşırı duygusal ve *Charles*'ın tam aksine görmüş geçirmiş olduğunu düşünebilir mi? Katiyen. *Scribe*'ın bitmek tükenmek bilmeyen ince esprisi tam da buna dayanıyor; şöyle ki *Charles* kendine göre tıpkı *Emmeline* kadar duygusaldır, o kadar ki her ikisi de *Judith* teyzenin müridi olduğunu aynı güçle dışavurur.

İhtiyar *Dervière*, kızı ve *Charles* her ne kadar farklı bir açıdan bakıldığında hayattan alınmış karakterler olsa da, şimdi hep birlikte dört başı mamur hayali bir dünya oluşturur. Bu dünyayı, gerçeklikle karşı karşıya getirmek lazımdır ve bu da Bay *Rinville* vasıtasıyla olur. Rinville görgülü ve kültürlü bir gençtir, yurtdışında bulunmuştur. Bir evlilik

---

* Okuyucular bu oyuna iyice aşinaysa, şu şairane durumun keyfine varma şansı da bulmuştur; *Rinville* ilk perdede, Charles'ı canlandırırken, onu öyle şiirsel bir otantisiteyle taklit eder ki repliği alabildiğine gülünçlü etkiyi haiz bir tür vantrilokluğa döner, çünkü insan heyecandan şaşkına dönmüş, aşırı duygulanmış Charles'ı sanki şu sözleri söylerken görür ve duyar gibi olur: "Kanın çağrısı sadece bir hayal ürünü mü o zaman? Yüreğinize hitap etmiyor mu? Size demiyor mu ki, muhterem amcam..." (*bkz.* altıncı sahne) –SK.

yaparak, tüm yaşamını etkileyecek adımı atmaya uygun sayılabilecek bir yaştadır. Kendisi de bu konuyu kafasında ölçüp biçmiş ve *Emmeline*'i gözüne kestirmiştir. Dünyayı toy esrikliklere kapılmayacak kadar iyi tanır; evlilik onun için planlı programlı bir adımdır ve kararını muhtelif nedenlere dayanarak verir. İlk olarak, kız zengindir ve yılda 50.000 Frank faiz geliri vardır; ikinci olarak, kızın babasıyla kendi babasının arasında dostane bir ilişki vardır; üçüncü olarak, bu nazenin güzeli elbette elde edeceğini şaka yollu söylemiş bulunmuştur; dördüncü olarak, sahiden alımlı bir kızdır. Bu neden en son gelir, sonradan eklenmiştir.

Böylece oyundaki münferit güç odaklarını dikkate almış olduk ve şimdi bunların dramatik etki kazanabilmeleri açısından birbirlerine karşı nasıl konumlanması gerektiğine bakacağız. Burada hiçbir çaba göstermeden Scribe'i takdir etme olanağına kavuşacağız. Oyunun *Emmeline* üzerine inşa edilmesi şart, bundan hiç şüphe yok. *Emmeline* öteden beri hükmetmeye alışmış, dolayısıyla oyunda hükmeden rolünde olmasında hiçbir mahsur yok. Kadın kahraman olmak için binbir türlü niteliğe sahip, ancak özünde değil, negatif anlamda. O zaman o komik bir karakter ve oyun da onun sayesinde bir komedi oluyor. Hükmetmeyi adet edinmiş dedik, bu bir kadın kahramana yakışıyor da, hükmettikleri maskara gibi bir baba, hizmetkârlar vs. Kızda patos var da, içeriği fasa fiso olduğundan, patosu esasen laklak, dırdır; kızda şehvet var, ancak içeriği bir fantom olduğundan, şehveti esasen çılgınlık; kızda esriklik var da, içeriği bir hiç olduğundan, esrikliği esasen hoppalık; şehveti için her şeyi feda etmeye hazır, yani bu demek oluyor ki, her şeyi bir hiç için feda etmeye hazır. Komik bir kadın kahraman olarak emsalsiz. Ondaki her şey bir düşleme odaklı ve kendi dışındaki her şey de kendisine ve bu suretle yine hayali olana odaklı oluyor. Tüm kurgunun nasıl derinlemesine güldürücü olması gerektiği rahatça görülüyor ve insan bunu saçma sapan gülünçlükler uçurumunun dibine bakar gibi seyrediyor.

Emmeline'in hayali, sekiz yaşından beri görmediği yeğeni *Charles*'ı seviyor olmasından ne bir fazla ne bir eksik. Yanılsamasını korumak için başvurduğu ana argüman da şu: İlk aşk gerçek aşktır ve insan sadece bir kez sever.

İlk aşkın mutlak geçerliliğinin savunucusu olarak Emmeline geniş bir insan sınıfının temsilcisidir. Bir kereden fazla sevmenin mümkün olduğunu tabii ki kabul etmek gerekir, ancak ilk aşk özü itibariyle diğerlerinden farklıdır. Bu da insanoğluna yaşamını süslemesi için biraz altın yaldız bahşetmiş olan merhametli bir iblis olduğunu farz etmekten başka bir şekilde açıklanamaz. Bu teori, yani ilk aşkın gerçek aşk olduğu çok kullanışlıdır, insana birçok şekilde fayda sağlayabilir. İnsan dilediğini elde edemeyecek kadar talihli değilse de, bari o zaman ilk aşkın tatlılığına sahiptir. Birçok kereler sevecek kadar talihsizse, bari o zaman her seferi ilk aşktır. Velhasıl teorem sofistike bir teoridir. İnsan üçüncü bir kez severse, o zaman şöyle de diyebilir: Şimdiki aşkım her şeye rağmen ilk gerçek aşkım, ancak gerçek aşk ilk aşktır, dolayısıyla bu üçüncü aşk benim ilkim. Burada sofistikelik, *ilk* kategorisinin anlamsal olarak aynı anda hem nitel hem nicel bir kategori olarak varsayılması gereğinden kaynaklanıyor. Demek ki, dul bir erkekle dul bir kadın evlenir de güç birliğine giderse, her biri beraberinde beş çocuk getirirse, düğün günü birbirlerine bu aşkın ilk aşk olduğu hususunda güvence vermiş oluyor. Romantik ortodoksisi içinde *Emmeline* bu tarz bir birleşmeye tiksintiyle bakar, bir sahtekârlık, bir rezillik olarak görür, bir keşişle bir rahibenin arasındaki evlilik ortaçağ için ne kadar nefret uyandırıcı olabilirse, bu evlilik de şimdi onun gözünde bir o kadar nefret uyandırıcı olur. O bu teoriyi sayısal büyüklük olarak algılıyor ve bunu öylesi bir vicdanla yapıyor ki, sekizinci yaşında edindiği bir izlenimin bir ömür boyu belirleyici olduğuna inanıyor. Diğer teorisi: İnsanın sadece bir kez sevdiğini de aynı şekilde algılıyor. Ancak bu teori bir o kadar sofistike ve bir o kadar elastik. İnsan birçok kereler sever ve her seferinde bir

öncekinin geçerliliğini meşruluğunu inkâr eder, oysa ki bu suretle, teorinin, yani insanın sadece bir kez sevdiğinin, doğruluğunu onaylamış olur.

Emmeline teorisini sayısal büyüklük olarak algılamakta direniyor, hiç kimse ona aksini kanıtlayamıyor; zira bunu yapmayı gözü kesen herkesten duygudaşlığı esirgiyor. Sonra deneyim edinmek zorunda kalıyor ve deneyim ona aksini kanıtlıyor. Bu noktada soru şairi ne şekilde anlamak gerektiği olur. Zira *Charles*'ı değil *Rinville*'i sevdiği ortaya çıkar. Bu sorunun cevabı oyunun sınırsız anlamında güldürücü mü yoksa sınırlı anlamında ahlaki mi olduğunu saptamak açısından belirleyici olacaktır. Bilindiği üzere, oyun *Emmeline*'in *Charles*'dan *Rinville*'e dönmesiyle ve ona elini uzatırken söylediği şu sözlerle sonlanır: "Bu bir hataydı, geçmişi gelecekle birbirine karıştırdım." Bu açıdan, oyun sınırlı anlamda ahlaki, zaten herhalde genelde anlaşılan da bu, o zaman yazarın *Emmeline*'le amacı çocuksu, ayakları yere basmayan, şaşkın bir genç kız portresi çizmek; biricik *Charles*'ından başka kimseyi sevmediğini kafasına bir kere takmış olan bir kız, ama sonra aklını başına topluyor, ıslah oluyor, Bay *Rinville*'le makul bir evlilik yapıyor ve seyirciye de kıza gelecek için en iyi dileklerini sunmak kalıyor, umarım uyanık, müteşebbis bir ev kadını olur vs vs. Niyet bu ise, *İlk Aşk*, kızın ıslahının az çok yazar tarafından güdülenmiş olduğu varsayılması kaydıyla, bir başyapıt olmaktan çıkıp basit bir tiyatral saçmalığa dönüşürdü. Bu söz konusu olmadığına göre de, oyun bütünüyle bakıldığında, vasat bir oyun haline geliyor ki, bu takdirde, içerdiği muhteşem ayrıntıların boşa gitmiş olmasına esef etmek gerekir.

Şimdi, kızın ıslahının Scribe tarafından hiçbir suretle güdülenmemiş olduğunu kanıtlayacağım. *Rinville* kendine *Charles* süsü vermeye karar veriyor. *Emmeline*'i kandırmayı başarıyor. Sözde *Charles*'ın aşırı duygusullağına tamamen bürünüyor ve *Emmeline* sevinçten çılgına dönüyor. Yani *Rinville* kızı kendi şahsıyla elde etmiyor, *Charles*'ın bayram-

lıklarıyla elde ediyor. Evet hatta, sahte *Charles*'ın yerinde sahicisi olsaydı da, dış görünüş bakımından tıpkı *Rinville*'e benzeseydi dahi, sergilediği tavır sevgi uyandırmak için hiçbir yeni güdü oluşturmazdı. Ama durum tam tersi. Kız onu nesnel, matematiksel bir aşkla seviyor; zira erkek, kızın kendi kafasında oluşturduğu resme uyuyor. Şu halde, *Rinville* aslında *Emmeline*'i hiç etkilemiyor. Onun ne aciz olduğu, yüzük onda olmadığı için kızın onu sevmiyor olmasından belli oluyor, ki bundan da, yüzüğün *Emmeline* için sihirli bir yüzük olması ve kızın o yüzükle kim çıkagelse onu seveceği olasılığı doğuyor. Velhasıl *Emmeline*, *Charles*'ın evli olduğunu öğrenince, *Rinville*'le evlenmeye karar veriyor. Bu adım şu veya bu şekilde kızdaki bir değişikliği, hatta dahası, iyiye doğru bir değişikliği ima ediyor olsaydı, o zaman *Rinville*'in –ki bu oyunda *Charles*'dan daha fazla güvenirliğe sahip addedilebilir– bir taraftan sevimliliğiyle kızın gönlünü hoş etmeyi başarmış olması, diğer taraftan da kızın ilk aşkın mutlak meşruluğu hususundaki teorik katılığını dağıtmış ve bu başkalaşım içinde yüceltmiş olması gerekirdi. Bunların hiçbiri söz konusu değil. *Rinville*, *Charles*'mış gibi boy gösteriyor ve ona benzediği ölçüde kızın gönlünü hoş ediyor. Ve kızdaki *Charles* tablosu, içini ancak şairane bir figürün doldurabileceği, ahım şahım bir düşlem ürünü değil, hayır, kızın ideal *Charles*'ı bir dizi ilinekle ayırt edilebilir, özellikle de parmaktaki bir yüzükle. Velakin *Rinville* sadece *Charles*'a benzerliğiyle, *Emmeline*'nin gönlünü hoş edecek ve onu etkileyebilecek yeterliliğe sahip, kendine özgü hiçbir albenilik sergileyecek kadar ileri götüremiyor işi. Kız onda asla Rinville'yi değil, sadece kendi *Charles*'ını görüyor. Kız öyle bir raddeye gelmiş ki, *Charles*'ı sevmekte ve *Rinville*'den tiksinmekte, hangisinin en sevimli ve en çekici olduğuna onlara bakarak karar vermiyor, bu zaten çok önceden kararlaştırılmış. *Charles*, *Rinville*'miş gibi boy gösterdiğinde, onu "tiksinç" buluyor. Ve seyircinin ona bu yargısında hak vermesi gerekir; ancak şair buna o kadar fazla ağırlık vermek niye-

tindeymiş gibi görünmüyor; kız erkeğin tiksinç olduğunu ona bakmadan önce biliyor, buna dayanak oluşturmak için ona şöyle bir bakması bile gerekmiyor. Şair kızın sözde *Rinville* hakkındaki yargısını daha ziyade bir kapris olarak göstermek istiyor ve dolayısıyla da, babasının yargısıyla parodileştirmeyi aralıksız sürdürüyor. Baba sözde *Charles*'da kendine hitap eden hiçbir şey göremiyor, halbuki sözde *Rinville*'i son derece cana yakın buluyor, kızı da bunun tam aksini yapıyor; baba böyle görüyor, çünkü böyle olmasını istiyor, kızı da öyle. Seyirci kızın haklı olduğunu elbette görüyordur ama kızın yargısı sadece bir kapris olarak kalmaya devam ediyor ve bu suretle durum katbekat komedi etmeni kazanıyor.

Kızın teorisini alt etmeyi *Rinville* de başaramıyor. *Charles* evli ve velev ki yetkili kişilerle cebelleşmekte gönlü yok ise, kız ona sahip olamayacak demektir.* *Rinville*'le iki nedenden dolayı evleniyor, kısmen *Charles*'dan intikam almak kısmen de babasının sözünü dinlemek için. Ama bu nedenler iyiye doğru bir değişime işaret eder görünmüyor. Şayet *Charles*'dan intikam almak için yapıyorsa bu Charles'ı hâlâ basbayağı sevdiğini gösterir, buradaki tematik motif hakkıyla roman mantığına uygun ve kız bu durumda hiçbir suretle ıslah olmuş addedilemez. Şayet babasına itaat etmek için yapıyorsa, o zaman ya ruhuna bir ağırbaşlılık, tek kusuru kızına karşı aşırı iyi davranmak olan bir babayı alaya almaya kalkışmış olmanın verdiği bir pişmanlık ve derin keder çökmüş demektir ki, bu da oyunu bütünüyle çelişkiye düşürür – ya da bu itaatin nedeni, babasının iradesinin kendi kaprisiyle uyum içinde olmasındandır, ki bu durumda da kız hiç değişmemiş demektir.

---

* Bir diğer çıkar yol da, Emmeline'in Charles'ın aşkının yarısıyla yetinmeye razı olma fikri edindirmek olurdu. Buna pekâlâ romanlarda rastlamışızdır ve aynı şeyin Emmeline'in de kafasına tüm berraklığıyla dank etmesi o kadar akıl almaz bir şey olmazdı. Koca Avrupa edebiyatının *Don Kişot*'un bir kadın örneğine sahip olmaması zaten tümüyle şaşırtıcıdır. Bunun hâlâ zamanı gelmedi mi, aşırı duygusallığın kıtası henüz keşfedilmedi mi? –SK.

Kızın *Rinville*'i seçmesinin, yaptığı en makul şey olduğuna dair oyun en ufacık bir ipucu vermiyor. *Emmeline*'in yaradılışı alabildiğine saçmasapan, oyunun sonunda da başında olduğu kadar saçmasapan ve dolayısıyla insan oyundaki durumun devamlı kızın aleyhine olmasıyla ortaya çıkan komedi efektiyle bir güzel eğlenebilir. Kız oyun sona erdiğinde, Holberg'in *Erasmus Montanus*'undan[1] bile bir nebze daha çok ilerleme kaydetmemiş. Empirik yolla ikna edilebilmek için fazla büyük bir teorisyen, fazla iyi bir diyalektikçi (ve bir idefiksi olan her kişi tek telden üstattır). *Charles* ona sadakatsizlik etmiştir ve o gidip *Rinville*'le evlenir ama romantik vicdanı onu ayıplamaz. *Judith* teyze yaşıyor olsa, onun yanına sessiz sakin sokulup, şöyle demeyi gözü keserdi: "Ben *Rinville*'i sevmiyorum, onu asla sevmedim; ben bir tek Charles'ı seviyorum ve hâlâ daha aynı şeyi diyorum: İnsan sadece bir kez sever ve ilk aşk gerçek aşktır ama *Rinville*'ye saygı duyuyorum, bu nedenle onunla evlendim ve babama itaat ettim." (*bkz.* 14. perde) O zaman *Judith* şöyle karşılık verirdi: "Haklısın, yavrum, ders kitabı bir dipnotta bu adımı uygun görüyor. Diyor ki: Sevenler birbirine kavuşamazsa, o zaman taraflar sessiz sakin yaşamayı sürdürmeli, bu takdirde, birbirlerine kavuşmamış olsalar dahi, aralarındaki bağ birbirlerine kavuşmuş olsalardı kazanacağı anlamı ve önemi koruyacaktır ve yaşamları bir o kadar güzel olacaktır ve her bakımdan bir birliktelik addedilecektir. Ben bunu tecrübelerimden biliyorum. İlk aşkım bir öğretmen enstitüsü mezunuydu ama bir kuruş ekmek parası kazanamadı. İlk aşkımdı

---

[1] Ludvig Holberg'in aynı adlı sahne oyununun baş kahramanı (Kopenhag, 1788). *Erasmus Montanus* esas adı Rasmus Berg olan bir köylü çocuğudur. Kopenhag'a gelir, Latince öğrenip okuryazar bir adam olur ve adını Erasmus Montanus olarak değiştirir. Köyüne dönüşünde köy halkı da, ailesi de onu anlamakta güçlük çeker ve Erasmus'un dünyanın, o zaman herkesin inandığı gibi, tepsi gibi değil de yuvarlak olduğunu öne sürmesi şiddetli bir tartışmaya yol açar. Zira bu iddia, Hristiyanlığın farklı bir ışık altında değerlendirilmesini gerektirir ki köy halkı buna eleştirel bakar –çn.

ve sonuncusu oldu, ben bekâr öldüm gittim, o da beş parasız. Ama taraflardan biri öbürüne ihanet ederse, o zaman öbürünün evlenmesine izin var, yalnız bunu saygı çerçevesinde yaptığı takdirde var."

Dolayısıyla eldeki seçenek Scribe'in oyununu ya içinde kurulması mümkün olmayan bir şey olduğunu iddia ederek basit bir teknikalite seviyesine indirgemek ya da içindeki her şeyi izah etmeyi becererek ondan bir başyapıt diye zevk almak olunca, seçim kolay görünüyor. Oyun sınırlı anlamda ahlaki değil, sınırsız anlamda gülmeceli mi; sınırlı bir amacı yok, *Emmeline*'le sınırsız bir alaydan ibaret. Bu yüzden oyun sonuca da ulaşmıyor. *Rinville*'e duyulan yeni aşkı yalnızca bir kimlik yanılgısı güdülediğine göre, oyunu kesmek de tamamen keyfekeder oluyor. O zaman şimdi, bu ya oyunun bir kusuru ya da bir meziyeti. Seçim burada da kolay. Seyirci oyunun son bulduğunu, erkeğin ayağını sağlam yere bastığını sanırken, o üzerine bastığı yerin, tıpkı tahterevallinin ucu misali, hiç o kadar da sağlam olmadığını birden keşfediyor ve üzerine çıkmasıyla, oyunun olduğu gibi üzerine devrilmesi bir oluyor. Sınırsız bir karmaşa olasılığı baş gösteriyor, çünkü *Emmeline*, almış olduğu roman-terbiyesi yüzünden, gerçekliğin her niteliğine *übergreifende*[1] hale gelmiş. Gerçek *Charles*'ın kendi *Charles*'ı olmadığını öğrenmiş ama çok geçmez, *Rinville Rinville* olunca, onun da o olmadığına kendini ikna edecektir. Kıyafet bir kişinin aynasıdır ve kızın gördüğü şey o romantik kalıp kıyafet. Orada belki Charles'ı andıran yeni bir görüntü boy gösterecek – ve nice benzerleri. İnsan oyunu bu şekilde kavradığı takdirde, *Emmeline*'in kapanış repliği hatta bir derinlik bile kazanıyor, lakin aksi takdirde oradan bir anlam çıkarmak zannımca olanaksız. O halde, kız devinimdeki bir değişime delalet ediyor. Evvelce yanılsaması geride, geçmişte kalmıştı, şimdiyse onu dünyada ve gelecekte arayacak, zira romantik *Charles*'dan vazgeçmemiş; lakin ister ileriye ister geriye yol alsın, ilk aşkın

1 (Alm.) Doymak bilmez –çn.

peşinden çıktığı seferi, bir insanın sağlık peşinde koşmasına benziyor ki o, meşhur tabiriyle, hep bir durak ötede olacak.

Emmeline'in teorisi hakkında hiçbir bilgi vermemesi kabul edilebilir, ancak hakkıyla öngörülebilir de. Bir insan inanç değiştirince, ondan bir izah beklenir, bu insan bir teorisyense, o zaman haklı olarak bir izah beklenir. *Emmeline* cahil kızlardan değil, çok mürekkep yalamış, teori sahibi, Charles'ı bundan ötürü sevmiş, ilk aşkın gerçek olduğu teorisini geliştirmiş. Bundan nasıl yakasını sıyıracak? *Charles*'ı daima sevdiğini ama *Rinville*'in ilk aşkı olduğunu söylese, kendisiyle çelişkiye düşecek, zira o aslında *Rinville*'in *Charles* olduğunu sanıyor. Şöyle dese: İlk aşk çocukluktu, gerçek aşk ikincisiydi, o zaman bundan paçayı ancak sofistlikle kurtaracağı rahatça görülür. Şöyle dese: Bunun rakamla filan bir alakası yok, ister 1 numara ister 2 numara olsun, gerçek aşk tamamen bambaşka bir şey; o zaman şu soruyu sormak gerekirdi: *Rinville*'de ne albeni bulmuştur, zira dikkatli gözlemciler onda, kızın gönlünü hoş etsin diye *Charles*'ın kılığına girme inceliğini göstermiş olmaktan başka bir şey keşfetmemiştir. Oyun gerçekten son bulmuşsa, o zaman bütün bunların hakkıyla açıklanması gerekir. Şayet şair oyunun bir sonunun olmaması görüşündeyse, o zaman *Emmeline*'den bir açıklama beklemek haksızlık olur, zira kız bütün bunlara kendi kafasında açıklık kazandırma noktasına henüz gelmemiştir.

Burada ilgi odağı *Emmeline* ve ondaki yanılsamadır, ve bir çakışmaya yol açmak yeterince kolaydır. Şimdi ben *Charles* hariç olmak üzere üç kişiyi bir an için birbiriyle karşı karşıya getireceğim ve bu yolla ne kadar ilerleme sağlayabileceğimize bakacağım. Babası *Emmeline*'in evlenip rahat bir hayata kavuştuğunu görmek istiyor. Kız her öneriyi geri çeviriyor. Babası en sonunda genç *Rinville*'i teklif ediyor, onu diğerlerine kıyasla daha bir hararetle öneriyor ve hatta bunda kesin kararını vermiş numarası yapıyor. *Emmeline* bir başkasını, yani *Charles*'ı sevdiğini itiraf ediyor.

Rinville geliyor, mektubu alıyor, aklına *Charles*'ın kişiliğine bürünmek geliyor.

Buraya kadar oyun 3 kişiyle idare edilebilir ve oyundaki en komik durumlardan birini de elden kaçırmamış oluruz: Tanıma sahnesi. Ben hemen burada fırsatı değerlendirip, Scribe'in her şeyi nasıl bu durumun içinde açığa çıkardığını çabucak gösterebilirim diyorum. *Emmeline* aşırı duygusallığını monologla ortaya dökme noktasına hiç gelmiyor, bunu hep ya diyalogla ya durumla yapıyor. Yalnız başınayken onun *Charles* için nasıl deli divane olduğuna dair bir laf ettiğini duymuyoruz. İlk kez babası ağırlığını koyunca, itiraf etmek zorunda kalıyor ki, bu da aşırı duygusallığının daha iyice görülmesine yarıyor. Aşk anılarını monolog vasıtasıyla kendi kendine tekrarladığını duymuyoruz; bu sadece durum vasıtasıyla vuku buluyor. *Rinville*'nin *Charles* olduğunu hisleri ona hemencecik söylüyor ve şimdi erkekle birlikte eski anıları yeniden yaşıyor. Bundan daha gülmeceli bir durum zor akla gelebilir. *Rinville* görmüş geçirmiş bir adam ve yeğen *Charles*'ın çok müphem ve mitsel bir karakter olduğunu hemen anlaması için *Emmeline*'in ruh hali hakkında bir iki bilgi yetiyor. Kız hayalinde *Charles*'ın öyle bir tablosunu çizmiş ki, bu tablo herkese uyabiliyor, tıpkı *die mehreren wehmüller*'in[1] çizdiği portrelerin her Macara uyduğu gibi. *Charles*'ın portresi bu ressamın *National Gesichter*'i[2] kadar soyut. Bu portre ve bazı genel formüller, bu arada kısa bir dizeyi de[3] unutmayalım, kızın roman-terbiyesinin sonuç ürünü. Dolayısıyla sahtekârlık *Rinville* için oldukça kolaylaşıyor ve muazzam başarı kazanıyor.

---

1 *Bkz.* Clemens Brentano, *Die mehreren Wehmüller und ungarischen Nationalgesichter* (Berlin: 1833) –çn.

2 (Alm.) Ulusal yüz şekilleri –çn.

3 Rinville ve Emmeline'in sırasıyla söyledikleri melodi:

Bazen denir ki
Bir erkek bir kızı terk etmiş;
Ancak yüreği hâlâ bağlıymış
İlk kez onun olan aşka –çn.

Şimdi bu üç kişinin ve onların birbiriyle ilişkilerinin üzerine bir komedi kurgulanabilir. *Rinville*, her ne kadar *Rinville* olarak kızın babasının gözünde itibar kazanmış olsa da, *Dervière*'lerin evindeki herkese bir tek el işaretiyle her şeyi yaptıran kızının gönlünü hoş etmenin çok daha büyük önem taşıdığını idrak etmiş durumda. Bu yüzden *Charles* olarak kalmaya kararlı. Ailede bu suretle kendine sağlam bir yer edinmiş ve kızı kendine esir etme fırsatını yakalamış. *Emmeline*'nin babası üzerindeki hakimiyetine cesurca bel bağlamış ve kız babasından zorla izin koparınca, kızı bir daha hiç tereddüde düşmeyecek şekilde hükmü altına alabilecek.

Ama bu kurgudaki kusur rahatça görülür. *Dervière* kızını sırrını itiraf etme noktasına getirecekse oldukça baskı uygulaması gerekirdi; bu gerekmeseydi kız bunu babası ona evlilik lafını daha ilk açtığında itiraf ederdi. Velhasıl babanın *Rinville*'i kendine damat yapmak istemesinin birçok nedeni var. O ne kadar heveslenirse, ilişki bir o kadar gerginleşir, kızın *Charles*'a varmasına rıza gösterme ihtimali de bir o kadar azalır. Diğer yandan, *Emmeline*'in hata ediyor olması gibi dramatik bir olasılık da var. Yazar bunu, *Charles*'ın sonradan gelmesini ve kızın bu haberi bizzat kendisinin vermesini ve sözde *Charles*'ın tam o anda meydana çıkmasını ayarlayarak sağlamış. Ancak babanın, Charles'ın gelişini gizlemedeki beceriksizliği ve hevesi kızın kafasındaki gelenin asıl *Charles* olduğu kanısını daha da pekiştirmiş.

Şimdi, kurgunun mükemmeliyetini ve bir durumun diğerine komedi açısından nasıl baskın çıktığını göstermek için dördüncü kişiyi ekleyeceğim.

Charles kendini amcasının kollarına atmak, yeğeniyle hesabı kapatmak ve borcunu ödemek üzere, biçare evlat havalarında koşa koşa eve yollanır. Bütün bunların yapabilmek için, *incognito* olmak zorundadır. Nasıl ki oyundaki her durum *Emmeline*'in aşırı duyarlılığı üzerine alabildiğine komik bir alaysa, hemen hemen her durum da *Charles*'ın mistifikasyonu üzerine bir o kadar komik bir alay teşkil eder. Eve

varır, sahip olduğu Tanrı vergisi mistifikasyon yetisine olan güveni tamdır. Entrika çevirenin kendisi olduğuna inanır, gerçekliği çarpıtanın da; buna rağmen seyirci mistifikasyonun *Charles* boy göstermeden önce de sürdüğünü görür; zira *Rinville* kendine *Charles* süsü vereli çok olmuştur. Yani entrika *Charles*'ı da içine alır, *Rinville*'in mistifikasyonu zorbaca *Charles*'ın mistifikasyonuna nüfuz eder ve yine de *Charles* bunun kendi eseri olduğuna inanır. Oyun şimdi hayat doludur; durumların fesatlıktan neredeyse çıldırmış bir karmasıdır. Şöyle ki, dört kişinin dördü de karşılıklı olarak bir mistifikasyon içindedir. *Emmeline*, *Charles*'ı elde etmek ister, *Charles* onunla hesabı kapatmak ister; mistifikatör *Charles*, *Rinville*'nin oymuş rolünü oynadığı ve onun adına kızı elde etmek için her yola başvurduğunu bilmez. *Rinville*, Charles'ın *Rinville* olarak onu her yönden kötülediğini hesaba katmaz. *Dervière*, *Rinville*'i tutar ama tuttuğu kişi *Charles*'dır; *Emmeline*, *Charles*'ı tutar ama tuttuğu kişi *Rinville*'dir. Bu suretle tüm operasyon bir saçmasapanlığın içinde çözünür gider. Oyunun üzerinde döndüğü şey bir hiçtir, oyundan çıkan sonuç bir hiçtir.

Emmeline'le *Charles* birbirinin zararına çalışır, ve hal böyleyken ikisi de istediğinin aksine ulaşır: Kız *Rinville*'i kazanır, erkek mistifikasyon ister ama her şeyi ele verir.

İlk Aşk'ın oynandığı her tiyatroda, oyun sırasında herhalde epey gülünmüştür ama ben tiyatroseverleri temin edebilirim ki, hiçbir zaman yeterince gülünmemiştir. Şayet, eski bir öyküyü hatırlayacak olursak,[1] kah kah gülen biri hakkında ya çılgın ya *İlk Aşk*'ı okuyor, belki daha doğrusu, seyrediyor desem, sanırım aşırıya kaçmış olmam. İnsan bazen bir şeye güler ve daha o anda buna sanki pişman olur

---

[1] *Bkz.* Don Gregoria Mayans y Siscar, "Miguel de Cervantes Saavedras Levnet" içinde Cervantes, Don Quixote, çev. C. D. Biehl (Kopenhag, 1788) s. 21. Kral III. Philip kitap okumakta olan bir öğrencinin durmadan güldüğünü ve eliyle alnına vurduğunu görünce, öğrencinin ya çok zeki olduğunu ya da *Don Kişot*'u okuduğunu söyler –çn.

ama bu oyundaki durumların öyle bir özelliği var ki, insan onlara ne kadar odaklanırsa, ne kadar komik, ne kadar çılgın oldukları bir o kadar meydana çıkıyor. O zaman da durumun had safhada komik olması sebebiyle, komedi replikleri haddı zatında göze daha da bir fevkâlâde gözüküyor.

Replik yazmanın Scribe'in elinden iyi geldiği herkesçe malum, öyle ki bunu bahis konusu etmeye gerek kalmıyor. O bu yüzden takdir topluyor ama onları, durumdan ortaya çıkacak ve durumu yeni bir biçimde aydınlığa kavuşturacak şekilde duruma uydurmadaki üstatlığı daha da bir takdir topluyor. Ender de olsa repliği bir parça daha az kesin oldu mu, o derhal komedi vasıtasıyla bunu affettiriyor. Ancak şunu unutmamak gerekiyor; ben burada Scribe'in bütün oyunlarından değil, sadece *İlk Aşk*'tan söz ediyorum.

Dördüncü kişinin eklenmesiyle, içerikte tümüyle dramatik bir heyecan başlıyor. İçerik canlılığını kaybedecek diye korkmaya hiç gerek yok, bilakis canlılık baş döndürecek ve dizginlenmeye gönülsüz olacak diye korkmak gerek. Her durumun bir zamanı olması lazım, lakin oyuna has içkin huzursuzluğun da burada algılanabilmesi lazım. Şimdi son olarak, Scribe'in bunda ne usta olduğunu, belirli durumları tekrar bir gözden geçirerek göstermek istiyorum. Ola ki lafı uzatıp kabak tadı verecek olursam okurum beni mazur görmeli, zira bunun sorumlusu Scribe'e karşı duyduğum kıskançlığım ve okura karşı güvensizliğimdir. Scribe'e olan kıskançlığım onun hiçbir zaman iyice anlaşılmadığını bana fısıldar; okura karşı kuşkum onun belirli noktalarda her şeyi görmediğine beni inandırır. Genel kanı, komik olanın trajik olandan daha fazla anın meselesi olduğu yolundadır; insan ona güler ve unutur ama trajik olana çoğunlukla geri döner ve içine gömülür. Komik ve trajik ya replik ya da durum olabilir. Bazı insanlar replikte oyalanmayı, onu hafızada muhafaza etmeyi ve sonrasında ona sık sık geri dönmeyi tercih eder. Bazıları da durumda oyalanmayı, onu yeni baştan hafızaya inşa etmeyi tercih eder. İkinci gruptakiler

derin düşünen tabiatlardır. Bunlar da komik bir durumun önsezi için aynı şekilde tatmin edici olduğunu, evet hatta, tam ve kesin olduğunda içine dalıp gitmek için insana trajik olandan da daha fazla çekici geldiğini inkâr etmez. Ben bir sürü trajedi dinlemiş ve okumuşumdur ama sadece bir replik hatırımda kalmıştır ve bu da beni çok az meşgul eder, halbuki durumda sessiz sedasız oyalanabilir ve içine dalıp gidebilirim. Bir örnek vereceğim. Goethe'nin *Egmont*'unda Clärchen, Egmont'un esir düştüğünü öğrenince, Hollandalılarla konuşmak, onları isyana kışkırtmak üzere öne çıkar. Belagatinin onları galeyana getireceğinden emindir, lakin Hollandalılar tıpkı Hollandalılar gibi istiflerini bozmadan dururlar, etkilenmeksizin tek düşünceleri kızdan yakalarını kurtarmaktır. Kızın repliğinin tek kelimesini bile hatırımda tutamamışımdır, buna karşın durum, onu ilk kez seyrettiğim andan itibaren benim için unutulmaz olmuştur. Trajik bir durum olarak mükemmeldir. Güzel genç kız Egmont'a olan aşkıyla şiirleşmiş, Egmont'un tüm varlığıyla canlanmıştır, insan onun tüm dünyayı yerinden oynatabileeğine inanır, ama hiçbir Hollandalı onu anlamaz. Ruh böyle bir durumun içine sonsuz bir kederle gömülür ama rahattadır, zira refleksiyon tam bir dinginlik içindedir. Komik durumun derin düşünce için benzeri bir kalıcılığı vardır, ancak refleksiyon de aynı zamanda içinde hareket halindedir ve ne kadar keşfederse, komik durum kendi içinde adeta bir o kadar sonsuzlaşır, insanın başını bir o kadar daha döndürür ve insan yine de içine gözlerini dikmeden edemez.

İlk Aşk'taki durumlar tastamam bu türdendir. Yarattıkları daha ilk izlenimde komik bir etmen vardır ama insan onları önsezi için yeniden türetince, o zaman kahkaha daha sessizleşirse de tebessüm daha ruhanileşir, insan düşüncelerini oradan hemen hemen hiç uzaklaştıramaz, zira sanki arkasından daha komik, daha saçma bir şey gelecek gibidir. Durumun bu sessiz sefası aşağı yukarı tütün içen birinin gözünü dumanın içine dikişini andırır ama bu bazı okurlara

bildik gelmeyebilir. Bunda suç Scribe'in değildir; olsa olsa bizzat okuyucu Scribe'e karşı suçlu durumdadır.

Dervière, *Emmeline*'e *Rinville*'le evlenmesi için şiddetle baskı yapar; kız *Charles*'a olan aşkını itiraf eder, onunla yıllar boyu birlikte yaşadığı masum beraberliği kabullenir, tatlı diliyle babasını *Rinville*'e bir red mektubu yazmaya ikna eder. Mektup götürmesi için uşağa verilir; aile eve misafir kabul etmemeye karar verir, *Rinville* peydah olur. *Lapierre* aşağı kattaki hizmetkârları bu hususta bilgilendirmez, doğruca gider binici çizmelerini ayağına geçirir. Velhasıl bu arada *Rinville* içeri alınır. Scribe burada ona hemen yukarı çıkıp Bay *Rinville*'in geldiğini haber verdirmemekle, mizahtan nasibini almış bir durum yaratmıştır, ki *Emmeline*'le olduğu kadar, *Dervière* ile de dalga geçilmiş olur. *Rinville* mektubu almıştır, onu okur. Burada yeni bir durum oluşur. Bu mektup, normalde olduğu gibi, yalnızca içeriğine dikkat ederek okunan bir mektup değildir. Müstakbel damat bizzat Bay *Dervière*'in evinde reddedilmiştir. *Rinville* planını devreye sokar. *Devière* sahneye çıkar, *Rinville* kendine *Charles* süsü verir.

Burada tüm yönleriyle komik bir duruma sahibiz. Doğal olarak, hiçbir misafir Bay *Dervière* için *Charles*'dan daha istenmedik olamazdı. *Rinville* bunu sezinlemez. Çevirdiği entrika bütünüyle oldukça talihsiz bir fikir olup çıkar. Durum *Rinville*'in kendine *Charles* süsü vermesinden değil, her ne kadar talihli bir seçim yapmış olduğuna inanmasına rağmen, seçe seçe en talihsiz olanı seçmesinden kaynaklanır. Durum, ayrıca, dört dörtlük genç *Rinville*'in, *Dervière'in* en ufak bir fikri olmaksızın, kendi çatısı altında bulunmasından kaynaklanır.

İnsan şimdi, şiirsellik açısından bizatihi yerine yaraşır repliklere odaklanınca, durumun daha yüksek bir güçlendirmeye defalarca tadına varma raddesine ulaşır, çünkü onların sayesinde durumdaki komiklik gitgide daha netleşir. *Rinville* aşırı duygusal ve patetik bir biçimde işe girişir. Bu-

nun doğru olup olmadığı hususunda kuşkuya düşülebilirdi. *Charles*'ı henüz yakından tanımaz, dolayısıyla hangi yöntemin en yanıltıcı olacağını bilemezdi. Ancak *Dervière*'in evi hakkında bir fikir sahibidir ve buradan yola çıkarak, ailedeki diğer fertlerin karakterleri hakkında bir çıkarsama yapmayı gözü kesebilir. İnsan başlangıç noktasına yanlış nazarıyla bakmak istese bile, Scribe'in bu aksaklığı repliğin komikliğiyle ve gerçek *Charles* hakkında seyircide şüphe uyandırarak telafi ettiğini de reddedemez. Yanlışlık *Rinville*'in ilk sözlerinin aşırı patetik olmasından dolayıdır, öyle ki sanki eve kabul edilmeyecek diye korkar gibidir, ancak *Rinville*'in bütün olan bitenlerden sonra aslında öyle olacağını zaten varsayması gerekirdi. Dolayısıyla *Rinville* gerçek *Charles*'a belki de biraz fazlaca benzemektedir.

Amcabey, diğer avallıklarına rağmen, *Charles*'ı gayet iyi değerlendirmiş gibidir, ondan parayla kurtulabileceğini anlamıştır ve ona daha önce teklif ettiği gibi yılda 3.000 değil, 6.000 Frank teklif eder. İnsanın aklına burada ister istemez gerçek *Charles* gelir. O olsa bu durumda talihe minnet duyar ve bu teklifi seve seve kabul ederdi. O zaman da manzara ilk başta ne kadar patetikse aynen öyle de son bulurdu, genç adam kendini amcabeyin kollarına atar ve şöyle haykırırdı: Evet, doğa ve kan bağları kutsaldır. Ancak bu *Rinville*'i tatmin etmez, o ilk baştaki üslubunu sürdürür, tıpkı *Charles*'ın eğer o 6.000 Franka ihtiyacı olmasaydı, yapacağı gibi. Amcabey şimdi onu güzellikle yola getirmeye, kalbini kazanmaya karar verir, vaziyeti olduğu gibi, açık yüreklilikle ona izah eder, *Rinville*'e bir methiye düzer, ki bu, durum nedeniyle parodileşir. *Dervière*'in *Rinville*'e içini dökmesi ve *Emmeline*'i ona yaklaştırmak için, kızından gizli bir strateji üzerinde çalıştığını söylemesiyle durum tüm yönleriyle doruk noktasına çıkar.* Çelişki olağanüstüdür. *Dervière*

* Dikkatli bir okur herhalde oyunun pekala burada son bulabileceğini düşünebilir. Zira en basiti *Rinville*'in şimdi *Dervière*'e gerçek kimliğini açıklaması ve ikisinin de suyuna gitmesi olmaz mıydı yani Emmeli-

bir gizli plan tasarlar, *Rinville* bu planı zaten çoktan tasarlamıştır. *Rinville*'in gizli planı durumu şekillendirir ve bu durumun içinde *Dervière*'in repliği işitilir. Pek yaratıcı olmadığını *Dervière* kendisi itiraf eder, gizli plan fazlasıyla yalındır, *Charles* bir lütfedip gitse. Bu gizli plan muvaffak olursa, o zaman *Dervière* yapıp yapabileceği en büyük ahmaklığı yapmış olacaktır.

Ama *Rinville* gitmez, buna karşılık *Emmeline* içeri girer, Bay *Zacharias* diye birinin babasıyla konuşmak istediği haberini getirir, her an gelmek üzere olan *Charles* hakkında konuşacaktır. Babasının beceriksizliği her şeyi ele verir ve kız *Charles*'ı tanır. Şair bu komployla çok şey elde eder. Taklit *Charles*'ın ilk karşılaştığı kişi amcabey olur; en kolay kandırılacak kişinin o olduğu farz edilmiş olmalıdır. Aptaldır, *Charles* gelecek diye huzursuzdur ve dolayısıyla bu üzücü karşılaşmaya muhakkak gözüyle bakmaya fazlasıyla yatkındır; kimsenin kalkıp da kendine *Charles* süsü vereceği aklının hayalinin ucundan geçmez. Dolayısıyla ona göre, *Rinville* yeterince cüretkâr olabilir. Ama *Emmeline*'e göre, bu aşırı cüretkâr bir girişimdir, zira o her zaman bir hayli daha sinsidir. Sonra bir de şu vardır; *Rinville*'in nezaketi olduğu gibi bir kenara bırakması sakil kaçardı ve *Emmeline*'in cephesinden de bir o kadar uygunsuz olurdu. Ama şimdi babasının avallığı kız için karşısındakinin *Charles* olduğuna dair kesin delil oluşturmaktadır. Teşhis faslı peder beyin gözleri önünde olup biter, *Rinville*'in bir şeyler yapmaya ihtiyacı yoktur; rol yapayım diye uğraşacağına, şimdi gayet rahat ve sakin olabilir, zira *Emmeline*'in artık gözleri açılmıştır. *Rinville*'i *Charles* olmaya adeta mecbur eder, erkek bir bakıma kabahatsizdir ve kız da kabahatsizdir, çün-

---

ne'nin yanında *Charles* kimliğine, *Dervière*'in yanında gerçek kimliğine bürünerek *Renville* olması? Ancak *Dervière*'e karşı *incognito* kalıyor diye yine de onu suçlayamayız; zira insan bir entrika çeviriyorsa *Dervière*'i katiyen buna ortak etmemesi gerektiğinin kafasına dank etmesi için onun ağzından çıkacak bir iki kelime bile yeterlidir –SK.

kü erkeği öyle görmeye onu babası mecbur etmiştir. Şair bu kurguyla durumun üzerine bir çeşit duyarlılık yaymıştır, bu da onu her tür nahoşluktan uzak tutar ve zararsız bir latifeye çevirir.

Durum bir öncekinden daha az komik değildir. *Dervière* şaşkına dönmüştür, halbuki her şeye kendisi yol açmıştır ve *Rinville*'in *Emmeline*'in karşısında *Charles* rolü oynamak gibi bir güçlüğü aşmasında ona yardımcı olmuştur. Ayrıca durum bir öncekinin parodisidir; amcabey onu derhal tanıyamamıştır ama kız onu tanıyabilmiştir. Kız bunun garip bir şekilde içine doğduğunu söyler, ama nasıl bir his olduğunu teşhis edemez ama sanki bir ses ona şöyle fısıldamıştır: İşte orada. (Ama bu ses herkesi kötüye kullanan babasının sesi olabilir.) Kız durumu babasına değil de, herhalde *Judith* teyzesine izah edebileceği bir duygudaşlık hissiyle açıklar. Peki en bilge şimdi hangisi: önceden o genci tanımayan, hakkında hiçbir fikri olmayan, ama şimdi tanıyan *Dervière* mi, yoksa onu hemen tanıyan *Emmeline* mi? Bu husus, insan onu ne kadar kurcalarsa bir o kadar daha gülünçleşir. Replik burada da seyircinin durumun gülünçlüğüne odaklanmasına yardımcı olur. *Emmeline*'in bunun garip bir şekilde içine doğduğu şeklindeki repliğini *Dervière*'in şu repliği izler: "Ben kendi hesabıma hiçbir şey sezmedim ve zaten adını da bana tam olarak söylemediydi..." Böyle bir replik altın değerindedir. Öyle doğal ve yalındır ki; ve buna rağmen belki de her on oyun yazarından biri bile böyle bir durumu öne çıkartacak kadar sağgörüye ve keskin göze sahip değildir. Sıradan bir oyun yazarı tüm dikkatini *Emmeline*'in üzerine verirdi; bir önceki sahnede *Dervière*'le *Charles*'ı birbirine tanıtıp işi bitirirdi. Buradan karşılıklı bir etkileşim üretmezdi ve bu, her halükârda durumu fazlasıyla gülmeceli yapar. *Emmeline*'in *Rinville*'de derhal *Charles*'ı fark etmesi komiktir ama *Dervière*'in oradaki varlığı durumu ironikleştirmeye katkıda bulunur. Orada, hiçbir şeye kafası ermeyen bir ahmak gibi durur. Hal böyleyken, hangisini açıklamak

daha kolay olur; *Emmeline*'in bir şeyler sezmiş olmasını mı, yoksa *Dervière*'in hiçbir şey sezmemiş olmasını mı?

Şimdi sırada tanıma sahnesi var, akla gelebilecek en isabetli durumlardan biri. Ancak komedi unsuru hiçbir suretle, kızın *Rinville*'le *Charles*'ı birbirine karıştırmasından kaynaklanmaz. Zaten, insan kimlik yanılgılarını sahnede kâfi derecede görülmüştür. Bir kimlik yanılgısı gerçek bir benzerliğe dayanır, kişi bunun farkında olsun olmasın ya da buna bizzat yol açmış olsun olmasın fark etmez. Eğer burada durum böyle olsaydı, o zaman *Rinville*'in, sınavı geçmiş olduğuna göre, *Charles*'ın aşağı yukarı neye benzediğini de pekala bilmesi gerekirdi; zira *Charles*'ın aşağı yukarı kendine benzemesi gerekirdi. Ancak bu hiçbir suretle söz konusu değildir, zira böyle bir sonuç çılgınlık olurdu. O zaman, komedi *Emmeline*'in *Rinville*'nin şahsında, tanımadığı birini teşhis etmesinden kaynaklanıyor. Komedi kızın *Rinville*'i teşhis etmesinden değil, bunun açığa vurduğu şeyden, yani kızın *Charles*'ı tanımamasından kaynaklanıyor. *Rinville*'in başına gelen, aynı şartlar altında, her erkeğin başına gelirdi; kız onu da Charles sanırdı. Yani *Rinville*'i tanımadığı biriyle karıştırıyor, ki bu kimlik yanılgılarının hiç kuşkusuz gayet komik türlerden biri. Dolayısıyla bu durumun insanın gerçekleşmesinin zor olacağına inanası gelecek kadar yüksek bir olasılığı var. *Rinville* de bu durumda bir adım ilerleme sağladığına inandığı takdirde maskaraya döner. Şöyle ki, *Emmeline*'in *Charles*'ı bir x, bir *desideratur*[1] ve insan burada, aksi takdirde sessiz sedasız olup bitecek şeyi, yani *Emmeline* gibi küçücük bir hanımefendinin kendine nasıl bir ideal çizdiğini apaçık görebilir. Gelgelelim, kız sekiz yıldır Charles'ı seviyor ve asla bir başkasını sevemez.

İnsan biraz yersiz, patavatsız kaçan gayet ender bir replikle karşılaşsa Scribe bir nüktedanlıkla bunu derhal telafi ediveriyor. Rinville'nin şu repliğinde olduğu gibi: "Şükürler

[1] (Lat.) Gerekli, ihtiyaç duyulan –çn.

olsun, ben de temenni ettiğimden fazla yol aldım diye korkmuştum."

Velhasıl, *Emmeline Charles*'ı teşhis eder ya da daha doğrusu, onu keşfeder. Oysa ki *Rinville*, haliyle tahmin edileceği gibi, *Charles*'ın dış görünüşünü bir türlü anlayamaz ama *Emmeline* anlar ve bu son derece ustaca tasarlanmıştır, zira bunu evvelden bilmemektedir. Durum öyle zıvanadan çıkmıştır ki, insan *Rinville* mi *Emmeline*'i aldattı, yoksa *Emmeline* mi *Rinville*'i aldattı diyeceğini bilemeyebilir; erkek bir bakıma zaten aldatılmıştır, zira sahici bir Charles daha olduğuna inanmıştır. Ama bütün bunlar nihayetsiz bir noktaya dayanmaktadır ki bu da, sahnenin bir tanıma sahnesi olmasıdır. Durum, kendi görüntüsünü daha önce hiç görmemiş birisinin kendini aynada ilk defa gördüğünde şöyle deseydi olacağı kadar çılgındır: Kendimi hemen tanırım.

Emmeline ve sözde *Charles* arasındaki iletişim tanıma sahnesinde *Charles*'ın gidişiyle yarıda kesildiği noktaya varmıştır; bunun üstüne amcabey de mevcudiyetiyle buna sekte vurur. Bay *Zacharias*'tan bazı bilgiler edinmiştir, *Charles* hakkındadır, öyle pek hoş şeyler de değildir. Şimdi de bu *Rinville*'e ters tepki yapar. Durum esas itibariyle önceki gibidir ama şimdi şairin bundan ne kazandığına bir bakacağız. *Charles*'ın çıkarları öyle bir türdendir ki, açık açık anlatıldıklarında oyunun toplam etkisini bozabilirler. Burada önemli olan, fazla ağırbaşlı görünmemeleri için onlara az buçuk kalender bir çeşni katmaktır. Yazar bunu iki şekilde başarmıştır. *Charles*'ın hayatına ilişkin ilk istihbaratı dokuzuncu perdede alırız. Burada kabak kendine *Charles* süsü vermiş olan *Rinville*'in başına patlar. Seyircinin dikkati anlatıdaki ayrıntılardan uzaklaştırılarak kimlik yanılgısının üzerine çekilir; böylece insan belirli olaylar yerine, genel olarak beyinsiz maskaralıkları ve *Rinville*'in avallığı ve ondan daha ayrıntılı bilgi talep etmenin komikliği üzerinde kafa yorar olur. Tam istihbarat on altıncı perdede bizzat *Charles*'ın ağzından alınır, ancak unutulmaması gere-

ken, *Charles*'ın kendine *Rinville* süsü vermiş olmasıdır. Eğer bunu *Charles* kendisi olarak söylemiş olsaydı hayli ağırbaşlı veya hayli arsız kaçacak olan şey şimdi komik, hemen hemen delişmen ve şakacı bir çeşni kazanmıştır, zira bunu *Rinville* olarak konuşmaktadır ve laflarını mümkün mertebe olağanüstü yapabilmek için de kendi *incognito* konumunun nimetlerinden yararlanmaktadır. Eğer kendi hayatını kendi şahsında anlatmış olsaydı ondan daha fazla bilinç ve duyarlılık beklenirdi, eğer buna sahip değilse, o zaman bu aşırı ahlak dışı bulunurdu. Ancak şimdi, her şeyi bir başkasının şahsında anlatırken, evet, bunu hem de *Emmeline*'i taciz etmek için yaparken, anlatısındaki olağanüstü çeşniyi her iki itibarla da şiirsel olarak doğru buluyoruz.

Velhasıl, *Dervière* bilgileri almış, sözde *Charles*'ın elinden ne bunları düzeltmek ne de tamamlamak geliyor. Sonra *Emmeline* fark ediyor ki, "o artık aynı değil." Onun tümüyle eski bildik *Charles* olduğuna kendini ikna etmesinin hemen arkasından bu biraz aceleci kaçıyor. *Emmeline*'in kendini rahat hissettiği belli oluyor, bütün dedikleri boş gevezelikten ibaret. Bu replik tek başına daha yakından incelenmeyi hak ediyor, çünkü tüm gülünçlüğü içinde, üzerine yeni bir cepheden ışık tutulan durumdan daha da bir zevk alınmasına vesile oluyor. "Aynı" kelimesinin sadece kulağa gelişi bile insanı ister istemez kıkır kıkır güldürüyor, zira insan kendine ister istemez şu soruyu soruyor: Kiminle aynı? Sınama sahnesinde ortaya çıkan kişiyle. İnsan bu sınamanın ne yetersiz olduğunu düşünmeden edemiyor. Kiminle aynı? Tanımadığı *Charles*'la. Bir de üstüne üstlük şu var, biri hakkında o aynı ya da o aynı değil dediğimde, bunu ya dışsal anlamda ya da içsel anlamda kastetmiş olabilirim, dış ya da iç varlığına istinaden. Sonuncunun bir âşık için özellikle önem taşıdığını varsaymak gerekir. Ancak şimdi insan sınamanın hiçbir suretle bununla ilgisi olmadığını keşfediyor ve yine de erkeğin aynı olduğuna hükmedilmiş. Tamamen rastgele olarak, *Emmeline Charles*'ın karakter itibariyle değişip değişmemiş olduğu üzerinde fikir

yormaya başlıyor ve o zaman onun artık aynı olmadığını keşfediyor. Erkeğin ahlaki bakımdan aynı olduğunun inkârı tüm diğer bakımlardan aynı olduğunun bir teyidini de içeriyor. Yine de, *Emmeline* dediğini daha bir açıyor. Anlaşılan o değişikliği *Charles*'ın bir hovardaya ve hatta daha da beterine dönmüş olmasında değil, her sırrını onunla paylaşmamasında arıyor, buna alışmış. O halde bu, kızın kafasındaki romanlardan edindiği fikirlerden biri olmalı ve daha ziyade şöyle anlaşılmalı; kız aynı tanıma sahnesinde olduğu gibi, onunla her şey hakkında aptal aptal konuşmaya alışık. *Charles*'ın da aklından geçen her şeyi ona söylemek adetinde olup olmadığını, deneyimlerine dayanarak bilemese de, romanlardan biliyor, orada insana sevgililerin birbirinden bir şey saklamaması öğretiliyor. *Charles* eski bir hapishane kaçağı olsa bile bu onu rahatsız etmezdi, yeter ki erkek bunu ona açsın da, o da açtı diye erotik merakını tatmin edebilsin yeterdi. *Emmeline*'in *Charles*'ın karakterini inceleyerek kimliği üzerinde kendini ikna etme girişimi o zaman kısmen kızın cinsini cibilliyetini, kısmen de diğer maskaralıklarını açıklığa kavuşturan aptalca bir davranış gözüyle bakılabilir. Dolayısıyla yüzüğün erkekte olmadığını fark eder etmez bu fikri bırakıyor ve erkeğin aynı olmadığına dair çok daha sağlam delil elde ediyor. Erkek aleyhinde artık başka hiçbir tanıklık beyanına ihtiyacı yok. Bu sebeple, erkek canının istediğinin en çılgıncasını yapabilmiş olsa ya da bir başka deyişle, canı istediğince değişebilmiş olsa dahi, aynı kalmış olduğunu, ama yüzüğe sahip olmamasının onun aleyhinde tanıklık ettiğini kabulleniyor. *Emmeline* olağandışı bir soyut düşünce tarzıyla kendini gösteriyor. Ancak soyutlama eyleminin sonrasında ve bunun sayesinde alıkoyduğu şey *Charles*'ın saf ve katıksız yaratılışından ziyade yüzük oluyor. *Emmeline*'i yüzüğün cini saymak lazım, "elinde yüzük olan" kim ise ona itaat ediyor.[1]

---

[1] *Bkz.* Adam Gottlob Oehlenschläger, *Aladdin, eller Den forunderlige Lampe. Et lystspil* (Kopenhag, 1805); *Aladdin or the Wonderful Lamp* çev. Henry Meyer (Kopenhag, Gyldendal, 1968, s. 170) –çn.

Lapierre yabancı birinin daha geldiğini haber veriyor. Herkes gelenin *Rinville* olduğunda hemfikir. *Emmeline*'e kendine çekidüzen vermesi, süslenmesi emredilince şöyle haykırıyor: "Ne can sıkıcı. Gidip süslenecekmişim, bir yabancının yüzü suyu hürmetine, hem de hiç kaldıramadığım biri, bunu peşinen biliyorum." Bu replikle seyircinin dikkati gelecek durumlardan birindeki ironiye çekilmiş oluyor. Emmeline ironinin gözdesiyim diye kendini alabildiğince pohpohlayabilir. Kıza ilk önce her yerde iltimas ediyor ve arkasından da onu maskara ediyor. Kız sözde *Charles*'ın yakışıklı bir genç olmasını arzu ediyor, ironi ona iltimas ediyor, *Dervière* bunu böyle göremiyor, maskara oluyor, *Emmeline* el üstünde tutuluyor, amma velakin en çok maskara olan kendisi oluyor. Sözde *Rinville*'in tahammül edemediği bir erkek olmasını istiyor, her ne kadar babası mükemmel bir genç olduğunu kızına söylemiş olsa bile böyle istiyor. İroni yine burada da kıza iltimas ediyor ama öyle bir şekilde ki, kızı maskara ediyor.

On birinci perde *Rinville*'in bir monoloğundan ibaret. İnsana bu monolog çıkarılsaydı daha iyi olabilirdi gibi geliyor, zira her bakımdan rahatsız edici bir etkisi var. *Rinville*'in harp meydanını elinde tutması ve *Charles*'ı ilk karşılayanın o olması usule uygunsa monoloğu kısaltılabilirdi. O zaman da etkisinden bir şey kaybetmezdi. Bu takdirde monologda yazarın ifadesiyle şöyle denebilirdi: "Bravo! mükemmel gidiyor! Babayla kavga gürültü, kızıyla kavga gürültü, bunun geleceği parlak bir plan olduğunu doğrusu itiraf etmem gerekir." Bu monolog bari oyunun akışı içinde bir nevi nesnel refleksiyon yerine geçerdi. Şair gelmesi için *Charles*'a zaman tanımak açısından, monoloğu biraz daha uzun tutmayı gerekli saymış olsaydı, o zaman pekâlâ *Rinville*'in, asıl kişiliğiyle ortaya çıkmakla uzun vadede belki daha akıllıca hareket etmiş olacağından dolayı olduğu kadar, şimdi yaptığı gibi, *Charles* hakkında yeni yeni hızlı mesajlar alındıkça, bir illeten öbürüne dönüşmesindeki saçmalıktan dolayı

da kendini alaya almasına meydan verebilirdi. O zaman bu düşünüp taşınmaların *Charles*'ın kulisteki repliğiyle sekteye uğraması en iyisi olurdu. Scribe'in monoloğu bitiriş şekli bizde, madem monolog bitti, o vakit yeni biri gelmeli şeklinde kesin bir hissiyat oluşturuyor. Şayet *Rinville*'in monoloğu böyle kesintiye uğrasaydı *Charles*'ın o akıl almaz telaşına, şairin kendini daima belli eden tutumuna, ilk repliklere benzersiz bir şekilde damgasını vuran o nefes kesen zevzekliğe yeniden ışık tutulmuş olurdu.

Ama bu, o kadar önemli değil. Monoloğun asıl kusuru, *Rinville*'in işaret ettiği yöntemin baştan sona zırva, sadece yapmacık bir hareket olup çıkması. *Rinville*, *Charles* rolünü artık eğlence için oynamadığına açıklık getiriyor. Zaten hiç böyle olmamıştı ki, bilakis, *Emmeline*'le bir evlilik gerçekleştirme arzusunun üç sağlam nedeni olduğunu daha ilk başta bizzat kendisi söylemişti. Ayrıca, *Emmeline*'in onu *Charles*'la birbirine karıştırmasını önlemek, kızın *Charles*'ın anısını değil, asıl onu sevdiğine kendini ikna etmek istediğine de açıklık getiriyor. Bu, oyunun bütünü için büyük bir önem taşıyor, zira oyunun, yukarıda açıklandığı gibi, sınırlı anlamda ahlaki mi yoksa sınırsız anlamda gülmeceli mi olduğuna bu suretle karar verilecek. O halde, erkeğin yöntemi, kendine ait, kendine özel sevimliliğin, Charles'ın şahsı aracılığıyla görünür hale gelmesini sağlamaya dayanıyor. Ancak bu gerçekleşmiyor ve şayet gerçekleşmiş olsaydı o zaman oyun bambaşka olurdu.

Emmeline açısından, her şey yüzüğün etrafında dönüyor, *Rinville* on beşinci perdede yüzükle çıkageldiğinde, kız ona yakınlık gösteriyor, aynı olduğunu kabul ediyor vs. Oyunun toplam etkisinin yararına, *Rinville*'in hiçbir suretle şairane bir tip olarak algılanmaması lazım, ki hakkında verilen basit yan bilgilerle bunu göstermek zaten olanaksız. O sağlam nedenlerle hareket edecek kadar yaşı kemale ermiş bir erkek. Bu nedenle, ara sıra komik bir ışık altında görülebiliyor, çünkü görünüşe bakılırsa, sağlam nedenlerinin ve akıl

ve izanının, *Jfr.*[1] *Emmeline* gibi küçük romantik bir ceylanı yakalamasına öyle fazla bir hayrı olacağı yok. Her ne kadar kesinlikle çekici bir adam ve bir genç kız yüreği için tehlikeli bir insan olsa da, *Emmeline* üzerinde güç sahibi olamaz, kız fethedilemez bir girilmez kale, onu ancak sabit fikrine dokunarak ve yüzükle etkileyebileceğe benziyor. Ama oyunun ana ilgisi onun gerçek cazibesini nötrleştirmek istediğine göre, cazibesini vurgulamak doğru olmaz, ki şair de bu tek monolog dışında katiyen böyle yapmamayı yeğlemiş. *Rinville*'in esas itibariyle *Emmeline*'le haşır neşir olduğu sahnede, erkek açısından kişisel cazibesini dışavurma fırsatı haliyle söz konusu olamaz. Bir genç kız bir adama, *Emmeline*'in *Rinville*'e olduğu derecede meyledine, bu meyille erkeğe boyuna gönlünü çelme fırsatı tanır, yani eğer Rinville kıza yardımcı olamadıysa, düpedüz beceriksiz olması gerekir. Bu sahne *Rinville*'in sevimliliğini gösterecek şekilde tasarımlanmış olmaktan öyle uzaktır ki, daha ziyade onu bir parça komik bir ışık altına yerleştirdiği farz edilebilir. Anlaşılan *Rinville* mantık adamıdır; daha evvelki monologlardan birinde bir parça caka satmış, böyle bir küçük bakireyi ehlileştirebilecek kadar erkek olduğunu Paris'teki arkadaşlarının olduğu kadar seyircinin de kafasına sokmaktan geri kalmamıştır. Nitekim bunu başarır da; söylediği doğru çıkar; ancak Paris'teki arkadaşları bunun nasıl olup bittiğini görebilse, Tanrı vergisi yeteneklerine hayran kalmaya gerek duymayacaktır. Mantığı ona kendine *Charles* süsü vermesinin makul olduğunu söyler. Bu kadarıyla, hakkını vermek gerekir. Artık olan olmuştur, artık cazibesini göstermesi gerekir. Artık, işi başından aşkındır diye düşünür insan ve sonra aslında yapacak hiçbir şeyi olmadığı meydana çıkar, o atik *Emmeline* gençlik anılarına koşa koşa geri döner, Bay *Rinville*'i de yanında götürür ve onun bu üstün başarısını

[1] (Dan.) Jfr. Jomfru'nun kısaltılmışı. Artık kullanılmayan bir Danca sözcük. Hiç evlenmemiş, bakire kız anlamına gelmesinin yanı sıra hayvanların dişi yavrularına da "jomfru" denir –çn.

taklit etmek, dört başı mamur budala olmayan her erkek adamın elinden gelirdi.

Rinville'in şahsı hakkında burada işlenmiş olan hususlar, bana kalırsa, oyunun bütünü açısından mutlak bir önem arz ediyor. İçinde, ironin ta ilk baştan itibaren zemin hazırladığı çöküşten sağ kurtulmasını icap ettirecek tek bir karakter, tek bir sahne durumu bulunmamalı. Perde indiğinde, her şey unutulur, geriye sadece bir hiçlik kalır ve tek görülen budur ve tek duyulan da bir kahkahadır, doğanın sesi gibidir, bir tek insandan yükselmez, dünya çapında bir gücün dilidir ve bu güç ironidir.

Charles peydah oluyor ve *Rinville*'le burun buruna geliyor. Bu durumdaki komedi *Charles*'ın, bu dalavereci tipin, çok geç kalmış olmasından ileri geliyor, sadece Bay *Zacharias*'a karşı değil, her şeyden önce oyundaki dalavereye karşı. Replikleri burada ve baştan başa, çok ustaca olduğu kadar, aynı anda hem onun şahsına özgün hem de duruma uymuş. *Rinville*, *Charles*'a kendine *Rinville* süsü vermesini öğütlüyor. Ona bu konudaki fikri kabataslak açıklarken, başka birinden mistifikasyon dersi almayı hiç kaldıramayan *Charles* onun sözünü kesiyor ve sanki her şeyi tasarlayanın kendisinin olduğu havasını yaratıyor. Ancak akabinde, en ufak bir şeyi bile akıl edebilecek bir adam olmadığı ortaya çıkıyor; *Rinville* işaret etmeseydi yüzük de gözünden kaçardı. *Rinville* yüzüğü alıyor.

Charles aileye kendini Bay *Rinville* diye tanıtıyor, kabulü buna bağlı. *Dervière* onu *Charles*'dan daha genç ve yakışıklı buluyor, *Emmeline* mide bulandırıcı buluyor, her iki yargı da aynı derecede sağlıksız ve insan burada *Emmeline*'in ona bir bakmaya bile tenezzül etmediğini, içine öyle doğduğu için öyle anladığını varsaymaya cüret edebiliyor. Babası için de böyle. Dolayısıyla durum Charles hesabına enikonu bir alay içeriyor, ki o muhtemelen bu lütufkâr kabulü kendi kıvrak zekâsına yoruyor ve *incognito* olmayı sürdürdüğü takdirde her şeyin amacına ulaşacağını umuyor.

Şimdi bir monolog başlıyor, burada *Emmeline* kalbine danışıyor ve *Charles*'ı asla unutamayacağını ama *Rinville*'le evleneceğini anlıyor.

Rinville veda etmeye geliyor ve yüzüğü iade ediyor. Bir daha barışıyorlar. Bu durumlara daha önce de aşina olmuştuk.

Şimdi tüm oyunun en harika durumu gelip çatıyor. Üzerine bir nur aylası, bir başkalaşım çökmüş, kendine has öyle bir vakarı var ki, insan arka planda, gözlerini aşağıya dikmiş iki müridini seyreden *Judith* teyzenin ruhunu görmeyi bekliyor neredeyse. *Emmeline* sözde *Rinville*'e içini dökmeye ve her şeyi açığa vurmaya karar veriyor. Bu durum *Emmeline*'e ve *Charles*'a hakkıyla ışık tutuyor. *Emmeline*'in sadakati düpedüz parodileşiyor. Ondan ne pahasına olursa olsun vazgeçmek istemiyor, ne ateşten korkuyor ne sudan ve kızla işi bitirmeyi dilediği için de *Charles*'ın ikilemi göz açıp kapayıncaya kadar daha da büyüyor. Böylesi bir sadakat pekâlâ olması gerektiği gibi de, Emmeline gibi küçük bir hanımefendinin sevgilisi onu başından def etme emelinde olunca daima azami derecede sadık olması alışılagelmiştir. Bay *Zacharias*'ın beterin en beterini[1] ifşa etmediğini öğrendiğinden bu yana, her şeyden yakayı sıyıracak kadar kıvrak zekâlı olduğundan emin olan *Charles* şimdi her şeye ihanet eden kişi durumuna düşüyor. Fırsat haddinden fazla cezbedici. Kendi hayatının ozanı olabilir ve bu yolla yeğen hanımdan kurtulacağını umut ediyor. *Charles*'ın kırdığı cevizlere komik bir çeşni katılmasıyla durumun rahatlık kazanacağına daha önce işaret edilmişti. İnsan onun basiretsizliği ve kafa bulanıklığı hakkında açık seçik fikir sahibi oluyor, bütün bunları gerçek kişiliğiyle söylemiş olsaydı söz konusu olacağı gibi ona içerlemese de, bunları büyük olasılıkla yapmış olacağı içine doğuyor. Bu insanın içine doğuyor ama bunu dinlemiyor. Ancak *Charles* hiçbir icraatta bulunmuyor, sadece kendi gönlünü hoş ediyor. *Emmeline*'in sadakati sınır tanımıyor. En nihayet *Charles* evli olduğunu itiraf ediyor. Yazarın nasıl bir ustalıkla Emmeline'yi ironik biçimde

[1] Charles'ın evlilik haberi –çn.

sergileyebildiğini inanın aklı almıyor. Kız onun evli olduğunu duyuyor ve tepesi atıyor. Bazı seyirciler kızın *Charles*'a öfkelenmesinin nedenini onun tüm kaçamaklarını öğrenmiş olmasına yorabilir. Kesinlikle hayır, azizim! Kızı yanlış anlıyorsun. O, *Charles*'ı sadece elde edebilecekse kabullenir. Ama *Charles* evli. Gayet tabii, kız onun sekiz yıl boyunca hiçbir kıza bakmayıp, itinayla ayı seyretmiş olmasını daha münasip bulurdu. Lakin kız bu tür şeyleri görmezden gelmeyi biliyor. İsterse on kızı baştan çıkarmış olsun, kız onu kabullenir, onu *à tour prix*[1] kabullenir ama erkek evli, dolayısıyla onu kabullenemez. *Hinc illæ lacrymæ*.[2] Şairin niyeti bu olmasaydı, *Emmeline*'i biraz daha erken *Charles*'a müdahale ettirirdi. *Charles* karşı cinsin meşgalesi haline geldiğini, bir sürü gönül macerası yaşadığını, ara sıra cezbedicilikte biraz aşırıya kaçmış olabileceğini ona anlatıyor. Kız ona müdahale etmiyor, onu babasıyla barıştırmak ve birlikte olmak için her şeyi yapacağına dair ona söz veriyor; zira erkekle birlikte olamazsa (evli olduğunu duyar duymaz), o zaman ortalığı velveleye vermeyi unutacak tip biri olmadığı aşikâr. *Charles*, *Pamela*'yla olan macerasına geçiyor, kız onu sessiz sakin dinliyor. Şimdi en fecisine sıra geliyor, evli olduğuna ve Norveç krallığı infilâk ediyor.[3]

Bu durumdaki derin ironi, *Emmeline*'in dokunulmaz sadakatinde, ki ne pahasına olursa olsun *Charles*'dan vazgeçemez, çünkü bu hayatına mal olur ve de *Charles*'ın, kızı başından atamadığı için tırmanışa geçmiş olan çaresizliğinde yatıyor. Tüm sahne ideal *Charles*'ın *Emmeline*'in üzerine kaldığı bir ihaleyi andırıyor. En nihayet her şey, *Charles*'ın kıza kalamayacağının açıklık kazandığı noktaya varıyor ve *Charles*'ın beyinsiz maskaralıkları yanına kâr kalamıyor.

Emmeline feryat ediyor, babası yetişiyor, *Charles*'ı asla affetmeyeceğine dair yemin ediyor.

---

1 (Lat.) Ne pahasına olursa olsun –çn.

2 (Lat.) Nitekim gözyaşları –çn.

3 *Bkz.* Oldnordiske Sagaer [Eski Norse Sagaları], I-XII, çev. Carl Christian Rafn (Kopenhag, 1826-37), II, s. 280-83 –çn.

Şimdi sözde *Charles* bir adım öne çıkıyor. *Emmeline* babasından fazla fevrileşmemesini rica etmiş; erkeğin günahlarını bizzat kendisi dinleyecek. Diğer her yerde olduğu gibi burada da şairin ihtiyatını takdir etmek lazım. Bu sahnenin gülünç ve durumun ironik kalması gerekiyor, zira sözde Rinville'in üzerinde, tantanalı azarın sözde Charles'ın üzerinde uyandırması gereken etkiyi seziyoruz; şöyle ki sahici *Charles*, *in effigie*[1] ölüm cezası yerken kendisi de orada bizzat hazır bulunma şerefine nail olmuş. Şair o azarlamayı *Dervière*'e havale etseydi, bu bir şiirsel adaletsizlik olurdu. Amcabey *Charles*'ın velinimeti olmuş ve *Charles*'ın karşısında maskaraya çevrilmemek onun yasal hakkı. Tabii ki, amcabey, kızı olacak o piliç kadar cin fikirli değil ama geçen yıllar zarfındaki iyilikleri ona *Charles* karşısında, onun *Emmeline*'e verdiği o gözükara evlilik vaadinden çok daha farklı bir avantaj kazandırmış. Ancak *Emmeline*'in ağzından çıkan diğer her şeyin, ki buna evlilik vaadi de dahil, safsata olduğu ortaya çıktığına göre, bu haşin nutkun da öyle çıkması sıralı olurdu. Kızın *Charles*'a olan eski aşkı safsata, *Rinville*'e olan yeni aşkı da safsata; coşkusu safsata; öfkesi de safsata; isyankârlığı safsata; iyi niyeti de safsata.

Emmeline öfkesini kusuyor ve sözde *Rinville* kızın çektiği nutkun yarattığı etkiyi, sahici *Charles*'ın mimikleri ve el kol hareketleriyle parodileştiriyor. Kızın onu gerçekten sevdiğini itiraf etmesi durumun doruk noktası sayılabilir. Buradaki karmaşa mükemmel. Şöyle ki, kızın kendinin ifşa ettiğine göre, tam sekiz yıl boyunca sevmiş olduğu kişi *Rinville*, ki kız içine doğan his sayesinde onda hemen *Charles*'ı teşhis etmiş, hemen sonra aynı olmadığına kendini ikna etmiş ve hemen sonra da yüzük sayesinde onu tanımış.

Kimlik yanılgısı en nihayet gideriliyor. Kızın *Charles* yerine *Rinville*'e sahip olduğu ortaya çıkıyor. Bu suretle oyun bitmiş oluyor ya da daha doğrusu, bitmemiş oluyor. Bu hususu yukarıda açmıştım, yalnız daha önce söylenenlere burada

[1] (Lat.) Temsili olarak –çn.

bir iki kelimeyle yeniden ışık tutmak isterim. Oyunun gayesi, *Emmeline*'in *Rinville*'i seçmekle makul bir seçim yaptığı için artık mantık sahibi bir kız olduğunu göstermekse, o zaman tüm oyunun vurgusu yalnış yere konmuş. Zira durum bu ise, *Charles*'ın hangi anlamda biçareye döndüğünü kesinkes öğrenmek bizi daha az ilgilendirecektir. Ne var ki, o zaman gerekli göreceğimiz şey *Rinville*'in sevimliliğine ilişkin ayrıntılar olacaktır. Çünkü *Charles* zampara oldu çıktı diye, bundan hiçbir suretle *Emmeline*'in *Rinville*'de karar kılacağı sonucu çıkmaz, tabii, Scribe, her genç hanımın evlenmesi gerektiği ve birini istemiyorsa o zaman bir diğerine sahip olması gerektiği şeklindeki dramatik geleneğin peşinden giden şarlatan oyun yazarları seviyesine indirgenmediği takdirde. Lakin oyun benim anlamış olduğum gibi anlaşılırsa, o zaman alay tamamen gayesiz, gülmece sınırsız, komedi bir başyapıt olur.

Perde iner, oyun bitmiştir, geriye durumun, ironi tarafından yönetilen ve kendini belli eden o olağanüstü *schattenspiel*'in[1] refleksiyon için geride bıraktığı taslaktan gayrı hiçbir şey kalmaz. Dolayımsız edimsel durum gerçek dışı durumdur, arkasında yeni bir durum belirir, bu daha az çarpık değildir vs. Durumun içinde repliği duyarız, en makul olduğunda en mantıksız olduğunu açığa vurur ve durum ortadan kalktıkça, replik de onu öylece, makullüğüne rağmen giderek daha anlamsızlaşarak izler.

Oyundaki ironinin tadını refleksiyon yoluyla alabilmek için onu okumamak, izlemek lazımdır; insan onu defalarca seyretmelidir ve tiyatromuzun, durumun tüm şeffaflığıyla görmemize ve hissetmemize katkıda bulunan bu dört sahne ustasıyla[2] zamandaş olma şansına da sahipse, aldığı haz her seyredişinde daha artar.

---

[1] (Alm.) Gölge oyunu –çn.

[2] Son dört paragrafta değinilen tiyatro sanatçıları *İlk Aşk*'ın 10 Haziran 1831-5 Mart 1835 dönemindeki ilk yirmi beş gösteriminde rol almıştı –çn.

Oyundaki replikler unutulup gidecek kadar gülmeceli olabilir ama insan durumları bir kere seyredince bir daha hiç unutamaz. İnsan onlara bir aşina olunca, oyunu gelecek defa seyrederken sahne sunumunun değerini takdir etmesini öğrenir. Bu oyunun sahne performansını, insanı ilk birkaç kere seyrettiğinde, karşısında sadece bir oyun, yani ondan ne bir fazla ne bir eksik, seyretmesi nedeniyle tamamen değerbilmez bırakacak kadar fevkâlâde olduğunu söylemekten başka nasıl daha fazla övebilirim bilmiyorum. Genç bir filozof[1] tanıyorum, bana bir zamanlar varlık doktrininin bazı bölümleri üzerine ders vermişti. Her şey öyle yalın, öyle doğaldı ki her şey, ders bittiğinde, neredeyse omuz silkip şöyle dedim: hepsi bu kadar mı? Eve gelince, mantıksal devinimleri yeniden üretmek isteğimde, bir başlangıç yapamayacağım ortaya çıktı. O zaman başka bir bütünsel bağlam olması gerektiğini sezdim, onun benden ne kadar daha usta, ne kadar daha üstün olduğunu hissettim, ona minnet duyamayacağım kadar iyi bir iş çıkarmıştı, bu bana sanki alay gibi geldi. Felsefi bir sanatçıydı ve onun başına gelen, tüm diğer büyük sanatçıların da başına geliyor, Yüce Tanrı *inclusive*.[2]

Filozof dostumun başına gelen, *İlk Aşk*'ın gösterimiyle ilgili olarak benim de başıma geldi. Lakin şimdi, onu sahnede defalarca ve başka başka sahnelerde, seyrettikten sonra, ancak şimdi, sahne sanatçılarımıza gerektiği gibi minnet duyuyorum. Dolayısıyla bir yabancıya bizim sahneleyişimizi gösterecek olsam, onu hemen bu oyunun sahnelendiği tiyatroya götürürür, orada, oyuna aşina olması kaydıyla,

---

[1] Büyük olasılıkla Hegelci Alman filozof Karl Werner'in (1806-1893) mantık ve metafizik alanındaki konferans dizisine gönderme yapılıyor. Kierkegaard 1841-1842 kışında Schelling üzerine bir dizi konferans vermek için Berlin'de kaldığı sürede Werner'in bu konferanslarına katılmıştı –çn.

[2] (Lat.) Dahil. Yazar bu sözcüğü Danca dışında bir dilden seçtiği gibi farklı bir fontla yazarak da vurgulamış. Yazara ve metnin aslına sadık kalmak bakımından böylece bırakmayı uygun gördüm. Buna burada olduğu kadar yapıtın başka yerlerinde de rastlanıyor –çn.

ona derdim ki: *Frydendahl*'a[1] dikkatlice bak, sonra gözlerini yana çevir, gözlerini yum, onun karşında durduğunu hayal et; bu asil, temiz hatlar, bu soylu tavır, bütün bunlar nasıl olur da kahkaha uyandırabilir, sonra gözlerini yeniden aç ve *Frydendahl*'a bak. Bayan *Heiberg*'i seyret, gözlerini yere indir, zira *Emmeline*'in sevimliliği senin için tehlikeli olabilir; sesinin o nefis duygusallığına kulak ver, o çocuksu ve kaprisli genç kızın kinayelerine; bir muhasebeci gibi kupkuru, kaskatı bile olsan, gülümsemek zorunda kalırsın. Gözlerini aç; bu nasıl mümkündür? Şimdi bu hareketleri, her ikisi de *moment*'in içinde neredeyse eş zamanlı bulunabilecek kadar süratle tekrarla, ve o zaman performans hakkında bir fikir edinirsin. Hiçbir sanatçı ironi olmaksızın katiyen bir taslak yapamaz, bir sahne sanatçısı bunu yalnızca tezat sayesinde meydana getirebilir, zira taslağın özü yüzeyselliktir ve karakter tasviri gerek görülmediği yerde, sanat kendini bir yüzeye çevirir, ki bu sahne performansı için bir paradokstur ve bunu çözebilmek çok azına nasip olur. Spontane bir komedyen *Dervière*'i katiyen oynayamaz, çünkü bir karakter değildir. *Emmeline*'in tüm varlığı tezattır ve bu nedenle spontane olarak tasvir edilemez. Cazibeli olmalıdır, yoksa bütün oyunun etkisi heba olur; cazibeli olmamalıdır, çarpık olmalıdır; zira o zaman oyunun toplam etkisi bir başka anlamda kaybolur.

Phister'e[2] dikkatlice bak, gözlerini yüzüne damgasına vuran o alabildiğine yavan avallığa dikince, adeta canın yanar. Ve yine de spontane bir avallık değildir, bakışlarında hâlâ toy bir esriklik vardır ve tüm zevzekliği içinde insana bir geçmiş hatırlatır. Kimse böyle bir suratla doğmaz, bunun bir mazisi vardır. Hâlâ hatırlarım; ben küçükken dadım insanın yüzünü gözünü tuhaf şekilleri sokmaması gerektiğini izah etmiş, bana ve diğer çocuklara ibret olsun diye de bir hikâye anlatmıştı, kasılıp kalmış bir adam hakkındaydı, adam

---

[1] *Bkz.* s. 320 dipnot 2 –çn.

[2] *Bkz.* s. 320 dipnot 2 –çn.

yüzünü gözünü tuhaf şekillere soka soka buna kendi sebep olmuş; sonra çok acayip bir şey olmuş, rüzgâr ters dönmüş ve adamın kasılmış yüzü öyle kalmış. *Phister* böyle bir yüz görmemizi sağlıyor; romantik yüz ekşitmelerinden hâlâ eser var da, rüzgâr ters dönünce kasılıp kalmış. *Phister*'in *Charles* tasvirinde daha az ironi ama daha fazla kapris var. Bu da pek münasip, zira tabiatındaki tezat o kadar göze çarpmıyor. Her biri kendi tarzında tarafgir olan *Dervière*'den ve *Emmeline*'den başka kimsenin gözünde *Rinville* sayılması gerekmiyor.

Stage'i[1] seyret, bu yakışıklı, mert adamın tavrı hareketinden zevk al; ve bu görgülü ve kültürlü kişiliğin, *Rinville*'in *Dervière*'in olağanüstü ailesi üzerindeki göstermelik üstünlüğünü ele veren bu hafif tebessümün; sonra da, *Emmeline*'in yaman bir rüzgâra eş, kof ihtirasının yarattığı karambola kapılmış bu akıl fikir örneğine bir bak.

[1] *Bkz.* s. 320 dipnot 2 –çn.

EKİM NÖBETİ

Bir Sosyal Sağduyu Teorisi Girişimi

Χρεμυλος.

189. ..... ἐστὶ πάντων πλησμονή.

190. ἔρωτος.

Καριων.

ἄρτων.

Χρεμυλος.

μουσικῆς.

Καριων.

τραγημάτων.

Χρεμυλος.

191. τιμῆς.

Καριων.

πλακούντων.

Χρεμυλος.

ἀνδραγαθίας.

Καριων.

ἰσχάδων.

Χρεμυλος.

192. φιλοτιμίας.

Καριων.

μάζης.

Χρεμυλος.

στρατηγίας.

Καριων.

φακῆς.

Bkz. Aristophanis Plutus[1] 189. ve sonrasındaki birkaç dize.

[1] *Bkz. Aristophanis Comoediae*, I-II, der. Wilhelm (Guilielm) Dindorf (Leipzig, 1830), I, s. 149-50 –çn.

Chremylos.

..... an Allem bekommt man endlich Ueberdruß.
An Liebe (sonunda her şeye[1] fazlasıyla sahip insan. Aşka),

Karion.

Semmel. (ekmeğe

Chremylos.

Musenkunst (sanata)

Karion.

und Zuckerwerk. (ve şekerlemelere)

Chremylos.

An Ehre (onura)

Karion.

Kuchen. (pastaya)

Chremylos.

Tapferkeit (mertliğe)

Karion.

und Feigenschnitt. (ve kuru incire)

Chremylos.

An Ruhm, (şöhrete)

Karion.

an Rührei, (sahanda yumurtaya)

Chremylos.

am Kommando.(yetkeye)

Karion.

am Gemüs'. (sebzelere)

Bkz. **Aristophanes, Plutos, Droysen**'in çevirisiyle.

---

[1] *Des Aristophanes Werke,* I-III, çev. Johannes Gustav Droysen (Berlin: 1835-38), s. 149-50. Latince aslında "allem" sözcüğünden sonraki "andern" sözcüğü bu çeviride atlanmıştır –çn.

Deneyimli kişiler bir temel ilkeden yola çıkmanın gayet makul olacağını öne sürer; onlara boyun eğiyorum ve tüm insanların can sıkıcı olduğu temel ilkesinden yola çıkıyorum. Yoksa bana bu hususta karşı çıkacak kadar can sıkıcı biri çıkabilir mi? Bu temel ilke azami derecede itme gücüne sahip, bu güç aslında devinim ilkesi olan negatifte her zaman gereklidir;[1] sadece itici olmakla kalmıyor, alabildiğine caydırıcı da ve arkasında bu temel ilke olan birinin keşifte bulunmak için ister istemez sonsuz bir sürate sahip olması şart. Şöyle ki, varsayımım doğru ise, o zaman *impetus*'unu[2] aynı derecede azaltması veya arttırması, bununla uyumlu olarak da, can sıkıntısının insan için ne kadar zararlı olduğu üzerine refleksiyonunu kısıp salması yeterli ve şayet devinim hızını, lokomotifi neredeyse tehlikeye atarak, azamiye çıkarmak ister ise, o zaman da kendi kendine şöyle demesi yeterli: Can sıkıntısı tüm kötülüklerin anasıdır. Bizatihi öylesine huzurlu ve sessiz sakin bir yapısı olan can sıkıntısının

---

1 *Bkz.* G. W. F. Hegel, *Wissenschaft der Logik, II, Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe*, I-XVIII (Berlin: 1832-45); *Hegel's Science of Logic*, çev. A. V. Miller), (New York, Humanities Press, 1969) s. 835 –çn.

2 Latincede, "saldırmak, hücum etmek" anlamlarına gelen kelime, "hız, dürtü, güdü" kelimelerini ifade etmek için de kullanılır –ed.n.

harekete geçireceği bu denli güce sahip olabilmesi oldukça tuhaf. Can sıkıntısının doğurduğu etki tek kelimeyle sihirli, ne var ki bu etki çekici değil itici.

Can sıkıntısının çocuklar açısından ne kadar zararlı olduğu herkesçe kabul edilmiştir. Çocuklar eğlendikleri sürece, daima tatlı, usludurlar, bunun tam manasıyla böyle olduğunu söyleyebiliriz, oyun sırasında zaman zaman ele avuca sığmaz oluyorsa, bu sıkılmaya başlamış olmalarındandır; can sıkıntısı çoktan sahneye çıkmıştır da, farklı bir şekilde kendini belli eder. Bunun içindir ki, bir dadı seçilirken, esas olarak onun sadece ağırbaşlı, sadık ve iyi huylu olması dikkate alınmakla kalınmayıp, çocukları eğlendirmeyi bilip bilmediği de estetik değerlendirmeye alınır ve diğer bütün üstün meziyetlere sahip olsa bile, bu vasfı yoksa, bohçasını koltuğuna vermekte hiç tereddüt edilmez. Yani aslında ilke apaçık kabul edilmiş olsa dahi, hayatın gidişatı pek bir tuhaf, alışkanlık ve can sıkıntısı öyle üstün gelmişti ki, bir dadı, estetiğe hakkını verecek tek yöntem haline gelmiş. Karısı sıkıcı diye ondan boşanmakta ya da görünüşü sıkıcı diye bir kralı tahtından indirmekte, bir papazı dinlemesi sıkıcı diye sürgüne göndermekte ya da bir bakanı kovmakta veya bir gazeteciyi korkunç sıkıcı diye ömür boyu cezaya çarptırmakta direnen kimsenin gidişatı belirlemesi mümkün değil.

Can sıkıntısı arttığına ve can sıkıntısı tüm kötülüklerin anası olduğuna göre, dünyanın gerilemesine, kötülüğün yayılmasına şaşmamak gerek. Bu dünyanın başlangıcından beri böyle. Tanrılar canları sıkılıyor diye insanları yarattı. Adem yalnız canı sıkılıyor diye Havva yaratıldı.[1] O andan itibaren de can sıkıntısı dünyaya gelmiş oldu ve nüfus çoğaldıkça can sıkıntısı da aynı oranda arttı. Adem önce yalnız olarak sıkılıyordu, sonra Adem'le Havva birlikte sıkıldılar, sonra Adem ve Havva ve Kabil ve Habil *en famille*[2] sıkıldı.

---

[1] *Bkz.* Yaratılış 2:20-22 –çn.

[2] (Fr.) Ailecek –ed.n.

Sonra, dünya nüfusu arttı ve insanlar bu sefer *en masse*[1] sıkıldı. Oyalanmak için bir kule inşa etmek geldi akıllarına, çok yüksek olacaktı, ta bulutlara kadar uzanacaktı.[2] Bu fikir kulenin yüksekliği kadar sıkıcıydı ve can sıkıntısının nasıl üstün geldiğinin bir kanıtıydı. Bunun üstüne tüm dünyaya yayıldılar, bugün insanlar nasıl yurtdışına seyahat ediyorsa öyle, ama sıkılmayı sürdürdüler. Ve böyle bir sıkıntının olmadık neticesi kalmadı: İnsanoğlu dimdik durdu ve dibe vurdu, önce Havva vasıtasıyla, sonra Babil Kulesinden.

Diğer yandan, Roma'nın çöküşünü erteleyen neydi, *panis* [ekmek] ve *circenses* [oyunlar] .[3] Peki günümüzde ne yapılıyor? Bir oyalanma aracı düşünülmüş mü? Bilakis, çöküş hızlandırılıyor. Bir danışma meclisi oluşturulması düşünülüyor. Hem saygıdeğer katılımcılar hem de onlar hakkında bir şeyler okumak ve dinlemek isteyenler için daha sıkıcı bir şey tasavvur edilebilir mi? Devletin mali durumu tasarruf yoluyla düzeltilecek deniyor. Bundan daha sıkıcı bir şey tasavvur edilebilir mi? Siyasal durum hakkında bilgilerime dayanarak, Danimarka'nın on beş milyonluk bir borç alması kolay olur derim. Bunu neden kimse düşünmüyor? Ara sıra şunun bunun bir dahi olduğunu ve borcunu ödemediğini duyuyoruz; mutabakat olduğu takdirde, neden bir ülke de aynını yapmasın? On beş milyon borç alınsın; geri ödemeye değil de, halkın eğlencesine harcansın. Gelin, milenyumu keyif ve sevinç içinde kutlayalım. Şimdi millet para atsın diye ortalıkta nasıl kumbaralar duruyorsa, o zaman ortalıkta içi para dolu çanaklar dururdu. Her şey bedava olurdu; tiyatro bedava; hayat kadınları bedava, *Dyrehaugen*'a[4] ara-

---

1 (Fr.) Topluca –ed.n.

2 *Bkz.* Yaratılış 11:4-9 –çn.

3 Romalı şair Juvenal'in *Satires* adlı eserine göre, Romalıların tek arzusu buydu –çn.

4 Bugünkü şekliyle Dyrehaven (Geyik Parkı). Kopenhag'ın kuzeyinde çok büyük, ormanlık bir park, kral ailesinin de bir av köşkü bulunur. Eskiden beri popüler bir gezinti ve piknik alanı olarak değerlendirilir. Adını parkta serbestçe dolaşan geyiklerden almıştır –çn.

ba bedava, defnedilmek bedava, arkasından methiyeler düzmek bedava; bedava diyorum, çünkü para hep elde mevcut olunca, her şey bir bakıma bedava oluyor.

Mal mülk sahibi olmak yasak olurdu. Sadece benim için bir istisna yapılırdı. Bir Londra bankasındaki hesaba benim için günde 100 rbd yatırılırdı, zira hem daha azını kabul etmezdim, kısmen fikri ben verdiğim için, esasen de fikri ben verdiğime göre, o on beş milyon harcanıp bittikten sonra aklıma yeni bir fikir gelip gelmeyeceğini kimse bilemeyeceği için.

Bu servet ne sonuç doğururdu? Kalburüstü takımı Kopenhag'a akın ederdi, en kalburüstü sanatkârlar, oyuncular ve dansçılar. Kopenhag yeni bir Atina olurdu. Ya bunun sonucu? Tüm zenginler bu şehre yerleşirdi. Aralarında Acem İmparatoru ve İngiltere Kralı da bulunurdu. İşte ikinci fikrim: İmparator alt edilsin. Belki biri çıkıp şöyle diyecek: Acemistanda ayaklanma olur, o zaman tahta yeni bir imparator oturtulur, bu daha önce de sık sık olan şey ve önceki imparator değer kaybeder. Hal böyle olursa benim fikrim, onu Türklere satmak. Onlar onun sırtından nasıl para kazanacağını elbet bilir.

Ayrıca, politikacılarımızın tamamen dikkatinden kaçtığı görülen bir vaziyet daha var. Danimarka Avrupa'da denge unsuru oluşturuyor. Bundan daha bahtiyar bir pozisyon düşünülemez. Bunu kendi deneyimlerimden biliyorum. Ben de zamanında bir ailenin denge unsuruydum, ne istersem yapabiliyordum, şahsen hiç zararını görmezdim, hep başkaları görürdü.

Oh! Sözlerim inşallah kulağınıza girer, akıl vermek ve saltanat sürmek için yüksek mevkilere getirilmiş sizlerin, fikir veren ve kontrol eden sizlerin ve sizlerin, kralın adamları ve halk adamları, her tabakadan, akıllı ve mantıklı yurttaşlar! Yine de gözünüzü dört açın! Eski Danimarka batağa saplanıyor, durum vahim, can sıkıntısından batağa saplanıyor, bu en vahimi. Eski devirlerde, ölen kralı en cömertçe

methiye düzen kral olurdu,[1] günümüzde, en iyi gülmeceyi yapanın kral, en iyi gülmecenin yapılmasına vesile yaratanın veliaht olması gerekirdi.

Ama beni nasıl da sürüklüyorsun, seni hoş, kıpır kıpır heyecan! Çağdaşlarıma hitap etmek için, onları bilgeliğime ortak etmek için sesimi yükseltmem mi gerekirdi? Hiçbir suretle; çünkü benim bilgeliğim aslında *zum Gebrauch für Jedermann*[2] değil ve sağduyu kuralları hakkında sessiz kalmak her zaman en sağduyulusudur. Dolayısıyla kendime mürit istemiyorum ama ölüm döşeğimin başında biri duruyorsa ve benim için olduğundan eminsem, o zaman bir hayırseverlik hezeyanı içinde, doktrinimi onun kulağına fısıldardım, ona bir iyiliğim dokunup dokunmadığından emin olmaksızın. İnsanın sosyal bir hayvan[3] olduğundan bahsedilir durulur, temel olarak yırtıcı bir hayvandır, ki sadece dişlerine bakarak emin olunan bir şey değildir. Dolayısıyla sosyallik ve muaşeret üzerine süren gevezelikler kısmen kalıtsal bir ikiyüzlülük, kısmen içten pazarlıklı bir kalleşliktir.

Bu durumda, bütün insanlar sıkıcıdır. Tam da bu kelime bir sınıflandırma olasılığının göstergesidir. Sıkıcı kelimesi pekâlâ da, başkalarının canını sıkan bir insanı tanımlayabileceği gibi, kendi canınını sıkan birisini de tanımlayabilir. Başkalarının canını sıkanlar avamdır, sürüdür, ebediyen devam eden insan silsilesinin bir parçasıdır; kendi canını sıkanlarsa seçilmiş olanlardır, asilzadelerdir. Ne şaşırtıcıdır ki, kendi canını sıkmayanlar genelde başkalarınınkini sıkar; halbuki kendi canını sıkanlar başkalarının eğlencesi

---

[1] *Bkz. Den danske krønike af Saxo grammaticus*, çev. Anders Sørensen Vedel (Kopenhag, 1851), VI, 25, s. CXII. Kral Frode'nin halefi Kral Hjarne'nin bahsedildiği İskandinav efsanesi. Danimarkalı yazar ve tarihçi Saxo Grammaticus'un (1160-1208) bu eseri Danimarka edebiyat tarihinin başyapıtı kabul edilir –çn.

[2] (Alm.) Sıradan adamın kullanımı için –çn.

[3] Örneğin *bkz. Aristotle, Politics*, 1253; *Aristoteles graece*, der. Immanuel Bekker, I-II, (Berlin: 1831), II, s. 1253; *The Works of Aristotle*, I-XIII, der. J. A. Smith & W. D. Ross (Oxford: Oxford University Press, 1908-52), s. x –çn.

olur. Canları sıkılmayanlar genel itibariyle hayatta şu veya bu şekilde bir şeyle meşgul olanlardır, lakin bunlar tam da bu nedenle en sıkıcı, en çekilmez olanlardır. Bu hayvan türü elbette ki erkeğin iştahının ve kadının arzusunun meyvesi değildir. Tüm alt sınıf hayvan türleri gibi, yüksek doğurganlığıyla tanınır ve inanılmaz bir şekilde çoğalır. Çok sayıda imal edilmesinin tercih edilmiş olabileceği muhtemel olan bu canlı türünün üretimi için doğanın dokuz aya ihtiyaç duyması da akıl almazdır. Diğer sınıfa mensup olan insanlar, seçkin takımı, kendi canını sıkanlardır. Yukarıda işaret edildiği üzere, genel itibariyle diğerlerini, belli bir dışsal yolla arada ayak takımını, daha derinlikli bir anlamda da kendi mensuplarını eğlendirir. Kendi canını ne kadar enikonu sıkarsa diğerlerine bir o kadar daha güçlü bir oyalanma vesilesi sunar, aynı şekilde sıkıntısı azami noktaya ulaştığında da; zira o zaman ya sıkıntıdan ölür (pasif kategori) ya da meraktan kendini vurur (aktif kategori).

Başıboşluk tüm kötülüklerin anasıdır demek alışkanlık haline gelmiştir. Kötülüğü engellemek için iş meşguliyeti önerilir. Ancak korkulan vesileden olduğu kadar buna önerilen çarenin de, avam kökenli olduğu kolayca görülür. Haddi zatında, başıboşluk hiçbir suretle kötülüklerin anası değildir, buna karşılık hayat gerçekten olağanüstü muhteşemdir, insanın canı sıkılmazsa. Evet, başıboşluk insanın servetinden olmasına neden olabilir falan filan; ama asil yaratılış bundan korkmaz da asıl canının sıkılmasından korkar. Olimpos'un tanrılarının canı sıkılmazdı, mutlu bir başıboşluk içinde mutlu yaşadılar. Bir kadın güzeli, ki ne dikiş dikiyordur ne yün eğiriyordur ne ütü yapıyordur ne okuyordur ne de müzikle uğraşıyordur, bu kadın başıboşluğu içinde mutludur; çünkü canı sıkılmaz. O halde, başıboşluk kötülüğün anası olmaktan o denli uzaktır ki, aksine, gerçekten iyi olandır. Can sıkıntısıdır tüm kötülüklerin anası olan, uzak tutulması gereken budur. Başıboşluk kötülük değildir, evet, hatta denebilir ki, bunun bilincinde olmayan bir insan

böylece kendini insanlık düzeyine yükseltmemiş olduğunu gösterir. İnsana ruhların dünyasının yolunu kapamak ve onu daima içgüdüsel olarak devinim halinde olması gereken hayvanlarla bir sınıfa yerleştirmek için yorulmak bilmez bir faaliyet mevcuttur. Her şeyi işe dönüştürmekte olağanüstü yeteneğe sahip insanlar mevcuttur, sanki hayat işten ibaretmiş gibi, âşık olmayı ve evlenmeyi, bir şakayı dinlemeyi ve bir sanat yapıtını hayranlıkla izlemeyi büroda çalışırkenkine benzer bir iş hevesiyle yaparlar. Latin atasözü *otium est pulvinar diaboli*[1] gayet isabetlidir de, insanın canı sıkılmayınca, şeytanın yastığa başını dayayayacak vakti olmaz. Ama herkes çalışmanın insanın yazgısı olduğuna inandığına göre, o zaman başıboşluğun ve çalışmanın birbirinin antitezi olması isabetlidir. Ben keyfine bakmanın insanın yazgısı olduğunu varsayıyorum, o halde benim antitezim daha az doğru değil.

Can sıkıntısı şeytani panteizmdir. Bu itibarla, insan bunda devam ediyorsa, o zaman bu kötülüktür, ancak ortadan kalkar kalkmaz, gerçek panteizm olur; lakin o sadece insan keyfine bakarsa ortadan kalkar – *ergo*[2] bir insan keyfine bakmakla yükümlüdür. Çalışmakla ortadan kalktığını söylemek belirsizlik ifadesidir; zira, başıboşluk antitezi olan çalışmakla pekâlâ ortadan kalkabilir de, can sıkıntısı ortadan kalkmaz, nitekim işi aşırı başından aşkın işçiler telaşlı vızıltılarıyla pır pır eden böcekler misali, en sıkıcı olanlardır ve eğer canları sıkılmıyorsa, bu onların can sıkıntısının ne olduğu hakkında fikir sahibi olmamasındandır; ancak o zaman can sıkıntısı ortadan kalkmamış demektir.

Can sıkıntısı kısmen dolayımsız bir deha, kısmen sonradan edinilmiş bir dolayımsızlıktır. Örneğin, İngiliz ulusu genelde paradigmatik bir ulustur. Gerçek dahiyane tembelliğe nadiren rastlanır, doğada bulunmaz, tinlerin dünyasına aittir. Zaman zaman bir İngiliz seyyaha rastladığımız olur ki, bu deha-

[1] (Lat.) Başıboşluk şeytanın yastığıdır –çn.

[2] (Lat.) Bu yüzden –çn.

nın canlı bir örneğidir, hantal bir tembelhayvan, dil hazinesi sadece tek heceli sözcükten ibarettir, bir ünlemden, en yoğun hayranlığını ve en derin kayıtsızlığını bununla belirtir, çünkü hayranlık ve kayıtsızlık can sıkıntısının bütünlüğü içinde birbirinden ayırt edilemez hale gelmiştir. İngilizlerden başka hiçbir ulus bu tür doğal tuhaflıklar sergilemez; başka bir ulusa mensup her kişi daima bir parça daha hayat doludur, öyle katıksız ölü doğmuş değil. Bildiğim tek analoji boş heyecan havarisidir, hayat yolculuğunu o da aynı şekilde bir ünlemle yapar; heyecanı her yerde kendine meslek edinen insanlar her yerde mevcuttur ve kayda değer ya da kayda değmez bir şey vuku bulsun, Oh! ya da Ah! diye haykırırlar, zira onlar için kayda değerle kayda değmez arasındaki fark kör gürültücü heyecanın bomboşluğu içinde farklılaşmamıştır.

Sonra gelen can sıkıntısı genellikle ters anlaşılmış bir oyalanmanın meyvesidir. Şimdi, can sıkıntısına karşı deva olan şeyin ona yol açması insana kuşkulu gelebilir ama sadece yanlış kullanıldığı takdirde ona yol açabilir. Yanlış, genel itibariyle eksantrik bir oyalanma, özünde can sıkıntısına da sahiptir ve bu şekilde yükselir ve kendini dolayımsızlık olarak dışavurur. Atlara istinaden, nasıl ki müzmin-delibaş[1] ve had-delibaş arasında bir farklılık olsa dahi, her ikisine birden delibaş deniyorsa, iki can sıkıntısı çeşidine istinaden de benzeri bir farklılık uygulaması yapılabilir, bu yüzden her ikisi de can sıkıntısı kategorisinin içinde birleşir.

Panteizmde genel itibariyle bir tokluk niteliği vardır, can sıkıntısında bunun tersidir, o boşluk üzerine kuruludur ama tam da bu açıdan panteistik bir niteliktir. Can sıkıntısı varoluşla içiçe geçmiş hiçliğe dayanır, baş döndürücülüğü dipsiz bir uçuruma bakıldığında olduğu gibidir, sonsuzdur. Bu açıdan, eksantrik oyalanmanın can sıkıntısı üzerine kurulu olduğu aslında oyalanmanın yankısız ses vermesinden de fark edilir, zira hiçliğin içinde yankıyı mümkün kılabilecek kadar bile bir şey yoktur.

[1] Hayvanlarda rastlanan bir hastalık –çn.

O halde, yukarıda bahsedildiği gibi, can sıkıntısı tüm kötülüklerin anası ise, onu alt etmeye bakmaktan daha doğal başka ne olabilir? ama burada da asıl mesele, her yerde olduğu gibi, serinkanlı düşünüp, can sıkıntısının şeytani büyüsüne kapılmamaktır, yoksa insan kaçmak istedikçe daha da içine gömülür. Canı sıkılan herkes değişiklik diye feryat ediyor. Bunda onlarla tamamen hemfikirim de, yalnız, asıl mesele prensipli davranmaktan ibarettir.

Genel kanıyı reddedişim şu terimde layıkıyla ifade buluyor: Ekim nöbeti.[1] Bu terimde bir belirsizlik varmış gibi gelebilir ve bu terimde olağan metodun bir tanımına yer bulmak istiyorsam, o zaman ekim nöbetinin toprak tabanını mütemadiyen değişime uğratmaktan ibaret olduğunu belirtmem gerekir. Ancak çiftçiler bu tabiri bu şekilde kullanmıyor. Yine de, ben şimdilik, değişimin sonsuz sınırsızlığını temel alan ekim nöbetinden, bunun geniş kapsamından bahsederken, onu bu şekilde kullanacağım.

Bu ekim nöbeti denen şey hoyrattır, sanat değeri yoktur ve bir yanılsamadan kaynaklanır. İnsanlar kırsalda yaşamaktan bıkmıştır, kalkar başkente gider, anavatanından bıkmıştır, kalkar yurt dışına gider; "europamüde"dir,[2] kalkar Amerika'ya gider vesaire, kendini yıldızdan yıldıza sonsuz bir yolculuk umudunun esrikliğine teslim eder. Ya da başka bir gidişat daha vardır ama yine de kapsamlıdır. İnsan porselenden yemek yemekten bıkmıştır, gümüşten yer; bundan bıkar, altından yer, Truva yangınını tatmak için Roma'nın yarısını yakar. Bu metot kendini geçersiz kılar ve yapay sınırsızlık olur. Neron neticede ne elde etti? Hayır, o zaman imparator Antoninus daha zekiydi, der ki: ἀναβιῶναί σοι ἔξεστιν· ἴδε πάλιν τὰ πράγματα, ὡς ἑώρας· ἐν τούτῳ γαρ τὸ ἀναβιῶναι. (Βιβλιον Z., β.)[3]

---

1 Tarlanın verimliliğini korumak için, aynı tarla üzerinde farklı kültür bitkilerinin belirli bir sıra takip edilerek ekilmesine verilen isim –ed.n.

2 Avrupa'dan bezmiş –çn.

3 Yeni bir hayata başlayabilirsin. Sadece herşeyi eskiden gördüğün gibi

Benim önerdiğim metot toprak zeminin değişimine dayanmıyor ama gerçek ekim nöbeti olarak, verimlilik-metodunu ve tohum türlerini değiştirmeye dayanıyor. Ve burada derhal sınırlama ilkesi ortaya çıkıyor ki, bu yeryüzünün yegâne iflah yolu: İnsan kendini sınırladığı ölçüde yaratıcı hale gelir. Tek başına bir müebbet hapis mahkumu öyle yaratıcıdır ki, bir örümcek bile onun için büyük eğlence kaynağı olabilir. Okul günlerinizi düşünün, o yaş döneminizi; hoca seçiminde estetik hiç dikkate alınmazdı, ve nitekim çok defa öylesine sıkıcıydılar ki; ama biz nasıl da yaratıcıydık! Bir sineği yakalamak, ceviz kabuğunun içine kapatmak, sonra onun içinde nasıl gezindiğini seyretmek kadar insanı eğlendiren başka bir şey olabilir miydi; okul sırasına bir delik açıp içine bir sineği hapsetmek, sonra bir kâğıt parçasının arasından onu dikizlemek kadar keyifli başka ne olabilirdi? Yağmur damlaları saçaktan düşerken çıkan tekdüze sesi dinlemek kadar eğlendirici bir şey olabilir mi? En hafif bir gürültü veya hareketi sezerek, insan nasıl da titiz bir gözlemci olurdu. Kapsamlılık değil yoğunluk vasıtasıyla doyum arayan ilkenin en uç sınırı işte burada.

Bir insan verimlilik metodunda değişiklik yapmakta ne kadar yaratıcı olabilirse o kadar iyi de, ancak her değişiklik *anımsamak* ve *unutmak* arasındaki karşılıklı ilişkinin evrensel hükmü dahilindedir. Bütün ömür bu iki akış arasında yoluna devam eder ve dolayısıyla esas olan bunlara hakkıyla egemen olmaktır. Ancak umudu suya düştüğünde, insan sanatsal bir yaşama başlar, umut ettiği sürece, kendini sınırlayamaz. Birinin umut rüzgârını arkasına alıp denize açıldığını seyretmek bayağı güzeldir, insan bunu fırsat bilip, çekme halatına asılıp yedeğinde gidebilir, ama asla kendi şilebine

---

yeniden gör. Yeni hayat bundan ibaret (VII. kitap, 2). Marcus Aurelius, *Meditations*, VII, 2; *M. Antoninus Commentarii libri XII*, der. J. M. Schultz (Leipzig, 1829), s. 179; *The Communings with Himself of Marcus Aurelius Antoninus*, çev. C. H. Haines (Loeg, Cambridge: Harvard University Press, 1953), s. 165 –çn.

ulmamalıdır, özellikle de kılavuz olarak, zira o vefasız bir süvaridir. Umut, işte bu yüzden de, Prometheus'un şaibeli armağanlarından biriydi; insana ölümsüzlerin basiretini bağışlayacağı yerde, umut bağışladı.

Unutmak – bütün insanlar bunu ister ve nahoş bir şeyle karşı karşıya kaldıklarında hep dedikleri şey, keşke unutabilseydim, olur. Lakin unutmak bir sanattır, önceden prova edilmesi gerekir. Unutabilmek daima insanın nasıl hatırladığına bağlıdır; lakin insanın nasıl hatırladığı da yine her zaman, onun gerçekliği bizzat nasıl yaşadığına bağlıdır. Umudun hızıyla karaya oturan onu, unutmak elinden gelmeyecek şekilde anımsar. *Nil admirari*[1] bu yüzden gerçek yaşam bilgeliğidir. Hiçbir yaşam-*momenti* kişinin onu istediği an unutabileceğinden daha fazla kayda değer olmamalıdır; diğer taraftan, her bir yaşam-*momenti* kişi için o kadar fazla kayda değer olmalıdır ki, onu her an hatırlayabilmelidir. En iyi hatırlayan yaş aynı zamanda en unutkan olanıdır, yani çocukluk dönemidir. İnsan ne kadar şiirsel biçimde hatırlarsa, o kadar kolay unutur, zira şiirsel olarak hatırlamak esasen unutmayı ifade eder. Çünkü şiirsel olarak hatırladığımda, yaşanmış olan çoktan bir değişimden geçmiş, huzursuz edici her şeyi kaybetmiştir bile. Bu şekilde hatırlayabilmek için, kişinin nasıl yaşadığının, özellikle nasıl haz aldığının farkında olması lazımdır. Eğer insan sonuna kadar, alabildiğine haz alıyorsa, habire hazzın verebileceğinin en azamisini alıyorsa, ne anımsayabilecek ne de unutabilecektir. Şöyle ki, insanın o zaman aşırı doymuşluktan başka anımsayacağı bir şey yoktur, ki insan bunu yalnızca unutmak ister ama o şimdi istemsiz bir anımsamayla insanı taciz eder. Onun için, kişi hazzın ya da bir yaşam-*momentinin* fazla sürükleyici olduğunu hissettiğinde, bir an durur ve anımsar. Fazla ileri gitmekten gına getirmenin daha iyi bir yolu yoktur. İnsan en başından itibaren hazza hakimdir;

[1] (Lat.) Hiçbir şeye şaşırmamak –çn.

herhangi bir karara doğru pupa yelken gitmez; bir tür kuşkuyla teslim olur, hem pastam dursun hem karnım doysun diyen atasözünün adını yalancıya çıkarmaya insanın ilk o zaman gücü yeter. Polisin gizli silah taşımayı yasaklaması doğru bir şeydir de, hiçbir silah anımsama sanatı kadar tehlikeli değildir. Kişinin tam haz alırken o şeye anımsamak niyetiyle bakması müstesna bir histir.

Nitekim, kişi unutma sanatında ve anımsama sanatında kendini mükemmeleştirince tüm varoluşla badminton oynayabilir.

Aslında bir insanın dayanıklılığı unutma gücüyle ölçülebilir. Unutamayan kişi pek bir değer etmez. Bir yerden bir Lethe[1] kaynıyor mu bilemem de, bildiğim bir şey var ki, bu sanat geliştirilebilir. Lakin bu hiçbir suretle muayyen bir etkinin iz bırakmadan kayıplara karışmasına dayanmaz, zira unutkanlık unutabilme sanatıyla özdeş değildir. İnsanların genel itibariyle bu sanattan ne az anladığı rahatça görülür; genellikle sadece nahoş olanı unutmak isterler, hoş olanı değil. Bu katıksız bir tek taraflılığı açığa vurur. Şöyle ki, unutma denen şey, deneyimi ses tahtasına indirgeyen gerçek özümseme için doğru bir anlatımdır. Bu yüzden doğa o kadar büyüktür, çünkü kaos olduğunu unutmuştur ama bu düşünce her an belirebilir. İnsan genellikle unutmayı nahoş olan bağlamında düşündüğü için onu çoğu kez onu boğan yabani bir güç olarak tahayyül eder. Ama unutmayın, bu tam aksine, sakin bir meşgaledir ve nahoş olanla olduğu kadar hoş olanla da ilişkilendirilmesi gerekir. Ayrıca hoş olanın da mazi olan gibi, özellikle de mazi olan gibi, içsel bir nahoşluk vardır, ki bununla bir tür gereklilik hissi uyandırabilir; bu da nahoş olanı unutmakla ortadan kalkar. Nahoş olan iğne gibi batar, bu herkesin kabul ettiği bir şeydir. Ancak insan, unutma sanatını yüzüne gözüne bulaştıran birçoğu gibi ya-

[1] Yunan mitolojisinde yeraltı dünyasında akan ve ölüler dünyasına girmek için geçilmesi gereken nehir. Bu nehrin suyundan içen gölgeler (ölülerin ruhları) geçmiş fani hayatlarına dair her şeyi unutur –çn.

mıyor ve nahoş olandan kaçınıyorsa bunun neye yaradığını çok geçmeden görür. İnsan boş bulunduğu bir anda, apansız olan tüm gücüyle onu gafil avlar. Bu aklıselim bir kafa yapısının düzenli işleyişine tek kelimeyle aykırıdır. Hiçbir şansızlık, hiçbir güçlük olmaması öyle cana yakınlıktan uzaktır ki, öyle sağırdır ki, kendini azıcık olsun pohpohlatmaz; *Cerberus*[1] bile ballı pasta kabul ederdi, gönlü çalınanlar sadece körpecik kızlar olmaz. Kişi dil döker, bu suretle keskinliği giderir ve hiç unutmak istemez ama anımsamak üzere unutur. Evet, hatta ebediyen unutmanın onlara karşı tek deva olacağı sanılan türden anılarla bile insan kendine bu hinliği hoş görür ve sahtecilik bu işin ustaları için amaca ulaşır. Unutmak kullanılamayanın kesilip atıldığı makastır, hem de hafızanın azami denetimi altında. Bu durumda, unutma ve anımsama birbiriyle özdeş, ve sanatkârca elde edilen özdeşlik de insanın tüm dünyayı yerinden oynatacağı Arşimet noktası[2] oluyor. İnsan, bir şeyi aklının bir köşesine yazmaktan söz edince, o şeyin unutulduğunu, ne var ki aynı zamanda muhafaza edildiğini ima ediyor.

O halde, anımsama ve unutma sanatı insanın bir tek yaşam koşuluna saplanıp kalmasını önleyeceği gibi, ona mükemmel bir akış garantiler.

O zaman insanın *venskab*'a[3] karşı gözlerini dört açması gerekir. Bir *ven*[4] nasıl tanımlanır? Dost felsefenin zaruri öteki[5] dediği şey değildir, fuzuli üçüncüdür. Dostluk ritüelleri nelerdir? Kafalar çekilip senli benli olunur, bir damar açılır, insan kendi kanını dostununkiyle karıştırır. Bu anın ne zaman geleceğini kestirmek zordur ama kendini anlaşılmaz bir şekilde belli eder; insan onu hisseder ve birbirine artık

---

1 Yunan mitolojisinde, Hades'in kapısını bekleyen üç başlı köpek –çn.

2 Arşimet (MÖ 287-212): "Bana bir dayanak noktası verin, Dünya'yı yerinden oynatayım." Arşimed noktası, gözlemcinin büyük resme bakarak nesnel sonuca varabileceği nokta anlamına da gelir –çn.

3 (Dan.) Dostluk, arkadaşlık –çn.

4 (Dan.) Dost, arkadaş –çn.

5 *Bkz.* Hegel, *Wissenschaft der Logik,* I, *Werke,* III, s. 122-24 –çn.

siz diyemez. Bu hissiyat bir kere kendini gösterdi mi, cellatla kafayı çekip senli benli olan Gert Vestphaler'ınki gibi bir hataya düşmüş olamaz.[1] Dostluğun güvenilir alametleri nelerdir? Antik çağ cevap verir: *idem velle, idem nolle ea demum firma amicita*[2] ve aynı zamanda aşırı can sıkıcıdır da. Dostluğun anlamı nedir? Fikren ve fiilen karşılıklı yardım. Bunun içindir ki iki dost birbirinin her şeyi olabilmek için yakın bir ittifak kurar, her ne kadar hiçbir insan bir diğeri için ayak bağı olmaktan başka bir şey olamasa dahi. Tamam, insan birbirine maddi yardımda bulunabilir, paltosunu giyip çıkarmasına yardım edebilir, birbirinin hürmetkâr kulu olabilir, candan bir yeni yıl kutlaması için bir araya gelebilir, aynı şekilde düğün, doğum ve cenazelerde de.

Lakin insan kendini dostluktan uzak tutacak diye, insanlarla teması koparark yaşaması gerekmez. Buna karşılık, bu tip ilişkiler zaman zaman nispeten daha derin bir mecraya da dalabilir, yeter ki insan bir süre bu sürati paylaşsa bile, oradan her daim kaçabilecek kadar yedek hıza sahip olabilsin. Bu tür bir davranışın ardında nahoş anılar bırakacağı, nahoşluğun bir ilişkinin kişi için bir şey olmaktan bir hiç olmaya indirgenmesinden kaynaklandığı sanılabilir. Ancak bu bir yanlış anlamadır. Nahoşluk aslında hayatın yavanlığına çeşni katan bir malzemedir. Ayrıca, aynı ilişki başka bir şekilde tekrar anlam kazanabilir. Dikkatli olunması gereken şey katiyen karaya oturmamak ve bu amaçla unutkanlığı daima aklının bir köşesinde bulundurmaktır. Deneyimli bir çiftçi elini ara sıra nadasa bırakır, sosyal sağduyu da aynı şeyi önerir. Her şey elbette geri gelir de, başka bir şekilde gelir; eskiden nöbetleşmeye alınanlar orada öylece kalır da, verimlilik metoduyla değişime uğratılır. Dolayısıyla insan hep eski dost ve ahbaplarını daha iyi bir

---

[1] *Bkz.* Holberg, *Mester Gert Westphaler*, II, 4; *Den Danske Skue-Plads*, I-VII (Kopenhag, 1788), I –çn.

[2] (Lat.) Hoşlanılan ve hoşlanılmayan şeylerde hemfikir olmak, gerçek dostluğu tesis eden bu ve sadece budur –çn.

dünyada görmeyi umut eder, insan kalabalığının insan onları bir daha gördüğünde tanıyamayacağı kadar değişmiş olacakları şeklindeki korkusuna ortak olmaz; daha ziyade korktuğu şey, onların hiç değişmemiş olmamaları olasılığıdır. En naçiz insanın bile böyle makul bir yetiştirmeyle neler kazanabileceği inanılır gibi değildir.

İnsan *evliliğe* asla kalkışmamalı. Evli taraflar birbirini sonsuza kadar seveceğine dair söz verir. Evet, bu yeterince kolaydır da, öyle fazla bir anlam ifade etmez; zira insan zamanla işini bitirince, muhtemelen sonsuzlukla da işini bitirmiş olur. Şimdi, bu kişiler sonsuza kadar diyeceği yerde, şöyle deseydi: Paskalyaya kadar, ya da Mayıs başına kadar, bari o zaman edilen lafın bir anlamı olurdu; çünkü her ikisi de bir şey demiş ve muhtemelen yerine getirebileceği bir şey demiş olurlardu. Evlilikte durum ne şekilde gelişiyor? Kısa bir zaman geçiyor, önce taraflardan biri bir terslik olduğunu hissediyor; sonra diğeri yakınmaya başlıyor ve vaveylayı koparıyor: Sadakatsizlik! Sadakatsizlik! Aradan biraz daha zaman geçiyor, diğeri de kendini aynı şekilde köşeye sıkıştırıyor ve bu mukabeleden sonra karşılıklı sadakatsizlik ortak kefaret ve tatmin üzerinden bir hesap bakiyesi çıkarıyor ve bir tarafsızlık sağlanıyor. Ancak çok geç, zira bir boşanma beraberinde hep devasa sorunlar getiriyor.

Evlilikte durum bu şekilde gelişiyorsa, o zaman insanın onu onca ahlaki payandayla alttan desteklemek zorunda olması şaşırtıcı değil. Biri karısından boşanmak isteyince, feryatlar yükseliveriyor: rezil bir adam, bir alçak vs. Ne saçma ve evliliğe ne dolaylı bir tecavüzdür bu. Evlilik ya kendi içinde bir gerçekliğe sahiptir ve o zaman erkek zaten onu elinden kaçırmakla kâfi derecede cezalandırılmış olur; ya da hiçbir gerçekliğe sahip değildir, ve o zaman erkeği yermek mantıksız olur, zira o diğerlerinden çok daha irfan sahibidir. Birisi parasından sıkılsaydı da pencereden dışarı fırlatsaydı, kimse ona rezil demezdi; zira ya para bir gerçekliktir, ki bu takdirde erkek zaten ondan yoksun kalmakla kendini kâfi

derecede cezalandırmıştır ya da hiçbir gerçekliğe sahip değildir, ki o zaman erkek yine de irfan sahibidir.

İnsan çoğalabileceği bir hayat ilişkisine yakalanmamaya özen göstermelidir. Dostluk zaten bu nedenle tehlikelidir ama evlilik çok daha tehlikelidir. Evli çiftlerin tek vücut olduğu söylenir de, bu epey çapraşık ve muammalı bir lakırtıdır. Bir insan çoğalmışsa, o zaman özgürlüğünü yitirmiştir ve aklına estiğince gezi çizmesi ısmarlayamaz, keyfinin bildiği gibi etrafta sürtemez. Bir karısı varsa zordur; karısı ve bir ihtimal çocukları varsa imkânsızdır. Bir çingene kadınının kocasını ömür boyu sırtında taşıdığına dair bir örnek bulunsa dahi,[1] bu kısmen bir istisna, kısmen de uzun vadede yorucudur – kocası için. Dahası, evlilikle beraber insan âdet ve alışkanlığın son derece vahim çarkına takılır kalır ve âdet ve alışkanlığın –tıpkı hava ve rüzgâr gibi – ne idüğü belirsizdir. Bildiğim kadarıyla, Japonya'da erkeklerin de doğum yatağına yatması âdeti vardır. Kim bilir belki Avrupa'nın da yabancı ülkelerin âdetlerini benimseme zamanı gelmek üzeredir.

Dostluk zaten tehlikelidir, evlilik daha da tehlikelidir; zira kadın onunla devamlı ilişki akdi yapan erkeğin bu vesileyle mahvı olur ve olmayı sürdürür. Bir genç düşünün, Arap atı gibi ateşli biri, evlenirse bitti gitti demektir. Kadın ilk başta gururludur, sonra acizdir, sonra kendini dağıtır, sonra erkek kendini dağıtır, sonra bütün aile kendini dağıtır. Bir kadının aşkı sadece riyakârlık ve acizliktir.

İnsan evliliğe yanaşmıyor diye bu, hayatının illa da erotik olandan yoksun kalmasını gerektirmez. Erotiğin de sonsuzluğa sahip olması gerekir, nitekim bir saatle olduğu kadar bir ayla da sınırlanabilecek şiirsel sonsuzluğa. İki insan birbirine âşık olduğu ve birbiri için yaratıldığını hissettiğinde, esas mesele bağı koparıp atacak cesarete sahip olmaktır; zira sürdürmekle sadece her şey kaybedilir, hiçbir şey

[1] *Bkz.* Steen Steensen Blicher, *"Kjeltringliv," Samlede Noveller,* I-V (Kopenhag, 1833-36), s. 240-42 –çn.

kazanılmaz. Bu bir paradoks gibi görünebilir ve öyledir ama duygular açısından, mantık açısından değil. Bu etki alanında bilhassa önemli olan, ruh hallerini kullanabilmektir, insan bunu yapabiliyorsa, o zaman bileşimlerin tükenmez bir varyasyonunu elde edebilir.

İnsan asla hiçbir *kaldsforretning*[1] üstlenmemelidir. Böyle yaparsa, o zaman bir *Peter Flere*[2] olup çıkar, devlet mekanizmasında ufacık bir çark dişi; insan bizzat müteşebbis olmaktan çıkar, ve o zaman da teorilerden pek medet umulamaz. İnsan bir ünvana sahip olur, günahın ve kötülüğün akıbeti olduğu gibi burada saklıdır. İlerleme ister hızlı ister yavaş olsun, altında ter döktüğü yasa yöntemi aynı derecede sıkıcıdır. Ünvandan bir daha yakayı sıyırmak imkânsızdır; bu durumda halk önünde kırbaçlanmaya mahal verecek bir cezai suç gerekir ve insan o zaman bile, infazın bir fermanla affedilebileceğini ve ünvanını geri alacağını kestiremez.

İnsan kendisini cezai suçlardan uzak tutsun tutmasın, boş kalmamalı, abeslikle özdeş her tür meşgaleye ağırlık vermelidir, ekmek parası getirmeyen her tür sanatı icra edebilir. Yalnız bu bağlamda kendini yoğun olduğu ölçüde kapsamlı olarak geliştirmemeli ve yaşı kemale ermiş olsa dahi, şu atasözünün doğruluğunu kanıtlamalıdır: Küçük beyinler küçük şeylerle eğlenir.

Şimdi, insan sosyal sağduyu doktrinine göre, toprak zemini bir dereceye kadar değişime uğratıyorsa; kendisi sadece bir tek kişiye bağlı yaşamak isteseydi, ekim nöbetinin akıbeti vahim olabilirdi, tıpkı sadece bir akre toprağı olup da hiç nadasa bırakamayan bir çiftçinin akıbetinin olacağı gibi, bunu yapmak nasıl ziyadesiyle önemliyse, bir insan da aynı şekilde kendini devamlı olarak değişime tabi tutup ıslah etmek zorundadır; işin asıl sırrı da budur. Bu amaç için de insanın ruh hallerini kontrolü altında tutabilmesi şarttır.

---

[1] (Dan.) Kullanımdan çıkmış, çok eski bir sözcük. Türkçede tam bir karşılığı olmasa da *resmi mevki, devlet erbabı* olarak çevrilebilir –ed.n.

[2] (Dan.) Adsız sansız, fuzuli bir zavallı anlamında –çn.

Onları istediğinde tahrik edebileceği anlamında kontrol altına alması olanaksızdır, ancak sağduyu insana ânı değerlendirmeyi öğretir. Tecrübeli bir denizci nasıl gözleriyle daima denizi tarar, patlayacak kasırgayı çok önceden sezerse, bir insan da, aynı şekilde, ruh halini daima peşinen sezebilmelidir. İnsan bir ruh haline girmeden önce onun kendisini ve muhtemelen başkalarını nasıl etkileyeceğini bilmelidir. İlk olarak temiz tonlar oluşturmak için yumuşak darbelerle işe başlar ve insanın içinde neler olup bitiyor bir bakar, sonra ara tonlarla devam eder. İnsan ne kadar pratik yapmışsa genelde insanın içinde hiç akla hayale gelmeyecek dünya kadar şey olduğuna kendini bir o kadar daha kolay ikna eder. Haddi zatında aşırı can sıkıcı olan hassas insanların huysuzluğu tuttuğunda, bu genellikle pek eğlendirici olur. Bilhassa alaycılık seçkin bir keşif aracıdır.

İşin tüm sırrı keyfilikte yatar. Keyfiliğin bir marifet olmadığına inanılır, ancak yine de insanın işi azıtmadan, zevkini ala ala keyfi olabilmesi için yoğun bir çalışma gerekir. İnsan doğrudan karşısına çıkanın değil, bambaşka bir şeyin, keyfiyetin içine bizzat kendisinin yerleştirdiği şeyin tadını çıkarır. Bir sahne oyununun ortasını seyreder, bir kitabın üçüncü bölümünü okur. Bu suretle de, yazarın tüm niyetiyle amaçladığından epey farklı bir tat alır. Tümüyle tesadüfi bir şeyin tadını alır; varoluşun tümüne bu görüş noktasından bakar; gerçekliğinin bunun üzerinde karaya oturmasına meydan verir. Bir örnek vermek istiyorum. Gevezeliklerini keyfiyet gereği dinlemek zorunda kaldığım bir zat vardı. Her fırsat için hazırında aşırı can sıkıcı, küçük bir felsefi nutuk bulunurdu. Tam çaresizliğe düşüyordum ki birden bir şey fark ettim, adam konuşurken olağanüstü terliyordu. Artık dikkatim bu tere çekilmişti. Boncuk boncuk terlerin alnında nasıl biriktiğini, sonra birleşerek bir dere oluşturup, nasıl burnundan aşağı aktığını ve titrek bir damla şeklinde burnunun tam ucunda asılı kaldığını izlerdim. O andan itibaren de her şey değişti, öyle ki onu felsefi nutuklarına başlaması

için cesaretlendirme zevkine bile kavuşabildim, sadece alnındaki ve burnundaki terleri seyredeyim diye.

Baggesen[1] bir yerde bir adamdan söz eder, hiç şüphesiz ki çok iyi huylu, nazik bir insandır da, aleyhinde söylenecek bir şey vardır; hiçbir şey adıyla kafiye oluşturmaz. Hayatın gerçekliklerini böylesine afaki bir uğraş için aynı kefeye koymak büyük lütufkârlıktır. İnsan mutlak olana karşı ve haddi zatında, mutlak takdir objesine karşı da tesadüfi bir şey yapmış olur. Duygular devinim halinde olduğunda, bu özellikle takdire şayandır. Birçokları için bu metot mükemmel bir dürtü vesilesi oluşturur. Hayattaki her şeye bir bahismiş gibi bakılır vs. İnsan afakiliğini tutarlıca sürdürmeyi ne kadar biliyorsa bileşimler bir o kadar eğlenceli olur. Tutarlılık derecesi daima insanın sanatkâr mı yoksa şarlatan mı olduğunu ortaya koyar; zira bir dereceye kadar bütün insanlar aynını yapar. Gerçeği gören gözlerin devamlı olarak dönüşüm geçirmesi gerekir. Yeni Platoncular yeryüzündeyken mükemmelikten az nasibini almış insanların ölünce, erdemlerine göre, az ya da çok mükemmel hayvanlara dönüştüğünü farz ederdi; örneğin sosyal erdemlerini az ölçüde yerine getirmiş olanlar (perakendeciler) sosyal hayvanlara dönüşürdü, diyelim ki arılara. Bu dünyada bütün insanları hayvanlara veya bitkilere dönüşmüş olarak gören böyle bir hayat görüşü (Plotinos[2] da öyleydi; bazılarının da bitkiye dönüştüğüne inanırdı) zengin çeşitlilikte bir varyasyon sergiler. Ressam Tischbein[3] her insanı bir hayvan olarak idealize etmeyi denemişti. Metodundaki kusur, aşırı ciddi

---

1 *Bkz.* Jens Immanuel Baggesen, *"Theateradministratoriade," Jens Baggesens danske værker,* I-XII (Kopenhag, 1827-32), I, s. 421. Adamın adı Hassing'di, Baggesen buna "two-thirds of Washington"dan [Washington'un üçte ikisi] başka uygun hiçbir kafiye bulamadı – ki bu da hiç yoktan iyidir" –çn.

2 *Bkz.* Plotinos, *Enneads*, III, çev. A. H. Armstrong (Loeb, Cambridge: Harvard University Press, 1966-67), III, s. 145-47 –çn.

3 Johann Heinrich Wilhelm Tischbein (1751-1829). Goethe'nin bir arkadaşı –çn.

olmasından ve arada gerçek bir benzerlik saptama çabasından ileri gelir.

Kişinin dışındaki tesadüfilik kişinin kendi içindeki keyfiyete denk düşer. Bu yüzden insan tesadüfiliğe karşı gözünü daima açık tutmalı, bir şey zuhur ederse diye her ihtimale karşı daima *expeditus*[1] olmalıdır. İnsanın sekiz veya on dört gün önceden hazırlandığı sözde sosyal zevklere gelince, onlar pek bir şey ifade etmez, gelgelelim, en keyfekeder şey bile bir tesadüf eseri, zengin bir eğlence malzemesi olabilir. Burada ayrıntıya inmek mümkün değildir, zira hiçbir teori oraya kadar uzanamaz. En etraflı teori bile dahinin, heryerdeliği içinde kolayca keşfettiklerinin yanında safi fukaralıktır.

[1] (Lat.) Hazır, tetikte –çn.

BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ

Sua passion predominante
E la giovin principiante.[1]

Don Giovanni, 4 no.'lu arya

[1] Mozart'ın *Don Giovanni* operasında Lorenzo da Ponte'nin librettosundan bir replik. Leporello'nun Don Giovanni tasviri: Erkeğin coşkun ihtirası / O körpe genç kız –çn.

Gizlenemiyorum kendimden; bir zamanlar büyük bir telaş ve huzursuzluk içinde sadece merakımdan ele geçirdiğim müsveddeyi temize çekmeye karar verdiğim şu an o durumu hatırlarken kapıldığım kaygıya hâkim olamıyorum. Vaziyet aynı o zamanki gibi tehlikeli, bir o kadar da utanç verici. Yazı masasının çekmecelerini her zamanki gibi kilitlememişti, içindekiler emrime amadeydi; yine de çekmeceleri ben açmadım diye yaptığımı mazur göstermeye çalışmam yersiz olur. Yarı açık bir çekmecede karmakarışık kâğıt desteleri ve en üstte quarto boyutunda, zarif ciltli bir günlük duruyordu. Üstteki beyaz sayfaya el yazısıyla şöyle bir başlık atmıştı: *commentarius perpetuus nr. 4*.[1] Şayet günlüğün tam o sayfası yukarıya gelmiş olmasaydı ve o garip başlığı görmeseydim merakıma yenilmezdim yahut merakıma direnirdim gibi faraziyelerle kendimi mazur göstermeye çalışmam da boşuna olur.

Başlığın garipliği sadece kendinden kaynaklanmıyordu, bulunduğu ortam da onu öyle yapıyordu. Etraftaki dağınık kâğıt kümelerine göz gezdirince onların erotik hallerin anlatımıyla dolu olduklarını gördüm, herhangi bir mahrem ilişkiye yöneltilen tek tük bakışlar, herhangi bir mahrem

[1] (Lat.) Devam Eden Notlar No. 4 –çn.

duruma ait mektuplar, müsveddeler; ortak olarak içerdikleri sinsi vurdumduymazlıktaki mahareti daha sonraları fark edecektim. O habis insanın sahte içyüzünü gördükten sonra durumu şu an anımsarken düşünüyorum da, sinsi maharetimin açıkgözlülüğüyle çekmeceleri karıştırırken hissettiklerim herhalde bir kalpazanın odasında arama yapan polis memurunun çekmeceyi açınca ortaya dökülenler karşısında hissedebileceklerine benziyor: karmakarışık kâğıtlar, müsveddeler, birinin üzerinde yaprak motifli bir antet, diğerinde bir imza, bir üçüncüsünde sola yatık el yazısıyla karalanmış bir satır. Bu polis memuruna doğru iz üzerinde olduğunu gösterir, bunun verdiği haz bulduğu şeylerde fark ettiği maharete karşı duyduğu hayranlıkla birbirine karışır. Benim için biraz daha farklıydı, adli arama yapmaya ne onun kadar alışkındım ne de bir polis rozetim vardı. Kanundışı bir şey yapıyor olmanın farkındalığı üzerime çifte yüküyle çökmüştü. O zamanlar kelimelerden olduğu kadar fikirlerden de mahrumdum, her zaman olduğu gibi. Herhangi bir durum sende bir etki yaratır, ta ki refleksiyon serbest kalıp bin bir çeşit kıvrak hareketle bir yabancıya fark ettirmeden sokulana kadar. Refleksiyon ne kadar derinleşirse o kadar hızlı şekil alır, yurtdışı yolcularına pasaport düzenleyen bir memur misali, öyle cüretli suretler görmeye alışıktır ki kanıksamıştır, artık kolay şaşırmaz. Refleksiyon gücümün kuvvetli olduğunu sanırdım ama o an kendimi derin bir şaşkınlığın içinde buldum. Korkudan rengimin attığını, bayılma raddesine geldiğimi hâlâ gayet iyi hatırlıyorum. Ola ki o anda içeri girseydi ve beni çekmece elimde yerde baygın bulsaydı – doğrusu vicdan azabı hayatı ilginçleştirebiliyor.

Beni etkileyen sadece o başlık değildi; onun günlüğün tüm bölümlerinin ortak bir tasviri olduğunu düşündüm ve bu bana pek uygun geldi, günlük sahibinin giriştiği her şeyi nasıl ihtirasla kucakladığını bilirdim. Başlıktan daha başka bir şeyler vardı günlükte beni etkileyen. Bir günlükten ne fazla ne eksikti, dikkatle tutulmuştu; o zamanlarda onu ta-

nıdığım kadarıyla yazarının pek de yorum gerektiren bir yaşamı olduğunu düşünmesem de, şu anki sezgi gücümle geriye baktığımda ne başlığın büyük bir özenle, zevkle ve özellikle seçilmiş olduğunu inkâr edebilirim, ne de onun hem kendine hem de anlattığı durumlara karşı takınmış olduğu kibri. Velhasıl günlüğün başlığı içeriğiyle tam bir uyum içindeydi. O, hayatını şiirsel bir şekilde yaşama görevine adamıştı. Hayatı ilginç kılan deneyimleri bulmak için ziyadesiyle gelişmiş uzuvlarıyla bunu hep başardı ve onları bulduğu her bir seferinde de kendi deneyimlerini yarı yarıya şiirsel olarak yeni baştan düzenledi. Bundandır ki günlükte kronolojik bir tarih sırası olmadığı gibi, bildiğimiz türden bir hikâye anlatımı da yoktur, dilek kipiyle yazılmıştır, bildirme kipiyle değil. Deneyimler yaşandıktan hemen sonra da kaydedilseler, üzerinden uzun zaman geçtikten sonra da, insana sanki her şey o an gözlerinizin önünde yaşanıyormuş gibi gelir, öylesine dipdiri ve dramatik. Günlüğü yazmakta muhtemelen belirli bir amacı yoktu; lakin yazılanların onun için özel bir anlam ifade ettiği de aşikâr, şayet okuduklarımın basılma amacıyla yazılmış şiirsel bir eser olduğunu farz etmek bölümleri için olduğu kadar bütünü için de mümkün görünmüyor. Günlüğü bastırmanın kendi açısından bir mahzuru olabileceğinden endişelenmesi gereksiz olurdu. Kullandığı şahıs adlarının çoğu kulağa öyle yabancı geliyordu ki onların gerçeğe dayandıkları ihtimali kimsenin aklına gelmezdi ama ben sadece bu ilk adlardan birinin gerçek birine ait olabileceği şüphesine kapıldım; o bu adın sahibini çok yakından tanıdığından pek emindi, bilmeyenler için soyadına bakıp yanlış tarafa yönlenmek muhtemel olsa da. Bu o kızdı, tanıdığım kız, asıl ilginin üzerinde odaklandığı kız, Cordelia. Evet, onu gerçekten de Cordelia diye çağırırlardı, lakin soyadı Wahl değildi.

Acaba günlüğün her şeye rağmen o şiirselliği nasıl izah edilebilir? Cevabı kolay, yazarın şiirsel mizacıyla denebilir ama onun şair yanı şiirsellikle gerçekliği birbirinden ayırt

edebilecek kadar ne zengindi ne de fakir. Günlükteki şiirsellik esasen ondan notlara yansıyan bir fazlalıktı. Bu fazlalık gerçekliğin şiirsel anlarının keyfini artırmak için onun kattığı şiirsellikti. O bu şiirselliği daha sonra şiirsel refleksiyon olarak geri almaktan zevk duydu, zaten onun yaşamı zevk almak üzerine kuruluydu. Onun için önemli olan önce o anın estetiğinden kendince keyif almak, sonra kendinin estetik keyfine varmaktı. İlkinden şahsi olarak bencil bir haz duydu, bu biraz gerçek durumun ona sunduklarına, biraz da onun bu gerçekliği verimli kıldığı şekline bağlıydı; sonrasında şahsı bulanıklaştı, hem yarattığı durumdan haz duydu, hem o durumu yaşarken kendinden. İlk başta gerçekliğe bir vesile olarak ihtiyacı vardı, bir unsur olarak; sonra o gerçeklik şiirselliğin içinde boğulmuştu. İlk durum meyvesini günlükte sanki sonraki durumun meyvesiymiş gibi görünen, ancak aslında ilkine hâkim olan havayla verdi, lakin sonraki duruma hâkim ifadenin tasviri için kullanılan meyve kelimesinin burada taşıdığı anlam ilkinden farklıdır. Böylelikle o, şiirselliği her daim hayatın belirsizliğinde kalıcı kılmıştı.

Yaşadığımız bu dünyanın arkasında, gerilerde bir yerde bir başka dünya daha vardır, nasıl ki insan tiyatroda bazen öndeki gerçek sahnenin arkasında da bir sahne olduğunu fark eder ve nasıl ki bu sahne öndekiyle ilişkilidir, tıpkı öyle. İnsan şeffaf bir tül ardından bakar gibidir ve tülden bir dünya görünür, daha hafif, daha ruhani, gerçek dünyadan daha farklı niteliklerde. Birçokları kendilerini bedensel olarak var oldukları bu dünyadan ziyade o diğer dünyaya aitmiş gibi hissederler. Kişi canlılığını yitirir, hatta gerçeklikten kopar gider, bu ne bir sağlık ne de bir hastalık emaresidir. O zamanlar tanımadan tanıdığım o insan için de böyleydi. Onun yaşadığımız bu gerçeklik dünyasında yapacağı çok şeyi olsa bile, bu dünyaya ait değildi. Hep ona doğru yöneldi, lakin tam kendini bırakacakken gördü ki onu aşıvermiş. İyilik değildi onu yaşadığımız dünyadan uzaklaştıran ama kötülük olduğunu da söyleyemem şimdi o insanı anımsarken.

Aslında onun hafif bir rahatsızlığı vardı: *exacerbatio cerebri*,[1] gerçeklik onun için yeterli bir dürtü değildi, belki bir an için. O, gerçeklikle birlikte yükselemezdi, onu kaldıramayacak kadar zayıf değildi, hayır, o çok güçlüydü; aslında bu güçtü onun illeti. Gerçeklik onun için dürtü olarak anlamını yitirince korumasız kalırdı, ondaki kötülük bunda gizliydi. O, dürtüyü hissederken bile bu durumun farkındaydı, kötülüğü de bu farkındalıkta yatıyordu.

Günlükteki hikâyelerin çoğunda söz edilen genç kızı ben tanırdım. Günlük sahibi başkalarını da baştan çıkardı mı bilemem; yazdıklarından öyle bir izlenim edinilebilir. Ayrıca, öyle görünüyor ki farklı bir yöntemle deneyim edinmiş ve bu yöntem tamamen ona has, çünkü sıradan bir baştan çıkarıcı olamayacak kadar fazla entelektüeldi. Bu, günlüğünde de fark ediliyor, mesela herhangi bir şeyi nedensizce arzuladı diyelim, bu bir selam da olabilirdi, hiçbir şekilde karşı taraftan daha fazlasını almak istemezdi, o selam onun için o kişinin en güzel yanıydı. Tanrı vergisi entelektüel yetenekleriyle her genç kızı baştan çıkaracağından, kendine çekeceğinden emindi ama kıza kelimenin tam anlamıyla sahip olmayı istemezdi. Genç kızı her şeyini feda etmeyi göze alabileceği bir doruk noktasına sürükleyebilir, o raddeye gelince de ilişiğini keserdi, ona göre hava hoştu, kıza en ufak özel bir yakınlık emaresi göstermemişti, aşka dair bir ima, bir vaat, bırakın onu bir kelime bile etmemişti. Yine de talihsiz kız hislerinin girdabında çifte acıyla kıvranıyor olurdu, yakınacak somut bir şey yoktu ortada ama o bir cadı dansının gürültüsüne kapılmışçasına garip duyguların birinden diğerine sürüklenir dururdu, suçlasa, affetse, dönüp yine suçlasa nafileydi, şüpheler içinde kıvranmaya mahkûmdu, yoksa her şey onun bir tahayyülünden mi ibaretti? Sırrını kimseye açamazdı, anlatacak bir şey var mıydı? İnsan rüyalarını başkalarına anlatabilir ama onunki rüya değildi ki gerçek-

[1] (Lat.) Beynin aşırı duyarlılık hali –çn.

ti; birine içini dökme, yüreğindeki ağırlığı biraz hafifletme ihtiyacı içinde buna tam karar verdiği an anlatacak hiçbir şey olmadığını görüverirdi. Bunu kız da içinde derinlerde bir yerde biliyordu. Kimse anlayamazdı onu, kendisi anlayamadıktan sonra ama onu endişelendiren bu yükün ağırlığı üzerine çökmüştü.

Bu nedenle onun gibi kurbanlar çok özel kurbanlardır. Öyle mutsuz değildirler, toplum onları dışlıyor diye veya dışlandıklarını düşünerek utanıp üzüldüklerini sanmak da yanlış olur, arada bir ola ki yüreklerindeki ağırlık fazla artarsa, ya nefret ederler ya affederler ve bir nebze rahatlarlar. Dışarıdan bakıldığında yaşamları herkesinki gibidir; sıradan ilişkiler içinde yaşarlar, beğenenleri ve takdir edenleri vardır, lakin kendilerinin bile zor fark ettiği, etraflarındakilerinse hep gözlerinden kaçan bir değişimden geçmişlerdir. Yaşamları dağılmış, parçalanmış değildir ama kendi içlerinde yaşarlar; başkalarında kaybettikleri kendilerini kendi içlerinde beyhude arar dururlar. Günlüğün yazarı için de böyleydi, o hayat yolunda izsiz ilerlerdi (ayakları öyle şekillenmişti ki ayak izleri tabanlarına tutunur kalırdı, onun sonsuz refleksiyon gücünü ben en iyi böyle tasavvur edebiliyorum), bu bakımdan onun kurbanı olamazdı. O olağan anlamda bir baştan çıkarıcı için fazla entelektüel yaşadı. Ancak bazen bedeni *corpus parastaticum*'a[1] dönüşür, baştan aşağı şehvet kesilirdi. Cordelia ile ilişkisi karmaşıktı, mağdur rolünü bile oynadığı olurdu genç kıza ve bu bazen onun aklını karıştırırdı; burada da ayak izleri o kadar belirsizdi ki kanıt bulmak imkânsızdı. İnsanlar onun için sadece bir dürtü olarak vardılar, onları silkip atardı; tıpkı ağaçların yapraklarından silkindikleri gibi, o canlandı, yapraklar soldular.

Kafasının içinden acaba neler geçiyordu? Başkalarına yollarını şaşırtan eninde sonunda kendi yolunu da şaşırır

[1] (Lat.) Hıristiyan inanışında kullanılan bir dini deyim: Etten ve kemikten oluşan beden –çn.

kanımca. O başkalarını dışsal anlamda değil, içsel anlamda yanlış yola saptırdı. Bölgeye yabancı bir gezgini yanlış yola yönlendirip onu orada tek başına bırakmak zalimce bir davranış, kendi içlerindeki patikalarda kaybolanlara bunu yapmak daha masum olabilir mi? Dışarıda yol alan gezginin bir avuntusu vardır, ilerledikçe etraftaki görüntü değişir ve her değişmeyle içinde bir çıkış yolu umudu doğar; kendi içindeki yollarda ilerlemeye çalışan biri için durum farklıdır, dar bir bölgeye sıkışmıştır; dışına çıkamayacağı bir döngüye düştüğünü çabuk fark eder, onun durumu daha vahimdir. Entrikacı bir kafa yapısından daha fazla ıstırap veren bir şey tasavvur edemiyorum, kendi derinliklerinde kaybolmuştur, vicdanı uyanmaya başlayıp bu dipsiz karanlıktan kurtulmak istediğinde ise tüm algıları kendi iç dünyasına doğru yönelmiştir bile. Bu tilki ininin bir sürü çıkış kapısı olabilir ama bir işe yaramaz; kaygılı ruhu gözüne çarpan her gün ışığını bir çıkış yolu sanır, ona yönelir ve hep bir giriş bulur, çaresizliği onu kovalarlarken dehşet içinde arar da arar; yeni bir çıkış arar, bir giriş bulur ve her defasında tekrar tekrar kendi içine yönelir. Bu insana her zaman suçlu denemez, o da entrikacı mizacından hoşnut değildir ama onu bir suçludan daha ağır bir ceza beklemektedir; bencilliğinin çılgınlığına kıyasla pişmanlığın acısı bir hiçtir. Onun cezası tamamen estetik niteliktedir. Vicdanının kıpırdadığını bile söylemek çok etik bir yakıştırma olur onun durumu için; vicdanı ona kendini daha yüksek bir bilinç seviyesinde, kısır bir huzursuzluk şeklinde hissettirir o kadar; vicdanı onu itham etmez, sadece uyanık tutar, lakin hep oradadır, rahat yüzü göstermez. Bu insana deli de denemez; zira sınırlı düşüncelerinin çeşitliliği onların deliliğin derinliklerinde taşlaşmalarına mani olur.

Zavallı Cordelia, onun için de huzura ermek zor olacak. Âşık olduğu adamı tüm kalbiyle affetse de bu onu rahatlatmıyor, şüpheler yakasını bırakmıyor; nişanı atan kendisiydi, bu bahtsız durumu kendi yarattı, gururu yüzünden;

yaptıklarına pişman olsa da bu onu rahatlatmıyor; itham dolu düşünceler ondan uzaklaşıyor; âşık olduğu adamdı ince maharetiyle onu bu karara iten ve bunun için ondan nefret ediyor, hakaret ediyor, yüreği biraz ferahlıyor ama huzur bulamıyor; kendini suçluyor sonra nefret ettiği için, suç kendinde değil miydi, kendini ayıplıyor, sevdiği erkeğin davranışları ne kadar ince hesaplı olsa da fark etmiyor, kabahati tekrar tekrar ve daima kendinde buluyor. Genç adam tarafından aldatılmış olmak ona ağır geliyor. Lakin şunu da söylememek imkânsız: Genç kadının içinde bu çok dilli derin düşünceleri o uyandırdı. Kadının estetik yönünü artık tevazuyla bir tek sesi dinlemeyecek kadar o geliştirdi. Öyle ki şimdi genç kadın birçok sesi aynı anda duyabiliyor. O zaman ruhu hatıralarla uyanıyor, kötülüğü ve suçu unutuyor, yalnız güzel dakikaları hatırlıyor, tüm varlığı doğaya aykırı bir coşkunlukla uyuşturulmuş âdeta. Böyle anlarda sadece genç adamı anımsamıyor, onu bir sağgörüyle idrak edebiliyor da. Ve bu da genç kadının kaydettiği gelişimin gücünü gösteriyor. Artık erkekte bir suçlu görmüyor, lakin asil bir ruh da görmüyor, orada gördüğü, orada algıladığı sadece estetik. Bana bir keresinde kısa bir mektup yazmıştı, genç adamdan bahsediyordu: "Bazen öyle entelektüeldi ki kadınlığımın yok olduğunu hissettim. Bazen de öyle vahşi ve ihtiraslı, öylesine arzulu olurdu ki karşısında adeta dizlerimin bağı çözülürdü. Bazen onun için bir yabancı gibiydim, bazen de kendini tamamen bana teslim ederdi; kollarımı boynuna doladığımda bazen birden öyle değişirdi ki bir bulutu[1] kucaklıyor gibi olurdum. Bu tabiri onu tanımadan çok önce de biliyordum ama anlamını bana o öğretti ve her kullandığımda onu hatırlarım, her bir düşüncemin hep onunla ilişkili

[1] Yunan mitolojisindeki İksion'a gönderme yapılıyor. Lapith Kralı İksion'un Hera'ya âşık olup onu elde etmeye çalışması üzerine, Zeus Hera'ya benzer bir bulut yaratır ve İksion'a gönderir. İksion'un bu bulutla birlikteliğinden Kentauros doğmuştur. Zeus İksion'u alevler içinde yana bir tekerleğe bağlamış ve sonsuza dek yanmakla cezalandırmış –ed.n.

olduğu gibi. Müziği oldum olası sevmişimdir, o benim için eşsiz bir enstrümandı, her daim dokunaklı, hiçbir enstrümanın sahip olamayacağı bir derinlik vardı onda, o bütün hislerin ve ruh hallerinin özüydü, hiçbir düşünce onun için çok yüksekte değildi, bir sonbahar fırtınası gibi gürleyebilir, kimsenin duyamayacağı şekilde fısıldayabilirdi. Hiçbir kelimem tesirsiz kalmadı, lakin tesir mi başarısızdı, onu bilemiyorum. Çünkü ne gibi bir tesiri olacağını tahmin etmem mümkün değildi. Tarifsiz ama gizemli, kutsal, isimlendiremeyeceğim bir korkuyla dinledim bu müziği, çağrıştırdığım müzik, lakin çağrıştırmadığım da. Onda her dem bir harmoni vardı ve beni her seferinde sürükledi götürdü."

Cordelia için ne korkunç bir durum ama genç erkek için daha da korkunç olacak, bunu bilebiliyorum, zira bu durumu her düşündüğümde ben de kaygıya kapılmaktan kendimi alıkoyamıyorum. Ben de o sisler ülkesine, o insanın her an kendi gölgesinden korktuğu rüyalar ülkesine çekilip sürüklendim. Kendimi sık sık oradan kurtarmaya çalışmam boşuna, tehditkâr bir hayalet gibi, dili tutulmuş bir davacı gibi peşinden gidiyorum. Ne tuhaf! Her şeyin üzerine sırların en derinini yaydı, lakin ondan da daha derin bir sır var ve ben bu sırra ortak oldum, hem de usulsüz yollardan. Her şeyi tamamen unutmak mümkün olmayacak. Bazen bunu onunla konuşmayı düşündüm. Ama neye yarayacaktı? Ya her şeyi inkâr edecek, günlüğün bir edebi deneme olduğunu iddia edecekti ya da ses çıkarmamamı tembih edecekti ve bu işe nasıl karıştığımı hatırlayarak ona itiraz edemezdim. Yine de bir sırrın üzeri kaplayan o yoğun cazibe ve lanet başka hiçbir şeyde yok.

Cordelia'dan bir deste mektup aldım. Hepsi miydi, bilemiyorum ama bir zamanlar bana mektuplardan bazılarını gizlice ele geçirdiğini ima etmişti diye hatırlıyorum. Birer kopyalarını çıkardım, kendi el yazımla temize çekip bir araya toplayacağım. Üzerlerinde tarih yok ama olsaydı bile bana pek bir faydası olmazdı, günlüğün bilgisel yönü

giderek daha azalıyor ve sonunda, önemsiz istisnalar hariç, zaman kavramından uzaklaşıyor, hikâyenin gidişatında niteliğin önemi öyle artıyor ki hikâye gerçek de olsa, bir fikre, bir düşünceye dönüşüyor ve tarihler önemini yitiriyor. Buna karşın günlüğün muhtelif yerlerinde rastladığım ve ilk başlarda anlamını çıkaramadığım birkaç kelime bana yardımcı oldu. Onları metinle karşılaştırınca, metnin arkasındaki gerekçeleri teşkil ettiklerini anladım. Artık onları doğru yerlere yerleştirmek benim için kolay bir iş. Mektupları gerekçesiyle ilişkilendirebilir, gerekçesinin belirtildiği yerde sunabilirim. Bu ipuçlarını bulmamış olsaydım, o zaman bir yanlış anlamaya sebebiyet verebilirdim; zira o zaman şimdi görebildiğim gibi mektupların birbirini çok kısa fasılalarla takip ettiğini, bir gün zarfında birkaç mektup aldığı hiç aklıma gelmezdi. Şayet kendi bildiğime gitmiş olsaydım, onları daha seyrek fasılalara yerleştirirdim ve genç adamın mektuplarında ifade bulan o ihtiraslı enerjiyi, karşı tarafta yaptığı tesiri dikkate alarak, Cordelia'yı ihtirasın zirvesinde tutabilmek için herhangi bir araç olarak kullandığı aklımın köşesinden geçmezdi.

Günlük, Cordelia'yla ilişkisi hakkındaki ayrıntılı bilgilerin yanı sıra onların arasına serpiştirilmiş bazı ufak açıklamaları da içeriyor. O kısımlarda sayfanın kenar boşluğuna NB yazmış. Bu açıklamaların Cordelia'nın hikâyesiyle hiçbir alakası yok ama sık sık kullandığı bir ifadenin gerçek anlamını kavramamda bana yardımcı oldular: İnsanın yedeğinde her zaman dışarıya doğru ufak bir bağ bulunması lazım. Eğer bu günlüğün önceki bir cildi elime geçmiş olsaydı, kendisinin *actiones in distans*[1] dediği bu yerlere herhalde daha sık rastlardım; nitekim Cordelia'nın onu etrafına dikkat edecek zamanı olamayacak kadar fazla meşgul ettiğini kendi de kabul ediyor.

Cordelia'yı terk ettikten hemen sonra ondan birkaç mektup almış, açmadan geri yollamış. Cordelia'nın bana bırak-

[1] (Lat.) Uzaktaki etkiler –çn.

tığı mektuplar arasında bunlar da var. Mühürlerini kendi açıp öyle verdi, onun için kopyalarını almakta bir mahzur göremiyorum. İçeriklerinden bana daha önce hiç bahsetmemişti ama Johannes'le ilişkisinden söz ederken hep kısa bir şiir okurdu, bildiğim kadarıyla Goethe'den, ruh halindeki değişkenliğe ve ondan etkilenen farklı ifadelere göre sanki farklı anlamlar ifade ediyor:

Gehe,
Verschmähe
Die Treue,
Die Reue
Komt nach.[1]

Bu mektuplarda şunlar yazılı:

Johannes!

Sana "Johannes'im" demiyorum; hiçbir zaman benim olmadığının farkındayım ve bu düşünceyle bir zamanlar ruhumu avutmuş olmanın cezasını çok ağır çektim; buna rağmen sana yine "benim" diyeceğim; benim baştan çıkarıcım, benim sahtekârım, benim düşmanım, benim katilim, benim mutsuzluğumun kaynağı, benim neşemin mezarı, benim mahvoluşumun uçurumu. Sana "benim" diyorum ve kendime de "senin" ve bu sana olan derin hayranlığımın önünde bir zamanlar gururla eğildiğinde kulağını okşamış olsa da şimdi kulağına bir lanet gibi geliyor olmalı, sonsuza dek sürecek bir lanet. Niyetimin peşinden gitmek olduğunu sanarak sevinme veya bir hançer kuşanacağımı eğlenceni körüklemek için! Nereye istersen uç, ben yine de seninim, dünyanın en ücra köşesine git, ben yine de seninim, binlerce başkasını sev, ben yine seninim, evet ölüm saati geldiğinde ben seninim. Sana hitap ederken kullandığım dil bile senin

[1] (Alm.) Git, / hor gör / sadakati, / pişmanlık / sonra gelir. (Goethe'nin *Jery und Bätely* adlı vodvilinden bir parça) –çn.

olduğumu ispata kâfi olmalı. Bir insanı aldatma cüretini gösterdin ki böylece benim için her şey oldun, şimdi de ben bütün irademi senin esirin olmak için kullanacağım. Seninim, senin, senin, senin lanetin.

Senin Cordelia'n

Johannes!
Büyüklü küçüklü bir sürü sığırı olan zengin bir adam vardı, bir de fakir, küçük bir kız; onun sahip olduğu tek şey ise bir kuzuydu, elinden yem yer, kâsesinden su içerdi. Dünyanın bütün bereketlerine sahip o zengin adam sendin, ben ise sadece aşkıma sahip bir fukara. Onu aldın, bu seni eğlendirdi; arzu sana el etti ve sen sahip olduğum o ufacık şeyi kurban ettin, sana ait olana dokunamadın. Büyüklü küçüklü bir sürü sığıra sahip zengin bir adam vardı, bir de küçük bir kız; sahip olduğu tek şey aşkıydı.

Senin Cordelia'n

Johannes!
Hiç umut yok mu yoksa? Aşkın tekrar uyanmayacak mı; beni bundan emin kılanın ne olduğunu bilmesem de, beni sevmiştin, biliyorum. Bekleyeceğim, zaman ne kadar ağır geçse de bekleyeceğim, sen başkalarını sevmekten yorulana kadar bekleyeceğim, o zaman bana olan aşkın mezarından tekrar ayağa kalkacak, o zaman seni her zamanki gibi seveceğim, her zaman olduğu gibi sana teşekkür edeceğim, eskisi gibi, Ah Johannes eskisi gibi! Johannes! Kalpsiz soğukluğun sadece bana mı, sen bu musun aslında, aşkın, yüreğindeki zenginlik yalan mıydı, sahte miydi, o zaman şimdi tekrar kendini mi buldun? Aşkıma sabır göster, seni sevmeye devam ettiğim için beni affet, biliyorum, aşkım senin için bir külfet ama Cordelia'na geri döneceğin zaman da gelecek. Senin Cordelia'n! Bu yalvarış dolu kelimeye kulak ver! Senin Cordelia'n, senin Cordelia'n.

Senin Cordelia'n

Cordelia'nın Johannes'te hayranlık duyduğu kadarına sahip olmasa da, bir değişimden geçtiği açıkça görülüyor. Her bir mektup onun o andaki ruh halinin etkisinde kalmış, kendisi bunu ifade etmekte yeterince açık olamasa da. Bu durum ikinci mektupta daha da bariz, insan burada genç kadının kastettiğini anlamaktan ziyade tahmin ediyor ve bu yetersizlik onu benim için daha da dokunaklı yapıyor.

4 Nisan

Dikkat edin, benim güzel yabancım! Dikkat edin, bir faytondan aşağı atlamak öyle basit bir şey değil, bazen o dışarı atılan adım belirleyici olabiliyor. Size Tieck'in bir kitabını ödünç vereyim, orada bir kadının attan inerken nasıl karışık bir vaziyete düştüğünü anlatıyor ve attığı o adım onun bütün hayatını etkiliyor. Fayton basamakları genellikle öyle yanlış yapılmış ki insanın inerken zarif görünmeyi unutması ve bir seyisin veya bir uşağın kollarının arasına çaresizce düşme riskini de göze alması gerekiyor. Evet, seyis de uşak da hayatından memnun; ben de galiba genç kızı olan bir evde uşak olarak iş arayacağım; sonra bir uşak bir küçükhanımın sırlarına kolaylıkla ortak oluyor. – Ama Tanrı aşkına atlamayın, size yalvarırım; etraf karanlık; sizi rahatsız etmeyeceğim, sadece bu sokak lambasının altında duracağım ki beni göremeyesiniz, insan daima görüldüğü nispette utanıp sıkılır ama tabii gördüğü nispette görülür – yani belki öyle bir atlayışa karşı koyamayacak o uşağın hatırı için, aynı şekilde ipek elbisenin hatırı için, dantel saçakların hatırı için ve benim hatırım için, bırakın, çoktandır hayranı olduğum bu küçük, güzel ayak dünyayı tanısın, onu oraya koymaya cüret edin, dengesini bulacaktır, dener de ayak basacağı sağlam bir yer bulamadı gibi gelir ve içiniz ürperirse, evet, bulduktan sonra bile hâlâ ürperiyorsanız hemen diğer ayağınızı da yanına çekiniz, kim sizin bu şekilde süzülmenize göz yumacak kadar gaddar olabilir, kim bu hayal gibi güzelliği izlemekte öylesi kaba, öylesi yavaş davranabilir?

Yoksa hâlâ yabancılardan mı korkuyorsunuz – tabii uşaktan değil, benden de değil, ben hem o ufak ayağı çoktan gördüm hem tabiat araştırmacısı olduğum için ufak detaylardan kati sonuçlar çıkarmayı Cuvier'den[1] öğrendim. Çabuk olun! Bu kaygı da güzelliğinizi nasıl yüceltiyor! Lakin kaygı tek başına güzel değil, o alt edebileceği gücü de gördüğünüz anda güzel sadece. Aynen böyle! Bu ufak ayak şimdi yere nasıl da sağlam basıyor. Dikkat ettim, genellikle ufak ayaklı kızlar yaya olmaya alışık büyük ayaklılardan daha sağlam basıyorlar yere. – Bunu kim tasavvur edebilirdi ki? Alışılmış deneyimlere ters düşen bir durum; inerken elbisesinin bir yere takılması tehlikesi de aşağı atlamanın tehlikesinden çok daha az. Lakin genç kızların faytona binmesi hep ürkütücü bir durum, sonra içinde kalıveriyorlar. Danteller de kurdeleler de kaybolur, böyle işte! Kimse bir şey görmemiş; gözlerine kadar pelerinine sarınmış koyu bir siluet görülmüş olabilir ama kim nereden geldiğini tahmin edecek ki? Sokak lambasının ışığı insanın tam gözünün içine giriyor ve o, tam o sırada yanınızdan geçiyor, siz bahçe kapısından içeri adımınızı atacağınız o anda. Kritik bir an ve o hedefine doğru yandan bir bakış fırlatıyor. Yüzünüz kızarıyor, ciğerleriniz tek bir nefeste boşaltamayacağınız kadar şişiyor; bakışlarınızda bir öfke var ve vakur bir küçümseme; gözlerinizde bir dua, bir gözyaşı var; her ikisi de aynı güzellikte, ben her ikisini de kabul ederim; zira hangisi olsa benim için bir. Ama nasıl da hainim – evin numarası kaçtı acaba? Ne görüyorum? Ivır zıvırdan incik boncukla dolu bir vitrin; benim meçhul güzelim, belki acımasız davranıyorum ama ben aydınlık yolu takip edeceğim... O geçenleri unuttu, tabii insan on yedi yaşındayken, o gamsız yaşta, alışveriş yaparken eline aldığı ufak olsun büyük olsun her nesneden tarifsiz bir haz duyuyorsa da öyle kolay unutuyor. Beni hâlâ görmedi; tezgâhın diğer tarafında duruyorum, çok uzaklarda, tek başıma. Karşı duvarda bir ayna asılı, o bunu hesaba katmıyor ama ayna

[1] Georges Cuvier (1769–1832): Fransız tabiat bilimci ve siyasetçi –çn.

onu hesaba katıyor. Oradaki aksine ne kadar sadık, muhabbetini sadakatle gösteren mütevazi bir köle gibi, bir köle ki genç kız onun her şeyi olsa da o genç kız için bir şey ifade etmiyor, genç kızı sıkı sıkı kavramaya cüret etse de, algılamaya cüret edemiyor. Mutsuz ayna genç kadının görüntüsünü yakalayabilir ama genç kadının kendisini değil, talihsiz ayna genç kadının görüntüsünü mahreminde tüm dünyadan saklayamaz, aksine başkalarına ve benim gibilere ifşa edebilir. Bir erkeğin de böyle bir yaradılışa sahip olması ne acı! Lakin bu yaradılışta bir sürü insan yok mu? Başkalarına gösterdiklerinin haricinde hiçbir şeye sahip olmayanlar. Sadece yüzeyi idrak edebilenler, özü değil. Ya öz kendini göstermeye yeltenince de her şeyi kaybedenler, tıpkı bu aynanın ona yüreğini bir solukta ifşaya hazır genç kızın görüntüsünü kaybedeceği gibi? Ve yaşadığı dakikada bile bir hatıra görüntüsü yakalayamamış bir insan da her zaman güzelliğe bir mesafede durmak isteyecektir, fani göze çok yakın olmasın ki kucaklamakta olduğu ve dışsal gözlerin kaybettiği şeyin ne güzel olduğunu görebilsin, onu belki kendinden uzaklaştırarak dışsal görüşte tekrar kazanabilecek, lakin nesneyi göremediği için artık manevi göze de kazandırmıştır, zira öyle yakınında duruyor ki dudaklar dudaklara dayalı... Ne kadar da güzel! Zavallı ayna! İyi ki kıskançlık nedir bilmiyorsun. Başının öyle mükemmel bir ovalliği var ki; biraz öne eğmiş ve alnı daha da ortaya çıkmış, saf ve gururlu yükseliyor, içindeki zekânın izleri yok orada. Koyu saçları yumuşacık ve hafifçecik dökülüyor alnının etrafından. Yüzü taze bir meyve gibi, girinti çıkıntıları gergin, dolgun ve yuvarlacık, dokununca bir kadife gibi, bunu gözlerimle hissedebiliyorum. Gözleri – evet, onları henüz görmedim, göz kapağının altında gizlenmişler, ipek saçaklar kuşanmışlar, kanca gibi kavisliler, o gözlerle karşılaşan tehlikede. Başı bir Meryem Ana başı gibi, saflığı ve masumiyeti simgeliyor ve Meryem Ana gibi hafifçe öne eğilmiş, lakin o Tek olanı seyre dalmamış; bu da yüz ifadesinde bir değişiklik yara-

tıyor. O, çeşitliliği seyrediyor, üzerlerine dünyevi gösterişin ve ihtişamın akisleri düşen şeylerin oluşturduğu çeşitliliği. Sağ elindeki eldiveni çıkarıyor, elini uzatıyor aynaya doğru, beni göstermek için, beyaz ve biçimli bir el, antik bir heykel gibi, hiç süssüz yalın, ikinci parmağında bir altın yüzük bile yok – bravo! Gözlerini kaldırıyor ve her şey birden değişiyor ama bir yandan da aynı, alnı daha az geniş, yüzünün ovalliği biraz daha mükemmel ama daha canlı. Dükkân çırağıyla konuşuyor, neşesi yerinde, mutlu, konuşkan. Bir şey seçmiş bile, sonra iki, sonra üç, derken dördüncüyü de alıyor, elinde tutuyor, gözlerini tekrar tekrar eğip bakıyor, fiyatını soruyor, eldiveninin altına, kenara bırakıyor. Gizli bir şey olmalı –sevgilisi için– ama o nişanlı değil ki – ah, o kadar nişanlısı olmayan var ki etrafta, ama sevgilileri var ve bir sürü de nişanlı var bir sevgilileri olmayan... Ondan vaz mı geçmeliyim? Onu rahatsız etmeyip sefasıyla baş başa mı bırakmalıyım? Para ödeyecek ama cüzdanını kaybetmiş... Adresini veriyor, kendi adresi olmalı, duymak istemiyorum, kendimi sürprizden yoksun bırakmak istemiyorum; onunla hayatta yine karşılaşacağım elbette, herhalde tanıyacağım ve o da belki beni tanıyacak, benim o yandan bakışımı kimse öyle kolay kolay unutmaz. Onunla hiç beklemediğim şartlarda karşılaşıp da hayrete düşünce sıra ona gelecek. Beni tanımadı mı, bakışları bana bunu hemen söylemeyecek, o zaman ona bir defa yandan bakma fırsatı bulabileceğim, söz veriyorum, o durumu hatırlayacak. Sabırsızlık yok, aç gözlülük yok, her şeyin tadına ağır ağır varılabilir; o kız artık seçildi, muhakkak ele geçirilecektir.

5 Nisan

Bu hoşuma gitti: Østergade'de akşam vakti tek başına. Evet, arkanızdan gelen uşağı görüyorum, tek başına sokaktasınız diye hakkınızda kötü düşündüğümü zannetmeyiniz, durumu uzaktan incelerken o ağırbaşlı silueti hemen fark edemeyecek kadar tecrübesiz olduğumu da zannetmeyiniz. Ama neden bu

kadar telaşlı? İnsan tabii biraz korkar, insanın kalp atışları hızlanabilir, bunun sebebi eve bir an önce gitmek için duyulan sabırsız hasret değil, sabırsız bir korku, tüm vücudunuza tatlı bir gerginlik yayıyor, ayaklarınızın hızla yol alması da bundan. – Yine de paha biçilmez, müthiş, böyle yalnız başına yürümek müthiş, böyle yalnız başına yürümek – arkanızda uşakla... Bu kişi on altı yaşında, okumayı da seviyor, yani roman okumayı, erkek kardeşlerinin odasının önünden geçerken kulak misafiri olduğu konuşmadaki bir iki söze takılmış, Østergade hakkında bir iki şey. Sonra duydukları hakkında daha fazla bilgi edinmek için epey koşuşturmuş. Ama boşuna. Büyük ve ergin bir kızın dünyayı biraz daha iyi tanıması gerekmiyor mu? Ah, arkada uşak olmadan sokağa çıkmak bir mümkün olsaydı. Teşekkür ederim ama hayır, babam ve annem garip karşılar, sonra insan ne sebep gösterecek ki? Partiye gitmek için, hiç şans yok, epeyce erken saatte oluyorlar; August'un saat dokuzda veya onda dediğini birkaç kez duymuştum; çok geç olur, sonra o zaman insanın sık sık bir kavalyeyle baş etmesi de gerekiyor. Aslında perşembe akşamı biz tiyatrodan çıkarken mükemmel bir fırsat, lakin hep faytonla dönülüyor eve, Bayan Thomsen ve onun sevimli kız yeğenleriyle kuşatılmış olarak; insan arabada yalnız olsa pencereyi azıcık açar, etrafa bakabilir. Yine de unverhofft kommt oft.[1] Annem bugün bana dedi ki: Elbiseni babanın doğum gününe kadar yetiştiremeyeceksin. Rahatsız edilmeden dikmek istersen, en iyisi Jette teyzene git, çay saatine kadar kalırsın, sonra Jens gelip seni alır. Aslında hiç de öyle hoş bir mesaj değil, Jette teyzemin evi öyle sıkıcı ki; ama sonra saat dokuzda uşakla eve yalnız yürüyeceğim. Jens gelince, onu çeyrek kalaya kadar bekletirim, sonra yola çıkarız! Ama saygıdeğer ağabeyimle ve saygıdeğer August'la karşılaşma ihtimali de var –yani bu iyi bir fikir olmayabilir, muhtemelen bana eve kadar eşlik edecekler– teşekkür ederim, ama hayır, ben serbest olmayı tercih ederim, hürriyet; ama onlar beni

[1] (Alm.) İnsanın ummadığı başına gelir –çn.

görmeden ben onları görebilirsem... Tamam küçükhanım, ne görüyorsunuz öyleyse ve benim gördüğümü tasavvur edebiliyor musunuz? Evvela başınızdaki küçük mütze'yi,[1] size pek de yaraşmış ve sonra telaşlı tavrınızla da mükemmel uyuşuyor. Bir şapka değil, bir bere de değil, daha ziyade bir çeşit bone. Lakin sabahleyin evden onu takıp da çıkmış olamazsınız. Uşak getirmiş olmalı, yoksa Jette teyzeden mi ödünç aldınız? – Belki tebdili kıyafet içindeydiniz. – Etraf temaşa edilecekse, peçeyi tamamen aşağıya indirmemek lazım. Yoksa peçe değil de büyük bir dantel parçası mı? Karanlıkta ayırt etmek imkânsız. Her ne ise, yüzünüzün üst kısmını saklıyor. Oldukça güzel bir çene, biraz sivrice; minik bir ağız, aralık; hızlı yürüdüğünüz için olacak. Dişler – kar beyazı. Olması gerektiği gibi. Dişler çok önemli, onlar dudakların baştan çıkarıcı yumuşaklığının arkasına saklanmış muhafızlar. Yanaklardan sıhhat fışkırıyor. – Başı biraz yana eğerse, o peçenin veya dantel parçasının altından içeri göz atmak da mümkün olurdu. Dikkat ediniz, zira öyle alttan alttan kaçamak bir bakış *gerade aus*[2] bir bakıştan daha tehlikeli. Eskrimde olduğu gibi ve hangi silah öylesine keskin, öylesine delici, hareketlerinde öyle ihtişamlı ve o suretle tıpkı bir çift göz gibi aldatıcı olabilir ki? Eskrimcilerin dediği gibi, genç kız savunma pozisyonu alır ve saniyede atağa geçer; ne kadar çabuk yapabilirse o kadar iyi. Hedefi tutturmak tarif edilemez bir andır. Hasmı süngülenmiş gibi hisseder, vurulmuştur ama sandığından çok başka bir yerinden... ve genç kız yorulmadan, korkusuzca ve acımasızca devam eder atağa. Aman dikkat! Bir adam geliyor bu tarafa doğru, peçenizi indirin hemen, tanrısız bakışları sizi lekelemesin. Sizin hiçbir fikriniz yok ama o bakışların sizde yaratacağı kaygıyı belki uzun zaman üzerinizden atamayabilirsiniz – Siz belki farkında değilsiniz ama ben onun durumu anladığının farkındayım. Uşak yakın hedef seçildi. Evet, bir uşakla yalnız dolaşmanın neticesini

[1] (Alm.) Başlık –çn.

[2] (Alm.) Dosdoğru –çn.

şimdi görüyorsunuz. Uşak yere düştü. Hey Tanrım, aslında gülünç de. Ama siz şimdi ne yapacaksınız? Geri dönüp ayağa kalkmasına yardım edemezsiniz, üstü başı çamur içinde bir uşakla yürümek uygunsuz olur, yalnız yürümek tehlikeli olur. Dikkat edin! Canavar buraya yaklaşıyor... Bana cevap vermiyorsunuz, sadece bir bakın o zaman, yoksa görünüşüm sizi ürkütüyor mu? Üzerinizde bir etki yaratmıyorum, iyi niyetli birine benziyorum, bambaşka bir dünyanın insanıyım. Konuşmamda sizi rahatsız edecek, durumu hatırlatacak bir taraf yok, yanınıza daha yaklaşmak için en ufak bir hareket de yok. Yine de biraz telaşlısınız, o *unheimliche*[1] yaratığın hamlelerini henüz unutmamışsınız. Biraz hoşlanıyorsunuz benden, beni size bakmaktan alıkoyan mahcubiyetimden, bu size üstünlük sağlıyor. Bu hoşunuza gidiyor, size güven veriyor, neredeyse benimle eğlenme isteğine bile kapılabilirsiniz. Bahse girerim, şu an koluma girme cesaretini gösterirdiniz, şayet aklınıza gelmiş olsaydı. Demek Stormgade'de oturuyorsunuz. Soğuk ve acele bir reverans yapıyorsunuz. Sizi o nahoş durumdan kurtarmak için yaptıklarımdan sonra bunu mu hak ettim ben? Pişman oldunuz, geri dönüyorsunuz, nezaketimden ötürü bana teşekkür ediyorsunuz, elinizi uzatıyorsunuz – Neden solgunlaştınız? Benim sesim aynı, hareketlerim aynı, gözlerim hep olduğu gibi sakin ve yumuşak değil mi? Bu el sıkışma? Bir el sıkışmanın özel bir anlamı olabilir mi? Evet çok, hem de pek çok benim küçükhanımım, iki haftaya kadar size her şeyi anlatacağım, o zamana kadar siz çekimser kalabilirsiniz: Ben iyi kalpli bir insanım, genç bir kızın hemen yardımına gidecek kadar da centilmen ve elinizi de en az aynı iyi niyetle sıkabilirim. –

7 Nisan

"O zaman pazartesi saat birde sergide." Saat bire çeyrek kala orada hazır bulunma şerefine nail olabilirim sanırım. Küçük bir randevu. Geçen cumartesi en sonunda karar verdim ve

[1] (Alm.) Ürkünç –çn.

yeni taşınan arkadaşım Adolph Bruun'u ziyaret ettim. Akşamüstü saat yedi civarında Vestergade'ye varıyorum, oraya taşındığını söylediler. Evini bulmak pek de kolay olmuyor, üçüncü kat demişlerdi, nefes nefese tırmandım, kimsecikler yok. Tam merdivenlerden iniyorum ki kulağıma melodik bir kadın sesi geliyor, yumuşak bir sesle şöyle diyor: "O zaman pazartesi saat birde sergide, herkes gitmiş olacak ama biliyorsun seninle evde buluşmaya asla cesaret edemem." Davet bana değildi, lakin genç bir erkek, bir, iki, üç, kapıdan öyle çabuk çıktı ki ne gözlerim ne bacaklarım ona yetişebildi. Neden sahanlığa gaz lambası koymuyorlar ki? Belki o zaman o kadar dakik olunmaya layık olanı belki görürdüm. Lakin gaz lambası olsaydı belki bir şey duymazdım. Yalnız akli olan baki de, ben öteden beri iyimserim... Şimdi o hangisi acaba? Sergi kız kaynıyor, Donna Anna'nın dediği gibi.[1] Saat tastamam bire çeyrek var. Benim güzel yabancım! Keşke nişanlınız her durumda benim gibi dakik olabilse, yoksa aslında arzu ettiğiniz onun asla sizden bir çeyrek erken gelememesi mi? Veyahut belki de onun bir çeyrek daha erken gelmesini hiç mi istemiyorsunuz? Arzunuza kalmış, ben her halükârda emrinize amadeyim... "Seni büyüleyici sihirbaz, peri veya cadı, bırak da etrafındaki bulutlar dağılsın," ortaya çık, herhalde çoktandır buradasın ama bana görünmüyorsun, hadi ele ver kendini, bir vahiy beklemeye cesaretim yok benim. Yoksa onun gibi aynı işin peşinde başkaları da mı var burada? Neden olmasın! İnsanların niyetini kim bilebilir ki sergiye gittikleri zaman bile. — Ah işte, ön salona bir genç kız giriyor, fırtına gibi, günahkârın peşine düşen vicdan azabından da daha hızlı. Biletini göstermeyi unuttu, kırmızılı adam onu durduruyor Aman Tanrım! Nasıl bir telaş bu! O olmalı. Bu zamansız tez canlılık da niye? Saat daha bir değil ama unutma ki sevgiliyle buluşulacak; bu durumda insanın göze nasıl göründüğüne boş vermesi mi lazım, yoksa

[1] Mozart'ın *Don Giovanni* operası (1. perde, 16. sahne) –çn.

iyi bir tesir bırakmak için elinden geleni yapması mı? Böyle körpecik, masum bir kız; randevu yerine giderken eli ayağı birbirine karışmış. Her tarafı heyecandan pır pır ediyor. Ben ise miskin miskin sandalyede oturmuş, kır manzarasının keyfini çıkarıyorum... Sanki şeytanın kızı, bütün odalardan fırtına gibi geçiyor. Hevesinize biraz hâkim olunuz, öyle belli etmeyiniz, bakire Lisbeth'e[1] söyleneni hatırlayınız: Bir erkekle buluşmak için böyle hevesli görünmek genç bir kadına hiç yakışır mı? Ama tabii sizinki masum türden bir randevu. — Randevu âşıklar için çoğunlukla en güzel andır. İlk randevuma nasıl uçarak gittiğimi sanki dünmüş gibi öyle net hatırlıyorum ki. Beni bekleyen hazzın nasıl bir şey olduğundan habersiz, lakin onunla dopdolu, ilk defa kapıyı üç kere tıklattım, ilk defa pencere açıldı, ilk defa kapı açıldı, açarken saklanan bir kızın görünmeyen eli tarafından, ilk defa aydınlık yaz akşamında bir kızı pelerinimin altına sakladım. Lakin bu düşünceler epey bir yanılsamalarla harmanlanmış. Soğukkanlı üçüncü şahıs âşıkların o dakikada en güzel olduklarını düşünmez her zaman. Ben kız çok güzel, erkek de çok yakışıklı olduğu halde toplam etki iğrenç ve görüşmenin güzel denebilmekten çok uzak olduğu gizli buluşmalara çok şahit oldum, sevgililere göre durum böyle zuhur etmese de. İnsan deneyim kazandıkça bir bakıma kazançlı çıkıyor; tamam insan o sabırsız özlem duygusunun verdiği o tatlı iç gıcıklanmasını kaybediyor ama o dakikayı gerçekten güzelleştirebilecek bir tavır kazanıyor. Öyle bir fırsatta erkek milletini eli ayağı birbirine karışmış görünce sinirleniyorum, sadece aşk onu *delirium tremens*'e[2] sokmaya yetiyor. Ama tabii bir rençper hıyar salatasından ne anlar![3]

---

1 Danimarkalı klasik komedi yazarı Ludvig Holberg'in (1684-1754) *Erasmus Montanus* adlı komedisinden –ed.n

2 Bağımlılarda yoksunluğa bağlı olarak titreme ve algı bozukluğu ile birlikte seyreden sanrı tablosu –çn.

3 Danimarkalı drama yazarı Johan Ludvig Heiberg'in (1791-1860) *Recensenten og Dyret* [Eleştirmen ve Canavar] adlı vodvilinden bir pasaj. "Eşek hoşaftan ne anlar" anlamında –çn.

Mantıklı olup da genç kadının tedirginliğinin keyfini çıkarmak, güzelliğini alevlendirip tutuşturmak varken, o sadece sevimsiz bir şaşkınlık sahneler ve yine de evine memnun döner, çok harika bir şey yaşadığını sanır.

Ama bu kahrolası adam da nerede kaldı, saat iki oldu bile. Evet, şu sevgili takımı da kendini nimetten sayıyor! Tam bir hergeleymiş, bir genç kızı böyle bekletmeye cüret ediyor! Hayır, ben farklıyım, güvenilir bir insanım! Onunla konuşmak için tam sırası galiba, beşinci defadır önümden geçiyor. "Cüretimi mazur görünüz sevimli küçükhanım, galiba ailenizi arıyorsunuz, birkaç defa hızlı hızlı önümden geçtiniz ve gözlerimle sizi takip ettiğim için fark ettim ki hep bir sonraki odaya kadar gidip geri dönüyorsunuz, galiba son oda sanıyorsunuz, onun ötesine bir oda daha var, aradığınız kişiyi belki orada bulabilirsiniz." Önümde reverans yapıyor, ona da çok yakışıyor. Durum da pek müsait. Şu an kimse gelmiyor, memnun oldum, en iyi bulanık suda balık avlanır; insan heyecandan coşmuş bir kızın karşısında cüretkârlık konusunda daha ileri gidebilir, başka zaman semere vermeyecek bir atağın bu sefer başarıya ulaşması işten bile değildir.

Önünde hafifçe eğiliyorum, kibar ve mümkün mertebe mesafeli bir selam veriyorum, tekrar sandalyeme oturuyorum, bir yandan manzarayı seyrediyorum, bir yandan da onu izliyorum. Hemen arkasından gitmek biraz fazla cüret olur, o kadar üstüne gidip de onu savunmaya geçirmek istemem. O şimdi iyi niyetimden onunla konuştuğumu zannediyor, gözünde iyi not aldım. – En ilerideki odada kimsecikler yok, biliyorum. Tek başına kalmak ona iyi gelecek; etrafı kalabalık olunca tedirginleşiyor, yalnız kalınca sakinleşiyor. Haklıymışım, hâlâ içeride. Birazdan ona şöyle *en passant*[1] yaklaşacağım; artık bir replik hakkım var, bana en azından bir selam borçlu.

---

[1] (Fr.) Geçerken –çn.

Oturmuş. Zavallı kız, öyle üzgün görünüyor ki; ağlamış zannederim, en azından gözlerinde yaş var. Ne zalimlik – böyle bir kız ağlatılır mı? Ama sakin ol, intikamın alınacak, ben alacağım, bekletmenin ne olduğunu öğrenecek. – Kasırgalar gelip geçtikten sonra ne kadar da güzel Tanrım ve artık bir tek ruh hali içinde. O yaratılıştan keder ve ıstırabın harmonisi. Gerçekten öyle alımlı ki. Orada üzerinde yol kıyafetiyle oturmuş, halbuki yola koyulacak olan o değildi ki o kıyafeti neşe ve sevince doğru yolculuk etmek için giymişti ama artık içindeki acının simgesi; neşe ve sevinç onu bırakıp gitmiş. Sevgilileri hep veda eden birinin edası var üzerinde. Bırak gitsin! – Durum gayet müsait, bu an el ediyor bana. Artık bir şeyler söylemenin tam sırası. Öyle konuşmalıyım ki ailesini veya bir arkadaş grubunu aradığını sandığıma ikna olsun, sonra öyle müşfik konuşmalıyım ki kullandığım her kelime içindeki duyguların simgesi olsun, o zaman fark ettirmeden düşüncelerine sızabilirim.

O alçağın yüzünü artık şeytan görsün, şüphesiz şu an pat diye çıkıp geleceği tutabilir. Hayır, durumu tam da arzu ettiğim hale henüz getirmişken o acemi çaylağın karşısında tetikte olmalıyım. Evet, evet, nasıl olsa bir kurtuluş yolu vardır herhalde. İlişkilerine yaklaşmalıyım, durumun içinde kendime bir yer bulmalıyım. Beni görünce gayri ihtiyari gülümsüyor, tabii ben ailesini arıyor zannetmiştim, oysa çok başka birini arıyordu. Bu gülüş beni onun suç ortağı yapıyor, bu da hiç yoktan iyi! – Binlerce kez teşekkürler yavrum, gülüşün benim için tahmin edebileceğinden daha değerli, bu bir başlangıç ve başlangıç hep en zorudur. Artık birbirimizi tanıyoruz, tanışıklığımız çok nazik bir duruma dayanıyor, bu da şimdilik bana yeter. Burada bir saatten fazla kalmazsınız herhalde, iki saat zarfında kim olduğunuzu öğreneceğim, polis memurları nüfus kayıtlarını başka niçin tutuyor sanıyordunuz ki!

9 Nisan

Kör mü oldum? Yoksa ruhumun iç gözü kuvvetten mi düştü? Onu gördüm, sanki ilahi bir vahiy görmüştüm, sonra tamamen kayboldu yine. Ruhumun tüm gücüyle o görüntüyü geri çağırmak istiyorum ama beyhude. Onu tekrar görebilecek miyim? Bir görebilsem yüzlerce insanın arasında duruyor bile olsa anında ayırt edebilirim. Artık kaçtı gitti ve ben ruh gözümde onu içimdeki hasretin kudretiyle yakalamak için boşuna çabalıyorum. – Langelinie Rıhtımında yürüdüm, görünüşte pervasızım ve etrafıma bile bakmıyorum, lakin arayan gözlerim hiçbir şeyi fark etmeden bırakmıyor, birden onu gördüler. Üzerindeyken donup kaldılar, artık efendilerinin buyruğuna uymuyorlar; onları hareket ettiremiyorum, bakışlarımı yönelttiğim hedefi bütünüyle tetkik edemiyorum, görmüyorum, sadece bakıyorum. Gözlerim, yediği hamleyle yere serilip kalmış bir eskrimcininki gibi sabit, yöneldiği istikamette donakalmış. Bakışlarımı aşağıya çevirmem imkânsız, bakışlarımı uzaklaştırmam mümkün değil, görmem de imkânsız, zira o kadar çok şey görüyorum ki. Tek ayırt edebildiğim üzerinde yeşil bir pelerin olduğu, o kadar; buna Juno[1] yerine bulutu yakalamak da denebilir; Yusuf'un Potifar'ın karısının yanından kaçtığı gibi[2] kaçtı yanımdan, sadece pelerinini geride bıraktı. Yaşlıca bir kadınla birlikte gitti, annesine benziyordu. Onu baştan aşağı tarif edebilirim, *en passant* görmüş olsam da. İşte bu kadar. Kız beni çok etkiledi ama onu unuttum, diğeri beni hiç etkilemedi ama onu hâlâ hatırlıyorum.

11 Nisan

Hep aynı çelişki ele geçiriyor ruhumu, bir şey göremiyorum. Onu gördüm, biliyorum ama tekrar unuttuğumu da biliyorum ve öyle ki o hatıradan geride kalan görüntü bana hayat

[1] Roma mitolojisinde Jupiter'in karısı ve evlilik tanrıçası –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış, 39:12 –çn.

vermiyor. Ruhum tüm huzurumu tehdit eden bir tez canlılık ve coşkuyla hep o görüntüyü talep ediyor ama o görünmüyor; unutkanlıkları için iki gözümü de oyup cezalandırabilecek haldeyim. Sabırsızlık içinde köpürdükten sonra ruhum biraz yatışınca, hafızamda sanki bir tül gibi belli belirsiz, adeta bir sezi gibi bir görüntü beliriyor, lakin kesin bir şekil alamıyor, zira gözlerim onu hareketsiz tutamıyorlar, incecik bir dokumadaki bir desen gibi; rengi fondan daha açık, onun için yalnız başınayken görülemez, bunu yapabilmek için ışık çok parlaktır. – Tuhaf bir ruh hali ama yine de doğası itibariyle zevkli de, hem kendisi öyle olduğundan hem de hâlâ genç olmamı sağladığı için. Bana başka bir şey de öğretebilir, şöyle ki avımı hep genç kızlardan seçiyorum, genç kadınlardan değil. Bir genç kadının tabiiliği daha az, işvesi daha fazladır, ilişki onun için güzel değildir, ilginç değildir, *piquant*'tır[1] ve *piquant* daima en son gelir. Kör aşkın turfanda meyvelerini yeniden tadabileceğimi hiç beklemezdim. Aşka daldım ben, yüzücülerin dediği gibi tam balıklama atladım, allak bullak olmama şaşmamalı. Olsun, daha iyi, bu ilişkide daha fazlasını vaat ediyorum kendime.

14 Nisan

Kendimi artık hiç tanıyamıyorum. Kafamın içi ihtiras fırtınalarıyla kabarmış bir deniz gibi uğulduyor. Ruhumu bu durumdayken biri görmüş olsaydı, onu korkunç bir hızla uçurumun ta dibine yönelmiş gibi pruvasıyla denizi yaran bir tekneye benzetirdi. Direğin en tepesinde oturmuş gözcülük yapan denizciyi görmez. Köpürün sizi gidi çılgın güçler, ihtirasın güçlerini harekete geçirin, dalgalarınızın çarpışları köpükleri bulutlara fırlatsa da, sizlerin kafamın üzerine yığılmaya gücünüz yok; ben kayalıklar kralı[2] gibi sakince oturuyorum.

---

1 (İng.) Etkileyici, cazip, merak uyandırıcı –çn.

2 Klintekongen: Danimarka'daki eski batıl inançlara göre sarp kayalıklara hükmeden olağanüstü güçlü bir yaratık –çn.

Neredeyse ayağımı basacak sağlam bir yer bulamayacağım; ruhumun coşkun denizlerine konabilmek için bir su kuşu gibi boşuna aranıyorum. Ve buna rağmen öylesine bir coşku benim de doğamda var, ben ondan yapılmışım, *alcedo ispida*'nın[1] denizin üzerinde yuva kurması gibi.

Kırmızı gören baba hindiler köpürürler, ben de yeşili görünce öyle oluyorum, yeşil bir pelerin gördüğüm her defasında; gözlerim beni sık sık yanıltıyor ve bütün umutlarım Frederiks Hastanesinden[2] bir hastabakıcının şahsında karaya oturuyor.

20 Nisan

İnsan kendini tutabilmeli, bütün hazların esas şartı da bu. Durum öyle gösteriyor ki bütün ruhumu ve düşüncelerimi böylesine işgal edip, içimdeki hasret duygusunu capcanlı tutan o kız hakkında hemen bir malumat toplamam olanaksız. Şimdi sakin olmam lazım, zira içinde bulunduğum bu ruh halinin, bu anlaşılması ve tarif edilmesi güç ancak bir o kadar da şiddetli huzursuzluğun yine de tatlı bir tarafı var. Ben dolunaylı bir gecede o güzel göllerimizden birinde teknenin içinde uzanıp gökyüzünü seyretmeyi hep sevmişimdir. Yelkenleri indiririm, kürekleri kaldırırım, sere serpe uzanırım ve gök kubbeyi seyrederim. Dalgalar tekneyi beşik gibi sallarken, bulutlar kuvvetli rüzgârın önünde sürüklenirken ay bir an kaybolur ve sonra tekrar belirir ve ben bu huzursuzlukta huzur bulurum; dalgaların hareketi beni yatıştırır, tekneye vuruşlarının gürültüsü tekdüze bir ninni gibidir, bulutların hızla kaçışları, ışıkla gölgenin yer değiştirmesi beni sarhoş eder ve gözlerim açık, rüyalar ülkesinde bulurum kendimi. Şimdi de boylu boyunca uzanıyorum, yelkenleri topluyorum, kürekleri kaldırıyorum; özlem ve sabırsız

---

1 (Lat.) Yalıçapkını –çn.

2 Şimdi Danimarka Tasarım Müzesi olan bu hastanenin 19-20. yüzyıllarda hastalara evlerinde bakan hastabakıcıları yeşil önlük veya ceket giyerlerdi –çn.

bir beklenti beni kollarına alıyor ve sonra o özlem ve beklenti giderek diniyor, kutsanıyor, ufak bir çocukmuşum gibi beni bağırlarına basıyorlar; umutların cenneti başımın üzerinde kubbeleniyor ve o kızın belli belirsiz görüntüsü tıpkı ay gibi süzülüp gidiyor yanımdan ve o bir çıkan bir gölgelenen aydınlığından gözlerim kamaşıyor. Fırtınalı bir gölde böyle çalkanmak ne kadar keyifli – kendinde böyle kıpırtılar duymak ne hoş.

21 Nisan

Günler geçiyor, ben hâlâ bir gelişme kaydetmiş değilim. Genç kızlar bana her zamankinden çok zevk veriyor, lakin tadını çıkarmak içimden gelmiyor. Her yerde onu arıyorum. Bu durum beni mantıksız ve tahammülsüz yapıyor, görüşümü bulandırıyor, keyfimi kaçırıyor. Kış mevsiminde eğlence hayatının insana pahalıya patlayan ufak lütuflarının caddelere, sokaklara taşarak ucuza kapatılabileceği o güzel mevsim yaklaşıyor; çünkü bir genç kız çok şeyi unutabilir, ama durumları unutamaz. Kışa mahsus eğlence mekânları insanı kadınlarla yakın irtibata geçirse de, bir aşk hikâyesine başlamak için oralar uygun değildirler. Cemiyet hayatında, her genç kız silahlarını kuşanır ve bu durum tekrarlanıp durur, etkisi zayıflar, genç kızın şehvetle titremesine yetmez. Ama sokaktayken açık denizde gibidir, bu şartlarda her şey daha şiddetli zuhur eder ve her şey daha gizemlidir. Bir genç kızın sokaktayken bir gülümsemesi için seve seve 100 rigsdaler[1] veririm ama bir eğlence mekânında onunla tokalaşmaya bile 10 rigsdaler vermem; sikkelerin tedavüldeki değeri iki durum için çok farklıdır. Hikâye bir kez başlamaya görsün, cemiyet hayatında artık hep o genç kızı arar insan. Onunla arasında esrarlı bir iletişim vardır, insanı tahrik eder, bildiğim en tesirli uyarıcıdır. Genç kız bu konuda konuşmaya cüret edemez ama üzerinde düşünür; bunun unutup unutulmadığını

[1] Krondan önce 1537-1873 yılları arasında kullanılan Danimarka para birimi. Değişik değerlerde gümüş sikkelerden oluşuyordu –çn.

bilemez; çok geçmeden insan onu şu veya bu şekilde baştan çıkarıverir. Bu sene herhalde listem kısa olacak, bu kız beni ziyadesiyle meşgul ediyor. Kazancım bir anlamda az olacak ama diğer taraftan uzun vadede büyük ikramiyeye adayım.

5 Mayıs

Kahrolası tesadüf! Seni önce hiç lanetlemezdim, kendini gösterirdin; şimdi lanetliyorum, zira kendini hiç göstermedin. Yoksa bu yeni icadın mı, seni anlaşılmaz yaratık, var olan her şeyin kısır anası, mecburiyetin hürriyeti doğurduğu, hürriyetin dalavereyle yine anasının rahmine girdiği zamandan geriye kalan tek artık? Kahrolası tesadüf! Sen sır ortağım, müttefikim ve düşmanım olabilecek yüzündeki tek mahluk, her zaman aynı ancak farklı, her zaman akıl ermez, her zaman bir muamma! Sen, ruhumun bütün içtenliğiyle sevdiğim, görüntüsünde kendimi yarattığım, neden ortaya çıkmıyorsun? Şöyle veya böyle kendini göster diye yalvarıp acz içinde yakarmıyorum; böylesi bir ibadet Tanrı'ya değil puta tapmak gibi olurdu, bu da senin için tatmin edici olmaz. Sana meydan okuyorum, gel boy ölçüşelim, neden ortaya çıkmıyorsun? Yoksa dünyanın yapısının keşmekeşi mi dindi? Muamman çözüldü ve sen de sonsuzluk denizine mi battın? Korkunç bir düşünce, o zaman dünya can sıkıntısından durdu demektir! Kahrolası tesadüf, seni bekliyorum. Seni ilkelerle yenmeyeceğim, yahut aptalların karakter dediği şeyle, hayır, senin şairin olacağım! Başkalarının şairi olmak istemiyorum; çık ortaya, seni besteliyorum, kendi şiirimi yiyorum ve o benim rızkım. Yoksa beni layık görmüyor musun? Tanrısına dans ederek şükreden bir *bayadère*[1] gibi ben de kendimi senin hizmetine adadım; hafif, ince giyinmiş, kıvrak, silahsız, senin için her şeyden feragat ediyorum; sahip olduğum hiçbir şey yok, sahip olmak istemiyorum, hiçbir şeyi sevmiyorum, kaybedecek hiçbir şeyim yok, lakin hâlâ sana layık olamadım mı, sen ki insanları sevdikleri şeyden mahrum etmekten çoktan usanmış olmalısın, onların

[1] (Fr.) Hint mabet dansözleri –çn.

korku dolu iç çekişlerinden ve korkulu dualarından da? Şaşırt beni, tükendim, takatim kalmadı, gel namus ve şeref için savaşalım. O kızı bana göster, olanaksız gibi görünen bir olanak göster bana, yeraltı dünyasının gölgeleri arasında göster bana onu, alıp yukarı çıkarırım, bırak benden nefret etsin, beni aşağılasın, kayıtsız kalsın, bir başkasını sevsin, korkmuyorum ama suları karıştır,[1] sessizliği boz. Benden daha güçlü olduğunu hayal etmene yarıyor diye, bana böyle sefalet çektirdiğin için bir alçaksın sen.

6 Mayıs

İlkbahar kapıda; her şey çiçek açıyor, genç kızlar da. Pelerinler bir kenara bırakıldı, benim yeşil pelerin de dolaba kaldırılmış olmalı. Bir kızla partilerde değil sokakta tanışmanın neticesi, partide adını hemen öğrenirsin, hangi aileden geldiğini, nerede oturduğunu, nişanlı olup olmadığını. En sonuncusu nişanlı bir kıza âşık olmayı asla düşünmeyen bütün ağırbaşlı ve kararlı talipler için çok mühim bir bilgidir. Böyle rahvan yürüyen bir beygir benim yerimde olsaydı ve şayet bir şeyler öğrenmek için sarf ettiği gayret kızın nişanlı olduğu gibi bir talihle mükâfatlandırılsaydı perişan olurdu. Gelgelelim bu beni fazla endişelendirmiyor. Nişanlı bir kız gülünç bir zorluk teşkil eder. Ben ne komik ne de trajik zorluklardan korkarım; benim tek korktuğum *langweilige*'ler.[2] Hâlâ tek bir bilgi edinemedim, her şeyi denemiş ve sık sık da şairin ifadelerindeki gerçeği hissetmiş olsam bile:

> Nox et hiems longaeque viae saevique dolores
> Mollibus his castris et labor omnis inest.[3]

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yuhanna, 5:2 –ed.n.

2 (Alm.) Bıkkınlık veren, usandıran tip –çn.

3 (Lat.) Gece ve kış, uzun yollar, amansız acılar / her tür zahmet var bu zarif ordugâhta. (Ovidius, *Aşk Sanatı*, II. Kitap, çev. Çiğdem Dürüşken, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, dize no: 235-236) –çn.

Belki bu şehirden değil, belki taşradan geliyor, belki, belki, tüm bu belkiler beni çıldırtabilir ve ne kadar çıldırırsam, belkiler de bir o kadar artıyor. Kullanmak üzere bir köşede hep bir miktar yol parası saklarım. Onu boşu boşuna tiyatroda, konserlerde, balelerde, mesire yerlerinde arıyorum. Bu bir bakıma beni mutlu da ediyor, bu tür eğlencelere sık sık giden bir genç kız zaten fethedilmeye layık değil; zira o zaman benim için hep *conditio sine qua non*[1] olmuş ve olacak şeyden, orijinallikten nasibini almamış demek. İnsanın çingeneler arasından bir *Preciosa*[2] bulması, onu genç kızların – saf, masum – Tanrı korusun, başka türlü olabilir mi ki! – yok pahasına gittiği pazar yerlerinde[3] bulmaktan daha makul geliyor.

12 Mayıs

Evet çocuğum, neden sakin sakin kapı aralığında durmaya devam etmediniz? Yağmur yağarken bir genç kızın kapı aralığında durması ayıp bir şey değil ki. Yanımda şemsiyem yoksa ben de öyle yapıyorum, mesela şimdi olduğu gibi. Ayrıca bunu yaparken hiç tereddüt etmemiş bir sürü saygıdeğer hanımefendi adı sayabilirim size. Sessiz sakin duracaksınız, sırtınız sokağa dönük olacak ki gelip geçenler duruyor musunuz, yoksa kapıdan içeri mi giriyorsunuz anlamasınlar. Lakin kapı yarı açıkken içeride tam arkasında durmak neticeleri açısından sakıncalı; insan ne kadar çok saklanırsa, bir o kadar nahoş şaşkınlıklara uğruyor. İnsan yine de saklandı diyelim, çok sessiz durması lazım, kendi dehasının ve bütün meleklerin vesayetine teslim ede-

---

1 (Lat.) Zorunlu şart –çn.

2 (Fr.) (i) Çetin ceviz, kendini ağırdan satan; (ii) Pius Alexander Wolff ve Carl Maria von Weber'in müzikal dramı *Preciosa*'nın baş kahramanı bir çingene güzeli –çn.

3 (Dan.) Trommesal(er): Çeşitli mallar, hayvanlar ve yiyeceklerle birlikte kızların da satıldığı pazarlar. Kopenhag'ın şimdiki Vesterport semtinde 1671–1879 arasında böyle bir pazar vardı. "Trommesalen" ve "Kvægtorv" adları halen o civarda sokak ismi olarak kullanılır –çn.

cek; yağmur kesildi mi diye şöyle burnunu uzatıp dışarı gizlice göz atıvermekten bilhassa kaçınmak lazım. Bundan illa emin mi olmak istiyor, o zaman öne doğru kararlı bir adım atacak ve ciddiyetle gökyüzüne bakacak. Oldu ki kafasını dışarıya biraz meraklı, mahcup, kaygılı ve kararsız uzatıvermişse, hemen geri çekecek; o zaman her çocuk bu hareketin ne olduğunu anlar, adına saklambaç oynamak denir. Ve ben bu oyunda hep varım, çekingen duracağım, bir şey sorulunca cevaplamayacağım... Size dair aşağılayıcı düşünceler taşıdığımı sanmayınız, başınızı öyle uzatmakta hiçbir kötü niyetiniz yoktu, dünyadaki en masum hareketti. Karşılığında siz de benim hakkında kötü düşünmeyin, namusum ve itibarım bunu kaldırmaz. Ayrıca önce siz başladınız. Bu olay hakkında asla kimseye bir şey söylememenizi tavsiye ederim; haksız olan sizsiniz. Ben bir kavalyenin yapacağından başka ne yapmayı tahayyül edebilirim ki – şemsiyemi size ödünç vermek — Nereye kayboldu bu ufak kız? Çok iyi, aşağıya inmiş saklanmış, kapıcının kapı aralığına – Ne de sevimli bir yavru, cıvıl cıvıl, halinden memnun. – "Biraz önce binanın kapısında genç bir hanım vardı, başını dışarı bir uzatıp çekti, şemsiyesi yoktu galiba. Gördünüz mü acaba? Onu arıyoruz, ben ve şemsiyem." – Gülüyorsunuz. – İzin verir miydiniz, yarın uşağımı gönderip aldırırım, yoksa bir araba çağırmamı mı istersiniz? – Teşekküre değecek bir şey değil, sadece nezaket icabı masum bir davranış. – Uzun zamandır karşılaştığım kızlar arasında en neşelisi, bakışları o kadar çocuksu ki, lakin bir o kadar fütursuz, tabiatı öyle şirin, öyle saf ve masum ama yine de meraklı. – Tanrı'ya emanet ol yavrum, o yeşil pelerin olmasaydı seni daha yakından tanımak isterdim. – Store Købmagergade Sokağından aşağı doğru yürüyor. Nasıl da masum ve güvenilirdi, namus taslamaktan eser bile yoktu. Bakınız bir, adımları nasıl da hafif, başını nasıl da gamsızca arkaya atıyor. – O yeşil pelerin özveri gerektiriyor.

15 Mayıs

Teşekkür ederim iyi tesadüf, teşekkürümü kabul et! Dimdik ve gururluydu, gizemli, anlam dolu, tıpkı bir alaçam gibi, bir sürgün, bir düşünce, toprağın derinliklerinden gök katına doğru filizlenir ki anlatılamaz, kendi kendisi için de anlaşılmazdır, parçaları olmayan bir bütün. Gürgen ağacı kendine taç giydirir, yaprağı altında ne olup bitmişse anlatır, alaçamın ne tacı vardır ne de hikâyesi, kendi kendine karşı sır doludur – o genç kız böyleydi. Kendi içinde kendinden saklanmıştı, kendi dışından yukarı doğru tırmanıyordu, onda alaçamın gözü pek uçuşunda olduğu gibi kendi kendine yeterli bir gurur vardı, toprağa mıhlanmış olsa bile. Üzeri kederle örtülmüştü, tahtalı güvercinin ötüşü gibi, derin bir hasret ama hiçbir şeyde gönlü olmadan. Bir bilmeceydi o, kendi çözümüne kendine sır olacak şekilde sahipti, bir sır, bütün diplomatların sırları buna kıyasla nedir ki, bir muamma ve yeryüzünde onu çözecek o kelime kadar güzel ne olabilir ki? Dil denilen şey nasıl da belirleyici, nasıl da gebe: "Çözmek" ve burada nasıl da bir ikilem var; bu kelimenin geçtiği tüm kombinasyonlar ne de güzel, ne de sağlam duruyor! Ruh zenginliği bir muamma olduğuna göre, dilin bağı çözülmedikçe ve dolayısıyla muamma çözülmedikçe bir genç kız da bir muamma olarak kalır.

Teşekkür ederim iyi tesadüf, teşekkürümü kabul et! Eğer onu kışın görmüş olsaydım yeşil pelerinine sarınmış, belki soğuktan donmuş ve tabiatın sertliği bu genç kızın güzelliğini azaltmış olurdu. Ama şimdi tam tersine, ne büyük saadet! Onu ilk defa yılın en güzel zamanında, ilkbaharda aydınlık bir öğleden sonra gördüm. Doğru, kışın da avantajları var. Pırıl pırıl aydınlatılmış bir balo salonu doğrusu gece elbisesi içindeki bir genç kız için pek de gurur okşayıcı olabilir ama pek ender olarak orada boy göstermesi kendi yararınadır, oradaki her şey onu buna yüreklendirir, bu öyle bir dürtüdür ki istekleri kabul de etse ret de etse kız üzerinde rahatsız edici bir etkisi olur; ayrıca her şeyde biraz da faniliği ve

kibri çağrıştıran bir şeyler vardır, bu bir sabırsızlık yaratır ve dolayısıyla hazzı azaltır. Belli durumlarda balo salonundan vazgeçemeyebilirim, göz kamaştıran lüksünden, gençlik ve güzellikle dolup taşmasından, çok çeşitli güç oyunlarından; ama orada hissettiğim gerçek zevkten çok ihtimallerin uyandırdığı zevktir. Bir tek güzel değildir tutulduğum, bir bütündür; bir hayal tablosu geçer gider insanın önünden, orada bütün kadın siluetleri kendi aralarında yeniden biçimlenmiştir ve tüm bu hareketler bir şey aramaktadır, aradıkları görünmeyen bir resimdeki huzurdur.

Yer Nørreport'la Østerport arasındaki patikaydı. Saat takriben altı buçuktu. Güneş gücünü yitirmişti, ondan geriye kalan tek emare çevreye yayılan hafif bir ışık huzmesiydi. Tabiat daha rahat soluyordu. Göl sakin ve bir ayna gibi pürüzsüzdü. Blegdammen'daki şirin evlerin akisleri suya vurmuştu, su daha ileride metal karasına dönüşüyordu. Patikanın ve suyun öbür tarafındaki evlerin üzerine batan güneşin sönük ışıkları düşmüştü. Gökyüzü berrak ve tertemizdi, sadece ince bir bulut âdeta fark edilmeden süzülüyordu, gözlerinizi göle dikerek takip edebilirdiniz ve gölün parlak alnının üzerinde gözden kayboldu. Tek bir yaprak kıpırdamıyordu. – Oydu. Yeşil pelerin yapmış olsa bile, gözlerim bana bir azizlik yapmamıştı. Uzun zamandır kendimi hazırlamama rağmen heyecanıma hâkim olmam imkânsızdı, yakındaki kırlıkta şakıyan tarlakuşunun inişli çıkışlı sesinde fark edilen heyecan gibi bir kabarıp bir sönüyordu.

Yalnızdı. Ne giymişti yine unuttum ama bir hayali var gözlerimin önünde. Yalnızdı, meşgul görünüyordu ama kendiyle değil, düşünceleriyle. Düşünmüyordu ama düşünceleri sessiz ve sakin kıpırtılarla yüreğinde bir özlem tablosu çizmişlerdi, önsezinin sahip çıktığı bir tablo, genç bir kızın karmakarışık iç çekişleri gibi anlaşılmaz. Ve o en güzel demindeydi. Bir kızın gelişip serpilmesi bir oğlanınkine benzemez; bir kız büyümez, bir kız doğar. Oğlansa hemen gelişmeye başlar ve bu uzun zaman alır; kızın dünyaya gelmesi

uzun zaman alır ve ergin doğar. Ondaki sonsuz zenginliğin kaynağı bu; o doğduğu anda ergindir ama doğum ânı geç gelir. Bundan ötürü iki defa doğuyor, ikinci defası evlendiği an veya daha doğrusu tam o an dünyaya gelmeyi durdurur ve doğar. Jüpiter'in alnından tamamen olgunlaşmış olarak dışarı fırlayan yalnız Minerva değil, okyanus dalgalarının arasından tüm güzelliğiyle yükselen yalnız Venüs değil, kadınlığı etraftakilerin gelişme dediği şeyle çarpıtılmamış her genç kız için de böyle. O kademe kademe uyanmaz, bir kerede uyanır ama etrafındakiler onu vaktinden erken uyandırma dikkatsizliğinde bulunmadılarsa çok daha uzun rüya görür. Lakin bu rüya hali sonsuz bir zenginlik.

O kendisiyle değil kendinde meşguldü ve bu meşgale kendi içinde ebedi bir huzur ve sükûnetti. Bir genç kız bu sıfatla zengindir, o zenginliği benimseyip içine almak onu zenginleştirir. O zengin bir varlık, bir şeye sahip olduğunun farkında olmasa da zengin; o bir define. Üzerini gizli bir huzur sardı ve bir nebze keder. Gözlerini kolayca kaldırdı, cinlerin kaçırdığı Psyche kadar hafif, hatta daha bile hafif; çünkü kendini taşıyordu. Bırakın kilise Meryem Ana'nın göğe kabulünü tartışsın, bana anlaşılmaz gelmiyor, o artık bu dünyaya ait değildi ama bir genç kızın hafifliği yer çekimi kanunuyla alay eder.

Kendisi bir şey fark etmedi ve kendisinin de fark edilmediğini sandı. Ben mesafemi korudum ve görüntüsünü içime çektim. Yavaş yürüyordu, ondaki huzuru veya etrafındaki sükûneti bozacak hiçbir telaş belirtisi yoktu. Gölün kıyısında bir oğlan oturmuş balık avlıyordu, genç kız durdu ve hareket etmeden suyun ayna gibi yüzeyini ve küçük akarsuyu seyretti. Çok da hızlı yürümemişti ama biraz ferahlamak istedi; şalının altından boynuna doladığı ufak eşarbı çözdü; gölden gelen hafif esinti çıplak göğsü yelpazeledi, kar gibi beyaz lakin ılık ve dolgun. Oğlan avının bir şahidi olmasından hoşnut görünmüyordu, soğukça bir bakışla arkaya döndü ve genç kızı izledi. O haliyle gerçekten komik bir görüntü

arz ediyordu, genç kız ona gülmeden edemediyse ayıplayamam. Öyle gençlere özgü bir edayla güldü ki; oğlanla yalnız kalmış olsaydı, sanırım onunla saç saça baş başa girmeye korkmazdı. Gözleri kocaman ve pırıl pırıldı; insan onlara baktığında öyle karanlık bir parlaklıkları vardı ki içlerindeki sonsuz derinliği ele veriyorlardı ama oraya nüfuz etmek imkânsızdı; saf ve masumdu, munis ve sakindi, güldüğünde kurnazlık doluydu. Hoş kavisli bir burnu vardı; ona yandan baktığımda sanki alnının içine doğru kayboluyor gibiydi, bu yüzden biraz daha kısa ve biraz daha cüretkâr bir görünüşü vardı.

O ilerledi, ben takip ettim. İyi ki patika yürüyüş yapan insanlarla kaynıyordu; ben arada bir ona buna takılıp iki çift laf ederken onun uzaklaşmasına izin verdim, sonra hemen tekrar arayı kapattım, böylece belli bir mesafede arkasından gidip onun ağır temposuna uymak külfetinden kendimi kurtarmış oldum. Østerport'a doğru yürüdü. Kendimi göstermeden onu daha yakından görmek istiyordum. Tam köşede bir ev vardır, oradan bakarak bu emelime ulaşabilirdim. O evde yaşayan aileyi tanıyordum ve teklifsiz bir ziyarette bulunabilirdim. Son hızla ilerledim, sanki onu hiç fark etmemiş gibi yanından geçtim. Arayı epey açmış, eve ulaşmıştım. Evin sakinlerine selam verip hal hatır sordum, bu arada patikaya bakan pencereyi de gözüme kestirdim ve önünde vaziyet aldım. O yaklaşıyordu, ben ona bakıyordum, bakıyordum, bir taraftan da misafir odasındakilerle çay içiyor, çene çalıyordum. Yürüyüşünden kayda değer bir bale okuluna gitmemiş olduğunu anlaşılıyordu ama yine de o adımlarda bir gurur vardı, doğal bir asalet, lakin kendisinin farkında değildi. Hiç tahmin etmediğim halde onu bir kere daha iyice görme imkânı bulmuştum. Pencereden patikanın ilerisini göremiyordum ama göle uzanan bir iskele fark ettim ve bir de baktım ki orada. Belki çevredeki bir köyde oturuyordur diye düşündüm, belki de bu civarda bir yerde ailesinin yazlığı vardı.

Geri dönüverir de onu gözden kaybederim diye korkusuyla ziyaret fikrimden çoktan pişman olmuştum, evet, iskelenin en ucunda görünmesi sanki gözden kaybolmak üzere olduğuna alametti; daha yakına gelince olacağı gibi. Evin yanından geçiyordu işte, şimşek gibi şapkamı ve bastonumu kaptım, mümkün olursa, tekrar tekrar yanından geçmek ve sonra tekrar tekrar gerisinde kalıp arkasından takip etmek için, ta ki oturduğu yeri öğrenene kadar – ve bu telaşla tam o sırada çay servisi yapan kadının koluna çarpıverdim. Feci bir feryat duyulur, ben elimde şapkam ve bastonum, sadece bir an önce çıkıp gitme derdindeyim, durumu yatıştırmak ve veda vaziyeti hazırlamak için heyecanla haykırıyorum: "Dökülen çaya tanık olan Kabil gibi buradan sürgüne gönderileceğim." ama sanki her şeyin birlik olup bana karşı çıkması yetmezmiş gibi, ev sahibinin o üstün kavrayış yeteneğiyle söylediklerimden bir kırgınlık anlamı çıkaracağı tutar, yüksek ve görkemli bir ses tonuyla, bir fincan çay içmeden gitmeme müsaade etmeyeceğini beyan eder; onları yoksun bıraktığım çay servisini hatamı telafi etmek için kadınlara bizzat yaparım. Ev sahibinin o şartlar altında zor kullanmayı bile nezaketten sayacağından fazlasıyla emin olduğum için kalmaktan başka yapacak şey yoktu. O ise sırra kadem basmıştı.

16 Mayıs

Âşık olmak ne güzel, âşık olduğunu bilmek ne enteresan. İşte fark burada. Onun bir kere daha gözlerimin önünden kaybolduğu düşüncesi canımı sıkabilir; lakin bir bakıma beni memnun da eder. Onun zihnimdeki resmi gerçek görüntüsüyle ideal görüntüsü arasında bocalar, sendeler durur. Şimdi bu resmi gözlerimin önüne getiriyorum; ama ya gerçekliğin ta kendisi olduğu için ya da gerçeklik aslında onun vesilesi olduğu için, kendisine mahsus bir büyüsü var. Sabırsız değilim, zira o bu kentte yaşıyor olmalı ve bu benim için şu an yeterli. Resminin bana ayan beyan görünmesinin

şartı bu olasılık; her şeyin keyfi ağır ağır çıkarılmalı. Ama benim sakin olmam gerekmez mi, kendini tanrıların sevgilisi farz eden ben ve âşık olmak gibi ender bir mutluluğa nail olan ben? Ve bu ne sanatın ne ilmin el koyabileceği bir şey, bu bir hediye. Erotik aşkı yeniden alevlendirmeye muvaffak olduğum için en azından ne kadar süreceğini de görebilmek istiyorum sadece. Bu aşka ilkine asla yapmadığım gibi sarılıyorum. Böyle bir imkân insanın eline nadiren geçiyor, geçince de olabildiğince faydalanmak lazım; insanı umutsuzluğa sürükleyen de bu, bir kızı baştan çıkarmanın sanat yanı yok, lakin baştan çıkarılmaya layık birini bulmak için şans gerek. – Aşk muammalarla dolu, ilk aşk da bir muamma, hafifler sınıfından olsa bile – çoğu insan acele eder, nişanlanır yahut başka aptalca şeylere kalkışır, sonra göz açıp kapayıncaya kadar her şey biter ve onlar ne neyi fethettiklerini bilirler ne de neyi kaybettiklerini. O bana iki kez göründü ve kayboldu; bu demek ki yakında daha sık görünecek. Yusuf, firavunun rüyasını yorumlarken şöyle demişti: Bir şeyin rüyasını iki defa görürsen tez elden gerçekleşecek demektir.[1]

Ne de olsa, meydana çıkmaları hayatın özünü teşkil eden güçleri biraz daha önceden görebilmek enteresan olurdu. O genç kız hâlâ sükûnet ve huzur içinde yaşıyor; benim varlığımın farkında bile değil, içimden geçenlerin de öyle, geleceğini tetkik ederken ki maharetimin ise hiç farkında değil; ruhum daha fazla gerçeklik talep ettikçe, daha da güçleniyor. Bir kız ilk bakışta insanın üzerinde, ideal olanı uyandıracak kadar derin bir izlenim yaratmamışsa, o zaman gerçeklik çoğunlukla pek öyle arzulanacak bir şey değildir; lakin yaratmışsa, o zaman insan ne kadar deneyimli olursa olsun çoğunlukla kendini bozguna uğramış gibi hisseder, afallar. Elinden, gözünden ve zaferinden şüphede olana, o ilk durumda, tam da o afallama halinden ötürü olağanüstü güçlere sahip olduğundan, saldırıyı göze almasını tavsiye ederim hep; zira bu şaşkın bozgun duru-

[1] Kutsal Kitap, Yaratılış, 41:32 –çn.

mu duygudaşlığın ve bencilliğin tuhaf bir karışımıdır. Diğer taraftan erkek bu durumdan zevk almaz; çünkü duruma kendisini kaptırmış, onun içine saklanmıştır. En güzel olana karar vermek zor, en enteresan olana ise kolay. Buna rağmen had sınırına olduğunca yaklaşmak daima iyi. Esas haz burada, başkaları neden haz duyar, bir fikrim yok. sadece sahip olmak çok da önemli değil ve böylesi âşıkların kullandıkları yöntemler de kâfi derecede sefil oluyor; paraya pula, güce nüfuza, uyku ilacı ve benzeri şeylere bile tenezzül ediyorlar. Ama içinde mutlak terk edişe yer olmayan aşk nasıl haz verir ki; yani taraflardan birinin terk etmesine? Lakin bu genellikle akıl gerektirir ve bu âşıklar çoğunlukla bundan mahrumdurlar.

19 Mayıs

Evet, adı Cordelia, Cordelia! Güzel bir isim, bu da önemli, aksi halde en dokunaklı atıflarda çirkin bir isim zikretmek zorunda kalmak sık sık ziyadesiyle rahatsız edici olabilir. Onu daha çok uzaktayken tanıdım, solunda iki kızla yürüyordu. Adım atışları birazdan duracakları izlenimi uyandırıyordu. Sokağın köşesinde durdum ve tabelayı okudum, bir yandan da yabancımı gözlüyordum. Birbirleriyle vedalaştılar. İki kız muhtemelen yanlış bir istikamette ilerlemişlerdi ki geri dönüp aksi yönde devam ettiler. O, benim bulunduğum köşebaşına doğru ilerledi. Birkaç adım atmıştı ki kızlardan biri koşarak arkasından geldi ve duyabileceğim bir sesle: Cordelia! Cordelia! diye seslendi. Üçüncü kız da arkasından geldi; kafa kafaya verip özel bir danışma toplantısı yaptılar, sırlarını duyabilmek için boşuna kulak kabarttım; birden üçü de gülmeye başladı, hemen sonra da iki kızın daha önce gittiği tarafa doğru epey hızlı adımlarla uzaklaştılar. Arkalarından takip ettim. Ved Stranden'da bir eve girdiler. Cordelia'nın bir süre sonra evden çıkıp yalnız geri döneceğini farz ederek bir süre bekledim. Tahmin ettiğim gibi olmadı.

Cordelia! Gerçekten hoş bir isim. Lear'ın[1] üçüncü kızının da adı buydu, kalbi dudaklarında hayat bulamayan, yüreği kabardığında dudakları sessiz kalan o olağanüstü kız. Benim Cordelia'm da böyle. Ona benziyor, buna eminim. Ama başka bir anlamda kalbi dudaklarında hayat buluyor ama kelime formunda değil, daha candan bir şekilde, bir öpücükle. Dolgun dudaklarından nasıl da sağlık fışkırıyor! Asla bundan daha güzelini görmemiştim.

Gerçekten âşık olduğumu anlayabilmemi sağlayan şeylerden biri de bu konuyu kendime karşı bile nasıl da bir sırmış gibi ele aldığımdır. Bütün aşklar sırlarla doludur, vefasız aşklar bile, eğer ki uygun estetik unsura sahiplerse. Ne sırdaş edinmek ne serüvenlerimle böbürlenmek aklımdan geçmiştir. Ama oturduğu yeri öğrenememiş olsam da sık sık gelip gittiği bir yeri öğrenmiş olmak da benim için hayli tatmin edici ve sevindirici bir sonuç. Bu şekilde muhtemelen hedefime daha da yaklaşmış oldum. Onun dikkatini çekmeden gözlemlerime başlayabilirim ve bu sabit noktadan ailesine sokulmak benim için zor olmayacak. Diyelim ki zor oldu – eh bien![2] o zaman zor da kabulüm; yaptığım her şeyi con amore[3] yapıyorum; bunun için de con amore seviyorum.

20 Mayıs

Girip kaybolduğu o ev hakkında bugün bilgi topladım. Üç mutlu kız evlat sahibi dul bir kadının eviymiş. Kaynağımda haberler bol, sahip oldukları ölçüde yani. Burada tek zorluk bu bilgileri üç ağızdan anlamak; çünkü hepsi aynı anda konuşuyor. Adı Cordelia Wahl ve bir donanma kaptanının kızı. Babası birkaç yıl önce ölmüş, annesi de. Çok sert ve kuralcı bir adammış. Kız şimdi o evde halasının yanında yaşıyor; kadın erkek kardeşine çok benziyor, onun dışında çok saygıdeğer bir kadın. İyi güzel de, ev hakkında hiçbir şey bil-

---

1 *Kral Lear*, William Shakespeare –çn.

2 (Fr.) Peki öyleyse –çn.

3 (İt.) Aşkla, aşk uğruna –çn.

miyorlar, oraya hiç gitmemişler ama Cordelia sık sık onlara geliyor. O ve diğer iki kız saray mutfağında eğitim görüyorlar. Her gün öğleden sonraları erkenden oraya gidiyor, bazen öğleden önceleri de, hiç akşamleyin değil. Çok münzevi bir hayat tarzları var.

Evet, hikâye de bu kadar, Cordelia'nın evine sessizce süzüleceğim hiçbir köprü görünmüyor ufukta.

Hayatın acıları, karanlık yanları hakkında bir fikri var, bunu kim tahmin edebilirdi ki. Ama bu hatıralar oldukça eskiye, bu genç hanımın farkına bile varmadan altında yaşadığı bir ufka ait. Bu iyi, bu ondaki kadınsılığı korumuş oluyor, yüzüne gözüne bulaştırmamış oluyor. Diğer taraftan bu tarafını işleyip geliştirmek de anlamlı olacak, tabii insan onu nasıl ortaya çıkarabileceğini biliyorsa. Bu tip şeyler genellikle gurur verir, ezici olmadıkları nispette ve bu kızda eziklikten eser yok.

21 Mayıs

Volden'da[1] oturuyor, pek iyi bir konum değil, tanışmama vesile olabilecek hiç tanıdığım yok orada; insanın göze çarpmadan incelemelerine başlayacağı hiçbir halka açık yer de yok. Surlar pek uygun bir yer olamaz, insan orada çok göze batar. Aşağıdaki yolun diğer tarafında, surların tam dibindeki hattan yürüsen, bir tek insan yok etrafta, fazla göze batar, yahut evlerin tam altından yürümek lazım ki kimse görmesin. Ev köşede. Avluya bakan pencereleri sokak tarafından da görülebiliyor, zira yanda ev yok. Yatak odası muhtemelen o tarafta olmalı.

22 Mayıs

Onu ilk defa bu sabah bayan Jansen'ın yanında gördüm. Beni tanıştırdılar onunla. Bu bayan Jansen'i pek ilgilendirmemiş gibiydi, bana da öyle dikkat etmedi. Onu daha iyi gözlemle-

[1] Kopenhag'ın seçkin semtlerinden biri –çn.

yebilmek için, mümkün olduğunca göze çarpmamaya çalıştım. Çok kısa kaldı; sadece kızlarını almaya gelmişti, saray mutfağına götürecekti. Jansen'ın iki kızı paltolarını giyerken, ikimiz odada yalnız kaldık ve gayet soğuk neredeyse lakayt bir havayla bir iki laf ettim, o da oldukça nazik bir tavırla cevapladı. Sonra gittiler. Refakat etmeyi teklif edebilirdim ama bu ne de olsa çapkınlığımı dénoncer[1] etmeye yeter de artardı ve onu bu yolla kazanamayacağıma kanaat getirmiştim. Amma velakin onun gitmesinin ardından ben de oradan ayrılmayı tercih ettim ve yine de saray mutfağına doğru ama diğerlerinden epey daha hızlı ve farklı bir güzergâhtan, öyle ki onlar Store Kongensgade'ye saptıklarında, büyük bir hızla yanlarından geçtim, selam filan vermeden, şaşırıp kaldılar.

23 Mayıs

O eve girmem şart, bu hususta asker dilinde denildiği gibi, ateşe hazırım. Şimdilik hayli uzun ve zor bir iş olacağa benziyor. Hayatımda daha önce onlar kadar içe kapanık yaşayan bir aile daha görmedim. Sadece o ve halası. Ne erkek kardeşler var, ne yeğenler, bağ kurabileceğim hiçbir yakın bile yok, koluna takacağın hiçbir uzak akraba bile. Tek kolum aşağıya sarkık dolaşıp duruyorum, o sıralarda ne pahasına olursa olsun birini koluma takıp dolaşmam, kolum hep hazır bulundurulmak zorunda olunan bir borda kancası, belirsiz kazançlar için tasarlanmış, günün birinde bir yerlerden uzak bir akraba veya arkadaş ortaya çıkıverirse uzaktan şöyle kolumun altına alabileyim diye – ve sonra sarılıp tırmanmaya başlarım. Ayrıca, bir ailenin bu kadar izole yaşaması yanlış da; zavallı kız dünyayı görüp öğrenmekten mahrum edilmiş, bunun yol açabileceği diğer daha tehlikeli neticeler de cabası. Böyle bir hayatın sonuçları her zaman kötü olur. Kur yaparken de öyle. Böylesine izole bir hayat

1 (Fr.) Ele vermek –çn.

insanı sadece önemsiz hırsızlara karşı garantiye alır. Giren çıkanı bol olan bir evde fırsatlar hırsız yaratır. Ama pek bir önemi de yoktur; zira böyle kızların çalınacak pek bir şeyi yoktur; on altı yaşına geldiklerinde, kalpleri çoktan baştan başa dolmuş bir isim defteri olmuştur bile ve ben birçoğunun daha önce adlarını yazdığı yere kendi adımı yazmaktan asla haz etmemişimdir; adımı pencere çerçevesine veya meyhane duvarına veya Frederiksberg Have[1] parkındaki bir ağaca veya banka kazımak aklımın köşesinden hiç geçmez.

27 Mayıs

Ona daha çok gördükçe, insanlardan uzak bir kişiliği olduğuna dair inancım da artıyor. İnsan böyle olmamalı, kaldı ki gencecik bir insan; çünkü gelişimi esasen başkalarında kendi aksini görebilmeye dayanıyor ki bunun için de insanlarla temas edip pişmesi lazım. Bir genç kızın bu nedenle ilginç de olmaması lazım, zira ilginçlik daima insanın kendi aksini görebilmesini de içerir, tıpkı bu nedenle sanatta da ilginç olanın daima sanatçısını da göstermesi gibi. İlginç olarak memnun etmek isteyen bir genç kız daha ziyade kendisini memnun eder. Bu, estetik açıdan, cilvenin her türünde sakınca görmektir. Tabiatın kendi kıpırtısı olan sahte cilveye gelince, o bambaşka bir şeydir; mesela kadına özgü alçakgönüllülük daima işvelerin en güzelidir. Böyle ilginç olmayı seçen bir kız memnun etmede başarılı olabilir ama aynen kendisinin kadınlığından feragat etmesi gibi, memnun ettiği erkekler de kadınsı erkeklerdir çoğunlukla. Böyle bir kız aslında erkeklerle olan ilişkileriyle ilginçleşir. Kadın zayıf cinse mensup, yine de gençken kendi ayakları üzerinde durmak, onun için, erkeklere kıyasla çok daha önemlidir, o, kendi kendine yetebilmeli; ama neden ve nasıl kendine yettiği de yalnızca bir yanılsamadır; doğa bunu ona sanki bir

[1] Kopenhag'ın batısında, eski Frederiksberg Sarayının bahçesi. Kral VI. Frederik (1768-1839) bu bahçeyi halka açık hale getirmiştir –çn.

prensesmiş gibi çeyiz diye bahşetmiştir. Ancak onu asıl izole hale getiren, böyle bir yanılsamaya saplanıp kalmasıdır.

Bir genç kız açısından neden hiçbir şeyin diğer genç kızlarla fazla haşır neşir olmasından daha ahlak bozucu olmadığı üzerinde sık sık kafa yormuşumdur. Nedeni muhtemelen böyle bir birlikteliğin hiçbir kefeye oturmuyor olması, ne de bir şeye benzer ne bir başka şeye. Bu bir yanılsama yaratır ama bir kesinlik sağlamaz. Erkeğe eşlik etmek kadının en temel niteliğidir,[1] lakin kendi cinsiyle fazlaca birlikte olunca bunun üzerinde bir refleksiyona neden olur ve bu da onu sosyete kadınlarının refakatçisi yapıverir. Dil burada çok betimleyici bir rol üstleniyor; erkeğe efendi deniyor ama kadına uşak-iye ve bu kabilden birşey denmiyor, hayır, gereklilik şartı kullanılıyor; kadın "refakatçi," "refakatçi-ye" değil. Ne zaman ideal bir genç kız tipi düşünecek olsam onu hep dünyada yapayalnız tahayyül ederim ve böylece sadece kendine tahsis edilmiş ama en önemlisi hiç kız arkadaşı olmayan bir genç kız. Evet doğru, üç tanrısal güzellik[2] vardı ama herhalde onları aralarında konuşurken tahayyül etmek kimsenin aklına gelmedi; o sessiz trio, dişil güzelliğin birliğini teşkil eder. Bu manada, bakire odalarının[3] yeniden kullanıma açılmasını önermeyi bile düşünebilirdim, tabii bu cebrin bir de mahzurlu sonuçları olmasa. Bir genç kız için en makbulü, ona hürriyetini teslim etmek ama fırsatlar yaratmadan. Bu onu güzelleştirdiği gibi, ilginçlikten de kurtarmış olur. Diğer kızlarla çok zaman harcamış bir genç kıza bekaret duvağı veya gelin duvağı takmak nafile; ancak yeterli derecede estetik duyarlılığa sahip bir erkek, daha derin ve daha mümtaz anlamda masum bir kızın ona duvağıyla verildiğini görür, gelin duvağı âdeti olmasa bile.

---

1 Kutsal Kitap, Yaratılış, 2:18-23 –ed.n.

2 Yunan mitolojisinde Zeus'un güzellik, sevinç ve şenlik tanrıçaları olan üç kızı Aglaia, Euphrosyne ve Thalia –çn.

3 Eskilerde, özellikle ortaçağ Avrupa'sında evli olmayan kadınlara evde ayrı bir bölme ya da özel oda ayrılması geleneği –çn.

Bu hanım kız sert bir terbiye görmüş, bunun için ebeveynlerine kabirlerinde derin hürmetlerimle bol rahmet dilerim; çok içine kapanık bir hayat sürüyor, bunun için de, teşekkürlerimi ifade etmek için halasının boynuna sarılabilirim. Onun, hayatın zevklerinden haberi yok, havadan sudan konuşmaktan da. Gurur sahibi, diğer genç kızların hoşuna giden şeylere o meydan okuyor, olması gerektiği gibi. Bu, durumu kendi yararıma çevirebilmek için kullanmayı öğrenmem gereken bir sahtelik. Süs püs, debdebe ona diğer kızlar gibi zevk vermiyor; az da olsa tartışmalara girmeyi seviyor ama bu da, onun gibi merakları olan bir genç kız için gerekli. Hayal dünyasında yaşıyor. Kötü ellere düşmüş olsa, bu ondaki kadınsı olmayan yanları yüzeye çıkarırdı, çünkü onun ruhu derin bir kadınsılıkla dolu.

30 Mayıs

Yollarımız her yerde kesişiyor. Bugün ona üç kez rastladım. Her bir gezintisinden haberdarım, ne zaman ve nerede rastlayacağımı biliyorum ama bu becerimi bir tek karşılaşma elde etmek için kullanmıyorum; aksine, feci derecede müsrifim. Bana genelde saatler alan bir bekleme süresine patlamış bir karşılaşma benim için önemsiz sınıfından ve hiç düşünmeden elden çıkarıyorum; onunla karşılaşmıyorum, varoluşunun yamacından teğet geçiyorum. Mesela, bayan Jansen'a gideceğini biliyorsam, eğer ki o defalık çok özel bir gözlem yapmak istemiyorsam, oraya onunla aynı saatte varmıyorum; hep ondan daha erken varmayı tercih ediyorum, mümkünse öye ayarlıyorum ki ona ya kapıda ya merdivenlerde rastlıyorum, o gelirken ben gidiyor oluyorum ve yanından umursamadan koşar adımlarla geçiyorum. Bu etrafına ördüğüm ilk ağ. Sokakta karşılaşırsak onu yolundan alıkoymuyorum, nezaketen bir iki kelimeyle hal hatır sormuyorum, yakınına asla yanaşmıyorum, uzak mesafeden hedef alıyorum. Israrlı karşılaşmalarımız dikkatini çekmiş olmalı, ufkunda yeni bir cismin belirdiğinin artık herhalde farkın-

da, bu cismin hareketi tuhaf ama rahatsız edici olmayan bir tarzda kendininkine müdahale ediyor; ama o hareketin ardındaki temel kural hakkında hiçbir fikri yok, hemen sağa sola bakmak geliyor içinden, hedef noktasını acaba keşfedebilir miyim diye; o nokta, ta kendisi ama bunu fark edebilmek için gereken bilgi ne onda ne de onun antipotunda[1] var. Onda da tıpkı genelde diğerlerinde uyandırdığım izlenimi uyandırıyorum; bir sürü işin peşinde olduğumu zannediyorlar, fikren devamlı hareket halindeyim ve Figaro'nun[2] ağzıyla konuşuyorum: Aynı anda bir, iki, üç, dört entrika, işin keyfi burada. Taarruza başlamadan önce ona ve onun ruhsal durumuna iyice aşina olmalıyım. Birçoğu, genç bir kızın tadını, tam köpürme anındaki bir bardak şampanya gibi çıkarır, ah evet, ne harikuladedir ve çoğu genç kızla ulaşılabilecek doruk noktası da herhalde bu; lakin daha fazlası da var. Karşısındaki kimse netliği ve şeffaflığı kaldıramayacak kadar narinse, haliyle, insan o zaman belirsizliğin tadını çıkarır, görünüşe göre bu genç kız bunu kaldırabiliyor. Erotik aşk, insan ona teslim olabildiği nispette ilginçleşir. Bu anlık haz, görünüşte olmasa da ruhsal anlamda bir tecavüzdür ve tecavüz de sadece farazi bir haz olabilir, çalıntı bir öpücük gibi, özü olmayan bir şey. Hayır, insan işi, kızın hürriyetini korumak için bir tek zorunluluğu varmış –yani teslim olmak–, tüm saadeti bunda yatıyormuş, bu teslimiyet için âdeta yalvarsa da, hâlâ hürmüş gibi hissedebileceği bir raddeye getirmeye muvaffak olursa, o zaman bu zaten bir hazdır ama bu haz daima ve yalnızca manevi anlamdadır.

Cordelia! Ne şahane bir ad. Evde oturmuş, papağan gibi tekrarlıyorum: Cordelia, Cordelia, biricik Cordelia'm, benim Cordelia'm. Bir gün, belirleyici bir durumda, bu kelimelerin ağzımdan nasıl olağan çıkacağını düşündükçe kendimi gülmekten alıkoyamıyorum. Bir insan her zaman bir ön inceleme yapmalı, her şey önceden hakkıyla hazırlanmalı. Şa-

[1] Yeryüzünde bir noktanın kutupsal karşıtı –çn.

[2] Mozart'ın *Figaro'nun Düğünü* adlı operası (2. perde, 2. sahne) –çn.

irlerin hep bu mahrem ânı, âşıkların aşk denizine ayaklarını şöyle bir değdirip değil (ki işi asla daha ileriye götüremeyenlerin sayısı muhakkak hayli kabarık olmalı), topyekûn içine dalarak, bu vaftiz töreniyle yeniden doğmalarının üzerinden sadece bir dakika geçmiş olsa da, birbirlerine sanki ta eskiden beri tanışıyorlarmış gibi baktıkları bu harikulade anı tasvir etmelerine şaşmamalı. Bir genç kız için bu her zaman en harikulade andır ve bunun hakkıyla tadını çıkarmak için de insanın hep biraz daha yüksekte durması gerekir, böylece o sadece vaftiz edilen değil, aynı zamanda rahip de olur. Bir nebze ironiyle bu anın ikinci demi en ilgincidir, bir manevi soyunma sahnesi. İnsana oyunu bozmamak için yeterince şairane olmak yetebilir ama çapkının da hep pusuda beklemesi gerekir.

2 Haziran

O çok gururlu, epeydir bunun farkındayım. Jansen ailesinin diğer üç ferdiyle beraber otururken çok az konuşuyor; onların çene çalmalarından besbelli sıkılıyor, dudaklarındaki belli bir gülümseme bunu gösteriyor. Ben bu gülümsemeye bel bağladım. – Bazen de, Jansen ailesinin şaşkın bakışları önünde, bir oğlan çocuğundan beklenebilecek çılgınlıklara baş vurabiliyor. Nasıl bir çocukluk geçirdiğini hatırlayınca buna hiç şaşmıyorum. Kendinden bir yaş büyük olan bir ağabeyi varmış. Sadece bir baba ve bir erkek kardeş görmüş etrafında, boş konuşmalara karşı tiksinti uyandıracak kadar sert sahnelere şahit olmuş. Annesiyle babasının mutlu bir evliliği olmamış; başka bir genç kızı az çok etkileyen şeyler onun üzerinde hiçbir etki uyandırmıyor. Genç kız olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında kafasının karışık olduğu muhtemel. Belirli anlarda kız değil de erkek olmayı bile arzu ediyor olabilir.

Onda hayal, ruh, ihtiras, kısacası bütün temel değerler var, öznel refleksiyon haricinde. Bugün vuku bulan bir olay bu tahminimi doğruladı. Jansen'ların evinden aldığım bil-

giye göre, piyano çalmayı bilmiyor, bu halasının ilkelerine ters düşüyor. Böylesi bir durum beni hep hayıflandırmıştır. Müzik bir kızla ilişki kurabilmek için iyi bir yol, ama insan usta pozu takınmamaya dikkat edebilirse. Bugün bayan Jansen'ın evine gittim, kapıyı tıklatmadan sessizce araladım, bu genelde işime yarayan bir küstahlık, ancak çok istinai durumlarda zaten açık olan bir kapıyı tıklatma saçmalığına baş vurururum –orada piyanonun başında tek başına oturmuştu– gizlice bir şeyler çalıyordu –basit bir İsveç parçası– bir türlü doğru çalamadı, sabrı taştı ama hemen ardından ses perdeleri yeniden yumuşadı. Kapıyı kapattım ve dışarıda bekledim, ruh halinin çalkantılarını dinledim, bazen aşka gelip öyle canlı basıyordu ki tuşlara, bana ister istemez bakire kız Mettelil'i[1] hatırlattı, –altın arpın tellerine öyle hızla vurmuştu ki göğüslerinden süt fışkırmıştı– ama onun çalışında hem hüzünlü hem de *ditirampi*[2] anımsatan bir hava vardı. – Acele edip bu ânı değerlendirebilirdim – gerçi o zaman da aptallık etmiş olurdum. Anılar sadece bir koruyucu kılıf değil, aynı zamanda bir nevi şiddetlenme, genişleme ortamıdırlar, anıların içine sindiği her şey iki misli gibi görünür. İnsan sık sık kitaplarda, bilhassa ilahi kitaplarında, küçük bir çiçek bulur – onun orada muhafaza edilmesinin sebebi o anın güzelliğidir ama anısı çok daha güzeldir. Anlaşılan piyano çaldığını gizlemek istiyor, belki sadece bu basit İsveç parçasını çalabiliyor – belki de bu parça ona bir nedenle ilginç geliyor. Bütün bunları bilmiyorum, bu ufak hadise o yüzden benim için böylesine önemli. Onunla daha içli dışlı konuşma safhasına bir gelelim, o zaman onu hiç farkettirmeden bu noktaya yönlendireceğim ve bu tuzağa düşmesine göz yumacağım.

---

1 "Herr Medelvold" adlı halk şarkısına gönderme yapılıyor, ancak oradaki kızın adı Sidsellille'di –çn.

2 (Lat.) Dithyrambos. Antik Yunan'da Dionysos şerefine okunan tören şarkısı –çn.

3 Haziran

Ona hangi gözle bakacacağım hususunda henüz kendimle bir uzlaşmaya varamadım; bu nedenle çok sessiz kalıyorum ve kendimi arka planda tutuyorum – evet, ileri savaş hattındaki bir asker gibi, toprağa kapanır ve yaklaşan düşmanın en ufak yankısını bile işitebilir. Ben aslında onun için yokum, olumsuz bir ilişki anlamında değil, var olmayan bir ilişki anlamında. Hâlâ da hiçbir denemeye girişmedim. Onu görmek ve sevmek aynı şeydi – aşk romanlarının dediği gibi – evet, aşkın hiç diyalektiği olmasaydı bu pekâlâ doğru da olabilirdi; zaten romanlardan aşk hakkında ne öğrenir ki bir insan? Görev süresini kısaltmaya yarayacak bir alay katışıksız yalan.

Şimdiye dek topladığım bilgilerden sonra, geriye bakıp da onun ilk karşılaşmamızda bende uyandırdığı izlenimi düşününce, onun hakkındaki düşüncemin değişmiş olduğunu görüyorum, hem benim hem onun lehine olarak. Bir genç kızın yalnız başına sokakta dolaşması da, içine kapanması da bu zamanın tarzına uymuyor. O, benim sert kıstaslarımla denenip notunu aldı: Şirin. Ama şirinlik geçici bir faktör, dün gibi, gün bitince kayboluyor. İçinde yaşadığı çevrede, yaşamın gelgitlerine en azından kendi kadar uzaktan aşina o muhitin içinde hiç tahayyül etmemiştim.

Hangi duygulara aşina olduğunu bilmek isterdim. Herhalde daha hiç âşık olmamıştır, ruhu bunun için bayağı bir karış havada, kendilerini, zamanından önce bir âşığın kollarında öylesine *geläufigt*[1] tahayyül edebilen, o teorik olarak tecrübe edinmiş, hiç el değmemiş kızlarla arasında zerre kadar bir benzerlik yok. Karşılaşmış olduğu gerçek hayat elçilerinin gücü, onun rüyayla gerçek arasındaki bağlantı konusunda kafasını karıştırmaya yetmemiş. Ruhu hâlâ ideallerin kutsal *ambrosiası*[2] ile besleniyor. Ama kafasındaki ideal herhalde bir romandaki çoban kız veya bir kadın kah-

---

1 (Alm.) Kolaylıkla, rahat, kıvrak, akıcı –çn.

2 Yunan mitolojisinde, tanrıların ölümsüzlük veren besinleri –çn.

raman veyahut bir gözde değil, olsa olsa bir Jeanne d'Arc veya bu kabilden bir şey olabilir.

Mesele her zaman olduğu gibi, kadınsılığının dışarıya yansımasına göz yumacak kadar güçlü mü değil mi, yoksa o kadınsılığın keyfine sadece bir güzellik ve şirinlik olarak mı varılabileceği; mesele, karşısındakinin yayı daha yukarıya çevirip germeye cüret edip edemeyeceği. Tamamen doğal bir kadınsılık bulmak zaten zor bir şey ama bir insan *changement*'ı[1] riske atacak kadar yürekliyse, o zaman ilginç olana sahip demek. Durum böyle olunca, bu genç hanımın boynuna dolanacak bir talip bulmak açıkça en iyisi olurdu. Halk arasında söylendiği gibi, bunun genç kıza zarar vereceği, batıl inançtan başka bir şey değil. Evet, o eğer hayatındaki en önemli olay şirinlik olan ince narin bir bitki olsaydı, bu takdirde her zaman en iyisi aşktan bahsedildiğini hiç duymaması olurdu, lakin durum bu değilse, bu bir avantaj ve ben bu durumda bir talip bulup getirmekte hiç tereddüt etmezdim. Bu talip haliyle bir karikatür olmamalı; zira onunla hiçbir yere varılmaz; saygıdeğer bir genç olmalı, mümkünse cana yakın da olmalı ama genç kızın ihtirasına pek yatkın olmayan bir tarzda. Genç kız bu genci hor görür, aşktan tiksinti duymaya başlar; bir yandan kendi kaderini hissettiğinde, diğer yandan gerçeğin (Virkelighed) ona ne sunduğunu gördüğünde, kendi gerçekliğinden (Realitet) neredeyse şüphe eder. Âşık olmak bundan başka bir şey değilse, der içinden, pek bir işe yaramazmış. Aşkıyla gururlanır, bu gurur onu ilginçleştirir, bir yandan vücudu daha yüce bir *incarnat*[2] ile baştan başa aydınlanır, diğer yandan düşüşüne daha yaklaşır, ama bütün bunlar onu sürekli daha ve daha ilginç yapar. Bu durumda ilk önce yapılacak en iyi şey eş dostlarının arasında böyle bir talip var mı yok mu, bundan emin olabilmek. Evde böyle bir imkân olamıyor, hemen he-

---

1 (Fr.) Yenilik, değişim –çn.

2 (Fr.) Tensel ışık, tensellik; resim sanatında ten rengini ifade eden terim –çn.

men kimse uğramıyor ama sokağa çıkıyor, orada böyle birine rastlanabilir. Hiç tanımadık birini seçmek her zaman için sorun çıkarabiliyor, üstünkörü iki talip de izafiyetleri dolayısıyla zararlı olabiliyor. Bakalım, el altından öyle tüm evin kalbini kazanmaya cüret edemeyecek, o manastır gibi evde menfaatine yarar bir fırsat görmeyecek korkak bir âşık bulup bulamayacağımı zaman gösterecek.

Bu seferberlik sürecinin stratejik ilkesi, her bir hamlenin kuralı, genç kızı daima ilginç bir durumdayken etkilemek. İlginç olan mücadelenin sürdürüleceği, ilginç olanın olanaklarının tükeneceği o alan. Eğer pek yanılmıyorsam genç kızın doğası da buna göre tasarlanmış, öyle ki benim talep ettiğim tam tamamına onun sunduğu, evet hatta, onun talep ettiği şey. Her şey onun tek tek sunacak nesi olduğunu ve onun karşı taraftan ne talep edeceğini gizlice gözetlemeye dayanıyor. Bu nedenle aşk hikâyelerim kendi açımdan gerçekliğin hep ta kendisi, yaşam unsurlarımdan biri, farkında olduğum bir yeniden şekillenme devresi, hatta sık sık buna şu veya bu beceri de dahil oluyor; ilk âşık olduğum kız uğruna dans etmeyi, küçük bir balerinin uğruna Fransızca konuşmayı öğrendim. Bir zamanlar ben de diğer aptallar gibi pazara inerdim, sık sık da kandırıldım. Şimdi önden pazarlık yapıyorum. Bu genç kız belki de ilginç olanı bir yönden tüketmiş bile, münzevi hayatı buna işaret ediyor. Şimdi önemli olan, onun ilk bakışta pek hoşlanmadığı bir diğer yön bulmak, zira bu sadece direncinden ötürü ona ilginç gelecek. Bu amaç için şiirseli değil sıradanı seçiyorum. Başlangıç noktası burası. İlk önce kadınsılığı yavan mantık ve alayla nötr duruma getirilecek, doğrudan doğruya değil dolaylı olarak ve tamamen nötr bir unsurla: Akılla. Genç kız kadın olma hissini kaybetme sınırına geliyor, lakin bu durumda tek başına direnmesi de imkânsız, kendini kollarıma atıyor, bir âşıkmışım gibi değil, hayır, hâlâ gayet nötr bir şekilde, sonra kadınsılığı uyanıyor, muhatabı tatlı sözlerle bunu en son sınırına kadar esnetiyor, genç kızın fiilen ger-

çek bir durumla karşı karşıya kalmasına meydan veriyor, ve kız bunun ötesine geçiyor, kadınsılığı neredeyse doğaüstü bir yüksekliğe ulaşıyor; dünyevi bir ihtirasla benim oluyor.

5 Haziran

Fazla yürümem gerekmedi. Toptancı Baxter'ın evine giriyor. Onu içeride yalnız başına bulmadım, bana pek uygun gelen biriyle beraberdi. Edvard, evin genç oğlu, ona sırılsıklam âşık, bunu anlamak için gözlerine şöyle bir bakmak yeter. Ticaretle uğraşıyor, babasının şirketinde, eli yüzü düzgün bir genç, bir hayli cana yakın, bir parça utangaç ve bu sonuncusu onun Cordelia'nın gözündeki değerini azaltacak bir özellik değil.

Zavallı Edvard! Aşkını nasıl idare edeceğini hiç bilmiyor. Cordelia'nın o akşam Baxter'larda misafirlikte olacağından haberi varsa, onun için süsleniyor, yeni koyu renk elbisesini onun aşkına giyiyor, manşetlerini bile onun için takıyor ve bu haliyle oturma odasının yerli sakinleri arasında neredeyse gülünç bir görüntü oluşturuyor. Utangaçlığı had safhada. Bu eğer yapmacık olsaydı, o zaman Edvard benim için tehlikeli bir rakip olurdu. Mahcubiyeti kullanmak güç bir sanat, lakin bir insan onun yardımıyla çok şey de kazanıyor. Mahcubiyeti küçük bir bakireyi oyuna getirmek için nasıl da sık kullanmışımdır! Genç kızlar mahcup erkekler hakkında genellikle epey sert konuşsalar da, bu tiplerden gizliden gizliye hoşlanırlar. Bir nebze mahcubiyet bile küçük bayanın kibrini fazlasıyla pohpohlamaya yeter. Kendini üstün hisseder, bu onun teminat akçesidir. Onu ninnilerle bir uyutunca, utangaçlıktan ölmek üzere olduğunu, tek başına yürüyebilecek durumda olmadığını sanacağı bir durum yaratırsın. Mahcubiyet insana erkeklik itibarını kaybettirir, bu nedenle de karşı cinsle olan ilişkileri etkisiz hale getirmede yöntemler içinde en iyisidir, genç kızlar bunun bir dış görüntü olduğunu fark edince mahcup olurlar, içlerinden kızarırlar, şu veya bu şekilde sınırları aştıkları için kendilerini

güçlü hissederler; bir oğlan çocuğuna gereğinden fazla ufak bebekmiş gibi davranmayı sürdürdüklerinde olduğu gibi.

7 Haziran

Artık arkadaşız, Edvard ve ben; gerçek bir dostluk, aramızda çok güzel bir ilişki var, Antik Yunan'ın en debdebeli günlerinden beri bir eşi daha görülmemiş türden. Onu Cordelia hakkında fikir ve kanaatlerinden bahsetmeye razı edip, sonunda sırrını ifşa ettirdiğimden sonra içli dışlı olduk. Gayet açık ki bütün sırlar biraraya istiflenince, bir fazlaymış bir eksikmiş fark etmiyor. Zavallıcık, uzun zamandır iç çekip duruyormuş. Cordelia her misafirliğe geldiğinde, süsleniyor, sonra Cordelia eve dönerken kapısına kadar ona eşlik ediyor, genç kızın kolunu kolunda hissedeceği düşüncesi bile kalbini küt küt attırıyor, yıldızları seyrederek birlikte yürüyorlar, evin kapısını çalıyor, kız gözden kayboluyor, o geride kederli, umudunu gelecek sefere bağlıyor. Eline böyle mükemmel bir fırsat geçtiği halde, kızın kapısından ayağını bile içeri atamamış. Edvard'a içimden gülmeden edemiyorum, oysa onun çocuksuluğunda güzel bir şeyler de var. Erotiğin her türünde hayli usta olduğuma inansam da, bu durumu kendimde hiç gözlemlemedim, karasevdanın kaygı ve titremesini, yani bunun aklım başımdan gidecek kadar şiddetlisini hiç tatmadım; lakin onu herhalde tanıyabilirim, bendeki farkı beni bilakis daha güçlü yapması. Biri çıkıp, o zaman benim hiç âşık olmadığımu söyleyebilir; belki de öyledir. Edvard'ı azarladım, dostluğuma daima inanabileceğine dair güvence verdim. Yarın belirleyici bir adım atacak, ona tek başına gidecek ve davet edecek. Onunla birlikte gitmemi isteme fikrini kafasına soktum ve sorunca da gideceğime söz verdim. O bunu gerçek bir dostluk emaresi olarak algılıyor. Durum tam istediğim gibi, Cordelia oturma odasında yalnızken içeri dalacağız. Benim orada bulunuşumun ne anlama geldiğine dair kafasında en ufak bir şüphe uyandığı takdire, orada bulunuşum her şeyi yeniden karman çorman edecek.

Ne diyeceğimi önceden hazırlama âdetim eskiden yoktu ama hala hanımı eğlendirmek benim için artık bir zaruret haline geldi. Edvard'ın Cordelia'ya aşk oyunlarını örtbas etmek için hala hanımı lafa tutmak gibi asil bir görevi üstlenmiş bulunuyorum. Hala hanım daha önce taşrada yaşamış, tarım bilimi dalındaki esaslı eğitimim ve halanın deneyimleri bir araya gelince bilgide ve hünerde epey mesafe kaydediyorum.

Hala hanımın yanında şansım yaver gidiyor, onun gözünde birlikte vakit geçirmeye değer, istikrarlı ve güvenilir bir beyefendiyim, zamane züppelerimizden biri değilim. Cordelia'nın gözünde pek itibarda değilmişim gibi görünüyor. Hiç şüphesiz, ondaki o saf, masum kadınsılık her erkeğin ona kur yapmadan edemeyeceği türden ama yaradılışımdaki asiliği de çok iyi hissediyor.

O iyilik meleği gibi etrafındaki her şeye, ona temas eden herkese, iyi olsun kötü olsun, şirinlik dağıtırken, ben o konforlu misafir odasında öylece oturuyorum, bazen sabrımın taştığını hissediyorum, saklandığım yerden fırlamak geliyor içimden; zira ben görünüşte o odada herkesin gözünün önünde oturuyor olsam da, esasında pusuda bekliyorum; uzanıp elini tutmamak için, bedenini kollarımın arasına alıp, başkaları onu benden çalacak diye korkumdan tamamen içime sokup saklamamak için kendimi zor tutuyorum. Veyahut Edvard'la beraber akşamleyin yanlarından ayrılırken veda niyetiyle bana elini uzattığında, avucumdaki bu kuşu salıvermek bana bazen çok zor geliyor. Ya sabır –quod antea fuit impetus, nunc ratio est[1]– ağıma başka türlü takılmasını sağlamalıyım ve sonra aşkın bütün kudretini çağlayan gibi üzerine boşaltırım. Bu dakikayı öpüşüp koklaşmakla, zamansız beklentilerle bozmadık, bunun için bana teşekkür borçlusun, Cordelia. Ben tam bir tezat geliştirmenin peşindeyim, daha derinden yaralayabilmek için aşkın yayını biraz daha geriyorum. Bir okçu gibi yayın kirişini önce bir

1 Bir zamanlar güdü olan, şimdi bilim oldu. *Remedia Amoris*, Ovidius –çn.

gevşetiyorum, sonra tekrar bir geriyorum, çıkan sesi dinliyorum, o benim savaş müziğim ama hâlâ nişan almadım, oku daha kirişe bile yerleştirmiş değilim.

Küçük bir grup insan aynı odada sık sık birbirleriyle bir araya gelirse, her birinin yerini ve seviyesini belirleyen bir tür gelenek oluştururlar. İstedikleri zaman ileri geri sarabilecekleri sabit bir tablo, bir alan haritası. Bizim Whal'lerin evinde buluşmamızda da şimdi böyle bir tablo oluştu. Akşamları çay içme zamanı gelince, o âna kadar kanepede oturan hala hanım kalkıyor, ufak dikiş masasının başına geçiyor, orada oturan Cordelia da kalkıp kanepenin önündeki çay masasına ilerliyor, Edvard onu takip ediyor, ben hala hanımı takip ediyorum. Edvard gizli saklı fısıldaşmayı tercih ediyor, bunda genelde öyle başarılı ki sesi soluğu hepten kesiliyor. Bense hala hanıma içimi gizli saklı açmıyorum, pazardaki fiyatlar; yarım kilo tereyağına kaç kilo süt gider, bir araç olarak krema ve yayığın diyalektiği, herhangi bir kızın kulak misafiri olmasında hiçbir mahzur olmayan şeyler, bunların sıradışı olan yanı somut, etraflı ve öğretici bir sohbet oluşturmaları, hem zihne hem kalbe işliyor. Ben çay masası faslına da, Edvard'la Cordelia'nın cilveleşmelerine de çoğunlukla arkamı dönüyorum, hala hanımla cilveleşiyorum. Ve tabiat yarattığı şeylere bakınca öyle yüce ve bilge ki: Tereyağı yüce bir armağan değil de ne, tabiatın ve sanatın muhteşem bir eseri. Hala hanımın Edvard'la Cordelia'nın ne konuştuklarını duymasına imkân yok, tabii eğer bir şeyler konuşuluyorsa, bunun için Edvard'a söz verdim ve daima sözümde dururum. Lakin ağızlarından çıkan her kelimeyi, dudakların her bir kımıltısını duyabiliyorum. Bu benim için çok önemli, umutsuz birinin neye cüret edeceğini önceden kestirmek zor. En ihtiyatlı, en yüreksiz insan bile bazen her şeyi göze alabiliyor. Bu iki ıssız insanın arasında hiçbir işim olmasa da, Cordelia'nın halinden orada ikisinin arasındaki gizli ve baki mevcudiyetimi hissedebiliyorum.

Her halükârda dördümüz birarada tuhaf bir tablo oluşturuyoruz. Buna benzer bildik bir tablo düşününce, kendimi Mephistopheles'e[1] benzetiyorum; işin zor tarafı Edvard'ın Faust'la uzaktan yakından bir benzerliği olmaması. Kendimi Faust'un yerine koyayım desem, zorluk yine azalmıyor, Edvard hiç kuşkusuz bir Mephistopheles de değil. Ben de bir Mephistopheles değilim, hiç değilse Edvard'ın gözünde. O beni aşkının iyi kalpli cini olarak görüyor, bunda bir mahzur yok, en azından emin olabileceği bir şey var ki o da hiç kimse onun aşkına benden daha itinalı göz kulak olamaz. Ona hala hanımı lafa tutacağıma dair söz verdim ve bu asil görevi ciddiyetle yerine getiriyorum. Hala hanım gözlerimizin önünde o katışıksız ziraat ekonomisinin içinde adeta kayboluyor; mutfağa ve bodruma gidiyoruz, tavan arasına çıkıyoruz, tavuklara ve ördeklere falan bakıyoruz. Bütün bunlar Cordelia'nın gururuna dokunuyor. Esas niyetimi tabii ki kavrayamaz. Onun için bir muammayım ama onu tahmine zorladığım için değil, onu sinirlendiren, evet, alındıran bir muammayım. Halasıyla üstü kapalı alay edildiğini anlıyor, halası saygıdeğer bir hanımefendi, doğrusu bunu hak etmiş olamaz. Diğer yandan durumu o kadar iyi idare ediyorum ki beni pes ettirme yoluna gitse de bunun boşuna olacağının apaçık farkında. Bazen öyle ileri gidiyorum ki, Cordelia'yı halasına bıyık altından gülmek zorunda bırakıyorum. Bunlar mecburi egzersizler. Cordelia'nın müsamahasından ötürü yaptığımdan değil, tam aksine, öyle olsa asla onu halasının haline güldüremezdim. Ciddiyetimi hiç bozmuyorum ama o gülümsemeden edemiyor. Bu ilk sahtelik dersi: Ona ironiyle gülümsemesini öğretmeliyiz; lakin bu gülümseme neredeyse halasına olduğu kadar bana da yönelik, zira hakkımda ne düşüneceğini bilmiyor. Neden olmasın, erken yaşlanmış genç bir erkek olma ihtimalim var, bir ikinci, bir üçüncü ve bir sürü başka ihtimal de olabilir. Halası gülünce, kendine

[1] Avrupa edebiyatında, Rönesans döneminde yaygın olarak kullanılmış mitolojik şeytan figürlerinden biri –ed.n.

kızıyor ve ben hala hanımla konuşmama hiç ara vermeden arkama dönüp ona ciddi ciddi bakıyorum, o zaman gülümsüyor; bana, duruma.

Aramızdaki ilişki anlayışın yarattığı müşfik ve sadık bir kucaklaşma, bir çekim değil; yanlış anlamadan oluşan bir itme durumu. Onunla ilişkim esasında bir hiç; yalnızca manevi ve bu tabiatıyla genç bir kız için de bir hiç. Yine de kullandığım yöntemin olağanüstü faydaları var. İnsan kavalye olarak ortaya atılırsa şüphe uyandırır ve bu, karşı tarafta direnceyol açar; ben bunların hepsinden muafım. Beni gözetim altında tutan yok, tam aksine bana genç kızı gözetim altında tutmaya uygun güvenilir biri gözüyle bakılıyor. Bu yöntemin tek bir sakıncası varsa o da yavaş olması ama sadece bundan dolayı da kazanmayı ilginç kabul eden insanlara karşı daima başarıyla kullanılabiliyor.

Bir genç kızdaki gençleştirici güç ne muhteşem bir şeydir, ne sabah havasının o hoş tazeliği, ne rüzgârın o hoş fısıltısı, ne denizin o hoş serinliği, ne şarabın o hoş kokusu, leziz tadı o güce sahip – yeryüzünde hiçbir şey de o gençlendirici güç yok.

Umarım onu yakında bana karşı nefret duyacağı safhaya getirmiş olacağım. Tam anlamıyla bir müzmin bekar rolüne soyundum. Oturaklı bir mevkim olduğu, gece huzurla uyuduğum, sadık bir uşağa sahip olduğum, hem de akıllı bir dost, koluna takıp çıkınca güvenebileceğin biri olduğum haricindeki konulara hiç girmiyorum. Hala hanımı tarım ekonomisi konusunda fikir teatisi yapmaktan bir caydırabilsem, komediye ve alaya daha açık bu konuların içine çekeceğim. Bir müzmin bekara gülünebilir, hatta biraz acınabilir de, ama duygulu bir erkek, bir genç kıza böyle davranırsa, kızı sadece isyan ettirir; kadınlığının anlamı, güzelliği ve şiirselliği yiter.

Günler bu şekilde geçip gidiyor, onu görüyorum ama konuşmuyorum, onlarla beraberken hep hala hanımla konuşuyorum. Ara sıra geceleri içimden aşkımı ilan etmek ge-

liyor. Pelerinime sarınıp kapüşonumu iyice gözlerime indiriyorum, gidip penceresinin altında duruyorum. Yatak odası avluya bakıyor ama köşe oda olduğu için, sokaktan içerisi görülebiliyor. Bazen bir an için pencerenin önünde duruyor veya pencereyi açıyor, yıldızlara bakıyor, bütün gözlerden ırak ama onun gözünde onu en az fark eden kişi olduğunu sandığı birinin gözlerinden ırak değil. Geceleri orada sokakta, etrafında bir hayalet gibi dolaşırım, evinin olduğu noktaya bir hayalet gibi yerleşirim. O zaman her şeyi unutur giderim, ne bir plan, ne bir hesap, mantığı kafamdan çıkarır atarım, göğsümü derin iç çekişleriyle güçlendiririm, bu, davranışlarımı yöneten sistematiğin altında ezilip kalmamam için gerekli bir egzersiz. Başkaları gündüzleri erdemli, geceleri günahkâr, bense gündüzleri yalancı, geceleriyse su katılmadık saflığın ta kendisiyim. Eğer beni burada görseydi, eğer ruhumun içine bir bakabilseydi – eğer.

Eğer bu genç kız kendini tanımak istiyorsa tam ona uygun bir erkek olduğumu kabul etmek zorunda. Evlilikte mutlu olabilmek için fazla haşin, fazla duygusal; onun bir baştan çıkarıcıya kapılmasına göz yummak yeterli değil; bana kapılırsa ilginç olanı da bu gemi enkazından kurtarmış olacak. Bana karşı yapması gereken tek bir şey var, filozofların kullandıkları kelime oyunuyla söylemek gerekirse, *zu Grunde gehn*.[1]

Aslında Edvard'ı dinlemekten usandı. Hep olduğu gibi, ilginç olanın sınırları ne kadar dar tutulursa insan bir çok şey keşfediyor. Bazen hala hanımla sohbetimize kulak kabartıyor. Bunu fark ettiğimde, sanki ufkun ta uzağından, bir başka dünyanın varlığına işaret eden bir kıvılcım çakıyor, hem hala hanım hem Cordelia'yı hayrete düşürüyor. Hala hanım şimşeği görüyor ama hiçbir ses duymuyor; Cordelia sesi duyuyor ama hiçbir şey görmüyor. Sonra bir anda her şey önceki durumuna geri dönüyor, hala hanımla aramdaki sohbet yeknesak temposunda devam ediyor, posta atlarının sessiz bir

[1] (Alm.) Karaya oturmak –çn.

gecede kulağa gelen nal sesleri gibi; semaverin iniltisi buna eşlik ediyor. Böyle anlarda misafir odası bazen tekinsiz bir havaya bürünebiliyor, özellikle Cordelia için. Konuşabileceği veya dinleyebileceği kimse yok. Edvard'a doğru dönse, genç adamın utangaçlıktan aptalca bir hareketine hedef olma tehlikesi var; öbür tarafına, halasına ve bana doğru dönse, bir güven havası, yeknesak konuşmamızda bir çekicin çıkardığı ses gibi monoton bir ahenk var, Edvard'ın güvensizliğiyle nahoş bir tezat oluşturuyor. Cordelia hala hanıma büyü yapıldığını sansa anlarım, öylesine adım adım benim tempomda gidiyor ki! Ama Cordelia bu eğlencemize istese de katılamaz; bu da onu tahrik etmek için başvurduğum taktiklerden biri, ona tam bir çocuk muamelesi yapıyorum. Bu ona tahakküm etmek istediğim için değil, asla, bunun karşı tarafta nasıl rahatsız edici bir tesir yaratabileceğini biliyorum, asıl amacım içinde saklı kadınsılığın tüm saflık ve güzelliğiyle tekrardan yüzeye çıkmasını sağlamak. Hala hanımla aramdaki samimiyete dayanarak, ona dünyadan haberi olmayan bir çocuk muamelesi yapmam kolay. Bu yolla kadınsılığı aşağılanmadan sadece tesirsiz hâlâ geliyor; pazardaki fiyatlardan haberi olmaması kadınsılığını aşağılayamaz ama onların mutlaka hayattaki en önemli şey olması gerektiği onu pekâlâ öfkelendirebilir. Benden aldığı destekle hala hanım da burada fiyat artırmada veryansın ediyor. Tam bir fanatiğe dönüşmek üzere, bunun için bana bir teşekkür borçlu. Müsamaha edemediği tek yanım hiçbir baltaya sap olmamam. Şimdi yeni bir âdet oluşturdum, ne zaman açık bir iş pozisyonundan bahis olsa, hemen "Tam bana göre bir iş!' diye atlayıp, üzerinde uzun uzadıya konuşmaya başlıyorum. Cordelia buradaki ironiyi her defasında fark ediyor, tek istediğim de bu.

Zavallı Edvard! Yazık, adı Fritz değil. Ne zaman onunla ilişkim üzerinde kafa yormaya başlasam, aklıma hep Bruden'deki Fritz[1] geliyor. Aynen prototipi gibi Edvard da milis

[1] Scribe ve Auber'in *Bruden* adlı vodviline gönderme yapılıyor. Fritz kendi hatası sonucu sevdiği kadını kaybeder, kadın bir kontla evlenir –çn.

gücünde onbaşı. Ama dürüst konuşmak gerekirse Edvard ilaveten bir hayli can sıkıcı. Meselenin hakkıyla üzerine gitmiyor ve buluşmalara daima çok şık giyinmiş olarak ve donuk tavırlarıyla çıkageliyor. *Unter uns gesagt*,[1] ben ise arkadaşlığımızın hatırına her seferinde mümkün mertebe alelade giyimliyim. Zavallı Edvard! Bana batan tek yanı bana duyduğu o minnettarlık, adeta nasıl teşekkür edeceğini bilemiyor. Bir de teşekkür edilmeye izin vermek, bu da artık fazla aşırı kaçıyor.

Neden şöyle güzelce sakin olamıyorsunuz? Bütün sabah tentemi ayarlamaktan, aynadaki aksimi ve ipi aynı anda çekmekten, üçüncü kattaki çanın kordonuyla oynamaktan, pencerelere toslamaktan, kısacası, beni elde etmek istermişçesine, mümkün olan her yolla varlığınızı belli etmeye çalışmaktan başka ne yaptınız? Evet, hava güzel, ama isteğim yok, bırakın evde kalayım... Sizi şamatacı, sulu zefirler,[2] sizi mutlu genç oğlanlar, yalnız da gidebilirsiniz, gidin hep yaptığınız gibi genç kızlarla eğlenin. Evet, hiç kimse bir genç kıza sizin yaptığınız gibi baştan çıkarırcasına sarılmayı bilmiyor; kollarınızdan sıyrılmaya çalışması boşuna, düğümlerinizi çözemez – zaten bunu da istemiyor; siz onu serinletiyorsunuz, ferahlatıyorsunuz, hararetlendirmiyorsunuz... Yolunuza gidin! Beni dışarıda bırakın... O zaman zevki olmaz diye düşünüyorsunuz, bunu kendiniz için yapmıyorsunuz ... Peki o zaman, gelirim; ama iki şartla. İlk şartım: Kongens Nytorv meydanında genç bir kız yaşıyor, çok hoş bir kız ama beni sevmeye yanaşmayacak kadar küstah, evet, dahası bir başkasını seviyor, hatta öyle ileri gidiyorlar ki kol kola girip dolaşıyorlar. Haberim var, saat birde kızı almaya gidecek. Ey rüzgârlar, aranızdan en güçlü esenlerin civarda bir yerde saklanıp onları bekleyeceğinize dair şimdi bana söz verin, o, yanında kızla birlikte evin kapısından çıkana

---

1 (Alm.) Laf aramızda –çn.

2 Batıdan esen rüzgâr. Yunan mitolojisinde Zephyros. Adını aynı adlı rüzgâr tanrısından alır –çn.

kadar. Ve o tam Store Kongensgade Sokağına dönmek üzereyken, bu *detachement*[1] ileri atılacak, en kibar şekilde şapkasını başından alıp aheste bir hızla iki adım önüne bırakacak; daha hızlı değil, zira o zaman eve geri dönmek gelebilir aklına. Hep onu yakalayacak gibi olacak; ama kızın kolunu bırakmayacak bu sırada. İkisini bu halde Store Kongensgade Sokağında önünüze alır, surların altından Nørreport'a, oradan da Højbro Plads meydanına doğru sürersiniz... Ne kadar zaman alacak ki? Ben aşağı yukarı yarım saat diyorum. Tam bir buçukta Østergade Sokağı tarafından oraya doğru gelirim ben de. *Detachement* iki sevgiliyi meydanın tam ortasına getirdiğinde, sert bir hücuma geçilir, genç kızın şapkasını başından çekip kaparsınız, buklelerini açarsınız, şalını kapıp kaçırırsınız, bütün bunlar olurken erkeğin şapkası sevinçten havalara uçar, daha, daha yukarılara doğru. Velhasıl, tam bir kargaşa yaratırsınız, etraftaki seyirciler, tabii ben de kahkahalara boğuluruz, köpekler havlamaya, kule bekçisi tehlike çanını çalmaya başlar. Öyle bir ayarlarsınız ki kızın şapkası bana doğru uçar ve onu sahibine teslim etmek mutluluğuna ulaşırım – İkinci şart: Beni izleyen alay her işaretime baş eğecek, nezaket sınırları dahilinde hareket edecek, hiçbir güzel genç kızı rahatsız etmeyecek, bütün o muziplik faslı süresince ne olursa olsun onun çocuksu ruhundaki neşenin, dudaklarındaki gülümsemenin, gözlerindeki huzurun kaybolmamasına, yüreğine kaygı düşmemesine gayret etmekten başka bir jestte bulunmaya cüret etmeyecek. İçinizden biri başka türlü davranmaya kalkışırsa, o zaman adınız lanetlenecek. – Hadi şimdi, hayata ve neşeye, gençliğe ve güzelliğe doğru yol alın; sık sık gördüğüm, görmekten hiç yorulmayacağım şeyi gösterin bana, genç ve güzel bir kız gösterin, güzelliğini öylesine önüme serin ki, daha da güzelleşsin; onu öyle *examiné*[2] edin ki bundan haz

[1] (Fr.) Birlik, alay –çn.

[2] (Fr.) İnceleme, araştırma –çn.

duysun. Ben Bredgade'yi[1] tercih ediyorum, lakin, bildiğiniz gibi, yalnız bir buçuğa kadar vaktim var.

Genç bir kız yaklaşıyor, süslü püslü ve ciddi, tabii, bugün günlerden pazar... Hadi onu biraz ferahlatın, serinliğinizle yatıştırın, yumuşak dalgalarla üzerinden süzülün, masum dokunuşlarınızla kucaklayın onu! Yanağındaki o hoş kızarıklığı nasıl da hissediyorum, dudaklarının rengi koyulaşıyor, göğüsleri dikleşiyor... Öyle değil mi küçüğüm, bu taptaze havayı içine çekmek tarifi imkânsız bir mutluluk, değil mi? Küçük yakası bir yaprak gibi bir o yana bir bu yana kıvrılıyor. Ne de sağlıklı, ne de derin soluyor. Adımları yavaşlıyor, sanki hava onunla birlikte süzülüyor, bir bulut gibi, bir rüya gibi... Daha kuvvetli esin, daha uzun üfürün! Kendini toparlıyor; kollarını, şimdi daha dikkatli örttüğü göğsüne doğru çekiyor, ani bir rüzgâr yanına davetsiz sokulamasın, kıvrakça ve serince, ince fistanının arasından kayıp giremesin diye... Yüzü şimdi daha bir kızardı, yanakları daha bir yuvarlaklaştı, gözleri daha bir parlaklaştı, adımları daha bir emin. Mücadele insanı güzelleştiriyor. Her genç kız Zefir'e âşık olmalı aslında; çünkü hiçbir erkek bir genç kızla mücadele ederken, onun güzelliğini nasıl yücelteceğini Zefir kadar iyi bilmez... Kızın vücudu hafif öne doğru eğiliyor, ayaklarının ucuna bakıyor... Dursana bir! Bu biraz fazla kaçtı, kızın bedeni kalınlaşıyor, o hoş inceliğini kaybediyor... Biraz serinlet onu! Öyle değil mi küçüğüm, bir kere hararet bastıktan sonra bu ferahlatıcı ürpertiler nasıl da insanın canına can katıyor! İnsan minnettarlığından, varoluşun mutluluğundan havalara uçabilirim... Rüzgâra yanını dönüyor... Birden kuvvetli bir esinti, kıvrımlarının güzelliğini fark edebiliyorum! Biraz daha kuvvetli esin! Eteklerinin drapeleri iyice size eşlik edebilsin... Bu da çok fazla! Bu poz güzel olmadı, adımlarındaki hafiflik kayboldu... Tekrar arkasına döndü... Esin yine, bırakın denesin! Bu kadarı kâfi,

[1] Kopenhag'ın merkezinde bulunan en bilindik caddelerden biri –çn.

çok geldi! Buklelerinden biri bozuldu... Artık kendinize hâkim olun! Bir alay uygun adım yaklaşıyor:

Die eine ist verliebt gar sehr;
Die andre wäre es gerne.[1]

Evet, müstakbel enişteşini sol koluna takmış yürümek şüphesiz hayatın zor görevlerinden biri. Yedek kâtip olmak bir genç kız için de bir erkek için de hemen hemen aynı şey... Ama yedek kâtip terfi edebilir, büroda belli bir yeri vardır, olağanüstü durumlarda çağrılır, baldızın nasibinde bu yok ama onun terfisi o kadar ağır cereyan etmez – terfi eder ve başka bir büroya geçer... Hadi şimdi biraz daha sert esin! İnsanın tutunacak sağlam bir dalı varsa, o zaman muhtemelen dayanabilir... Gövde büyük bir güçle ilerler, kanatlar her iki yanda o hıza yetişemez... Erkeğin ayakları toprağa yeterince sağlam basar, rüzgâr onu yerinden sarsamaz, bunun için fazla ağırdır ama kanatların onu yerden kaldırabilmesi için de fazla ağırdır. Gösteriş yapmak için fırtına gibi ilerler – cismen ne ağır olduğunu göstermek için; ama o ne kadar kayıtsız durursa, kızlar bir o kadar ıstırap çekerler... Benim güzel hanımlarım, izninizle bir öğüt verebilir miyim: Siz siz olun müstakbel kocayı da enişteyi de işe karıştırmayın, yalnız yürümeye çalışın, göreceksiniz, daha zevk alacaksınız... Biraz daha hafif esin şimdi! Bakın rüzgârın dalgalarında yan yana nasıl da dans ediyorlar; sokağın aşağısında karşılaşıyorlar... Herhangi bir dans müziği böyle bir cümbüş yaratabilir mi? Rüzgâr yine de yormuyor, güç veriyor... İşte şimdi yolun ilerisinde, pupa yelken, sıyırarak geçiyorlar birbirlerinin yanından... Bir vals genç bir kızı bu kadar baş-

[1] Biri âşık, pek de fazla / diğeriyse olmak ister. Joseph Freiherr v. Eichendorff'un "Vor der Stadt" adlı şiirinden. Aynı dizeler Kierkegaard'un 1840 sonbaharında Regine Olsen'a yazdığı ilan-ı aşk mektuplarından birinde geçer. Søren Kierkegaard: *Mit forhold til hende* [Onunla İlişkim] –çn.

tan çıkarıcı kapıp götürebilir mi ve rüzgâr yine de yormaz, dayanak olur... Şimdi erkeğe ve enişte sine doğru döndüler... Öyle değil mi, biraz direnç hoş olur, insan sevdiği şeye sahip olmak için mücadele etmeyi sever; ve elde etmek için uğraştığı şeye muhtemelen sahip de olur, aşkın yardımına koşan bir ilahi güç var, işte rüzgâr bu yüzden erkeğin yanında .... Doğru ifade etmedim mi, insan rüzgârı arkasına alınca, sevgilinin önünde seyredebilir, lakin rüzgârı karşısına alırsa, o zaman hoş bir hisse kapılır, sevgiliye doğru uçar ve rüzgârın soluğu onu daha sıhhatli ve daha çekici ve daha baştan çıkarıcı yapar, rüzgârın soluğu dudaktaki meyveyi serinletir, bunun tadı tercihen soğukken çıkarılmalı, aynı şampanya gibi, buz gibiyken içi ısıtır... Nasıl da konuşup gülüşüyorlar – ve rüzgâr kelimeleri kapıp uzaklara götürüyor. – Bu da şimdi bahsedilecek şey mi? – ve yine gülüyorlar ve rüzgârın yönünde eğiliyorlar, şapkalarına yapışıyorlar ve ayaklarına hakim olmaya çalışıyorlar... Şimdi bir durun, genç kızlar sabırsızlanmasınlar, bize kızmasınlar veyahut bizden korkmasınlar!

İşte aynen öyle, cesurca ve *gewaltig*,[1] sağ bacak sol bacağın önünde... Genç hanım nasıl da cüretkâr ve pervasız seyrediyor etrafındaki dünyayı... Gördüklerim doğruysa eğer, kolunun altında biri var, yani bir nişanlı. Yavrum, göstersene hadi, yaşamın noel ağacında senin için hangi hediye asılıydı? Ah evet! Sahiden de güvenilir bir nişanlıya benziyor. Genç kız nişanlılığın ilk safhasında, erkeğe âşık – herhalde öyledir ama yine de henüz serbest ve geniş gönüllü aşkı erkeğin etrafında oraya buraya pır pır edip duruyor; altında başkalarını da saklayabildiği aşk pelerinine henüz sahip... Biraz daha sert es! Evet, insan o kadar hızlı yürüyünce, şapkanın kurdelelerinin rüzgârdan gerilmesine şaşmamak lazım, sanki birer kanat gibi o hafif bedeni taşıyorlar sanki –ve ondaki aşkı– o da rüzgârın oynaştığı bir peri

[1] (Alm.) Kuvvetlice –çn.

duvağı gibi peşinden takip ediyor. Evet, insan aşkı böyle seyrederken, göze ne de geniş görünüyor ama eğer o duvağı kendi takacaksa duvağın yeni baştan dikilip gece elbisesine uydurulması gerekecek – o zaman esintilerden o kadar kabarmaya imkânı olmayacak... Aman Tanrım! Bir insan tüm yaşamını etkileyecek bir adım atmaya bir kez cesaret etmişse, o zaman insanda rüzgâra karşı yürüyecek yürek de olmalı. Zaten bundan kim şüphe edebilir? Ben etmem; lakin telaşlanma, küçük hanım, telaşlanma. Zaman haşin bir terbiyeci ve rüzgâr o kadar da kötü değil... Hadi, genç hanımı birazcık kızdırın! Mendil nereye gitti? Ah işte, yine yakaladınız onu... Şimdi de şapkanın kurdelesi çözüldü... Yanınızdaki nişanlı için doğrusu epey utanç verici bir durum... Bir arkadaşınız geliyor karşıdan, selamlaşmak gerekecek. İlk kez rastlaşacaksınız nişandan sonra; zaten bunu göstermek için Bredgade Sokağındasınız ve dahası Langelinie'ye[1] doğru uzanmayı düşünüyorsunuz. Bildiğim kadarıyla yeni evlilerin düğünden sonraki ilk pazar günü beraber kiliseye gitmeleri âdettir, nişanlıların ise Langelinie'ye. Evet, bir nişanın sahiden Langelinie ile epey ortak tarafı var... Aman dikkat, rüzgâr şapkanızı kapmak üzere, hafifçe tutun, başınızı öne eğin... Ama gerçekten ne felaket, arkadaşınızla bir kelime bile konuşamadınız, nişanlı bir kızın nişanlı olmayanlara karşı takınması gereken üstün bir edayla selam verecek sükûneti yakalayamadınız... Biraz daha yumuşak esin şimdi! .. Artık güzel günler yolda...

Sevdiğine nasıl da sımsıkı tutunuyor, onun hemen önünde, ki başını çevirip ona bakabilir ve içi mutlulukla dolar, o yanında olduğu için, ve kendi refahı, talihi, umutları, geleceği için! Ah güzel kız, onu gözünde çok fazla büyütüyorsun... Yoksa öyle heybetli görünmesini bana ve rüzgâra borçlu değil mi sanıyorsun? Ve sen de, seni sağlığına kavuşturduğu, acını unutturduğu için bana ve o sakin esintilere teşekkür

[1] Kopenhag'ın seçkin sahil kordonlarından biri. Saray ve diğer kraliyet yapılarının çoğu bu kordon üzerinde bulunur –çn.

borçlu değil misin? Artık her yanından yaşam sevinci, arzu ve bilinç taşıyor.

Bir öğrenci istemem,
Geceleri uzanıp okuyan,
Oysa bir zabit isterim,
Şapkasında tüyler olan.[1]

Bakışlarınızda bir şeyler olduğu hemen anlaşılıyor, küçüğüm... Hayır, bir öğrenci sizin işinize yaramazdı... Ama neden illa bir subay? Üniversiteden yeni mezun bir genç de aynı şey değil mi? Gelgelelim şu an size ne bir zabit ne de yeni bir mezun sunabilirim. Oysa sakin esintiler verebilirim ... Şimdi biraz daha sert es!.. Evet böyle, ipek şalınızı omuzlarınızdan arkaya doğru atın; usul usul yürüyün ki yanaklarınızın rengi biraz solsun, gözlerinizdeki o parıltı biraz yumuşasın... İşte böyle. Evet, bilhassa bugünkü gibi güzel bir havada egzersiz yaparsanız ve biraz da sabırlı olursanız zabitinize mutlaka kavuşursunuz.

Tam birbirleri için yaratılmış bir çift. Adımları nasıl da uyuşuyor, tavırlarındaki o ustalık karşılıklı güven üzerine kurulmuş, ya hareketlerindeki o *harmonia præstabilita*,[2] o *suffisant*[3] mükemmellik. Aldıkları pozisyonlar ne rahat ne de zarif, beraber dans etmiyorlar, hayır, onlarda bir mukavemet var, umut telkin eden, karşılıklı saygı uyandıran şaşmaz bir doğruluk. Bahse girerim, hayat görüşleri şöyledir: Hayat bir yoldur. Ve kol kola girip hayatın sevinçlerinin ve kederlerinin arasından yürümek tam istedikleri şey. Aralarında öyle bir uyum var ki, küçük hanım parke taşlarının üzerinden yürüme ayrıcalığından bile vazgeçmiş... Ama, siz sevgili zefirler, bu çiftle neden bu kadar meşgulsünüz? Görünüşe bakılırsa kayda değer bir tarafları yok gibi. Kayda

---

1 Bir Norveç halk şarkısından –çn.

2 (Lat). Üstün uyum, Leibniz'in *Theodicé*'sinden alınmış bir tabir –çn.

3 (Fr.) Kendi kendine yeten, kendini beğenen, kendinden emin –çn.

değer özel bir şey mi var yoksa? Lakin saat bir buçuk olmuş, Højbro Plads meydanına doğru, ileri!

İnsanın, tinsel bir gelişim sürecini tamı tamına ölçüp biçmenin mümkün olduğuna inanacağı gelmiyor. Bu, Cordelia'nın ne sıhhatli olduğunu gösteriyor. Sahiden de harikulade bir kız. Sessiz ve mütevazi görünüyor ama onda muazzam talepkâr bir yan var, kendini fark ettirmeden derinlerde bir yerde hazır bekliyor. Bugün kapıdan içeri girerken gözüme çarptı. Ani bir esintinin yol açabileceği bir nebze mukavemet bile ondaki tüm gizli güçleri uyandırıyor ama bu içsel bir çelişki yaratmıyor. O öyle parmakların arasından kayacak, küçük, önemsiz bir kız değil, öyle narindir ki insan kırılacak diye korkusundan ona bakmaya bile neredeyse kıyamaz; lakin o iddialı bir süs çiçeği de değil. Bir doktor olarak bu sağlık sürecindeki tüm bulguları keyifle inceleyebilirim.

Taarruzumun ilk safhasında ona yavaş yavaş yaklaşıyorum, sonra birden doğrudan hamleye geçeceğim. Aile cephesinin kendi çizdiğim askeri haritasında yaptığım bu değişikliği tarif etmem gerekirse: Sandalyemi çevirdim, şimdi ona yan dönmüş oturuyorum. Daha ziyade onunla haşır neşirim, ona hitap ederek konuşuyorum, cevap koparmaya çalışıyorum. Ruhunda ihtiras, coşku ve boş ve anlamsız düşüncelerle şişirilmeyen alışılmadığa, olağandışına karşı doymaz bir iştah da var. İnsanların aptallığı üzerine yaptığım ironi, korkuları ve kayıtsız sünepelikleri üzerine ince alaylarım onu mest ediyor. Güneşin arabasını[1] gök kubbede sürmeye, yeryüzüne iyice yaklaşıp insanları hafifçe tutuşturmaya bayılırdı herhalde. Gelgelelim bana güvenmiyor; şimdiye kadar ona ne şekilde olursa olsun yakınlaşmaktan

---

1 (i) Trundholm'de bulunmuş Danimarka bronz devrine ait bir bronz heykel. Kuzey mitolojisinde bahsi geçer. (ii) Danimarka edebiyatında sık kullanılan bir sembol. Güneş tanrısının veya güneşin arabasıyla gökyüzünden geçmesi. Kuzey ışığı sembolik olarak böyle addedilirdi. (iii) Yunan mitolojisinde Apollo'nun güneş arabası –çn.

kaçındım, manevi anlamda bile. Bana yaslanmasına imkân tanımadan önce, kendi içinde güçlenmesi gerek. Bir an için sanki mason locamda sırdaşım yapmak istediğim oymuş gibi bir intiba uyanabilir; ama yalnızca bir an için. O tek başına kendi içinde gelişmeli; ruhunun esnekliğini hissedebilmeli, dünyayı tutup kaldırmayı denemeli. Kaydettiği gelişmeyi konuşmasından ve gözlerinden kolayca anlayabilirim; onda yıkıcı bir hiddeti sadece bir kez gördüm de. Bana hiçbir şey borçlu olmamalı; çünkü özgür olmalı, aşk sadece özgürlükte var olabilir, hoşça eğlenmek de hoşça dinlenmek de yalnızca özgürlükte baki bir zevk olabilir. Her ne kadar, sanki bir doğa kanunu gibi kendini kollarımın arasına bırakmaya hazırlıyor olsam da, onu bana doğru yerçekimi misali sürükleneceği noktaya getirmeye çabalasam da, önemli olan bunun bir bedenin külçe gibi kendini kucağıma bırakması şeklinde değil, bir ruhun diğerine doğru çekimine benzer bir yöneliş şeklinde olması. Bana ait olacak olsa bile, bu hantallıkla ve kabalıkla, üzerime bir külfet gibi yaslanması demek olmamalı. Bana ne fiziksel açıdan bir asalak, ne de manevi açıdan bir angarya olmalı. Aramızda sadece özgürlüğün kendi kuralları hüküm sürmeli. Bana öyle hafif gelmeli ki onu kolumda taşıyabileyim.

Cordelia beni sahiden çok meşgul ediyor. Dengemi yine kaybediyorum, ona karşı değil, o yanımdayken de değil, tam anlamıyla onunla yalnızken. Onun hasretini çekebilirim ama konuşmak için değil, karaltısının sadece yanımdan süzülüp geçmesine müsaade etmek için; dışarı çıktığını görünce, sessizce arkasından gidebilirim ama görülmek için değil, görmek için. Geçen akşam Baxter'ların evinden hep birlikte çıktık; refakatçisi Edvard'dı. Yanlarından alelacele ayrıldım ve uşağımın beni beklediği sokağa doğru koşar adım uzaklaştım. Kaşla göz arasında üzerimi değiştirdim, onun ruhu bile duymadan tekrar yanında bitiverdim. Edvard adet üzere dilini yutmuş gibiydi. Ona sırılsıklam âşığım, lakin alışılmış anlamda değil, bunun için çok dikkatli olmak gerek, vahim sonuçlar doğura-

bilir ve insan bu duruma bir tek kez düşüyor. Oysa aşk tanrısı kör ve insan eğer aklını kullanabiliyorsa onu pekâlâ yanıltabilir. İşin püf noktası, izlenimler açısından mümkün mertebe kavrayıcı olmak, herhangi bir kız üzerinde ne izlenim bıraktığını ve onun sende ne izlenim uyandırdığını kavrayabilmek. Hatta insan bu yolla aynı anda birçoğuna âşık olabilir, zira her birine farklı tarzda âşıktır. Yalnız bir tekini sevmek yeterli değil; hepsini birden sevmek ise yüzeysel; kendini bilmek ve mümkün mertebe fazlasını sevmek, ruhun aşkın kudretini, her birinin kendine lazım olan gıdayı alacağı, ama bilincin her şeye egemen olacağı şekilde muhafaza etmesine izin vermek – işte haz denen şey bu, yaşamak denen şey bu.

3 Temmuz

Edvard esasında benden şikayetçi olamaz. Evet, Cordelia'nın onun şahsında hayal kırıklığına uğramasını, basit ve kolay aşktan tiksinmesini ve böylelikle kendi sınırlarını zorlayıp aşmasını istiyor olabilirim ama bu noktada Edvard'ın kötü bir taklit olmaması önemli; bunun bir şeye faydası olmazdı. Edvard iyi bir eş adayı, ama burjuva olduğundan değil, bunun on yedi yaşındaki bir kız için hiçbir önemi yok; lakin Edvard'ın kendi yararına gün ışığına çıkarmasına yardımcı olmaya çalıştığım bir sürü cazip niteliği de var. Bir kostümcü gibi, bir dekoratör gibi onun bu vasıflarını Cordelia'nın evindeki olanakların esnetilebildiği nispette ve istikamete doğru yönlendiriyorum, evet, arada ona sahte tüy taktığım da oluyor. Cordelia'nın evine doğru yanyana yürürken tuhaf hisler uyanıyor içimde. O sanki erkek kardeşimmiş, oğlummuş gibi hissediyorum ama o benim sadece bir arkadaşım, yaşıtım, rakibim. Benim için katiyen tehlikeli olamaz. Bundan ötürü onu canımın istediği kadar yükseltebilirim, zira o sonra bir o kadar düşecek, ne çok düşerse o kadar iyi, çünkü Cordelia'da, aşağıladığı nitelikler hakkında bir bilinç ve bundan da öte, arzuladığı şeyler hakkında bir o kadar önsezi uyandırıyor. Ben Edvard'ı alıştırıyorum, duruma ayarlıyo-

rum, tavsiyede bulunuyorum, velhasıl bir dostun dostuna yapacağı her şeyi yapıyorum. İçimdeki husumeti hakkıyla yatıştırmak için de, Edvard'ın ateşli bir hayranıymışım gibi davranıyorum. Onu bir hayalperest olarak tanıtıyorum. Edvard kendine nasıl yardım edeceğini bilmediğinden, onu kolundan tutup ileriye doğru ben çekmeliyim.

Cordelia benden hem nefret ediyor hem de korkuyor. Bir genç kız neden korkar? Akıldan. Neden? Çünkü akıl ondaki tüm dişi varlığın reddi demektir. Erkeksi güzellik, çekici bir kişilik vs iyi dayanaklar olabilirler. Bir insan bu araçlarla da fethe çıkabilir ama asla tam bir zafer kazanamaz. Neden? Çünkü insan bir kızla onun kendi iktidar alanı dahilinde savaşır, lakin o kendi iktidar alanında hep en güçlüdür. Bu araçlarla bir kızın yüzü kızartılabilir, gözleri önüne indirilebilir, lakin onun güzelliğini ilginç kılan o tarifi edilemez, büyüleyici korku hissi uyandırılamaz.

Non formosus erat, sed erat facundus Ulixes,
Et tamen aequoreas torsit amore Deas.[1]

Herkes kendinin güçlü yönlerini bilmeli. Oysa beni sıkça rahatsız eden şey Tanrı vergisi yetenekleri olanların bile her şeyi yüzlerine gözlerine bulaştırmaları oldu hep. Esasında insanın bir başkasının, daha doğrusu kendi aşkının kurbanı olmuş bir genç kızda, onun hangi yönde aldatılmış olduğunu hemen sezebilmesi lazım. Deneyimli bir katilin kendine mahsus bir bıçaklama tarzı vardır, görmüş geçirmiş bir polis memuru yarayı görür görmez caniyi teşhis edebilir. Ama insanın karşısında böylesi sistematik baştan çıkarıcılar veya böylesi psikologlar nereden çıkacak ki? Bir genç kızı baştan çıkarmak birçoğu için bir genç kızı baştan çıkarmak demektir o kadar, burada nokta koyar, lakin bu mantığın içinde saklı duran eksiksiz bir dil var.

[1] Odysseus güzel değildi, ama güzel konuşurdu, / ve yine de denizlerin tanrıçalarına aşk azabı çektirebildi. *Ars Amandi*, Ovidius –çn.

Bir kadın olarak benden nefret ediyor; hünerli bir kadın olarak benden korkuyor; cin gibi bir kadın olarak bana âşık. Ruhunda bu çelişkiyi ancak şimdi yaratabildim. Gururum, cüretkârlığım, tepeden bakmam, kalpsiz alaylarım onu baştan çıkarıyor ama beni sevmek istermiş gibi değil; onda bu tür duygulardan eser yok, en azından bana karşı. Benimle yarışmak istiyor. Onu tahrik eden şey insanlar karşısında duyduğu o vakur bağımsızlık duygusu, çölde yaşayan Araplarınkine benziyor. Gülüş ve alışılmamış hareket tarzım her bir erotik boşluğu etkisiz duruma getiriyor. Bana karşı tavırlarında hayli rahat ve serbest, tereddütkar veya çekimser olduğundaysa kadınsı değil düşünsel. Beni bir sevgili olarak tahayyül edebilmekten öyle uzak ki birbirimizin karşısında cin gibi akıllı iki insan olarak duruyoruz. Elimi tutuyor, sıkıyor, gülüyor, tam anlamıyla Yunanlar gibi ilgi gösteriyor. Onu ironi ve alaycılıkla yeterince bir maskaraya çevireyim, sonra eski bir manzumedeki öğüdü takip edeceğim: Şövalye kıpkırmızı pelerinini yere yayar ve güzel bakireden üzerine oturmasını rica eder. Oysa ben pelerinimi yeşil çimenlerin üzerine birlikte oturalım diye değil, düşüncenin kanatlarına binerek onunla havada gözden kaybolmak için ayaklarının dibine yayıyorum. Yahut onu yanıma almıyorum, bir düşünceye kendi başıma ata biner gibi yerleşiyorum, el sallayarak ona veda ediyorum, elimle öpücük yolluyorum, gözlerinin önünden kayıplara karışıyorum, artık yalnızca kanat takmış kelimelerin fısıltısını işitebilirim, sesim Yehova gibi giderek daha yükselmiyor, sönüyor, zira ne kadar konuşursam, o kadar yükseliyorum. O zaman yürekli düşüncelerin kanatlarında uzaklara doğru benimle gelmek istiyor. Lakin bu tavrım yalnız bir an sürüyor, bir an sonra ben yine soğuk ve çorağım.

Kadınların yüzü çeşitli biçimlerde kızarır. Kaba kiremit kırmızısı kızarış. Roman yazarlarının usanmadan kadın kahramanlarının yüzlerine *über und über*[1] taktıkları kızarış.

[1] (Alın.) Tekrar tekrar –çn.

Narin kızarış; bu tan vaktinin kırmızısının ruhta belirmesidir, ki genç kız olunca paha biçilmez olur. Bir de sevindirici bir fikri takip eden gelip geçici kızarış vardır ki, erkekte güzel, toy delikanlıda daha güzel, kadındaysa şirin durur. Bu kızarış bir yıldırm kıvılcımı, ruhun ufkunda çakan bir yaz şimşeğidir. Toy delikanlıda en güzel, genç kızda hoş durur, çünkü kendini saf ve temiz yanıyla gösterir ve bu nedenle hayretin mahcubiyeti de vardır onda. İnsan yaşlandıkça, bu kırmızılık da giderek kayboluyor.

Bazen Cordelia'ya yüksek sesle bir şeyler okuyorum; genellikle çok önemsiz şeyler. Sahne ışıkları âdet olduğu üzere Edvard'ın üzerinde olmalı; bu yüzden bir genç kıza kitap ödünç vermenin onun gözüne girmek için çok iyi bir taktik olduğuna özellikle dikkatini çektim. Bundan epey kazanç sağladı; zira Cordelia ona bu hususta çok minnettar görünüyor. Ama en fazla kazançlı çıkan yine benim; kitapları ben seçiyorum, bunun dışında uzakta duruyorum. Bu da incelemelerimde geniş bir hareket alanı sağlıyor. Edvard'a istediğim kitabı verebilirim, edebiyattan anlamadığı için neye istersem cüret edebilirim, en uç noktaya kadar. Cordelia'yla akşamları bir araya geldiğimizde, sanki kitabı kazara fark etmiş gibi yapıyor, alıp sayfalarını karıştırıyor, alçak sesle okuyorum, Edvard'ın itinalı seçimini övüyorum. Dün akşam, Cordelia'nın ruhsal mukavemetinden emin olmak için bir deneme yapayım dedim. Edvard'ın ona Bürger'in şiirlerini mi, yoksa Schiller'in *Gedichte*'sini mi vermesine müsaade edeyim karar veremedim. Schiller'de sayfaları şöyle karıştırırken, yüksek sesle okumak için Theklas'ın şarkısına gözüm takılabilirdi mesela. Bürger'i seçtim, çünkü onun bilhassa "Lenore"si ne kadar güzel olsa da biraz aşırı mübalağalıdır. "Lenore"nin olduğu sayfayı çevirdim, yüksek sesle bütün pathosumla okumaya başladım. Cordelia çok duygulandı, sanki Wilhelm'in[1] almaya geldiği kendiymiş gibi elindeki di-

[1] Lenore'nin savaşta şehit düşmüş olan sevgilisi at üzerinde onu mezara götürmeye gelir –çn.

kişe delicesine bir hızla sarıldı. Bir ara verdim, hala hanım da çok önemsemeden uzaktan dinliyordu; o ne canlı ne ölü Vilhem'lerden korkar, ayrıca Almancası da pek iyi değildir; ama pek keyif almış gibi bir hali vardı ve zarif ciltli kitabı ona yakından gösterdiğimde, ciltleme sanatı hakkında konuşmaya başladı. Niyetim pathosun Cordelia'daki etkisini ilk uyandığı an yok etmekti. Biraz kaygılı gibiydi ama bu kaygı onda tahrik edici değil, *unheimlich*[1] duruyordu.

İlk kez bugün gözlerimi ona dikecek kadar ileriye gittim. Uykunun gözkapaklarını ağırlaştırdığı, onun için kendiliğinden kapandığı söylenir; belki bu bakışım da aynı etkiyi yaratabilir. Gözleri kapansa da içi anlaşılmaz güçlerle kıpır kıpırdır. Ona baktığımı görmez, hisseder, tüm bedeninde hisseder. Gözleri kapanır, gecedir; lakin içi güpegündüzdür.

Edvard artık kendi yoluna gitmeli. Sınırı aşmak üzere; gidip ona aşkını ilan etmesini artık her an bekleyebilirim. Bunu benden daha iyi bilecek biri de yok, ben hem onun sırdaşı hem de tüm hünerimi kullanarak Cordelia'nın üzerindeki etkisi artsın diye bile bile onu heyecanın doruk noktasında tutan kişiyim. Lakin aşkını itiraf etmesine göz yummak da çok riskli olur. Hayır cevabı alacağını bilsem de hikâye burada kapanmayacak. Edvard herhalde çok kötü etkilenecek. Bu da belki Cordelia'nın içine dokunacak, onu hislendirecek. O durumda en kötü ihtimalden, Cordelia'nın fikrini değiştirmesinden korkmam gerekmese de, ruhundaki gurur bu saf merhametten bir ihtimal zarar görecek. Edvard'la ilgili niyetlerim topyekun boşa gitti demektir.

Cordelia'yla ilişkim dramatik bir yola sapmak üzere. Artık ne olacaksa olmalı, ona sadece uzaktan bakmayı sürdüremeyeceğim, dakikaların böyle boşa gitmesine seyirci kalamayacağım. Gafil avlayıp şaşırtılmalı, bu şart; ama onu şaşırtırken tetikte olmak lazım. Genelde hayrete yol açan bir şey onda aynı etkiyi yaratmayabilir. Onu öyle şaşırtmak la-

[1] (Alm.) Tedirgin edici, rahatsız edici –çn.

zım ki hayretinin nedeni esasında durumun baştan beri çok olağan olduğunu ilk kez şimdi fark etmesi olmalı. Ve giderek durumda yine de üstü kapalı bir tür şaşırtıcı nitelik olduğunu ortaya çıkmalı. Bu, ilginçliğin daimi kuralı, Cordelia'ya karşı tüm hareketlerime egemen olan kural da bu. İnsan birini hayrete düşürebilirse oyunu kazanmış demektir; muhatabının enerjisini bir an için askıya alarak, onun harekete geçmesini imkânsızlaştırır, burada yöntem olarak sıradışına mı yoksa sıradana mı başvurmuştur hiç fark etmez. Asil bir aileye mensup bir hanımefendi üzerindeki delidolu denememi bir nebze kendini beğenmişlik duygusuyla hatırlıyorum. İlginç bir dokunuş için bir süredir sinsice yanına sokulmaya boşuna uğraştım. Sonra bir gün sokakta rastladım. Beni tanımadığından veya o şehirde yaşadığımı bilmediğinden emindim. Tek başına yürüyordu. Ona önden yaklaşabilmek için fark ettirmeden yanından kayıp ilerisine geçtim. Sonra yol vermek için kenara çekildim, o kaldırım taşlarını izliyordu. Ve tam o anda ona kederli bir bakış fırlattım, hatta sanırım gözlerim yaşlıydı. Şapkamı çıkardım. Durdu. Dokunaklı bir sesle ve hülyalı bir bakışla ona şöyle dedim: "Lütfen bana kızmayınız, saygıdeğer küçük hanım, lakin yüz hatlarınız, tüm benliğimle sevdiğim ama şimdi benden çok uzaklarda olan birine öyle benziyor ki, bu garip davranışımı mazur görürsünüz umarım." Kur yaptığımı sandı ve genç bir kız kurdan bir miktar hoşlanır, özellikle bu ona bir üstünlük hissettiriyorsa ve onda birine gülümseyecek yürek varsa. Gerçekten, gülümsedi, bu ona tarif edilemeyecek kadar yakıştı. Asilane bir küçümseyici edayla bana selam verdi, gülümsedi. Yoluna devam etti, bir iki adım yanında gittim. Bir başka gün ona yine rastladım, selam vermeye yeltendim, yüzüme bakıp güldü... Sabır değerli bir meziyet ve son gülen iyi güler.

Cordelia üzerinde muhtelif şaşırtıcı yöntemler kullanılabilir. Erotik bir fırtına çıkarmaya çalışabilirim, şöyle ağaçları kökünden koparacak kadar sert. Bunun yardımıyla

ayaklarını yerden kesmeye, tarihsel bağlamından koparıp kaçırmaya çalışabilirim; tam bu galeyan esnasında içindeki şehveti gizli buluşmalarla ortaya çıkarabilirim. Başarıya ulaşmam olanaksız değil. İnsan onun gibi ihtiraslı bir genç kızı rahatça nereye isterse oraya kadar götürebilir. Lakin bu estetik olarak yanlış. Baş dönmesinden hoşlanmam ve bu yöntemi başka türlü şiirsel bir sıcaklık kazanamayan kızlara karşı önerebilirim. Üstelik insan bu arada gerçek hazzı kolayca elinden kaçırıyor; aşırı şaşkınlığın da zararları var. Onun üzerinde tamamen yanlış etki yapar. Epeydir faydasını görecek olduğum, evet daha da kötüsü, sağduyumu kullansaydım daha dolu dolu, daha bol bol haz alabilecek olduğum şeyleri birkaç nefeste içime çekebilirim. Cordelia'nın tadı heyecandan kendini kapıp koyuvererek çıkmaz. Öyle davransam onu belki ilk başta bir an şaşırtabilirdim, çünkü bu şaşkınlık hali onun cüretkâr ruhu için fazla alışageldik.

Sade bir nişan en iyi, en isabetli yöntem olur. Ben yavan bir aşk ilanıyla, eşim olmasını isterken, o kulaklarına, abartılı söylevlerimi dinlediğinde, sunduğum zehirli sarhoşluk iksirini içine çektiğinde, onu alıp kaçacağım diye kalbinin küt küt attığında olduğundan daha az inanır.

Nişandaki lanetlik ondaki etik. Etik olan ilimde de yaşamda olduğu kadar sıkıcı. Aman ne büyük fark! Estetiğin kubbesinin altında her şey hafif, güzel, geçici iken, etiğin karışmasıyla her şey kaskatı, köşeli ve sivri, biteviye *langweiligt*[1] oluverir. Oysa nişanlılık, tıpkı evlilik gibi, esasında etik bir gerçeklik değil, geçerliliği sadece *ex consensu gentium*.[2] Bu belirsizlik işime yarayabilir. Buradaki etik unsur zamanı gelince Cordelia'da sıradanlığın sınırını aşıyormuş izlenimi uyandırmak için yetecek ama bu onda daha vahim bir sarsıntı yaratır diye korkacak kadar vahim değil. Etiğe hep bir parça saygı duymuşumdur. Hiçbir kıza evlenme sözü vermedim, baştan savmaca bile olsa, şimdi öyle davranıyor

1 (Alm.) Bıkkınlık, usanç, can sıkıntısı –çn.

2 (Lat.) Evrensel uzlaşma yoluyla –çn.

gibi görünüyorsam, bu sadece bir aldatmaca. Öyle ayarlayacağım ki nişanı kendisi bozacak. Umut vermek centilmenlik haysiyetime yaraşmaz. Özgürlük vaadiyle suçluyu itirafa ikna eden hâkimlerden nefret ederim. Bu hâkim nüfuzundan ve yeteneğinden feragat ediyor demektir. Şu da var ki tam anlamıyla özgürlüğün armağanı olmayan şeyi kabul etmek âdetim de yoktur. Bırakalım bu yöntemleri sıradan baştan çıkarıcılar kullansınlar. Ama ne elde edecekler? Bir kıza, görmesini istemediği şeyler gözünün önünden silinecek, hatta ona her şeyin kendinden kaynaklandığını düşündürecek raddeye getirecek kadar edebiyat yapmayı bilmeyen kişi su katılmamış bir acemidir ve değişmek istemezse daima acemi kalır; onun keyfine hiç gıpta etmem. Bir aceminin olup olacağı o kadarla kalır, yani bir baştan çıkarıcı olarak, ama hiç kimse hiçbir şekilde bana bu sıfatı takamaz. Ben bir estetim, aşkın tabiatını ve ana fikrini kavramış bir erotistim, onun içini dışını bilirim ve aşk hakkındaki şahsi görüşüm, her aşk ilişkisinin en fazla altı ay süreceği ve en uç noktaya kadar tadı bir çıkarıldı mı da o ilişkinin sona ermeye mahkum olduğudur. Bütün bunları kendimden biliyorum, ayrıca havsalaya sığabilen en yüksek hazzın sevilmek, dünyadaki her şeyden fazla sevilmek olduğunu da biliyorum. Bir kızı elde etmek için edebiyat yapmak bir sanat, elden çıkarmak için edebiyat yapmak ise bir sanat şaheseri. Lakin ikincisi esas itibariyle ilkine tabi.

Başka bir yol da izlenebilirdi. Edvard'la nişanlanması için elimden geleni esirgemezdim. Aile dostu olduğuma göre. Edvard bana kayıtsız şartsız inanırdı, mutluluğunu yalnızca bana borçlu değil mi? Hem o zaman daha iyi de gizlenebilirdim. Ama olmaz. Cordelia bir şekilde küçük düşürülmeden Edvard'la nişanlanamaz. Ayrıca, Cordelia'ya olan yakınlığım o zaman ilginç olmaktan çok tahrik edici olurdu. Nişan olgusundaki o sonsuz *prosaisme*[1] ilgince tam uygun bir yankı tahtası.

[1] (Lat.) Yavanlık, sıradanlık, tekdüzelik –çn.

Wahl'lerin evinde her şey giderek daha bir önem kazanıyor. Gündelik hareketliliğin altında gizlenmiş kıpırdayan ve çok yakında görünür hale gelecek bir canlılık bariz bir şekilde farkediliyor. Wahl'lerin evi bir nişana hazırlanıyor. Durumu sadece dışarıdan izleyen birinde, halasıyla benim bir çift teşkil ettiğimiz izlenimi uyanabilirdi. Böyle bir evlilik tarım ekonomisi dalında ilim ve irfanın ailenin gelecek nesillerinde de devamını sağlamak açısından pek de faydalı olurdu! O zaman Cordelia'nın amcası olurdum. Ben düşünce özgürlüğü dostuyum ve hiçbir düşünce onu sımsıkı kavrama cesaretini kendimde bulamayacağım derecede absürd değil. Cordelia, Edvard ona aşkını ilan edecek diye korkuyor, Edvard bunun her şeyi hükme bağlayacağını umuyor. Bundan emin de olabilir. Onu böyle bir adımın nahoş sonuçlarından korumak için elimi çabuk tutmalıyım. Umarım onu çok yakında yolcu ederim, bayağı yolumun üzerinde duruyor. Bugün açıkça hissettim bunu. Başı, aşkını Cordelia'ya değil, bir gün birden bir *somnambul*[1] gibi ayağa fırlayıp uluorta tüm ev halkına itiraf edecek kadar dumanlı gözüküyor. Ona bugün öfkeyle baktım. Bir fil hortumuyla bir şeyi nasıl yakalarsa ben de Edvard'ı bakışlarımla öyle yakalayıverdim, yani o kadar ileriye gitmişti ve bakışlarımla sarstım onu adeta. Oturduğu yerden kımıldamadı ama bedeninin baştan aşağı o sarsmaya eş şiddette sarsıldığını sanıyorum.

Cordelia bana eskiden olduğu kadar güvenmiyor. Önceleri bana hep kendinden emin bir kadınsılıkla yaklaşırdı ama şimdi biraz bocalıyor. Ancak pek bir önemi de yok, her şeyi eski haline getirmem zor olmaz. Lakin bunu da istemiyorum. Son bir kerecik bir gözlem daha, sonra nişan. Bu zor olamaz. Cordelia şaşkınlık içinde evet der, hala hanım da yürekten bir amin çeker. Tarım bilimci bir damat sahibi olmanın mutluluğu aklını başından alır. Damat! İnsan bu işe bir kere kalkışınca, nasıl da canciğer kuzu sarması oluyor.

[1] (Lat.) Uyurgezer –çn.

Aslında onun damadı değil, olsa olsa erkek yeğeni olabilirim veya daha doğrusu, *volente deo*[1] bunların hiçbiri.

23 Temmuz

Kalbimi bir genç kıza kaptırdığım dedikodusunu yaymamın meyvesini bugün topladım. Edvard'ın yardımıyla Cordelia'nın kulağına da gitti. Çok meraklı, gözü üzerimde, ama bir şey sormaya da kalkışmadı, yine de emin olmak istiyor, kısmen merak ettiğinden kısmen de kendine bir *antecedens*[2] bulmak için; benim gibi soğuk biri âşık olabilirse o da hiç utanıp sıkılmadan haydi haydi olabilir gibisinden. Bugün bu meseleye değindim. Sanırım bir hikâyeyi ana fikri kaybolmaksızın, ama tam vaktinden önce de meydana çıkmadan anlatabilecek benden başka biri yoktur. Burada arzu ettiğim husus, dinleyenleri *suspenso*'da[3] tutmak, episodik hareketlerine dikkat ederek arzu ettikleri sonucu tespit etmek, onları arada şaşırtmak; usta olduğum husus ise *amfiboller*[4] yardımıyla söylediklerimin kelime anlamlarına ilaveten bambaşka bir anlama da sahip olduğunu görmelerini sağlamak. Eğer bir insan belli gözlemler peşinde ise, daima söylev vermeyi seçmeli. Karşılıklı muhabbette muhatap elden kolay kayıp gidebiliyor, soru cevapta kelimelerin yarattığı tesir daha iyi maskelenebiliyor.

Büyük bir ciddiyetle hala hanıma hitaben söylevime başladım. "Acaba bunu dostlarımın iyi niyetine mi yoksa düşmanlarımın kötü niyetine mi atfetmeliyim, zaten her ikisinden de fazlasıyla nasibini almamış biri var mıdır ki?" Hala hanım burada bir görüş ortaya attı ve ben büyük bir şevkle bunu çürütmeye koyuldum. İstediğim Cordelia'nın merakını körüklemekti, gideremeyeceği bir merak, zira hala hanımla konuşuyordum ve çok ciddi görünüyordum. Söylevime de-

1 (Lat.) Tanrı'nın izniyle –çn.
2 (Lat.) İlk örnek –çn.
3 (Lat.) Gerilim, merak –çn.
4 (Lat.) Çift anlamlılık –ed.n.

vam ettim: "Yoksa dedikodunun generatio æquivoca'sı[1] denebilecek bir duruma mı atfetmeliyim?" (Cordelia besbelli ki bu kelimeyi anlamadı, kafasını daha bir karıştırdı, – bu etkiyi uyandırmak için kelimenin üzerinde aldatmacasına vurgu yapmış ve sanki ana fikir tam burada yatıyormuş gibisine kurnaz bir yüz ifadesi takınmıştım) "Şöyle ki, kendi halinde bir hayat sürmeye alışık bir insan olan bendeniz nişanlandım iddiası üzerine bahis merkezi oluveriyorum," Cordelia'nın benden hâlâ daha fazla bir izahat beklediği aşikârdı, devam ettim: "Bu durum, dostlarıma göre âşık olmak (Cordelia irkildi) hep büyük bir mutluluk sayıldığı, düşmanlarıma göre bu piyangonun bana çarpmasının pek gülünç olduğu farz edildiği (tam aksi bir hareket) ya da kazara olduğu için buna hacet olmadığı şeklinde olabilir. Veyahut dedikodunun *generatio æquivoca*'sı her şeyin boş kafalı birinin kendi başına gelin güvey olmasından başka bir şey de olmayabilir." Hala hanım kadınsı bir merakla dünya alemin beni nişanlı görmekten keyif aldığı bu hanımın kim olduğunu öğrenmek için hiç vakit kaybetmedi ise de bu yöndeki her sorusu reddedildi. Cordelia ise bütün hikâyeden epey etkilenmişti, bana kalırsa Edvard'ın hisseleri birkaç puan yükseldi.

Dönüm noktası yakınlaşıyor. Hala hanıma bir mektup yazarak Cordelia'yla evlenmem için rızasını isteyebilirim. Gönül meselelerinde alışılagelmiş bir usul bu, sanki bir kalp için yazmak konuşmaktan daha doğalmış gibi. Tam olarak bu hareketin içerdiği filistinizm[2] buna karar vermemde yardımcı olabilirdi. Ama böyle yaparsam gerçek bir sürpriz tadamayacağım, bundan ödün veremem. – Bir dostum olsaydı, bana muhtemelen şöyle derdi: Bu çok ciddi adım üzerinde iyice düşündün mü, hayatının geri kalanını ve bir başka

[1] (Lat.) Kendiliğinden üreme –çn.

[2] 19. yüzyılın ilk yarısında "Filistinli gibi cahil, zevksiz, kültürsüz" anlamında aşağılayıcı olarak kullanılan yaygın bir tabir. (ii) Felsefe ve estetikte, dar kafalı, cahil, zevksiz anlamında kullanılan tabir –çn.

insanın mutluluğunu belirleyecek adım üzerinde? Dostu olan bu ayrıcalığa sahip. Ama benim hiç dostum yok; bu bir avantaj mıdır o konuya girmeyeceğim, diğer yandan bir dostun öğüdünden yoksun olmayı da kesin bir avantaj olarak görüyorum. Ayrıca, tüm durumu baştan sona enine boyuna düşündüm.

Benim yönümden nişan için hiçbir engel yok. Yani talip erkek rolüne devam ediyorum, beni bunda kim seyredecek ise. Naçiz şahsıma yakında yüce bir mertebeden bakılacak. Kişi olmayı bırakıp bir piyango olacağım; evet iyi bir piyango, diyecek hala hanım. Onun durumu bana epey dokunuyor; zira beni o kadar saf ve gerçek bir tarım ekonomisi aşkıyla seviyor ki, bana sanki idealiymişim gibi tapıyor.

Hayatımda bir çok defa ilan-ı aşk ettim, lakin tüm o deneyimlerin bu sefer bana hiç faydası yok; bu aşk ilanı kendine özel bir tarzda yerine getirilmeli. Kendimi ikna etmem gereken tek şey bunun aldatmaca bir hareket olduğu. Adımlarımı en iyi hangi yönde hızlandırabileceğimi anlayabilmek için epey adım egzersizi yaptım. Yaşanan anı erotikleştirmek, bir sonraki anı belirleyici olması ve dolayısıyla gelecek sahnelerin gidişatını etkileyebilmesi açısından kaygı vericidir; fazla ciddiye almak ise riskli olur; böyle bir an bir genç kız için öyle anlamlıdır ki tüm ruhuyla ona odaklanır, ölmek üzere olan birinin son arzusuna odaklandığı gibi; bunu yürekten, burlesk hale getirmek de şimdiye dek takmış olduğum maskeye de, takmaya niyetlendiğim yeni maskeme de uygun düşmez, ince espirili ve ironik hale getirmek ise hem aşırı cüretkâr hem aşırı riskli olur. Eğer burada niyetim diğerlerininki gibi, yani asıl mesele dil dökerek ufaktan gönlünü çalmak olsaydı, tabii, o zaman çantada keklikti. Bu benim açımdan önemli ama tümüyle önemli değil; zira bu genç hanımı özellikle seçmiş olsam da, onu çok önemsemiş, evet hatta tüm ilgimi ona yöneltmiş olsam da, ondan gelecek evet cevabını şartsız kabul edeceğim demek değil bu. Ona tensel anlamda sahip olmak beni hiç ilgilendirmiyor,

ben onun hazzına sanatsal bir biçimde hazzına varmanın peşindeyim. Bu sebeple ilk başlangıç da olabildiğince sanatsal olmalı. Bende hemencecik bir sahtekâr görürse, bu beni yanlış anlıyor demek olur; zira ben sıradan anlamda bir sahtekâr değilim; bende sadık bir âşık görürse, bu da yanlış anlıyor demektir. Ruhunun bu sahnede mümkün mertebe kararsız olması önemli. Bir genç kızın ruhu böyle bir anda, ölüm döşeğindekininki gibi kâhinleşiyor. Buna engel olmam lazım. Sevimli Cordelia'm! Seni güzel bir şey uğruna kandırıyorum, başka türlü davranmak elimden gelmez ama bunu mümkün olan en iyi şekilde telafi edeceğim. Gelecek sahneler mümkün mertebe sıradanmış, âdeta tutarsızmış gibi sürmeli, öyle ki o "evet" dediğinde, bu ilişkinin arkasında neyin saklı olduğunu hiç anlamamalı. Ve işte aramızdaki ilişkiyi ilginç yapan da bu ardı arkası gelmeyen belirsizlikler. Ola ki bir tahminde bulunabilirse, bu bir yanlışlık yaptım demek olur ki, ilişki bütünüyle anlamını kaybeder. Beni sevdiği için evet demesi imkânsız; çünkü beni zerre kadar sevmiyor. Benim için en iyisi, nişanı bir eylemden bir olguya, kendisinin yaptığı herhangi bir şeyden başına gelen herhangi bir şeye dönüştürmek, ki "Nasıl oldu bitti bir tek Tanrı bilir," diyebilsin.

31 Temmuz

Bugün bir üçüncü bir şahısa aşk mektubu yazdım. Bundan hep çok keyif almışımdır. Bir kere, kendini o durumda tahayyül etmek hayli ilginçtir, tüm rahatlığı da cabası. Pipomu doldururum, ilişki hakkında verilen bilgiyi dinlerim, tarafların mektupları önüme konur. Bir genç kızın yazış şekli benim için oldu olası önemli bir araştırma konusu oluşturmuştur. Erkek karşımda oturan sıçan gibi sırılsıklam âşık, genç kızın mektubunu yüksek sesle okur, arada kısa ve öz yorumlarla araya girerim; güzel yazıyor, hisli bir kız, zevkli, dikkatli, daha önce de âşık olmuşa benziyor vs. İkincisi, hayırlı bir iş yapmış oluyorum. Birkaç genç insanı birleşti-

riyorum; sonra karşılığını alıyorum. Her mutlu çiftte kendime bir kurban seçiyorum; tam iki kişiyi mutlu ederken, en çok bir kişiyi bedbaht ediyorum. Her zaman dürüst ve mert davrandım, bana sırrını açan kimsenin güvenini kötüye kullanmadım. İşin biraz hileli yanları da hep var tabii, eh, bu da meşru bir bedel. Bana duyulan bu güvenden neden mi hoşlanıyorum? Çünkü Latince biliyorum ve derslerime çok düşkünüm, bir de ufak kaçamaklarımdan kimseye bahsetmiyorum. Ben bu güvene layık mıyım? Onu asla kötüye kullanmıyorum ki.

2 Ağustos

Beklenen an geldi. Gelirken sokakta hala hanım uzaktan gözüme ilişti, onun evde olmadığını biliyordum artık. Edvard da Toldboden'daydı. Yani Cordelia büyük ihtimalle evde yalnızdı. Tahminim doğru çıktı. Dikiş masasının başına oturmuş bir şeyler dikiyordu. Onları hemen hemen hiç öğleden önceleri ziyaret etmediğim için, beni karşısında görünce afallar gibi oldu. Durum az kaldı hayli duygusallaşacaktı. Bunda suçlu o olamazdı; kendine hâkim görünüyordu ama ben zırhımı kuşanmış olsam da onu görmek bende olağandışı bir etki yapmıştı. Mavi çizgili, sade, basmadan ev elbisesi içinde ne de hoştu, göğsünde de dalından yeni koparılmış taze bir gül – henüz dalından yeni koparılmış bir gül, hayır, bu genç kızın kendisi dalından yeni koparılmış taze bir çiçekti, öylesine körpe, daha yeni açmış ve genç bir kızın geceyi nerede geçirdiğini kim bilebilir ki. Benim düşünceme göre, hayaller ülkesinde, lakin her sabah geri döner, bu dipdiri canlılığı ondan. Öyle genç ama öyle anaç görünüyordu ki sanki doğa hassas ve gönlü ferah bir anne gibi ilk kez şimdi onu elinden bırakıyordu. Bu veda sahnesine ben şahit oldum, sevgiyle dolu annesinin onu son bir kez nasıl kucaklayıp uğurladığını ben gördüm, onun: "Hadi dünyaya çık artık yavrum, her şeyi senin için yaptım, bu öpücüğümü dudaklarına bir mühürmüş gibi yanına al, o kutsal mabedin

bekçisi, sen istemedikçe onu kimse parçalayamaz ama sana uygun olanı karşına çıkınca, onu tanıyacaksın," deyişini duydum. Ve sonra o, kızın dudaklarına bir öpücük kondurdu, bir şeyler alan dünyevi bir öpücük değil, her şeyi veren ilahi bir öpücük – genç kıza öpücüğün iktidarını da veren bir öpüştü o. Ey harikulade doğa, sen ne bilgesin, ne akıl ermezsin, erkeğe kelamı ve kıza öpücüğün belagatini ihsan ediyorsun! Bu öpücüğün nimetini dudaklarında, vedanın hayır duasını alnında ve güleç selamı gözlerinde taşıyordu. Göze aynı anda hem evde –zira bu evin çocuğuydu–, hem de yabancı –zira dünyayı tanımıyordu, tanıdığı sadece sevgili annesiydi ve ona gizliden nezaret ediyordu– görünmesi bundandı. Gerçekten de çok şahaneydi, bir çocuk gibi gencecik, lakin insana hürmet telkin eden, bekaretin yüce asaletiyle de bezenmişti.

Sonra birden bire içimdeki tüm coşkun hisler yatıştı ve soğuk bir resmiyete büründüm. Tıpkı insan önem verdiği bir şeyi aslında hiçbir önemi yokmuş gibi göstermeye kalkıştığında uygun olduğu gibi. Kısaca hal hatır sorduktan sonra ona doğru yaklaştım ve dileğimi arz ettim. Kitap gibi konuşan birini dinlemek son derece sıkıcı olur; lakin bazen böyle konuşmak yerinde oluyor. Kitabın tuhaf bir özelliği var. Nasıl istenirse öyle yorumlanabiliyor. İnsan kitap gibi konuşunca bu özelliği de kazanmış oluyor. Gayet ağırbaşlı, sıradan kalıplara uygun konuştum. Şaşırdı, tam beklediğim gibi, bunu inkâr edemem. O anda bana nasıl göründüğünü betimlemem zor olur. Üzerinde bir çeşitlilik vardı, evet, yazdığım bir kitap hakkındaki henüz yayımlanmamış ama yolda olduğu söylenen bir eleştiri gibi, her tür yorum olanağına sahip bir eleştiri. Bir kelime söylesem bana gülecekti, bir kelime söylesem duygulanacaktı, bir kelime söylesem benden kaçınacaktı; ama ağzımdan bir tek kelime çıkmadı, orada gururlu bir salak gibi kalakaldım ve pür dikkat halde ritüele uydum. – "Beni tanıyalı daha o kadar az olmuştu ki." Tanrım, insan bu çeşit eziyetlerle yalnızca nişanın sarp

yolunda rastlaşıyor, sevişmenin çiçeklerle bezenmiş patikalarında değil.

Gariptir ama son günlerde mesele üzerinde enine boyuna düşündüğümde yeterince seri hareket ettiğimden ve o şaşkınlık anında bana evet diyeceğinden öyle eminim ki. Ama insan bütün o hazırlıkların bir işe yaramadığını görüveriyor. Mesele onun ne bir evet ne bir hayır demesiyle neticelendi; hala hanıma havale edildim, tahmin etmeliydim. Yine de şans benden yana; bu sonuç çok daha iyi.

Hala hanım rıza gösterecek, bundan asla en ufak bir kuşkum yok. Cordelia onun öğütlerini dinler. Benim nişan faslına gelince şiirsel olduğunu söyleyerek kendimi methetmeyeceğim, neresinden bakılırsa bakılsın hem ziyadesiyle dar kafalılık hem de tam bir petit-bourgeois'lık. Genç hanım evet mi yoksa hayır mı desin bilemiyor; hala hanım da evet diyor, kız da evet diyor, ben kızı seçiyorum, kız da beni – ve hikâye asıl burada başlıyor.

3 Ağustos

Artık nişanlıyım; tabii Cordelia da öyle, zannımca durum hakkında bildiği de sadece bu kadar. Samimi bir kız arkadaşı olsaydı herhalde ona şöyle derdi: "Bütün bunlar ne demek oluyor, inan aslında hiç aklım ermiyor. Onda beni cezbeden bir şey var ama ne bir türlü çıkaramıyorum, üzerimde garip bir nüfuzu olduğunu hissediyorum ama ona âşık mıyım, hayır, belki de hiç olmayacağım, lakin onunla birlikte yaşamaya tahammül edebilirim, hatta onunla hayli mutlu da olabilirim; insan sadece bir tahammül edebilse daha fazlasını talep edeceğini sanmam." Sevgili Cordelia'm! Belki daha fazlasını da talep eder, karşılığında da daha az tahammülü. – Tüm gülünç şeyler içinde en gülünç olanı nişan. Evliliğin bari bir anlamı var, pek işime gelmese de. Nişan tamamen beşeri bir icat ve *inventeur*'üne[1] hiç prim de kazandırmıyor.

[1] (Fr.) Mucit –çn.

Bir şeye benzemiyor, mübaşirin sırtından sarkan kordonun profesör cüppesiyle ne kadar ilgisi varsa, nişanın da aşkla ilgisi o kadar. Artık bu saygıdeğer camianın bir üyesiyim. Küçümsenecek bir şey değil; zira Trop'un[1] dediği gibi, insan ancak kendisi sanatkâr ise diğer sanatkârlar hakkında hüküm yürütmeye hakkı olur. Ve bir nişanlı aslında bir Dyrehave sanatçısı[2] değil de nedir?

Edvard uğradığı haksızlık karşısında duyduğu öfkeden bitap durumda. Sakalları uzamış, koyu renk elbisesini de giymemiş, bu epey şey ima ediyor. Cordelia'yla konuşacak, ona ne şeytan olduğumu anlatacak. Sarsıcı bir sahne olacağı apaçık: Edvard traşsız, savsakça giyinmiş, Cordelia'ya bağırıp çağırıyor. O uzun sakallarını bana saplamaya kalkmasın da. Onu yatıştırmaya çalışmam boşuna. Eşleştirmeyi yapanın hala hanım olduğunu, Cordelia'nın belki hâlâ Edvard'a karşı bir şeyler hissettiğini, eğer kalbini kazanmayı başarırsa aradan çekilmeye hazır olduğumu anlatmaya çalışıyorum ona. Önce bir duralıyor, acaba sakalını daha farklı mı uzatsa, yeni bir koyu renk elbise mi edinse, sonra birden bana küfretmeye başlıyor. İstifimi bozmamak için elimden geleni yapıyorum. Bana ne kadar kızgın da olsa, bana danışmadan bir adım bile atmayacağına eminim; mentörü olarak ona ne kadar faydam dokunduğunu unutamaz. Onu neden en son umudundan yoksun bırakayım? Neden aramızı bozayım? İyi bir insan, zaman ne gösterecek kim bilebilir.

Şimdi yapacağım şey durumu bir taraftan nişanın bozulmasını sağlayacak bir minvale getirmek, böylece Cordelia'yla olan ilişkimin daha güzel ve anlamlı bir hale gelmesini garantilemiş olacağım; diğer taraftan da zamanı mümkün

---

[1] Johen Ludvig Heiberg'in (1791-1860) *Recensenten og Dyret* adlı vodvilindeki bir karakter –çn.

[2] Kopenhag'ın kuzeyinde lunapark, birahaneler, müzikholler, meyhanelerin bulunduğu geniş mesire alanı. Danimarka edebiyatında basitliği nedeniyle aşağılanarak anılırdı. Şimdiki haliyle, bir lunapark haline getirilmiş, lakin birahane ve müzikholleri de içeren, halk tipi, popüler bir eğlence mekânında sahne alan kişi –çn.

mertebe iyi kullanıp, doğanın ona fazlasıyla bahşettiği bütün o güzelliğin, sevimliliğin zevkini çıkarmak; zevkini çıkarmak ama bir sınır dahilinde ve hiçbir beklentiye olanak vermeyecek bir ihtiyatla. Onu, sevmenin ne demek olduğunu ve beni sevmenin ne demek olduğunu öğrendiği safhaya bir getirince, nişan özürlü bir olgu haline gelecek, suya düşecek ve o bana ait olacak. Başkaları durum ilk kez bu aşamaya gelince nişanlanırlar ve böylelikle sonsuza kadar bunaltıcı bir evliliğe de imza atmış olurlar. Kendi bilecekleri iş.

Her şey hâlâ *statu quo*;[1] yine de hiçbir nişanlı benden şanslı, bir parça altın bulan bir paragöz de benden bahtiyar olamaz. Onun hâkimiyetim altında olduğu düşüncesi beni sarhoş ediyor. Saf, masum bir kadınsılık, deniz kadar berrak, lakin bir o kadar da derin ama aşktan bihaber! Erotik aşkın gücünü şimdi öğrenecek. Tozların içinden kaldırılıp atalarının tahtına kadar yükseltilen bir kral kızı gibi o da ait olduğu krallık ülkesine yerleştirilecek. Ve bu benim vasıtamla olacak; sevmeyi öğrenince, beni sevmeyi de öğrenecek; kuralları öğrendikçe, paradigma da peşi sıra gözler önüne serilecek ve bu, benim. Tüm anlamın yalnız aşkta mevcut olduğunu hissedince, bunu beni sevmek için kullanacak ve bunu benden öğrendiğini bir kere fark edince de, beni iki misli sevecek. Hazzı düşünmek kafamın içini öyle bir kaplamış ki, neredeyse aklım başımdan gidecek.

Ruhu erotik aşkın belirsiz dokunuşlarında ne bulandı ne gevşedi. Çoğu genç kızın aşkı kararlı, enerjik ve dolu doluya tatmasına engel olan şeydir bu. Akıllarında bir ideal olarak kabul ettikleri belirsiz, puslu bir tablo var, gerçek nesneler buna göre sınanıyor. Böyle yarım yollu tedbirlerden ortaya öyle bir şey çıkıyor ki insan bunun yardımıyla yaşam yolunda ancak dindar Hıristiyan rolünde ilerleyebilir. – Ve bu genç kızın ruhunda erotik aşk bir kere uyanınca, onu fark ediyor ve aşkın tüm nağmeleriyle onu çekip oradan dışarıya çıkarıyorum. İçinde nasıl bir şekil almış olduğunu saptıyo-

[1] (Lat.) Aynı durumda, eskisi gibi –çn.

rum, kendimi ona göre biçimlendiriyorum ve bu hikâyenin çoktandır bir parçası olduğumdan, arzu kalbinden çağlayarak akıp geçiyor, ben de aynı öyle tekrar onu dışına çıkıp onu orada karşılıyorum, olabildiğine aldatıcı bir şekilde. Lakin bir genç kız nihayetinde yalnız bir kez âşık oluyor.

Artık Cordelia'ya resmen sahibim, hala hanımın rıza ve desteğini, eş dost ve akrabaların tebriklerini aldım; bu iş sanki yürüyeceğe benzer. Savaşın zorlukları artık geride kaldı, şimdi barışın nimetleri başlıyor. Ne saçmalık! Sanki hala hanımın desteği ve eş dostun tebriki Cordelia'ya daha derin bir anlamda sahip olmamı sağladı; sanki savaş ve barış zamanındaki aşk birbiriyle öyle ters ki, devam ettiği sürece, kendini resmen bu çekişmede resmileştirmiyor, silahlar farklı olsa da. Fark aslında bu mücadelenin *cominus*[1] mu yoksa *eminus*[2] mu sürdürüldüğünde yatıyor. Aşk ilişkisinde ne kadar *eminus* mücadele edilirse, o bir o kadar kasvetli bir hal alır; zira göğüs göğüse mücadelenin önemi azalır. Göğüs göğüse mücadelede bir el sıkış, ayakla bir dokunuş çok önemli, malum olduğu gibi Ovidius da bunları hararetle tavsiye eder, haset yüzünden hor görülseler bile, tabii öpme ve kucaklama da cabası. *Eminus* mücadele eden birinin güveneceği tek şey gözleri; bir sanatkâr ise bu silahı öyle usta kullanır ki neredeyse bir öbürüyle aynı başarıya ulaşır. Gözlerinde *desultorisk*[3] bir yumuşaklıkla kıza öyle bir bakabilir ki ani bir dokunuş etkisi uyandırır; gözleriyle onu öyle sıkı sıkı sarar ki kollarıyla sarılmışçasına bir tesir yaratır. Lakin *eminus* savaşmayı fazla uzun sürdürmek bir hata veyahut bir şanssızlık, zira böyle bir mücadele hiçbir zaman eğlencenin kendi değil, sadece bir göstergesi. Her şey *cominus* konumuna geçilene kadar gerçek önemine kavuşmaz. Mücadele yoksa aşk sona ermiş demektir. Ben hemen hemen hiç *eminus* mücadele etmedim, bu yüzden şimdi sonda değil

1 (Lat.) Yakın planda –çn.
2 (Lat.) Uzak planda –çn.
3 (Lat.) Tesadüfi, geçici –çn.

baştayım; silahlarımı kuşanıyorum. Ona sahibim, bu doğru ama yasal ve *petit-bourgeois* anlamda; bunun bana bir faydası yok, benim çok daha masum niyetlerim var. Benimle nişanlı, bu doğru; ama bundan bana âşık olduğu neticesini çıkarmak istersem beni bir düş kırıklığı bekliyor demektir, zira o bana katiyen âşık değil. Ona yasal olarak hem sahibim hem değilim; tıpkı herhangi bir genç kıza yasal olarak sahip olmadan da pekâlâ sahip olabileceğim gibi.

Auf heimlich erröthender Wange
Leuchtet des Herzens Glühn.[1]

Çay masasının yanndaki kanepede oturuyor; ben de yanı başındaki sandalyede. Bu pozisyonda *confidentielle*[2] bir özellik var ama bunu ortadan kaldıran bir kibarlık da var. Aslında o kadar çok şey pozisyonlara bağlı ki, yani bunu anlayan için. Aşkın bir sürü pozisyonları var, bu ilki. Doğa bu kızı nasıl da asil yaratmış; o saf, yumuşak hatları, o derin, kadınsı masumiyeti, o parlak gözleri – hepsi beni sarhoş ediyor. Ona saygı ziyaretinde bulundum. Her zaman yaptığı gibi neşeyle yanıma gelerek buyur etti, yalnız bu sefer biraz utangaç, biraz müteredditi. Nişan ilişkimizi bir parça değiştirmiş olmalı, farkında olmasa da; elimi sıktı ama her zamanki gibi gülümseyerek değil. Ben de bu eli aldım, gevşekçe, belli belirsiz sıkarak karşılık verdim; uysal ve samimiyim ama erotik olmaksızın. – Çay masasının yanındaki kanepede oturuyor, ben de yanı başındaki sandalyede. Duruma anlaşılır bir seremoni havası ve yumuşak bir sabah aydınlığı hakim. O hiç ses çıkarmıyor, hiçbir şey bu sessizliği bozmuyor. Gözlerim ağır ağır ona doğru kayıyor ama arzu dolu değil, gerçekten; aksi ayıp olurdu. Yüzündeki hoş, anlık bir yüz kızarması, kırların üzerinden süzülen bulutlar gibi bir geliyor, bir gidiyor. Bu kızarma neye alamet? Aşka mı, özleme

[1] (Alm.) Gizlice kızaran yanağında / kalbindeki kor ışır (Anonim) –çn.
[2] (Fr.) Mahrem, gizli –çn.

mi, umuda mu, korkuya mu? Kalbin kırmızı renk olmasına mı? Hiçbir suretle. Hayret ediyor, garipsiyor – beni değil; bu ona yetmezdi; o kendine değil, kendinde hayret ediyor; kendinde dönüşüme uğruyor. Bu an sessizlik gerektiriyor, o yüzden hiçbir *réflexion*[1] onu rahatsız etmemeli, hiçbir ihtiras gürültüsü bu anı yarıda kesmemeli, – sanki ben orada değilmişim gibi, ama orada oluşum onda bu derin hayretin uyanması için gerekli koşulu sağlıyor. Varlığım onunkiyle uyum halinde. Bir genç kız bu şartların varlığında ilahlaştırılabilir, ona bu şartlarda tapılabilir, ilahi varlıklara olduğu gibi, sessizlik içinde.

Amcamın evi benim için bir nimet. Genç bir erkeği tütünden tiksindirmek istiyorsam, Regensen'daki[2] sigara içme odalarından birine götürürüm; genç bir kızı nişanlı olmaktan tiksindirmek istiyorsam da amcamın eviyle tanıştırırım. Terzi localarının kapıları nasıl sadece terzileri cezbederse, bu evin kapıları da nişanlıları eder. Ne müthiş bir ortaklık, Cordelia'yı sabırsızlanıyor diye suçlayamam. Şöyle *en masse* toplandığımızda en fazla on çift alabilir, büyük bayramlarda başkente gelen ek taburlar da bunun dışında. Biz nişanlılar nişanın keyfini asıl o zaman doyasıya çıkarabiliriz. Cordelia'yla anlaştığımız yerde buluşuyoruz – bu ona hülyalı sarmaşdolaşlıklardan, ustabaşı beceriksizliklerinden tiksindirme yöntemim. Bütün akşam boyunca evin içinde tek bir ses duyuluyor, sanki biri elinde sineklikle etrafta dolanıyormuş gibi bir ses – âşıkların öpüşmelerinin sesi. Bu evde sevimli bir utanmazlık var; insan kuytu köşeler aramıyor, hayır! Büyük, yuvarlak bir masanın etrafında oturuluyor. Ben de Cordelia'ya aynı şekilde davranmak için elimden geleni ardıma koymuyorum ama bunu kendimi zorlayarak yapıyorum. Kendime onun yoğun kadınsılığını küçümseme hakkı tanısaydım bu tam bir gaddarlık olurdu. Kendi-

---

1 (Fr.) Tefekkür, derin düşünce –çn.

2 Birçok Danimarkalı düşünür ve sanatçının üniversite öğrenimleri sırasında kaldıkları, tarihsel ve kültürel öneme sahip bir öğrenci yurdu –çn.

mi, onu ayarttığım için olduğundan daha fazla ayıplardım. Bana güven duyan bir kıza hiçbir suretle estetik bir muamele garantisi veremem, bu sonra hep onun aldatılmasıyla sonuçlanıyor; çünkü benim estetik felsefemde ya kız erkeği aldatır ya da erkek kızı. Hangi tarafın daha sık aldattığını görmek için peri masallarını, sagaları, baladları ve mitolojileri dolaşıp bir edebi inceleme yapmak ilginç olurdu.

Cordelia için harcadığım zamana epey pahalıya patlasa da hiç yanmıyorum buna. Hemen her randevu uzun bir ön hazırlık gerektiriyor. Onunla birlikteyken aşkın ondaki uyanışını seyrediyorum. Orada yanı başında oturuyorum, görünürdeyim ama oradaki varlığım onun için sanki görünmez gibi. Onunla olan ilişkim çift kişilik bir dansı tek kişi etmek gibi bir şey. Ben diğer dansçıyım ama görünmezim. Hareketleri rüyadaymış gibi, ama bir başkasıyla dans ediyor; o başkası benim, oradaki varlığım görünür olduğu sürece görünmez, görünmez olduğu sürece görünürdeyim. Figürleri bir başkasına doğru yapıyor; ona doğru eğiliyor, ona elini uzatıyor, uçarak uzaklaşıyor, tekrar yanına yanaşıyor. Ben elini tutuyorum, düşüncesini bütünlüyorum ama o düşünce kendinde bütünleşmiş. Ruhunun kendi melodisine göre hareket ediyor; ben sadece onun hareket etmesi için bir vasıtayım. Erotik değilim, yalnızca onu uyandırmak istiyorum, bükülgen ve esneğim, kişilik dışıyım, neredeyse o andaki ortamın havası gibi.

İki nişanlı genellikle ne konuşur? Bildiğim kadarıyla birbirlerinin ayağını aileleri arasındaki usandırıcı işbirliğine dolamakla meşguldürler. Erotiğin kayıplara karışmasına şaşmamak lazım! Eğer insan erotik aşkı, diğer bütün olaylar silinip gidecek denli mutlak hale getiremiyorsa, o zaman asla aşka kalkışmamalı, on kere evlense bile. Marianne adında bir teyzem, Christopher adında bir amcam, subay olan bir babam olmuş vs vs, bütün bu genel bilgilerin aşkın gizemleriyle uzaktan yakından alakası yok. Evet, insanın kendi geçmişi bile bir hiç. Bir genç kızın bu husus-

ta söyleyeceği pek fazla şey yok; olsaydı belki o zaman onu dinleme külfetine katlanmaya değerdi; ama çoğunlukla, onu sevmeye değil. Ben kendi hesabıma hikâye peşinde değilim, bende onlardan yeterince var sanırım; benim aradığım dolayımsızlık. Erotik aşktaki sonsuzluk anında, ilk kez kişiler birbirleri için var olurlar.

Onda biraz güven uyandırmak gerek, daha doğrusu bir şüphenin giderilmesi gerek. Birbirlerini hürmeten sevenler, birbirleriyle hürmeten evlenenler, hürmeten birbirlerinden çocuk yapanlar sınıfına her ne kadar dahil olmasam da, erotik aşkın, özellikle ihtirasın harekete geçirilmediği safhada karşısındakinden talep ettiği şeyin ne olduğunu iyi bilirim, erkeğin estetik olarak ahlaki olana ters düşmemesi. Bu husta erotik aşkın kendine has bir diyalektiği var. Edvard'la ilişkim ahlaki açıdan hala hanıma tutumumdan çok daha fazla azarı hak ediyor olsa da, ilkini Cordelia'ya haklı göstermem ikincisinden çok daha kolay olurdu. Gerçi bana bir şey demedi ama ben neden o şekilde davranmaya mecbur kaldığımı izah etmeyi doğru buldum. Göstermiş olduğum ihtimam, temkin gururunu okşadı; her şeyi gizli tutmuş olmam onu adeta büyüledi. Burada sanki erotik inceliklere ihanet etmişim gibisinden, bilahare ona daha önce asla âşık olmadığımı ima etmek zorunda kalmam durumunda kendime ters düşüyormuşum gibi de görünmem mümkün; ama hiç fark etmez. Kendimle zıtlaşmak gibi bir korkum yok, yeter ki o fark etmesin ve ben istediğime ulaşayım. Bırakalım bilge tartışmacılar her bir çelişkiyi engellemekten onur duysun; bir genç kızın hayatı, içinde çelişki olmaması için fazla zengin, yani neticede çelişkiyi gerektiriyor.

Çok gururlu, ve erotik hakkında hiçbir gerçek fikri de yok. Şu sıralar akli olarak bir dereceye kadar bana boyun eğmiş gibiyse de, işin içine erotik girerse, gururunu bana karşı çevirme fikrine kapılması mümkün. Gözlemleyebildiğim kadarıyla, kadın olmanın ne demek olduğu hakkında da kafası karışık. Böyle olunca, gururunu Edvard'a karşı yön-

lendirmesini sağlamak kolay oldu. Bu gurur hayli *excentrique*,[1] çünkü aşktan haberi yok. Bir olsa, gerçek gurura da kavuşacak; lakin bu *excentrique*'ten geriye bir nebze artakalabilir. O zaman bana karşı döneceği düşünülebilir. Nişana evet dediği için pişman olmasa da, hem iyi bir pazarlık yaptığımı, hem de onun hesabına doğru bir başlangıç olmadığını kolayca farkeder. Bu kafasına dank edince de, bana meydan okumaya cesaret edebilir. Böyle de olmalı. Ancak o zaman duygularının ne kadar derinden uyandığından emin olabilirim.

Sahiden. Sokağın aşağısında, pencereden dışarı olabildiğince sarkıttığı o sevimli, küçük, bukleli başını görüyorum. Son üç gündür böyle oluyor... Bir genç kız boşuna pencerede durmaz, herhalde iyi gerekçeleri var... Lakin size yalvarırım, Tanrı aşkına, dışarıya o kadar sarkmayınız; koltuğun tepesine çıkmış olduğunuza bahse girerim, bunu duruşunuzdan anlayabiliyorum. En kötüsünü bir düşünün, tepetaklak bir düşerseniz, benim tepeme değil, kendimi şimdilik olayın dışında tutabiliyorum, lakin onun tepesine, evet, onun, bir erkeğin, ortalarda bir tane olmalı... Aman ne görüyorum, sokağın alt başından bu yana doğru arkadaşım *lic*.[2] Hansen geliyor, sokağın tam ortasında yürüyor. Tavırlarında olağan olmayan bir şeyler var; alışılmışın dışında bir yürüyüş şekli, doğru tahmin ediyorsam, hasretin kanatlarında geliyor. Bu evle içli dışlı olduğu düşünülebilir mi, hiç haberim olmadan? Bilemem ki... Benim güzel küçük hanımım, gözden kayboluverdiniz; ona kapıyı açmaya gittiğinizi düşünüyorum... Geri gelebilirsiniz, içeri girmeyecek... Nasıl mı sizden daha iyi biliyorum? Sizi temin ederim ki kendi söyledi. Şu geçen araba öyle gürültü çıkarmasaydı, siz de kulaklarınızla duyardınız. Hiç umursamazmış gibi bir edayla şöyle sordum: İçeri mi gireceksiniz? Tek kelimeyle cevapladı: Hayır... Şimdi hoşçakal

---

1 (Fr.) Alışagelmişin dışında, farklı –çn.

2 (Dan.) Licentiate'nin kısaltılmış şekli: ataması yapılmamış belgeli vaiz –çn.

deseniz iyi olacak; çünkü vaiz beyle ben yürüyüşe gidiyoruz. Utangaç biri ve utangaç insanlar gevezeliğe meyillidirler. Onunla o müracaat ettiği papazlık makamı hakkında konuşacağım... Hoşça kalın, benim güzel küçük hanımım, biz artık Toldboden'e gidiyoruz. Oraya vardığımızda, dönüp ona diyorum ki: Hay Allah, beni yolumdan ettin, ben esasında Vestergade'ye doğru gideceğim.

Bak işte geri döndük, yine buradayız... Ne sadakat, hâlâ pencerede bekliyor. Böyle bir kızı mutlu etmek bir erkeğin boynunun borcu... Ve bütün bunları neden yapıyorum, diye soruyorsunuz. Çünkü ben aşağılık biriyim, başkalarıyla alay etmekten hoşlanırım. Hiç de değil. Bunları sizi düşündüğümden yapıyorum, benim sevimli küçük hanımım. Birincisi, vaiz beyi bekliyordunuz, gözünüzde tütüyordu, bu demektir ki o buraya vardığında iki misli yakışıklı görünecek gözünüze. İkincisi, vaiz bey şimdi kapıdan içeri girerken diyecek ki: "Neredeyse yakalanıyorduk, o kahrolası adam kapıda duruyor olmasaydı ziyaretinize gelecektim. Ama akıllı davrandım, müracaat ettiğim iş hakkında lafa tuttum onu, orası burası derken ta Toldboden'a kadar götürdüm; inan olsun, hiçbir şeyin farkına varmadı bile." Peki o zaman ne olacak? Vaiz beye eskisinden çok bayılacaksınız; çünkü onun zihniyetini pek beğenirdiniz ama zekice davrandı... Evet, şimdi kendi gözlerinizle göreceksiniz. Bunun için de bana teşekkür etmelisiniz – Ama aklıma bir şey takıldı. Nişanınız henüz açıklanmamış olmalı, yoksa mutlak haberim olurdu. Genç hanım seyretmek için çok hoş ve keyif verici, ama çok genç. Belki sezgisi henüz olgunlaşmamıştır bile. Ya vahim sonuçlanacak uçarı bir adım atıverirse? Buna mahal vermemem lazım; onunla konuşmalıyım. Bunu ona borçluyum; gerçekten çok cana yakın bir kız. Vaize de borçluyum, o da benim arkadaşım; ama genç kıza daha bir borçluyum, çünkü arkadaşımın nişanlısı. Bunu onun ailesine karşı da borçluyum; çünkü muhakkak ki çok saygıdeğer bir aile. Tüm beşeriyete karşı borçluyum, çünkü örnek bir davranış olur.

Tüm beşeriyet! Fevkâlâde bir düşünce, örnek bir davranış, tüm beşeriyet adına hareket etmek, böylesine toplu bir temsil yetkisine sahip olmak. – Lakin Cordelia'ya geri dönelim. Ruh halini her zaman kullanabilirim, genç kızdaki hasretin güzelliği bana oldukça dokundu.

Ve Cordelia'yla aramdaki ilk mücadele başladı, hep geri çekiliyorum ve bu yolla ona zafer zevkini öğretiyorum, öğreniyor ki beni takip ediyor. Geriye çekilmeye devam ediyorum ve her geri hamlede erotik aşkın güçlerini benim üzerimde öğrenmesini sağlıyorum, ondaki tedirgin eden düşünceleri, tutkusunu, özlemin, umudun ve sabırsız beklentinin ne olduğunu. Önünde oynadığım bu başrolde, buna denk düşen vasıflarını geliştiriyorum, onu bir zafer alayına sürüklüyorum, ona yol gösteren de, zaferinin onuruna coşkuyla ona övgüler yağdıran da benim. Erotik aşkın üzerimdeki hâkimiyetini, hareketlerimi görünce, o da erotik aşka, onun ölümsüz gücüne inanma cesaretini bulacak kendinde. Bana inanacak kısmen sanatıma güvendiğim için, kısmen de yaptığım işin temelinde hakikat yattığı için. Yoksa inanmazdı. Her bir hareketimle gittikçe daha da güçleniyor; ruhunda aşk uyanıyor, kadınsılığındaki anlamla birleşiyor.

Şimdiye kadar, *petit-bourgeois* dilinde dendiği gibi, kızı şahsen istemedim; şimdi istiyorum ve özgür bırakıyorum, onu sadece bu şekilde sevmek istiyorum. Bunu bana borçlu olduğundan şüphelenmemeli, sonra kendine güvenini kaybeder. Böylece özgür hissedecek, öyle özgür hissedecek ki neredeyse beni terk etmeye can atacak ve böylelikle mücadelenin ikinci etabı başlayacak. Şimdi onda güç ve ihtiras, benim için de mücadelenin bir anlamı var, daha sonraki anlar neye gebe olursa olsun. Ya gururu başını döndürürse, ya benden koparsa, ne olur ki! O artık özgür; lakin ben ona sahibim. Nişanın onun elini kolunu bağlayacağı safsata, ona yalnızca özgürlüğünde sahiplenmek isterim ben. İsterse beni terk etsin; ikinci çatışma başlıyor işte ve ikinci çatışmada ben galip geleceğim, beni bu sefer bekleyen zafer onun ilk

mücadeledeki zaferinin bir düş kırıklığı olduğu kadar kesin. Ondaki güç ne kadar artarsa, benim için bir o kadar ilginçleşiyor. İlk savaş özgürlük savaşı; bir oyun; ikincisi fetih savaşı; bir ölüm kalım meselesi.

Sana âşık mıyım Cordelia? Evet! İçtenlikle mi? Evet! Sadakatle mi? Evet, estetik anlamda, her halükârda bunun da bir anlamı olmalı. Ahmağın teki bir sadık koca müsveddesinin eline düşmek bu genç kıza ne fayda sağlardı? Başına neler gelirdi? Hiçbir şey! Bu dünyada yolunu bulmak için dürüstlükten biraz daha fazlası icap ediyor derler; ben de böyle bir kızı sevmek için dürüstlükten biraz daha fazlası gerekiyor diyorum. Bu fazlalığa da ben sahibim – sahtelik. Ve buna rağmen onu sadakatle seviyorum. Kendimi insafsızca ve ihtiyatla gözlüyorum ki, içinde saklı her şey, o yüce zengin doğası gözler önüne serilebilsin. Bunu başarabilecek sayılı kişilerden biriyim, o da buna uygun sayılı kişilerden biri; birbirimize yakışmıyor muyuz?

Gözlerimi rahibe değil de elinizde tuttuğunuz o güzel, dantelli mendilinize diktiğim için ben mi günahkârım? Onu öyle tuttuğunuz için siz mi günahkârsınız? Köşesinde bir isim yazılı... Adınız Charlotte Hahn demek... Bir hanımın adını böyle tesadüfen öğrenmek öyle tahrik edici ki! Sanki iyiliksever bir peri beni gizlice sizinle tanıştırmış gibi... Yoksa mendili böyle katlamanız rastgele değil de adınızı göreyim diye mi? Duygulandınız, gözyaşınızı siliyorsunuz... Mendil tekrar aşağıya sallanıyor... Rahibe değil size baktığımın farkındasınız. Mendile bakıyorsunuz, adınızı ilan ettiğinizi fark ediyorsunuz... Gayet sakıncasız bir durum; insan bir kızın adını kolaylıkla öğrenebilir... Kabak neden mendilin başına patlasın ki? Onu neden buruşturdunuz? Ona bu hiddetiniz niye? Bana bu hiddetiniz niye? Dinleyin bakın rahip ne diyor: "Hiç kimse bir başkasını günaha kışkırtmamalı; bunu bilmeden yapan da aynı yükümlülüğün altında, o da bir diğerine bunu borçlu ve bedelini ona ancak çok daha fazla iyi niyetle geri ödeyebilir." Şimdi amin dedi, kilise

kapısının dışında mendili serbestçe rüzgâra salabilirsiniz... Yoksa benden korktunuz mu? Size ne yaptım ki? Affedebileceğinizden fazlasını mı yaptım? Hatırlamaya cüret edeceğinizden fazlasını mı yaptım – affedebilmeniz için?

Cordelia karşısında çifte hamlede bulunmam gerekecek. Onun güç üstünlüğünden durmadan kaçmaya devam mı edeyim? Özündeki erotik elementin ruhunun ta derinlerindeki kadınsılığın biçimlenebilmesi için eriyip çözülmesi mümkün mü? İkinci mücadele başladığında karşı koyma gücü de kalmayacak. İsterse zafere uyuyarak ulaşsın, esasında öyle de yapmalı; lakin sürekli uyandırılabilmeli. Bir an için sanki zaferine yeniden el konuldu gibi hissederse, ona sıkı sıkı sarılmayı istemeyi öğrenmeli. Bu çatışmada kadınsılığı olgunlaşacak. Alevlendirmek için konuşmayı, serinletmek için mektupları kullanabilirim veya tam tersi. Her halükârda sonuncusu tercih edilmeli. O zaman onun en aşırı girişken anlarının zevkini sürmem mümkün olabilir. Mektubu aldığı anda, ondaki tatlı zehir kanına karıştığı anda, aşkını taşma noktasına getirmek için bir kelime yeter. Bir sonraki an ironi ve kırağı onu şüpheye düşürecek, lakin bu hâlâ içindeki zaferi hissetmesinden, bunun bir sonraki mektubu aldığında artarak hissedeceği zafer hissinden daha şiddetli değil. Ayrıca, insanın ironiyi genç kızın anlayamaması riskini taşımadan bir mektuba yerleştirmesi kolay iş değil. Ancak heyecanın izleri bir konuşmanın içine yerleştirilebiliyor. Benim fiziksel varlığım aşırı coşkuyu engelliyor. Sadece bir mektuptaki varlığıma kolayca katlanabilir; beni aşkını mesken tutmuş evrensel bir yaratıktan bir bakıma ayırt edemez. Sonra insan bir mektupta daha özgür hissediyor, bir mektupta kendimi kolayca ayaklarının dibine fırlatabilirim vs, bunu karşısında yapsam saçma kaçar; yanılsama ortadan kaybolur. Bu manevralardaki çelişki içindeki erotik aşkı uyandırır ve geliştirir, güçlendirir ve pekiştirir, tek kelimeyle, onu tahrik eder.

Lakin bu mektuplar vaktinden evvel aşırı erotik bir renge bürünmemeli. İlk başlangıçta evrensel bir izlenim taşı-

maları bir iki ipucu vermeleri, bir iki şüpheyi gidermeleri en iyisi olur. Nişanın insanlara şaşırtmacalarla mesafe koyulabilmesi açısından avantajı da ima edilebilir. Ama sıra nişanın sakıncalarına gelince, bunları gözlemleyebilmesi için her bir vesile gereğince değerlendirilmeli. Amcamın evinde her zaman sergileyebildiğim bir karikatür var. Bu genç kız yüreğinin derinlerindeki erotiği yardımım olmadan uyandıramıyor. Bunu reddedersem ve bu komedi sahnesinin ona eziyet etmesine göz yumarsam, o zaman büyük ihtimalle nişanlandığına pişman olacak ama onun bundan pişman olmasına neden olanın ben olduğumu söylemeye de dili varmayacak.

Kısa bir mektup onun içindeki duygular hakkında bugün bir ipucu verecek, çünkü mektup benim ruh halimi anlatıyor. Doğru olan yöntem bu ve bende yöntem bol. Siz tüm sevgili genç hanımlar bunun için sizlere minnettârım. Ruhum şimdi Cordelia'ya temenni ettiğim gibi görünebilecek şekilde akortluysa bunu sizlere borçluyum. Sizi hep minnetle hatırlayacağım, bu onur size ait; bir genç kızın doğuştan usta bir öğretmen olduğunu daima itiraf etmişimdir, insan hiçbir şey olmasa onu aldatmasını öğrenebiliyor; zira bunu en iyi bizzat kızlar öğretebilir; ne kadar yaşlanırsam yaşlanayım, bir erkeğin ta ki bir genç kızdan öğrenecek bir şeyi kalmayacak kadar yaşlandığında işe yaramaz olacağını asla aklımdan çıkarmayacağım.

Biricik Cordelia'm!

Benim böyle biri olduğumu hiç tahmin etmediğini söylüyorsun ama ben de böyle biri olabileceğimi hiç tahmin etmezdim. O zaman değişim sende değil mi? Veyahut değişimin aslında bende değil, bana bakan o gözlerinde olduğu düşünülemez mi? Yoksa bende mi? Bende, çünkü seni seviyorum; sende, çünkü sevdiğim sensin. Her şeyi aklıselimin soğuk ve sakin ışığında gözlemledim, gururla ve umursamazlıkla ve hiçbir şey beni korkutmadı; kapıma vuranlar hayaletler bile

olsa, kapı tokmağını sükûnetle kavradım, kapıyı açmak için. Ama gör işte, kapıyı açtığım, hayaletler değilmiş; kapıyı açtığım, beti benzi atmış, bitkin biçare yaratıklar da değilmiş, kapıyı senin için açtım ben sevgili Cordelia'm, hayat ve gençlik ve sıhhat ve güzellik duruyordu kapıda tam karşımda. Kolum titriyor, ışığı sabit tutamıyorum, senden geri geri kaçıyorum ve buna rağmen gözlerimi senin üzerinden ayırmadan edemiyorum, ışığı sabit tutabilmeyi arzu etmekten kendimi alıkoyamaksızın. Ben değişime uğradım; ama neye doğru, nasıl, tam nerede bu değişim? Bunlara ekleyebilecek daha başka bir önerim yok, başvurabileceğim daha gösterişli bir söylevim yok: Ben değişime uğradım.

Senin Johannes'in.

Biricik Cordelia'm!

Erotik aşk mahremiyeti sever – nişan bir açıklama; sessizliği sever – nişan bir beyanat; fısıltıyı sever – nişan yüksek sesle okunan bir duyuru; velakin Cordelia'mın yardımıyla nişanlanmak düşman kandırmak için mükemmel bir yöntem. Zifiri gecede seyreden bir geminin fenerlerini yakmak etraftaki gemiler için karanlıktan daha tehlikeli olur.

Senin Johannes'in.

Çay masasının yanındaki kanepede oturuyor, ben de yanında oturuyorum; kolu kolumda, bir sürü düşünceyle ağırlaşmış başını omzuma dayamış. Bana öyle yakın, lakin öyle de uzak ki, bana teslim oluyor, lakin bana ait de değil. Hâlâ bir direniş var ama öznel bir yansıma değil, kadınsılığın olağan direnişi bu, çünkü kadının özü direniş formunu alan bağlılığın ta kendisidir – Çay masasının başında oturuyor, ben de yanında oturuyorum. Kalbi küt küt atıyor, lakin ihtirasla değil, göğsü inip kalkıyor, lakin tedirgin değil, bazen yüzü renk değiştiriyor, lakin yumuşak geçişlerle. Bu aşk mı? Hiçbir şekilde. Dinliyor, anlıyor. Özlü söze kulak veriyor, anlıyor; bir başkasının konuşmasını dinliyor, kendisininkiymiş

gibi anlıyor; bir başkasının övgüsünü dinliyor, içinde yankılanıyor, bu yankıyı anlıyor, sanki sadece o ve bir başkası için gün yüzüne çıkan kendi sesiymiş gibi.

Ne yapıyorum ben? Onun gözünü mü boyuyorum? Hiçbir şekilde; bunun bana bir faydası dokunmazdı ki. Kalbini mi çalıyorum? Katiyen; seveceğim bu kızın kalbine sahip çıktığını da görmeyi yeğlerim. Peki o zaman ne yapıyorum? Kendime onunkine benzeyen bir kalp biçimlendiriyorum. Bir ressam sevgilisinin tablosunu çizer, bundan zevk alır, bir heykeltıraş onu taştan yontar. Ben de öyle yapıyorum, lakin manevi anlamda. O bu tabloya sahip olduğumu bilmiyor ve sahteliğim de esasında burada yatıyor. Tabloya gizlice sahip oldum, o anlamda onun kalbini çaldım, Rebeka da Lavan'ın kalbini çalmıştı,[1] evlerinde Lavan'a ait bütün putları ona hiç fark ettirmeden alarak.

Ortam ve şartların insanın üzerinde büyük bir tesiri var, hafızaya en çabuk ve en derinden iz bırakan şeyden bir parça olarak hep orada kalıyorlar, daha doğrusu tüm ruha işlediklerinden hiç unutulmuyorlar. Kaç yaşına gelirsem geleyim, Cordelia'yı bu küçücük odadan başka bir ortamda hatırlamama imkân yok. Onu her ziyarete geldiğimde, hizmetçi beni holde karşılıyor; Cordelia da odasından çıkıp geliyor ve ben tam holü geçip misafir odasının ana kapısından girerken o da diğer kapıyı açıp içeri giriyor, gözlerimiz birden kapıda karşılaşıyor. Misafir odası ufak, sevimli, neredeyse odalıktan çıkıp yüklük olmak üzereymiş gibi. Onu şimdiye kadar farklı bakış açılarından seyretmiş olsam da, en çok kanepeden seyretmeyi seviyorum. Orada yanımda oturuyor, önde yuvarlak bir çay masası, üzerine etekleri kıvrım kıvrım aşağıya uzanan bir masa örtüsü. Masada bir lamba duruyor, çiçek biçiminde, taç yapraklarını taşımak için dipdiri ve dolgun yukarı doğru filizlenmiş, tam tepe noktasından aşağıya ihtimamla kesilmiş tülümsü ince bir kâğıt duvak uzanıyor, öyle hafif ki yerinde duramıyor. Lambanın şekli

[1] Kutsal Kitap, Yaratılış, 31:34 –çn.

Doğu ülkelerindeki doğayı, başlığın hareketleri bu diyarlarda yumuşak esintilerle sallanan tülden duvakları anımsatıyor. Yer halı kaplı, hasır örgü, üzerindeki işçilik yabancı kökenini ele veriyor.

Bazen lambayı manzaramın zevk merkezi yapıyorum. Cordelia lambanın çiçeğinin altında yere uzanmış, orada oturup onu seyrediyorum. Bazen de hasır halıyı bir gemiymiş gibi tahayyül ediyorum, bir subay kamarasıymış gibi; koca okyanusun ortasında yol alıyoruz. Pencereden uzak oturduğumuzdan, gökyüzünün uçsuz bucaksız ufuk çizgisi tam karşıda gözlerimizin önünde uzanıyor. Bu da yanılsamayı artırıyor. Orada onun yanı başında otururken, bırakıyorum bu andaki tablo hakikatin üzerinden, tıpkı ölümün bir mezarın üzerinden süzüldüğü gibi hızla geçip gitsin.

Ortam her zaman çok önemli, özellikle anımsama için. Her erotik ilişki öylesine yaşanmalı ki insan sonra onun bütün güzelliklerini bir tabloda seyreder gibi rahatça hatırlayabilsin. Bunu için de ortama özellikle dikkat etmesi gerekiyor. Dekor düzeni istediği gibi değil mi, o zaman yenisini getirtmeli. Cordelia ve onun aşkı ortama tam tamamına uyuyor. Oysa küçük Emilie'mi düşünürken önümde beliren tablo nasıl da farklı, lakin yine de ne kadar uygun bir dekor düzeni! Onu o ufak camekânlı terastan başka bir yerde tahayyül edemiyorum. Kapılar açıktı, evin önünde uzanan ufak bahçe manzaraya dar bir sınır çiziyor, gözleri buraya uzanmadan ve uzaklaştıkça gözden kaybolan anayolu yüreklice izlemeye koyulmadan bir an bu noktada duralamaya mecbur ediyordu. Emilie enfesti ama Cordelia'dan daha anlamsızdı. Ortam da buna göre tasarlanmıştı. Gözleri yerdeydi, cüret ve sabırsızlıkla ileriye bakmıyordu, önündeki o ufacık toprak parçasından gözlerini ayırmıyordu; anayola gelince, o gayet romantik bir halde kendini uzaklarda kaybediyor olsa da, gözlerde uyandırdığı etki şöyleydi; gözler önlerinde uzanan mesafeyi koşarak aşıp, sonra koşarak bahçeye geri dönüyor ve sonra dönüp aynı mesafeyi bir koşu

tekrardan katediyordu. Oda toprak hizasındaydı. Cordelia'nın etrafındaki dekorun önünde ufak bir bahçe değil, ufkun uçsuz bucaksız cüreti uzanmalı. Cordelia yer hizasında olmamalı, havada durmalı, yürümemeli, uçmalı ama bir ileri bir geri değil, sürekli ileriye doğru.

İnsan kendisi nişanlıysa, nişanlıların üçkâğıtlarına bayağı yararına ortak olabiliyor. Geçen gün lic. Hansen çok güzel ve genç bir bayan olan yeni nişanlısı ile ortaya çıkıverdi, sanki bir sırmış gibi kızın çok genç olduğunu söyledi, biliyordum zaten, sonra yine sır gibi onu bunun için seçtiğini de itiraf etti, onu gözlerinin önünden hiç kaybolmayan ideale uydurmak için. Aman Tanrım, böylesi şapşal bir vaize – böyle sağlıklı, yeni çiçek açmış, fıkır fıkır bir kız. Eh ben de bu işte eskiyim ama bir genç kıza asla, doğanın venerabilite'sine[1] olduğundan daha farklı yaklaşmam, evvela genç hanımdan ders alırım. Onu işlemek istiyorsam, bu ondan öğrenmiş olduğum şeyleri ona durmaksızın tekrardan öğretebilmeme bağlı.

Ruhu harekete geçirilebilmeli, her muhtemel yönde tahrik edilebilmeli, öyle bölük pörçük ve ani rüzgârlara bel verecek gibisinden değil, her yönüyle. Sonsuzluğu keşfetmeli, bunun insan tabiatının en uygun yanı olduğunu hissetmeli. Buna aklı yatmalı, düşünce yoluyla değil, bu onun için sapa bir yol olur, lakin hayal gücüyle, onunla benim aramdaki esas iletişim de böyle; çünkü bir erkekte bir parça olan, kadında bir bütün olarak mevcut. Sonsuzluğa ulaşmak için düşüncenin zahmetli yolundan ilerlememeli, kadın didinmek için yaratılmadı; insan hayal gücünün ve kalbinin aheste yollarında yakalamalı onu. Sonsuzluk bir genç kız için bütün aşkların illa mutlu olduğu kanısı kadar olağan. Bir genç kız yüzünü nereye dönerse dönsün, sonsuzluk hep etrafında ve değişim ise bir sıçrayış, lakin erkeksi değil kadınsı bir sıçrayış. Erkeklerin genelde bu kadar hantal olmaları neden acaba? Sıçrayıştan önce illa uzun uzun hazırlanacaklar, gözleriyle mesafeyi ölçecekler, defalarca sıçrama pozisyonu alacaklar

[1] (Lat.) Saygın, kutsal, mübarek –çn.

ama her defasında korkup geriye çekilecekler! Ve en sonunda sıçrar ve düşerler. Bir genç kız farklı bir tarzda ileri sıçrar. Dağlık arazide sık sık yanyana iki zirveye rastlanır, onları uçurum gibi derin bir yarık ayırır, aşağı bakmak bile insanın tüylerini diken diken eder. Hiçbir erkek üzerinden atlamaya cesaret edemez. Oysa, çevre halkının anlattığına göre bir genç kız buna cesaret etmiş, bu atlayışa bir de ad takmışlar: *jomfruspring*.[1] Bu hikâyeye kolayca inanabilirim, genç kızların her şeyde mükemmel olduklarını düşünürüm ve bu hikâyeyi çevrenin basit halkından her işittiğimde mest olurum. Her şeye, mucizevi olana da inanırım, şaşırmam ona inanabilmem içindir; beni bu dünyada şaşırtacak ilk ve son şey bir genç kızdır. Ve sonra bir genç kız için böyle bir sıçrayış daima sadece bir sekme olsa da, erkeğin sıçrayışı hep gülünç oluyor, çünkü bacaklarını ne kadar açsa da, gösterdiği gayret iki zirve arasındaki mesafeye kıyasla hiçbir şey değil, yine de bir nevi ölçüt oluşturuyor. Ama kim bir genç kızın yarışa geçeceğini tasavvur edecek kadar budala olabilir? Tabii onun koştuğu tasavvur edilebilir de, koşmak özünde bir oyun, bir eğlence, bir zarafet teşhiri, oysa yarış düşüncesi kadında birbirine ait olan şeyleri birbirlerinden ayırır. Zira yarışın kadın tabiatına aykırı bir diyalektiği vardır. Ve şimdi sıçrayış; kim birbirine ait olan şeyleri ayıracak kadar kaba olmaya cesaret edebilir! Bir genç kızın sıçrayışı havada süzülür gibidir. Ve karşı tarafta yere konduktan sonra, gösterdiği gayretten tükenmiş halde orada öylece durup kalmaz, her zamankinden daha güzel, ruhu ise eskisinden daha bir dopdolu durur ve bu tarafta duran bizlere bir öpücük gönderir. Gençtir, dünyaya gözlerini yeni açmıştır, dağın derinlerinden fışkırmış bir çiçek gibidir, derin boşluğun üzerinden salınır, bizlerin ise neredeyse gözleri kamaşır.

---

1 (Dan.) Bakire atlayışı. Danimarka'nın İsveç işgalinde olduğu 1657-1660 yıllarında ırzına geçmek isteyen İsveçli askerlerden kurtulmak için kendini St. Knuds Kilisesinin kulesin tepesinden aşağıya atan kızın öyküsüne gönderme yapılıyor –çn.

Daha öğrenmesi gereken şeyler var; sonsuzluğun bütün hareketlerini yapmak, öne ve arkaya sallanmak, farklı ruh durumlarının beşiğinde bir o yana bir bu yana sallanarak mışıl mışıl uyumak, şiirselliği ve realiteyi, hakikati ve kurguyu değiş tokuş etmek, sınırsızlığın içinde yuvarlanmak. Böyle yuvarlanmaya bir alışınca, erotiğin yelkenini açıyorum ve o tam istediğim ve arzuladığım gibi oluyor. Hizmet süremi ve vazifemi tamamlamış oluyorum; o zaman tüm yelkenlerimi indiriyor yanı başına oturuyorum, seyrimize onun yelkeniyle devam ediyoruz. Ve genç kızın kafası erotikle enikonu dumanlanınca, dümende epey işim olacak, hızı azaltmak için, ki hiçbir şey vaktinden evvel veya haşin bir tarzda vuku bulmasın. Arada sırada yelkende küçük bir delik açıyorum ve köpüklerin arasından yine tam hız ileri fırlıyoruz.

Cordelia, amcamın evindeyken daha bir alınganlaşıyor. Bir daha oraya gitmeyelim, diye tekrarlayıp duruyor ama bunun ona bir yararı dokunmayacak; gezmek için bahane bulmayı iyi bilirim. Dün akşam oradan ayrıldığımızda, bambaşka bir şevkle elimi sıkı sıkı tuttu. Orada olmanın ona işkence gibi gelmesine şaşmamalı. Bu yapay gösterişteki yapmacıklıkları incelemek beni hep eğlendiriyor olmasa, ben de kaldıramazdım. Bu sabah ondan bir mektup aldım. Mektuba bir öpücük kondurmadan edemedim, ondan şimdiye kadar almış olduklarımın arasında bu en beğendiğim. İşte Cordelia'm, böyle olmalı! Tam istediğim gibi.

Garip bir tesadüftür ki, iki kahve dükkanı Østerbrogade Sokağında birbirlerinin tam karşısındadırlar. Birinci katta sol taraftaki dairede bir genç kız oturuyor veya hiç evlenmemiş müzmin bir bakire de olabilir. Genelde önünde oturduğu pencerenin jaluzisinin arkasına saklanır. Jaluzinin kumaşı öyle ince ki kızı tanıyan veya sıkça görmüş biri, eğer gözleri de keskinse, onun oradan hatlarını rahatlıkla seçebilir, onu tanımayan veya gözleri keskin olmayan biri için ise, o sadece koyu bir gölge. Ben bir dereceye kadar sonuncusuyum, ilki ise genç bir subay, her gün saat tam on iki-

yi gösterirken deniz tarafından sahile yakın bir yerde ortaya çıkıyor ve kıskançlık dolu bakışlarını pencereye dikiyor. Jaluzi etrafında yaşanan bu hoş ve sade ilişkiyi ilk nasıl fark ettiğime gelince; diğer pencerelerde jaluzi yok, eğer sadece bir tek pencerenin jaluzisi kapalıysa bu genellikle arkasında biri oturuyor demektir.

Bir öğleden önce karşı taraftaki kahvecinin camekânının önünde duruyordum. Saat tam on ikiydi. Sokaktan gelen geçenin farkında değildim, gözlerimi bu jaluziye dikmiştim, birden arkasında hareket eden bir gölge fark ettim. Jaluzi dilimlerinin arasından bir kadın profili belirdi, başı tuhaf bir tarzda jaluzi dilimlerinin yönüne doğru eğilmişti. Sonra başın sahibi onu hafifçe öne eğerek selamladı ve jaluzinin arkasında saklanmaya devam etti. İlk fark ettiğim şey selamladığı kişinin bir erkek olduğuydu, zira hareket tarzı bir kız arkadaşın sebep olabileceğinden çok daha hararetliydi; ikinci fark ettiğim şey ise selam verilen kimsenin, her kim ise, ekseriya yolun karşı tarafından geldiğiydi. Zira öyle bir pozisyon almıştı ki karşıdan yaklaşanı çok önceden fark edebilir, hatta ona jaluzinin arkasından gizlice selam verebilirdi. Sahiden de saat tam on ikide kahramanımız bu küçük aşk sahnesine giriş yapmak üzere çıkageliyor, bu sevgili teğmenimiz. Ben zemin kattaki kafede oturuyorum, küçük hanım da birinci katta. Teğmen onu çoktan fark etmiş. Aman dikkat sevgili dostum; birinci katı zarifçe selamlamak kolay bir iş değil. O kadar da fena değilmiş, iri kıyım, dik duruşlu, yakışıklı bir tip, kemerli bir burun, siyah saçlar, üçgen kenarlı şapka da pek yakışmış. Ama durum zorlaşıyor, bacaklar fazla ayakta durmaktan hafif titremeye başladılar. Gözde uyandırdığı tesir diş ağrısı çeken bir insana ağzındaki dişlerin sanki fazla uzunmuş gibi gelmesine benziyor. İnsan tüm takatini gözlerinde toplayıp bakışlarını birinci kat istikametine çevirince, bacaklarındaki takati de çekip boşaltıyor. Affedersiniz teğmen bey, bu bakışın göğe yükselmesine mani olduğum için mazur görün beni. Küstah-

lık olduğunun farkındayım. Lakin bu bakışın anlamlı olduğunu söylemek zor, daha ziyade anlamsız denebilir ama pek de vaatkâr. Sanki sadece vaatlerin bolluğu başına vurmuş; sendeliyor, şairin Agnete için kullandığı ifadeyle: *Fırtına gibi atıldı, düştü.*[1]

Zor, bence böyle olmamalıydı, o buna layık değildi. Vahim; insan hanımlarda centilmen izlenimi uyandırmak istiyorsa asla düşmeyecek. Centilmen olmak isteyen pür dikkat kesilecek. Ama kendini sadece akıllı biri olarak gösterecekse bu mücadele abes; insan o zaman kendi içine batıyor, yığılıp kalıyor; hakikaten düşmenin gözalıcı bir tarafı yok. – Bu olay benim genç kızımın üzerinde nasıl bir tesir bırakmış olabilir acaba? Çanakkale Boğazının iki yanında aynı anda bulunamamam şanssızlık. Bir tanıdığı karşı tarafta nöbete geçirebilirdim ama hem gözlemlerimi daima kendim yapmak isterim, hem hikâyeden bana ne düşeceğini önceden her zaman kestirmek imkânsız, hem olaya bir sırdaş sokmak da hiç olmuyor, sonra bir de tüm bildiklerini ağzından zorla çekip almaya ve kafasını karıştırmaya vakit harcayacaksın. Sevgili teğmenimden artık sahiden gına gelmek üzere. Her gün üniforması tam takım arzıendam ediyor. Ne müthiş bir azim. Böyle şeyler bir askere yakışır mı? Sevgili bayım, siz borda silahı taşımaz mısınız hiç? Evin kalbini fırtına gibi, genç kızı da haydut gibi fethetmeniz gerekmez mi? Evet, eğer hayata umutla bağlı bir *studiosus*, bir *licentiat*, bir *kapellan*[2] olsaydınız, durum farklı olurdu. Sizi yine de bağışlıyorum; zira genç hanımı seyrettikçe daha fazla keyif almaya başladım. Kahverengi güzel gözleri fıkır fıkır. Gelişinizi beklerken, endamı daha bir güzelleşiyor ve bu ona tarifsiz yakışıyor. Anlıyorum ki hayal dünyası çok geniş ve hayal dünyası kadın kısmının doğal makyajıdır.

---

[1] Danimarkalı şair Jens Immanuel Baggesen'ın (1764-1826) "Agnete fra Holmegaard" adlı şiirine gönderme yapılıyor –çn.

[2] (Lat.) Sırasıyla, üniversite öğrencisi; ataması yapılmamış belgeli vaiz; mahalle papazı –çn.

Benim Cordelia'm!

Hasret [længsel] ne demek? Dil ve şairler bununla kâfiyeli bir kelime bulmuşlar: Hapis [fængsel]. Ne mantıksız! Sanki yalnız hapiste yatanlar hasret çeker! Sanki insan özgürken hasret çekemez! Özgür kalsaydım hasret çekmeyecek miydim? Ama diğer taraftan, ben özgürüm, bir kuş gibi özgür, yine nasıl da hasret çekiyorum! Sana gelirken hasret çekiyorum, senden ayrılırken hasret çekiyorum, senin yanında otururken bile senin hasretini çekiyorum. İnsan sahip olduğu bir şeyin hasretini çekemez mi? Tabii, belki bir an ona sahip olmayacağını aklından çıkarmazsa. Benim hasretim sonsuz bir sabırsızlık. İlk önce bütün sonsuzlukları baştan başa yaşayıp, her anında bana ait olduğundan emin olunca, ilk kez o zaman sana döneceğim, bütün sonsuzlukları seninle yeni baştan yaşayacağım ve o zaman bir an bile hasretini çekmeden senden ayrı kalmaya tahammül edemeyeceğim ama yanında sakince oturacak güvenim olacak.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Kapının önünde küçük bir *cabriolet*[1] duruyor, benim için tüm dünyadan büyük, çünkü ancak iki kişiye alıyor; önünde atları, doğa güçleri gibi delişmen ve ele avuca sığmaz, ihtiraslarım gibi sabırsız, düşüncelerin gibi yürekli. Seni uzaklara kaçırmamı ister misin, sevgili Cordelia'm? Emrini bekliyorum! Senin emrin bir sihirli kelime, hem dizginleri salıverecek, hem firarın şevkini. Seni birilerinden alıp başka birilerine kaçırmıyorum, dünyanın dışına kaçırıyorum – atlar şaha kalkıyor, araba yaylanıyor; atlar adeta başımızın üzerinde dimdik duruyorlar; bulutların arasından cennet katına dalıyoruz, rüzgâr etrafımızda uğulduyor; biz mi hareketsiz oturuyoruz? Hareket eden dünya mı, yoksa bizim cesur firarımız mı? Başın dönüyorsa, Cordelia'm, bana sıkıca tutun; benim başım dönmez. İnsan sadece bir tek şeyi düşünür, dikkatini ona ve-

[1] (Fr.) İki kişilik fayton –çn.

rirse, manevi anlamda başı da hiç dönmez ve ben yalnız seni düşünüyorum – maddesel anlamdaysa, gözleri tek bir cismin üzerinde kilitlemek lazım ve ben yalnız sana bakıyorum. Sıkı tutun, dünya yok olsa, hafif arabamız altımızda gözden kaybolsa, biz birbirimize tutunuyor oluruz, kucak kucağa, galaksinin uyumun içinde yüzercesine.

Senin Johannes'in.

Bu da biraz fazla! Uşağım altı saattir ben de iki saattir yağmur fırtına demeden sırılsıklam halde pusuda sevgili yavrucuk Charlotte Hahn'ı bekliyoruz. Her çarşamba iki ile beş arası yaşlı teyzesini ziyaret eder. Bugün gelmeyeceği tuttu, tam da bugün onu canım öyle görmek istiyordu ki. Neden mi? Beni çok özel bir ruh durumuna sokuyor. Onu selamlıyorum, hafif bir reverans yapıyor, tasvir edilemeyecek kadar dünyevi, ancak bir o kadar da ilahi bir reverans; hemen hemen hiç hareketsiz ayakta duruyor, sanki toprağın içine girecekmiş gibi, lakin öyle bir bakıyor ki sanki gök katına yükselecekmiş gibi. Ona baktığım zaman, zihnim hem ağırbaşlı hem arzu dolu. Bu kız beni başka bir şekilde ilgilendirmiyor, ondan beklediğim sadece bir selam, o daha fazlasına hazır olsa bile. Selamı beni belli bir havaya sokuyor ve ben bu havayı Cordelia'nın üzerine yağdırıyorum – yine de iddiaya girerim ki o bir yolunu bulup yanımızdan sıvışıp gidecektir. Genç bir kıza göz kulak olmak yalnız komedilerde değil hakikatte de zor; insanın her bir parmağında gözü olması lazım. Bir zamanlar Cardea[1] adında bir peri yaşarmış, erkekleri aldatmayı âdet haline getirmiş. Ormanda yaşarmış. Âşıklarını ormanın derinliklerine çeker, sonra ortadan kaybolurmuş. Janus'u[2] da aldatmak istemiş ama Janus onu aldatmış; zira başının arkasında da gözleri varmış.

---

[1] Roma mitolojisinde, kapı menteşelerine göz kulak olan tanrıça. Cadılara karşı küçük çocukların koruyucusudur –ed.n

[2] Roma mitolojisinde, başının önünde ve arkasında birer yüzü bulunan tanrı –çn.

Mektuplarım hedeflerini hiç şaşırmıyorlar. Onu erotik olmasa da zihnen olgunlaştırıyorlar. Bunun için mektup yerine pusulalara başvurmam gerekecek. Erotik unsur ne kadar öne çıkarsa, onlar bir o ölçüde kısalır, lakin erotik noktayı bir o kadar emin yakalarlar. Ama onu duygusal veya yumuşak yapmamak için, ironi tekrardan hislerini katılaştırırken, diğer yandan en sevdiği gıdaya tutkusunu da bir o derece arttırır. Pusulalar mesafeli ve müphem en yüksek sezgiye sahiptir. Sezginin ruhunda belirdiği anda ilişki kopar. Benim direncim altında sezgi ruhunda sanki kendi düşüncesiymiş, kalbinden gelen bir dürtüymüş gibi bir biçime bürünür. Benim istediğim de yalnızca bu.

Benim Cordelia'm!

Bu şehirde bir yerde yaşayan küçük bir aile var, bir dul kadınla üç kızından oluşuyor. Kızlardan ikisi saray mutfağında aşçılık kursuna devam ediyor. Geçen yaz bir öğleden sonra saat beş civarıydı. Oturma odasının kapısı yavaşça açılıyor, arayan bakışlar odaya göz gezdiriyor. İçeride, piyanonun önünde oturan bir genç kızdan başka kimsecik yok. Kapı hafif geriye itiliyor, biraz aralık bırakılıyor ki piyanoda çalınan hiç fark ettirmeden dinlenebilsin. Bir sanatkâr çalışı değil, o zaman kapı iyice kapatılırdı. Bir İsveç melodisi çalıyor; şarkının sözleri gelip geçici gençlik ve güzellik üzerine. Kelimeler genç kızın gençliğiyle, güzelliğiyle alay ediyor; genç kızın gençliği ve güzelliğiyse kelimelerle. Kim haklı: Kız mı kelimeler mi? Nağmeler öyle yumuşak, öyle melankolik ki; münakaşa hakkında hüküm verecek olan yargıç hüzünmüş gibi. Lakin bu hüzün hatalı! Gençlik ile bu gözlemler arasında ne dostluk vardır ki! Sabah ile akşam arasında ne dostluk vardır ki! Piyanonun tuşları titriyor ve zangırdıyor; rezonans kutusunun dibindeki ruhlar şaşkınlıktan allak bullak ayağa kalkmışlar, birbirlerinin dediğini anlayamıyorlar – sevgili Cordelia'm, nedir bu haşin coşku! Bu ihtiras niçin!

Bir olayın anımsanması için zaman çizgisinde bizden ne kadar uzaklaşmış olmalı; anısındaki özlemin artık ona yetişememesi için ne kadar uzaklaşmış olmalı? Çoğu insanın bu bağlamda bir sınırı vardır; zamanca onlara çok yakın olanı da, zamanca çok uzak olanı da hatırlayamazlar. Ben sınır tanımıyorum. Dün yaşanılanı zaman çizgisinde bin yıl geriye itiyorum, hâlâ sanki dün olmuş gibi hatırlıyorum.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Sana açmak istediğim bir sırrım var, benim biricik sırdaşım. Başka kime söyleyeyim ki? Echo'ya[1] mı? O bana ihanet eder. Yıldızlara mı? Onlar buz gibi. İnsanlara mı? Onlar anlamazlar ki. Yalnız sana açabilirim; çünkü sen onu saklamayı bilirsin. Bir kız var, ruhumdaki hayalden bile daha güzel, güneşin ışığından daha arı, okyanusun kaynağından daha derin, kartalın uçuşundan daha vakur – bir kız var – ah! Eğ başını, kulağıma ve kelimelerime yaklaştır, öyle ki sırrım gizlice oradan içeri girebilsin. Bu kızı hayatımdan fazla seviyorum, çünkü o benim hayatım; tüm arzularımdan daha fazla seviyorum, çünkü o benim bir tanem; tüm düşüncelerimden daha fazla seviyorum, çünkü o benim bir tanem; güneşin çiçeği sevdiğinden daha sıpsıcacık seviyorum, aklın gizemini merak eden acıdan daha içten, çöldeki kızgın kumun yağmuru sevdiğinden daha hasretle – ona anne gözünün çocuğuna olduğundan daha yumuşacık tutunuyorum, dua eden bir ruhun Tanrı'ya tutunduğundan daha inançlı, bitkinin köküne olduğundan daha ayrılmaz. – Başın ağırlaşıyor, içi düşüncelerle dolu, göğsüne düşüyor, göğüslerin dikleşiyor, destek olmak için – benim Cordelia'm! Beni anladın, beni tam olarak anladın, harfi harfine, nokta virgülü bile kulağından kaçmadı! Kulaklarımın sinirlerini iyice

[1] Yunan mitolojisinde Narkissos'a âşık olan peri kızı. Echo kendisine söylenen her şeyi tekrarladığı için Kierkegaard burada onun adını kullanıyor –çn.

gereyim mi ve bırakayım da senin sesin mi bana burada yol göstersin? Şüphe etmeli miyim? Bu sırrımı saklayacak mısın; sana güvenmeye cesaret edebilir miyim? Korkunç suçlarla birbirlerini karşılıklı sessizliğe mahkûm eden insanlar olduğu söylenir. Ben sana öyle bir sır verdim ki, o benim tüm hayatım ve hayatımın özü; senin bana açacak bir sırrın yok mu – öyle anlamlı, öyle güzel, öyle iffetli bir sır ki kötüye kullanılsa doğaüstü güçler galeyana gelir?

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Gökyüzü bulutlu – koyu yağmur bulutları ihtiraslı yüzündeki kara kaşların gibi bir yükselip bir alçalıyor gökyüzünde; ormandaki ağaçlar huzursuz rüyalardan tedirgincesine kıpır kıpırlar. Ormanda gözden kayboldun. Her ağacın arkasında bir kadın silueti görüyorum, sana benziyor, yaklaşıyorum, o bir ilerideki ağacın arkasına saklanıyorsun. Bana görünmeyecek misin, dikkatini vermeyecek misin? Her şey beni şaşkına çeviriyor; ormandaki her bir şeyin müstakil hatları kaybolup birbirine karışıyor, her şey önümde bir sis denizi gibi, içinde sana benzeyen kadın silüetler bir görünüp bir kayboluyorlar. Seni göremiyorum, sen durmaksızın algının dalgalarında sürükleniyorsun, lakin ben çoktandır sana benzeyen her şeyle mutluyum. Nedeni ne olabilir – senin yaratılışındaki zengin birlik mi, yoksa benim yaratılışımdaki yoksul farklılıklar mı? Seni sevmek dünyayı sevmek demek değil mi?

Senin Johannes'in.

Cordelia'yla aramda geçen konuşmaları olduğu gibi kopyalayıp çoğaltmak mümkün olsaydı, benim için sahiden ilginç olabilirdi. Ama bunun bir imkânsızlık olduğunu da hemen kavrayabiliyorum; birbirimize söylediklerimizi anımsamak mümkün olsa da, eşzamanlılıkları çoğaltılmalarına engel olur, lakin konuşmadaki sinirlerin, nidadaki sürprizin, ar-

zunun hayat ilkesi bu eşzamanlılık. Sonra genelde tabii ki önceden hazırlıklı da değilim ve bu tabii konuşmanın öz yapısına ters düşüyor, özellikle erotik konuşmanın. Aralıksız ihtimam gösterdiğim tek şey mektuplarımın içeriği ve bunlarla onda ne gibi bir ruh hali yaratabileceğim. Mektubumu okuyup okumadığını ona sormak elbette hiç aklımın ucundan geçmez. Ama okuyup okumadığını kendime rahatça ispat edebilirim. Onunla bu konuda doğrudan konuşmasam bile, her söylediğim şey üstü kapalı bir şekilde mektubun içeriğine değiniyor, böyle yapmamın bir ölçüde nedeni herhangi bir izlenimin şu veya bu şekilde ruhuna daha derin işlemesini sağlamak, bunu bir ölçüde de oradan tekrar geri alıp, onu tereddütte bırakmak için yapıyorum. Mektubu yeni baştan okuyabilir ve farklı bir izlenim edinebilir vesaire.

Onda bir değişiklik oldu ve bu değişiklik sürüyor. Şu anki ruh halini tasvir etmem gerekse panteist bir cesaret derdim. Gözleri ona hemen ihanet ediyor. Bakışı cesur, neredeyse gözükara – sanki her geçen an olağanüstü olanı istiyormuş ve onu görmeye hazırmışçasına. Tıpkı kendinden ötesini gören bir gözün, ona doğrudan görünene ilaveten bu bakışı da farkederek, harikuladeyi görmesi gibi. Gözleri cesur, neredeyse gözükara, lakin kendine güvenden yoksun, bu yüzden biraz hülyalı ve ricacı, ama mağrur ve hükmedici değil. Fevkâlâdeyi kendi dışında arıyor, görünmesi için dua ediyor, sanki görünmesini sağlama gücü kendinde değilmiş gibi. Buna engel olmak lazım, yoksa üzerinde vaktinden evvel ağırlık kazanacağım. Bana dün bir şey dedi, krallara yakışır bir tabiatım varmış. Elbette boyun eğecek, böyle gidemez. Belki, sevgili Cordelia, krallara yaraşan bir tabiatım olabilir ama nasıl bir imparatorluğa hükmettiğimden bihabersin. Ben ruh fırtınalarının hakimiyim. Tıpkı Aeolus[1] gibi, onları benliğimin dağına hapsediyorum,

[1] Yunan mitolojisinde rüzgâr tanrısı. Çocukları olan rüzgârları, Aeolia Adasındaki bir mağaraya hapsetmişti –çn.

arada bir birini bir öbürünü salıveriyorum. İltifat ona özgüven verecek; ben ve sen arasındaki fark yürürlüğe konulacak, her şey genç hanımın tarafına kaldırılacak. İltifat büyük özen ister. İnsan arada bir kendini çok yükseğe yerleştirebilir, öyle ki daha yüksekte de bir yer açılmış olur; lakin insanın arada bir kendini çok alçağa da yerleştirmesi lazım. Maneviyata eğilim durumunda birincisi en yerinde olur, erotiğe eğilimde ise ikincisi.

Bana bir şey borçlu mu? Hiçbir şekilde. Bunu ister miydim? Hiçbir şekilde. Ben bu hususlarda iyice uzmanım, erotiği bu tür budalalıklara düşmeyecek kadar iyi tanırım. Velev ki durum böyle olsaydı, var gücümle ona unutturmaya ve kafamdan geçenleri bastırmaya çalışırdım. Her genç kız kalbinin labirentleri karşısında bir Ariadne[1] olur, orada yolunu bulacak ipliğe sahiptir, ancak nasıl kullanacağına aklı ermez.

Benim Cordelia'm!

Konuş – seni dinliyorum, her arzun benim için bir buyruk, her duan kudretli bir rica, en gelip geçici isteklerinin her biri bana bir iyilik; çünkü sana senin dışında duran hizmetkâr bir ruh gibi itaat etmiyorum ben. Senin her buyruğunda arzun da şekilleniyor ve onunla birlikte ben de; ve ben senden beklediği bir tek kelime olan bir ruhsal karmaşayım.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Biliyorsun ki kendi kendime konuşmayı çok severim. Tanıdıklarım arasında en ilginç kişiyi kendimde buldum. Bazen bu konuşmalara bir konu bulamayacağımdan korktum; şimdi hiç korkum yok, şimdi sen varsın. Şimdi ve ebediyen kendimle seni konuşuyorum, en ilginç nesne hakkında en ilginç

[1] Yunan mitolojisinde Girit kralı Minos'un kızı. Theseus'a âşık olur ve labirentte yaşayan Minotor adındaki yaratığı öldürmesi için ona yardım eder. Ona Hephaistos'tan aldığı ipi verir ve bu sayede Theseus yolunu bulup labirentten çıkabilir –çn.

kişiyle – heyhat, ben sadece en enteresan kişiyim, sen ise en enteresan nesne.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Seni çok kısa bir süre sevdiğimi zannediyorsun; senden önce başka birini sevmiş olmamdan korkuyorsun. El yazıları vardır, keskin bir göz onları yazan eski kurdu hemen fark eder ama o yazı zaman içinde önemsiz saçmalıkların altında kaybolmuştur. Yazının son görünüşü aşındırıcı kimyasallarla silinirse orijinali altan açık ve sarih ortaya çıkar. Aynı bunun gibi, senin gözlerin de bana kendimi kendimde bulmayı öğretti, bırakayım unutulmak seninle ilgili olmayan her şeyi silip süpürsün, o zaman antik bir yazıda ilahi bir tazelik keşfederim, o zaman da sana olan aşkımın kendim kadar yaşlı olduğunu keşfederim.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Bir krallık kendiyle ihtilafa düşerse nasıl ayakta kalabilir; kendimle ihtilafa düşen ben nasıl ayakta kalacağım? Ne hakkında mı? Senin hakkında, sana âşık olduğum düşüncesinde belki sükûnet bulabilirim diye. Lakin bu sükûneti nasıl bulacağım? İhtilaf güçleri fasılasız olarak birbirlerini, en derin ve en içten âşık olanın kendisi olduğuna iknaya çalışacaklar; bir an biri, sonraki an öbürü. Bunun beni pek fazla endişelendirir de diyemem, zira o ihtilaf benim dışımda vuku buldu; yani biri sana âşık olmaya cüret ettiyse – veya olmamaya, fark etmiyor, suçun ağırlığı her iki halde de aynı; yine de kendi içimdeki bu ihtilaf beni tüketiyor, – bu tek ihtirastaki çift anlamlılık.

Senin Johannes'in.

Ortadan kaybol, benim küçük balıkçı kızım; ağaçların arasına saklan; sadece yükünü kaldır; eğilmek sana pek yakışı-

yor, evet, şu an topladığın çalı çırpının altında eğilirken bile sende doğal bir zarafet var – böyle latif bir yaratığın böylesi yükler taşıması! Tıpkı bir dansöz gibi, hatlarındaki güzelliği satışa sunuyorsun – bel ince, göğüs dolgun, filizlenmek üzere olan bir tomurcuk, bunu her sicil memuru onaylayabilir. Belki sen bunların önemsiz şeyler olduğunu düşünüyorsun, belki soylu hanımların daha güzel olduklarını sanıyorsun, ah yavrum! Dünyanın nasıl sahtelik dolu olduğundan haberin yok. O devasa ormanın içlerine doğru yolculuğuna yükünle bir başla; orman muhtemelen karanın içlerine doğru millerce uzanıyor, ta mavi dağların eteklerine kadar. Ola ki sen aslında bir balıkçı kızı değilsin, büyülü bir prensessin; bir cadının hizmetçisisin ve o sana ormanda çalı çırpı toplatacak kadar gaddar. Masallarda hep böyle olur. Başka niçin ormanın ta içlerine gidesin ki? Sahiden bir balıkçı kızıysan, çalı çırpınla rıhtıma inerken önümden geçmek zorundasın, ben yolun öbür tarafında duruyorum.

Ağaçların altından kıvrılarak uzanan patikayı takip et, gözlerim seni bulur; sadece beni görmek için etrafına bakın, gözlerim seni takip eder, beni kıpırdatsana, ama yapamazsın, hasret beni kıpırdattırmaz, korkuluğun üzerinde sakin sakin oturmuş sigaramı içiyor olacağım. – Başka bir sefere, belki. Evet, başını arkaya doğru öyle yarım çevirince bakışların nasıl da çapkın; hafif adımların nasıl da davetkâr. Evet, biliyorum, idrak edebiliyorum bu yolun nereye götürdüğünü; ormanın yapayalnızlığına, ağaçların fısıltısına, kat kat sessizliğine. Bak, gökyüzü bile sana iltimas ediyor, bulutların içine saklanıyor, ormanın arka fonunu karartıyor, sanki perdelerini bizim için kapattı. – Hoşçakal benim güzel balıkçı kızım, mutlu ol, lütfun için teşekkür ederim, güzel bir andı, bir ruh haliydi, beni korkuluğun üzerindeki sabit mekânımdan kımıldatacak güçte olmasa da içsel kıpırtılardan yana zengin.

Yakup Lavan'la yapacağı hizmetin bedeli üzerinde onunla pazarlığa oturup, ikisi Yakup'un sürüdeki beyaz koyunla-

ra göz kulak olması karşılığında sürüde doğacak bütün benekli kuzuların onun olması hususunda anlaştıktan sonra, Yakup su oluklarına çubuklar yerleştiriverdi ve koyunların bunu seyretmesine göz yumdu[1] – ben de tıpkı böyle Cordelia için her tarafa kendimi yerleştiriyorum, gözleri beni hep görsün diye. Bu ona yalnızca onun farkındaymışım gibi geliyor; halbuki ben onun böylelikle tüm diğer şeylere ilgisini kaybedeceğini, içinde ruhsal bir *concupiscens*[2] oluşacağını, her yerde beni göreceğini biliyorum.

Benim Cordelia'm!

Seni bir unutabilseydim! O zaman aşkım bir hafıza işi mi demek olur? Zaman yazı tahtalarındaki her şeyi silmiş de olsa, silinmiş olan hafızanın kendi de olsa, seninle olan ilişkim dipdiri kalmaya devam ederdi, sen hiç unutulmazdın. Seni bir unutabilseydim! Ama o zaman neyi hatırlayacağım? Seni hatırlamaktan kendimi bile unuttum; seni unutursam, tekrar kendimi hatırlayacağım ama kendimi hatırladığım an seni tekrar hatırlamak zorunda kalacağım. Seni bir unutabilseydim! O zaman ne olurdu? Eski zamanlardan kalma bir tabloda, Ariadne mağarasından çıkmış, denizde pupa yelken son hız uzaklaşan geminin arkasından kaygılı gözlerle bakarken tasvir edilir. Ariadne'nin yanı başında kirişsiz bir yayla gözlerinin yaşını silen Cupid durmaktadır. Tam arkasında başında miğferiyle kanatlı bir kadın silueti görülür. İnsan onun Nemesis'i[3] temsil ettiğini hemen anlar. Bu tabloyu kafanda canlandır, onu kafanda biraz daha değiştir. Cupid ağlamıyor ve yayı kirişsiz değil; yoksa ben çıldırdım diye sen daha az güzel, daha az muzaffer olurdun. Cupid gülümsüyor ve yayını geriyor. Nemesis yanı başında boş durmuyor, o da yayını geriyor. Aynı resimdeki gemide bir erkek figürü seçiliyor,

---

1 Kutsal Kitap, Yaratılış, 30:31-43 –çn.

2 (Lat.) Şehvet, arzu, ihtiras –çn.

3 Yunan mitolojisinde, intikam tanrıçası. Cezalandırıcı adaleti temsil eder –çn.

bir şeyle meşgul. Theseus[1] olduğunu farz ediyor insan. Benim kafamdaki resimde böyle değil. O orada geminin kıç tarafında durmuş hasretle gerilere bakıyor, kollarını ileriye doğru uzatmış, pişman olmuş, tövbe etmiş, daha doğrusu çılgınlığı onu terk etmiş ama gemi onu uzaklara götürüyor. Cupid ve Nemesis birlikte nişan alıyorlar, her bir yaydan birer ok fırlıyor, hedefe tam isabet, bunu görüyorsun, Theseus'un kalbinde tam aynı noktaya isabet etmelerinin neye işaret ettiğini anlıyorsun: Theseus'un aşkı intikam dolu Nemesis'e idi.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Benim kendime âşık olduğumu söylüyorlar. Şaşırmam; zira sevebildiğimi nasıl farkedebilirdim, zira ben yalnız seni seviyorum, bir başkası bunu nasıl sezebilir, zira ben sadece seni seviyorum. Kendime âşığım ama neden? Çünkü sana âşığım, yalnız sana ve hakikatte sana ait olan her şeye, çünkü seni sevmem son bulursa kendimi sevmem de son bulur. Dünyanın kâfir gözlerinde en büyük bencilliğin ifadesi olan şey senin mahrem gözlerin için en saf duygudaşlığın ifadesi, dünyanın kâfir gözlerinde en alelade yaşama içgüdüsünün ifadesi olan şey senin kutsal bakışın için kendini yok edişin en coşkulusu.

Senin Johannes'in.

En büyük korkum bu gelişim sürecinin çok zamanımı alacak olmasıydı. Oysa görüyorum ki Cordelia büyük ilerleme kat ediyor, evet, hatta onun heyecanını diri tutabilmek için her şeyi birden harekete geçirmek gerekecek. İlgisini hiçbir suretle zamanından önce kaybetmemeli, yani zamandan önce, zira zaman artık onun için geride kalmış.

İnsan sevince anayolu izlemiyor. Kongevejen'ın[2] tam ortasından giden sadece evlilik. İnsan âşık olunca yürüyüşüne

---

1 Yunan mitolojisinde, Minotor'u öldüren kahraman –çn.

2 (Dan.) Kral yolu. Danimarka hanedanının yazlık sarayı Fredensborg Slot'a çıkan ana yol. Eski günlerde resmi geçitlerin, törenlerin yapıldığı güzergâhlardan biri –çn.

Nødebo'dan[1] başlarsa Esrum Gölü[2] boyunca yürümez, hem de bu yol aslında yalnızca bir av yolu olmasına rağmen; ama üzerinden çok gelip geçen olmuştur ve sonra aşk muhabbeti kendi yolunu kendi seçmeyi tercih eder. İnsan Gribskov[3] ormanının daha içlerine doğru uzanır. Ve böyle kol kola dolaşırken birbirini de daha iyi anlar, evvelden belli belirsiz keyif ve ıstırap veren şimdi belirginleşir. İnsan etrafta birilerinin olup olmadığının farkına varmaz bile. Yani bu güzel kayın ağacı aşkınıza şahit oldu; bu ağacın tacının tam altında ilk kez birbirinize olan aşkınızı itiraf ettiniz. Her şeyi, ilk kez karşılaşmanızı, ilk dansınızda birbirinize elinizi ilk kez uzatışınızı, gün ağarırken birbirinizden ayrılışınızı, her ikiniz de öyle sarih hatırlıyordunuz ki, kendi kendinize ve birbirinize bir şey teyit etmeniz gerekmemişti. – Bu aşk muhabbeti repertuvarlarını dinlemek pek güzel. – Ağacın altında diz çökmüştünüz, birbirinize asla bozulamayacak aşk sözleri vermiştiniz ve bu sözleri ilk buseyle mühürlemiştiniz. – Bu cömert ruh hallerini Cordelia'ya savurganca harcamak lazım. – Bu kayın ağacı da şahit olmuştu. Ah evet, bir ağaç epey uygun bir şahit; ama yeterli değil. Belki gökyüzü de şahidinizdi diyeceksiniz, oysa gökyüzü öyle ezbere bahsetmek için fazla soyut bir fikir. Bakınız işte, demek bir şahit daha vardı. – Yoksa ayağa kalkıp burada biri olduğunu mu hissettirsem onlara? Hayır, belki kim olduğumu anlarlar ve oyun kaybedilmiş olur. Veyahut onlar uzaklaşmaya başladıktan sonra mı ayağa kalkıp etrafta birinin olduğunu anlamalarını sağlasam? Hayır, bu da patavatsızlık olur. Sırlarının üzerini sessizlik kaplamalı; ben istediğim sürece. Benim hükmüm altındalar, onları arzu ettiğim zaman ayırabilirim. Sırlarını biliyorum; bunu olsa olsa ya birinden ya diğerinden öğrenmiş olabilirim – genç kızdan mı, bu imkânsız – öyleyse delikanlıdan – bu tiksindirici – bravo! Ve hatta, neredeyse

---

1 Kopenhag'ın kuzeyindeki Fredensborg şehrinde bir semt –çn.

2 Fredensborg'da Danimarka'nın en büyük gölü –çn.

3 Fredensborg'da Danimarka'nın en büyük ormanlarından biri –çn.

fesatlık. Bakalım, göreceğiz. Onda başka türlü elde edemeyeceğim belli bir ifadeyi bu yolla elde edebileceksem, dilediğim gibi, o zaman yapacak başka hiçbir şey yok.

Benim Cordelia'm!
Ben yoksulum – sen benim zenginliğimsin; karanlık – sen benim ışığımsın; sahip olduğum hiçbir şey yok, hiçbir şeye muhtaç değilim. Zaten bir şeye nasıl sahip olabilirim ki? Bu kendi içinde bir tezat olurdu, kendine sahip olmayanın bir şeye sahip olması! Hiçbir şeye sahip değilim; çünkü yalnız sana aitim; ben, ben değilim, ben, ben olmaya son verdim, senin olmak için.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!
"Benim" – bu kelime ne anlama gelir? Bana ait olan değil, benim ait olduğum şey; benim tüm varlığımı ihtiva eden şey, öyle ki o bana benim ona ait olduğum ölçüde aittir. Benim Yaradanım bana ait olan Tanrı değil, benim ait olduğum Tanrı – ve anavatanım, yuvam, tutkum, hasretim, umudum için de bu aynı. Şayet önceden ölümsüzlük olmamış olsaydı, bu düşünce, yani senin olduğum düşüncesi, doğanın alışılagelmiş seyrini delip geçerdi.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!
Ben neyim? Senin zaferlerini izleyen o sıradan hikâyeci; sen zarif bir hafiflikle havada yükselirken senin altında eğilen dansçı; uçmaktan yorulduğunda bir an üzerinde dinlendiğin dal; sopranonun sesini daha tizlere tırmandırmak için onun işveli akordunu kendi naçizane esleriyle alttan kavrayıp kaldıran bas perdesi – ben neyim? Ben seni yeryüzünde tutan yerçekimiyim. Ben başka neyim? Beden, kütle, toprak, toz ve kül – sen, benim Cordelia'm, sen ruh ve cansın.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!
Aşk her şey demek! Nedenine gelince, sevene göre her şey kendi anlamına değil, yalnızca aşkın ona yüklediği anlama sahip. Öyle ki, şayet başka bir nişanlı gencin nişanlısından başka bir kıza kafasını taktığı iddia edilseydi, genç erkek muhtemelen olduğu yerde bir suçlu gibi kalakalır, nişanlısı da kıyameti koparırdı! Ama biliyorum ki sen bu itiraftaki övgüyü hemen fark ederdin; zira bir başkasına âşık olmamın imkânsız olduğunu biliyorsun, tüm yaşamıma ışık saçan şey sana olan aşkım. Ben kafamı bir başkasına takarsam, bu onu sevmediğime kendimi ikna etmek için değil, sadece seni ikna etmek için – yoksa küstahlık olurdu; lakin tüm ruhum seninle dopdoluyken, hayatın benim için anlamı da değişiyor: Hayat senin hakkındaki bir efsaneye dönüşüyor.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!
Aşkım beni tüketiyor, geride kalan yalnız sesim, sana âşık bir ses, köşe bucağa seni nasıl sevdiğini fısıldıyor. Ah! Bu sesi duymak yoksa seni usandırdı mı? Bu ses her yerde etrafını çevreliyor; reflektif ruhumu sanki çok katmanlı, değişken bir çerçeve gibi senin temiz ve derin varlığının etrafına yerleştiriyorum.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!
Bir genç kıza âşık olan bir ırmak hakkında eski bir masal vardır. Benim ruhum da sana bir ırmak gibi âşık. Bir bakıyorsun sakinleşmiş ve görüntünü ta derininde, tüm berraklığıyla yansıtıyor; bir bakıyorsun yansımanı yakaladığını sanıp dalgalarını köpürtüyor, sen kaçmayasın diye; bir bakıyorsun, yüzeyini hafifçe dalgalandırıp oradaki aksinle oynuyor, bazen onu kaybediyor, o zaman dalgaları kararıyor, kederleniyor. – Benim ruhum da tıpkı böyle, sana âşık bir ırmağa benziyor.

Senin Johannes'in.

Doğrusunu söylemek gerekirse, insan olağanüstü canlı bir hayal gücü olmadan da kendini daha konforlu, daha keyifli ve en önemlisi daha yakışık alan bir ulaşım aracında tahayyül edebilir; bir kömürcünün arabasında yolculuk etmek yalnızca mecazi anlamda heyecan uyandırıcıdır. – Ama sadece acil durumlar söz konusuysa bu, teşekkürle karşılanır. Anayoldan saparak bir süre gider; binmeye yanaşmaz, sonra biner, bir mil gider, kimseye rastlamaz karşılaşmaz; iki mil, her şey yolundadır; o zaman rahatlar, kendini güvende hisseder; oradan bakıldığında etraf sahiden de daha bir güzel görünür; hemen hemen üç mil daha gidilir. – Doğrusu anayolun bu kadar uzağında bir Kopenhaglıya rastlayacağını kim beklerdi ki? Bir Kopenhaglı, anladınız herhalde, çevre köylerden biri değil; kendine mahsus bir bakışı var, çok kararlı, çok dikkatli, çok tenkitçi ve biraz da alaycı. Evet, yavrucuğum, pek rahat bir halin yok; servis tepsisinde oturuyorlar sanki, araba öyle alçak ki ayaklarını koyacak bir yer bile yok. – Lakin suç sizde, arabam tamamen emrinizde; size daha az rahatsız bir yer gösterme lütfunda bulunmak isterim, tabii yanımda oturmaktan rahatsız olmazsanız. Ama hal böyleyse bütün arabayı emrinize sunayım, ben atın üzerinde otururum, gideceğiniz yere kadar size eşlik edebilmenin mutluluğu bana yeter. – O hasır şapka göz ucuyla bakışınızı yeterince maskeleyemiyor; başınızı öne eğmeniz boşuna, güzel profilinizi hâlâ görebiliyorum, hayranlıkla. Köylünün bana selam vermesi ne sinir bozucu, değil mi? Öte yandan bir köylünün asil bir beyefendiye selam vermesi uygun bir hareket. – Benden bu kadarla kurtulamazsınız, bakın bir han var orada, ya evet, bir konaklama yeri ve bir bakıma kömürcüler ibadeti ihmal edemeyecek kadar Tanrı'dan korkarlar. Onunla ben ilgilenirim. Kömürcü uşaklarını fethetmekte olağanüstü marifetliyimdir. Ah! Sizi memnun etmeyi de bir başarabilsem! Teklifime karşı koyamayacak ve bir kabul etti mi tesirine de karşı koyamayacak. Ben başaramazsam uşağım icabına bakar. – Şimdi birahaneye giriyor, siz sun-

durağın altında arabada yalnız kaldınız. – Bu kızcağız da Tanrı bilir kimin nesi? Burjuva sınıfından bir genç kız mı, yoksa bir diyakozun kızı olabilir mi? O zaman bir diyakoz kızı için çok ender bir güzelliği var doğrusu ve olağanüstü zevkli bir giyim tarzı. Bu diyakozun hali vakti yerinde olmalı. Bana öyle geliyor ki o safkan bir küçük hanım olabilir, konak arabasıyla dolaşmaktan bıkmış, yazlık köşke doğru bir yürüyeyim demiş, şimdi ufak bir macerada şansını denemek istiyor. Olabilir, hiç duyulmamış bir şey değil! – Köylü de pek cahil, boş kafanın biri, tek bildiği içmek. Evet evet, yalnızca içmeye bak, ahbap, bu onun pekâlâ hakkı. Ama kimi görüyorum? Matmazel Jespersin'in ta kendisi! Hansine Jespersen, toptancının kızı. Aman Tanrım, daha önce tanışmıştık! Bir keresinde Bredgade Caddesinde karşılaşmıştık, faytonunun arkaya dönük koltuğuna oturuyordu, pencerenin camını kaldırmaya uğraşıyordu ama bir türlü kaldıramadı; gözlüğümü taktım, onu gözlerimle izlemek mutluluğuna kavuştum. Pek mahcup edici bir vaziyetti, arabanın içi öyle hıncahınçtı ki kımıldayamıyordu, sanırım dikkat uyandırmaktan da çekiniyordu. Şimdiki vaziyet de herhalde bir o kadar utandırıcı. Birbirimiz için yaratılmışız, bu açık. Romantik bir kız olsa gerek; şüphesiz tek başına. – İşte uşağım kömürcüyle beraber geliyor. Feci sarhoş. İğrenç, şu kömürcü sürüsü de pek ahlaksız oluyor. Ah evet! Kömürcü uşaklarından daha beter insanlar da var. – Bakın şimdi, yola çıkma zamanı gelmiş bile. Atları siz kendiniz sürmek zorundasınız; ne romantik! – Teklifimi reddediyorsunuz, çok iyi sürücü olduğunuzda ısrar ediyorsunuz. Beni kandıramazsınız; ne sinsi olduğunuzu fark ediyorum. Yolda biraz gittikten sonra, aşağı atlayıvereceksiniz; ormanda saklanacak bir kovuk bulmak kolay. Ama atımı eyerlemem lazım; atla geleceğim. Bakın, işte! Hazırım, artık her türlü hücuma karşı güvende olduğunuzdan emin olabilirsiniz. Ama öyle çok ürkmeyin, yoksa hemen arkamı döner giderim. Tek istediğim sizi birazcık korkutmak, doğal güzelliğinizin artmasına fırsat ya-

ratmak, o kadar! Kömürcünün kör kütük sarhoş olmasına benim vesile olduğumu bilmiyorsunuz ve sonra sizi kıracak, gücendirecek bir tek söz çıkmadı ağzımdan. Her şey hâlâ çok güzel olabilir; vaziyete öyle bir yön vereceğim ki tüm hikâyeyi sonradan hatırladıkça güleceksiniz. Sizinle halletmek istediğim ufak bir hesabım var, küçük bir kızı gafil avlayacağımı asla düşünmemelisiniz. Ben özgürlük dostuyum ve özgürce alamadığım şeyin benim için inanın hiçbir önemi yok. – "Yolculuğa bu şekilde devam etmenin uygun olmayacağının herhalde kendiniz de farkındasınızdır. Ava çıkıyorum da, onun için at üstündeyim. Arabam hanın önünde duruyor. Emir buyurun, hemen size yetişir ve istediğiniz yere götürürüm. Size refakat edemeyeceğim, beni mazur görünüz, bir av sözüm var da, av sözü kutsaldır." – Kabul ediyorsunuz demek – her şey çabucak hazır olacak – bakın işte, beni gördünüz diye utanmanıza gerek yokmuş veyahut hiç olmazsa size yakışandan fazla utanmanıza. Artık bütün hikâyeyle eğlenebilirsiniz, gülün biraz ve birazcık da beni düşünün. Daha fazlasını istemiyorum. Fazla bir şey değil ama benim için bu yeterli. Bu bir başlangıç ve ben özellikle başlangıç hamlelerinde kuvvetliyimdir.

Dün akşam hala hanımın evinde ufak bir davet vardı. Cordelia'nın örgüsüne davranacağını biliyordum. İçine bir pusula saklamıştım. Yere düşürdü, aldı, duygulandı, isteklendi. Bir insan ortamdan hep böyle faydalanabilirse elde edeceği avantajlar saymakla bitmez. Önemsiz bir pusula, genç hanım onu böyle bir ortamda okuyunca sonsuz bir anlam kazanıveriyor. Benimle konuşma fırsatı bulamadı; misafirlerden bir hanıma evine kadar eşlik etmemi gerektirecek bir durum yaratıp ortadan kaybolmuştum. Bu sayede bugünü beklemeye mecbur oldu. Edindiği izlenimi genç kız ruhunun daha derinlerine perçinlemek için hiç şaşmayan bir yoldur. Ona sanki üzerine düşen benmişim gibi bir izlenim verir; bana faydası şu ki, her tarafta kafasına takılırım, her tarafta ona sürpriz yaparım.

Diğer taraftan, erotik aşkın kendine has bir diyalektiği var. Bir zamanlar bir kıza âşık olmuştum. Geçen yaz Dresden'deki tiyatroda seyrettiğim bir kadın oyuncu ona öyle benziyordu ki, tanışmak istedim ve başardım da. Lakin aralarında çok büyük fark olduğunu farkettim. Sonra bugün yolda bir hanıma rastlıyorum, tıpkı o kadın oyuncuya benziyor. Bu hikâye bu fasıl üzere ilelebet sürüp gidebilir.

Düşüncelerim her yerde Cordelia'yı kuşatıyor, düşüncelerimi melekler gibi onun etrafına gönderiyorum. Kendi zafer arabasında tıpkı Venüs'ün güvercinlerin çektiği arabasında oturduğu gibi oturuyor ve ben düşüncelerimin dizginlerine sanki kanatlı yaratıklarmış gibi asılıyorum. O orada memnun, bir çocuk gibi hayat dolu, bir tanrıça gibi kudretli oturuyor; bense yanında yürüyorum. Gerçekten de, bir genç kız her halükârda doğanın ve tüm varoluşun en yüce ve muhteremi ve hep öyle kalacak! Bunu kimse benden daha iyi bilmez. Böylesine bir görkemin öyle kısa sürmesi ne yazık. Bana gülümsüyor, beni selamlıyor, el sallıyor, kız kardeşimmiş gibi. Bir bakış ona sevgilim olduğunu hatırlatıyor.

Erotik aşkın farklı evreleri var. Cordelia çabuk öğreniyor. Kucağımda oturuyor, yumuşak ve sıcak kolunu boynuma doluyor; vücudunu yerçekiminden bağımsızmış gibi hafifçecik göğsüme yaslıyor; yuvarlak hatları bana hemen hemen dokunmuyor; bir çiçek gibi, zarif varlığıyla kıvrıla kıvrıla yükseliyor etrafımda, bir kurdele gibi hür. Gözleri kapaklarının ardına saklanmış, göğsü kar gibi bembeyaz, göz alıyor, öyle kaygan ki bakışlarımı üzerinde sabit tutamıyorum, göğsü kıpırdamasa kayıp gidecekler. Bu kımıltı neye delalet? Aşka mı? Belki. Bu aşkın önsezisi, aşkın hayali. Henüz enerjiden yoksun. Beni uçarıca kucaklıyor, bulutun gökseli bağrına bastığı gibi, esinti gibi kaygısızca, bir çiçeği kucaklarcasına hafifçe; beni rastgele öpüyor, gökyüzünün denizi öptüğü gibi, çiçeği kucaklayan kırağı gibi usulca, sessizce, denizin ayın aksini öpüşü gibi kutsal.

Ondaki ihtirasa gelince, bu aralar naif bir ihtiras diyebilirim. Ben hele bir hamlemi yapıp, kendimi kesin olarak bir geri çekmeye başlayayım, işte o zaman beni tutsak etmek için her şeyi deneyecek. Başarabilmesi için de erotik olandan başka yolu yok, bu şimdilik bambaşka bir standarta göre kendini gösterecek olsa da, elinde bana karşı kullanacağı bir silahı var demektir. Ama o zaman benim elimde de reflektif ihtirasım var. O kendisi için dövüşüyor, erotik olana benim sahip olduğumu biliyor; o kendisi için dövüşüyor, beni alt etmek için. Onun aslında daha ileri seviyede bir erotik tarzına ihtiyacı var. Onu alevlendirerek sezmeyi öğretmiştim, şimdi soğukluğumla idraki öğretiyorum ama öyle yapıyorum ki o bunu kendi keşfetti sanıyor. Bunun için de beni savunmasız yakalamanın peşinde, beni yürekliliğiyle aştığına inanıyor, aklı sıra beni bu yolla tutsak edecek. İhtirası o zaman daha kesin, enerjik, inandırıcı ve diyalektik bir şekil alıyor; öpüşleri sınırsız, kucaklayışları aralıksız. – Bende özgürlüğünü arıyor ve ben onun etrafını ne kadar sağlam sararsam, o onu bir o kadar daha iyi buluyor. Nişan patlak vermek üzere. Bir verince de, biraz dinlenmeye ihtiyacı olacak, ki bu çılgın koşuşturma nahoş bir görüntü arzetmesin. İhtirası son bir kez daha kendini toparlıyor ve o benim oluyor.

Nasıl ki zavallı Edvard'ın zamanında bu genç kızın hocalığını dolaylı olarak üstlendiysem, bunu şimdi alenen üzerime almış bulunuyorum. Ona en iyi bulduğum gıdayı sunuyorum: mitoloji ve masal. Hep olduğu gibi onu burada da özgür bırakıyorum; her şeyi ondan dinleyerek çekip çıkarıyorum. Önceden orada olmayanı oraya öncelikle yerleştiriyorum.

Hizmetçi kızlar yazları Dyrehaven[1] parkına giderler ama umdukları eğlenceyi bulamazlar. İnsan yılda bir kez gittiği bir yerin keyfini iyice çıkarmak ister. Şapkalar takacaklar, şallar kuşanacaklar, her şekilde rüküşleşecekler. Eğlencede

[1] Kopenhag'ın biraz Kuzeyindeki park ve lunapark kompleksi. Halk tipi eğlence yeri olarak bilinir, tavernalar, birahaneler, müzikholler lokantalar ve dans/varyete mekânları bulunur –çn.

aşırılık arsız, çirkin, *lasciv*[1] durur. Hayır, ben en iyisi Frederiksberg Have[2] parkına gideyim. Pazar öğleden sonraları buraya gelirler ve tabii ben de. Bu mekânda her şey derli toplu ve nezih, eğlence tarzı daha sessiz ve daha asil. Dolayısıyla hizmetçi kızlardan genellikle pek hoşlanmayan erkeklerin kaybı bu biçarelerinkinden daha fazla oluyor. Bu alacalı bulacalı hizmetçi kalabalığı esasında biz Danimarkalıların sahip olduğu en harikulade alay. Ben kral olsaydım –o zaman ne yapacağımı bilirdim– geçit törenine muvazzaf askerleri çıkarmazdım. Eğer o otuz iki kişilik kurmaylar grubundan[3] biri olsaydım, hemen bir refah komitesi kurulması için kolları sıvardım, bilgi, nasihat, teşvik ve her türden münasip ödüllerle hizmetçi kızları zevkli ve özenli süslenmeye gönüllendirmek için çalışacak bir komite. Güzellik neden israf edilsin ki, neden kendini hiç fark ettirmeden hayat geçip gitsin ki? Bırakalım da bari haftada tek bir gün bir işe yarayarak kendini göstersin! Lakin her şeyden evvel, zevk ve itidal şart. Bir hizmetçi kız bir hanımefendiye benzemeyecek, Politivennen[4] bunda ne kadar haklı olsa da, ileri sürdüğü nedenler tamamen yanlış. Eğer biz bu yolla hizmetçiler arasında sağduyulu bir ilerlemeyi benimsersek, buna karşılık olarak kendi evlerimizde, kendi kız evlatlarımız üzerinde de faydalı bir etkisi olacağı düşünülemez mi? Yoksa, bu yol izlenirse Danimarka'yı gerçekten emsalsiz bir gelecek beklediğini farzetmem pek mi küstahlık olur? Ben bu altın çağının muhatabı olsaydım ne yapardım diye düşü-

---

1 (Lat.) Müstehcen –çn.

2 Kopenhag'da, hayvanat bahçesinin bitişiğinde kraliyet konaklarının da bulunduğu büyük bir park –çn.

3 Kopenhag şehir meclisinin yalnız erkeklerden oluşan otuz iki üyesi vardı –çn.

4 Tam adı *Politivennen. Et ugentligt Almuesblad* [Polis Dostu. Haftalık Halk Dergisi] olan haftalık dergi 1798-1811 ve 1816-45 döneminde yayımlandı. Eleştirel, halkçı ve reformist içeriği, hicivli tonuyla tanınan, basın hürriyetini kötüye kullandığı iddiasıyla sık sık para cezasına çarptırılan ve sansüre uğrayan bir dergi –çn.

nüyorum da, insan herhalde günlerini gönül rahatlığı içinde caddelerde, sokaklarda, pasajlarda dolaşıp temaşa zevkinin tadına vararak geçirirdi. Düşüncelerim ne de alabildiğine geniş, ne cüretkâr, ne kadar da vatansever! Ama tabii Frederiksberg parkındayım, her pazar öğleden sonraları hizmetçi kızların geldiği yerde ve ben de onlarla birlikte.

Önce köylü kızlar geliyorlar, sevgililerileriyle el ele; veya bir başka düzende; bütün kızlar el ele önde, bütün erkekler onların arkasında; veyahut daha bir başka düzende; iki kız ve bir erkek. Bu güruh çerçeveyi oluşturuyor, pavilyonun önündeki kare şeklindeki geniş alanda ağaçlar boyunca ya ayakta duruyorlar ya oturuyorlar. Hepsi zinde, körpe, yalnız tenlerindeki ve giysilerindeki renk tezatları biraz sert! Şimdi Jutlandlı,[1] Funenli[2] kızlar da alaya katılıyor. Uzun boylu, dimdik, biraz fazlaca ağır siklet, giysileri bir parça pasaklı. Burada komiteye büyük iş düşerdi. Gözler Bornholm[3] bölüğünün üyelerini uzun boylu aramak zorunda kalmıyor: Marifetli aşçı kızlar, ama ne mutfakta ne Frederiksberg'de fazla yanlarına yanaşılabilecek cinsten, gururlu hallerinde bir iticilik var. Bu nedenle oradaki varlıkları sağladıkları tezat açısından etkili, her ne kadar onlarla çok ender muhatap olsam da, burada olmasalar özlerdim.

Ve şimdi ana birlikler geliyor: Nyboderli kızlar. Daha minyon, etli butlu, yuvarlak hatlı, güzel bir cilt, mutlu mesut, şen şakrak, konuşkan, biraz fingirdek ve hepsinden önce başları açık. Giyinişleri hemen hemen hanım işi, yalnız iki şey kayda değer, üzerlerinde şal yok, boyun atkısı var, şapka yok, olsa olsa ufacık şık bir kep, lakin tercihen başlar açık. Şu işe bakın! İyi günler Marie; size burada mı rastlayacaktım? Sizi en son gördüğümden bu yana çok oldu. Hâlâ

---

1 Takımadalar ülkesi olan Danimarka'nın batı bölgesindeki büyük yarımada –çn.

2 Jutland'ın doğusunda kalan adalardan biri –çn.

3 Danimarka'nın en doğusundaki adalardan en büyüğü. Oldukça izole bir konumu olan ada bir sayfiye mekânı olarak popülerdir –çn.

kraliyet danışma kurulunda görevlisiniz herhalde? "Evet" Şartları mükemmeldir sanırım? "Evet" Ama burada yalnız gibisiniz, size refakat eden kimse, bir sevgili filan yok yanınızda, belki bugün vakti olmadı, gelemedi, belki de onu beklemektesiniz! – Yaa! demek nişanlı değilsiniz? Bu nasıl olur? Kopenhag'ın en güzel kızı, kralın kurulunda da vazifeli, bütün hizmetçi kızlar için bir ziynet, bir örnek, zarif giyinmesini bilen bir genç kadın ve pahalı da! Elinizdeki mendil ne de zarif, ince ketenden – olamaz, hem de kenarları nakışlı, bahse girerim ki buna on mark vermişsinizdir... Böylesine sahip olmayan öyle çok asil hanımefendi var ki... Fransız eldivenler... Bir ipek şemsiye... Ve böyle bir kızın nişanlısı olmayacak... Bu saçmalık. Pek yanlış hatırlamıyorsam, Jens de sizden bayağı hoşlanıyordu, biliyorsunuz canım, Jens, toptancının Jens'i, ikinci kattaki... Bakın, doğru tahmin ettim... Neden nişanlanmadınız ki? Jens yakışıklı bir erkekti, hali vakti de yerindeydi, herhalde toptancının nüfuzuyla şimdiye kadar ya polis memuru olmuştur ya itfaiyeci, hiç de kötü bir kısmet sayılmazdı! Suç kesin sizde, ona karşı çok sert davrandınız... "Hayır! Ama Jens'in bir zamanlar bir kızla nişanlı olduğunu ve kızın ona hiç de iyi davranmadığını öğrendim." – Neler duyuyorum? Jens'in böyle bir alçak olduğunu kim tahmin ederdi! Evet, o saray muhafızları, o saray muhafızları yok mu, onlara da hiç güven olmuyor. Çok doğru davranmışsınız, bir kız, sizin gibi bir kız, ona buna saldırmayacak kadar hanım olmalı... Muhakkak daha iyisini bulursunuz, sizi temin ederim. – Juliane nasıl? Epeydir görmedim. Benim güzel Marie'm, belki bana biraz bilgi vermek lütfunda bulunurlar... İnsan kendi bir kere aşkta hüsrana uğradı diye, herkesten elini eteğini çekmemeli... Burası da çok kalabalık... Bu konuda sizinle daha fazla konuşmaya çekiniyorum, biri beni görür diye korkuyorum... Bir dakikacık dinleyin, benim güzel Marie'm... Bakın, burası uygun, gölgelik bir yol, ağaçların dalları adeta bizi yabancı gözlerden saklamak için birbirine geçmiş, burada ne kimse görür ne

de biz kimsenin sesini duyarız, tek duyulan sadece uzaktan akseden müziğin yumuşak nağmeleri... İşte burada sırrımdan bahsetmeye cesaret edebilirim... Şu işe bakın hele, eğer Jens öyle kötü biri olmasaydı şimdi burada onunla kol kola yürüyor olacaktın, bu güzel müziği dinleyecektiniz birlikte, şimdikinden çok daha fazla zevk alacaktın... Neden böyle duygulandın? –Unut o Jens'i... Bana haksızlık ediyorsun... Buraya sadece senle karşılaşabilmek için geldim... Danışma kuruluna da sadece seni görmek için gelmiştim... Herhalde anlamıştın... Bir fırsatını bulup hep mutfak kapısının önünden geçtim... Sen bana ait olmalısın... Papaz kürsüsü de bunu ilan etmeli... Yarın akşam sana her şeyi açıklayacağım; mutfak merdiveninden yukarıya doğru, soldaki kapı, mutfak kapısının tam karşısındaki... Hoşçakal, benim güzel Marie'm... Aman beni burada gördüğünü veya konuştuğunu kimse fark etmesin. Sırrımı da biliyorsun artık. Sahiden enfes bir kız, ondan bir şeyler de koparmak mümkün oldu. Odasına hele bir ayağımı basayım, papaz kürsüsünü bizzat ben havalara uçuracağım! Öteden beri o güzeller güzeli Yunan *autarkeia*'sını[1] geliştirme arayışı içinde olmuşumdur ve özellikle de bir papazı gereksiz yapma.

Benden mektup aldığında Cordelia'nın arkasında durmayı çok isterdim, ilginç olabilirdi. O zaman orada yazılı olanlara ne derece gerçek anlamda erotik yaklaştığına da kendimi rahatça ikna edebilirdim. Mektuplar bir genç kızın üzerinde tesir uyandırmak için paha biçilmez birer vasıta olmuşlardır ve daima da olacaklar; nedense ölü bir harf canlı bir kelimeden çoğu kez epey tesirli oluyor. Bir mektup sır dolu bir iletişim aracı; insan kendini durumun hâkimi hissediyor, etraftakilerin tesiri altında değil ve öyle sanıyorum ki bir genç kız bazen ve özellikle de zihninin baskı altında olduğu anlarda idealleriyle yalnız kalmak ister. İdeali sevdiği bir nesnede ifade bulsun bulmasın, bir idealde hakikatte bulunmayan bir olağandışılık olduğunu hissettiği anlar da

[1] (Lat.) Otarşi: özerklik, kendi kendine yetme –çn.

vardır. Bu gönül alma eğlencelerini ona bağışlamak gerekir; yalnız bundan doğru yararlanmayı bilmek lazım ki, o tükenmiş değil güçlenmiş olarak gerçeğe geri dönebilsin. Mektuplar buna yardımcı oluyor, insanın görünmeden, zihnen bu kutsal adanma anlarında hazır bulunmasını sağlıyor, mektubun yazarının gerçek olduğunu tahayyül etmek hakikate doğal ve zahmetsiz bir geçiş sağlıyor.

Cordelia'yı kıskanabilir miydim acaba? Lanet olsun evet! Bir bakıma da hayır! Bir diğeriyle mücadelemden zaferle çıktığım halde, onun bundan rahatsız olduğunu görseydim, yani beklediğimin tam aksi olsaydı – o zaman ondan vazgeçerdim.

Eski devirlerin filozoflarından birinin dediğine göre, insan başından geçen her şeyi olduğu gibi bir yere kaydetseydi, daha ne olduğunu anlamadan filozof olurdu. Epey bir zamandır nişanlılar cemaatiyle ilişki halindeyim. Bu bağlantının er geç meyvesini vermesi gerek. Bu nedenle de bir kitap yazmak için malzeme toplamayı düşündüm, başlığı: Öpüşme Teorisine Giriş, birbirlerinin üzerlerine titreyen âşıklara itham edeceğim. Bu konuda hiçbir kitabın bulunmaması sahiden pek garip. Eğer bitirmek kısmet olursa, uzun zamandır noksanlığı hissedilen bir ihtiyacı gidermiş olacağım. Edebiyatımızdaki bu eksiğin sebebi acaba filozofların bu konuyu hiç düşünmemeleri mi, yoksa hiç anlamamaları mı? – Şimdiden bir iki tavsiyede bulunabilirim. Öpüşmenin mükemmel olabilmesi için taraflardan birinin kız diğerinin erkek olması şart. Erkeklerin öpüşmesi tatsız veyahut daha kötüsü, ağızda nahoş bir tat bırakıyor. – Sonra sanıyorum ki, erkeğin kızı öpmesi, kızın erkeği öpmesine kıyasla öpüşme fikirine daha bir yakın. Yıllar zarfında bu ilişkide öyle bir *indifference*[1] sağlanmış ki öpüşme anlamını kaybetmiş. Bu evlilerin evcil öpüşmeleri için de geçerli. Evli çift mendil yokluğunda birbirinin ağzını siler, bir taraftan da "Afiyet olsun" der.

---

1 (Fr.) Kayıtsızlık, aldırışsızlık, neme lazımcılık –çn.

Aradaki yaş farkı hayli fazlaysa, o zaman öpüşme olgusu, öpüşme fikrinin dışında kalır. Taşrada bir kız okulu hatırlıyorum, en büyük sınıf kendilerine bir *terminus*[1] bulmuştu: "Kral danışmanını öpmek," bu ibareyle sevimli ve makbul kavramlarının öpüşme olgusuyla olan irtibatını da kesinkes kesmiş oldular. Söz konusu *terminus* aslında şöyle oluştu. Sınıfın kadın öğretmeninin bir kayınbiraderi vardı, kadının evinde kalıyordu, bir zamanlar kral danışmanlığı yapmıştı, yaşlı başlı bir adamdı, özgürlüğünün zevkini genç kızları bol bol öperek çıkarırdı.

Öpücük kesin bir tutkunun ifadesi olmalı. İkiz kız kardeşler ve erkek kardeşler öpüştüğünde bu hakiki bir öpücük olmaz. Noel oyunlarının mükafat öpücükleri de öyle, bunlar çalıntı öpücük sınıfına girer. Öpücük tek başına bir anlam içermeyen sembolik bir hareket, simgeleyeceği bir his yoksa, vereceği bir anlam da yok ve bu his sadece belli şartlar altında mevcut olabiliyor.

İnsan öpücüğü sınıflanırdırmak isterse, muhtelif sınıflama prensipleri arasında tercihte bulunabilir. Öpücükler çıkardıkları seslere göre sınıflandırılabilirler. Ne yazık ki dil burada gözlemlerime kıyasla esnek değil. Dünyada hiçbir dil de sadece amcamın evinde aşina olduğum çeşitlilikleri bile ifade etmeye yetecek bir *onomatopoeia*[2] sözlüğe sahip değil sanıyorum. Bazen sinek ezer gibi, bazen ıslık çalar gibi, bazen şapur şupur, bazen şangır şungur, bazen kükrercesine, bazen içi dolu gümbür gümbür, bazen içi boş bir yankı gibi, bazen fukara giysisi gibi kaba saba vs. vs. Öpücük temas özelliği açısından da sınıflandırılabilir: teğetsel öpücük, veya *en passant* öpücük ve de sıkıca yapışan öpücük.

Aldığı zamana göre de uzun ve kısa olarak sınıflandırılabilir. Zaman açısından bakıldığında bir diğer sınıflama daha olabilir ki bana hitap eden de yalnız budur: İlk öpücükle di-

---

[1] (Lat.) Sınır, hedef –çn.

[2] (Yun.) Doğadaki seslere benzer seslerle bağdaştırılarak yapılan yansıma ses –çn.

ğerleri arasındaki fark. Düşüncenin burada odaklandığı şey diğer tüm sınıflandırmalarda ortaya çıkanla kıyaslanamaz, genel olarak sese, temasa, zamana karşı kayıtsızdır. İlk öpücük niteliksel olarak da tüm diğerlerinden farklıdır. Çok az insan bunu düşünür, düşünen bir tek kişi olmasa yazık olurdu.

> Benim Cordelia'm!
> İyi bir cevap tatlı bir öpücüğe benzer, der Süleyman.[1] Bilirsin, soru sormaya pek düşkünümdür ama hemen hemen hep eleştirilirim, bu ne sorduğumu anlamamalarından kaynaklanır; ne sorduğumu anlayan yegane insan sensin, sadece sen cevap vermekten anlıyorsun ve sadece sen iyi cevap bulmaktan anlıyorsun; nitekim, Süleyman iyi bir cevap tatlı bir öpücüğe benzer, der.
>
> Senin Johannes'in.

Manevi erotik ve dünyevi erotik birbirlerinden farklıdır. Ben şimdiye kadar Cordelia'da daha ziyade manevi olanını geliştirmeye çalıştım. Kişisel varlığım artık daha farklı olmalı, yalnız refakatçi bir ortam değil, tahrik edici de olmalı. Şu sıralar *Phaedrus*'ta[2] erotik aşktan bahseden o meşhur pasajı okuyarak buna hazırlanıyorum. Tüm varlığımı heyecanlandırıyor, şahane bir prelüd! Platon erotikten gerçekten iyi anlıyormuş.

> Benim Cordelia'm!
> Eski Latinler uyanık bir öğrenci için hık demiş hocasının burnundan düşmüş derler. Aşk için her şey bir görüntü ama buna karşılık görüntü de tekrardan bir hakikat. Ne çalışkan, ne dikkatli bir öğrenciyim, değil mi? Ama sen bir tek kelime bile etmiyorsun.
>
> Senin Johannes'in.

---

1 Kutsal Kitap, Süleyman'ın Özdeyişleri, 24:26 –çn.

2 Platon'un *Phaedrus* adlı diyaloğundaki, ruhun yapısının bir araba ve onu çeken atlara benzetilmesine göndermede bulunuluyor –çn.

Eğer bu ilerlemeye ben değil de bir başkası öncülük ediyor olsaydı, o zaman büyük olasılıkla kendisinin yönlendirilmesine müsamaha edemeyecek kadar zeki demekti. Nişanlılar sınıfının bir üyesine danışmaya kalkmış olsaydım, herhalde erotik cüretin verdiği kurumla şöyle derdi: "Ben bu sevişme pozisyonlarında sevgililerin aşk titreşimlerinin Chladni figürünü[1] hâlâ boşuna arıyorum." Ben de şöyle cevaplardım: "Boşuna aradığına memnun oldum; insan ilginç olanı dikkate almadıkça o resim zaten hakiki erotik boyutuna uymaz. Erotik aşk lafla yetinmek için fazla somut; erotik durumlar lafla doldurulamayacak kadar anlamlıdır. Sessiz, sakindirler, ana hatları bellidir, lakin Memnon heykelinin[2] nağmeleri gibi dokunaklıdırlar da. Eros el kol hareketleri yapar, konuşmaz; yahut konuşsa bile, bu gizemli bir ipucu, simgesel bir müziktir. Erotik durumların her zaman ya heykelvari ya pitoresk sanatsal bir yanı vardır; lakin iki kişinin aşklarından konuşmasında ne heykelvari ne de pitoresk bir özellik var. Yine de ciddi nişanlılar bu tür safsatalarla işe başlarlar ve bu daha sonra onların bol lakırtılı evlilik ortamını bir arada tutan sihirli kurdeleyi oluşturur. Bu laklak aynı anda hem bir girişim hem bir güvence oluyor, evliliklerinin Ovid'in bahsettiği başlık parasından yoksun kalmayacağı güvencesi: Dos est uxoria lites.[3] İlla konuşulacaksa, birinin konuşması da yeterlidir zaten. Konuşmayı erkek yapacağından Venüs'ün erkekleri baştan çıkardığı kuşağın güçlerinden bazılarına da sahip olması lazım: gevezelikler ve tatlı pohpohlar, yani *insinuante*'nin[4] gücü. Bundan Eros'un dilsiz olduğu veya konuşmanın erotik açıdan uygun kaçmayacağı şeklinde bir sonuca varmak değil, yalnızca gevezeliğin de,

---

1 Vibrasyonla (örneğin bir keman yayını sürterek) kum tanelerin ve metal tozlarının titreştirerek oluşturdukları desen. İsmini Ernst Chladni'den alır –çn.

2 Thebes şehri yakınındaki ünlü Mısır heykeli. Güneş doğarken harp sesine benzer nağmeler çıkardığı söylenir –çn.

3 Ovid: *Ars amandi* 2, 61: Ağız dalaşı kadının başlık parası –çn.

4 (Lat.) Göze girme, kendini sevdirme –çn.

şayet gelecek beklentilerine falan dalınmazsa vs, erotik kabul edilebileceği, erotik olguya bir dinlenme arası, bir *passe-temps*[1] olduğu, yani en belirleyici an olmadığı şeklinde bir sonuca varılmalı. Böyle bir laklak, böyle bir *confbulatio*[2] yapısı itibariyle aslında bir hayli tanrısal da oluyor ve ben bir genç kızla çene çalmaktan katiyen usanmam. Bu şu demek: Belirli bir kızdan usanabilirim ama bir genç kızla gevezelik etmekten asla – nefes almaktan yorulmam kadar imkânsızdır bu. Bu çeşit bir konuşmanın asıl garip yanı bitkisel gelişimidir. Ayakları yerden kesilmez, bir hedefi yoktur, tesadüf onun hareketlerinin yasasıdır – lakin ürettiği itibariyle adı üstündedir: "Tusindfryd"[3]

> Benim Cordelia'm!
> "Benim – senin," bu kelimeler mektuplarımdaki mütevazi içeriğin etrafını parantez içine alıp sarıyorlar. Aralarındaki mesafenin giderek daha kısaldığını fark ettin mi? Ah, benim Cordelia'm! Ne güzel, parantezin içi boşaldıkça, daha doyurucu, daha anlamlı oluyor.
>
> Senin Johannes'in.

> Benim Cordelia'm!
> Kucaklaşma bir çekişme midir?
>
> Senin Johannes'in.

Cordelia genelde sessiz. Bu yönünden hep hoşlanmışımdır. Onun üzerinde bir erkeği *hiatus*[4] ile kafasını ütülemeyecek kadar derin bir kadınsılık, özellikle kadına has olan ve bir önceki veya bir sonraki kısıtlayıcı ünsüzü oluşturacak er-

---

1 (Fr.) Eğlence, hobi –çn.

2 (Lat.) Lafügüzaf, gevezelik –çn.

3 (Dan.) Papatya. Kierkegaard burada *tusind-fryd* bileşik sözcüğünü ironik olarak kelime anlamında kullanmış. Danca aynı zamanda "binbir haz" anlamına geliyor –çn.

4 (Yun.) Ses boşluğu, kesintili ünsüz. İki sesli harfin birleşmeden iki hece veya iki kelime arasında yan yana gelmesi –çn.

keğin bir o kadar kadınsı olduğu durumlarda kaçınılmaz olan bir kinaye var. Lakin arada ağzından kaçan kısacık bir yorum ruhunda ne çok şeyler barındırdığını açığa vuruyor. Tabii ben de yardımcı oluyorum. Bir resim taslağına korkak elle rastgele çizgiler konduran bir adamın arkasında duran birinin bıkıp usanmadan o çizgileri birleştirip daha derli toplu, daha anlamlı bir şey ortaya çıkarması gibi bir şey. Kendi kendini şaşırtabiliyor, ancak kendine ait olan bir şey hakkında. Bu yüzden Cordelia'yı devamlı gözlüyorum, her yorumunu, rastgele savurduğu her bir sözcüğü ve daha sonra bunları Cordelia'ya iade ederken, her biri daima daha fazla anlam yüklü, onun hem bildiği hem de bilmediği anlamlar.

Bugün bir davetteydik. Tek bir kelime bile etmedik. Biz masadan kalkarken uşak yanımıza geldi ve Cordelia'ya bir habercinin kendisini beklediğini, konuşmak istediğini bildirdi. Haberciyi gönderen bendim. Bir mektup getirmişti, mektupta masadayken ağzımdan çıkan bir söze imada bulunuyordum. Bu sözü benden uzakta oturan Cordelia'nın muhakkak duyacağını ve yanlış anlayacağını bilerek, masadakilerle sohbet ederken ortaya söylemiştim. Mektup tam burada işe yarayacaktı. Masa sohbetini istediğim yöne çevirmem mümkün olmasaydı, o zaman öyle iyi ayarlayacaktım ki ona ulaşmadan mektuba ben el koyabilecektim. Geri geldi, ufak bir yalan söylemek zorunda kaldı. Zira bu tip şeyler erotik gizemi güçlendirir, onlarsız kendine gösterilen yoldan ilerleyemez.

Benim Cordelia'm!

Başını Elverhøj'a[1] yaslayana rüyasında peri kızının göründüğüne inanır mısın? Onu bilemiyorum ama biliyorum ki, başımı senin göğsüne yasladığımda gözlerim kapanmıyor, baygınlaşıyor ve ben o zaman bir meleğin çehresini görü-

[1] (Dan.) Kuzey mitlerinde sözü geçen perilerin yaşadığı, kızılağaçlarla kaplı tepenin adı. Kelime anlamı "peri tepesi" –çn.

yorum. Başını Elverhøj'a yaslayanın sakin yatamayacağına inanır mısın? Onu bilmiyorum, ama biliyorum ki göğsün, başım ona doğru yaklaştığında, uyku gözlerimin üzerine bir türlü konamayacak kadar kıpır kıpır olacak.

Senin Johannes'in.

Jacta est alea.[1] Artık hamle zamanı. Bugün onun yanındaydım ama düşüncelerim kafama takılan bir fikre dalıp gitmişti. Ne kulağım ondaydı ne gözüm. Fikir ona göre de çok ilginçti ve onu da pek sardı. Ancak yeni bir manevraya o yanı başımdayken böyle soğuk durarak başlamak yanlış olurdu. Ben onun yanından ayrıldıktan ve düşünce kafasını kurcalamayı bıraktıktan sonra, her zamankinden daha farklı olduğumu kolay fark etti. Değişikliği yalnızken fark etmesi bu bulguyu onun için daha sancılı yapar, daha ağır ama bir o kadar daha keskin işler. Hemen parlayamaz ve bir fırsat çıktığında da, o kadar çok şey tasarlamıştır ki bir hamlede söyleyemez, geride bir şüphe tortusu kalır. Huzursuzluk artar, mektupların arkası kesilir, erotik gıda kısıtlanır, erotik aşk gülünç bulunup alay konusu edilir. Belki kısa bir an baş eğer gibi olur ama uzun vadede tahammül edemez. Şimdi beni, benim ona karşı kullandığım yöntemlerle tutsak etmek isteyecek, erotikle.

Nişanı atma noktasında her genç kız büyük bir *casuist*[2] kesilir ve okullarda bunun dersi verilmediği halde bütün kız çocukları nişanın hangi hallerde bozulacağını iyi bilirler. Bu aslında geçen yılki son sınıf bitirme sınavlarının standart sorusu olmalıydı, kız okullarındaki bitirme tezlerinin çok tekdüze olduğunu biliyorum, böylece bu çeşitlilik noksanlığı da giderilmiş olurdu, zira soru bir genç kızın keskin zekâsını gösterebileceği için geniş bir alan sunuyor. Hem insan

---

1 (Lat.) *Zar atıldı.* Kendini Roma İmparatoru yapacak iç savaşa giderken Caesar'ın Rubicon Nehrinin üzerinde söylediği söz –çn.

2 (Lat.) Hak ve ahlak konularını kafasına göre yorumlayan kimse, safsatacı –çn.

neden bir genç kıza o keskin zekâsını en mükemmel şekilde gösterebilme fırsatı tanımasın? Sonra bu şekilde bir başka fırsatı daha kazanmayacak mı, olgun olduğunu göstermek — nişanlanmak için? Bir zamanlar bana çok ilginç gelen bir hadise geçti başımdan. Arasırada görüştüğüm bir aile vardı. Evin büyüklerinin evde olmadığı bir gündü. Evin iki genç kızı arkadaşlarını sabah kahvesine çağırmışlardı. on altıyla yirmi yaşları arasında sekiz genç kız. Görünüşe göre başkasını beklemiyorlardı, hatta hizmetçiye başkalarını eve sokmaması da tembih edilmişti sanırım. Ben yine de içeri girdim, kızlar biraz şaşırmış görünüyorlardı. Sekiz genç kızın böyle teşrifatlı bir sinodda[1] ne müzakere ettiklerini Tanrı bilir. Evli kadınlar da bazen buna benzer toplantılar yaparlar. Pastoral teolojiyi ele alırlar; özellikle en önemli sorular müzakere edilir: Hizmetçi kızın yalnız başına şehir meydanına gitmesine izin vermek hangi durumlarda daha uygun olur, kasapta veresiye defteri mi açtırmalı yoksa peşin mi ödemeli; aşçı kızın sevgilisi olması makul mü; mutfak işlerine sekte vuran bu ihtiras dolu ilişkiye nasıl son verilecek.

Bu latif gruptaki yerimi aldım. İlkbaharın başlarıydı. Güneş ışınlarını yeryüzüne tek tük yollamaya başlamış, gelişinin yakın olduğunu müjdeliyordu. Oda tam kıştan kalmaydı, ondan olacak ki içeri süzülen o tek tük ışık huzmeleri insana pek bir davetkâr geliyordu. Masadan mis gibi bir kahve kokusu yayılıyordu – ve genç kızlar da, neşeli, sağlıklı, hayat doluydular; yola gelmez de, korkuları çabuk yatışmıştı, zaten neden korkacaklardı ki, bir bakıma erkek gibi kuvvetliydiler. Dikkatlerini ve sohbetin konusunu döndürüp dolaştırıp bir nişanın hangi durumlarda atılması gerektiği sorusuna getirmeyi başardım. Gözlerim bu kız çelenginde bir çiçekten diğerine keyifle pır pır kanat çırptı, bir güzelden diğerine kondu ve dışkulağım seslerin melodisiyle dolup taşarken, içkulağım pürdikkat belli belirsiz sesleri incele-

[1] Çeşitli konuları tartışmak ya da karara bağlamak üzere toplanan kilise temsilcilerinden oluşan meclis –çn.

menin zevkini sürdürdü. Böyle kızların kalbinde ve bunun tarihinde bir yer edinmek için tek bir kelime etmem çoğunlukla yeterli olmuştur. Aşkın yolları yine de öylesine baştan çıkarıcı ve bir kızın ne kadar ileride olduğunu araştırmak öylesine ilginç ki! Sohbeti ha bire körükledim, yaratıcılık, espri, estetik nesnellik, hepsi iletişimi daha bir rahatlattı, yine de her şey en katı edep sınırları dahilinde kaldı. Biz gevezeliğin kolay bölgelerinde böyle şakalaşırken, bu iyi kalpli kız çocuklarını bir tek kelimemle vahim bir mahcubiyetin kucağına atma imkânı hareketsiz yatıyordu. Bu imkân benim gücüm altındaydı. Ama kızlardan hiçbiri bunu değil kavramak, sezinlemedi bile. Sohbetin kolay eğlencesinde alıkonuldular, Şehrazat'ın hikâye anlatarak ölümü uzakta tuttuğu gibi.

Konuşmanın gidişatını bazen hüznün sınırına çektim; bazen hoppalığın dizginlerini başıboş bıraktım; bazen de onları diyalektik bir oyuna özendirdim. Ve hangi konunun daha çok çeşitlilik içerdiği bir insanın ona nasıl baktığına bağlıdır. Sürekli yeni temalar ortaya attım. – Anne babası tarafından gaddarca nişanı atmak zorunda bırakılan bir kızdan bahsettim. Bu acıklı ayrılık gözlerini neredeyse yaşlarla doldurdu. – Nişanı atan birinden bahsettim, iki sebep göstermişti: Kız çok iriydi ve o aşkını itiraf ederken kızın önünde diz çökmemişti. Bunların yeterince makul bir neden olarak kullanılamayacağını ona söylediğimde, bana şu cevabı vermişti: Bilakis, istediğim amaca ulaşabilmem için kesinlikle yeterli; zira hiç kimse bu konuda cevap olarak makul bir tek kelime bile edemez. – Çok *difficilis*[1] bir olayı da bu arada cemaatin dikkatine sundum. Bir genç kız sevgilisiyle birbirlerini uygun değiller diye nişanı atmıştı. Sevgilisi kıza duyduğu aşkın çok derin olduğu hususunda onu temin ederek mantığa davet etmek istemişti ama kız şöyle demişti: Ya birbirimize uygunuz ve aramızda gerçek bir duygudaşlık var ve o zaman sen birbirimize uymadığımızı farkedeceksin

[1] (Lat.) Zor, çetrefilli –çn.

ya da birbirimize uygun değiliz ve o zaman da birbirimize uygun olmadığımızı fark edeceksin. Kızların bu gizemli lafları kavrayabilmek için nasıl kafa patlattıklarını görmek bir zevkti, yine de içlerinden bir ikisinin çok iyi anladığını da fark ettim; zira nişan atmak konusunda genç kızlar analarından *casuist* doğarlar. Evet, gerçekten inanıyorum ki, nişanın hangi durumlarda atılması gerektiğini şeytanla tartışmak bir kızla tartışmaktan daha kolay olurdu benim için.

Bugün onunla birlikteydim. Onu yine mest etmek istediğim için konuyu hemen dün kafasını meşgul ettiğim konuya getirdim. "Aslında dün söylemek istediğim bir şey vardı; senden ayrıldıktan sonra aklıma geldi!" İşe yaradı. Yanında olduğum sürece beni dinlemekten zevk alıyor; ben yanından ayrılınca olasılıkla hile yapıldığını sanıyor, benim değiştiğimi düşünüyor. Bir insan hisselerini böyle geri alır. Tilkice bir yol olsa bile hayli faydalıdır da, dolaylı yolların hepsinde olduğu gibi. Bahsettiğim şeyin benim kafamı da meşgul ettiğine kendini ikna edebilir, evet, tam o anda bu ona çok ilginç gelebilir, ancak ben asıl erotik ona hile yaparım.

Oderint, dum metuant,[1] sanki sadece korku ve nefret mi birbiriyle ilintilidir, sanki korku ve aşkın birbirleriyle hiçbir ilgisi yok mudur; aşkı ilginç yapan şey sanki kaygı değil midir? Doğayı kucakladığımız aşk nasıl bir aşktır? Bu aşkta gizem dolu bir korku ve dehşet yok mudur? Doğadaki o mükemmel ahenk kural tanımamazlıktan ve vahşi bir keşmekeşten kaynaklanmıyor mu, ondaki huzur ise hakikatsizlikten? Lakin en göz alıcı olan sadece kaygı! Aşkı ilginçleştirmek yapmak isteyince de durum aynı. Ardında derin, kaygılı bir gece kuluçkada bekler, aşkın çiçeği buradan fışkıracak. *Nymphæa alba*[2] çanağıyla suyun yüzeyinde bu suretle dinlenir, düşünce köklerinin tutunduğu o derin sessizliğe yuvarlanma

---

1 (Lat.) *Korktukları sürece nefret etsinler.* Romalı trajedi yazarı Lucius Accius'a ait bir replik. Onu sık sık kullanan Roma imparatoru Caligula'nın ağzında meşhur oldu –çn.

2 (Lat.) Beyaz nilüfer –çn.

korkusuyla ürperirken – Dikkat ettim, mektuplarında bana hep "benim" diye hitap ediyor ama bunu yüzüme karşı söyleyecek cesareti yok. Bugün bunu ondan mümkün mertebe üstü kapalı olarak ve erotik bir içtenlikle rica ettim. Niyetlendi ama söze dökmekten çok daha kısa ve daha hızlı olan ironik bir bakış bunu imkânsız kılmaya yetti, dudağım var gücüyle cesatlendiriyor olsa da. Bu ruh hali normal.

O, benim. Bunu âdetten olduğu üzere yıldızlara gizlice söylemiyorum, gökyüzünün ücra köşelerinin bu bilgiyle ne işleri olacağını da doğrusu bilemiyorum. Bunu Cordelia'dan başka kimseye de söylemiyorum. Bu sırrı yalnız kendime saklıyorum, kendimle yaptığım en gizli sohbetlerde, içimden, kendime fısıldıyorum. Gösterdiği direniş öyle büyük değildi ama sergilediği erotik güç takdire şayandı. Bu derin ihtirasta ne de ilginç, ne de muazzam, âdeta doğaüstü! Savuştururken ne bükülgen, her yere süzülüp girerken ne esnek, zayıf bir noktayı nasıl da hemen seçiveriyor! Her şey hareket durumunda; lakin bu tabiatlar ordusunun uğultusunda ben tam kendi tabiatımda duruyorum. Ve tüm bu hareketlilik keşmekeşinde bile o kesinlikle çirkin değil, değişen ortamların içinde paramparça değil, parçalarına ayrılıp dağılmış değil. O sürekli olarak bir *Anadyomene*,[1] yalnız toy bir zarafetle veya *unbefangen*[2] bir rehavetle değil, şehvetin hızlı nabız atışlarından mest olmuş yükseliyor ama o hâlâ bir birlik, hâlâ bir denge. Mücadele için tüm erotik silahlarını kuşanmış, gözlerinin oklarıyla savaşıyor, kirpiklerinin buyruğuyla, alnının gizemiyle, göğüslerinin belagatiyle, kucaklaşmanın tehlikeli tahrikleri, dudakların yalvarışı, yanağın gülümsemesi, tüm varlığının hoş hasretiyle. Onda tıpkı bir *valkyrie*'nin[3] gücü var, enerjisi var ama bu güç üzerine püskürtülen bayıltıcı bir bitkinlikle karışıp

---

[1] (Lat.) Dalgaların köpüklerinden doğmuş Afrodit. Latincesi "denizden yükselen" anlamına gelir –çn.

[2] (Alm.) Umursamaz –çn.

[3] İskandinav mitolojisinde Odin'e yardımcı olan atlı savaşçı bakire –çn.

sertleşiyor. – Onu yalnızca kaygı ve huzursuzluğun ayakta tuttuğu ve yuvarlanmasına engel olduğu bu zirvede fazla uzun kalmamalı. Bu tür duygular çok yakında ona nişanlılığın çok kısıtlayıcı, çok bunaltıcı olduğunu hissettirecek. Beni evrensel olanın sınırını aşmaya tahrik eden bizzat o. Bu suretle kendi de bunun farkına varacak ve benim açımdan esas mesele de bu.

Artık ağzından nişanlılıktan usandığını ima eden az laf çıkmıyor. Ve kulaklarım hepsini not ediyor, onlar girişimimin Cordelia'nın ruhundaki izcileri, bana öğretici ipuçları veriyorlar; onlar Cordelia'yı planımın ağına bağladığım ipin uçları.

> Benim Cordelia'm!
>
> Nişanlılıktan şikayet ediyorsun, aşkımızın ayak bağı olmaktan başka bir işe yaramayan harici bir bağa ihtiyacı olmadığını düşünüyorsun. Ben de o zaman Cordelia'mdaki harikalığı keşfediyorum! Hakikaten, sana hayranım! Görünüşteki birlikteliğimiz aslında bir ayrılıktan başka bir şey değil. Aramızda hâlâ bizi birbirimizden Pyramus ve Thisbe[1] gibi ayıran bir duvar var. Sırrımızı paylaşan diğerleri rahatsız ediyor. Sadece zıtlıkta özgürlük var. Aşk kimse kuşkulanmadığı sürece bir anlama sahip olur; aşk hariçtekiler sevgililerin birbirinden nefret ettiklerini sandığında mutlu olur.
>
> Senin Johannes'in.

Nişan bağının çözülmesine artık ramak kaldı. Bağı çözen de o olacak, belki gevşeklikle beni kendine daha sıkı çeker diye; dağınık buklelerin bağlı buklelerden daha fazla tutkun etmesi gibi. Nişanı ben bozup atarsam bu erotik perendeyi ıskalayacağım, halbuki seyretmek öyle tahrik edici ve

---

[1] Yunan mitolojisinde, Pyramus ve Thisbe komşu evlerde yaşayan iki âşıktır. Aileleri görüşmelerine izin vermediği için, iki ev arasında bulunan duvardaki bir çatlak vasıtasıyla birbirleriyle konuşurlar. (Ovidus, *Metamorphoses*, 4. melodi, v. 55-166) –çn.

ruhundaki yürekliliğin öyle kesin bir işareti ki. Ve benim için esas olan da bu. Ardından, tüm hadisenin beni üçüncü şahısların karşısında içine sokacağı bazı nahoş durumlar geliyor. Sevilmeyen biri olacağım, nefret edecekler, iğrenecekler, – haksızca da olsa, ama bunun onlara getireceği avantajlar göz ardı edilir mi? Nişanın hiç yakınından bile geçmediği evde kalmış bir sürü kız var, hiç olmazsa bu yolla yakınlarına gelmek birçoğunu mutlu eder. Doğrusu zahmetli ama bu da bir şey; zira insan bir kere bekleme listesinde bir yer bulmak için kendine dirsekleriyle yol açarak ilerledi mi beklentisiz kalıyor; insan listede ne kadar yükselir, ne kadar ilerlerse beklenti bir o derece azalıyor. Aşkın dünyasında terfi ve nakil durumlarında kıdem ilkesi geçerli değil. Üstelik, böyle bir küçük hanım hep aynı evde[1] yaşamaktan bunalmıştır; hayatında biraz hareket ister. Ama bu mutsuz bir aşk hikâyesine kıyasla nedir ki, üzerine üstlük bir de tüm hadiseyi hafiften alabiliyorsa? İnsan hem kendini hem karşısındakini aldatılmışlar sınıfına dahil olduğuna inandırır ve Magdalene Vakfına[2] kabul edilebilmek için yeterli vasıflara da sahip değilse ağlayıcı olarak onun hemen yanı başını kendine mesken tutar. Yani insanlar vazife gereği benden nefret ediyorlar.

Bunların bir de, topyekûn veya yarı yarıya veya üçte bir aldatılmışlardan müteşekkil bir başka bölümü var. Burada birçok evre mevcut, bir tek yüzüğü mazeret olarak gösterenlerden, halk dansındaki tek bir el sıkış için şapkalarını çıkarıp askıya asanlara kadar. Onların yaraları yeni acılarla tekrar açılır. Nefretlerini bir ikramiye olarak kabul ederim. Ama biçare kalbim için bu nefretçiler tabiatıyla bir o kadar çok sayıda gizli âşık anlamına geliyor. Ülkesiz bir kral gülünç bir manzara oluşturur ama ülkesiz bir krallığın varisle-

---

[1] (Dan.) *Uskiftet bo*: Daha önce kocasıyla veya ebeveyniyle oturduğu evde, onlar öldükten sonra yaşamaya devam etme. Danimarka'da bu tür ikametgâhlara mahsus vergi ve yasalar bulunur –çn.

[2] Hz. İsa'nın ayaklarına merhem süren Maria Magdalena adlı düşkün kadın adına kurulmuş, sokak kadınları için ıslahevi –çn.

ri arasındaki veraset kavgası bu gülünçlüğü katbekat aşar. Ben de kadınlar tarafından aynı böyle sevilmeli ve ihtimam gösterilmeliyim, bir tefeci gibi. Gerçek bir nişanlı sadece bir kişiyle ilgilenebilir ama böylesine geniş bir olasılıkta, yani ne kadar isterse o kadarıyla ilgilenebilir. Bütün bu keşmekeşten kurtulacağım ve üstüne üstlük yepyeni bir role çıkma şansına kavuşacağım. Genç kızlar benim için üzülecekler, bana acıyacaklar, benim için iç çekecekler, ben yine aynı telden çalacağım, insan böyle de esir alabilir.

Ne garip ki, bu aşamada ben Horatius'un her sadakatsiz kız için temenni ettiği belirleyici işaretin bende de olduğunu ıstırapla fark ediyorum: Kara bir diş, üstelik bir ön diş.[1] İnsan nasıl da batıl inançlı olabiliyor. Bu diş beni enikonu rahatsız ediyor, ona imada bulunulmasından hiç hoşlanmıyorum, bu bendeki bir zaaf. Baştan aşağı silah kuşanmış olduğum halde, budalaların şahı bile bu dişe bir dokunsa içimde sandığından daha derine işleyen şimşekler çaktırabilir. Beyazlatmak için denemediğim kalmadı ama boşuna; Palnatoke'ye katılıyorum:

> Ovalarım gündüz, gece,
> Lakin kazıyamam o kara gölgeyi.[2]

Hayat yine de başta sona muammalarla dolu. Böyle ufacık bir şey bile beni en tehlikeli hücumdan, en utandırıcı durumdan daha fazla rahatsız edebiliyor. Bu dişi çektireceğim ama o zaman da sesimin kalitesi ve gücü bozulacak. Ama çektirip yerine sahtesini taktıracağım; o dünya aleme karşı sahtelik olacak ama karası da bana karşı sahteydi.

Cordelia'nın nişana saldırması çok mükemmel bir şey. Evlilik her zaman için saygıdeğer bir kurum, öyle de kalacak; sıkıcılığı bir tarafa, yaşlılıkta ele geçen saygıyı daha

---

[1] Horatius, *Odes*, II, 8, 3; Horatii Flacci opera (Leibzig, 1828, *ASKB* 1248) –ed.n.

[2] Adam Oehlenschläger, *Palnatoke*, 5. perde –çn.

gençlikte insana bahşediyor. Oysa nişan tam insan işi ve bu haliyle hem öyle anlamlı hem de öyle gülünç ki genç bir kızın ihtirasın anaforunda ona tutunarak yükselmesi anlaşabilir, diğer taraftan önemini de hisseder, ruhundaki enerjiyi, kendi içindeki daha yüksek bir dolaşım sistemiymiş gibi her tarafında hisseder. Şimdi gereken şey onu öyle bir yönlendirmek ki gözüpek firarında hem evliliği hem umumi olarak gerçeklik anakarısını gözden kaybetsin, ruhu beni kaybetmenin kaygısıyla olduğu kadar gururuyla da o kusurlu beşeri formunu imha etsin, sıradan beşeriden daha yükseklerdeki bir şeye doğru atılsın. Ama burada onun namına korkmam gerekmiyor; hayatta attığı adımlar zaten öteden beri öyle yüzer gezer ve hafif ki gerçekliğin büyük bir bölümünü gözden kaybetmiş bile. Ayrıca ben güvertede hep yanındayım, her zaman yelkenleri açabilirim.

Her halükârda kadınlar benim için tükenmez bir araştırma konusu ve öyle de kalacak. Bu ilme ihtiyaç duymadığını sanan insan bana göre bu dünyada ne isterse olabilir ama tek şu değildir: Bir estet. Estetiğin ihtişamlı ve ilahi yanı yalnızca güzel olanla irtibata geçmesi ve yalnızca edebiyatla ve kadınlarla ilgili olmasıdır. Sonsuz çeşitlilik içinde parıldayan ve her birinin kadınsı zenginliğin, sahip olduğu diğer şeyler bu nokta etrafında uyum içinde bir araya gelecek şekilde ufak bir payını sahiplendiği bir dil karmaşasına yayılan kadınlık güneşinin ışıklarını düşünmek bana da yüreğime de mutluluk verir. Bu bakımdan, kadın güzelliği sonsuzca bölünebilir. Yalnız güzelliğin her bir kısmını tek tek ahenkle denetlenmek gerek, yoksa huzur bozucu bir etki oluşur ve insan tabiatın bu kız için niyetlendiklerini gerçekleştirememiş olduğunu düşünür. Gözlerim bu çevresel çeşitliliğin, bu kadınsı güzelliğin belli belirsiz yansımalarının üzerinde koşturmaktan asla bıkıp usanmaz. Her bir nokta bütünden bir pay taşır, lakin kendinde şanslı, mutlu, güzel bir bütündür de. Her birinin kendine has özellikleri vardır: neşeli bir tebessüm; fettan bir bakış; arzulu gözler; eğik bir baş; coşkun bir

mizaç; sessiz bir hüzün; derin bir önsezi; iyiye alamet olmayan bir kasvet; dünyevi sıla hasreti; değişmeyen hareketler; itiraf edilemeyen duygular; davetkâr kaşlar; soran dudaklar; gizem dolu bir alın; kandıran bukleler; gizleyen kirpikler; cennetsi gurur; dünyevi utangaçlık; meleksi saflık; gizlenen bir yüz kızarması; hafif adımlar; edalı süzülüş; baygın mahzun duruş; şehvetli bir duruş; arzulu hülya; açıklanamayan iç çekişler; dal gibi bir vücut; yumuşak hatlar; taşkın göğüsler; kabarık kalçalar; ufak ayaklar; zarif eller.

Her biri kendine özgüdür, birinde olmayan diğerinde vardır. İnsan tekrar tekrar baktıkça, bu dünyevi çeşitliliği tekrar tekrar seyrettikçe, gülümseyince, iç çekince, iltifat edince, tehdit edince, arzu edince, tahrik edince, gülünce, ağlayınca, umut edince, korkunca, kazanınca, kaybedince – yelpazeyi kaparım ve o zaman parçalar bir araya gelerek bir tek, bölümler ise bir bütün olur. O zaman ruhum neşeyle dolar, o zaman kalbim küt küt atar, o zaman ihtiras alevlenir. Bir tek bu kız, yeryüzünde yalnızca bir tek o bana ait olmalı, benim olmalı. Tanrı isterse cennetini kendine saklasın, yeter ki ben bu kıza sahip olabileyim. Ne seçtiğimi iyi biliyorum; o kadar büyük ki onu bölüşmeye cennet bile yanaşmaz; bu kız bende kalsaydı cennette geriye ne kalırdı? Dindar Müslümanlar cennetlerinde solgun, bitkin gölgeleri kucaklasalardı düş kırıklığına uğrarlardı; tüm yüreklerin sıcaklığı onun göğsünde biriktiğinden, sıcak bir yürek bulamazlardı; cennetlerinde sadece solgun dudaklar, donuk gözler, duygudan yoksun bir göğüs, gevşek bir tokalaşma bulsalardı, avutulamaz bir kedere kapılırlardı; zira tüm dudakların al kırmızısı, gözlerin ateşi, göğüslerin telaşı, el sıkışmanın vaadi, iç çekişin önsezisi, busenin mührü, dokunuşun titreyişi, sarılışın ihtirası –her şey– her şey onda toplanmıştı ve üzerime ister uzak ister yakın tüm dünyaya yetecek bir bereket gibi yağıyordu.

Bu husus üzerinde sık sık bu şekilde düşünmüşümdür ve her böyle düşündüğümde sıcacık olurum, çünkü onu sıcacık

tahayyül ederim. İnsan sıcağı genellikle iyi bir emare kabul eder, lakin bundan herkesin benim düşünme tarzıma sağlam gibi makul bir sıfat bahşedeceği neticesi de çıkmaz. Bu yüzden bir değişiklik olsun diye onu şimdi soğuk düşüneceğim. Kadını kategorik olarak düşünmeye çalışacağım. Hangi kategori altında düşünülmeli? Başkası-için-varlık[1] kategorisi altında. Lakin bu sanki benim için var olan başkası için de varmış şeklinde kötü bir anlamda algılanmamalı. Her zaman soyut düşüncede olduğu gibi, tecrübeyi dikkate almaktan uzak durmalı; yoksa içinde bulunduğum durumda tecrübeyi tuhaf bir şekilde hem yanımda hem karşımda bulurdum. Soyut düşünürken hep olduğu gibi, burada da insan tek tek tecrübelere herhangi bir şekilde önem vermekten uzak durmalı; yoksa işin tuhafı ben mevcut durumda tecrübeyi hem yanıma hem karşıma alırdım. Tecrübenin her yerde olduğu gibi burada da garip bir karakteri var, zira esas niteliği aynı anda hem yandaş hem karşıt olması. Yani kadın bir başkası-için-varlık demek. Burada yine tecrübenin bizi rahatsız etmesine izin vermemek gerekiyor, bu sefer başka bir yolla kaçınmak lazım. Bu durumdan şöyle bir ders çıkıyor; insan gerçekten başkası-için-varlık olan bir kadınla çok nadiren karşılaşır, zira büyük çoğunluk genelde hiçbir şey değil, ne kendi ne başkaları için. Kadın tüm tabiatla, genel olarak tüm kadınlıkla bu niteliği paylaşıyor. Dolayısıyla tabiatın tümü sadece başkası içindir ama tabiatın her bir müstakil öğesinin belli bir tek öğe için var olduğunu kabul eden teleolojik anlamda değil, tabiatın bir bütün olarak bir başkası içindir, ruh içindir. Her bir öğe için de yine böyle. Mesela bitki yaşamı tüm toyluğuyla gizli güzelliklerini ortaya serer, yalnızca başkası içindir. Tıpkı bir bulmaca gibi, bir *charade*[2] gibi, bir sır gibi, bir vokal gibi vs, sadece başkası-için-var-

---

[1] Burada Hegel'in "başkası-için-varlık" kavramına gönderme var. Daha ayrıntılı bilgi için *bkz.* Hegel, *Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, s. 89-94, 120-134 –ed.n.

[2] (Fr.) Hece bilmecesi –çn.

lık. Bu Tanrı'nın Havva'yı yaratırken Ademi neden derin bir uykuya soktuğunu da açıklar; çünkü kadın erkeğin rüyasıdır. Bu hikâyede bir başka şekilde de bize kadının başkası-için-varlık olduğu öğretilir. Yehova'nın erkeğin böğründen bir kaburgasını aldığından bahsedilir. Oysa mesela beyninden bir parça almış alsaydı, kadın pekâlâ da başkası için varoluşuna devam ederdi; lakin onunla amaç beyninin bir hayal ürünü olması değildi, çok daha başkaydı. Ve etten ve kemikten oldu; bundan dolayı da kadın tabiatın hükmü altına girer ki bu başkası için varoluş oluyor. Kadın ilk defa aşk dokunuşlarıyla uyanıyor, ondan önce o sadece bir rüya; ama bu rüyasal varoluşu iki aşamaya ayırabiliriz; ilki aşkın onu hayal ederkenki, ikincisi ise o aşkı hayal ederkenki.

Başkası-için-varlık olarak kadın arı bakirelikle simgelenir. Bakirelik bir varlıktır, kendisi için varlık olduğu takdirde o aslında bir soyutlamadır ve kendini bir tek başkası için gösterir. Aynı şey kadınsı masumiyette de söz konusu. Dolayısıyla kadın bu evrede görünmez denebilir. Bilindiği üzere gerçek bekaretin en iyi temsilcisi tanrıça Vesta'nın[1] da bir görüntüsü yoktu. Yani bu varoluş estetik bir şekilde kendi kendini kıskanır; tıpkı Yehova'nın kendini etik şekilde kıskanması, bunun için kendinin resimlenmesini hatta tahayyül bile edilmesini istememesi gibi. İşte tezat bu; başkası için görünür olanın aslında görünür olmaması, bir bakıma ilk defa başkası sayesinde görünür olması. Mantıksal bakımdan bir hata yok; ve mantıksal düşünmekten anlayan bir kişi bundan rahatsızlık değil memnuniyet duyar Oysa, mantıksız düşünen kişi başkası için varlığı sonlu anlamda tasavvur eder, tıpkı insanın herhangi bir şeyden kasıtla "Bu tam benim için" demesi gibi.

Kadının varlığı ("varoluş" kelimesini kullanmak, kadın varlığını kendi dışında sürdürdüğünden burada gereğinden fazla şey ifade etmiş olurdu) pek yerinde olarak, bitkisel hayatı hatırlatan narinlik sözcüğüyle betimlenir; o, şairlerin

[1] Roma mitolojisinde, ocak ateşini simgeleyen ailenin bakire tanrıçası –çn.

demekten hoşlandıkları gibi, bir çiçeğe benzer; maneviyat bile onda bitkisel bir tarzda mevcuttur. O tamamen doğa yasalarına tabidir, dolayısıyla yalnız estetik olarak özgürdür. Daha derin bir anlamda, o ilk kez erkeğin vasıtasıyla özgür olacaktır, bu yüzden "at fri"[1] deniyor, bu yüzden "frier"[2] olan kişi erkek. Ve o bunu hakkıyla yaparsa, burada başka bir seçenek de sözkonusu olamaz. Bir kadın pekâlâ seçim yapabilir; lakin bu seçim uzun bir değerlendirme süreci olarak düşünülürse, bu seçim kadınca olmaz. Böyle olunca da eli boş dönmek onur kırıcı olur; çünkü söz konusu erkek kendini fazla yükseklerde görmüş, bir diğerine evlenme teklif etmiş (veya onu azat etmek istemiş) ama beceremeyiştir.

Bu durumda derin bir ironi var. Başkası için var olan baskın görünümünde: erkek *frier*,[3] kadın seçer. Kadın kendi kavramına göre mağlup olan, erkek ise kendi kavramına göre mağlup eden taraf, oysa fatih, fethettiğine boyun eğiyor; ve bu gene de gayet doğal ve ilk bakışta böyle anlaşılanı hiçe saymak kabalıktan, aptallıktan ve erotik duyarsızlıktan başka bir şey değil. Daha derin bir nedeni de var. Kadın töz, erkek ise refleksiyon. Dolayısıyla kadın ince eleyip sık dokumadan seçim yapamaz: Erkek *frier* ve kadın seçer. Erkeğin evlenme talebi *frien* bir soru, böyle olunca kadının seçimi bir sorunun cevabından öte birşey değil. Bir anlamda, erkek kadından bir kat daha fazla, bir diğer anlamda ise sınırsızca daha az.

Bu başkası-için-varlık bekaretin en halis hali. Eğer onun için var olan, bir başka varlığa göre kendini var edecek olursa, o zaman aradaki tezat mutlak ahlakçılıkta kendini gösterir. Ama bu tezat aynı zamanda kadının gerçek varlığının bir başkası-için-varlık olduğuna da işaret eder. Saltık bağ-

---

[1] (Dan.) Evlenme teklif etmek. Kierkegaard burada *"fri"* fiilinin farklı anlamlarıyla ironi yapıyor. Mastar haliyle "at fri"nin anlamı; "evlilik teklif etmek, serbest bırakmak, salıvermek" –çn.

[2] Teklif eden anlamında –çn.

[3] Kierkegaard burada "at fri" fiilini "elde etmeye çalışmak, kur yapmak" anlamında kullanmış –çn.

lılığın *diamétral*[1] karşıtı mutlak ahlakçılıktır ve bu da ters anlamda her şeyin onun karşısında feshollduğu soyutlama gibi, görünmezdir, ancak soyutlama bununla hayat bulmasa da. Böylece kadınsılık gerçek bakirelik hali Sprödigkeit'ın[2] parodik uç noktası olan soyut bir gaddarlık niteliğini alır. Erkek asla kadın kadar gaddar olamaz. Mitolojiye, efsanelere, halk hikâyelerine danışılınca bu tespit daha sağlamlaşır. Gaddarlıkta sınır tanımayan bir doğa ilkesi var ise bu kadınsı doğadır. Yoksa insan taliplerinin hayatlarını kendi uğruna feda etmelerine kılı kıpırdamaksızın göz yuman kızın hikâyesini dehşet içinde okurdu; dünya toplumlarının efsanelerinde sık rastlanan bir şeydir bu. *Mavi Sakal*[3] âşık olduğu bütün kızları zifaf gecesinde öldürür ama onları öldürmekten zevk almaz, bilakis; zira zevk başı çekmiş, somutlaşmıştır. Somutluk burada yatıyor; ve bu, gaddarlık aşkına gaddarlık değil. Don Giovanni kadınları baştan çıkarır ve sonra kaçardı ama zevk duyduğu şey onlardan kaçmak değil onları baştan çıkarmaktı; yani burada zerre kadar bile bir soyut gaddarlık söz konusu değil.

Bu konu üzerinde düşündükçe, pratiğimle teorimin tam bir uyum içinde olduğunu görüyorum. Pratiğime kadının esasen bir başkası-için-varlığı temsil ettiği kanısı daima hakim olmuştur. Zamanın burada sonsuz bir önem taşıması bundan dolayı, başkası-için-varlık hep bir zaman meselesi. Bu zamanın gelmesi nispeten daha uzun veya daha kısa sürebilir, ama gelir gelmez, başkası için varlığın özünde göreceli bir varlık olduğunu varsayar, ve derhal sona erer. Evli erkeklerin kadının daha başka bir anlamda da bir başkası için varlık olduğundan bahsettiklerini biliyorum – kadının bir ömür boyunca onların her şeyi olduğunu. Burada kocaların hakkını vermek

---

1 (Fr.) Tam, taban tabana –çn.

2 (Alm.) "Ahlakçılık, kuralcılık" fakat burada "nazlılık, cilveyle karışık çekingenlik" –çn.

3 İsmini korkunç ve çirkin sakalından alan Avrupa masallarının zalim karakteri –ed.n.

lazım. Ama ben aslında burada karşılıklı bir yanılgı olduğuna inanıyorum. Genel olarak bakıldığında, toplumda her grubun hayatta birtakım basmakalıp âdetleri ve özellikle de birtakım basmakalıp yalanları var. Bahis konusu yalan dolan da bu sınıfa dahil edilmeli. Bir insanın yaşadığı zamana vakıf olması o kadar kolay bir iş değil ve onu yanlış anlayan bir kişi bir ömür boyu sıkıntıya da tabiatıyla davet çıkarmış oluyor. An her şey demek, zamanın içindeki kadın da her şey demek; bunun neticelerini idrak edemiyorum. Bunların arasında çocuk sahibi olmanın neticesi de var. Oldukça tutarlı bir düşünür olduğum kanısındayımdır, ama aklımı kaçırsam bile, bu neticeyi düşünebilecek adam ben olamam; hiç anlamam mümkün değil; bunu yapabilmek için koca olmak şart.

Dün Cordelia'yla beraber bir aileyi yazlık evlerinde ziyarete gittik. Daha çok bahçede oturuldu, her çeşit spor aktivitesiyle zaman geçirildi. Bu arada halka atma da oynadık. Cordelia'yla birlikte oynayan adam gidince onun yerini alma fırsatına kavuştum. Aman Tanrım, üzerinden nasıl da güzellik taşıyordu, oyunun gösterişli heyecanından da daha tahrik ediciydi! Hareketlerinin kendiyle çelişkisinde ne alımlı bir ahenk vardı! Ne de hafifti; çimenler üzerindeki bir dans gibi! Ne de güçlü kuvvetliydi, hiç direniş bile gerekmeksizin, denge her şeyi açıklayana dek ne de yanıltıcı; tavırları nasıl da coşkuluydu, bakışları nasıl da kamçılayıcıydı! Tabii oyun da benim için kendi başına özel bir ilgi odağıydı. Cordelia bunu fark etmemiş görünüyordu. Diğer oyunculardan birine hitaben bu hoş halka değiş tokuşu âdeti hakkında bulunduğum bir ima Cordelia'nın ruhunda şimşek gibi çaktı. Sahnenin üzerine o anda daha şiddetli bir ışık yayıldı, içine daha derin bir anlam işledi, Cordelia daha güçlü bir enerjiyle aydınlandı. Sopamdaki iki halkayı birarada kavradım, bir an durdum, sahanın kenarındakilerle bir iki kelime ettim. O bu molayı farketti. Halkaları ona geri fırlattım. Her ikisini aynı anda yakalayıverdi, sopasına geçirdi. Sonra sanki kazara olmuş gibi her iki halkayı birden öyle yukarıya havaya doğ-

ru fırlattı ki, yakalayabilmem mümkün değildi. Son derece pervasız bir bakış bu atışa eşlik etti. Bir Fransız askeriyle ilgili bir hikâye vardır. Rusya seferine katılmış, soğuktan donup kangren olan bacağını kesmek zorunda kalmışlar. Acılı ameliyat biter bitmez, bacağı tam ayağından yakalamış, *vive l'empereur*[1] diye bağırarak havaya fırlatmış. O an her zamankinden çok daha güzel olan Cordelia da halkaları aynı bakışla fırlattı, kendi kendine *vive l'amour*[2] dedi. Onun bu ruh hali içindeyken kontrolü kaybetmesine göz yummak veya onu o durumda öylece orada bırakmak, bunu sık sık olduğu gibi yine aşırı bir isteksizlik hissi izleyecek diye korkumdan, bana pek ihtiyatlı bir hareket gibi gelmedi. Dolayısıyla sükûnetimi korudum ve etraftakilerin oradaki varlıklarının yardımıyla, sanki hiçbir şey fark etmemişim gibi onu oyuna devam etmeye mecbur ettim. Böyle bir davranış ona sadece daha fazla bir esneklik verir.

Eğer bu zamanda bir insanın böyle araştırmalarla sempati toplayacağını beklecek olsaydık, şu ödül sorusunu ortaya atardım: Hangisi estetik anlamda en utangaç, genç kız mı yoksa genç bir evli kadın mı, cahili mi bilgilisi mi? İnsan en fazla özgürlüğü hangisine tanımaya cesaret edebilir? Zamanımızın ağırbaşlılığından olacak, bu sorularla meşgul olunmuyor. Böyle bir araştırma Antik Yunan'da yapılsaydı genel bir ilgi uyandırır, bütün ülkede bir arbede yaşanırdı, bu özellikle genç kızlar ve evli genç kadınlar arasında kendini hissettirirdi. Bunun bu devirde aynı etkiyi uyandırabileceğine kimse ihtimal veremez, ta o eskiden iki Yunan kızın arasındaki meşhur rekabet savaşının vesile olduğu bu araştırmadan bugünün insanına bahsedilse, o buna inanmazdı. Çünkü Antik Yunan'da kimse bu tür şeylere üstünkörü bakmaz, hafife almazdı; yine de Venüs'ün bu savaş dolayısıyla bir lakap edindiğini[3] ve Venüs'ün onu ebedi kılan gö-

---

1 (Fr.) İmparatorum çok yaşa –çn.

2 (Fr.) Aşk çok yaşa –çn.

3 Yunan mitolojisinde, *Afrodite Kallipygos*'a gönderme yapılıyor: Güzel

rüntüsünü herkesin hayranlıkla seyrettiği de yine herkesçe bilinir. Evli bir kadın yaşamının iki evresinde ilginçtir: ilk gençliğinde ve bundan epeyce sonra, oldukça yaşlandığında. Ama yine de inkâr etmemek lazım ki onun bir genç kızdan bile daha güzel olduğu, bir genç kızdan daha fazla huşu uyandırdığı bir an da var; lakin bu bir hayat boyu öyle ender gelen bir an ki orada görünür olamıyor, görünmesi de gerekmiyor, o imgelemde bir tablo. Onu sağlıklı ve zinde, çiçek aşmış, şehvetli, olgun olarak tahayyül ediyorum; kollarında bir çocuk var, tüm dikkati onun üzerine çevrilmiş, bu manzarada kendini kaybetmiş. Yaşamın bir insana sunabileceği en güzel tablo denebilir buna, bir doğa efsanesi, dolayısıyla yalnız sanatsal olarak gölünebilir, gerçeklikte değil. Bu tablonun figürlerle dolu olması da, hiçbir arka fonu olması da gerekmez, bunlar sadece rahatsız eder. Kiliselerimize bir göz atarsak, kollarında ufacık bir çocukla poz veren bir anneyle karşılaşma olanağını sık sık bulabiliriz. Huzursuz edici çocuk çığlıklarını, ve anne babanın çocuğun geleceği için olan beklentilerini bu çığlıklara dayandırdıkları şeklindeki ürpertici düşünceyi dikkate almadan bile, mekân kendi içinde öyle rahatsız edicidir ki başka her şey mükemmel olsa bile tesiri kaybolmuştur. Babayı görürsünüz; bu büyük bir hatadır, zira efsaneyi, büyüyü ortadan kaldırır; babaların *–horrendo refero*[1]– vakarlı korosunu görürsünüz ve bunun dışında hiçbir şey görmezsiniz. İmgelem için tabloların en güzelidir. Bir saldırıya geçmek için yeterli cüretten, kıvraklıktan ve gözükaralıktan yoksun değilim – lakin bu tabloyu hakikatte görseydim, savunmasız kalıverirdim.

Cordelia beni nasıl da meşgul ediyor! Ve yine de zaman dolmak üzere, ruhum gençleşmek peşinde. Horozun ötüşünü sanki şimdiden işitebiliyorum. Cordelia da belki duyuyor, ama

---

kalçalı Afrodite. Romalıların Venüs dediği tanrıçayı bu açıdan tasvir eden heykellerden en ünlüsü Napoli'de Devlet Güzel Sanatlar Müzesinde bulunur –çn.

1 (Lat.) *Anlatması dehşet verici. Vergil, Aeneis* 2, s. 204 –çn.

sabahı haber verdiğini sanıyor. – Bir genç kız neden böylesine güzel ve bu neden kısa sürüyor? Bu düşünce beni melankoliye sokabilir, oysa benim meselem değil ki bu. Tadını çıkart, gevezelik etme. Bu faraziyelerle iş yapanlar genelde yaptıkları işten zevk de almazlar. Buna karşın, bu düşüncenin görünüre çıkmasında öyle bir sakınca da olamaz; zira kendi değil başkası adına duyulan bu melankoli, kişinin erkeksi güzelliğini çoğunlukla biraz daha artırır. Erkeksel gücün üzerine bir sis perdesi gibi düş kırıklığıyla çöken bu hüzün hali erkeksi-erotiğin bir parçasıdır. Bu kadında bir tür bunalıma denk düşer.

Bir genç kız tam anlamıyla teslim olunca, her şey bitmiş olur. Ben bir genç kıza hâlâ belirli bir kaygıyla yaklaşıyorum; kalbim küt küt atıyor, zira tabiatında yatan sonsuz kudreti hissediyorum. Evli bir kadın bende hiçbir zaman bu tür duygular uyandırmadı. İnsanın sanat vasıtasıyla yaratmaya denediği bir nebze direniş bir şeye değmez. Bu evli bir kadının başlığı bir genç kızın çıplak başından daha tesirlidir demek gibi bir şey oluyor. Bu yüzdendir ki idealimdeki kadın hep Diana[1] olmuştur. Ondaki gerçek iffet, mutlak ahlakçılık hep ilgimi çekmiştir. Ama kafam hep onda olsa bile, ona hep kuşkuyla bakmışımdır. İffetle topladığı övgüleri hiçbir şekilde hak etmediğine inanıyorum. O sadece bu hayattaki rolünün iffette dayandığını biliyordu, bunun için muhafaza edilmeliydi. Ayrıca, filolojik kuytularda dolaşan fısıltılardan, annesinin feci doğum sancıları çekmiş olduğunu tahayyül ettiğini duymuştum. Bu onu korkutmuştu, bunun için Diana'yı suçlayamam, zira ben de Euripides'in sözlerine katılıyorum: Bir kere çocuk doğurmaktansa üç kere savaşa gitmeyi tercih ederim.[2] Diana'ya öyle sahiden âşık olamazdım ama onunla bir kez sohbet edebilmek için çok şeyimi feda edebilirdim, şöyle dobra dobra konuşabileceğim bir sohbet. Her türlü numaraya alışık olmalı. Anlaşılan, benim iyi kalpli Diana'm

---

[1] Roma mitolojisinde av, ay ve doğum tanrıçası. Yunan mitolojisindeki *Artemis*'e denk düşer –çn.

[2] Euripides, *Medea* –çn.

içinde bir şekilde öyle bir bilgi hazinesi taşıyor ki, bu onu Venüs'ten bile çok daha az naif yapıyor. Onu banyodayken gözetlemekten hoşlanmazdım, katiyen, ama sorularım vasıtasıyla gözetlemek isterdim. Şayet mağlup olacağımdan korktuğum gizli bir randevuya gidiyor olsaydım, hazırlanır, ikmalimi yapar, silahlarımı kuşanır, ve onunla çene çalarak erotiğin tüm ruhlarını harekete geçirirdim.

Hangi durumun ve hangi anın en tahrik edici sayılabileceği hususu sık sık kafama takılır. Tabii burada cevap insanın neyi, nasıl arzuladığına ve ne şekilde gelişmiş olduğuna bağlı. Ben düğün gününü ve özellikle de belirli bir ânı seçerim. O orada gelin gibi süslenmiş durduğunda ve ondaki tüm görkem güzelliğinin karşısında solduğunda, ve kanı donarken, göğüs sönerken, bakışlar bocalarken, ayaklar sendelerken, bakire kız titrerken, meyve olgunlaşırken, cennet onu yukarılara kaldırırken, ciddiyet onu güçlendirirken, umut onu taşırken, dualar onu kutsarken, mersin ağacı ona taç olurken, yürek ürperirken, gözler yere kilitlenirken, kendi içinde gizlenirken, gerçeğe ait olmak için dünyaya ait olmazken; göğüsler inip kalkarken, beden iç geçirirken, ses kısılırken, gözyaşları titreşirken, muamma açıklanmadan evvel, meşale yakılırken, damat beklerken, kendisi de solunca – işte o zaman o an gelmiştir. Birazdan çok geç olacak. Geriye tek bir adım kaldı ama bu tek adım tökezlemek için yeterli. Bu an önemsiz bir kızı bile önemli yapar, küçük *Zerlina*[1] bile cisimleşir. Her şey bir arada olmalı, en büyük tezatlar o anın içinde bir araya gelmeli; bir şey mi eksik, özellikle ana tezatlardan biri mi, o zaman durum hemen baştan çıkarıcılığının bir kısmını kaybediverir. Meşhur bir bakır gravür var. Günah çıkartan bir kız temsil edilir. Öyle genç ve öyle güzeldir ki insan neredeyse, bu kızcağızın günah çıkartacak ne günahı olabilir diye hem onun hem günah çıkartan rahibin namına utanır. Peçesini biraz kaldırır ve dünyaya bakar, bir

[1] Mozart'ın *Don Giovanni* operasındaki karakterden biri. Don Giovanni'nin baştan çıkarmak istediği köylü kızı –çn.

şey arıyor gibi, belki yeni günah çıkarma vesileleri sağlayacak bir şey görürüm diye ve insan bunu pekâlâ anlıyor, kız kendini borçlu hissediyor o kadar, bir minnet ve muhabbet borcu – günah çıkaran papaza karşı hissettiği. Vaziyet epey tahrik edici, kız tablodaki tek figür olduğu için olayın geçtiği kiliseyi tahayyül etmemiz için hiçbir engel yok; öylesine geniş, ferah bir kilise ki birbirinden çok farklı vaizler aynı anda vaaz verebilirler. Vaziyet epey tahrik edici ve arka plana yerleştirilmeye hiçbir itirazım yok, özellikle küçük kızın buna bir itirazı yoksa. Ama bu da daima ziyadesiyle önemsiz bir husus. Ve zaten öyle görünüyor ki kız her iki istikamette de bir çocuk, o anın gelmesi için daha beklemek lazım.

Yani şimdi ben Cordelia'yla olan ilişkimde paktıma daima sadık kaldım mı? Yani estetikle aramdaki paktıma; zira bana güç veren bu, fikri sürekli kendi safımda tutmam. *Samson*'un saçındaki sır gibi bir şey, hiçbir Dalila[1] onu elimden kapamaz. Bir kıza açıkça ve basitçe ihanet etmek, buna herhalde dayanamazdım, lakin fikrin de harekete dahil olması, onun hizmetinde olması, kendimi onun hizmetine adamış olmam, bu beni kendime karşı sert ve müsamahasız yapıyor, yasak zevklerden uzak durma gücü veriyor. Peki, ilginç hep korunabildi mi? Evet, bunu bu mahrem sohbette özgürce ve ulu orta söylemeye cüret edebilirim. İlginç olan, genelde ilginç olarak bilineni vermemiş olması nedeniyle bizzat nişandı. İlginç olanı, dış dünyanın manevi dünyayla çelişkide olması dolayısıyla muhafaza etti. Onunla ilişkim gizli olsaydı, o zaman 1'in küpü kadar ilginçti. Oysa şimdiki haliyle 2'nin küpü kadar ilginç ve bu nedenle ilk o zaman onun için ilginç oluyor. Nişan atılmak üzere, ama bu o daha yüksek bir katmana sıçrayabilsin diye bizzat kendisi onu yukarıya kaldırdığı için kopacak. Böyle de olmalı; zira bu, ilginç olanın onu en fazla meşgul edebilecek şekli.

---

[1] Kutsal Kitap, Hakimler, 16, 4-22 –çn.

16 Eylül

Bağ koptu, hasretle, özlemle, güçlü, gözü pek, ilahi, bir kuş gibi uçuyor, sanki kanatlarını açmaya ilk şimdi izin almış. Uç kuş, uç! Gerçekten, eğer bu haşmetli uçuş benden azledilme ise, bu beni sonsuz bir acıya boğar. *Pygmalion*'un[1] sevdiğinin tekrar taşa dönüşmesi gibi, evet, benim içinde durum aynısı olur. Onu hafifleştirdim, o bir düşünce kadar hafif ve şimdi bu düşünce bana ait olmak istemiyor! Ne biçarelik. Bir an önce beni ilgilendirmezdi, bir an sonra beni endişelendirmeyecek; ama şimdi – şimdi – bu şimdilikte benim için bir sonsuzluk. Lakin uçup gitmiyor yanımdan. Uçsana kuş, uç, gururla kaldır kanatlarını, havanın narin krallığının içinde süzül, birazdan yanındayım, birazdan seninle birlikte o derin yalnızlığa gizleneceğim.

Bu haber hala hanımı hayli afallattı. Lakin Cordelia'ya baskı yapmak için de fazla özgür düşünceli biri. Öyle bile olsa, kısmen Cordelia'nın derin bir uykuya dalmasını, kısmen de kafasının biraz karışmasını sağlamak amacıyla hala hanımın bana ilgi duyması için birkaç girişimde bulundum. Bu arada, bana epey yakınlık da gösteriyor, ama her türlü yakınlığı geri çevirmek için ne çok sebebim olduğu hakkında hiçbir fikri yok.

Bir süre şehir dışında kalmak için halasından izin kopardı, bir aileyi ziyaret edecekmiş. Bu büyük bir şans, hemen duygularına kapılmayacak demektir. Yani bir süre için her tür dış direnceye karşı gergin duracak. Mektupların yardımıyla onunla ilişkimi uzaktan sürdürüyorum. İlişkimiz bu yolla tekrar yeşerecek. O artık her bakımdan güçlendirilmeli ve şüphesiz en iyisi de, onun insanlara ve sıradanlığa karşı duyulan o ekzantrik nefretin içinde bir iki sıçrayış yapmasına müsaade etmek olacak. Tam yola çıkacağı gün arabacı kılığında güven uyandıran bir genç arabacı kılığında çıkıp gelecek. Güvenilir

[1] Ovid, *Metamorphoses* (10, 243-297). Yaptığı heykellerden birine âşık olan heykeltraşın hikâyesi, Afrodite heykele hayat verir –çn.

uşağım avlunun dışında onlara katılacak. Hedef mevkiine kadar ona refakat edecek ve daha sonra gerektiği takdirde ona hizmet ve yardım etmek için yanından ayrılmaycak. Bu iş için kendim haricinde Johan'dan daha uygun bir tanıdığım yok. Oradaki her şeyi elimden geldiğince zevkle bizzat ben düzenledim. Ruhunu fethetmeyi ve onu mutluluğun huzurunda sakinleştirmeyi sağlayacak hiçbir şey eksik değil.

Benim Cordelia'm!

Her iki ailenin "Yangın var!" bağırışları henüz bir savaş çığlığı halini alıp tüm başkenti sarmadı.[1] Ama sanırım tek tük sololara şimdiden tahammül etmek zorunda kalmışsındır bile. O romlu çaylı ve kahveli kadın toplantılarını bir düşün; Claudius'taki[2] ölümsüz Devlet Başkanı Lars'a layık bir eş olacak bir hanımefendinin onlara nezaret ettiğini düşün, işte o zaman neyi ve kimde kaybettiğin hususunda bir imaja veya fikre ve ne kaybettiğin hususunda bir ölçeğe sahipsin demektir: Saygın insanların takdiri.

Devlet Başkanı Lars'ın temsil edildiği meşhur bakır oyması resmi de bu mektubun ekinde yolluyorum. Onu tek başına satın alamadım, bunun için Claudius'un tamamını satın alıp, onu oradan yırtıp çıkardım ve gerisini attım; şu an senin için hiçbir şey ifade etmeyecek bir hediyeyle seni rahatsız etmeye nasıl cüret edecektim? Sana bir an mutluluk verebilmek için nasıl her şeyi denemeden durabilecektim? Bir duruma, ona ait olandan daha fazla şeyin karışmasına nasıl izin verecektim? Bu tür fazlalıklar tabiata ve hayatın sınırlı ilişkilerinin kölesi olan insana has, ama sen, benim Cordelia'm, sen bu özgürlüğünde bundan nefret edeceksin.

Senin Johannes'in.

---

[1] Tarihçi Titus Livius'un (M.Ö. 59 – M.S 17) bir hikâyesine gönderme yapılıyor. Roma'da Capitol tepesinde tıslayıp bağıran kazların Galyalıların saldırısını nasıl engellediği anlatılır –çn.

[2] Alman yazar Matthias Claudius'un (1740–1815) komik ve saçma bir hikâyesine gönderme yapılıyor –çn.

İlkbahar âşık olmak için, sonbahar ise arzunun hedefine ulaşması için en güzel vakit. Sonbaharda bir keder var, arzunun gerçekleşmesi düşüncesi insanı sardığında hissedilen o kıpırtıya denk geliyor. Bugün, Cordelia'nın birkaç gün sonra ruhuna uyan bir ortam bulacağı o yazlık eve gittim. Ortamın onda uyandıracağı hayret ve sevince katılmak istemiyorum, bu tür erotik vurgular yalnızca ruhunu güçsüzleştir o kadar. Oysa orada yalnızken tüm mekânı hayalleriyle hissedecek, her tarafta imalar, işaretler, büyülü bir dünya görecek, ama ben orada yanı başında olsam bütün bunlar anlamlarını yitirecekler ve böyle şeylerden birlikte zevk almanın bir anlam taşıdığı anın geride kaldığını unutturacaklar ona. Bu ortam ruhunu bir uyuşturucu gibi kendine esir etmemeli, oradan yukarıya yükselebilmesini sağlamalı ki, aşağıya kuş bakışı bakınca oradakini bir sonra gelecek olana kıyasla hiçbir anlam ifade etmeyen bir oyun gibi görsün. Ben kendim şu geriye kalan birkaç gün boyunca bu mekânı daha sık ziyaret etmeye niyetliyim, havamı korumak için.

Benim Cordelia'm!

Artık sana gerçekten benim diyeceğim, hiçbir dış etki bana artık hakimiyetimi hatırlatmıyor. – Çok yakında sana gerçekten benim diyeceğim. Ve seni kollarımla sımsıkı tutarken, sen beni bağrına basarken, birbirimize ait olduğumuzu hatırlatması için hiçbir yüzüğe ihtiyacımız olmayacak, zira bu kucaklaşma sadece bir isim olmaktan daha öte bir yüzük değil mi? Ve bu yüzük etrafımızı ne kadar sıkı çevrelerse, bizi ne kadar ayrılamaz şekilde birbirimize bağlarsa, özgürlük de bir o kadar artacak, çünkü senin özgürlüğün benim olmandan ibaret, benimki de senin olmamdan.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Alfeios avlanırken peri kızı *Arethusa*'ya âşık oldu. Peri kızı onun yalvarışlarını dinlemedi, ondan devamlı kaçtı, ta ki

Ortygia Adasında bir pınara dönüşene kadar. *Alfeios* onun için öyle çok yas tuttu ki *Peloponnes* Adasının *Elis* bölgesinde bir nehre dönüştü. Aşkını yine de unutmadı, lakin denizin altında bu pınarla birleşti. Dönüşümlerin zamanı geçti mi? Cevap: Aşkın zamanı geçti mi? Dünyayla hiçbir bağlantısı olmayan saf, derin ruhunu bir pınardan başka neye benzetebilirim? Ve kendimi sana âşık olmuş bir nehir gibi hissettiğimi hiç söylemedim mi? Ve şimdi, ayrı olduğumuza göre, denizin altından seninle birleşmek için derinlere dalmaz mıyım ben? Orada denizin altında yeniden buluşuruz, çünkü biz birbirimize böyle derinlerde iyice ait olabiliriz.

Senin Johannes'in.

Benim Cordelia'm!

Çok yakında, çok yakında benim olacaksın. Güneş izleyici gözlerini açarken, tarih mazi olup mitler başlarken, o zaman yalnız pelerinimi değil, geceyi de bir pelerin gibi üzerime alacağım ve sana koşacağım ve seni bulmak için kulak kabartacağım, ayak seslerini değil, kalp atışlarına.

Senin Johannes'in.

Her aklıma estiğinde onun yanında olamadığım şu günlerde bir düşünce huzurumu kaçırıyor; acaba bir an durup geleceği düşünmek aklına geliyor mu? Şimdiye kadar hiç gelmedi, onu estetik olarak uyuşturmayı iyi bildim. Gelecek hakkında gevezelik etmek kadar erotikten yoksun başka bir şey hayal edilemez, bunun nedeni de insanın şimdinin içini dolduracak hiçbir şeyi olmaması. Onunlayken benim bundan korkum yok, hem zamanı hem ebediyeti unutturabilirim ona. Ve insan bir kızın ruhuna bu derece hitap etmekten birazcık olsun anlamıyorsa onun kalbini çalmaya da hiç girişmesin, zira bu takdirde iki resiften uzak durması imkânsız olur; gelecek üzerine sualler ve inanç üzerine sorgulamalar. *Faust*'ta Grethe'nin, kendine karşı silahşörcülük oynama tedbirsizliğinde bulunan Faust'u onu böyle küçük bir imtihana tabi

tutması yerinde, bir genç kız bu tür saldırılara karşı her zaman silahlarını kuşanmış hazır bekler.

Sanırım onu karşılamak için her şey yoluna kondu; hafızama hayran olması için hiçbir eksik olanağı olmayacak, daha doğrusu, onun hayran kalacak vakti olmamalı. Ona bir anlam ifade edebilecek hiçbir şey unutulmadı, buna karşın etrafa beni hatırlatacak hiçbir şey konmadı; lakin ben görünmez olarak orada her taraftayım. Etki büyük ölçüde mekânı ilk bakışta nasıl göreceğine bağlı. Uşağıma bu konuda en ince ayrıntısına kadar talimat verildi ve o kendi tarzında dört dörtlük bir ustadır. Benden talimat alınca ortaya tesadüfen ve pervasızca bir laf sıkıştırıverecek, birşeyden habersiz, kısa ve öz olmayı bilir, benim için bir ganimettir.

Ortam tam Cordelia'nın arzu edeceği gibi. İnsan odanın ortasında otururken, gözleri içeride karşısındakileri aşıp dışarıya, açıklıklara doğru kayar, her iki tarafta uçsuz bucaksız ufuk çizgisi uzanır ve insan mavi boşluğun engin deniziyle tek vücut olur. Odanın bir yanındaki sıra pencerelere yaklaşınca, uzaklarda ufukta bir orman kıvrılarak uzanır, bir halka gibidir, sarar, çember içine alır. Böyle olmalı. Erotik aşk neye âşıktır? İçine kapanmaya; cennet bile etrafı kapalı bir mekân değil miydi, doğuya bakan bir bahçe? – Lakin insanı sıkıca sarar bu yüzük – pencereye daha yakınlaşınca, etrafını saran yüksek arazinin ortasında sakin bir göl tevazuyla saklanır – kenarında bir kayık durur. Kalbin doluluğundan gelen bir inleyiş, düşüncenin telaşından gelen bir esinti – şamandırasından kurtulur, tarifsiz bir özlemin yumuşak esintisiyle gölün üzerinde usulca süzülür; ve insan gizem dolu ormandaki derin karanlığı hayal eden göl yüzeyinin beşik gibi salladığı o karanlığın yalnızlığında kaybolur. – İnsan öbür tarafa döner, engin deniz uzanıp gider hiçbir şeyin durduramadığı gözlerinin önünde; peşinde de hiçbir şeyin alıkoyamayadığı düşünceler. Erotik aşk neye âşıktır? Sınırsızlığa – Erotik aşk neden korkar? Sınırlardan. – Büyük salonun dip tarafında ufak bir oda, daha doğrusu bir *kabi-*

net[1] var, Wahl'lerin evindeki oda ne olmak üzere idiyse, bu işte o. Aradaki benzerlik çarpıcı. Yer hasır bir halıyla kaplı; kanepenin önünde ufak bir çay masası, üzerinde bir lamba, o evdekiyle eş. Her şey aynı, yalnız daha gösterişli. Odada bu değişikliği göze alabilirim sanırım. Salonda bir piyano duruyor, çok sade, ama Jansen'lardaki fortepiyanoyu hatırlatıyor. Kapağı açık. Nota sehpasında kısa bir İsveç aryasının notaları. Antreye açılan kapı aralık. Odanın arka taraftaki kapıdan içeri girer, Johan bu hususta tembihli. Gözleri aynı anda kabinet'e ve fortepiyanoya takılır, ruhunda hatıralar canlanır, tam bu anda Johan kapıyı açar. – yanılsama artık mükemmel. Kabinet'e girer. Halinden memnun, bundan eminim. Gözleri masaya ilişir, bir kitap görür; Johan hemen atılır, kitabı alır, kenara kaldıracakmış gibi, bir yandan da rastgele ekler: Efendim bu sabah buradaydı, unutmuş herhalde. Benim sabahleyin orada olduğumu artık öğrenmiştir, sonra kitaba bakmak ister. Apuleius'un[2] herkesin bildiği "Eros ve Psyche" adlı çalışmasının Almanca tercümesi. Şairane bir çalışma değil, olmaması da lazım; bir genç kıza, sanki o böyle bir anda, hakikatte saklı şiirselliği daha önce bir başkasının düşüncesiyle dışarıya çekilmemiş olsaydı, kendi başına çekip çıkarabilecek kadar şiirsel değilmiş gibisinden, gerçekten şairane bir eser sunmak daima onu aşağılayıcı bir harekettir. İnsan genellikle bunu düşünmüyor, ama öyle. – Bu kitabı okuyacak, böylece hedefe varılmış olacak. – Onu en son kaldığı yerden tekrar açtığında sayfaların arasında sadece küçük bir mersin dalı fark etmeyecek, onun bir kitap ayracı olmanın ötesinde bir anlam taşıdığını da fark edecek.

Benim Cordelia'm!

Korku nedir ki! Biz bir arada olunca güçlüyüz, dünyadan güçlü, tanrılardan bile güçlü. Biliyor musun, yeryüzünde es-

---

1 (Fr.) Yüklük –çn.

2 *Lucius Apuleius,* (MS 125-170) Romalı filozof ve yazar –çn.

kiden bir ırk[1] yaşardı. İnsan olsalar bile her biri kendi kendine yeterdi ve erotik aşkın ateşli birleşiminden bihaberdiler. Lakin muazzam güçlüydüler, öyle güçlü ki cennete bile hücum edebilirlerdi. Jupiter onlardan korktu ve her bir tekini iki parçaya ayırdı, bir erkek bir kadın. O vakit böyle ikiye ayrılanlar şimdi bazen aşkla tekrardan birleşiyorlar, ve bu birleşim Jupiter'den daha güçlü oluyor; artık onlardaki güç bir tek olarak sahip olduklarıyla sınırlı değil, çok daha güçlü, çünkü aşkın birleşimi çok daha yüksek bir birleşimdi.

Senin Johannes'in.

24 Eylül

Gece sakin –saat onikiye çeyrek var– avcı, kapının önünde durmuş, hayır duasını okuyup üflüyor kırsala doğru, Blegdammen'da[2] yankılanıyor – kapıdan içeri giriyor – tekrar üflüyor, daha da uzaklarda yankılanıyor. – Her şey huzur içinde uyuyor, bir tek erotik aşk dışında. Kalkın o zaman, aşkın esrarlı güçleri, bu göğüste bir araya gelin! Gece öyle sessiz ki – sisli kırların üzerinden glacisets'in[3] yamacına doğru süzülen yalnız bir kuşun cıyaklaması ve kanat çırpışları bozuyor etraftaki sessizliği; o da gizli bir randevuya uçuyor şüphesiz *–accipio omen*![4]– tüm tabiatın nasıl da böylesine ominøs![5] Kuşların uçuşundan, çığlıklarından, balıkların suyun yüzeyini neşeyle dövmelerinden, derinlerde kayboluşlarından, uzaktan gelen köpek havlamasından, uzaklardaki bir arabanın takırtısından, uzaktan yansıyıp

---

1 Platon'un *Şölen* adlı diyaloğunda (189C–193E) Aristophanes'in konuşması –çn.

2 (Dan.) Kopenhag şehrinin merkezinde yanyana dizili göllerden biri. Burada kastedilen eski şehir surlarının giriş kapılarından Doğu Kapısı (Østre Port), bugün oradaki semtin adı. Surların dört giriş kapısı vardı: Østre, Amager, Vestre ve Nørre Port). Her biri bugün çevre semtlerin adıdır –çn.

3 (Dan.) Kopenhag şehrini çevreleyen eski surların yanında uzanan toprak set (müdafaa için, siper olarak) –çn.

4 (Lat.) Kehaneti alıyorum. Cicero'dan alınmış bir ifade –çn.

5 (Lat.) Meşum, uğursuz –çn.

gelen ayak sesinden alıyorum uğursuzluk haberini. Gecenin bu vakti hayalet görmüyorum, evvelden olanı değil olacak olanı görüyorum, gölün koynunda, çiyin busesinde, toprağın üzerinden yayılan ve o bereketli kucaklayışı gizleyen siste. Hepsi bir metafor, ben ise kendi hakkımdaki bir efsaneyim; zira bu randevuya uçuşum bir efsaneyi andırmıyor mu? Kim olduğum durumu hiç etkilemiyor, sınırlı ve fani olan her şey unutulmuş, yalnız ebedi olan kalıyor geride, aşkın kudreti, özlemi, bahtiyarlığı. – Ruhum nasıl da gergin bir yay gibi akortlu, düşüncelerim kılıflarındaki oklar gibi hazır, zehirli değiller lakin kanla karışmaya da muktedirler. Ruhum nasıl da dinç, sağlam, mutlu, bir tanrı gibi ihtimamlı, hazır. – Onun güzelliği tabiat vergisiydi. Sana teşekkür ederim, harikulade tabiat! Ana gibi gözettin onu. İhtimamın için teşekkür ederim. O hiç el değmemiş, tertemizdi. Siz insanoğulları, bunu hangilerinize borçluysam onlara teşekkür ederim. Onun gelişimi benim eserimdi – yakında mükafatımın tadını çıkaracağım. – Bu tek bir dakikaya neler sığdırmadım ki, şimdi hepsi elimin altında. Eğer bu fırsatı kaçırırsam, lanet olsun! –

Arabamı hâlâ göremiyorum. – Bir kamçı sesi işitiyorum, bu benim arabacım. – Hayatın pahasına sür, atlar devrilse bile, gideceğimiz yere varmadan bir tek saniye durmak yok.

25 Eylül

Böyle bir gece neden daha uzun süremiyor? *Alektryon*[1] kendinden geçebildi de, güneş neden burada merhamet edemiyor? Lakin artık her şey bitti, onu asla bir daha görmek istemiyorum. Her şeyi har vurup harman savuran bir kız zayıftır, her şeyi kaybetmiştir; zira masumiyet erkek için olumsuz bir unsur, kadın içinse varlığının *gehalt*'ı.[2] Artık direniş imkânsız, o sürerken aşk güzel de, o bitince aşk bir

[1] Yunan mitoloj3isinde, Ares ile Afrodite'in gizli buluşmasında gözcülük yapan Tanrı. Ancak uyuyakalır, sevgilileri ele verir –çn.

[2] (Alın.) İçerik, değer –çn.

zayıflık, bir alışkanlık. İlişkimizi anımsamak istemiyorum; onun kokusu uçtu, bir kızın vefasız sevgilisinin acısından *heliotrop*'a[1] dönüştüğü günler artık geride kaldı. Onunla vedalaşmayacağım; başka hiçbir şey kadınlara has her şeyi değiştiren ancak hiçbir anlamı olmayan o gözyaşları ve yalvarışlar kadar iğrenç değil benim için. Onu sevmiştim ama artık ruhumu meşgul edemeyecek. Bir tanrı olsaydım ona Neptün'ün peri kızına yaptığını yapardım: Erkeğe dönüştürürdüm.[2]

Yine de, insanın bir genç kızın gönlünden şiirle sıyrılıp kurtulmanın, onu şiirle sanki ilişkiden usanan kendiymiş sanacak kadar gururlandırmanın elinden gelip gelemeyeceğini bilmesi aslında yararlı olurdu. Bu hayli ilginç bir *épilogue*[3] oluşturabilirdi; başlıbaşına psikolojik açıdan ilginç olabileceği gibi, insanı bir yığın erotik gözlemle de zenginleştirirdi.

---

1 (Lat.) Kendisini güneşe doğru döndüren çiçek türü, örneğin ayçiçeği. Güneş tanrısı Helios, Klytia'dan vazgeçince onu bir heliotrop'a dönüştürdü –çn.

2 Roma mitolojisinde Neptün (Yun. mit. Poseidon) âşık olduğu Kaineus'u bir erkeğe dönüştürür –çn.

3 (Fr.) Sonsöz, final –çn.

B'NİN KÂĞITLARINI VE A'YA MEKTUPLARI İÇEREN

İKİNCİ CİLT

Les grandes passions sont solitaires, et les transporter au désert, c´est les rendre à leur empire.[1]

Chateaubriand

[1] Büyük ihtiraslar münzevidirler ve onları çöle göndermek, onlara en münasip malikaneyi bağışlamak olur –çn.

EVLİLİĞİN ESTETİK GEÇERLİLİĞİ

Sevgili dostum!

Gözüne ilk çarpan bu satırlar en son yazıldı. Bunlardan maksat, sana bu vesileyle iletmekte olduğum kapsamlı incelemeyi bir kez de mektup şeklinde kısaltarak özetlemeyi denemekti. Bu satırlar son satırlara denk düşer ve birlikte bir mektup formu oluşturuyorlar ve suretle de seni bu okuduğun şeyin bir mektup olduğuna birçok bakımdan ikna edecek olan içsel kanıtları dışsal bir yoldan ortaya koyuyorlar. Bu düşünceden, yani sana yazdığım şeyin bir mektup olduğu düşüncesinden vazgeçmek istememin nedeni bir ölçüde, kapsamlı bir bilimsel inceleme yazısının gerektirdiği etraflı çalışmaya zamanımın elvermemesi ve bir ölçüde de sana mektup formunun elverdiği şekilde daha teşvik edici ve daha içten hitap edebilme vesilesini kaçırmak istemeyişimdi. Sen her şey hakkında gayet genel olarak, işi şahsiyata dökmeden konuşabilme sanatında, diyalektik gücünü tetikleyerek seni buna teşvik etmeme gerek kalmayacak kadar ustasındır. Peygamber Natan'ın Kral Davut'un ona anlattığı hikâyeyi pekâlâ anlamaya yanaşsa da, onu ilgilendirdiğini anlamaya yanaşmamayı nasıl başardığını herhalde biliyorsundur. Natan kendini emniyete almak için şöyle eklemişti: *Du est manden, Herre Konge.*[1] Aynı şekilde ben de, hakkın-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 2. Samuel 12:1-7. Bunun üzerine Natan Davut'a, O adam sensin!" dedi –çn.

da konuşulanın ve doğrudan hitap edilenin sen olduğunu sürekli hatırlatmaya gayret ettim. Bu yüzden, okuma faslı boyunca, okuduğun şeyin bir mektup olduğu izlenimini koruyacağından hiç kuşkum yok, kâğıt formatının buna uymaması gerçeği kafanı karıştıracak olsa dahi. Devlet memuru olarak tam sayfa yazmaya alışkınım, eğer bu yazdıklarımın senin gözünde bir tür resmi nitelik kazanmasına katkıda bulunabilirse, o zaman bunun da kendine göre iyi bir yanı var demektir. Teslim aldığın bu mektup oldukça uzun; posta idaresinin tartısından geçecek olsa pahalı bir mektup olurdu, hevesli bir eleştirmenin kuyumcu tartısında da bir o kadar değersiz olabilirdi. Dolayısıyla senden bu tartıların hiçbirini kullanmamanı rica ediyorum, posta idaresininkini kullanma dememin nedeni bu mektubu bir posta olarak değil emanet olarak alıyor olman; eleştirmen tartısını kullanma dememin nedeniyse senin böylesine kaba ve sevimsiz bir yanlış anlamadan dolayı kendini suçlu hissettiğini görmeyi doğrusu hiç arzu etmem.

***

Bu incelemeyi senden başka biri görmüş olsaydı ona herhalde son derece tuhaf ve gereksiz gelirdi; belki de, şayet evli bir erkek ise aile babası havasında şöyle haykırırdı: Evet, evlilik hayatın estetiğidir; genç bir erkek olsaydı daha bir belirsiz ve düşüncesizce ses verirdi: Evet, aşk, sen hayatın estetiğisin; ama evliliğin estetik saygınlığını kurtarmanın nasıl oldu da aklıma geldiğini her ikisi de idrak edemezdi. Evet, doğrusu, ben mevcut ve müstakbel kocalara layık olmak yerine, zanlı olmayı tercih ederim; zira müdafaa eden itham edendir. Ve bunu sana borçluyum; bundan hiç şüphe etmemiştim, sen ki ben bütün acayipliklerine rağmen seni bir oğul gibi severim, bir kardeş gibi, bir dost gibi, estetik bir aşkla severim, çünkü belki günün birinde eksantrik hareketlerin için bir dayanak noktası bulacaksın, seni yoğunluğunun hatırı için, ihtiraslarının hatırı için, zaaflarının hatırı için; dinsel bir

aşkın korku ve titremesiyle severim, çünkü dalaletleri görürüm ve çünkü sen benim için bir fenomenden bambaşkasın. Evet, senin kaçamak yaptığını, çılgın bir at gibi yoldan çıktığını, depara kalkıp fırtına gibi ileri atıldığını görünce, o zaman, evet, o zaman tüm pedagojik biçareliklerden uzak duruyorum, bunun yerine ehlileştirilmemiş bir atı düşünüyorum ama dizgini tutan eli de görüyorum, acımasız kaderin kırbacını senin başının üzerine kaldırdığını görüyorum. Ve yine de bu inceleme nihayet eline geçince belki diyeceksin ki evet, hiç itirazsız muazzam bir işe kalkışmış ama bakalım bir, nasıl halletmiş. Belki de seninle haddinden fazla ılımlı konuşuyorum, belki de sana karşı çok sabırlıyım, belki de, bütün o gururuna rağmen, senin üzerinde kurmuş olduğum nüfuzdan daha fazla yararlanmalıyım veyahut belki de bu meselede seninle işbirliği yapmaya hiç kalkışmamam gerekirdi; zira sen birçok bakımdan yozlaşmış bir insansın ve insan kendini sana ne kadar bulaştırırsa, iş bir o kadar çığrından çıkacak. Şöyle ki, sen o evlilik düşmanlarından biri değilsin ama ironik bakışını ve kinayeli sözlerini kötüye kullanıp onu alaya alıyorsun.

Bu bağlamda itiraf etmeliyim ki sen ıskalamıyorsun, tam hedeften vuruyorsun ve gayet dikkatlisin ama şunu da söylemeliyim ki bu belki de senin kusurun. Ömrün bir hayat koşusunun içinde akıp gidecek. Belki sen şimdi kalkıp, bu yine de abeslik treninde sürgit yıldırım hızıyla yolculuk etmekten ve sosyal hayatın keşmekeşi içinde atomlarına dağılarak kendini kaybetmekten daha evladır diye cevap vereceksin. Dediğim gibi, evlilikten nefret ettiğin söylenemez; çünkü aklın fikrin daha hiç bu kadar ileriye gitmedi, en azından kendini o konuda kepaze etmeden ve onun için de, beni mazur gör ama ben senin bu meseleyi enine boyuna düşünmemiş olduğunu varsayıyorum. Senin hoşlandığın şey ilk aşka düşüş ânı. Sen hayalci, aşk sarhoşu bir *clairvoyance*'ın[1] içine

[1] (Fr.) Öngörü, geleceği görme gücü –ed.n.

gömülmeyi ve orada saklanmayı biliyorsun. Sen, deyim yerindeyse, narin örümcek ağına mükemellen sarıp sarmalanıyorsun ve sonra pusuda bekliyorsun. Lakin sen bir çocuk değilsin, uyanan bir bilinç değilsin ve haliyle de, senin bakışında başka bir anlam var ama sen bundan hoşnutsun. Sen tesadüfi olanı seviyorsun. Güzel bir genç kızın ilginç bir durumda ettiği tebessüm, gizli bir bakış, sen bunun peşindesin, bu senin amaçsız fantezin için bir motif. Sen ki *observateur*[1] olduğun için övünür durursun, buna mukabelen de bir gözlem nesnesi teşkil ettiğini sineye çekmek zorundasın.

Sana şöyle bir olayı hatırlatmak isterim. Bir sofrada şans eseri yanına oturduğun genç güzel bir kız (yalnız şunu da vurgulamak lazım ki bu kızın sosyal durumunu, adını, yaşını filan bilmiyorsun) sana şöyle kaçamak bir bakış atamayacak kadar iffetli geçiniyor. Bunun bir *sprödigkeit*'tan[2] ibaret olup olmadığına ve buna ayrıca, hakkıyla aydınlatıldığında kızı ilginç bir duruma düşürebilecek, bir miktar utangaçlığın da karışıp karışmadığına bir an tereddüt ediyorsun. Kız bir aynanın tam karşısında oturuyordu, onu oradan görebiliyordun. Kız aynaya doğru sıkılganca bir bakış fırlattı, tabii senin gözlerinin orayı çoktan kendine mesken etmiş olduğundan haberi yoktu, gözlerin onunkilerle karşılaşınca kız kızardı. Sen bu tür şeyleri bir dagerreyotipi[3] gibi tamı tamına muhafaza edersin ve de aynı onun süratiyle, bilirsin en kötü havada bile sadece yarım dakika alır.

Ah! Evet sen tuhaf bir varlıksın, bir bakarsın bir çocuk, bir bakarsın bir ihtiyar, bir bakarsın yüksek ilmi sorular üzerinde, hayatını onlara nasıl adayacağı üzerinde müthiş bir ciddiyet ve ısrarla fikir yoran bir kimse, bir bakarsın aşk hastası bir budala oluvermişsin. Ama sen evliliğin çok uzağındasın ve umarım koruyucu meleğin seni yanlış yollara sapmaktan alıkoyar; çünkü bana bazen öyle geliyor ki

---

1 (Fr.) Gözeten, gözlemci –ed.n.

2 (Alm.) Nazlılık, utangaçlık –çn.

3 Eski bir fotoğraflama tekniği –ed.n.

sen küçük Zeus'u oynamak istiyorsun. Aşkınla öyle havalısın ki herhalde her genç kızın sekiz günlüğüne sevgilin olsa kendini şanslı sayması gerektiğine inanıyorsundur. Ve şimdi yapmacık çalışmalarına estetik, etik, metafizik, kozmopolit çalışmalarınla bir arada devam edebilirsin. İnsan aslında sana kızamaz, sendeki kötülükte, tıpkı Ortaçağın bunu kavrayışında olduğu gibi, bir miktar iyi huyluluk ve çocuksuluk çeşnisi var. Evlilik konusunda daima bir gözlemci olarak kaldın. Sadece gözlemci olarak kalmayı istemek bir parça sinsiliğe delalet eder. Evlilik bataklığına nasıl da derinlemesine saplanmış olduğunu görmek için, şu bu evli erkeğin mahremiyetine sinsice nasıl ortak olduğuna dair hikâyelerin –evet, eğlendiğimi de itiraf etmeliyim ama– beni çoğu kez nasıl da bezdirmiştir. İnsanların mahremiyetine sinsice girmek, işte sen bunda gerçekten çok kabiliyetlisin, bunu yadsıyamam ve aynı şekilde, elde ettiğin neticeleri senden dinlemenin ve daha dumanı üzerinde bir gözlem bildirdiğin her seferinde gösterdiğin neşeye tanık olmanın da hayli eğlenceli olduğunu yadsıyamam. Ancak doğru konuşmak gerekirse, senin psikolojik ilgilerinde bir ciddiyet yok, onlar daha çok hipokondriya[1] derecesinde bir tecessüsten ibaret.

Lakin sadede gelelim. Kendime vazife saydığım iki şey var, evliliğin estetik anlamını göstermek ve oradaki estetiğin yaşamın sayısız engellerine rağmen nasıl kendini muhafaza ettiğini göstermek. Ancak bu küçük yazının sana sağlayabileceği yapılandırıcı yönden ıslah olanağına daha bir güven içinde kendini verebilmen için de, ilk olarak daima biraz polemikçi prologla söze girmek isterim, ki orada senin alaylı gözlemlerin gerektiği gibi dikkate alınacak. Ancak bu suretle korsan devletlere[2] de gereken haracımı ödemiş olacağımı umuyorum, o zaman kendimi gönül rahatlığı içinde görev aşkıma verebilirim, zira bir görev yerine getiriyorum, şahsen

---

1 Hastalık hastası –ed.n.

2 Eskiden Cezayir, Tunus ve Trablus korsan ülkeler olarak bilinirdi, bu ülkelerin korsan gemilerinden haraç karşılığı korunulabilirdi –çn.

ben de evliliği için mücadele eden bir kocayım; *pro aris et focis*.[1] Seni temin ederim, bu dava aklımı o denli kurcalıyor ki kitap yazmaya sadecebir parça özenebilecek birisi olsam da, bir tek evliliği bile olasılıkla kendi başına içine yuvarlandığı cehennem azabından kurtarabileceğimden ya da birkaç kişiyi evliliğin insana bahşedilmiş en fevkalade görev olduğunun bilincine varabilecek kadar akıllandırabileceğimden emin olabilseydim buna enikonu özenebilirdim.

Her ihtimala karşı, zaman zaman zevceme ve aramızdaki ilişkiye değineceğim ama bu evliliğimizi standart bir örnek olarak sergilemeye yeltendiğimden değil, çoğunlukla havadan atılan şiirsel tasvirlerin gözle görülür ölçüde ikna edici bir güce sahip olmadığı için olduğu kadar, günlük ilişkilerde bile estetik olanı muhafaza etmenin mümkün olduğunu göstermek benim açımdan önem taşıdığı için. Beni uzun yıllardır tanırsın, karımı beş yıldır tanıyorsun. Onu oldukça güzel, özellikle de alımlı buluyorsun, ben de öyle; gel gör ki ben onun sabahleyin akşamları olduğu kadar güzel olmadığını, belli belirsiz hüzünlü, neredeyse hastalıklı bir keyifsizliğin onu ilk olarak günün ilerleyen saatlerinde terk ettiğini, akşamları bekleneni vermek için çırpındığında bunun unutulup gittiğini çok iyi biliyorum. Burnunun kusursuz bir güzellikte olmadığını, fazla küçük olduğunu, yine de dünyaya doğru küstahça kıvrıldığını çok iyi biliyorum ve yine biliyorum ki bu burun öyle çok alaya kapı açtı ki benim tasarrufumda olsaydı ona asla daha güzelini dilemezdim. Bu, senin son derece düşkün olduğun hayattaki tesadüflere çok daha yoğun bir anlam kazandırıyor. Bütün iyilikler için Tanrı'ya şükrediyorum ve zaafları unutuyorum.

Ancak bu o kadar önemli değil; ama bir şey var ki bunun için Tanrı'ya tüm ruhumla şükrediyorum; o sevmiş olduğum tek ve ilk kişi ve Tanrıya tüm kalbimle yalvardığım bir şey

---

[1] Sunaklarımızın ve aile ocaklarımızın adına. *Bkz.* Cicero, *De natura deorum*, III, 40; *M.Tullii Ciceronis opera omnia*, I-IV ve dizin, ed. Johann August Ernesti (Halle: 1757), IV, s. 604 –çn.

var ki o da bana asla başka birini sevecek gücü bahşetmemesi. Bu bir aile duası, yani zevcem de paylaşıyor; ancak onu buna ortak etmekle benim için her duygu, her ruh durumu daha üst bir anlam kazanıyor. Çünkü her şey, en yüksek dinsel duygular bile, onlarla daima yalnız kalınınca üzerlerine biraz rehavet çökebiliyor; zevcemin yanındayken aynı anda hem rahip hem cemaatim. Ve bazen bunu hatırımda tutamayacak kadar şefkatsiz, şükran duyamayacak kadar inceliksiz olursam zevcem bana hatırlatıyor. Senin anlayacağın, genç dostum, bu, aşka düşüşün ilk günlerinin cilveleri değil, hayali erotik girişimi değil, hemen hemen herkesin nişanın ilk günlerinde kendisine ve sevdiğine sorduğu, acaba kız daha önce hiç âşık olmamış mıdır veya kendisi daha önce hiçbirini sevmemiş midir tarzından bir soru değil; bu hayatın ciddi yanı ve yine de soğuk değil, çirkin değil, erotikten, şiirsellikten yoksun değil. Ve doğrusu, beni seviyor olması ve benim onu seviyor olmam benim için çok değerli, ama sanki evliliğimiz yıllar zarfında diğer birçoğununki kadar istikrar kazanmamış gibi değil, ilk aşkımızı devamlı olarak genç tutmak beni hâlâ mutlu ediyor ve üstelik öyle ki, bunu yapmak benim için estetik olduğu kadar dinsel bir anlam da taşıyor; zira Tanrı benim için, kadınla erkek arasındaki, bizzat kendinin saptadığı yemin için kaygılanmayacak kadar doğaüstüleşmedi ve ben de hayatın dünyevi yanının benim için bir anlam taşıyamayacağı kadar tinselleşmedim. Ve pagan erotikte saklı olan tüm o güzellik, evlilikle bağlantılandırılabildiği kadarıyla, Hıristiyanlıkta da geçerli. İlk aşkımızın bu canlılığı yalnızca hüzünlü bir geriye bakıştan ya da geçmiş deneyimlerin şiirsel bir anımsamasından ve en nihayet bunların ağına dolanıp kalmaktan ibaret değil; bu tür şeyler yorucudur – bir iştir; ancak insanın anımsamayla yetinmesi gerekeceği an çok geçmeden gelip çatabilir; yani hayatın taze pınarlarının mümkün olduğu sürece açık tutulması gerekir.

Sen aslında yağmacılıkla yaşıyorsun. Hiç fark ettirmeden milletin yanına sokuluyorsun, mutlu anlarını, en güzel

anlarını çalıyorsun, bu gölge resmi cebine atıyorsun Schlemihl'deki[1] o uzun boylu adamın yaptığı gibi, sonra da dilediğinde oradan çekip çıkarıyorsun. Herhalde söz konusu kişilerin bundan bir kaybı olmadığını, bir ihtimal kendilerinin bile en güzel anlarının hangisi olduğunu ekseriya bilmediğini söylüyorsundur; bilakis, sana teşekkür borçlu olduklarını düşünüyorsundur, çünkü sen aydınlatıcı etütlerinle, sihirli formüllerinle, onların kendilerini ender rastlanır anların doğaüstü muazzamlığı içinde başkalaşmalarına imkân verdin. Belki bu suretle hiçbir kayıpları olmuyor ve yine de ortada, onlar için daima acı verici olmuş anların anısını koruduklarının düşünülüp düşünülemeyeceği sorusu var ama sen kaybediyorsun, sen vaktini kaybediyorsun –huzurunu– yaşamak için sabrını, çünkü ne kadar sabırsız olduğunu kendin de çok iyi biliyorsun, sen ki bana bir keresinde, yaşamın külfetlerini sabırla taşımanın gerçekten müstesna bir erdem olması gerektiğini yazmıştın, yaşama zahmetine girecek kadar bile tahammüllü değildin. Hayatın sadeceböyle ilginç ayrıntıların içinde çözünüp gidiyor. Eğer insan öyle anlarda senden alevlenen enerjinin içinde bir biçim kazanabileceğini, yaşamının üzerine kaynaşık bir halde yayılabileceğini bir umut edebilseydi, evet, işte o zaman, senden muazzam bir şeyler ortaya çıkabilirdi, zira sen kendin de öyle anlarda başkalaşıyorsun. Senin içinde bir huzursuzluk var, ancak bilinç tam üzerinde hareketsizce havada asılı gibi duruyor, pırıl pırıl ve net, tüm ruhun bu tek nokta üzerinde yoğunlaşmış, zihnin yüzlerce plan icat ediyor, her şeyi hücuma hazır duruma getiriyorsun; bir istikamette başarısız kalıyor ve bir anda senin neredeyse şeytani diyalektiğin yeni eylem planlarına fayda sağlayacak surette ne olup bittiğini açıklamaya hazır. Hâlâ kendi üzerinde hareketsizce havada asılı gibi duruyorsun ve her adım ne kadar can alıcı olsa da, sen bir kelimeyle her şeyi değiştirebilecek bir yorum olasılığını daima kendine

[1] Adelbert v. Chamisso, *Peter Schlemihl's wundersame Geschichte,* s. 10 (Nuremberg: 1835), s. 19-20 –çn.

saklıyorsun. Ve buna ilaveten, ruh halinin tüm tecessümünü. Gözlerin kor gibi parlıyor veya daha doğrusu, sanki 100 arayıcı bakış oradan aynı anda ışıyor, yüzünden bir kızarıklık gelip geçiyor; hesaplarına güvenin tam, yine de müthiş bir sabırsızlıkla bekliyorsun – evet, sevgili dostum, inanıyorum ki her şeyden önemlisi, sen kendini aldatıyorsun, bir insanı en mutlu ânında gafil avlamaya dair bütün o anlattıklarınla sen sadece kendi ender rastlanır ruh halini kavrıyorsun. Öyle yoğunsun ki, yaratıcısın. Bu açıdan, başkalarına pek bir zararın olmadığını düşünmüştüm ama kendine kesinlikle zararlısın. Aslında bunun altında müthiş bir hainlik yatmıyor mu? Herhalde insanların seni ilgilendirmediğini, Kirke'nin yaptığı gibi, onları dokunuşunla domuza değil,[1] aksine, domuzdan kahramana çevirdiğin için asıl onların sana şükran duymak zorunda olduklarını söyleyeceksindir. Eğer bir insan seni gerçekten sırdaşı yapsa, o zaman ortada bambaşka bir durum olur diyeceksindir; ama şimdilik öyle biriyle hiç karşılaşmadın. Yüreğin harekete geçiyor, onun için her şeyi feda etmeye hazır olduğun düşüncesinin verdiği sıcacık duygular içinde eriyip gidiyorsun, sendeki o iyi kalpli yardımseverliği de yadsımak istemem, mesela muhtaç olana yardım ediş tarzının gerçekten fevkalade olduğunu, ara sıra gösterdiğin munislikte asil bir şeyler bulunduğunu, ama yine bunda biraz gösteriş saklı olduğuna inanıyorum. Bu hususlardaki eksantrik sözlerini burada sana hatırlatmayacağım, içinde barındırıyor olabileceğin iyilikler bu suretle tamamen karanlığa gömülseydi yazık olurdu; ancak sana yaşadığın küçük bir olayı ansıtmak istiyorum, ki bunu anımsamanın sana bir zararı dokunamaz. Bana bir keresinde bir gezinti sırasında bir ara iki fakir kadının arkasından yürüdüğünden söz etmiştin. Olayı şimdi betimleyiş tarzım,

---

[1] Yunan mitolojisinde, Aiaie Adasında yaşayan büyücü kadın. *Odysseia* adlı eserde, bu büyücü kadın Odysseus'un arkadaşlarını teker teker domuza çevirmiş, Odysseus Hermes'in verdiği ot sayesinde bu büyüden kurtulmuştur. *Bkz.* Homeros, *Odysseia,* çev. Azra Erhat ve A. Kadir, Can Yayınları, X, s. 133-405 –çn.

senin o zaman kafanda tek bir düşünceyle koşa koşa bana gelip anlattığındaki canlılığa sahip olmayabilir. Düşkünler evinden iki kadındı. Daha iyi günler görüp geçirmiş olabilirlermiş ama artık geride kalmış, zaten düşkünler evi umuda yer olan bir yer değildir. Kadınlardan biri bir çimdik enfiye çıkarıp öbürüne ikram ederken şöyle demiş: Ah bir beş rbd param olsaydı! Dileği bütün diğerleri gibi, karşılık bulmaksızın, dağlarda yankılanınca, kadın dileğindeki küstahlığa galiba kendisi de hayret etmiş. Sen yanlarına yaklaşmışsın; durumun kendine has heyecanını koruyabilmesi ve kadını ilk baştan işkillendirmemek için de, belirleyici adımı atmadan önce cüzdanını çoktan eline almış ve içinden bir beş rbd çıkarmışsın. Olsa olsa bir iyilik meleğine yaraşan neredeyse teslimiyetçi bir nezaketle araya girmiş, kadına beş rbd verip ortadan kaybolmuşsun. Kadının üzerinde acaba nasıl bir etki uyandırdığı düşüncesiyle sevinçli bir heyecan içindeymişsin, acaba bunu kaderin ilahi bir oyunu olarak mı gördü, yoksa onu, şimdiye kadar yaşadığı onca cefa ve mihnetten sonra muhtemelen çoktandır geliştirmiş olduğu isyankârlık duygusu ve buna karışan adeta bir küçümseme duygusuyla, o anda kendini bir tesadüf cüssesine bürünerek belli eden ilahi denetimin aleyhine mi döndürdü? Bunun da, tamamen tesadüfi dile getirilmiş dileğin tamamen tesadüfen gerçekleşmesinin bir insanı umutsuzluğa düşürüp düşüremeyeceği üzerinde fikir yormana vesile olduğunu anlatmıştın, zira böylece yaşamın gerçekliği[1] en kökünden çürütülmüş oluyordu. Şu halde senin istediğin kaderin rolünü üstlenmekti, seni aslında sevinçli bir heyecana sürükleyen şey ise, buradan gözler önüne serilebilecek refleksiyon çeşitliliğiydi. Hemen itiraf etmek isterim ki sen kaderin rolünü oynamak için biçilmiş kaftansın, ancak insan bu sözcüğü her şeyin en

[1] (Dan.) Realitet. Kierkegaard "realitet" (reality) kavramını nadiren, "virkelighed" (actuality) kavramını ise çok sık kullanır. "Realitet"in başat anlamı sahicilik, geçerlilik iken, "virkelighed" (gerçeklik) zaman ve uzam içindeki varlığa vurgu yapar –çn.

istikrarsızı ve en kaprislisi fikriyle bağdaştırdığında; ben kendi hesabıma hayatta daha az şatafatlı bir mevkiiyle yetinmeye razıyım. Yeri gelmişken, bu durumu, deneyimlerin insanlara ne ölçüde zarar verdiğine dair seni aydınlatmaya yarayabilecek bir örnek olarak görebilirsin. Avantaj senden yana gibi görünüyor; fakir bir kadına beş rbd verdin, onun en mübalağalı dileğini yerine getirdin ve yine de düşünüyorsun ki bu durum kadınının üzerinde öyle bir etki de yapmış olabilir ki o da tıpkı karısının Eyüp'e akıl verdiği gibi,[1] Tanrı'ya sövmeye kalkışabilir. Ve sen herhalde şimdi, bu neticelerin gücün dahilinde olmadığını, insan neticeleri böyle hesaplamaya kalkarsa, hiç iş yapamayacağını söylersin; ama ben de şöyle cevaplarım: Gayet tabii iş yapabilir. Beş rbd param olsa bunu belki ben de çıkarıp o kadına verebilirdim ama bunu bir deney saymadığımın da bilincinde olurdum; o anda naçiz hizmetkârı olduğumu hissettiğim ilahi takdirin her şeyi muhakkak ki iyiye yönlendireceğine ve kendimi kınayacak hiçbir şey olmadığına kendimi ikna etmiş olurdum.

Yaşamının nasıl güvensiz ve muallakta olduğuna sen de kendini şu itibarla ikna edebilirdin; hipokondriya derecesindeki açıkgözlülüğünün ve yanıltıcılığının seni kurtulmak için boşuna çabalayacağın bir neticeler döngüsüne cezbedebileceğinin ve üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve aynı zamanda "en iyi nasıl etkilenebileceğini" gözlemlemek niyetiyle o zavallı kadını tekrardan bulmak için yeri göğü birbirine katmaya hazır olmanın omuzlarına nasıl ağır bir yük bindireceğinin hiç farkında değilsin, zira sen daima aynısın ve katiyen akıllanmıyorsun. Sendeki ihtirasla, büyük planlarını, araştırmalarını unutmaya karar verebilmek senin için muhtemelen mümkündü, kısaca her şey, belki de çoktan ölüp gitmiş o fakir kadını bulma düşüncesine kıyasla senin için fuzuli olabilirdi. Sen bu yolla, işlediğin hatayı düzeltmemin peşindesin ve bu suretle senin hayat amacın

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Eyüp 2:9. Karısı, "Hâlâ doğruluğunu sürdürüyor musun?" dedi, "Tanrıya söv de öl bari" –çn.

kendi içinde öyle çekişmeli ki senin aynı anda hem kader hem Yüce Tanrı olmak istediğin söylenebilir, ki bu Yüce Tanrı'nın gerçekleştiremediği bir görev, zira O birdir. Dışa vurduğun o şevk oldukça takdire şayan olabilir ama diğer taraftan, görmüyor musun, senin mahrum olduğun şeyin, topyekûn mahrum olduğun şeyin, inanç olduğu nasıl da giderek netleştiriyor. Her şeyi Tanrı'nın eline emanet ederek nefsini kurtarmak yerine, bu kestirme yola sapmak yerine, sen sonsuz dolambaçlı yolu tercih ediyorsun, bu yol seni belki de asla hedefine götürmeyecek. Sen şimdi büyük ihtimalle şöyle diyeceksin: Evet, bu suretle insanın eyleme geçmeye hiç ihtiyacı olmaz; ben de diyeceğim ki: Pekâlâ da olur, sen bu dünyada sana ait olan, eylemlerini içinde toplamak zorunda olduğun bir yerin olduğuna kendince kaniysen olur; ancak senin yaptığın gibi hareket etmek düpedüz çılgınlığın eşiğine gelmek demek olur. Diyeceksin ki, ellerini kucağına koyup, işi Tanrı'ya bıraksaydın kadına belki bir yardımı dokunmayacaktı; ben de şöyle yanıtlardım: Mümkündür ancak sana yardımı dokunacaktı ve kendini Tanrı'ya emanet ettiği takdirde, kadına da yardımı dokunacaktı. Şunu hâlâ göremiyor musun, gezi çizmelerini gerçekten ayağına geçirip de dünyanın dört bir yanını dolanarak vaktini ve gücünü israf etseydin, o zaman tüm diğer eylemleri ıskalamış olacaktın, ki belki bu daha sonraları sana bir başka şekilde azap verecekti. Ama demiş olduğum gibi, bu kaprisli varoluş inançsızlık değil mi? *In casu*[1] öyle görünüyor ki sen o fakir kadını bulmak için dünyanın dört bir yanını dolanmakla hiç duyulmamış bir inanç sergilemiş olurdun; zira seni harekete geçiren katiyen bencillik değildi; bu elbette ki bir sevenin sevdiğinin peşinden yollara düşmesiyle aynı şey anlamına gelmezdi; hayır, bu salt duygudaşlık demekti. Şöyle yanıtlayacağım: Sen bence bu duyguya bencillik demekten sakınmalısın, bu senin her zamanki asi küstahlığın. Sen ilahi ve beşeri yasalarla tesis edilmiş olan her şeyi hor görüyorsun ve

[1] (Lat.) Bu durumda –çn.

ondan kurtulmak için de tesadüfiliğe sarılıyorsun, ki o bu durumda, sana yabancı fakir bir kadın. Ve duygudaşlığına gelince, bu belki sadece bir duygudaşlıktı; deneyin için. Bu dünyadaki varoluşunun sadece tesadüf üzerine hesaplanabilmesinin muhtemel olmadığını bütünüyle unutuyorsun ve bunu birincil etmen haline getirdiğin anda, en yakınlarına ne borçlu olduğunu da tamamen unutuyorsun. Örtbas etmek için gereken sofistike açıkgözlülükten veya önemsizleştirmek için gereken ironik kıvraklıktan yoksun olmadığını çok iyi biliyorum, bu yüzden herhalde şöyle karşılık vereceksindir: Kendimi hepsi için iş gören biri sanacak kadar burnu büyük değilim; bunu seçkinlere bırakıyorum, ben basit bir şey için iş görebileyim bu beni tatmin eder. Ancak bu, temel itibarıyla muazzam bir yalan; zira sen hiç iş görmek istemiyorsun ki, deneyimlemek istiyorsun ve her şeye bu bakış açısından bakıyorsun, çoğunlukla da hayli küstahça. Eylem senin için daima alay konusu, bir keresinde adamın biri hakkında dediklerin gibi; adamın gülünç bir tarzda öldüğünü söylemiştin de, bununla günlerce eğlenmiştin; adamın hayatının anlamının genel itibariyle ne olduğu bilinmese de, doğrusu şimdi boş yere yaşamış denemez diye.

Dediğim gibi, senin olmak istediğin şey – kader. Şimdi bir dakika dur. Niyetim sana vaaz vermek değil, sende olağandışı derinden saygı duyduğun bir ciddiyet olduğunu biliyorum ve sende bunu uyandıracak güce sahip ya da sende gün ışığına çıkmasına göz yumacak kadar sana güvenen herkes, biliyorum ki, sende bambaşka birini görüyor. Bir düşün, en yüce örneğiyle, bir düşün ki her şeyin yüce kaynağı, göklerdeki Tanrı seni bu şekilde insanlar için sadece bir muamma haline getirmek isteseydi tüm insan soyunun bu ürkünç muammayla sürüklenmesine göz yumsaydı ta içinden bir şeyler buna isyan etmez miydi, bu eziyete her an katlanabilir miydin ya da düşüncelerine bu dehşeti her an muhafaza ettirebilir miydin? Ve yine de bana kalırsa onun şu kibirli sözleri söylemesine ramak kalabilirdi: İnsanlardan bana ne?

Ama haliyle böyle de değil ve ben Tanrı kavranılmaz derken, ruhum en yüce kata erişir; bunu derken en kutlu anlarımdayımdır, kavranılmaz, çünkü onun aşkı kavranılmazdır, kavranılmaz, çünkü onun aşkı aklı aşar. Bu, Tanrı hakkında söylendiğinde, en yüce katı tanımlar ama bir insan hakkında söylenmek zorunda kalındığında, daima bir kusuru tanımlar, kimi kez de bir günahı. Ve İsa kendini Tanrı'yla eş tutmayı bir ganimet saymadı, kendini küçülttü ve sen sana bahşolunmuş zihinsel yetenekleri bir ganimet saymak istiyorsun.

Ama aklından çıkarma, ömrün geçiyor, o zaman bir gün senin için de gelecek, hayatın tükendiğinde, yaşamak için artık herhangi bir çıkar yol sunulmadığında, geriye sadece anılar kaldığında, anıar, ama hani ona bayıldığın anlamda değil, kurmaca ve gerçeğin bir karışımı olarak değil, vicdanın ciddi ve inançlı anısı olarak; gözlerini dört aç, senin için bir liste düzmesin, gerçek suçların değil ama harcanmış olanakların, defetmesi senin için imkânsız olacak gölge resimlerin. Henüz gençsin, sahip olduğun o zihinsel kıvraklık gençliğe çok yakışıyor ve gözü bir süre oyalıyor. İnsan bir soytarı seyreder gibi şaşkınlıkla bakıyor, eklemleri öyle yumuşak ki, insana has tüm yürüyüş ve duruş şekilleri yok olmuş; sen işte zihinsel anlamda böylesin, ayaklarının üzerinde olduğu gibi başının üzerinde de durabilirsin, senin için her şey olası ve sen bu olasılıkla diğerlerini ve kendini hayrete düşürebilirsin; ancak bu sağlıksız ve huzurun için sana yalvarıyorum, gözlerini dört aç ki, senin için avantaj olan şey başına bela olmasın. İnanç sahibi bir insan kendini ve her şeyi allak bullak edip canının istediği gibi değiştiremez. Bu yüzden seni uyarıyorum, dünyaya karşı değil, kendine karşı ve dünyayı sana karşı uyarıyorum. Şurası kesin ki, senden etkilenebilecek yaşa gelmiş bir kız evladım olsaydı onu sertçe uyarırdım, özellikle de zihinsel açıdan üstünse. Ve onu sana karşı uyarmam için gerekçe bulunmaz mıydı dersin, ben ki atiklikte olmasa da istikrar ve sabırda, hercailik ve

gösterişte olmasa da azimde kendimin her halükârda seninle eş olduğumu hayal eden ben – beni kandırdığını bazı bazı istemeyerek de olsa hissettiğime ve kendimi senin coşkunluğuna, her şeyi alaya alan görünüşte iyi niyetli nüktedanlığına, içinde yaşadığın o estetik-entelektüel sarhoşluğun aynına kaptırdığıma göre? Herhalde bu yüzden sana bir parça güvensizlik besliyorum, onun için bir an aşırı katı, öbür an aşırı hoşgörülü oluveriyorum; zira sen her bir ihtimalin simgesisin. Onun için insan sende bir an yıkımının, öbür an kurtuluşunun ihtimalini görebiliyor. Sen her ruh halinin ardına düşüyorsun, her düşüncenin, iyi veya kötü, sevinçli veya üzücü, en son sınırına kadar, ama bunu *in concreto*[1] değil *in abstracto*[2] cereyan edecek şekilde yapıyorsun, bu kovalama bizatihi bir ruh hali olacak şekilde yapıyorsun, ama hiçbir sonuç getirmeyecek, hakkında şöyle bir bilgi edinmek haricinde, lakin öyle cüzi ki bir dahaki sefere aynı ruh haline teslim olman senin için ne zorlaşacak ne de kolaylaşacak; zira sen onun ihtimalini sürekli alıkoyuyorsun. Bu nedenle insan seni neredeyse her şey için ve bir hiç için suçlayabilir, çünkü o sendedir ama yine de sende değildir. Onu kabullenirsin veya kabullenmezsin, duruma göre değişir, böyle bir ruh haline sahip olup olmamış olmana göre; ama sen her sorumluluğa karşı vurdum duymazsın; senin tek aldırdığın, o ruh haline daha önce bütünüyle, patetik gerçekliğiyle sahip olup olmadığın.

Velhasıl, ele almak istediğim konu evliliğin estetik önemiydi. Bu fuzuli bir inceleme gibi görünebilir, zira bu herkesin zaten varsaydığı bir şey, yeterince sık belgelenmiş; asırlar boyudur ki, şövalyeler ve maceraperestler mutlu bir evliliğin durağan huzuruna kavuşmak için inanılmaz zahmet ve sıkıntıya göğüs germemişler midir; asırlardır ki, roman yazarları ve okurları mutlu bir evlilikle durulmak için ciltlerce kitap devirmemiş midir ve nesiller birbiri ardından

[1] (Lat.) Somut olarak –ed.n.

[2] (Lat.) Soyut olarak –ed.n.

tekrar tekrar inançla katlanmamış mıdır dört perdelik onca zorluk ve karmaşaya, beşinci perdede mutlu bir evlilik ihtimali oldukça olası görünüyor diye? Lakin bu muazzam çabalar evliliği yüceltmekte çok az rol oynamıştır ve şimdiye kadar bu çeşit kitapları okuyarak kendini, kalkıştığı görevi tamamlayacak ya da hayatta yolunu bulacak kadar ustalaşmış biri hiç çıkmış mıdır, bundan epey şüpheliyim; zira bu kitapların asıl zararlı, sağlıksız yanı başlamaları gerektiği yerde son bulmalarıdır. Bir sürü badireden sonra sevenler birbirinin kollarına atılır, perde iner, kitap biter ama okur bir şey anlamaktan âcizdir, zaten aşkın ilk heyecanı mevcutsa, insanın yegâne olarak gördüğü o bahtiyarlığa sahip olmak için öyle büyük bir sanat da gerekmez; bununla birlikte, gerçekleşen bir dileği izlemeyi alışkanlık edinmiş olan doymuşluğu alt etmek için elbette irade gücü, erdem, sabır gerekir. Aşkın ilk heyecanında, sevilen nesneyi elde etmek için hiçbir zorluktan bezmemek gayet doğaldır, evet, hatta hiçbir tehlike mevcut değilse onları kendisi yaratmaya meyillidir, sadeceonları alt etmek için. Bu yatkınlığın tüm dikkati buna yöneliktir ve tehlikeler alt edilir edilmez, rejisörün hemen haberi olur. Bunun içindir ki, nadiren bir nikâh töreni görürüz veya bu konuda bir şeyler okuruz, tabii ki opera ve bale bu *moment*'e[1] sahipse, bu o zaman şu veya bu dramatik zırvaya, muhteşem tantanaya, bir figüranın kayda değer jestlerine ve bakışlarına, yüzük değiş tokuşlarına vs vesile yaratabilir. Tüm gidişatta tek doğru olan, aslen estetik olan, aşkın bir çaba içine sokulması ve bu duygunun bir karşıt üzerinden mücadele ede ede yoluna devam etmesidir. Burada kusur, bu savaşın, bu diyalektiğin, daima dışsal olması ve aşkın bu savaşa ilk girdiğinde olduğu gibi yine soyut olarak bu savaştan çıkmasıdır. Ancak aşkın kendi diyalektiğinin fikri uyanır uyanmaz, onun patalojik savaşının fikri

[1] Yazar *moment*'i unsur/element/momentum anlamında ve nadiren an/dakika anlamında kullanırken, ikincisi için ağırlıklı olarak *øjeblik* sözcüğünü kullanıyor –çn.

etik olanla, dinsel olanla ilişkisinin, işte ilk o zaman aşkın nelere kadir olduğunu göstermesi için katı kalpli babalara veya bakire zindanlarına veya büyülü prenseslere veya muzip cücelere ve dev canavarlara doğrusu ihtiyaç da kalmaz. Günümüzde böylesine zalim babalara ender rastlanıyor veya böylesine korkunç canavarlara; bu yüzden de, yeni edebiyatın kendine eski edebiyatı örnek almış olmasından dolayı esasen para, aşkın üzerinde hareket ettiği karşıtın *medium*'u haline gelmiş ve onun için daha hâlâ dört perde üzerinde ter döküyoruz, beşinci zengin bir amcanın öleceği muhtemel görünüyor diye.

Ancak böyle gösterilere yine de ender rastlıyoruz ve bütünüyle bakılırsa yeni edebiyat aşkı aslen roman dünyasındaki mevcudiyet şekli olan somut dolayımsızlığı içinde alaya almanın derdine düşmüş. Scribe'in sahne oyunlarını bu ışık altında gözlemlersek aşkın bir yanılsama olduğu ana temasından yola çıktığını görürüz. Ancak bunu sadece bir hatırlatma olarak söylüyorum; sen Scribe'e ve onun polemiğine büyük sempati duyuyorsun, en azından, fikrimce, bütün dünyadan bunu talep ediyorsun, şövalye aşkını kendine saklamak istesen dahi; zira sen duygulara o kadar açıksın ki, tanıdığım en kıskanç insanın sen olduğunu söyleyebilirim. Hatırlar mısın, bir keresinde bana Scribe'in *İlk Aşk*'ı üzerine küçük bir eleştiri göndermiştin, adeta çaresiz bir coşkuyla yazılmıştı. Bu oyunun Scribe'in tüm eserleri arasında en iyisi olduğunu ve hakkıyla anlaşıldığında, sadece bu oyunun Scribe'i ölümsüz yapmaya yeteceğini iddia ediyordun. Bir başka oyundan daha bahsetmek isterim, zannımca bu da yine Scribe'in öbürünün yerine koyduğu şeyin aksaklığını gösteriyor. Bu şey: "Ebediyen."[1] Burada bir ilk aşkı ironiyle işliyor. Aynı zamanda görmüş geçirmiş bir hanımefendi olan cin fikirli bir annenin yardımıyla, onun dürüst addettiği yeni bir aşk oluşturuluyor ama yazarın burada konuya

[1] Eugène Scribe, *For evig, eller Medicin mod en Elskovsruus,* çev. Theodor Overskou, *Kongelige Theaters Repertoire* (1833) –çn.

gayet keyfi bir nokta koymasına isteksiz bakan izleyici için, bir üçüncüsünün de yolda olabileceği kendini hemen ânında belli ediyor. Genel itibarıyla, son derece obur olan yeni şiir sanatının bunca zamandır kendini sadece aşkla besleyebilmiş olması gariptir. Çağımız Yunan devletinin çöküşünü oldukça hatırlatıyor, her şey hâlâ ayakta duruyor ve yine de kimse inanmıyor. Buna geçerlilik sağlayan görünmez tinsel bağ yok olmuş ve böylelikle tüm çağımız aynı anda hem komik ve trajik; trajik çünkü batıyor, komik çünkü hâlâ ayakta; zira hâlâ yozlaştırılabilenin yükünü daima yozlaştırılamayan taşıyor, tenselin yükünüyse tinsel; ve eğer cansız bir vücudun olağan fonksiyonlarını kısa bir süre daha yerine getirebildiği tasavvur edilebilse, bu da aynı şekilde komik ve trajik olurdu. Ama bırakalım da zamanımız oburluğuna devam etsin, romantik aşkın tözel içeriğini ne kadar aşındırırsa, imha etmenin doyum sağlamadığı günler geldiğinde, ne kaybettiğinin bir o kadar daha dehşetle bilincine varacak ve bedbahtlığını bir o kadar daha umutsuzlukla hissedecek.

Şimdi romantik aşkı imha etmiş olan zamanımızın yerine daha iyi bir şey koymaya ne ölçüde muvaffak olduğuna bir bakalım. Lakin ilk önce, romantik aşkın niteliklerini belirtmek isterim. Tek kelimeyle denebilir ki, dolayımsızdır; kızı görmek ve onu sevmek aynı şeydir ve kız bakire hücresinin panjurları sıkı sıkı kapatılmış penceresindeki bir çatlaktan erkeği bir kerecik bile görse onu o andan itibaren sever, tüm dünyada yalnız onu. Yalnız şimdi burada, anlaşma gereği, bazı polemikçi taşkınlıklara yer açmalıyım, zira bu yolla sendeki safra salgısını arttırmaya yardımcı olacağım, ki bu, söyleyeceklerimin sağlıklıca ve yararlıca sindirilebilmesi için zaruri bir koşul. Lakin bunu yapmaya iki nedenden dolayı karar veremiyorum, bir ölçüde zamanımızın oldukça turşusu çıkmış olması yüzünden ve dürüst konuşmak gerekirse, senin bu yönde akıntıya kapılmak istemen akıl alacak gibi değil, zira genellikle buna daima karşı durmuşsundur; ve bir ölçüde de bunun doğruluğuna karşı kesin bir inanç,

kesin bir saygı ve kesin bir hüzün beslemem yüzünden. Bu nedenle de polemiğine üstünkörü bir değinmekle yetiniyorum, yani yazdığın küçük bir makalenin başlığına, "Hassas ve Anlaşılmaz Duygu Paylaşımı" ya da "İki Kalbin Arasındaki Harmonia præstabilita [belirlenmiş harmoni]."[1] Burada Goethe'nin *Gönül Yakınlıkları*'ından bahsediyoruz; edebiyatçı, bilahare tinsel dünyada gerçeğe çevirmek üzere doğanın imgelemini ilk kez orada büyük bir sanatsal ustalıkla bize göstermişti, yalnız Goethe bu çekiciliği bir dizi *moment* üzerinden güdülemeye çalıştı (belki de tinsel yaşamla doğa yaşamı arasındaki farkı göstermek için) ve birbirlerini seven iki kişinin arasındaki telaş, âşık sabırsızlık ve kararlılık üzerine vurgu yapmadı. Ve iki varlığın birbiri için yaratılmış olduğunu düşünmek aslında harikulade değil midir! İnsan tarihsel bilinci aşmak için sık sık feci bir arzu duymamış mıdır, bir özlem, ardımızda kalmış bakir ormanlara çekilen bir sıla hasreti ve buna bir başka varlığın da bu diyarları kendine ev bark bildiği fikri karışırsa, bu özlem bir misli daha önem kazanmaz mı? Her evlilikte, mantıkla müzakere edildikten sonra karar verilenin de bile, bu nedenle daima, hiç olmazsa muayyen anlarda, böyle bir yeri hayal etme güdüsü vardır. Ve tin olan Tanrı'nın da dünyevi aşkı sevmesi harikulade değil midir! Günümüzde evli çiftler arasında bu hususta epey yalan söyleniyor, bunu da bu arada sana itiraf etmek isterim ve bu mealden gözlemlerinin beni sık sık eğlendirdiğini de, ama taşıdığı gerçek payını da unutmamak lazım. Belki bazıları "kendi hayat arkadaşını" seçerken kesin yetkili olmasının daha iyi olacağını düşünür ama böylesi bir tespit aşırı dar kafalılığı ve anlayışın saçma kibrini ele verir ve romantik aşkın, dahiyaneliği içinde özgür olduğu ve ondaki yüceliğin tam da bu dahiyanelikte yattığı hakkında bir fikri yoktur.

---

[1] *Bkz.* Gottfried Wilhelm Leibniz, *Monadology*, s. 78. *Guil, Leibnitii opera philosophica,* I-II, ed. Johan Eduard Erdmann (Hanover, Leipzig, 1763), II, s. 711; *The Monadology and Oher Philosophical Writings*, çev. Robert Latta (Londra, Oxford University Press, 1965), s. 262-63 –çn.

Romantik aşk doğal gerekliliğn içinde kendini dolayımsız olarak dışa vurur. Güzelliğe dayanır, bir ölçüde duyumsal güzelliğe, bir ölçüde de duyumsal olan kanalıyla ve onun içinde ve onun tarafından tasavvur edilebilecek güzelliğe dayanır, ancak düşünceyle ortaya çıkacak şekilde değil, kendini ifade etme noktasında devamlı hazır bekler ve oradan etrafı gözetler şekilde. Bu aşk temelde duyumsal olana dayansa bile, özümlediği sonsuzluk bilinci içinde asildir; tüm aşkları şehvetten ayıran da budur, yani üzerinde sonsuzluğun izini taşımasıdır. Âşıklar ilişkilerinin asla değiştirilemeyecek, mükemmel bir bütün olduğuna derinden inanırlar. Ancak bu inanç kendini sadece doğal belirlenimle doğruladığı için, sonsuz olan zamansal olanı temel almış olur ve bu suretle kendini lağveder. Bu inanç hiçbir zorlu sınamadan geçmediği için, kendine bir üst dayanak sağlamamıştır, dolayısıyla kendini bir yanılsama olarak belli eder ve bu yüzden gayet rahatlıkla gülünçleştirilebilir. Ancak bunun için kolları hemen sıvamamak gerekir, yeni komedilerde aşkın bir yanılsamadan ibaret olduğunu bilen o deneyimli, entrikacı, çıt kırıldım kadınları seyretmek doğrusu mide bulandırıcıdır. Ben böylesi bir kadın kadar iğrenç hiçbir mahluk tanımıyorum. Benim için hiçbir ahlaksızlık bu kadar tiksinç ve hiçbir şey aşktan aygın baygın bir genç kızı o tür birinin elinde görmek kadar nefret uyandırıcı değildir. Doğrusu kızı bir baştan çıkarıcılar güruhunun elinde hayal etmekten bile daha ürkünçtür. Hayatta önem taşıyan her şeyi defetmiş bir erkek görmek üzücüdür ama bir kadını aynı yola düşmüş görmek dehşet vericidir. Ancak belirtilmiş olduğu gibi, romantik aşkın, farz edilen sonsuzluktaki ahlakla bir benzeşimi bulunmaktadır, ki bu onu yüceltir ve salt duyumsallıktan kurtarır. Zira duyumsal olan anlık olandır. Duyumsal olan anlık tatmin arar ve ne kadar rafineyse zevk ânını küçük bir sonsuzluğa dönüştürmeyi bir o kadar daha iyi bilir. Bu nedenle, aşktaki gerçek sonsuzluk –ki bu gerçek ahlaktır– ilk önce onu duyumsalın içinden çekip kurtarır.

Ancak bu gerçek sonsuzluğu meydana getirmek irade belirlenimi gerektirir, ki buna daha sonra değinilecek.

Zamanımız romantik aşktaki zayıflığı çok iyi idrak etmiştir, buna dayanan ironik polemik de zaman zaman oldukça eğlendirici olmuştur; şimdi bu aksaklığı giderip gidermediğine ve yerine ne koyduğuna bakacağız. Denilebilir ki bu, iki yoldan harekete geçmiştir, bu yollardan biri kendini daha ilk bakışta kötü bir yol, yani ahlakdışı olarak belli eder; diğeriyse daha bir saygındır ama görüşüme göre, aşktaki derinlikten mahrum kalır. Şöyle ki, aşkın duyumsal olana dayanması halinde, o dolayımsız, şövalyelere layık sadakatin bir gaf olduğunu kim olsa derhal idrak eder. Kadınların özgür kılınmak istemesine şaşmamak lazım, ki bu zamanımızın nahoş fenomenlerinden biridir, suçlusu erkektir. Aşktaki sonsuzluk alay konusu edilir, zamansal alıkonur, ancak zamansal da şimdi duyumsal bir sonsuzlukta, kucaklaşmanın sonsuz ânında arıtılmıştır. Burada söylediğim şey sadece dünyanın dört bir yanında yırtıcı hayvan gibi av arayan baştan çıkarıcıların bazılarını kapsamakla kalmaz, hayır, genel itibarıyla, üstün yetenekli insanların kalabalık korosunu da içerir ve aşkın cennet, evliliğin cehennem olduğunu beyan eden sadece Byron[1] değildir.

İnsan burada bir refleksiyonun, romantik aşkın sahip olmadığı bir şey, mevzubahis olduğunu apaçık görür. İsterse evliliği de içine alabilir, isterse ilaveten, güzel bir şölen olarak kilise kutsamasını da, ancak bu esasen onun için bir anlam taşımaz. Bu refleksiyondan ötürü de, bahse konu aşk, anlayışın o müthiş sarsılmazlığı ve dar görüşlülüğü içinde, karşılıksız aşkın ne olduğuna dair yeni bir tanım icat etmiştir, artık sevmediğinde sevilmek, yani karşılık bulmadan sevmek değil. Doğrusu bu yönelim o bir iki kelimenin ne kadar derinlikli olduğunu bir bilseydi, bizzat kendisi korkuyla geri sıçrardı; çünkü o kelimeler tüm tecrübe, hinlik ve inceliğe ilaveten bir vicdan da olduğuna dair bir ima içerir.

---

[1] İngiliz şair George Gordon (Lord) Byron (1788-1824) –çn.

Velhasıl an temel mesele haline gelir. Ve böyle bir sevgilinin şu sözleri sadece bir defa sevebilmiş bahtsız bir kız için sarf ettiğini ne sık duymamış mıyızdır: Öyle fazla bir beklentim yok, ben azla yetinirim; beni sonsuza dek sevmeni istemek bana göre değil, sen beni benim dilediğim anda sev bu yeter. Böyle sevgililer duyumsal olanın geçici olduğunu gayet iyi bilir, en harika ânın hangisi olduğunu da bilirler ve bundan memnundurlar. Tabii böyle bir yönelim kesinen ahlak dışıdır ama teorik olarak, evliliğe karşı resmen bir protesto olması durumunda, bir bakıma hedefimize doğru bir ilerleme içerir. Aynı yönelimin bir parça daha edepli bir görünüm takınmaya kalkışması halinde, kendini sadece belli bir anla sınırlamaz, onu daha uzun bir zamana yayar, ama bunu, sonsuzluğu öz-bilincine özümseyeceği yerde, zamansalı özümseyecek veya zamanda olası bir değişim fikriyle kendisini sonsuzluğun bu karşıtına bulaştıracak şekilde yapar. Muhtemelen bir süre birlikte yaşamaya katlanılabileceğini düşünür, ancak ola ki daha kısmetli bir seçenek baş gösterirse tercih yapabilmek için bir kaçış yolu da bırakmak ister. Evliliği bir kamu düzenlemesi haline getirir; insanın bu evlilik artık bitti diye uygun resmi mercilere bildirmesi yetecektir, tıpkı başka yere taşınırken bildirdiği gibi. Bunun devlete hayrı var mı yok mu bunu bir yana bırakacağım; tikel birey için doğrusu garip bir ilişki olmalı. Herhalde bunun içindir ki gerçeklik olarak hiç karşılaşmıyoruz ama çağımız devamlı bununla tehdit ediyor. Ve zaten bunun için büyük çapta bir densizlik gerekirdi, ki bu kelimenin aşırı sert olduğunu sanmıyorum, ancak ahlaksızlığın eşiğine gelmiş bir basiretsizliği ele verirdi, özellikle de bu kurumdaki kadın katılımcıya istinaden.

Lakin benzeri bir fikir arzedebilecek apayrı bir tinsel eğilim de var ve çağımızın ayırt edici bir niteliği olması dolayısıyla şimdi bunu ayrıntılı olarak ele almak istiyorum. Böylesi bir gizli düzenin temelinde ***bencil*** ya da ***duygudaş bir bunalım*** yatıyor olabilir. Çağımızın gafleti hakkında epeydir laf

ediliyor, zannımca, artık biraz da bunalımdan söz etmenin zamanı geldi de geçiyor bile ve ben her şeyin daha iyiye gideceği umudundayım. Yoksa, bunalım çağımızın kusuru değil mi, çağımızın gafletli kahkahasında bile yankılanan o değil mi, bizi emretme cesaretinden, boyun eğme cesaretinden, eyleme geçecek güçten, umut edecek özgüvenden mahrum bırakmış olan o bunalım değil mi? Ve usta filozoflar gerçeğe yoğunluk kazandırmak için ellerinden geleni esirgemediğine göre, tıka basa dolup tıkanacağımız gün yakın demektir. Mevcut olan dışında her şey kesip atılmıştır, o zaman insanın daimi bir onu kaybedeceğim kaygısı içinde onu kaybettiğine hiç şaşmamalı. Şimdi şöyle, insanın geçiçi bir umudun içinde kaybolmaması gerektiği ve insanın başının bu yolla göğe ermeyeceği elbette doğrudur ama tam anlamıyla zevk almak için insanın bulutların üzerinde yücelmesi gerekir ve önemli olan, cennetin kapılarının sadece keder ânında açık olması değildir, sevinç ânında da net bir görüş alanı ve çift kanatlı kapıların ardına kadar açık olması önemlidir. Elbette zevk duygusu böylesi kaygılandırıcı bir sınırlamanın yardımıyla kazandığı yoğunluğu görünüşte bir ölçüde kaybeder; lakin bu suretle pek fazla bir kısmını kaybetmiş olmaması gerekir, zira Strasbourg kazlarının hayatına malolan[1] yoğun zevkle bazı ortak yanları vardır. Bunu sana idrak ettirmek belki daha zor olabilirdi ama diğer yolla elde edilen yoğunluğun taşıdığı önemin senin için ayrıntılarına girmeye hiç gerek görmüyorum. Sen bu açıdan gerçek bir ustasın. *Du, cui di dederunt formam, divitias artemque fruendi.*[2] Hayattaki temel mesele zevk almak olsaydı, o zaman senden ders almak için ayaklarının dibine otururdum; zira sen bunun ustasısın. Bir bakarsın, onca zamandır yaşadıklarını hafızanın süzge-

---

[1] *Pâté de foie gras* üretimi için yetiştirilen bu kazlar, ciğerleri yağlansın diye zorla tıka basa beslenirdi –çn.

[2] *Sen, Tanrıların güzellik, zenginlik ve zevk alma sanatını bahşettiği kişi.* Horace, *Epistles*, 1, 4, 6; Q. *Horatii Flacci opera* (Leipzig, 1828), s. 230 ("*Di tibi formam, di tibi divitias dederunt, artemque fruendi*") –çn.

cinden ağır ağır süzerek, sindire sindire içine çekesin diye kendini bir ihtiyara dönüştürmüşsün, bir bakarsın ki erken gençliktesin, emellerden alı al moru morsun, bir bakarsın ki erkekçe, bir bakarsın ki kadınca zevk alıyorsun, bir bakarsın ki dolayımsız, bir bakarsın ki zevkin üzerindeki refleksiyon, bir bakarsın ki başkalarının zevki üzerindeki refleksiyonsun, bir bakarsın ki zevkin üzerindeki kanaatkârlıksın; bir bakarsın ki kendini koyvermişsin, belleğin apaçık, teslim olmuş bir şehir misali serbestçe girilebilir, refleksiyon dinmiş ve yabancıların her adımı boş sokaklarda yankılanıyor ve yine de etrafı kolaçan eden küçük bir ileri karakol daima var; çok geçmeden zihnin kapılarını kapatıyor, kendini emniyete alıyorsun. Ulaşılmaz ve ödünsüzsün. İşte sen böylesin ve aynı zamanda zevkinin ne kadar bencil olduğunu görmek de istiyorsun ve kendini asla alıkoymamanın ve başkalarına senden zevk aldırtmamanın da. Her zevkin kemirip bitirdiği insanları alaya almaya belki bir dereceye kadar hakkın olabilir, bir örnekle, kalpleri paramparça olmuş karasevdalıları; zira onların aksine, kendi kişiliğini rahatlatacak şekilde âşık olma sanatına senin aklın çok iyi erer. Sen en yoğun zevkin, zevki bir sonraki an belki kaybolacağının bilincinde muhafaza etmeye dayandığından çok iyi haberdarsın. Bunun içindir ki *Don Giovanni*'nin finali sana bu kadar çok zevk verdi. Polisin peşindeyken, tüm dünya, ölü veya diri herkes, ücra bir odada bir başına, ruhunun tüm gücünü bir kere daha bir araya topluyor, bir kere daha kadehini havaya kaldırıyor, ruhunu müziğin nağmeleriyle bir kere daha zevkten coşturuyor.

Ancak ben şimdi bir önceki hususa geri dönüyorum, o yaklaşıma bir ölçüde bencil, bir ölçüde de duygudaş bunalımın yol açabileceğine. Bencil bunalım tabiatıyla kendisi adına korkar ve tüm bunalımlar gibi zevke düşkündür. Epeyce histerik bir hürmet ve tüm hayatla her irtibata karşı gizli bir dehşet hissine sahiptir. "İnsan neye güvenebilir, her şey değişebilir, hatta şu sıralar adeta taptığım bu varlık bile belki

değişebilir, belki gelecek yazgıları beni hayalimdeki ideale ilk kez gerçekten uyan bir başkasıyla karşılaştıracak." Tüm bunalımlar gibi dik kafalıdır ve bunu kendi de bilir, şöyle düşünür, belki de tastamam bu, yani bir tek varlığa kopmaz bir bağla bağlanmam, tüm ruhumla sevdiğim bu varlığa benden gına getirtecek, belki de, belki de, vs. Duygudaş bunalım daha acı vericidir ve biraz da daha asildir, başkasının uğruna kendinden korkar. Bir insanın değişemeyeceğinden kim bu kadar emin olabilir, belki de şu an kendimde iyi saydığım şey yok olabilir, belki de sevilenin bende çekici bulduğu ve sadece onun uğruna elimden bırakmadığım şey benden alınabilir ve o şimdi orada duruyor, kırgın, aldatılmış, belki de onun için harikulade bir olasılık baş gösteriyor, aklı çeliniyor, belki de kendini frenlemeyecek, yüce Tanrım, bunun yükünü vicdanımda taşımak zorundayım; onu kınamam için hiçbir neden yok, değişen biri varsa o da benim, her şeyini affediyorum, yeter ki o beni bu kadar gafil olduğum için, bu kadar belirleyici bir adım atmasına meydan verdiğim için affedebilsin. Ona dil döküp kandırmak benim işim değil, bilakis onu kendime karşı uyardım, böylece bu kararı özgürce verdiğinden çok eminim ama belki tam da bu uyarı onun aklını çeldi, beni olduğumdan daha iyi bir varlık olarak görmesine imkân verdi vs. İnsan böylesi bir düşünce tarzının on yıllık bir bağdan da beş yıllığından olduğu kadar az hayır göreceğini rahatça idrak edebilir ve hatta Selahaddin'in Hıristiyanlarla on yıl, on hafta, on gün, on dakika için[1] kurduğu bağ kadar azıcık ve böylesi bir bağın bir ömür boyu süreninki kadar azıcık hayrını görecektir. İnsan böylesi bir düşünce tarzının, her günün derdi kendine yeter[2] sözünün önemini aşırı derinden hissetmeye hevesli olduğunu gayet

---

[1] Bazı yazarlara göre, Aslan Yürekli Richard ile Mısır Sultanı Selahaddin Eyyübi arasında imzalanan 1 Eylül 1192 tarihli ateşkes anlaşması üç yıl, üç ay, üç gün, üç saat sürdü –çn.

[2] Kutsal Kitap, Matta 6:34, "O halde yarın için kaygılanmayın. Yarının kaygısı yarının olsun. Her günün derdi kendine yeter." –çn.

net görebilir. Bu, her günü sanki o gün en belirleyicisiymiş gibi, hayatı her gün sınava girer gibi yaşama çabasıdır. Dolayısıyla günümüzde evliliği etkisiz hale getirmek için büyük bir eğilim görülüyorsa, bu bekârlık hayatının, Otaçağdaki gibi, daha mükemmel sayıldığı için değildir, temelinde ödleklik, zevk düşkünlüğü vardır. Ayrıca gayet belirgindir ki, belli bir süre için kurulmuş olan böylesi evlilikler hiçbir şeye yaramaz, zira tüm hayat için geçerli olan zorlukları beraberinde getirirler ve üstelik taraflara yaşama gücü vermekten fazlasıyla uzaktırlar, tam aksine, evlilik hayatının merkezi gücünü tüketirler, iradenin enerjisini azaltırlar ve evliliğin sahip olduğu güvenin nimetini hor görürler. Diğer taraftan, bu tür ortaklıkların evlilik olmadığı daha baştan bellidir, giderek daha da belirginleşecektir, çünkü her ne kadar refleksiyonun etki alanında başlatılmış olsalar da, ahlakın mülkiyetindeki sonsuzluk bilincine henüz ulaşmamışlardır, ki bağ ilk o zaman evlilik olur. Ve bu da benimle yüzde yüz aynı görüşte olacağın bir şey; zira alayların ve ironilerin tam da bu gibi durumlara ("tesadüfi sevdalanmalar ya da aşkın yapay sonsuzluğu") nasıl da sık sık ve nasıl da özgüvenle dil uzatmamış mıdır; söz gelişi, biri nişanlısıyla pencereden dışarıya bakarken, genç bir kızın diğer sokağın köşesinden belirdiğini görür ve erkeğin kafasına gerçekte o kıza âşık olduğu dank ediverir; ama izin ardına düşünce, morali bozulur vs.

İkinci çıkar yol, saygın olanı, *mantık evliliğiydi*. İnsan bu adlandırmayı duyar duymaz, refleksiyonun etki alanına girdiğini derhal anlar. Bazıları, sen de dahil, dolayımsız aşkla hesapçı akıl arasında bir orta yol tutturan bu evliliğe öteden beri olumsuz bakmışlardır; buna aslında, dil bilimine saygıdan hesap evliliği demek gerekirdi. Ama sen böylesi bir evlilik bağına sağlam bir temel olarak, gayet muğlak bir şekilde "saygı"yı gösterme âdetindesin. Bu da zamanımızın mantık evliliği gibi bir çıkar yolla başının çaresine bakacak kadar reflektif olduğunu gösteriyor. Böyle bir bağ gerçek aşktan

feragat ettiği takdirde, bari en azından istikrarlıdır; lakin bunun soruna bir çözümü oluşturmadığını da gösterir. Dolayısıyla akıl evliliğini hayati zaruretlerin zorunlu hale getirdiği bir tür kapitülasyon olarak görmek gerekiyor. Lakin, zamanımızın şiirselliğinin elinde bir bakıma bundan başka bir teselli kalmamış olması, tek tesellinin umutsuzluğa düşmek olması, ne elim değil midir; zira besbelli ki böylesi bir bağı makbul yapan elbette umutsuzluktur. Bunun içindir ki ona olgunluk çağına geleli epey zaman olmuş ve ayrıca, gerçek aşkın bir yanılsama, gerçekleşmesinin olsa olsa *et pium desiderium*[1] olduğunu öğrenmiş kişiler arasında başvurulur. Dolayısıyla aşkın sıkıcılığıyla, geçim derdiyle, sosyal hayatta saygınlık vs ile ilintilidir. Duyumsallığı evlilikte etkisiz kıldığı kadarıyla ahlaki görünür; ancak bu etkisizleştirmenin estetik olmadığı kadar ahlaka aykırı da olup olmadığı sorusu aynen kalır. Şayet erotik tamamen etkisiz hale gelmediyse ihtiyatlı olunması, kestirip atmakta fazla tez canlı olunmaması, hayatın ideal olanı hiç nasip etmediği vs. gibi yavan bir aklıselimcilikle yıldırılıp yıldırılmadığı sorusu baki kalır. Velhasıl, yukarıda değinilmiş olduğu üzere, her evlilikte yeri olan sonsuzluk esasen burada mevcut değildir, çünkü akılcı bir hesap daima zamansaldır. Bu suretle, böylesi bir bağ aynı zamanda hem ahlakdışıdır hem de kırılgandır. Böylesi bir mantık evliliği, belirleyiciler nispeten daha azametliyse, daha güzel bir biçim alabilir. Bu takdirde, bizzat evliliğin yabancısı olan bir güdü belirleyicilik kazanır, sözgelimi, bir genç kız ailesine duyduğu aşktan dolayı, onları selamete çıkarabilecek durumdaki bir erkekle evlenir. Ancak tam da bu dışsal ereklilik soruna burada bir çözüm aranamayacağını derhal belli eder. Bu noktada, sık sık tartışılan bir husus olan, evliliğe vesile teşkil eden çeşitli gerekçeler üzerinde durmam yerinde olur. Bu türden tasarılar ve zekice düşünceler kesinlikle anlayışın etki alanına girer.

[1] (Lat.) Kutsal Kitap'tan bir terim. (Gerçekleşmesi olası olmayan gelecek veya geçmiş bir şeye duyulan) derin hasret –çn.

Ancak ben yine de diğer noktada yoğunlaşmayı tercih ediyorum, ki mümkün olursa onun da çenesini kapatabileyim.

Romantik aşkın nasıl bir şekilde yanılsama üzerine kurulu olduğu da, sonsuzluğunun zamansallık üzerine kurulu olduğu da artık açığa çıkmış oldu ve şövalye onun mutlak değişmezliğine içtenlikle ikna olsa bile, bunun hiçbir garantisi olmadığı da; zira şimdiye kadar ki deneyimi ve cezbediciliği tamamen dışsal bir *medium*'du. Bu açıdan romantik aşk evliliği ulvi bir saygıyla dikkate alacak yeterlilikteydi ama o buna rağmen daha derinlikli bir anlam kazanmadı. Bu dolayımsız, harikulade ancak yeknesak aşkın, reflektif bir çağın bilincinde özümsenerek onun nasıl alay ve ironisine hedef olabileceği de açığa çıkmış oldu ve ilaveten, böyle bir çağın onun yerine ne koyabilecek yeterlilikte olduğu da açıklık kazandı. Böyle bir çağ aynı zamanda evliliği de bilincinde özümsedi ve kendini bir dereceye kadar evlilik hariç bırakılacak şekilde aşk taraftarı ilan ederken, bir dereceye kadar da, aşktan feragat edilecek şekilde evlilik taraftarı ilan etti. Bu nedenledir ki, yakın tarihli bir sahne oyununda aklı başında küçük bir dikişçi kız da seçkin beyefendilerin aşkı üzerine şu parlak yorumda bulunuyor: Bizi severler ama saygı duymazlar; seçkin hanımefendileri sevmezler ama onlarla evlenirler.[1]

Böylece bu küçük inceleme (zira her ne kadar ilk başta niyetim uzunca bir mektup kaleme almak idiyse de, bu yazdıklarımı şimdi böyle adlandırmaya kendimi mecbur hissediyorum) evliliğin ilk defa hakkıyla açıklığa kavuşturulabileceği noktaya gelmiş bulunuyor. Evliliğin esasen Hıristiyanlığa ait olduğunda, onu pagan ulusların geliştirmediğinde, hem de Şarkın duyumsallığına ve Yunanistan'ın onca dilberine rağmen, hatta Yahudilikte gerçekten bunu yapanların bulunmasına rağmen, onun bile buna muvaffak olamadığında haklı olduğumu, daha detaya inmemi gerektirmeden bana teslim edeceksindir kuşkusuz ve hatta daha da ötesi, iki cins

[1] Bu alıntının nereden olduğu tespit edilememiştir –çn.

arasındaki farklılığın hiçbir yerde buradaki kadar, karşı cinse bu suretle tüm haklarını kazandıracak şekilde derinden reflektif olmadığını sana sadece hatırlatmam da yeterli olacaktır. Lakin Hıristiyanlıkta da insanlar evlilikte yatan derinliği, güzelliği ve gerçeği idrak edecek aşamaya gelene kadar, aşkın zorlu bir süreçten geçmesi gerekmiştir. Ancak bir önceki çağ kadar mevcut olanın da fazlasıyla reflektif olması nedeniyle, bunu göstermek o kadar kolay bir iş değildir ve sende zayıf yanları ortaya koyma hususunda tam bir üstat bulmuş olduğuma göre, seni mümkünse ikna etmek için üstlendiğim ek görevle, bu iş iki misli güçleşmiştir. Diğer taraftan, polemiğin için sana minnetar olduğumu da itiraf etmem gerekir. O zengin çeşitlilikteki darmadağın görüşlerini bir araya toplayarak bir bütün halinde üzerinde düşündüğümde, öyle seviyeli ve ilham verici ki, savunmaya geçecek olana iyi bir rehber olacaktır; zira saldırıların sen veya bir başkası onların üzerinde fikir yoracak olursa, bizatihi gerçeği içermeyecek kadar da yüzeysel değil, ne sen ne hasmın savaş ânında bunun farkında olsanız bile.

Romantik aşkın reflektif olmaması bir kusur gibi gözüktüğü takdirde, evlilikte gerçek aşkın ilk olarak bir tür şüpheyle başlaması belki münasip gelebilirdi. Buraya kadar refleksiyon dünyasından çıkıp geldiğimiz için katbekat gerekli de gelebilirdi. Bir evliliğin böyle bir şüpheden sonra sanatsal olarak uygulanabilirliğine gelince, bunu hiçbir suretle yadsımak istemem ama esas mesele, aşkla evlilik arasında bir ayrılığa niyetli olunması nedeniyle, evliliğin doğasının zaten bu suretle çoktan değiştirilmiş olup olmadığıdır. Mesele, Musäus'un[1] son derece nüktedan bir dille ortaya koyduğu şekilde, başka birini sevme olasılığı bulunmaması nedeniyle, Adem'le Havva'nın evliliği esasen, dolayımsız aşkın dokunulmaz konumunda tutulduğu tek örnek olarak kalsın diye ve bir bakıma ilk aşkı gerçekleştirmekten şüphe

[1] Johann Karl August Musäus, *"Liebestreue," Volksmärchen der Deutschen*, I-V (Viyana: 1815), III, s. 133 –çn.

ederek onu imha etmenin ve bu imha kanalıyla evlilik aşkını mümkün ve gerçek kılmanın özü itibarıyla evliliğe uygun olup olmadığıdır. Mesele, evlilik aşkı ilk aşka has güzel umutları havalandırmaya ihtiyaç duymasın diye dolayımsız ilk aşkın daha yukarı bir eş merkezli dolayımsızlığın içinde özümsenerek bu şüpheciliğe karşı güven altına alınıp alınmayacağıdır, lakin evlilik aşkı haddi zatında, değerini düşürücü değil yüceltici nitelikler eklenmiş olan ilk aşktı. Bu açıklaması zor bir meseledir, buna karşın, etik olanda da, inanç ve bilgi arasındaki zihinsellikte olduğu gibi bir çatlak oluşturmamak açısından son derece önem taşır. Ve yine de ne harikulade olurdu, sevgili dostum, aksini iddia etmeyeceksindir (zira senin yüreğin de aşk dilinden anlar ve senin zihnin de şüphelere yakinen aşinadır), Hıristiyan olan kendi tanrısına aşk tanrısı demeye cüret etse ve bunu, tarifsiz kutlu bir duyguyu, yeryüzündeki o bitmek tükenmek bilmez gücü – dünyevi aşkı düşünerek yapabilseydi, yine de ne harika olurdu.

Her halükârda, yukarıda romantik aşkı ve bunun reflektif olanını çelişen durumlar olarak belirtmiş olduğuma göre, daha yüksek bir birliğin dolayımsızlığa ne ölçüde bir geri dönüş olacağı, bunun, sahip olduğu daha fazlasına ilaveten, ilkinde içkin olanı ne ölçüde ihtiva ettiği gayet netleşecektir. Şimdi yeterince belli oldu ki, reflektif aşk kendini sürgit yiyip bitiriyor ve gayet gelişigüzel olarak bir o noktada bir bu noktada durakl ıyor, daha yükseğindeki bir noktanın dikkatini çektiği besbelli de, buradaki dava daha yüksekte olanın öbürünün yerine, ilk aşkla derhal bir bağ kurup kuramayacağı. Bu daha yüksekte bulunan, akılcı refleksiyonun son bulduğu dinsel nokta ve Tanrı için hiçbir şey imkânsız olmadığına göre,[1] dindar kişi için de hiçbir şey imkânsız değil. Aşk dinsel olanda reflektifken beyhude yere aradığı sonsuzluğu tekrardan buluyor. Ancak dinsel olanın dünyevi

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Luka 1:37, "Tanrı'nın yapamayacağı hiçbir şey yoktur." –çn.

her şeyden daha üstte olduğu kesinse, dolayımsız aşkla eksantrik olarak değil, eş merkezli olarak ilişkide olurdu ve o zaman bir birliktelik oluşturulabilirdi, hem de dinsel olan şifa verebilse bile daima derin bir acı olarak kalan acıya gerek kalmadan. Bu meselenin üzerine kafa yorulduğu çok ender görülür, çünkü romantik aşkın tadından anlayanlar evlilikten fazla hoşlanmaz, diğer taraftan, işin daha kötüsü, birçok evlilik insan varoluşunun şüphesiz ki en harikulade yanı olan derin erotizm olmaksızın kurulur. Hıristiyanlık evliliğe inatçı bir şekilde kendini adamıştır. Velakin, evlilik aşkının içinde ilk aşkın tüm erotizmine yer yoksa, o zaman Hıristiyanlık insan soyunun en üstün evrimi değil, kuşkusuz ki böylesi bir çelişkiden dolayı duyulan gizli bir kaygıdır, ki hem yeni şiirde hem yeni nesirde yankılanan umutsuzluğun da büyük ölçüde sorumlusudur.

Yani nasıl bir vazife üstlendiğimi görüyorsun, romantik aşkın evlilikle birleşebileceğini ve evlelikte var olabileceğini göstermek istiyorum, evet, doğrusu istenirse, evliliğin esasen aşkın gerçek başkalaşımı olduğunu. Burada refleksiyondan ve onun enkazından kendini kurtarmış evliliklerin üzerine hiçbir suretle gölge düşürmemek gerekiyor, ancak yapacak pek bir şey olmadığını da inkâr etmeyeceğim; diğer taraftan, hayranlığımı sakınacak kadar merhametsiz olmayacağım gibi, zamanın gidişatının bunu ekseriyetle zorunlu hale getireceği de unutulmamalı. Yine de, sonuncuya istinaden hatırlanması gereken bir şey var; her nesil ve o neslin her ferdi hayata bir ölçüde baştan başlar ve bu suretle, o dev girdaptan kaçınmak her biri için bireysel olarak mümkündür ve o kadarla da kalmaz, bir nesil diğerinden ders almak zorundadır ve her şeye karşın, refleksiyon bir nesli bu elim oyunda kullanınca, bir sonrakinin daha mutlu olacağı ihtimali mevcuttur. Ve hayat insanı daha ne acı verici kaoslara sürükleyecek olsa da, ben iki şey uğruna mücadele ederim; birincisi, evliliğin ilk aşkın mahvı değil başkalaşmış hali olduğunu, düşmanı değil dostu olduğunu göstermek üzere

üstlendiğim o muazzam vazife; ve ikincisi, ki diğer herkese ne denli önemsiz gelse de, benim için hayli önem taşır, kendi naçiz evliliğimin bana böyle bir anlam taşımış olduğunu göstererek, bu vazifeyi sürekli olarak layıkıyla yerine getirmek için güç ve cesaret elde etmek.

Ve ben şimdi bu incelemeyi yaparken, yazdığım kişi sensin diye keyiflenmeden edemiyorum. Evet, evlilik ilişkimi başka hiç kimseye açmayacağım ne kadar kesinse, seninle paylaşırken duyduğum kendinden emin keyif de o kadar kesin. Çekişen ve çabalayan düşüncelerinin içinde taşıdığın o devasa mekanizmanın gürültüsü ara sıra kesildiğinde, öyle sessiz anlar başlıyor ki, hiç şüphesiz insana ilk başta sessizliklerinden dolayı korkutucu geliyorlar ama kısa süre içinde oldukça güçlendirici olduklarını da gösteriyorlar. Bu yazının böyle bir anda eline ulaşmasını umut ederim ve insan o mekanizma çalışırken, istediği her şeyini sana nasıl gamsızca açabilirse, zira hiçbir şeyi o sırada duymazsın, ruhun durgun ve mesafeliyken de, her şeyini sana, kendini senin insafına terk etmeksizin anlatabilir. Kendimi sadece ben duyabileceğim için, sadece dilsiz doğaya bahsedebildiğim o kadından sana da bahsetmek istediğimden, ona çok şey borçlu olduğum kadından, bu arada, ilk aşk ve evlilik hakkında her şeyi ona açık açık anlatmayı gözüm kesebildiği için; zira o yardım elini uzatmasa, onca aşk ve çabanın ben nasıl üstesinden gelebilirdim? Ve o beni istemeye teşvik etmeseydi, acaba elimden ne gelirdi? Ve yine de gayet iyi biliyorum ki, bunu ona söyleseydim bana inanmazdı ve ben o zaman bir ihtimal yanlış bir şey yapar ve ona, engin ve pak gönlünü alt üst edip galeyana getirmek istediğimi söylerdim.

Şimdi ilk yapacağım şey kendimi ve özellikle seni, evliliğin ne olduğuna dair tanımlamalar içinde yönlendirmek. Besbelli ki gerçek kurucu unsur, yani töz aşktır ya da daha kesinkes altını çizmek istersen, erotik aşktır. Bu kaldırılır kaldırılmaz, birlikte yaşam ya sadece duyumsal arzuların tatmininden ibaret bir şey ya da herhangi bir amaca hizmet eden bir birlik,

bir ortaklık oluyor; ama aşk, ister batıl, ister maceraperest, ister şövalyelere özgü aşkı ya da ister o derinden ahlaki ve şevkli inançla derinden derine bereketlenmiş dinsel aşk olsun, tamı tamına kendi içinde sonsuzluk niteliğini taşıyor.

Her kurumda hain vardır, evlilik kurumunun da kendine has hainleri var. Tabii baştan çıkarıcıları kastetmiyorum; zira onlar mukaddes evlilik kurumuna giriş yapmış değil (bu incelememin eline, bu ifadeye gülümsemeyeceğin bir ruh hali içindeyken ulaşmasını umarım); boşanma yoluyla oradan çıkış yapmış olanları da kastetmiyorum; zira onlarda hiç olmazsa alenen asi olacak göz var; hayır, ben sadece fikren asi olanları kastediyorum, bunu fiilen gösterebilecek cesaretten yoksun olanları, öylece oturup, aşkın evliliklerini çoktan terk etmiş olmasından yakınan o sefil kocaları, senin bir zamanlar demiş olduğun gibi, her biri kendi evlilik hücresinde deli gibi oturmuş, zincirlere vurulmuş halde, zar zor hareket edebilen ve nişanlanmanın tatlılığını ve evlenmenin acılığını hayal eden o kocaları; senin gayet yerinde gözlemlediğin gibi, nişanlananlara habis bir zevkle teker teker mutluluk dileyenler güruhuna dahil kocaları. Gözüme nasıl da rezil göründüklerini ve sen böyle bir koca seni dert ortağı yaptığında, tüm dertlerini sana açtığında, mutlu ilk aşka dair tüm yalanlarını sayıp döktüğünde, senin sinsi bir yüz ifadesiyle ona: Tamam, başımı derde sokmamak için gözümü dört açacağım, dediğini ve seni bir *commune naufragium*'ın[1] içine sürükleyememesinin onu nasıl da daha içerlettiğini bana anlattığında, bunun beni nasıl keyiflendirdiğini sana tarif edemem. Sen, dört tatlı evlat sahibi ama onları Blocksberg'e[2] gönderse daha memnun olacak, müş-

---

1 (Lat.) Genel enkaz –çn.

2 Brocken olarak da adlandırılan, Kuzey Almanya'daki Harzen sıradağlarının en yüksek dağı (1141 m). Goethe'nin *Faust*'una göre, Sankt Hans akşamında (geleneksel bir kutlama olarak her yıl o akşam cadıları yakmak için açık havada büyük ateşler yakılarak kutlamalar yapılır; namı diğer "yaz dönümü arifesi;" cadılar Blocksberg'e uçar ve dağın tepesinde Cadılar Şabatı yapılır –çn.

fik bir aile babasından bahsederken ekseriyetle bu kocaları kastedersin.

Söylediklerinde bir gerçek payı olsa bu, erotik aşkla evlilik arasında bir ayrılığın varlılığını gösterirdi, yani o zaman erotik aşk bir zaman diliminde, evlilik bir diğer zaman diliminde yerleşik olurdu ama erotik aşkla evlilik arasındaki uzlaşmazlık devam etti ve çok geçmeden de erotik aşkın hangi zaman dilimine ait olacağı keşfedildi: nişanlılık, o nefis nişanlılık dönemi. Onlar bir tür kaba komedi hareketliliği ve iç kıpırtısıyla, nişanlılık günlerinin tadının ne olduğu üzerinde ileri geri cır cır ötmeyi iyi bilirler. İtiraf etmeliyim ki, ben nişanlılık döneminin o karasevdalı fingirdeşmelerinden hiç hazzetmemişimdir ve bu zaman dilimi ne kadar önemsenirse, bana denize girmeye niyetlenen birçok insanın suya atlamadan evvel dubalı köprüde bir ileri bir geri dolanarak, bir ellerini bir ayaklarını suya değdirerek, suyun bir çok soğuk, bir çok sıcak olduğunu düşünerek harcadığı zamanı hatırlatıyor. Şayet nişanlılık sahiden en nefis dönemse, böyle düşünenler haklıysa, neden evlenildiğini doğrusu anlamıyorum. Lakin evleniyorlar, hem de tüm olası küçük-burjuva titizliğiyle, tabii teyzeler ve yeğenler, yan komşular ve karşı komşular münasip bulunca, ki bu nişanlılığı en nefis dönem saymayı andıran bir mahmurluğun ve rehavetin aynısını ele veriyor. Ben işler hepten kötüleştiğinde, sadece olaya balıklama atlamaktan haz alan bu gözükara insanları daha bir tercih ederim. Ama yine de hareketlilik hiçbir zaman iri kıyım bir adamın kolları sevdiğine sıkıca ama yine de şefkatle, güçlüce ama yine de kadın bu kucaklaşmada kendini kesinlikle özgür hissedecek şekilde –Tanrı'nın gözü önünde varoluş denizine dalabilsin diye– sarıldığında olduğu kadar mükemmel, vicdanın titreyişleri hiçbir zaman o kadar ferahlatıcı, azmin tepkisi hiçbir zaman o kadar enerjik olmasa bile, bu da hiç yoktan bir şeydir.

Şayet erotik aşkla evlilik arasında böyle bir ayrılık geçerli olsaydı, tabii erotik aşkın ne olduğunu evliliğin ne ol-

duğunu bildikleri kadar az bilen bazı salakların ya da daha doğrusu hayvan gibi insanların boş kafalarını hariç tuttuğumuzda olurdu bu, işte o zaman evlilik ilişkisinin ve benim bu ilişkinin estetik yanını ya da evliliğin estetik bir Chladni deseni olduğunu gösterme girişimimin durumu kötü görünüyor demektir. Ancak böyle bir ayrılığın doğruluğuna dair ne gerekçe gösterilecek? Ya erotik aşkın zerre kadar korunamamasından dolayı olabilirdi, ki bu takdirde, zamanımızda sık sık kendini belli eden ve ayırt edici özelliği gelişmenin bir geriye gidiş ve yok oluş olduğunu düşünmek olan özgüvensizliğin ve ödlekliğin aynısı bizde de var demekti. Burada hemen şunu itiraf etmeliyim, böyle zayıf ve güçsüz, erkeksi olmadığı kadar kadınsı da olmayan erotik aşk (ki sen her zamanki inatçılığınla buna iki kuruşluk aşk demek isterdin) yaşam fırtınasının tek bir esintisine bile karşı koymayı beceremezdi, ama bu, erotik aşk ve evlilik açısından, her ikisi de sağlam ve doğal durumda oldukları takdirde, hiçbir netice doğurmazdı. Ya da evliliğin kurulmasıyla devreye giren etik ve dinsel unsurların birbirleriyle birleşemeyecek ölçüde erotik aşktan farklı olduklarının belli olmasından dolayı olabilirdi, ki o zaman erotik aşk, eğer kendi kendine yetmesine ve yalnız kendine güvenmesine müsaade edilse, büyük ihtimalle hayat mücadelesini galip olarak sürdürebilirdi. ama bu bakış açısı meseleyi alıp ya dolayımsız aşkın denenmemiş pathosuna ya da yarışı kendi gücüyle kazanabileceğine inanan tikel bireyin ruh haline ve hevesine geri götürüyor. Evliliği alt üst edenin etik ve dinsel unsurlar olduğu şeklindeki bu son tespit ilk bakışta, üstünkörü bir gözlemi kolayca yanıltabilecek belirli bir yiğitlik sergiliyor ve ne kadar beyhude olsa da, onda ilk baştaki bütün o perişanlıktan tamamen farklı olan kendine has bir yücelik var. Bunu daha sonra tekrar ele alacağım ve hem de özellikle; zira senin şahsında bir dereceye kadar böylesi yanlış yargılara bulaşmış o tanrıtanımazlardan birini görmemiş olsaydım, mütecessis gözlerim beni fazlasıyla yanıltabilirdi.

Evliliğin tözü erotik aşktır; ama hangisi ilktir, erotik aşk mı ilktir, yoksa evlilik mi ilktir de, erotik aşk onun ardışığıdır? Bu son bakış açısı dar görüşlü akılcı tipler arasında pek rağbet görmemiş, cin fikirli babalarca ve deneyim sahibi olduklarını düşünen ve zarar ve ziyan tazminatı olarak çocuklarının da deneyim kazanması gerektiği konusunda ısrarcı olan daha da cin fikirli analarca nadiren vaaz edilmiştir. Bu, birbirine en ufak bir sempati duymayan iki kumruyu ufacık bir kafese tıkıp, araları elbette düzelir diye düşünen kumru meraklılarının da kazanması gereken bir bilgeliktir. Bu bakış açısı öylesine dar görüşlüdür ki, bundan sadece bütünlük açısından ve de ne kadar çok şeyi feda ettiğini sana hatırlatmak için değindim.

Sonuç olarak, erotik aşk ilki oluyor. Lakin erotik aşk, daha önce işaret edildiği gibi öylesine kırılgan bir tabiata sahip ki, bu tabiat ne kadar gayritabii ve şımartılmış da olsa, gerçekle temas kurmayı katiyen kaldıramıyor. Burada yeniden daha önce değinilen noktaya dönmüş oluyorum. Nişanlılık o zaman burada anlam kazanmışa benziyor. Hiçbir gerçekliğe sahip olmayan bir erotik aşk, sadece olasılığın şekerli ekmeğiyle besleniyor. İlişkinin, gerçeğin gerçekliğiyle [Virkelighedens Realitet] bir ilgisi yok, hareketleri içerikten yoksun, mütemadiyen aynı "manasız, karasevdalı el kol hareketleriyle" sürüp gidiyor. Nişanlıların önemsiz oldukları ölçüde, bu sadeceyapmacık hareketler onlara bir o kadar daha zahmet verse ve tüm güçlerini tüketse de, onlar evliliğin ağırbaşlı kalıbından sakınmaya bir o kadar daha can atacak. Çünkü nişanlılık bu bakımdan zorunlu bir gerçeklikten yoksun olduğu kadarıyla, evlenmeye cesaret edemeyenler için mükemmel bir çıkış yolu olurdu. Belki de her tür olasılıkta aşırı gergin olabilir, belirleyici adımı atmak istediklerinde, daha yüksek bir güçte yardım aramak ve bu suretle kendilerine ve daha üstün olana teslim olmak için şiddetli bir istek duyarlardı; bunu kendilerine karşı şahsi sorumluluklarını vazife edinme, daha üstün olana karşı da kilisenin kutsa-

masını kaytarmama yoluyla yerine getirirlerdi, ki o takdirde fazlaca bir huşu içinde yine aşırı kıymet biçmiş olurlardı. Burada tekrardan, erotik aşkla evlilik arasında bir bölünme meydana geliyor, hem de en ödlek, en çelimsiz, en kadınsı kalıbıyla. Ama böyle bir ucube yoldan çıkaramaz; onun erotik aşkının erotik aşkla hiçbir alakası yoktur, ahlaklı ifadesine evlilikte sahip olan duyumsal *moment*'ten mahrumdur, erotiği o ölçüde etkisiz hale getirir ki, böylesi bir nişanlılık erkek erkeğe bile olabilirdi. Lakin, böyle bir ayrılığı korumak istemesine karşın, duyumsal olanı öne sürer sürmez, derhal daha önce betimlenmiş olan yönelimlere geçiş yapar. Nasıl bakılırsa bakılsın böylesi bir nişanlılık sakildir; dinsel bağlamda da sakildir, zira Tanrı'yı aldatma, onun yardımına ihtiyaç duyulmadığı farz edilen bir şeye sinsice yanaşmay ve Tanrı'dan sadece işlerin başka türlü iyi gitmeyeceği hissedildiğinde medet ummaya kalkışmaktır.

Bu durumda, evlilik erotik aşka sebebiyet vermez, aksine onu varsayar ama geçmiş olarak değil mevcut olarak varsayar. Ancak evlilik bir etik ve dinsel *moment*'e sahiptir ama erotik aşk buna sahip değildir; evlilik bundan dolayı teslimiyete dayanır ama erotik aşk buna dayanmaz. Şöyle ki, her insanın hayatta çifte devinimden[1] geçtiğini farz edecek olsak, ilk önce, erotik aşkın ait olduğu, pagan diyebileceğim bir devinimden ve ondan sonra, dışavurumu evlilik olan Hıristiyan devinimden – eğer ki kişi erotik aşkın Hıristiyanlığın dışında bırakılması gerektiğini söylemeye isteksizse, o zaman erotik aşkın evlilikle birleştirildiğinin gösterilmesi gerekir. Laf açılmışken aklıma gelen bir şey var; eğer alakasız biri bu yazımı görseydi, herhalde böylesi bir meselenin bu kadar rahatımı bozmasına çok şaşırırdı. Neyse, ben de zaten sadece senin için yazıyorum ve senin gelişiminin öyle bir tabiatı var ki, sen enine boyuna zorlukları anlarsın.

---

1 *Bkz.* Søren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev. Nur Beier, Pinhan Yayıncılık (İstanbul, 2017), s. 2, 31, 94 –çn.

Velhasıl, öncelikle erotik aşkı bir inceleyelim. Burada tekelime alacağım tabir, senin ve dünya alemin alayına rağmen benim için daima harikulade bir anlam taşımıştır: İlk aşk. (Ama inan ki baş eğmeyeceğim, herhalde sen de eğmeyeceksin ve eğer öyleyse bu yazışmamızda alışılmadık bir nispetsizlik olacak.) Ben bu tabiri kullanırken hayattaki en harikulade şeylerden birini düşünüyorum, sen kullanırken gözlemlerinin bütün ağır topları ateşe geçiyor. Ayrıca bu tabirin benim açımdan hiçbir gülünçlüğü yok ve doğrusunu söylemem gerekirse, senin saldırılarına onlara sadecegörmezden geldim diye tahammül edebildiğim için, bana göre, herhangi biri için muhtemelen olabileceği gibi bir hüznü de yok. Bu hüznün marazi derecesinde olması gerekmiyor; zira marazi olan daima sahte ve yalan olandır. Bir insanın ilk aşkta şansının ters gitmiş olması güzel ve sağlıklıdır, acısını öğrenmiş ve buna rağmen o ilk aşka olan inancını korumuş olması güzeldir, yıllar boyunca zaman zaman onu capcanlı anımsaması güzeldir ve ruhu kendini daha yüce bir şeye adamak için öyle bir hayatı bir anlamda terk edecek kadar sağlıklı olsa dahi, hiç kuşkusuz mükemmel olmasa da o denli harikulade olmuş bir şeyi bilahare hüzünle hatırlaması güzeldir. Ve bu hüzün, tüm böylesi çocuklukların, koro başı Basil'in[1] kendisinin, sağlık olduğunu sandığı ancak en kemirici hastalık olan şeytani dirayetin kitabını çoktan kapatmış o yavan aklıselimlikten çok daha sağlıklı ve harikulade ve asildir; zira bir insan bütün dünyayı kazanmış ama kendi ruhuna zarar vermişse bu neye yarar? "İlk aşk" tabiri benim için katiyen hüzün içermiyor, ya da her halükârda azıcık bir tatlı hüzünle harmanlanmış; o benim için bir parola ve her ne kadar yıllardır evli bir erkek olsam da, hâlâ ilk aşkın zafer sancağı altında savaş verme şerefine nailim.

Ama senin için, "ilk" kavramı, taşıdığı önem, bunun abartılması veya azımsanması gizemli bir dalgalanma. Bir bakıyorsun, sadece ve münhasıran ilk'ine kendine kaptırı-

[1] W. A. Mozart'ın *Figaro'nun Düğünü*'nden (1786) bir karakter –çn.

vermişsin. Onda yatan yoğun enerjiyle öyle bir aşılanmışsın ki, yegâne istek duyduğun o. Öylesine akkorlaşmış ve alev alev, öylesine şehvet dolu, öylesine hülyalı ve bereketli, bir yağmur bulutu gibi öylesine ağır, bir yaz esintisi gibi öylesine ahestesin ki; kısacası, sen Jüpiter'in sevgilisini bir bulutun ya da bir yağmurun içinde ziyaret etmesinin ne demek olduğunu tüm canlılığıyla tasavvur edebilirsin.[1] Mazi unutulmuş, tüm sınırlar kaldırılmış. Gitgide yayılıyorsun, bir yumuşaklık bir esneklik hissediyorsun, her bir eklemin esnekleşiyor, her bir kemiğin kas teli gibi bükülüyor. Tıpkı bir gladyatörün bedenini tam olarak kontrol altına almak için onu gerip esnettiği gibi, herkes de onun bu suretle tüm gücünü tükettiğini sanıyor olmalı, lakin bu şehvani işkence onun kuvvetini hakkıyla kullanabilmesinin başnoktasını oluşturuyor. Şimdi sen de mükemmel kabulün katıksız şehvetinden tat alma dönemindesin. En belli belirsiz bir dokunuş bu görünmez engin tinsel bedeni baştan aşağı titretmeye yeter. Sık sık hakkında düşüncelere daldığım bir hayvan var: Denizanası. Bu jelimsi kütlenin yayılıp nasıl tepsi gibi dümdüz olduğuna ve sonra suda ağır ağır bir alçalıp bir yükseldiğine hiç dikkat ettin mi? Öyle sessiz ve sakindir ki, insan üzerine basabileceğini sanır. Sonra avının yaklaştığını fark eder ve kendi etrafına kapanır, torba olur ve son hızla alçalır, daha ve daha derinlere ve bu hızla avını kapıp içine çeker – ama torbasının içine değil; zira bir torbası yoktur, kendi içine çeker; zira o kendi bir torbadır ve zaten başka da bir şey değildir. Kendini o derece kasabilir ki, nasıl gevşeyip yayılabildiğini insanın aklı almaz. Sen de aşağı yukarı böylesin ve seni kıyaslayacak daha latif bir hayvan bulamadığım için beni bağışlamalısın, aynı şekilde, kendinin bir torbadan başka bir şey olmadığı düşüncesiyle gülümsemeden edemediğin için de. Şu halde, sen böylesi anlarda ilk'in ardına düşüyorsun, tek istediğin o, ilk'in habire geri dönmesini iste-

[1] Roma mitolojisinde, Jüpiter (Yun. mit. Zeus) gönlünü verdiği Danae'ye bir altın yağmuru içinde gelir ve onu hamile bırakır –çn.

menin bir kendinle-çelişme olduğu ve senin bu açıdan, ya katiyen ilk'e erişmemiş olman gerektiği ya da ilk'e gerçekten sahip olmuş olduğun ve gördüğün, keyif aldığın şeyin boyuna o ilk'in bir yansımasından ibaret olduğu aklının ucundan bile geçmeksizin. Bu suretle şu da gözlemlenmiş oluyor; ilk olarak, onu adamakıllı aradığın ve kendi icraatından medet umduğun takdirde, bizzat ilk'in haricindeki bir başka şeyde de mükemmelen mevcut olabileceğini sanıyorsan, yine bir yanlış anlama içindesin, zira sen hiçbir zaman doğru yönde icraat göstermedin.

Bir bakıyorsun bu sefer öylesine soğuk, bahar rüzgârı gibi öylesine sert ve ısırıcı, kırağı gibi iğneleyici, ilkbahar havasının genelde olduğu gibi öylesine idraken şeffaf, olabildiğince kupkuru ve verimsiz, bencilcesine kan dondurucu ki. Bir insan sen o durumdayken incinip de sana ilk'ten, ondaki harikuladelikten, hatta belki de kendi ilk aşkından bahsedecek olsa, resmen huysuzlaşırsın. Ve o anda, ilk olan hepsinin en gülüncü, en saçması oluverir, bir neslin diğerini teşvik ettiği yalanlardan birisi olur. Sen bir Hirodes[1] misali bir çocuk cinayetinden öbürüne atılırsın. O zaman ilk'ine bu şekilde sımsıkı yapışmanın ödleklik olduğundan ve erkekliğe yakışmadığı, doğrunun bahşedilende değil, elde edilende yattığı hakkında nasıl uzun uzadıya konuşacağını iyi bilirsin. Bir keresinde böyle bir ruh hali içinde bana uğradığını hatırlıyorum. Her zaman yaptığın gibi, piponu doldurdun, en yumuşak koltuğa geçip oturdun, bacaklarını bir iskemleye uzattın, kâğıtlarımı karıştırdın (onları elinden aldığımı da hatırlıyorum) ve sonra da ilk aşk ve ilk her şey, hatta "okulda yediğim ilk dayak"[2] üzerine bile –o dayağı sana atan hoca kadar iz bırakıcı şekilde vurmasını bilen bir başkasını

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 2:16, "Hirodes, yıldızbilimciler tarafından aldatıldığını anlayınca çok öfkelendi. Onlardan öğrendiği vakti göz önüne alarak Beytlehem ve bütün yöresinde bulunan iki ve iki yaşından küçük erkek çocukların hepsini öldürttü." –çn.

[2] Christer Wilster, "Studentervise," *Digtninger* (Kopenhag, 1827), s. 38 –çn.

tanımadığın şeklinde bir ek açıklama da yapmıştın– ironik bir methiye düzdün; sonra ıslıkla o şarkıyı söyledin, ayaklarını uzattığın sandalyeye bir vurup odanın öbür ucuna gönderdin ve çıkıp gittin.

İnsan bu gizemli kelimenin ardında ne yattığına dair bir açıklamayı senden boşuna bekler: İlk, bu dünyada oldum olası muazzam bir anlam taşımış ve bundan böyle de tüm zamanlarda taşıyacak bir kelime. Bu kelimenin tikel birey için ne anlam taşıdığı, esasen onun tüm tinsel durumu açısından belirleyicidir, aynı şekilde, hiçbir anlam taşımaması da ruhunun duygulanmaya ve daha yüksek olanca duygulandırılmaya ve baştan aşağı titretilmeye yatkın olmadığını göstermek için yeterlidir. Lakin, ilk'in kendi hesabına anlam kazandığı kişilerin önünde iki yol vardır. Şöyle ki, ilk ya geleceğin vaadini içerir ve motive edicidir, sonsuz bir dürtüdür, ki bu yoldakiler bahtiyar kişilerdir; ilk, onlar için hali hazırdakinden başka bir şey değildir, ama mevcut olan ilk olanı mütemadiyen gözler önüne serer ve yeniden canlandırır. Ya da ilk, bireyi bireyin içinde motive etmez, ilk'teki güç, bireye çekici gelen güç değildir, itici gelen güçtür, kendinden iten şey halini alır. Bu yoldakiler bedbaht kişiliklerdir, kendilerini "ilk"den gitgide uzaklaştırırlar.

Fikir tarafından harekete geçirilen tüm insanlar "ilk" tabirine kutsal bir kavram yükler ve genel olarak da "ilk"in en nafile anlamı nispeten alçak bir katmana ait olan şeylere uygulanır. Sen bu itibarla, örnek bakımından epey zenginsin, ilk düzeltme, ilk kez giyilen yeni elbise vs. Bir şeyin tekrarlanabilmesi olasılığı ne kadar fazlaysa, "ilk" bir o kadar anlam yitirir, olasılık ne kadar azsa, bir o kadar anlam kazanır ve diğer taraftan, ilk, kendini ilk kez dışa vururken ne kadar anlam taşırsa, tekrarlanabilme olasılığı bir o kadar azalır. Ve hatta sonsuz bir şey ise, o zaman tekrarlanabilme olasılığı tümüyle ortadan kalkar. Dolayısıyla insan ilk aşkından bir daha hiç tekrarlanamayacakmış gibisinden, bir nebze hüzünlü bir içtenlikle bahsedince, bu hiçbir şekilde o

aşkı küçümsemek olmaz, onu ebedi güç olarak derinlemesine övmek olur. Şu halde, kalemle değil zihinle küçük bir felsefi çalım yapmak istersek; Tanrı sadece bir kez ete kemiğe bürünmüştür ve bunun tekrarlanacağını beklemek boşuna olur. Paganizmde sıklıkla olabiliyordu bu ama sadece gerçek bir tecessüm olmadığından dolayıydı. Böylelikle, insan sadece bir kere doğar ve tekrardan doğma olasılığı hiçbir surette yoktur. Ruh göçü doğumun taşıdığı anlamı hafife alır.

Ne demek istediğimi birkaç örnekle daha ayrıntılı açıklamak istiyorum. İlk yeşillenmeyi, ilk kırlangıcı bir tür teşrifatla selamlarız. Ancak bunun nedeni bizim ona atfettiğimiz kavramdır; yani burada ilk'te müjdelenen, ilk'in kendisinden farklı bir şeydir, ilk tikel kırlangıç. Habil'i öldüren Kabil'i resmeden bir bakır oyma vardır. Arka planda Adem'le Havva görülür. Bu oyma baskının kendisi bir değere sahip mi değil mi ona ben hüküm veremem de, baskıdaki imza daima ilgimi çekmiştir: *prima cædes, primi parentes, primus luctus.*[1] Burada ilk'in yine derin bir anlamı var ve burada bizzat ilk'in üzerine kafa yorarız ama bu yine de özden ziyade zamana ilişkindir, zira bütünün ilk'le tespit edildiği sürekliliği göremeyiz. (Bütün burada tabiatıyla soydan soya aktarılan günah olarak anlaşılmalı.) İlk günahı Adem'le Havva'nın düşüşü olarak düşünseydik düşünce daha ziyade sürekliliğin üzerine çekilirdi, lakin kötülüğün doğasında süreklilik olmadığına göre,[2] bu örneği neden kullanmadığımı kolayca anlayacaksındır.)

Bir örnek daha. Bilindiği üzere, Hıristiyan alemindeki katı mezheplerin birçoğu Tanrı'nın inayetindeki kayıtlamaları İbraniler'de denilene[3] dayanarak kanıtlamak istemişti,

---

1 (Lat.) İlk cinayet, ilk ana baba, ilk acı –çn.

2 *Bkz.* Søren Kierkegaard, *Begrebet Angest* (*Kaygı Kavramı*), § 3 Masumiyet kavramı –çn.

3 Kutsal Kitap, İbraniler 6:4-6. "Bir kez aydınlatılmış, göksel armağanı tatmış ve Kutsal Ruh'a ortak edilmiş, Tanrı sözünün iyiliğini ve gelecek çağın güçlerini tatmış oldukları halde yoldan sapanları yeniden tövbe edecek duruma getirmeye olanak yoktur. Çünkü Tanrı'nın Oğlunu âdeta yeniden çarmıha geriyor" –çn.

burada, bir kere aydınlatılmış olanlar yoldan sapınca, onları bir daha tövbe edecek duruma getirmenin olanaksızlığından bahsedilir. İlk, derinlikli anlamını burada kazanmış oldu. Bu ilk'de, hikmetli Hıristiyan ruhu kendini açığa vurmuş oldu ve bunda hata edene gelince, o kaderine terk edildi. Lakin burada, sonsuz olan, zamansal niteliklerin içine haddinden fazla çekilmiş oluyor. Yine de bu örnek, ilk'in bir bütün, bütün bir öz olduğuna ışık tutmaya yardımcı olabilir. Ama şimdi, ilk'te ima edilen zamansalla sonsuzun bir sentezine dayanıyorsa, o zaman yukarıda ileri sürdüğüm her şey geçerliliğini korur gibi görünür. Bütün, ilk'te *implicite*[1] ve *κατα κρυψιν*[2] olarak mevcuttur. O halde, şu kelimeleri yine kullandığım için mahcubiyet hissetmiyorum: İlk aşk. Zira bahtiyar kişilikler için ilk aşk bir o kadar da ikinci, üçüncü, sonuncudur, ilk aşk burada sonsuzluğun niteliğine sahiptir; bedbaht kişilikler için ilk aşk anlıktır, zamansallığın niteliğini alır. Bir öncekiler için ilk aşk, öyleyken, bir şimdide olma durumudur; halbuki bunlar için, öyleyken, geçmişte olma durumudur. Bahtiyar kişiliklerde refleksiyon da varsa ve bu refleksiyon aşktaki sonsuzluğa yönelikse, o zaman bu, aşkın bir takviyesi olur; refleksiyon zamansal üzerindeyse, o zaman bu, aşkın yıkımı olur. O halde, kim ki zamansal olarak tefekkür eder, bu yüzden, söz gelişi, ilk buse geçmiştir (Byron'ın kısa bir manzumede dile getirdiği gibi),[3] sonsuz olarak tefekkür eden içinse, o sonsuz bir olasılıktır.

Aşk üzerine, ilk üzerine vaazımız bu kadar. Şimdi *ilk aşkı* daha yakından incelemeye geçiyorum. Yalnız ondan önce, karşılaşmış olduğumuz o küçük tezatı hatırlamanı senden istirham ederim: İlk aşk bütün bir öze sahiptir; bu şu açıdandır ki onu ele geçirmek en isabetli olarak görünür ve sonrasında bir ilk aşktan bir başka ilk aşka geçer. Ancak in-

---

1 (Fr.) Dolaylı olarak –çn.

2 (Yun.) Kriptik, gizlice –çn.

3 George Gordon (Lord) Byron, "The First Kiss of Love," *Hours of Idleness; Works*, s. 8 –çn.

san ilk aşkı bu şekilde hiçe sayınca, o yok olur ve insan ikinciyi de yakalayamaz. Ancak ilk aşk sadece ilk değil midir? Evet öyledir ama insan öz üzerinde tefekkür edince, sadeceo takdirde içinde kalır; peki ya insan orada kaldı diye, bu bir ikinci aşk mı olur, hayır, insanın sadece orada kalması dolayısıyla sonsuzluk üzerinde tefekkür edilince, o ilk olur.

Artık kendine bir hayat arkadaşı bulmak için yollu yolunca etrafına göz atma veya araştırmaya girişme çağına (belki de bir gazete vasıtasıyla) girdiğini sanan böylesi kör cahiller kendilerini ilk aşktan kesinen mahrum etmiş olur, böylesi bir cahilin içinde bulunduğu evreyi ilk aşka hasıl olmadan evvel dikkate alınamayacağı gayet aşikârdır. Eros'un böyle bir kişiyi aşka düşürme muzipliğinde bulunacak kadar cömert olabilmesinin yeterince cömert olduğu hiç kuşkusuz akla yatkın gelir; zira bir insana en yüce dünyevi bahtiyarlığı bağışlamak her halükârda fevkalade bir cömertliktir ve ilk aşk daima öyledir, bahtsız olsa bile; ancak bu daima bir istisna olarak ve kişinin bir önceki evresi de bir o kadar az aydınlatıcı olarak kalır.

İnsan müziğin vaizlerine inanacak, ki onlar muhtemelen en güvenilir olanlardır ve onların arasında Mozart'a da kulak asacak olsa, o zaman ilk aşktan bir önceki evre herhalde en iyi şekilde, aşkın gözünün kör olduğu hatırlatılarak tanımlanabilirdi. Kişi adeta kör olur ve bu neredeyse gözle görülebilir, kişi kendi içine gömülür, kendi içinde kendi sezgisini sezer ama dışarıdaki dünyaya doğru bakmak için de durmadan emek harcar. Dünya onun gözlerini kamaştırmıştır ve o yine de gözlerini dışarıya, dünyaya diker. Bu, Mozart'ın *Figaro*'da uşak karakteriyle tasvir ettiği o hayalperest ve yine de arayış içindeki evredir, zihinsel olduğu kadar duyumsaldır da.

Bunun aksine, ilk aşk mutlak bir uyanış, mutlak bir seziştir ve ona karşı hata etmemek için sabit tutulmalıdır. Muayyen bir gerçek nesneye doğru yönelir, onun için sadece bu nesne vardır, diğer hiçbir şey var olmaz. Bu tek nesne belir-

siz hatlar içinde var olmaz, belirgin bir canlı varlık olarak vardır. Bu ilk aşk, içinde bir duyumsallık, bir güzellik *moment*'i taşıyor olsa da sadece duyumsal değildir. Duyumsal olan ilk kez refleksiyonla ortaya çıkar, lakin ilk aşk refleksiyondan yoksundur ve bu nedenle sadece duyumsal değildir. Bu ilk aşkın gereksinimidir. Sonsuz olan her şeyde olduğu gibi, onda kendisini geriye doğru sonsuzlukta konumlandırmanın ve sonsuzluğa ilerlemenin ikiliği vardır. Şairlerin öteden beri öyle harikulade övgülerle göklere çıkarmış olduğu hakikattir ki bu, âşıklara da sanki birbirlerini çok uzun zamandır seviyormuş gibi gelir, hatta birbirlerini daha ilk kez gördükleri anda bile. Bu, dokunulmaz şövalye vefasında yatan hakikattir, hiçbir şeyden korku duymaz, herhangi bir ayırıcı güç düşüncesiyle endişelenmez.

Ama tüm aşklar özü itibarıyla nasıl ki özgürlük ve zorunluluk birliğiyse, bu da tıpkı öyledir. Kişi kendini bu zorunluluk içinde özgür hisseder, onun içinde tüm kişisel enerjisini hisseder, olduğu her şeye onun içinde sahip olduğunu hisseder. Bu yüzdendir ki, bir insanın hakikaten âşık olup olmadığı her zaman açıkça görülebilir. Onda ömür boyu sürecek bir başkalaşım, bir ilahlaştırma vardır. Onda aksi durumda dağılacak her şeyin bir birliği vardır, o bir tek ânın içinde her zamankinden daha genç ve daha yaşlıdır, o yetişkin bir erkektir ve yine de toy bir delikanlıdır, evet, hatta çocuktur, o güçlüdür ve yine de öyle güçsüzdür ki, dediğim gibi, tüm yaşamı boyunca yankılanacak bir harmonidir. Bu ilk aşkı yeryüzündeki en harikulade şeylerden birisi olarak göklere çıkaracağız ama yolumuza devam etme, ona yeni ve farklı bir şey deneme fırsatı verme cesaretinden de kendimizi yoksun bırakmayacağız.

Ancak bizi burada esasen ilgilendiren şey bu değil. Ve daha burada, bilahare ilk aşkla evlilik arasındaki ilişkiye istinaden tekrar ortaya çıkacak olanıyla aynı türden bir şüphe uyanabilirdi. Dindar olarak yetiştirilmiş bir kişi her şey için Tanrı'ya başvurmaya, her sonlu ilişkiyi Tanrı fikrinden

geçirip doygunlaştırmaya ve bu suretle onu kutsayıp yüceltmeye alışmıştır. (Bu yorum haliyle burada dolaylı oluyor.) Sonuç olarak, böylesi duyguların Tanrı'ya danışmadan bilinçte ortaya çıkmasına meydan vermek de insana mantıksız gelebilir ama Tanrı'ya danışıldığı takdirde ilişki değişime uğrar. Bu noktada, zorluğu bertaraf etmek nispeten daha kolaydır; zira hayrete düşürmek tam da ilk aşka has bir şeydir ve hayretin meyvesi isteksizdir, onun için de Tanrıdan öğüt almanın nasıl mümkün olduğu üzerinde fikir yorulmaz. Söz konusu olabilecek tek şey bu duyguda kalışa istinaden olabilirdi ama bunun yeri haliyle daha sonraki bir mütalaadır. Yine de, bu ilk aşkı daha Tanrıyla aşina olmadan önce görüp davranmak mümkün olamaz mıydı?

Burada, belirleyici rolün henüz özgürlük niteliğine erişmemiş olan kişiden başka birine veya başka bir şeye yüklendiği evliliklere kısaca değinmek isterim. Bunun üzücü bir formuyla, kişi aşkının nesnesini tahrik etmek için çare olarak büyü veya bu neviden marifetlerle doğa güçleriyle ilişki kurmaya başvurduğunda karşılaşırız. Daha asil bir formuyla da dar anlamda dini evlilik denebilecek durumlarda karşılaşılır. (Bu evlilik tabiatıyla aşkta dinsel olandan yoksun değildir ama erotik *moment*'e de sahiptir.) Dolayısıyla söz gelişi İshak tam bir tevazu ve inançla, kendine kimi zevce seçeceğini Tanrı'ya bıraktığında ve kaderi Tanrı'nın emin ellerinde olduğu için duyduğu güvenle, kendi aramak yerine uşağını gönderdiğinde,[1] bu şüphesiz çok güzeldir, ancak yine de erotiğe hakkı gereğince verilmemiş olur. Lakin burada şunu hatırda tutmak lazım; Yahudilerin Tanrısı ne denli soyut olmuşsa olsun, yine de Yahudi halkına ve özellikle bunların arasındaki seçkin kullarına tüm hayat koşullarında öyle yakındı ki, bir tin olsa dahi, dünyevi meseleleri dert etmeyecek kadar tinsel değildi. Bu nedenle, İshak Tanrı'nın ona genç ve güzel ve halkın saydığı ve her bakımdan sevecen

[1] Kutsal Kitap, Yaratılış 24: 1-67 –çn.

bir eş seçeceğinden herhalde bir ölçüde emin olmaya cesaret edebilirdi ama erotikten yine de yoksun kalırdık ve bu, İshak Tanrı'nın bu seçkin kulunu gençliğin tüm ihtirasıyla sevmiş olsa dahi böyle kalırdı. Özgürlük eksik olurdu.

Buna karşın, Hıristiyanlıkta ara sıra da olsa belirsiz, lakin tam da bu belirsizlik ve muğlaklık nedeniyle çekici olan erotik ile beraber, neredeyse çocukça bir hürmet kadar, cesur ve küstahça bir sululuğa da sahip olan dinselin bir karışımıyla karşılaşırız. Tabii bununla daha çok Katoliklikte karşılaşılır ve bizde de en saf haliyle ayak takımı arasında görülür. Düşün bir (ve biliyorum ki bunu büyük bir zevkle yaparsın; zira bu bir durumdur), küçük bir köylü kızı, bir çift göz, küstah ama yine de âcizane bir şekilde saklanmış göz kapaklarının ardına, kız kanlı canlı ve daha henüz serpiliyor ve yine de ten renginde öyle bir şey var ki, hastalık değil, daha yüksek bir sağlık, bu kızı bir Noel gecesinde düşün; odasında yalnız; vakit geceyarısını çoktan geçmiş ve yine de uyku firarda, halbuki sair zamanda onun sadık ziyaretçisidir, kız rahatlatıcı tatlı bir heyecan hisseder, pencereyi aralar, sessiz yıldızlarla yapayalnız, sonsuz boşluğun içini seyreder; küçük bir iç çekiş yüreğini hafifletir, pencereyi kapatır; her an sululuğa dönüşme olasılığı olan bir vakar içinde dua eder:

Ey sizler, üç bilge kral,[1]
Lütfedin bu gece de göreyim,
Kime sofra kuracağım,
Kime döşek yayacağım,
Kimin adını alacağım,
Kime gelin olacağım,[2]

---

[1] İncil'deki bir anlatının kahramanları: Gaspar, Melkior ve Baltazar –çn.

[2] Eski bir Danimarka halk şarkısından alıntı. *"Jeg beder jer hellige Konger tre,"* Just Matthias Thiele, *Danske Folkesange,* I-IV (Kopenhag, 1819-23) –çn.

ve memnun mesut, yatağa atlar. Doğrusunu söylemek gerekirse, o üç bilge kral eğer bu kızla ilgilenmediyse ayıp onlara ve kızın kimi istediğini kimsenin bilmediğini söylemek kâr etmez; bunu pekâlâ da bilen vardır; en azından, büyük ihtimalle kız kendi şöyle böyle bilir.

Böylece ilk aşka geri dönüyoruz. Bu, özgürlük ve zorunluluk birliğidir. Kişi karşı konulmaz bir güçle bir başka kişiye doğru çekildiğini hisseder ama tam da burada özgürlüğünü hisseder. Evrenselle tikel oluşturduğu bir bütünlüktür, tikel olarak evrensele sahiptir, hatta tesadüfi olanın sınırına gelecek kadar. Ancak buna refleksiyonun gücü sayesinde sahip değildir, dolayımsız olarak sahiptir. İlk aşk bu itibarla ne kadar belirliyse, bir o kadar sağlıklı, gerçekte bir ilk aşk olma olasılığı bir o kadar büyüktür. Karşı konulmaz bir güçle birbirlerine doğru çekilirler ve yine de burada özgürlüğün tümüyle tadını çıkarırlar. Şimdiki halde elimde katı yürekli babalar, evvela hakkından gelinecek sfenksler yok, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar servetim var (zaten roman yazarları ve sahne oyunu yazarları gibi, dünya alemi, âşıkları, okurları ve seyircileri bezdirme pahasına boşa vakit harcama vazifesi de üstlenmişliğim yok) bırakalım da Tanrı adına bir araya toplansınlar. Görüyorsun ki soylu babayı oynuyorum ve bu hakikatte bizatihi fevkalade güzel bir rol de, biz onu sık sık öyle gülünç durumlara sokmamış olsaydık. Baba rolüne uygun olarak eklediğim şu küçük tabir de herhalde gözünden kaçmadı: Tanrı adına. İlk aşkın ne olduğunu belki hiç öğrenmemiş ya da çoktan unutmuş olan bu ihtiyarı bunun için bağışlarsın herhalde; ama ilk aşka hâlâ düşkün olan gençten erkekler bunu önemsemeye kalktığında, belki hayrete düşüyorsundur.

Velhasıl ilk aşk kendiliğinden olan, özgün güven duygusuna tümüyle sahiptir, hiçbir tehlikeden korkmaz, dünyalara meydan okur ve tek dileğim şu; umarım bunda *in casu* olduğu gibi hiçbir zaman da bir sıkıntıyla karşılaşmaz; zira ben yoluna hiçbir engel koymam. Belki de bu suretle ona

hiçbir hayrım olmuyor ve insan şöyle enine boyuna bir düşününce, bu yüzden gözden bile düşmüş olabilirim. Kişi ilk aşkta muazzam bir güce sahiptir ve dolayısıyla dirençle karşılaşmak, etrafta ince dalcıklardan başka bir şey olmayan kumluk bir yörede kayaları bile delebilen kılıcını eline almış yürekli şövalye için olduğu kadar tatsız değildir. Yani o zaman, ilk aşk yeterince güvendedir, desteğe ihtiyacı yoktur, desteğe ihtiyacı olacak olursa, şövalye bunun artık ilk aşk olmadığını söyler. Bu da zaten yeterince net görünür, ancak bir çemberin içine girmiş olduğu da besbellidir. Aşkta soyut bir *an-sich*[1] olarak takılıp kalmasının romantik aşkın kusuru olduğunu ve gördüğü ve dilediği bütün tehlikelerin sadece dışsal, tamamen aşka yabancı olduğunu yukarıda görmüştük. Ayrıca, tehlikeler diğer taraftan, içten geldiğinde meselenin daha da zorlaştığını hatırlatmıştık. Lakin şövalye buna tabiatıyla şöyle cevap verirdi: Evet tam da öyle, 'geldiğinde', peki ama bu nasıl mümkün olacaktı ve zaten mümkün olsaydı, o artık ilk aşk olmazdı. Görüyorsun ki, bu ilk aşk hiç de öyle kolay bir mesele değil.

Burada şunu hatırlatabilirim; refleksiyonun sadece imha etmek zorunda olduğunu farz etmek bir yanlış anlama olurdu, o bir o kadar da iflah eder. Ama asıl göstermek istediğim şey ilk aşkın evlilikte kalıcı olabileceğiydi, dolayısıyla yukarıda şöyle bir dokunduğum şeyin, yani onun daha üst bir eş merkezliliğe özümsenebileceğinin ve bunun için şüpheye hâlâ gerek olmadığının şimdi daha yakınen üstünde durmak istiyorum. Sonrasında ise, tarihsel olmanın yapısı itibarıyla ilk aşka has bir şey olduğunu, bunun koşulunun tam da evlilik olduğunu ve aynı zamanda romantik ilk aşkın, dosyalarca şövalye marifetleriyle bile dolu olsa, tarihsel olmadığını göstereceğim.

Demek ki ilk aşk kendi içinde dolayımsız olarak belirli oluyor; ancak kişiler de dindarlıkla yetiştirilmiş. Böyle farz etmeme tabii ki müsaade vardır, evet, böyle farz etmeye

[1] (Alm.) Kendinde. (İng.) In itself –çn.

mecburum da, zira ilk aşkla evliliğin bir arada sürebileceğini göstereceğim. Bir diğer dava da tabiatıyla, bahtsız bir ilk aşk kişilere Tanrı'ya dönmeyi ve güveni evlilikte aramayı öğretirse olan oluyor ki, bu durumda ilk aşk değişime uğruyor, onu yeniden inşa etmek mümkün olacak olsa bile. Zira o kişiler her şeyde Tanrı'ya başvurmaya alışkın. Ancak her şeyde Tanrı'ya başvurmak tabiatıyla bunun farklı yollarının zengin çeşitliliğini de içeriyor. Şimdiki halde, kederli günde Tanrı'ya dönmüyorlar, onları dua etmeye sevk eden şey korku ve kaygı değil, yürekleri, benlikleri neşeyle dolup taşıyor, ona bunun için şükretmekten daha doğal bir şey olabilir mi? Hiçbir şeyden korkmuyorlar; zira dışsal tehlikeler onların üzerinde güç kazanamaz ve içsel tehlikelere gelince, evet, ilk aşkın onlardan haberi bile yok. Ama bu şükredişle ilk aşk değişikliğe uğramıyor, kafa karıştırıp dikkat dağıtacak hiçbir refleksiyon araya girmiyor; zira o daha üst bir eş merkezliliğe özümsenmiş bulunuyor. Ama böylesi bir şükrediş bütün dualar gibi bir edim-*moment*'iyle birleşik, dışsal değil içsel anlamda; şöyle ki orada istenç edimiyle bu aşka tutunacak. İlk aşkın doğası bu suretle değişmiş olmuyor, hiçbir refleksiyon ona müdahale etmemiş, kontrolünü kaybetmemiş, kutsal ve cüretli o muhteşem özgüvene hâlâ tümüyle sahip, yalnızca daha üst bir eş merkezliliğe özümsenmiş. O üst eş merkezlilikteyken, korkacak ne olduğundan belki hiç haberi yok, belki de aklına hiçbir tehlike gelmiyor ve yine de bir tür ilk aşk olan iyi niyet sayesinde yukarıya, etik olanın içine çekilmiş oluyor. Yalnız burada bana sürekli eş merkezlilik kelimesini kullanıyorum diye *petitio principii*'den[1] suçlu olduğumu söyleyip, bu bölgelerin eksantrik olduğunu çoktan farz etmiş olmam gerektiği şeklinde bir itirazda bulunmayacaksın. Yoksa şöyle yanıtlamak zorunda kalırdım:

---

[1] Kalıplaşmış Latince bir terim, *petitio* talep, *principii* ilke, bu durumda terimin kendisi *ilkenin talebi* anlamına geliyor. Döngüsel nedensellikten doğan safsataları tanımlamak için kullanılır. Örneğin; Tanrı vardır, çünkü İncil'de böyle yazıyor, İncil'i Tanrı yazmıştır –ed.n.

Eksantriklikten yola çıkmış olsaydım, eş merkezliliğe asla varamazdım; ama buradan yola çıkmakla onu kanıtlamış olduğumu da unutmamanı rica ederim. Bu suretle, ilk aşkı etik ve dinselle karşılaştırmış olduk. Ve doğasının da bu nedenle alt üst olmasının gerekmediği, oysa bir birliği görünüşe göre güçleştirenin etik ile dinsel olan olduğu meydana çıktı, sonuç olarak her şeyin yolunda görünüyor.

Ama seni, "bununla karnını doyuramayacak" olduğumu bilecek kadar iyi tanırım. Senin bu dünyadaki zorluklardan hiç haberin yok. O hızlı keskin zekânla ayak üstü bir bilimsel vazifeler, hayat şartları vs çeşitlemesi düşünüverdin ama her zorlukta takılıp kaldın ve ben senin hiçbir meselede bunların ötesine geçmenin mümkün olacağına neredeyse hiç düşünemiyorum. Sen bir anlamda bir kaptana benziyorsun ve yine de onun tam zıttısın. Bir kaptan tehlikeleri bilir ve gemiyi sağ salim limana ulaştırır. Sen dipleri bilirsin ve gemiyi daima dibe oturtursun. Elinden gelenin en iyisini yaptığın aşikâr ve bunu büyük bir istek ve aşinalıkla yaptığını da teslim etmek gerekir. Sen insanlardan ve açık sulardan öyle iyi anlarsın ki, onları dibe oturtmak için ne kadar seyredeceğini derhal kestirirsin. Tedbirsiz de değilsindir. Onun orada oturduğunu bir daha hiç unutmazsın ve o zaman da onu bir dahaki sefere görünce çocukça bir garazla hatırlayabilirsin ve onu görürsün, büyük bir titizlikle halini hatırını, gemiyi oradan nasıl kurtardığını sorarsın. Muhtemelen burada da zorluk bulmakta sıkıntıya düşmezsin. Hangi tanrının söz konusu olduğunu, erotik aşkın mahremiyetine sır ortağı olmak için can atanın pagan bir Eros olmadığını, onun varoluşunun aslına bakılırsa sevenlerin kendi ruh hallerinin bir refleksiyonundan ibaret olduğunu; oysaki tin olmayan her şeye karşı hasetçi olanın Hıristiyanların Tanrı'sı, tinsel Tanrı olduğunu belirsiz ve muğlak bıraktığımı herhalde hatırlayacaksındır. Hıristiyanlıkta güzelliğin ve duyumsallığın olumsuzlandığını da hatırlayacaksındır, bu arada, İsa çirkinmiş veya güzelmiş bunun Hıristiyanlara vız geldiğini

de nitekim fark edeceksindir; o Ortodoks kafamla kendimi erotik aşkla gizli buluşmalardan uzak tutmamı ve özellikle de, sana en aşırı Ortodoks kafalılıktan bile daha ters gelen her türlü arabuluculuk girişiminden sakınmamı benden rica edeceksindir. "Evet, evlenmek bu genç kız için iç rahatlatıcı olduğu kadar, ruh haliyle de mükemmelen uyumlu olmalıydı. Ve cemaat ona herhalde dünyevi arzuların baştan çıkarmasına karşı koyamamış olan özürlü bir yaratığa bakar gibi bakardı, kız orada zılgıtı yemiş ya da dünya aleme alenen itirafta bulunuyormuş gibi dururdu ve o zaman rahip ona ilk önce metni okur, ondan sonra bir ihtimal parmaklığın üzerinden eğilip, evliliğin haddi zatında Tanrı'nın gönlünü hoş edici bir durum olduğunu kıza teselli babından fısıldardı. Bu durumda bir değere sahip tek şey rahibin makamıdır ve kız genç ve güzel olsaydı, o zaman kulağına şu sırrı fısıldayabilmek için doğrusu rahip olmak isterdim:" Genç dostum! evet hakikatte evlilik Tanrı'nın gönlünü hoş edici bir durum; ancak kutsal kitabın herhangi bir yerinde bekârlara özel bir lütuftan bahsediliyor mudur orasını bilemem ve bu da zaten senin o türlü çeşitli karasevda maceralarının sonu olur. Ama insan seninle baş etmek zorundaysa, o zaman neredeyse en zor vazifeyi üstlenmiş demektir; zira sen ne olursa olsun kanıtlayabilecek kapasiteye sahipsin ve her fenomen senin elinde herhangi bir şey haline gelebilir. Evet zaten Hıristiyanların Tanrı'sı tindir ve Hıristiyanlık tindir ve bedenle tinin arasına nifak sokulmuştur[1] ama beden duyumsal olan değildir, bencil olandır, bu anlamda tinsel olan bile duyumsal olabilir, söz gelimi, bir insan Tanrı vergisi tinsel kabiliyetlerini suistimal etse, o zaman dünyevi olurdu. Ve gayet iyi biliyorum ki, bir Hıristiyan için İsa'nın fiziksel olarak güzel olması gerekmez, yoksa bu, senin gösterdiğinden farklı bir nedenden dolayı, çok elim olurdu; çünkü burada güzellik elzem olsaydı, iman sahibi onu görmek için nasıl

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 3:15 –çn.

da yanıp tutuşurdu; lakin bütün bunlardan, duyumsallığın Hıristiyanlıkla yok edildiği sonucu da çıkmaz. İlk aşk güzelliğin *moment*'ine kendinde sahiptir ve duyumsallığın içinde tüm masumiyetiyle yatan neşe ve doymuşluk hissi pekâlâ da Hıristiyanlığa özümsenebilir. Ama gel dikkat edelim de, senin sakınmak istediğinden de daha tehlikeli olan kaçak yola sapmayalım; gel aşırı tinsel olmayalım. Senin Hıristiyanlığı yorumlama şeklindeki keyfilikten medet umulamayacağı da ortada. Senin bakış açın doğru olsaydı, o zaman sır dolu aşırılıklarda aşinalık kurduğumuz bedenselin, kendine işkencelerine ve yok edimlerine bir an önce başlamamız en iyisi olurdu; bizzat sağlık bile zanlı durumuna düşerdi. Ancak ben dindar bir Hıristiyanın sağlığını korumak için Tanrı'ya, etrafı dolaşıp hastaları iyileştiren Tanrı'ya dua edebilmeyi yadsıyacağından çok şüpheliyim; o zaman aslında kötürümlerin iyileştirilmeyi reddetmesi gerekirdi; zira onlar mükemmelliğe en yakın olanlardı. Bir insan ne kadar tekdüze ve çocuksuysa, dua edebileceği bir o kadar daha çok şey olur; lakin çocuksu olmak diğerleri arasında ilk aşka has bir şey de olduğuna göre, dua etmeyi neden onun da gözü yemesin veya daha doğrusu, daha önceki ifademe sadık olarak, doğası değiştirilmeden, Tanrı'ya şükretmeyi gözü yemesin, bunun için hiçbir neden göremiyorum.

Sen belki vicdanında dahasını da taşıyor olabilirsin, bari onları da ilk ve son olarak ortaya döküver; ola ki sonradan geçecek herhangi bir yoruma istinaden, benim önceleri asla böyle konuşmadığımı söyleyecek olursan, ben o zaman şöyle yanıtlarım: Pek doğrudur, lakin benim iyi Bay Gözlemcim, onu gözlemlerine hedef yapma cüretinde bulunduğu için zavallı bir kocayı bağışlar umarım. Sen içinde daima bir şeyler saklıyorsun, asla dobra dobra söylemediğin şeyler; ifaden bu yüzden öylesine enerjik, öylesine esnek, ancak bu çok daha fazlasının sanısına kapıldığına işaret ediyor, daha da müthiş bir şeyin patlak vereceğine. Velhasıl sen ruhunun arzuladığı şeyi bulmuşsun, pek çok yanıltıcı denemede bulduğunu

sandığı şeyi, tüm varlığının içinde huzur bulduğu bir genç kız bulmuşsun; her ne kadar göze biraz aşırı tecrübeli görünebilsen dahi, bu senin ilk aşkın ve sen bundan eminsin. "O çok güzel" – kesinlikle; "şirin" – ah, şüphesiz; "ve yine de güzelliği standart olanda değil, çeşitliliğin birliğinde, tesadüfilikte, kendisiyle çelişmesinde yatıyor;" "içli" – bunu tasavvur edebilirim; "kendini öyle bir edayla teslim edebiliyor ki, insanın adeta gözleri kamaşıyor; hafifçecik, bir kuş misali, bir dalcığın üstünde salıncak gibi sallanabiliyor, tine sahip, ama güzelliğine ışık tutmaya yetecek kadarına, daha fazlasına değil."

Bu dünyada sahip olduğun her şeye hakim olduğun hususunda kendini temin edeceğin gün geldi çattı, hem de yeterince emin olduğun bir hakimiyet bu. Ondan son yağlamayı[1] tatbik etmek lütfunu sana bağışlamasını istirham ettin. Ailenin yemek odasında epeydir bekliyorsun, telaşlı bir hizmetçi, dört beş meraklı yeğen, muhterem bir teyze, bir kuaför yanından defalarca apar topar geçip gitti. Buna daha şimdiden birazcık sinirlenmiş durumdasın. O sırada oturma odasının kapısı yavaşça aralanıyor, içeriye alelacele bir göz atıyorsun, oturma odasından dahi uzaklaştırma inceliği gösterdiği tüm davetsiz konukların arasında bir tek kişi bile olmaması seni sevindiriyor. Kız çok güzel, her zamankinden daha güzel, üzerinde öyle bir hava, bir harmoni var ki, yayılan dalgalar kendisini bile baştan aşağı titretiyor. Hayret içindesin, kız senin rüyalarının bile ötesinde, sen de başkalaşıyorsun ama kurnaz refleksiyonun duygularını ânında gizliyor, sakinliğin kızın üzerinde daha bir baştan çıkartıcı etki yapıyor, ruhuna bir arzu düşürüyor, bu ilgini kızın güzelliğine çekiyor. Yanına yanaşıyorsun; şıklığı da duruma olağandışı bir hava katıyor. Daha tek kelime etmemişsin, bakıyorsun ama sanki bakmıyormuş gibisin, aşıkane acemiliklerle ona sıkıntı vermek istemiyorsun ve yine ayna

[1] Katoliklikte, ölüme yaklaşmış kişinin vücuduna rahip tarafından kutsal yağın sürüldüğü bir kilise ayini –çn.

imdadına yetişiyor. Göğsüne bir broş takmıştın, daha ilk gün hediye etmiştin, onu ihtirasla ilk kez öptüğünde, ki şu anda karşılığını bekliyor; onu alıp saklamıştı, hiç kimsenin haberi yoktu. Tek tip çiçekten oluşan küçük bir buket almışsın, aslında kayda değmez bir çiçek. Daima, ona ne zaman çiçek göndersen, bu çiçeğin küçük bir filizi de olurdu ama başka hiç kimsenin değil bir tek onun gözüne çarpacak şekilde. Bugün, bu çiçek de şeref mertebesine yükselecek, kızı sadece bu çiçek süsleyecek; zira ona bayıldı. Kıza doğru uzatıyorsun, gözlerinde bir damla yaş titreşiyor, çiçeği sana geri veriyor, bunu öpüyorsun ve kızın göğsüne takıyorsun. Kızın üzerine bir tür hüzün çöküyor. Sen de duygulanmışsın. Bir adım geri çekiliyor, göğsündeki süs rahatını bozmuş, ona neredeyse öfkeyle bakıyor ve senin boynuna atılıyor. Bir türlü bırakmıyor; sanki seni ondan çekip almak isteyen bir düşman güç varmış gibi, şiddetle sarılıyor. Süsü ezilmiş, saçları dağılmış ve daha o anda kayıplara karışıyor. Sen sadece telaşlı bir hizmetçinin, dört beş meraklı yeğenin, muhterem bir teyzenin, bir kuaförün bozduğu yalnızlığına yeniden terk ediliyorsun. Sonra oturma odasının kapısı açılıyor, o içeri giriyor ve sessiz bir ciddiyet okunuyor yüzünün aldığı her ifadede. Onunla tokalaşıyorsun ve bırakıp gidiyorsun, tekrar görüşmek üzere – Tanrı'nın huzurunda.

Bunu unutmuştun. Sen ki her şey üzerinde, diğer vesilelerle bunun üzerinde de o kadar çok düşünürdün, gel gör ki karasevdalı kafanla bunu unutup gitmiştin, herkes için aynı olan şartları sineye çekmiştin de bunun üzerinde fikir yormamıştın; yine de bir nikâhın bir seremoninin birazcık daha fazlası olduğunu göremeyecek kadar kemale ermişsin. Kaygıya kapılıyorsun. "Bu kız, ki ruhu günün ışığı gibi temiz ve saf, gökkubbe gibi yüce, deniz gibi masum, bu kız ki önünde taparcasına diz çökebilirim, bu kız ki aşkının beni tüm tereddütlerden çekip koparabileceğini ve yeniden dünyaya getirebileceğini hissediyorum, onu Tanrı'nın huzuruna çıkaracağım, orada mihrabın önünde bir günahkâr gibi duracak,

ona ve onun hakkında Adem'i baştan çıkaran Havva'ydı denecek.[1] Bu kıza, mağrur ruhumun baş eğdiği ve yegâne baş eğdiğim kişi olan bu kıza, onun efendisi olacağım ve onun kocasına itaat etmesi söylenecek.[2] O an geldi, kilise daha şimdiden kollarını ona doğru uzatıyor ve onu bana geri vermeden evvel dudaklarına bir evlilik busesi kakacak, uğruna dünyaları verdiğim evlilik busesi değil; onu kucaklamak için kollarını uzatmış bile, ama bu kucaklaşma onun tüm güzelliğini solduracak ve sonra onu bana fırlatacak ve şöyle diyecek: verimli olun ve çoğalın.[3] Bu nasıl bir otoritedir ki, benim ve gelinimin zorla arasına girmeye cüret eder, kendi seçtiğim ve beni seçmiş olan gelinin. Ve bu güç bana sadık kalmasını buyuracak ona, onun böyle bir buyruğa ihtiyacı var mı ki, ya bunu sadece benden fazla sevdiği bir üçüncü kişi buyurdu diye yaparsa! Ve benden de ona sadık kalmamı talep ediyor, bana bunu önermeye ihtiyaç var mı, ben ki tüm ruhumla ona aitim. Ve bu güç ikimizin arasındaki ilişkiyi tespit eder, benim emredeceğimi ve onun itaat edeceğini söylüyor ama ya ben emretmek istemezsem, kendimi buna layık görmezsem. Hayır, ona ben itaat edeceğim, onun her işareti benim için bir buyruk, ben yabancı bir güce boyun eğmem. Hayır, onunla uzaklara kaçacağım, hazır daha vakit varken; ve geceden bizi gizlemesini ve suskun bulutlardan bize cüretkâr resimli masallar anlatmasını rica edeceğim, bir zifaf gecesine bu yaraşır ve muazzam gökkubbenin altında onun alımlarıyla sarhoş olacağım, yalnız onunla, tüm dünyada bir başına ve aşkının uçurumuna son hızla yuvarlanacağım; ve dudaklarım suskun; zira bulutlar düşüncelerim ve düşüncelerim bulutlar; ve gökyüzünün ve yeryüzünün tüm güçlerine haykıra haykıra yakaracağım, hiçbir şey mutluluğumu bozmasın diye; ve onların sözünü alacağım ve onlara bunun

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 3:12, 17 –çn.

2 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 3:16 –çn.

3 Krş. Kutsal Kitap, Yaratılış 1:22. Tanrı, "Verimli olun çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın," diyerek onları kutsadı –çn.

üstüne ant içtireceğim. Evet, uzaklara, çok uzaklara, ruhum yeniden sıhhate kavuşabilsin, göğsüm yeniden derin nefes alabilsin, bu basık havada boğulmayayım diye – uzaklara."

Evet, uzaklara, ben de aynı şeyi derdim: *Procul, o procul este profani.*[1] Ama bu keşif gezisinde onun sana eşlik edip etmeyeceği üzerinde de düşündün mü? "Kadın zayıftır;" Hayır, mütevazidir; Tanrı'ya erkekten çok daha yakındır. Dahası aşk onun için her şeydir ve o Tanrı'nın ona nasip edeceği bu nimeti ve bu teyidi katiyen küçümsemeye yanaşmaz. Sonra, evliliğe karşı durmak kadınların herhalde hiç aklından geçmemiştir ve erkekler kendileri onları yoldan çıkarmazsa, sonsuza dek de akıllarından geçmeyecektir; zira böyle şeyler özgürlüğüne kavuşmuş kadınların muhtemelen aklına gelebilirdi. Suç daima erkekten doğar; zira erkek gururludur, her şey olmak ister, kendisinin üstünde hiçbir şeyin olmasını istemez.

Şimdi, vermiş olduğum tasvirin sana neredeyse tam tamına uyduğunu inkâr etmeyeceksindir, eğer edecek olursan, o zaman bari en azından bu yönelimin sözcülerine uyduğunu inkâr etmezsin. İlk aşkını betimlerken, ifadeleri alışılmıştan farklı kullanmaya özen ve gayret gösterdim; çünkü, doğrusunu söylemek gerekirse, burada tasvir edilmiş olan aşk ne kadar tutkulu olursa olsun, kendini ne kadar dokunaklı ifşa ederse etsin, yine de ona ilk aşk demeye cesaret edemeyeceğimiz kadar aşırı reflektif olduğu kadar, erotik aşkın işveleriyle de bir o kadar aşinadır. İlk aşk alçakgönüllüdür ve dolayısıyla kendinden daha üstün bir güç var diye hoşnuttur, başka hiçbir şey için olmasa, teşekkür edeceği biri var diye. (Bu yüzdendir ki temiz ve saf bir ilk aşka erkeklerden ziyade kadınlarda rastlanır.) Buna benzer bir durum sende de mevcut, zira bana, gökyüzünün ve yeryüzünün tüm

---

[1] (Lat.) "Uzaklara uzaklara ey kutsanmamış olanlar." *Bkz.* Virgil, *Æneid,* VI, s. 258; *Virgils Aeneide*, çev. Johan Henrik Schønheyder (Kopenhag, 1812), s. 263; *Virgil*, I-II, çev. H. Rushton Fairclough (Loeb, New York, Putnam , 1920), I, s. 524-25 –çn.

güçlerine yakaracağını söylemiştin ve hemen burada, aşkına daha yüksek bir başlangıç noktası bulmak için can attığın ortaya çıkıyor, yalnız bu sende tüm olası keyfiliği içinde bir fetişizm oluyor.

Velhasıl, seni suçlu gösteren ilk husus, törenle kızın efendisi konumuna getirilecek olmandı. Sanki öyle değilmişsin gibi ve belki de fazlasıyla öyle; sanki sözlerin bunun izini fazlasıyla taşımıyormuş gibi, ama sen bu sahte putperestliklerden, bu işvelerden vazgeçmek istemesen de, kızın efendisi olduğunu bal gibi hissetsen dahi, onun esiri olmak istemiyorsun.

İkinci husus, sevilenin günahkâr kadın ilan edilecek olmasının ruhunu dehşete düşürecek olmasıydı. Sen estetsin ve tam da bu *moment*'in bir kadını daha da güzelleştirecek yeterliliğe sahip olup olmadığında, senin o nafile kafandaki derin düşüncelerden medet ummak geliyor içimden; zira burada kızın üzerine ilginç bir ışık tutacak bir sır saklı. Günaha has çocuksu muziplik, masumiyetini beyan etmeyi gözümüz kestiği sürece, sadece güzelliği yüceltir. Bu görüşe ciddi anlamda bağlı olmadığımı herhalde idrak edebiliyorsundur, zira ne ima ettiğini gayet iyi algılıyorum ve bunu daha sonra açıklayacağım ama daha önce dediğim gibi, şayet bu estetik gözlem senin aklına gelmiş olsaydı kesin heveslenirdin. Ve o zaman da, en üstü kapalı bir imayla onun içini gıcıklamanın mı, yoksa genç masum kızın bu karanlık güçle bir başına mücadele etmesine meydan vermenin mi, yoksa aşırı nezaketli bir ciddiyetle onu hafif hafif sallayarak oradan dışarıya ve ironinin içine hoplatmanın daha yerinde olacağı, yani en ilginç olacağı üzerine estetik gözlemlerinin çeşitliliğini kullanırdın, kısacası, bu itibarla işin başından aşkın olurdu. Sonra, İncilde bile, nice suçları, çok fazla sevmiş olduğu için affedilmiş olan günahkâr kadının üzerine yayılan titrek aydınlığı düşünmene sıra gelirdi.[1] Bununla birlikte, şunu da söylemek isterim ki, onun orada günahkâr bir ka-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Luka 7:36-47 –çn.

dın gibi durmasını isteyen yine senin garipliğindir. Günahı *in abstracto* tanımak bir şeydir, *in concreto* tanımak başka bir şeydir. Ama kadın alçakgönüllüdür ve kilisenin ona ettiği ağır laflara ciddi ciddi alınmak herhalde hiç aklından geçmemiştir; kadın alçakgönüllü ve sadıktır, ayrıca başka kim gözlerini bir kadın gibi önüne eğebilir ve yine onun gibi yukarı kaldırabilir? Kilisenin, günahın yeryüzüne girdiği şeklindeki resmi beyanatından ötürü, kadında bir değişim vuku bulacak olsaydı, bu onun sadece aşkına daha sımsıkıca tutunması şeklinde olabilirdi. Ama bundan illa da, ilk aşkın değişmiş olduğu sonucu çıkmaz, o sadece daha üst seviyede bir eş merkezliliğin içine sürüklenir. Bir kadını, dünyevi aşkın hepten günah olduğuna ikna etmenin müthiş zor olması gerekirdi, zira onun tüm varoluşu o suretle ta kökünden yok edilmiş olurdu. Üstelik o, kilisede Tanrı'nın huzuruna elbette ki yanı başında duran erkeği sevip sevmeyeceğine fikir yormak için çıkmamıştır; o, erkeği sevmektedir, tüm yaşamı buna bağlıdır, onun içine şüphe düşürene, ona doğasına karşı gelmeyi ve Tanrı'nın önünde diz çökeceğine dimdik durmayı öğretmek isteyene eyvahlar olsun. Belki de seninle uzlaşmaya yanaşmamalıydım; zira sen, ilk aşk sahiden vuku bulacaksa, günahın dünyaya girmemiş olması gerektiğine kafanı takmışsın, gölgelerle savaşıyormuş gibi hissettiğine hiç kuşku yok. (Neticede, günahı umursamamayı istemekle tefekküre daldığını gösteriyorsun.) ama aralarına ilk aşkı kondurduğumuz kişiler dindar olduğuna göre, bu işlere hiçbir suretle karışmama da gerek kalmamış oluyor. Günahkârlık gerçekte ilk aşkta yatmıyor, ondaki bencillikte yatıyor ama bencillik ancak ilk kez tefekkür ettiği anda ortaya çıkıyor ve bu suretle de yok oluyor.

Üçüncü bir gücün seni ona karşı ve onu da sana karşı sadakate mecbur etmek istemesi seni sonunda isyan ettiriyor. Her ihtimale karşı, sana hatırlatmak isterim ki, bu üçüncü güç kendini zorla empoze etmiyor; tasavvur ettiğimiz bireyler dindarlıkla yetiştirilmiş olduklarından, onlar kendileri

ona doğru yöneliyor ve onda dikkate aldıkları da, ilk aşka kavuşmalarına engel teşkil edecek bir şey içerip içermediği oluyor. ama sen, ilk aşkın, aşkı şu veya bu şekilde, sevenlerin daha üst seviyedeki bir güç karşısında kendine empoze ettiği bir zorunluluk haline sokarak pekiştirmek istemesinin doğal olduğunu inkâr etmezsin. Sevgililer gökteki ayın, yıldızların, atalarının küllerinin, şereflerinin vs üzerine yemin edip birbirinden sadakat dilenir. Sen buna şöyle karşılık versen: Evet, böylesi yeminlerin hiçbir anlamı yok, bunlar sevenlerin kendi ruh hallerinin bir refleksiyonu o kadar; yoksa ay üzerine yemin etmek nasıl akıllarına gelecekti ki; ben de şöyle karşılık verirdim: İlk aşkın doğasını sen kendin değiştiriyorsun; zira ondaki asıl güzellik, her şeyin aşkın gücüyle onun için gerçeklik kazanmasında yatıyor, ayın üzerine yemin etmenin abesliği ilk kez refleksiyon ânında meydana çıkıyor, yemin anının içinde geçerlilik kazanıyor. Pekala, gerçekten geçerliliği olan bir gücün üzerine yemin etselerdi, o zaman bu durum değişecek miydi? Sanmam, zira yeminin özgün bir anlam taşıyor olması, aşk için özellikle önem arzediyor. Dolayısıyla bulutların ve yıldızların üzerine pekâlâ yemin edebileceğini düşünüyor da, Tanrı üzerine yemin etmek zorunda kalmak seni huylandırıyorsa, bu senin tefekküre daldığını gösterir. Aşkının hiçbir işbirlikçisi olmamalı, işbirlikçi olmayanların dışında. Şimdi, aşkın mahrem olduğu muhakkak doğru da, senin aşkın öyle kibirli ki, gökteki Tanrı'nın bile bir şey bilmemesi lazım, her ne kadar Tanrı – bir parça basiretsiz bir ifade olacak ama– insanın rahatını bozmayan eski bir tanık olsa da. Lakin Tanrı'nın bunun hakkında hiçbir şey bilmemesine gelince, işte bu bencil ve de reflektif oluyor; zira o zaman Tanrı'nın aynı anda hem bilincin içinde ve hem de orada olmaması gerekiyor. İlk aşkın bütün bunlardan haberi yok.

Bu ihtiyaç, yani aşkın daha üst bir katmana yükselmesine imkân verme gereksinimi sende yok veya daha doğrusu – zira ilk aşkta bu gereksinim yoktur ama o bunu kendili-

ğinden yapar– sende bu ihtiyaç var ama onu tatmin etmek istemiyorsun. Bir an için senin o hayali ilk aşkına geri dönseydim, derdim ki: Belki bütün güçlere yalvarıp yakarmayı başardın ama yine de yakınında bir ökseotu bitti.[1] Boya çekti, dallandı, serinliğini senin üzerine yelpazeledi ve yine de kendinde daha yüksek bir hararet gizliyordu ve siz ikiniz bundan hoşlandınız; ancak bu ökseotu senin aşkının yaşam ilkesi olan o telaşlı huzursuzluğun bir göstergesi, serinletiyor ve ısıtıyor, mütemadiyen değişiyor, evet, sen aynı anda hem birlikteliğinizin sonsuza dek sürmesini, hem de bu anda son bulmasını dileyebilirdin; bu nedenle senin aşkının ölümü kesin oluyor.

Velhasıl ilk aşkın, bir refleksiyon kanalıyla değişmesine gerek kalmadan vuku bulacak şekilde, ki aksi halde etikle ve dinselle nasıl ilişki kurabileceğini görmüş olduk, zira aksi takdirde, daha üst seviyedeki bir dolayımsız eş merkezliliğin içine sürüklenirdi o kadar. Bir anlamda bir değişim olmuştur ve buna kadın ve erkek sevgilinin gelin ve güveye başkalaşımı denebilir; şimdi bunu inceleyeceğim. İlk aşkın Tanrı'ya atfedilmesi sevenlerin bu aşk için Tanrı'ya şükretmesiyle gerçekleşir. Böylelikle, yüce bir değişim meydana gelir. Erkeğin doğasına en yakın olan zaaf sevdiği kızı ele geçirmiş olduğunu farz etmesidir; bu ona üstünlüğünü hissettirir, ancak bu hiçbir suretle estetik değildir. Tanrı'ya şükrettiği takdirde, kendini aşkı karşısında alçaltmış olur ve doğrusunu söylemek gerekirse, sevileni Tanrı'nın elinden bir lütuf gibi almak, ele geçirmek için dünya alemi boyunduruk altına almaktan çok daha harikuladedir. Şu da var ki, hakikaten sevenin ruhu kendini bu yolla Tanrı'nın karşısında küçük düşürene dek sükûnet bulmaz ve sevdiği kız onun gö-

[1] İskandinav mitolojisinde, Tanrı Odin ile Frigg'in oğulları Balder bir gece rüyasında kendi ölümünü görür. Bunun üzerine annesi Frigg yeryüzündeki her nesneye oğluna zarar vermemesi için yemin ettirir ama ökseotu bu yeminin dışında kalınca kötü kalpli tanrı Loki, kör tanrı Hod'u kandırarak ökseotundan yapılmış bir okla Balder'i vurdurup öldürür –ed.n.

zünde, onu en harikulade ve yüce anlamda bile olsa bir kısmetmiş gibi kabullenmeyi gözü kesmeyecek kadar çok şey ifade eder. Ve kızı ele geçirmekten ve sahip olmaktan zevk alacak olduğu takdirde de, geçici karasevdanın doğaüstü gücünün değil, bir ömür boyu her gün sahiplenmenin münasip olduğunu öğrenecektir. Ancak bu, sanki ona bir şüphe rehberlik edermiş gibi olmaz, dolayımsızlıkla olur. İlk aşktaki gerçek hayat bu durumda olduğu gibi kalır, ancak toy ruhların, deyim yerindeyse, damıtılarak özü çıkarılır. Karşı cinsin ağırlığını hissetmek, ona boyun eğmek kadın için daha doğaldır ve bir hiç olmak ona kendini mutlu ve şanslı hissetirse bile, yanlış bir yolda ilerliyor demektir. Şimdiki durumda, kız sevdiği için Tanrı'ya şükrederken ruhu ıstıraba karşı korumalıdır; Tanrı'ya şükredebilmekle sevdiğini kendinden ancak nefes alabilecek kadar bir mesafe uzaklaştırmış olur. Ve bu, ürkütücü bir şüphenin neticesinde olan bir şey değildir, kız öyle bir şey tanımaz, olan kendiliğinden olur.

İlk aştaki sonsuzluğun, her ne kadar hayali de olsa, onu ahlakileştirdiğine yukarıda zaten değinmiştim. Şu halde, sevenler aşkları için Tanrı'ya başvurduklarında, bu şükran zaten o aşka mutlak bir sonsuzluk damgası vurur ve aynı şekilde, niyet ve zorunluluğa da; bu sonsuzluk o zaman karanlık güçlere değil, sonsuz olanın kendisine dayanacaktır. Niyetin bir başka önemi daha vardır. Şöyle ki, aşkta bir devinim ihtimali ve sonuç olarak, ilk aşkın altında ezildiği, bir başlangıç yapamamanın yarattığı zorluktan kurtulma ihtimali de onda yatar. Estetik olan sonsuzlukta, estetik olmayan da bu sonsuzluğu sonlulaştıramamakta içkindir.[1] Dinsel olanın devreye girmesinin ilk aşkı nasıl olup da huylandırmadığını daha metaforik bir şekilde açıklamak istiyorum. Dinsel olan esas itibarıyla, insanın Tanrı yardımıyla tüm dünyadan daha hafif olduğu kanaatının bir dışavurumudur, bu bir in-

[1] *Bkz.* Hegel, *Vorlesungen über die Aesthetik, Werke*, X, s. 137-38, 145, 150 –çn.

sanın yüzebilmesine temel teşkil edenle aynı inançtır. Şimdi, meydanda insanın batmasına engel olan bir yüzme simidi olsaydı hayatı tehlikeye girmiş olanın onu daima taktığı düşünülebilirdi ama hayatı hiç tehlikeye girmemiş olanın da onu taktığı düşünülebilirdi. Son örnek ilk aşkla dinsel olan arasındaki ilişkiye denk düşer. İlk aşk hiçbir acılı tecrübe veya kaygılı bir refleksiyon buna yol açmamış olsa da, dinseli kuşanır, ancak bu metaforu fazla zorlamamanı, güya dinsel bununla sadece dışsal bir ilişki içindeymiş gibi almanı senden istirham etmek zorundayım. Aslına bakarsak, durumun böyle olmadığı zaten yukarıda gösterilmişti.

Gelin artık ilk ve son kez bir hesaplaşalım. Erotik kucaklaşma hakkında bir alay laf ediyorsunuz ama bu, evlilik kucaklaşmasının yanında nedir ki? Evlilikteki "benim" erotik olana kıyasla nasıl da zengin bir modülasyona sahiptir; yalnızca baştan çıkarıcı ânın sonsuzluğunda, sadece hayalin ve fikrin yanıltıcı sonsuzluğunda ses getirmez, bilincin sonsuzluğunda, sonsuzluğun sonsuzluğunda da ses getirir. Evlilikteki "benim" nasıl da bir güce sahiptir; zira iradenin, kararın, niyetin çok daha pes bir tonu vardır ve sonra nasıl da bir enerji ve esnekliğe sahiptir; zira irade kadar katı ve onun kadar yumuşak başka ne vardır; nasıl da bir devinim gücüne sahiptir, sadece karanlık dürtülerin şaşkın coşkusundan ibaret değildir; zira evlililik Tanrı katında kurulur ve vazife varoluşun bütününün en uç noktasına kadar nüfuz eder ve yolu hazırlar ve aşkı sonsuza dek hiçbir engelin rahatsız edemeyeceğine dair güvence verir! O zaman bırakalım Don Giovanni çardağı, şövalye gece semasını ve yıldızları kendine saklasın, ondan öte bir şey görmediğine göre. Evliliğin kendi seması daha da yücelerdedir. Evlilik işte böyle bir şeydir veböyle değilse bu Tanrı'nın kabahati değildir, Hıristiyanlığın kabahati değildir, nikâhın da değildir, lanetin de değildir, takdisin de değildir, sadece ve sadece insanların kendi suçudur. Ve aslında, insanların hayat hakkında aklını karıştıran, onlara yaşamasını öğreteceğine, daha yaşamaya

başlamadan ondan esef ettiren kitaplar yazmak ayıp değil mi! Ve doğru bile olsa, bu acı verici bir doğruluk olurdu; ama yalan. Bize günah işlememiz öğretiliyor ve buna cesareti olmayanlar farklı şekilde bir o kadar bedbaht ediliyor. Maalesef ben kendim, "koca" kelimesinin kulağını tırmaladığını bilmeyecek kadar aşırı ölçüde estetiğin etkisi altındayım. Ama benim için sorun değil. "Koca" kelimesi çoktan itibardan düşmüş ve adeta bir maskaralık haline sokulmuş da olsa, onu tekrardan baş taçı etmenin çaresini arama vakti geldi de geçiyor. Ve sen şöyle dersen: "Evlilikler sık sık görülse de, böylesi asla görülmüyor," bu beni hiç rahatsız etmez; zira insan her gün evlilik görünce, ondaki yüceliği nadiren görüyor, özellikle de onu küçümsemek için elinden geleni ardına koymuyorsa; işi, Tanrı'nın huzurunda bir erkeğe elini veren bir kızı ilk aşkla dolu romanlarınızdaki kadın kahramanlardan daha aşağı görecek kadar ileri götürmüş olan sizler değil misiniz?

Seni ve senin o, belki kendinin bile hakkıyla kabulleneceğinden daha çılgın feveranlarını (ama içindeki bu kıpırtıları henüz tam anlamamış olsan dahi, elbette göreceksin; evlilikle gerçekte karşılaşınca, muhtemelen yine kimseye ser verip sır vermeyecek olsan da, için için köpüreceksin) sabırla dinledikten sonra, şimdi kendi naçiz gözlemlerimle ortaya atıldığım için beni bağışlamalısın. İnsan hayatta bir kez sever, gönül ilk aşkına[1] – evliliğe sadık kalır. Bu farklı katmanların ahenkli birliğine kulak ver ve hayranlık duy. Mesele aynıdır, sadece estetik, dinsel ve etik tarzda ifade edilmiştir. İnsan sadece bir kez sever. Bunu gerçekleştirmek için de evlilik devreye girer ve birbirini sevmeyenler evlenmeye kafayı takarsa, bu tabii kilisenin suçu değildir. İnsan sadece bir kez sever; bu, her geçen günün bunun mutlu bir güvencesi olduğu en şanslılarından, en bedbahtlarına kadar, birbirinden en farklılarında yankı bulur. Burada esas itibarıyla iki zümre vardır: daima ideal olanı amaç edinenler ve

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, I. Cilt: İlk Aşk, s. 231 –çn.

ona bağlı kalmak istemeyenler. Sonuncular asıl baştan çıkarıcılardır. Onlara nispeten ender rastlanır, çünkü bunda daima bir olağandışılık vardır. Böyle birini tanırdım ama o da insanın sadece bir kez sevdiğini itiraf etmişti, ancak aşk çılgın arzularını evcileştirememişti. Evet, bu kişiler, insan sadece bir kez sever, der ama iki kez, üç kez evlenir. Katmanlar burada yeniden birleşir; zira estetik "hayır" der, kilise ve kilise etiği ikinci evliliğe şüpheyle bakar. Bu benim için ziyadesiyle önem taşıyor; zira insanın birçok kez sevdiği doğruysa, o zaman evlilik şaibeli bir dava oluyor, o zaman da erotik, insanın genel olarak sadece bir kez sevmesini öngören ve dolayısıyla bu erotik meseleyi adeta bir kere evlenebilirsin demeye getirecek kadar pervasızca ele alan dinsel keyfilikten hasar görmüş izlenimi uyandırabiliyor ve böyle diyerek de bu konu burada bitiyor.

Şu halde ilk aşkın evlilikle, onu değiştirmeye gerek kalmaksızın, nasıl ilişki kurduğunu görmüş olduk. İlk aşkta bulunan estetik unsurun aynısının evlilikte de bulunması gerekir, zira ilki ikincisinde içkindir; ancak estetik olan sonsuzlukta içkindir, yukarıda ortaya koyduğum gibi, ilk aşka has ön şartır. Bu suretle, aşkı oluşturan tezatlarda içkindir; duyumsaldır ve yine de tinseldir; özgürlüktür ve yine de zorunluluktur, ânın içindedir, fazlasıyla şimdiki zamandadır ve yine de bir sonsuzluk içerir. Evlilik de bunun hepsine sahiptir, duyumsaldır ve yine de tinseldir; ancak bundan daha da fazlasıdır; zira ilk aşka istinaden kullanılan "tinsel" sözcüğü onun daha ziyade zihinsel olduğunu, duyumsallıkla doygunlaşmış tin olduğunu ifade eder; özgürlük ve zorunluluktur ama bundan daha da fazlasıdır; zira ilk aşka istinaden kullanılan özgürlük yine de esasen bireyin henüz doğal ihtiyaçlarından arındırmamış olduğu ruhsal özgürlükten daha da fazlasıdır. Ama özgürlük arttığı nispette özveri de artar veyalnızca kendine hükmeden kişi kendini boşa harcayabilir. Dinsellikte kişiler özgür olur, erkek sahte gururundan, kadın sahte alçakgönüllüğünden ve dinsel olan

birbirine sımsıkı sarılmış sevgililerin arasına girer, onları ayırmak için değil, kadın daha önce tasavvur bile etmediği bir coşkunlukla kendini verebilsin ve erkek sadece almakla kalmayıp, o da kendini versin ve kadın da alsın diye. Bunda kendine has bir içsel sonsuzluk vardır, ilk aşktan da daha fazladır; zira evliliğin içsel sonsuzluğu ebedi hayattır. Tezatların bir birliğidir, ilk aşktan da daha fazladır; zira bir tezat daha vardır, tinsel olan ve bu suretle duyumsal olan daha da derinlikli bir tezatın içindedir ve kişi duyumsal olandan ne kadar uzaksa, o bir o kadar daha estetik anlamlılık kazanır; zira aksi takdirde, hayvanların içgüdüsü en estetik olurdu. Lakin evlilikteki tinsel ilk aştakinden daha yücedir ve cennet gerdek yatağının ne kadar yükseğindeyse o kadar iyidir, o kadar güzeldir, o kadar estetiktir; evliliğin üzerini kubbe gibi örten, dünyevi cennet değildir, tinsel cennettir. *Moment*'tedir, sağlıklı ve güçlüdür, kendinden öteyi işaret eder ama bunu ilk aşktan daha derin bir anlamda yapar, zira ondaki aksaklık soyut karakterli olmasıdır ama evliliğe has niyet, devinim yasası içerir, içsel bir tarih potansiyeli içerir. Niyet teslimiyetin en zengin formudur, onda kaybedilecek olan izlenmez, alıkoyarak kazanılacak olan izlenir. Niyette, ikinci biri saptanmıştır ve niyette, aşk bununla karşılaştırılmıştır ama dışsal anlamda değil. Ama niyet burada şüphenin kazanılmış meyvesi değil, vaadin bereketidir. Evlilik böylesine güzeldir ve duyumsal olan hiçbir suretle yadsınmamış, aksine yüceltilmiştir. Evet, itiraf ediyorum, belki de yanılıyorum; çoğu kez, kendi evliliğim üzerinde, evliliğimin beni bağladığı kadınla bir başka hayatta birlikte yaşayacağımdan emin olarak düşündüğümde, bunun o zaman sona ereceği, zira onun bana farklı bir şekilde verilmesi gerekeceği, bu suretle aşkımızın koşulu olan tezadın ortadan kalkacağı düşüncesi bende izah edilemez bir hüzün uyandırıyor. Diğer yandan, onunla birlikte, fani hayatın temin ettiği en içten, en harikulade ortaklıkta yaşamış olduğumu hatırlayacağımı bilmek de yüreğime su serpiyor. Velhasıl, meseleyi

tümüyle kavrayabildiğim kadarıyla, dünyevi aşkın kusuru, meziyetiyle aynı şey, yani tercih olması. Tinsel aşkta hiçbir tercih yok, o aksi istikamette hareket ediyor, tüm görecelilikleri firlatıp atıyor. Dünyevi aşk tüm gerçekliğiyle öbür yöne ilerliyor ve en azami noktasında, tüm dünyada bir tek insana duyulan aşk. Sadece birini tek bir kez sevmenin ardındaki hakikat bu. Dünyevi aşk birçoğunu sevmekle başlıyor, bunlar geçici hevesler ve bir tekini sevmekle son buluyor; tinsel aşksa gitgide açılıyor, giderek birçoğunu ve daha da çoğunu seviyor, ondaki hakikat hepsini sevmekte yatıyor. Dolayısıyla evlilik hem duyumsal hem de tinsel, özgür ve aynı zamanda zorunlu, kendinde mutlak ve kendinden ötede de kendini dışa vuruyor.

Evlilik böylesi bir içsel harmoni olduğuna göre, tabiatıyla kendi has bir teleolojiye de sahip; şöyle ki kendini devamlı varsaydığı ve bu suretle "niçin"i hakkında her soru işareti bir yanlış anlama olduğu için, ki bu, evliliğin saçmalıkların şahı olduğunu farz eden ve yine de yalnız seni özendirmekle kalmayıp bana da: "Evlilik başka hiçbir şey olamasa dahi, saçmanın da saçmasıdır" dedirten koro başı Basil'den[1] genel itibarıyla bir parça daha gösterişsiz görünse de yavan bir mantıkla çok kolayca açıklanabildiği için.

Gelin şöyle bir oyalanmak amacıyla, buna şimdi biraz daha yakından bakalım. Kahkahalarımız arasında büyük farklılık olsa da, yine de daima beraber biraz gülebiliriz. Bu farklılık, "Evlilik niçin var?" sorusunu "Onu bir tek Tanrı bilebilir," şeklinde cevaplarkenki ses tonlarımız arasındaki farkın şöyle böyle aynısı olacaktır. Yalnız, ben daima beraber gülelim derken, bu açıdan senin gözlemlerine ne çok şey borçlu olduğumu da hiçbir suretle unutmamak gerekir, bir koca olarak bunlar için sana gerçekten teşekkür ediyorum. Yani elalem en güzel vazifeyi yerine getirmek istemiyor da, onlara dans pisti olarak tahsis edilmiş Rodos'tan[2] baş-

---

[1] *Bkz.* Mozart, *Figaro*, I, s. 7 –çn.

[2] *Bkz. Ezop Masalları*, ed. Thomas Bewick (New York, Paddington Press,

ka neresi olursa olsun orada dans etmek istiyorsa, o zaman bırakalım senin ve sırdaş maskesi altında onları maskara etmesini bilen diğer hilelerin kurbanı olsunlar. Lakin imdadına yetişmek istediğim bir nokta var, hiçbir zaman bıyık altından gülmediğim ve hiçbir zaman da gülmeyeceğim bir nokta. Sen sık sık demişsindir ki, etrafı dolanıp herkese teker teker niçin evlendiğini sormak "müthiş harika" olurdu ve insan o zaman, buradaki belirleyici faktörün ekseriyetle öyle kayda değmez bir durum olduğunu keşfederdi ve sonra öyle ufacık bir nedenden evlilik gibi tüm neticeleriyle muazzam bir etmenin baş gösterebilmesindeki saçmalığı bulma arayışına çıkardın. Ben burada, küçük bir duruma tamamen soyut olarak bakmandaki hatanın ve ekseriyetle küçücük bir tek durumun etkenlerin çeşitliliğine ulaşmasıyla bundan bir netice doğduğu üzerinde durmayacağım.

Ancak benim burada parmak basmak istediğim evliliğin mümkün olduğunca az "niçin"e sahip güzelliği. "Niçin" ne kadar azsa, aşk o kadar fazla oluyor; yani, insan bundaki doğruluğu görebiliyorsa. Hiç şüphesiz ki, basiretsiz olana, küçük bir "niçin" olduğu kendini sonradan belli edecektir; ağırbaşlı olanaysa, muazzam bir "niçin" olduğu kendini belli edip onu mutlu edecektir. "Niçin" ne kadar azsa, o kadar iyidir. Aşağı zümrelerde evlilik genel itibarıyla çok büyük bir "niçin"le kurulmaz, ancak bu nedenledir ki, bu evliliklerdeki bir sürü "nasıl" çok daha ender ses verir, nasıl içinden çıkacaklar, çocuklarına nasıl bakacaklar vs. Bir evlilikte, evliliğin kendi "nasıl"ından başka şeyin asla yeri

---

1975), "The Boasting Traveler" [Övüngen Yolcu] hikâyesi, s. 59. Öyküde bir atlet Rodos'ta yaptığı müthiş bir atlamayla övünür ve buna tanık gösterebileceğini söyler. Onu dinleyenlerden biri, "Burası Rodos, burada atla [Hic Rhodos; hic salta]," der. Hegel daha sonra her bireyin içinde yaşadığı zamana ait olduğunu söyler ve felsefenin içinde bulunduğu zamanı aştığını düşünmenin kişinin ait olduğu çağı aştığını, Rodos üzerinden atladığını söylemek kadar absürd olduğunu iddia ederek masaldaki deyişi biraz değiştirir ve, "İşte sana gül, burada danset [Hic Rhodus hic saltus] der –çn.

yoktur, lakin sınırı yoktur ve dolayısıyla benim onu burada aldığım anlamdaki "niçin"le alakası yoktur, ki sen de kendini kolayca buna ikna edebileceksindir; zira eğer insan bu tür mantıklı, dar kafalı cahil bir kocanın "niçin"ine, o sahici "bunun için"le cevap verecek olsaydı, adam büyük olasılıkla *Alferne*'deki okul hocası gibi karşılık verirdi: "O zaman gelin yeni bir yalan bulalım."[1] Aynı zamanda, bu "niçin" noksanlığında niçin komik bir yan görmek istemediğimi ve göremediğimi de idrak edeceksindir, çünkü gerçeğin bu suretle yiteceğinden korkuyorum. Gerçek "niçin" sadece bir tane ama "nasıl"ları topyekûn boğazlayabilecek sınırsız bir enerji ve güce sahip. Sınırlı "niçin" bir öz, bir yığın, herkes kendininkini alıyor, biri daha fazlasını öbürü daha azını, biriktirmek eş ölçüde mahzurlu; hatta biri çıkıp sınırlı "niçin"lerin tümünü evliliğin girişinde bileştirebilecek bile olsa, bütün kocaların kesin en aşağılığı olurdu.

Evliliğin bu "niçin" sorusuna verilecek, görünürde en usturuplu cevaplardan biri şu: Evlilik bir karakter okuludur, insan karakterini yüceltmek ve eğitmek için evlenir. Sana borçlu olduğum belirli bir duruma değinmek istiyorum. "Ele geçirmiş olduğun" bir devlet memuru vardı, bu senin ifadendi ve sana tıpatıp da uyuyor; zira sen karşında bir gözlem nesnesi varsa, hiçbir şeyden çekinmezsin, hayatının misyonunu yerine getirdiğini düşünürsün. Aklıma gelmişken, epey de zeki biriydi ve özellikle çeşitli dil becerilerine sahipti. Aile çay masasının etrafında bir araya gelmişti. Bu zat piposunu tüttürüyordu. Karısının güzellikle hiçbir alakası yoktu, oldukça silik bir tipi vardı, adama kıyasla yaşlıydı ve dolayısıyla burada, senin de dikkatini çektiği gibi, acayip bir "niçin" olabileceği derhal akla gelebilirdi. Çay masasının başında genç ve oldukça solgun yeni gelin oturuyordu, bir başka "niçin"le aşinaymış gibi bir hali vardı; çayı bardaklara bizzat ev sahibesi doldurdu, on altı yaşında

[1] Johan Ludvig Heiberg, *Alferne*, 4; *Skuespil*, I-VII (Kopenhag, 1833-41), VI, s. 66 –çn.

gencecik bir kız, güzel değil, ama etli butlu ve kanlı canlı, çayları dağıttı; henüz bir "niçin"e ulaşmış bir hali yoktu. Bu nezih mecliste senin değersizliğin de bir yer bulmuştu. Sen, ki *ex officio*[1] oradaydın, daha evvel birkaç kez eli boş dönmüştün, tabiatıyla durumu değerlendirmeden bırakmaya cüret edemeyecek kadar uygun bulmuştun. Tam da bir nişanın bozulduğu günlerdi. Aile bu önemli yerel haberi henüz duymamıştı. Mesele her saftan savunuldu, yani, herkes *actores*'ti,[2] dava sonrasında hükme bağlandı ve günahkâr aforoz edildi. Duygular coşmuştu. Sen hükümlü lehinde ufak yollu bir imada bulunma riskine girdin, tabii ki o kişiye bir yararı dokunması niyetiyle değildi, son sözü söylemek amacındaydın. Başarıya ulaşmayınca, söze devam ettin: "Bir ihtimal o nişan hepten aceleye gelmişti, belki erkek önemli "niçin"i daha bir hale yola sokmamıştı, bir bakıma o "aber"in[3] bu denli belirleyici bir adımdan önce gelmesi gerektiği söylenebilirdi; *enfin*,[4] insan niçin evlenir, niçin, niçin." Bu "niçin"lerin her biri farklı bir ses tonuyla söylendi ama yine de eşit derecede şüpheyle. Aşırıya kaçtı. Bir "niçin" zaten yeterli olurdu ama düşman karargâhında böyle bir içtima, bir toplu seferberlik yürüyüşü elzemdi. Belirleyici an gelmişti. Ağırlıklı olarak aklıselimin izini de taşıyan orta yollu bir iyi huylulukla, ev sahibi şöyle dedi: Bakın, sayın bayım, bunu ben size söyleyeyim; insanlar evlenir, çünkü evlilik bir karakter okuludur. Bu her şeyin başlangıcı oldu; kısmen itirazla, kısmen tasviple, onun tantanalı cehalette baskın çıkmasına meydan verdin, karısı için küçük yollu bir terbiye, genç gelin için bir öfke ve genç kız için bir hayret vesilesi oldu. Hareket tarzın için seni daha o vakit kınamıştım, ev sahibinin değil, oradaki kadın takımı adına, sahneyi onlar için mümkün olduğunca zahmetli ve uzun ömürlü yapa-

[1] (Lat.) Görev dolayısıyla –çn.
[2] Davacı –çn.
[3] (Alm.) Ama –çn.
[4] (Fr.) Nihayetinde –çn.

cak kadar hain davranmıştın. Kadınlardan ikisinin benim savunmama ihtiyacı yoktu, hatta seni onları dikkate almamaya yönelten de alışıldık nazlılığından başka bir şey değildi. Ama adamın karısı, o belki de her şeye rağmen kocasını sahiden seviyordu, dolayısıyla bunları duymak onun için dehşet verici olmalıydı. Üstelik, vaziyetin tamamında bir edebe aykırılık vardı. Zira sağduyulu refleksiyon evliliğe ahlak kazandırmaktan öyle uzaktır ki, aslen onu ahlakdışı yapar. Duyumsal aşkın bir tek başkalaşımı vardır, o orada eşit olarak estetik, dinsel ve etiktir ve aşk budur; sağduyulu hesaplamalar onu dinsiz olduğu nispette estetik dışı da yapar, çünkü duyumsal olan dolayımsız haklarına sahip değildir. Yani, şu veya bu nedenden evlenen kişi dinsiz olduğu kadar estetik olmayan bir adım da atmış olur. Amacının iyi olması bir işe yaramaz; zira buradaki hata tam da bir amacı olmasıdır. Şayet bir kadın evlenmiş olsaydı, evet, bu dünyada böylesi çılgınlıklar da duyulmuştur, öyle bir çılgınlık ki, kadının evliliğine muazzam bir "niçin" sunuyormuş gibi görünür – bir mesih doğurmak için, bu evlilik de ahlak dışı ve dinsiz olduğu ölçüde estetik dışı olurdu. Bu, insanların kendileri için sıklıkla açıklık getiremediği bir şeydir. Sağduyulu insanlardan oluşan belli bir zümre vardır ki, estetik olanı bir boşunalık, bir çocuk oyuncağı sayarak, müthiş bir nefretle aşağılar ve sefil teleolojisiyle kendinin bu tür şeylerden üstün olduğuna inanır, lakin tam tersidir, bu insan zümresi bu sağduyuyla, tıpkı estetikten yoksun olduğu gibi, bir o kadar da ahlaktan yoksundur. Dolayısıyla en iyisi, insanın hem en dinsel hem en estetik olan karşı cinse bakmasıdır. Bu arada, ev sahibinin beyanı kafi ölçüde abesti, üzerine konuşmama gerek yok; her halükârda, gözlemimi burada, böyle kocaların her birine zevce olarak bir Xanthippe[1] ve mümkün olduğunca edepsiz evlatlar nasip olması dileğiyle sonlandırmak

[1] Yunan filozof Sokrates'in karısının adı. Şirret, kötü niyetli, gaddar kadın anlamında –çn.

istiyorum, ki niyetlerine ulaşma koşuluna sahip olduklarını umut edebilsinler.[1]

Şimdi, evliliğin gerçekten bir karakter okulu veyahut böyle cahil ve zevksiz bir tabir kullanmak yerine, bir karakter yaratılışı olduğunu elbette kabul etsem bile, diğer yandan, bu gerekçeyle evlenen her kim ise onun aslında aşkın okulundan ziyade herhangi bir başka okula havale edilebileceğinden de hiçbir zaman ödün vermem. Zaten böyle bir insan bu eğitimin hiçbir hayrını görmez. Birincisi, kendini evliliği oluşturan o güçlenişten, bütünlenişten, her bir düşüncenin ve eklemin içine geçen o ürperişten mahrum bırakır; zira o aslında riskli bir maceradır ama öyle de olmalıdır, ölçüp biçmeye kalkışmak doğru olmaktan o kadar uzaktır ki, evliliği bilakis kuvvetten düşüren bir deneme olmakla kalır. İkincisi, erkek haliyle bu durumda, aşkın muazzam sermayesini ve evlilikteki dinsel olanın bahşettiği alçakgönüllüğü de elinden kaçırır. Tabiatıyla beraberinde ne şekilde geliştirilmek istediğine dair basmakalıp bir kavram getirecek kadar da sivri zekâlıdır, bu onun kendine deneme tahtası olarak seçme utanmazlığında bulunmuş olduğu kara talihli varlık için bir evlilik yönetmeliği olur. Ama gelin biz bunu unutalım ve ondan sonra evliliğin nasıl eğitici de olduğunun doğruluğunu şükranla hatırlayalım, yani insan kendini ondan üstün görmez de, eğitim söz konusu olduğu her zaman yaptığı gibi onu eğitici olan bu şeye tabi olursa. Bu ruhu tümüyle olgunlaştırır, zira ona aynı anda hem bir anlamlılık hissi verir, hem de insanın âşık olduğu için kılı kırk yarmalarla savuşturamayacağı bir sorumluluğun ağırlığını hissettirir. Kadına has bir şey olsa da, erkeğin de terbiye hocası olan o utangaç yüz kızarmasıyla insanı tümüyle asilleştirir; zira kadın erkeğin vicdanıdır. Erkeğin eksantrik

---

[1] *Bkz.* Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers*, II, s. 36-37; *Diogenis Laertii de vitis philosophorum,* I-II (Leipzig, 1833), I, s. 77-78; *Lives of Eminent Philosophers*, I-II, çev. R. D. Hicks (Loeb, New York, Putnam, 1925), s. 167 –çn.

çalımlarına melodi, kadının sessiz sakin hayatına güç ve anlam kazandırır, ancak kadın bunu erkekte aradığı ölçüde; ve bu suretle bu güç kadınsılıktan yoksun bir maskulenlik haline gelmez. Kadına habire geri dönüşlerle erkeğin gururlu coşkusu yatışır, erkeğe dayanarak da kadının zayıflığı pekişir.* Ve şimdi sıra evliliğin yol açtığı ıvır zıvırda. Evet, burada herhalde bana hak vereceksindir ama Tanrı'ya da seni

* Böylece evlilik ilk olarak bir insana asıl pozitif özgürlüğünü sağlar, çünkü bu ilişki onun tüm hayatına yayılabilir, en basitinden en yücesine kadar. Onu doğal şeylerdeki bir ölçüde doğal olmayan mahcubiyetten özgür kılar, ki bu olasılıkla farklı yollardan, ancak gayet kolaylıkla da hayırlı olanın pahasına elde edilebilir; bu da kişiyi alışkanlıkların içinde durgunlaşmaktan özgür kılar, zira devamlı olarak canlı bir akım sağlar; onu insanlardan özgür kılar, bunu onu bir tek insana bağlayarak sağlar. Sık sık dikkatimi çekmiştir; evli olmayanlar köle gibi didinir durur. Her şeyden önce, geçici hevesleri için didinirler; günlük hayatta her şeyi kendilerine hak görürler, hiç kimseye bir diyet borçları yoktur; ama en nihayet onlar da müptelası, hatta kölesi olur diğer insanların. Bir uşağın, bir hizmetçinin vs ekseriyetle üstlenmediği hangi rol vardır ki. Onlar efendilerinin geçici heveslerinin ve eğilimlerinin saat ve dakikalara indirgenmiş kaprisleridir, onlar efendilerinin ne zaman yataktan kalktığını bilir, daha doğrusu, bundan ne kadar zaman önce çağrılacaklarını bilirler veya daha doğrusu, efendilerinin çalışma odalarının daha çağrılmadan ne kadar önceden ısıtılacağını bilirler; efendilerine hangi temiz çamaşırları çıkarıp hazır edeceklerini bilirler, efendileri onları rahatça ayağına geçirebilsin diye çoraplarını nasıl kıvıracaklarını bilirler, sıcak suyla yıkandığında soğuk suyu hazır bekletecekle-rini bilirler, efendileri evden çıkınca pencereleri açıp içeriyi havalandıracaklarını, eve gelince beyin çizme çekeceğini ve terliklerini hazır edeceklerini bilirler vs. Hizmetkâr takımı, özellikle biraz akıllıcaysa, bunlarla kolayca aşinalık peydah edebilir. Bütün bunlar saniyesi saniyesine yapılıyor olsa da, bu bekâr kişiler ekseriyetle tatmin olmaz. Ama nasıl olsa, her dileği parayla tatmin edebilirler. Ara sıra huysuz ve lanet olurlar, sonra da yumuşak ve iyi huylu. Nasılsa birkaç rbd her şeyi düzeltir. Hizmetkârlar bundan yararlanmayı çabuk öğrenir; bu münasip aralıklarla herhangi bir şeyi biraz yanlış yapmaktan, efendilerini küplere bindirmekten, sonra bundan dolayı kederlenmekten ve bunun üzerine de bahşiş almak şeklinde olur. Ev sakinleri böyle bir kişilikten öyle etkilenir ki evin beyi öfkeden gözükarardığında duyarlılığına mı yoksa gösterdiği samimi öfkeye mi en çok hürmet etsin bilemez. Böyle bir hizmetkâr efendilerinin vazgeçilmezi haline gelir ve dört dörtlük bir despot olur –SK.

ondan muaf tutması için dua edeceksindir. Hayır, ıvır zıvır kadar eğiten hiçbir şey yoktur. Bir insanın hayatında bunun kendisinden alınması gereken bir devre olduğu gibi, bunun ona iyi geldiği bir devre de bulunur ve ruhunu ıvır zıvırdan özgür kılmak ruh yüceliği ister, ama istek duyarsa yapabilir; zira istek duymak yüce ruhluluktur ve seven kişi istek duyar. Bu bilhassa erkeğe zor gelebilir ve kadının bu açıdan erkek için o kadar önem taşıması bundandır. Kadın ıvır zıvırla uğraşmak için yaratılmıştır ve ona bir anlam, bir değer, büyüleyici bir güzellik katmasını bilir. Bu da alışkanlıklardan, tek taraflılığın zorbalığından, geçici heveslerin boyunduruğundan özgür kılar ve bunca kötülük, kendine öyle üst üste ve öyle çeşitli yollardan hesap soran bir evlilik ortaklığında şekil alacak zamanı zaten nereden bulacaktır; böylesi hiçbir şey serpilip büyüyemez; "Sevgi sabırlıdır, sevgi şefkatlidir. Sevgi kıskanmaz, övünmez, böbürlenmez. Sevgi kaba davranmaz, kendi çıkarını aramaz, kolay kolay öfkelenmez, kötülüğün çetelesini tutmaz. Sevgi haksızlığa sevinmez, gerçek olanla sevinir. Sevgi her şeye katlanır, her şeye inanır, her şeyi umut eder, her şeye dayanır."[1] Hz. İsa'nın havarilerinden birinin bu harikulade sözlerini bir düşün, bu sözlerin bütün bir ömre uygulandığını bir düşün ama buna insanın bunları çok kez kolaylıkla yaptığı, çok kez hata ettiği, çok kez unuttuğu, ama yine de onlara yeniden geri döndüğü düşüncesiyle birleştir; bir evli çiftin bunları birbirine söylemeye cesaret ettiğini, bu suretle asıl izlenimin daima mutluluk verici olarak kaldığını bir düşün; bunda nasıl da bir lütuf, nasıl da bir karakter başkalaşımı vardır? Evlilikte, bir insan büyük tutkularla hiçbir yere varmaz; hiçbir şeyin önceden çetelesini tutamaz; bir ay boyunca büyük ölçüde sevgi dolu olmakla, diğer zamanların hesabını ödeyemez; burada her günün kendi derdi olduğu esastır, ama kendi lütfu olduğu da.[2] Guru-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Korintliler 13:4-7 –çn.

[2] Kutsal Kitap, Matta 6:34. "O halde yarın için kaygılanmayın. Yarının kaygısı yarının olsun. Her günün derdi kendine yeter." –çn.

rumu ve hipokondriyak huzursuzluğumu onun aşkına tabi kıldığımı biliyorum, onun fevriliğini aşkımıza tabi kıldığımı biliyorum ama bunun bir çok güne patladığını da biliyorum, beni birçok tehlikenin beklediğini de biliyorum; ama temennim zafer yolunda.

Ya da insan kalkıp evlenir – çocuk sahibi olmak için, insan soyunun yeryüzünde çoğalmasına naçiz bir katkıda bulunmak için. Bir düşün – hiç çocuğu olmasaydı, o zaman katkısı çok çok az olurdu. Devletler evlilikle bu maksadı gütmeyi, evlenenleri ve en fazla erkek evlat yapanları ödüllendirmeyi kendilerine basbayağı vazife saymıştır. Hıristiyanlık evlenmekten uzak duranları zaman zaman ödüllendirerek buna muhalefet etmiştir. Bu bir hata da bile, kişi için derin bir hürmete delalet eder, zira kişiliği bir *moment*'e değil, bir belirleyiciye dönüşterecek kadar ileri gitmiştir. Devlet ne kadar soyut kavranır ve kişi bundan bir çıkış yolu bulmak için ne kadar az mücadele ederse, böyle bir öneri ve böyle bir teşvik de bir o kadar doğal gelir. Buna karşılık zamanımızda çocuksuz evlilikler zaman zaman sanki baş tacı edilmiştir. Doğrusu, zamanımız evliliğe girişmek için gereken teslimiyeti işler kılmakta güçlük çekmiştir; insan kendini bu denli yok saymışsa, o zaman bunun kafi olduğunu düşünür ve haklı olarak çocuk sürüsü gibi aşırılıklara müsamaha gösteremez. Herhangi bir kişinin evlenmek istememesine üstü kapalı da olsa gerekçe olarak çocuk sevmemesinin gösterilmesi romanlarda yeterince sık rastlanır bir şeydir; gerçek hayatta bu, bir sürü medeni ülkede, çocukların baba evinden mümkün olduğunca erken uzaklaştırılarak yatılı okula vs yerleştirilmesiyle açıklık kazanır. Çok sevdiği dört evladının mümkün mertebe çok uzaklarda olmasını gizliden gizliye temenni eden o trajikomik aile babaları sana ne kadar da sık eğlence vesilesi olmamış mıdır? O trajikomik aile babalarının, hayatın gerektirdiği bütün o ıvır zıvır karşısındaki öfkeden gözü dönmüş kurumunu nasıl da zevkle seyretmemiş misindir, çocuklar pataklanacağında, üzerlerine bir şey

döktüklerinde, avaz avaz bağırdıklarında, büyük adam – peder bey, çocukları ona bu dünyada köstek oluyor fikriyle, serüvenciliğinin önüne set çekilmiş gibi hissettiğinde? Kafanı sadece o babaların çocuklarıyla meşgul edip, sonra da evlat sahibi olmanın yine de bir nimet olduğuna dair bir iki laf ederek, bu asil ruhlu babaları hak edilmiş bir acımasızlıkla ne de sık sık hiddetin doruğuna çıkarmamış mısındır?

İnsan soyunun çoğalmasına katkıda bulunmak üzere evlenmek göze hem fazlasıyla nesnel hem fazlasıyla doğal bir gerekçe gibi görünebilirdi. Bu kendini Tanrı konumuna koyup, oradan insan soyunun çoğalmasındaki güzelliği seyretmek gibi bir şey olurdu; evet, şu ifadeye ağırlık verilebilirdi: "Üretken olun ve çoğalın ve dünyayı doldurun."[1] Ve yine de böyle bir evlilik doğal olmadığı kadar kadar keyfidir ve Kutsal Kitap'ta dayanağı yoktur. Sonuncusuna istinaden, orada Tanrı'nın evliliği insanoğlu için yalnız kalmak iyi değil diye, ona bir refakatçi sağlamak için tesis ettiğini okuruz.[2] Dinle alay eden herhangi biri erkeği yozlaşmanın içine düşürerek başlayan bir refakati az çok şaibeli bulabilse de, bu hiçbir şey kanıtlamazdı ve ben bu hadiseden daha ziyade tüm evliliklerin mottosu olarak bahsetmeyi yeğlerdim; zira ancak kadın bunu yaptıktan sonra, ilk o vakit, aralarındaki münasebet en derinlemesine sağlama alınmış olurdu. Sonra şu ifadeyi de okuruz: Ve Tanrı onları kutsadı.[3] Bu ifade tamamen gözden kaçar. Ve Aziz Pavlus bir yerde, hem de oldukça sert bir dille, kadınlara ses çıkarmadan ders almalarını buyurduğunda, tüm teslimiyetçiliğiyle ve sesini çıkarmadan ve kadının ağzını böylece kapattıktan sonra, onu daha da aşağılamak için şöyle eklediğinde: Kadın çocuk doğurarak kendini affettirecektir, o zaman doğrusunu söylemek gerekirse, ben bu aşağılama için aziz pederi asla affetmezdim, yani sözlerine şöyle devam ederek durumu telafi etmediği

---

1 Kutsal Kitap, Yaratılış, 1:28 –çn.
2 Kutsal Kitap, Yaratılış, 2:18 –çn.
3 Kutsal Kitap, Yaratılış, 1:22 –çn.

takdirde: şayet onlar (çocuklar) terbiyeyle imanda ve sevgide ve kutsallıkta muhafaza edilirse.[1]

Bu arada aklıma şu geliyor: İşim gücüm itibarıyla araştırmalara ancak çok az vakit ayırabilen ve naçizane araştırmaları genel itibarıyla bambaşka bir yönde olan birisi olarak, Kutsal Kitap'la teoloji diploması alabilecek kadar yakın bir aşinalık kurmuş olmam göze tuhaf görünebilir. Antik zamanların bir paganı, sanırım Seneca, insan otuzuna geldiğinde doğasını kendi kendinin doktoru olacak kadar iyi tanımak zorundadır, der; ben de aynı şekilde düşünüyorum ve diyorum ki, insan belli bir yaşa gelince kendi kendinin rahibi olabilmeli. Hiçbir suretle, toplu ibadete katılmayı ve orada sunulan öğütleri küçümsediğimden değil, ama yine de kanımca, insan en önemli hayat ilişkileri hakkında kendi görüşlerine kesinlik kazandırabilmeli, ki zaten bunlar üzerine dar anlamda vaaz dinlediğimiz de enderdir. Dinî kitaplara ve yazılı vaazlara karşı marazi bir duyarlılığım vardır; bu nedenledir ki, kiliseden medet umamadığımda, Kutsal Kitap'a sığınırım. Sonra bazı bilge teologlara ya da kutsal kitaptan söz konusu mesele hakkında en önemli bölümlerin alıntılandığı bazı bilimsel eserlere başvururum ve onları baştan sonra okurum. Velhasıl, Yeni Ahit'in evlilik hakkında verdiği dersleri ciddi bir biçimde mütalaa etmek aklıma ilk geldiğinde çoktan evliydim, altı ay önce evlenmiştim. Kendiminkinden önce çeşitli nikâh törenlerinde hazır bulunmuştum, yani bu münasebetle dile getirilen kutsal sözlere aşinaydım. Ancak daha mükemmel bir aşinalık kurmayı arzu ediyordum ve bu nedenle de arkadaşım Rahip Olufsen'e başvurdum, o sıra şehirdeydi. Onun önerdiği ana bölümleri buldum ve karıma okudum. Üzerinde nasıl bir etki uyandırdığını çok iyi hatır-

[1] Kutsal Kitap, 1. Timoteos 2:11-15. "Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakin olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Ama doğum yapıp kurtulacaktır; yeter ki, sağduyuyla iman, sevgi ve kutsallıkta yaşasın." –çn.

lıyorum. Üstelik, hassas da bir meseleydi, Kutsal Kitap'tan ona okumak istediğim bölümlerle bir aşinalığım yoktu ve önceden göz gezdirmek de istememiştim, onun üzerinde uyandıracağım etkiyi önceden hazırlamak hiç hoşuma gitmez, zira böylesi şeyler yersiz bir güvensizlikten kaynaklanır. Sen buna içlenebilirsin; zira evli değilsin ve dolayısıyla karşında tam manasıyla açık olmakla yükümlü olduğun hiçbir insan yok; lakin senin gizli planın hakikaten saçmalık sınırına varıyor. Sen elalemi enayi yerine koyabilirsin, her şeyi mümkün mertebe spontane yapıyor gibi bir manzara yaratabilirsin ve yine de hiç sanmıyorum ki nasıl diyeceğin üzerinde fikir yormaksızın "Hoşçakal" diyemezsin.

Ama evliliğe ve insan soyunun çoğalması için bitmez tükenmez enerjiye sahip olan evlililere geri dönüyoruz. Böyle bir evliliğin zaman zaman daha estetik bir kılıfın içine gizlenme alışkanlığı vardır. Eskimiş, asil bir türdür, nesli tükenmek üzeredir, geriye sadece iki temsilcisi kalmıştır, bir dede ve bir de erkek torun. Muhterem ihtiyarın tek arzusu bu çocuğun evlenmesidir, sülale ortadan silinmesin diye. Ya da pek kayda değer bir hayatı olmasa bile, geçmişi bir parça hüzünle düşünen birisidir, uzak geçmişi değilse de, kendi ana babasını öyle derinden seviyordur ki, aile adının ölüp gitmemesini, hayattakilerin minnettar belleklerinde muhafaza edilmesini diliyordur. Belki de ona, çocuklarına çoktan rahmete kavuşmuş dedelerinden bahsedebilmek, yaşamlarına böylesi, sadeceanılara has bir ideal imajla dayanım kazandırmak, onları bu sanıyla asil ve büyük şeylere teşvik etmek güzel olurmuş gibi geliyordur; belki bu suretle kendisinin de ana babasına olan manevi borcunu kısmen geri ödeyeceğini sanıyordur.

Hepsi iyi güzel de, evlilikle münasebeti yok ve sadece bu niyetle kurulan bir evlilik ahlaktan olduğu kadar estetikten de yoksun olur. Bunu söylemesi zor olsa da, vaziyet böyle. Evlilik sadece bir tek niyetle tesis edildiği takdirde, estetik olduğu ölçüde etik olabilir, ancak bu gaye içkindir; bun-

dan başka herhangi bir niyet birbirine ait olanı birbirinden ayırır ve bu suretle tinsel olanı da, duyumsal olanı da sonlu hale getirir. Bir insan böyle laflarla ve özellikle de tarif edilen duyguları sahiden taşıdığı takdirde, bir kızın kalbini pekâlâ kazanabilir, ancak bu yakışık almaz, kızın varlığı esasen değişime uğramıştır ve bir kızla onu sevmekten başka herhangi bir nedenle evlenmeyi istemek ona karşı daima bir hakaret olur.

Herhangi bir damızlık etmeninin, senin ifadelerinden birini kullanıyorum, evlililikle münasebeti olmasa dahi, bu ilişkiyi eline yüzüne bulaştırmamış olan kişi için sülale kendini bir nimet olarak belli edecektir. Bir insanın diğerine mümkün olduğunca çok şey borçlu olması her şeye rağmen güzel bir şeydir ama muhakkak ki bir insanın diğerine borçlu olabileceği en yüce şey – hayattır. Ve yine de bir çocuk babasına daha da fazlasını borçlu olabilir; zira hayatı bomboş ve çırılçıplak devralmaz, belli bir içerikle devralır, bir süre ana bağrında yattıktan sonra, babanınkine geçer ve o da onu kendi kanıyla canıyla, hareketli bir hayatın sık sık pahalıya patlamış deneyimleriyle besler. Ve bir çocukta ne olasılıklar yatmaz ki; çocukların sırtından sürdürülen bütün o idole tapmacalardan nefret etmene seve seve hak veriyorum, özellikle de bütün o aile-kültünü, öğle ve akşam sofralarında çocuklara adanan aile-öpücüğü toplama ayinini, aile-pohpohlarını, aile-beklentilerini, hem de ana babalar öbür yandan zahmetler geride kaldı diye bencilce birbirine teşekkür edip, ortaya çıkan sanat eseriyle iftihar ederken; evet, itiraf ediyorum ki, bu tür iğrençliklere karşı ben de hemen hemen senin yaptığın kadar alay edebilirdim ama bunları kendime uzun boylu dert etmek istemem. Çocuklar ailenin en içsel, en mahrem yaşam alanına aittir ve bir insan bu konu üzerindeki her ciddi veya dindar düşünceyi o yarı karanlık mahremiyete havale edebilmeliyse de, her çocuğunun başının üzerinde bir hale taşıdığı da belli olacaktır, her baba, çocuğunun ona borçlu olduğu şeyden daha fazlası

olduğunu hissedecektir, evet, emanet mal olduğunu ve her şeye rağmen, kelimenin en güzel anlamıyla, üvey baba olduğunu naçizane hissedecektir. Böyle hissetmemiş olan bir baba babalık itibarına daima saygısızlık etmiştir.

Gelin tüm yersiz telaşı kendimizden esirgeyelim, "çocuk doğurma husundaki bütün o el pençe divan durmaları," ama sen de beni, Holberg'in Henrik'iyle beraber kendini en akla hayale gelmez şeylere angaje etmek istediğin zamanki oyunbazlıklarından esirge.[1] Çocuk bu dünyadaki en yüce ve önemli şeydir ve de en abes ve en önemsiz şey, insan nasıl kabul ediyorsa öyledir ve ancak bir insan diğerinin bu hususta ne düşündüğünü öğrenince, onun hakkında derinlemesine bir fikir sahibi olma fırsatı bulur. Bir bebeğin bir insan olmakta hak iddia ettiği üzerinde düşündüğümüzde, bu bebek bize komik gelebilir; bu dünyaya cıyak cıyak geldiği, cıyaklamayı unutmasının zaman alacağı ve hiç kimsenin bu bebek cıyaklamasına bir izah getirmediği üzerinde düşünülünce trajik gelebilir. Nitekim daha birçok bakımdan böyle izlenim uyandırabilir; ancak diğerleri karşısında gayet de güzel ağırlığını hissettirebilecek olan dinsel tespit en güzeli olarak kalır. Ve şimdi sen, evet sen, ihtimalleri çok seversin ama yine de çocuk fikri sende büyük ihtimalle sevindirici bir etki yapmazdı; zira hiç şüphem yok ki senin meraklı ve avare düşüncelerin o dünyaya gizlice bir göz atmıştır. Şüphesiz bunun nedeni olasılığı elinde tutmak istemenden ileri gelir. Sen çocukların karanlık odada Noel ağacının meydana çıkmasını beklerken içinde bulundukları durumda olmaktan hoşlanırsın; ancak bir çocuk tabiatıyla bambaşka türden bir olasılıktır ve öyle ağırdır ki, sende böylesini kaldıracak sabır zor bulunurdu. Ve yine de çocuklar bir nimettir. Bir insanın derin bir içtenlikle çocukları için en iyisini düşünmesi güzel ve iyi bir şeydir ama bunun sadece onun üzerine yüklenmiş bir vazife, bir sorumluluk de-

[1] Ludvig Holberg, *Barselstuen*, I, 1; *Den Danske Skue-Plads*, I-VII (Kopenhag, 1788). Troels: "Yılda elli çocuk yapmak için kendimi zorlarım; bundan daha büyük bir mucize yok." –çn.

ğil, bir nimet de olduğunu ve göklerdeki Tanrı'nın, insanların bir kere bile unutmadığı şeyi, beşiğe bir hediye bırakmayı, unutmamış olduğunu ara sıra hatırına getirmezse, o zaman gönlünü ne estetik ne de dini duygulara açmış demektir. Bir insan çocukların bir nimet olduğu düşüncesine ne kadar sıkıca sarılırsa, bu hazineyi, bebeğin el koymuş olduğu –lakin yasal olarak, zira onu oraya bırakan bizzat Tanrı'dır– bu yegâne lütfu ne kadar daha az kavga dövüşlü ve ne kadar daha az kuruntulu muhafaza ederse bir o kadar daha güzel, o bir o kadar daha estetik, bir o kadar daha dinseldir.

Ben de zaman zaman sokaklarda gezinir dururum, kendimi düşüncelerime ve o sırada etrafta gördüklerinin yarattığı izlenimlere terk ederim. Yaşlı bir kadın görmüştüm; ufak tefek şeyler satıyordu, bir dükkânda veya barakada değil, meydanlık açık bir alanda, yağmur ve rüzgârda, kucağında bir bebekle; kadının kendisi doğru düzgün ve eli ayağı temiz, bebek iyice sarıp sarmalanmıştı. Bu kadını birçok kez gördüm. Şık bir kadın çıkageldi, geçerken onu basbayağı azarladı, bebeği neden evde bırakmadı diye ve ondan da ziyade kadına ayak bağı oluyor diye. Ve aynı sokaktan bir papaz çıkageldi, kadının yanına yaklaştı, çocuğa yetimhanede bir yer temin etmek istiyordu. Kadın ona minnetle teşekkür etti, lakin kadının başını eğip çocuğa bakışını bir görecektin. Çocuk buz tutmuş olsaydı bu bakış onu eritmişti; ölüp gitmiş olsaydı bu bakış onu hayata döndürmüştü, açlık ve susuzluktan bitap düşmüş olsaydı, bu bakıştaki inayet onu ferahlatmıştı. Ama çocuk uyuyordu ve tebessümle bile annesinin o bakışına karşılık veremezdi. Yani anlayacağın, bu kadın çocuğu bir nimet olarak algılıyordu. Ressam olsaydım asla bu kadından başkasını resmetmek istemezdim. Böylesi bir manzara ender görülür, nadide bir çiçek gibidir, onu görebilmek bir bahtiyarlıktır. Lakin tinler dünyası amaçsızlığın egemenliği altında değildir,[1] eğer ağaç bulunduysa o

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Romalılar 8:20. "Çünkü yaratılış amaçsızlığa teslim edildi. Bu da yaratılışın isteğiyle değil, onu amaçsızlığa teslim eden

devamlı çiçek verir; o kadını sık sık görürdüm. Karıma da gösterdim; caka satmadım, mükafatlandırmak için ilahi bir yetkiye sahipmişim gibisinden, ona pahalı hediyeler göndermedim, kendimi onun seviyesine indirdim, hakikatte onun ne altına veya şık hanımlara, ne yetimhanelere ve rahiplere, ne de kraliyet mahkemesinin zavallı bir hakimiyle onun zevcesine gereksinimi vardır. Onun hiçbir şeye gereksinimi yoktur, ne var ki çocuk onu bir gün aynı hassasiyetle sevmek isteyecektir ama onun buna da gereksinimi yoktur, ama bu onun hak ettiği bir ödül, cennetin ondan alıkoymayacağı bir lütuftur.

Bunun güzel bir şey olduğunu, senin o nasırlaşmış yüreğine bile dokunduğunu inkâr edemezsin. Bu yüzden ben sana çocuğun bir nimet olduğunu kabul ettirmek için, bekârların gözünü korkutmak amacıyla ekseriyetle başvurulan o, bir gün nasıl da bir başına kalacağı, etrafında bir çocuk sürüsü olmadan nasıl da bedbaht olacağı türünden korku hikâyelerine başvurmayacağım. Bunu bir ölçüde, zaten büyük olasılıkla gözün korkmayacağı için, en azından benim tarafımdan, evet hatta tüm dünya tarafından da (kederli düşüncelerinle karanlık odasında bir başınayken, zaten herhalde ara sıra kendin için endişeleniyorsundur); bir ölçüde de, bir insanın kendini bir hayra sahip olduğuna ikna edebilmek için, diğerlerini ona sahip değiller sanısıyla korkutmak zorunda olması bana daima şüpheli göründüğü için yapıyorum. Dolayısıyla sen sadece alay et bakalım, sadece dudaklarında titreşen o kelime ağzından bir çıksın bakalım – dört kişilik Holsteiner-faytonu. Gezintinin "Fresberg"den[1] ileri

---

Tanrı'nın isteğiyle oldu. Çünkü yaratılışın, yozlaşmaya köle olmaktan kurtarılıp Tanrı çocuklarının yüce özgürlüğüne kavuşturulması umudu vardı." –çn.

[1] *Frederiksberg* sözcüğünün yarım yamalak telaffuz edilmiş şekli. Burada Kopenhag'ın batısındaki Frederiksberg semtindeki saray ve sarayın bugün park olarak değerlendirilen bahçesi. O zamanlar her sınıftan kişinin piknik yapmak, görmek ve görülmek, sevgili aramak ve randevulaşmak için değerlendirdiği bir kamusal alandı –çn.

gitmemesiyle eğlen sen bakalım, bizi o çift kişilik konforlu, Viyana stili faytonunla geride bırak bakalım, yalnız tedbirli ol da, bu mealdeki alaycılıklarına pek sık teslim olmayasın, yoksa ruhunda gizliden gizliye bir ideal hevese dönüşebilirler, sana cezası pahalıya patlayabilir.

Ama bir diğer anlamda da, çocuk bir nimettir, zira insan kendisi de onların vasıtasıyla, anlatılamayacak kadar çok şey öğrenir. Ben daha önce feleğin çemberinden hiç geçmemiş gururlu insanlar gördüm, sevdikleri kızu öyle bir özgüvenle yakalayıp ait olduğu aile hayatından çekip aldılar ki, ona sanki şöyle demeye getirdiler: Bana sahipsin ya, bu kadarı sana yeter, ben fırtınalara karşı koymaya alışkınım, bundan böyle daha da fazlasına, seni düşünmek beni yüreklendirecek, çünkü artık uğruna savaşacağım çok daha fazla şey var. Aynı insanları baba olarak gördüm; çocuklarının başına gelen küçücük bir aksilik onları küçük düşürmeye, bir hastalık onların kibirli dudaklarına bir dua değdirmeye yetiyordu. Öyle insanlar gördüm ki, göklerdeki Tanrı'ya adeta tepeden bakmakla gurur duyarlardı, ona iman eden herkesi alaycılıklarının hedefi yapmayı alışkanlık haline getirmişlerdi, onları baba olarak da gördüm, çocuklarına gösterdikleri özenden dolayı en dindar insanları hizmete alırlardı. Gururlu bakışları Olimpos'u bile zangır zangır sarsan[1] genç kızlar gördüm, kibirli mizaçlarıyla sadece süs ve gösteriş için yaşayan kızlar, onların anne olarak her hakarete nasıl dayandığını, çocuklarının iyiliğine olabileceğine inandıkları şeyler için adeta yalvardığını gördüm. Belirli bir vaka var aklımda. Çok gururlu bir hanımefendiydi. Çocuğu hastalandı. Şehrin doktorlarından biri çağırıldı. Ama bu zat geçmiş bir hadiseden dolayı gelmeyi reddetti. Kadının kalkıp doktorun ayağına gittiğini, onu yalvar yakar gelmeye ikna etmek için holde beklediğini gördüm. Ancak böyle çar-

[1] *Bkz.* Homeros, *Iliad,* I, 528-30; *Homers Iliade*, çev. Christian Wilster (Kopenhag, 1836), s. 15; *Homer The Iliad*, I-II, çev. A. T. Murray (Loeb, Cambridge: Harvard University Press, 1924-25), I, s. 43 –çn.

pıcı tasvirler, doğru olsalar dahi, görmesini bilen gözlerin her gün gördüğü o daha az duygusal olmayan örnekler kadar bile geliştirici değilse ne işe yarar ki?

Kaldı ki, insan bir başka bakımdan da çocuklardan çok şey öğrenir. Her çocukta bütün soyut ilkeleri ve maksimleri az çok hüzne boğan kendine özgü bir şey vardır. İnsan bizzat en baştan başlamak zorundadır, ekseriyetle de bir hayli zahmet ve çabayla. Şu çin atasözünün altında derin bir hikmet yatar: Çocuklarını iyi yetiştir, ana babana ne borçlu olduğunu o zaman öğrenirsin. Ve şimdi de sıra babanın üzerine düşen sorumlulukta. Başka insanlarla görüşür arkadaşlık ederiz, onlara bizim doğru kabul ettiğimiz fikirleri aşılamaya bakarız, belki de bunu defalarca deneriz; bir faydası olmayınca da onlarla ilişkiyi keser sorumluluğu üzerimizden atarız. Ama bir babanın bir daha denememeye kalkışabildiği, daha doğrusu, bir baba kalbinin buna karar verebildiği o an gelince, işte o zaman, tüm yaşam bir kez daha çocuklarda deneyimlenir ve insan kendi yaşamını ilk defa o zaman anlama raddesine gelir. Ama bütün bunları sana anlatmanın esasen bir faydası dokunamaz; zira bir insanın hiçbir zaman tam anlamıyla tasavvur edemeyeceği şeyler vardır, şayet kendi başından geçmemişse; ve babalık bunlardan biridir.

Ve şimdi, son olarak, sıra, bir insanın çocuklar vasıtasıyla bir geçmişe ve bir geleceğe o harikulade bağlanma tarzında. İnsanın on dört soylu atası ve on beşinciyi oluşturma hususunda kaygıları olmasa bile, önünde çok daha muazzam bir sülale uzanır ve ailelerde sülalenin nasıl da hemen hemen sabit bir örüntü oluşturduğunu görmek doğrusu sevindiricidir. Bu tür tespitlere muhakkak ki bekâr olan biri de girişebilir ama o kendini buna o derece istekli ve yetkili hissetmez, zira o oraya dışarıdan müdahale etmektedir.

Ya da insan bir ev bark kurmak için evlenir. Evde canı sıkılır, yurtdışına seyahate gider ve canı sıkılır, yine eve döner ve canı sıkılır. Arkadaşlık etsin diye harikulade güzel bir yüzücü köpek edinir, safkan bir dişi ama yine de bir şeyle-

rin özlemini duymaktadır. Birkaç kafa dengi arkadaşın bir araya geldiği restoranda bir tanıdığını uzun zaman boş yere arar. Evlenmiş olduğunu öğrenir, yüreği ezilir, eski günler onu içlendirmiştir; etrafındaki her şey ona bomboş gelir, o uzaklardayken yolunu gözleyen hiç kimsesi yoktur. Evdeki yaşlı kahya kadın esasında çok iyi huylu birisidir ama insanı yüreklendirmeyi, evde sıcak bir hava yaratmayı hiç bilmez. Ve insan evlenmeye kalkar; konu komşu alkış tutar, hepsi onun akıllı ve mantıklı hareket ettiğini düşünür ve sonrasında ev idaresinin en önemli hususunu, dünyadaki en büyük nimeti konuşmaya sıra gelir: iyi huylu ve kendi başına pazara yollanabilecek güvenilir bir aşçı, hemen hemen her işe koşulabilecek becerikli bir hizmetçi. Keşke böyle ihtiyar dazlak bir riyakâr, böyle bir gece hemşiresiyle evlenmekle memnun olabilseydi, ama durum çoğunlukla böyle olmaz. Onların en iyisi bile onun için yeterince iyi değildir ve en nihayet genç güzel bir kıza kancayı atmayı başarır ve kız sonrasında kürek esiri kalıbına sokulur. Kız belki daha hiç âşık olmamıştır, ki bu korkunç bir nispetsizliktir.

Bak, sana söz hakkı veriyorum. Ama bu arada sen de ev bark kurmak niyetiyle girişilen evliliklere özellikle aşağı zümrelerde rastlandığını ve bayağı da güzel olduğunu itiraf etmek zorundasın. Bunlar nispeten genç yaşta insanlardır. Dünyayı öyle pek tanımadan, elleri ekmek tutmuştur ve sıra evlenmeyi düşünmeye gelmiştir. Bu harikuladedir ve böyle evlilikleri alay konusu yapmanın hiç aklına hayaline gelemeyeceğini de biliyorum. Belirli bir asil yalınlığı onlara hem estetik hem dinsel bir çeşni katar. Buradaki bir ev bark kurmak düşüncesinin hiçbir bencil yanı yoktur, bilakis, onları buna canıgönülden bağlayan şey bunun onlara buyurulan bir vazife ve bir ödev, ancak bir o kadar da ayrıcalık olduğu fikridir.

Evlilerin kendilerini oyalamak ve bekârları kaygılandırmak için şöyle dedikleri de sık sık kulağa gelir: Valla, hiç olmazsa bir evimiz barkımız, yaşlandığımızda başımızı so-

kacak bir yerimiz var; ara sıra da, ahlak verici bir tarzda, alışılmadık bir Pazar edasıyla şöyle eklerler: Çocuklarımız ve torunlarımız bir gün gözlerimizi kapatacak ve bizim için yas tutacak. Bekârların akıbeti bunun tam tersidir. Onların gençlikte bir süreliğine daha hoşça vakit geçirdiği bir tür çekemezlikle teslim edilir, şimdilik evlenmeme dileği sessiz sedasızca dile getirilir ama yine de o gün erken gelir. Bekârların durumu zenginlerinki gibidir, paylarını önceden alırlar.[1]

Bu tür evliliklerin hepsi şu hatadan mustariptir; evliliğin bir tek *moment*'ini evliliğin gayesi haline getirirler ve o yüzden de kendilerini sık sık aldatılmış hissederler, özellikle ilk bahsedilenler, evliliğin rehavetli, sıcak, kullanışlı bir yuva edinmekten birazcık daha fazla bir anlamı olduğunu itiraf etmek zorunda kaldıklarında. Ama gelin, güzeli ve doğruyu görmek için, dikkatimizi bir kere daha yanlış olanın üzerinden uzaklaştıralım. O kadar geniş çaplı faaliyet göstermek her insanın yapacağı şey değildir ve kendini daha büyük bir işlevi olduğuna inandıranların birçoğu er geç bir aldanmanın içine düşer.

Bu sözler hiçbir suretle seni kastederek söylenmiş değil; zira sen kuşkusuz ki bu yanılsamanın rüzgârına kapılmayacak kadar zeki birisin ve sonra alayların da bunu yeterince sık ortaya koydu. Sen bu bakımdan fevkalade düzeyde bir rıza ve ilk ve son olarak, mutlak bir feragat sergiledin. Sen gününü gün etmeyi tercih ediyorsun. Her tarafta baş üstünde tutulan bir konuksun. Senin ince zekân, kolay arkadaşlığın, kendine has iyi huyluluğun olduğu kadar kendine has kötücüllüğün insanı, seni daha görür görmez, hoş bir akşam fikri edinmeye sevk ediyor. Sen benim evimde şimdiye kadar daima baş tacı edildin ve bundan böyle de öyle olacaksın; bunun nedenini bir ölçüde senden o kadar çok korkmamam, bir ölçüde de buna gerek duymamın çok uzak bir ihtimal ol-

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Luka 16:25. "İbrahim, 'Oğlum,' dedi, 'yaşamın boyunca senin iyilik payını, Lazar'ın da kötülük payını aldığını unutma. Şimdiyse o burada teselli ediliyor, sen de azap çekiyorsun.'" –çn.

ması oluşturuyor; tek kızım daha üç yaşında ve herhalde sen telgraflaşma faslına o kadar erken başlamıyorsundur. Dünyadan elimi eteğimi daha bir çektim diye beni zaman zaman kınamışsındır, hatırlıyorum ki bir keresinde de, "Söyle bana, Jeannette"[1] melodisi eşliğindeydi. Bunun nedeni elbette, sana o zaman da dediğim gibi, bir evim barkım olması. Seni bu konuda dizginlemek tüm diğerlerinde olduğu gibi güç, zira senin daima başka planların var. İnsanları yanılsamalarından koparıp daha gerçek bir şeye yönlendirmek istense, sen burada her zaman "her yönden emre amadesindir." Yanılsamaların izini sürüp, onları parçalarına ayırmak için yakalamaktan zerre kadar yorulup usanmazsın. Öyle sağduyulu, öyle görmüş geçirmiş havalarda konuşursun ki, seni iyice tanımayan herkes muhakkak ki düzgün biri olduğuna inanıyordur. Ama sen gerçek olana hiçbir suretle ulaşmış değilsin. Sen kendini yanılsamayı yok etme noktasında alıkoymuşsun ve bunu akla yatkın her yönde yaptığın için de, esasen kendini yavaş yavaş yeni bir yanılsamanın, yani orada öylece kalınabileceği yanılsamasının içine sokmuşsun. Evet, dostum, sen bir yanılsama içinde yaşıyorsun ve senin hiçbir şey başardığın yok ki.

Burada sende daima oldukça tuhaf bir etki uyandıran o kelimeyi kullandım: Bir şey başarmak – "Kimin bir şey başardığı var? Bu haddi zatında en tehlikeli yanılsamalardan biri; benim bu dünyada hiçbir suretle bir acelem yok, ben elimden geldiğince eğleniyorum, özellikle de bir şey ortaya koyduklarına inananlarla; ve sonra, bir insanın böyle bir şeye inanması tarifsiz ölçüde komik değil mi; ben hayatımı öyle büyük isteklerle bir külfet haline getirmeyi reddediyorum."

Sen bundan her söz ettiğinde, üzerimde son derece sevimsiz bir etki bırakıyorsun. Beni isyan ettiriyor, çünkü dediğinde küstah bir sahtelik yatıyor, ustalığınla bir arada sunulduğunda, daima seni muzaffer kılıyor, en azından

---

[1] *Bkz.* M. E. G. Théaulon de Lambert, *Den lille Rødhatte*, (Kopenhag, 1819). 3 perdelik bir müzikal –çn.

kahkahayı daima senin safına geçiriyor.[1] Hatırlıyorum da, bir keresinde, senin laflarına bozulan birini uzun uzun dinledikten sonra onu tek bir kelime etmeden, o alaylı tebessümünle gaza getirmiş, en nihayet de, hazır bulunanlarda ortak bir neşe uyandıran şu karşılığı vermiştin: Evet, bu lafları sizin bu dünyada ortaya koyduğunuz diğer şeylere eklerseniz, o zaman insan bari en azından sizin o umumen ve hususen bir şeyler ortaya koyduğunuz inancını kınayamaz. Senin böyle konuşman bana acı veriyor, çünkü bir bakıma sana acıyorum. Eğer kendini tutmazsan, sana bahşedilmiş o akıl zenginliğinden olacaksın. Sen bu yüzden tehlikelisin, senin feveranlarında, senin soğukluğunda memnuniyetsizlik mesleğini yüzüne gözüne bulaştıran birçokları arasında kimsede fark etmediğim bir kudret olması bu yüzden. Zaten sen onlardan biri değilsin, onlar senin hicivlerinin hedefi; sen çok daha ileriye gitmişsin. "Mutlu ve hoşnutsun, gülümsüyorsun, şapkanı hafiften sallaya sallaya yürüyorsun, kendini hayatın acılarıyla aşırı yormuyorsun, üç telden ağıt topluluğuna filan da henüz yazılmamışsın." ama senin sözlerin tam da bu nedenle gençler için çok tehlikeli, zira senin bu dünyadaki her şey üzerinde kurduğun hakimiyet karşısında afallamış olmalılar. Şimdi kalkıp sana şöyle demeyeceğim: Bu dünyada insanın bir şey başarması lazım; ama diyeceğim ki, hayatında üzerine anlaşılmaz bir örtü attığın tikel şeyler yok mudur, peki bunlar, içindeki bunalım çok az diye acı içinde kıvransan bile, bir şey başarmak istediğin türden şeyler olamaz mıydı? Ve sonra sen içindekinden tamamen farklı görünüyor olamaz mısın? Her şeye rağmen orada, hiçbir şey ortaya koyamadığın için derin bir hüzün yok mu? Ben en azından bir vaka hatırlıyorum; bir keresinde bu hususta bir iki laf etmiştin, gözden de kaçmadıydı. Hiç şüphe yok ki, sen bir şey ortaya koyabilmek için her şeyini verirdin. Bunu yapamıyor olman senin kendi suçun mudur, yoksa sonunu

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 95 –çn.

getirebilmen için gururunun mu kırılması gerekmektedir, bunu bilmem ve sana daha fazla karışmak da hiç istemem; lakin sana daima zafer getiren o gücünden mest olan bütün o aşağılıklarla niçin yarenlik etmek istiyorsun?

Velhasıl, demiş olduğum gibi, insan bu dünyada ne kadar az şey başardığını yeterince sık hisseder. Bunu umutsuzluktan demiyorum, kendimi kınamam gereken hiçbir şey yok; görevimi titizlikle ve içtenlikle yerine getirdiğime inanıyorum ve daha fazla bir şey başarması umuduyla üzerime vazife olmayan şeylere karışmaya da asla özenmeyeceğim. Ama bununla birlikte, bu çok sınırlı bir etkinlik ve insan esasen sadece inanç sayesinde bir şey başardığına ikna oluyor. Ama bunun yanı sıra bir evim barkım var. Bu bağlamda sık sık Yeşu ben Sirak'ın[1] şu harikulade sözünü düşünürüm ve senden de üzerinde biraz düşünmeni istirham edeceğim: "Evlenen erkek bir servet kazanmış gibidir, Kendisine uygun bir yardımcı edinmiştir, bir dayanağı vardır. Bir mülkün çevresinde parmaklık yoksa yağma edilir. Bir erkeğin karısı yoksa yaşamda onun bir amacı yoktur, her zaman yakınır. Silah taşıyan ve oradan oraya dolaşıp bir kentten diğerine giden erkeğe kim güvenir? Yuvası olmayan ve geceleri değişik evlere konuk olan erkek aynı durumdadır."[2] Ben bir evim barkım olsun diye evlenmedim ama bir evim barkım var ve bu büyük bir lütuf. Ben, sanırım sen de beni böyle adlandıracak kadar ileri gitmezsin, o şaklaban kocalardan değilim, ben İngiltere kraliçesinin bir kocası olduğu anlamında bir koca değilim karım için; benim karım bebeğiyle evden kovduğum, İbrahim'in evindeki o köle kadın değil,[3] lakin benim zevcem de âşıkane sıçrayışlarla çevresinde döndüğüm bir tanrıça değil. Bir yuvam var ve bu yuva elbette benim her şeyim değil ama ben karımın her şeyi olduğumu biliyorum,

---

1 MÖ 200'lü yıllarda Kudüs'te (Yeruşalim) yaşamış Helenistik Yahudi filozof –çn.

2 Sirak kitabı 36: 24-26. *Bkz.* kutsal-kitap.net/bible –çn.

3 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 21:10; Galatyalılar 4:30 –çn.

kısmen, o tüm tevazusuyla böyle olduğuna inandığı için, kısmen de, ben öyle olduğumu ve bundan böyle de, bir insanın bir diğerine karşı mümkün mertebe olabildiği ölçüde, öyle olacağımı kendimce bildiğim için. Ve burada, bir insanın bir diğeri için, sınırlı veya muayyen herhangi bir şeyce hatırlatılmaksızın, her şey olabilmesinin harikulade olduğunu sana açıklayabilirim. Bu husus üzerinde çok daha cüretkâr konuşabilirim, çünkü karım her halükârda gölgede kalmış olmayacak. Onun bana ihtiyacı yoktu; evlendiğim kadın fakir bir kız değildi; ben, kendini mümkün mertebe hakir gören dünya aksini dese dahi, bir hayır işlemiş olmadım; o farklı nedenlerle evlendiğim, sonra bilgeliğimle ıslah ettiğim, yolunu şaşırmış bir kız kurusu değildi. O öyle bağımsız ve dahası, öyle halinden memnun biriydi ki, kendini satışa çıkarmaya ihtiyacı yoktu; mantıklıydı, benden daha ağırlıklı olmasa da daha mantıklıydı. Onun hayatı tabiatıyla benimki kadar hareketli ya da reflektif olamazdı; deneyimlerimle onu belki birçok hatadan koruyabilirdim, ama onun mantıklı olması bunu fuzuli kıldı. Doğrusunu söylemek gerekirse, o bana hiçbir şey borçlu değil ama ben onun her şeyiyim. O bana muhtaç değildi ama ben yine de önemsiz kalmadım; başında nöbet tuttum ve daha hâlâ da –burada, bir keresinden senin, karım için büyük rahatsızlık vesilesi olmuş olması gereken o kinayeli lafını unutmadığımı sana göstermek için benzer bir vesileyle ağzımdan kaçan o ifadeyi tekrarlayacağım– Nehemya gibi silahlı uyuyorum.[1] Genç dostum, bu tür kelamlar beni tedirgin etmez, ki görüyorsun, tekrarlıyorum ve emin ol, hiç öfkelenmeden. Velhasıl, karım için bir hiçtim ve yine de onun her şeyi oldum. Lakin sen epeyce insanın her şeyi oldun ve temelde onlar için bir hiçtin. Ve bir de şöyle far-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Nehemya 4:16-18, 23. "O günden sonra adamlarımın yarısı çalışırken öbür yarısı mızraklı, kalkanlı, yaylı ve zırhlı olarak nöbet tuttu. Önderler Yahudalıların arkasında yer almıştı. Duvarcılar, yükleri taşıyanlar, yükleyenler bir eliyle çalışıyor, bir eliyle silah tutuyordu. Yapıcılar kılıç kuşanmış, öyle çalışıyorlardı." –çn.

zet; insanlarla olan geçici temaslarında ya birine ya diğerine öyle bir ilginçlik serveti sundun, onun içinde öyle bir verimlilik uyandırdın ki, bu, ömrü boyunca onun için yeterli oldu ama tabii bu olacak şey değil, farz et ki, senin sayende o sahiden kazanmış oldu –sen kendin– sen kaybetmiş oldun; çünkü sen, her şeyi olmayı dileyebileceğin bir tek kişi bile bulamadın ve bu senin büyüklüğünden dolayı bile olsa, bu büyüklük hakikatte öyle acı verici olmalı ki, Tanrı'dan beni bundan muaf tutmasını dilerim.

Bir insanın ev bark fikrine her şeyden önce, bunun bir görev olduğu sanısıyla ilişkilendirmesi gerekir, o yapmacık ve küçümseyici rehavet fikrini ancak bu suretle giderir. Erkeğin hazzında da bir görev *moment*'i olmalıdır, bu her ne kadar muayyen bir dışsal somut görevle zuhur etmiyor olsa da. Bu itibarla, erkek, öyle görünmese bile, epey işlevsel olabilir, oysaki kadının ailevi işlevi daha görünürdedir.

Lakin, hemen sonra, bu ev bark fikri pekişerek kaskatı kesilen ufak tefek ayrıntılara öylesine ilişkilendirilir ki, bu konuda genel anlamda bir şey demek güçleşir. Bu açıdan, her ev kendi karakteristik özelliğine sahiptir ve buradaki zengin çeşitlilikle aşinalık kurmak oldukça ilginç olabilirdi. Ama, tabiatıyla, bu tür özelliklerin her biri belirli bir mentalite içerir ve ben kendi hesabıma, ailelerin, onlara has her şeyin ne de müstesna olduğunu sergilemek için daha hemen ilk seferinde, bile bile başvurdukları o ayrılıkçı tiksindici davranış tarzından nefret ederim, durum bazen öyle aşırıya kaçar ki, aile kendine has özel bir dil konuşur ya da öyle anlaşılmaz imalar yapılır ki, insan bir türlü işin içinden çıkamaz. Demek istediğim, aile bu tür karakteristik bir özelliğe sahiptir, buradaki ustalık ise bunu gizlemesini bilmektir.

Bir ev bark edinmek için evlenenler bir bekleyenleri yok, bir karşılayanları yok vs diye sızlanıp durur. Bu onların esasen bir evi barkı olduğunu, sadece bunu onun dışında olduklarında hatırladıklarını göstermek için yeterlidir. Tanrı'ya şükürler olsun ki ben bir evim olduğunu hatırlamak veya

unutmak için dışında olmak zorunda değilim. Bu duygu çoğunlukla yerli yerimde otururken içimi kaplıyor. Kendimi buna inandırmak için ne kalkıp oturma odasına ne de yemek odasına gitmeye gerek duyuyorum. Bu duygu çoğunlukla küçük çalışma odamda bir başıma otururken içimi kaplıyor. Odamın kapısı açıldığında ve bir an sonra kapının eşiğinde neşeli bir yüz gördüğümde ve perde tekrar çekildiğinde ve kapıya hafifçe vurulduğunda ve ardından kapı aralığından bir baş, insanın sanki bir vücuda ait olmadığına inanası gelecek bir tarzda uzanıp içeri baktığında ve sonra o aynı anda yanımda bittiğinde ve ortadan kaybolduğunda içimi kaplayabiliyor; bu duygu gece geç vakit, tıpkı eskiden yatılı okuldaki odamda olduğu gibi, bir başıma otururken içimi kaplayabiliyor. O zaman ışığı yakıp, sessiz sedasız onun yatak odasına süzülebiliyorum, sahiden uyuyor mu diye bir bakmak için. Pek tabii ki, bu duygu eve gelirken de sık sık içimi kaplıyor. Ve tam kapıyı çaldığımda; o benim genellikle bu saatte eve geldiğimi biliyor, (biz zavallı devlet memurları karılarımızı şaşırtamamak bakımından da yetersizizdir), benim kapıyı çalış şeklimi tanıyor ve akabinde içeriden çocukların gürültü patırtısını duyduğum da ve tabii onunkini de, zira bu ufak güruhun başını o çekiyor, kendisi öyle çocuk ruhlu ki, bu sevinç gösterisinde sanki çocuklarla yarışıyor – işte o zaman bir evim barkım olduğunu hissediyorum. Ve sonra ciddi bir halim varsa (sen daima insan sarrafı olmaktan dem vursun ama kim bir kadın kadar mükemmel insan sarrafı olabilir) bu delişmen çocuk nasıl da değişiyor; umutsuzluğa düşmüyor, kırılmıyor, onda öyle bir güç var ki, sert değil, alabildiğine bükülgen, taşı kırabilen ve yine de bele dolanabilen kılıç gibi. Ya da esasında aksiliğimin tutmak üzere olduğunu görebilirse, nasıl da yumuşak başlı olabiliyor ve yine de bu yumuşaklıkta nasıl da bir üstünlük yatıyor.

Sana bu vesileyle demek istediğim diğer şeyleri, senin için kullanmamın gayet yerinde olduğuna inandığım tek bir ifadeye bağladığımı söylemeyi tercih ederim, bizzat senin de

sıklıkla kullandığın bir ifade bu: Sen bu dünyada bir garip ve bir yabancısın.[1] Deneyimin ne kadar pahalıya mal olduğu hakkında fikir sahibi olmadıkları gibi, ne tarifsiz bir zenginlik olduğundan da tamamen bihaber daha genç insanlar belki kolayca aynı girdaba kapılabilir, belki de senin söylediklerinden, tıpkı bu insanların gözlerinin önüne serdiğin o sonsuzluk denizine cezbeden tatlı bir esintiymiş gibi etkilendiklerini hissedebilirlerdi, sen kendin bile gençliğe has toy bir heyecanla kendinden geçebilir, elementin olan –öyle bir element ki, tıpkı engin deniz gibi her şeyi değişmeksizin derinliklerinde gizli tutar– bu sonsuzluk düşüncesiyle neredeyse çığrından çıkabilirsin. Senin, açık sularda çoktan deneyim kazanmış bir erkek olarak, talihsiz kazalardan ve kahırlardan bahsetmesini bilmen de gerekmez miydi?

Anlıyorum, bu denizde biri diğeri hakkında genel itibarıyla fazla şey bilmiyor. Açıklarda dibi zor boylayacak koca gemiler yapmıyor, hayır, sadeceküçücük tekneler, tek kişilik filikalar; ânı değerlendiriyor, yelkenini fora ediyor, tez canlı düşüncelerin sonsuz hızıyla süzülüyor, sonsuzluk denizinde bir başına, sonsuz gökkubbenin altında bir başına. Bu hayat tehlikeli, ama insan onu yitirme fikriyle aşina; zira asıl keyif insanın sonsuz olanın içinde kaybolması, ancak bunu, geride onu bu kayboluşun keyfine vardıracak kadar bir şey kalacak şekilde yapması. Denizciler anlatır; dünyanın o devasa okyanuslarında bir gemi türüne rastlanırmış, adına Uçan Hollandalı diyorlar. Küçücük bir yelken açarak, suyun üzerinden sonsuz bir hızla süzülebilirmiş. Senin hayat denizindeki yolculuğun işte kabaca böyle.

Kayığının içinde bir başına olunca, insan kendi başına buyruk oluyor, kendi istediği zaman haricinde, kimseyle

---

[1] Kutsal Kitap, Efesliler 2:19: "Böylece artık yabancı ve garip değil, kutsallarla birlikte yurttaş ve Tanrı'nın ev halkısınız." İbraniler 11:13: "Bu kişilerin hepsi imanlı olarak öldüler. Vaat edilenlere kavuşamadılarsa da bunları uzaktan görüp selamladılar, yeryüzünde yabancı ve konuk olduklarını açıkça kabul ettiler" –ed.n.

bir işi olmuyor – ancak ben bu boşluk nasıl doldurulabilir cidden anlayamıyorum, lakin sen, tanıdıklarım arasında bunun bir dereceye kadar doğru olduğu tek insan olduğun için, kayıkta senin zaman doldurmana yardım edebilecek biri olduğunu da biliyorum. Dolayısıyla sen şöyle demelisin: teknesiyle bir başına, hüznüyle bir başına, umutsuzluğuyla bir başına; ki insan şifanın acısına teslim olmaktansa, onu çekmeyi yeğleyecek kadar ödlek. Şimdi izninle, hayatının karanlık yanına işaret etmek isterim, amacım seni korkutmak değil, gulyabanilik yapacak halim yok ve sen kendine bundan etkilenme fırsatı vermeyecek kadar cin fikirlisindir. Ama yine de dünyada bu anlamda bir garip ve bir yabancı olmakta yatan o acıyı, o üzüntüyü, o alçalmayı bir düşün.

Sende muhtemelen uyandırabileceğim etkiyi, o hiç hazzetmediğin çalkantılı aile dayanışması, o ahır havası düşüncesiyle çileden çıkartarak kızdırmayacağım seni ama aile hayatını derin ve samimi bir birlikteliğe dayanan güzelliği içinde bir düşün, ancak onu bir arada tutan şey yine de esrarengiz bir şekilde gizli kalacak, bir ilişki diğeriyle ustalıkla iç içe geçecek bir tarzda; öyle ki, insan yalnızca aradaki uyumu sezer gibi olabilsin; bu ailenin mahrem iç yaşamını bir düşün, dıştan öylesine güzel bir biçime bürünmüş ki, insanın ayağı hiçbir yerde o sert boğumlara takılmıyor ve şimdi de böyle bir aileyle ilişkini bir düşün. Böyle bir aile özellikle senin hoşuna giderdi ve belki de onların arasında olmayı sık sık canın isterdi, sendeki o rahatlıkla da onlarla hemen içli dışlı olurdun. "Sanki" diyorum; zira öyle olmazdın ve daima bir garip ve bir yabancı olarak kalmak isteyen biri olarak senin öyle olamayacağın apaçık ortada. Baş tacı edilen konuk gözüyle bakılırdın, seni hoş etmek için ellerinden geleni esirgememe inceliği gösterirlerdi ve sana sevilen bir çocuk muamelesi yaparlardı. Ve senin, sendeki nezaketin sonu gelmezdi, ailenin gönlünü hoş etmek için bütün hünerlerini gösteririrdin. Ne harikulade olurdu, değil mi, büyük ihtimalle de, uygunsuz bir anda, onları üzerlerinde sabahlıkla ya da

evin küçük hanımını ayağında terlikle ya da evin hanımını başlıksız görmeyi aldırmadığını söylemek gelirdi içinden ve yine de şöyle daha bir yakından bakarsan, ailenin sana olan o kusursuz davranış biçiminde senin açından muazzam bir aşağılanma yatıyor; her aile bu tarzda davranıyor olabilirdi ve sen aşağılanan kişi olurdun. Yoksa sen, ailenin kendine sakladığı bambaşka bir hayatı, gizli bir mabeti olduğuna inanmıyor musun, her ailenin kendi ev tanrıları olduğuna inanmıyor musun, onları antreye yerleştirmeseler dahi? Ve senin kelamında çok rafine bir zaaf saklı değil mi; zira ben senin, eğer ki bir gün evlenirsen, karını gecelikle karşında görmeyi kaldıracağına hiç ihtimal veremiyorum, tabii bu senin gönlünü hoş etmek için hesaplanmış bir süs eşyası değilse. Sen herhalde bu aileyi eğlendirmek, üzerine bir parça estetik parıltı atmak için çok şey yapmış olduğunu düşünüyorsun ama ailenin sahip olduğu iç yaşamın yanında buna pek itibar etmediğini bir farz et. Her aileye karşı bu duruma düşerdin ve sen ne kadar gururlu olursan ol, burada bir aşağılanma yatıyor.

Kimse kederini seninle paylaşmıyor, kimse sana içini açmıyor. Sen hiç şüphesiz, sıkça böyle olduğunu, ancak zengin çeşitlilikte psikolojik gözlemler edindiğini düşünüyorsun, ancak bu çoğu kez bir yanılsamadan ibaret; zira insanlar seninle havadan sudan laf etmeye hazır da, senin onların umurunda olduğuna dair bir emare ne elle tutulur, ne sezilir gibi oluyor, çünkü bu vesileyle senin içinde harekete geçen ilgi acıyı dindiriyor ve onda zaten başlı başına o denli bir ferahlık var ki, insan bu ilacı arzu ediyor, ona ihtiyacı olmasa da. Ve özellikle de senin o izole konumun yüzünden, biri eğer sana yaklaşsaydı, (bildiğin gibi, insanlar bir papaza günah çıkarmaktansa dilenci keşişlerle konuşmayı tercih ederler), bu hiçbir zaman gerçek bir anlam taşımazdı, ne senin ne onun için; onun açısından taşımazdı, çünkü sana içini açmasındaki keyfiliği hissederdi; senin açından taşımazdı, çünkü yeterliliğinin temel aldığı muğlaklığı tamamen gözardı

edemezdin. Yoksa senin iyi bir spekülatör olduğun tartışma götürmez, sen hüznün ve tasanın en gizli saklı hücrelerine nüfuz etmeyi bilirsin ama öyle nüfuz edersin ki, geri dönüş yolunu da unutmazsın. Tamam, ben senin, hastanı iyileştirmeyi başardığını varsayıyorum ama sen bundan hakiki ve derin bir haz almadın; zira bütün olarak bir keyfilik havası taşıyordu ve sen hiç sorumluluk almamıştın.

Yalnızca sorumluluk bahtiyarlık ve gerçek haz verir ve insan bunu senin yapabildiğinin yarısı kadar bile iyi yapamasa da durum böyledir; çoğunlukla da insana hiçbir şey yapmazken bahtiyarlık verir. Ama insan bir ev bark sahibiyse, o zaman bir sorumluluğu vardır ve bu sorumluluk başlı başına bir güven ve haz verir. Sen özellikle sorumluluk istemediğine göre, çoğunlukla yakındığın gibi, insanların sana karşı nankör olmasını gayet uygun bulmak zorundasın. Ancak senin insanları iyileştirmeye ilgi duyduğun da nispeten enderdir, daha önce dediğim gibi, senin asıl işin yanılsamaları yok etmekten ve arada da başkalarını yanılsamalara sokmaya çalışmaktan ibarettir. İnsan seni bir iki yeniyetme gençle birlikte görünce, onlara tümden çocuksu ve birçok bakımdan o denli kurtarıcı yanılsamaların üzerinden birkaç hamleyle aşmada nasıl da çoktan yardımcı olmuş olduğunu, onların şimdi gerçekten nasıl da hafiflemiş olduğunu, nasıl kanatlandıklarını ve senin o arada, yaşlı anaç bir kuş gibi, onları tüm yaşamın üzerinden geçiren kanat darbeleri hakkında nasıl fikir sahibi ettiğini ya da aynı alıştırmayı genç kızlarla yaptığını ve uçuş farklılıklarını incelediğini, maskülen uçuşta kanat çırpışlarının nasıl duyulduğunu, feminen uçuşunsa nasıl hülyalı bir kürek çekişe benzediğini – insan tüm bunları görünce, kalkıp da bu icraattaki ustalıktan dolayı sana nasıl öfkelenebilir ve orada yatan serkeş sorumsuzluktan dolayı kimin sana kızması gerekebilir. Doğrusu istenirse, sen kalbin hakkında şu yıllanmış şarkıda denileni diyebilirsin:

Mein Herz ist wie ein Taubenhaus:
Die Eine fliegt herein, die Andre fliegt heraus,[1]

Yalnız, sana istinaden, yenilerin dışarı uçtuğu durmaksızın görülse de, içeri uçtukları bu kadar çok görülmez. Ama bir güvercinlik sakin evcimen bir yuva için harika bir örnek olsa da, hakikatte böyle alınmamalıdır.

Ve insanın hayatta hiç istikrar kazanmadan, onun yanı başından öylece geçip gitmesine seyirci kalması acı ve hüzün verici değil midir; söyle, genç dostum, hayatın senin için hiçbir zaman anlam kazanmaması hüzün verici değil mi? İnsanın yaşlandığını hissetmesinde bir hüzün vardır ama insan yaşlanamadığında içini kaplayan hüzün çok daha derindir. Sana "genç dostum" demekte, şu anda ne kadar haklı olduğumu hissediyorum. Yedi yıllık bir mesafe muhakkak ki sonsuzluk demek değildir, anlayış olgunluğumla sana karşı övünmeyeceğim ama hayat olgunluğuyla elbette övüneceğim. Evet, sahiden yaşlandığımı hissediyorum ama sen gençliğin ilk heyecanlı şaşkınlığına hâlâ daha sımsıkı tutunuyorsun. Ve ben zaman zaman, nadiren de olsa, bu dünyadan usandığımı hissettiğimde, bu da bir tür dingin esrimeyle bağlantılı, o zaman şu harikulade sözü düşünüyorum: Bahtiyar olanlar uğraşlarından rahat edenlerdir.[2] Bu hayatta büyük bir vazifem olduğuna kendimi inandırmaya çalışmadım, bana pay biçilene burun kıvırmadım, ne kadar sudan olsa bile, yine de benim uğraşımdı, ondan memnun olmak, sudan da olsa. Sen uğraşından kesin rahat etmiyorsun, rahat senin için bir lanet, sen sadece huzursuzluk içinde yaşayabilirsin. Rahat senin karşıtın, rahat seni rahatsız ediyor. Sen aç biri gibisin, ama öyle ki, yemek seni sadece daha da acıktırıyor,

---

[1] Jens Immanuel Baggesen, *"Scheerenschleifer-Epopee," Poetische Werke in deutscher Sprache*, I-V (Leipzigt: 1836), II, s. 228: [Kalbim bir güvercinlik gibi:/ Biri uçup giriyor, öbürü uçup gidiyor.] –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Vahiy 14:13. "Gökten bir ses işittim. 'Yaz! Bundan böyle Rabbe ait olarak ölenlere ne mutlu!' diyordu. Ruh, 'Evet' diyor, 'Uğraşlarından dinlenecekler. Çünkü yaptıkları onları izleyecek.'" –çn.

sen susamış biri gibisin, ama öyle ki içmek seni sadece daha da susatıyor.

Ama ben bir önceki hususa geri dönüyorum, kişilerin evliliğe girişmesine neden olan sonlu gayelere. Sadece üçünden bahsetmiştim, çünkü bunlarda her şeye rağmen daima bir amaca uygunluk var gibi, çünkü her şeye rağmen evlilikteki tikel bir *moment* üzerinde tefekkür ediyorlar, her ne kadar tek taraflılıklarıyla, estetikten ve dinselden yoksunlaştıkları kadar gülünçleşseler de. Tek kelimeyle önemsiz gayelerin çeşitliliğinden burada bahsetmek istemiyorum, çünkü bunların gülünecek yanı bile yok. Örneğin, para için evlenmek ya da kıskançlıktan dolayı veyahut gelecek beklentisiyle – çünkü kadının yakında öleceği beklentisi vardır– ya da uzun yaşayacağı ama bol meyve verecek bereketli bir dal olacağı beklentisi, yani insan onun vasıtasıyla, tüm bir amca ve teyze silsilesinin bıraktıklarını cebe indirebilecek demektir. Bütün bunlardan bahsetme zahmetine girmek istemiyorum.

O zaman bu incelemenin sonucu olarak burada, evliliğin estetik ve dinsel olması için hiçbir sonlu "niçin"i olmaması gerektiğinin altını çizebilirim; lakin ilk aşktaki estetik de tastamam buydu, bu suretle evlilik ilk aşkla burada tekrardan *au niveau*[1] duruyor. Ve evlilikte estetik olan işte bu, şöyle ki yaşamın tüm nimetleriyle açığa vurduğu bu "niçin"i kendi içine gizlemesi oluyor.

Ama öncelikle göstermeye giriştiğim şey evliliğin estetik geçerliliği olduğuna göre ve evliliği de ilk aşktan ayıran şey etik ve dinsel olan, sırayla etik ve dinsel olan olduğuna göre, onlar bunun ifadesini bir tek şeyde aradığı, en iyi biçimiyle de nikâh seremonisinde bulduğu göz önüne alarak, meseleyi aşırı hafife alıyorum gibi görünmesin, senin ve birçoklarının, farklı nedenlerle de olsa, ilk aşkla evlilik arasında yaratmak istediği bölünmeyi açık etmek istemiyormuşum görüntüsü verebilecek zerre kadar bir şeyden bile kendimi suçlu durumuna düşürmeyeyim diye, bu mevzunun üzerinde durmak

[1] (Fr.) Bir seviyede –çn.

istiyorum. İnsanların çoğunun bu bölünme üzerinde durmamasının, birinin üzerinde düşündükleri gibi diğerinin üzerinde de düşünecek enerji ve eğitimden yoksun olmalarından ileri geldiğinde haklı olabilirsin. Ama gel şimdi şu nikâh seremonisine ve onun hakkında beylik kelamlara biraz daha yakından bakalım. Belki sen, söylemek üzere olduklarımla ilgili, yine silahlanmış olduğumu fark edeceksin ve bunu sana garanti de edebilirim ama bunun karımı rahatsız etmemesi şartıyla; zira o benim seninle ve senin ayarındaki haydutlarla daima araya mesafe koymamı temenni eder. Ayrıca, şahsi kanıma göre, nasıl ki bir Hıristiyan daima inancının hesabını verecek yeterliliğe sahip olmakla yükümlüyse,[1] evli bir erkek de evliliğinin hesabını verecek yeterliliğe her daim sahip olmakla yükümlüdür, sadecebunu ondan talep etme alçakgönüllüğünü gösterenlere karşı değil, buna layık olanlara ya da *in caso*[2] layık olmasalar bile, böyle davranmanın kendi işine geleceğini düşündüğü kimselere de. Ve sen son zamanlarda, diğer bir takım bölgeleri harap ettikten sonra, şimdi de evlilik sahasına el atmaya kalktığına göre, kendimi seninle karşılaşmaya mecbur hissediyorum.

Evliliğin beylik kaidelerini bildiğini, evet hatta, onları incelediğini varsayıyorum. Sen, bütünüyle bakıldığında, daima tam donanımlısındır ve genellikle de, hakkında onun en sınanmış savunucuları kadar iyi bilgi sahibi olmadığın bir şeye karşı asla hücuma geçmezsin. Bu yüzden zaman zaman, kendin de yakındığın üzere, hücumların fazlasıyla iyidir ve savunmada olmaları gerekenler bu hususta, saldırmakta olan senin kadar iyi bilgili değildir. Bakalım, şimdi göreceğiz.

Ama ayrıntıya girmeden önce, nikâh seremonisinde, sadece seremoni olarak bakıldığında, rahatsız edici bir şey

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Petrus 3:15. "Mesihi Rab olarak yüreklerinizde kutsayın. İçinizdeki umudun nedenini soran herkese uygun bir yanıt vermeye her zaman hazır olun" –çn.

[2] (Lat.) Bu durumda –çn.

olup olmadığına bir bakalım. Nikâh seremonisi tabiatıyla bizzat sevgililerin bereketli bir anda icat ettikleri, daha sonrasında başka şey akıl edecek olsalar hiç düşünmeden dirsek çevirebilecekleri bir şey değildir. Dolayısıyla burada bir güçle karşı karşıya geliyoruz. Ama aşk kendinden başka bir gücü tanımak zorunda mıdır? Ancak şüphe ve endişe bir insana dua etmesini öğrettiğinde, ilk o zaman, insanın böyle bir güce boyun eğmeye razı olacağını belki sen de kabul edersin de, ilk aşkın buna ihtiyacı yoktur. Burada, söz konusu olan kişilerin dinsel terbiye almış olduğunu farz ettiğimizi hatırlamanı rica edeceğim, dolayısıyla ben dinsel olanın bir insanda nasıl ağırlık kazanabildiğiyle değil, ilk aşkla nasıl birlikte var olabileceğiyle alakadarım ve talihsiz aşkın bir insanı dindar yapabileceği ne kadar kesinse dindar insanların sevebileceği de bir o kadar kesindir. Dinsel olan insan doğasına, uyanabilmesi için ilk önce çiğnenmesi gerekecek kadar yabancı değildir. Velakin, söz konusu kişiler dindarsa, o zaman nikâh seremonisinde karşılarına çıkan güç yabancı değildir ve tıpkı aşkları onları daha üst bir birliktelikte bütünleştirdiği gibi, dinsel olan da onları daha da üst bir birlikteliğe yükseltir.

O zaman, nikâh seremonisi ne sağlıyor? İlk önce, insan soyunun yaratılışına genel bir bakış sağlıyor ve bu suretle, yeni evliliği insan soyunun muazzam topluluğuna bağlıyor. Bu suretle de evrenseli sağlıyor, salt beşeri, bunu bilinçte çağrıştırıyor. Bu seni sinirlendiriyor, belki de şöyle diyorsun: Bir insanın diğeriyle o denli bütünleştiği, her şeyin insanın gözünden silindiği tam o anda, ona bunun hatırlatılması hiç hoş değil, yani bunun, *es ist eine alte* Geschichte (bu eski bir hikâye),[1] olagelmiş ve olagelen ve olagelecek bir şey olduğunu. Sen özellikle, aşkındaki benzersizlikten haz almak istersin. Aşkın bütün ihtirasının içinde alevlenmesine

[1] Heinrich Heine, *"Ein Jüngling liebt ein Mädchen," Lyrisches Intermezzo*, 39, *Buch der Lieder, Sämmtliche Werke*, I-XII (Leipzig, 1839), I, s. 39 –çn.

meydan verirsin ve Tom, Dick ve Harry'nin aynını yaptığı düşüncesiyle kafanın karıştırılmasını istemezsin, "sayısal öneminin hatırlatılması gayet yavandır: Yıl 1750 Mösyö N. N.[1] ve iffet timsali Matmazel N. N.[2] saat 10, aynı gün saat 11, Mösyö N. N. Matmazel N. N." Bu kulakta çok berbat bir tını bırakır, aynı zamanda, senin muhakemende ilk aşkı alt üst etmiş olan bir refleksiyon gizlidir.

Aşk, yukarıda belirtildiği üzere, evrenselle tikelin oluşturduğu bir bütünlüktür, ama öyle bir bağlamda ki, sen tikel olanın tadını çıkarmak için tikeli evrenselin dışına oturtan bir refleksiyon gösterirsin. Evrenselle tikel birbirinin içine ne kadar nüfuz ederse, aşk bir o kadar daha güzelleşir. Büyüklük, ne dolayımsız ne de daha üst bir anlamda, tikel olmakta değildir, evrensel olana tikelin içinde sahip olmaktır. Dolayısıyla evrenselin hatırlatılması aşk açısından rahatsız edici bir başlangıç olamaz. Kaldı ki, nikâh seremonisi daha da fazlasını sağlar. Şöyle ki, evrenseli göstermek için, sevenleri geçmişe, ilk ana babaya yönlendirir. Evrenselde öylece *in abstracto* durup kalmaz, onu insan soyunun ilk çiftinde tecelli ettiği gibi gösterir. Bu her evliliğin nasıl olduğuna dair bir ipucudur. Her insan ömrü gibi, her evlilik de eşzamanlı olarak tikel ve bütün, eşzamanlı olarak bireysel ve simgeseldir. Velhasıl, sevenlere, başkaları hakkında tefekkür etme külfetinden muaf iki insanın göz kamaştırıcı timsalini sunar; bireylere, siz de böyle bir çiftsiniz der, aynı olay şimdi sizde yineleniyor; siz de şimdi burada, uçsuz bucaksız dünyada bir başınasınız, Tanrı'nın huzurunda bir başınasınız. Velhasıl, sen de görüyorsun ki, nikâh seremonisi senin talep ettiğin şeyi sağlar ama bundan daha fazlasını, eşzamanlı olarak evrenseli ve tikeli de sağlar.

"Ama nikâh seremonisi günahın yeryüzüne girdiğini ifşa eder ve bir insanın kendisini en saf ve masum hissettiği anda günahın ona böylesine sertçe hatırlatılması elbette ki kulak

[1] (Dan.) Kimliği belirsiz adam –çn.

[2] (Dan.) Kimliği belirsiz kadın –çn.

tırmalayıcıdır. Bunun üzerine, günahın evlilik sayesinde yeryüzüne girdiğini öğrenir ve bunun evlenen çifte yüreklendirici gelmesi hemen hemen imkânsızdır. Bundan talihsiz bir sonuç doğarsa, kilise rahatça el etek çekebilir; zira onlara boş yere umut vererek yaranmaya çalışmamıştır." Kilisenin boş yere umut vererek yaranmaya çalışmamasının, aslına bakılırsa, bir hayır addedilmesi gerekirdi. Dahası, kilise günahın yeryüzüne evlilikle girdiğini söylüyor ama yine de buna izin veriyor; günahın evlilikle geldiğini söylüyor; lakin bunun evlilik yüzünden olduğunu öğretip öğretmediğine koca bir soru işareti konabilirdi. Her durumda, günahı sadece insanlığın ortak kaderi ilan ediyor, onu özellikle tikel bireye atfetmiyor ve şu kadarını bile demiyor: Bir günah işlemektesiniz. Hiç şüphesiz ki, günahın evliliğe hangi anlamda eşlik ettiğini açıklamak epey zor bir mesele, günah ve duyumsallık burada özdeşleştirilmiş gibi görünebiliyor ama bu hiçbir suretle söz konusu olamaz, zira kilise evliliğe izin veriyor. Evet, sen şimdi – ama dünyevi aşktaki tüm güzellikleri tamamen yok edene kadar değil, diyeceksin. Ben de şöyle cevaplayacağım– her halükârda, nikâh seremonisinde buna ilişkin tek kelime edilmiyor.

Kilise, hemen arkasından, günahın cezasız kalmayacağını, kadının çocuk doğururken çok acı çekeceğini ve kocasına tabi olacağını ilan ediyor. Ama bu sonuçların ilki öyle bir niteliğe sahip ki, bunu kilise afişe etmemiş olsaydı, zaten o kendi kendini afişe ederdi. Evet, sen şöyle yanıtlıyorsun; ama buradaki rahatsızlık onun günahın neticesi olarak beyan edilmesinden ileri geliyor. Sen bir bebeğin acıyla doğmasını estetik açıdan güzel buluyorsun; bunun, ne kadar alt basamakta bulunuyorsa, yavrularını bir o kadar kolay dünyaya getiren hayvanlar karşısında, insanın esasen sahip olduğu önemin simgesel bir göstergesi olduğunu düşünüyorsun. Ve ben, onun insanlığın ortak kaderi olduğunu ve bir bebeğin günahkâr olarak doğmasının, onun en yüce değerinin en derin bir ifadesi olduğu gibi, onunla ilintili her şeyin

günah kategorisi altına toplanmasının özellikle insan hayatının bir başkalaşımı olduğunu burada tekrardan bilhassa vurgulamak zorunda kalıyorum.

Bunun ardından da deniyor ki, kadın erkeğe tabi olacak. Sen belki burada şöyle demek istersin: Evet, ne harikulade, kocasının şahsında yüce efendisini seven bir kadın görmek bana daima cazip gelmiştir. Ama bunun günahın bir neticesi olması seni sarsıyor ve kendini kadına şövalyelik yapma çağrısı almış gibi hissediyorsun. Bu suretle ona bir iyilikte bulunup bulunmadığını muallakta bırakacağım ama sen senin kadın doğasını tüm içselliğiyle kavramamış olduğuna inanıyorum, buna kadının erkekten aynı zamanda, hem daha kusursuz, hem de daha kusurlu olması da dahil. İnsan en saf ve en kusursuz olanı tanımlamak isteyince, "bir kadın" diyor, en zayıf, en âciz olanı tanımlamak isteyince, "bir kadın" diyor, tinselliğin duyumsallıktan daha yukarı olduğunu betimlemek istediğinde, "bir kadın" diyor, duyumsallık kavramını açıklamak istediğinde, "bir kadın" diyor. Masumiyeti tüm mutluluk veren büyüklüğü içinde tanımlamak istediğinde, "bir kadın" diyor, iç karartıcı suç duygusunu tanımlamak istediğinde, bir kadın diyor. Dolayısıyla belli bir anlamda, kadın erkekten daha mükemmel ve Kutsal Kitap bunu kadının daha suçlu olduğu şeklinde ifade ediyor.[1] Kilisenin, kadının sadece insanlığın ortak kaderini afişe ettiğini yine bir hatırlarsan, bundan ilk aşkın huzurunu kaçırıcı bir şey zuhur edebileceğini sanmam ama kadını bu olasılıkta alıkoymaya aklı ermeyen refleksiyonun elbette huzurunu kaçırabilir. Ayrıca, kilise kadını salt esir yapmıyor, şöyle de diyor, "ve Tanrı, Adem'e bir refakatçi yaratacağım dedi,"[2] hakikat kadar estetik sıcaklık da içeren bir ifade. Bu nedenle, kilise şunu vaaz ediyor: "Ve erkek baba

---

[1] Kutsal Kitap, I. Timoteos 2:14. "Ve aldatılan Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi." –çn.

[2] Kutsal Kitap, Yaratılış 2:18. "Sonra, 'Adem'in yalnız kalması iyi değil,' dedi, 'ona uygun bir yardımcı yaratacağım.'" –çn.

ve anneyi bırakacak ve karısına tutunacak."[1] Daha ziyade şöyle denmesi beklenirdi: Kadın baba ve anneyi bırakacak ve kocasına tutunacak; zira kadın daha zayıf olandır. Kutsal Kitap'taki ifadede kadının önemi ima ediliyor ve hiçbir şövalye ona karşı daha centilmen olamazdı.

Son olarak, erkeğin payına düşen lanete gelince, doğrusu, ekmeğini alnının teriyle yiyeceği durum onu, tek kelimeyle, ilk aşkın canım cicim günlerinden[2] dışarı kovalar görünüyor. Bu lanette de tıpkı, daha sıkça aklımıza getirilen tüm diğer ilahi lanetler gibi, bir nimet saklı olması bu açıdan hiçbir şey kanıtlanmıyor, ancak bunun sonradan deneyimlenebileceğine dair daima bir açık kapı bırakmak gerekiyor. Ne var ki, ilk aşkın korkak olmadığını, tehlikelerden korkmadığını ve dolayısıyla bu lanette gözünü korkacak bir güçlük görmeyeceğini hatırlatmak isterim.

O zaman, nikâh seremonisi ne sağlıyor? "Sevenleri duraksatıyor," asla; lakin, zaten hareket halinde olanın dışarıya çıkmasına meydana veriyor. Evrensel insana geçerlilik kazandırıyor ve bu açıdan günaha da; ama günahın dünyaya hiç girmemiş olmasını dileyen bütün o kaygı ve azabın temelinde ilk aşkın bihaber olduğu bir refleksiyon yatıyor. Günahın yeryüzüne girmemiş olmasını dilemek insanlığı geriye, daha kusurlu olana doğru götürüyor. Günah içeri girmiş, lakin bireyler onun altında kendilerini alçalttıklarında, daha önce durduklarından daha yüksekte duruyorlar.

Kilise sonrasında bireye yaklaşıyor ve ona bazı sorular soruyor. Bu suretle yeniden bir refleksiyon tetikleniyor: "Bunca soru neden? Aşk kendi içinde güvenceye sahip." ama kilise aslında bu soruları sarsmak için değil sarsılmazlık sağlamak için ve zaten sarsılmaz olana söz söyletmek

---

[1] Kutsal Kitap, Yaratılış 2:24. "Bu nedenle Adem annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak." –çn.

[2] Dancada "balayı günleri" anlamına gelen "hvedebrødsdage" sözcüğünün kelime karşılığı "beyaz buğday ekmeği günleri"dir. Yeni evlilerin ilk günlerde kara çavdar ekmeğine değil, daha pahalı olan beyaz buğday ekmeğe rağbet ettiği ima ediliyor –çn.

için soruyor. Burada bir güçlük baş gösteriyor, şöyle ki kilise sorusunda erotik olanı hiç de hesaba katar görünmüyor. Tanrı'ya ve kendi vicdanına, ardından eş dosta danıştın mı, diye soruyor. Kilisenin derin bir ciddiyetle böyle sormasındaki büyük faydaya burada parmak basmayacağım. Kilise, senin tabirlerinden birini kullanacak olursam, bir çöpçatan değil. Peki bu ilgili tarafları huylandırıyor olabilir mi? Onlar aşklarını şükranla Tanrı'ya hamlettiler ve bu suretle ona danışmış oldular; zira ben de Tanrı'ya şükrettiğimde, dolaylı dahi olsa, kuşkusuz ona danışmış oluyorum. O zaman, kilise onlara birbirlerini sevip sevmediklerini sormuyorsa, bu hiçbir suretle dünyevi aşkın işini bitirmek istediği için değil, onu baştan varsaydığı içindir.

Kilise bundan sonra ant içiyor. Aşkın daha üst seviyedeki bir eşmerkezliliğe nasıl zarifçe özümsendiğini yukarıda görmüştük. Niyet bireyi özgür kılar ama daha önce açıklandığı üzere, birey ne kadar özgürse evlilik de bir o kadar estetik güzellik kazanır.

Böylece, inanıyorum ki, estetik olanı şimdiki zamanı içinde dolayımsız sonsuzluğu içindeki ilk aşkta aradığımız kadarıyla, evliliğin başkalaşımı sayılması gerektiği ve ondan daha güzel olduğu açıklığa kavuşmuş oldu. Eminim ki, bu ilk başlardaki izahatlarımda netlik kazanmıştı ve sonrasında yaptığım açıklamalarda görmüştük ki, kilisenin kötülenmesinde dair bütün o laflar asılsız konuşmaktan başka bir şey olmadığı gibi, yalnızca dinin suça sebep olduğu kişilerce söylenir.

Ama durum açıklandığı gibiyse, gerisi kendiliğinden gelir. Burada asıl soru, bu aşkın kendini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğidir. Belki sen, buraya kadar denilenleri tümden kabullendikten sonra, şöyle diyeceksin: Tamam da, şimdi evliliği gerçekleştirmek ilk aşkı gerçekleştirmek kadar güçleşecek. Buna cevaben hayır demek zorundayım; zira evlilikte bir devinim yasası vardır. İlk aşk, kendine asla bir töz edinemeyen gerçek dışı bir *an-sich*'tir, çünkü sadecedışsal

medium'da devinir; evlilikteki aşk etik ve dinsel niyette içsel bir tarih potansiyeli elde eder ve ilk aşktan, tarihsel olanın tarihsel olmayandan olduğu gibi farklılık gösterir. Bu aşk güçlüdür, tüm dünyadan daha güçlüdür, ancak içine şüphe düştüğü anda yok olur, bir uyur gezer gibi, en tehlikeli yerlerden sonsuz bir güvenle karşıya geçebilir de, biri adıyla seslendi mi dibi boylar. Evlilik aşkı silahlıdır; zira niyet sadece dikkatin dış dünyaya çevrilmesinden ibaret değildir, isteğin de kendine, kendi iç dünyasına, doğru çevrilmesidir.

Ve şimdi her şeyi tepetaklak ediyorum ve diyorum ki: Estetik olan dolayımsız olana değil, kazanılmış olana dayanır; lakin evlilik, bünyesinde dolaylılığı içeren dolayımsızlıktır, zamansallığı içeren sonsuzluktur. Bu suretle evlilik kendini ikili bir anlamda, yani hem antik hem romantik anlamda, ideal olarak belli eder.[1] Estetik olan kazanılmış olana dayanır diyorsam, bunun hiçbir suretle sadece çabaya dayanır demek olmadığını da belirtmeden geçmemek gerekir. Zira bu negatiftir ama sadece negatif olan katiyen estetik olan değildir; diğer yandan, kendi içinde anlam içeren bir çaba, kendi içinde zafer içeren bir mücadele olduğunda, işte o zaman bu ikilikte estetik olana sahip olurum.

Bu hususu, kazanılmış olan her şeyin, sanki yeniden inşa etmek tepeden tırnağa imha etmeye tabiymiş gibisinden, dolayımsız olanın karşıtı olduğu iddia edildiğine kulak misafiri olduğumuz çağımızda nasıl da göklere çıkaran umutsuzluk coşkusuna istinaden hatırlatmam gerektiğine inanıyorum. Genç insanların tıpkı Fransız İhtihali'ndeki teröristler[2] gibi coşkulu bir sevinçle, *de omnibus dubitandum*,[3] diye bas bas bağırdığını duymak beni gerçekten huzursuzlandırmıştır. Belki önyargılı davranmış oluyorum. Ancak yine de kişisel ve bilimsel şüphenin birbirinden ayırt edilmesi lazım diye

---

1 *Bkz.* Hegel, *Vorlesungen über die Aesthetik, II, Werke* –çn.

2 (Dan.) *Rædselsmand.* Artık kullanılmayan ve zamanında Fransız İhtilaline istinaden kullanılmış olan bir tanım –çn.

3 (Lat.) Her şeyden şüphe edilmeli –çn.

düşünüyorum. Kişisel şüphe daima bir özel meseledir ve sıklıkla bahsini duyduğumuz böyle bir imha etme coşkunluğu, en iyi ihtimalle, şüphe etme gücü olmayan epey fazla insanı temkinli çıkmaya kadar götürür ama şüphe edecek güçleri yoktur ve boyun eğip tereddüte düşerler, ki bu da şüphesiz mahvoluştur. Öte yandan, şüpheyle mücadelesi bireyde şüpheyi yeni baştan alt etme gücü geliştirirse, o zaman bu ziyadesiyle şevklendirici bir manzaradır, çünkü insanın niteliğini gösterir ama esasen güzel değildir; zira böyle olacaksa, kendi içinde dolayımsızlık içermesi gerekir. Tamamen şüphe vasıtasıyla sağlanan gelişim en aşırı uçta bir ifadeyle, şuna doğru çabalar: Bir insanı bambaşka biri yapmak. ama güzellik dolayımsızlığın şüphe içinde ve şüpheyle birlikte kazanılmasında yatar. Buna, şüphenin geçerlilik kazandırıldığı soyutluğun, bununla sürdürülen idolleştirmenin, insanın içine daldığı gözükaralığın, insana bundan ihtişamlı bir sonuç umduran kör güvenin bir karşıtı olarak parmak basmam gerekir.

Kaldı ki, tinsel kazanç ne kadar fazlaysa, şüphe de bir o kadar daha tavsiye edilebilir ama aşk her zaman, sonradan edinilenin bahşedilmiş bir şey gibi ve bahşedilmiş olanın sonradan edinilen gibi söz konusu olamadığı bir diyara aittir. Bunun ne türden bir şüphe olacağını hiç tasavvur edemiyorum. Acı tecrübeler geçirmiş olmak, şüphe etmeyi öğrenmiş olmak evli bir erkek için doğru bir örnek mi olurdu ve bu şüphenin verdiği güçle ve derin ahlak duygusuyla evlenmiş ve sadık ve istikrarlı bir koca olarak kalmış olsaydı bu evlilik gerçekten güzel mi olurdu? Onu överdik ama bir insanın nelerin üstesinden gelebildiğine örnek olmak dışında, onun evliliğini salık vermezdik. Yoksa, sapına kadar şüpheci olmak için karısının aşkından, bu ilişkideki güzelliği koruma olasılığından da mı şüphe etmesi ve yine de buna istek duyacak kadar stoacılık yanlısı olması mı gerekirdi? Gayet iyi biliyorum, siz düzmece öğretmenler bu gibi şeyler salık vermeye pek gönüllüsünüzdür, bunu da özellikle, düz-

mece bilginiz kendine daha rahatça giriş kapısı bulsun diye yaparsınız. İşinize gelecekse onu översiniz: Bakın işte, gerçek evlilik bu, dersiniz; lakin bu övgünün içinde bir eleştiri gizlediğini ve bunun özellikle kadına hiçbir fayda sağlamadığını gayet iyi bilirsiniz ve bu açıdan onun aklını çelmek için elinizden geleni esirgemezsiniz. Bunun içindir ki, o eski kurala göre böler ve ayırırsınız: *divide et impera*.[1] İlk aşkı göklere çıkarırsınız. Kendi bildiğinizi okumak istediğinizde o zamanın dışında yatan bir *moment*, hakkında her türlü yalan söylenebilecek gizli kapaklı bir şey haline gelir. Evlilik bu şekilde gizlenemez, çiçek açması yıllar ve günler alır ama böylesi haince tespitlerle onu alaşağı etmek ya da göklere çıkarmak öyle rahat bir fırsattır ki, buna göğüs germek için umutsuz bir teslimiyet gerekir.

O halde aramızda şu kadarı kesinleşmiş oluyor: *Moment* olarak bakıldığında, evlilik aşkı yalnızca ilki kadar güzel değildir, ondan daha da güzeldir, çünkü dolayımsızlığında çeşitli karşıtlıkların bir birliğini içerir. Ama evlilik fazlasıyla saygın ancak bunaltıcı ahlakçı bir rol, erotik aşkın şairi değildir; hayır, evlilik şiirselliğin ta kendisidir. Ve yeryüzü bir ilk aşkın hayata geçirilemediğini çoğu kez acıyla seyretmiş olduğuna göre, onunla birlikte ben de acı hissedeceğim ama hatanın bilahare olanlarda değil, doğru bir başlangıç yapılmamış olmasında yattığını da anımsatacağım. Şöyle ki, ilk aşk diğer estetik idealden, tarihselden,[2] yoksundur. Kendinde devinim yasası yoktur. Kişisel hayattaki inancı aynı ölçüde dolayımsız addetmiş olsaydım, o zaman ilk aşk, vaat gücüyle dağları yerinden oynatabileceğine ikna olmuş[3]

---

1 (Lat.) Böl ve yönet. Fransız kralı XI. Louis'nin (1423-83) siyaset sloganı; kökeni Makedonya kralı II. Philip'e (MÖ 382-336) kadar uzanır –çn.

2 Orijinal metinde, "det Romantiske" olarak geçer. Metnin taslağında ise, "det Historiske, det Romantiske," 2. ve 3. Edisyonlarda "det Historiske" olarak geçer. Bağlama uygun olarak "tarihsel" kelimesi tarcih edilmiştir –ed.n.

3 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 17:20, 21:21; Markos 11:23; I. Korintliler 13:2 –çn.

ve şimdi de mucizeler yaratmak için ortalıkta dolanmaya kalkmış bir inanca denk düşerdi. Belki muvaffak da olurdu ama bu inancın hiçbir tarihi olmazdı; zira tüm mucizelerinin iletilmesi inancın tarihi demek olmaz ama inancın kişisel hayata mal edilmesi inancın tarihi olur. Evlilik aşkı bu devinime sahiptir; zira niyette, bu devinim içeriye yöneliktir. Dinsel olanda, Tanrı'nın, deyim yerindeyse tüm dünyayı gözetmesine müsaade eder; niyette Tanrı'yla müşterek olarak kendi için mücadele etmek, sabırda kendini kazanmak ister. Günah bilincinde, insan acizliği kavramı bir bileşendir ama niyette bu üstesinden gelinmiş gibi gözükmektedir. Bunu evlilik aşkına istinaden layıkıyla vurgulayamam. Ama ilk aşka hiç kuşkusuz gerçek hakkını verdim ve onun için senden daha iyi bir methiye düzdüğüme inanıyorum, lakin onun kusuru soyut karakterinde yatıyor.

Evlilik aşkı velhasıl çok daha fazlasını içeriyor, ki ondaki o kendinden feragat etme yeterliğinde sen de bunu rahatça görebilirsin. İlk aşkın kendini gerçekleştiremediğini farz et; o zaman, eğer bu hakikaten bir aşk evliliğiyse, ondan feragat edebilmek ve yine de ondaki hoşluğu, bir başka anlamda da olsa, sahiplenmek tarafların elinden gelebilirdi. İlk aşk bunu asla yapamaz. Ama bunu hiçbir suretle, ilk aşkı küçümsemek istermiş gibi, onu bu feragat etmeye itenin bir şüphe olduğu hükmü izleyemez. Öyle olsaydı, o zaman feragat etme diye bir şey olmazdı ve yine de hiç kimse, ondaki hoşluğu, ondan feragat eden ama yine de ona gücü yetenden daha iyi bilemez; buna karşılık, bu güç ilk aşka tutunmak, onu hayatta tutmak söz konusu olduğunda bir o kadar muazzamdır. İlk aşka tutunan, feragat etme yeteneğine sahip olmuş olan güçtür ve gerçek tutunuş, feragat ettirebilmiş olan güçtür, şimdi tutunarak kendini belli etmektedir ve tutunmadaki gerçek özgürlük, gerçek güvenli süzülüş ancak burada yatar.

Evlilik aşkı asimilasyon süreci ile kendisini tarihsel olarak gösterir; deneyimlenmekte olanda şansını dener ve de-

neyimlenmiş olanı gerisin geri kendine sevk eder; velhasıl, olan bitene karşı ilgisiz bir tanık değildir, aksine, temelde hayli katılımcıdır, kısacası, kendi gelişimini deneyimler. Romantik aşk da deneyimlenmiş olanı kendine havale eder, söz gelimi, şövalyenin savaşta ele geçirdiği sancakları vs sevdiğine yollaması gibi; ama romantik aşk bütün bu tür ganimetleri düşünmeye yeterince zaman harcayabilse bile, aşkın bir tarihi olması gerektiği kafasına hiç dank etmezdi. Sıradan gözlem karşıt en uç noktalara uzanır, aşkın kendine bir tarih edindiğini pekâlâ kavrayabilir, ancak bu genel itibarıyla kısa bir tarihtir ve bu tarih öylesine alelade ve yavandır ki, aşk çok geçmeden sırra kadem basar. Deneysel aşk da muhtemelen bir tür tarih edinir ve yine de gerçek a priori olmadığı gibi, sürekliliği de yoktur, yalnızca hem kendi kendinin dünyası, hem de orada kendi kaderi olan deneyci bireyin keyfiliğine bağlıdır. Deneysel aşk o yüzden aşkın durumunu sorup soruşturmaya pek yatkındır ve bu sayede çifte bir keyif duyar, bir yandan, sonuç evdeki hesaba uyunca, diğer yandan da, bundan ortaya bambaşka bir şey çıktığı belli olunca; ve böyle olunca, o da zevk alır, zira bitmez tükenmez bileşimlerine bir vazife bulur.

Buna karşın, evlilik aşkının bizatihi a priori olduğu gibi sürekliliği de vardır ve süreklilikteki güç devinim yasasıyla aynıdır, yani niyettir. Niyete başka bir şey yerleşiktir, ama bu başka şey, üstesinden gelinmiş olan olarak da yerleştirilmiştir, niyete bu başka şey içsel olarak yerleştirilmiştir, zira dışsal olan bile onun içsel olandaki refleksiyonunda görünür. Tarihsel olan, bu başka şeyin ortaya çıkmasına, geçerlilik kazanmasına, ancak tam da bu geçerlilik içinde, geçerlilik kazanmaması gereken olarak gözükmesinde yatar, öyle ki aşk, sınanmış ve arınmış olarak, bu devinimde dışarıya çıkar ve deneyimlenmiş olanı kendine özümser. Bu bir başka olanın ortaya çıkış şekli deneyci yaklaşımlı olmayan kişinin elinde değildir; lakin aşk a prioriliği içinde hepsine birden ezbere galip gelmiştir.

Yeni Ahit'te bir yerinde galiba şöyle deniyor: Şükranla kabul edilen her hediye iyidir.[1] Çoğu insan hediye aldığında müteşekkir olmaya razı olurdu ama o zaman bunlardan hangisinin iyi olduğuna karar vermenin de kendilerine bırakılmasını isterdi. Bu da onların dar görüşlülüğünü gösterir; ne var ki, öbür şükran hakikatte muzaffer ve a prioridir, zira en fena hediyenin bile düzenini bozamayacağı sonsuz bir doğruluk içerir ama onu geri çevirerek değil, onun için teşekkür etme riskine girebilecek cüretle, yüksek şahsi cesaretle. Aşk için de böyledir. Şimdi, burada, endişeli kocaların terbiyesi için şaka yollu daima el altında bulundurduğun o figanlar üzerinde fikir yormak aklımdan bile geçmezdi; umarım ki bu sefer kendini frenlersin, zira eğlence konusu yaparak daha fazla şaşkına çevirmeye seni hiçbir suretle özendiremeyecek, evli bir erkekle muhatap oluyorsun.

Ama aşkı tohumsuz ketumluğundan çiçekli hayata doğru bu suretle izini takip ederken, yolda bir güçlükle karşılaşıyorum, sen muhakkak ki bunun küçücük bir önemi bile olmadığını söyleyeceksindir. *Posito*, farz ediyorum ki,[2] evlilik aşkında ilk aşkı birleştirmek için devreye giren dinsel ve etik olanın hiçbir suretle onun değerini düşürmediğine ve kendini buna tüm varlığınla inandırmış olduğuna ve artık dinsel bir çıkış noktasını hiçbir suretle reddetmeyeceğine seni ikna etmeyi başardım. Onunla, âşık olduğun kadınla birlikte, kendini ve aşkını Tanrı önünde küçük düşürmeye hazırsın; gerçekten etkilenmiş ve duygulanmışsın, şimdi dikkat et, bir tek kelime dile getiriyorum: "cemaat" ve derhal, aynen o baladda dendiği gibi, her şey yine kayıplara karışıyor.[3] İçsellik kategorisini hiçe sayabileceğini düşünmüyor. "Cemaat, kutsal cemaat, zengin çeşitliliğine rağmen yine de ahlakçı

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, I. Timoteos 4:4. "Oysa Tanrı'nın yarattığı her şey iyidir, hiçbir şey reddedilmemeli; yeter ki, şükranla kabul edilsin" –çn.

[2] (Lat.) Posito, sed non concesso (farz edildi ama kabul edilmedi). Yazar muhtemelen bu deyime atfen kelime oyunu yapıyor –çn.

[3] *Bkz.* Adam Gottlob Oehlenschläger, "Skattegraveren," *Digte*, (Kopenhag, 1803), s. 29 –çn.

bir karakterdir; evet hatta, ahlakçı karakterlerin tüm sıkıcı niteliklerine sahip olduğu gibi, bir boyun üzerinde bir tek kafaya sahip olma gibi iyi bir meziyeti de olsaydı... ne yapardım çok iyi biliyorum."[1]

Kaldığı odanın sineklerle dolup taştığını, boğulup ölme tehlikesi içinde olduğunu saplantı yapmış o kaçık adamı herhalde sen de bilirsin. Umutsuzluk kaygısı ve umutsuzluk öfkesi içinde varoluşu için savaş veriyordu. Sen de aynı şekilde, hayali bir sinek ordusuna karşı, adına "cemaat" dediğin şeye karşı yaşam savaşı veriyora benziyorsun. O kadar tehlikeli bir durum yok ama ben yine de cemaatle olan en önemli temas noktalarını öncelikle bir gözden geçireceğim. Yalnız buna girişmeden evvel hatırlatmak istediğim bir tek şey var; ilk aşk bu tür güçlüklerle aşina olmamasını yararına saymaya katiyen cesaret edemez; bunun nedeni onun soyut olarak muhafaza edilmesinde ve gerçekle hiç temas etmemesinde yatar. Sen soyut ilişkilerle, soyutluğunun ilişkileri ortadan kaldırdığı dış dünyayı birbirinden ayırt etmesini gayet iyi bilirsin. Papaza ve kilise katibine ve bir devlet memuruna para ödemek zorunda kalmayı bile sineye çekebilirsin, zira para her ilişkiyi bertaraf etmek için mükemmel bir araçtır; para vermeden ya da almadan, katiyen bir şey yapmama ve ne kadar cüzi olursa olsun katiyen bir şey kabul etmeme planına beni de bunun için bulaştırdın. Ve dolaylı olarak, bir gün evlenirsen, attığın bu adıma olan sevincine tanıklık etmeye gelen herkese de bir *douceur*[2] ödeme yeterliliğine sahipsin. Öyle bir durum olsaydı, cemaatin sayısının artması ya da sinekli adamın korktuğu şeyin fiilen başına gelmesi seni hayrete düşürmeyecekti. Şu halde, senin korktuğun şey sorgular, tebrikler, komplimanlar, evet hatta armağanlar vasıtasıyla seninle, parayla ölçülemez bir

---

[1] *Bkz.* Suetonius, "Gaius C. Caligula," 30, *Lives of the Caesars; Suetonius*, I-II, çev. J. C. Rolfe (Loeb, New York, Macmillan, 1914), I, s. 453: "Keşke bütün Romalıların boynu tek bir boyun olsaydı!" –çn.

[2] (Fr.) Para ödülü, bahşiş –çn.

bağ kurmayı talep eden ve sen özellikle bu sefer, kendinin ve sevgilin hesabına, her türlü bağlılıktan uzak olmayı dilesen de, mümkün olan en büyük bağlılığı gösterme peşinde olan şahsi ilişkiler. "İnsan para sayesinde bir sürü saçmalıktan kurtulabilir. Parayla, aksi takdirde nefesini kral meclislerinde tüketecek, kilise borazancısının ağzını tıkayabilir, parayla koca cemaatin önünde bir koca, yasalara bağlı, namuslu bir koca ilan edilmekten kurtulabilir ve bunu *in casu* bir tek kişiye mahsus olmak üzere yapacağına aldırmadan."

Bu benim buluşum değil, yani bu beyan; o senin buluşun. Vaktiyle bir kilise nikâhı vesilesiyle nasıl da köpürmüştün hatırlayabiliyor musun acaba; kilise düğünlerine katılan din adamları teker teker öne gelip yeni papazın üzerine elini koyduğu gibi, nikâhta hazır bulunan sevecen din kardeşleri de teker teker öne çıkıp, gelinle damada cemaatsel bir buse kondursun istemiştin; evet hatta, sevgili bir babanın ya da eski bir dostun şu harikulade kelimeleri: "gelin ve damat," derin bir iç kıpırtısıyla dile getirmek üzere kadeh kaldırdığı o en anlamlı ânı düşünmeden, o kelimelerin senin ağzından çıkmasının imkânı olmadığını beyan etmiştin. Sen bütün bu kilise seremonisini erotik olanı engellemek için mükemmel bir plan saydığın anda, bunu takip edecek dünyevilik, kiliseye has haşmetin son derece yakışık alır olduğu ölçüde yakışık almaz olurdu; "zira *quasi*[1] bir erkekle bir kadını sofrada bir araya getirmek suretiyle tek taraflı ve asılsız ve nahoş bir refleksiyonu, onları karı koca yapanın kilisenin buyruğu olup olmadığına doğru çekmek her halükârda yakışık almaz, saçma, nahoş olurdu." O halde sen sessiz sakin bir düğünü tercih edermiş gibisin. Buna hiçbir itirazım olmaz, ancak sana şu kadarını söylemek isterim; sen orada da bir o kadar kesinlikle meşru koca ilan edileceksin. Belki de sen o kelimelerin başka hiç kimse kulak misafiri olmazken ağzından çıkmasına daha iyi katlanabiliyorsundur. Sonra sana şunu da hatırlatmak isterim; orada "tüm cemaatin huzurun-

[1] (Lat.) Buna benzer –çn.

da" denmiyor, "Tanrı'nın ve bu cemaatin huzurunda" deniyor, bu ne kısıtlamasıyla keyif kaçıran, ne de yüreklilikten yoksun bir ifade.

Bu hususta demek istediğin diğer şeyleri, onları alışıldık patavatsızlığınla desen bile, daha bir hoş görebilirim, çünkü sadece sosyal ilişkilere dil uzatıyorsun, ki benim bunlar hakkında fikrim şöyle; herkesin kendi kanaatı olması olasıdır ve senin "Sprödigkeit"ına[1] yaptırım uygulamaktan çok uzak dahi olsam, yine de mümkün olduğunca toleranslı olmam gerekir. Herhalde şu konuda daima karşıt görüşte olacağız; ben onların içinde yaşanmasını, elden geliyorsa, onlardan daha da güzel bir şeyler ortaya çıkarılmasını, bu elden gelmiyorsa, o zaman onlara boyun eğilmesini ve sineye çekilmesini büyüklük addediyorum. Nikâh ilamının vaiz kürsüsünden okunmasında, bir insanın aşkı için hiçbir tehlike görmüyorum ve sonra, senin bir keresinde, kilisede nikâh ilamı kaldırılmalı, zira onca insan, özellikle de kadın milleti, kiliseye sadece bunu dinlemeye geliyor, öyle ki vaazın tesiri sıfıra iniyor diye o abartılı kabalığınla tutturduğun gibi, böyle bir ilamın dinleyiciler açısından zararlı olacağına da inanmıyorum. Sendeki bu endişenin temelinde asılsız bir şey yatıyor, sanki bütün bu ıvır zıvır sağlam ve güçlü bir aşkı alt üst edebilirmiş gibi. Benim niyetim, bu açıdan patlak veren onca iğrençliğin hiçbir suretle müdafiliğini yapmak değil. Cemaati savunurken onu, Goethe'nin bir ifadesini kullanacak olursam, "bir insanın her işi, konuşma mevzuu çıksın diye üstlendiğine inanacak kadar utanmaz"[2] bir "muhterem halk" ile aynı kefeye koymuyorum.

Onca sosyalliğe ve onca karmaşaya duyduğun o derin kaygıyı bana açıklayan bir diğer tespitim de şöyle; sen erotik ânı elinden kaçırmaktan korkuyorsun. Sen ruhunu, avının üzerine doğru tam pike yapmak üzere olan yırtıcı bir kuşun yaptığı gibi duygusuz ve hareketsiz tutmayı biliyorsun;

---

[1] *Bkz.* s. 541 dipnot 2 –çn.

[2] Kaynağı saptanamayan bir alıntı –çn.

sen ânın insanın kendi hakimiyeti altında olmadığını ve bununla beraber en harikulade olanın o ânın içinde yattığını biliyorsun, dolayısıyla ânı nasıl gözeteceğini biliyorsun, anı beklerkenki huzursuzlukla önceden bir tahminde bulunmak istemiyorsun. Lakin böyle bir olay, çok önceden bilinen belli bir zamana tahsis edilince, ön hazırlıklar bunu mütemadiyen anımsatınca, işte o zaman "meselenin aslını kavrayamama" tehlikesi zuhur ediyor. Bu da senin, evlilik aşkının tabiatını idrak etmemiş olduğunu ve ilk aşka kâfirane bir batıl inanç beslediğini gösteriyor.

Ve şimdi de şu cemaat meselesinin, bak buna dikkat et, senin hasta beyninin daha dakikasında yaptığı gibi, o denli korkunç bir kalıba bürünmesine müsaade edilmediği takdirde de, o denli tehlikeli bir dava olup olmayacağı üzerinde duralım. Hayatın muhakkak ki seni bazı kişilerle sadece temasa geçirmekle kalmamış, onlarla derin bir ilişkiye sokmuştur, bu insanların anısı seni endişelendirmez, sendeki idealiteye rahatsızlık vermez, kendini iyiye teşvik etmek istediğinde, adını kendine karşı yüksek sesle ağzına alırsın, onun mevcudiyeti ruhunu kabartır, kişilikleri senin için asil ve yüce olanın bir tecellisidir. Yani şimdi böyle dostlar edinmek sana külfet mi verecekti? Bu neredeyse şöyle demek gibi bir şey: Tanrı ve İsa'yla ortaklığımı korumayı tüm kalbimle diliyorum ama tüm kutsal meleklerin önünde benimle temas kurmak istemesine[1] katlanamıyorum.

Diğer yandan, senin yaşamın, hayattaki ilişkilerin seni muhakkak, sevinçleri ve harikulade manalı paydosları günlük hayatın yeknesak seyri içine gayet kıtça paylaştırılmış olan başkalarıyla da temasa sokmuştur. Her ailenin kendi eş dost çevresinde, hatta belki kendi içinde bu tür birkaç insan yok mudur ve adeta yalnızlıklarına terk edilmiş bu insan-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 10:32. "İnsanların önünde beni açıkça kabul eden herkesi, ben de göklerdeki Babamın önünde açıkça kabul edeceğim;" Markos 8:38. "Bu vefasız ve günahkâr kuşağın ortasında, kim benden ve benim sözlerimden utanırsa, İnsanoğlu da, Babası'nın görkemi içinde kutsal meleklerle birlikte geldiğinde o kişiden utanacaktır." –çn.

ların bir ailede kendine bir yuva bulması harikulade değil midir? Bu insanlar için bir evlilik önemli bir etkinlik, günlük hayatın içinde biraz şiirsel, çok önceleri iple çekebilecekleri ve çok sonraları hatırlayabilecekleri bir şey olurdu. Görüştüğüm bir ailede, hiç evlenmemiş yaşlı bir kadına rastlarım çoğunlukla, ev sahibesiyle aynı yaşlardadır. Bu kadın düğün gününü hâlâ capcanlı hatırlar, heyhat, belki zevce hanımın kendinden de daha capcanlı; gelinin nasıl süslenmiş olduğunu, her bir önemsiz ayrıntıyı. Yani şimdi sen bu tür insanları, onlar için yaratabileceğin sevinç vesilesinden mahrum mu bırakmak isterdin?

Gel, kırılgan olanlara sevgiyle muamele edelim. Keyif ve neşenin tadına hakkıyla varmak için mümkün mertebe gizlilik içinde kurulmuş o kadar çok evlilik vardır ki ve belki de zaman onlara beraberinde bambaşka şeyler getirmiş, keyif ve neşe öyle azıcık kalmıştır ki, insanın şöyle diyesi gelebilir: Evet, hiç olmazsa bir miktar insanı sevindirecek kadar bir önemi olabilseydi, o zaman bari hiç olmazsa bir şeye benzerdi. Bütün o ailevi münasebetsizliklerden aynen senin kadar nefret ettiğimi bilirsin ama ben onları bir ölçüde hayatımdan uzak tutmaktan, bir ölçüde de tepelerine çıkmaktan anlıyorum da, senin de o tersliğinle, o polemiklerinle, o ağır silahlarınla, ortalığa çeki düzen vermekten anlaman gerekmez miydi? Böyle de yapıyorsundur muhakkak ama bir taraftan da seni sıkıntıya düşürüyordur. Seni sınırlandırmayacağım, sana külfet veren şeyi başından atmayacağım, ama ilkemi tamamen unutma; bunun, olanak bulduğun takdirde, daha da güzelini gerçekleştirmeyi unutma; ve şunu hatırla, işin sanatı, eğer elden geliyorsa, böylesi insanları kurtarmaktır, kendini savunmak değil. Bunu sana sağduyulu bir kural olarak empoze edebilirdim, zira insan kendini izole ettikçe, bütün bu başıboş çenesi düşük insanları daha sırnaşıklaştırdığını sen de gayet iyi bilirsin, ki sen bu insanlara, önce onları meraklandırıp sonra da her şeyin hiçlere karışıp gitmesine meydan vererek, nasıl da zırt pırt oyun etmişsindir.

Bunu sağduyulu bir kural olarak empoze edebilirdim ama etmek istemiyorum; zira dediğimin doğruluğuna, onu küçük düşürmek istemeyecek kadar derin bir hürmet besliyorum. Her varoluşa geliş, sağlam olduğu ölçüde, daima polemikçi bir unsura sahiptir ve her evlilik ilişkisinde de bu böyledir ve sonra çok iyi bilirsin ki, ben ailevi gevşeklikten nefret ederim, bir evliliğe sanki insan bütün aileyle evlenmiş görünümü veren o tatsız tuzsuz *communio bonorum*'dan.[1] Evlilik aşkı gerçek ilk aşksa, o zaman onda bir ketumluk da vardır, kendini teşhir etmek istemez, yaşamını şenliklerde gezmeye adamaz, tebrik ve komplimanlarla ya da ailelere has bir tapınmayla beslenmez. Sen de pekâlâ biliyorsun, bırak da ince zekân bütün bunlarla beraber çalsın oynasın. Birçok bakımdan seninle aynı görüşte olabilirim ve inanıyorum ki, benim, deneyimli bir ormancı olarak ara sıra, kesilecek çürük ağaçları göstermeme, ama aynı zamanda diğer yerlere de bir çarpı koymama izin versen, bunun ne sana ne de senin davana bir zararı dokunurdu.

Evlilikteki estetiği korumak için gizliliği mutlak koşul ilan etme hususunda hiçbir tereddütüm yok ama insanın ona niyet etmesi, ardına düşmesi, kutsallığına saygısızlık etmesi, asıl hazzı alıp sadece gizlilik hazzının içine oturtması anlamında değil. İlk aşkın en gözde imgelemlerinden biri ıssız bir adaya firar etmektir. Bu sıkça alay konusu edilmiştir ve ben çağımızın ikonoklast[2] azgınlığına iştirak etmeyeceğim. Hata ilk aşkın firar etmekten başka bir yolla kendini gerçekleştiremeyeceğine inanmasında yatar. Bu, onun tarihsel olmayan niteliğinden ileri gelen bir yanılgıdır. Buradaki ustalık zengin çeşitlilikte kalmak ve yine de gizliliği korumaktır. Gizliliğin ancak insanların arasında kalınarak asıl enerjisine kavuşacağını, ancak bu karşı koyma sayesinde ucunu gittikçe daha derine burgulayabileceğini sağduyulu bir kural olarak burada bir daha vurgulayabilirdim. Bunu

[1] (Lat.) Ortak mülkiyet hakkı –çn.

[2] Bir kültürün dinî ikona ve sembollerine saldıran, putkırıcı –ed.n.

yapmayacağım, hem bir önce belirtilen nedenden, hem de diğer insanlarla ilişkiyi daima gerçekliği olan bir şey olarak kabul etmemden dolayı. Sanat nitelik gerektirmesi de bunun içindir ve evlilik aşkı bu zorluklardan kaçınmaz, onları muhafaza eder ve onlarda kendini kazanır. Ve sonra, evlilik aşkının düşüneceği başka öyle çok şey vardır ki, ayrıntılara karşı polemiğe saplanıp kalacak vakti olmaz.

Bu baş şart içe doğru şöyledir: açık yüreklilik, dürüstlük, düşünülebilir en büyük ölçüde açık sözlülük; zira bu, aşkın yaşam ilkesidir ve gizlilik burada onun ölümü demektir. Ancak demesi kolay yapması zordur ve doğrusunu söylemek gerekirse, gerçekten hakkıyla yapabilmek cesaret ister; benim burada, o saçılıp serpilmiş aile evliliklerinde dört dönen o boş gevezelikten daha fazla bir şey düşündüğümü herhalde idrak ediyorsundur. Tabiatıyla, ancak gizliliğin söz konusu olabildiği yerde, açık sözlülük söz konusu olabilir ama bu ne derece söz konusu olabiliyorsa, aynı ölçüde güçleşir. Kendini gerçekten olduğu gibi göstermeye istek duymak cesaret ister, bir parça küçük düşmeyi rüşvetle savuşturmaya, bu azıcık bir gizli saklılıkla yapabilebilecek olsa da, istek duymamak cesaret ister; cüssesine bir parça daha cüsse satın almaya, bu kendi içine kapanarak yapılabilecek olsa da, istek duymamak cesaret ister. Oturaklı olmaya istek duymak, doğruluğa dürüstçe ve samimice istek duymak cesaret ister.

Nispeten daha önemsiz bir şeyle başlayalım. "Aşklarını üç küçük odanın dar sınırları içine sıkıştırmaya" mecbur olduklarını düşünen yeni evli birkaç çiftin vesilesiyledir ki, düşler ülkesine kısa bir yolculuğa çıkmıştın, ancak burası zaten senin kısa bir süre konuk olduğun yerin öyle yakınında ki, insan buna yolculuk deyip diyemeyeceğini bile bilemez. Sonra da kendini, bir geleceği, büyük bir özen ve zevkle, tam da istediğin gibi donatmaya adadın. Bilirsin, ben bu tür küçük bir denemeye istemeden dahil olmam ve Tanrı'ya şükürler olsun ki hâlâ daha, burnundan soluyan dört atın çektiği bir saltanat arabası yanımdan rüzgâr gibi geçerken,

onun içinde oturduğumu hayal edebilecek kadar çocuk; böyle olmadığına kendimi ikna edince, bunu yapan bir başkası olduğuna sevinebilecek kadar masum; çevrem sadece bunu denememe izin verdiği için, hem çeki hem binek atı olan bir at beslemeye, olabileceğinin azamisi olsun diye, istek duymayacak kadar safım.

Sen o zamanlar fikren evliydin, mutlu bir evliliğin vardı, aşkını tüm güçlüklerin içinden ona hiç zarar vermeden çekip kurtarmıştın ve şimdi aşkın rayihasını olabildiğince uzun muhafaza etsin diye evinde her şeyi nasıl düzenleyeceğin üzerinde fikir yoruyordun. Bu amaç için üç odadan fazlasına ihtiyacın vardı. Bunda sana hak vermiştim, zira sen bekâr olarak beş oda birden kullanırsın. Karına senin odalarından birini tahsis etmek zorunda kalmak hoşuna gitmiyordu; sen bu itibarla ortak bir odanız olmasındansa, ona dördünü birden tahsis edip, beşincisinde kendin oturmayı yeğliyordun. Bu güçlükler üzerinde enine boyuna düşündükten sonra şu açıklamada bulunmuştun: O zaman ben o üç odadan çıkıyorum, felsefi anlamda değil, zira onlara bir daha geri dönmek değil, aksine onlardan olabildiğince uzaklaşmak niyetindeyim. Evet, sen o üç küçük odayı öyle hakir görüyordun ki, daha fazlasını sağlayamadığın takdirde, baldırı çıplaklar gibi açık gökkubbe altına yaşamayı tercih ediyordun, ki bu aslına bakılırsa bayağı şiirsel olurdu, öyle ki telafi edebilmek için iç içe geçmiş hayli oda gerekirdi. Bunun tarihsiz ilk aşkın alışıldık sapıklıklarından biri olduğunu hatırlatarak seni yola getirmeyi denedim ve sonrasında senin fantezi şatonun geniş, serin, yüksek tavanlı kabul salonlarından, sır küpü loş çalışma odalarından, en ücra köşeleri bile mumlarla, avizelerle ve aynalarla aydınlanmış çok sayıdaki yemek odalarından, balkona açılan körüklü kapılarından sadece senin ve senin aşkın için içeri dolan sabah güneşinin ve çiçeklerin mis kokusunun bizi karşıladığı küçük odalarından seninle birlikte geçmekten hakikaten mutluluk duydum.

Sen bir dağ keçisi avcısı gibi tepeden tepeye sıçrayıp dururken, ben artık senin bu gözüpek adımlarını izlemeyeceğim. Sadece planına temel oluşturan ilkeyi biraz daha yakından ele alacağım. Senin ilken belli ki gizlilik, şaşırtma, hilekâr işve, senin odalarında sadece duvarların cam kaplı olması yetmiyor, senin bilinç dünyanın da kırılan yansımalarla çeşitlendirilmesi gerekiyor, sen sadeceodanın dört bir yanında değil, kendi bilincinin dört bir yanında da onu ve seni, ve seni ve onu görmek istiyorsun.

"Ama bunu yapabilmek için, dünyanın tüm zenginliği bile yetmez, burada tin, tinin güçlerinden tasarruf etmek için de sağduyu sahibi bir ılımlılık gerekir. Bu yüzden insan birbirine, yakınlık ilginçleşecek kadar yabancı, yabancılık iç gıdıklayıcı bir direnç olacak kadar yakın olmalıdır. Evlilik hayatı insanın içinde rehavete dalacağı bir sabahlık olmamalıdır ama hareketleri güçleştiren bir korse de olmamalıdır; zahmetli idman gerektiren bir vazife olmamalıdır ama sefih bir rehavet de olmamalıdır; keyfilik izi taşımalıdır ve yine de insan belli belirsiz bir sanat kokusu alabilmelidir; insan büyük kabul salonunun tabanını gizleyebilen bir halının üzerini gece gündüz deşmeye hiç öyle kancayı takmamalıdır ama buna karşılık, en üstünkörü dikkat tam kenarında gizli saklı küçük bir iz pekâlâ taşıyabilir; her gün birlikte yemek yerlerken, insan kekin üzerine monogramını yapmamalıdır, ama yine de küçük bir telegraf sinyali pekâlâ olabilir. Burada esas mesele, insanın dairesel bir hareket sezinler gibi olduğu o noktayı, tekerrürün başladığı o noktayı, olabildiğince uzak tutmasıdır ve tamamen uzakta tutulamayacağı için de, kendini bir varyasyonu mümkün kılacak şekilde ayarlamasıdır. Sadece muayyen sayıda metin vardır ve insan daha ilk pazar bütün vaazları ederse, yılın geri kalanına hiç edilecek vaaz kalmayacağı gibi, ertesi yılın ilk pazarına bile bir şey kalmaz. İnsan birbirine karşı olabildiğince uzun süre bir ölçüde gizemli kalabilmelidir ve kendini taksit taksit açığa vurduğu takdirde, bu mümkün mertebe tesadüfi

olaylardan yararlanarak yapılmalıdır ki, diğer birçok cepheden tekrar seyredilebilecek kadar göreceli olabilsin. İnsan herhangi bir aşırı tokluğa ve ağızda artakalan herhangi bir tada karşı tedbirli olmak zorundadır."

Velhasıl, sen güzel bir yörede, ancak başkentin de yakınında bulunması gereken bu şaşaalı şatonun zemin katında ikamet etmek isterdin. Karın, muhterem zevcen, birinci katın sol kanadına yerleşmeliydi. Asil sınıfında karı kocaların birbirinden ayrı yaşaması seni öteden beri imrendirmiş olan bir şeydi. ama estetik olanı böylesi bir asil hayatında uzaklaştıran şey, aşktan daha üstün sayılmak isteyen bir teşrifattı. Çağrılırsın, bir an beklersin, kabul edilirsin. Bizatihi sakil bir şey değilse de, gerçek güzelliğini ancak tensel aşkın harika cilveleşmelerine oyun edilince, geçerlilikten yoksun bırakılsa da olabilirmişçesine bir geçerlilik kazanırdı. Erotik aşkın şahsen bir sürü sınırı olabilir ama her bir sınırın ayrıca sınır aştıran bir çekimi de olmalıdır.

Velhasıl sen zemin katında yaşardın, kendine ait kütüphanen, bilardo salonun, kabul salonun, özel çalışma odan, yatak odan olurdu. Karın birinci katta ikamet ederdi. Burada da senin bir *toral conjugale*'n[1] vardı, iki yanında birer küçük oda olan bir büyük oda. Hiçbir şey karına evli olduğunuzu hatırlatmamalıydı ve yine de her şey hiçbir bekâr için mümkün olamayacak şekilde olmalıydı. Karının ne yapıp ettiğine dair bir bilgin olmadığı gibi, onun da seni meşgul eden şeylerden haberi olmazdı; ancak bu hiçbir suretle birbirinize karşı etkisiz kalmak ya da birbirinizi unutmak için değil, her bir temasın kayda değer olabilmesi, bu suretle de, birbirinize bakıp da canınızın sıkıldığını gördüğünüz o ölüm ânını bertaraf etmek içindi. Sonra, ortalıkta kol kola evlilik defilesi yapıp bitap düşmek de istemezdiniz; o bahçede gezinirken sen pencereden, hem de mümkün mertebe uzun süre, aşkın ilk heyecanıyla onun arkasından bakmak, iyice izleyebilesin diye gözlerini zorlamak, o gözden kaybo-

[1] (Lat.) Evli yatak odası –çn.

lunca, hayalini seyre dalmak isterdin. Sessizce arkasından gitmek isterdin, evet, muhakkak o da bazı bazı senin koluna yaslanmak isterdi; zira, insanlar arasında özel bir duygunun ifadesi olarak tesis edilmiş olan şeyde daima bir güzellik vardır. Onu koluna takıp, bir ölçüde bu geleneğin güzelliğinin hakkını vererek, bir ölçüde de böylece gerçek evliler gibi yürüdüğünüzle dalga geçerek gezinmek isterdin. Zaten, senin o akıl küpü kafanın oyunbaz zarafetini, bana neredeyse gına getiren ve beni, senin mağrurca boşladığın o üç küçük odaya kavuşmak isteme raddesine ulaştıran bu Asya lüksü içinde bir izlemeye başlasam, nereden bitirecektim.

Şu halde, tüm bu bakış açısında ayrıca bir estetik güzellik olacak olsaydı, o zaman herhalde bunu kısmen, sezinlenmesine izin verdiğin o erotik mahcubiyette; hiç şüphesiz ki bunu kısmen de, sevdiğine bir an bile sonradan elde edilmiş bir şey gibi sahiplenmemekte, onu sürekli olarak elde etmek istemekte aramak gerekirdi. Sonuncusu bizatihi gerçek ve doğrudur ama vazife hiçbir suretle erotik ciddiyetle ortaya konulmamış ve haliyle, bu açıdan çözümlenmemiştir. Sen bir dolayımsızlığa böyle sürekli yapıştın, doğal bir eğilime; ve onun ortak bir bilinçte başkalaşmasına izin vermeyi gözün kesmedi; zira "yakınlık" ve "açık sözlülük" ile kastettiğim şey bu oluyor. Sen gizem kalmazsa, aşkın biter diye korkuyorsun ama ben ancak o kalmadığında başladığını düşünüyorum. Sen insanın, neye sevgi duyduğunu tam olarak bilmeyi gözü kesmez diye korkuyorsun, sen karşılaştırılamazlığın mutlak olarak önemli bir bileşen olduğunu hesaba katıyorsun; bense insanın ancak neye sevgi duyduğunu bilince sahiden sevdiğini hesap ediyorum. Kaldı ki, senin tüm bahtiyarlığın bir nimetten yoksun; zira güçlüklerden yoksun ve bu, birine teorinle gerçekten yol göstermek istediğin kadarıyla bir kusur olduğu gibi, doğru olmaması bir mutluluk da.

Velakin gerçek hayat ilişkisine geri dönelim. Güçlüklerin de evliliğe dahil edilmesini önerdim diye, sana evliliği bir güçlükler silsilesi olarak tanımlama hakkı verilmesine ben

hiçbir suretle katılmıyorum. Bilakis, yukarıdaki izah edildiği gibi, niyetin içindeki teslimiyette güçlüklerin de olacağı zaten anlaşılıyor, ancak bunlar henüz belli bir biçim almamış oldukları gibi, niyette alt edildikleri görüldüğü için de ürkütmüyorlar. İlaveten, güçlük dışsalda değil, kişideki refleksiyon olarak içselde görülüyor ama bu evlilik aşkının ortak tarihine ait. Bizzat gizlilik, yukarıda açıkladığımız gibi, gizleyecek bir şey olmayınca bir tezat, mevduatını oluşturan sadece âşıkane antikalıklar olunca, bir çocuksuluk haline geliyor. Ancak kişinin aşkı onun yüreğini açınca, kişiyi âdet olduğu üzere daima aşkın işi olduğu söylendiğindekinden çok daha derinlikli bir anlamda dilbaz kılınca; (zira belagat baştan çıkarıcıda da olabilir), kişi bu suretle her şeyi ortak bilince mevduat diye yatırınca, işte o zaman gizlilik ilk kez güç, hayat ve anlamlılık kazanıyor.

Ama bunun için belirleyici bir adım gerekiyor ve haliyle cesaret gerekiyor, ancak bu vuku bulmazsa, evlilik aşkı bir hiçliğe gömülüyor; zira insan kendini değil bir başkasını sevdiğini ilk defa o suretle gösteriyor. Ve insan bunu sadecebaşkası için var olmaktan başka nasıl gösterecek ki, ama insan kendi için var olmadan sadece bir başkası için var olacak ki, ama kendisi için var olmak bir bakıma, kişisel hayatın, olduğu gibi kendi içinde kaldığında sahip olduğu gizliliğin genelde en yaygın anlatımı oluyor. Aşk fedakârlıktır ama fedakârlık sadece kendimden dışarı çıkmamla mümkün, o zaman bu, kendinde kalmak isteyen saklılıkla ne suretle bağdaşabilir?

"İnsan kendini bu yolla açığa vurmakla kaybeder." Evet, şüphesiz, gizlilikten kazancı olan kimse daima kaybeder. Ama sen daha tutarlı olmak istiyorsan, o zaman bundan çok daha fazlasını yapmak zorundasın, o zaman sadece evlilikten değil, her yaklaşımdan da caydırmak ve kurnaz kafanın telegraf sinyalleriyle işi nereye kadar götürebileceğini görmek zorundasın. En ilginç okuma okurun bir ölçüye kadar üretken olmasında yatar, gerçek erotik beceri ilgili kişide

uzaktan bir etki bırakmaktadır, ki bu o kişi için son derece tehlikeli olurdu, çünkü o zaman bu kişi nesnesini kendisi yoktan var etmiş ve sonra kendi yaratısını sevmiş olurdu; ama bu aşk değil, baştan çıkarmanın cilvesidir. Seven kişi kendini bir başkasında kaybetmiştir, ama kendini bu başkasında kaybederken ve unuturken, bu başkasında tecelli eder, ve kendini unuturken, bu başkasında hatırlanır. Seven kimse bir başkasıyla birbirine karıştırılmak istemez, ne daha iyi biriyle ne daha kötü biriyle ve kendine ve sevdiğine karşı bu saygıdan yoksun olan kimse seviyor olmaz. Bu yüzden genel olarak gizlilik boyunu bir karış daha uzatma peşindeki dar kafalılık temelinde yatar. Bu tür şeylerden imtina etmeyi öğrenmemiş olan kişi asla sevmemiştir; zira o zaman, boyuna on karış da eklese dahi değersiz olduğunu hissetmiş olurdu.

Aşkın böyle alçalmasının genel itibarıyla sadece komedilere ve romanlara has bir şey olduğuna ya da nişanlılık günlerinin çıkar yalanlarına yorulması gerektiğine inanılır. Ancak hiçbir suretle böyle değildir; insan aşkı aşktan başka bir şeyle kıyaslamak istediği her seferinde, o doğru ve elverişli ve sebatlı bir disiplin hocasıdır. En istidatlı seven kimse dünyanın en aşağı ve en önemsiz insanı dahi olsa, birincisi, eğer içinde biraz doğruluk varsa, tüm kabiliyetlerinin geride yutucu bir boşluk bıraktığını ve diğerinin aşkında yatan arzuları yerine getirebilmenin tek yolunun, ona severek karşılık vermek olduğunu hissederdi. Çok unsurlu niceliklerin hesaba katılamayacağını asla unutmayalım. Dolayısıyla kim bunu gerçekten hissetmiş ise, işte bu kişi sevmiş demektir ama kendisi için hiç değer taşımayan bir şey elinden alınacak diye de kesinlikle korku duymamıştır. Sadece bu dünyada fakir düşmüş kişi gerçek mülkiyet güvencesini kazanmış olduğu gibi, sadece her şeyi kaybetmiş olan kişi, her şeyi kazanmış olur.[1] O yüzden Fenelon'la beraber haykırıyorum: "Aşka inanın, o

[1] Kutsal Kitap, Matta 10:39, 16:25; Markos 8:35; Luka 9:24; Yuhanna 12:25 –çn.

her şeyi alır, o her şeyi verir." Ve tüm teferruatın ta aşağılarda kayıplara karışmasına, giderek silikleşmesine ve aşkın sonsuz kudretinin önünden sisli hayaller gibi akıp gitmesine seyirci kalmak gerçekten güzel, şevklendirici ve tarifsizce keyifli bir histir; bir çırpıda vuku bulduğu sonsuz şimdide, insanın elini uzatıp teker teker kayboluşlarını zevkle seyrettiği ardışılıklıkta bir çırpıda olduğu kadar güzel olan bir hesaplamadır; evet, bu gerçek aşkın gerçek yokoluşunun coşkusudur, kendine dünyaları isteyebildiğindeki coşkudur ama bunu mutlu etmek için değil, aşkın boş oyalanmalarına bir şaka gibi gömülebilsin diye yapar. Ve işin doğrusu, kapı sonlu şeylere bir açıldı mı da, neslinin en iyi kafası, en büyük yeteneği, en yaratıcı sanatkârı diye ya da çenesinde keçi sakalların en güzelini taşıyor diye, sevilmeyi istemek eşit ölçüde aptalca ve gülünçtür. Lakin bu dışavurumlar ve ruh halleri tabiatıyla bir o kadar da ilk aşka aittir ve beni burada buna yeniden değinmeye zorlayan tek şey, senin daima takındığın o garip değişken tutum oluyor. İlk aşk doğaüstü bir pathosla dilenebilir ama bu dilek rahatça bir içeriksiz "şayet"e dönüşür ve Yüce Tanrı'nın her evli çifte nasıl isterlerse öyle yapsınlar diye dünyaları bağışladığı bir cennet hayatı da yaşamıyoruz. Evlilik aşkı işin doğrusunu bilir, onun devinimleri dışa doğru değil, içe doğrudur ve burada kendine has geniş bir dünyası olduğunu ve aynı zamanda, kendine her bir küçük gem vuruşun kendiliğinden, aşkın sonsuzluğuna kıyasla bambaşka bir ölçülebilirliği olduğunu kısa sürede algılar ve mücadele edecek o kadar çok şey olduğu için acı duysa bile, bu mücadele için cesaret de duyar, evet, günahın dünyaya girmiş olduğuna neredeyse bayram edebildiğinde, sana bir başka anlamda paradokslarda baskın çıkacak kadar cüretkârdır; zira onları çözecek cesarete sahiptir. Zira evlilik aşkı, tıpkı ilk aşk gibi, bütün bu engelleri aşkın sonsuz *moment*'inde alt ettiğini iyi bilir, lakin aynı zamanda, bu zaferin kazanılmak istemesinin ondaki tarihsellik olduğunu ve bu kazanımın sadece bir oyun değil bir çekişme

de olduğunu, ama aynı zamanda sadece bir çekişme olmayıp bir oyun olduğunu da bilir, tıpkı Valhalla'daki[1] savaşın bir ölüm kalım mücadelesi olduğu halde bir oyun da olduğu gibi, zira savaşçılar ölümle gençleşmiş olarak habire dirilip durur ve ayrıca bu çatışmanın keyfekeder bir düello olmadığını, kutsal himaye altında süren bir çekişme olduğunu bilir ve birden fazlasını sevmek için hiçbir ihtiyaç hissetmez ama bunda bir kutsallık hisseder, bir kereden fazla sevmek için hiçbir ihtiyaç hissetmez ama bunda bir sonsuzluk hisseder. Ve sen şimdi, hiçbir gizli saklısı olmayan bu aşkın güzel bir şeyleri ıska geçeceğini mi sanıyorsun? Ya da zamana karşı koyamayacağını ve günlük birliktelikle ister istemez körleşeceğini mi? Ya da sanki evlilik aşkı insanın hiç usanmadığı bir sonsuzluk tözüne sahip değilmiş gibi, bıkkınlığın daha çabuk çökeceğini mi? Bu öyle bir sonsuzluk tözüdür ki, bazen bir öpücük ve şakayla, bazen kaygı ve titremeyle kazanır ve kazanmaya devam eder.

"Ama tüm o hoş, küçük sürprizlerden vazgeçmek zorunda kalır." Ben buna hiç gerek olacağını düşünmüyorum; ben evlilik aşkının daima ağzı açık durmak, hatta uykusunda bile sayıklamak zorunda kalacağı kanaatinde değilim; bilakis ben, tam bir açık sözlülük zuhur edince bütün bu küçük sürprizlerin anlam kazanacağını düşünüyorum. Zira tüm bu ara fasıllarının bir güvenlik ve bir itimat içinde ortaya çıkmasını sağlıyor. Ama insan, aşkın doğasının ve gerçek mutluluğun böyle küçük sürprizler zincirinden ibaret olduğuna inanıyorsa, o sefil, sahtekâr çıtkırıldımlığın, her an küçük bir sürprize hazır beklemenin huzursuzluğunun güzel bir şey olduğuna inanıyorsa, o zaman müsaadenle bunun son derece sakil bir şey olduğunu ve bir evliliğin, içi bon bon şekeri, şişe, fincan, işlemeli terlik, nadide biblo vs dolu bir vitrinli dolaptan başka sergileyecek

[1] İskandinav mitolojisinde, Tanrı Odin'in evi olan Asgard'daki görkemli ve büyük salondur. Savaşta ölmüş kahramanlar Valkyrieler tarafından buraya getirilir –ed.n.

ganimeti olmamasının düşündürücü bir nişanesini oluşturduğunu belirtmek isterim.

Bununla birlikte, gizlilik sisteminin yürürlükte olduğu evliliklere ender rastlanmıyor. Ben bunun mutlu bir örneğini şahsen hiç görmedim. Ancak bunun tamamen rastlantısal bir durum olabileceğini göz önüne alarak, bunun temelinde nelerin yattığını bir gözden geçireceğim. Bu nokta benim için önem taşıyor; zira estetik güzelliğe haiz bir evlilik daima mutlu bir evliliktir. Şu halde, mutlu bir evlilik bu temel üzerine kurulabilmiş olsaydı, teorimin değiştirilmesi gerekirdi. Bazı zuhur biçimlerini göz ardı etmeyeceğim ve her birini mümkün mertebe adilce betimleyeceğim ve özellikle de, bildik bir evde yürürlükte olduğuna tanık olduğum, o gerçekten etkileyici bir ustalıkla icra edilen biçimi üzerinde duracağım.

Gizlilik sistemi, senin de herhalde kabul edeceğin üzere, genellikle erkeklerden kaynaklanır ve daima yanlış olsa da, böyle bir *dominium*'u[1] kadının kullandığındaki o katlanılmazlıktan yine de daha katlanılabilirdir. En kötü biçimi tabiatıyla, zevcenin ev işleri için bir esir, bir ortalık hizmetçisi olduğu katıksız bir despotizmdir. Böylesi asla mutlu bir evlilik olmaz, yıllar beraberinde bunu sineye çekecek bir rehavet getirse de bu değiştirmez. Daha hoşça bir biçimi bunun aşırı ucu olan yersiz bir ihtimamdır. Kadın zayıftır, denir, keder ve endişe kaldıramaz, zayıf ve kırılgan olana sevgiyle davranılmalıdır. Yalan! Yalan! Kadın da erkek kadar, belki daha da güçlüdür. Ve sen onu bu denli aşağılarken, ona sahiden sevgi mi göstermiş oluyorsun? Ya da onu aşağılama iznini sana kim verdi ya da ruhun nasıl olur da kendini ondan daha mükemmel bir canlı addedecek kadar kararmış olabilir? Çekinme, ona her şeyini aç. Acizse, bunu kaldıramıyorsa, o zaman tabii sana yaslanabilir, sen ne de olsa yeterince güçlüsün. Bak, bunu hazmedemiyorsun, buna gücün yok. Şu halde, güçten yoksun olan sensin, o değil. Belki o senden de

[1] (Lat.) Mülkiyet hakkı –çn.

güçlüydü, belki de seni aşağılasaydı, bak, buna katlanacak gücün yok. Yoksa iyiyi de, kötüyü de onunla paylaşacağına dair söz vermemiş miydin? Onu kötüye ortak etmemen, göz ardı ediyorsun demek olmuyor mu? Ondaki en asil şeyi dağıtmak demek olmuyor mu? Belki de o zayıf bir kadın, belki de içindeki keder her şeyi daha da zor yapacak, *eh bien*[1] o zaman sen de bu kötülüğü onunla paylaşırsın. Ama bu onu yeniden kurtaracak ve sonra, senin onu bir kurtuluş yolundan mahrum etme iznin var mı, onunla yeryüzünü sinsice katetmeyi göze alma iznin var mı? Ve sen gücünü nereden alıyorsun, o da Tanrı'ya senin kadar yakın değil mi? Onu, en derin ve en içten yolla – acı ve ıstırapla, Tanrı'ya kavuşma fırsatından mahrum mu bırakmak istiyorsun? O zaman sendeki gizliliği onun ruhunun bile duymadığını bu kadar kesin olarak mı biliyorsun? Sessiz sedasız kederlenmediğini, iç çekmediğini, ruhunu yaralamadığını biliyor musun? Belki de ondaki zayıflık, tevazu demek, belki de bütün bunlara katlanmanın onun görevi olduğuna inanıyor. Hiç şüphe yok ki, o suretle ona güç kazandırmaya vesile oldun ama bu dilediğin ya da söz vermiş olduğun tarzda olmadı. Yoksa sen ona, sertçe bir ifade kullanmak gerekirse – bir metres gibi muamele etmiyor musun? Zira daha çoğuna sahip olmamanın ona bir faydası olmuyor. Ve onu, sen kendin gururlu bir tiran olduğundan değil, o çelimsiz bir yaratık olduğundan sevdiğini sezdiğinde, bu onun için iki misli küçük düşürücü olmaz mı?

Bir zamanlar evlerine girip çıktığım bir karı koca vardı, sessizlik sisteminin daha bir becerikli ve sahte-kibar uygulamasını orada gözlemleme fırsatı bulmuştum. Adam genç biriydi, fevkalade seviyeli, zeki bir kafa, romantik bir tabiat, bir şey üretmeye zahmet etmeyecek kadar üşengeç, buna karşın, günlük hayatı şiirselleştirmek için olağanüstü bir anlayış ve canlılık. Karısı gençti, kafasız değildi ama

[1] (Fr.) Pekâlâ o zaman –çn.

alışılmadık bir karaktere sahipti. Bu da erkeğin gönlünü çeliyordu. Kadındaki gençliğe has o esrikliği tümüyle uyandırmanın ve beslemenin bütün yollarını öyle iyi biliyordu ki, insan derin bir hayrete düşmeden edemiyordu. Kadının tüm varoluşu, evlilik hayatları, şairane bir sihirle iç içe geçmişti. Erkeğin her şey üzerinde gözü vardı, kadın etrafa bakındığında, orada yoktu; erkeğin her şeyde parmağı vardı ama Tanrı'nın tarihte parmağı olması gibi mecazi ve sonlu anlamda önemsizdi. Kadının düşünceleri nereye yönelmek isterse istesin, adamınkiler oraya çoktan damlamış olurdu, her şey teyakkuz durumunda beklerdi, tıpkı Potemkin[1] gibi o da, yeni topraklar hokus pokuslamaktan iyi anlıyordu, öyle ki, küçük bir şaşkınlık, bir parça karşı koymadan sonra kadının gönlünü hoş etmesi kaçınılmazdı. Adamın ev hayatı küçük bir yaratılış tarihiydi ve yüce yaratılış tarihinde her şeyin insanoğluna erişmeye çabalaması gibi, kadın da bir sihir çemberinin merkezi haline gelmişti ve orada hiç yoktan tüm özgürlüğünün keyfini çıkarıyordu; zira çember ona boyun eğiyordu, ve "buraya kadar ve daha ötesi yok"[2] denebilecek türden hiçbir sınır tanımıyordu; canının ne kadar çok istiyorsa, canı ne tarafa istiyorsa oraya atılabilirdi, çember kendini adapte edebilirdi ama yine de orada kalırdı. Kadın bir bebek yürütecinin içindeymiş gibi yürürdü ama bu yürüteç söğüt dallarından örülmemişti, kadının kendi umutlarından, hayallerinden, özlemlerinden, dileklerinden, kaygılarından örülmüştü, kısacası ruhunun içeriğinden oluşmuştu. Erkek kendisi bu hayal dünyasında, büyük bir güvence içinde hareket ediyor, itibarından hiç feragat etmiyor, bir erkek ve bir efendi olarak otorite talep ediyor ve

---

[1] Prens Alexandrovitsch Potemkin (1739-1791), Rusya çariçesi II. Katerina'nın başbakanı. Kötü idaresini örtbas etmek için, çariçenin ziyaret edeceği yörelerde göstermelik bir sömürge ve refah izlenimi yaratırdı. *Bkz.* Karl F. Becker, *Verdenshistorie*, I-XII, çev. Jacob Riise (Kopenhag, 1822-29), X, s. 420-423 –çn.

[2] Kutsal Kitap, Eyüp 38:11. "Buraya kadar gelip öteye geçmeyeceksin,- Gururlu dalgaların şurada duracak, dediğim zaman?" –çn.

bunda da ısrar ediyordu. Öyle yapmasaydı, kadında tedirginlik yaratmış, belki de onda, gizliliğin çözünüp dağılmasına kadar götürecek evhamlı bir önsezi uyandırmış olurdu. Erkek yalnız dünyaya karşı değil, kadına karşı da o kadar özen gösterir görünmüyordu ve yine de içinden biliyordu ki, kadın ondan, onun istemediği hiçbir izlenim edinmemişti ve yine biliyordu ki, bir tek kelimeyle ortamın büyüsünü bozmak kendi elindeydi. Kadına nahoş gelebilecek her şey bertaraf edilmişti; eğer böyle bir şeyle karşılaşılsa, kadın bunu erkekten samimi bir iletişim formu olarak teslim alırdı – ya kadının onun ağzını aramasına imkân verdikten sonra, ya da onunla dürüstçe orta noktada buluşmakla; ki bu onun kadında yaratabileceği etkiyi göz önüne alarak, ancak daha sert ama daha yumuşak tarzda, kendince düzenlemiş olduğu bir yorumdu. Gururluydu, müthiş tutarlıydı, kadını seviyordu ama gecenin derin sessizliğinde ya da zamanın dışında yatan bir anda kendine gururlu şöyle deme düşüncesinden vazgeçemiyordu: Her şeyi yine de bana borçlu.

Bu tasviri, her ne kadar na-mükemmel çizmiş olsam bile, ruhunun yakınlık duyduğu, evlenecek olursan belki gerçekleştirmeye çabalayacağın bir tablo oluşturduğu için ilgiyle izlediğin doğru değil mi? Velhasıl, bu evlilik mutlu bir evlilikti; evet, yani istediğin buysa; ama yine de bu mutluluğun üzerinde kara bulutlar dolaşıyordu. Diyelim ki erkek bir hata yaptı, diyelim ki kadın birden bir şey sezinledi, o zaman sanırım erkeği asla affedemezdi; zira kadının gururlu ruhu, erkeğin bunu aşkı yüzünden yapmış olduğunu söyleyemeyecek kadar gururluydu.

Burada evli çiftler arasındaki ilişki hakkında eskilerin bir sözünü hatırlatmak isterim. (Her halükârda ben meşru evliliğin sade ve yalın, ancak gerçek ve zengin ifadesinin, romanların elinden aldığı krallığı fethetmek için giriştiği devrimi, daha doğrusu, kutsal savaşı desteklemekten daima mutluluk duymuşumdur.) Evli çiftler birbiriyle karşılıklı iyi bir anlayış içinde yaşamalıdır, denir. Sıklıkla bunun, evli

çiftin karşılıklı iyi bir anlayış içinde yaşamadığı şeklindeki olumsuz versiyonuyla dile getirildiğine kulak misafiri oluruz ve o zaman da normal olarak, birbirlerine tahammül edemediklerini, kavga ettiklerini ve dalaştıklarını vs sanırız. Şimdi bir de olumlu versiyonunu ele alalım. Tasvir edilen çift pekâlâ karşılıklı anlayış içinde yaşıyordu, evet, dünya böyle derdi ama herhalde sen demezdin, zira birbirlerini anlamadıkları zaman, nasıl karşılıklı iyi bir anlayış içinde yaşayabilirlerdi. Lakin, içlerinden birinin öbürünün ona karşı ne kadar itinalı ve sevecen olduğunu bilmesi, bu anlayışın ayrılmaz bir parçası değil midir? Yoksa erkek kadını başka hiçbir şeyden mahrum bırakmamış olsa dahi, kadını ruhunun ilk kez içinde huzur bulabileceği şükran mertebesine erişmekten mahrum etmiş olurdu. Ne de ince, hoş ve basit bir ifade değil mi: İyi bir anlayış içinde yaşamak; insanın birbirini açık ve seçik olarak anlamasını öngörüyor, (yani anlayacağın, bu evlilik terimleri epey ayrıntılı ve insanın şimdiki halde sık sık şiddetle vurgulaması gereken şey hakkında büyük bir karmaşa yaratmıyor) ve bunun, özel vurgulu bir sıfat eklenmiş olmasından dolayı apaçık meydanda olan bir şey olduğunu varsayıyor; zira yoksa, karşılıklı bir anlayış içinde yaşamalıdır, demek yeterdi. "İyi bir anlayış" – bu, mutluluklarını, huzur ve sükûnlarını, hayatlarını bu anlayışta bulmalılar demekten başka ne anlama gelir ki?

Velhasıl sen de görüyorsun, gizlilik sistemi beraberinde illa mutlu bir evlilik ve dolayısıyla estetik olarak güzel bir evlilik getirmiyor. Hayır, dostum, samimiyet, açık yüreklilik, açık sözlülük, anlayış evlilikte yaşam ilkesidir, evlilik bu olmaksızın sakil ve işin doğrusu ahlak dışıdır; zira o zaman, aşkın birleştirdiği duyumsal ve tinsel birinden ayrılır. Fani hayatın en hassas ilişkisinde beraber yaşadığım varlık bana tinsel bakımdan da bir o kadar yakın olduğunda, işte evliliğim ilk kez o zaman nezih ve dolayısıyla estetik güzelliğe sahiptir. Ve siz gururlu kocalar, belki de sizler kadına karşı kazanılan bu parlak zafere gizliden gizliye seviniyorsunuz,

unutuyorsunuz ki, bu her şeyden önce zavallı bir zafer, zira acize karşı kazanılmış ve yine unutuyorsunuz ki, bir erkek kendini zevcesiyle onurlandırır ve bunu yapmayansa kendini hakir görür.

Şu halde, anlayış evlilikte yaşam ilkesidir. Deneyimli kişilerin, hangi durumlarda evlilikten vazgeçirilmesi gerektiğinden bahsettiğini sık sık duyarız. Bırakalım bu noktalar üzerinde istedikleri kadar enine boyuna müzakere etsinler, kafa patlatıp dursunlar; ettikleri lafların zaten genel itibarıyla fazla bir önemi yok. Ben kendi hesabıma sadece bir durumdan, kişisel hayatın açığa vurulamayacak kadar karmaşık olmasından bahsetmek isterim. Eğer içsel yaşamınızın tarihinde kelimelere dökülemeyecek bir şey varsa ya da yaşamın seni sırlara ortak etmişse, lafın kısası, hayatına mal olmadan çekip çıkarılamayacak bir sırra herhangi bir şekilde gömülmüşsen, o zaman asla evlenme derim. Zira ya senin içinde olup bitenleri ruhu bile duymayan bir varlığa karşı kendini elin kolun bağlı hissedersin, ki bu takdirde evliliğin kötü bir yanlış izdivaçtan başka bir şey olmaz; ya da bunu korkunç bir kaygıyla sezinleyen, duvarda her an o siluetleri gören bir varlığa bağlanmış olursun. Belki asla ağzını aramamaya, sana asla fazlaca yakınlaşmamaya karar verir, onu baştan çıkaran kaygının uyandırdığı meraktan vazgeçer ama asla mutlu olmaz ve sen de olmazsın. Böyle sırlar var mıdır, kilidini aşkın maymuncukla bile açamayacağı içe kapanıklıkta bir gerçek payı var mıdır, saptamak istediğim bunlar değil, ben sadece ilkemi uyguluyorum ve kendi hesabıma konuşacak olursam benim hiç gizli saklım yok. İnsan, yapmak zorunda olduğu onca şeye ilaveten bu sancılı sırrı da günlük gailelerin arasına katmaya mecbur durumdaki birinin aklından evlenmenin hiç geçmeyeceğini düşünürdü. Lakin, bu yine de zaman zaman vuku buluyor ve böyle birisi bir kadının gönlünü çelecek olanların belki de en tehlikelisi oluyor.

Ama madem ki gizliliğin ve anlayışın aynı meselenin iki yönü, lakin bu meselenin aşktaki en önemli mesele, evlilik-

te estetiği korumanın mutlak koşulu olduğundan bahsettim, şimdi senin kalkıp da bana, "benim genellikle, bir baladın nakaratı gibi sıkıca yapıştığım şeyi," evliliğin tarihsel karakterini unutmuşa benziyorum kabilinden bir itirazda bulunmandan korkarım. Ancak sen gizliliğin ve zekice hesapladığın şu göreceli duyurum sayesinde zamanı uzatacağından hâlâ umutlusun: "ama evliler iyi kötü kısa ya da uzun tarihlerini hakkıyla birbirlerine anlatmaya başlayınca, 'onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine'" denecek ânın gelmesi çok sürmez. Genç dostum, sen şunun farkında değilsin, böyle bir itirazda bulunabiliyorsan bunun nedeni senin hatalı konumda olmandır. Gizliliğin sayesinde senin içinde bir zaman-kategorisi mevcut ve bu gerçekte zamanı uzatma meselesi; buna karşın, açığa çıkarma vasıtasıyla aşkın içinde de bir sonsuzluk kategorisi mevcut ve bu suretle rekabet imkânsızlaşıyor. Ve bu açığa çıkarmayı, evlilerin kendi hikâyelerini anlatmak için bir düzine gün harcamış ve sonra yerini, "masallardan birinde değirmen hakkında dendiği gibi, bütün bunlar olup biterken, değirmen tıkır tıkır işlemiş,"[1] şeklindeki o epey bilindik hikâyeyle sadece bir kez kesilen, süreğen bir ölüm sessizliğine bırakmış olması gerektiği şeklinde yorumlamak da keyfekeder bir yanılgıdan ibarettir. Evliliğin tarihsel karakterinin tastamam yaptığı şey de, bu anlayışı aynı zamanda hem bir hamlede, hem de devamlı türemekte olarak yapmasıdır. Burada da kişisel hayatta olduğu gibi olur. İnsan kendine karşı açıklık kazanınca, ona kendini görmeyi azmettirecek cesarete bir kez kavuşunca, bundan hiçbir suretle tarihin kapandığı sonucu çıkmaz; bilakis, o ilk kez şimdi başlar, ilk kez şimdi tamamıyla anlam kazanır, zira yaşanmış her bir *moment*'i toplam görüşe neden oluyor. Evlilikte de böyledir. Bu açığa vurmada ilk aşkın dolayımsızlığı dibe vurmuştur da, yine de yitmemiştir ama ortak evlilik bilincine özümsenmiştir ve dolayısıyla da, tarihi buradan başlar ve tikel olan bu ortak

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 316 –çn.

bilince hamledilir ve *salighed*'i[1] onda yatar; ki bu sözcük, evliliğin tarihsel karakterinin korunduğu yaşam sevincine ya da Almanların "*Heiterkeit*"[2] dediği o ilk aşkta bulunan şeye denk düşer.

Velhasıl, tarihsel olmak esasen evlilik aşkına hastır ve bireyler şimdi doğru tutum içinde olduklarından, ekmeğini alnının teriyle yiyeceksin buyruğu[3] hiç beklenmedik cinsten bir kötü haber değildir ve kendinde hissettiği güç ve kuvvet şövalye aşkının serüvenci kahramanlıklara olan serüvenci tutkusuna ve ondaki doğruluğa denk düşer. Şövalye nasıl korkusuzsa evlilik aşkı da savaşmak zorunda olduğu güçlerin çoğunlukla onunkinden çok daha tehlikeli olmasına rağmen, aynen öyle korkusuzdur. Burada düşüncenin önünde engin ufuklar açılır, ki buralara arşınlamak niyetinde değilim; ama şövalyenin, sevdiğini kurtarmak uğruna dünyaları vermeyen kimse şövalye aşkından haberi yoktur, deme izni varsa, o zaman evli erkeğin de aynını deme izni vardır. Yalnızca şu hususu sürekli olarak hatırlatmaya mecburum; evlilik aşkının kazandığı bu gibi her zaferde, şövalyenin kazandığından daha fazla estetik güzellik vardır, çünkü o bu zaferi kazanırken, onun içinde yüceltilen aşkını da kazanır. Hiçbir şeyden korkmaz, küçük pusula hatalarından bile; küçük sevdalanmalardan korkmaz, bilakis, bunlar da evlilik aşkının kutsal doğruluğunu besler. Goethe'nin *Gönül Yakınlıkları*'nda bile, Ottilia cüzi bir ihtimal olarak sabanlanır, hem de sunturlu evlilik aşkı tarafından; peki o halde, derin bir dinsel ve etik temeli olan bir evliliğe, bunu yapabilmesi için daha ne güç gerekecektir. Evet, Goethe'nin kitabı *Gönül Yakınlıkları* gizliliğin nelere yol açacağının kesin bir kanıtıdır. Eğer ki o aşkın sessizce büyümesine imkân

---

1 (Dan.) Mutluluk, kutluluk –çn.

2 (Alm.) (Vicdani) huzur, sakinlik, dinginlik –çn.

3 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 3:19. "Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın.Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin." –çn.

verilmemiş olsaydı bu gücü kazanmayacaktı. Erkek karısına açılacak cesarete sahip olmasaydı, o zaman da önlenmiş olacak ve bütün hikâye evlilik dramındaki bir perde arası eğlencesinden ibaret kalacaktı. Burada vahim olan, Edvard'la karısının bir hamlede sevdalanmış olmasıdır ama bu yine sessizliğin suçudur. Karısına bir başkasına sevgi duyduğunu söyleyecek cesarete sahip olan koca selamete ermiştir, keza karısı da. Eğer buna sahip değilse, o zaman kendine olan güvenini yitirir ve o zaman da bir başkasının aşkında aradığı şey unutulma ve sık sık da bir o kadar vakitlice direnmemiş olmanın acısıdır, zira bir erkeğe başkasına boyun eğdirten şey gerçek aşktır. Kendini yitirdiğini hisseder ve bu oldu mu da, acıyı kesmek için kuvvetli bir uyuşturucu gerekir.

Ama evlilik aşkının mücadele etmek zorunda olduğu güçlüklerden, evlilik aşkının estetik olanı koruması bakımından onlardan korkmasına hacet olacak kadar bir anlam taşımadığını göstermek amacıyla gayet genel olarak bahsedeceğim. İtirazlar normalde tarihsel olanın estetik anlamı hususundaki bir yanılgıdan ya da insanların umumiyetle romantik olanın içinde, romantik anlamda ideal olana da değil, sadece klasik anlamda ideal olana sahip olmasından kaynaklanır. Diğer bazı itirazların kökeninde, insanların ilk aşkı güllük gülistanlık bir şey olarak düşünmek istemesine karşın, evlilik aşkının her bakımdan taciz edilmesinden, en sefil ve en kasvetli güçlüklerle boğuşmasına meydan verilmesinden tat almasında yatar. Kaldı ki, için için inandığı bir şey daha vardır ki o da bu güçlüklerin alt edilmez olduğudur, ve o zaman da insanın bu evliliğe son vermesi çok sürmez.

İnsan seninle muhatap olduğunda, daima bir miktar tetikte olmak zorunda. Ben burada belirli bir evlilikten söz etmiyorum, dolayısıyla onu canımın istediği gibi betimleyebilirim; lakin keyfilikten dolayı suçlu durumuna düşürülmeyi arzu etmesem dahi bu, dürtünden vazgeçeceksin anlamına gelmez. Örneğin, evliliğin mücadele etmek zorunda kalabileceği bir zorluk olarak fakirliği öne sürsek cevabım şu olur:

Çalış, o zaman her şey düzelir. Lakin biz şu durumda şiirsel bir dünyada hareket ettiğimize göre, belki de sen kurmaca ruhsatını bahane etmeye kalkarsın ve cevabın şu olur: "Hiç iş bulamıyorlar ki, kara ve deniz ticaretindeki kötüye gidiş bir sürü insanı ekmeğinden etti." Ya da onların biraz iş edinmesine izin verirsin ama bu yetmez. Ben kalkıp onların akıllıca tasarrufla pekâlâ da paçayı kurtarabilecekleri fikrini savunsam, sen kalkıp, farklı bir durumda bunu muhtemelen yapabilecek olsalar da, şu sıralardaki riskli piyasa şartları altında, fahiş tahıl fiyatlarının buna kesinkes imkân vermeyeceği mazeretini kurgularsın. Seni çok iyi tanırım. Sen tam tersini kurgulamaktan ve bu seni yeterince uzun eğlendirdikten sonra da, konuştuğun kişiyi ya da orada hazır bulunan bir başkasını şu veya bu görüş münasebetiyle, esas mevzuyla hiçbir alakası olmayan, bitip tükenmek bilmez bir gevezeliğe sokmaktan büyük zevk alırsın. Senin arzun şiirsel bir keyfiliği hop diye bir tür gerçekliğe çevirmek ve sonra da onu genişletmektir. Benden başka biriyle (çünkü beni genellikle bundan bağışlarsın), burada betimlenen tarzda konuşmuş olsaydın, herhalde yüksek tahıl fiyatları hesabına şunu eklerdin: "Ne hayat pahalılığı ama, bir somun ekmek de artık 8 ß[1] olursa." Orada Tanrı'nın bir hayırlı kulu çıkıp da sana bunun katiyen tasavvur edilemez olduğunu söylemiş olsaydı, sen de ona, Oluf Hunger[2] döneminde bir somun ekmeğin, üstelik *barkebrød*'ün[3] fiyatı eski Danimarka parasıyla 8,5 ß idi, o vakitler paranın halk arasında pek bulunur bir şey olmadığı dikkate alınırsa, zaten bu rahatça idrak edilirdi," vs. Atıfta bulunmuş olduğun kişiyi kazandın farz edelim, o zaman sevinçten bayram ederdin. Lakırdıyı

---

1 Ortaçağdan başlayarak 1875'e kadar Danimarka para birimi olan *skilling*'in işareti. 16 skilling = 1 mark –çn

2 Danimarka kralı (1086-1095). Onun saltanat devrinde ağır bir kıtlım dönemi yaşandı –çn.

3 (Dan.) Ağaç kabuğu un haline getirilerek, bundan üretilen ekmek. Eski zamanlarda özellikle Norveç'in kuzey bölgelerinde tahıllar hasat öncesi donduğu için, *barkebrød* en iyi gıda kaynağını oluşturuyordu –çn.

asıl başlatansa, senin aklını başına getirmek için beyhude yere uğraşırdı; her şey alt üst olurdu ve sen şiir dünyasındaki birkaç evli çifti bedbaht etmiş olurdun.

Seninle muhatap olmayı güçleştiren de bu. Benim, muhtemelen ince buz üzerinde yürümek denebilecek şeyi gözüm kesecek olsaydı, bu tür bir alay güçlüğe karşı verdiği savaştan galip çıkan bir evliliği kurgusal olarak tanımlamaya kalkışsaydım, o zaman sen gayet sakince şöyle derdin: Evet, bu sadece kurmaca ve şiirselliğin dünyasında insanları kolaylıkla mutlu edilebilir, en azından bu yapılabilir. Seni koluma takıp hayatta bir gezintiye çıksaydım ve sana yüce mücadeleyi sürdürmüş[1] bir evlilik gösterseydim, o zaman sen, şayet havanda isen, şöyle karşılık verirdin: "Evet, iyi güzel ama, baştan çıkarmanın dışsal yönleri doğrulanabilir, içsel yönleri değil ve ben baştan çıkarmanın onların içinde içsel bir güce sahip olmadığını varsayıyorum, zira aksi takdirde katlanılmaz olurdu." Güya baştan çıkarmanın gerçek anlamı insanların ona illa yenik düşmesinde yatarmış gibi. Her neyse, burada bu kadar yeter. Kendini bu keyfilik iblisine bir kere teslim etmeye gör, bunun sonu yoktur ve sen her yaptığını bilincine özümserken, bu keyfiliği de özümsersin ve tüm temelleri sarsmaktan bir hayli de zevk alırsın.

Gayet genel olarak, bu zorlukları dışsal ve içsel diye ikiye ayırabilirim ve her şeyin tamamen içsel olduğu evliliğe binaen, böyle bir ayrımdaki göreceliliği devamlı hatırımda tutarım. Şimdi, sıra öncelikle dışsal güçlüklerde. Bütün o bunaltıcı, aşağılayıcı, incitici, sonlu kederlerden, lafın kısası, bir *wienerlich dram*'ını[2] oluşturan her şeyden bahsetmek bana hiçbir suretle vicdani bir rahatsızlık ve korku vermez. Sen ve her yerde dolanan senin gibileri had safhada keyfidir. Bu türden bir sahne oyunu seni bedbahtlığın mağaralarında böylesi bir geziye mecbur ederse, o zaman onun

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, 2. Timoteos 4:7. "Yüce mücadeleyi sürdürdüm, yarışı bitirdim, imanı korudum." –çn.

2 (Alm.) Ağlamaklı dram. 18. yüzyıla özgü aşırı acıklı sahne oyunu –çn.

için estetikten yoksun, ağlamalı zırlamalı ve sıkıcı dersiniz ve bunda haklısınız ama niçin? Ulu ve soylu bir şeyin bu gibi şeylere yenik düşmesi sizi rencide ettiği için. Lakin sizin gibileri gerçek dünyaya dönerse, orada cellat bir oyun yazarının, başkalarına eziyet etmenin tiranlara mahsus şehvani hazzıyla tasarladığı cinsten güçlüklerin yarısını çekmiş bir aileyle karşılaşırsa, o zaman içiniz ürperir ve aklınızdan şu geçer: Estetik güzelliğe elveda. Merhamet duyarsınız, yardıma hazırsınızdır, başka bir şey için olmasa, karanlık düşünceleri defetmek için, lakin bu bedbaht ailenin namı hesabına çoktan umudu kesmişsinizdir. Ama bu hayatta gerçekse, o zaman elbette ki yazar bunu sahnelemeye hak kazanır ve sahnelemekte haklıdır.

Siz bir tiyatroda otururken estetik zevkle sarhoş olursanız, o zaman şairini estetik olanın bütün sefaleti kazanmasına izin vermesini isteme cesaretine sahip olursunuz. Geriye tek bu teselli kalır ve işin daha da çıtkırıldım yanı, siz, hayatın size gücünüzü deneme fırsatı vermediği sizler, bu teselliyi alırsınız. Siz de o zaman oyundaki erkek ya da kadın kahraman gibi fakir ve bedbahtsınızdır, ama sizde pathos vardır, cesaret vardır, bir *os rotundum*[1] vardır, ki buradan belagat fışkırır ve sizde enerjik bir kol vardır; sizler galip gelirsiniz; sizler erkek oyuncuyu alkışlarsınız ve erkek oyuncu siz kendinizsinizdir ve parterin alkışları sizleredir; zira erkek kahraman da erkek oyuncu da tabii sizlersinizdir. Siz düş görürsünüz, estetiğin sisler aleminde sizler birer kahramansınızdır. Tiyatrodan pek hoşlanmam ve sizler, benim hesabıma, onu istediğiniz kadar maskara edebilirsiniz; ama sadecetiyatro kahramanlarını yenik düşürtün ya da zafere kavuşturun, yerin dibine geçsinler ya da tavanın arasından kaybolsunlar, bütün bunlar bana öyle dokunmaz; lakin

---

1 (Lat.) Kelime anlamıyla yuvarlak ağız. Mecazi anlamıyla, düzgün, akıcı ve zarif cümlelerle ve ahenki bir ses tonuyla. Ancak Kierkegaard deyimi burada kinayeli olarak, içinden bir şey boşalan yuvarlak bir boşluk anlamına gelebilecek şekilde kullandığı da düşünülebilir. *Bkz.* Horace, *Ars poetica*, 323, Opera, s. 693 –çn.

yaşanan hayatta öğrettiğiniz ve nutuk attığınız şeyde, yani çok daha az meşakkatin de bir insanı başı önünde gidecek ve kendisinin de Tanrı'nın imgesinde yaratılmış olduğunu unutacak kadar esire çevirmeye yeteceğinde, bir gerçek payı varsa o zaman Tanrı sizi hak ettiğiniz gibi cezalandırır ve bütün o oyun yazarlarına, tabansızlığınıza tiyatro koltuklarının yumuşacık minderlerinde rahat yüzü göstermeyecek ve kendinizi doğaüstü güçle parfümlemenize izin vermeyecek ama siz yalnızca kurmaca bir dünyada inanmak istediğiniz şeyi gerçek hayatta inanmayı öğrenene kadar size dehşet verecek bol zırıltılı, tüm olası kaygı ve korkuyla doldurulmuş oyunlardan başka şey yazdırtmaz.

Ben şahsen kendi evliliğimde bu türden çok güçlük yaşamadım, bunu rahatlıkla itiraf ederim, dolayısıyla tecrübelerime dayanarak konuşamam ama yine de hiçbir gücün bir insanın içindeki estetiği tahrip etmeye yetmeyeceğine kaniyim, öyle güçlü, öyle kutsal, öyle derinlikli bir kanaat ki bu, Tanrı'nın bir lütfu sayıp ona şükrediyorum. Ve Kutsal Kitap'ta okuduğumuz o bir sürü Tanrı lütuflarının arasına aslında şunları da katmak isterdim; açık sözlülük, gerçekliğe ve güzelliği muzaffer kılan sonsuz zorunluluğa duyulan güven, inanç ve bireyi Tanrı'nın imdadına yetiştiren özgürlükte yatan kutluluk. Ve bu kanaat benim tüm zühünsel yapımdaki bir *moment*'tir ve ben bir tiyatroda onu yapay uyaranlarla çıtkırıldımca ve şehvetle iliklerine kadar titrettirmem. Benim yapabileceğim tek şey, ruhumdaki bu sarsılmazlık için Tanrı'ya şükretmektir ama bu suretle, ruhumu onun yüceliğine saygısızlık etmekten kurtardığımı da umarım.

Bilirsin, tüm deneylerden nefret ederim ama ne var ki, bir insanın gerçeklikte hiçbir zaman yaşamayacağı çok şeyi düşüncelerinde yaşayabildiğinin de doğru olması gerekir. Ara sıra karamsar anlar gelebilir ve insan onları, içlerinde gelişigüzel şansını denemek için bizzat kendisi körüklememişse, o zaman bu da bir mücadeledir, hem de son derece ciddi bir mücadeledir ve bu mücadeleyle bir güvence kazanılabilir, ki

bu gerçek hayatta kazanılan gerçekliğe dar anlamda sahip olmasa bile, yine de kendinin büyük anlamı vardır. Gerçek hayatta bir insanın içindeki yüce ve iyi bir şeye işaret eden muayyen durumlar mevcuttur, sanki çılgınmış gibi, şiir dünyasıyla gerçeklik dünyasını birbirinden ayırmamış da, ikincisini *sub specie poeseos*[1] görüyormuş gibi. Luther fakirlik ve ihtiyaç üzerine vaazlarından birinde şöyle der: Bir Hıristiyanın açlıktan öldüğü hiç duyulmamıştır.[2] Bu suretle Luther için dava kapanır ve o bu konuda, tabii ki haklı olarak, çok tatlı dilli ve sahiden yapılandırıcı laf ettiğini düşünür.

Yani evlilik buna benzer dışsal yargılarla meşgulse, yapılacak şey, elbette, onları içselleştirmektir. "Elbette" diyorum ve tüm dava üzerinde oldukça cüretkâr laf ediyorum ama bunu sadecesana hitaben yazıyorum ve sonra tabii ki, biz ikimiz bu tür güçlüklerde aşağı yukarı aynı ölçüde tecrübeliyiz. Velhasıl, eğer asıl dava estetiği muhafaza etmekse, o zaman dışsal yargıyı içsel olana dönüştürmek gerekir. Yoksa şu kelimeyi hâlâ ağzıma alıyor olmam seni rahatsız mı ederdi: Estetik; yoksa onu fakirlerin ve çilekeşlerin arasında aramamın benim açımdan bir tür çocukluk olduğunu mu düşünürdün; yoksa kendini, asil ve kudretliye, zengine, görgülü ve bilgiliye estetik olanı, fakire de olsa olsa dinsel olanı tanıyan o kepaze takımının seviyesine düşürmüş olabilir misin? Velakin, fakirlerin bu ayrımdan mağdur olacağını da sanmam; yoksa sen, fakirler dinsel olana gerçekten sahip olur olmaz, estetiğe de sahip olurken, zenginlerin dinsel olana sahip olmadıkları takdirde, estetiğe de sahip olmadıklarını göremiyor musun? Üstelik, ben burada sadeceen aşırı uçtan bahsettim, fakir takımından sayılamayacak olanın da geçim savaşı içinde olması muhakkak ki ender değildir. Kal-

---

1 (Lat.) Şiirsel yönüyle –çn.

2 *Bkz.* "Sermon on the Seventh Sunday after Trinity (Kutsal Kitap, Markos 8:1-9), *"En christelig Postille sammendragen af Dr. Marten Luthers Kirke-og Huuspostiller,* I-II, çev. Jørgen Thisted (Kopenhag, 1828), I, s. 441 –çn.

dı ki, diğer dünyevi dertler, mesela hastalık, bunlar tüm tabakalar için müşterektir. Lakin emin olduğum bir şey var ki o da, dışsal yargıyı içsel olana dönüştürecek cesarete sahip kişinin zaten epey yol katetmiş olduğudur; o zaman, inanç sayesinde çile anında bile bir töz değişimi cereyan eder.

Aşkına yetecek belleğe sahip olduğu kadar, ihtiyaç ânında "Burada en başta gelen mesele, takriben yüzde kaçtan para bulacağım değil, aşkımdır, hayatımı birleştirdiğim kimseyle aramdaki masum ve sadık aşk yeminini öylece muhafaza etmiş olmamdır," diyecek cesarete de sahip olan koca; çok fazla içsel mücadeleye girmeden kendini buna zorunlu hisseden kimse; ya ilk aşkının gençliğe yakışır toy dinçliği ya da deneyimle kazanılmış güvence sayesinde harekete geçen kimse galip gelmiştir, kafasını sokacak üç küçük odalı bir evi olmasa dahi, evliliğindeki estetiği muhafaza etmiştir. Senin o cin kafanın da yakında kokusunu alacağı gibi, tam da bunun, yani dışsal yargıyı bu suretle içsel bir yargıya dönüştürmenin, onu daha da zahmetli yapacağı hiçbir suretle inkâr edilemez ama tanrılar da yüceliği bedavaya satmaz ve evliliğin eğitici ve idealleştirici yönü tastamam burada yatar.

Sık sık dendiği gibi, insan dünyada tek başınaysa, o zaman böyle şeyleri daha kolay kaldırabilir. Belki bir dereceye kadar doğru olsa da, bu kelamda çoğu defa büyük bir asılsızlık saklıdır; zira insan bir şeye daha kolay balıklama atlayabiliyor diye, kimseyi karıştırmadan ruhunu darmadağın edebiliyor diye, Tanrı'yı unutabiliyor diye, umutsuzluğun fırtınalarının ıstırabın çığlığını bastırmasına fırsat verebiliyor diye, kendi içinde körelebiliyor diye, insanların arasında bir hayalet gibi yaşamaktan neredeyse keyif alabiliyor diye, o şeyleri nasıl olur da daha kolay kaldırabilir olur. Elbette herkesin, tek başına olsa bile, kendine dikkat etmesi gerekir; ama bir tek seven insan kim olduğuna ve neler yapabileceğine dair hakkıyla fikir sahibi olabilir ve sadece evlilik şövalyelere özgü olanı kadar güzel bir tarihsel vefa sağlar. Yani anlayacağın, bir koca asla bu şekilde davranamaz ve dünya

alem ona karşı koyunca, bir anlığına kendini unutur gibi dahi olsa, umutsuzluk onu akıntıya bırakacak diye kendini şimdiden oldukça hafif; isyankârlık ve uysallık, korkaklık ve gurur karışımı sakinleştirici iksiri yudumladığı için fazlasıyla güçlü; onu doğruluğa ve dürüstlüğe bağlayan bağ gevşer gibi olduğu için fazlasıyla özgür hisseder ve o şimdi, iyiden kötüye geçişteki sürati deneyimler – ancak yakında eski âdetlere yeniden geri dönmek ve bir koca olarak, gerçek erkek olduğunu göstermek isteyecektir.

Dışsal yargılar hakkında bu kadarı yeter. Üzerlerinden kısaca geçtim, çünkü onları daha derinlikli ele alacak kadar uzman hissetmiyorum, çünkü bunu layıkıyla yapabilmek bir gelişme gerektirir. Yine de vardığım sonuç şu: Aşk korunursa ki korunabilir –yardım et Tanrım– o zaman estetik olan da korunabilir; çünkü aşk estetik olanın kendisidir.

Diğer itirazlar özellikle zamanın önemine ve tarihsel olanın estetik geçerliliğine istinaden düşülen bir yanılgıdan kaynaklanır. Sonuç olarak, bunlar her evliliğin başına gelir, dolayısıyla da genel olarak ele alınabilir. Ben de şimdi böyle yapacağım ve bu genelleme içinde saldırıdaki noktayla savunmadaki noktayı gözden kaçırmamaya gayret edeceğim.

İlk bahsedeceğin şey "aile hayatının korkutucu natürmortundaki alışkanlık, o fasılasız alışkanlık, o müthiş monotonluk, o sonu gelmez aynılık olacak. Ben doğaya aşığımdır ama ikinci doğamın[1] da düşmanıyımdır." Şunu sana hemen teslim etmek gerekir ki, sen mutlu zamanı, insan daha onu keşfetme sürecindeyken, baştan çıkarıcı bir harareti ve hüzünle betimlemeyi ve biten zamanı kaygı ve korkuyla resmetmeyi iyi bilirsin; sen evliliğe özgü o, doğada bile eşi benzeri bulunmayan tekdüzeliği gülünçlük ve iğrençlik raddesine kadar detaylandırmayı iyi bilirsin; "çünkü burada, Leibniz'in çoktan göstermiş olduğu gibi, hiçbir şey aynı değildir, böyle bir tekdüzelik sadece rasyonal canlılara mahsus olup, ya uyuşukluklarının ya da ukalalıklarının

[1] (Dan.) *Den anden natur* alışkanlık anlamına geliyor –çn.

meyvesidir."[1] Erotik aşk dünyasındaki kişiye, muhakkak ki çoktan keşfedilmiş olan, kendinin de muhakkak ki sık sık duymuş ve okumuş olduğu, ama ilk kez şimdi, hayretin tüm coşkusuyla sahiplendiği şey tarafından parmak ısırtır ve onda mutluluğa erdirilirken, bunun ne güzel bir zaman olduğu, sonsuza dek unutulmayacak bir zaman olduğu (bunu hangi anlamda söyleyebildiğime dikkat ediyorsundur) hususunda sana karşı durmak gibi bir niyetim katiyen yok. Aşkın ilk sezinlenişinden, sevilen objenin ilk kez göze çarpışından, ilk kez gözden kayboluşundan, sedanın ilk akortundan, ilk bakışmadan, ilk tokalaşmadan, ilk öpücükten itibaren ta ki sahipliğin ilk kati güvencesine kavuşana dek güzel bir zamandır. Güzel bir zamandır, o ilk huzursuz iç kıpırtısı, ilk hasret, ilk acı, o gelmedi diye; ilk sevinç, o ansızın çıkageldi diye, lakin bunun, müteakip zamanın asla bir o kadar güzel olmadığı anlamına gelmediğini söylemeden geçmemek gerekir. Sen ki kendini şövalyeye yakışır bir zihniyetin olduğuna inandırmışsındır, sen kendin bir deneyip görsene. Sen, ilk öpücük en güzelidir, en tatlısıdır deyince, sevdiğini aşağılamış oluyorsun; zira o durumda öpücüğe mutlak değerini veren şey zaman ve zamanın niteliği oluyor.

Ancak savunduğum şeye zarar vermemek için, sen önce biraz izahat vermen gerekiyor. Eğer tamamen keyfekeder ilerlemek istemiyorsan, ilk aşka da tıpkı evliliğe saldırdığın gibi saldırmak zorundasın. Devam edebilmesi için onun da aynı badirelerden geçmesi gerekir, ancak o, evlilik aşkının bunlarla mücadele etmek için etik olanda ve dinsel olanda sahip olduğu olanaklardan çok uzaktadır. Şu halde, tutarlı olmak açısından, ebedi bir aşk olmak isteyen tüm aşklardan nefret etmen gerekir. Yani *moment* olarak ilk aşkta durman gerekir. Ancak bu gerçek anlamına kavuşacaksa, o zaman kendi içinde naif bir sonsuzluğu olması lazımdır. Yanılsama

[1] *Bkz.* Leibniz, *New Essays on Human Understanding*, çev. Peter Remnant ve Jonathan Bennett (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 229-31 –çn.

olduğunu bir kere anladın mı, senin için her şey bitmiş demektir, yani aynı yanılsamaya bir kez daha düşmek istemiyorsan, ki bu bir kendisiyle çelişkidir. Yoksa o cin kafan arzularınla beraber olup, başkalarına ne borçlu olduğunu sana tamamen unutturabilecek ölçüde bir kumpas kurmuş olabilir mi? Bir daha asla ilk kez olduğu gibi tekrarlanamayacak olsa bile, yine de kabul olunabilir bir çıkar yol olduğunu, kişinin bu yansılsamayı başkalarında deneyimleyerek kendini yeniden gençleştirdiğini, öyle ki, sonsuzluğun ve yeniliğin tadını, yanılsamanın bekaret kemeri henüz açılmamış olan kişiye has özgünlükle çıkardığını düşünmüyor musun? Bu türden şeyler yozlaşmayı olduğu kadar umutsuzluğu da ele verir ve umutsuzluğu ele verdiği için, burada hayattan feyz almak olanaksızdır.

Karşı çıkacağım ilk husus, her hayata ve bu suretle aşka has olan dönüş hali için "alışkanlık" sözcüğünü kullanman. Alışkanlık aslında yalnızca kötü olan için kullanılır ve o şekilde ki, ya bizatihi kötü olanın içinde kalışı ya da bizatihi masum olanın tekrarındaki dikbaşlılık nedeniyle bu tekrarın kötü şey haline gelmesini betimler. Dolayısıyla alışkanlık her zaman özgür olmayan şeydir. Ancak tıpkı iyi şeyin özgürlük olmadan yapılamayacağı gibi, içinde de özgürlük olmadan kalınamaz ve dolayısıyla iyi şeye istinaden alışkanlıktan hiçbir zaman söz edilemez.

İkinci olarak karşı çıkmak zorunda olduğum husus evlilikteki tekdüzeliği tanımlarken, bunun doğada bile eşi bulunmadığını belirtmen. Bu gerçekten çok doğru, lakin bu tekdüzelik insan bunun kaşifi olmaktan gurur duyabildiği takdirde, tam da güzel bir şeyin dışavurumu olabilir, tıpkı müzikte tam da tekdüze bir temponun çok güzel ve çok tesirli olabildiği gibi.

Son olarak diyeceğim de şu, eğer aile hayatı için böyle bir monotonluk kaçınılmaz olsaydı, o zaman senin, eğer samimi olsaydın, bu vazifenin aşka galip gelmek, yani onu kendi hakimiyeti altında korumak olduğunu anlamış olman gerekir-

di, ondan umutsuzluğa düşmek değil; zira bu asla bir vazife olamaz; bu sadece vazifeyi fark edenin başvurduğu bir kolaya kaçıştır, ki bunun doğruluğunu canı gönülden onaylarım.

Ancak biz şimdi şu müthiş ses getiren tekdüzeliğin ne olduğuna biraz daha yakından bakalım. Senin hatan olduğu kadar talihsizliğin de olan şey, her şeyi ve bu arada aşkı fazla soyut düşünmen. Sen aşkın *moment*'lerinin küçük bir toplamını düşünüyorsun, sen, ki kendin de belki aynını diyeceksindir, aşkın kategorilerini düşünüyorsun. Bu itibarla, sana alışılmadık bir kategorik bütünlük bağışlamayı canı gönülden isterdim. Sen her somut şeyi bir *moment*'in içinde düşünüyorsun ve şiirsel olan da bu. Sonra bunun yanında uzun evlilik süresini düşündüğünde, bu senin için ürkütücü bir dengesizlik oluyor. Hata şurada, sen tarihsel olarak düşünmüyorsun. Eğer bir sistemci[1] etkileşim kategorisini düşünseydi ve bunu derinlemesine ve usta bir mantıkla açıklamak isteseydi ve şöyle diyecek olsaydı: Dünyanın o sonsuz etkileşimini tamamlayabilmesi en azından sonsuzluğa kadar sürer, o zaman herhalde sen de, milletin ona gülmeye hakkı olduğunu inkâr etmezdin. Bu bir kere zamanın anlamıdır ve insanlığın ve bireyin kaderi de onun içinde yaşamaktır. Dolayısıyla katlanılacak gibi olmadığından başka diyecek şeyin yoksa, o zaman kendine bir başka konferans salonu aramak zorunda kalırsın. Bu gayet yeterli bir yanıt olurdu da, sana "Temel olarak sen de zaten benimle aynı fikirdesin ama sen değiştirilemeyecek olanı sineye çekmeyi en iyisi addediyorsun," deme vesilesi yaratmamak açısından, en iyisinin onu sadece bir görev olduğu için sineye çekmek değil, onu sineye çekiyor olmanın aslında en iyisi olduğunu göstermeye çalışmam gerekiyor.

Ama gel biz temas noktası addedilebilecek bir noktadan yola çıkalım. Sen bitişten önce gelen zamandan o ka-

[1] (Dan.) *Systematiker*. Felsefede, dünyaya tüm parçalarıyla uyumlu bir bütün arz eden bir yapı olarak yeniden kuran filozoflara sistemci filozoflar denir. Platon, Aristoteles, İbn-i Sina ve Hegel sistemci filozoflar örnek gösterilebilir –ed.n.

dar korkmazsın, bilakis onu seversin ve refleksiyonların bir çeşitliliği vasıtasıyla, reprodüksiyon anlarını aslen olduklarından daha uzun tutmaya çaba harcarsın, ve olur da biri burada hayatı senin için bir kategoriye indirgemek istese buna daha fazla içerleyemezdin. Bitişten önceki zamanda da seni sadece büyük, belirleyici çarpışmalar değil, her küçücük fasa fiso da alakadar eder ve sonra sen bilgelerden gizlenen o sırdan, en küçük olanın en üstün olduğundan[1] güzelce bahsetmeyi bilirsin. Lakin külminasyon noktasına bir kere varıldı mı, evet, o zaman her şey değişime uğrar, o zaman her şey büzüşüp yoksul ve iç daraltıcı bir özete dönüşür. Bunun, senin o safi fetihçi olan, ancak hiçbir şeyi elinde tutamayan doğana dayanması bile gerekmez. Şu halde, şayet hiç mi hiç böyle olmadığını gayet keyfice ve tek taraflıca ısrar etmek istersen, o zaman ne ölçüde gerçek olduğuna ve olduğu takdirde ne ölçüde doğruluk payı içerdiğine bakabilmem açısından, gerçekten bir süreliğine ateşkes ilan etmeye ve safları gevşetmeye mecbur kalacaksın demektir. Bunu sen istemezsen, o zaman ben seni dert etmeden, tıpkı seninkisi gibi bir kişilik tasavvur ederim ve şimdi viviseksiyonumu[2] tam bir huzur içinde yapabilirim. Lakin yine de umut ediyorum ki, sende bu ameliyata şahsen boyun eğecek, kendini sadece *in effigie*[3] değil, gerçekte infaz ettirecek cesaret vardır.

Sen, ben böyleyim bir kere diye tutturunca, başkalarının da farklı olabileceğini kabullenmiş olursun, senden bundan fazlasını beklemeyi de gözüm kesmez, zira her ne kadar kendini bir kere olduğun gibi muhafaza etmekte gösterdiğin hassasiyet bunu ima eder görünmese dahi, senin normal insan olman da mümkündür. Peki ama sen başkalarını nasıl

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 11:11. "Size doğrusunu söyleyeyim, kadından doğanlar arasında Vaftizci Yahyadan daha üstün biri çıkmamıştır. Bununla birlikte, Göklerin Egemenliğinde en küçük olan ondan üstündür." –çn.

2 (Dan.) Vivisektion. Deneysel amaçlarla canlı hayvanları ameliyat etme –çn.

3 (Lat.) Temsilen –çn.

kavrıyorsun? İlişkileri sana müthiş bir can sıkıntısı içinde, "erotik aşkın kutsal düzeninin ve ayinlerinin en yavan tekerrürü içinde" sanki geçmek bilmiyormuş gibi bir manzara arzeden bir evli çift gördüğünde, o zaman, evet, o zaman senin içinde bir yangın kopar, alev alev, onları yalayıp yutmak ister. Ve bu senin için tesadüfi değildir, kendini haklı görürsün, ironinin yıldırımını onları çarpmasına, gümbür gümbür öfkenin onları dehşete salmasına izin vermekte haklısındır. Canın istedi diye yok etmiyorsundur onları, bunu hak ettiler diye ediyorsundur. Onlar hakkında hüküm verirsin; ama "hüküm vermek" onlara bir şey gerektirmekten başka ne demeye gelir ki; ve bunu sen gerektiremezsin ve imkânsızı gerektirmek haliyle bir çelişki olduğuna göre, onlar hakkında hüküm vermek de haliyle bir çelişkidir. İpin ucunu kaçırmış olduğun doğru değil mi, kendinin tanımak istemediğin bir yasa öne sürüyorsun ve sonra bunu başkalarına dayatıyorsun. Yine de sakinlikten mahrum değilsin, diyorsun ki: "Onları eleştirmiyorum, onları ayıplamıyorum, onları yargılamıyorum; onlara acıyorum."

Ama bir de o kişilerin bunu hiç de sıkıcı bulmadığını farz et. Dudaklarından kendini beğenmiş bir tebessüm gelip geçiyor, parlak bir fikir seni gafil avlamış ve konuştuğun kimseyi de muhtemelen gafil avlayacaktır, ekliyorsun: "Dediğim gibi, onlara acıyorum; zira can sıkıntısını ya tüm ağırlığıyla hissediyorlar ve o zaman onlara acıyorum ya da hissetmiyorlar ve o zaman da onlara acıyorum, çünkü onlar o zaman içler acısı bir yanılsama içinde." Bana üç aşağı beş yukarı böyle karşılık verirdin ve etrafta başkaları varsa, o zaman kendinden emin tavrın etkisinde kusur etmezdi. Ancak şimdi bizi dinleyen hiç kimse yok, o halde ben de bu incelemeye devam edebilirim. Demek sen onlara her iki durumda da acıyorsun. Ama şimdi sadece üçüncü bir durum olasılığı var; yani, insan şimdi evlilikte durumun böyle olduğunu biliyor ve neyse ki içine düşmemiş. Lakin belli ki bu durum, aşkı hissetmiş ve sonra gerçekleşemeyeceğini anlamış kimse için olduğu kadar acınası.

Ve nihayetinde, kendini o enkazdan çıkarmak için yukarıda gösterilmiş olan bencil son çareye başvurarak elinden geleni yapmış olanın durumu da bir o kadar acınası, zira kendine bir haydut ve bir zorba rolü vermiş. Yani öyle görünüyor ki, evliliğin bir şeyin mutlu sonunun evrensel ifadesi haline gelmesiyle beraber, evliliğin kendi sonu pek sevindirici olmuyor. Böylece bu incelemeden çıkan gerçek sonucun evrensel bir pişmanlık olması noktasına varıyoruz ama böyle bir sonuç kendisiyle çelişki olur ve hayatın gelişiminin sonucu insanın gerilemesidir, demeye eş değerdir. Sen genel itibarıyla bunu desteklemekten korkmazsın ve muhtemelen de şöyle dersin: "Evet, ara sıra böyle olduğu da oluyor; rüzgâr tam karşıdan esince, ilerleyişin sonucu gerileyiş olabiliyor."

Ancak ben senin ruhsal yapını gözlemlemeye geri dönüyorum. Fetheden ama sahip olamayan bir doğam var diyorsun. Böyle demekle, herhalde kendini küçük düşürücü bir şey demiş olduğunu düşünmüyor, bilakis, kendini diğerlerinden üstün görüyorsun. Biraz daha yakından inceleyelim. Hangisi daha çok güç gerektirir, tepeye çıkmak mı, yoksa tepeden inmek mi? Tepenin aynı diklikte olduğunu varsayarsak, sonuncunun en çok güç gerektireceği aşikârdır. Tepeye çıkmak hemen hemen her insanın doğuştan sahip olduğu bir eğilimse de, çoğu insan tepe aşağı inerken belirli bir kaygı duyar. Dolayısıyla ben de fetihçi tabiatlıların sahipçi tabiatlılardan daha çok olduğuna inanıyorum ve sen bir sürü evli çifte ve "onların zevzek hayvansı doyumlarına" karşı üstünlük duyuyorsan, bu bir dereceye kadar elim olabilir, ancak senden aşağı kimselerden bir şey öğrenmen de gerekmez. İşin esas sanatı genel itibarıyla tabiatın gittiği yolun tam tersi istikamettedir. Bu tabiatın bu yüzden yok edilmesini gerektirmez ve böylece gerçek sanat kendini fethetmekte değil, sahip olmakta gösterir; zira sahip olmak geriye doğru bir fetihtir. Bu ifadelerden sen de zaten sanatın ve doğanın birbirine nasıl zıt düştüğünü görüyorsundur. Sahip olan kimsenin elinde fethedilmiş bir şey de vardır, evet, hatta, ke-

sin bir ifade kullanılmak istenirse, sadece sahip olan kimse fetheder denebilir. Sen şimdi herhalde sahip olduğunu düşünüyorsun; zira sen sahip olma ânına sahipsin ama bunun sahip olmakla hiç alakası yok; zira derinlemesine bir sahiplenişten hiç eser yok. Yani ben şimdi, saltanatlara ve ülkelere boyun eğdirmiş bir fatih düşünsem, o bütün bu boyun eğmiş diyarların sahibi de olurdu ve yine de böyle bir prens için fetihçi denirdi, sahipçi değil. Ancak bu ülkelere onların üstün menfaatleri doğrultusunda bilgece önderlik ettiği zaman, işte ilk defa o zaman onlara sahip olmuş olurdu. Velakin bu fetihçi tabiatlı birinde çok ender rastlanan bir şeydir, genel itibarıyla böyle tabiattaki biri sahipçi olanınkine has alçakgönüllülükten, dindarlıktan, hakiki insanlıktan mahrumdur. Yani anlayacağın, benim evlilik ilişkisini ilk aşka kıyasla betimlerken dinsel *moment*'i özellikle öne çıkarmış olmamın nedeni buydu, zira bu *moment* fatihi tahttan indirir ve sahipçiyi öne çıkmasına meydan verir; evliliği en yüce, en kalıcı sahiplik olacak şekilde tasarlanmış bir müessese olarak özellikle övmemin nedeni buydu.

Burada sana çok sık savurduğun bir lafı hatırlatabilirim: "yüce olan doğuştan değil, sonradan kazanılandır;" zira bir insanın fetihçi tabiatı ve fetih yapması aslında doğuştandır ama sahip olduğu ve sahip olmak istediği şey sonradan kazanılandır. Fethetmek övünçle, sahip olmak alçakgönüllülükle ilgilidir, fethetmek fevrilikle, sahip olmak sabırla ilgilidir, fethetmek –tamahkârlıkla; sahip olmak– kanaatkârlıkla; fethetmek yemek ve içmekle, sahip olmak dua ve oruçla ilgilidir. Lakin burada fetihçi tabiatı nitelemek üzere, ve doğrusu haklı olarak, yararlandığım tüm yüklemler doğal insan için kullanılabilir ve de kesinlikle münasiptir ama doğal insan en yüce olan değildir. Şöyle ki, sahiplik, tinsel bakımdan ölü ve yasal gücü olsa bile geçersiz olan bir *Schein*[1] değil, daimi bir kazançtır. Burada yeniden görüyorsun ki, sahipçi tabiat

[1] (Alm.) Görünüş –çn.

fetihçi olana içsel olarak sahiptir; anlayacağın o, ırgatlarının tepesine çıkmayan ve komşusunu yerinden etmeyen bir çiftçi gibi, toprağı kazarak fetheder. Yani asıl yücelik fethetmek değil, sahip olmaktır. Sen şimdi burada şöyle diyeceksin: "Neyin daha yüce olduğuna karar vermek isteminde değilim ama şunu kabule hazırım; insanın karakteri iki büyük sınıfa ayrılıyor; hangisine ait olduğuna ve şu veya bu misyonerin elinde kökten değişim geçirmemek için gözlerini dört açmaya her insan kendisi karar vermeli," ve o zaman ben de, bu son kelamından sonra, gözünün bir nebze üzerimde olduğunu hissedeceğim. Ama buna cevabım, birinin diğerinden sadece daha yüce olmakla kalmayıp, birinde diğerinden olmayan bir anlam da olduğu şeklinde olacak. Birinde hem yan tümce hem de temel tümce var, diğerinde sadece yan tümce ve temel tümce yerine şaibeli bir tire işareti, ki önemini önceden bilmiyorsan bir başka sefer sana açıklarım.

O halde şimdi sen, ben böyleyim bir kere diyerek, fethetici bir doğan olduğunu söylemeyi sürdüreceksen, bu beni hiç etkilemez; zira sahip olmanın fethetmektan daha yüce olduğunu bana yine de itiraf etmeye mecbursun. İnsan fethederken, kendini boyuna unutur, sahip olurkense kendini hatırlar, nafile yere oyalanmak babından değil, olanca ciddiyetiyle. İnsan tepeye çıkarken, gözleri sadece başka bir şeyin üzerindedir, tepe aşağı giderkense, kendini gözlemek, gözlerini yerçekimi merkeziyle destek noktası arasındaki uygun ilişkinin üzerinde tutmak zorundadır.

Velakin, ben yoluma devam ediyorum. Sahip olmanın fethetmekten daha güç, sahip olmanın fethetmekten daha yüce olduğunu herhalde sen de kabul edersin, "fethetmeye bir izin verilse, o zaman ben öyle pinti olmam, bilakis, sahiplenme sabrına sahip olanlara karşı nezakette cömert davranırım, özellikle de fetihlerimi sahiplenmede benimle el ele çalışmaya yatkın oldukları belli olursa. Tamam, daha yücedir de, daha güzel değildir; daha etiktir, etik kusura bakmasın, ama aynı zamanda daha az estetiktir."

Gel bu nokta üzerinde birbirimize karşı biraz daha anlayışlı olalım. Kanımca, birçok insanda estetik güzel olanla, kendini estetik güzellikte sunabileni birbirine karıştırmak gibi bir yanılgı hakimdir. Bu kolay yoldan şu şekilde açıklanabilir; ruhun ihtiyacı olan estetik doyumu çoğu insan okumakta ya da sanat eseri seyretmekte vs arar, lakin estetik olanın sadece edebi reprodüksiyonlarından haz almakla kalmayıp, onu bizzat kendileri, hayatta olduğu gibi seyredenler, varoluşu bizzat kendileri, estetik bir ışık altında görenler nispeten çok daha azdır.

Ama estetik bir temsil her zaman bir konsantrasyon *moment*'i gerektirir ve bu konsantrasyon ne kadar zenginse, estetik etki bir o kadar daha büyüktür. Bu suretle de, mutlu, tarifsiz, alabildiğine zengin içerikli *moment*, kısaca *momentet*[1] kendi geçerliliğini kazanır. Bu ya var oluşun insanüstü mükemmelliği fikrini uyandırarak bilinci iliklerine kadar ürperten neredeyse mukadder *moment*'tir ya da *momentet* bir tarihi daha baştan koşul olarak gerektirir. İlk durumda ona öyle bir sarılır ki afallatır, ikinci durumda muhtemelen bir tarihi vardır da, sanatsal temsil bunun üzerinde duramaz, olsa olsa o hissi uyandırabilir ve sonra apar topar *momentet*'e koşturur. Oraya ne kadar ekleme yapabilirse bir o kadar sanatsallaşır. Filozoflardan birinin dediğine göre,[2] tabiat en kısa yoldan gider, hatta hiç yol gitmez denebilir, bir çırpıda, aynı anda her yanda mevcuttur ve ben gökkubbeyi seyre dalmak istediğimde, sayısız gök cisminin biçim almasını beklemeye mecbur kalmam; zira onlar aynı anda her yerdedir. Ancak tarihin yolu hukukun yolu gibi çok uzun ve meşakkatlidir. Sonra sanat ve şiir devreye girer ve yolumuzu kısaltır ve bizi tamamlama *moment*'inde mest eder, yaygın olanı yoğun olanda yoğunlaştırır. Ama ortaya çıkarılacak olan şey ne kadar anlam taşıyorsa, ta-

---

[1] (Dan.) Biricik moment –çn.

[2] *Bkz.* Gottfried Wilhelm Leibniz, *Discourse on Metaphysics*, XXII; *Opera*, II, s. 826; *Leibniz Discourse on Metaphysics Correspondence with Arnauld and Monadology*, çev. George R. Montgomery (Chicago: Open Court, 1931), s. 39 –çn.

rihin seyri bir o kadar ağır seyreder ama bu seyir kendi başına ne kadar anlam taşıyorsa, hedef olanın aynı zamanda ilerlenecek yol da olduğu bir o kadar kendini belli eder.

Kişisel hayata istinaden, iki tür tarih vardır, dışsal ve içsel. Zıt yönde hareket eden iki tür akıntıya sahiptir. İlk türünün kendi içinde de iki cephesi vardır. Ya kişi elde etmek için peşinden koştuğu şeyin sahibi değildir ve tarih kişinin onu elde etme mücadelesidir. Ya da ona sahiptir ama yine de onu sahiplenememektedir, zira onu sürekli olarak bundan alıkoymak isteyen dışsal bir şey vardır. Tarih kişinin bu engelleri yendiği mücadeledir. İkinci türüyse sahiplikle başlar ve tarih kişinin bu sahipliği elde etme sürecidir. İlk durumda tarih dışsal olduğu ve elde edilmeye çalışılan şey dışarıda bulunduğu için, tarih sahici gerçekliğe sahip değildir ve şiirsel ve sanatsal temsiller bunu gereğince aza indirgeyip süratle yoğun *moment*'e götürmekten ibarettir.

Gel o zaman biz şimdi ilgilendiğimiz konudan uzaklaşmamak için romantik bir aşk hayal edelim. Beş yaban domuzunu, dört cüceyi yere çalmış bir şövalyenin, deli divane olduğu prensesin kardeşleri olan üç prensi büyüden kurtardığını farz et, ki bu romantik zihniyet için mükemmel bir gerçekliğe sahiptir. Sanatçı ve şair açısından, beş tane miymiş, sadece dört tane miymiş, bunlar hiçbir önem taşımaz. Sanatçının sınırları bütünüyle, şairinkine nazaran daha belirlidir, ancak her bir yaban domuzunun alt edilmesinin nasıl olup bittiğini etraflıca anlatmak sonuncuyu da ilgilendirmez. O doğruca *moment*'e koşturur. Belki sayıyı sınırlar zorlukları ve tehlikeleri kurmaca bir yoğunluğun içine deriştirir ve *moment*'e, sahiplik *moment*'ine seğirtir. Bütün tarihsel ardışıklık onun açısından küçük bir öneme sahiptir.

Lakin içsel tarihin söz konusu olduğu yerde, her bir cüzi *moment* son derece önemlidir. İçsel tarih tek gerçek tarihtir ama gerçek tarih, tarihteki yaşam ilkesi olanla savaşmaktadır – zamanla– ama zamanla savaşmak suretiyle tam da zamansal olana, her cüzi *moment* de kendi büyük gerçekliğine

sahip olur. Kişiliğin içten çiçeklenmeye başlamadığı, henüz kapalı olduğu her yerde, dışsal tarih söz konusudur. Lakin, tabiri caizse, o çiçek açar açmaz, içsel tarih vücut bulur.

Şimdi, çıkış noktamızı, fetihçi ve sahipçi tabiat arasındaki farkı bir düşün. Fetihçi tabiat sürekli kendi dışında, sahipçi olanıysa kendi içindedir, o yüzden ilki dışsal, ikincisi içsel bir tarih edinir. Ama dışsal tarihin hiç hasar almadan yoğunlaşmasından dolayı, sanat ve şiir için yüksek ihtimalle onu ve dolayısıyla o kapanık kişiliği ve ona özgü her şeyi tercih etmesi doğaldır. O zaman aşkın kişiliği açtığı pekâlâ söylenilebilir de, aşkın romantizmde algılandığı şekliyle değil, zira sadece açılacağı noktaya kadar getirilir ve orada nihayete erer ya da açılma sürecindedir ama irtibat kesilir. Ama dışsal tarih ve kapanık kişilik en yüksel ihtimalle sanatsal ve şiirsel betim nesne olurken, böyle bir kişiliğin özünü oluşturan her şey de onun nesnesi olur. Ama bu temel olarak, doğal insana has her şeydir.

Birkaç örnek. Gurur mükemmelen betimlenebilir; zira gururda temel olan ardışıklık değil, *moment*'teki yoğunluktur. Alçakgönüllüğü betimlemek güçtür, çünkü o tastamam bir ardışıklıktır ve gözlemci, gururu bitiş noktasında görmekten başka bir şeye gerek duymazken, ikinci durumda, şiirin ve sanatın veremediğini sürekli varoluşa gelişi içinde görmeyi gerektirir; zira devamlı olmak aslen alçakgönüllülüğün gerektirdiği bir şeydir ve bu ona ideal *moment*'inde gösterildiğinde, o bir şeyden mahrum kalır, çünkü gerçek idealitenin *moment*'teki ideale bağlı olmadığını, ama devamlı olduğunu hissetmektedir. Romantik aşk *moment*'te mükemmelen betimlenebilir ama evlilik aşkı betimlenemez; zira ideal bir koca hayatında sadece bir kere öyle değildir, her gün öyledir. Kafamda saltanatlar ve ülkeler fethetmiş bir kahraman canlandırmak istediğimde, onu *moment*'te mükemmelen tahayyül edebilirim de, her gün çarmıhını yüklenen bir çarmıh taşıyıcısı[1] ne şiirsel ne de sanatsal

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Markos 8: 34-35. "İsa öğrencileriyle birlikte halkı da yanına çağırıp şöyle konuştu: 'Ardımdan gelmek isteyen kendini inkâr

olarak betimlenebilir, çünkü mesele bunu her gün yapıyor olmasıdır. Hayatını feda etmiş bir kahraman tahayyül edecek olsam, bu da *moment*'te mükemmelen yoğunlaşabilir de, her gün ölmeyi yoğunlaştırmak mümkün değildir, burada da mesele günbegün olagelmesindedir. Cesaret *moment*'te mükemmelen yoğunlaşabilir. Sabır yoğunlaşamaz, zira sabır zamanla çelişir. Ama sen şimdi diyeceksin ki, sanat yine de İsa'yı sabrın timsali olarak, yeryüzündeki günahların taşıyıcısı olarak betimledi, dinsel edebiyat hayatın tekmil burukluğunu bir tek kabın içinde yoğunlaştırdı ve tek kişinin onu bir dakika içerisinde boşaltmasına fırsat tanıdı. Doğrudur ama oraya büyük ihtimalle mekânsal olarak yoğunlaştırılmış olmalarından dolayıdır. Halbuki, sabırdan az çok haberi olan kimse onun asıl karşıtının acının yoğunluğu değil de (zira o zaman cesarete daha bir yaklaşır), zaman olduğunu ve gerçek sabrın, zamanla çelişen şey olarak görünen ya da çilekeşlik olduğunu pek iyi bilir, lakin çilekeşliğin sanatsal temsili olanaksızdır; zira burada da mesele, sanat için kıyaslanabilir olmamasıdır, edebiyata da dökülemez; zira zamanın uzamasını gerektirir.

Şimdi öne süreceğim hususu, biçare bir kocanın estetiğin sunağına bıraktığı naçiz bir adak sayabilirsin ve sen ve estetiğin tüm keşişleri ona tenezzül etmezseniz, o zaman ben kendimi nasıl oyalacağımı elbette bilirim ve özellikle de getirdiğim şey sadece rahiplerce yenebilir bir şey, bir hamursuz[1] değil, bütün ev yapımı yiyecekler gibi sade ve baharatsız, ama sağlıklı ve besleyici bir ev ekmeği olduğu için.

İnsan estetik olarak güzel şeyin gelişiminin tarihsel olduğu kadar diyalektik olarak izine düşünce, hareket istikame-

---

etsin, çarmıhını yüklenip beni izlesin.' Canını kurtarmak isteyen onu yitirecek, canını benim ve Müjdenin uğruna yitiren ise onu kurtaracaktır." –çn.

[1] Yahudilikte, Mısır köleliğinden kurtuluş anısına Hamursuz Bayramı'nda yenilen mayasız ekmek. Tevrat'ta anlatıldığı üzere, Yahudiler Mısır'dan apar topar kaçtığı için, ekmeği mayalamaya zamanları olmamış –ed.n.

tinin mekânsal kategorilerden zamansal kategorilere doğru olduğunu ve sanatın ilerlemesinin kendini giderek mekândan koparak zamana doğru sabitlemesiyle ilgili ardıl olasılığa dayandığını keşfeder. Schelling'in daha önce işaret etmiş olduğu gibi,[1] heykelden resme geçiş ve bu geçişin önemi burada yatar. Müziğin unsuru zamandır ama bunda hiçbir kalıcılık kazanmaz, onun önemi zaman içinde sürekli kayboluşudur, zamanın içinde ses kazanır ve zamanın içinde de söner ve hiçbir kalıcılığı yoktur. Şiir nihayetinde tüm sanatların en mükemmelidir ve bunun için de, zamanın anlamını doğrulamayı en iyi o bilir. Kendini, resmin yaptığı gibi, *moment*'te çember altına almaya gerek duymaz, müziğin yaptığı anlamda sırra kadem basmaz. Ama buna rağmen, üstte görmüş olduğumuz gibi, *moment*'e yoğunlaşmaya mecbur olur. O yüzden sınırları vardır ve üstte gösterilmiş olduğu gibi, gerçekliği tam da zamansal ardışıklık olan şeyi betimleyemez. Ve yine de zamanın doğrulanmış olması estetik olanın itibardan düşürülmüş olması demek değildir, bilakis, bu ne kadar fazla olursa estetik ideal o kadar daha zenginleşir ve dolgunlaşır.

Şu halde, şiirsel betim için bile ölçülmez olan estetik, nasıl olur da burada betimlenebiliyor? Cevap: Yaşanmak suretiyle. Bu suretle de, sürekli tekrarlandığı için, sadece icraat ânında var olan müzikle bir benzerlik gösterir. Estetik olanla, şiirsel reprodüksiyonlarında estetik olarak sunulabilen arasında düşülen yıkıcı yanılgıya üstte dikkat çekmiş olmam bundandı. Yani burada bahis konusu ettiğim her şey muhakkak ki estetik tarzda betimlenebilir de, şiirsel reprodüksiyonlarla değil, sadece onu yaşamak suretiyle, onu gerçek hayatta uygulamak suretiyle betimlenebilir. Böylece estetik kendini yükseltir ve hayatla barışır; zira şiir ve sanat bir anlamda hayatla barışık olsalar dahi, bir diğer anlamda

---

[1] *Bkz.* Friedrich Wilhelm Joseph v. Schelling, *"Ueber das Verhältnis der bildenden Künste zu der Natur"* (1807), *Philosophische Schriften*, I (Landshut: 1809), s. 364-65 –çn.

hayata karşı husumet beslerler, çünkü ruhun yalnız bir cephesini kabullenirler.

Burada estetik olanın zirvesindeyim. Ve doğrusu istenirse, kendini estetik olarak dönüştürülebilecek alçakgönüllülüğe ve cesarete sahip olan kimse; kendini, Tanrı'nın kurguladığı sahne oyunundaki[1] karakterlerden biri hisseden kimse, yazarın ve suflörün ayrı kişiler olmadığı, bireyin, üstlendiği karakterle ve replikle kendini özdeşleştirmiş deneyimli bir oyuncu olarak, suflör tarafından rahatsız edilmediği, lakin kendine fısıldanan şeyin kendi söylemek istediği şey olduğunu hisseden, öyle ki, lafı onun mu suflörün yoksa suflörün mü onun ağzına tıkadığını adeta belirsizleştiren kimse, kendini en derin anlamda, aynı anda hem kurgulayan hem de kurgulanan hisseden kimse, öyle ki, kendini kurgulayan olarak hissettiği anda, repliğin özgün pathosuna, kurgulanan olarak hissettiği anda da, her bir sesi kapan erotik kulağa sahip olan kimse, sadece ve sadece bu kişi, estetikteki en yüce olana gerçek varoluşu vermiş olur.

Ama bu tarih, yani şiir için bile ölçülemez olduğunu gösteren bu tarih içsel tarihtir. Fikir buna kendinde sahiptir ve tam da bunun için estetiktir. Dolayısıyla ifade etmiş olduğum gibi, sahiplikle başlar ve seyri sahipliğin kazanımıdır. Zamansalın, içinde bir ideal *moment* olarak ortadan kaybolmadığı, ama içinde gerçek *moment* olarak sürekli mevcut olduğu bir sonsuzluktur. Bu açıdan, sabır kendini sabırda kazanırken içsel tarihtir.

Gel şimdi de romantik aşkla evlilik aşkı arasındaki ilişkiye bir bakalım; zira fetihçi ve sahipçi tabiat arasındaki ilişki hiç güçlük teşkil etmez. Romantik aşk kendinde sürekli soyut olarak kalır ve hiçbir dışsal tarih edinemezse, ölüm onu zaten pusuda bekler, zira sonsuzluğu bir yanılsamadır.

---

[1] *Bkz.* Schelling, *System des transzendentalen Idealismus* (Tübingen: 1800), s. 436-37; *System of Transcendental Idealism*, çev. Peter Lauclan Heath (Charlottesville: University Press of Virginia, 1978), s. 210 –çn.

Evlilik aşkı sahiplikle başlar ve içsel tarih edinir. Sadıktır, romantik aşk da öyledir ama şimdi aradaki farka bakalım.

Sadık romantik sevgili, söz gelimi, on beş yıl bekler ve sonra onu ödüllendiren an gelir. Edebiyat burada, on beş yılın mükemmelen yoğunlaşabildiğini iyice görür, sonra *momentet*'e koşturur. Bir koca on beş yıl boyunca sadıktır ve yine de o on beş yıl boyunca sahipliğe sahip olmuştur, yani sahiplendiği sadakati sürekli olarak edinmiştir, zira evlilik aşkı ilk aşka kendinde sahiptir ve bu suretle onun sadakatine de sahiptir. Ama böylesi bir ideal koca betimlenemez; zira burada esas nokta uzantıları içinde zamandır. Görünürde o on beş yılın sonunda, başlangıçta olduğundan çok da ileri gitmemiştir ve yine de yoğun ölçüde estetik olarak yaşamıştır. Sahiplik onun için durağan bir mülk olmamış, sürekli sahiplik edinmiştir. Aslanlarla ve cüce cinlerle savaşmamıştır ama en tehlikeli düşmanla, zamanla savaşmıştır. Ama sonra arkadan, şövalye için olduğu gibi, sonsuzluk gelmez; lakin o, sonsuzluğa zaman içinde sahiptir, sonsuzluğu zamanda muhafaza etmiştir. Sadece bu yüzden zamana galip gelmiştir; zira şövalye için, zamanı, kişi için hiçbir gerçeklik taşımadığında daima nasıl öldürülmek istenirse öyle öldürdü denebilir; ama bu asla gerçek bir zafer olmaz. Bir koca gerçek bir fatih gibi zamanı öldürmemiştir ama kurtarmıştır ve sonsuzlukta muhafaza etmiştir. Bunu yapan koca sahiden şiir gibi yaşar, sonsuzlukta yaşamanın ve yine de duvar saatinin vuruşlarını, her vuruşu sonsuzluğu kısaltacak değil uzatacak şekilde duymanın güç formülünü çözer, ki bu bir o kadar da derin bir çelişkidir, ancak içeriği, garibanın tekinin cehennemde uyanıp da saat kaç diye bağırdığında, şeytanın sonsuzluk diye yanıtladığını anlatıp durmuş Ortaçağa dayanan o bildik durumunda olduğundan çok daha ihtişamlıdır. Ve bu sanatsal olarak betimlenemezse, o zaman senin tesellin de benimkisi gibi şu olsun, bu hayattaki en yüce ve en güzel şey insan onu okusun, işitsin, duysun diye değil, dilerse yaşasın diyedir.

Dolayısıyla ben romantik aşk sanatsal temsile evlilik aşkından daha uygundur derken, bundan katiyetle, onun diğerinden daha az estetik olduğu sonucu çıkmamalıdır, zira bilakis, daha da estetiktir. Romantik ekolün en harika hikâyelerinden birinde, beraberce yaşadığı diğer kişiler gibi şiir yazmaya hevesi olmayan bir karakterle[1] karşılaşırız, çünkü zaman kaybıdır ve onu hayatın gerçek tadından yoksun bırakır; halbuki o yaşamak ister. Şimdi eğer bu kişi yaşamanın ne olduğu hakkında daha doğru bir fikir sahibi olmuş olsaydı benim erkeğim olmuştu.

Evlilik aşkı düşmanına da zamanda sahiptir, zaferi de zamandadır, sonsuzluğu da zamandadır, nitekim, onun o bilinen bütün dışsal ve içsel yargılarının zihnimden savsaydım dahi, o vazifesine daima sahip olurdu. Bunlara genel olarak zaten sahiptir de, insan onları hakkıyla idrak etmek isteyince, iki şeye dikkat etmesi gerekir; sürekli içsel nitelikler olduklarını ve zaman niteliğine sürekli olarak kendilerinde haiz olduklarını. Bu açıdan da oldukça aşikârdır ki, bu aşk betimlenemez. Sürekli içe doğru hareket etmekte, zamanın içine (iyi anlamda) intikal ettirmektedir ama reprodüksiyon vasıtasıyla betimlenecek olan şey dışarı doğru cezbedilebilmelidir ve zamanı kısaltılabilmelidir. Evlilik aşkı hakkında kullanılması gereken şu sıfatlar üzerinde iyice düşünerek kendini buna daha da bir ikna edeceksindir: sadık, sürekli, alçakgönüllü, sabırlı, çilekeş, hoşgörülü, dürüst, tasarruflu, uyanık, azimli, istekli, hoşnut. Tüm bu erdemlerin ortak özelliği, kişideki içsel nitelikler olmalarıdır. Birey dışsal düşmanlara karşı değil, kendine karşı, aşkını kendinden dışarıya çıkarmak için savaşır ve bu erdemler zaman niteliğine sahiptir; zira gerçeklikleri ilk ve son olmalarında değil, sürekli olmalarında yatar. Ve bu erdemlerle başka bir şey elde edilmez, sadece kendileri elde edilir. Dolayısıyla evlilik aşkı aynı zamanda hem senin sık sık dediğin gibi olağan, hem de (Yunan anlayışında) Tanrısal olandır ve de olağan olması sa-

[1] Schleger'in *Lucinde*'sindeki Julius karakteri –çn.

yesinde Tanrısaldır. Evlilik aşkı dış alametlerle çıkagelmez, o malum talih kuşu gibi harala gürele çıkagelmez,[1] o dingin bir tinin çiğnenemez tabiatıdır.[2]

Senin ve tüm fetihçi tabiatların bu sonuncudan haberi bile yoktur. Sizler hiçbir zaman kendinizde değil, sürekli olarak dışarıdasınızdır. Sen ortalıkta sinsice dolanıyor da olsan, içindeki Yeniçeri bandosu bilincini bastırıyor da olsa, içindeki her bir sinirin titrediği sürece, evet, sen o sürece yaşadığını sanırsın. Ama meydan muharebesi kazanılınca, son silah sesinin son yankısı sönünce, hızlı düşünceler ulak subayı hızıyla karargâha seğirtip zaferin sende olduğunu haberini getirince – evet, sen o zaman ne yapacağını, nereden başlayacağını bilmezsin, zira şimdi ilk kez gerçek başlangıçta duruyorsundur.

Bu nedenle, senin alışkanlık adı altında evlilik için kaçınılmaz olarak nefret ettiğin o şey, yanlış gözle baktığın için fazlasıyla dehşet verici bir görüntü kazanan şeyin sahip olduğu tarihsel nitelikten ibarettir.

Ama senin, evlilik hayatına adeta yapışık o alışkanlık vasıtasıyla yok edilmiş olarak, daha da beteri, kutsallığı kirletilmiş olarak görmeye alışkın olduğun şey nedir? Sen genel itibarıyla "erotiğin görünür, kutsal simgesini düşünürsün, onun tüm göze görünür simgelerde olduğu gibi bizatihi anlamı olmasa da, anlamı onu icra ederkenki enerjiden olduğu kadar, sanatsal gösterişe ve ustalığa dayanır, ki bunların ikisi de nihayetinde birlikte icra edilen doğal yeteneklerdir. Tüm benzeri şeylerin evlilik hayatında nasıl yavanca, yüzeysel, miskince, neredeyse daima aynı saatte icra edildiğini görmek ne nahoş bir deneyimdir, adeta Cizvitlerin Paragu-

---

[1] *Bkz.* Oehlenschläger, *"Valravnen," Digte*, s. 88-89; Thiele, *Danske Folkesagn*, III, s. 150. "Valravn" Danimarka halk efsanelerindeki, bazen yarı kurt yarı kuş, bazen yarı insan yarı kuş olarak betimlenen bir yaratıktır –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Petrus 3:4. "Gizli olan iç varlığınız, sakin ve yumuşak bir ruhun solmayan güzelliğiyle süsünüz olsun. Bu, Tanrı'nın gözünde çok değerlidir." –çn.

ay'da keşfettiği o kabilede olduğu gibi, öyle miskinlermiş ki Cizvitler kabiledeki kocalara evlilik görevlerini hatırlatmak üzere gece yarısı çan çalarak zevk tellallığı yapmak zorunda kalırmış. Her şey tıpkı bu şekilde, talim tarzında, aynı tempoda süregider."

Gel şimdi şunda anlaşalım; bakış açılarımızın, hayatın bir alay saçmalık ve hatayla dolu olmasından külfete girmesine hiç izin veremiyoruz, sadece gerekli olup olmadıklarına bakıyoruz ve öyleyse, o zaman sende necat bulup bulmadıklarına.[1] Bu itibarla senden fazla bir şey beklemeyi gözüm kesmez; zira, farklı bir anlamda bile olsa, sen yine de tıpkı o İspanyol şövalye[2] gibi, geçmişte kalmış bir zaman uğruna savaşıp duruyorsun. Özellikle de *momentet* uğruna zamana karşı savaştığın için, aslına bakılırsa daima, yitip gitmiş bir şey uğruna savaşmış oluyorsun.

Bir düşünceyi ele alalım, senin şiirsel dünyandan bir deyim ya da ilk aşkın gerçek dünyasından bir ibare: Sevenler birbirlerini *g ö r ü r*. Sen bu *g ö r ü r* kelimesini aralıklı bırakmayı ve aralıkların içine bir başka anlam, sonsuz bir gerçeklik, bir sonsuzluk yüklemeyi mükemmelen bilirsin. Şu halde, on yıl beraber yaşamış ve birbirlerini her gün görmüş bir evli çift birbirini o anlamda göremedi diye birbirlerine sevgiyle de mi bakamayacaktı? Şimdi de senin kartlaşmış sapkınlığına geliyorum. Sen aşkı belli bir yaşa ve birine karşı olan aşkı çok kısa bir zamana kısıtlıyor, ardından da tüm fetihçi tabiatlar gibi, deneyini tamamlamak için askere alıyorsun; lakin bu erotik aşkın sonsuz gücüne karşı çok derin bir leke sürüyor. Bu basbayağı umutsuzluk. Ve sen bu noktada ne kadar eğilip bükülsen de, vazifenin aşkı zamanın içinde korumak olduğunu itiraf etmek zorundasın. Bu mümkün değilse, o zaman aşk bir olanaksızlıktır. Senin mutsuz-

---

[1] (Dan.) *Lære frelsen hos dig*. Yazar dini bir tabiri biraz değişik bir formatta kullanıyor. *Lære frelsen* (bir diğer ifadeyle *at blive tilgivet af Gud ved Jesus Kristus)*, *Tanrı tarafından İsa Mesih aracılığıyla affedilmek* anlamına gelir –çn.

[2] Don Kişot –çn.

luğun, aşkın özünü sadece ve sadece bu gözle görünür simgelerin içine yerleştirmende yatıyor. Şu halde bunlar, ilk seferinde tesadüfi olarak sahip oldukları gerçekliği sürekli koruyup korumadıkları üzerinde hastalık derecesindeki bir refleksiyonla sürekli tekrarlanacaksa, o zaman senin bu simgeleri ve "el kol hareketlerini," insanın *decies repetita placebunt*[1] demeye cesaret edemediği şeylere atfetmene hiç şaşmamak gerekir; zira onlara geçerlilik kazandıran şeyin ilk olarak gerçekleşme koşulu olsaydı, o zaman herhangi bir tekerrür düpedüz bir olanaksızlık olurdu. Ama gerçek aşkın tamamen farklı bir değeri vardır, o zamanın içinde oluşur ve dolayısıyla bu dışsal simgelerle kendini yeniden gençleştirebilecek durumdadır, ki kanımca esas nokta budur, zaman ve tekerrürün anlamı hakkında bambaşka bir fikre sahiptir.

Yukarıda, evlilik aşkındaki mücadelenin de, zaferin de, nimetin de zamanda olduğu fikrini geliştirdim. Bunu yaparken de zamana sadece basit bir ilerleme olarak baktım; şimdi de, özgün olanın sadece içinde muhafaza edildiği basit bir ilerleme olmayıp, özgün olanın içinde çoğaldığı, gelişen bir ilerleme de olduğunu meydana çıkaracağım. Sanırım sen de, keskin bir gözlemci olarak, şu genel değerlendirmede bana hak vereceksindir; insanlar iki ana sınıfa ayrılır, ağırlıklı olarak umut içinde yaşayanlar ve ağırlıklı olarak anılarda yaşayanlar. Her ikisi de zaman ile yanlış bir ilişkiye işaret eder.

Sağlıklı insan aynı anda hem umutlarda hem anılarda yaşar ve yalnızca bu suretle hayatı gerçek, zengin bir süreklilik kazanır. Yani umut sahibidir ve dolayısıyla sadece anılarda yaşayan kişiler gibi, zamanda geriye gitmeye istek duymaz. Peki ya anılar ona ne yapar, zira her halükârda bir etkileri olması gerekir? Ânın notasına diyez koyar, ne kadar geriye giderse, tekekkür bir o kadar sıklaşır, diyezler bir o kadar çoklaşır. Şöyle ki, bu yıl erotik bir *moment* yaşadı diyelim, bu onu bir önceki yılda vs hatırlarken daha çoğalır.

---

[1] (Lat.) On kere de tekrarlansalar keyif verirler. *Bkz.* Horatius, *Ars Poetica*, 365; *Opera*, s. 696 *(decies repetita placebit)*; Loeb, s. 480-81 –çn.

Bu, evlilik hayatında güzel bir yolla kendi ifadesini kazanmıştır. Dünyanın şimdi hangi çağda olduğunu bilmiyorum ama benim kadar sen de pekâlâ biliyorsun ki, daima denilen, önce altın çağının, sonra gümüş çağının, sonra demir çağının geldiğidir.[1] Evlilikte bunun tam tersidir, önce gümüş yıldönümü,[2] sonra altın yıldönümü[3] gelir. Yoksa böylesi bir yıldönümünde asıl önemli nokta hatıralar değil midir? Ve yine de evlilik terminolojisi bunların ilk düğün kutlamasından çok daha güzel olduklarını beyan eder. Ancak bunun yanlış anlaşılmaması gerekiyor, aksi haldebüyük bir keyifle şöyle diyeceksindir: "O halde, gümüş yıldönümüne de derhal başlayabilmek ve evlilik hayatı sözlüğü için gıcır gıcır bir terimin kaşifi olabilmek açısından, daha beşikteyken evlenebilmek en iyisi olurdu." Latifendeki asılsızlığı sanırım sen de idrak ediyorsundur ve ben daha fazla üzerinde oyalanmayacağım. Buna karşılık sana şunu hatırlatacağım; insanlar sadece umut içinde yaşamaz, umut ve anılara şimdiki zamanda bir arada sahiptirler. Son yıldönümünde anının yarattığı etkinin aynını ilk yıldönümünde umutlar yaratır. Umut, *momentet*'i dolduran bir sonsuzluk umudu şeklinde, üzerinde hareketsizce asılı gibi durur. Şu hususta bir düşünürsen, bunun doğruluğunu sen de idrak edeceksindir; insan sadecegümüş yıldönümü umuduyla evlenmiş olsaydı ve yirmi beş yıl boyunca bunu umut edip dursaydı, yirmi beşinci yıl geldiğinde gümüş yıldönümünü kutlamak için bir gerekçesi olmazdı; zira ortada hatırlanacak bir şey kalmamış olurdu, çünkü her şey o ideal umudun içinde bin parça olmuştu. Sonra şu da aklıma sık sık takılır; sıradan konuşma dilinde ve düşünce tarzında, bekâr sınıfının katiyen bu türden beklentileri olmasa da, yaşlı bekâr biri kalkıp da

---

[1] Krş. Hesiodos, *Works and Days*, 109-79; Loeb, 11-17. [Hesiodos'a göre insanlar altın çağında basit ve tekdüze bir yaşam sürdüler ama buna rağmen çok mutluydular –çn.

[2] (Dan.) Sølvbryllup. Evliliğin yirmi beşinci yıldönümü –çn.

[3] (Dan.) Guldbryllup. Evliliğin ellinci yıl dönümü –çn.

mükemmel bir kutlama yapsa, düpedüz alaya alınması acaba nedendir? Herhalde neden genel olarak, bekâr sınıfının umut ve anıların birlikteliği olan ve haliyle de, muhtemelen ya umutta ya da anılarda yatması gereken o sahiden şimdiki zamanı asla hakkıyla kavrayamadığının varsayılmış olmasından ileri gelir. Ancak bu da, evlilik aşkının sahip olduğu zaman ile doğru ilişkiyi ve aynı zamanda yaygın olarak anlaşıldığını da gösterir.

Ancak senin "alışkanlık" kelimesiye tanımladığın evlilik hayatı başka şeylere de sahiptir, "tekdüzeliği, tamamen olaysızlığı, ölüme bedel ve ölümden de beter olan bir bomboşluk içindeki sürekliliği." En küçücük bir gürültüden rahatsız olabilen nevrotik insanlar olduğunu sen de bilirsin, birisi parmaklarının ucunda çıt çıkarmadan yürüse, düşüncelerini toplayamaz. Nevrotikliğin bir başka türü de olduğunu bilir misin? Dahası, bazı insanlar bu açıdan o derece zayıftır ki, çalışabilmek için tamamen gürültüye ve dikkat dağıtıcı bir ortama ihtiyaç duyarlar. Neden, ters anlamda olmak kaydıyla, kendilerine hakim olamamaları değilse nedir? Yalnız iseler, düşünceleri bilinmeyen diyarlarda kaybolur; lakin etrafta patırtı gürültü varsa, bu onları bir karşı-irade oluşturmaya mecbur eder. Anlayacağın, sen bu yüzdendir ki huzur ve sükûn ve istirahatten korkarsın. Sen sadece direnç oluştuğunda kendi içindesindir ama bu yüzden aslında hiç kendi içinde değil, sürekli kendi dışındasındır. Şöyle ki, kendini dirence özümsediğinde, etraf yine sessizleşir. Dolayısıyla bunu yapmayı gözün kesmez ama o zaman sen ve direnç öylece yüz yüze durursunuz ve haliyle, sen kendi içinde olmazsın.

Burada da tabii ki zaman hakkında öncekinin aynısı geçerlidir. Sen kendi dışındasındır ve bu nedenle direnç olarak diğerinden feragat edemezsin; sen sadece huzursuz ruhun yaşadığına inanırsın ve tüm tecrübeliler sadece sakin ruhun sahiden yaşadığı fikrindedir; senin için, yaşamın simgesi çalkantılı bir denizken, benim için sakin derin sulardır. Kü-

çük bir akarsuyun kenarına oturmuşumdur sık sık. Daima aynıdır, aynı yumuşak melodidir, dipte aynı yeşil örtüsüdür sakin dalgaları altında bel veren, aynı hayvancıklardır, aşağılarda dolanan, küçük bir balık çiçeklerin altına saklanır, solungaçlarını açar akıntıya karşı, bir taşın altına saklanır. Ne kadar tekdüze olsa da, nasıl da zengin bir çeşitliliktir! Evlilik hayatı da böyledir, sessiz sakin, gösterişsiz, vızır vızır; fazla bir *changement*[1] yoktur ve yine de o su gibidir, akar durur ve yine de o su gibidir, bir melodisi vardır, ona aşina olan için değerlidir, erkek için değerlidir, zira ona tastamam aşinadır; şatafatlı değildir ve yine de ara sıra üzerine bir parıltı yayılır ama onun alışıldık seyrine sekte vurmaz, tıpkı ay ışığının o akarsuyun üzerine vurup, melodisini çaldığı enstrümanı göz önüne serdiğinde olduğu gibi.

Evlilik hayatı da böyledir. Ama böyle görülmesi ve böyle yaşanması bir nitelik gerektirir, ki sana şimdi bundan bahsedeceğim. Oehlenschläger'in, senin en azından bir zamanlar pek beğendiğini bildiğim, bir dizesi vardır. Bütünlük adına alıntılayacağım:

> Hazzı yoktan bihakkın var etmek üzere,
> Ne çok da şey birleşmeli yeryüzünde!
> Önce birbirini anlayan iki yürek,
> Sonra onlara yoldaşlık eden letafet;
> Sonra ay, ışıkları kayın dallarının arasından,
> Baharın içine yayılan,
> Kuytularda buluşabilsinler diye,
> Sonra buse – ve sonra masumiyet.[2]

Erotik aşkı methetmeyi sen de pek seversin. Seni kendi mülkün olmayan bir şeyden yoksun bırakmak gibi bir niyetim asla yok, zira bu elbette şaire aittir, lakin bu senin yine de

---

1 (Fr.) Değişim, varyasyon –çn.

2 Oehlenschläger, "Freiers Sang ved Kilden," Nordens Guder (Kopenhag 1837), p. 272-73 –ed.n.

kendine mal ettiğin bir şeydir; ancak onu ben de kendime mal ettiğime göre, gel şunu paylaşalım. Tüm dizeyi sen al, son sözü de ben: Ve sonra masumiyet.

Sonuç olarak, evlilik hayatının bir yönü daha vardır ki, senin çoğu kez saldırıların hedefi olmuştur. Dersin ki, "Evlilik aşkı kendi içinde bambaşka bir şey gizler ve sonra kendini öylesine uysal ve güzel ve de hassas hissettirir ki; lakin kapı evli çiftin arkasından kapanır kapanmaz, insan daha tek kelime edemeden *Mester Erik*[1] damlar, ona böyle denir, asıl adı görevdir ve sen şimdi bu saltanat asasını bana karşı istediğin kadar allayıp pullayabilir, onu bir apukurya çalı süpürgesine[2] dönüştürebilirsin ama o daima bir *Mester Erik* olarak kalır." Burada bu itirazı öne sürmemin nedeni, evlilik aşkındaki tarihsellik hususunda bir yanılgıya temas etmesidir. Senin istediğinse karanlık güçleri ya da geçici hevesleri aşkın yapıtaşı haline getirmektir. Bir farkındalık devreye girer girmez de, bu büyü faslı ortadan kalkar; lakin evlilik aşkı bu farkındalığa sahiptir. Tamamen somut bir ifadeyle dile getirilmek istenirse, sen bize ilk aşkın zarif figürlerine yön veren maestro çubuğu yerine, görevin hoşa gitmeyen kızılcık sopasını gösteriyorsun. Şimdi ilk önce şunu bana teslim etmek zorundasın; ilk aşk, ki evlilik aşkının buna kendinde sahip olduğu hususunda elbette hemfikir durumdayız, değişmeden kaldığı sürece, görevin kati gerekliliğinden söz edilemez. Velhasıl sen ilk aşkın sonsuzluğuna inanmıyorsun. İşte, sendeki o kartlaşmış sapkınlığı tam bu-

---

[1] (Dan.) İncildeki şeytanın, İskandinav halk efsanelerindeki adı Mester Erik'tir. İblis en yakın Türkçe karşılığı olabilir. Modern Dancada, *eli sopalı, dayak kötekle terbiye eden, dayak kötek terbiyesi* gibi anlamlara gelen bir deyim olarak kullanılır –çn.

[2] (Dan.) *Fastelavns-riis.* Günümüzde diğer Kuzey ülkelerinde olduğu gibi Danimarka'da da çocuk eğlenceleriyle kutlanan Apukurya'da, içi portakal dolu fıçılar bir ağaca, direğe vs asılır ve çocuklar ellerinde çalı süpürgesine benzeyen sopalarla fıçılara vurarak kırar, sonra portakalları paylaşırlar. Fastelavns-riis bu sopaların adıdır. Türkçeye en uygun olarak, hem sopanın şekli itibarıyla, hem de yazarın burada ima ettiği işlev açısından en iyi "çalı süpürgesi" olarak çevrilebilir –çn.

rada ele geçiriyoruz, kendini çok defa onun şövalyesi olarak gören sensin ve yine de ona inanmıyorsun, evet, hatta, onun kutsallığını kirletiyorsun. İnanmadığın için de, artık *volens*[1] değilsen, seni orada *nolens*[2] olarak kalmaya zorlayabilecek bir ilişkiye girmeyi gözün kesmiyor. Anlaşılan, senin için en yücesi aşk değil; zira aksi takdirde, seni orada kalmaya zorlama yeterliliğine sahip bir güç var diye sevinmen gerekirdi. Buna cevabın belki şöyle olacak: Bu vesilenin bir anlamı yok ama o zaman ben de şöyle karşılık vereceğim: Meseleye nasıl baktığına bağlı.

Bu nokta, yani ilk aşkın ya da romantik aşkın, hayali ve naif sonsuzluğunu şu veya bu şekilde lağvetmek zorunda olduğu noktası senin, görünüşe göre isteğin tersine ve ne olup bittiğinin kendisi de tümüyle farkında olmayan birisi olarak, benimse tam bir farkındalık içinde, devamlı geri dönmek durumunda olduğumuz noktalardan biri olarak kalacak. Özellikle de, sen şimdi çareyi, onu bu dolayımsızlıkta sürdürmekte, gerçek özgürlüğün senin dışında olduğuna, düşlerle sarhoş olmaktan ibaret olduğuna kendini inandırmakta aradığın içindir ki, sen bunun için metamorfozdan korkuyorsun ve dolayısıyla o da kendini bu şekilde göstermeyip, ilk aşkın ölümünü içeren yabancı bir şey gibi belli ediyor ve sonuç: Göreve olan nefretin. Tabiatıyla, bu ilk aşkta filiz şeklinde mevcut olmadıysa, sonradan tezahürü kesinlikle rahatsız edici oluyor. Ama göreve etik ve dinsel anlamda zaten sahip olan ve görev onlara kendinin bir yabancı olmadığını, her şeye rağmen, aşkın gizliliğine binaen sahip olduğu yetki dolayısıyla hiç kimsenin ona kapıyı göstermeye cesaret edemediği küstah bir üçüncü kişi olmadığını gösterdiği evlilik aşkında böyle bir durum ortaya çıkmaz; hayır, o eski bir ahbap gibi, bir dost gibi, bir sırdaş gibi gelir, zira sevenler aşklarının en derin mahremiyetinde birbirleri hakkında her şeyi bilirler. Ve görev konuşsa, yeni bir şey

[1] (Lat.) İstenen –çn

[2] (Lat.) İstenmeyen –çn.

demez, aşina oldukları bir şey der ve o konuşunca, kişiler onun karşısında alçalır, lakin onun teklif ettiği şeyin kendi istedikleri şey olduğuna ve sadece dileklerinin gerçekleşebileceğinin daha görkemli, daha yüce, kutsal bir ifade yolu olduğuna emin kılındıkları için, aynı zamanda şevklenirler de. Onlara yüreklendirici biçimde sadece şunu demiş olsaydı: Mümkündür, aşk muhafaza edilebilir, bu onlara yetmezdi; ama muhafaza edilecek, dediği için dileğin içselliğine denk düşen bir yetki içerir. Aşk korkuyu def eder[1] ama aşk buna rağmen bir an kendi için, kurtuluşu için korkuya düşerse, o zaman görev aşkın tam da ihtiyacı olan ilahi gıdadır; zira korkma, kazanacaksın, der ve bunu yalnız gelecek zaman kipiyle demiş olmaz, zira o zaman sadece bir beklenti olarak kalır, gereklilik kipiyle der ve hiçbir şeyin yerinden kıpırdatamayacağı bir teminat içermiş olur.

Velhasıl sen göreve aşkın düşmanı gözüyle bakıyorsun, bense dostu gözüyle bakıyorum. Bu açıklama belki seni tatmin edecek ve her zamanki alaycılığınla beni alışılmadık olduğu kadar ilginç bir dostum olduğu için tebrik edeceksin. Ancak ben bununla hiçbir suretle yetinmem ve savaşı senin mıntıkana taşımaktan da çekinmem. Görev kendini bir kere bilinçte gösterdi mi, aşkın düşmanı oluveriyorsa, o zaman aşkın ne yapıp edip onu yenmesi gerekir; zira sen, aşkın her karşı konuşun üstesinden gelemeyecek kadar aciz bir mahluk olmasını elbette istemezsin. Ama diğer taraftan da, görev bir ortaya çıktı mı, aşk kalmaz diye düşünürsün ve ayrıca, görevin er geç ortaya çıkacağının kaçınılmaz olduğunu düşünürsün, sadece evlilik aşkında değil, romantik aşkta da; ve sen evlilik aşkından esasen bu yüzden korkarsın, çünkü o, göreve kendinde o ölçüde sahip ki, bir ortaya çıktı mı, ondan kaçamazsın. Ne var ki, sen bunun romantik aşk için münasip olduğunu düşünürsün; zira görevin adı anıldığı an ge-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Yuhanna 4:18. "Sevgide korku yoktur. Tersine, yetkin sevgi korkuyu siler atar. Çünkü korku işkencedir. Korkan kişi sevgide yetkin kılınmamıştır." –çn.

lir gelmez, aşk kalmaz ve görevin gelişi, senin çok kibar bir reveransla sahneden iniş sinyalin olur ya da bir keresinde ifade etmiş olduğun gibi, sahneden inmeyi görevin sayarsın.

Aşk üzerine methiyelerinin nasıl gittiğini bir kez daha görmüş oluyorsun. Şayet görev aşkın düşmanıysa ve aşk bu düşmanı yenemiyorsa, o zaman aşk gerçek galip değildir. Ve netice itibarıyla aşkı yüzüstü bırakmaya mecbur kalırsın. Görevin aşkın düşmanı olduğu şeklindeki o umutsuz düşünceye bir kapıldın mı, yenilgin kesindir ve bu en son yapmak istediğin şey bile olsa, aşkı da tıpkı görevi küçültmüş olduğun kadar küçültmüş ve saltanatından etmiş olursun. Görüyorsun ki, sen onun içinde yatan acıyı hisset hissetme ya da umutsuzluk içinde onu unutma arayışına gir girme, o yine de umutsuzluktur. Sen onu, estetik olanı, etik olanı, dinsel olanı üç büyük müttefik olarak görme noktasına kadar getiremediğinde, sen bu farklı evrelerde her şeyin edindiği farklı ifadelerin bütünlüğünü korumayı bilemediğinde, hayat anlamsızdır, o zaman senin o, her şey için denebilecek olan: Yap ya da yapma, ikisine de pişman olursun,[1] şeklindeki gözde teorine hak vermek gerekir.

Lakin ben, senden farklı olarak, göreve karşı, daima talihsiz sonuç veren bir sefere çıkmak gibi üzücü bir gereklilik içinde değilim. Benim için görev bir iklim, aşk bir başka iklim değil ama benim için görev aşkı gerçek ılıman iklime dönüştürür ve benim için aşk vecibeyi gerçek ılıman iklime dönüştürür ve bu birlik mükemmellik oluyor. Ancak o aslı astarı olmayan öğreti senin için hakkıyla açıklık kazanabilsin diye, onu bir parça daha izleyeceğim, o arada da senden, bir kimse görevin, aşkın düşmanı olduğunu daha başka hangi yoldan hissedebilir, bunu zihninde bir ölçüp tartmanı rica edeceğim.

Evlilikte yatan etiği doğru dürüst hesaba katmadan evlenmiş bir erkek tahayyül et. Gençliğin tüm ihtirasıyla seven bu adam şimdi dışsal bir durumdan dolayı sevdiği, ancak görev bağıyla da bağlı olduğu kadın, acaba onu aslında ken-

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 89 –çn.

dine görev saydığı için sevdiğini düşünüyor olabilir mi diye aniden şüpheye düşmüş olsun. O da yukarıda değinilene benzer bir durumda olurdu, bu kişi için de görev kendisini aşkla bir tezat ilişkisi içinde gösterirdi ama bu kişi sevdi ve aşkı onun için hakikatte en yüce olandı ve haliyle de, çabası bu düşmanı yenmekten ibaretti. Elbette karısını sevmek isterdi ama bunu görev gerektiriyor diye değil, ana hatlarını vecibenin çizebildiği bir *quantum satis*'in[1] züğürt kıstasına göre değil, hayır, onu bütün ruhuyla sevmek isterdi, bütün gücüyle ve bütün kudretiyle; onu görevin buna son vermesine müsaade ettiği anda bile –kaldı ki bu mümkün olacak olsaydı– sevmek isterdi.

Bu erkeğin düşünce tarzındaki karmaşayı görüyorsundur. Peki o ne yaptı? Kadını tüm ruhuyla sevdi, ki bu zaten tam da görevin buyurduğu şeydir; dolayısıyla gel biz, görevin, evliliğe istinaden, bir törensel şartlar külliyatından ibaret olduğunu düşünenlerin ettiği lafların kafamızı karıştırmasına izin vermeyelim. Görev sadece tek bir şeydir: Gerçekten birini tüm kalbiyle sevmek. Görev bizzat aşk kadar Proteus-varidir[2] ve her şeyi, şayet aşk ise mukaddes ve iyi ilan eder, aşk değil ise, her şeye ne denli güzel ve kandırıcı da olsa, zılgıtı basar. Velhasıl, bu kişinin de hatalı bir pozisyon almış olduğunu görüyorsundur; lakin tam da içinde doğruluk olan bir insan olduğu için, görevin buyurduğunu yapar ama yapmak istemediği şey olduğundan, ne daha fazlasını ne daha eksiğini yapar. Yaptığının fazlası aslında onu yapıyor olmasıdır; zira görevinin buyurduğunu yapabilmem, yapabildiğimin daima daha fazlasıdır. Görev emreder; ben daha fazlasını yapamam; elimden gelenin daha fazlası onun buyurduğunu yapmaktır ve bunu yaptığım anda, bir bakıma daha fazlasını yaptığımı söyleyebilirim; görevi dışsaldan içsele çeviririm ve bu suretle görevin ötesinde olurum.

---

[1] (Lat.) Yeterli miktarda –çn.

[2] Değişken anlamında. Yunan mitolojisindeki deniz tanrılarından biri olan Proteus istediği biçime girebilirdi –çn.

Tinsel dünyada ne sonsuz bir ahenk ve erdem ve tutarlılık olduğunu burada görmüş oluyorsun. İnsan belli bir noktadan yola çıkıp, doğruluk ve enerjiyle yolunda sessiz sedasız ilerlerken, başka her şey buna ters düşer görünürse, bunun daima bir hüsran olması gerekir ve insan tam hakkıyla ahenksizliği tasdik ettiğini sanırken ahenki tasdik eder. Söz ettiğimiz koca yakasını kolay kurtardı, çekmek zorunda kaldığı tek ceza, görevin onu eksik inancından dolayı biraz alaya alması oldu. Görev daima aşkta ses verir. Bu kocanın yaptığı gibi onları birbirinden ayırır, bir parçayı bütün yapmak istersen, kendinle sürekli çelişki içinde kalırsın. Birisinin kalkıp, "be" hecesindeki "b" ile "e"yi ayırıp sonra da "e"yi hiç istememesi, bir de üstelik, "b"nin bütün olduğunu iddia etmesine benzer. Lakin bunu tarif ettiği anda, "e"yi de birlikte söylemiş olur. Gerçek aşk da böyledir, dilsiz, soyut bir tanımlanamazlık değildir ama pelte gibi, ele gelmeyen bir belirlenemezlik de değildir. Eklemli bir sestir, bir hecedir. Görev güçse, *eh bien*, o zaman aşk onu telaffuz eder, gerçekleştirir ve böylece görevden daha fazlasını yapar ve aşk hiç ele gelemeyecek kadar pelte gibi olmak üzereyse, o zaman görev ona sınır koyar.

Şayet senin görüşün de böyle, yani görevin aşkın düşmanı olduğu şeklinde olsaydı, şayet masum, bir yanlış anlamadan ibaret olsaydı, evet, o zaman senin akıbetin de, bahis konusu ettiğimiz kocanınki gibi olurdu; lakin senin algın muhtemelen bir yanlış anlamadır ve aynı zamanda günahkâr bir yanlış anlamadır. Sen bu nedenledir ki, sadece görevi değil aşkı da aşağılarsın; bu nedenledir ki, görev kendini yenilmez bir düşman gibi gösterir; bu nedenledir ki, görev tam da gerçek aşkı sever ve sahtesinden canı pahasına nefret eder ve zaten canına da okur. Bireyler doğruluk içindeyse, görevde tek gördükleri şey sonsuzluktaki yolun onlara amade olduğu ve katetmeye o denli heves ettikleri yolun, katetmeye müsaade edilen yol olmakla kalmayıp, onlara buyrulmuş olan yol olduğunun sonsuz ifadesidir ve bu yol üzerinde bir ilahi takdir

nöbet tutar, onlara sürekli olarak geniş manzarayı gösterir ve tüm tehlike noktalarına uyarı levhaları koyar. Neden sahiden seven kimse kutsal bir yetki kendini kutsal bir şekilde ifade ediyor, yapabilirsin demek yerine, yapacaksın diyor diye onu kabullenmesin? Her şey görev içinde sevenler için derlenip toparlanır ve dolayısıyla da, kanımca dilsel kullanımda görev gelecek zamanla ifade edilir ve bu suretle tarihsel olan da işaret edilmiş olur.

Böylece bu naçizane tefsiri burada noktalıyorum. Ama galiba üzerinde bir etki bıraktı, her şeyin tepe taklak olduğunu hissediyorsun ama yine de söylediklerimdeki tutarlılık karşısında kendini öyle pek katılaştıramıyorsun. Ancak bütün bunları bir sohbette dile getirmiş olsaydım seni, vaaz çektiğim şeklindeki iğneli yorumundan vazgeçirmek herhalde zor olurdu. Ama gerçekten kalkıp da sunumumu bu hatadan mustarip olmakla ya da senin gibi tam taş kalpli bir günahkârla konuşurken olması gerektiği gibi olmamakla suçlayamazsın ve senin nutuklarına, senin erdemine gelince, onların da Ekleziastı[1] andırmadığı nadirdir ve işin doğrusu insan metinlerini zaman zaman oradan seçtiğini düşünür.

Yine de, bana bu meseleyi aydınlatma fırsatı tanımanı ben bizzat senden beklerdim. Sen çoğunlukla etiğe pek tepeden bakarsın da, işin doğrusu, onu tamamen başından atman için, seni önce belli bir noktaya sürüklemek gerekir. Zira onu az çok yanı başında tutabildiğin sürece böyle yaparsın. Dersin ki: "Ben görevi hiçbir suretle hakir görmem" ve nispeten daha ılımlı nutuk, göreve karşı nispeten daha bir incelikli suikast genellikle böyle başlar. "Bunu yapmak benden uzak olsun ama her şeyden evvel dikkat edelim de her şeyi çorbaya çevirmeyelim, görev görevdir, aşk aşktır, hepsi bu ve her şeyin en önemlisi şu, dalavere yok. Yoksa evlilik, hermafrodit belirsizliğe sahip bu tabiatın, karnında taşıdığı tek hilkat garibesi değil midir? Diğer her şey ya görevdir ya da aşk. Bu hayatta kendi için belli bir mevki peşinde ol-

[1] Kutsal Kitap, Vaiz bölümü. Süleyman'ın Özdeyişleri –çn.

manın insanın görevi olduğunu kabul ediyorum, mesleğine sadık kalmasını onun görevi sayıyorum, diğer taraftan, görevini ihlal edince de, hak ettiği cezayı çekecek.

"Burada görev şu. Belli bir şey üstleniyorum, ne olduğunu tüm ana hatlarıyla kesinen biliyorum, onu en derin görev duygusuyla yerine getireceğime söz veriyorum; yapmazsam, o zaman beni buna zorlayacak bir güçle yüz yüze kalıyorum. Bir taraftan da bir başka insana dostluk hisleriyle sıkıca bağlanıyorum, öyle ki burada aşk her şey, hiçbir görev tanımıyorum; aşk kalmazsa dostluk da biter. Kendini böylesi bir mantıksızlığın üzerine kurmak sadece evliliğe mahsustur. Ama kendini sevmeye zorunlu kılmak ne demektir? Sınır nereden geçer? Görevimi ne zaman yerine getirmiş olurum? Görevim kesin hatlarıyla neden ibarettir? Şüphe durumunda hangi kurula başvurabilirim? Ve görevimi yerine getirmeme durumunda, beni buna zorunlu kılacak yetki nerededir? Devlet ve kilise elbette bir tür sınır koymuştur ama o kadar aşırıya gitmesem de, kötü bir koca olamaz mıyım? Beni kim cezalandıracak? Mağdur durumdaki kadının savunmasını kim üstlenecek?"

Cevap: Bizzat sen. Kendini ve kendimi içine düşürdüğün kargaşayı çözmeye geçmeden evvel bir yorumda bulunmak istiyorum. Beyanlarında çoğu kez bir miktar belirsizlik var, ki bu senin için elzem ve tipik. Senin dediğini ciddiyetsiz biri de, karamsar biri de aynen söyleyebilirdi. Bunu sen kendin de çok iyi biliyorsun; zira bu senin elalemi kandırma metotlarından birini oluşturuyor. Sen aynı şeyi farklı zamanlarda söylüyorsun, ses perdesindeki vurguları farklı yerlere yerleştiriyorsun ve bütünü bambaşka olarak görüyorsun. İnsan kalkıp da, öncekinden farklı bir şey söylüyorsun diye karşı çıkacak olsa, sen büyük bir iç huzuruyla şu karşılığı veriyorsun: Kelimesi kelimesine aynı şey değil mi?

Ancak bu hususta bu kadar yeter. Şimdi senin görev ve aşk ayrımını bir inceleyelim. Romalılarının kurnaz siyasetini tanımlamada kullanılan, asırlardır süregelmiş bir atasözü

var: *Divide et impera.*[1] Bu daha derin bir anlamda anlayışın gelişimi için de söylenebilir; zira onun usta siyaseti tam da bölmekten ve bu bölme işlemi suretiyle hakimiyeti garantiye almaktan ibarettir, müttefik olduklarında yenilmez olan güçler şimdi bölünmüştür, onlar birbirini husumetle etkisiz hale getirirken, anlayış hakimiyetini korur. Velhasıl sen, hayatın tüm geri kalanının görev kategorisiyle ya da onun karşı savıyla kavranabileceği ve bir başka kıstasa başvurmanın asla kimsenin aklına gelmediği fikrindesin; bu kendiyle çelişkinin yegâne suçlusu evliliktir. Örneğin, kişinin mesleğine karşı görevi diye bir şey ortaya atıyorsun ve bunun, katışıksız görev ilişkisi için yerinde bir örnek olduğunu düşünüyorsun. Ancak durum hiçbir suretle böyle değil. Şöyle ki, bir insan mesleğini belli zamanlarda ve mekânlarda yerine getirdiği, bu tür bir ödevler toplamı şeklinde kavramak isteyecek olsa, kendini de, mesleğini de, görevini de alçaltmış olurdu. Yoksa sen bu tür bir bakışla iyi devlet memuru olunacağını mı düşünüyorsun? Peki, o zaman, kişinin kendini mesleğine adayacağı coşkuya nerede yer kalırdı, mesleğini seveceği aşka nerede yer kalırdı? Ya da onu hangi mahkeme denetlerdi? Ya da bu, kişinin bizzat kendinden görev olarak öngörülmez miydi ve devlet bu olmaksızın idareyi üzerine alan herkesi, didinme ve zahmetlerini kullanabildiği ve masrafını ödeyebildiği bir uşak saydığı gibi, bir başka anlamda da, beş para etmez bir devlet memuru saymaz mıydı? Şimdi, devlet bunu açık seçik söylemese de, bu dışsal bir şey, elle tutulur bir şey gerektirdiği içindir ve bu yapıldığında, ötekini varsayar. Halbuki evlilikte asıl mesele içseldir, parmakla işaret edilemeyen ve gösterilemeyendir; lakin bunun ifadesi kesinlikle aşktır. Dolayısıyla da, görev olarak gereksinmesinde ben hiçbir çelişki görmüyorum; çünkü onu denetleyebilen hiç kimse olmaması durumu meseleyi ilgilendirmez, zira kişi kendi kendini denetleyebilir. Sen bu gereksinimi sürdürdüğün takdirde, bu ya onun yardımıyla sinsice görev-

[1] (Lat.) Böl ve yönet –çn.

den dışarı sıyrılabilmenden dolayıdır ya da rüştünü ispat etmemiş olduğunu ilan etmekten çok fazla korktuğun içindir ama bir o kadar yanlış ve bir o kadar içler acısıdır.

Şu halde, yukarıda ortaya koyduğum hususa benim ortaya koyduğum şekilde sadık kalırsan, görevin içselliğini aşkta muhafaza ederken, onu yavan mantıklarıyla dolayımsız olanı önce yok etmiş, sonra yaşlılık günlerinde görevi kabul etmiş, velhasıl gafletleri içinde, katıksız doğal olanı alabildiğince tefe koyacak kadar güçlü ve göreve sanki bu anlamda senin dediğinden başka bir şeymiş gibi, methiye düzecek kadar aptal olmayan insanların zaman zaman kapıldığı o çılgın kaygıyla yapmadığımı da rahatlıkla görürsün; Tanrı'ya şükürler olsun, benim böyle bir ihtilafla aşinalığım yok, ben aşkımı yanıma alıp da, vahşi diyarlara ve çöllere firar etmedim, oralarda tek başına yolumu kaybetmedim, ne yapsam diye konu komşuya akıl sormadım; böylesi bir tecrit ve böylesi bir tikelcilik eş ölçüde çılgıncadır. Genelgeçer olanda bile, ki görev böyledir, *impressa vestigia*[1] benim daima önümde durdu. Tek kurtuluşun göreve söz hakkı vermekten, kendi cezasını yerine getirmenin sağlıklı olduğunu söyletmekten, kendini cezalandırmasına izin vermekten, bunu *heautontimoroumenos*'un[2] iç karartıcı çıtkırıldımlığıyla değil, tüm ciddiyeti ve istikrarıyla yapmasına meydan vermekten geçtiği anlar olduğunu ben de hissettim ama görevden korkmadım, o bana kendini, bu hayatta kurtarmayı umduğum bir nebze neşe ve saadeti bozmak isteyecek bir düşman gibi değil, bir dost gibi, aşkımızın ilk ve tek sırdaşı gibi gösterdi. Ancak romantik aşk tarihsel olmayan karakterinden dolayı yolunu kaybeder ya da durma noktasına gelirken, geniş manzarayı sürekli açık tutan bu güç görevin nimetidir.

***

[1] (Lat.) Ayak izleri –çn.

[2] (Lat.) Kendine işkence eden. Aslen Kuzey Afrika kökenli olan Romalı Publics Terentius Afer'in (MÖ 195-159) yazmış olduğu bir sahne oyunu –çn.

Dixie et animam meam liberavi[1] ama ruhum içinde tuttuğunu kustuktan sonra bir parça rahatlatmışçasına değil, hayır, bu sadece içinde özgürlüğünün keyfini tattığı dinç bir soluk. Nefesin, hatırlayacağın üzere, Latince karşılığı *respirato*'dur, ki bir kere içe çekilmiş olanın geri boşalışını betimler. Organizma solunum yoluyla özgürlüğünün tadını çıkarır ve ben de aynı şekilde, bu yazıyla özgürlüğümün tadını çıkardım, her gün sahip olduğum özgürlüğün.

Hadi, sana iyice denenmiş olarak sunulanı iyice hazırlıklı olarak kabul et. Seni tatmin etmeyecek kadar az bulursan, o zaman daha iyi hazırlaman mümkün müydü değil miydi diye kendini bir yokla, herhangi bir ihtiyati tedbiri unutmuş olup olmadığına bir bak. Sırpların bir halk hikâyesi vardır,[2] koskoca bir devden bahseder, iştahı da bir o kadar büyüktür. Fakir bir çiftçiye gider ve adamın akşam rızkını paylaşmak ister. Çiftçi fakirane evinde ikram edecek ne varsa çıkarır. Devin aç gözleri her şeyi çoktan yiyip bitirmiş ve onları gerçekten yese zaten doymayacağının hesabını gayet isabetlice yapmıştır bile. Sofraya otururlar. Önlerindekilerin ikisine yetecek kadar olmadığı çiftçinin aklının köşesinden bile geçmemiştir. Dev tabağa doğru uzanırken, çiftçi onu şu sözlerle durdurur: Benim evimin bir âdeti vardır; önce dua edilir; dev razı olur ve bir de görür ki, her ikisine yetecek kadar yiyecek varmış.

Dixie et animam meam liberavi; velhasıl o kadını, bir ilk aşk gençliğiyle, hiç değişmeksizin sevmeye devam ettiğim o kadını da özgür kılmış oldum, lakin sanki evvelden eli kolu bağlıymış gibi değil ama öyle ki, o özgürlüğümüzde benimle birlikte neşe buldu.

---

1 İçimi döktüm ve rahatladım. Hezekiel 3:19. "Ancak kötü kişiyi uyardığın halde kötülüğünden ve kötü yolundan dönmezse, o günahı içinde ölecek." Hezekiel 3:21. "Ama sen canını kurtarmış olacaksın. Ama doğru kişiyi günah işlemesin diye uyarırsan, o da günah işlemezse, kesinlikle yaşayacak. Çünkü o uyarılara kulak vermiştir; sen de canını kurtarmış olacaksın." –çn.

2 *Serbische Erzählungen und Mährchen*, ed. F. H. v. d. Hagen (Prenzlau: 1826) –çn.

Şimdi benim âşık selamlarımı alırken, her zaman yaptığın gibi, ondan da bir selam alıyorsun, dostça ve samimiyetle, daima olduğu gibi.

Seni çoktandır bizde görmedim. Bunu hem hakiki hem mecazi manada söyleyebilirim; zira on dört gündür akşam saatlerini bu mektuba *instar omnium*[1] harcamış olsam dahi, seni bir bakıma mütemadiyen yanımda gördüm, ancak mecazi anlamda hakikaten yanımda, evimde, oturma odamda değil, kapımın dışında gördüm ve seni oradan süpürüp defetmeye çalışacak raddeye kadar gelir gibi oldum. Bu meşguliyet de bana sevimsiz gelmedi ve biliyorum ki sen de davranışımı ters anlamazsın. Bu arada, seni bizde görmenin bana hem hakiki hem mecazi anlamda bilakis daha sevimli gelmesi gerekirdi aslında; bunu, "bizde" resmi tabirini kullanmayı hak ettiğini hisseden bir kocanın tüm guruyla söylüyorum; bunu tam bir beşeri saygıyla söylüyorum, her şahsiyet her zaman "bizde" huzura kabul edileceğinden emin olabilir. Dolayısıyla gelecek pazar için "daimi" yani tam günlüğüne özel davetiye almayacaksın; istediğin zaman gelirsin –başımızın üzerinde daima yerin vardır; ne kadar istersen kalırsın– daima zevk veren bir konuksun –istediğin zaman gidersin– daima en içten dileklerimizle.

[1] (Lat.) Benzerlik, eşdeğer olma durumu –çn.

KİŞİLİK GELİŞİMİNDE ESTETİK OLAN İLE ETİK OLAN ARASINDAKİ DENGE

Sevgili dostum!

Sana sık sık dediğim şeyi bir kez daha diyorum ya da daha doğrusu sana haykırıyorum: Ya/ya da; *aut/aut*;[1] zira tek bir aut'un doğrulayıcı bir şekilde devreye girmesi meseleyi netleştirmez, çünkü burada söz konusu olan şey, bir ölçüde onunla yetinilemeyecek kadar anlamlı, bir ölçüde de sahiplenilemeyecek kadar kendinde tutarlıdır. Bir ya/ya da'yı kullanmanın saçmalık ya da bir tür akli noksanlık olacağı hayat koşulları mevcuttur; lakin ruhları, böylesi bir ikilemde yatan imayı kavramayacak kadar sefih, kişilikleri pathos ile, ya/ya da diyebilecek enerjiden yoksun insanlar da mevcuttur.

Bu kelimeler benim üzerimde daima yoğun bir etki bırakmıştır ve hâlâ da bırakır, özellikle de onları böylesine bomboş ve çırılçıplak dile getirdiğimde; neden mi? İçlerinde en dehşet verici karşıtlıkları harekete geçirecek bir olanak yatar. Benim üzerimde büyülü bir etki bırakırlar; ruhumu müthiş bir vakar kaplar, hatta ara sıra ürperir gibi olurum. Hayatta neyi seçeceğimi tam idrak edemediğim, yaşlıların laflarını çocukça bir itimatla dinlediğim ve bir seçim yapmakla sadece bir başkasının direktifini izliyor olmama rağ-

[1] (Lat.) Ya/Ya da –çn.

men, seçim ânının benim için en muhteşem ve en saygın olduğu bir erken gençlik düşünürüm. Hayatın daha sonraki yıllarını, onun, bir dörtyol ağzında durduğum ve ruhumun karar saatinde kemale erdiği anlarını düşünürüm. Hayatın daha önemsiz, ancak benim için önemli olan, seçim gerektirmiş birçok durumunu düşünürüm; zira bunların mutlak anlamlarında sahip oldukları tek bir durum dahi olsa, her seferinde bir yanında doğruluk, adalet ve kutsallık, öbür yanında heves ve eğilimler ve karanlık ihtiraslar ve cehennem azabı kendini belli eder, öyle ki insanın seçmiş olduğu şeyler kendi başına masum, zararsız bile olsalar, doğru seçilmiş olması, insanın acı ve ıstırapla da olsa başlangıç noktasına bir geri dönüş gerek mi diye kendini yoklaması, boşa zaman harcamış olmaktan başka kendini suçlayacak bir şeyi yoksa, Tanrıya şükretmesi daima önem taşır.

Günlük konuşmada bu kelimeleri başkalarının kullandığı gibi kullanırım, aksini yapmak da zaten aptalca bir ukalalık olurdu; ancak onları hiç alakasız şeyler için kullanmanın yine de zaman zaman aklıma geldiği olmuştur. O zaman fakir giysilerinden sıyrılırlar, ben de birbirinden ayırdıkları önemsiz düşünceleri unuturum ve onlar olanca haysiyetleriyle, papaz cüppeleri içinde karşımda sahneye çıkarlar. Nasıl ki bir yargıç günlük hayatta sivil giysiler içinde arzı endam ederken kalabalıktan hiç ayırt edilemez, bu kelimelerin günlük konuşmadaki konumu da işte böyledir ama bu hakim yetki sıfatına bir büründü mü, o zaman herkesten ayırt edilir. Bu kelimeler de bana sadece resmi vesilelerle görmeye alışık olduğum böyle bir hakim gibi görünür ve ruhum daima vakurlaşır. Ve her ne kadar hayatım kendi ya/ya da'sını bir ölçüde geride bırakmış olsa dahi, tüm önemini yine de ortaya koyacağı birçok durum olabildiğini gayet iyi bilirim. Bununla birlikte, bu kelimelerin, yolumu kestiklerinde, beni hiç olmazsa haklı bulacaklarını umut ederim ve yine umut ederim ki, doğru olanı seçmeyi başarırım ama her durumda seçimimi samimi bir ciddiyetle yapmaya gayret edeceğim; o

vakit bari en azından kendimi, yalnış yolu daha çabuk terkedeceğim diye teselli etmeyi gözüm kesebilir.

Ve şimdi, bu kelimeleri sık sık kullanan, öyle ki, ağzında neredeyse bir mesel haline getirmiş olan senin için bu kelimelerin anlamı nedir? Hiçbir şey. Onlar senin için, senin kendi tabirlerini hatırlatacak olursam, bir göz kırpma, bir el çabukluğu, *et coup des mains*,[1] bir abrakadabradır. Bunları her vesileyle uygulamayı bilirsin ve hiç etkisiz de kalmaz; senin üzerinde sert bir içkinin nevrotik birinde bıraktığı etkiyi bırakır. Kendinin büyük çılgınlık dediğin şeyde alabildiğine kendinden geçersin.

"Yaşam bilgeliği içinde bütünüyle mevcuttur ama şimdiye kadar hiç kimse, çilekeş insanlığa hitap eden umacı kılığına girmiş bir Tanrı'ymış gibisinden, Onun hakkında bu kadar tumturaklı nutuk vermemiştir; tıpkı büyük bir düşünür ve gerçek bir hayat filozofunun, şapkasını kapıp yere fırlatan bir adama dediği gibi: onu yerden al, dayak yiyeceksin; yerde bırak, yine dayak diyeceksin; şimdi seçimini yapabilirsin." Sen hassas durumlarda sana başvuran herkesi "rahatlatmaktan" büyük zevk alırsın; onların halini dinler, sonra da dersin ki: Evet, şimdi iyice anlıyorum, iki durum olasılığı var, insan ya bunu ya da şunu yapılabilir, benim samimi fikrim ve dost tavsiyem şudur; yap ya da yapma, ikisine de pişman olursun. Esasen, başkalarını maskara eden kendini maskara eder ve bu bir hiç için de değildir, kendini derinlemesine maskara ettiğinin olduğu kadar, ruhunun hayat görüşünü şu bir tek cümleye yoğunlaştırabilecek kadar iradesiz olduğunun bir kanıtıdır: "Ben sadece ya/ya da diyorum." Şayet bunda ciddiysen, o zaman sana yapılacak hiçbir şey yoktur, insan senin neysen o olduğunu kabul etmeye ve kalbinin kasvetinin ya da zihninin hafifliğinin nasıl zayıflattığına eseflenmeye mecburdur. Ancak diğer yandan durumun böyle olmadığını bildiğimizden, insanın içinden sana esef etmek gelmez ama insan, hayatındaki şartların senin vidalarını bir kere sıkıp,

[1] (Fr.) Ani hücüm, darbe –çn.

seni içini mesken tutmuş olanı ortaya çıkarmaya zorlamasını, boş lafla ve şakayla yetinmeyen o sert sınavı başlatabilmesini de tabiatıyla temenni eder. Hayat bir maskeli balodur, diye açıklama yapıyorsun, bu senin için bitmez tükenmez bir eğlence malzemesidir ve yine de seni tanımaya daha kimse muvaffak olamamıştır; zira her açığa çıkarma daima bir aldatmacadır, sen sadece bu şekilde nefes alabilir, insanların sana baskı yapmasına ve nefes almayı aksatmasına bu şekilde engel olabilirsin. Senin işlevin gizliliğini korumakta yatar ve bunu başarırsın; zira senin masken hepsinin en gizemlisidir; anlayacağın, bir hiçsin ve sadece başkalarıyla sürekli ilişkidesin ve sen neysen, bu ilişki vasıtasıyla osun. Sen aşka gelmiş bir çoban kıza elini bir aşk hastası gibi uzatırsın ve daha o anda tüm olası kırsal duygusallıkla kendini maskelersin; muhterem ruhani bir papazı kardeşçe öpücük vs ile aldatırsın. Sen bizzat bir hiçsin, alnında ya/ya da yazılı olan gizemli bir hayaletsin; "Ama bu benim düsturum ve sonra bu kelimeler, gramercilerin sandığı gibi, ayırıcı bağlaç değil, hayır, onlar ayrılmamacasına birbirine ait ve dolayısıyla tek kelime şeklinde yazılmalılar, zira onlar müştereken, insanlığa bas bas bağırdığın bir ünlem oluşturuyor, tıpkı Yahudinin arkasından deh! diye bağırmak gibi. Ancak ağzından çıkan bu neviden her ifadenin üzerimde hiçbir etki bırakmadığına aldırmaksızın ve bir şeye yaradığı, olsa olsa haklı bir içerleme yaratmaya yaradığı ölçüde, senin kendi yararın açısından sana şu cevabı vermek isterim: Herkesin maskesini atacağı bir gece vakti geleceğini bilmez misin sen; hayatın alay konusu yapılmaya daima izin vereceğini mi sanırsın; insan gece yarısından az önce sinsice uzaklaşırsa bundan yakayı kurtarabilir mi sanırsın? Yoksa bu seni dehşete düşürmüyor mu? Ben bu hayatta, gerçek tabiatları en nihayet açığa çıkamayacak hale gelene kadar uzun süre başkalarını aldatan insanlar gördüm; çılgınlık onlar sayesinde, o güne dek başkalarından övünçle sakladıkları mahrem düşüncelerini onlara aynı iğrençlikle yutturacak hale gelene kadar uzun süre insanlarla

saklambaç oynayan insanlar gördüm. Yoksa her şeyin, varlığının bir çeşitlilik içinde çözünerek son bulmasından, hakikaten sayısız olmasından ve tıpkı o bahtsız mecnun gibi, tümen olmakla sonuçlanmasından[1] ve bu suretle insana has en içsel ve kutsal olan şeyi, kişiliğin bağlayıcı gücünü yitirmekten daha dehşet verici bir şey tahayyül edebiliyor musun? Doğrusunu istersen senin sadece ciddi değil ürkünç de olan bir şeyi alaya almaman gerekir. Her insanda onu kendine karşı tamamen şeffaf olmaktan bir ölçüde alıkoyan bir şey vardır ama bu öyle büyük ölçüde de olabilir ki, neredeyse kendini açığa vuramayacak kadar kendini aşan bir hayat ilişkisine anlaşılmaz bir şekilde bulaşabilir; ancak kendini açığa vuramayan kişi sevemez ve sevemeyen kişi hepsinin içinde en bedbahtıdır. Sen havailikle aynı şeyi yapıyorsun, herkes için bir muamma olma sanatı icra ediyorsun. Genç dostum! Sendeki muammayı çözmeyi umursayan biri olmadığını bir farz et, o zaman bundan sana ne iyilik gelirdi? Ancak her şeyden önce, kendi menfaatin açısından, kendi saadet ve selametin açısından; ben cehennem azabını daha iyi tarif edebilecek başka hiçbir ruhsal durum bilmiyorum; gel bu çılgın firarı bırak, içinde köpüren bu toptan yok etme ihtirasını; zira senin istediğin bu, sen her şeyi yok etmek istiyorsun; sen içindeki şüphenin açlığını varoluşu tüketerek bastırmak istiyorsun. Kendini bu amaç için şekillendiriyorsun, zihnini bu amaç için katılaştırıyorsun; hiçbir işe yaramadığını canı gönülden itiraf ediyorsun, seni sadece bu eğlendiriyor, sen varoluşun etrafını yedi kere dolanmak ve borunu çalmak[2] ve sonra her şeyin helak olmasına meydan vermek istiyorsun, ki ruhun yatışabilsin, hatta hüzünlenebilsin de, ekoyu meydana çıkarabilesin diye; çünkü eko sadece boşlukta ses verir.

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Markos 5:9. "Sonra İsa adama, 'Adın ne?' diye sordu. 'Adım Tümen. Çünkü sayımız çok' dedi." Luka 8:30. "İsa ona, 'Adın ne?' diye sordu. O da, 'Tümen' diye yanıtladı. Çünkü onun içine bir sürü cin girmişti." –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Yeşu 6:3-20 –çn.

Lakin sanırım seninle bu yoldan daha fazla ilerleme kaydedemeyeceğim, ayrıca kafam, sen istersen, bunu kaldıramayacak kadar aciz ve ben istersem, gözlerimin önünde süregelen bu havailikten zevk alamayacak kadar güçlü. O yüzden meseleye bir başka cepheden gireceğim. Genç bir insan tahayyül et, hayatın kendisi için doğru dürüst bir anlam kazanmaya başladığı yaşlarda bir delikanlı; sapasağlam, tertemiz, hoşnut, zeki yaradılışlı biri, umut açısından zengin, hem kendi umutları hem de onu bilen diğer herkesin umutları açısından; farz et ki, evet, bunu demek benim için güç ama, bu kişi senin hakkında yanıldı, senin ağırbaşlı, sınanmış, deneyimli biri olduğunu, herkesin hayatın gizemleri hakkında bilgi almak için emniyetle başvurabileceği biri olduğunu sandı; farz et ki, bu kişi gençliğin ziyneti olan o sevecen itimatla sana başvurdu, gençliğin hakkı olan o reddedilemez ısrarcılıkla – ona ne cevap verirdin? Şöyle mi: Evet, ben sadece ya/ya da diyorum? Bunu herhalde yapamazdın. Başkaları kendi gönül meseleleriyle sana eziyet ettiğinde, iğrentini dile getirmek için söylemeye alışkın olduğun gibi, kafanı pencereden dışarı uzatıp şöyle mi derdin: Başka kapıya. Yoksa onu da, sana fikir danışmak ya da senden bilgi almak isteyen diğerlerine yaptığın şekilde, aynen senden papaz yardım parası isteyenlere dediğin gibi, bu dünyada ev sahibi ve aile babası değil, sadece bir misafir olduğunu söyleyip geri mi çevirirdin? Herhalde bunu da yapmazdın. Zeki yaradılışlı bir genç senin ziyadesiyle değer verdiğin bir şeydir.

Ama senin onunla olan ilişkin tam temenni ettiğin şekilde bir ilişki olmazdı, seni onunla temasa geçiren şey, tesadüfi bir karşılaşma değildi, ironin baştan çıkarılmamıştı. Gerçi genç olan o, yaşlı olan sendin ama o, muhteşem gençliğiyle ânı ciddileştirirdi. Doğru değil mi, sen de genç olmak, genç olmakta yatan o güzelliği hissetmek isterdin. Lakin orada yatan ciddiyet de kişinin gençliğini nasıl kullanacağı da hiçbir suretle hafife alınır bir mesele değildir, kişinin karşısın-

da bir seçenek yatar, gerçek bir ya/ya da. Sen yine de burada zihni geliştirmenin, kişiliği olgunlaştırmak kadar önemli olmadığını hissetmek isterdin. İyi huyluluğun, duygudaşlığın harekete geçmişti ve sen buna dayanarak onunla konuşmak isterdin. Onun ruhunu güçlendirmek, bu dünyaya olan güvenini pekiştirmek isterdin, insan denen varlığın dünyalara meydan okuyabilecek bir kudrete sahip olduğunu ona temin etmek isterdin, zamanını kullanmasını ona önemle ve ısrarla tavsiye etmek isterdin. Bütün bunları yapabilirsin ve isteyince çok da güzel yapabilirsin.

Ancak şimdi sana diyeceğime çok dikkat et, genç adam; genç olmasan bile, kendine daima öyle demek zorundasın. Peki söyle, sen şimdi burada ne yapmış oldun? Aksi durumda kabullenmek istemeyeceğin şeyi kabul ettin, ya/ya da'nın anlamını, neden mi, çünkü ruhun o genç adama duyduğun aşkla hareketlenmişti ve sen yine de onu bir bakıma aldattın, zira o belki de seninle bir başka vakit, senin için bunu kabullenme fırsatı olmayan bir vakitte tanışmak isterdi. Burada, insan yaradılışının kendini uyumlu olarak açığa vuramamasının yarattığı üzücü sonucu görmüş oluyorsun. Sen en iyisini yapmak istedin ve yine de belki o kişiye zarar vermiş oldun; o belki de tam aksine kendini, senin ona aşıladığın öznel, düzmece güvene bel bağlarken değil, senin hayata olan itimatsızlığınla karşı karşıyayken sürdürebilecekti. Bu genç adamla yıllardan sonra tekrar karşılaştığını bir düşün; o hayat dolu, esprili, zeki, cesur düşünceli, tatlı dilliydi ama senin hassas kulakların onun ruhundaki şüpheyi kolayca algıladı, onun da o şüpheci erdeme varmış olmasından şüpheye düştün: Ben sadece ya/ya da diyorum; doğru değil mi, o zaman onun için üzülmez miydin; onun bir şeyi, hem de son derece elzem bir şeyi yitirdiğini hissetmez miydin? Ama sen kendin için üzülmek istemezsin, sen hoşnutsun, evet, kendi şüpheci erdeminle gurur duyarsın, hem de o kadar gurur duyarsın ki, bir başkasının onu paylaşmasına izin veremezsin, zira sen onu sadece kendine istersin. Ve

yine de bir başka itibarla, yani üzücü olması, bu genç insanın da aynı erdeme varmış olması itibarıyla esef verici bulursun. Bu ne muazzam bir çelişkidir! Tüm varlığın kendiyle çelişmektedir. Kendini bu çelişkiden sadece bir ya/ya da'yla kurtarabilirsin ve ben seni, senin bu genç adamı sevdiğinden daha dürüstçe seven ben, seçimin önemini kendi ömründe deneyimlemiş olan ben, seni hâlâ bu kadar genç olduğun için kutlarım, her ne kadar daima bir şeyi ıska geçer olsan bile, sen, bunu yapacak enerjiye sahip isen, daha doğrusu, bunu yapacak enerjiye sahip olmak istiyorsan, bu hayattaki ana ilgiyi kazanabilirsin; kendini kazanabilir, kendine kavuşabilirsin.

Şu halde, bir insan kendini aralıksız olarak seçim ânının doruğunda muhafaza edebilseydi, insan olmaya son verebilse, benliğinin en derininde sadece semavi bir düşünce olsaydı, kişilik elbette iş yapıyor görünse de, daima aynı kalan bir cüce cinden fazla bir anlam ifade etmeseydi, velhasıl böyle bir durum hasıl olmuş olsaydı, o zaman bir insanın seçim yapması için çok geç olduğundan dem vurmak aptallık olurdu, zira daha derin bir anlamda bakıldığında katiyen seçenek diye bir şey söz konusu olamazdı. Seçeneğin kendisi kişiliğin içeriği açısından son derece önemlidir; o, seçenek vasıtasıyla seçilecek olanın içine dalar ve seçmezse o zaman orada çürüyüp gider. Bir an için, o bir ânın içinde, seçilecek olan şey seçen kişinin dışındaymış gibi gelebilir; kişi bununla hiçbir şekilde ilişkide değildir ve onun tam karşısında kendini kayıtsızlık ve alakasızlık içinde idame ettirebilir. Bu an, fikir yorma ânıdır ama platonik olanı gibi,[1] aslında hiç de öyle değildir ve en azından, senin onu içinde muhafaza etmek istediğin o soyut anlamda değildir ve insan ona ne kadar uzun bakakalırsa o bir o kadar daha azdır. Seçilecek olan

---

1 *Bkz.* Platon, *Parmenides*, s. 156; *Platonis qaue exstant opera*, I-X, ed. Friedrich Ast (Leipzig, 1819-32), III, s. 76-79; *The Collected Dialogues of Plato*, ed. Edith Hamilton & Huntington Cairns (Princeton: Princeton University Press, 1963), s. 947-48 -çn.

seçenle çok derinlikli bir ilişki içindedir ve hayati bir meseleyi ilgilendiren bir seçenek söz konusu olduğunda, kişi aynı zamanda yaşamını sürdürmek zorundadır, bunun içindir ki, seçimi ne kadar ertelerse değiştirmesi bir o kadar kolay olur, her ne kadar kendisi, üzerinde aralıksız fikir yoruyor ve böyle yapmakla seçimin karşısavlarını hakkıyla birbirlerinden ayrı tuttuğuna inanıyor olsa da, durum budur.

İnsanın hayatın ya/ya da'sını böyle gözlemlediğinde, onu alaya alacağı gelmez. Kişiliğin içsel işleyiş tarzının hayali deneylere vakti olmadığını, mütemadiyen ileriye seğirttiğini ve o ya da bu şekilde, ya birini ya diğerini varsaydığını, bunun da bir sonraki anda seçimi daha güçleştirdiğini görür; zira varsayılanın geri alınması gerekir. Gemisi bir an sonra yön değiştirecek olan bir kaptan tahayyül edersen, belki bu kişi ya bunu ya da şunu yaparım diyebilir ama vasat bir kaptan olmadığı için, geminin bu arada olağan hızıyla seyrettiğinin ve dolayısıyla ya bunu ya da şunu yapmasının sadece bir an için önemsiz olduğunun da bilincindedir. Herhangi bir insan için de böyledir; bu hızı hesaba katmayı unutursa, er geç ya/ya da'nın söz konusu olmadığı bir an gelecektir ama bunu o seçti diye değil, böyle yapmadı diye, bir başka deyişle, seçimi onun için başkaları yapmış olduğu, o kendini kaybetmiş olduğu için gelecektir.

Buraya kadarki açıklamadan, benim seçeneğe bakış açımın, şayet böyle bir şeyden söz edebilirsem, seninkinden esasen farklı olduğunu sen de göreceksindir; zira seninkisi seçeneği engellemesi açısından farklı olur. Seçim ânı benim için ziyadesiyle ciddidir ama bu, seçim ânında kendini ayrık gösteren şeyin acımasızca akıl süzgecinden geçirilmiş olması açısından değildir, her bir tikel unsurla ilişkili düşüncelerin çeşitliliği açısından da pek değildir, lakin sanki bir sonraki an elimde bir seçenek olmayabilirmiş, çoktan yaşanmış bir şeyin yeni baştan yaşanması gerekebilirmiş gibi bir tehlike mevcut olduğu için; zira bir insan, kişiliğini bir an bomboş ve çırılçıplak tutabileceğine ya da dar an-

lamda, kişisel hayatı duraklatabileceğine ve yarıda kesebileceğine inanıyorsa, o zaman bu kişi bir yanılsama içindedir. Kişilik, daha insan seçimi yapmadan evvel, seçime ilgi duyar ve insan seçimi ertelerse, kişilik ya bilinçsizce seçer ya da içindeki karanlık güçler seçimi yapar. Ve insan nihayet seçim yaptığında, şayet daha önce işaret ettiğim gibi topyekûn semavi hale gelmemişse, baştan alması gereken, geri alması gereken bir şey olduğunu idrak eder ve bu çoğunlukla çok zordur. Bazı efsanelerde deniz kızlarının ya da deniz adamlarının şeytanî müzikleriyle büyüleyip hakimiyetleri altına aldıkları insanlar anlatılır. Bu büyüyü bozabilmek için, ki bu masalın verdiği derstir, büyülenmiş olanın aynı müziği tersten çalması gerekir, hem de hiç hata yapmaksızın. Bu çok bilgece düşünülmüşse de, icrası çok zordur ama bu iş böyledir. Yani insan özümsediği hatanın kökünü bu şekilde kazımaya mecburdur ve her hata yapışta baştan alması gerekir. İşte, seçmek ve zamanında seçmek bunun için önemlidir.

Ancak senin farklı bir metodun var; çünkü çok iyi biliyorum ki, senin dünyaya doğru çevirmiş olduğun polemikçi tarafın gerçek benliğin değildir. Evet, insan ömrünün misyonu fikir yormak olsaydı, sen mükemmeliğin hemen hemen yanında olurdun. Bir örnek vermek isterim. Elbette sana uygun olabilmesi için seçeneklerin cüretkâr olması gerekir: ya rahip – ya oyuncu. İkilem şuradadır. Tüm ihtiraslı enerjinin şimdi gözleri açılmıştır; refleksiyonun yüzlerce kolu rahip olma fikrinin ensesine yapışır. Artık sana hiç istirahat yüzü görmek yoktur, gece gündüz bunun üzerinde düşünürsün; eline geçirebildiğin bütün yazıları okursun, her pazar üç kez kiliseye gidersin, rahiplerle ahbaplık kurarsın, kendin de vaazlar yazarsın, sonra o vaazları kendine verirsin, altı ay içinde tüm dünyadan elini eteğini çekersin. Şimdi hazırsındır; şimdi, rahip olmak üzerinde yirmi yıl rahiplik yapmış olanlardan bile daha kavrayışlı ve görünürde daha deneyimli olarak söz söyleyebilirsin. Böyleleriyle karşılaşmak,

içlerindekini tamamen farklı bir belagatle kusmayı[1] bilmedikleri için sende öfke uyandırır. Dersin ki: Coşkudan mıdır; rahip olmasam da, kendimi buna adamamış olsam da, benim rahiplere kıyasla melekler gibi konuşmam bundan mıdır? Bu muhtemelen doğru olabilir de, gelgelelim sen bu arada rahip olmamışsındır. Şu halde sen ikinci probleme de aynı tavrı sergilersin ve sendeki sanat-şevki eklesiyastik[2] belagatini neredeyse aşar. O zaman seçime hazırsın demektir.

Ancak emin olunabilecek bir şey vardır; içinden geçmiş olduğun o müthiş zihinsel faaliyette, bir sürü şey kenara atılmıştır, ufak tefek refleksiyonlar ve gözlemler. Dolayısıyla tam seçim yapacağında, bu süprüntüler hayata gelir ve harekete geçer ve kendini yeni bir ya/ya da olarak belli eder: hukukçu; belki de avukat, bir duruşma avukatı, her parçanın ortak noktası vardır. Şimdi kayıpsındır. Şöyle ki, üçüncüyü de hesaba katmanın doğruluğunu kanıtlayabilmek için derhal yeterli bir avukat kesilirsin. Hayatın bu şekilde sürer. Bir buçuk yılını bu mütalaalara sarf ettikten sonra, ruhunun tüm gücünü övgüye değer bir enerjiyle sonuna dek zorladıktan sonra, bir adım bile ilerlemezsin. O zaman ipin ucunu kaçırırsın, sabırsızlaşırsın, coşarsın, yanıp kahrolursun ve diretirsin: Ya berber ya da banka veznedarı, ben sadece ya/ya da diyorum.

Bu kelimenin senin için bir suç, bir budalalık haline gelmiş olmasına,[3] "sarılışı ölüm cezası olan o bakirenin kolları[4] gibi görünmesine" şaşmamak gerekir. Sen insanları görmezden gelirsin, onları maskara edersin ve bu suretle herşeyden çok nefret ettiğin şey haline gelirsin – bir eleştirmen,

---

1 (Dan.) *Expectorate.* Bu kelimenin kökanlamı için *bkz.* Søren Kierkegaard, *Korku ve Titreme,* çev. Nur Beier, s. 24-44 –çn

2 (Dan.) *Geistlig.* Kiliseyle ilgili, dinsel –çn.

3 *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Korintliler 1:23. "Ama biz çarmıha gerilmiş Mesihi duyuruyoruz. Yahudiler bunu yüzkarası, öteki uluslar da saçmalık sayarlar." –çn.

4 Ortaçağda kullanılan bir işkence aleti olan çivili tabuta gönderme yapılıyor. Kelime anlamı "demirden bakire" –çn.

tüm melekeleriyle evrensel bir eleştirmen. Ara sıra sana gülümsemeden edemem ama senin hakikaten fevkalade olan zihin yetilerinin bu şekilde ayrışması yine de üzücüdür. Lakin burada da, yaradılışındaki aynı çelişki söz konusudur; zira gülünç olanı gayet iyi ayırt edersin ve aynı durumdaki biri eline düşerse Tanrı yardımcısı olsun, lakin bütün dava onun eğrilip kopabileceğinden, senin ise her zamankinden hafif ve dimdik ve şen olmandan ve kendini ve diğerlerini şu kutlu müjdeyle mutlu kılmandan ibarettir: *Vanitas vanitatum vanitas juchhe!*[1] Ancak bunun seçimle alakası yoktur, Dancada şöyle demeye gelir: *Lad gaae!*[2] Aksi takdirde, beşi çift sayı yapmak gibi bir dolayım olur. Şimdi kendini özgür hissedersin, dünyaya veda edersin.

> So zieh´ ich hin in alle Ferne
> Ueber meiner Mütze nur die Sterne.[3]

Bak, bu suretle, kendinin muhtemelen itiraf etmek istemeyeceğin bir şeyi seçmiş oldun, en iyi kısmını; lakin sen hiçbir surette gerçek anlamda bir seçim yapmadın ya da seçtin ama mecazi anlamda seçtin. Senin seçimin estetik bir seçim; ama estetik seçim bir seçim değildir. Her şeyi hesaba katarsak seçim yapmak etik olanın hiçbir suretle gerçek ve kesin göstergesi değildir. Ya/ya da'nın kelimenin tam anlamıyla söz konusu olduğu her yerde etik olanın da rol oynadığından daima emin olunabilir. Kesinlikle tek mutlak ya/ya da, iyiyle kötü arasındaki seçimdir ama bu da mutlak olarak etiktir.

Estetik seçim ya tek kelimeyle dolayımsızdır ve bu itibarla bir seçim değildir ya da kendini çeşitlilikte kaybeder. Şu halde, bir genç kız kalbinin seçimine itaat ettiği takdirde, bu

---

1 "Her şey boş, bomboş, bomboş!" *Bkz.* Kutsal Kitap, Vaiz 1:2 –çn.

2 (Dan.) Boş ver! –ed.n.

3 Goethe, *"Freisinn," West-östlicher Divan," Werke,* V, s. 7.
Sonra devam ederim ta uzaklara
Takkemin üzerinde sadeceyıldızlarla –çn.

seçim ne kadar güzel olursa olsun, kelimenin tam anlamıyla bu bir seçim değildir, çünkü tek kelimeyle dolayımsızdır. Bir insan bir takım hayat misyonları üzerinde, senin yukarıda yapmış olduğun gibi, estetik bakımdan fikir yorunca, kolay bir ya/ya da elde etmez, büyük bir çeşitlilik elde eder, çünkü seçimdeki özgür irade burada etik tarzda vurgulanmaz ve çünkü, insan mutlak olarak seçmezse, o vakit sadece geçici olarak seçmiş olur ve o yüzden bir sonraki an başka bir şey seçebilir.

Dolayısıyla etik seçim belli bir anlamda daima çok daha kolay, çok daha yalınken, bir başka anlamda sınırsızcasına zordur. Hayat misyonuna etik olarak karar vermek isteyen birinin önünde genel itibarıyla pek o kadar kayda değer bir seçenek yelpazesi yoktur; ancak seçme eylemi onun için çok daha fazla anlam taşır. Beni yanlış anlamayacak olsan, büyük ihtimalle şöyle diyebilirdim; seçimde önemli olan, doğruyu seçmekten ziyade, kişinin seçerkenki enerjisi, ciddiyeti ve pathosudur. Kişilik seçme işlemiyle kendi içsel sonsuzluğunu açığa vurur ve o suretle kişilik yeniden pekişir. Dolayısıyla bir insan yanlış seçse dahi, özellikle de seçerkenki enerji sayesinde, yanlış seçtiğini yine de idrak eder. Senin anlayacağın, seçim kişiliğin tüm içselliğiyle yapıldığından, kişinin benliği arınmış ve tüm varoluşun içine nüfuz etmiş durumdaki, o aynı anda her yerde mevcut ebedi güçle bizzat kendisi doğrudan ilişkiye girmiştir. sadeceestetik tarzda seçen kişi bu başkalaşıma, bu yüce adanmaya hiçbir zaman erişemez. Ruhunun ritmi olanca ihtirasına karşın, sadece bir *spiritus lenis*'dir.[1]

Kendi ya/ya da'mı bir Cato[2] gibi haykırıyorum sana ve yine de bir Cato gibi değil; zira ruhum sahip olduğu uysal soğukluğu henüz kazanmamış. Ama biliyorum ki, şayet ye-

---

1 (Lat.) Zayıf nefes –çn.

2 Bilge Cato (MÖ 234-149) Roma senatosundaki her konuşmasını aynı şekilde sonlandırırdı: *"Ceterum (or Praeterea) censeo Carthaginem esse delendam"* (Ayrıca şu fikirdeyim ki, Kartaca imha edilmelidir) –çn.

terli gücüm olsa, bu sihirli söz tek başına seni uyandırabilirdi, zihinsel faaliyetini değil, zira sen ondan yoksun değilsin ama ruhsal ciddiyeti. Belki sen de o olmadan çok şeyin üstesinden gelmeyi başarırsın, hatta belki dünyayı bile hayrete düşürürsün (ben cimri değilimdir) ve yine de hayata gerçekten anlam veren en yüce ve yegâne şeyi ıska geçersin, belki dünyaları kazanır ve kendini kaybedersin.[1]

Peki ben kendi ya/ya da'mda neyi birbirinden ayırıyorum? İyiyle kötüyü mü? Hayır, ben sadece seni bu seçimin hakikatte senin için anlam kazanacağı noktaya getirmek istiyorum o kadar. Her şey bunun etrafında döner. İnsan birini seçim yapmaktan başka hiçbir çıkar yol olmayan bir yol ayrımında durma noktasına kadar bir kere getirebilirse, o zaman o doğru olanı seçer. Dolayısıyla sana yine mektup formatında yollanacak bu az çok kapsamlı incelemenin daha hepsini okumadan evvel, seçim ânının geldiğini hissedersen, o zaman geri kalanını at gitsin, hiç aldırma bile, hiçbir şey kaybetmiş olmazsın ama seçim yap, o zaman böyle yapmanın içinde nasıl bir geçerlilik yattığını görürsün, evet, doğrusu istenirse, hiçbir genç kız kalben seçim yapmaktan, seçmesini bilen bir erkek kadar mutluluk duyamaz. Velhasıl, insan ya estetik tarzda yaşayacaktır, ya da etik tarzda yaşayacaktır. Yukarıda işaret edildiği üzere, burada bir seçim şimdilik kelimenin tam anlamıyla söz konusu değildir; zira estetik tarzda yaşayan kimse seçim yapmaz ve etik olan ona kendini gösterdikten sonra estetik olanı seçen kimse estetik tarzda yaşamaz, zira o günah işler ve her ne kadar, bu kimsenin hayatını etik dışı olarak tanımlamak gerekse de, o etik niteliklerin hükmü altındadır. Görüyorsun ki bu, etiğe ait, adeta *character indelebilis*[2] gibi bir şeydir, şöyle ki kendini tevazuyla, estetikle aynı kademeye yerleştirse de seçimi seçim yapan esasen odur.

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 16:26. "İnsan bütün dünyayı kazanıp da canından olursa, bunun kendisine ne yararı olur? İnsan kendi canına karşılık ne verebilir?" –çn.

2 (Dan.) Değişmez vasıf –çn.

İnsan hayatı gözlemlenirken üzüntü verici olan ne kadar çok insanın hayatını sessiz bir cehennem azabı içinde geçiriyor olmasıdır; hayatta miatlarını doldururlar ama bu, yaşamın özü birbiri ardından çiçeklenir ve bu çiçeklenişle dışarı fışkırır anlamında değildir, onlar bir anlamda kendilerinin dışında miatlarını doldurur, gölge gibi gözden kaybolur; ölümsüz ruhları havaya karışır ve ruhun ölümsüzlüğü meselesi onları kaygılandırmaz; zira onlar ölmeden çok evvel parçalarına ayrılıp dağılmışlardır. Estetik tarzda yaşamazlar, ama etik olan kendini onlara henüz bütünüyle göstermemiştir; sonra kendileri de aslında onu tamamen reddetmemiştir, o yüzden, ne biri ne öteki olmaları bir günah sayılmadığı sürece, günah da işliyor olmazlar; ölümsüzlüklerinden de şüphe etmezler; zira bundan kendi adına derin ve içten şüphe duyan kişi doğru olanı elbette bulur. Kendi adına, diyorum, ama zannımca, kendi adına değil herkesin adına düşünen birçok düşünürü yüce gönüllü, yürekli nesnelliğe karşı uyarmanın da tam zamanıdır. Burada öngördüğüm şeye kendini beğenmişlik diyecek olana cevabım şu olur: Bu hem "kendi" denen şeyin ne olduğu hakkında, hem de dünyayı kazansa da kendini kaybetmenin bir insana pek o kadar hayrı dokunmayacağı hakkında hiç fikri olmamasından kaynaklanır, üstelik herşeyden önce bunu öne süreni ikna edemeyecek, beş paralık bir kanıt olmaya mahkûmdur.

Benim ya/ya da'm, iyiyle kötü arasındaki bir seçimden ziyade, iyiyle kötüyü seçme seçeneğini tanımlar. Burada mesele insanın tüm varoluşu hangi niteliklerle göreceği ve kişisel olarak nasıl yaşayacağıdır. İyiyle kötüyü seçenin iyiyi seçtiği gayet doğrudur da, bu kendini ancak daha sonra belli eder; zira estetik olan kötü olan değil, kayıtsız olandır; seçime esas teşkil eden etiktir demem bundandı. Dolayısıyla asıl mesele, iyiye ya da kötüye istek duymaktan ziyade, istek duymayı seçmektir ama iyi ve kötü bu suretle yeniden belirlenmiş olur. Etik olanı seçen, iyiyi seçmiş olur ama iyi olan burada tamamen soyuttur, dolayısıyla mevcudiyeti sadece

varsayılandır ve bundan hiçbir suretle, seçen kimsenin tekrardan kötüyü seçemeyeceği sonucu çıkmaz. Bir seçim yapmanın ne kadar önemli olduğunu, ve bunu etik olana özümsemenin, irade üzerinde fikir yormaktan ziyade, onu hayata geçirmeye bağlı olduğunu burada bir kez daha görmüş oluyorsun. Aradan ne kadar zaman geçerse, seçim yapmak bir o kadar güçleşir; zira ruh sürekli olarak ikilemin kısımlarından birinde bulunmaktadır ve bu yüzden kendini oradan çekip koparması giderek daha güçleşir. Ve yine de bir seçim yapılacaksa bu gereklidir ve eğer seçim bir anlam taşıyorsa ziyadesiyle önemlidir; durumun böyle olduğunu daha sonra göstereceğim.

Bilirsin ki kendime hiçbir zaman, en azından seninle sohbet ederken, filozof süsü vermemişimdir; benim daha ziyade koca rolüne girme alışkanlığım vardır, bunu kısmen seni biraz kızdırmak için, kısmen de o benim en sevgili, en değerli şeyim olduğu ve belli bir manada da bu hayattaki en anlamlı uğraşım olduğu için yaparım. Ben hayatımı sanata ve bilime adamadım, benim kendimi adamış olduğum şey bunlara kıyasla ıvır zıvırdır; ben kendimi uğraşlarıma, karıma, çocuklarıma adarım ya da daha doğrusu onlara adamam, onlarda mutluluk ve doyum bulurum. Bunlar senin hayatını adadığın şeylere kıyasla ıvır zıvırdır ve yine de sevgili dostum, gözünü dört aç, kendini gerçekten adadığın o büyük şeyler sana kazık atmasın. Her ne kadar filozof değilsem de, yine de burada ufak bir felsefi tespitte bulunma cüretini göstermek zorundayım, senden bunu *ad notam*[1] bulduğun nispette eleştirmemeni istirham edeceğim.

Zira senin varoluş üzerine düzdüğün zafer şarkılarının içinden yankılandığı polemikçi yargı, modern felsefenin, çelişki ortadan kalktı, şeklindeki gözde kuramıyla garip bir benzerlik gösterir.[2] Çok iyi bildiğim bir şey var ki, o da senin

---

[1] (Lat.) Önemli, dikkate değer –çn.

[2] *Bkz.* G.W.F. Hegel, *Wissenschaft der Logik, Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe,* I-XXVI (Berlin: 1832-45), IV, s.

benimsediğin yaklaşımın felsefeyi lanetlemek olduğudur, velakin bana öyle geliyor ki, o kendi de aynı hatadan suçludur ve doğrusu, bunun derhal anlaşılmamasının nedeni senin kadar bile uygun bir konumda bulunmamasıdır. Sen eylemin etkinlik alanında, felsefe ise refleksiyonun etkinlik alanında bulunur. Dolayısıyla insanın onu alıp uygulamalı alana götürmesiyle birlikte onun, kendini senin gibi ifade etmese dahi, seninle aynı yargıya varması gerekir. Sen antitezleri daha üst düzey bir çılgınlıkla dolayımlarsın, felsefe daha üst düzey bir bütünlükle dolayımlar. Sen yüzünü gelecek zamana dönersin, zira eylem aslen gelecekçidir; sen benim ya bunu ya da şunu yapabileceğimi söylersin ama hangisini seçersem seçeyim eşit ölçüde saçmadır, *ergo*[1] hiçbir şey yapmam. Felsefe yüzünü geçmiş zamana döner, yaşanmış olan tekmil dünya tarihine; o, söylemsel *moment*'lerin birbiriyle daha üst bir birlik altında nasıl bütünleştiğini gösterir ve sürekli dolayımlar ve dolayımlar. Buna karşılık bunlar bana hiç de sorduğum sorunun cevabı gibi gelmez; zira benim sorum gelecek zaman hakkındadır. Ama sen yine de bir şekilde cevap verirsin, cevabın saçma olsa dahi.

Şu halde, ben felsefenin haklı olduğunu, çelişki ilkesinin sahiden ortadan kalkmış olduğunu ya da filozofların onu her an fikir için daha üst bir birliğe yükselttiğini varsayıyorum diyelim. Ama bu her halükârda gelecek zaman için geçerli olamaz; zira çelişkileri dolayımlayabilmem için, onların ilk önce orada olması gerekir. Lakin çelişkiler mevcutsa, o zaman bir ya/ya da söz konusudur. Filozof şöyle der: Bu şimdiye kadar böyle süregeldi; ben de şöyle sorarım: Filozof olmak istemiyorsam, o zaman ne yapacağım? Zira olur da

---

57-63; *Jubiläumsausgabe,* I-XXVI (Stuttgart: 1927-40), IV, s. 535-51; *Hegel's Science of Logic* (New York, Humanities Press, 1969), s. 431-43, özellikle s. 433: "Contradiction resolves itself." [Çelişiklik kendiliğinden çözülür.] *Bkz. Hegel's Logic*, çev. William Wallace (Oxford: Oxford University Press, 1975), s. 174: Contradiction ... cancels itself. [Çelişiklik kendini lağveder.] –çn.

1 (Lat.) Bu nedenle, öyleyse, dolayısıyla –ed.n.

istersem, o zaman herhalde diğer filozoflar gibi geçmiş zamanı dolayımlamaya başlayacağımın elbette farkındayımdır. Bir kere bu, ne yapacağım şeklindeki sorumun cevabı değildir; bu dünyadan gelmiş geçmiş en parlak felsefi kafaya sahip olsam bile, oturup geçmişte kalanı izlemekten başka yapacağım bir şey daha vardır; kaldı ki ben bir kocayımdır, felsefi kafalı filan da değilimdir, ben ne yapacağımı öğrenmek üzere huşu içinde, bilime tapınanlara müracaat ederim. Ancak hiçbir cevap almam; zira filozoflar geçmişi dolayımlar ve geçmişin içindedir, filozof geçmişe öyle apar topar dalar ki, şairin bir sahaf hakkında dediği gibi, şimdinin içinde ondan geriye kala kala bir tek smokininin kuyrukları kalır. Bak işte, sen burada filozoflarla mutabıksındır. Mutabık olduğunuz şey hayatın durma noktasına geldiğidir. Filozof için dünya tarihi son bulmuştur ve o da dolayımlar. Çağımız gündeminin arz ettiği o, Hıristiyanlığı ve putperestliği dolayımlayabilen, tarihin devasa güçleriyle oyun oynayabilen ama olağan bir insana bu hayatta ne işi olduğunu söyleyemeyen ve zaten kendinin de ne işi olduğunu bilmeyen genç insanlar görmekten ibaret olan elim manzaranın nedeni budur. Sen pek gözde yargını ifadede çok verimlisindir de, ben burada bir tanesinin üzerinde durmak isterim, zira filozofunkiyle çarpıcı bir benzerlik gösterir, her ne kadar filozofun gerçek ya da göstermelik ciddiyeti onu, senin içinde keyif çattığın o mecburi tırmanışa[1] katılmaktan men etmek ister dahi olsa, bu böyledir. İnsan sana krala bir dilekçeye imza atmak isteyip istemediğini ya da bir anayasa ya da bir vergi tahsil yetkisi temenni edip etmediğini ya da şu veya bu hayırsever girişime katılmayı arzu edip etmediğini sorsa, sen şu cevabı verirsin: "Muhterem çağdaşlarım! Beni yanlış anlıyorsunuz, ben hiçbir suretle bir iştirakçı değilim, ben hariciyim, ben mini minnacık bir İspanyol İ'si gibi gibi hariçte duruyorum."

[1] *Kendini beğenmiş zihniyet* anlamında –çn.

Filozofun durumu da böyledir, o hariçtedir, dahil değildir, o oturur ve geçmişin şarkılarını dinleye dinleye ihtiyarlar, o dolayımın armonilerine kulak verir. Ben bilime hürmet ederim, ona tapınanlara hürmet ederim ama hayatın da kendi talepleri vardır ve ben, alışılmadık yeteneğe sahip bir tek dahi kafalının kendini tek taraflı olarak geçmişte kaybettiğini görecek olsam, nasıl bir yargıda bulunacağım ve onun akli yetisine karşı beslediğin hürmet hissinin yanı sıra, hakkında nasıl bir kanıya varacağım hususunda afallayıp kalsam da, zamanımızda hepsinin filozof kafalı olması olanaksız bir alay genç insanın, bu devrin gözde[1] felsefesinin ya da neredeyse ergenlik[2] felsefesi demekten kendimi alıkoyamayacağım bir felsefenin içinde kendini nasıl kaybettiğini görünce afallayıp kalmam.

Benim, kesin yetenek noksanlığından dolayı onu geri çevirmeyi gözü kesmeyen herkeste olduğu gibi, felsefeye karşı geçerli bir iddiam var. Ben bir kocayım, evlat sahibiyim. Şimdi kalkıp da onların namına, bu hayatta ne işleri olduğunu filozofa sorsam ne olur? Sen belki gülümsersin, felsefi gençlik bir aile babasına her halükârda dudak büker ve verecek hiçbir cevabı yoksa, ben bunun ona karşı berbat bir argüman olduğunu düşünürüm. Hayatın seyri yarıda kesilmişse, şimdiki nesil onu izleyerek geçinebilecek olsa da, bir sonraki nesil neyle geçinecektir? Aynısını izleyerek mi? Son nesil hiçbir şey başarmamıştır, dolayımlanacak hiçbir şey bırakmamıştır geride. Bak işte, burada da seni filozofla aynı kefeye koyabilir ve sizlere şöyle diyebilirim: Yine de en üstün olanı ıska geçiyorsunuz. Kocalık mevkim burada imdadıma yetişir, demek istediğimi daha iyi açıklamama yardımcı olur. Eğer bir koca mükemmel evlilik çocuksuz olanıdır demeye kalksa, filozoflarla aynı hatayı işlemiş olur. Mutlak olan havasına girer ve yine de her koca bunun asılsız ve çirkin olduğunu ve aslında bir

[1] (Dan.)*Yndling* –çn.

[2] (Dan.) *Yngling* –çn.

çocuk vasıtasıyla *moment* haline gelmesinin çok daha gerçek olduğunu hisseder.

Lakin belki de çoktan fazlaca ileri gitmiş, bir ölçüde bir filozof olmadığım, bir ölçüde de niyetim katiyetle, güncel bir fenomen üzerine seninle sohbet etmek değil, sana hoş görünmek, hoş görüldüğünü sana bütün yönleriyle hissettirebilmek için, üzerime vazife olmayan incelemelere burnumu sokmuş olabilirim.

Ama madem bu kadar ileriye gittim, o zaman yine de karşıtlıkların felsefi dolayımındaki mantıksal tutarlığın üzerine daha yakından eğilmek isterim. Burada diyeceğim şey ikna gücünden yoksun olacaksa, o zaman bir parça daha ciddiyet arz ediyor demektir ve bu da sadece burada ileri sürülmesi yüzündendir; benim herhangi bir felsefi itibar için yarışmak gibi bir amacım yok ama elbette ki, madem kalemi elime aldım, o zaman onunla da, genellikle daha başka ve daha iyi yollarla savunduğum şeyi savunmayı amaçlarım.

Bir sonraki zaman olduğu ne kadar gerçekse, bir ya/ya da olduğu da o kadar gerçektir. Filozofun içinde yaşadığı zaman tabii ki mutlak zaman değildir, bir *moment*'ten ibarettir ve bir felsefe kısırlaşırsa bu daima endişe verici bir durumdur, haddi zatında, bu onun için bir yüz karası addedilmelidir, tıpkı Şarkta kısırlığın yüz karası addedilmesi gibi. Velhasıl, zamanın kendisi *moment* haline gelirken, felsefe de zamanda bir *moment* haline gelir. Dolayısıyla zamanımız kendini sonraki bir zamana söylemsel bir *moment* olarak gösterir ve dolayısıyla da, sonraki bir zamanın filozofu zamanımızı yeniden dolayımlar ve iş bu tarzda sürer. Felsefe bir bakıma haklıdır ve zamanımızı mutlak zamanla birbirine karıştırmış olmasına tesadüfi bir hata gözüyle bakılır. Bununla birlikte, dolayım kategorisinin bu suretle kayda değer bir darbe aldığını, ve mutlak dolayımının ancak tarih sona erince mümkün olacağını, diğer bir deyişle, sistemin devam eden bir oluş süreci olduğunu sezinlemek yine de kolaydır. Ne var ki, felsefe mutlak bir dolayım olduğunun takdirini kendine

alıkoymuştur. Bu tabiatıyla onun için son derece önemlidir; zira insan dolayımlamaktan vazgeçerse, spekülasyondan da vazgeçmiş olur. Mamafih, bunu kabullenmek şüpheli bir konudur; zira insan dolayımı kabullenirse, o zaman hiçbir mutlak seçenek olmaz, öyle bir şey yoksa, o zaman da hiçbir mutlak ya/ya da yoktur. Güçlük budur; yine de sanıyorum ki, bu bir ölçüde de olsa, iki münferit alanın, yani düşünceninkinin ve özgürlüğünkinin, birbirine karıştırılmasından ileri gelir. Çelişki düşüncenin karşısında direnmez ve hemen onunla beraber daha üst bir birliğe atlar. Çelişki özgürlüğüm karşısında direnir; zira onu dışında tutuyordur. Ben *liberum arbitrium*'u[1] katiyen gerçek pozitif özgürlükle birbirine karıştırmam; zira bu bile kötü olana sonsuza kadar kendi dışında sahip olur, sadece küçük bir olasılık olsa bile. Kötü olanı gitgide özümseyerekten değil, gitgide dışlayaraktan mükemmelleşir, ancak dışlama dolayımın tamı tamına karşıtıdır. Bu suretle radikal kötülük olduğunu varsayacak kadar ileri gitmediğimi daha sonra göstereceğim.

Felsefenin gereğince iştigal ettiği alanlar esasen düşünceye özgü alanlar olan mantık, doğa ve de tarihtir. Burada gereklilik hüküm sürer, ve dolayım bu itibarla geçerliliğe sahiptir. Bunun mantık ve doğa açısından da böyle olduğunu elbette kimse inkâr etmeye yanaşmaz ama tarih açısından güçlük vardır; zira, denildiği üzere, burada özgürlük hüküm sürer. Lakin ben tarihin yanlış yorumlandığı ve güçlüğün de buradan ileri geldiği kanısındayım. Şöyle ki, tarih özgür bireyin özgür eylemlerinin ürünü olmaktan öte bir şeydir. Birey eylemde bulunur ama bu eylem tüm varoluşu taşıyan genel gidişata nüfuz eder. Eylemde bulunan, bundan ortaya ne çıkacağını gerçekte bilmez. Ancak özgür eylemleri, tabiri caizse, hazmeden ve onları sonsuz yasalarına kaynaştırıp bir bütün haline getiren bu daha üst seviyedeki şeylerin düzeni gereklidir ve bu gereklilik onun dünya tarihindeki devinimidir ve felsefenin dolayımdan, yani göreceli dolayımdan,

[1] (Lat.) Kayıtsızlık özgürlüğü –çn.

istifade etmesi bunun için gayet münasiptir. Dünya tarihine geçmiş bir şahsiyeti gözlemlerken,[1] Kutsal Kitap'ın, "Onu izleyecek" diyerek belirttiği[2] edimleriyle, onu tarihe mal eden edimleri arasında ayrım yapabilirim. Felsefenin, içsel edim denebilecek şeyle hiçbir alakası yoktur; lakin içsel edim özgürlüğün gerçek hayatıdır. Felsefe dışsal edimi gözlemler, buna karşılık, onu izole olarak görmez, dünya tarihi sürecine özümsenmiş ve değişime uğramış olarak görür. Bu süreç esas itibarıyla felsefenin konusudur ve o bunu gereklilik kategorisi altında gözlemler. Her şeyin farklı olabileceğine işaret etmek isteyen refleksiyonu kendinden uzak tutar ve dünya tarihini hiçbir surette bir ya/ya da sorusu yokmuş gibi gözlemler.

Başkasına olmasa da bana, bu gözleme bir alay saçma ve yersiz laf karışıyormuş gibi gelir; özellikle, tarihin ruhlarına eziyet çektirmek isteyen genç sihirbazların bana gülünç göründüğünü inkâr etmem ama zamanımızın teşhir ettiği üstün hünerlerin karşısında saygıyla yerlere kadar eğilirim. Demiş olduğum gibi, felsefe tarihi gereklilik kategorisi altında gözlemler, özgürlük kategorisi altında değil; zira dünya tarihi sürecine özgür dense de bu, doğanın düzenleyici sürecine özgür dendiği anlamdadır. Tarihsel süreç için hiçbir surette bir ya/ya da sorusu yoktur yine de eylemde bulunan insan için böyle bir soru olduğunu yadsımak herhalde hiçbir filozofun aklına bile gelmez. Bu da dolayısıyla felsefenin tarihi ve onun kahramanlarını gözlemlerkenki aldırmazlığı ve ödüncülüğünü izah eder, zira onları gereklilik kategorisi altında izlemektedir. Ve bu da yine dolayısıyla onun bir insanı eyleme geçirmekteki acizliğini; her şeyi durma noktasına getirme eğilimini açıklar; zira gerçekte, insanın zorunlu olarak eylemde bulunmasını öngörmektedir, ki bu bir çelişkidir.

---

[1] *Bkz.* Hegel, *Philosophie der Geschichte, Werke*, IX, s. 59-60; XI, s. 38.39; *Philosophy of History*, s. 29-30 –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Vahiy 14:13 . "Gökten bir ses işittim. 'Yaz! Bundan böyle Rabbe ait olarak ölenlere ne mutlu!' diyordu. Ruh, 'Evet' diyor, 'Uğraşlarından dinlenecekler. Çünkü yaptıkları onları izleyecek.'" –çn.

Bu açıdan, en aşağı birey bile bir çift varoluşa sahiptir. O da bir tarihe sahiptir ve bu sadece onun kendi özgür eylemlerinin bir ürünü değildir. Diğer taraftan, içsel edim ona aittir ve sonsuza kadar ona ait olacaktır; tarih ya da dünya tarihi bunu ondan alamaz ve bu o bireyi ya neşeye ya da mutsuzluğa götürür. Bu dünyada mutlak bir ya/ya da hüküm sürer ama felsefenin bu dünyayla bir alakası yoktur; geride kalmış hareketli bir hayatı anımsayan yaşlı bir adam tahayyül etsem, o bunun fikren bir dolayımına da sahiptir; zira onun tarihi zamanınkiyle iç içe geçmiştir ama yüreğinin derinliklerinde hiçbir dolayıma sahip değildir. Seçim yaptığında ayrışmış olan bir ya/ya da, orada hâlâ devamlı ayrı halindedir. Bir dolayım söz konusu olacaksa, o zaman bunun pişmanlık olduğu söylenebilirdi; ancak pişmanlığın dolayımla uzaktan yakından bir alakası yoktur, o dolayımlanacak olana hevesle bakmaz, öfkesi onu yiyip bitirir ama bu tıpkı dışlanmayı, dolayımın karşıtını andırır. Ayrıca burada benim, pişmanlığın gerçekliğini savunurken, bir radikal kötülük olduğunu varsaymadığım da belli olur; çünkü pişmanlık tabiatıyla bir uzlaşma göstergesidir; çünkü aynı zamanda da bir mutlak uzlaşmazlık göstergesidir.

Ancak bütün bunları belki sen de bana tercih edersin; sen ki, filozoflarla birçok bakımdan işbirliği yaparsın, yalnız tabii ki onları maskara etmeyi kendine vazife sayman haricinde; belki de benim, bir koca olarak, bununla memnun olabileceğimi ve ev idaresinde bundan yararlanabileceğimi düşünüyorsun. Doğruyu söylemek gerekirse, benim daha fazlasına ihtiyacım yok ama yine de hangi yaşamın daha üstün olduğunu bilebilmek isterdim, filozofunkinin mi yoksa özgür adamınkinin mı? Eğer ki filozof sadece bir filozofsa, özgürlüğün huzurlu ve mutlu yaşamını bilmeksizin felsefeye dalıp gitmiş biriyse, o zaman çok mühim bir hususu ıska geçer, dünyaları kazanır ve kendisini kaybeder; bu, özgürlük için yaşayan birinin başına katiyen gelemez, her ne kadar o da fazlasıyla kaybetmiş dahi olsa.

Özgürlük için savaşmam (kısmen şimdi bu mektupta; kısmen ve öncelikle de kendi içimde) bunun içindir, gelecekteki zaman için, ya/ya da için. O, bu dünyada sevdiklerime arkamda bırakmayı amaçladığım hazinedir. Evet hatta, küçücük oğlum şu sıralar beni doğru dürüst anlayabilecek yaşta olsaydı ve son saatim gelmiş olsaydı, ona şöyle derdim: Sana bir servet bırakmıyorum, bir ad ve şan şeref bırakmıyorum ama seni tüm dünyadan da zengin kılabilecek hazinenin nerede gömülü olduğunu biliyorum, ve bu hazine sana ait ve senin bana bunun için, her şeyi bir insana borçlu olmakla ruhunu zedelemeyeceğim[1] için teşekkür etmen gerekmiyor; bu hazine senin iç varlığında yatıyor: Bir insanı meleklerden de üstün kılan, bir ya/ya da var.[2]

Bu gözlemi burada kesmek istiyorum. Seni galiba tatmin etmiyor, haris gözlerin onu daha sen doymadan yalayıp yutuyor ama bu en son doyanın gözler olmasından ileri geliyor, özellikle de insan, tıpkı senin gibi, aç değil de, hiç dinmeyen bir göz tutkusundan[3] mustaripse.

Benim ya/ya da'mda öne çıkmış olan, etik olandır. Dolayısıyla bir şeyin seçimi henüz söz konusu değildir, seçilmiş olanın gerçekliği henüz söz konusu değildir, lakin seçim yapma gerçekliği söz konusudur.[4] Zaten belirleyici olan da budur ve ben bunu senin gözlerinin önüne serebilmeye çabalıyorum. Bir insan diğerine bu noktaya kadar yardımcı olabilir; oraya varınca bir insanın diğeri için taşıyabildiği anlam ve önem daha bir ikincilleşir. Bir önceki mektubumda, sevmiş olmanın bir insanın benliğine bir daha asla tümüyle kaybolmayacak bir harmoni kattığına işaret etmiştim; şimdi de şunu demek isterim; seçmiş olmak bir insanın benliğine bir daha asla tümüyle kaybolmayacak bir vakar, sessiz bir asalet katar.

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 16:26 –çn.

2 *Bkz.* Kutsal Kitap, İbraniler 1:4 –çn.

3 *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Yuhanna 2:15-17 –çn.

4 *Bkz. Ya/Ya da*, s. 70 –çn.

Dünya tarihinden şu veya bu olağandışı şahsiyetle yüz yüze durmuş olmalarına olağanüstü önem veren bir sürü insan vardır. O izlenimi asla unutmazlar, o izlenim onların ruhuna, benliklerini asilleştiren ideal bir imaj kazandırmıştır, lakin o an ne kadar anlamlı olursa olsun, seçim ânının yanında hiç kalır. Kişinin etrafındaki her şey yıldızlı bir geceye has vakar ve ihtişamla sessizliğe gömülünce, ruh tüm dünyada bir başına kalınca, tam karşısında mükemmel bir insan belirmez, bizzat sonsuz kudret belirir, o zaman gökler sanki birbirinden ayrılır ve benlik kendini seçer ya da daha doğrusu, kendini teslim alır. O zaman ruh en yüce olanı, hiçbir fani gözün göremediğini[1] ve asla unutulamayacak olanı görmüş olur; o zaman da kişilik aklını ve ruhunu ilelebet asil kılan şövalyelik nişanını teslim alır. Öncekinden farklı biri olmaz, kendisi olur; ama bilinci pekişir ve o kendisi olur. Tıpkı dünyanın tüm hazinelerinin varisi olsa dahi, reşit olana dek onlara sahip olamayan biri gibi,[2] en zengin kişilik de kendini seçene kadar bir hiçtir ve diğer taraftan, fakirlerin fakiri denebilecek bir şahsiyet bile bizzat kendini seçince her şeydir; zira büyük olan şu veya bu olmak değildir; kendisi olmaktır ve her insan isterse bunu olabilir.

Bir şeyin seçiminin bir bakıma söz konusu olmadığının, diğer tarafta açığa çıkanın estetik olan, yani kayıtsızlık olmasından belli olduğunu sen de haliyle görüyorsundur. Ve yine de bir seçim söz konusudur, hem de mutlak bir seçim; zira insan ancak mutlak olarak seçtiğinde etik olanı seçebilir. Velhasıl, mutlak seçimle birlikte etik sabitlenmiş olur; ama bundan asla estetiğin devre dışı bırakıldığı sonucu çıkmaz. Etik olanda, kişilik kendi içinde merkezleşmiştir, dolayısıyla estetik mutlak surette hariç tutulmuştur veya-

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Korintliler 2:9. "Yazılmış olduğu gibi, Tanrı'nın kendisini sevenler için hazırladıklarını hiçbir göz görmedi, hiçbir kulak duymadı, hiçbir insan yüreği kavramadı." –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Galatyalılar 4:1-2. "Şunu demek istiyorum: Mirasçı her şeyin sahibiyse de, çocuk olduğu sürece köleden farksızdır.Babasının belirlediği zamana dek vasilerin, vekillerin gözetimi altındadır." –çn.

hut mutlak olarak dışta bırakılmıştır ama göreceli olarak devamlı geride durur. Kişilik kendini seçerken etik tarzda seçer ve estetiği mutlak olarak hariçte bırakır ama yine de kendini seçtiği ve kendini seçmekle bir başka varlığa dönüşmeyip kendisi olarak kaldığı için, tüm estetik kendi göreceliliğine geri döner.

Dolayısıyla benim ileri sürdüğüm ya/ya da belli bir açıdan mutlaktır; zira seçip seçmemek arasındadır. Ama seçim mutlak bir seçim olduğuna göre, o zaman ya/ya da da mutlaktır, başka bir anlamda, mutlak ya/ya da ancak seçim yapılınca ilk olarak devreye girecektir; zira şimdi iyiyle kötü arasındaki seçim meydana çıkmıştır. Ama ben şimdi burada, ilk seçimle sabitlenmiş olan seçim üzerinde durmayacağım, benim tek istediğim seni seçim zorunluluğunun baş gösterdiği noktaya doğru sürüklemek ve akabinde varoluşu etik etkenler gereğince incelemek. Ben formel, soyut bir özgürlüğe meraklı etikçi bilgiçlerden değilim; seçim bir kere saptandı mı, tüm estetik geri döner ve varoluş ancak bu suretle güzelleşir ve o zaman, bir insanın ruhunu kurtarmayı ve dünyaları kazanmayı, dünyayı onu kötüye kullanmadan kullanmayı bir tek yoldan başarabildiğini sen de göreceksindir.

Lakin, estetik olarak yaşamak nedir ve etik olarak yaşamak nedir? Bir insanda estetik olan nedir, etik olan nedir? Bunu şöyle cevaplamak isterim: Bir insanda estetik olan, doğal ve dolayımsız olarak neyse o olmaktır; etik olan, insan ne olacaksa bunu ne yolla olduğudur. Kendindeki estetik olan içinde ve ona binaen ve ondan dolayı ve onun için yaşayan kimse estetik tarzda yaşıyor demektir.

Burada niyetim, o malum estetik kategorisine giren bir sürü şeyi uzun uzadıya kurcalamak değil. Estetik tarzda yaşamanın ne olduğuna dair sana ders vermek istemek de bana gereksiz bir mesele gibi görünüyor, sen zaten orada öyle fevkalade bir ustalıkla uygulama yapmış birisin ki, benim olsa olsa senin yardımına ihtiyacım olabilir. Ancak biz seni, hayatının gerçekten ait olduğu noktaya ulaştırmaya çaba-

larken, ben birkaç evrenin üzerinden yine de kısaca geçmek isterim, zira senin, o pek bayıldığın kaçamaklarından biriyle elimden vakitsizce kayıp gitmemen benim için önem taşıyor. Ayrıca, estetik tarzda yaşamanın ne olduğu hususunda sana vereceğim çok ders olduğundan şüphe etmiyorum. Estetik olarak yaşamak isteyen herkesi, en güvenilir rehber olarak aslında sana yönlendirmek istesem de, estetik olarak yaşamanın daha üst bir anlamda ne olduğunu iyice kavramak isteyenleri sana yönlendirmem; zira sen tam da o tarza meyilli olduğun için, onlara bu hususta ders veremezsin; bunu onlara ancak ya daha üst bir basamakta duran biri ya da etik olarak yaşayan biri açıklayabilirdi. Belki de bir anlığına beni gücendirmek isteyebilir, benim de etik tarzda yaşamanın ne olduğuna dair güvenilir bir izahat veremeyecek olduğumu söylerdin, zira ben de ona meyilliydim. Lakin bu bana fazladan bir bilgi verme vesilesi yaratırdı. Estetik olarak yaşayan birinin daha üst bir anlamda öğretecek hiçbir şeyi olmamasının nedeni mütemadiyen ânı yaşıyor olmasıdır, dolayısıyla bu kişi mütemadiyen belli bir görecelilik dahilinde, belli bir sınır içinde bilgilidir. Estetik olarak yaşamak için, böyle bir yaşam en yüksek noktasındayken, türlü çeşitli zihinsel yetenekler de gerekebileceğini, hatta bunların olağandışı ölçüde gelişmiş de olabileceğini yadsımak gibi bir niyetim hiç yok ama yine de elleri ayakları bağlıdır ve şeffaflıktan yoksundurlar. Örneğin, insandan çok daha keskin, çok daha güçlü duyulara sahip olan hayvan türlerine sık rastlanır ama onlar hayvani içgüdülerine bağımlıdır.

Seni örnek göstermek istiyorum. Sendeki mükemmel zihinsel yetenekleri asla inkâr etmemişimdir, onları kötüye kullandığını sık sık başına kakışımdan bunu sen de anlamışsındır. Sen nüktedansındır, ironiksindir, gözlemcisindir, mantıkçısındır, zevk almada deneyimlisindir, sen ânın çetelesini tutmayı bilirsin, sen, durumuna göre, hassassındır, kalpsizsindir; ama tüm bu süreçte sen mütemadiyen sadece andasındır ve hayatın bu nedenle çözünüp dağılır,

ve bunu açıklamak senin için imkânsızdır. Şu halde birisi zevk alma sanatını öğrenmek istiyorsa, o zaman sana gelmesi gayet doğrudur; lakin senin hayatını anlamak istiyorsa, o zaman yanlış kişiye yönelmiştir. Senin zihinsel yeteneklerinin hiçbiri bende olmasa dahi bu kimsenin, aradığı şeyi bende bulabilmesi belki yine de daha muhtemel olurdu. Senin elin kolun bağlı ve tabiri caizse, kendini oradan koparıp alacak vaktin yok; benim ne estetik olan, ne etik olan hakkındaki yargımda elim kolum bağlı, zira ben etik olandayken ânın üzerinde yükselirim, özgürlük içindeyim ama insanın özgürlük içinde olmakla, elinin kolunun bağlı olması bir çelişkidir.

Her insan, ne kadar beceriksiz yaradılışlı olursa olsun, hayattaki pozisyonu ne kadar önemsiz olursa olsun, kendine bir hayat görüşü ve hayatın anlamı ve amacı hakkında bir fikir oluşturmaya doğal bir ihtiyaç duyar. Estetik olarak yaşayan için de bu böyledir, ve her devirde ve münferit evrelerde genel itibarıyla duyulan laf şudur: Bir insan hayattan tat almalıdır. Bu tabiatıyla zevk anlayışındaki farklılıklara bağlı olarak epey çeşitlilik gösterse dahi, insanın hayattan tat alması gerektiği ifadesinde herkes hemfikirdir. *Lakin hayattan tat almak istediğini söyleyen kimse daima bir şart öne koşar, bu ya bireyin dışındadır ya da bireyden dolayı orada olmayacak şekilde bireyin içindedir.* Bu noktayı koyarken senden istirhamım, cümledeki sözcüklere bir parça bağlı kalman olacak, zira büyük bir özen ve gayretle seçilmişlerdir.

Gel şimdi de, senin bulunduğun yere varabilmek açısından, şu evrelere kısaca bir göz gezdirelim. Sen belki de, "estetik tarzda yaşamak" şeklindeki o yaygın tabiri ağzıma aldım diye bana zaten bir parça sinirlenmişsindir ama yine de bunun doğruluğunu inkâr etmekte zorlanırsın. Senin, hayattan tat almasını bilmiyorlar diye milleti alaya aldığına insan sıkça kulak misafiri olur, diğer taraftan sen, kendin bunu sıfırdan başlayarak öğrenmiş olduğunu sanırsın. Onların bun-

dan anlamıyor olması mümkündür ama yine de sadece ifade üzerinde seninle hemfikirdirler. Belki sen şimdi, normalde mideni bulandıran insanlarla bu fikirle aynı çuvala girme raddesine geleceğini hissediyorsun. Belki de sana bir sanatçı gibi davranma centilmenliği göstermemi ve bu hayatta sana zaten yeterince baş belası olan ve hiçbir şey paylaşmayı asla dilemediğin şarlatanları sessizlikle geçiştirmem gerektiğini düşünüyorsun. Gel gör ki, benim sana bir yardımım olamaz çünkü onlarla aranda ortak olan bir şey var, ve de önemli bir şey – yani, hayat görüşü ve seni onlardan farklı kılan şey in benim gözümde bir önemi yok. Sana gülmeden edemiyorum; anlayacağın, genç dostum, senin peşini bırakmayan bir bela var: kabullenmeye hiç niyetin olmasa da edindiğin bir yığın sanat yoldaşı. Beş paralık ve basit bir çevreye düşme riski içindesin, ki sen o kadar seçkinsindir. Her bir ayyaşla ya da her bir av düşkünüyle hayat görüşü paylaşmanın tatsız olması gerektiğini inkâr etmem. Zaten sanırım bu kesinlikle söz konusu da olmaz; zira sen estetik etkinlik alanının bir ölçüde ötesinde bulunuyorsun, ki bunu daha sonra göstereceğim.

Estetik olanın içindeki farklılıklar ne kadar büyük olursa olsun, bütün evreler birbiriyle temel bir benzerlik taşır: Tin, tin olarak nitelenmemiştir, dolayımsız olarak nitelenmiştir. Farklılıklar olağanüstü olabilir, en su katılmadık yavanlıktan en üst derece dehaya kadar ama dehanın kendini açıkça ortaya koyduğu evrede bile tin, tin olarak değil, yetenek olarak nitelenmiştir.

Şimdi, her bir evreye ayrı ayrı kısaca işaret etmek ve sadece, şu veya bu şekilde senin için uygun olabilecek olanların, ya da senin kendi üzerinde uygulayabileceğin hale getirmeni temenni edebildiklerimin üzerinde durmak istiyorum. Kişilik dolayımsız olarak nitelenmiştir – tinsel olarak değil, fiziksel olarak. Burada sağlığın en değerli nimet olduğunu, her şeyin onun etrafında döndüğünü öğreten bir hayat görüşüne sahip oluruz. Aynı hayat görüşü şu ifadeyle daha şiirsel bir format

kazanır: Güzellik en üstündür. Lakin güzellik çok narin bir nimettir ve dolayısıyla bu hayat görüşünün yerine getirildiği nispeten ender görülür. Kısacık bir süre için güzelliğine göğüs geren bir genç kıza ya da bir delikanlıya sık sık rastlanır da, ona çabucak aldanırlar. Ancak bir keresinde büyük bir şans eseri, yerine getirildiğini gördüğümü hatırlıyorum. Öğrencilik günlerimde ara sıra bir kontun taşradaki konutunda tatil yapardım. Kont gençliğinde diplomatik kademede görev yapmış biriydi, artık yaşlanmıştı ve malikânesinde sessiz sedasız bir taşra hayatı yaşıyordu. Gençliğinde olağanüstü hoş bir kadın olan kontes şimdi ileri yaşında bile o güne kadar görmüş olduğum kadınların en güzeliydi. Kont da gençlik günlerinde yakışıklılığıyla kadınlar arasında epey bahtiyarlık yaymış bir zattı; bu yakışıklı teşrifatçı,[1] saray erkânının hâlâ hatırındaydı. Yaşlılık onu bozmamıştı ve asil, yapmacıksız seçkin bir vakar onu şimdi daha da güzelleştiriyordu. Onları gençlik günlerinden hatırlayanlar, daha önce onlar kadar güzel bir çift görmemiş olduklarına dair yemin ediyordu ve onları sadece yaşlılık günlerinde tanıma bahtiyarlığına ermiş olan ben bunu gayet güvenilir buluyordum; zira bir insanın görüp görebileceği en güzel çiftiler. Kontes de kont kadar görgülü ve bilgiliydi ve yine de onun hayat görüşü, tüm ülkenin en güzel çifti oldukları fikrinde yoğunlaşıyordu.

Beni buna ikna eden bir vakayı hâlâ capcanlı hatırlıyorum. Bir pazar sabahıydı; malikânenin civarındaki kilisede küçük bir kutlama düzenlenmişti. Kontes kendini pek iyi hissetmediği için katılmayı gözü kesmemişti ama kont sabah erkenden, üzerinde merasim üniforması, göğsünde nişanları, tüm haşmetiyle kiliseye yollandı. Büyük salonun pencereleri kiliseye doğru uzanan ağaçlıklı yola bakıyordu. Kontes pencerelerden birinin önünde durmuştu; üzerindeki zarif sabahlıkla gerçekten alımlıydı. Sıhhatini sormuş ve ertesi gün yapılacak yat turu üzerine tam sohbete girmiştim

[1] (Dan.) *Kammerjunker*. Danimarka sarayında 1500-1947 dönemine has bir saray görevi –çn.

ki, kont yolun aşağısında belirdi. Kontes suskunlaştı, her zamankinden daha güzelleşti, yüzü hüzünlenir gibi oldu, kont şimdi onu pencerede görebilecek kadar yaklaşmıştı, kontes ona zarif ve vakur bir öpücük yolladı ve sonra bana döndü ve dedi ki: "Wilhelm, sevgili dostum, söyle lütfen, Ditlev'im bütün krallığın en güzel erkeği değil mi? Evet, yürürken biraz bir tarafa çekiyor, bunu elbette görüyorum da, ben onun yanında yürürken bunu başka hiç kimse göremez, biz yine de birlikte yürürken bütün ülkenin hâlâ en güzel çiftiyiz." On altı yaşındaki hiçbir küçük bir genç kız bile, canım nişanlısına, o yakışıklı teşrifatçıya şu an karşımda duran, majestelerinin çoktan karta kaçmış babaç teşrifatçıya olduğundan daha fazla hayran olamazdı.

Her iki hayat görüşü de insanın hayattan tat alması gerektiğinde hemfikirdir ve koşulu, bizzat kişi tarafından konmuş olarak, o kişinin içinde yatar.

Yolumuza devam ediyoruz. Hayattan zevk alınması gerektiğini öğreten ama bunun koşulunu kişinin dışına yerleştiren hayat görüşleriyle karşılaşıyoruz. Bu zenginlik, şan, şöhretini hayatın misyonu ve özü haline getiren her hayat görüşü için geçerlidir. Burada sevdalanmanın belli bir türünden de bahsetmek isterim. Şayet tüm benliğiyle âşık bir genç kız tahayyül edersem, gözlerini sevdiğinden başka hiçbir şey okşamayan, benliğinde sevdiğinden başka hiçbir düşünceye yer olmayan, kalbinde sevdiğine ait olmadan hiçbir şevk duygusu uyanmayan, ne gökte ne yerde hiç ama hiçbir şeyin sevdiği olmadan anlam taşımadığı bir genç kız, işte o zaman, koşulu bireyin dışında yatan bir estetik hayat görüşü elde ederiz. Sen tabii ki bu şekilde sevmeyi aptallık sayarsın; bunun yalnız romanlarda olduğunu düşünürsün. Ancak şu kadarının kesin olduğu düşünülebilir; böyle bir aşk birçoklarının gözüne fevkalade gelirdi. Bunu niçin onaylamadığımı sana daha sonra açıklayacağım.

Yolumuza devam ediyoruz. Hayattan zevk alınması gerektiğini öğreten, ama bunun koşulunu, bizzat kişi tarafın-

dan konmamış olarak, o kişinin içine yerleştiren hayat görüşleriyle karşılaşıyoruz. Kişilik burada genellikle yetenek olarak tanımlanır. Bu pratik yetenektir, ticari yetenektir, matematiksel yetenektir, edebi yetenektir, sanatsal yetenektir, felsefi yetenektir. Hayattan tatmin olmayı, tat almayı bu yeteneğin gelişiminde aramak gerekir. İnsan belki yeteneğin dolayımsızlığında durup kalmaz, onu her bakımdan eğitir yetiştirir, lakin hayattan tatmin olmanın koşulu yeteneğin kendisidir, ancak bu kişinin kendinin koymadığı bir koşuldur. Bu hayat görüşündeki insanlar çoğunlukla bitmez tükenmez faaliyetlerinden dolayı sana devamlı alay konusu olanlar arasındadır. Sen kendin estetik tarzda yaşadığını düşünürsün ve onların da öyle yaptığını hiçbir zaman kabullenmek istemezsin. Senin hayattan tat alma hususunda farklı bir görüşün olduğu kesindir ama esas olan bu değildir, esas olan insanın hayattan tat almak istemesidir. Senin hayatın onlarınkinden katbekat daha seçkindir ama onlarınki seninkinden katbekat da daha masumdur.

Bu hayat görüşlerinin tümü, estetik olmaları açısından ortak bir yana sahip olduğu kadar, belli bir birlik, belli bir tutarlılık içinde olmaları açısından da birbirini andırır, ki bu her şeyin çevresinde döndüğü tek belirli şeydir. Hayatlarını üzerine inşa ettikleri şey başlı başına basittir ve dolayısıyla bu hayat görüşü, hayatlarını başlı başına çoklu ve çeşitli olan üzerine inşa etmiş olanlarınki gibi dağılmaz.

Şimdi üzerinde biraz daha uzun duracağım hayat görüşünde durum böyledir. Bu görüş şunu öğretir: Hayattan tat al ve bunu şöyle açıklar: Arzun için yaşa. Arzu başlı başına bir çeşitliliktir ve dolayısıyla insan bu hayatın sınırsız bir çeşitlilik içinde dağıldığını rahatça görür, tabii tikel bireyin içindeki arzu çocukluktan itibaren bir tek tutkuya takılıp kalmadığı takdirde, ki o zaman insanın buna bir yatkınlık, bir zaaf diyeceği gelir, örneğin, balık tutma ya da ava çıkma ya da at beslemek vs gibi. Velev ki bu hayat görüşü bir çeşitlilik içinde dağılırsa, bunun refleksiyon alanı içinde bulun-

duğu rahatça görülür; lakin bu refleksiyon daima sınırlı bir refleksiyondan ibarettir ve birey kendi dolayımsızlığı içinde aynen kalır. Bizatihi arzunun içinde, birey dolayımsızdır ve bu arzu her ne kadar rafine ya da sofistike dahi olsa, ne kadar sinsi dahi olsa, birey yine de oradayken dolayımsızdır; zevkin içindeykense, birey andadır ve birey bu açıdan ne kadar çoklu ve çeşitli olsa da, mütemadiyen dolayımsızdır, çünkü andadır.

Arzusunu tatmin etmek için yaşamak bu itibarla hayatın çok seçkin bir iştir ve neyse ki onun tam olarak yerine getirildiği nadiren görülür, zira fani hayatın meşakkatleri insanın başına düşünecek başka şeyler çıkarır. Bu böyle olmamış olsaydı hiç şüphem yok ki bu berbat oyuna yeterince sık tanık olurduk, zira şu kadarı kesindir, yavan hayattan bunaldıklarından yakınanların sesi kulağımıza yeterince sık gelse de, bu maalesef genel olarak tutkunun bir insanı içine savurabildiği onca azgınlığın içinde kendilerinden geçmek istediklerinden başka bir anlama gelmez. Bu görüşün tatbik edilebilmesi için, kişinin dışsal koşulların bir çeşitliliğine sahip olması gerekir ki bu şans ya da daha doğrusu şanssızlık bir insana nadiren nasip olur, onca şanssızlık; zira şu muhakkaktır; şans lütufkâr tanrılardan değil gazaplı tanrılardan gelir.

Bu hayat görüşünün öyle hatırı sayılır ölçüde tatbik edildiği daha bir nadiren görülür; ne var ki, işi biraz şarlatanlığa vuranlar o kadar nadiren görülmez ve koşullar kalktı mı da, o koşullar bir kendi ellerinde olsaydı, o zaman bu hayatta arzu ettikleri bahtiyarlığa ve sevince ulaşmaları muhakkak olurdu diye düşünürler. Ama yine de tarihte bunun bir iki örneğine rastlanır; ve böyle de olsa, bu hayat görüşünün, her şey ondan yana olunca, insanı nereye götürdüğünü iyice anlamanın yararlı olduğuna inandığımdan, burada tarihi bir şahsiyeti ele almak istiyorum, ve bu amaç için de, o kudretli adamı, tüm dünyanın baş eğdiği, tutkunluğun yardımsever elçilerinden oluşan muazzam bir kalabalığın etrafından hiç

eksik olmadığı o saltanatlı imparator *Neron*'u seçtim. Sen bir keresinde o alışıldık gözükaralığınla, Truva yangını hakkında fikir sahibi olmak için Roma'yı yakıp kül etti diye Neron'un kınanamayacağını söylemiştin[1] ama burada sorulması gereken şey, onun hakikaten bundan tat almaya yetecek hünere sahibi olup olmadığıdır.

Herhangi bir düşünceye asla yol vermemek, ondan asla dehşete kapılmamak senin saltanatlı tutkularından biridir. Bu amaç için insana saray muhafızları, altın ve gümüş, dünyanın tüm hazinesi gerekmez, insan bunda bir başına olabilir ve hiç sesini çıkarmadan kararını verebilir, bu yüzden daha akıllıcadır ama daha az berbat değildir. Senin niyetin herhalde Neron'un savunuculuğunu yapmak değildi ve yine de insanın bakışlarını onun ne yaptığına değil de ne şekilde yaptığına dikmesi bir çeşit savunma içerir. Ancak bu düşüncedeki gözükaralığın genç insanlarda sık sık rastlanan bir şey olduğunu da iyi bilirim, onlara böyle anlarda, tabir caizse, dünyanın kaç bucak olduğunu öğretir ve o zaman da onlar aşka gelmeye rahatça özendirilir, özellikle de başkaları buna kulak misafiri oluyorsa. Çok iyi biliyorum ki sen de benim ve her insanın, hatta bizzat Neron'un bile böylesi bir vahşilik karşısında korkudan sineceğini bilirsin ve ben yine de hiçbir insana kendine kelimenin tam anlamıyla bir Neron olmamasına yetecek kadar güç atfetmesini asla öğütlemem.

Haddi zatında, ben Neron'un doğasını tanımlanmak için, kendi fikrimce, bunu oluşturan şeyden söz ettiğimde, bu belki sana bu bağlamda fazlasıyla ılımlı bir laf gibi gelebilir ve yine de ben, her ne kadar, bir başka anlamda, hiçbir insan hakkında asla yargıda bulunmasam dahi, hiç de ılımlı bir yargıç değilimdir. Sen gel benim dediğime inan, benim ettiğim laf aşırı ılımlı değildir, doğrudur ama aynı zamanda böyle bir hatanın bir insanın ne kadar yakınında olduğunu da gösterebilir, hatta denebilir ki hayatı boyunca çocuk kalmayan her insan için, bu cehennem azabını belli belirsiz

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 382 –çn.

de olsa hisseder gibi olduğu bir an gelir. Neron'un tabiatı bunalımdı. Bunalımda olmak günümüzde pek bir marifet haline geldi; bu kelimeyi bu fazla ılımlı bulmana kafam bir bakıma eriyor; ben bunalımı büyük günahlardan sayan eski bir kilise öğretisine bağlıyımdır. Eğer haklıysam, bu senin için muhakkak çok nahoş bir bilgi olur, zira hayata bakışını tepe taklak eder. İhtiyatı elden bırakmamak açısından burada derhal belirtmem gerekir ki bir insan keder ve üzüntü içinde bulunabilir, hatta bu öyle derin olabilir ki ömrü boyunca kişinin peşini bırakmaz ve bu aynı zamanda güzel ve doğru da olabilir ama bir insan sadece kendi hataları yüzünden bunalıma girebilir.

Şimdi yine şu saltanatlı duyumcuyu düşünüyorum. Ama onu sadece tahtına çıkarkenki, etrafı *lictor*'larıyla[1] çevrili olarak divan kuruluna yollanırkenki haliyle düşünmüyorum, onu asıl ilk önce, tutkularını tatmine yollanırken düşünüyorum, yağma seferlerine zemin hazırlayabilsinler diye. Onu daha yaşlı düşünüyorum, gençliği geride kalmış, basiretsizliği ona sırt çevirmiş ve o, düşünülebilir her tutkuya aşina olalı, doyalı çok olmuş. Ancak hayatı ne kadar yozlaşmış olsa dahi, yine de onun ruhunu olgunlaştırmıştır ve o, dünyayı ne kadar tanıyıp bilse de, ne kadar tecrübesi olsa da, hâlâ bir çocuktur, hâlâ bir delikanlıdır. Tinin dolayımsızlığı bir ilerleme kaydedemez ve yine de bir ilerlemeye gerek duyar, daha yüksek bir varoluş formuna gerek duyar. Ama bu bir olursa, o zaman tahtının görkeminin, kudret ve nüfuzunun söneceği bir an gelecektir ve onun bunun için cesareti yoktur. Ve o tutkuya sarılır, dünyanın dirayeti ona yeni tutkular tasarlamalıdır, zira o sadece tutku ânındayken huzur bulur ve o an bittiğinde, tokluktan zor nefes almaktadır. Tin devamlı olarak ilerlemek ister ama ilerleme noktasına kadar ulaşamaz; devamlı aldatılır ve o, ilerlemeye tutku-

[1] Roma döneminde üst düzey saray erkanının güvenliğini sağlamaktan sorumlu koruma, fedai, asayiş görevlisini denebilecek bir sivil hizmet sınıfı –çn.

nun doyumunu sunmak ister. O zaman içindeki tin kapkara bir bulut gibi bir araya toplanıp kümelenir, öfkesi ruhunun üzerine kuluçkaya yatar gibi yerleşir ve zevk ânında bile kesilmeyen bir kaygı haline gelir. Yani senin anlayacağın, onun gözleri bu yüzden kimselerin bakmaya dayanamayacağı kadar karadır, bakışlarında bu yüzden şimşekler çakar ve içe kaygı salar, zira ruh, o gözlerin arkasında kasvetli bir zifiri karanlık gibi uzanır. Buna saltanatlı bakış denir ve tüm dünya onun karşısında titrer ve yine de onun içsel varlığı kaygıdır. Ona onun alışık olduğundan farklı bakan bir çocuk, olağan bir bakış onu dehşete düşürebilir; o kişi sanki ona sahipmiş gibi gelir; zira tin onun içinden çıkmak, kendini belli etmek ister, ona onun bilincinde sahip olmak ister ama o bunu yapamaz ve ruhu kendi içine sıkışıp kalır ve taze öfke biriktirir. Kendine sahip değildir; sadece dünya karşısında sarsıldığında sakinleşir, zira o zaman ona el koymayı gözü kesecek hiç kimse olmaz. İnsanlar için duyulan bu kaygının Neron'un bu tür kişiliklerle ortak yanı olması bundandır. Büyülenmiş gibidir, kendi içinde özgür değildir ve bunun içindir ki her bakış ona onu kendine bağlamak istermiş gibi gelir. O, Roma'nın imparatoru, en sefil bir esirin bakışından korkuya kapılabilir. Böyle bir bakış ona meydan okur, gözleriyle ona böyle bakmayı gözü kesen insanı silip süpürür. İmparatorun yanı başında tabansız bir alçak durmaktadır, bu vahşi bakışı algılar, ve o insan artık yoktur.

Ancak Neron'un vicdanı cinayet açısından rahattır ama tinin yeni bir kaygısı vardır. Sadece arzu ânında dikkati dağılıp oyalanabilir. Roma'nın yarısını yakıp kül eder ama ıstırabı aynıdır. Bir süre sonra bu tür şeyler ona keyif vermez olur. Daha yüksek bir tutku vardır ve insanları kaygılandırmak ister. Kendine bir muammadır ve kaygı onun tabiatıdır; şimdi herkese bir muamma olmak ve onların kaygısıyla mest olmak ister. Kimselerin anlayamadığı o saltanatlı tebessümü bundandır. Onun tahtına yaklaşırlar, o da onlara dostça gülümser ve yine de onlar korkunç bir kaygıya kapılır, belki

de bu tebessüm onların ölüm fermanıdır, belki de yer yarılacak ve onlar uçurumun içine yuvarlanacaktır. Bir kadın onun tahtına yaklaşır, o da kadına bağışlayıcı tarzda gülümser ve yine de kadın kaygıdan adeta bitkin düşer, belki bu tebessüm onu zaten çoktan Neron'un şehvetinin kurbanı yapmıştır. Ve kadının bu kaygısı onu eğlendirir. O etkilemek istemez, o kaygı vermek ister. O imparatorlara layık asaleti içinde övünçle sahneye çıkmaz, zayıfça, acizce, gölge gibi içeri süzülür, zira bu güçsüzlük daha bir tedirginlik yaratır. Ölüm döşeğindeki bir adam gibi görünür, aldığı nefesler bitkindir ve yine de o Roma imparatorudur ve insanların hayatını avucunun içinde tutmaktadır. Ruhu çelimsizdir, sadece ince alay ve kelime oyunu ona bir an için can katabilir. Ama dünyanın sahip olduğu şey tükenmiştir ve yine de o, bu kesilirse nefes alamaz. O bir çocuğu annesinin gözleri önünde parçalatabilirdi, bir kadının umutsuzluğu onu eğlendirecek şehvete yeni bir ifade katabilir mi diye görmek için. Roma imparatoru olmasaydı, belki de hayatına intiharla son verirdi; zira aslında, dünyayı bir vuruşta toptan yok edebilsin diye, *Caligula*'nın tüm insanların kafasının bir tek boynun üzerinde olmasını dilemesiyle, bir insanın kendi canına kıyması aynı şeyin farklı ifadeleridir.

Neron için söz konusu muydu, bunu bilmiyorum ama bu tür kişiliklerde ara sıra bir nebze iyi huyluluk da bulunur ve Neron buna sahip olsaydı, hiç şüphem yok ki çevresindekiler bunu merhametlilik diye adlandırmaya can atardı. Bu açıdan acayip bir mantıksal tutarlılığa sahip olsa bile, içine kapanmışlığı itibarıyla, gerçek bunalımı oluşturan dolayımsızlık için yeni bir kanıt da sunar. Dünyanın tüm hazinelerinin ve görkeminin onları eğlendirmeye zar zor yetmesiyle eş zamanlı olarak, bir tek kelimenin, küçücük bir garipliğin, bir insanın dış görünüşünün veya bunun gibi ve kendi başına kayda değmez bir şeyin onlar için olağanüstü bir sevinç sağlayabildiği de olur. Neron bu gibi şeyler karşısında bir çocuk gibi sevinebilir. Bir çocuk gibi; bu tam da yerinde bir

ifadedir, zira onda bir çocuğun olanca dolayımsızlığı vardır, ve bu kendini, değişmeksizin, belirginleşmeksizin dışa vurur. Mükemmel bir kişilik böyle sevinemez, zira çocuksuluğu muhafaza etmiş olsa dahi, çocuk olmayı geride bırakmıştır. Dolayısıyla Neron genel itibarıyla yaşlı bir adamdır, bir sefere mahsus olmak üzere bir çocuktur.

Üzerimde en azından son derece büyük bir etki bırakmış olan bu küçük serimi burada kesmek istiyorum. Neron ölümünden sonra bile kaygıya neden olur; zira ne kadar yozlaşmış olsa dahi, o da bizim etimizden ve bizim kemiğimizden yaratılmıştır ve insanlıktan nasibini almamış bir garibanda bile insani bir şeyler vardır. Bunu senin hayal gücünü meşgul etmek için öne sürmedim; ben okuyucunun, en azından senin, lütfuna nail olma peşindeki bir yazar değilim ve ben, bildiğin üzere, yazar filan da değilim ve sadece senin hatrın için yazıyorum. Bunu sana ve bana, bu riyakârlıklarla birlikte Tanrı'ya bambaşka bir insan olduğum için şükretme fırsatı yaratmak için de öne sürmüş değilim;[1] bu bende başka düşünceler uyandırıyor, her ne kadar hayatım bu dehşeti sadece uzaktan belli belirsiz sezebilecek kadar az hareketli geçmiş olduğu ve şimdi mutlu bir koca olduğum için Tanrı'ya şükrediyor olsam dahi; sana gelince, senin henüz bundan ders alacak kadar genç olman beni sevindiriyor. Her kim ne ders çıkarabilirse onu çıkarsın; biz ikimiz, bir insanın bedbahtlığının hiçbir suretle, dışsal koşullar üzerinde güç kuramamasında yatmamasından ders çıkarabiliriz, zira bu o insanı büsbütün bedbaht ederdi o kadar.

O halde, bunalım nedir? Tinin histerisidir. Her insanın hayatında dolayımsızlığın az çok olgunlaştığı ve tinin daha üst bir form gerektirdiği, kendini tin olarak sıkıca kavramak istediği bir an gelir çatar. Her insan doğrudan tin olarak bütün dünyevi hayatla bağlantılıdır ve tin şimdi sanki kendini

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Luka 18:11. "Ferisi ayakta kendi kendine şöyle dua etti: 'Tanrım, öbür insanlara –soygunculara, hak yiyenlere, zina edenlere– ya da şu vergi vecibelisine benzemediğim için sana şükrederim.'" –çn.

toparlayıp bu oyalanmanın dışına çıkarmak ve kendi kendine başkalaştırmak ister; kişilik sonsuz geçerliliğinin bilincinde olmak ister. Bu vuku bulmadığı, devinim durdurulduğu, geriye itildiği takdirde, bunalım devreye girer. İnsan bunu unutulmaya terk etmek için binbir şeye başvurabilir, çalışabilir, bir Neron'dan daha masum yollara el atabilir ama bunalım orada olduğu gibi kalır.

Bunalımda açıklanamaz bir şeyler vardır. Keder veya endişe içindeki kimse ne için keder veya endişe duyduğunu bilir. Bunalımdaki birine buna ne gerekçesi olduğu, ona neyin baskı yaptığı sorulduğunda, bilmiyorum, izah edemem, diye yanıtlar. Bunalımın sınırsızlığı bunda yatar. Bu yanıt gayet doğru ve yerindedir; zira insan bunu bildiği an bunalım diner, halbuki kederli birinin kederi, ne için kederlendiğini bilmekle dinmez. Ancak bunalım günahtır ve esasen *instar omnium*[1] bir günahtır, zira derinden ve içsellikle istek duymama günahıdır, ki bu tüm günahların anasıdır. Bu hastalık ya da daha doğrusu, bu günah zamanımızda ziyadesiyle yaygındır ve nitekim genç Almanya'nın ve Fransa'nın tümünün bunun altında inim inim inlediği de budur.

Seni kışkırtmak isteğinde değilim, sana seve seve, mümkün olduğunca özenle muamele ediyorum. Bunalımda olmanın bir anlamda kötüye işaret olmadığını seve seve itirafa hazırım, zira o genel itibarıyla, doğuştan üstün yetenekli mizaçların başına gelir. Ayrıca, hazımsızlıktan mustarip herkesin bu nedenle kendisine bunalımlı deme hakkına sahip olduğunu varsayarak seni gücendirmek de istemem, yoksa bunalım zamanımızda sıkça rastlanan bir şeydir ve neredeyse, herkesin göz koyduğu bir meziyet haline gelmiştir. Ancak en üstün derecede yetenekli olmak isteyen kişinin, ona da diğer insanlardan daha günahkâr olabilme sorumluluğunu yüklememi sineye çekmesi gerekir. Buna hakkıyla bakarsa kişiliğinin bir küçümsenmesi olarak da görmeyecektir, her

[1] (Lat.) Her şeyin yerine geçen –çn.

ne kadar bu ona sonsuz güce gerçek bir alçakgönüllülükle baş eğmeyi öğretecek olsa bile. Hareket vuku bulduğu anda, bunalım önemli ölçüde diner, oysaki hayatın aynı şahsın başına bir sürü keder ve endişe getirebildiği de olur ve bu itibarla iyi bilirsin ki ben kederlenmenin bir işe yaramadığı, insanın kederleri bir yana atması gerektiği şeklindeki o akla yatkın zırva üzerine ders anlatacak son insanımdır. Lakin bu hareket hayatında en sakince ve en zararsızca ve en vakitlice vuku bulmuş olan insan bile bir nebze bunalımı daima alıkoyar ama bu çok daha derin bir şeyle, kalıtsal günahla alakalıdır ve hiçbir insanın kendine karşı şeffaf olamamasından kaynaklanır.

Ne var ki ruhları zerre kadar bunalım tanımayan insanlar, ruhları metamorfoza dair hiçbir önseziye sahip olmayan insanlardır. Benim onlarla bir işim yok; ben sadece sana dair ve hitaben yazıyorum ve bu izahatın seni tatmin edeceğine inanıyorum; zira sen, birçok hekimin aksine, bunalımın fiziksel olana dayandığını varsaymakta zorlanırsın ve şu tuhaftır ki bu hekimler buna rağmen onu dindirmekten acizdir; onu sadece tin dindirebilir, zira o, tinden kaynaklanır ve o kendini bulunca, bütün ufak tefek sıkıntılar, mesela bazılarında, kendi kanılarınca, bunalım yaratan nedenler, örneğin, dünyanın kahrına katlanamamak, dünyaya zamanından önce veya geç gelmek, hayatta kendine bir yer edinememek, bütün bunlar gözden kaybolur, zira kendine ebediyen sahip olan insan dünyaya ne gereğinden erken ne de gereğinden geç gelir ve kendine ebedi geçerliliğinde sahip olan kimse bu hayatta elbette kendi değerini bulur.

Velakin bu beni mazur göreceğini umduğum bir episottu, zira esasen senin hatrına oluşturulmuştu. Şimdi, arzuyu tatmin etmek için yaşamak gerektiğini varsayan hayat görüşüne geri dönüyorum. Keskin bir mantık bunun hayata geçirilemeyeceğini ve dolayısıyla da işe girişmeye hiç değmeyeceğini kolayca kavrar; sofistike bir bencillik ise zevkin ana fikrini ıskaladığını kavrar. O zaman burada şöyle öğüt

veren bir hayat görüşü yatar: Hayattan zevk al ve hiç kimse bunu şöyle ifade etmez: kendinden zevk al; zevk içindeyken kendinden zevk alacaksın. Bu daha yüksek bir refleksiyondur; ancak tabiatıyla, kişiliğin içine geçmez, kişilik kendi tesadüfi dolayımsızlığı içinde aynen kalır. Zevkin koşulu yine burada da dışsaldır, kişinin gücü dahilinde değildir; zira kişi, kendi dediği gibi, zevk sürüyor olsa da, zevkin içinde sadece kendinden zevk almaktadır, lakin zevk dışsal bir şartla bağlantılıdır. Velhasıl bütün fark, kişinin reflektif olarak zevk sürmesidir, dolayımsız olarak değil. Kaldı ki bizzat Epikürcülük bile kendi gücü dahilinde olmayan bir şarta tabidir. Bir tür mantık katılaşması şimdi bir çıkar yol gösterir, şöyle öğütler: Koşulları habire etrafa savururken kendinden zevk al.[1] Ancak gayet doğal olarak, koşulları etrafa savururken kendinden zevk alan kişi onlara tıpkı onlardan zevk alan kişi kadar tabidir. Refleksiyonu aralıksız kendine intikal eder ve zevki, zevkin mümkün mertebe az anlam taşımasından ibaret olduğu için, o, tabiri caizse, kendi içini oymaktadır, zira böyle sınırlı bir refleksiyon tabiatıyla kişiliği açığa vurmaktan acizdir.

Bu değerlendirmeyle, sana en azından estetik hayat görüşünün etki alanının ana hatlarını yeterince anlaşılabilir şekilde çizmiş olduğuma inanıyorum; tüm evrelerin ortak bir yanı vardır ki bu, bir insanın yaşama nedeninin, sayesinde dolayımsız var olduğu şey olmasıdır; zira refleksiyon hiçbir zaman, bunun daha ötesini kavrayacak kadar yükseğe erişemez. Çok kabataslak bir fikir verilmiş oluyor ama zaten ben de bundan daha fazlasını vermeyi arzu etmedim; benim için önem arz eden şey münferit evreler değil, benim için, şimdi açıklayacağım üzere, kaçınılmaz bir şekilde gerekli olan harekettir ve şimdi senden de dikkatini buna vermeni istirham ediyorum.

---

[1] *Bkz.* Diogenes Laertius, "Antisthenes," *Lives of Eminent Philosophers,* VI, 2, 3, 11, 13, 15; *Diogenis Laertii de vitis philosophorum*, I-II (Leipzig, 1833), I, s. 251, 254-55; *Lives of Eminent Philosophers*, I-II, çev. R.D. Hicks (Loeb, New York, Putnam, 1925), II, s. 5, 13, 15 –çn.

Şu halde, sağlığı için yaşayan adamın, öldüğünde de, senin deyiminle, hiç olmadığı kadar turp gibi olduğunu, öyle ki kontla zevcesinin altın yıldönümlerinde dans ettiğini ve koca salonda, tıpkı bir zamanlar düğünlerinde olduğu gibi, bir fısıltı koptuğunu farz ediyorum; varlıklı olanın altın madenlerinin bitip tükenmez olduğunu, şan ve şerefin bahtiyar olanın hayat yolculuğuna işaret ettiğini farz ediyorum; genç kızın sevdiğini elde ettiğini, ticari yeteneğin, bağlantılarıyla yeryüzünün beş kıtasını birden sarıp kuşattığını ve dünyanın tüm borsalarını kendi tekelinde tuttuğunu, teknik yeteneğin yeri göğü birbirine bağladığını farz ediyorum – Neron'un sıkıntıdan esnemediğini, her an yeni bir hazzın onu gafil avladığını, bu düzenbaz epikürün her an kendinden zevk alabildiğini, kiniklerin, hafifliğiyle neşe bulmak için, habire bir köşeye atacağı koşullar olduğunu farz ediyorum - bütün bunları farz ediyorum ve o zaman bütün bu insanlar bahtiyar olurdu. Sen muhtemelen böyle demek istemezsin, nedenini sonradan izah edeceğim; lakin birçoğunun böyle düşünmek istediğini, hatta tek tüklerinin çıkıp da, eksikliklerinin bunu takdir etmemek olduğunu ekleyerek kendince gayet akıllı bir laf ettiğini hayal ettiğini seve seve kabul edersin.

Ben şimdi karşıt harekette bulunacağım. Bütün bunların hiçbiri vuku bulmuyor. Peki ne olacak o zaman? O zaman umutsuzluğa düşerler. Sen muhtemelen bunu da yapmazsın, belki de bu zahmete değmediğini söylersin. Umutsuzluğu niçin kabullenmek istemediğini daha sonra izah edeceğim; ben sadece, burada sana, muhakkak ki pek çok insanın umutsuzluğa düşmeyi uygun gördüğünü kabullenmeni öneriyorum. O halde şimdi niçin umutsuzluğa düştüklerine bir bakalım; hayatlarını üzerine inşa ettikleri şeyin geçici olduğunu keşfettikleri için; ama bu umutsuzluğa düşmek için bir gerekçe ise, o zaman hayatlarını üzerine inşa ettikleri şeyde özsel bir değişim mi vuku bulur? Kendini geçici olarak belli eden şey, geçici olandaki özsel bir değişim midir, yoksa tam

aksine, ondaki tesadüfi ve kayda değmez bir şey sayesinde mi o kendini bu şekilde belli etmez? Şüphesiz ki bir değişime temel oluşturabilecek yeni bir şey boy göstermemiştir. O halde umutsuzluğa düştüklerinde, bu önceden umutsuzluk duydukları bir şeyden ötürü olmalıdır. Tek fark bunu bilmemiş olmalarıdır ama bu tek kelimeyle tesadüfi bir farktır. Bu da şunu ortaya koyar; her estetik hayat görüşü kendini umutsuzluk olarak belli eder ve estetik tarzda yaşayan herkes, kendisi bunu bilsin bilmesin, umutsuzluk içindedir. Ama insan bunu bildi mi ve bunu sen de pekâlâ bilirsin, varoluşun daha yüksek bir formu zorunlu bir gereksinimdir.

Genç kız ve onun aşkı hakkında yargımı burada bir iki kelimeyle biraz daha yakınen izah etmek istiyorum. Biliyorsun ki bir koca sıfatıyla, aşkın gerçekliğini her vesileyle sözlü ve yazılı olarak sana doğrulama âdetim var ve dolayısıyla burada da, bir yanlış anlamayı önlemek açısından, fikrimi beyan etmek isterim. Nihai anlamda zeki bir insan belki böyle bir aşk hususunda bir parça tereddüt duyabilirdi, ondaki kırılganlığın içyüzünü anlamak isteyebilir ve buna ters düşen naçiz bilgeliğini şöyle dile getirmek isteyebilirdi: Beni az sev ve beni uzun süre sev. Sanki kendi sahip olduğu hayat bilgeliği tümüyle bir kat daha kırılgan ve en azında kızın aşkından fersah fersah daha kırılgan değilmiş gibi. Şu halde, senin de rahatça anlayabileceğin gibi, onu bu şekilde kınayamazdım.

Erotik aşk alanında düşünce deneyleri yapmak bana çok zor gelmiştir; sadece bir kez sevdim ve hâlâ bu aşkın içinde aralıksız ve tarifsiz mutluyum ve bir başkası tarafından, benim bir arada olduğum ve beni böylesine mutlu eden kişininkinden farklı bir şekilde sevildiğimi tasavvur etmek zor gelse de, burada bu riski göze alacağım. Öyleyse ben şimdi böyle bir aşkın her nasılsa muhatabı oldum diyelim. Bu beni mutlu etmezdi ve ben bunu asla kabullenmezdim, hiçe saydığım için değil, doğrusu, ben cinayet işlemiş olmanın azabını, bir genç kızın aşkını hiçe saymış olmanınkine tercih

ederdim ama kızın iyiliği için buna izin vermezdim. Bana kalsa, ben sevilmeyi arzu ederim, herkes tarafından, karım tarafından bir insanın bir diğeri tarafından sevilebileceğinin had derecesinde sevilmeyi arzu ederim ve böyle olmasa, bu bana acı verirdi ama bundan daha fazlasını da arzu etmem, ben bir insanın beni sevmek için ruhunu tarumar etmesine[1] izin vermek istemezdim; ben onu, kendini kepaze etmesine izin vermeyecek kadar çok severdim. Böylesi sevilmekte kibirli zihin için baştan çıkarıcı olan bir şeyler gizlidir ve bir genç kızı, ona kendilerinden başka her şeyi unutturacak kadar büyüleme sanatına aklı eren insanlar mevcuttur, bunu nasıl savunacaklarını bırakalım onlar halletsin. Genellikle, böyle bir genç kız bunun cezasını yeterince sert görür ama adice olan buna izin vermektir. Yani senin anlayacağın, genç kız sevdiğini elde etsin ya da etmesin, aynı şekilde umutsuzluk içindedir, demiş olmam ve hâlâ da demem bundandı; zira kızın sevdiği insanın onu içine düştüğü gönül hezeyanından çekip çıkarmaya yardım edecek kadar dürüst biri olup olmaması tesadüfi bir durumdu ve bunun için başvurduğu metotlar fazlasıyla sert olsa dahi, ben yine de bu erkeğin kıza şereflice, dürüstçe, vefakârca, yiğitçe davrandığını söylerdim.

Velhasıl, her estetik hayat görüşünün umutsuzluk olduğu netleşmiş oldu, dolayısıyla etik olanın ortaya çıkmasını sağlayacak hamleye geçmek doğru görünebilirdi. Lakin son bir evre daha var, bir estetik hayat görüşü, hepsinin içinde en hoş ve en seçkin olanı, ki bunu azami titizlikle ele alacağım; zira şimdi sıra sana geliyor. Yukarıda açıklamış olduğum her şeye gönül rahatlığıyla katılabilirsin ve ben bir bakıma sana hitaben de konuşmamıştım ve zaten o şekilde konuşmak ya da seni hayatın beyhudelik olduğu hususunda aydınlatmak

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 16:26. "İnsan bütün dünyayı kazanıp da canından olursa, bunun kendisine ne yararı olur? İnsan kendi canına karşılık ne verebilir?" Luka İncili 9:25. "İnsan bütün dünyayı kazanıp da canını yitirirse, bunun kendisine ne yararı olur?" –çn.

pek bir işe yaramazdı. Sen bunu çok iyi biliyorsun ve zaten kendi yolunca başının çaresine bakmaya da çalıştın. Bütün bunlardan bahsetmemin nedeni, sırtımı güvenceye almak, senin pattadak geri fırlamanı önlemek istemiş olmamdı. Son hayat görüşü umutsuzluğun bizzat kendi oluyor. Estetik bir hayat görüşü; zira kişilik kendi dolayımsızlığı içinde aynen kalıyor; sonuncu estetik hayat görüşü, çünkü böyle bir görüşün hiçliğinin bilincini bir dereceye kadar özümsemiş bulunuyor. Gel gör ki umutsuzlukla umutsuzluk arasında fark var. Bir sanatçı tahayyül ediyorum, mesela bir ressam; kör oluyor ve şayet benliğinde daha derinlikli bir şey yoksa, bu durumda umutsuzluğa düşebilirdi. Bu tek şey için umutsuzluğa düşebilir ve görme yetisini tekrardan kazansa, o zaman bu umutsuzluk sona ererdi. Seninle durum böyle değil, sen son derece zeki yaradılışlısın ve bir anlamda senin ruhun, başına bu gelemeyecek kadar derinlikli. Dışsal bakımdan da başına böyle bir şey gelmiş değil. Zira sen estetik hayat görüşüne has tüm *moment*'leri hâlâ daimi olarak kendi gücün altında tutuyorsun, sen servet, özgürlük sahibisin, sıhhatin yerinde, zekân hâlâ üretken, zihnin hala dinç ve seni bir genç kız sevmeyecek diye şimdiye kadar hiç bedbaht da olmamışsın. Ve yine de umutsuzluk içindesin. Burada hiçbir gerçek umutsuzluk yok da, zihnen bir umutsuzluk var. Düşüncelerin peşinen ileri atılmış, her şeyin beyhudeliğini keşfetmişsin ama daha fazla ilerlememişsin. Ara sıra onların içine dalıyorsun ve kendini bir an için hazza teslim ederken, aynı anda bunun beyhudelik olduğunu da bilincine sindiriyorsun. Bu durumda daimi olarak kendi kendinin ötesindesin, yani umutsuzluğun içindesin. Bu açıdan yaşamın iki devasa çelişki arasında uzanıyor; bazen muazzam bir enerjiye sahipsin, bazen de bir o kadar muazzam bir uyuşukluk içindesin.

Hayatta çoğu kez dikkatimi çekmiştir; bir insanın kafayı bulmak için kullandığı sıvı ne kadar kıymetliyse, insanın ondan şifa bulması bir kadar güç olur, sarhoşluğu daha bir

hoştur, ve neticeleri de görünüşte o kadar da kötü değildir. Kafayı bulmak için *aquavit*[1] kullanan kimse, bunun kötü etkilerini derhal hisseder ve kurtulma umudu vardır. Şampanya kullananın şifa bulması daha güçtür. Ve sen en lüksünü seçmişsin; zira hangi sarhoşluk umutsuzluğunki kadar latif, onunki kadar çekicidir, hele hele genç kızların gözünde (ki sen bunu mükemmelen bilirsin); hele insan bir de, en çılgın feveranları bastırabilecek ve umutsuzluğu, uzak bir yangın gibi, hayal meyal hissettirecek ve sadece dış yüzünü yansıtacak kadar marifetliyse. Bu, şapkaya ve tüm vücuda hafif bir salınım, gözlere gururlu, küstah bir ifade sağlar. Dudaklar deli dolu gülümser. Bu, hayata tarifsiz bir hafiflik, her şeye muhteşem bir kuşbakışı perspektif sağlar. Böyle bir şahsiyet bir genç kızın yanına yaklaştığında ve o mağrur başı tüm dünyada bir tek onun için eğildiğinde gurur okşar ve ne yazık ki bu düzmece baş selamına inanacak bir saf çıkabilir. Bir insan için aşağılayıcı değil midir bu şekilde – ama hayır, zılgıt atmam hiç de gerekmiyor, bu seni sadece zıvanadan çıkarır, ben daha başka güçlü metotlara sahibim, ben o genç umutlu insana sahibim, o belki de sana âşık, sana geliyor, senin hakkında yanılmış, senin vefalı, dürüst bir insan olduğuna inanıyor, sana danışmak istiyor. Sen böylesine bahtsız her insana gerçekte kapını kapatabilirsin ama yüreğini kapatamazsın; küçük düşürülmene onun tanık olmasını temenni etmesen de, bu onun için vuku bulmaktan geri kalmaz, zira sen o kadar da yozlaşmış değilsin ve bir başına kaldığında, iyi huyluluğun belki de herkesin sandığından çok daha bile fazladır.

Demek ki burada senin hayat görüşüne sahibim ve inan bana, onu benimle birlikte zihinsel-umutsuzluk olarak gözlemleseydin, hayatındaki çok şey senin için anlaşılırlık kazanırdı. Sen hayatta etkinlikten nefret edersin, pek de yerindedir; zira bunun bir anlamı olacaksa, hayatın devamlılığa

[1] İskandinavya'da yaygın biçimde kullanılan, patatesten damıtılarak yapılan bir tür alkollü içecek –ed.n.

sahip olması gerekir, ki senin hayatın bundan mahrumdur. Sen kendini araştırmalarınla meşgul edersin, bunda hiç şüphe yoktur ve çok da gayretlisindir, lakin bu sadece kendi rızan içindir ve mümkün mertebe az teleolojiktir. Üstelik işsizsin, sen İncil'deki o işçiler gibi pazar meydanında aylak aylak durursun,[1] ellerini cebine sokup hayatı gözlemlersin. Sen şimdi umutsuzlukta huzur buluyorum, seni hiçbir şey meşgul etmiyor. Bir şey için kenara çekildiğin de yok, "damdan kiremit atsalar, kenara çekilmezdim." Sen ölmekte olan birine benziyorsun. Sen her gün ölüyorsun, derinlikli, ciddi anlamda, yani insanın bu kelimeleri çoğunlukla anladığı gibi değil, ancak hayat gerçekliğini yitirmiş ve "sen ömrünün hesabını bir fesih gününden öbürüne kadar tutuyorsun." Her şeyin yanından geçip gitmesine göz yumuyorsun, sende bir etki uyandırmıyorlar ama sonra bir şey çıkageliyor, seni sımsıkı kavrıyor, bir fikir, bir durum, bir genç kızın tebessümü ve şimdi sen de "ilgilisin;" zira sen nasıl ki belli vesilelerle "ilgili" değilsen, diğer zamanlarda devredesin ve tümüyle "emre amadesin." Her nerede bir hadise varsa, sen orada yerini alırsın. Sen hayatta, kalabalığın içinde itişirken yapmaya alışkın olduğun gibi hareket ediyorsun. "En sıkışık insan kümesine doğru sokuluyorsun, mümkünse, öbürlerini iteleye kakalaya tepelerine çıkmaya bakıyorsun ve oraya bir çıktın mı da, mümkün mertebe kendi kolayına bakıp rahatlıyorsun ve sen hayatı da aynen böyle sürüyorsun." Lakin hadise bitip, kalabalık dağıldı mı, sen yine sokağın köşesinde dikilip dünyayı seyrediyorsun. Ölmekte olan biri, herkesin bildiği üzere, olağanüstü bir enerjiye sahiptir, sende de böyle. Bir fikir mi usa vurulacak, bir yapıta mı göz gezdirilecek, bir plan mı gerçekleştirilecek, küçük bir serüven mi yaşanacak – hatta bir şapka mı satın alınacak, sen meseleye müthiş bir güçle sarılırsın. Duruma göre, bir gün, bir ay, yorulmak usanmak bilmeden çalışır durursun, eski zindeliğini

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 20:3. "Saat dokuza doğru tekrar dışarı çıktı, çarşı meydanında boş duran başka adamlar gördü." –çn.

hâlâ koruduğuna kendine inandırmaktan sevinç duyarsın, dinlenmek için ara vermezsin, "hiçbir şeytan sana ayak uyduramaz." Başkalarıyla birlikte çalışıyorsan, onları canlarını çıkarana kadar çalıştırırsın. Ama o ay ya da senin o daima azami saydığın, altı ay geçti mi, kısa kesersin, bu iş buraya kadar dersin; geri çekilirsin ve her şeyi öbürünün başına yıkarsın ya da yalnız hareket etmiş isen, hiç kimseye bundan bahsetmezsin. Sonra da kendini ve herkesi, ilgini yitirdiğine inandırırsın ve eğer ilgin kalmış olsaydı onlarla birlikte aynı yoğunlukta çalışmayı sürdürürdün gibi kuru, boş bir sanıyla onlara yağ çekersin. Ancak bu, müthiş bir aldatmacadır. Sabrın el vermiş olsaydı, birçokları gibi sana da bitirmek kısmet olurdu, ama o zaman bunun sendekinden çok daha başka türden bir sabır gerektirdiğini de deneyimlemiş olurdun. Sen çabucak hüsrana uğradın ve gelecek hayatın için hiçbir şey öğrenmemiş oldun.

Burada küçük bir bilgiyle sana hizmette bulunabilirim. İnsanın kendi yüreğinin nasıl hayırsız olduğunu, kendini nasıl kolayca aldatabileceğini bilmez değilim, üstelik bir de insan, diyalektiğin her şeye yalnız muafiyet tanımakla kalmayıp, her şeyi parçalarına ayıran ve silip yok eden bırakma gücüne senin olduğun ölçüde sahipse. Hayatta bir şeyle karşı karşıya geldiğimde, zaman içerisinde benim için daha farklı bir görüntü kazanmasından korktuğum bir şeye karar verdiğimde, zaman içerisinde daha farklı bir anlam vereceğimden korktuğum bir şey yaptığımda, ne istediğimi ya da neyi ve neden yaptığımı sık sık kısaca ve açıkça bir yere not etmişimdir. İhtiyaç duyduğumda, kararım ya da icraatım benim için yeterince berrak görünmediğinde, bu yazılı fermanı önüme alırım ve kendimi yargılarım.

Sen belki de bu kadar dırdır etmenin bilgiçlik olduğunu, yılan hikâyesine döndüğünü ve bu zahmete değmediğini düşünürsün. Buna vereceğim tek karşılık şöyle olur: Buna hiç gerek duymuyorsan, bilincin daima o denli şaşmaz ve belleğin o denli sadıksa, bırak öyle kalsın. Ama doğrusunu ister-

sen bunu sanmam, zira senin esasen yoksun olduğun ruhsal kapasite hafızadır, yani, ya şu ya da buna ait olan değil, fikirlere ait olan değil, nüktelere ya da diyalektik karışıklıklara ait olan değil, böyle bir iddia benden uzak olsun, lakin kendi hayatına ait hafıza, orada deneyimlediklerine ait olan. Sende bu olsaydı, o zaman aynı fenomen hayatında o kadar sık sık tekrarlanmazdı, o zaman yarım saatlik iş diyeceğimiz –sen bitiremediğin için üzerinde ay harcamış olsan da ben ona yine de öyle demek isterim– kabilinden bir alay şey zuhur etmezdi. Ancak sen kendinin ve başkalarının gözünü boyamayı seversin. Sen her zaman tutku anında olduğun kadar kuvvetli olsaydın, o zaman sen, evet, bunu yadsımamam gerekir, tanımış olduğum en kuvvetli insan olurdun. Lakin değilsin, bunu sen kendin de gayet iyi biliyorsun. Bunun için kendini geri çekiyorsun, adeta kendinden saklanıyorsun ve yine uyuşukluğun içinde rahatlıyorsun. Benim gözümde, ki onun dikkatinden daima kaçamazsın, geçici hevesinle ve onda başkalarını alaya alma gerekçesi aramakla, kendini neredeyse gülünç duruma düşüyorsun.

Bir zamanlar iki İngiliz varmış, at satın almak için Arabistan'a yolculuk etmişler. Giderlerken yanlarına da birkaç İngiliz yarış atı almışlar, arzuları bu atların Arap atlarına nispeten mükemmelliğini sınamakmış. Yarış teklif etmişler, Araplar buna seve seve hazırmış ve onlara Arap atlarının içinden hangisini isterlerse onu seçmelerini de teklif etmişler. Ama bunu hemen yapmayacaklarmış, zira ilk önce onları yetiştirmek için kırk güne ihtiyaçları olacakmış. Velhasıl kırk gün beklenmiş, ödülün miktarı saptanmış, atlar eğerlenmiş ve sonra Araplar yarışın ne kadar süreceğini sormuş. Bir saat, cevabı almışlar. Bu Arap tarafını hayrete düşürmüş, verdikleri karşılık gayet kısa ve öz olmuş: Biz de üç gün yarışacağız sanmıştık.

İşte seninle de böyle. İnsan seninle bir saat yarışsa, "hiçbir şeytan sana ayak uyduramaz;" üç günde sen alt olursun. Sana bir keresinde bu hikâyeyi anlattığımı hatırlıyorum, ce-

vabını da hatırlıyorum; üç günlük at yarışının şaibeli olduğunu söylemiştin, insan öyle bir sürate ulaşırdı ki bir daha durması mümkün olmazdı, sen onun için zekânı kullanıp tüm bu tür zorbalıklardan geri dururdun, "Ben ara sıra atla gezintiye çıkarım ama bu hayatta kendime ne süvarilik ne de ardı sonu gelmez başka meşguliyet isterim." Doğrusu bu bir ölçüde de gerçektir; zira sen daima süreklilikten korkarsın ve bunun baş nedeni seni kendi gözünü boyama vesilesinden mahrum bırakmasıdır. Senin sahip olduğun güç, umutsuzluğun gücüdür; olağan insan gücünden daha yoğundur ama daha da kısa sürer.

Sen sürekli kendi üzerinde havada duruyorsun. Ancak senin, içinde buharlaştığın o daha üst hava katmanı, o daha güzide süblimat, umutsuzluğun hiçliği oluyor ve aşağında hünerlerin, algıların, etütlerin, gözlemlerin bolluğunu görüyorsun, onların senin için hiçbir gerçekliği yok ama sen yine de onları gayet kaprislice kullanıyorsun ve bir araya getirip karıştırıyorsun ve zekânın o şatafatlı sarayını, arada bir kaldığın o yeri, baştan aşağı onlarla donatarak elinden geldiği kadar zevklice süslüyorsun. Varoluşun senin için bir masal olmasına, "söze sık sık şöyle başlamak istersin: Bir zamanlar bir kral ve bir kraliçe varmış, hiç çocukları olamıyormuş," ve müteakiben, "ne gariptir ki masallarda kralların ve kraliçelerin kederinin her zaman bir gerekçesi vardır, ancak günlük hayatta, daha ziyade çocuk sahibi olmanın kederini işitiriz, ki yetimhaneler ve benzeri kurumları bunu kanıtlar" şeklinde bir tespitte bulunasın diye başka her şeyi unutmana hiç şaşmamak lazım. Sen halen "hayatın bir masal olduğu" fikrindesin. Sen bir ayını sadece masal okumaya harcayabilirsin, enine boyuna etüt edersin, karşılaştırırsın ve denersin ve etüdün randımansız da değildir de, peki bu neye yarayacaktır? Zihnini oyalamaya ve şatafatlı bir havai fişek gösterisiyle, hepsini bir arada tutuşturup fırlatırsın.

Sen sürekli kendi üzerinde havada durursun ve aşağında gördüğün, ruh halleri ve durumlar çeşitliliğidir, bunları

hayatla ilgi çekici temaslar sağlamak için kullanırsın. Sen duygusal, kalpsiz, ironik, espritüel olabilirsin, bu açıdan talimli olduğunu da kabul etmek gerekir. Herhangi bir şey seni o uyuşukluğundan koparıp çıkarabilecek olursa, sen derhal tüm tutkunla tam formundasındır ve praksisin sanattan mahrum değildir, zira sen espriden, esneklikten ve zekânın diğer bütün baştan çıkartıcı yeteneklerinden fazlasıyla nasibini almış birisin. Sen, bizzat kendinin olanca hodpesent bir kibirle dile getirdiğin gibi, yanında asla mis kokulu, dalından yeni koparılmış küçük bir espri buketi olmadan sahneye çıkacak kadar kaba olmamışsındır. İnsan seni daha iyi tanıdıkça, tutkuya kapıldığın o kısa zaman zarfında yaptığın her şeye sinen hesapçı zekân karşısında adeta afallayıp kalmaya mecburdur; zira tutku seni asla kör etmez, sadece daha iyi görür duruma getirir. Sen artık umutsuzluğunu ve ruhuna ve zihnine yük olan her şeyi unutmuşsundur, bir insanla kurduğun o tesadüfi temas seni tümüyle meşgul eder.

Kendi evimde geçmiş küçük bir hadiseyi sana hatırlatmak isterim. Sunduğun o nutuk için herhalde orada hazır bulunan İsveçli iki genç kıza teşekkür etmem lazım. Sohbet ciddi bir mecraya dökülmüş ve senin için nahoş bir noktaya gelmişti; ben zamanımıza has bir özelliğin, zihinsel yeteneklere gösterilen isabetsiz saygının aleyhinde bir iki fikir beyan etmiştim; işin asıl bambaşka bir şeye, tüm benliğin içselliğine dayalı olduğunu, bunun da konuşma dilinde inançtan başka bir tanımı olmadığını hatırlatmıştım. Sen o suretle belki biraz daha az elverişli bir konuma sokulmuş oldun ve bu yoldan ilerleyerek bir yere varamayacağını muhtemelen idrak etmiş olacaksın ki bizzat kendinin büyük çılgınlık olarak tanımladığın hassas perdeye başvurmayı denemen gerektiğini hissettin:

"Ben mi inanmıyorum? Ben inanıyorum; ormanın tenha derinliklerinde, ağaçların karanlık sulara aksettiği yerde, onun gün ortasında bile alacakaranlık olan karanlık mahremiyetinde, bir yaratığın, bir perinin, bir genç kızın yaşadı-

ğına inanıyorum; onun her türlü tahayyülün ötesinde güzel olduğuna inanıyorum; onun sabahları başına dallardan taç ördüğüne, öğlenleri serin sularda yıkandığına, akşamları hüzün içinde, tacın üzerindeki yaprakları yolduğuna inanıyorum; ben mutlu olacağıma, şayet o kızı ele geçirebilir ve sahip olabilirsem, mutlu denmeyi hak edecek tek insan olacağıma inanıyorum; ruhumda tüm dünyayı didik didik inceleyen bir nostalji olduğuna inanıyorum; eğer bu, doyuma kavuşabilseydi, mutlu olurdum diye inanıyorum; bu dünyanın bir anlamı olduğuna inanıyorum, yeter ki ben onu bulabileyim – şimdi kalkıp da, bana inancımın güçsüz ve gönlümün şevksiz olduğunu söyleme."

Belki de sen böyle bir söylevin sana bir Yunan şölenine üyeliğe hak kazandırabilecek bir kabul belgesi olabileceğini sanıyorsun; zira zaten işin aslı, diğer şeyler arasında görgü ve kültür de kazanıyorsun, ve her gece bir sürü yeni yetme Yunan genciyle bir araya gelmeyi, saçında çiçekten taçla oturup, aşk ya da artık aklına tesadüf eseri ne gelirse onun üzerine methiyeler düzmeyi en şahane hayat addediyorsun, evet, sen kendini tamamen methiye düzmeye vakfetmek isterdin. Ama bu söylev bana anlamsız gibi geliyor, fazlasıyla zekice olsa ve o anda bir etki uyandırsa bile, özellikle de onu, sana has o ateşli belagatle sunmana müsaade edilince ve bu söylev bana ayrıca senin şaşkın akli durumunun bir göstergesi gibi geliyor, zira diğer insanların inandığı şeylerin hiçbirine inanmayan kişinin bu tür gizemli canlılara inanması gayet yerinde, hayatta da çoğunlukla böyle olur, ne yerde ne gökte hiçbir şeyden korkmayan kimsenin örümceklerden ödü kopar. Gülümsüyorsun, kapana kısıldığımı sanıyorsun; senin, inanç denen şeyden herkesin olduğundan daha da uzakta olduğuna inandığına inandığımı sanıyorsun. Bu gayet de doğru, zira senin söylevlerin daima mutlak şüphecilikle sona erer ama sen ne denli ince akıllı ve ince hesaplı olsan bile, böylesi bir aşırı gerginliğin içinde saklı o korkunç sıcakta kendini bir an ısıttığını da kolay kolay inkâr

edemezsin. Belki niyetin insanları aldatmaktır ama yine de sen bilmesen de, kendini aldattığın bir an da vardır.

Senin araştırmaların için geçerli olan şey her bir etkinliğin için de geçerlidir ve sen şu anda doğaüstü bir büyüklüktesin, sen şimdiki ânın içindesin, tüm ruhunu onun içine daldırıyorsun, sadece irade gücünle, zira bir an için tüm benliğine kendi mutlak hükmün altında sahipsin. Seni sadece böyle bir anda gören kimse çok kolay aldanır ama bir sonraki ânı bekleyen kimse seni kolayca alt edebilir. *Musäus'un* Roland'ın üç silahşör çırağı hakkında o malum masal belki hatırındadır. İçlerinden biri, ormanda ziyaret ettikleri ihtiyar cadıdan insanı görünmez yapan bir yüksük almış. Bunun sayesinde prenses *Uracca*'nın huzuruna kadar çıkabilmiş ve ona olan aşkını ilan etmiş, prenses bundan epey etkilenmiş, zira kimseleri görmez bilmezmiş ve bu yüzden de onu aşkıyla onurlandıran bu gencin de olsa olsa bir masal prensi olması gerektiğini düşünmüş. Kendisini göstermesini talep etmiş ondan. Güçlük tam burada yatıyormuş; yüksüğün sihri genç adam kendisini görünür yapar yapmaz bitecekmiş, ama diğer taraftan da, kendisini göstermediği takdirde aşkından hiç keyif alamayacakmış. Musäus'un masalı şu an elimde ve oradan kısa bir pasaj alıntılıyorum, senden ricam bunu gerçekten senin yararına olacak şekilde baştan sona dikkatle okuman. Aber welcher Contrast zwischen Original und Ideal, da nichts als ein allgemeines Alltagsgesicht zum Vorschein kam, einer von den gewöhnlichen Menschen, dessen Physiognomie weder Genie-Blick noch Sentimental-Geist verrieht![1] Sen insanlarla olan bu tür temaslarında da elde etmeyi temenni ettiği şeyi elde edersin, zira sen o silahşör

[1] *Görünmeyi istemeyerek kabullendi ve prensesin hayal gücü karşısına en yakışıklı erkeğin çıkacağını büyük bir tedirginlikle temenni etti. Ama aslı ile fikri arasındaki fark ne de büyüktü; zira kızın karşısında görünür olan sıradan bir yüzdü, görünüşü ne bir zeka belirtisine ne de duygusal bir mizaca işaret eden alelade birinin yüzü. Bkz.* Johann August Musäus, "Rolands Knappen," *Volksmärchen der Deutschen,* I-V (Vienna: 1815), I, s. 129 –çn.

çırağından katbekat daha zeki olduğun için, kendisini açığa vurmanın bir işe yaramayacağını idrak edebilirsin. Sen herhangi bir insanın kafasına bir imaj çizdiğinde –ve burada kendisini hangi yönden olsa ideal gösterebileceğini kabullenmek gerekir– kendisini dikkatlice geriye çekersin ve yolla bir insanı aptal durumuna düşürmenin zevkini tatmış olursun. Ayrıca bir şey daha elde edersin; görüşündeki tutarlılık sekteye uğramıştır ve sen seni sıfırdan başlama noktasına götürecek bir *moment* daha kazanmış olursun.

Teorik açıdan, dünyayla işin bitmiştir, sınırlılık sana fikren karşı koyamaz; pratik açıdan da işin bir ölçüde bitmiştir, yani, estetik anlamda. Gel gelelim sende hiçbir hayat görüşü yoktur. Hayat görüşünü andıran bir şey vardır ve bu da hayatına bir sükûnet verir, yine de bunu hayata karşı duyulan sakin ve ferahlatıcı güvenle birbirine karıştırmamak gerekir. Sen sükûneti hâlâ keyfin hayaletlerini kovalayan şeyin karşıtı olarak hissedersin, *per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes*.[1] Keyfe gelince sende mutlak surette asil bir gurur vardır. Bu da gayet münasiptir, çünkü senin sınırsızlıkla bir işin kalmamıştır. Ve yine de ondan vazgeçemezsin, tatmin peşinde koşanlara kıyasla, tatmin olmuşsundur da, seni tatmin eden şey mutlak tatminsizliktir. Yeryüzünün tüm güzelliklerini görmek seni tasalandırmaz, zira sen fikren onların üzerindesindir ve ola ki sana bahşedilselerdi, elbette her zamanki gibi şöyle cevap verirdin: Evet, insan hiç olmazsa bir gününü onlara harcayabilir. Milyoner olmamak seni tasalandırmaz ve ola ki sana sunulsaydı, elbette şöyle yanıtlardın: Evet, öyle olmak pek ilginç olabilirdi, insan hiç olmazsa bir ayını ona harcayabilirdi. Ve en güzel genç kızın aşkı sana sunabilseydi de, sen yine şöyle karşılık verirdin: Evet, altı aylığına pek iyi olurdu. Ne tatminsiz biri olduğun üzerine sık sık kopan o feryat figanı ben burada dillendir-

---

[1] *Fani yoksulluk, denizlerin, kayaların, alevlerin üzerinden. Bkz.* Horatius: *Epistles*, I, 4, 6; Q. *Horatii Flacci opera* (Leipzig, 1828), s. 230 ("Di tibi formam, di tibi divitias, di tibi dederunt, artemque fruendi") –çn.

mek istemiyorum; bir anlamda haklı olduğunu da söylemek istemiyorum; zira sınırlı olan hiçbir şey, tüm dünya da olsa, sonsuzluğa ihtiyaç duyan bir insanın ruhunu tatmin edemez. Sana şan ve şeref, çağdaşlarının hayranlık ve takdiri sunulabilseydi –bu en zayıf noktan olsa bile– sen şöyle cevap verirdin: Evet, kısa bir süre fena olmazdı. Sen bir şeyi esasen şevkle arzu etmezsin ve onun için bir adım atmak istemezsin. Bu senin için bir anlam taşıyacaksa, hakikatte doğru olduğunu idrak edecek kadar üstün kabiliyetli olman gerektiğini düşünürsün; o takdirde bile zihnin akli kabiliyetlerin en yüksek derecesini dahi beyhude sayar. Bunun içindir ki sen hayata karşı derin bir iç kırgınlığıyla, insanların en aptalı olmayı ve yine de çağdaşların tarafından hepsinin en bilgesi sıfatıyla takdir toplamayı ve ilahlaştırılmayı temenni ettiğinde, senin polemiğin sana çok daha yüksek bir ifade kazandırır, zira hepsinin gerçekten en yetkin olanı böyle onurlandırılsaydı bu, varoluşun tümüne karşı çok daha derin bir hakaret olurdu. Bu nedenle sen hiçbir şeye can atmazsın, hiçbir şeyi dilemezsin; zira senin tek dileyeceğin şey olsa olsa sana her şeyi bahşedebilecek bir tek sihirli değnek olurdu ve sen de kalkar onu piponun içindekileri kazıyıp temizlemek için kullanırdın. Bu suretle hayatla işin bitmiş olur "ve vasiyetname yapmana da gerek kalmaz, zira arkanda bir şey bırakmamışsındır."

Ancak kendisini o uç noktada tutmayı sürdüremezsin, zira zihnin her şeyi senden mahrum etmiştir de onun yerine sana hiçbir şey vermemiştir. Bir sonraki an küçücük havadan sudan bir şey seni tutsak eder. Ve muhtemelen sen onu, gözükara zihninin sana bahşettiği olanca asalet ve kibirle seyredersin; daha eline bile almadan sana bıkkınlık vermiş berbat bir oyuncakmış gibi ona burun kıvırırsın ama o seni yine de meşgul eder, seni meşgul eden şey cismin kendisi değildir –bu katiyen söz konusu olmaz–, ona tenezzül etmek istemendir. Bu açıdan, benliğin, sen insanlarla ilişki kurar kurmaz yüksek ölçüde bir inançsızlık kazanır, ki insan seni

bunun için etik tarzda kınayamaz, zira sen etik kategorilerin dışındasındır. Diğerleri için ne şans ki, öyle fazla katılımcı olmadığın için onlar bunun farkına varmaz. Evime sık sık gelirsin ve başımın üzerinde daima yerin olduğunu bilirsin ama ayrıca bilirsin ki en cüzi bir şeye bile katılmanı teklif etmek aklımın köşesinden geçmez. Seninle kalkıp ormana gitmek de içimden gelmez, çok neşeli ve eğlendirici biri olamamandan değil, katılımında daima bir yapmacıklık olduğu için; zira sen gerçekten zevk alıyorsan, o zaman insan bunun biz diğerlerinin zevk aldığı şey ya da o orman gezintisi değil, senin *in mente*[1] sahip olduğun bir şey olduğundan daima emin olabilir ve eğer zevk almıyorsan, o zaman bu senin keyfini bozan nahoşluklarla karşılaşıldığı için değildir –zira bu biz diğerlerinin de başına gelebilirdi– senin daha faytona bindiğin anda, bu eğlencenin hiçliğini çoktan idrak etmiş olmandandır. Seni seve seve affederim, senin çok hareketli bir mizacın var ve kendi hakkında sık sık kullandığın söz gayet doğru; sen doğum sancısı çeken bir kadın gibisin ve insanın böyle durumlarda diğerlerinden bir parça farklı olmasında şaşılacak bir şey yoktur.

Lakin tini alaya almak olmaz[2] senden öcünü alır ve seni umutsuzluğun prangasına vurur. Genç dostum, bir Neron olmanın yolu işte buradadır ama ola ki ruhunda özgün bir ciddiyet, zihninde yaradılıştan bir derinlik, ruhunda bir yüce gönüllülük olmasaydı – ve eğer Roma'ya imparator olmuş olsaydın. Lakin sen başka bir yoldan gidersin. Şimdi bir hayat görüşü kendini gösterir ve sana, seni tatmin edebilecek tek şey ruhunu hüzün ve kederin içine daldırmakmış gibi gelir. Lakin zihnin, bu hayat görüşünün kendisini ispat edemeyeceği kadar sağlamdır; zira varoluş böylesi bir estetik keder için, tıpkı diğer her bir estetik hayat görüşü için olduğu kadar beyhudedir; zira bir insan daha derinden kederle-

---

1 (Lat.) Aklında –çn.

2 *Bkz.* Kutsal Kitap, Galatyalılar 6:7. "Aldanmayın, Tanrı alaya alınmaz. İnsan ne ekerse onu biçer." –ed.n

nemediği zaman kederin de tıpkı neşe için olduğu gibi kaybolup gittiğini söylediğimde, bu kendine özgü bir gerçekliğe sahiptir, şöyle ki sadece sınırlı olan şeyler kaybolur gider. Ve birçoğu kederin kaybolmasını bir teselli addediyorsa, bu bana tıpkı neşenin kaybolması kadar teselliden yoksun gelir. Fikrin bu hayat görüşümü yeni baştan yok eder, lakin insan kederi yok ederken, neşeyi alıkoyar ve sen kederin yerine, onun büyülü kopyası[1] olan bir sevinç seçeceksindir. Ve sen şimdi bu sevinci seçersin, umutsuzluğun kahkahasını. Hayata yeniden geri dönersin, varoluş bu ışık altında senin için yepyeni bir ilginçlik kazanır. Çocuklarla, dediklerin onlar tarafından mükemmelce ve kolayca ve doğalca anlaşılır da olsa, kendin için bambaşka bir anlam taşıyacak şekilde konuşurken nasıl büyük bir zevk alıyorsan, insanları kahkahanla aldatırken de aynı zevki duyarsan. Sen insanları güldürürken ve neşelendirirken ve onlara senden zevk aldırdığında, dünyanın hakimi olursun, zira kendi kendine şöyle dersin: Neye güldüğünüzü bir bilseydiniz!

Gel gelelim, tini alaya almak olmaz ve umutsuzluğun karanlığı dört bir yanında yoğunlaşır ve çılgın nüktenin şimşeği sana giderek sadece daha bir güçlü, daha bir dehşetli görünür. Ve seni oyalayacak hiçbir şey yoktur, dünyanın tüm tutkuları senin için bir anlam ifade etmez ve safların hayattan budalaca zevk almalarına gıpta etsen de, peşinden gitmezsin. Zevk senin aklını çelmez. Ve ne kadar keder verici durumda olursan ol, çelmemesi de aslında Tanrı'nın bir nimetidir. Burada niyetim senin onu hor gören gururunu övmek değil, fikrini sabit tutan lütfu övmek; zira zevk senin aklını çelseydi, sen o zaman kayıptın. Çünkü senin aklını çelmeyen şey sana hangi yolu seçeceğini gösterir, ilerleyeceğin yolu, gerileyeceğin değil. Önünde bir başka yanlış yol da uzanır, daha az dehşetli değildir ve ben yine burada da sendeki gurura değil, seni devamlı ayakta tutan lütfa güvenirim.

---

[1] (Dan.) *Skifting*. Yeraltı yaratıklarıklarının vaftiz edilmemiş bir insan bebeğiyle gizlice değiş tokuş ettiği cin bebeği –çn.

Gururlu olduğun, ve bir insanın gururlu olmasının beyhude olmasından daha evla olduğu, zihninde bir borç saydığın, ve vazgeçmeye niyetli olmadığın dehşetli bir tutkunluk olduğu, "bu borcu yok etmektense, kendisini bu dünyada, ödemesi yapılmamış bir alacaklı olarak görmeyi yeğlediğin" elbette doğrudur, ne var ki tüm insani gurur tek başına zayıf bir güvence akçesidir.

Genç dostum, senin anlayacağın, bu hayat umutsuzluktur, başkalarından saklasan da, umutsuzluk olduğunu kendinden saklayamazsın. Ve yine de bu hayat bir başka anlamda umutsuzluk değildir. Sen umutsuz olmak için aşırı pervasızsın ve sen umutsuzluğa temas etmemek için aşırı tasalısın. Sen doğum sancısı çeken bir kadın gibisin ve sen yine de ânı mütemadiyen alıkoyuyorsun ve kendisini devamlı sancı içinde bırakıyorsun. Eğer muhtaç durumdaki bir kadının aklına, acaba bir canavar mı doğuracağı fikri gelseydi ya da ne doğuracağı üzerine kafa patlatmak isteseydi, o zaman bu kadının seninle belli bir benzerliği olurdu. Ve onun, doğanın gidişatına sekte vurma teşebbüsü meyve vermezdi ama senin için bu elbette mümkündür; zira bir insanın tinsel anlamda doğurduğu şey iradenin *nisus formatius*'udur[1] ve insanın kendi kudretindedir. Peki, sen neden korkuyorsun? Bir başka insan dünyaya getirmeyeceksin ki, sadece kendini dünyaya getireceksin.

Yine de çok iyi biliyorum ki bunda tüm ruhu sarsan bir ciddiyet vardır; kendi sonsuz geçerliliği içinde bilinçlenmek bu dünyadaki her şeyden çok daha anlamlı ve önemli bir andır. Esir düşmüşsün ve aklın başından alınmış ve bir daha asla ne zamanın ne de sonsuzluğun içinde kaçıp kurtulamayacakmışsın gibidir, sanki kendini kaybetmişsin, var olmaya son vermişsin, bir sonraki an buna pişman olacakmışsın ve yine de olan olmuş da artık değiştiremezmişsin gibidir. İnsanın sonsuza dek bir sonsuz kudrete bağlandığı, insa-

[1] (Lat.) Formatif (şekillendirici ve yetiştirici) çaba. *Bkz.* Hegel, *Wissenschaft der Logik*, I, *Werke,* IV, s. 67-70 –çn.

nın kendini, anısı hiçbir zamanın silinemeyecek biri olarak kabullendiği, insanın sonsuz olduğunun ve kim olduğunun bilincine vardığı an ciddi ve anlamlı bir andır. Ve yine de insan bundan pekâlâ uzak durabilir!

İşte bak, burada bir ya/ya da var. İzin ver de seninle, bir başkası kulak misafiri olsa asla konuşmayacağım gibi konuşayım, çünkü dediklerimi demeye belli bir anlamda hakkım yok ve çünkü neredeyse yalnızca gelecek zaman hakkında konuşuyorum. Eğer bunu istemezsen, eğer ruhunu nüktenin saçmalığıyla ve zekânın beyhudeliğiyle oyalamayı sürdürmek istersen, o zaman öyle yap, evini bırak git, göç et, Paris'e yollan, kendini gazeteciliğe ada, aygın baygın kadınların tebessümlerine yaltaklan, kaynayan kanlarını nüktenin soğuk rüzgârıyla ferahlat; bırak nafile bir kadının ya da mecalsiz bir hovardanın karanlık düşüncelerinin peşinden koşmak hayat meşgalenin en gurur verici uğraşı olsun; bir zamanlar çocuk olduğunu ya da ruhunda bir dindarlık ve düşüncelerinde bir masumiyet olduğunu unut, bağrındaki her yüce sesi körelt, hayatını suarelerin göz kamaştırıcı adiliğinde tüketmeye bak sen, içinde ölümsüz bir tin olduğunu unut, ruhuna son zerresine kadar azap çektir ve nükte tükendiğinde, Seine'de su ve hırdavatçıda barut ve günün her vaktinde gezi kumpanyası hâlâ vardır.

Ama bunu yapamazsan, yapmak istemezsen –ve ne yapabilirsin ne de yapmak istersin– o zaman kendini toparla, iyi tabiatına karşı ağır hıyanete kalkışacak kadar küstahlaşan her asi düşünceyi bastır, sendeki Tanrı vergisi yeteneklerde gözü kalan ve onları daha da kötüye kullanmak için kendine mal etmeyi dileyen tüm adiliklere tenezzül etme; hayatın yükünü isteksizce taşıyan ve yine de onu taşıdığı için onurlandırılmak isteyen ikiyüzlü erdeme tenezzül etme ama bunun için hayattan nefret etme, her onurlu gayrete, kendisini naçizane gizleyen her alçakgönüllü meşgaleye hürmet et ve her şeyden önce kadınlara bir parça daha fazla hürmet besle; inan bana, kurtuluşun kadından geldiği, yozlaşmanın

erkekten gelmesi kadar kesindir. Ben bir kocayım ve bu açıdan taraflıyım, ancak kanaatimce, bir kadın bir erkeği doğru yoldan saptırmışsa, durumu sonra dürüstçe ve şereflice düzeltmiştir ve hâlâ daha düzeltmektedir; zira bu dünyada kendini azıtmış 100 erkekten 99'u kadınlar tarafından kurtarılmışsa, 1'i doğrudan ilahi inayetle kurtuluşa ermiştir. Ve aynı zamanda, şu veya bu şekilde yolunu şaşırmanın erkeğe has bir şey olduğunu, dolayısıyla kadının dolayımsızlığın saf ve masum huzuru içinde kalmayı sürdürmesi gerektiği, kadın hayatı için olduğu gibi, erkek hayatı için de aynı doğruluk nispetiyle geçerli olduğunu da düşündüğüme göre, bir kadının, kanımca, yol açtığı hasar için tam tazminat ödediğini idrak etmen kolay olur.

Peki o zaman ne yapacaksın? Biri çıkıp şöyle diyebilirdi: Evlen, o vakit düşünecek başka şeyin olur; hiç şüphe yok da, sana bir yararı olup olmayacağı sorusu da var ve sen karşı cins hakkında nasıl düşünürsen düşün, bu nedenle evlenemeyecek kadar da centilmence düşünürsün ve diğer taraftan, kendine hakim olamazsan, bu yeterlilikte bir başkasını zor bulursun. Ya da biri çıkıp şöyle diyebilirdi: Kendine bir iş bul, ticaret hayatına atıl, oyalanırsın, bunalımını unutursun, çalış, en iyisi bu. Kendini unutmuş gibi olma noktasına getirmen belki mümkün olur ama unutulmamıştır, anlık olarak patlak verecektir, her zamankinden daha korkunç olarak; belki o zaman şimdiye kadar elinden gelmeyeni başarabilir: Seni faka bastırmayı. Şu da var; hayat ve onun işlevi hakkında ne düşünürsen düşün, kendi hakkında düşüncen, bu gerekçeyle kendine bir iş edinmek için aşırı centilmencedir, zira bu gerekçeyle evlenmek bir bakıma sahtelik gibi bir şeydir. O zaman yapacak ne kalıyor? Bir tek yanıtım var: Umudunu yitir!

Ben bir kocayım, ruhum karıma, çocuklarıma, güzelliğinden daima övgüyle söz edeceğim bu hayata sağlamca ve sabitçe bağlı. Yani ben sana umudunu yitir derken, bunu diyen seni tutkuların girdabına savurmak isteyen coşkulu bir yeni

yetme değil, kazazedeye bunu teselli diye haykıran alaycı bir şeytan değil; ben bunu yüzüne teselli diye haykırmıyorum, içinde kalman gereken bir durum diye de haykırmıyorum ama ruhunun tüm kudretine ve ciddiyetine ve dikkatine sahip bir eylem diye haykırıyorum. Bunu, umutsuzluğun burukluğunu tatmamış her insanın, hayatı ne kadar harika, ne kadar neşe dolu geçmiş olsa dahi, ondaki anlamı daima ıskalamış olduğu kanaatim kadar,[1] dünyaya karşı övgüm kadar kesin yapıyorum. Yaşadığın bu dünyaya karşı hilekâr'lık yapmıyorsun, onu üstesinden geldiğin için yitirmiş değilsin, bu, benim de, umutsuzluğa düşmüş biri olsam dahi, dürüst bir koca olmakta teselli bulmam kadar kesin.

Hayatını bu şekilde gözlemlediğimde, seni mutlu adderim; zira hakikatte, bir insanın umutsuzluk ânında insanın hayata yanlış bir biçimde bakmaması fazlasıyla önemlidir, zira bu o insan için, doğuran bir kadının kendine nazar değdirmesi[2] kadar tehlikelidir. Belirli bir şey için umutsuz olan kimse, umutsuzluğun bu belirliliğe karşı bir hüsran, bir hüzün olacak kadar hakiki ve derin olmaması tehlikesi altındadır. Senin bu türlü umutsuz olman gerekmiyor, zira belirli bir şey elinden alınmamış, sen hâlâ hepsine topyekûn sahipsin. Umutsuz kimse yanlış yapar da, sorunun onun dışında yatan çeşitlilikten kaynaklandığını sanırsa, o zaman umutsuzluğu hakiki değildir, bu da onu dünyadan nefret etmeye sürükler, sevmeye değil; zira dünyanın senin için, olabileceğinden başka bir şey olmak istermiş gibi görünüyor diye bir yük olduğu ne kadar hakikiyse, kendini bir kez umutsuzluk içinde bulduğun takdirde, onu neyse o olduğu için seveceğin de o kadar hakikattir. İnsanı umutsuzluğa götüren şey suç veya kabahat, bir vicdan azabı ise, o zaman neşesini geri kazanmakta belki güçlük çekebilir. O zaman sen umudunu yitir, olsun bitsin, tüm ruhunla ve tüm zihninle; bunu ne kadar

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Yuhanna 5:4. "Çünkü Tanrı'dan doğmuş olan herkes dünyayı yener. Bize dünyaya karşı zafer kazandıran imanımızdır." –çn.

[2] (Dan.) *Forsee sig på.* Eski bir deyim –çn.

ertelersen, şartlar bir o kadar daha ağırlaşır ve gereksinim aynı kalır. Bunu yüzüne haykırıyorum, tıpkı o seyyar satıcı kadın gibi, *Tarquinius*'a bir kitap koleksiyonu satmak istemişti,[1] o talep ettiği fiyatı vermeyince kitapların üçte birini yakmış ve yine aynı fiyatı talep etmiş, o yine istenen fiyatı vermeye yanaşmayınca, bu sefer ikinci üçte birlik kısmını da yakıp aynı fiyatı istemişti de, Tarquinius nihayet pes edip, koleksiyonun son üçte birlik kısmı için başlangıçtaki fiyatı ödemişti.

Senin umutsuzluk koşulun harikulade, lakin daha da harikuladesi var. Senin gibi yetenekli bir insan tahayyül et. Bir genç kızı seviyor olsun, onu kendini sevdiği kadar çok seviyor olsun. Sakin bir zamanda oturup, hayatını neyin üzerine inşa etmiş olduğu ve kızın neyin üzerine inşa edebileceği üzerinde kafa yorsun. Aşkları ortak yanları ama o yine de arada farklılıklar olduğunu düşünüyor. Kızda belki Tanrı vergisi bir güzellik var ama bunun erkek için bir önemi yok ve sonra çok da narin, gençliğe has neşeli bir mizaç da var belki ama bu neşenin erkek için bir önemi yok; ama erkekte zihin ve tin gücü var ve bu gücü hissediyor. Kızı hakikaten sevmek istiyor ve dolayısıyla bunu kıza vermek aklının köşesinden bile geçmez ve zaten kızın naçiz ruhu da bunu talep etmez ve yine de bir fark var ve kızı hakikaten sevecekse bunun bertaraf olması gerekeceğini hissediyor. O zaman ruhunun umutsuzluğa gömülmesine göz yumması gerekecek. Kendi yüzü suyu hürmetine umudunu yitirmemiş, kızın yüzü suyu hürmetine yitirmiş, zira kızı aynen kendini sevdiği kadar çok seviyor ve o zaman da umutsuzluğun kudreti her şeyi yiyip bitirecek, ta ki erkek sonsuz geçerliliği içinde kendini kazanana dek, ama o zaman kızı da kazanmış olacak ve hiçbir şövalye en tehlikeli kahramanlık zaferlerinden

---

[1] (Lat.) Libri Sibylline. The Sibylline Books of Prophecy. *Bkz.* Dionysius, *Roman Antiquities,* IV, 62, 1-6; *The Roman Antiquities of Dionysius of Halicarnassus,* I-VII, çev. Earnest Cary (Loeb, Cambridge: Harvard University Press, 1937-50), II, s. 465-69 –çn.

bile geriye, bu ete ve kana ve sonsuzluğun beyhude farklılıklarına karşı verilen savaştan döndüğünden daha bahtiyar ve neşeli dönmez, zira umutsuzluk çeken, sonsuz insanı bulur ve orada herkes eşittir. Zihnini ve tinini körelterek ya da oradaki görgü ve bilgiyi boşlayarak eşitlik sağlayacak türden bir gaf erkeğin aklının köşesinden bile geçmiyor; o Tanrı vergisi ussal yeteneklerini muhafaza etmek istiyor, lakin bunlara sahip olanın bunlara sahip olmayan gibi olduğuna,[1] yüreğinin en derininden emin olmak istiyor. Ya da koyu dindar bir kişilik düşün, hemcinslerine duyduğu hakiki ve derin aşkla kendini umutsuzluğun içine fırlatıp atmış olsun, ta ki mutlak olanı, bir alnın yassı olup olmadığının ya da gökkubbeden bile daha gururluca mı kabarıp kabarmadığının yersiz olduğu noktayı, farklılık değil mutlak geçerlilik olan o noktayı bulana dek.

Çeşitli iyi fikirlerin, bir sürü garip heveslerin, bir takım budalalıkların var, hepsini kendine sakla, hiçbirini talep etmem ama bir zihnimin var ki ona sımsıkı sarılmanı rica edeceğim, usumun seninkiyle akraba olduğuna beni ikna eden bir fikir. Şair olmaktansa başka her şeyi olmanın senin için daha evla olduğunu sık sık dile getirmişsindir, zira bir şair varoluşu genel itibarıyla insanın feda edilmesidir, demişsindir. Bence bu dünyadan şairliğe başlamadan önce kendisini kazanmış ya da yazarak kendini kazanmış şairlerin de gelip geçtiği hiç bir suretle inkâr edilemez, diğer taraftan, şair varoluşunun karanlıkta yattığı da kesindir, ki bu, bir umutsuzluğun sonuna kadar getirilememesinin, ruhun mütemadiyen umutsuzluk içinde titremesinin ve tinin kendi özgün başkalaşımına erememesinin neticesidir. Şiirsel ideal daima asılsız bir idealdir, zira esas ideal daima gerçek olandır. Tinin, tinin sonsuz dünyasına yükselmesine izin verilmezse, geçiş halinde kalır ve bulutlara yansıyan imgelerle keyiflenir ve onların geçiciliğine kederlenir. Şair varoluşu bu yüzden bahtsız bir varoluştur, sonluluktan daha yüksek-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Korintliler 7:2-31 –çn.

tir ve yine de sonsuzluk değildir. Şair idealleri görür ama onlardan zevk almak için dünyadan firar etmek zorundadır, bu idolleri hayat karmaşasının orta yerindeyken içinde taşıyamaz.[1] Etrafta sergilenen karikatürden etkilenmeden, onları kuşanacak gücü olması gerekirdi demektense, sessiz sakin yoluna devam edemez. O yüzden yazarın hayatı, sonlulukta kaldıkları için hayatlarını güvende sanan insanlar tarafından sık sık hakir bir merhamete hedef olur. Bir keresinde, bezgin bir ânında demiş olduğun gibi, hiç kuşku yok ki dingin kafalarında seninle çoktan hesaplaşmış ve şu şartlara makbuz kesmeye gönüllü insanlar var: Zeki biri olduğu kabul edildi, karşılığında dibi boyladın ve toplumun işgüzar üyelerinden biri olmadın. Evet, dünyada bu yolla bir parmak ötesindeki her şeyi yenmek isteyen bir adiliğin bulunduğu inkâr edilemez. Ancak sen bunun seni rahatsız etmesine meydan verme, onlara meydan okuma, onları hakir görme, burada kendinin demeye alışkın olduğun şeyi demek istiyorum: Bu zahmete değmez. Lakin şair olmak istemiyorsan, senin için, sana göstermiş olduğumdan başka hiçbir yol yok: Umudunu yitir!

Umutsuzluğu seç o zaman, zira umutsuzluğun kendisi bir seçim, zira insan onu seçmeden şüphe edebilir ama onu seçmeden umudunu yitiremez. Ve insan umutsuzluk içindeyken yeniden seçim yapar ve o zaman neyi seçer, kendini seçer ama kendi dolayımsızlığı içinde değil, o tesadüfi kişi olarak değil, insan kendini kendi sonsuz geçerliliği içinde seçer.

Bu noktayı sana istinaden biraz daha yakından aydınlatmaya çalışacağım. Modern felsefede, tüm spekülasyonun şüpheyle başladığı üzerinde yeterinden fazla laf edilmiştir; lakin ben arada fırsat düştükçe bu tür mülahazalarla meşgul olabileceğim kadarıyla, şüphenin (tvivle) umutsuzluktan (fortvivlelse) farklı olduğuna dair bir bilgiyi boş yere aradım durdum. Seni doğruya yöneltmeye ve yerinde bir konuma

[1] *Bkz.* Platon, *Symposium*, 216 c-217a; *Opera*, III, s. 530-33; *Dialogues*, s. 568 –çn.

yerleştirmeye katkıda bulunacağı umuduyla, burada bu farkı aydınlatmaya çalışacağım. Kendimi esasen felsefi beceriden nasibini almışların çok uzağındayım, senin kategorilerle oynama ustalığın bende yok, ancak yine de daha derin bir anlamda hayatın anlamının en sıradan insan tarafından bile kavranabilir olması gerekir.

Umutsuzluk kişiliğin şüphesidir, seçim yapma belirlenimine böyle sıkı sıkı sarılmam bunun için, bu benim düsturum, hayat görüşümün siniri, ve bende de bundan var, bir sisteme sahip olayım diye tutturmasam da. Şüphe düşüncenin kendindeki içsel harekettir, ben şüphemin içinde kendimi mümkün olduğu kadar gayrişahsi tutarım. Lakin ben şöyle farz ediyorum; düşünce, şüphe icraat halindeyken, mutlak olanı keşfeder ve orada huzur bulur, düşünce o zaman orada bir seçim gereğince değil, şüphe etmiş olduğundaki aynı gereksinim gereğince huzur bulur; zira şüphenin kendisi bir gereklilik belirlenimidir, huzur da aynı şekilde.

Şüphedeki ihtişam budur, kendi ağızlarından çıkanı zar zor anlayan insanların sık sık övgüsüne ve çılgın tezahüratına mazhar olmuş olması bu yüzdendir. Ama bir gereklilik belirlenimi olması, tüm kişiliğin harekete dahil olmadığını gösterir. Dolayısıyla biri çıkıp da şöyle dese bunda büyük bir gerçek payı bulunur: İnanmak istiyorum ama yapamıyorum, şüphe etmek zorundayım. Dolayısıyla bir şüphecinin esasen, görevin geçerliliğinden ve davranışındaki ilkeden hiçbir suretle şüphe etmeyen, bir takım duygudaş duygu ve ruh hallerinden hiçbir suretle şüphe etmeyen, son derece vicdanlı bir insan olabildiği fikriyle her tür iletişimin dışında yaşayan, olumlu bir töze sahip olabildiğini sık sık görürüz. Diğer taraftan, özellikle günümüzde, yüreği umutsuzluk içinde olan ve yine de şüpheyi yenmiş insanlar görürüz. Bu bazı Alman filozofları gözlemlerken özellikle gözüme çarptı. Zihinleri rahat, nesnel mantıksal düşünce kendi muadili olan nesnellikte istirahate çekilmiş ve her ne kadar kendilerini nesnel düşünceyle oyalar olsalar da, umutsuzluk içindeler, zira bir

insan kendisini birçok şekilde oyalayabilir ama bunun için soyut düşünce kadar uyuşturan bir deva zor bulunur, zira bütün mesele kendini olabildiğince gayrişahsi tutabilmekten ibarettir.

Velhasıl şüphe ve umutsuzluk ziyadesiyle farklı alanlara aittir; devinime geçirilen ruhun farklı cepheleridir. Ama bu beni hiçbir suretle tatmin etmiş değil, zira o zaman şüphe ve umutsuzluk birbirinin koordinatı olurdu ki durum bu değil. Umutsuzluk katbekat daha derin ve daha dört dörtlük bir dışavurum, devinimi şüpheninkine kıyasla katbekat daha kapsamlı. Umutsuzluk tüm kişiliğin ifadesi oluyor, şüphe ise sadece düşüncenin. Şüphenin sahip olduğu farazi nesnellik, ki bu nedenle o kadar asil, ondaki eksikliğin dışavurumu. Dolayısıyla şüphe insanlardaki farklılığa dayanıyor, umutsuzluk ise mutlak olana. Şüphe etmek için kabiliyet gerekiyor ama umutsuz olmak için hiçbir zaman kabiliyet gerekmiyor; ancak kabiliyet haddi zatında bir farklılık ve kendini geçerli kılmak için farklılık öngören şey asla mutlak olamaz; zira mutlak, yalnızca mutlak için mutlak olduğu gibi olabilir. En seviyesiz, en beceriksiz insan umutsuz olabilir, kukumav kuşundan başka bir şey olmayan bir genç kız umutsuz olabilir, öte yandan, kim olsa, böylelerine şüpheci demenin aptallık olduğunu kolayca hisseder. Bir insanın içindeki şüpheyi yatıştırabilmesinin ve yine de umutsuzluk içinde olabilmesinin ve bunun bu minval üzere gidebilmesinin temelinde, o insanın umutsuzluğa daha derin bir anlamda istek duymaması yatar. Bütünüyle bakıldığında bir insan istek duymuyorsa hiçbir suretle umutsuz olamaz, ne var ki sahiden umutsuz olmak için buna hakikatte istek duymak gerekir ama bir insan buna hakikatte istek duyduğunda, umutsuzluğu hakikatte aşmıştır; insan umutsuzluğa hakikatte istek duyduğu vakit hakikatte seçtiği şey umutsuzluğun seçtiği şeydir: kendi ebedi geçerliliği içinde kendisi. Kişilik ilkin umutsuzlukta yatışır, zorunlulukla değil, zira ben hiçbir zaman zorunlulukla umutsuz olmam, özgürlükle olu-

rum, ve mutlak olana ilkin orada kavuşulur. Bu açıdan ben çağımızın bir gün ilerleme kaydedeceği fikrindeyim, tabii ki hakkında herhangi bir fikir sahibi olabildiğim kadarıyla; zira ben çağımızı sadece okuduğum gazetelerden ve bir iki yapıttan ya da seninle sohbetlerimden tanıyorum. Ve o gün çok uzakta olamaz, zira insanlar, pahalıya mal olabilse de, mutlak olanı bulmada hakiki başlangıç noktasının şüphe değil umutsuzluk olduğunu keşfedecektir.

Lakin, ben kategorime geri dönüyorum, ben mantıkçı değilim, bende ondan sadece bir kategori var ama seni temin ederim ki o hem kalbimin hem zihnimin seçimi, ruhumun sevinci, nimetim o benim – seçim yapmanın önemine geri dönüyorum. Mutlak olarak seçerken, umutsuzluğu seçerim ve sonra umutsuzlukta mutlak olanı seçerim, zira ben kendim mutlak olanım, mutlak olanı varsayarım ve ben kendim mutlak olanım; ancak buna eşanlamlı diğer bir ifadeyle diyebilirim ki: ben, beni seçen mutlak olanı seçerim, ben beni önceden varsayan mutlak olanı seçerim; zira eğer diğer ifadenin bir o kadar mutlak olduğunu hatırımda tutmazsam, o zaman seçim kategorim asılsız olurdu, zira o harfiyen her ikisinin birden kimliğidir. Seçtiğim şeyi önceden varsaymam, zira eğer onu önceden varsaymış olsaydım seçemezdim ve yine de onu seçmiş olmakla varsaymış olmasaydım, o zaman onu seçmezdim. O, zira o olmadığı için seçemediğimdir; o, onu seçmem sayesinde ilk kez var olmamıştır ve zaten başka türlü olsa, seçimim bir yanılsama olurdu.

O halde neyi seçerim, şunu mu bunu mu? Hayır, zira mutlak olarak seçerim ve tam da şunu veya bunu seçmemeyi seçmiş olmakla mutlak surette seçerim. Mutlak olanı seçerim, ve mutlak olan nedir? Sonsuz geçerliliğim içinde kendimdir. Kendimden başka bir şeyi mutlak olan olarak asla seçemem, zira başka bir şey seçtiğim takdirde, bunu bir sonluluk olarak seçerim ve dolayısıyla mutlak olarak seçmemiş olurum. Tanrı'yı seçen Yahudi bile onu mutlak olarak seçmedi, elbette mutlak olanı seçti de, onu mutlak olarak seçmedi ve bu

açıdan kendi mutlaklığı son buldu ve o bir sonluluk haline geldi.

Ama bu kendim[1] de neyin nesidir? Bir ilk andan, onun için bir ilk ifadeden söz ediyor olmam durumunda, yanıtım şu olur: O her şeyin en soyutudur ama aynı zamanda kendi içinde her şeyin en somutudur da – o özgürlüktür. Burada izninle küçük bir psikolojik gözlemde bulunmak isterim. İnsanların tatminsizliklerini hayattan yakınarak dile getirdiğine yeterince sık kulak misafiri oluruz, temennilerine yeterince sık kulak misafiri oluruz. Şimdi böyle bir zavallı canlandır kafanda; temennileri atlayalım, burada ışık tutacakları hiçbir şey yok, zira tamamen tesadüfilikte yatıyorlar. Bu kişi temenni eder: Keşke o adamdaki akıl bende olsaydı ya da şu adamdaki kabiliyet vb, evet, en aşırı uça gitmek için – keşke bu adamdaki sabır bende olsaydı. Böylesi temennileri sıkça duyarız ama cidden bir başkası olabilmeyi temenni eden birini sen hiç duydun mu? Bu o kadar enderdir ki her şeyden çok sabırla kendine tutunmak, çektiği onca ıstıraba rağmen dünyayı verseler bir başkası olmak istememek bahtsız kişilik diye adlandırılanların özelliğidir, nedeni de bu tür kişiliklerin hakikate çok yakın olması ve kişiliğin sonsuz geçerliliğini onun nimetinde değil ıstırabında hissetmeleridir, onlar sevincin o tamamen soyut ifadesini onda alıkoymuş olsalar dahi, kendileri olarak kalmayı yeğler. Ancak bir sürü temennisi olan kişi, her şey değişmiş olsa dahi, kendi olarak kalma görüşünü aralıksız sürdürür. Yani onun içinde, her şeye oranla mutlak olan bir şey vardır; temennisiyle başardığı başkalaşım olabileceğin en büyüğü olsa dahi olduğu gibi olmasını sağlayan şey. Onun bir yanılgı içinde olduğunu daha sonra göstereceğim ama bu noktada yalnızca onu olduğu gibi yapan bu "kendilik"in[2] en soyut dışavurumunu bulmak istiyorum. Bu özgürlükten başka bir şey değildir. Aslında bu yoldan kişiliğin sonsuz geçerliliğine son derece

[1] (Dan.) Mit selv –çn.

[2] (Dan.) Selv –çn.

makul bir kanıt oluşturulabilirdi; evet, intihar eden biri bile her şeye rağmen aslında kendinden kurtulmak istemez, o da temenni eder, kendinin bir başka biçimini temenni eder ve bunun içindir ki ruhun ölümsüzlüğüne en azami ölçüde ikna olsa dahi tüm varlığı onun bu adımla tinine mutlak bir biçim kazandıracağını sanacak kadar peşin hükümlü olan bir intihar eden biri elbette bulunabilir.

Ancak kişiye neden sanki sürekli değişebilecekmiş ama yine de aynı kalabilecekmiş gibi, en derin benliği ona sanki ne olması gerektiğini tanımlayabilmiş bir cebirsel ifadeymiş gibi gelmesinin temelinde, haksız konumda olması, kendini seçmemiş olması, buna dair hiçbir fikri olmaması ve yine de kendine has mantıksızlığında bile kişiliğin sonsuz geçerliliğinin bir onayı yatar. Diğer taraftan, haklı konumda olan için durum farklı gelişir. O kendini seçer, sonlu anlamda değil, zira o zaman bu "kendilik" diğer sonlulukların arasına karışmış bir sonluluk olurdu, lakin o mutlak anlamda seçer ve yine de bir başkasını değil kendini seçer. Böylece seçtiği bu kendilik sonsuzca somuttur, zira kişinin kendisidir ve yine de evvelki kendiliğinden mutlak surette farklıdır, zira kişi onu mutlak olarak seçmiştir. Bu "kendilik" daha önce var olmamıştır, zira seçenek olarak oluşmuştur ve yine de var olmuştur, zira aslında bu kişinin "kendisi" olmuştur.

Seçim burada iki diyalektik hareketi bir arada yapmaktadır, seçilen şey var değildir ve seçimle var olur, seçilen şey vardır, yoksa bir seçim olmazdı. Yani şayet seçmiş olduğum şey yoktu da, seçimle mutlak olarak var olduysa, o zaman ben seçmemiş, o zaman ben yaratmış olurum ama ben kendimi var etmem, ben kendimi seçerim. Dolayısıyla tabiat hiçlikten yaratılmışken, dolayımsız kişilik olarak ben kendim hiçlikten yaratılmışken, özgür akıl olarak çelişki ilkesinden doğmuşumdur ya da kendimi seçmiş olmakla doğmuşumdur.

Kişi şimdi seçtiği "kendilik" bir tarihe, kişinin kimliğini kendince kabullendiği bir tarihe sahip olduğu derecede, kendi içinde tükenmeyen bir çeşitliliğe sahip olduğunu keşfeder.

Bu tarih farklı türdendir, zira kişi bu tarihin içinde aynı soydan ve bütün soylardan bireylerle ilişkidedir ve tarihte acı veren bir şeyler vardır ve yine de birey bu tarih vasıtasıyladır ki sadece ne ise odur. O yüzden kendini seçmek cesaret ister; zira birey kendini aynı zamanda en fazla tecrit eder göründüğünde, aynı zamanda bütünle bağlı olduğu kökene en fazla batmaktadır. Bu onu tedirgin eder ve yine de böyle olması gerekmektedir; zira içinde özgürlük ihtirası uyandığında – ve bu, tıpkı kendini seçim sırasında önceden varsaydığı gibi, seçimle uyanır – o kendini seçer ve tıpkı kurtuluşu için ettiği gibi bu kurtuluşa sahip olmak için de mücadele eder ve bu onun nimetidir. Tüm bunlardan vazgeçemez, en ağrılısından da, en çetininden de ve yine de bu savaşın, bu uğraşın dışavurumu – pişmanlıktır. Pişmanlıkla kendine geri döner, ailesine, soyuna, ta ki kendisini Tanrı'da bulana dek. Sadece bu şartla kendisini seçebilir ve bu istediği tek şarttır, zira sadece bu yolla kendini mutlak surette seçebilir.

Gel gelelim, aşksız bir insan nedir ki? ama aşkın birçok türü vardır; ben bir babayı bir anneden daha başka türlü severim, karımı da daha başka türlü ve her farklı aşkın kendine has bir ifadesi vardır ama Tanrı'yı sevdiğim bir aşk da vardır ve bunun dilsel ifadesi tektir: Pişmanlık. Onu böyle sevmediğimde, onu mutlak surette sevmemiş olurum, en derin benliğimle sevmemiş olurum, mutlak'a karşı duyulan başka her aşk bir yanılgıdır, zira zihin tüm aşkıyla mutlak olana sımsıkı sarılmışken, herkesin fazlasıyla sahip çıktığını ve kendimin huşu duyduğunu, ben mutlak surette sevmiş olmam, zorunluluktan sevmiş olurum; ben özgürce sever sevmez ve Tanrı'yı sever sevmez, pişmanlık duyarım. Ve Tanrı'ya olan aşkımın ifadesinin pişmanlık olmasının başka hiçbir nedeni olmasaydı bile şu nedeni vardır: Önce onun beni sevmiş olması.[1] Ve yine de bu hatalı bir tespittir; zira eğer olur da kendimi kendini yaratmakla özdeş olmayan bir

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Yuhanna 4:19. "Bizse seviyoruz, çünkü önce O bizi sevdi." –çn.

yolla mutlak olarak seçecek olsam, o zaman kendimi sadece suçlu olarak seçtiğimde mutlak surette seçmiş olurum ve oğula devrolan şey babanın suçu bile olsa, o bunun için de pişmanlık duyar, zira sadece bu yolla kendini seçebilir, kendini mutlak olarak seçebilir ve gözyaşları her şeyi onun için silip götürecek de olsa, o pişmanlık duymayı sürdürürdü, zira sadece bu yolla kendini seçebilir. Kendiliği adeta kendi dışındadır ve elde edilmesi lazımdır ve pişmanlığı onun buna olan aşkıdır, çünkü bu onun ebedi Tanrı'nın elinden mutlak olarak seçtiğidir.

Burada arz etmiş olduğum şey kürsü bilgeliği değil, her insanın istediğini ifade edebileceği ve her insanın istediğinde arz edebileceği bir şey. Ben bunu konferans salonlarında öğrenmedim, oturma odasında öğrendim ya da sen öyle tercih ediyorsan, çocuk odasında; zira ben küçücük oğlumu, öylesine neşeli, öylesine mutlu, ortalıkta koşup dururken seyrettiğimde, işte o zaman, kim bilebilir, belki yine de üzerinde çok zararlı bir etkim olmuş olabilir diye düşünürüm. Elimden geldiğince üzerine titrediğimi Tanrı bilir ama bu düşünce beni rahatlatmaz. O zaman kendime derim ki, onun da hayatında tininin seçim anında olgunluğa erdiği bir nokta gelecek, o zaman kendisini seçecek, o zaman tarafımdan omuzlarına yüklenmiş olabilecek hangi suç varsa ondan da pişman olacak. Ve bir oğlun babasının hatasından pişman olması harikuladedir ve yine de o bunu benim yüzü suyu hürmetime yapmayacak, sadece bu yolla kendini seçebildiği için yapacak. O halde ne olacaksa öyle olsun, insanın genellikle en iyi addettiği şey insan için en zararlı neticeler doğurabiliyor, lakin bütün bunlar yine de bir hiç. Benim ona çok yararım dokunabilir, bunun için çaba göstermem gerek ama yapılabileceğin en azamisini yalnızca kendisi yapabilir. Yani anlayacağın, insanların kendilerini seçmeleri bu yüzden zordur, çünkü mutlak tecrit burada en derin süreklilikle özdeştir, çünkü insan kendini seçmediği sürece, başka türlü olmak için bir olasılık mevcut gibidir, şu veya bu şekilde.

Böylece, seçimin ve pişmanlığın ne olduğu üzerine görüşümü almış oldun. Bir genç kızı sanki annesiymiş gibi ya da annesini sanki bir genç kızmış gibi sevmek yakışıksızlık olur, her aşkın kendi ayırıcı niteliği mevcuttur, Tanrı'ya olan aşkın da kendi ayırıcı niteliği vardır ve bunun ifadesi pişmanlıktır. Ve tüm diğer aşklar bunun yanında nedir ki, sadece bebek vırıltısı. Ben kendi teorilerini beğendirmeye çalışan ateşli bir delikanlı değilim, ben bir kocayım, tüm aşkların pişmanlığa kıyasla bebek vırıltısı olduğunu karımın duymasına herhalde cüret edebilirim ve yine de biliyorum ki ben yiğit kalpli bir kocayım, "ben bir koca olarak bile daha hâlâ ilk aşkın zafer sancağı altında mücadele veriyorum;" karımın da görüşümü paylaştığını biliyorum ve bunun için onu daha da fazla seviyorum ve ben bunun için o genç kız tarafından sevilmek istemezdim, çünkü o bu görüşü paylaşmıyordu.

Burada yeni yeni ve berbat yanlış yolların bir daha kendini belli ettiğini, toprağın üzerinden sürünenin düşme tehlikesiyle dağların tepesine tırmanan kadar kolay karşılaşmadığını, soba başına sinenin yolunu kaybetme tehlikesine dünyaya atılmayı göze alan kadar kolay düşmediğini biliyorum ama bu yüzden de seçimimde bir o kadar daha cüretkâr oluyorum.

Şimdi gelinen noktada bir teolog olsa gözlemlerin çeşitliliği için bir başlangıç noktası bulurdu ama ben meslekten biri değilim, o yüzden bunları daha fazla kurcalamak istemiyorum. Sadece yukarıda değinilmiş olanlara ışık tutmaya gayret edeceğim, bunu da şu tespitle yapmak istiyorum; pişmanlık ilk kez Hıristiyanlıkta gerçek ifadesini buldu. Dindar Yahudi atalarının suçunun omuzlarına yıkıldığını hissetti ve yine de bunu bir Hıristiyan kadar derinlikli hissedemedi; çünkü dindar Yahudi bundan pişmanlık duymadı, çünkü o kendisini mutlak olarak seçemedi. Atalarının suçu ona ağırlık verdi, üzerine çöreklendi, o bu yükün ağırlığı altında tükendi, ahladı, ofladı ama onu kaldıramadı, onu

ancak pişmanlığın yardımıyla kendini mutlak olarak seçen kişi kaldırabilir. Özgürlük ne kadar fazlaysa, suç da o kadar fazladır ve kurtuluşun sırrı budur ve atalarının suçu için pişman olmayı istememek korkaklık değilse, o zaman ruhun miskinliğidir; sefillik değilse o zaman küçük fikirliliktir ve yüce gönüllülükten nasibini almamış olmaktır.

Velhasıl, umutsuzluğun seçimi "kendiliğim"dir; zira şu kesin bir gerçektir ki ben umutsuzken başka her şey için olduğu gibi kendim için de ederim ama umutsuz olduğum kendilik tüm diğer sonluluklar gibi bir sonluluktur, seçtiğim "kendilik" ya mutlak "kendilik"tir ya da mutlak geçerliliğine uygun olarak benim kendiliğimdir. Hal böyle olunca, yukarıda yaptığım ve yapmayı sürdürdüğüm gibi, estetik ve etik yaşam arasına diktiğim ya/ya da'nın kesin bir ikilem olmadığını söylememin nedenini burada tekrar görmüş oluyorsun, çünkü esasen bir tek seçim söz konusudur. Bu seçim vasıtasıyla ben esasen iyiyle kötü arasında bir seçim yapmam, ama iyiyi seçerim ama iyiyi seçerken *eo ipso*[1] iyiyle kötü arasında seçimi seçiyor olurum. Başlangıçtaki seçim onu takip edecek her bir seçimde ilelebet mevcut kalır.

O zaman umudunu yitirmeye bak sen ve basiretsizliğin seni, senin için zaten yitmiş olan bir dünyanın kalıntıları arasında hercai bir ruh gibi, bir hayalet gibi, artık asla dolaştırmayacaktır; umudunu yitir sen ve tinin bir daha asla bunalmayacak, iç çekmeyecektir, zira dünya, sen ona öncekinden daha farklı gözlerle baksan da, senin için yeniden harikulade ve keyifli olacaktır ve özgürlüğüne kavuşan tinin son hızla özgürlüğün dünyasına yükselecektir.

Sözü burada kesebilirdim; zira şimdi seni istediğim noktaya getirdim ve çünkü sen şayet kendin istersen oradasındır. Benim istediğim, seni estetik olanın yanılsamalarından, yarım bir umutsuzluğun hayallerinden çekip kurtardım, tinin ciddiyetini idrak için. Ancak asla burada kesmek niyetinde değilim, zira şimdi bu görüş açısından hareketle sana haya-

[1] (Lat.) Başlı başına –çn.

ta bir bakış şekli arz edeceğim, bir etik hayat görüşü. Sana sunacağım şey çok basit, bu kısmen hediyemin vazifeyle hiçbir suretle orantılı olmamasından, kısmen de sadeliğin etik olan her şeyin baş niteliği olmasından dolayı, ki bu estetik olanın bereketinden gelene yeterince çarpıcı gelebilecek bir nitelik. Burada şu geçerli: *Nil ad ostentationem, omnia ad conscientiam*.[1] Sözü bu noktada kesmek başka bir nedenden de şaibeli gelebilirdi, çünkü düşüncenin mutlak olanda dinlenmesi gibi kişiliğin de zorunlu olanda dinlendiği bir tür dingincilikte son bulacağım görüntüsü verebilir. O zaman insan kendini kazanmışmış neye yarardı, tüm dünyayı alt edebilecek bir kılıç edinmişmiş neye yarardı, onu kınında saklamaktan başka bir şekilde kullanmak istemeyince?

Lakin, hayata etik bakış üzerine daha yakından eğilmeden evvel, her insan için umutsuzluk ânında saklı olan tehlikeye, üzerine bindirip topyekûn dibi boylayacağı o resife bir iki kelimeyle değinmek istiyorum. Kutsal Kitap şöyle der: İnsan bütün dünyayı kazansa ama ruhuna zarar verse, bunun kendine ne yararı olurdu, karşılığında ne kazanırdı?[2] Kutsal Kitap bunun antitezinden bahsetmez ama bu zaten cümlenin içinde saklıdır. Antitez şöyle der: İnsan tüm dünyayı yitirse ama ruhuna hiç zarar vermese, başka ne karşılık beklerdi ki! Bizzat basit görünen ve yine de üzerinde düşündükçe sanki daha bir karanlıklaştıkları için ruhu garip bir kaygıyla dolduran ifadeler vardır. Dini anlamda: Kutsal ruha karşı günah işlemek, böyle bir ifadedir. Teologların bunun belirli bir açıklamasını yapmaya muvaffak olup olmadığını bilmiyorum, benim şahsen bunu yapacak yeterliliğim yok ama ben meslekten biri de değilim. Diğer taraftan, kendi ruhuna zarar vermek ifadesi etik bir ifadedir ve etik bir hayat görüşüne sahip olduğuna inanan kimsenin bunun açıklamasını yapabildiğine de inanması gerekir. Bu ifadenin kullanıldığı epeyce sık duyulur ve yine de onu anlamak iste-

---

1 Hiçbir şey gösteriş için değil, her şey vicdan için –çn.

2 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 16:26; Luka 9:25 –çn.

yenin, ruhunda derin hareketler yaşamış olması, evet hatta, umutsuzluğa düşmüş olması gerekir; zira burada arz edilen esasen umutsuzluk hareketleridir: Bir yanda tüm dünya, öbür yanda insanın kendi ruhu.

Bu ifade izlendiğinde, yukarıda, bir başkası olmak istemeksizin temenni etmenin psikolojik değerlendirmesinde varmış olduğumuz, "kendilik" kelimesindeki soyut anlamın aynısına, burada "ruh"un soyut anlamı olarak varıldığını kolayca göreceksindir. Şöyle ki, ben tüm dünyayı kazanabildiğim ve yine de ruhuma zarar vermediğim takdirde bu tüm dünya ifadesinin, benim kendi dolayımsızlığımda sahip olduğum tüm sonlulukları da içermesi gerekir. O zaman ruhumun bunlara karşı ilgisiz olduğu ortaya çıkar. Ben kendi ruhuma zarar vermeden tüm dünyayı yitirdiğimde, benim dolayımsızlığımda sahip olduğum tüm sonlu nitelikler, "tüm dünya" ifadesinde yeni baştan mevcuttur ve yine de ruhum zarar görmemiştir, dolayısıyla onlara karşı kayıtsızdır. Servetimi yitirebilirim, başkalarının gözünde şerefimi yitirebilirim, zihin gücümü yitirebilirim ve yine de ruhuma zarar vermem, hepsini edinebilir ve yine de zarar görebilirim. O halde bu, ruhum denen şey nedir, böyle bir kayıptan etkilenmeden kalabilen ve böyle bir edinimden zedelenebilen bu, en derin varlığım denen şey nedir? Umutsuz olan için şu hareket kendini hissettirir; hiç bir suretle retorik bir ifade değildir ama insan bir yandan tüm dünyaya ve bir yandan da kendisine, ruhuna, bakarken tek yeterli ve münasip olandır. Umutsuzluk ânındayken ayrılma kendini belli eder ve şimdi mesele nasıl umutsuzluğa düştüğüdür; zira yukarıda her estetik hayat görüşüne istinaden açıklamış olduğum üzere, tüm dünyayı kazanacak olan umutsuzluktur ve bu, insanın ruhuna zarar vermesiyle olur ve yine de en derin kanaatim şudur; umutsuz olmak bir insan için gerçek kurtuluştur. Umutsuzluğuna istek duymanın, buna mutlak anlamda istek duymanın önemi burada yeniden kendini belli eder, zira böylesi bir istek mutlak teslimiyetle

aynıdır. Lakin umutsuzluğuma sonlu anlamda istek duyarsam o zaman ruhuma zarar vermiş olurum, zira o zaman en derin varlığım umutsuzlukta ilerleme kaydedemez, aksine orada kapanır kalır, katılaşır, öyle ki sonlu umutsuzluk bir katılaşmadır, mutlak umutsuzluk bir sonsuzlaşmadır. Ben umutsuzluğumda tüm dünyayı kazandığımda kendimi sonlulaştırırım, çünkü benim hayatım oradadır ama bu suretle ruhuma zarar veririm; tüm dünyayı yitiriyorum diye umutsuzluğa düşerken ruhuma zarar veririm; zira ruhumu tam da aynı yolla sonlulaştırırım, zira burada yine, ruhumu sonlulukla belirlenmiş olarak görürüm. Bir insanın cürüm yoluyla tüm dünyayı kazanabildiği ve yine de ruhuna zarar verdiği gayet açıktır ama bunun mümkün kılan, görünürde katbekat daha masum bir yol da vardır. O genç kız sevdiğini elde etsin ya da etmesin, eşit ölçüde umutsuzluk içindedir, demiş olmam bundandı. Her sonlu umutsuzluk sonluluğun bir seçimidir, zira ben onu elde ettiğimde de, tıpkı yitirdiğimdeki gibi seçmiş olurum; zira onu elde etmek kendi elimde değildir ama onu seçmek pekâlâ kendi elimdedir. Dolayısıyla sonlu umutsuzluk özgür olmayan bir umutsuzluktur, umutsuzluğa istek duymaz, sonluluğa istek duyar, lakin bu umutsuzluk değildir.

Bir insan kendini bu noktada tutabilir ve o kendini orada tutabildiği sürece, ben onun ruhunu hasara uğratmış olduğunu söyleme cüretinde bulunmaya kesinen karar veremem. Son derece tehlikeli bir noktadadır. Bu bir olasılık olarak her an vardır. Umutsuzluk oradadır ama henüz en derin varlığına saldırmamıştır; ve o ancak kendini onda sonlu anlamda katılaştırdığı vakit, ilk kez ruhuna hasar vermiş olur. Ruhu adeta umutsuzlukta uyuşturulmuş gibidir ve o ancak uyanırken, umutsuzluğun sonlu bir çıkar yolu seçtiği vakit ruhu ilk kez zarar görür, o zaman içine kapanmış, o zaman rasyonel ruhu boğazlanmış ve o hiçbir çarenin deva olamayacağı bir yırtıcıya dönüşmüş olur ve o zaman her şey onun için bir meşru müdafaadır. İnsanın kendi ruhuna za-

rar vermesi düşüncesinde korkunç bir kaygı yatar ve yine de umutsuzluğa düşmüş olan her kişi bu yanlış yolu, bu lanetli kaybı[1] hisseder gibi olmuştur.

Bir insanın ruhuna bu şekilde zarar verebildiği kesindir de, belirli bir insan için ne ölçüde söz konusu olduğu üzerine hüküm vermek asla mümkün değildir ve zaten hiçbir insanın burada bir diğeri hakkında yargıda bulunmaya yüzü yoktur. Herhangi bir kişinin hayatı insana acayip görünebilir, insanın içinden onun böyle bir durumda olduğuna inanası gelebilir ve yine de o kişi kendini bunun tam aksine inandıracak bambaşka bir yoruma sahip olabilir; öte yandan, bir insan, kimseler hissetmeksizin, ruhuna zarar vermiş olabilir; bu zarar dışsal olanda yatmaz, insanın en derin varlığında yatar, meyvenin kalbini mesken tutmuş çürük gibidir, dışı ne kadar canlı görünebilse de, kabuğun bir şey belli ettirmediği bir iç kovuk gibidir.

Şu halde, sen kendini mutlak olarak seçerken, bu kendiliğin bir soyutlama ya da bir totoloji olmadığını derhal idrak edersin, olsa olsa "kendilik"i en soyut ifadesini bulana kadar parçalarına ayırdığın oryantasyon ânında o sana böyle görünebilir, ve o zaman bile onun tamamen soyut ve içerikten yoksun olması bir yanılsamadır, zira o yine de genel itibarıyla özgürlük bilinci değil, düşünce kategorisidir; lakin bir seçimden kaynaklanmıştır ve kendisi olan ve bundan başkası olmayan tikel özgür varlığın bilincidir. Bu kendilik kendi içinde zengin bir somutluğu, niteliklerin, belirlenimlerin bir çeşitliliğini içerir, kısaca, etik olarak seçilmiş olan estetik kendiliğin tümüdür. O yüzden, sen kendinde derinleştikçe, en önemsiz olanın bile önemini hissedersin ama sonlu anlamda değil, sonsuz anlamda, çünkü sence tespit edilmiştir, ve insan bu yolla etiksel anlamda kendini seçerken, bu sadecekendisi üzerindeki makul bir refleksiyondan ibaret değildir, ama bu eylemi tanımlamak için, kutsal kitabın şu sözünü hatırlatılabilirdi: Zikredilen her yakışıksız kelime için

[1] (Dan.) Fortabelse. (İng.) Forfeiture, perdition –çn.

hesap vermek.[1] Yani özgürlük tutkusu bir kere uyandı mı, kendini kıskanır ve birine ait olanın veya olmayanın birbiri arasında bu minval üzere belirsiz kalmasına hiçbir suretle müsaade etmez. Dolayısıyla seçimin ilk ânında kişilik görünüşe göre ana rahmindeki bebek gibi çırılçıplak meydana çıkar, bir sonraki an kendinde somutlaşmıştır ve insanın bu noktada kalabilmesi yalnızca keyfi bir soyutlama sayesinde mümkün olabilir. Kendisi olarak kalır, önceden olduğunun tıpatıp aynısı, kendine has en önemsiz özelliğine kadar ve yine de bir başkası olur, zira seçim her şeye nüfuz eder ve değişime uğratır. Bu suretle sonlu kişiliği, kendini sonsuzca seçtiği seçimde sonsuzlaşmış olur.

Şimdi kendisi tarafından belirlenmiş olan, diğer bir deyişle, kendisinin seçmiş olduğu kendisine sahiptir, özgür olarak; ama o kendine bu suretle sahip olurken, mutlak bir fark kendini belli eder, iyiyle kötü arasında olan fark. Kendisini onu seçmediği sürece, bu fark gizli kalır. Velakin, iyiyle kötü arasındaki fark neticede nasıl olur da zuhur edebilir? Düşünülebilir mi, diğer bir deyişle, düşünce için midir? Hayır. Böylece, yukarıda bulunduğum noktaya yeniden gelmiş oluyorum, dolayısıyla felsefe çelişki ilkesini aslında kaldırmış gibi gelebilirdi, lakin bu sadece daha oraya kadar gelmemiş olduğuna delalet eder. Düşünür düşünmez, kendimi ona zorunlu hissederim, düşünürüm, ama tam da bu sebeple iyiyle kötü arasında fark mevcut değildir. Ne düşünürsen düşün, ister bütün kategorilerin en soyutunu, ister en somutunu düşün, onu katiyen iyi ve kötü kategorisi altında düşünmezsin, bütünlüğü içinde tarihi düşün, fikrin zorunlu hareketini düşünürsün ama onu katiyen iyi ve kötü kategorisi altında düşünmezsin. Mütemadiyen göreceli farkları düşünürsün, ama mutlak farkı asla düşünmezsin. Bu nedenle, kendi kanıma göre, felsefenin mutlak bir çelişki düşünememesine canı gö-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 12:26. "Eğer Şeytan Şeytanı kovarsa, kendi içinde bölünmüş demektir. Bu durumda onun egemenliği nasıl ayakta kalabilir?" –çn.

nülden hak verilebilir, ama bu bizi hiçbir suretle onun mevcut olmadığı neticesine götürmez. Düşünürken, kendimi de sonsuzlaştırırım ama mutlak olarak değil, zira ben mutlak'ın içinde kaybolurum; ancak kendimi mutlak olarak seçtiğim vakit kendimi ilk kez mutlak olarak sonsuzlaştırırım; zira ben kendim mutlak *olanımdır*, zira ben sadece kendimi mutlak olarak seçebilirim ve bu kendimin mutlak seçimi benim özgürlüğümdür ve sadece kendimi mutlak olarak seçtiğimde, mutlak bir fark koymuş olurum, yani iyi ve kötü arasına.

Düşünmedeki öz-belirlenim[1] *moment*'ini vurgulamak için felsefe şöyle der: Mutlak, onu düşündüğüm içindir ama böyle demekle, genellikle bizzat göklere çıkardığı zorunlu düşünmeyi değil de özgür düşünmeyi tanımladığını idrak ettiği için de onun yerine başka bir ifade yerleştirir, şöyle: mutlak olanı düşünmem mutlak olanın kendisini bende düşünmesidir.[2] Bu ifade bir öncekiyle zerre kadar aynı değildir, buna karşın, onu tümden tanımlayıcıdır. Velhasıl, benim düşünmem mutlak olandaki bir *moment*'tir, düşünme zorunluluğum orada yatar, onu düşündüğümdeki zorunluluk orada yatar. İyiyle durum daha farklıdır. İyi onu istedim diyedir ve aksi halde hiçbir şey değildir. Bu özgürlüğün ifadesidir, kötüyle de durum aynıdır, o sadece ona istediğim içindir. İyi ve kötünün kategorileri bunun için hiçbir suretle önemsenmemiş ya da sadece öznel kategorilere indirgenmiş olmaz. Bilakis, bu kategorilerin mutlak geçerliliği gayet aşikârdır. İyi, kendinde-ve-kendisi-için-varlık tarafından saptanan kendinde-ve-kendisi-için-varlıktır ve özgürlük budur.

Kendini mutlak olarak seçmek ifadesini kullanmış olmam şüpheli gelebilirdi, zira iyiyi de kötüyü de aynı mutlaklıkla seçmiş olduğuma ve iyinin de kötünün de esasen aynı derecede bana ait olduğuna delalet eder gibi görünebilirdi.

---

[1] (Dan.) Selvbestemmelse –çn.

[2] *Bkz.* Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*, I, *Werke*, XI, s. 216; *Lectures on the Philosophy of Religion* I-III, çev. E. B. Speirs & J. Burdon Sanderson (New York, Humanities Press, 1974), I, s. 206 –çn.

Bu yanılgıya önlemek için, kendimi pişmanlıkla tüm varoluşun dışına çekmek ifadesini kullandım. Pişmanlık özellikle kötünün esasen bana ait olduğunun ifadesidir ve aynı zamanda esasen bana ait olmadığının da ifadesidir. Eğer bendeki kötülük esasen bana ait olmasaydı ben onu seçemezdim ama bende mutlak olarak seçemediğim bir şey olsaydı kendimi hiçbir suretle mutlak olarak seçmezdim; o zaman ben kendim mutlak değil, sadece bir ürün olurdum.

Şimdi bu değerlendirmeleri burada bırakıp etik bir hayat görüşünün kişiliğe ve hayata ve bunun önemine nasıl baktığını göstermek istiyorum. Her ihtimale karşı da estetik olanla etik olan arasındaki ilişki üzerine yukarıda ortaya konmuş olan birkaç görüşe geri dönmek isterim. Her estetik hayat görüşünün umutsuzluk olduğu söylenmişti; nedeni de onun hem olabilen hem olamayan üzerine kurulmuş olmasında yatıyordu. Etiksel hayat görüşünde böyle bir durum yoktur; zira o, hayatı esasen vaki olmaya bağlı olanın üzerine inşa eder. Denmişti ki estetik olan, bir insanın, sayesinde doğrudan doğruya neyse o olduğu şeydir; etik olan ise bir insanın, dolayımsız olarak ne olacaksa o olacağı şeydir. Bunun estetik tarzda yaşayanın kendini geliştirmediği anlamına gelmediğini belirtmeden de geçmemek gerekir ama o kendini zorunlulukla geliştirir, özgürlükle değil, onda hiçbir metamorfoz oluşmaz, içinde onu ne olacaksa o olacağı noktaya getiren bir sonsuz hareket vuku bulmaz.

Bir insan kendini estetik olarak ele aldığında, bu "kendilik"in, kendi içinde birçok bakımdan belirlenmiş olan çeşitli bir somutlaşma olarak bilincine varır ama tüm bu içsel farklılığa rağmen, o yine de tümüyle o insanın özüdür, meydana çıkmak hakeza onun da hakkıdır, onun da tatminde direnme hakkı vardır. Onun ruhu bir toprak zemin gibidir, içinden envai türden otlar fışkırır ve hepsinin büyüyüp serpilme talebi birbirine eşittir; onun kendiliği bu çeşitlilikte yatar ve o, bundan daha yüksek hiçbir "kendilik"e sahip değildir. Şu halde, o, senin sık sık dediğin ifadeyle, hayat konusunda es-

tetik ciddiyet ve bir nebze sağduyu sahibiyse, her şeyin eşit olarak büyüyüp serpilmesinin olanaksız olduğunu görecektir, o zaman seçim yapacaktır ve onu tayin eden şey, bir daha fazlası ve bir daha azıdır, ki bu göreceli bir farktır.

Şimdi, bir insanın etiğe temas etmeden yaşayabildiği düşünülebilseydi, o zaman bu kişi şöyle diyebilirdi: Bende bir Don Giovanni, bir Faust, bir eşkiya olabilecek kabiliyet var, ben şimdi bu kabiliyeti eğitiyorum, zira estetik ciddiyet benim özgül bir şey olmamı, onun bütünlüğüne kadar gelişmesine fırsat vermemi öngörüyor, ki bunun tohumu içimde ekili duruyor. Kişiliğinin ve onun gelişimine dair bu tür bir yorum estetik bakımdan aslında tamamen doğru olurdu. Zira buradan hareketle, estetik gelişimin ne anlama geldiğini görmüş olursun, bitkininki gibi bir gelişimdir, ve kişi oluşsa da, dolayımsız olarak ne ise öyle olur.

Kişiliği etik olarak gözlemleyen kimse böylece derhal bir mutlak farka, yani iyi ve kötünün arasında olana sahip olur ve kendi içinde iyiden ziyade kötünün daha fazlasını bulursa, bu yine de ileri gidecek olanın kötü olan olduğu anlamına gelmez, gerileyecek olanın kötü olan olduğu ve iyinin ilerleyeceği anlamına gelir. O halde, kişi etik olarak geliştiğinde, ne olacaksa onu olur; zira kendindeki estetik olanın (ki bu onun için, salt estetik olarak yaşayan kimse için olduğundan daha başka bir anlam taşır) geçerliliğini korumasına ses çıkarmasa dahi, o yine de tahtından edilmiştir. Estetik ciddiyet bile, tüm ciddiyetler gibi, insana yararlıdır ama onu hiçbir zaman tamamen iflah edemez.

Sanıyorum ki senin için durum bir ölçüye kadar böyle olmuştur; zira ideal, ona büyülenmiş gibi baktığın için, sana daima zarar vermiştir, lakin ayıplanası idealin, senin üzerinde itici bir etki uyandırdığı kadarıyla, sana yararı da olmuştur. Estetik ciddiyet tabiatıyla sana şifa veremez, zira sen ayıp olanı rahat bırakmaktan öteye hiç geçemezsin ama onu, zira o da ideal olarak yerine getirilemiyor diye değil, ayıp olduğu ve ondan hazzetmediğin için rahat bırakırsın.

Bu açıdan, iyi karşısında da kötü karşısında olduğu kadar aciz olduğun hissinin ilerisine geçmezsin. Üstelik belki de kötülük, estetik kategorilerin altında bu tarzda ortaya çıktığındakinden hiç bu kadar daha baştan çıkartıcı gelmez; kötüyü asla estetik kategoriler içinde idrak etmek istememek büyük çaplı bir etik ciddiyet ister. Ona bu şekilde mülahazası her insanın içine sinsice girer ve çağımızda ağır basan estetik kültür buna zerre kadar katkıda bulunmaz. Bu nedendendir ki ahlak tellallarının bile kötünün reklamını yaparken konuşmacının, her ne kadar iyiyi salık veriyor olsa da bunu şahsen insanların en dalaverecisi, en içten pazarlıkçısı olabilirmiş ama iyi bir insan olmakla kıyaslayarak bunu reddetmiş olmanın tadına vardığını göreceğimiz bir şekilde yaptığı kulağa ender gelen bir şey değildir. Yine de bu onda gizli bir zayıflığı açığa vurur, şöyle ki iyiyle kötü arasındaki farkın bu kişi için tüm ciddiyetiyle aşikâr olmadığını gösterir. Ama her insanın içinde iyiden, insan olmanın en yüce şey olduğunu hissedeceği kadar bir parça da arta kalır, lakin kişi, insan sürüsüne kıyasla azıcık bir ayırt edicilik kazanmak için büyük ölçüde beğeni ve onay talep eder, çünkü o, kötü olmak için onca Tanrı vergisi yeteneğe sahip olsa dahi, yine de iyi olmuştur. Tıpkı güya kötü olmak için onca yeteneğe sahip olmak bir ayrıcalıkmış gibi ve tıpkı güya o yeteneklerin üzerinde böyle oyalanarak, onlara aşırı düşkünlük göstermek olmuyormuş gibi.

Bunun için, yüreğinin en derininde iyi olan, ancak bunu kabullenecek yüreklilikten mahrum insanlara da sık sık rastlanır, zira onlara sanki böyle yaparlarsa aşırı basmakalıp kategorilere gireceklermiş gibi gelir. Bu tür insanlar iyinin en yüce şey olduğunu teslim eder de, onlarda kötüyü olduğu gibi kabul edecek yürek yoktur. Sık duyduğumuz bir başka ifade de şöyledir: Bu hikâyenin sonu da pek zayıf kaçmış; burada bu şekilde karşılanan ve afişe edilen etik olan olduğundan insan genel itibarıyla emin olabilir. Bir insan başkaları için şu veya bu şekilde muammaya dönüşünce ve

açıklama gelip de onun, dünya alemin umut ettiği ve güle oynaya beklediği gibi, kurnaz ve içten pazarlıklı bir hilekâr değil, iyi bir insan olduğunu gösterince, şöyle deriz: Peki, dahası yok mu, hepsi bu muydu? Evet, işin doğrusu, insanın iyiyi en yüce olarak kabullenmesi çok etik cesaret ister, çünkü insan o suretle tamamen evrensel kategorilerin hükmüne girer. Ama insanlar buna gönüllü değildir, onların asıl istediği yaşamlarını farklarda sahiplenmektir. Zira her kim, şayet buna istek duyarsa, iyi bir insan olabilir ama kötü olmak her zaman marifet ister. Birçoğunun Hıristiyan değil filozof olmayı tercih etmesi bundandır, zira filozof olmak marifet, Hıristiyan olmaksa alçakgönüllülük ister ve her kim, şayet istek duyuyorsa, bunu edinebilir. Burada dediğim şeyi sen de zihnine kazıyabilirsin, zira sen varlığının en derininde hiç de kötü bir insan değilsin. Bana kızmaya kalkma, niyetim seni aşağılamak değil, zorunluluğu kendime bir erdem saymaya mecbur olduğumu biliyorsun, ve sonra sendeki Tanrı vergisi yetenekler bende olmadığına göre, iyi bir insan olmaya biraz hürmet beslemeye bakmam gerekiyor.

Çağımızda, etik görüş başka yollardan da yıpratılmaya çalışılmıştır. Şöyle ki iyi insan olmak hayatın gayet eksik meşgalelerinden sayılsa bile, insanlar yine de ona belli bir hürmet duyar ve onun habire vurgulanmasından hazzetmez. İnsan erdemini göstermelidir ve iyi bir insan olduğunu her fırsatta etraftakilerin yüzüne vurmalıdır şeklinde bir fikre zerre kadar sahip değilim, ama diğer taraftan, insan bunu saklamamalıdır veya verdiği mücadeleyi kabullenmekten de ürkmemelidir. Böyle yaparsa, daha ânında bir çığlıktır kopar: Büyüklük taslamak istiyor, diğerlerinden daha iyi olmak istiyor; ve şu ifade üzerinde fikir birliğine varılır: İnsan olalım, Yüce Tanrı'nın nezdinde hepimiz günahkârız.[1]

---

[1] (Dan.) *Vi er alle jyder for vor herre.* Harfiyen tercümesi: *Tanrı'nın huzurunda hepimiz Jutland'lıyız. Jyder*, Jutland adası sakinlerine verilen ad olsa da, *Jøde* yani *Yahudi* anlamına da gelebilir. Burada, Danimarka dilbilim sözlüklerine göre "klokker" (aptal, miskini, koyun gibi) sözcü-

Bu hususta seni bilgilendirmem gerekmiyor ama alaycılığının seni çoğu kez içine sürüklediği o aşırı girişkenliğe karşı uyarmam herhalde gerekir. Dolayısıyla modern drama da kötü olanın daima en muhteşem yeteneklerle; iyinin, nezihin ise bir bakkal çırağıyla temsil edilmesi gayet yerindedir. Seyirciler bunu gayet münasip görür ve oyundan, zaten evvelce bildiği şeyi, bir bakkal çırağıyla aynı kefeye konmanın itibar zedeleyici olduğunu öğrenir.

Evet, genç dostum, hayatını tüm samimiyetiyle farklılıklarda değil evrenselde yaşamaya istek duymamak hayli etik cesaret ister. Çağımızın bu açıdan dürtülmeye ihtiyacı var ve zaten bu da olacaktır; zira estetik anlamda en parlak kişilerin, yaşamları farklılıklarda yatanların, evrenseli bulmak amacıyla bunlardan nasıl umutsuzluğa düştüğünü onun da göreceği an muhakkak gelecektir. Yaşamımızı farklılıklarda sahiplenemiyorsak bu, biz küçük insanlar için, hayatımızı farklılıklarda yaşayamamış olmaktan ara sıra da kaygı duyduğumuz ölçüde, pekâlâ iyi de olabilir ama bunun için fazla küçük olduğumuz için, onları küçümseyememiş olacak kadar büyük olduğumuz için değil.

Dolayısıyla sadece estetik olarak yaşayan her insan umutsuz olmaya karşı gizliden bir dehşet hissi besler, zira çok iyi bilir ki umutsuzlukla gelen şey evrensel olandır ve yine bilir ki o kendisi hayatına farklılıkta sahiptir. Kişi ne kadar yüksekte bulunuyorsa, o kadar çok farklılığı imha etmiştir ya da onlar için umutsuzluğa düşmüştür ama imha etmediği, daima alıkoyduğu bir fark vardır ki kendi hayatı orada yatar. En basit insanların bile, onlara has estetik fark denebilecek şeyi, ne kadar kayda değmez olsa da, takdire şayan bir ustalıkla keşfetmesi dikkat çekicidir ve hangi farkın öbüründen daha kayda değer olduğu üzerine süregelen o aptalca çelişki hayatın sefaletlerinden biridir.

ğüne eşanlamlı olarak, bu cümle bağlamında *hepimiz biriz, aynı aksak mayadanız*) anlamında kullanıldığına işaret edilmektedir (örneğin, *bkz.* http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=jyde) –çn.

Estetler de umutsuzluğa karşı isteksizliklerini, bunun bir kopuş olduğunu söyleyerek ifade eder. Bir kopuş olduğu gayet doğrudur da, hayatın gelişimi dolayımsızın zorunlu bir gelişiminden ibaret sayılacaksa doğrudur. Durum böyle değilse, o zaman umutsuzluk bir kaçış değil, bir başkalaşımdır. Sade bir şey üzerine umutsuzluğa düşen kimse kopuşa uğrar ama bu da onun dolu dolu umutsuzluğa düşmesinden ileri gelir. Estetler de, her bir bireye estetik kategoriler altında yaşadığı gözüyle bakıldığı sürece hayatın, sahip olduğu eğlendirici çeşitliliğini yitireceğinden korkar. Bu da muhtemelen çeşitli çok katı teorilerin yol açmış olabileceği bir başka yanılgıdır. Umutsuzlukta hiçbir şey telef olmaz, estetik olan her şey kişide kalır, sadece hizmetkâr duruma getirilmişlerdir ve zaten o suretle korunmuşlardır. Evet, insanın orada artık önceki gibi yaşamadığı elbet doğrudur da, bundan katiyen insanın onu kaybettiği sonucu çıkmaz; belki başka türlü kullanılabilir ama bundan da ondan eser kalmadığı sonucu çıkmaz. Etikçi daha yüksekteki estetin çoktan başlamış olduğu ancak kazara yarıda bıraktığı umutsuzluğu icra eder o kadar; zira farklılık belki çok büyüktür ama yine de sadece görecelidir. Ve estet kendisi, hayatına anlam veren şeyin de gelip geçici olduğunu itiraf edip de, yine de daima en iyisi, insanın sahip olduğu sürece ondan zevk almasıdır diye eklediğinde, bu da gene esas itibarıyla farklara yer olmayan bir *hyggelighed*[1] türüne gönül vermiş olan bir ödlekliktir ve bu da bir insana yakışmaz. Adeta insan yanılgıya dayanan, yine de er geç gün ışığına çıkması gereken bir ilişkide neşe bulmak istermiş ama bunun böyle olduğunun bilincine varacak ya da bunu itiraf edecek cesareti yokmuş ve o yine de ilişkinin mümkün olduğunca uzun süre tadına varmak istermiş gibidir. Ancak sen bu durumda değilsin, sen yanılgı olduğunu itiraf etmiş, ilişkiyi kesmiş ama hâlâ durmaksızın ona veda etmek isteyen biri gibisin.

---

[1] (Dan.) İngilizce veya Türkçe tam karşılığı bulunmayan bu kelime, esas itibarıyla kalıcılığa, huzur ve güvene dayanan bir rahatlık hissini tarif eder –çn.

Estetik görüş, kişiliği de dış dünyaya ilişkin olarak dikkate alır ve bunun kişiliğe tekrar intikalindeki ifadesi hazdır. Ancak hazzın kişiliğe ilişkin olarak estetik ifadesi ruh halidir. Yani kişilik, ruh halinde mevcuttur da sönük olarak mevcuttur. Estetik olarak yaşayan kimse kendini mümkün mertebe olduğu gibi bu ruh haline vermeye çalışır, tamamen onun içine saklanmaya çalışır, öyle ki kendinde onun içine bükülüp sokulamayan bir şey kalmaz, zira böyle bir kalıntının daima rahatsız edici bir etkisi vardır ve bu onu alıkoymak isteyen tarzda bir sürekliliktir. Kişiliğin ruh hali içindeki mevcudiyeti ne kadar sönükse, kişi bir o kadar *moment*'tedir ve bu da yine estetik var oluşun en uygun ve yeterli ifadesidir: O *moment*'tedir. Estetik olarak yaşayanın maruz kaldığı o muazzam dalgalanmalar bu yüzdendir.

Etik olarak yaşayan da ruh haline aşinadır ama bu ona göre en yüksekteki değildir; zira o kendini sonsuzca seçmiş olduğu için, ruh halini kendinden aşağıda görür. Ruh halinde özümsenmeyi reddeden "fazla"[1] ki bu sürekliliktir, o kişi için en yüksekteki işte budur. Etik olarak yaşayan kişi, önceki bir ifadeyi hatırlayacak olursak, hayatına ait hafızaya sahiptir, estetik tarzda yaşayanda bundan hiç eser yoktur. Etik olarak yaşayan kişi ruh halini yok etmemiştir ama ona bir anlığına öylesine bir bakar ama bu an onu *momentet*'te yaşamaktan kurtarır; bu an ona arzu üzerinde hakimiyet sağlar; zira tutkuyu dizginleme sanatı onu yok etmekten ya da ondan tamamen vazgeçmekten ziyade, ânı belirlemekte yatar.

Hangi arzuyu istersen al, ondaki sır, ondaki güç ve kudret, onun mutlak olarak *moment*'te bulunmasında yatar. Etraftan sık sık denen şey, tek devanın ondan tamamen uzak durmak olduğudur. Bu çok yanlış bir tedavidir, ki zaten sadecebir süreliğine başarılı olur. Bir insan düşün, kendini kumara vermiş olsun. Arzu tüm ihtirasıyla uyanmıştır, öyle

[1] Yazar burada bu kelimeye Danca gramere aykırı bir kullanım şekli seçmiş. (Dan.) *Det mere.* (İng.) *The more* –çn.

ki sanki arzusunu tatmin etmezse, hayatı tehlikeye düşecekmiş gibidir; bu insan kendine şöyle diyebilirse: Şu anda yapmak istemiyorum, bir saatliğine yapmak istemeyeceğim, işte o zaman şifa bulmuş demektir. Bu bir saat onun kurtuluşu olan sürekliliktir. Estetik olarak yaşayan kimsenin ruh hali daima eksantriktir, zira bu kişinin merkezi dış yüzeydedir. Kişiliğin merkezi de kişiliğin kendi içindedir ve kendine sahip olmayan kişi eksantrik demektir. Etik olarak yaşayan kimsenin ruh hali merkezileşmiştir, bu kişi ruh hali içinde değildir, ruh hali de değildir ama ruh haline sahiptir ve ruh haline kendinde sahiptir. Bu kişinin lehine çalıştığı şey sürekliliktir ve bu her zaman ruh halinin efendisidir. Hayatı ruh halinden yoksun değildir, evet, bir toplam ruh haline sahiptir ama bu sonradan edinilmiştir, *æquale temperamentum*[1] diyebileceğimiz şeydir ama bunun estetik duygudurumla bir alakası yoktur ve hiçbir insan buna doğal ya da dolayımsız olarak sahip değildir.

Ancak kendini sonsuzca seçmiş olan kişi şöyle diyebilir mi: Artık kendime sahibim, daha fazlasını aramıyorum, ve ben de kalkıp hayatın tüm cilvelerinin karşısına şu mağrur düşünceyi diker miyim: Ben neysem oyum, değil mi?[2] Hiçbir suretle! Zira bir insan kendini bu şekilde ifade etmeye kalksa, yanlış yola saptığı rahatça görülürdü. Temel hata da zaten onun kendisini tam anlamda seçmemiş olmasında yatardı; pekâlâ kendini seçmiş olurdu da, kendi dışında seçmiş olurdu; seçme eylemini hepten soyut olarak algılamış ve kendisini somutluğu içinde kavramamış olurdu; seçimle kendinde kalacak şekilde, kendine bürünecek şekilde seçmemiş olurdu, kendini özgürlüğü içinde değil zorunluluğa göre seçmiş olurdu; etiksel seçimi estetik bakımdan kötüye

---

1 (Lat.) Dengeli mizaç –çn.

2 *Bkz.* J.G. Fichte, *Die Bestimmung des Menschen* (Berlin: 1838), s. 117-18; *Johann Gottlieb Fichte's sämtliche Werke*, I-XI (Berlin, Bonn: 1834-46), II, s. 249-50; *The Popular Works of Johann Gottlieb Fichte*, I-II, çev. William Smith (London: Trüber, 1889), I, s. 406-07 –çn.

kullanmış olurdu. Meydana çıkacak olan şey tüm gerçekliği içinde ne kadar kayda değerse, kaçak yollar da bir o kadar daha tehlikeli olur ve bu suretle burada da berbat bir kaçak yol zuhur eder.

Kişi kendisini sonsuz geçerliliğinde kavradığında, bu olanca doluluğuyla onu şaşkına çevirir. Zamansallık kişi için kayıplara karışır. İlk anda içini tarifsiz bir bahtiyarlık doldurur ve ona mutlak bir güven hissi verir. Ama ona tek taraflı seyretmeye başlarsa o zaman zamansallık taleplerini öne sürer. Bunlar reddedilir; zamansallığın verebileceği, burada kendini aşağı yukarı gösteren şey, kişinin ebediyen sahip olduğu şeye kıyasla son derece önemlidir. Kişi için her şey durma noktasına gelir, sanki zamanından önce ebediyete varmış gibidir. Derin düşüncelere dalar, kendini seyreder, ama bu seyir zamanı dolduramaz. O vakit de zamanın, zamansallığın, onun yozlaşması demek olduğu kişi için belirginlik kazanır, o varoluşun mükemmel formunu öngörür ve yine burada da bir mecalsizlik, hazza eşlik eden doygunluğu andıran bir duygusuzluk zuhur eder. Bu duygusuzluk insanın üzerine tüm ağırlığıyla öyle bir çöreklenir ki intihar kişi için tek çıkar yol olarak görünür. Hiçbir güç kişiyi zorla kendinden çekip alamaz, tek güç zamandır, o da kişiyi zorla kendinden çekip alamaz ama kişiyi duraksatır ve öylece bırakır, tinin kişiye kendisini kavratan kucaklayışını alıkoyar. Kişi kendini seçmemiştir, kişi, tıpkı Narcissus gibi,[1] kendine gönlünü kaptırmıştır. Kuşku yok ki böyle bir durum nadiren intiharla sonuçlanmamıştır.

Hata doğru yoldan seçim yapmamış olmasında yatar, sadece kendi hataları gözüne hiç ilişmemiş olması gerekir anlamında değil, kendisini gereklilik kategorisinin hükmü altında görmüş olması anlamında da; o kendisini, bütün niteliklerin olanca çeşitliliği ile birlikte kişiliği, dünyanın

---

[1] *Bkz.* Ovid, *Metamorphoses,* III, 402-37; *P. Ovidii Nasonis opera,* I-VI (Leipzig, 1828), II, s. 65-66; *Metamorphoses,* I-II, çev. Frank Justus Miller (Loeb, New York, Putnam, 1916), I, s. 153-55 –çn.

gidişatının bir öğesi olarak görmüştür; onu, ateşinin yakıp kül etmeden işlediği[1] sonsuz güçle karşı karşıya görmüştür. Ama o kendini özgürlüğün içinde görmemiştir, kendini onun içinde seçmemiştir. Bunu yaparsa, daha kendini seçtiği anda devinim halindedir; kendiliği ne kadar somut olursa olsun, o kendisini olasılıklara göre seçmiştir, o özgürlüğünün içinde kalabilmek için kendisini pişmanlık karşılığında kurtarmıştır, ama o özgürlüğünün içinde yalnızca onu sürekli gerçekleştirerek kalabilir. Kendini bu yüzden seçmiş olan kimse *eo ipso* eylemdedir.

Sana özellikle eğitmen olarak ve ara sıra da pratisyen olarak büyük ölçüde zevk veren bir hayat görüşünden bahsetmek burada yerinde olabilir, ki o da aynı kapıya çıkar; hüzünlenmek aslında hayatın gerçek anlamıdır ve en bedbaht olmak en büyük bahtiyarlıktır. İlk bakışta, böyle bir hayat görüşü insana estetik bir bakışmış gibi gelmez; zira haz ne de olsa aslında onun düsturu olamaz. Ancak etik de değildir, ama estetik olanın etik olana geçeceği o tehlikeli *moment*'te bulunur, ki ruh kader teorisinin şu veya bu beyanına burada pek kolayca kendini kaptırır.

Sen birbirinden farklı aslı astarı olayan öğretiler ileri sürersin ve neredeyse en beteri de budur; ancak sen insanlara sinsice sokulmak, onları kendi içine sindirmek mevzubahis olunca en elverişlisinin bu olduğunu da bilirsin. Sen bazılarına karşın daha kalpsiz olabilirsin, sen her şeyle alay edebilirsin, hatta bir insanın acısıyla bile. Sen bunun gençleri tahrik ettiğini bilmiyor değilsin ve yine de bu tutumunla onlardan oldukça uzak düşme raddesine geliyorsun, çünkü böyle bir davranış çekici olduğu kadar da iticidir. Bu yolla aldatmak istediğin genç insan bir kadınsa, kadın ruhunun buna uzun vadeli mahkûm olmak için fazla derin olduğu hiçbir suretle dikkatinden kaçmaz, evet, onu sadece bir an

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Mısır'dan Çıkış 3:2. Musa baktı çalı yanıyor ama tükenmiyor. "Çok garip" diye düşündü, "Gidip bir bakayım, çalı neden tükenmiyor!" –çn.

için bile meşgul etmiş olsan, bu onun hemencecik bundan usanmasıyla ve senden adeta tiksinmesiyle son bulur, zira onun ruhu bu tür gıdıklamalarla körüklenmez. Hemen metot değiştirilir, sadece genç kadının anlayabileceği tek tük muammalı feveranlarla, her şeyin izahı şeklindeki belli belirsiz bir melankoli sezinletirsin. Sadece kadına açılırsın ama öyle ihtiyatla yaparsın ki o yine de esasen hiç daha detaylı bir bilgi edinmez, yüreğinin ta içinde sakladığın derin hüznü şekillendirmeyi kızın hayal gücüne bırakırsın. Çok zekisin, bu inkâr edilemez ve bir genç kadının senin hakkında dediği şey doğrudur; sen herhalde eninde sonunda bir cizvit[1] olup çıkacaksın. Sen genç kadınların karşısında elindeki iplerle, hüznün gizemlerinin giderek daha derinlerine uzanacak şekilde tilkice oynamayı ne kadar iyi bilirsen, bir o kadar neşelenir, onları kendine çekmekte bir o kadar ustalaşırsın. Sen uzun söylevler vermiyorsun, sen acını içten el sıkmalarla ya da "romantik bakışlarını bir ruh ikizinin romantik gözlerine dikerek" ilan etmiyorsun, sen bunun için fazla akıllısın. Sen tanıklardan kaçınırsın ve sadece bir an gafil avlanmaya izin verirsin. Her genç kadın için, hüzünden daha öldürücü hiçbir zehir bulunmayan bir yaş dönemi vardır, sen bunu bilirsin ve bu bilgi tüm diğer bilgiler gibi, aslında gayet iyi de olabilir, ancak senin bundan yararlanış tarzını alkışlamayacağım.

Sen zihnini tüm varoluşu estetik kategoriler içinde algılayacak şekilde katılaştırmışsın, o zaman kederin senin dikkatinden kaçmamış olması gayet doğal, zira o haddi zatında en az neşe kadar merak uyandırıcıdır. İlginç olanı göründüğü her yerde sımsıkı yakalamandaki saşmazlık, çevrenin seni yanlış anlamasına ve sana kâh kesinlikle yüreksiz kâh sahiden iyi huylu biri gözüyle bakmasına neden olur, sen aslında bunların hiçbiri olmamana rağmen. Senin neşeye eşlik etti-

[1] (Dan.) Jesuit. Kelime anlamıyla İsa Tarikatı (Latince: Societas Iesu) üyesi. Mecazi anlamda, kendi amacı için her ahlaksızlığa ve eziyete başvurmaktan çekinmeyen içten pazarlıklı, hain insan –çn.

ğin sıklıkla keder aranırken de görülmen zaten böyle bir yanılgıya yol açabilir, zira unutma ki kederde de neşede olduğu gibi bir fikir bulunur, ki estetik merak ancak o suretle uyanır. Eğer sen bir insanı bedbaht edecek kadar pervasız olabilseydin, en olağandışı yanılsamaya neden olabilirdin. İnançsızca sadece neşe arayan diğerleri gibi kendini geri çekip ve sonra da başka yollardan yine ardına düşmezdin, hayır, sen aynı kişideki kedere neşeden daha fazla merak sarardın, onun yanında kalır, kendini onun kederine verirdin. Sende tecrübe var, gayret var, hitabet gücü var, trajedinin pathosu var, sen estetik kahır çekenin yalnız can attığı dermanı acı çekene sunmayı bilirsin, yani ifadeyi. Sen kederliye terane tuttururken onun, ruh halinin nağmelerinde nasıl huzur bulduğunu görmek seni eğlendirir; çok geçmeden onun için vazgeçilmez olursun; zira senin ifadelerin onu kederin izbe mekânlarından tutup alır. Buna karşın o senin için vazgeçilmez olmaz ve çok geçmeden de usanırsın. Zira o senin için sadece,

> Geçici bir arkadaş misali,
> Bir yolculukta karşılaşılan,[1]

bir neşe değildir, o senin için hüzündür de, zira sen daima bir yolcusun. Ve sen dertliyi teselli edip, zahmetlerinin karşılığında ondaki tüm ilginç olanı damıttıktan sonra, arabana atlayıp şöyle haykırırsın: Sür atları! İnsan sana nereye diye soracak olsa, sen başkahraman *Don Giovanni* gibi cevaplarsın: "Tutku ve neşeye."[2] Yani şimdi dertten usanmışsındır, ve ruhun bunun aksini talep eder.

Burada betimlediğim derecede de kötüce davranmazsın muhtemelen ve senin çoğunlukla keder sahibine karşı gerçek

---

[1] Rasmus Frankenau, "Paa en Reise man finder," *Samlede Digte* (Kopenhag, 1815), s. 283 –çn.

[2] *Bkz.* Wolfgang Amadeus Mozart, *Don Juan,* I, 18, çev. Laurids Kruse (Kopenhag, 1807), s. 56, 59; *Don Giovanni,* çev. Ellen H. Bleitler (New York, Dover, 1964), s. 128, 131 –çn.

bir alaka beslediğini, ona şifa vermeyi, onu neşeye kavuşturmayı aklına koyduğunu inkâr etmem. O zaman sen kendine gem vurursun, senin deyiminle, azgın bir at gibi ve şimdi karşındakini kederin tutkularından çekip çıkarmaya çabalarsın. Vakitten ve güçten tasarruf etmezsin ve ara sıra da muvaffak olursun. Buna rağmen seni alkışlayamam, zira bunların altında bir şey saklıdır. Şöyle ki, sen keder çekemezsin, herhangi başka birinde keder ya da üstesinden gelinemeyecek bir keder olmasından hazzetmesin. Sen kederli birine şifa verirken, bunun tadını kendine şöyle diyerek çıkarırsın: Ama benim kederime kimse şifa bulamaz. Bu daima *in mente* tuttuğun bir vargıdır, ister neşenin ister kederin avuntularının peşinde ol, dinmesi imkânsız bir kederin mevcut olduğuna sabırla ikna olursun.

Böylece, hayatın anlamının umutsuzluğa düşmek olduğunu düşündüğün noktaya ulaşmış bulunuyorum. Tüm modern akım genelinde, mutlu olmaya doğru değil de, daha ziyade umutsuzluğa düşmeye karşı bir yatkınlık gözlenir. Bu daha üstün bir hayat görüşü addedilir ve mutlu olmayı istemek doğal, umutsuz olmak yapay olduğu kadarıyla da bu böyledir. Kaldı ki, mutlu olmak birey için belli bir minnet mecburiyetini de beraberinde getirir, her ne kadar düşünceleri kime minnet duyacağını açık seçik bilmek için fazla karman çorman dahi olsa; umutsuzluğa bireyi bundan muaf tutar ve beyhudelik daha bir iyi tatmin edilmiş olur. Ayrıca çağımız hayatın beyhudeliğini o kadar çok yönden denemiştir ki neşeye inanç duymaz ve bir şeye inanmış olmak için de kalkıp kedere inanç duyar. Sevinç geçicidir, der, lakin keder kalıcıdır ve hayat görüşünü buna dayandıran kişi onu sağlam bir temelin üzerine inşa etmiş olur.

Ne gibi bir kederden dem vurduğun sana sorulacak olsa sen etik kederi es geçecek kadar zekisindir. Aklındaki nedamet değil; hayır, estetik kederdir, özellikle de reflektif kederdir. Nedeni suça dayanmaz, bahtsızlığa, yazgıya, kederli bir yapıya, başkalarının tesirine vs dayanır. Bunların hepsi roman-

lardan çok iyi bildiğin şeyler. Orada okuyunca güler geçersin, başkalarının bahsettiğini duyunca alay edersin, lakin sen kendin nutuk atarken onlarda hem anlam hem gerçek payı vardır.

Kederi hayatın bizatihi anlamı haline getiren görüş yeterince acınası görünse de, bunu sana tesellisiz olduğunu belki beklemediğin bir yanıyla göstermeden edemeyeceğim. Şu halde, yukarıda demiş olduğumu burada yine diyorum; keder göçüp gider derken bu, neşe göçüp gider denirkenki anlamdadır. Bu dikkatini çekmem gereken de bir şey değil; zira sen bunu sonsuz kedere inanan aşırı duygusallığı sık sık alaya almış olan üstadın Scribe'den pekâlâ öğrenebilirsin. Keder hayatın anlamıdır diyen neşeye tıpkı mutlu olmak isteyenin kedere kendinin dışında sahip olduğu şekilde kendi dışında sahiptir. Neşe onu da kederin tıpkı öbür kişiyi gafil avladığı şekilde gafil avlayabilir. Onun hayat görüşü kendi elinde olmayan bir koşula bağlıdır; zira esasen neşelenmekten uzak durmak, kederlenmekten uzak durmaktan daha az insanın kendi elinde değildir. Lakin kendi dışında bir koşula sahip her hayat görüşü umutsuzluktur. Ve dolayısıyla kederlenmek istemek neşe aranmakla tamamen aynı anlama gelen bir umutsuzluktur, zira yaşamına, özü göçüp gidebilen bir şeyde sahip olmak daima umutsuzluktur. O vakit sen istediğin kadar cin fikirli ve yaratıcı ol, neşeyi ağlamaklı bir dış görünümle ürkütüp kaçır ya da eğer böylesini tercih edersen, kederi gizlemek için neşeyi dış görünümünle aldat, neşe yine de seni şaşırtabilir; zira zaman, zamanın çocuklarını yiyip bitirir[1] ve böylesi bir kahır bir zaman çocuğudur, ve yalancılıkla kendine mal ettiği sonsuzluk bir aldatmacadır.

Kederin temeli ne kadar derinse, ömür boyu ayakta tutmak mümkün olabilirmiş gibi görünürmüş, evet hatta, hiç-

[1] Yunan mitolojisinde, Altı Tanrının babası Kronos, Rhea'dan olan beş çocuğunu yer; sadece Zeus kaçıp kurtulur. Ama daha sonraları Kronos, Zaman Tanrısıyla birbirine karıştırılır. Ve Zaman Tanrısının adı çocuk yiyiciye çıkar. *Bkz.* Paul Friedrich A. Nitsch, *neues mythologisches Wörterbuch*, I-II, (Leipzig, Sorau: 1824), II, s. 524-27 –çn.

bir şey yapmak gerekmezmiş, ama sürüp gitmesi akla yatkınmış gibi gelme olasılığı da bir o kadar artar. Bir tek olay söz konusuysa, o vakit zaten çok zor gelir. Sen bunları çok iyi idrak edersin ve dolayısıyla kederin tüm yaşam için taşıdığı anlamı üzerine fikir beyan edeceğin zaman daha ziyade mutsuz kişilikleri ve trajik kahramanları aklına getirirsin. Mutsuz kişiliklerin ruhsal eğilimleri tümüyle öyle bir yapıya sahiptir ki kişi mutlu ya da neşeli olamaz, bir *fatum*[1] çöreklenmiştir üzerine ve aynı şekilde trajik kahramanın da. Kederin hayatın anlamı olduğu burada tamamen doğrudur, ve burada katıksız bir fatalizmin yanında bulunuruz, onda daima baştan çıkarıcı bir şey vardır. Sen buraya yine iddianla birlikte çıkagelirsin, ki anlamı senin en mutsuz olduğundan ne bir fazla ne bir eksiktir. Ve yine de bunun bir insanın aklına gelebilecek en gururlu ve en dikbaşlı düşünce olduğu su götürmez.

İznine sığınarak, seni hak etmiş olduğun şekilde cevaplıyorum. Her şeyden önce: Sen zaten keder çekmiyorsun. Bunu da çok iyi biliyorsun; zira sen en favori tabirin, mutsuzun en mutlu olduğudur. Ama bu bir yanlışlamadır, diğerlerinden daha berbat, dünyayı yöneten sonsuz kudrete yönelik bir yanlışlamadır, Tanrı'ya karşı bir isyandır, tıpkı ağlanması gereken yerde gülmek istemek gibi ve yine de buna muktedir bir umutsuzluk mevcuttur, bizzat Tanrı'ya kafa tutacak bir dikbaşlılık mevcuttur. Lakin bu insan soyuna karşı bir ihanet de olur. Muhakkak ki sen de kedere farklı muamele ediyorsundur ama yine de bu kederde ona esasen katlanmayı imkânsız kılacak kadar büyük bir fark olduğunu düşünürsün. Ancak böyle bir keder varsa eğer, hangisi olduğunu belirlemek sana düşmez; her bir fark tıpkı bir diğeri kadar iyidir ve sen insanın en derin ve en kutsal hakkına ya da lütfuna ihanet etmiş olursun. Bu yüce olana bir ihanettir, adi bir çekememezliktir, zira bu büyük adamlar en tehlikeli

[1] (Lat.) i) Yunan mitolojisinde, kader tanrıçalarından (Moirer, Parcer, Genius) biri; ii) değişmez kader –çn.

sınavdan geçirilmedi, şan ve şerefe kolay tarafından kavuştu ve senin bahsettiğin o insanüstü baştan çıkarma onların üzerine çullansaydı, onlar da altında iki büklüm olurdu anlamına gelir. Peki, ya sen, büyüklüğü bu şekilde mi onurlandırmaya niyetlisin, onu küçümseyerek; ona bu şekilde mi şükranını göstermeye niyetlisin, onu reddederek?

Beni şimdi yanlış anlama. Ben kederlenmemek lazım diye düşünen birisi değilim, ben bu sefil sağduyuyu aşağılıyorum ve elimde seçenek olsa, ben kederi seçerim. Hayır, ben kederin güzelliğini de, gözyaşlarında bir metanet ve güç olduğunu da biliyorum ama insanın umutsuz biri gibi kederlenmemesi gerektiğini de biliyorum.[1] Senle aramda asla kaldırılamayacak mutlak bir tezat var. Ben estetik kategorilerle yaşayamıyorum, hayatımdaki en kutsal şey dibe vuracakmış gibi hissediyorum, daha yüksek bir ifadeye ihtiyaç duyuyorum ve etik olan bana bunu sağlıyor. Ve keder ilk burada kendi hakiki ve derin anlamına kavuşuyor. Bu dediklerim için gocunma, dayanılmak için kahramana muhtaç kederken söz ederken, çocuklardan bahsetmeme tutulma. Çünkü dediklerim iyi hamurdan yoğrulmuş bir çocuğun, haklı olup olmadığı üzerinde fazla uzun yollu düşünmeksizin, af dileyecek eğilimde olduğuna işaret ediyor ve bu dolayısıyla bu, yüce gönüllü bir insana, derin bir ruha, pişmanlığa yatkın olduğuna, Tanrı'dan hesap sormadığına, ama pişman olduğuna ve Tanrı'yı pişmanlığı içinde sevdiğine de işaret ediyor. Bu olmadan onu hayatı bir hiçtir, sadece suyun üzerindeki köpük gibidir. Evet, seni temin ederim ki benim hayatım, kendi suçum olmaksızın, keder ve çilelere bu şekilde iç içe geçmiş olsa, kendime trajik kahramanların en büyüğü diyebilsem, acımla kendimi eğlendirsem ve bunu ağzıma alıp dünyaya dehşet salsam, seçimimi yapmış olurum, üzerimdeki kahraman kisvesinden ve trajedi pathosundan sıyrılı-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Selanikliler 4:13. "Kardeşler, umudu olmayan öbür insanlar gibi kederlenmemeniz için, gözlerini yaşama kapamış olanlar konusunda bilgisiz kalmanızı istemiyoruz." –çn.

rım, ben çileleriyle iftihar edebilen cefakârlardan değilim, ben aşağılananım, ben hatamı algılayabiliyorum, çektiğim ıstırapların bende bir tek ifadesi var – o da suç, acımın bir tek ifadesi var – o da pişmanlık, gözlerimin önündeki bir tek umut var – o da bağışlanmak. Ve bunu yapmak bana zor gelirse, heyhat! O vakit bir tek duam olur, kendimi yeryüzüne savururum ve dünyayı yöneten sonsuz gücün ayaklarına kapanırım, bir tek mağfiret için yalvaracağım, gece gündüz, nedametin bana bağışlanması için; zira beni umutsuzluğa kadar getirebilecek ve her şeyi içine tepetaklak edecek sadece bir keder biliyorum – pişmanlığın bir aldanma olduğu, lakin peşinde koştuğu bağışlanmaya binaen değil, varsaydığı suça binaen.

Ve sen şimdi, bu tavırla kedere hakkının verilmediğini mi, benim ondan bucak bucak kaçtığımı mı düşünüyorsun? Hiçbir suretle! Ben onu benliğimin bir yanına kaldırıyorum ve o yüzden asla unutmuyorum. Benim her an ona bakmadan da içimde bir şey barındırabileceğime inanmayı gözü kesmemek, tinin geçerliliğine karşı katıksız bir inançsızlıktır. İnsan günlük hayatta en iyi gizlemek istediği şeyi her gün uğranmayan bir yere kaldırır, tinsel anlamda da bu böyledir. Keder benim içimdedir, benliğimin bir parçası olmak istediğini bilirim ve kaybetmek kaygısıyla onu her gün çekip çıkarandan katbekat daha emin bilirim.

Benim hayatım hiçbir zaman, tüm varoluşu kaotikçe alt üst etmeye özenecek kadar çalkantılı olmadı; ama günlük hayatımda kedere etik bir ifade vermenin ne kadar kazançlı olduğunu sık sık deneyimledim, estetik olanı kederin içinde silip yok ederekten değil, ona etik olarak gem vurarak. Ben keder sakin ve naçiz olduğu sürece ondan korkmam; fevri, aşırı tutkulu ve sofistike olur ve kendi umutsuzluğumun içinde aklımı başımdan almaya kalkarsa, o zaman dikleşirim; benim hiçbir başkaldırıya tahammülüm yoktur, yeryüzünde hiçbir şeyin, Tanrı'nın elinden bir lütuf olarak almış olduğum şeyi beni oyuna getirip kendine mal etmesine

istemem. Ben kederi başımdan def edemem, onu unutmaya çalışmam ama ben pişmanlık duyarım. Ve keder benim kendi suçum olmayan türden bile olsa, ben onun beni hükmüne almasına meydan vermiş olduğum için pişmanlık duyarım, onu derhal Tanrı'ya havale etmemiş olduğum için pişmanlık duyarım, zira böyle olmuş olsaydı, o benim aklımı başımdan alacak kadar güç kazanmazdı.

Affına sığınarak yine çocuklardan bahsedeceğim. Bir çocuk viyaklamaya başlayınca ve ne onu ne bunu istemeyince, şöyle deriz: Sen herhalde ağlayacak bir şey istiyorsun ve bu metodun mükemmel olduğu varsayılır. Bende de durum böyledir; zira insanının aklı ne kadar kemale ermiş ve yaşı ne kadar ilerlemiş olursa olsun, içindeki çocuktan birazını daima kendine alıkoyar. Onun için ben ağlayıp sızlanırken kendime şöyle derim: Sen herhalde kendine ağlayacak bir şey istiyorsun; ve sonra başkalaşımı gerçekleştiririm. Ve seni temin ederim ki bu bir insan için son derece hayırlıdır; zira estetik olarak kederlenenin kendisi için döktüğü gözyaşları yine de riyakâr gözyaşlarıdır ve hiçbir meyve vermez; ama kendini suçlu hissetmek sahiden de ağlanacak bir şeydir ve pişmanlığın gözyaşlarında daima sonsuz bir nimet vardır. Mesih Kudüs'e çıktığında ve kendine neyin hayırlı olacağından bihaber o koca şehir için gözyaşı döktüğünde,[1] onu da kendisiyle birlikte gözyaşı dökecek kadar duygulandırması muhakkak mümkün oldu ama, eğer bunlar estetik gözyaşları olsaydı, o zaman bu pek bir işe yaramazdı ve yine de muhakkak ki bu dünya seçilmiş insanların elin tersiyle itildiği türden çok trajedi görmedi. Pişmanlık gözyaşları olmuş olsaydı, evet, o vakit onlarda bir metanet ve güç olurdu, ancak burada kendi suçundan daha fazlası için pişman olmak söz konusuydu; zira tek suçlu olan tam o sırada yaşayan nesil değildi; omuzlarında yatan atalarının hatasıydı. Ve pişman-

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Luka 19:41-42 "İsa Yeruşalim'e yaklaşıp kenti görünce ağladı. 'Keşke bugün sen de esenliğe giden yolu bilseydin' dedi. 'Ama şimdilik bu senin gözlerinden gizlendi.'" –çn.

lığın anlamı burada kendini tüm derinliğiyle belli eder; zira beni bir bakıma tecrit ederken, bir başka bakımdan da tüm insan soyuna çözülmez bir bağla bağlar; zira benim hayatım şimdide ve bir hiçle başlamaz ve ben geride kalmış olan için pişmanlık duyamazsam, özgürlük o zaman bir rüya olur.

Burada niçin bu hayat görüşünü ele aldığımı belki şimdi kavrıyorsun; kişilik burada yeniden zorunluluk kategorisi kapsamına alınmıştır ve geriye, bunun huzursuz bir rüya olarak kişiyi mütemadiyen yarı uyanık tutabilecek ve cefaların ve kaderin cilvelerinin kol gezdiği labirentte onu yanlış yöne sürükleyecek kadar bir özgürlük kalmıştır, ki kişi bu labirentte her yanda kendini görür, lakin yine de kendine gelemez. Böylesi sorunların sık sık nasıl pervasızca ele alındığını görmek inanılacak gibi değildir. Sistematik düşünürler bile ona, hakkında uzun boylu bir diyecekleri olmayan, sadece kaba taslak tarafından ve de eğer böyle bir hilkat garibesi mevcut olsaydı, bilgeliklerinin geri kalanının olduğu gibi saçmalık ve yanılsama olmuş olacağı akıllarının köşesinden bile geçmeksizin, bir hilkat garibesi olarak değinir. Bu yüzdendir ki insan, Hıristiyanlık görüşünden, filozofların bütün o bilgeliklerine kıyasla çok daha farklı bir şekilde yardım gördüğünü hisseder. Bu görüş her şeyi suça tabi kılar, ki bir filozof bunu yapacak etik cesarete sahip olabilmek için fazla estetiktir. Ve yine de bu cesaret hayatı ve insanı selamete çıkarabilecek yegâne şeydir, yeter ki insan geçici bir hevese kapılıp da şüpheciliğini sekteye uğratmasın ve diğer bazı kafadarlarla gerçeğin ne olduğu üzerinde güç birliği etmesin.

Seçimin kendine verdiği ilk form tam tecrittir. Şöyle ki, ben kendimi seçerken, kendimi tüm dünyayla olan ilişkimden ayırırım, ta ki bu ayrışmayla soyut kimliği varana dek. Ancak birey kendisini kendi özgürlüğü uyarınca seçmiş olduğu için, *eo ipso* eylemdedir. Gel gör ki, bu eylemin dış dünyadaki bir şeyle hiçbir ilişkisi yoktur; zira kişi bunu toptan telef etmiştir ve o şimdi sadece kendisi için vardır. Burada kendini belli eden hayat görüşü yine de etik bir görüştür.

Yunanistan'da tek bir zatın, kendisinden bir erdem timsali yaratma uğraşında ifadesini bulmuştur. Daha sonraları Hıristiyanlıkta münzevilerin yaptığı gibi, o da hayatın meşgalelerinden kendini çekmiştir, metafizik spekülasyonlara dalmak için değil, eyleme geçmek için, haricen değil, kendi içinde. Bu içsel eylem onun için aynı anda hem vazife hem haz olmuştur; zira niyeti, gelecekte devlete daha da iyi hizmet edebilmek için kendini eğitmek olmamıştır; hayır, o bu eğitimin içinde kendi başına buyruk olmuştur ve o, kamusal hayatını bir daha asla geri dönmemecesine terk etmiştir. Aslında, kendini bunun için hayattan çekmemiştir, bilakis, onun çeşitliliği içinde kalmıştır, çünkü onunla teması, pedagojik yönden kendi iyiliği için gerekli olmuştur ama kamusal hayatı kendi başına onun için bir anlam taşımamıştır, o şu veya bu cadı formülüyle onu kendisi için zararsız, alakasız, anlamsız hale getirmiştir. Geliştirdiği erdemler kamusal erdemler değildir (ve yine de esasen paganlıktaki hakiki erdemlerdir, ki Hıristiyanlıktaki dini erdemlere denk düşer), kişisel erdemlerdir; cesaret, mertlik, imtina, ılımlılık gibi.

Günümüzde, bu hayat görüşünün hayata geçirildiği tabiatıyla çok ender görülür, çünkü kim olursa olsun, dinden, erdemin böylesine soyut bir nitelendirmesine bağlı kalamayacak kadar fazla etkilenmiş durumdadır. Bu hayat görüşündeki hata kolayca görülür. Kusur şurada yatar; kişi kendisini tümüyle soyut olarak seçmiştir, dolayısıyla imrendiği ve kazandığı mükemmeliyet bir o kadar soyut olmuştur. Kendisini seçmenin, kendisi için pişmanlık duymakla özdeş olduğunu vurgulamam bu yüzdendi; zira pişmanlık kişiyi dış dünyayla en derinlikli bir bağa ve en kesin ilişkiye yerleştirir.

Bu Yunan hayat görüşüyle kurulan analojiler Hıristiyan dünyasında sık sık görülmüştür ve hâlâ da ara sıra rastlandığı olur, yalnız şu farkla ki Hıristiyanlıkta bu görüş gizemli ve dinsel olanın katkısıyla daha güzelleşir ve daha dallanır budaklanır. Kendisinden tüm kişisel erdemlerin mükemmel

bir örneğini yaratmış olan bir Yunan zat şimdi keyfinin istediği kadar yüksek seviyede bir ustalık elde edebilir, ancak yine de hayatı, erdeminin baştan çıkarmasını alt ettiği dünyadan daha ölümsüz değildir, bahtiyarlığı yapayalnız bir kişisel tatmindir, diğer her şey gibi beyhudedir. Bir mistiğin hayatı çok daha derinliklidir. O kendini mutlakça seçmiştir; zira insan bir mistiğin kendini böyle ifade ettiğini nispeten daha ender duysa dahi, mistik çoğunlukla, Tanrı'yı seçmiş olduğu şeklindeki ve görünüşte karşıt bir ifade kullansa da, mesele, daha yukarıda gösterilmiş olduğu gibi, o aynıdır; zira kendisini mutlak olarak seçmemiş olsa, Tanrı'yla özgür bir ilişki içinde olmaz ve Hıristiyan dindarlığın kendi ayırıcı niteliği kesinkes özgürlükte yatar. Bu özgür ilişki mistik dilinde çoğunlukla, onun mutlak sen olduğu şeklinde ifade edilir. Mistik kendini mutlak olarak seçmiştir ve şu halde özgürlüğüne göre seçmiştir ve şu halde *eo ipso* edimdedir. Misitk kendisini tekmil tecridi içinde seçer, tüm dünya onun için ölüdür ve yok edilmiştir ve yorgun ruh Tanrıyı ya da kendisini seçer. Bu yorgun ruh ifadesini yanlış anlamamak gerekir, sanki ruhun ancak dünyadan yorulduğunda ilk kez Tanrıyı seçmesinde şüpheli bir durum varmış gibisinden, gizemciyi küçümsemek amacıyla kötüye kullanmamak gerekir. Mistik bu ifadeyle hiç kuşkusuz, Tanrı'yı daha evvel seçmemiş olduğu için duyduğu nedameti tarif eder ve gizemcinin yorgunluğu hayata karşı bıkkınlıkla aynı şey sayılmamalıdır. Daha burada görürsün ki mistiğin yaşamı yine de esas itibarıyla cüzi bir etik yapıya sahiptir, zira onun daha evvelden, dünyada daha somutlaşmadan da evvel, ruhu sadece soyut tanımlıyken, yani çocukken, Tanrı'yı seçmemiş olduğu için pişmanlık duyması pişmanlığın en yüksek ifadesidir.

Mistik, seçim yapmış olmakla, *eo ipso* edimdedir ama eylemi içsel bir eylemdir. Eylemde olduğu sürece, yaşamı bir devinime, bir gelişime, bir tarihe sahiptir. Ancak bir gelişme o denli metafizik ya da estetik olabilir ki ona kelimenin

tam anlamıyla bir tarih denip denemeyeceği belirsizleşir, zira böyle yapmakla insan özgürlük biçiminde bir gelişme düşünmüş olacaktır. Bir hareket o denli istikrarsız olabilir ki ona bir gelişme demeye cesaret edilip edilemeyeceği belirsizleşir. Hareket bu suretle bir *moment*'in üst üste geri gelmesinden ibaret olursa, bir hareket söz konusu olduğu inkâr edilemez, öyle ki insan belki de hareket için yasa bile keşfedebilir; lakin hiçbir ilerleme elde etmez. Zaman içinde tekerrür anlamsızdır, süreklilikten yoksundur. Mistiğin hayatı için durum büyük ölçüde böyledir. Bir mistiğin donuk, anlar üzerine ağıtlarını okumak korkunçtur. Donuk an geçti mi, aydınlık an gelir ve gizemcinin hayatı sürekli bu minval üzere aralıksız değişime uğrar, devinime pekâlâ sahiptir de, gelişime sahip değildir. Hayatı süreklilikten yoksundur. Bir mistiğin hayatında esasen bunu oluşturan şey bir duygudur, ve haddi zatında özlemdir, ister geride kalana, ister gelecek olana yönelik olsun. Ama bir duygunun bu şekilde fasıla oluşturması tastamam tutarlılığın noksanlığına işaret eder. Bir mistiğin gelişimi o denli metafizik ve estetik olarak nitelendirilmiştir ki insan ona, bir bitkinin tarihinden söz ettiğindeki anlamdan farklı olarak tarih demeye cesaret edemez.

Mistik için tüm dünya ölüdür, o gönlünü Tanrı'ya kaptırmıştır. Onun yaşam süreci şimdi bu aşkın serpilip gözler önüne serilmesinden oluşur. Nasıl ki sevgililer arasında belli bir benzerlik olduğuna dair misaller vardır, dışsal olarak da, mimiklerde ve yüz şeklinde, işte gizemci de yüce Tanrı'yı derin derin temaşaya dalınca, Tanrı'nın imgesi kendi sevdalı ruhuna giderek daha fazla yansır ve misitk, insandaki kayıp Tanrı imgesini bu suretle yeniler ve tazeleyip canlandırır. O ne kadar derin düşünürse bu imge içine bir o kadar daha belirgin biçimde yansır ve kendisi bu imgeye giderek daha fazla benzer. İçsel eylemi o zaman kendine kişisel erdemler edinmekten değil, dinsel ya da düşünsel erdemler geliştirmekten ibarettir.

Lakin bu bile onun hayatı için aşırı etik bir ifade olmaz ve bu durumda, dua onun asıl hayatı olur. Duanın da etik hayatın bir parçası olduğunu inkâr etmem ama bir insan ne denli etik olarak yaşarsa dua da giderek bir o kadar amaç karakterine bürünür, öyle ki şükür duası bile bir amaç *moment*'i taşır. Ancak mistiğin duasında durum farklıdır. Onun için dua, erotik olduğu nispette, aşk ateşi alevlendiği nispette bir o kadar daha anlamlanır. Dua onun aşkının ifadesi, gönlünü kaptırmış olduğu yüce Tanrı'ya hitap edebileceği tek dildir. Fani hayatta sevgililer aşklarını birbirlerine bir nefeste soluyabilecekleri, ruhlarının yumuşak bir fısıltıda birbirinde eriyebileceği ânın nasıl hasretini çekerse, işte mistik de duanın içinde adeta gölge gibi Tanrı'ya sokulabileceği anın hasretini böyle çeker. Aşıklar gerçekte konuşacak başka hiçbir şeyleri olmadığında en büyük kutluluğu nasıl ki o fısıltıda duyarsa, gizemci için de kendi duası böyledir, özü ne kadar azsa ve o iç çekişinde adeta kendisi için nasıl daha bir gözden kayboluyorsa, dua da bir o kadar daha kutsanır, aşkı bir o kadar daha mutlanır.

Böylesi bir hayatın asılsızlığına bu noktada biraz daha yakınen parmak basmak, daha derin her kişiliğin ondan daima etkilenmiş olduğu göz önüne alınarak, herhalde konuyu saptırmaya kalkışmak olmazdı. Sen bir mistik olabilmek için böylesi *moment*'lerden zerre kadar mahrum değilsindir, hiç olmazsa bir süre. Bütünüyle bakıldığında, en büyük karşıtlar bu etki alanında karşılaşır, en temiz ve masum ruhlarla suçluluktan en mustarip insanlar, en üstün yeteneklilerle en basit insanlardır.

Her şeyden önce, bu tür bir hayatta bana esasen neyin itici geldiğini gayet basitçe dile getirmek istiyorum. Bu benim kişisel yargım. İşaret etmiş olduğum uyumsuzlukların doğruluğunu ve ilaveten, bunların gerekçesini ve ziyadesiyle yakınımızda uzanan korkutucu yanlış yolları göstermeye çalışacağım.

Benim fikrime göre, mistiğin Tanrı'yla olan ilişkisindeki sırnaşıklık temize çıkarılamaz. Bir insanın Tanrı'yı tüm ru-

huyla ve tüm zihniyle sevmekle yükümlü olması, evet, sadece yükümlü olması değil, bunu bilfiil yapması kutlululuğun ta kendidir, bunu kim inkâr edebilir? Ancak bundan, Tanrı'nın onun için tayin etmiş olduğu varoluşu, gerçekliği geri çevirmesi gerektiği sonucu hiçbir suretle çıkmaz; zira böyle yapmakla aslında Tanrı'nın aşkını geri çevirmiş ya da Tanrı'nın ona ihsan etmeyi dilediğinden daha başka bir ifade talep etmiş olur. Burada Samuel'in o vakur ve makul sözü uygun düşer: Söz dinlemek Tanrı için koçun yağından daha sevgilidir.[1] Ancak bu sırnaşıklık bazen daha da şüpheli bir forma bürünebilir – misalen, bir mistik Tanrı'yla ilişkisini, neyse aynen o olduğuyla temellendirirse, kendisini sıradan bir tesadüf eseri olarak Tanrı tercihine hedef görürse. Böyle yapmakla Tanrı'yı da kendisini de aşağılamış olur. Kendisini, çünkü tesadüf eseri başkalarından esasen farklı olmak daima bir alçalmadır; Tanrı'yı, çünkü onu bir sahte Tanrı haline ve kendisini de onun maiyetinde bir gözde haline getirmiş olur.

Mistiğin hayatında bana ters gelen ikinci husus, bir türlü aklandırılamadığı o uysallık ve zayıflıktır. Bir insanın Tanrıyı doğruluk ve dürüstlük içinde sevdiğinden, çoğu kez kendini buna ikna etmeye mecbur hissettiğinden, Tanrı'ya, Onun tininin kendi tiniyle birlikte, bunu yaptığına tanıklık etmesi[2] için dua edebileceğinden yüreğinin en derininde emin olmayı dilemesinde yatan güzelliği ve doğruluğu kim inkâr edebilir? Lakin bundan da bu girişimi her an tekrarlayacağı, aşkını her an sınava tabi tutacağı sonucu çıkmaz. Onda Tanrı'nın aşkına inanacak kadar ruh yüceliği olur, ve o vakit kendi aşkına inanacak yüreklilik de olur, ve neşe ona nasip edilmiş olan ilişkide kalır, çünkü bilir ki bu kalma, aşkının da, tevazusunun da en kati ifadesidir.

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, 1. Samuel 15:22. "Samuel şöyle karşılık verdi: 'Rab yakmalık sunulardan, kurbanlardan kendi sözünün dinlenmesinden hoşlandığı kadar hoşlanır mı? İşte söz dinlemek kurbandan, sözü önemsemek de koçların yağlarından daha iyidir." –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Romalılar 8:16. "Ruhun kendisi, bizim ruhumuzla birlikte, Tanrı'nın çocukları olduğumuza tanıklık eder." –çn.

Ve son olarak, bir mistiğin hayatından hazzetmememin nedeni, bu hayatı, onun içinde yaşadığı dünyaya karşı bir aldatmaca olarak görmemdir, bağlı olduğu ya da şayet mistik olmak hoşuna gitmemiş olsaydı ilişki kurabilmiş olduğu insanlara karşı bir aldatmaca olarak görmemdir. Mistik genellikle kimsesiz hayatı seçer ama mesele bununla netleşmez; zira asıl soru onu seçme hakkı bulunup bulunmadığıdır. Seçmiş olduğu takdirde, başkalarını aldatmış olmaz; zira bunu yapmakla şunu demek ister: Sizlerle hiçbir ilişkiye girmek istemiyorum ama asıl soru bunu deme hakkı bulunup bulunmadığıdır, bunu yapma hakkı bulunup bulunmadığıdır. Ben özellikle bir koca olarak, bir baba olarak, mistisizmin düşmanıyım. Benim aile hayatım da bir ἄδυτον'a[1] sahip, ama şayet bir mistik olsaydım, o vakit sadece kendim için bir tane edinmem gerekirdi ve o vakit ben kötü bir koca olurdum. Şahsi fikrimce, ki bunu daha sonra açıklayacağım, evlenmek her insanın boyun borcu olduğuna ve bir insanın kötü koca olmak için evlenmesi gerektiği gibi bir şahsi fikrim olması imkân dahilinde bulunmadığına göre, tüm mistisizme garaz beslemek zorunda olduğumu rahatça görüyorsundur.

Kendini tek taraflı olarak mistisizme adayan kişi sonunda tüm insanlara öyle yabancılaşır ki her ilişki, en hassası ve içteni bile, ona vız gelir. Bu, Tanrı'yı bu anlamda babadan ve anneden çok sevmek olmaz,[2] Tanrı o kadar bencil değildir ve insana en korkunç çatışmalarla eziyet etmeyi dileyen bir şair de değildir, Tanrı'ya duyulan aşkla insana duyulan aşk arasında gerçekten bir çatışma olsaydı, ki bu aşkı gönlümüze bizzat O aşılamıştır, o zaman bundan daha korkunç bir şey tasavvur etmek pek mümkün olmazdı.

---

[1] (Yun.) İçsel mabet –çn.

[2] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 10:35-37. "Çünkü ben babayla oğulun, anneyle kızın, gelinle kaynananın arasına ayrılık sokmaya geldim. İnsanın düşmanı kendi ev halkı olacak. Annesini ya da babasını beni sevdiğinden çok seven bana layık değildir. Oğlunu ya da kızını beni sevdiğinden çok seven bana layık değildir." –çn.

Birkaç yıl öncesine kadar ikimizin de, özellikle benim, epey temas halinde olduğumuz genç *Ludvig Blackfeldt*'i herhalde unutmamışsındır. Hiç kuşkusuz çok üstün yetenekli bir zattı; talihsizliği şu oldu, kendini tek taraflı olarak, Hint olduğu kadar Hıristiyan olmayan bir mistisizme gark etti. Ortaçağda yaşamış olsaydı, hiç şüphesiz kendine bir manastırda sığınacak yer bulmuştu da, günümüzün bu çareler yok. İnsan şimdilerde yolunu bir kaybetti mi, ister istemez dibe vurmak zorunda, şayet şifa verilemiyorsa; yani biz olsak ona bu gibi bir göreceli kurtuluş sunamazdık. Biliyorsun, sonu da intihar oldu. Bana bir tür güven beslerdi ve insanın kendisini herhangi bir insanla değil doğrudan Tanrıyla ilişkiye sokması gerektiği şeklindeki gözde teorisiyle de ilintisini koparıp atmıştı. Bana olan güveni o kadar da fazla değildi ve hiçbir zaman bana yeterince açılmadı. Hayatının son altı ayında, onun eksantrik hareketlerine kaygıyla tanık oldum. Birçok defasında onu kurtarmam belki mümkündü de, o bunu kesinlikle bilemezdi, zira daha asla kimseye açılmamıştı. Ruh durumlarını gizlemeye ve bir ihtirasa bambaşka bir ihtiras görüntüsü vermeye karşı Tanrı vergisi olağandışı bir yeteneği vardı.

Sonunda hayatına kendisi son verdi, kimse de bunun nedenini izah edemedi. Doktoru kısmi bir delilik olduğu fikrindeydi; bu tabii doktor açısından makul bir fikirdi. Zihni son âna kadar gücünü bir anlamda korumuştu. Belki bilmiyorsundur ama *justitsråd*[1] olan erkek kardeşine yazdığı bir mektup mevcut, orada onu bu tehlikeli girişimi hakkında bilgilendirmişti. Bir kopyasını ilişikte yolluyorum. Sarsıcı bir gerçekliği var ve tam tecridin son ıstırabının oldukça nesnel bir göstergesi de oluyor.*

---

[1] (Dan.) Meclis üyesi –ed.n.

* "Çok muhterem Sayın *Justitsråd*!
Bu mektubu size, benim için bir bakıma en yakın olduğunuz, bir bakıma da diğer insanlardan daha yakın olmadığınız için yazıyorum. Bu satırları teslim aldığınızda, ben artık yokum. Nedenini soran olur ise, bir

Zavallı Ludvig muhtemelen dini duyguların etkisi altında değildi ama yine de mistik olarak duygulanmıştı; zira mistisizmin ayırıcı niteliği dinsel olan değildir, kişinin içinde bulunduğu, ve muayyen bir gerçekle herhangi bir ilişkiye itibar etmeksizin, kendisini sonsuz olanla doğrudan temasa geçirmek istediği tecrittir. "Mistik" kelimesi geçer geçmez, insanın öncelikli olarak ve daha ânında dinsel bir şey düşünmesinin temelinde, dinsel olanın kişiyi tecrit etmeye karşı bir eğilimi bulunması yatar, ki en basit bir gözlem seni buna ikna edebilir. Sen kiliseye nispeten ender gidiyor olabilirsin ama muhakkak yine de haydi haydi gözlemcisindir. Hiç dikkatini çekmemiş midir; insan her ne kadar bir cemaat izlenimi edinse de, tikel birey kendini izole hisseder; insanlar birbirine yabancılaşır ve sanki ancak uzun ve dolambaçlı bir yoldan geçerek tekrar birbiriyle bütünleşir. Bunun nedeni şundan başka ne olabilir; tikel birey kendi Tanrı ilişkisini olanca içselliğiyle öyle şiddetle hissediyordur ki dünyevi ilişkileri bunun yanında anlamını yitirir. Sağlıklı bir insan için bu an uzun sürmez ve bu gibi anlık bir ayrılış, bir aldatmaca olmaktan öyle uzaktır ki bilakis dünyevi ilişkinin içselliğini arttırır. Ancak bu suretle bir *moment* olarak sağlıklı olabilen şey, tek taraflı geliştiğinde, hayli vahim bir hastalığa döner.

---

zamanlar bir prenses yaşardı, adı Sabah Güzeli idi ya da o neviden bir şey diyebilirsiniz; zira şayet sağ kurtulma bahtiyarlığına kavuşabilmiş olsam ben böyle cevaplardım. Ne münasebetle diye soran olursa, o büyük yangın münasebetiyle diyebilirsiniz. Zamanını soran olursa, bana çok garip gelen Haziran ayıydı diyebilirsiniz. Size bu sorulardan birini soran hiç kimse olmazsa, o zaman hiçbir cevap vermeyiniz.

Ben intiharı özgüye değer bir şey addetmiyorum. Beni buna azmettiren şey kibir değil. Diğer taraftan ben şu kuramın doğruluğuna inanıyorum; hiçbir insan sonsuz olanı görmeyi kaldıramaz. O bana bir keresinde entelektüel anlamda kendini gösterdi ve bunun ifadesi cahilliktir. Cahillik sonsuz bilginin tastamam olumsuz ifadesidir. İntihar sonsuz özgürlüğün olumsuz ifadesidir. Sonsuz özgürlüğün bir formudur ama olumsuz biçimidir. Onu olumlu bulanın bahtı açık olsun.

Derin hürmetlerimle
Naçiz kulunuz." –SK.

Teolojik eğitime sahip olmadığım için, kendimi dinsel mistisizmi nispeten enine boyuna açıklayacak yeterlilikten yoksun biri addediyorum. Ben onu kendi etik bakış açımdan gözlemledim ve o yüzden ben, sanırım ki haklı olarak, mistisizm kelimesine âdet üzere sahip olduğundan çok daha geniş bir kapsam yükledim. Dinsel mistisizmde onca güzellik olduğundan, kendini ona veren derin ve ağırbaşlı tabiatların hayatta çok şey görmüş geçirmiş ve bu suretle kendilerine bu tehlikeli yola girmeyi göze alabilecek olan diğerlerine öğüt ve yönlendirme ve imalarla hizmete amade duruma gelmiş olduklarından şüphem yok, ama ne olursa olsun bu yol sadece tehlikeli bir yol değil, yanlış bir yol da olur. Orada daima bir tutarsızlık yatar. Mistik gerçekliğe bütünüyle itibar etmediğinde, daha üstün bir şeyden mütehassis olduğu zaman, o gerçekteki âna neden aynı itimatsızlıkla bakmadığı göze net görünmez.

Mistiğin hatası kendini seçmesi değildir, zira benim görüşüme göre, bunu pekâlâ iyi yapar da, onun hatası kendisini doğru olarak seçmemesindedir, o kendini kendi özgürlüğüne göre seçer ve yine de etik olarak seçmez; ama bir insan ancak kendisini etik olarak seçerse, kendi özgürlüğüne göre seçebilir ama bir insan ancak kendisi için pişmanlık duyarak kendini etik olarak seçebilir ve insan ancak kendisi için pişmanlık duyarak somutlaşır ve insan ancak somut birey olarak özgür bir birey olur. Mistiğin hatası dolayısıyla daha sonraki bir şeyde yatmaz, en ilk devinimde yatar. Bu doğru addedilirse, o vakit hayattan her ayrılış, kendine her münzevi eziyet başkaca ve doğru bir tutarlılıktır. Mistiğin hatası seçimle kendisi için ve keza Tanrı için somutlaşmamasıdır; o kendisini soyutça seçer ve o yüzden de şeffaflıktan yoksundur. Yani eğer bir insan soyut olanın şeffaf olduğuna inanıyorsa hata eder, soyut olan net olmayandır, puslu olandır. Tanrı'ya olan aşkı bu yüzdendir ki bir duyguda, bir ruh halinde en yüksek ifadesine kavuşur; mistik, akşam karanlığında, sis vaktinde, belirsiz hareketlerle Tanrı'nın varlığı içinde eriyip kaybolur. Lakin insan kendisini soyut olarak

seçince etik olarak seçmiş olmaz. İnsan ancak seçimde kendini devraldığında, kendine büründüğünde, her devinim, kendine karşı bir sorumluluk bilinci eşlik edecek şekilde kendine bütünüyle nüfuz ettiğinde, ancak o vakit kendini etik tarzda seçmiş olur, ancak o vakit kendisi için pişmanlık duymuş olur, ancak o vakit somuttur, ancak o vakit ait olduğu gerçeklikle mutlak süreklilik içinde tam tecrittedir.

Bu kendini seçmenin kendisi için pişmanlık duymakla özdeş olduğu tespitine, kendi içinde ve kendi başına ne kadar basit olsa da, sık sık dönüş yapmadan edemiyorum. Zira her şey bunun etrafında dönüyor. Mistik de pişman olur da kendisinin dışında pişmanlık duyar, kendisinin içinde değil, metafizik olarak pişman olur, etik olarak değil. Estetik olarak pişmanlık duymak iticidir, çünkü çıtkırıldımlıktır; metafizik biçimde pişmanlık duymak yersiz bir savurganlıktır, zira ne de olsa birey dünyayı kendisi yaratmış değildir ve o zaman dünyanın gerçekten beyhudelik olup olmayacağını öyle fazla üzerine alınması gerekmez. Mistik kendini soyut olarak seçer ve dolayısıyla kendisi için soyut olarak nedamet getirmesi gerekir. İnsan bunu en iyi şekilde mistiğin varoluş için, her halükârda içinde yaşadığı sonlu gerçeklik için verdiği hükümde görebilir. Şöyle ki, gizemci bunun beyhudelik, yanılsama, günah olduğunu öğretir ama bu türden her yargı metafizik bir yargıdır ve benim bununla olan etik ilişkimi tespit etmez. Mistik, sonluluğun günah olduğunu söylerken bile, bununla aşağı yukarı onun için beyhudelik dediğindeki şeyin aynını demiş olur. Mamafih "günah" kelimesini etik tarzda muhafaza etmek istiyorsa, o vakit onunla ilişkisini etik tarzda değil metafiziksel olarak tespit eder, zira etiksel ifade ondan kaçıp gitmek değil, onun içine girmek, onu feshetmek ya da sineye çekmek ister. Etik pişmanlığın sadece iki hareketi vardır, nesnesini ya geçersiz kılar ya da ona katlanır. Her iki hareket de pişmanlık duyan bireyle onun pişmanlığına hedef olan şey arasındaki somut bir ilişkiyi gösterir, ne var ki kaçıp gitmek soyut bir ilişkinin göstergesidir.

Mistik kendisini soyut olarak seçer, dolayısıyla denebilir ki o kendisini sürekli olarak dünyanın dışına doğru seçer ama bundan, onun kendisini dünyanın içine doğru tekrardan geri seçemeyeceği neticesi çıkar. Hakiki somut seçim kendimi dünyanın dışına doğru seçmemle aynı anda tekrardan dünyanın içine doğru geri seçmemdir. Yani ben pişmanlık içinde kendimi seçerken, kendimi tüm sonlu somutluğumun içine toplamış olurum ve bu suretle kendimi sonsuzluktan dışarı doğru seçtiğimde, onunla en mutlak süreklilik içinde olurum.

Mistik kendisini soyut olarak seçtiği için onun en büyük talihsizliği harekete geçmede çok fazla zorlanması ya da daha doğrusu, bunun onun için imkânsız olmasıdır. Senin ilk dünyevi aşkınla aran nasıl gidiyorsa, mistiğin ilk dinsel aşkıyla arası da öyle gider. Onun tüm kutluluğunu tatmıştır ve şimdi onun önceki görkemiyle tekrar gelmesini beklemekten başka yapacak hiçbir şeyi yoktur ve bu konuda kolayca bir şüpheye kaptırılabilir, ki bu tarafımdan sık sık işaret edilmiş olan, ilerlemenin gerileme olduğu tespitinin, bir kayıp olduğudur. Bir mistik için, gerçeklik bir gecikmedir, hatta öyle şüphe götürür türdendir ki mistik adeta yaşamın onu bir zamanlar sahip olduğu şeyden mahrum etmesi riskiyle karşı karşıya kalır. Dolayısıyla bir mistiğe hayatın anlamı nedir diye sorulacak olsaydı belki de şöyle cevaplardı: Hayatın anlamı Tanrı'yı tanımaktır, gönlünü ona kaptırmaktır. Ancak bu soruya cevap değildir; zira hayatın anlamı burada *moment* olarak algılanmıştır, ardıllık olarak değil.

O yüzden ben ona hayatın bu anlama sahip olmasının onun için ne anlam taşıdığını, veya bir başka ifadeyle, zamansallığın anlamının hangisi olduğunu soracak olsam, o zaman diyeceği kalburüstü bir şey, her halükârda, fazla iç açıcı bir şey olmazdı. Zamansallığın bozguna uğratılması gereken bir düşman olduğunu söylese, o zaman insan ona bu düşmanın bozguna uğratılmasının in hiçbir anlamı olup olmayacağı şeklinde daha ayrıntılı bir soru yöneltebilirdi.

Mistik esasen böyle düşünmez ve yine de zamansallıkla her işi bitirmeyi yeğler. Böylece gerçekliği küçümsemiş ve metafiziksel olarak beyhudelik diye algılamış olduğu gibi, şimdi bir de tarihsel olanı küçümsemiş ve metafiziksel olarak beyhude bir zahmet diye algılamış olur. Zamansallığa atfedebileceği en yüksek anlam onun, kişinin, esaslı hiçbir sonuç elde etmeksizin ya da kişi başlangıçta olduğundan daha ileriye gitmeksizin, tekrar tekrar denemeden geçtiği bir deneme süreci olduğudur. Ancak bu, zamansallığın küçümsenmesi olur, zira kendinde daima bir *ecclesia pressa*'dan[1] biraz bir şey alıkoysa da, sonlu tinin yüceltilmesine bir olanak da oluşturur. Sonsuz ve sonlu tinin onun içinde ayrışması, zamansallıktaki güzelliğin ta kendisi olduğu gibi, zamansallığın ona nasip edilmiş olması da sonlu tindeki yüceliğin ta kendisidir. Zamansallık o yüzden –eğer böyle demeye dilim varırsa– Tanrı'nın uğruna, Onu mistik olarak ifade edecek olursam sevdiğini denesin yoklasın diye var değildir, insanın uğruna vardır ve lütufların en yücesidir.

Bir insanın kendine tarih edinebildiği sonsuz haysiyeti burada yatar; bizzat kendisinin, eğer seçerse, bu tarihe süreklilik sağlayabilir; zira bunu ancak vuku bulmuş ve benim başımdan geçmiş olanın bir özeti olmazsa sağlayabilirim ama öyle ki kendi eylemim bile, başıma gelmiş olan şey, benim vasıtamla başkalaşmış ve zorunluluktan özgürlüğe aktarılmış olacak şekildedir. İnsanın hayatındaki en gıpta edilecek şey Tanrısal varlığın yardımına koşabilmek, onu anlayabilmektir ve Onu bir insana yaraşır şekilde anlamanın tek yolu da insanın, başına gelen her şeyi, ister sevindirici ister üzücü olsun, özgürlük içinde sahiplenmesidir. Yoksa sen böyle düşünmüyor musun? Bana öyle gibi geliyor, evet hatta, şöyle düşünüyorum, bir insanı kendine gıpta ettirmek için bunu ona yüksek sesle söylemek yeter de artardı bile.

Burada işaret edilen iki bakış açısına etik bir hayat görüşünü yaşama geçirme girişimi gözüyle bakılabilir. Bunun

[1] (Lat.) Baskı gören kilise –çn.

başarıya ulaşmamasının nedeni, bireyin kendini kendi tecridi içinde ya da soyut olarak seçmiş olmasıdır. Bu, kişinin kendisini etik olarak seçmemiş olduğu şeklinde de ifade edilebilirdi. Kişi bu yüzden gerçeklikle ilişki içinde değildir ve bu söz konusu olmayınca da, hiçbir etik hayat görüşü uygulanamaz. Buna karşın, kendisini etik olarak seçen kimse, kendisini *bu* belirli birey olarak, somutça seçer ve *bu* somutluğa, *bu* seçimin onu onaylayan nedametle özdeş olması dolayısıyla kavuşur. O zaman kişi kendisinin, *bu* belirli sosyal çevrenin etkilediği, işbu yeteneklerle, *bu* eğilimlerle, *bu* içgüdülerle, *bu* ihtiraslarla beraber, belirli bir çevrenin *bu* belirli ürünü olarak, *bu* belirli birey olduğunun bilincine varır. Lakin bu suretle kendi bilincine varırken, bunların hepsini birden kendi sorumluluğu altına alır. Bunlardan herhangi birini alsın mı almasın mı diye tereddüt etmez; zira böyle yapmazsa çok daha büyük bir şeyin elden gideceğini bilir. O seçim ânında tam tecrit içindedir, zira kendisini sosyal çevresinin dışına çeker ve yine de aynı anda mutlak süreklilik içindedir, zira kendisini bir ürün olarak seçer ve bu seçim özgürlüğün seçimidir, şöyle ki onun kendisini ürün olarak seçmekle kendisini ürettiği de söylenebilir. O seçim ânında tamamlanma noktasındadır; zira kişiliği kendini tamamlar ve yine de aynı anda başlangıçtadır, zira kendisini özgürlüğe göre seçer. Bir ürün olarak gerçeklik biçimlerine sıkışıp kalmıştır, seçimde kendisini elastikleştirir, tüm dışsallığını içselliğe dönüştürür. Bu dünyada kendi yeri vardır, özgürlük içinde kendi yerini seçer, yani *bu* yeri seçer. O belirli bir kişidir, seçimde kendisini belirli kişiye çevirir, yani aynı kişiyi; zira o kendisini seçer.

Kişi bu suretle kendisini türlü çeşitli belirlenmiş bir somutluk olarak seçer ve bu yüzden de kendisini sürekliliğe göre seçer. Bu somutluk kişinin gerçekliğidir ama bunu özgürlüğe göre seçtiği için, bu onun olasılığıdır da denebilir ya da böyle estetik bir ifade kullanmamak için, onun vazifesidir denebilir. Estetik olarak yaşayan kimse dört bir yanda

sadece olasılık görür, bunlar bu kişi için gelecek zamanın anlamını oluşturur, halbuki etik tarzda yaşayan kimse dört bir yanda vazife görür. Kendinin bu şekilde gerçekten somutlaşmasını da kişi o vakit bir vazife olarak, bir hedef olarak, bir amaç olarak görür. Ancak kişinin kendi olasılığını kendi vazifesi olarak görmesi onun kendisi üzerindeki, asla vazgeçmediği egemenliğini gösterir, her ne kadar öte yandan, ülkesiz bir kralın daima sahip olduğu o alabildiğine fütursuz egemenlikten hiç hazzetmiyor olsa da. Bu, etik bireye, yalnızca estetik olarak yaşayının topyekûn mahrum olduğu bir güvenlik verir. Estetik olarak yaşayan kimse her şeyi dışarıdan bekler. Çoğu insanın bu dünyada kendi yerini bulamamış olmanın dehşetinden marazi bir kaygıyla bahsetmesi bundandır. Bu itibarla şansı yakalamış olmanın sevincini kim inkâr eder, lakin bu tür bir kaygı daima kişinin her şeyi o yerden beklediğine, kendinden hiçbir şey beklemediğini gösterir. Etik olarak yaşayan kişi de yerini doğruca seçmeye bakar; ancak yanlış yakaladığını sezerse ya da elinde olmayan engeller zuhur ederse, cesaretini yitirmez; zira kendi üzerindeki egemenliğinden vazgeçmez. Derhal vazifesini idrak eder ve o yüzden daha dakikasında eylemdedir. Bunun içindir ki günün birinde âşık olursa kendine tam olarak ideal olan bir kız bulamayacağından korkan insanlara sık rastlanır. Böyle bir kız bulmanın sevincini kim inkâr eder; lakin öbür yandan, bir insanın dışında yatan bir şeyin onu mutlu edebilecek olan şey olduğunu sanmak bir önyargıdır. Estetik olarak yaşayan kimse de seçiminde şanslı olmak ister; ancak seçimin yine de dilediği gibi olmadığı ortaya çıkarsa, cesaretini yitirmez, derhal vazifesini idrak eder ve işin sanatının, dilemek değil, istemek olduğunu görür. Yine de insan hayatının ne olduğuna dair fikir sahibi olanların birçoğu büyük hadiselerle zamandaş olmayı, kayda değer hayat durumlarına karışmış bulunmayı diler. Benzer şeylerin de kendi geçerliliği olduğunu kim inkâr edebilir; ama öte yandan, benzer hadiseler ve hayat durumları sayesinde insanın bir halt ola-

cağına inanmak gerçek bir önyargıdır. Etik olarak yaşayan bir insanın her bir durumda ne gördüğüne ve bunu nasıl bir enerjiyle gözlemlediğine bağlı olduğunu ve kendini en kayda değmez hayat durumlarında bu şekilde yetiştirenin en dikkate değer hadiselerin tanığı hatta katılımcısı olandan bile daha fazlasını tecrübe edebileceğini bilir. O her yerin dans pisti olduğunu, en seviyesiz insanın bile kendininkinin bulunduğunu bilir, ve onun dansının da, şayet o isterse, tarihte kendine yer sunulmuş olanlarınki kadar güzel, onlarınki kadar latif, onlarınki kadar taklitçi, onlarınki kadar dokunaklı olabileceğini bilir. Etik olandaki asıl ölümsüz yaşam işte bu kılıç ustalığıdır, bu kıvraklıktır. Estetik olarak yaşayan için eskilerin *olmak ya da olmamak* ifadesi geçerlidir ve o kişinin estetik olarak yaşamaya izni olduğu ölçüde, hayatı da bir o kadar fazla koşul koyar ve bunların sadece en asgarisi bile yerine getirilmediğinde kişi ölmüştür; etik olarak yaşayan için bir çıkar yol daima bulunur, her şey onun aleyhinde olduğunda da, fırtına bulutlarının karanlığı komşusunun onu göremeyeceği kadar etrafına çöktüğünde de, o dibi boylamaz, tutunduğu bir nokta daima vardır ve bu – kendisidir.

Bir tek şeye işaret etmeden geçmek istemiyorum; etik olarak yaşayanın beden hareketlerinin hayali bir denemeye dönmesiyle birlikte, etik olarak yaşayan etik yaşamı bırakmış olur. Bu nevi bütün bedensel denemeler bilgi alanında safsata olanla aynı kapıya çıkar.

Yukarıda etiğe istinaden yapmış olduğum tespiti burada hatırlatmak isterim; etik olan, bir insanın, sayesinde ne olacaksa o olacağı şeydir. Bu kişiyi başka biri yapmaz, kendisi yapar; estetik olanı yok etmez, onu başkalaşır. Bir insanın etik olarak yaşaması için kendinin bilincine varması, bunu hiçbir tesadüfilik onu es geçemeyecek kadar köklü şekilde yapması gerektir. Etik olan bu somutluğu silip götürmez, ona kendi vazifesi nazarıyla bakar; ona, üreyecek olanın gereci nazarıyla bakar; onda üreyecek olan nazarıyla bakar. Genel itibarıyla, insan etik olana topyekûn soyut nazarıyla

bakar ve bu nedenle ona karşı gizli bir dehşet duyar. O vakit, etik olan kişiliğe yabancı bir şey addedilir ve insan kendisini onun iradesine teslim etmekten ürker, zira zamanın ne getirebileceğinden ne de olsa hakkıyla emin olamaz. Çoğu insan ölümden de bu şekilde korkar, çünkü ruhun ölümle birlikte, kişinin bu dünyada öğrendiklerinden tamamen farklı yasaların ve düzenin hüküm sürdüğü bambaşka bir düzene geçeceğine dair karanlık ve belirsiz fikirler besler. Ölüme karşı bu türden bir korku, kişinin kendisine karşı saydamlaşmadaki isteksizliğinden kaynaklanır, zira insan böyle istediği takdirde, bu korkudaki mantıksızlığı rahatça kavrar. Etik olanla da bu böyledir; bir insan saydamlıktan korkunca, etik olandan da kaçar, zira etik olan esasında başka şey istemez.

Hayattan tat almak isteyen estetik bir hayat görüşünün aksine, hayatın anlamının görevlerini yerine getirmek için yaşamak olduğunu varsayan bir diğer hayat görüşünden de sık sık bahsedildiğini duyarız. Burada etik bir hayat tarif edilmek istenir. Ancak çok natamam, gayri mükemmel bir tespittir ve insanın, sanki etik olanı gözden düşürmek için uydurulmuş olduğuna inanası gelir; şu kadarı kesindir ki günümüzde insanı gülümseme raddesine getirecek şekilde kullanıldığı sık görülür, mesela *Scribe* bunu bir varsayım olarak bir tür kaba komedi ciddiyetiyle, hazzın keyif ve neşesine küçümseyici bir tezat oluşturacak şekilde anlattığında olduğu gibi. Kusur, bireyin görevle dışsal bir ilişki içinde konumlandırılmasıdır. Etik olan görev olarak ve görev de belirli kuralların çeşitliliği olarak tanımlanır, ancak birey ve görev birbirinin dışındadır. Nitekim görev hayatı tabiatıyla son derece nahoş ve bunaltıcıdır ve şayet etik olan, kişilikle çok daha derin bir ilişki içinde olmasaydı, onu estetik olan karşısında savunmak her zaman son derece güç olurdu. Bundan daha ileriye geçemeyen birçok insan bulunduğunu inkâr etmeyeceğim; lakin bunun nedeni görevde değil, insanların kendinde yatar.

Ne gariptir ki "görev" kelimesi insana dışsal bir ilişkiyi düşündürtebilir, lakin bu kelimenin kökeni içsel bir durumu

sezdirir; çünkü üzerime düşen şey ama tesadüfi birey olarak değil, hakiki benliğim veçhile üzerime düşen şey, benimle yine de azami bir içsel ilişki içindedir. Şöyle ki, görev bir üstlük[1] değildir, üzerime düşen şeydir. Göreve bu açıdan bakıldığında da bu o kişinin kendi içine odaklı olduğunun bir belirtisidir. O vakit kişi açısından, görev parçalanıp belirli koşulların çeşitliliği içine dağılmak istemez; zira bu daima kişinin onunla sadece dışsal ilişkide olduğuna işaret eder. Kişi görevini kuşanmıştır, o şimdi kişi için, en derin varlığının ifadesi olmuştur. Kişi bu şekilde kendisine yönlendiğinde, etik olanın içine gömülür ve görevleri yerine getirmek için kendine zulmetmez. Sahiden etik bireyin içinde bu nedenle bir huzur ve güvenlik vardır, çünkü göreve kendi dışında değil kendi içinde sahiptir. Bir insan hayatını ne kadar derin bir etik üzerine kurmuşsa, her an görevden söz etmeyi, her an onu yerine getirip getirmediğinden korku duymayı, görevinin ne olduğu hakkında başkalarına her an akıl sormayı bir o kadar az canı çeker. Etik olana hakkıyla bakılınca kişi içinde sonsuz bir güven hisseder, hakkıyla bakmayınca bu kişiyi tümden güvensiz kılar ve ben bir insanın, görevine kendi dışında sahip olup da, onu yine de durmaksızın gerçekleştirmek istediğindekinden daha bedbaht ya da daha işkenceli bir yaşam tasavvur edemem.

İnsan etik olana kişiliğin dışında ve bununla dışsal bir ilişki içinde olduğu gözüyle baktığı vakit her şeyden el çekmiş olur, umutsuzluğa düşmüş olur. Estetik olan bu itibarla umutsuzluktur, etik olan soyut olandır ve bu itibarla ortaya en ufak bir şey bile koymaktan acizdir. Velhasıl, yakalamak için uzanır uzanmaz daima bir gölge gibi ellerinden kaçan etik olanı gerçekleştirsinler diye aralıksız uğraşıp didinen insanlara ara sıra rastlamak hem komik hem trajiktir.

Etik olan evrensel olandır ve bu suretle soyut olandır. Etik olanın kati soyutluğu içinde daima yasaklayıcı olma-

---

[1] (Dan.) Pålæg. Kapak, süs anlamında. Bu sözcük Danimarkaya/Kuzey Ülkelerine has smørrebrød denen çavdar ekmekli açık sandviçlerin üzerine konan garnitürlerin genel adıdır –çn.

sı bundandır. Etik olan bu suretle kanun formunu alır. Etik olan daha kuralcı olur olmaz, estetik olanın birazına zaten sahip olmuştur. Yahudiler kanun insanıydılar. O yüzden Musa kanunundaki emirlerin çoğunu mükemmelen anladılar ama anlamış gibi görünmedikleri tek emir Hıristiyanlığa en yakından bağlı olanıydı: Tanrı'yı tüm kalbinle seveceksin. Kaldı ki bu emir negatif de değildir, soyut da değildir, azami derecede pozitif ve azmi derecede somuttur. Etik olan somutlaştığında, ahlak kategorisine geçer. Ancak bu açıdan etik olanın gerçekliği ulusal ferdiyetin gerçekliğinde yatar ve etik olan daha burada bir estetik *moment*'i kendine katmıştır.

Lakin etik olan henüz hâlâ soyuttur ve tamı tamına gerçekleştirilemez, çünkü bireyin dışında yatar. Ancak kişinin kendisi evrensel olduğunda, ancak ilk o vakit, etik olan kendisini gerçekleştirebilir. Vicdanda yatan sır budur, kişisel hayatın sahip olduğu sır budur; şöyle ki aynı anda hem kişisel bir hayattır hem evrensel olandır, bu itibarla doğrudan doğruya öyle olmasa da, olasılığa göre öyledir. Hayata etiksel gözle bakan kişi evrensel olanı görür ve etik olarak yaşayan kişi kendi hayatıyla evrenseli dile getirir, kendisini evrensel bireye çevirir, ancak somutluğunu üzerinden çıkarıp atarak değil, zira o vakit bir hiç olur; lakin onu kuşanarak ve onu evrensel olanla beraber özümseyerek. Yani evrensel insan bir hayalet değildir, her insan evrensel insandır, şöyle ki kendini evrensel insan yapmanın yolu her insana nasip edilmiştir. Estetik olarak yaşayan tesadüfi bir insandır, tek insan o olmak suretiyle mükemmel insan olacağına inanır; etik olarak yaşayan ise, evrensel insan olmak için uğraşır. Misalen, bir insan estetik olarak âşık olunca, tesadüfi olan burada müthiş bir rol oynar ve hiç kimsenin bu şekilde, bu nüanslarla sevmiş olmaması onun için önem taşır; etik olarak yaşayan evlenince, evrensel olanı hayata geçirir. Bu yüzde somut olana karşı hiçbir suretle kinci olmaz ama bu kimse, farklı bir ifadeye, her bir estetik ifadeden daha derin bir diğerine de sahiptir; zira o, aşkta genel olarak insana has

olanın tezahürünü görür. Etik olarak yaşayan kimse o vakit kendisine görev olarak sahiptir. "Kendilik"i dolayımsız olarak tesadüfi olarak nitelenmiştir ve görevi tesadüfi olanla evrensel olanı bir bütün halinde işletmektir.

O zaman etik bireyin görevi kendi dışında değil kendi içindedir; umutsuzluk ânında bu görünür olur ve şimdi estetik yoluyla onda ve onunla çalışmaya yönelir. Etik birey için, derinden kaynayan durgun sular gibidir denebilir, oysaki, estetik tarzda yaşayan kimse sadece yüzeyde çalkantılıdır. Velhasıl etik birey görevini tamamladığında, iyi bir mücadele vermiş, tek insan olma noktasına varmıştır, bir başka deyişle, onun gibi olan başka hiç kimse yoktur ve ilaveten o evrensel insan da olmuştur. Tek insan olmak kendi başına o kadar büyük bir şey değildir; bu her insanın doğanın her bir ürünüyle ortak yanıdır; ancak aynı zamanda evrensel olarak var olmak, işte asıl yaşama sanatı budur.

Kişilik o vakit etik olana kendi dışında değil kendi içinde sahiptir ve o derinlerden büyük bir kuvvetle dışarı fışkırır. Burada, önce dediğim gibi, esas mesele bunun soyut ve saçma bir hücumla somut olanı telef etmemesi, ama kendine özümsemesidir. Etik olan bu suretle ruhun en derinlerinde yattığı için daima göze çarpmaz ve etik olarak yaşayan bir insan estetik olarak yaşayanın yaptıklarının tıpatıp aynını yapabilir, misalen, uzun müddet aldatabilir, lakin, etik olarak yaşayanın, diğerinin tanımadığı bir sınıra sahip olduğunun kendini belli edeceği bir an eninde sonunda gelip çatar. Hayatının etik olarak kurulmuş olduğu kanısına birey huzurlu bir güvenceyle dalar ve böylece şu bu hakkında kılı kırk yaran kaygılarla kendisine ve başkalarına işkence etmez. Anlayacağın, ben etik tarzda yaşayanın alakasız ve kayıtsız olan için tekmil bir alanı olmasını gayet münasip bulurum ve bunun her zırvalığın içine zorla sığdırılmak istenmemesi, etik olan için kesinlikle bir hürmettir. Hep başarısız olan bu türden bir çabaya da zaten sadece, etik olana inanma cesareti olmayanlarda ve daha derin bir anlamda

içsel güvenceden yoksun olanlarda rastlanır. Korkaklıkları bütünsel olanla işini bitirememiş olmalarından anlaşılan insanlar mevcuttur, çünkü bütünsel olan bu kişiler için bir çeşitliliktir ama bu insanlar da etik olanın dışında yatar, gayet tabii olarak da nedeni irade zayıflığından başka bir şey değildir, ki bu diğer herhangi bir zihni zayıflık gibi bir tür delilik addedilebilir. Bu tür insanların hayatı sivrisineği süzüp ayırmaya adanmıştır.[1] Onların ne etik olanın güzelliği ve salt ciddiyeti halkında, ne de alakasız olanın gamsız sevinci hakkında bir fikri vardır. Lakin tabiatıyla, alakasız olan, etik bireye göre tahtından edilmiştir ve o şimdi ona her an sınır koyabilir. Bu suretle insan bir ilahi takdir olduğuna da inanır ve ruh bu inançta huzur bulur ve yine de her tesadüfiliğe bu düşünceyle nüfuz etmeye çalışmak ya da her dakika bu inancın bilincine varmak hiç aklından geçmez. Etik olana, alakasız olanca aklı karıştırılmadan, istenç duymak, ilahi takdire tesadüfilikler tarafından aklı karıştırılmadan inanmak, bir insanın, şayet kendi isterse, edinebileceği ve koruyabileceği bir dirliktir. Bu itibarla da esas mesele vazifenin, eğer ki insanın böyle oyalanmaya yatkınlığı var ise, buna direnmek, sonsuz olana sımsıkı sarılmak ve boşa kürek çekmemek olduğunu görmektir.

Kendisini etik olarak seçen kişi, kendisini kendine bir olasılık olarak değil, keyfilik oyununun bir oyuncağı olarak da değil, bir vazife olarak seçer. Kendisini ancak sürekliliği içinde seçtiğinde, etik olarak seçmiş olabilir ve böylece kendisine çeşitlilikle belirlenmiş bir vazife olarak sahiptir. Bu çeşitliliği silip atma ya da köreltme arayışına girmez, aksine,

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 23:24. "Ey kör kılavuzlar! Sivrisineği süzer ama deveyi yutarsınız!" –çn. [*Kurnaz mı kurnaz akıllı mı akıllı* anlamına geliyor. Bu deyimin anlamını Matta İncili 19:24'deki şu ifadeyle ilgilidir: "Yine şunu söyleyeyim ki devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliğine girmesinden daha kolaydır." Deve burada hem Arabistan'ı ve Asya'yı, hem kanaatkârlığı, onuru, tevazuyu ve sebatı sembolize eder. Kaynak: http://denstoredanske.dk/Symbolleksikon/Dyr/kamel_og_dromedar]

onun içinde kendisi için pişmanlık duyarak sebat eder, çünkü bu çeşitlilik kendisidir ve sadece ona gömülerek kendine gelebilir, zira dünyanın kendisiyle başladığını ya da kendini kendisinin yarattığını varsaymaz; sonuncusunu bizzat dil tarafından horgörüyle damgalamıştır ve bir insan hakkında, büyüklük taslıyor, denirken bunda daima bir horgörü vardır. Ancak o, kendini nedamet içinde seçerken de eylemdedir, lakin tecrit yönünde değil süreklilik yönünde.

Gelin şimdi bir etik bir de estetik bireyi yanyana koyup karşılaştıralım. Her şeyin etrafında döndüğü temel farklılık, etik bireyin kendine karşı şeffaf olması ve estetik bireyin yaptığı gibi *ins Blaue hinein*'da[1] yaşamıyor olmasıdır. Bu farklılıkla her şey apaçık ortadadır. Etik olarak yaşayan kimse kendisini görmüştür, kendini tanır, kendi bilinciyle tüm somutluğunun içine nüfuz eder, belirsiz düşüncelerin kendisine bakıcılık etmesine, baştan çıkarıcı olasılıkların onu türlü hokkabazlıklarla oyalamasına meydan vermez; o, nasıl evrilip çevirirse içinden ona göre ya şu ya bu ortaya çıkabilen bir cadı bohçası[2] misali, kendinde değildir. O kendini tanır. γνωθι σεαυτον[3] ifadesi epeydir kullanılagelmiştir ve insanın tüm çabalarının hedefi olarak görülmüştür. Bu gayet de münasiptir, lakin aynı ölçüde başlangıç değil ise hedef de olamayacağı bir o kadar kesindir. Etik birey kendini bilir ama bu bilirlik basitçe temaşeden ibaret değildir, zira o vakit birey gerekliliklerine göre belirlenmiş olur, bu kendine karşı bir temkindir, ki bizzat bir eylemdir ve ben bu yüzden, kendini bilmek değil, kendini seçmek ifadesini kullanmaya özen gösterdim.

---

[1] (Alm.) Burada *bilinmeyen diyarlarda* anlamında –çn.

[2] (Dan.) *Heksebrev.* Kelime karşılığı *cadı mektubu.* İngilizce ve Türkçede bulunmayan ve Dancada eski kullanımlı bir kelime. Danimarkaya has eski bir bulmaca oyununu tanımlar. İçinden katlı halde çeşitli resim dilimleri çıkan ve açıldıklarında ve bir araya getirildiklerinde veya döndürüldüklerinde çeşitli resimler elde edilen bir oyun, bu oyuna ait resim parçalarının bulunduğu kutu –çn.

[3] (Lat.) Kendini bil –çn.

İnsan kendini bildiğinde, işi bitirmiş değildir, aksine, bu bilirlik son derece üretkendir ve bu bilirlikten gerçek birey ortaya çıkar. Akıl sahibi olmak istesem şimdi burada, bireyin kendisini Eski Ahitte Adem Havva'yı tanıdı denirkenkine[1] benzer bir şekilde tanıdığını söyleyebilirdim. Bireyin kendisiyle bedensel ilişkiye girmesiyle, birey kendine gebe kalır ve kendini doğurur. Bireyin tanıdığı kendilik aynı zamanda hem gerçek kendiliktir hem de bireyin kendi dışında sahip olduğu ve kendini ona benzer olarak şekillendireceği ve bununla birlikte, kendisi olduğu için kendi içinde sahip olduğu ideal kendiliktir. Varmak için çabalayacağı amaca birey yalnızca kendi içinde sahiptir, yine de birey bunun için çabalarken amaca kendinin dışında sahiptir. Şöyle ki, eğer birey evrensel insanın kendi dışında yattığına, onun kendisine dışarıdan yaklaşacağına inanıyorsa, o zaman afallamıştır, o zaman soyut bir fikre sahiptir ve daimi metodu özgün kendiliğin soyut bir imhası olur. Birey kendi hakkında yalnızca kendi içinde bilgi edinebilir. O yüzden etik hayat, bireyin kendine kendi dışında kendi içinde sahip olduğu bir ikiliğe sahiptir. Ancak tipiksel kendilik gayri mükemmel kendiliktir, zira bir kehanetten ibarettir ve dolayısıyla gerçek olan değildir. Gel gör ki, bireye devamlı kılavuzluk eder ama birey onu ne kadar çok gerçekleştirirse, o, bireyin içinde bir o kadar ortadan yok olur, ta ki en sonunda, bireyin önünde kendini göstereceği yerde, silik bir olanak olarak bireyin ardında yatacak hale gelene kadar. Bu imgeye de tıpkı insan gölgesine olan olur. İnsan, gölgesini sabahları önüne katar, öğlenleri belli belirsiz onun yanından gider, akşamları arkasına düşer. Birey kendini bilince ve kendini seçince, kendini gerçekleştirmeye koyulur ama o zaman kendini özgürce gerçekleştireceği için gerçekleştirmek istediğinin ne olduğunu bilmek zorundadır. Gerçekleştirmek istediği şey

[1] *Bkz.* Yaratılış 4:1. "Adem karısı Havva'yı bildi, ve Havva gebe kalıp Kabil'i doğurdu ve 'RAB'bin yardımıyla bir oğul dünyaya getirdim' dedi." –çn.

elbette kendidir de, ideal kendiliktir, ki o bunu ne de olsa kendinden başka hiçbir yerde kazanamaz. İnsan ideal kendiliğe kendinde sahip olunca sebat etmezse, o vakit bütün umut ve çabaları soyut hale gelir. Başka bir insanı taklit etmek isteyen kişiyle, normatif bir insanı taklit etmek isteyen kişi, farklı yönlerden de olsa, eşit ölçüde yapmacıktır.

Estetik birey kendini somutluğu içinde itibara alır ve bu şekilde *inter et inter*'i[1] ayırt eder. Bir şeyi kendine tesadüfi olarak, diğer bir şeyi tözel olarak ait görür. Ancak bu ayrım son derece görecelidir; zira bir insan sadece estetik olarak yaşadığı sürece her şey ona esasen eşit ölçüde tesadüfi olarak aittir, dolayısıyla estetik birey bu ayrımda diretirse bu sadece enerji kaybıdır. Estetik birey bunu umutsuzluk içinde öğrenmiştir, dolayısıyla bir diğer ayrıma sahiptir; zira o da tözel olanla, tesadüfi olan arasında ayrım yapmaktadır. Özgürlüğüyle saptanmış her şey ona tözel olarak aittir, ne kadar tesadüfi gelebilse dahi; böyle olmayan her şey onun için tesadüfidir, ne kadar tözel gelebilse dahi. Gelgelelim, bu ayrım etik birey için onun keyfiliğinin meyvesi değildir, bu yüzden de o, kendini ne istiyorsa o yapabilecek sınırsız güce sahipmiş gibi görünebilir. Doğrusu, kendi kendinin editörü olduğu ifadesini kullanmayı etik bireyin gözü pekâlâ kesebilir de, o arada şunun da bilincindedir; o, resmi sorumluluk sahibi editördür, neyi seçtiğinin kendi üzerinde yaratacağı belirleyici etki bakımından, kendisi için kişisel olarak resmi sorumluluk sahibidir, içinde yaşadığı olaylar dizisine karşı resmi sorumluluk sahibidir, Tanrı'ya karşı resmi sorumluluk sahibidir. Bu şekilde bakıldığında, sanırım ki ayrım doğrudur; zira etik olarak üstlendiğim şey esasen yine bana aittir. Ben onu üstlenmeyi reddettiğim takdirde, onu reddetmiş olmam esasen bana aittir.

---

[1] Kierkegaard bu mahlası, *The Crisis And A Crisis In The Life Of An Actress* eserinde kullanmıştır. Dört kısımdan oluşan bu yazısında, Kierkegaard bu mahlası tiyatrodaki *antrakt* anlamının yanı sıra, bu yazısının halen asıl uğraşını teşkil eden dini yazıları arasında sadece bir *interlüd* olduğunu ima eder şekilde de kullanır –çn.

Bir insan kendisini estetik olarak itibara aldığında şöyle bir ayrım yapabilir. Der ki: Resme karşı kabiliyetim var, ben bunu tesadüf addediyorum; nükteciliğim ve sivri zekâm var, bunu tözel addediyorum. Buna şöyle cevaplardım: Bu ayrım bir yanılsama olur; zira sen bu nükteciliği ve sivri zekâyı etiksel tarzda üstleniyorsun, bir vazife olarak, sorumlu olduğun bir şey olarak, o zaman o sana tözel olarak ait olmaz, ve temel nedeni de sen sadece estetik olarak yaşadığın sürece hayatının tözden tamamen yoksun olmasıdır. Etik olarak yaşayan kimse tesadüfilikle tözellik arasındaki ayrımı bir ölçüde ortadan kaldırır; zira kendisini tümüyle eşit ölçüde tözel olarak üstlenir ama ayrım geri döner; zira kişi öyle yaptıktan sonra ayrım yapar, ama öyle bir şekilde yapar ki tesadüfi olarak dışladığı şeye karşı, onu dışlamış olduğunu dikkate alarak, tözel bir sorumluluk üstlenir.

Estetik birey "estetik ciddiyetle," hayatı için bir vazife saptadığı takdirde, bu vazife esas itibarıyla, kendi tesadüfi özelliklerinde özümsenmiş gerçek bir "olma" görevidir, paradoksallığının ve kuralsızlığının hiç bir eşi benzeri görülmemiş bir insan karikatürü olmaktır. Hayatta bu gibi bireylerle nispeten ender karşılaşılmasının nedeni, hayatın ne olduğuna dair bir görüş sahibi olan insanlarla çok ender karşılaşılmasıdır. Ama ne var ki, birçoğunun gevezeliğe karşı su götürmez bir düşkünlüğü olduğu için, sokakta, partilerde ve kitaplarda, hiç şüphe yok ki hayata aktarıldığında bu dünyayı birbirinden daha gülünç bir sürü yapay ürünle zenginleştirecek türden bir orijinallik manyaklığıhavası taşıyan epey gevezeliğe rastlanır. Etik bireyin kendisi için saptadığı vzife, kendini evrensel bireye dönüştürmektir. Yalnızca etik birey kendine kendisi hakkında tam olarak hesap verir ve bu yüzden kendine karşı dürüsttür, diğer her şeyden daha güzel olan pragmatik edep ve hayâya yalnızca o sahiptir. Ancak kendini evrensel bireye dönüştürmek ancak ona evvelden κατα δυναμιν[1] sahipsen mümkündür. Anlayacağın, evrensel olan,

[1] (Lat.) Potansiyel olarak –çn.

belirli olanla beraber ve onun içinde, onu yakıp kül etmeden de pekâlâ sürebilir; çalıyı kül etmeden yanan o ateşe benzer.[1] Evrensel insan dışımda ise, mümkün olan bir tek metot vardır ve bu tüm somutluğumu üzerimden çıkarıp atmaktır. Soyutluğa has dizginsizliğin ortasında süren bu mücadele sık sık rastlanılan bir şeydir. Hussilerde[2] bir tarikat vardı ki normal insan olma yolunun esasen Adem'le Havva'nın cennette yaptığı gibi anadan doğma gezinmekten geçtiği fikrindeydi. Günümüzde tinsel anlamda aynı şeyi öğütleyen, tüm somutluğunu üzerinden atıp çırılçıplak kalarak normal insan olunacağını öğretenler, ender rastlanır bir şey değildir. Ancak durum esasen farklıdır. Evrensel insan umutsuzluk eylemi içinde doğmuştur ve o şimdi somutluğun arkasındadır ve onu yararak ortaya çıkmaktadır. Bir dilde, gramer kitabında örnek diye gösterilen bir tanesinin dışında bir sürü örnek fiil mevcuttur. Bir tekinin gösterilmesi tesadüfidir, tüm diğer kurallı fiiller de pekâlâ gösterilebilirdi; insanlarla da durum aynıdır. Her insan, istediği takdirde, örnek bir insan olabilir ama tesadüfiliğini kestirip atarak değil, onun içinde kalıp onu yücelterek. Lakin insan onu seçmek suretiyle yüceltir.

Etik bireyin hayatı boyunca, daha önce münferit evreler olarak işaret etmiş olduğumuz evrelerde geçtiğini şimdi rahatlıkla kavrıyorsundur; o, hayatı boyunca kişisel, kamusal, dinsel erdemleri geliştirmek isteyecektir ve onun hayatı kendini durmaksızın bir evreden diğerine aktararak geçecektir. İnsan bu evrelerden birinin yeterli olduğunu ve kendini tek taraflı olarak burada toparlamayı göze alabileceğini düşünür düşünmez, kendini etik olarak seçmemiş, tecridin ve sürekliliğin taşıdığı anlamı gözden kaçırmış, ve her şeyden önce de, gerçek doğrunun bu ikisinin kimliğinde yattığını kavramamış olur.

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Mısır'dan Çıkış 3:2. "Rab'bın meleği bir çalıdan yükselen alevlerin içinde ona göründü." –çn.

[2] Konstanz konsili tarafından yakılarak infaz edilen Çek asıllı Hıristiyan reformist Jan Hus'un (1369-1415) takipçilerine verilen ad –çn

Kendini etik olarak seçmiş ve bulmuş olan kişi kendisine tüm somutluğu içinde sahiptir. O zaman da o bu dış tesirlere maruz kalan bu yeteneklere, bu ihtiraslara, bu eğilimlere, bu alışkanlıklara, onlardan bir yönden öyle, bir yönden böyle etkilenen bir birey olarak kendine sahiptir. O zaman da o burada kendine, her şeyden önce ayarlayıcı, şekillendirici, kıvamına getirici, körükleyici, zapt edici, kısacası ruhta bir denklik, kişisel erdemlerin meyvesi olan bir harmoni oluşturucu vazife olarak sahiptir. Eyleminin amacı burada kendisidir, ama yine de keyfi olarak belirlenmiş değildir, zira o kendine onun için konmuş bir vazife olarak sahiptir, her ne kadar bu vazife kendi seçimiyle kendinin olmuş olsa dahi. Lakin amacı kendisi olsa bile, bu amaç aynı zamanda bir başka şeydir; zira amaç olan "kendilik" her yere uyan soyut bir "kendilik" değildir ve dolayısıyla hiçbir yerde olmayıp, bu özel çevreyle, bu hayat koşullarıyla, bu genel düzenle canlı bir karşılıklı etkileşim içinde olan somut bir kendiliktir.

Amaç olan kendilik sadece kişisel bir kendilik değil, sosyal, kamusal bir kendiliktir. Kişi o zaman kendine, hayat durumlarına bu tikel kişilikle karıştığı bir eylemin içindeki bir vazife olarak sahiptir. Vazifesi burada kendini şekillendirmek değil, eylemde bulunmaktır, ne var ki kendini de bir o kadar şekillendirir; zira, yukarıda belirtmiş olduğum gibi, etik birey kendini durmaksızın bir evreden diğerine geçirecek şekilde yaşar. Kişi daha en başta kendini süreklilik içindeki soyut bir kişilik olarak kavramamışsa, sonraki sürekliliği kazanmak da istemez. İşin sanatının bir Robinson[1] gibi başlangıç yapmak olduğunu düşünüyorsa, hayatı boyunca maceraperest kalır. Buna karşılık, somut bir başlangıç yapmadığı takdirde başlama raddesine asla gelmeyeceğini ve başlama raddesine gelmeyince, sonuçlanma raddesine de asla gelemeyeceğini idrak ettiği takdirde, eşzamanlı olarak hem geçmiş olanla hem de gelecek olanla süreklilik içinde olur. Kendini

[1] Dancada bu sözcük hem *maceraperest* hem *dalavereci* anlamında kullanılır. http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Robinson –çn.

kişisel hayattan alıp kamusal hayata, oradan alıp kişisel hayata geçirir. Kişisel hayat haddi zatında bir tecrittir ve dolayısıyla gayri mükemmeldir ama kişi kamusal hayat üzerinden kişiliğine geri dönerken, kişisel hayat daha yüce bir kalıp içinde belirir. Kişisellik, teleolojisini kendinde sahip, mutlak olan olarak belirir. Görevi yerine getirmek insanın hayattaki vazifesi haline getirilirken, bir taraftan da, bizzat görevin istikrarsız olduğunu, yasaların değiştirebileceğini savunan bir kuşkuculuk da sık sık hatırlatılmıştır. Sonuncu izaha istinaden, öncelikli olarak kamusal erdemlerin daima maruz kaldığı dalgalanmaların göz önüne alınmış olduğunu rahatça görüyorsundur. Ancak bu bu kuşkuculuk ahlakın negatif yönünü etkilemez; zira o değişmeden sürer. Buna karşın, her görevi etkileyen başka bir kuşkuculuk vardır, ki bu da, görevi katiyen zerre kadar bile yerine getirememdir. Görev evrensel olandır; benden talep edilen şey evrensel olandır; yapabileceğim şey tikel olandır. Ne var ki bu kuşkuculuk, bizzat kişiliğin mutlak olduğunu gösterdiği sürece, büyük anlama sahiptir. Lakin daha daha biraz daha sarih belirlenmelidir. Bu kuşkuculuğu bizzat dilin öne çıkarıyor olması yeterince gariptir. Ben bir insan hakkında hiçbir zaman görevi ya da görevleri yerine getiriyor, demem; derim ki: *Kendi* görevimi yerine getiriyor; ben *kendi* görevimi yerine getiririm, sen *kendininkini.* Bu şunu gösterir; birey eşzamanlı olarak evrensel ve tikel olandır. Görev evrenseldir, bana şart koşulur; dolayısıyla ben evrensel değilsem, o zaman görevi de yerine getiremem. Diğer yandan görevim tikeldir, sadece benim içindir ve yine de görevdir ve dolayısıyla evrenseldir. Kişilik burada en yüksek geçerliliği içinde kendini gösterir. Yasadışı değildir, kendi yasasını da koymaz; zira görev kategorisi değişmeden kalır ama kişilik kendini evrenselle tikelin birliği olarak gösterir. Bunun böyle olduğu apaçıktır, bir çocuğa bile idrak ettirilebilir; zira ben görevi yerine getirebilirim ve yine de *kendi* görevimi yapıyor olmam ve *kendi* görevimi yapabilirim ve yine de görevi yerine getiriyor olmam.

Dolayısıyla dünyanın ille kuşkuculuğa gömülecek olduğuna ben hiçbir suretle akıl erdiremem; zira iyiyle kötü arasındaki fark daima kalır, sorumlulukla görev arasındaki de öyle, bir başkasının *benim* görevimin ne olduğunu söylemesi mümkün değildir, oysa, *kendininkinin* ne olduğunu söylemesi her zaman mümkündür, eğer ki evrensel ve tikel arasına bir birlik konmasa, bu böyle olmazdı. Görev dışsal bir şey, sabit ve kesin olsaydı ve onun için: Görev budur, denebilen bir şey haline getirildiğinde, tüm kuşkuculuğun bertaraf edilmiş olduğu belki düşünülebilirdi. Ne var ki bu bir yanılgı olurdu; zira şüphe dışsalda yatmaz, içselde yatar, benim evrenselle olan ilişkimde. Tikel birey olarak ben, evrensel olmam ve bu bana şart koşulsaydı bir mantıksızlık olurdu; yani evrensel olanı icra edebileceksem, nasıl ki tikel isem, aynı anda evrensel de olmam gerekir ama o vakit görevin diyalektiği bende yatıyor olur. Demiş olduğum gibi, bu öğreti etik olan için hiçbir tehlikeye yol açmaz, tam aksine, her şeyin doğruluğunu kanıtlar. Böyle farz edilmezse, kişilik soyut, görevle olan ilişkisi soyut, ölümsüzlüğü soyut hale gelir. İyi ve kötü arasındaki fark da geçersiz kılınmaz; zira ben, kötülük yapmanın görev olduğunu kabul etmiş biri hiç olmuş mudur diye şüphe ederim. Kötülük etmiş olması başka şeydir ama o hem kendini hem başkalarını bunun iyi olduğuna inandırıp aldatma arayışına da girmiştir. Onun bu kandırmacaya takılıp kalabileceği düşünülemez, zira o kendisi evrensel olandır; düşman kendi dışında değil, kendi içindedir. Oysaki, görevin dışsal bir şey olduğunu farz edersem, iyiyle kötü arasındaki fark kalkmış olur, zira ben kendim evrensel değilsem, onunla sadece soyut bir ilişki kurabilirim ama iyi ve kötü arasındaki fark soyut bir ilişkiyle kıyaslanamaz bir şeydir.

Kişiliğin mutlak olan olduğu, kendi kendinin amacı olduğu, evrenselle tikelin birliği olduğu idrak edildiği anda, tastamam o anda, tarihselliği kendine çıkış noktası yapan her bir kuşkuculuk alt edilmiş olur. Özgür düşünce sahipleri

bazı insan topluluklarının diğer toplulukların gözünde mekruh ve suç olan şeyi nasıl kutsal ve yasal ilan ettiğine dikkat çekerek kavramları zaman zaman karman çorman etme arayışına girmiştir. Dışsal olanın burada gözlerini kamaştırmasına kendisi meydan vermiştir ama etik olandaki soru işareti dışsal olan değil içsel olan üzerindedir. Ancak dışsal olan ne kadar değiştirilirse değiştirilsin, eylemin ahlaki değeri yine de aynı kalabilir. Misalen, çocukların anne babalarından nefret etmesi gerektiğini farz eden bir insan topluluğu elbette hiç görülmemiştir. Bununla birlikte, şüphe tohumu ekmek için, bütün medeni uluslar anne babaya bakmayı görev haline getirirken, vahşi olanlarının yaşlı anne babayı öldürmeyi gelenek haline getirdiğine sık sık dikkat çekilmiştir. Böyle olması elbette mümkündür de, bununla bir yere varılmaz, zira vahşi olanların bunu bir kötülük olarak farz edip etmediği bir soru işareti olarak kalır. Yine de etik olan daima bu bilinçte yatar, halbuki noksan bir anlayışın aklı başında olup olmadığı apayrı bir sorudur.

Özgür düşünce sahibi kimse etik olanı en kolay köreltme yolunun tarihsel sonsuzluğun kapısını aralamak olduğunu gayet iyi kavramıştır. Ve yine de bu davranışında meşru olan bir şey vardır, zira birey nihayetinde mutlak olan değil ise, ona nasip edilen tek yol deneysel olandır ve bu, çıkış yeri bakımından, Nijer Nehrinin doğuş yeri bakımından sahip olduğu niteliktedir,[1] şöyle ki bu yerin nerede olduğunu hiç kimse bilmez. Sonsuzluk bana nasip edilmişse, herhangi bir noktada durup kalmam keyfiliktir. Dolayısıyla insan bu yoldan bir başlangıç yapacak raddeye hiçbir zaman gelmez, zira başlanabilmek için, sona kadar gelinmiş olabilmesi gerekir ama bu imkânsız bir şeydir. Kişilik mutlak olunca, insanın tüm dünyayı kendi kendine kaldırabileceği Arşimet noktası olur. Bu bilincin bireyi gerçekliği üzerinden atmaya kadar sürükleyememesini anlamak kolaydır, zira o bu suretle mut-

[1] Nijer Nehrinin kaynak noktası ancak 1879 yılında M. Moustier ve J. Zweifel tarafıdan keşfedilmiştir –çn.

lak olmak istediği takdirde bir hiçliktir, bir soyutlamadır. O sadece tikel birey olarak mutlaktır ve onu tüm devrimsel köktencilikten bu bilinç kurtaracaktır.

Kuramlaştırmalarımı burada kesmek istiyorum; bu iş için biçilmiş kaftan olmadığımı çok iyi hissediyorum, zaten bunu talep de etmiyorum ama orta halli bir pratisyen addedilebilsem bu beni mükemmelen tatmin eder. Ve sonra, kuramlaştırma çok da fazla zaman alır; benim eylemci olarak bir anda yapabildiğim ya da acilen yapmaya girişebileceğim şey kelimelere ve yazıya dökülene kadar büyük zahmet ve külfet gerektirir. Burada sana görev öğretisi dersi vermek ve gelenek olduğu üzere Tanrı'ya, kendine ve karşıdakine karşı olan görevler üzerine söylev çekmek niyetinde değilim. Bu bölümlemeye burun kıvırmak istermişim, ya da vermek istediğim ders Balle'nin öğreti kitabına[1] eklenebilecek kadar veyahut da bu ders kitabının baştan varsaydığından daha önemli önbilgileri baştan varsayacak kadar derin hikmetli olmalıymış gibisinden de değil; hiçbir suretle bunlar için değil, lakin etik olanda meselenin görevin çeşitliliğine değil, yoğunluğuna dayandığına inandığım için.

Kişilik görevin yoğunluğunu olanca enerjisiyle hissettiğinde, etik olarak olgunlaşmıştır ve görev o zaman kişiyi kendinde gün ışığına çıkar. Dolayısıyla esas mesele bir insanın kaç görevi olduğunu parmağıyla sayamaması değil, görevin yoğunluğunu, bunun bilincini o insan için benliğinin sonsuz geçerliliğinin teminatı olacak şekilde, tek kalemde hissetmiş olmasıdır. O yüzden ben kitap hastası olmayı ne kadar az öğütlüyorsam, görev insanı olmayı da bundan zerre kadar fazla övmem ve yine de kesin olan şudur; görevin anlamı kendini ona tüm sonsuzluğu içinde asla göstermemiş olan insan, bilgeliği *mir nichts und dir nichts ad modum*[2]

---

[1] Nicolai Edinger Balle, *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion indrettet til Brug i de danske Skoler* (Kopenhag, 1824) İlk baskısı 1791'de yapılan din eğitimi kitabı sonraki elli yıl boyunca defalarca yeni baskı yapmıştır –çn.

[2] (Lat.) Stilinde, tarzında –çn.

"Greenaae-mand"[1] tarzı keşfedeceğine inanan bilim adamı kadar vasat bir insandır. Bırakalım safsatacı olan görevin çeşitliliğini keşfe dalsın, esas mesele, saadet ve selamet getiren yegâne şey, her zaman bir insanın kendi hayatına ilişkin olarak kendinin amcası değil, babası olmasıdır.[2]

İzninle ne demek istediğime bir örnekle ışık tutayım. Bu maksatla çocukluğumda edindiğim ve hâlâ koruduğum bir izlenimi seçeceğim. Daha beş yaşındayken okula gönderildim. Böyle bir hadisenin çocukta daima bir izlenim yaratması doğaldır da, soru hangi izlenimi bıraktığıdır. Çocuksu merak bunun esasen ne anlam taşıyabileceği hakkında başka başka şaşkın fikirlere tutsak olur. Bunun benim için de söz konusu olması gayet akla yakındı; gelgelelim, benim esasen edindiğim izlenim bambaşkaydı. Okula geldim, öğretmenle tanıştırıldım ve sonra ertesi gün için ev ödevimi teslim aldım, Balle'nin öğreti kitabının ilk 10 satırını ezbere öğrenecektim. Bütün diğer izlenimler şimdi ruhumdan silinip yok olmuştu, hâlâ canlı kalan tek şey vazifemdi. Çocukken hafıza yönünden şanslıydım. Ödevimi çabucak öğrendim. Kızkardeşim beni defalarca dinledi ve bunu onayladı. Yatmaya gittim ve uykuya dalmadan önce, içimden bir kere daha ezberden okudum; ertesi sabah bir defa daha üzerinden geçeceğime dair kesin bir kararlılıkla uykuya daldım. Sabah saat 5'te uyandım, giyindim, öğreti kitabını kaptım

---

1 (Dan.) *Greenaa insanı.* Danimarka'daki Jutland yarımadasının kuzey doğusundaki Greena (veya Grenå) şehri yakınındaki Mols adasında yaşayan, aptallıklarıyla bilinen insanlara verilen isim. Molslular olarak da anılırlar –çn.

2 *Bkz.* Søren Kierkegaard: *Korku ve Titreme*, çev. Nur Beier, 2013, Pinhan Yayınları, s. 27. "Çalışmak istemeyen ekmeğini kazanmaz ama kandırılır, tıpkı Tanrıların Orfeus'u sevgilisi yerine uhrevi bir kalıpta kandırdıkları gibi, onu yufka yürekli olduğu, cesur olmadığı için kandırmışlardı, onu lir çalgıcısı olduğu, erkek adam olmadığı için kandırmışlardı. Burada adamın babası İbrahim olmuş olmamış veyahut 17 göbekten asilmiş değilmiş bir yararı olmaz, burada çalışmak istemeyene, İsrail'in bakireleri hakkında yazılanlar yakıştırılır: O rüzgâr doğuruyor; ama çalışan canı isterse öz babasını bile doğurabilir." –çn.

ve tekrar okudum. Her şey sanki dün olmuş gibi gözlerimin önünde. Bana sanki eğer dersimi doğru öğrenemezsem yer gök yıkılabilirmiş gibi geliyordu ve diğer yandan öyle de geliyordu ki yer gök yıkılsa dahi, bu karambol üzerime bir defa yüklenmiş olan şeyi, dersimi öğrenmeyi mazur gösteremezdi. O yaşlarda görevlerimden pek haberim yoktu, onlarla henüz Balle'nin öğreti kitabında tanışmamıştım, bir tek göreve sahiptim, dersimi öğrenmek ve yine de hayata olan etik bakış şeklimi tümüyle bu izlenimden türetebilirim. Bir meseleye bu denli ihtirasla sarılan beş yaşındaki böyle bir velede bıyık altından gülebilirim ama seni yine de temin ederim ki işime hayatımın her evresinde o zamanki enerjiyle, etik ciddiyetle sarılabilmekten daha büyük hiçbir dileğim yok. Hayat ilerledikçe insanın, işinin ne olduğu hakkında daha bir fikir sahibi olduğu doğrudur ama yine de esas mesele enerjidir. Bu hadisenin benim üzerimde yarattığı etkiyi babamın ciddiyetine borçluyum ve ona başka bir şey borçlu olmasam da, bu beni ona karşı ebedi bir borç altına sokmaya yeter. Çocuk terbiyesinde önemli olan, çocuğun şunu bunu öğrenmesi değil, zihnin olgunlaşması, enerjinin uyarılmasıdır. Akıllı olmanın şanından sık sık söz edersin, bunun bir anlam taşımadığını kim inkâr edebilir ve yine de ben neredeyse şuna inanıyorum ki insan kendi isterse bunu yapabilir. Bir insana enerji, ihtiras verdin mi, o her şeye sahiptir. Genç bir kızı ele alalım, kıkırdayıp duran, budala, gerçekten fingirdek bir şey olsun, şimdi bu kızın sırılsıklam âşık olduğunu tasavvur et ve göreceksin ki o akıllılık kendiliğinden gelecektir; kızın aşkına karşılık bulup bulmadığını keşfetmek için nasıl zekileştiğini ve kurnazlaştığını göreceksindir; bırak kız mutlu olsun, şaha kalkmış coşkunun dudaklarında gonca açtığını göreceksindir; bırak mutsuz olsun, ince zekânın ve sağduyunun soğuk yansımalarını işiteceksindir.

Bu itibarla şanslı bir çocukluğum olduğunu söyleyebilirim, çünkü bana etik izlenimlerle zenginlik kattı. Bırak üzerinde bir an daha oyalanayım, bana babamı hatırlatıyor ve o

sahip olduğum en aziz ânı, zerre kadar cılız ve verimsiz bir anı da değil; dediğim şeye, yani esas meselenin hiçbir suretle görevin çeşitliliği değil görevin genel izlenim olduğuna, bir kere daha ışık tutmama vesile olabilir. Birincisi savunulduğu takdirde, birey hiçe sayılmış ve mahvedilmiş olur. Bu itibarla ben çocukken şanslıydım, zira çok fazla görevim yoktu, genelde sadece bir görevim olurdu ama işe yarıyordu. İki yıl sonra, ilkokula başladım. Burada yeni bir hayat başladı ama burada da, her ne kadar özgürlüğe sahip olsam da, başlıca izlenim etik olandı. Diğer talebelerin arasına karıştım, hocalarından yakınmalarını hayretler içinde dinledim, sonra şaşırtıcı bir şeye tanık oldum, bir talebe hocasıyla iyi geçinmiyor diye okuldan atıldım. Önceden son derece etkilenmiş durumda olmasaydım, böyle bir hadise belki bende zararlı bir etki yaratabilirdi. Ama şimdi böyle bir durum yoktu. Okula, bir defa yerleştirilmiş olduğum o okula gitmenin görevim olduğunu biliyordum, diğer her şey değiştirilebilse bile, bu değiştirilemezdi. Beni bu fikre sevk eden, babamın ciddiyetine karşı olan korkum değil, bir insanın görevinin ne olduğunun üzerimdeki ulvi etkisiydi. Babam ölmüş bile olsaydı, beni o okuldan almaya razı edebileceğim birinin vesayeti altına alınmış bile olsaydım, bunun aksine ne cesaret edebilirdim ne de esasen bunu isterdim, bana sanki o zaman babam hortlayıp gelecekmiş de, okulda peşime takılacakmış gibi gelirdi; zira yine burada da görevimin ne olduğunun sınırsız etkisi altındaydım, öyle ki hiçbir zaman birimi onun isteğine aykırı davranmış olacağım kanısını benden silip atamazdı. Üstelik, özgürlüğümden nasibimi de alıyordum, tek bir görev biliyordum, okulla ilgilenmek ve bu açıdan tümüyle sorumlu olan bizzat kendimdim.

Okula yazılıp da, zorunlu ders kitapları satın alındığında, babam bana onları teslim ederken şöyle demişti: *Wilhelm*, bu ay bittiğinde sınıf üçüncüsü sen olacaksın. Tüm pederane zırvalıklardan bağışlanmıştım. Bana ödevim hakkında katiyen bir şey sormazdı, ödevimi ona tekrarlamamı katiyen

istemezdi, kompozisyon yazılarıma katiyen bakmazdı, şimdi ders vakti, şimdi derse paydos gibi hatırlatmalarda katiyen bulunmazdı, talebenin vicdanını rahatlatıcı en ufak bir katkıda katiyen bulunmazdı, alicenap babaların çocuklarına yaptığı gibi, yanağımı okşayıp: Aferin, işini iyi yapıyorsun, demezdi. Dışarı çıkmak istiyorsam, ilk sorusu zamanım olup olmadığı olurdu, buna ben karar verirdim, o değil ve soru katiyen yılan hikâyesine dönmezdi. Öte yandan ne yapıyorum diye çok merak ettiğinden ve kaygılandığından gayet eminim, ancak ruhum sorumluluk sayesinde olgunlaşabilsin diye bunu bana katiyen belli etmezdi. Burada da durum aynıydı, çok fazla görevim yoktu, tam takım bir görevler debdebesiyle istila edilip de her şeyi yüzüne gözüne bulaştırmamış kaç çocuk vardır. Bu suretle de adına görev denen bir şey olduğuna ve bunun sonsuz geçerliliği olduğuna dair epey yoğun bir izlenim edinmiş oldum.

Benim zamanımda bize günümüzde tanımadığımız bir enerji ve coşkuyla Latin grameri okutulurdu. Bu eğitim bana, başka yoldan olsaydı ruhuma tekdüze gelmiş olacak olan bir izlenim kazandırdı. Bir şeyi felsefi olarak gözlemleme yetisine sahip olduğuma inanmayı gözüm kesiyorsa, bunu çocukluk izlenimlerime borçluyum. Kuralı dikkate alırken duyduğum koşulsuz saygı, ona beslediğim huşu, kuraldışılığın kanına girdiği sefil hayata tepeden bakarkenki nefretim, benim gözümde adil olan şekilde, kompozisyon defterimde onu kovalayışım ve damgalayışım, bütün bunlar her felsefi gözleme temel oluşturan ayrımdan başka nedir? Babamı böyle bir izlenim altında gözlemlediğimde, o bana kuralın vücuda gelmiş hali olarak görünürdü, başka yerden gelen her şey, babamın emriyle uyuşmadığı sürece, kuraldışı demekti. O talebeyi gözlemlediğimde, onun dikkate alınmaya değmez bir kuraldışılıktan ibaret olması gerektiği duygusuna kapılırdım ve üstelik onun o kadar mesele yapılması da bir kuraldışılık olduğunu göstermeye yeter de artardı. O günlerde, kuralla kuraldışılığı, gramerde olduğu kadar ha-

yatta da birbirinden ayırmamdaki o çocuksu diklik elbette zamanla daha bir yatıştı ama bu ayrımı hâlâ içimde taşıyorum, onu çağrıştırmayı iyi biliyorum, özellikle de seni ve senin gibileri, istisnanın en önemli şey olduğuna, evet hatta, kuralın sadece istisna avantaj gibi görünebilsin diye var olduğuna dair konferans verirken gördüğümde.

Meselenin özü, kendi bilincime etik bir şekilde varırkenki enerjidir veya daha doğrusu, benim o enerji olmadan kendi bilincime etik bir şekilde varamayacağımdır. Dolayısıyla ben sonsuz varlığımın bilincine varmaksızın, kendi bilincime de etik olarak aramam. Ruhun ölümsüzlüğünün gerçek kanıtı budur. Tabiatıyla da ancak vazife görevle uyum sağladığında tam gelişmiş olur ama benim ebediyen görevime bağlı olduğum şey sonsuz bir vazifedir. Balle'nin öğreti kitabındaki ilk on satırın benim için bir görev olarak saptanmış olması durumu, dünyada hiçbir şeyin beni bu vazifeden azat edemeyeceğini bilmiş olmam, bir anlamda, ruhumun ölümsüzlüğüne dair önüme konmuş olan ilk kanıttı. Gayri mükemmellik benim enerjimde değil, vazifenin tesadüfiliğinde yatıyordu.

Velhasıl niyetim seni görevin çeşitliliğinin bir etüdüne yönlendirmek değil; görevi olumsuz şekilde dile getirmek istesem, bu kolay olurdu, olumlu şekilde dile getirmek istesem, bu çok zor ve sürüncemeli, evet hatta, belli bir noktaya vardığımda imkânsız olurdu. Tam tersine, niyetim, elimden geldiğince yapmaya çabaladığım şey, görevin mutlak önemine, görev ilişkisinin kişilik için sonsuz geçerliliğine ışık tutmaktı. Şöyle ki, kişilik umutsuzluk içinde kendini bulur bulmaz, mutlak olan kendini seçmiş, kendisi için pişmanlık duymuş olur, o vakit kişilik kendine vazife olarak, sonsuz bir sorumluluk altında sahiptir ve bu suretle görev kendi mutlaklığı içine yerleştirilmiş olur. Ancak kişi kendini yaratmış değil, seçmiş olduğu için, görev kişinin mutlak bağımlılığının ve mutlak özgürlüğünün birbiriyle özdeş olduğunun ifadesidir. Kişi tikel vecibeyi kendine öğretmek ister ve onun hakkında

başkalarından bilgi edinmek için beyhude bir arayışa girer ve yine burada da *theodidakt*[1] olduğu kadar *autodidakt*[2] ve de aksi olmak ister. Görev bu kişi için hiçbir durumda soyut hale gelmez, bu kısmen kişinin dışında bulunmamasından, zira böyle olsaydı daima soyut kalacağından; kısmen de kişinin kendinin somut olmasından dolayıdır; zira kişi kendini etik olarak seçtiğinde, tüm somutluğu içinde seçmiş ve keyfiliğin soyutluğunu reddetmiştir.

Şimdi geriye kalan, hayatın, etik bir gözle bakıldığında, neye benzediğini göstermektir. Sen ve tüm estetler ayrıştırmak için, etik olanın kendi anlamı olduğunu varsaymak için, bir insanın görevlerine göre yaşamasının saygın bir şey olduğunu, ziyadesiyle takdire şayan olduğunu söylemek için can atarsınız, evet hatta lafın arasına, görevleri için yaşayan insanlar bulunmasının gayet münasip olduğu, birçok insanın böyle yapmasının hayırlı olduğu ve her ne kadar tabiatı icabı bütün kuşkuculuklar gibi boş olsa dahi bu tür sözlerde ara sıra bir anlam bulacak kadar kendi halinde, güçlü görev anlayışına sahip insanlara rastladığınız kabilinden su götürür birkaç laf sıkıştırmak için can atarsınız. Ancak bizzat kendiniz etik olana bulaşmayı arzu etmezsiniz; böyle yapmak hayatın anlamını ve her şeyden de önce güzelliğini çalmak olurdu. Etik olan estetik olandan bambaşka bir şeydir ve bir kere ortaya çıkınca, öbürünü tümüyle yok eder.

Şayet böyle olsaydı, ben neyi seçeceğimden yine de bir an şüphe etmezdim. Umutsuzlukta insana böyle gelen bir an vardır ve bunu hissetmemiş olanın umutsuzluğu daima düzmece olmuştur ve o kendini etik olarak seçmemiştir. Ne var ki, durum yine de öyle değildir ve dolayısıyla umutsuzluk bir sonraki an kendini bir kopuş gibi değil, bir metamorfoz gibi gösterir. Her şey geri gelir ama başkalaşmış olarak gelir.

---

[1] (Dan.) Tanrı'nın eğittiği kişi. *Bkz.* 1. Selanikliler 4:9. "Kardeşlik sevgisi konusunda kimsenin size bir şey yazmasına gerek yoktur. Çünkü Tanrı size birbirinizi sevmeyi öğretti." –çn.

[2] Kendi kendini eğiten kişi –çn.

Bu yüzden ilk o vakit, insan hayata etiksel gözle baktığında, ilk o vakit, hayat bir güzellik, doğruluk, anlam, devamlılık kazanır; insanın ancak kendisi etik olarak yaşayınca, ilk o vakit, hayatı güzellik, sahicilik, anlam, güvenlik kazanır; *autopatik* ve *sempatik* şüphe[1] ilk kez etik hayat görüşünde yatışır. Bu itibarla *autopatik* ve sempatik şüphe tek ve aynı şeylerde yatışabilir, zira esas itibarıyla aynı şüphedir. Yani *autopatik* şüphe bir egotizm beyanı değil, kendi kendiliğini de diğer herkesinkiyle aynı anlamda talep eden öz-sevginin bir talebidir. Bence bu büyük ehemmiyet taşır. Şöyle ki, bir estet egotist olmasaydı o vakit bu kişi, düşünülebilir her ayrıcalığın onun kısmetine düştüğü varsayıldığı takdirde, tüm bahtiyarlığından umutsuzluğa kapılırdı, çünkü şöyle diyebilirdi: Beni bahtiyar kılan şey, bir başka insanı bu şekilde bahtiyar kılamayacak olan ve başka hiçbir insanın kendinin elde edemeyeceği bir şeydir. Biri çıkıp da, bahtiyarlığı nerede arayıp bulduğunu soracak diye kaygılanıyor olması gerekirdi, zira o ne de olsa tüm diğer insanlar öyle olamayacaklarını hissetsin diye bahtiyar olmuştu. Böyle bir insanda biraz duygudaşlık olsaydı, hayatı için daha yukarı bir çıkış noktası bulana dek, kendine huzur yüzü göstermezdi. Bunu bulunca da, artık bahtiyarlıktan söz etmekten korkmazdı, zira bunu şimdi hakkıyla dile getirmek istese, kendini her bir insanla, tüm insanlık alemiyle mutlak surette uzlaştıracak bir şeyler demek isterdi.

Ancak gel biz estetiğin daima arka çıktığı kategoride kalalım – güzellikte. Diyorsun ki, etik olan muteber kılınır kılınmaz, hayat da güzelliğini yitirir. "Hayata estetik nazarla baktığımızda sahip olduğu sevincin, bahtiyarlığın, gamsızlığın, güzelliğin yerine, vazifeşinas faaliyeti, övgüye değer

---

[1] (Dan.) *Den autopathiske og den sympathiske tvivl.* Kişinin kendi mevcudiyetine yönelik besleyebileceği şüphe "autopatisk" (öz-imajlı, yani kendiyle duygudaş, kendine sevecen), buna karşın başkalarının mevcudiyeti üzerine duyduğu şüphe "sympatisk" (duygudaş, sevecen) olarak tanımlanabilir. Kaynak: http://sks.dk/EE2/kom.xml –çn.

çabayı, yorulmak bilmez ve huzursuz şevki koymuş oluruz." Sen şimdi bizzat burada yanımda olsan, senden bana güzelin bir tanımını yapmanı rica etmek isterdim ki başlangıç yapmaya muvaffak olabileyim. Bu söz konusu olmadığına göre, o zaman iznine sığınarak, yapmaya alışageldiğin şu tanıma bağlı kalmak istiyorum: Güzel olan teleolojisine kendinde sahip olandır. Bir genç kızı örnek alıyorsun, diyorsun ki kız güzel, gamsız, bahtiyar, mükemmel bir harmoni, kendinde mükemmelliğe ermiş; ve kalkıp da kız teleolojisine kendinde sahip olduğuna göre o zaman neden varolduğunu sormak aptallık olurdu. Bu kızın, teleolojisine sadece kendinde sahip olmasının onun gerçekten yararına olup olmadığı, ya da şayet sana bu kızın varoluşunun kutsallığı hakkında fikir beyan etme vesilesi bahşedilmiş olsaydı, o zaman bu kızın eninde sonunda hataya düşeceğine ve kızın varoluş nedeninin sadece senin kinayelerini dinlemek olduğuna dair nutuk çekerek kendine paye vermek isteyip istemeyeceğin şeklinde bir karşı iddiayla seni rahatsız etmeyeceğim. Sen doğayı gözlemliyorsun ve onu aynı şekilde güzel buluyorsun ve onun her bir sonlu gözlemine yasak koyuyorsun. Bir başka şey için var olmanın özünde doğaya ait bir şey olup olmadığı beyanıyla sana burada da eziyet vermeyeceğim. Sen sanat ve şiir yapıtlarını gözlemliyorsun ve yazarla birlikte feryat ediyorsun: *Procul, o procul este profani*,[1] ve senin "profani"-den[2] çıkardığın anlam, sanata ve şiire kendilerinin dışında bir teleoloji yükleyerek onların değerini düşürmek istemeleridir.

Konu şiir ve sanat olunca, daha önce işaret etmiş olduğum bir şeyi sana hatırlatmak isterim; bu ikisi hayatla sadece gayri mükemmel bir uzlaştırma sağladığı gibi, sen gözünü şiire ve sanata diktiğinde, gerçekliği gözlemliyor olmuyorsun ve esasen konuşmamız gereken şey de buydu. O vakit yine buna geri dönüyoruz ve şimdi muhtemelen sen kendin

[1] (Lat.) Defolun, hadi defolun sizi kâfirler. *Bkz.* Galatlar 6:7 –çn.

[2] (Lat.) Kâfirler, ancak cismani olanlar, dünyevi olanlar anlamında –çn.

de, sanatın gereklerini tüm katılığıyla kalıcılaştırmak isteyince, hayatta çok az güzellik bulacağını, güzel olana o yüzden başka bir anlam yüklediğini idrak edeceksin. Senin söz ettiğin güzellik bireysel güzelliktir. Sen her bir insanı bütünün içindeki küçük bir *moment* olarak görürsün, onu kendine has hususiyeti içinde görürsün, ve bu suretle en tesadüfi, en önemsiz olan şey anlam kazandığı gibi, hayat da güzellik niteliği kazanır. Velhasıl sen her insanı *moment* olarak dikkate alırsın. Lakin güzel olan teleolojisine kendinde sahip olan şeydi, lakin bir insan sadece *moment* ise, o zaman haliyle teleolojisine kendi içinde değil, kendi dışında sahiptir. O vakit bütün olan güzel dahi olsa, parçalar başlı başına güzel değildir.

Ve şimdi sıra senin kendi hayatında. O teleolojisine kendi içinde mi sahip? Bir insanın böyle yalnızca gözlemsel bir hayat sürecek nitelikte olup olmadığına ben karar veremem, ama, *eh bien*, farz edelim ki senin hayatının anlamını başkalarını gözlemlemek için var olmak oluşturuyor, o zaman sen zaten teleolojine kendi dışında sahip olurdun. Ancak her bir tikel birey bir *moment* ve bir o kadar da bir bütün olduğunda, ilk o vakit, sen onu güzelliğine göre gözlemlersin, ama onu bu şekilde gözlemler gözlemlemez, onu etik olarak gözlemlersin; onu etik olarak gözlemlediğinde, onu onun özgürlüğüne göre gözlemlersin. Bırak nitelikleri fazlasıyla ona özgü olsun, bu nitelikler bir gereklilik ise, o vakit o sadece *moment*'tir ve hayatı güzel değildir.

Güzel olanı, teleolojisine kendi içinde sahip olan olarak tanımladığında ve örnek olarak bir genç kız ya da bir doğa, ya da bir sanat yapıtı ortaya koyduğunda, ben bütün bunların teleolojilerine kendi içlerinde sahip olduğuna dair lafların tamamen bir yanılsama olduğu dışında bir değerlendirmede bulunamam. Teleoloji söz konusu olacaksa, bir hareket olmalıdır, zira ben bir hedef düşünür düşünmez, bir hareket düşünürüm, hedefteki kişiyi düşünüyor olsam dahi, bir hareket düşünürüm, kişinin bir hareketle oraya ulaşmış

olduğunu düşünürüm. Senin güzel dediğinde besbelli ki hareket eksiktir; zira doğadaki güzellik öylece vardır, ben bir sanat eserini gözlemlerken ve ondaki düşünceye kendi düşüncemde nüfuz ederken, hareket esasen benim içimde vuku bulur, sanat eserinin içinde değil. Dolayısıyla sen güzel olanın teleolojisi kendi içindedir derken haklı olabilirsin, lakin senin algıladığın ve kullandığın şekliyle bu ifade negatiftir, güzel olanın teleolojisine bir başka şeyde sahip olmadığını betimler. Dolayısıyla sen kalkıp da, senin söz ettiğin güzel olanın içsel bir teleolojisi ya da içkin bir teleolojisi olduğu şeklinde görünüşte eşanlamlı bir ifade de kullanamazdın. Zira sen onu kullanır kullanmaz, harekete, tarihe gerek duyardın ve o suretle de doğanın ve sanatın alanının ötesine geçmez ve özgürlüğünve o suretle de etiğin alanına girmiş olursun.

Şu halde ben birey teleolojisine kendi içinde sahiptir derken bu, birey merkeziydi ya da bireyin soyut anlamda kendine yetmesi gerekirdi anlamında bir yanılgı olmaz, zira soyut anlamda olsaydı dahi, ben yine de hiç devinime geçmezdim. Birey teleolojisine kendinde sahiptir, içsel teleolojiye sahiptir ve o, teleolojisinde kendisidir; onun "kendilik"i, amaçladığı hedeftir. Ancak ondaki bu kendilik bir soyutlama değildir, mutlak somuttur. Kendine yönelik harekette, kendini kendi dış dünyasına karşı negatif tutum içine sokar, zira o zaman kendisi bir soyutlama olur ve aynen kalır; kendiliği tüm somutluğuna göre gelişmek zorundadır, ancak bu somutluğa, koşulları bu dünyaya bilfiil karışmak olan faktörler de aittir. Bu suretle kişinin hareketi kendinden dünya yoluyla kendine doğrudur. Burada hareket gerçek bir devinimdir; zira bu hareket özgürlüğün eylemidir ama bir o kadar da içkin teleolojidir ve dolayısıyla güzellik ilk kez burada söz konusu olabilir. İşin aslı bu ise, o vakit birey belli bir anlamda, her ilişkinin daha yukarısında duruyor olacaktır, ancak bundan hiçbir suretle, onun bu ilişkinin içinde bulunmadığı sonucu çıkmaz; içinde gaddarca bir şeyler yattığı da

varsayılamaz, zira aynı şey her birey için de geçerlidir. Ben evli bir erkeğim, benim bu ilişki için ziyadesiyle derin bir hürmet beslediğimi sen bilirsin ve ben de kendimi tüm aşkımla onun karşısında alçalttığımı bilirim ama şunu da bilirim, bu karım için de aynı anlamda söz konusudur ve ben, bildiğin gibi, o mahut genç kıza bu yüzden âşık olmazdım, çünkü o bu yaklaşıma sahip değildi.

Dolayısıyla ben hayata ancak etik gözle bakınca, onu ilk o vakit güzelliğine göre görürüm, kendi hayatıma ancak etik gözle baktığımda, onu ilk o vakit güzelliğine göre görürüm. Ve sen bu güzelliğin görünmez olduğunu söyleyecek olursan, şöyle cevaplarım: Belli bir anlamda öyledir, diğer bir anlamda değildir; o tarihsel olanın izinde görünürdür, şöyle dendiğindeki gibi görünürdür: *Loquere, ut videam te.*[1] Tamama erişi değil mücadeleyi gördüğüm elbette doğrudur da, ben tamama erişi de görürüm, ne an istersem, bunu yapacak cesaretim varsa ve cesaretim yoksa sonsuz hiçbir şey ama hiçbir şey görmediğim gibi, haliyle güzel hiçbir şey de görmem.

Hayata etik gözle bakınca, onu güzelliğine göre görürüm. Hayat o zaman benim için güzelliğiyle zenginleşir, doğrusu senin için olduğu gibi fakirleşmez. Ben güzelliği keşfetmek için ülkenin dört bir yanını gezmeye ya da onu sokaklarda fellik fellik aramaya gerek duymam, değer biçmeye ve sınıflandırmaya gerek duymam. Sonra, şu da gayet ortadadır, benim senin kadar çok zamanım da yoktur; zira ben hayatımı güzelliğine göre görmeyi seve seve, ama ciddiyetle de yaptığım için, benim her zaman yeterince yapacak işim vardır. Arada bir boş bir saatim oldu mu, penceremin önünde durur ve insanları seyrederim ve her bir insanı ondaki güzelliğe göre görürüm. O ne kadar önemsiz, ne kadar zavallı olabilse de, ben onu ondaki güzelliğe göre görürüm; zira onu *bu* tikel birey olarak görürüm, çünkü o bir o kadar da ev-

[1] (Lat.) Konuş ki seni görebileyim. Erasmus'a göre, Socrates bunu bir oğlan çocuğuna demişti. *Bkz. Apophthegmata,* III, 70, *Opera,* I-VIII (Basle: 1540), IV, s. 148 –çn.

rensel insandır, ben onu *bu* somut hayat vazifesinin sahibi olarak görürüm; o aşağılık bir uşak parçası bile olsa, başka bir insanın yüzü suyu hürmetine var değildir; o teleolojisine kendi içinde sahiptir, o bu vazifeyi hayata geçirir – o zafer kazanır, ben bunu görürüm; zira cesur olan kişi hayaletler görmek yerine muzaffer kahramanlar görür; korkak olansa kahramanlar görmez, sadece hayalet görür. Onun zafer kazanacağı kesindir, ben buna inanırım, onun mücadelesi bunun için güzeldir. Sair zamanda olsa benim mücadeleye öyle fazla yatkınlığım yoktur, en azından kendim dışındakilerle; ama şundan emin olabilirsin ki ben güzelin zaferine karşı duyduğum bu inanç uğruna ölüm kalım mücadelesi vermeye hazırım ve yeryüzünde hiçbir şeye bunu benden zorla çekip almak kısmet olmayacak. Bin bir niyazla dümene getirilerek inancımdan edilmek istensem de, onu elimden cebren koparıp almak isteseler de, dünyada hiçbir şeyin beni ondan mahrum etmesine, dünya pahasına bile olsa izin vermeyeceğim; zira ben bu inancı bir kere yitirirsem, tüm dünyayı da yitirmiş olurum. Ben hayatın güzelliğini bu inanç sayesinde görüyorum ve benim gördüğüm güzellik, tüm doğanın ve sanatın güzelliğine, Yunan tanrılarının sonsuz gençliğine bile ayrılmamacasına kenetlenmiş o hüzünlü ve sıkıntılı olanı değil. Benim gördüğüm güzellik neşeli ve muzaffer ve tüm dünyadan daha güçlü. Ve ben bu güzelliği dört bir yanda görüyorum, senin gözlerinin hiçbir şey görmediği yerde de.

Penceremin yanına bir gel. Bak, bir genç kız geçiyor; hatırlıyor musun, onunla bir keresinde sokakta rastlaşmıştık. Güzel değil, demiştin ama daha yakından bir bakınca onu tanımıştın ve şöyle devam etmiştin: "Birkaç yıl önce müthiş nefisti ve baloların baş tacıydı, sonra bir aşk hikâyesi geçti başından, *et quidem*[1] bahtsız bir hikâye. Nasıl üstesinden geldi Tanrı bilir, ama durum o kadar yüreğine işledi ki güzelliği kahır içinde soldu gitti, lafın kısası güzeldi ama artık

[1] (Lat.) Yani –çn.

güzel değil ve böylece hikâye bitmiş oluyor."[1] Bak işte, buna hayatı güzelliğine göre gözlemlemek denebilirdi. Gelgelelim bu kız benim gözümde hiçbir şey yitirmiş olmuyor ve bana her zamankinden daha güzel görünüyor. O yüzden de senin hayatın güzelliğine bakış şeklin bana, içki alemi şarkıları döneminde[2] saltanat sürmüş olan yaşam sevincinin bir kopyası gibi geliyor, o dönemin insanı şu misal aryalar seslendirerek neşeden coşardı:

Siyah üzümlerin suyu olmasa
Kim daha fazla oyalanır buralarda?
Zira bilgenin gözü nereye baksa
Gördüğü şey safi cefa.
Yüksekten çıkar mazlumun sesi,
Kandırılanın çığlığı, ta güneyden kuzeye.
Kalkın kardeşler! İçelim, unutmak için
Şu elim dünyayı olduğu gibi.[3]

Gelin biz şimdi, etik bakış açısının bizi herhangi bir güzellikten ne ölçüde mahrum bıraktığı, ya da aksine, her şeye daha yüce bir güzellik kazandırıp kazandırmadığı üzerine kafa yormak için, birkaç hayat durumuna ve de özellikle estetik ve etik olanın birbirine temas ettiği türden birkaçına biraz daha yakından eğilelim. Aklımda öyle bir kişi var ki belli bir anlamda insanların çoğu gibi, bir diğer anlamda kendinde somut biri. Gelin işi gayet yavan tarafından ele alalım. Bu

---

[1] (Dan.) *Historien er ude*. Dancada masalların klasik bitim şekli, Türkçedeki "Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine" misali –çn.

[2] (Dan.) *Drikkevise-Perioden*. 18. yüzyılın son on yıllarında Danimarka'nın entelektüel burjuva sınıfının klüplerde ve muhtelif meclislerde bir araya gelerek eğlenip alem yapması adettendi. Bu eğlencelerde özellikle J. H. Wessel, K. L. Rahbek, P. A. Heiberg og Jens Baggesen'a ait şiirler ve içki alemi şarkıları okunurdu. http://sks.dk/nb8/kom.xml (Kopenhag Üniversitesi, Søren Kierkegaard Araştırma Merkezi sayfasından) –çn.

[3] *Bkz.* Jens Baggesen, *"Jordens Lethe. Drikkevise," Jens Baggesens danske Værker*, I-XII (Kopenhag, 1827-32), II, s. 378 –çn.

insanın yaşaması, giyinmesi, kısacası var olabilmesi gerekiyor. Bu kişi hayatını nasıl kuracağına dair bilgi almak için bir estete başvurdu diyelim. Bu zat muhakkak bilgiden yana yoksun biri olmazdı. Belki şöyle derdi: "İnsan bekârsa, rahat bir hayat sürmek için yılda 3000 Rdlr. para harcar, bir kenarında 4000 daha varsa, bunu da harcar; evlenmek istese, en azından 6000 Rdlr.'si olması gerekir. Para bir *nervus rerum gerendarum,*[1] asıl *conditio sine qua non*'dur[2] ve böyle olarak da kalır; zira taşra kanaatkârlığı, pastoral yalınlık hakkında bir şeyler okumak elbette güzel olsa ve ben bu tür şiirlere bayılsam da, bizzat hayat tarzı insanı çabucak bıktırır ve böyle yaşayanlar o hayattan, parası olup da boş zamanında bu şairlerin şarkılarını okuyanların aldığının yarısı kadar bile tat almaz. Para yaşamının mutlak şartıdır ve öyle de kalır. İnsan beş parasız kaldı mı Patrici[3] listesinden hemen çıkarılır ve öyle de kalır, ve Pleb[4] olur ve öyle de kalır. Koşul paradır, ancak bundan parası olanın onu kullanmayı bildiği sonucu hiçbir suretle çıkmaz. Bunu idrak edenler de yine Patriciler arasındaki gerçek Optimatlardır."[5]

Bu açıklama kahramanımıza görünürde bir fayda sağlamazdı; bir diğerinin yaşam bilgeliğinin ona bir etkisi olmazdı ve o kendini turnalarla dans eden serçe kadar rahat hissedebilirdi.[6] Senin anlayacağın, bu kişi kalkıp da estete

---

1 (Lat.) Başarı elde etmeye itici güç –çn.

2 (Lat.) Gerekli koşul –çn.

3 (Lat.) *Patricius.* Seçkinler sınıfı. MÖ 500'lü yıllarda Antik Roma İmparatorluğundaki sosyal sınıflaşmayla ortaya çıkan yönetici sınıfa verilen ad –çn.

4 (Lat.) *Plebieus.* Avam sınıfı. MÖ 500'lü yıllarda Antik Roma İmparatorluğundaki sosyal sınıflaşmayla ortaya çıkan yönetilen sınıfa verilen ad. Patrici ve Plebler arasında büyük bir uçurum vardı –çn.

5 *Bkz. Ya/Ya da,* s. 100 –çn.

6 *Det er ikke for Spurv at komme i Tranedans. Tam bir İngilizce karşılığı olmayan bu atasözü,* insan kendinden üstün olanların arasına karışmaya kalkmamalı anlamında kullanılır. *Bkz.* C. Molbech, *Danske Ordsprog, Tankesprog og Riimsprog,* Thieles Bogtrykkeri (Kopenhag, 1850), s. 209 –çn.

şöyle deseydi: İyi güzel ama benim elime yılda ne 3000 ne 6000 Rdlr. geçiyor, ne bir sermayem var ne bir faiz getirim, hiçbir şeyim yok, güç bela bir şapka dışında; o zaman bu zat herhalde omuz silker ve derdi ki: Bu bambaşka bir durum, o zaman zatıalinizin düşkünler evine gitmeyi öpüp de başına koymaktan başka çaresi yok. Estet eğer iyi kalpli biriyse, bu zavallı garibana belki bir kere daha parmak sallar ve şöyle derdi: "Bütün yolları göze almadan önce, umutsuzluğa düşmenizi istemem; sevince ilelebet veda etmeden ve bir vaadde bulunmadan ve deli gömleğine girmeden önce denenmeden geçilmemesi gereken birkaç son çare mevcut. Zengin bir kızla evlenin, piyango oynayın, sömürgelere seyahat edin, birkaç yılınızı bir iki kuruşu bir araya getirmeye harcayın, yaşlı bir müzmin bekârın sinsice lütfunu kazanmaya bakın, öyle ki sizi mirasçısı tayin etsin. Şimdilik yollarımız ayrılıyor, siz parayı bir kazanın, benim şahsımda daima bir dost bulacaksınız, sizin bir zamanlar beş parasız olduğunuzu unutmasını bilecek bir dost." Böyle bir hayat görüşünde yine de öylesine müthiş kalpsiz bir şey vardır ki parasız herkesin tüm yaşam sevincini kılı kıpırdamadan katleder. Ve bunu da para babası olan bir insan yapar, zira en azından şu kanıya sahiptir; para olmasa hayatta hiç zevk yoktur. Eğer şimdi burada seni bu estetlerle aynı kefeye koymak, bu türden düşünceler beslediğin ve dile getirdiğin için suçlamak istesem, sana karşı son derece hata etmiş olurdum. Bir kere, sendeki yürek bu kadar tiksinç bir adiliğe mekân olamayacak kadar cömerttir ve sonra senin ruhun, sen bu tür düşünceler beslesen dahi, onları dile getiremeyecek kadar duygudaştır. Bunu parasız insanın böylesi şefkatli bir ilgiye muhtaç olduğunu düşünüyormuşum gibisinden demiyorum, kendinin iltimaslı olduğuna inanan bir insandan en azından bundan gurur duymaması ya da kendisi kadar iltimaslı olmayanları rencide etmeye meyletmemesi beklenebildiği için diyorum. Bırakalım da bir insan gurur duysun, Yüce Tanrım, duymasa daha iyi olur da, biz bırakalım duysun, yeter ki parasından

gurur duymasın; zira bir insanı o denli alçaltan başka hiçbir şey yoktur.

Şu halde sen paralı olmaya alışıksın ve bunun altında yatan şeyi de iyi idrak ediyorsun. Sen kimseyi aşağılamazsın, o estetlerden bu bakımdan farklısın, yardım edebildiğin yerde buna hazırsın, evet, beş parasız olmanın zavallılığına parmak bassan da, bu duygudaşlıktan ileri gelen bir şeydir. Senin yergin o zaman insanlara değil, daha ilk başta herkesin parası olmayacak şekilde tasarlanmış olan varoluşa yönelik oluyor. "Prometheus'la Epimetheus'un[1] cin gibi zeki olduğu inkâr edilmez," diyorsun, "ama yine de insanları hazır her bakımdan o kadar mükemmelce donatırlarken onlara para vermeyi de akıl etmemiş olmaları inanılacak gibi değil." Sen o sırada orada hazır ve nazır olsaydın da, şimdi bildiğini de bilmiş olsaydın, bir adım öne çıkmış ve şöyle demiştin: "Ey lütufkâr Tanrılar, size herşey için teşekkür borçluyum, lakin –açık sözlü konuştuğum için beni bağışlayın– siz dünya tecrübesinden yoksunsunuz; bir insanın bahtiyar olabilmesi için bir şeye daha ihtiyacı var – paraya. Dünyaya hükmetmek için yaratılmışmış kaç para eder, geçim savaşı vermekten buna vakit bulamayınca? Akıl fikir sahibi bir yaratığı dünyaya salıp, sonra da orada imanının gevremesine meydan vermek yakışık alır mı, bir insana böyle davranılır mı?"

Sen bu hususta yorulmak nedir bilmiyorsun. Diyorsun ki, "İnsanların çoğu rızık kazanmak için yaşar, onu kazanınca, iyi rızık kazanmak için yaşar, onu kazanınca da ölür." Bir süre önce gazetelerden birinde gördüğüm ilanı bu açıdan sahiden duygulanarak okudum, bir kadın kocasının vefatını bildiriyordu. Kocaların en iyisini ve babaların en azizini kaybetmiş olmanın yarattığı derin acı üzerine uzun ve ağdalı bir ağıt yakmak yerine, o lafı az ve öz tutup, kocasına vefattan kısa süre önce bol kazançlı bir iş nasip olduğunu, kocası-

[1] Yunan mitolojisine göre ismi "önceden öğrenen, bilen" anlamına gelen Prometheus ile ismi "sonradan öğrenen, düşünen" anlamına gelen Epimetheus insanlığı yaratmış ve donatmıştır –çn.

nı kaybetmenin ona bu yüzden o kadar ağır gelmiş olduğunu dile getiriyordu. Bu ifadenin altında, bu matemli dulun ya da sıradan bir ilan gazetesi okurunun görebileceğinden katbekat fazlası yatıyor. Bu bakış şekli insanın ölümsüzlüğüne bir kanıt oluşturacak şekilde biçimlendirilebilirdi. O takdirde kanıt şöyle olurdu: İyi rızık kazanmak her insanın nasibidir. Bunu kazanmadan ölecek olursa, nasibine ermemiştir ve o vakit onun bir başka alemde nasibine erip ermeyeceğini varsaymak herkesin kendi önsezisine bırakılmış olur. Gelgelelim, iyi rızık kazanıyorsa, o zaman insan nasibine ermiştir ama insanın iyi rızık kazanmaktan nasibi, ölmekle yükümlü olması olamaz, tam aksine, iyi rızık kazanması sayesinde iyi bir hayat sürmekle yükümlü olmak olabilir, *ergo*[1] insanoğlu ölümsüzdür. Bu kanıta makbul kanıt denebilirdi ya da rızık kanıtı. Bu kanıt daha önceki kanıtlara eklenince, ölümsüzlük hakkında her makul şüphe alt edilmiş sayılabilirdi. Bu kanıt da daha önceki öbür kanıtlarla mükemmelen iletişime geçirilebilir ve zaten tam burada olanca görkemiyle ortaya çıkar, zira kendini bir sonuç olarak öbür kanıtları safına katar ve onları kanıtlar. Öbür kanıtların çıkış noktası insanın akıllı bir varlık olduğunu varsaymaktır; birileri bundan şüphe edecek olduğu takdirde, rızık kanıtı öne çıkar ve bu varsayımı şu tasımla kanıtlar: Tanrı rızık ihsan ettiğine akıl da ihsan eder; *ergo*, Tanrı iyi rızık ihsan ettiğine iyi akıl ihsan eder. O matemli dul, yaşamın tutarsızlığında yatan derin trajediyi hissedecek önseziye sahipti."

Öyleyse, sen bu meseleye yergi ve pervasızlıkla katkıda bulunmasını bilirsin. Bakış açısının başka birisi için faydalı ya da öğretici olacağı da büyük ihtimalle aklının köşesinden geçmez. Büyük ihtimalleaklının köşesinden geçmeyecek bir başka şey de, senin bu mealden söylevlerinin hasar yaratabileceğidir; zira hayat uğraşısının içine zorla sokulmuş olmasına içinden garezi olan bir insanın, senin onun adına ve kendi duygudaş yergin üzerinde nasıl hiç de ince alaysız ol-

[1] (Lat.) Dolayısıyla –çn.

mayan bir istekle düşündüğünü kayda alarak, daha bir hoşgörüsüz, daha bir burun kıvırıcı olacağı pekâlâ düşünülebilirdi. Ancak sen bu konuda muhakkak tedbirini almışsındır.

O zaman kahramanımızın bu yoldan ilerleyerek bilgi araması boşuna olurdu. Gel şimdi de bir etikçinin ona vereceği cevaba kulak verelim. Cevap şu olurdu: Yaşamak için çalışmak her insanın görevidir. Şayet başka bir diyeceği yoksa o zaman sen büyük ihtimalle bunu şöyle cevaplardın: "İşte burada yine o eskimiş zırvalarla karşı karşıya geliyoruz, görev de görev, her yer görev, her şeyi hükmüne alan ve her şeyi mengeneye sokan bu dar kafalılıktan daha sıkıcı bir şey düşünülemez. Bu noktada, kahramanımızın beş parasız olduğunu, o kalpsiz estetin ona bırakacak meteliği olmadığını, senin de bir köşende, onun geleceğini güvenceye alabileceğin, öyle fazla bir meteliğin de olmadığını hatırlamak gönlünü hoş edecektir. Kahramanımız takkesini önüne koyup da, parası olmasa ne yapardı diye kafa yormak istemiyorsa, aklında başka bir çıkar yol olmalıdır. Ve akabinde, etikçinin ona kibarca hitap ettiğini, ona bir istisna olarak muamele etmediğini görürsün. Ona şöyle dememiştir: Tanrı aşkına, madem bu kadar bahtsızsınız, o zaman artık buna tahammül etmeye bakacaksınız. Tam aksine, etikçimiz esteti kuraldışı yapmıştır; zira demiştir ki: yaşamak için çalışmak her insanın görevidir; buna gerek duymayan insan kuraldışıdır ama kuraldışı olmak, yukarıda hemfikir olduğumuz üzere, bir büyüklük değil bir naçizliktir. Dolayısıyla bir insan meseleye etik biçimde bakmak isterse, para sahibi olmayı bir alçalma olarak görecektir; zira her imtiyaz bir alçalmadır. Ona bu nazarla bakınca da hiçbir imtiyaza nazar değdirmez. O vakit ona karşı alçakgönüllü olur ve bunu bir yaptı mı, imtiyazın, kendi şahsına daha büyük bir gereksinim olduğunun göstergesi olduğu düşüncesiyle yeniden yücelir.

Kahramanımızın bilgi edindiği o etikçi yaşamak için çalışmanın ne olduğunu şahsen biliyorsa, o zaman lafı daha bir ağırlıklı olur. Keşke insanlar bu itibarla biraz daha cesaret

sahibi olsaydı ve paranın esas mesele olduğuna dair edilen o rezil lafların ekseri bangır bangır söylendiğini duyar olmamız kısmen şundan ileri gelir; çalışmak zorunda olanlar, çalışmanın anlamını kendine itiraf edecek etik gücünden, onun anlamı hakkında etik inançtan mahrum olan insanlardır. Evliliğe hasar verenler baştan çıkarıcılar değil, ödlek kocalardır. Burada da öyledir. O rezil laflar hiçbir şeye hasar vermez ama davanın hayrına zarar verir; şöyle ki yaşamak için zoraki çalışanların dakikası dakikasına uymaz; kendi hayatları işsiz güçsüz olanlarınkiyle karşılaştırıldığında, bir bakarsın kalkar, çalışmanın erdemine binaen takdir edilmek isterler, sonra da bir bakarsın kalkar, ahlaya vahlaya şöyle derler: Yine de en güzeli özgür olmak. Genç bir insan büyüklerinin böyle konuştuğunu duyunca hayata ne saygı besleyecektir ki? İşte burada yine deneyci yaklaşımınla kendine çok hasar vermiş olursun, zira hiç de hayırlı ve sevindirici olmayan bir sürü şey öğrenirsin. Sen bir insanın aklını çelmeyi ve canı gönülden istediği şeyin çalışmaktan muaf tutulmak olduğuna dair ondan bir itiraf koparmayı çok iyi bilirsin ve sonra da zaferine bayram edersin.

Yaşamak için çalışmanın zorunlu olmadığı bir dünya tasavvur edilip edilemeyeceği sorusu aslında nafile bir sorudur, çünkü belli bir gerçeklikle değil hayali bir gerçeklikle ilgilidir. Lakin aynı zamanda etik algıyı küçümseyici bir girişimdir. Şayet çalışmaya gerek olmaması varoluşun bir mükemmelliği olsaydı, o zaman bunu yapması gerekmeyenin hayatı en mükemmeli olurdu. O vakit insan çalışmak bir görevdir lafını yalnızca bunun elim bir gereklilik olduğu anlamında edebilirdi. O vakit görev evrensel olarak insanı değil, olağan olanı ifade etmiş olurdu ve görev burada mükemmel olanın ifadesi olmazdı. Dolayısıyla ben burada, insanın çalışmak zorunda olmasının varoluşun bir gayri mükemmelliği addedilmesi şeklinde gayet yerinde bir karşılık da verebilirdim. İnsan hayatı ne kadar aşağı kademedeyse, çalışma zorunluluğu kendini bir o kadar az belli eder; ne ka-

dar yukarıdaysa, bir o kadar kendini gösterir. Yaşamak için çalışma görevi evrensel olarak insanı ifade eder ama bir başka anlamda evrensel olanı da ifade eder, çünkü özgürlüğü ifade eder. İnsan tam da çalışmak sayesinde kendini özgürlüğe kavuşturur, çalışmak sayesinde doğanın efendisi olur, çalışmak sayesinde doğanın üstünde olduğunu gösterir.

Yoksa bir insanın yaşamak için çalışmak zorunda olması dolayısıyla hayatın güzelliğini yitirmesi mi gerekir? Burada güzellikten ne anlaşıldığına dayanan evvelki noktaya gelmiş oluyorum. Kırdaki zambakları seyretmek güzeldir, halbuki ne bükülür ne dikilirler ama oraya öyle yakışırlar ki Süleyman[1] bile tüm şaşaası içinde onlar kadar harikulade olamazdı; kuşların hiç kaygısızca yem bulduklarını görmek güzeldir,[2] Adem'le Havva'yı her işaret ettiklerine sahip olabildikleri bir cennette görmek güzeldir[3] ama yine de bir erkeğin gerek duyduğu şeyi çalışarak elde ettiğini görmek daha da güzeldir. Bir takdiri ilahinin her şeyin karnını doyurduğunu ve her şeyin rızkını temin ettiğini görmek güzeldir ama bir erkeğin, tabiri caizse, kendinin takdiri ilahisi olduğunu görmek daha da güzeldir. İnsanoğlu böyle yapmakla büyükleşir, o kendi rızkını temin ettiği için herhangi bir canlıdan daha büyüktür. Bir erkeği kendisinin kazandığı bereketin içinde görmek güzeldir ama bir erkeğin daha büyük bir hünerle, azı çoğa dönüştürdüğünü görmek de güzeldir. Çalışabilmesi, insanın mükemmeliğinin ifadesidir; dolayısıyla çalışmak zorunda olması bunun daha da yüksek bir ifadesidir.[4]

---

1 Hz. Süleyman. Eski Ahit'te Süleyman'ın öyküsü 1. Krallar kitabının ilk 11 bölümünde ve 2. Tarihler kitabının ilk 9 bölümünde anlatılır. Servetiyle ün yapmış bir kral ve peygamber olarak bilinir –çn.

2 *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 6: 6-29. "Gökte uçan kuşlara bakın! Ne eker ne biçer ne de ambarlarda yiyecek biriktirirler. Göksel Babanız yine de onları doyurur. Siz onlardan çok daha değerli değil misiniz?" –çn.

3 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 2:16. "Ona, 'Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin' diye buyurdu..." –çn.

4 *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 3:17, 19. "Rab Tanrı Ademe, 'Karının sö-

Kahramanımız bu bakış açısının benimsemek isterse, ona uykuda gelen serveti dilemeye özenmez, hayat koşullarını kurcalamaz, yaşamak için çalışmanın güzelliğini hisseder, onda kendi insanlık onurunu hisseder; zira bitkinin bükülmemesi ondaki büyüklük değildir ama bükülmemesi ondaki gayri mükemmelliktir. Kahramanımızın o mahut zengin estetle dostluk tesis etmeyi gönlü çekmez. O büyük olana sağduyuyla bakar ve para babalarınca sindirilmeye izin vermez. Ne gariptir ki çalışmanın anlamını seve seve idrak eden, işlerinden hoşnut, kanaatkârlığı içinde bahtiyar ve yine de adeta bunu kabullenecek cesareti olmayan insanlar görmüşümdür. Ne harcadıklarından bahsedecek olsalar, her zaman gerçekten harcadıklarından çok daha fazlasını harcarmış süsü vermişlerdir; çalışkan oldukları halde öyle görünmek istememişlerdir, sanki çok harcamak az harcamaktan, işsiz olmak çalışkan olmaktan daha büyük işmiş gibi. Sakince ve güleç bir asalet içinde şöyle diyenine ne de az rastlanır: Şunu ya da bunu yapmam, çünkü maddi durumum müsait değil. Adeta vicdan azabı içindeymiş de, tilkinin aldığı yanıtı almaktan korkarmış gibidir.[1] O zaman insan bu yolla gerçek erdemin tamamen kökünü kazımış ya da onu bir hayalete çevirmiş olur; zira kanaatkârlığa gerek duymayanların neden öyle olması gerekecekti ki? Ve nitekim öyle olmaya mecbur olanlar zorunluluğu erdem haline getirmiştir. Tıpkı güya bir insan elinde bolluk olasılığı olmaksızın kanaatkâr olamazmış gibi; tıpkı güya iştiyak da kanaatkârlık için aynı derecede baştan çıkarıcı değilmiş gibi.

---

zünü dinlediğin ve meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi' dedi. 'Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın... Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin.'" II Selanikliler 3:10. "Hatta sizinle birlikteyken şu buyruğu vermiştik: 'Çalışmak istemeyen yemek de yemesin!'" –çn.

1 Muhtemelen Ezop'un "Tilki ve Üzümler" fablına gönderme yapılıyor. *Bkz. Phaedri Augusti Liberti; fabularum Aesopiarum*, I-V (Leipzig, "1828), IV, 3, s. 39; *The Fables of Aesop* (New York, Paddington Press, 1975), s. 167-68 –çn.

Kahramanımız o zaman muhtemelen çalışmaya karar verirdi ama herhalde yine de geçim gailelerinden muaf tutulduğunu görmek isterdi. Ben hayat gaileleriyle hiç karşılaşmadım, zira yaşamak için çalışmam bir ölçüde gerekse bile, daima bol rızık sahibi oldum, dolayısıyla tecrübeye dayalı olarak konuşamam, ama oradaki zahmete karşı gözümü daima açık tuttum ama ondaki güzelliğe, eğitici, asilleştirici olana karşı da gözümü açık tuttum; zira ben bu denli eğitici başka hiçbir gailenin bulunduğunu sanmıyorum. Hiçbir suretle ödlek ya da çıtkırıldım diyemeyeceğim, ancak insan hayatının çabasız olması gerektiğini hiçbir suretle düşünmeyen, başkalarının vazgeçeceği mücadeleye girişecek kudret ve cesaret ve arzuya sahip insanlar tanıdım, ve onların sık sık şöyle dediğini duydum: Tanrı beni hayat gailelerinden korusun yeter, insanın sahip olduğu daha yüksek hayatı onlar kadar sıkboğaz eden başka hiçbir şey yoktur. Bu gibi beyanlar vesilesiyle kafama sıkça dank eden bir şey vardır ki bu, her halükârda insan yüreği kadar sahte başka hiçbir şey bulunmadığıdır, nitekim kendi hayatım da bunun böyle olduğunu teslim etmeme vesile olmuştur. İnsanlar en tehlikeli mücadeleyi göze alacak cesarete sahip olmak ister ama hayat gaileleriyle uğraşmak istemez ve yine de o mücadelede kazanılan zaferin bundakinden daha ziyade büyük olmasını ister. Bak bu yeterince basittir; insan daha kolay, ancak kalabalığın gözüne daha tehlikeli gelen bir mücadele seçer; kendini bunun hakikat olduğuna inandırır; muzaffer olur ve o zaman tabii kahraman da olur ve insan onuruna yakışmayan o adi mücadelede galip gelseydi olacağından tamamen başka türlü bir kahramandır. Evet, insanın hayat gailelerine ilaveten, kendi içinde mücadele edeceği böyle gizli bir düşmanı da varsa, o zaman bu didinmeden uzak olmayı temenni etmesinin hiç şaşılacak bir tarafı yoktur. Bir insanın bu mücadeleden sakınmasının temelinde, bunun tüm diğer didişmelerden daha da zahmetli olmasının yattığını en azından kendine itiraf edecek kadar dürüst olması gerekirdi ama

eğer öyle olursa, o vakit zaferi de katbekat daha güzel olur. İnsanın kendi böyle bir didişmeyle sınanmamışa, o zaman didinen her bir kişiye, onun mücadelesinin en tehlikelisi olduğunu itiraf etmeye, ona bu şeref payesini teslim etmeye borçludur. Bir insan geçim gailesini herhangi diğer bir mücadele için olduğundan daha dar bir anlamda, bir şeref mücadelesi olarak görürse, o insan zaten oldukça yol katetmiştir. Burada da, her yerde olduğu gibi, esas mesele insanın uygun konumda olması, vaktini temennilerle harcamaması, vazifesine sarılmasıdır. Görünüşe göre naçiz ve kayda değmez, küçük fikirli ve heves kırıcı ise, o zaman insan bunun mücadeleyi daha güçleştireceğini ve zaferi daha güzelleştireceğini bilir. Bir şeref rütbesinin payelendirdiği erkekler vardır ve nişanı payelendiren erkekler vardır, bunu alsın da, övgüye değer savaşlarda şansını deneyecek kudret ve arzuyu içinde hissetse dahi, en sefil olanıyla, geçim savaşı vermeye razı olmakla yetinen insan kullansın.

Geçim gailesiyle pençeleşmenin ziyadesiyle eğitici bir niteliği vardır, şöyle ki ödül gayet cüzidir ya da daha doğrusu hiç yoktur, dövüşçü mücadeleyi sürdürebilme imkânı sağlamak için mücadele eder. Savaş ödülü ne kadar büyükse, insanın ne kadar dışındaysa, dövüşçünün gözü her insanın içinde barınan belirsiz tutkulara güvenmeyi bir o kadar daha fazla keser. Hırs, kibir, gurur, bunlar müthiş esnek güçlerdir ve bir insanı epey ileri götürebilir. Geçim gailesiyle pençeleşen kimse bu ihtirasların onu yarı yolda bırakacağını hemen görür; zira böyle bir mücadelenin başkalarını ilgisini çekeceğine ya da onlarda hayranlık uyandıracağına nasıl inanabilir ki? İnsanda başka kudretler bulunmuyorsa, o vakit silahsızdır. Ödül çok cüzidir; köle gibi çalışmaktan köleleştiğinde, belki ancak gerekli olanı –köle gibi çalışmaya devam etmek için gerekli olanı– elde etmiştir.

Yani anlayacağın, geçim gaileleri bu sebepten o denli asilleştirici ve eğiticidir, çünkü insanın kendisi hakkında kendi gözünü boyamasına meydan vermezler. İnsan bu mü-

cadelede daha yüksek bir şey görmüyorsa, o zaman durum acınasıdır ve insan ekmeğini alnının teriyle kazanıp yemek zorunda kalmanın sefalet olduğunda haklıdır.[1] Lakin bu mücadele bundan dolayı o denli asilleştiricidir, çünkü insanı onda başka bir şey görmeye, kendini tamamen teslim etmezse, o vakit onu bir şeref mücadelesi olarak görmeye zorlar ve ödülün o kadar cüzi olması, şerefin bir o kadar daha büyük olabilmesi içindir. Elbette rızkını kazanmak için mücadele ediyordur ama yine de her şeyden önce kendini kazanmak için mücadele eder ve biz diğerleri, sınanmamış olan ancak yine de gerçek büyüğe olan hassasiyetimizi korumuş olan bizler, o izin verirse onu kenardan seyreder, onun şahsında toplumun bir şeref üyesini mükâfatlandırırız. O vakit o çifte mücadele içindedir, birisinde yenilebilir ve bununla beraber diğerinde galip gelebilir. En akla gelmez olan şeyi, yani rızkını kazanmak için tüm çabalarının başarısız kaldığını düşünecek olursam, o vakit o tabiatıyla yenik düşmüştür ve bununla beraber, kazanılabilecek zaferlerin en güzeline kavuşmuş da olabilir. O vakit o gözlerini elden kaçırdığı ödüle dikmez; zira ödül bu yüzden fazlasıyla sudandır. Gözünü ödüle diken kimse diğer mücadeleyi unutur; ödülü kazanmazsa, o zaman her şeyi kaybetmiş olur, kazanırsa, o zaman onu ne şekilde kazandığı daima belirsiz kalır.

Ve sonra, hangi mücadele geçim gailesi için olandan daha eğitici olabilir ki! Ve yine de fani bir ruhun yaşamak zorunda olduğu onca dünyevi zahmet ve derde ara sıra adeta gülümseyebilmek ne kadar çocuksuluk, güçlükle kazanılan azıcıkla hoşnut olmak ne kadar alçakgönüllülük, kendi hayatında da bir ilahi takdir görmek ne kadar inanç gerektirir? Zira Tanrı'nın en azda en büyük olduğunu söylemek yeterince kolay olsa da, onu orada görmek en kuvvetli inancı gerektirir. Bahtiyar olanla birlikte sevinebilmek, durumu bir o kadar

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Yaratılış 3:19. "Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin." –çn.

perişan olanı yüreklendirmek ne kadar da insan sevgisi gerektirir? Elinden geleni yapıyor olduğuna dair ne derin ve ne keskin bir özbilinçtir; ne metanet ve ne tetikliktir; zira hangi düşman bu gaileden daha kurnazdır? Bir iki atak hareketle onu başından atmaz, gürültü ve patırtıyla onu korkutup kaçırmaz. Ondan sakınmak ve yine de ondan kaçmamak ne zarafet ve ne asalettir? Silahların ne de sık sık değiştirilmesi gerekir, kâh iş görülmelidir, kâh beklentiyle durulmalıdır, kâh baş kaldırılmalıdır, kâh yalvarıp yakarılmalıdır!

Ve silahların ne kadar da arzuyla ve sevinçle ve atiklikle ve kıvraklıkla değiştirilmesi gerekir, zira yoksa düşman kazanmış olacaktır? Ve bunlar olup biterken zaman geçip gider ve güzel planlarının hayata geçtiğini, gençlik arzularının yerine getirildiğini görme fırsatı ona nasip edilmez. O bunu başaran diğerlerini görür. Onlar kalabalığı etrafına toplar, alkışların semeresini onlar alır, sevgi gösterilerinin keyfini onlar çıkarır ve o, hayat sahnesinde kimsesiz bir sanatçı gibi durur, onun hiçbir izleyicisi yoktur, hiç kimsenin onu seyretmeye vakti yoktur, hiç kimsenin harcayacak vakti yoktur ve besbelli ki bunun için zaman gereklidir, zira onun gösterisi yarım saatlik bir şarlatanlık değildir, onun hünerleri daha zarif ve ince türdendir ve anlaşılması için görgülü ve bilgili bir izleyici kitlesinden daha fazlası gerekir. Ancak o buna da can atmaz. Belki de şöyle diyordur: Yirmi yaşındayken de savaş hayalleri kurardım, o günlerde kendimi cenk meydanında tahayyül ederdim, balkona bakardım, kız çemberini görürdüm, benim için tasalandıklarını görürdüm, beni delice alkışladıklarını görürdüm ve mücadelenin güçlüğünü unuturdum; şimdi yaşlandım, mücadelem başkalaştı ama ruhum daha az mağrur değil. Başka bir hakem talep ediyorum, bir bilirkişi, gizlice görecek,[1] seyretmekten usan-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta, "Öyle ki, verdiğiniz sadaka gizli kalsın. Gizlice yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir (6:4). "Öyle ki, insanlara değil, gizlide olan Babanıza oruçlu görünesiniz. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir 6:18)." –çn.

mayacak, mücadeleyi de tehlikeyi de görecek bir göz talep ediyorum; düşüncelerin işleyişini duyabilen, daha iyi tabiatımın vicdan azabından nasıl sıyrılıp kurtulduğunu algılayabilen bir kulak talep ediyorum. Ben bu hakeme saygı duyacağım, ben onun alkışlarına tamah edeceğim, onlara layık olamasam dahi. Ve ıstırapların kupası bana uzatıldığında, ben gözlerimi buna değil, bunu bana uzatana dikeceğim ve tam boşaltmış mıyım diye kupanın dibine bakmayacağım, ben hiç şaşmadan onu teslim aldığım kişiye bakacağım. Kupayı seve seve elime alacağım ama bir şölende olduğu gibi, içkinin lezzetinin tadına varırken, kupayı bir başkasının sağlığı için boşalttığım şekilde değil; hayır, ben içkideki burukluğu tadacağım ve onu tadarken kendi kendime şöyle haykıracağım: *Benim* sağlığıma, çünkü bu içkiyle kendime ebedi sıhhat satın aldığımı biliyorum ve buna kaniyim.

Ben geçim savaşına bu şekilde etik gözle bakılması gerektiğine inanıyorum. Senin karşında hakkımı, senin estetiğinin bu meseleyi hangi noktada özellikle ele aldığına dair beni aydınlatmanı talep edecek kadar sertçe savunmayacağım; ben sadece, insan kendisi istemediği takdirde hayatın kendinin bu mücadelede güzelliğini mi yitirdiğini yoksa daha yüksek bir güzellik mi kazandığını senin kendi kanaatine sunuyorum. Böyle bir gailenin varlığını inkâr etmek düpedüz çılgınlık, kendi hanesini es geçti diye onu unutmak düşüncesizlik ve insan bir hayata bakış açısı gerektirdiği takdirde de, yüreksizlik ya da ödlekliktir.

Çok insanın geçim gailelerine bu şekilde bakmıyor olmasında hiçbir mahzur yoktur; bu insanların onlara bu şekilde bakacak kadar yüce gönüllülüğe, kutsal kitabın başka bir vesileyle dediği gibi, göğe doğru bakacak yerde Susanna'ya bakma hatasına düşen o adamların[1] düştüğü hatayı görecek

[1] Daniel İncili'nde anlatılan Susanna ve ihtiyarların hikâyesi. Daniel İncilinde Protestanlar ile Yahudiler tarafından apokrif ve Katolikler ile Ortodoks Hıristiyanlar tarafından ikinci derece mukaddes sayılan ilave mevzular bulunur. Susanna ve ihtiyarların hikâyesi bunlardan biridir –çn.

kadar şevke sahip olabilmelerini temenni etmek – elbette iyi ve dini bir temennidir.

O halde, yaşamak için çalışmanın her insanın görevi olduğu şeklindeki etik görüşün estetik görüşe kıyasla iki avantajı vardır. Birincisi, gerçeklikle uyum içindedir, ondaki evrensel olan bir şeyi açıklar, halbuki estetik olanı tesadüfi bir şey ortaya atar ve hiçbir şey açıklayamaz. İkincisi, kişiyi mükemmelliğine göre algılar, gerçek güzelliğine göre görür. Bunu bu bağlamda gerekli ve fazlasıyla elverişli addetmek gerekir. Bir iki deneysel yorum istiyorsan, onları da hesabın içine bedavadan katabilirim ama etik bakış açısının bu çeşit bir desteğe ihtiyacı varmış gibi değil, belki sen onların bir hayrını görürsün diye.

Eskiden tanıdığım yaşlı bir zat daima derdi ki bir insanın yaşamak için çalışmayı öğrenmesi iyi bir şeydir, zira çocuklar için geçerli olan yaşlılar için de geçerlidir, vakitlice el atmak gerekir. Gerçi ben genç bir insanın hemencecik geçim gailesiyle elini kolunu bağlamanın bir hayra yarayabileceği fikrinde değilim. Velakin bırakalım yaşamak için çalışmayı öğrensin. O pek övülen özgürlük çok defa bir tuzaktır; her tutku tatmin edilebilir, her eğilim izlenebilir, her heves gönenebilir, ta ki bunlar insanın kendine karşı kumpas kurana kadar. Çalışmak zorunda olan kimse her şeyi elde edebilmenin o beyhude sevincinden bihaber olmamalıdır, zenginliğini galebe çalmayı, parayla her engeli kaldırmayı ve kendine her özgürlüğü satın almayı öğrenmemelidir; lakin ruhu da hayata küstürülmemelidir, bir sürü zengin yeni yetmenin yaptığı gibi, Jugurtha[1] ile beraber: işte sana satılık bir şehir, eğer kendine bir alıcı bulursa, diyerek mağrur bir hoşgörüyle varoluşa sırtını dönmeye özendirilmemelidir; göz açıp

[1] Jugurtha'nın sürgün edildiği Roma'nın şehir kapılarından çıktıktan sonra arkasına dönüp şehre bakarak dediği sözlere gönderme yapılıyor. *Bkz.* Sallust, *Jugurtha*, 35; *C. Sallusti Crispi opera*, I-II (Leipzig, 1828), III, s. 210-11; *Sallust*, çev. J.C.Rolfe (Loeb, New York, Putnam, 1921), s. 213 –çn.

kapayıncaya kadar, kendisi için, insanlara karşı hata eden ve kendini bedbaht eden bir bilgelik kazanmış olmamalıdır.

Bu yüzden ben sık sık insanların, çalışmaya zorunluluk hissetmelerinden, bu çeşit şeylerle gamlanmaya zorunluluk hissetmelerinden, ruhlarının yüksek uçuşunun bu şekilde bastırılmaması gerektiğinden yakındığını duyduğumda, aramızda hâlâ bir Harun Reşid'in dolaşmadığı ve mevsimsiz yakınan her bir kişiye falaka tevdi etmediği için tahammülümün ara sıra taşma raddesine geldiğini inkâr edemem. Tamam, sen benim durumumda değilsin, senin yaşamak için çalışmaya ihtiyacın yok ve çalışmak senin için bir gereklilik haline gelebilsin diye, kalkıp da sana servetini fırlatıp bir tarafa atmanı öğütlemek gibi bir niyetim de hiç yok, bu bir işe yaramaz ve deneycilik tümüyle budalalıktır, hiçbir netice sağlamaz. Ancak inanıyorum ki sen bir başka anlamda, yaşamak için gereken koşulları elde etmeye mecbur durumdasın. Sen yaşayabilmek için, yaradılışındaki o bunalıma hakim olduğunu görmek zorundasın. Bu keyfiyet de beni o ihtiyar adamın dediğini sana da uygulamaya sevk ediyor, ki o vakit sana da vakitlice el atılmış olabilir; senin bahtsızlığın bu bunalım olmuş ama göreceksin, bunun senin bahtiyarlığın olduğunu kendine itiraf edeceğin gün de gelecek. Sen şimdi yaşayabilmek için gereken koşulları elde etmeye bak. Yakınmalarıyla tahammülümü taşıracak olanlardan biri değilsin, zira ben senin yakınma dışında her şeyi yapacağına daha fazla inanıyorum ve sen dişini sıkıp ıstırabını içine gömmeyi zaten çok iyi biliyorsun. Lakin gözünü dört aç da, tüm gücünü kuvvetini bu ıstıraba katlanmaya ve onu yenmeye harcamak yerine, aksi aşırı ucun, ıstırabı gizlemek uğruna gücünü kuvvetini yalayıp yutan çılgın bir isyankârlığın müptelası olma.

Demek ki kahramanımız çalışmaya karşı istekli ama bu onun için bir *dira necessitas*[1] olduğundan değil, bunu en güzel ve en mükemmel addettiğinden dolayı istekli. (Ona yine

[1] (Lat.) Sert bir gereklilik –çn.

de katlanmak zorunda olduğu için, onu bu şekilde görecek olamaması, bir insanın değerini kendinin dışına, tesadüfiliğin içine yerleştiren o kısmen abes kısmen hain yanılgılardan biridir.) Ancak o özellikle de çalışmak istediği için, eylemi elbette çalışmak olabilir ama köle işi olamaz. O zaman o hayatı için daha yüksek bir ifadeye ihtiyaç duyar, uğraşının kendi şahsıyla ve diğer insanlarla olan ilişkisini tanımlayan bir ifade, bunu onun için zevk olarak tanımlayabilen ve aynı zamanda anlamını da savunabilen bir ifade. Burada yine bir mülahaza gerekecektir. 3000 Rdlr.'si olan bilgeyle muhatap olmayı herhalde onur kırıcı bulacaktır ama kahramanımız da çoğu insan gibidir. Belki ona vakitlice el atılmıştır ama o yine de estetik olarak yaşamanın tadını bir kere almıştır, o da çoğu insan gibidir, nankördür. Dolayısıyla etikçi onun bir önceki müşkülden kurtulmasına yardım etmiş olan kişi bile olsa, o yine de şimdi ilk kez başvuracağı kişi olmayacaktır. Ama son çare olarak etikçinin ona yine yardım edeceğine gizliden bel bağlıyor olabilir; zira kahramanımız, etikçiye verecek hiç parası olmamış olsa da, etikçinin ona önceki müşkülden kurtulmasında sahiden yardım etmiş olduğunu seve seve itiraf etmeyecek kadar da aşağılık değildir. Kahramanımız bu sefer bir parça daha insancıl bir estete başvurur. Muhtemelen onun da çalışmanın önemi üzerine vaaz etmeyi bildiği bir şeyleri vardır; işsiz hayat sonunda sıkıcı olur. "Yine de insanın kelimenin daha dar anlamda değil, biteviye zevk olarak tanımlayabileceği bir işi olması gerekir. İnsan kendinde herhangi bir aristokrat yetenek fark eder ve kendini bununla kalabalıktan ayırt eder. İnsan o zaman bunu basiretsizce değil, olanca estetik ciddiyetiyle eğitir, zira aksi takdirde uzun sürmeden bundan usanır. O zaman hayat onun için yeni bir anlam kazanır, çünkü işi vardır ve esasen tutkusu da olan bir iştir. Hayatın yılmaz yanı olanca bereketiyle gelişebilsin diye, ona özgürlüğüyle kalkan olur. Ancak insan bu yeteneği, üzerinde hayatı bir uçtan bir uca geçip paçayı sıyıracağı bir iskele kalasına değil, kendini

dünyanın üzerinden savuracağı bir palaya[1] dönüştürür; onu bir beygire değil bir tören atına dönüştürür."

Ne var ki kahramanımızda bu türden hiç aristokratik yetenek yoktur, o da çoğu insan gibidir. Estet, kahramanımız için şundan başka bir çıkar yol olmadığını bilir: "Kalabalığa ait o basmakalıp 'hayat işçisi' kapsamına girmeyi sineye çekmek zorundadır. Cesaretin kırılmasın, saygın ve itibarlı bir insan olmanın, toplumun yararlı bir üyesi olmanın da kendine has bir anlamı vardır. Sizi seyretmeyi şimdiden iple çekiyorum, zira hayat ne kadar çeşitliyse, gözlemci için bir o kadar ilginçleşir. Bunun içindir ki ben ve tüm estetler milli giysiden nefret ederiz, çünkü herkes bir örnek giyinip ortalıkta dolaşsaydı seyretmesi epey sıkıcı olurdu; her insan hayatta kendi uğraşını bu şekilde ele alsaydı, benim ve benim gibi hayatı gözlemlemeyi kendine meslek edinen akranlarım için daha güzel olurdu." Umarım böyle bir muamele üzerine kahramanımızın sabrı biraz tükenir, insanları bu şekilde sınıflandırma küstahlığı haysiyetine dokunur. Üstelik, özgürlük bu estetin bakış açısında da bir rol oynamıştır ve o henüz özgür bile değildir.

Belki de estete başvurmaya hâlâ karar veremiyordur, bir deneme daha yapar. Şöyle diyen bir zatla görüşür: "İnsan yaşamak için çalışmak zorundadır, hayat bir kere böyle kurulmuştur." Ve aradığını burada bulduğunu düşünür, zira o da tıpatıp aynı fikirdedir. O zaman bu söze itibar edecektir. "İnsan yaşamak için çalışmak zorundadır, hayat bir kere böyle kurulmuştur, bu varoluşun sefil yanıdır. İnsan her gün yedi saat uyur, bu vakit kaybıdır, lakin böyle olmak zorundadır; insan her gün beş saat çalışır, bu vakit kaybıdır, öyle olmak zorundadır. Beş saatlik çalışmayla, insan rızkını çıkarır ve çıkarınca da yaşamaya başlar. O vakit, bir insanın işi, rızkını ondan çıkarabildiği sürece, tercihen sıkıcı ve anlamsız olacaktır. Bir insanda özel bir yetenek varsa, kendine geçim kaynağı yaparak ona karşı asla günah işlemeyecektir.

[1] (Dan.) Vinge. Tayyare pervanelerinin kanatlarından her biri –çn.

Hayır, insan yeteneğini şımartır, ona kendi aşkına sahiptir, ondan bir annenin çocuğundan aldığından daha büyük zevk alır, onu yetiştirir, onu günün on iki saati zarfınca geliştirir, yedi saatinde uyur, beş saatinde insan dışı bir varlıktır ve hayat bu suretle yine de oldukça katlanılabilir, evet hatta, oldukça güzeldir de; zira beş saatlik çalışma öyle fazla vahim bir mesele de değildir, zira insanın düşünceleri asla işinde değildir ve o bu sayede tutkusu olan uğraş için enerji toplar."

Kahramanımız hâlâ olduğu yerdedir. Bir kere, evde on iki saatini dolduracak hiç özel bir yeteneği yoktur ve sonra, çalışmaya karşı şimdiden daha güzel bir bakış açısı edinmiştir, bundan vazgeçmek istemez. Bunun üzerine, yine etikçide yardım aramaya karar verir. Etikçinin lafı kısadır: "Bir misyon edinmek her insanın görevidir." Daha fazla bir şey diyemeyecektir, zira etik olan bu itibarla daima soyuttur ve bütün insanlar için soyut bir misyon yoktur, buna karşın, her insanın özel bir misyonu olduğunu varsayar. Etikçi kahramanımızı hangi misyonu seçeceğine dair aydınlatamaz; zira bunu yapabilmek, onun tüm kişiliğindeki estetik olana dair daha ayrıntılı bir malumat gerektirir ve etikçi bu bilgiye sahip olsa dahi, bunu kahramanımız için seçmekten uzak durur, zira o takdirde kendisinin hayata bakış açısını yok saymış olacaktır. Etikçinin ona öğretebileceği şey, her insan için bir misyon bulunduğu ve kahramanımız kendininkini bulunca, onu etik olarak seçeceğidir.

Estetin özellikle aristokratik kabiliyetlere dair dediklerinin üzerinde konuşmak zihin bulandırıcı ve şüpheci olur, diye izah eder etikçi. Estetin hayata bakış şekilleri daima farklılığa dayanır: Bazı insanlarda kabiliyet vardır, bazılarında yoktur ve yine de onları birbirinden ayıran şey, üç aşağı beş yukarı, nicel bir belirleyicidir. Bu açıdan, herhangi belli bir nokta üzerinde durmak onlar açısından bir keyfiliktir ve yine de hayata bakışlarının can damarını tam da bu keyfilik oluşturur. Dolayısıyla sahip oldukları hayat görü-

şü, tüm varoluşta bir bölünme meydana gelir, kendilerinin bunu ortadan kaldırabilecek yeterlilikte olduğunu görmezler, buna karşın, basiretsizce ve yüreksizce, ona karşı silahlanma arayışına girerler.

Oysa etikçi, insanı hayatla uzlaştırır, zira şöyle der: Her insanın bir misyonu vardır. O, farklılığı ortadan kaldırmaz ama der ki: Her farklılıkta evrensel olan olduğu gibi kalır, bu da bir misyondur. En güzide kabiliyet bir misyondur ve buna sahip olan kişi gerçekliği gözden kaçıramaz, o evrensel olarak insana has olanın dışında durmamaktadır, zira onun kabiliyeti bir misyondur. En kayda değmez kişinin bir misyonu vardır, bu kişi dışlanmamalıdır, hayvanların hudut bölgesine havale edilmemelidir, o evrensel olarak insana has olanın dışında durmamaktadır, onun bir misyonu vardır.

Şu halde, her insanın bir misyonu olduğu şeklindeki etik yargı, her bir insanın, kendi isterse, kendine ait olan yeri içinde, hem evrensel olarak insana has hem de kişisel olarak, bir hamlede ifade edecek şekilde dolduracağı, şeylerin rasyonel düzeni bulunduğunun ifadesidir. Varoluş bu bakış açısıyla daha mı az güzeldir? Zevk alınacak, anlamı keyfiliğe dayanan ve keyfi olarak buna dayanan bir aristokrasi yoktur; hayır, bir Tanrılar krallığı vardır.[1]

Yeteneğin bir misyon olarak algılanmamasıyla birlikte – ve o bir misyon olarak algılanır algılanmaz, her insanın bir misyonu olur– yetenek kayıtsız şartsız egotisttir. Dolayısıyla hayat tarzını bir yeteneğe dayandıran her kişi kendine, elinden geldiğince, bir serseri hayatı kurar. Kişi, yetenek için, onun bir yetenek olmasından daha yüksek bir ifadeye sahip değildir. Dolayısıyla bu yetenek olanca farklılığı içinde gelişim göstermek ister. O nedenle her yetenekte kendini merkezileştirme eğilimi vardır, onu geliştirmek için her koşul mevcut olmalıdır; zira yeteneğin asıl estetik hazzı sadece bu çılgın ileri hücumda yatar. Bir başka yönde, eş zamanlı bir

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 101 –çn.

yetenek mevcutsa, birbirleriyle ölüm kalım pahasına çarpışırlar; zira aralarında hiçbir eş merkezlilik, daha yüksek hiçbir ortak ifade yoktur.

Velhasıl kahramanımız aradığını bulmuştur, bir iş, yaşamını sürdürebileceği bir iş ve ayrıca, bunu kendi kişiliğiyle ilişkili olarak daha anlamlı bir ifadeye kavuşturmuştur, bu onun misyonudur, tamamına erdirilmesi sonuç olarak kişiliğinin tümden tatmin olmasına bağlıdır ve ayrıca, işini diğer insanlarla ilişkili olarak da daha anlamlı bir ifadeye de kavuşturmuştur; zira işi onun misyonu olduğuna göre, o bu sayede tüm diğer insanlarla esas itibarıyla eşit basamağa yerleştirilmiştir, o zaman o da işiyle herkesin yaptığını yapmaktadır, misyonunu yerine getirmektedir. Onun gerek duyduğu şey bunun takdirini kazanmaktır, daha fazlasına gerek duymaz, zira bu mutlaktır. Der ki: Misyonum sudan bile olsa ona yine de sadık kalabilirim ve o zaman esas itibarıyla en büyük olan kadar büyük olabilirim ve bunu, bu yüzden farklılıkları bir an bile unutmak isteyecek kadar budala olmama gerek kalmadan yapabilirim; zira bunun bana şahsen hiçbir hayrı olmazdı. Onları unutsaydım o herkes için bir misyon olmuş olurdu ama soyut bir misyonun misyonla hiçbir alakası yoktur ve o vakit ben buna karşılık aynen en büyüğün kaybettiği kadarını kaybederdim. Misyonum sudan bile olsa, ona yine de sadık kalmayabilirim ve böyle yapınca en büyüğünki kadar büyük bir günah işlemiş olurum. Ben, farklılıkları unutmak isteyecek kadar budala olmayacağım ya da sadakatsizliğimin her şey için, en büyüğün sadakatsizliği kadar korkunç neticeler doğuracağını düşünmeyeceğim, bunun bana bir hayrı olmaz, zira o zaman en çok kaybeden kendim olurdum.

Her insanın bir misyonu olduğu şeklindeki etik bakışın, yeteneğe dair estetik teoriye kıyasla iki avantajı vardır. Öncelikle, varoluştaki tesadüfi olanı değil, evrensel olanı açıklar ve sonra, genel olanı gerçek güzelliği içinde gösterir. Yani yetenek ancak bir misyon olarak başkalaştığı vakit gü-

zel olduğu gibi, varoluş da ancak her insan bir misyona sahip olduğu vakit güzeldir. Durum böyle olduğuna göre, ana görüşe kıyasla bir bolluk addetme iyiliğini göstererek, tek bir deneysel gözlemi geri çevirmemeni senden istirham edeceğim. İnsan bir misyona sahipse, o zaman kendinin dışında, ona, ama kendini bir köleye çevirmeksizin, ne yapacağını kabataslak gösterecek, zamanını planlayacak, ona sık sık başlangıç vesilesi yaratacak bir norma sahip olmak da ister. Eylemi bir kere başarısız kalırsa, o zaman o gelecek sefer daha iyi yapacağını umut eder ve bu gelecek sefer öyle fazla uzak olmayan bir zamanda yatar. Halbuki hiçbir misyonu olmayan kişi, kendisi için bir görev saptamak istediği ölçüde, çoğunlukla bambaşka bir şekilde uno tenore[1] çalışmak zorundadır. Kendisi vermek istemediği takdirde, vereceği hiçbir fasıla yoktur. Ve o çuvarlarsa, her şey de çuvallar ve bir daha da başlama aşamasına zor gelir, zira bir vesileden yoksundur. O vakit, şayet boş gezenin boş kalfası olmak istemiyorsa, ukalalığa özendirilmesi kolaydır. Belirli görevleri olan insanları ukala ilan etmek çok olağandır. Genelde böyle bir insan zerre kadar ukala olamaz. Gelgelelim, belirli görevleri olmayanı öyle olmaya kandırmak kolaydır, zira o bunu, içinde kolayca yolunu sapıtabileceği, o fazlasıyla geniş özgürlüğe bir parça karşı durmak için ister. Dolayısıyla ondaki ukalalığı seve seve mazur görmeye meyledebiliriz, zira bu iyiye alamettir ama öte yandan bunu bir ceza addetmek de gerekir çünkü o kendini olağan olandan azat etmek istemiştir.

Kahramanımız işi için diğer insanlarınkine oranla daha anlamlı bir ifade bulmuştur, bu bir misyondur. Kahramanımız o zaman kabul görmüş olur, güven belgesini almış olur. Nitekim, misyonunu şimdi yerine getirince, evet, işte o zaman, bunda doyum bulur ama bu eylemin diğer insanlarla ilişkili bir ifadesine de ihtiyaç duyar, herhangi bir şey başarmayı gerekser. Ve bu bağlamda belki yine yolunu sapı-

[1] (Lat.) Hiç fasılasız, harıl harıl –çn.

tabilir. Estet en mühim olanın yeteneğin tatmini olduğunu ve insanın bir şey başarmasının ya da hiçbir şey başarmamasının önemli olmadığını kahramanımıza izah eder. Belki de, işe yaramaz bir şevk içinde herşeyi başarabileceğine inanan pratik bir dar görüşlülükle ya da bu dünyada bir şey başarmanın tek tük seçkin kullara kısmet olduğunu, bir şey başaran tek tük güzide yetenek sahibi dışında, insanların geri kalanının bir *numerus*,[1] hayattaki bereket, yaradanın müsrifliği olduğunu düşünen estetik bir tafrayla yüz yüze gelebilecektir. Lakin bu izahların hiçbiri kahramanımızın işine yaramaz; zira o da çoğu insan gibidir.

Gelin biz yeniden etikçiye başvuralım. O der ki: Her insanın başardığı ve başarabildiği şey, hayatta *kendi* vazifesini yapabilmesidir. Şöyle ki, bazı insanların bir şey başardığı, diğerlerinin başarmadığı bir durum vaki olsaydı ve bunun nedeni tesadüfiliklerinde yatsaydı, o vakit kuşkuculuk burada yeniden ağır basmış olurdu. Dolayısıyla şöyle demek gerekir: Her insan esasen eşit ölçüde bir şey başarabilir. Ben hiçbir suretle miskinlik öğütlemiyorum, ama diğer yandan, bu bir şey başarmak tabirini kullanırken dikkatli olmak gerekir. Bu tabir senin daima alayına hedef olmuştur ve sen, bir keresinde kendin dediğin gibi, tüm "*admiralitet*[2] camiasındaki herkesin iyi bir eleman addettiği bir kâtibin bütün için ne kadar şey başardığını hesap etmek amacıyla, integral ve diferansiyel hesap ve sonsuzluğun kalkülüsü tahsil etmişsindir." Sen gel o alayını sadece kendine önemli biri havası vermek isteyenlere yönelt, lakin onu katiyen zihin bulandırmak amacıyla kötüye kullanma.

"Bir şey başarmak" tabiri benim eylemimle benim dışımda yatan bir diğeri arasındaki ilişkiyi tanımlar. Şu halde, bu ilişkinin benim yetkimde olmadığını idrak etmek kolaydır ve en güzide yeteneğin tıpkı en aşağı insan gibi hiçbir şey

---

1 (Lat.) Rakam –çn.

2 (Dan.) Denizcilik bakanlığını eski adı. 1848'den itibaren adı *Marineministeriet* olarak değiştirilmiştir –çn.

başarmadığının bu açıdan da aynı haklılıkla söylenebileceğini kavramak kolay olsa gerekir. Bunun altında hayata karşı bir güvensizlik yatmaz, bilakis, kendi kayda değmezliğimin bir onayı ve her bir diğer kişinin kayda değerliğine karşı bir hürmet yatar. En güzide yetenek vazifesini sonuna kadar götürebilir, en aşağı insan da bunu yapabilir. Her ikisi de daha fazlasını yapamaz. Bir şey başarıp başarmadıkları onların kendi elinde değildir, mamafih kendilerini bundan alıkoymak kendi ellerindedir. Ben o vakit hayatta çoğunlukla yeterince aslan kesilen tüm önemden feragat ederim, ben kendi işimi yaparım ve bir şey başarıp başarmadığım üzerine hesap kitap yaparak vakit harcamam. Ortaya koyduğum şey, bahtımı olduğu kadar eylemimi de izler, keyfini çıkarmayı gözüm pekâlâ keser de, mutlak surette kendime havale etmeyi kesmez. Bir kayın ağacı düşün, büyür, taçlanır ve insanlar onun gölgesinde oturmaktan keyif alır. Eğer sabrını kaybetseydi, eğer şöyle deseydi: Durduğum şu yere neredeyse hiçbir canlı varlık gelmiyor, o zaman ben büyümüşüm, dal budak salmışım neye yarar, böyle yapmakla ne başarmış olurum; ağaç böyle deseydi sadece kendi büyümesini geciktirirdi ve sonra belki bir gün yolcunun biri gelip şöyle diyebilirdi: Bu ağaç böyle bodur bir gariban değil de dallı budaklı bir kayın ağacı olsaydı, gölgesinde ne de güzel dinlenirdim. Ağacın bunu duyabildiğini bir düşün!

Velhasıl, her insan bir şey başarabilir, kendi vazifesini başarabilir. İş çok farklı olabilir ama her insanın kendi vazifesi olduğu daima sabit kalır ve böylece herkes, kendi vazifesini yaptığı ifadesinde birbiriyle buluşur. Benim vazifemin bir diğeriyle olan ilişkisi ya da benim (amiyane tabiriyle) ne başaracağım benim elimde değildir. Hayattaki işlevi kendini geliştirmek olan kimse bile, esas itibarıyla, diğer herkes kadar bir iş başarır. Dolayısıyla insanın ne başardığı üzerinde hiç düşünmemesi sadece kendi yeteneğini geliştirmenin hazzını sürmesi gerektiğini düşünen o estetin haklı olduğu düşünülebilirdi. Ancak hatası şuradadır; yeteneğin bencil

tanımına takılıp kalmıştır. Kendini seçkin kulların arasında saymıştır ve hayatında evrensel olanı başarmak, yeteneğini işi olarak görmek istememiştir. Gelgelelim, hayattaki işinin sadece ve sadece kendini geliştirmek olduğu söylenebilecek olan kişi elbette, insani gözle, en yeteneksiz olanların arasına dahildir. Örneğin bir genç kız. O tabii ki insanın bir şey başarabilmiş demeye özendirilemeyenlerinin arasına dahildir. Bırak genç kız üstüne üstlük bir de aşkıyla bedbaht olsun, bırak bir şey başarmak için son beklentiden de mahrum edilmiş olsun; o buna rağmen vazifesini yerine getirirse, kendini geliştirirse, o vakit esas itibarıyla bakıldığında, en büyük adamın başardığı kadarını başarmış olur.

O halde, bir iş başarmak kendi vazifesini yapmakla özdeş oluyor. Bir kişi düşün, duyguları derin ve yoğun bir şekilde uyarılmış olsun; bir şey başarıp başarmayacak olduğu hiç aklının köşesinden geçmez, sadece fikir içinde olanca gücüyle gelişmek ister. Bırakalım bu kişi bir hatip, rahip ya da ne istersen o olsun. O bir şey başarmak için kalabalıklara hitap etmez ama içindeki çan melodilerinin[1] ses vermesi gerekir, o kendini yalnız o vakit bahtiyar hisseder. Sen bu kişinin, bir iş başarmak istediği sanısıyla kendine önemli biri havası veren, kendince ne başarmak istediği düşüncesini kendine iş edinmiş kişiden daha az iş başardığını mı inanırsın? Bir yazar düşün, hiçbir okuyucu edinip edinmeyeceği ya da kitabıyla bir şey başarıp başarmayacağı hiç aklının köşesinden geçmez, o sadece doğruyu kavramak ister, sadece onun ardına düşer. Sen böyle bir yazarın, kalemi bir şey başarmak istemek düşüncesinin gözetim ve yönetimi altında olan birinden daha az iş başardığına mı inanırsın?

Ne gariptir ki ne senin ne benim ne de bizzat kahramanımızın ya da o cin fikirli estetin gözüne ilişmiştir ama yine de öyledir, şöyle ki kahramanımız olağan dışı bir yeteneğe sahiptir. Nitekim, bir insanın zihin gücü uzun bir süre

[1] (Dan.) *Sangværket*. Kilise çanlarıyla çalınan melodiler, bunları içeren müzik kitabı –çn.

hayal kırıklığına uğratabilir, ta ki sessiz gelişimi belli bir noktaya ulaşana kadar ve o zaman kendini birden bire olanca gücüyle açığa vurur. Estet muhtemelen şöyle der: Artık çok geç, bir kere her şeyi yüzüne gözüne bulaştırmış, yazık adama. Öte yandan, etikçi şöyle der: Bayağı şanslıymış, zira doğruyu bir kere kavradığına göre, yeteneği elbette ayağına köstek olmayacak; onu himaye etmek için ne özgürlüğe ne de beş saatlik köle-işine ihtiyacı olduğunu ama yeteneğinin tam da misyonu olduğunu elbet kavrayacak.

Kahramanımız o vakit yaşamak için çalışır; bu iş aynı zamanda onun tutkusudur; misyonunu yerine getirir, işini başarır, her şeyi tek bir cümleyle ve senin içine kaygı salan bir cümleyle, söyleyecek olursam – o şimdi rızık sahibidir. Sabırlı ol, bırak bunu şair desin, o zaman kulağa daha güzel gelir: O şimdi "çocukluk döneminin altınsı yaz armudu" yerine "onuruyla rızkını" kazanmıştır.[1] Peki ya sonrası? Gülümsüyorsun. Saman altından su yürüttüğümü sanıyorsun, yavanlığım şimdiden ödünü koparıyor; zira "bu işin sonu herhalde onu evlendirmekten daha azıyla kifayet etmeyecek, evet, buyur, istersen onun nikâh kağıtlarını sen askıya çıkarabilirsin, benim ne ona ne de senin hayırsever niyetine itiraz edeceğim bir şey var. Varoluştaki mantıksal tutarlık inanılır gibi değil, bir rızık ve bir zevce, evet hatta çan takımlı o şair bile, zevcenin rızıkla beraber geldiğine belirgince vurgu yapar. Bir tek şeye itiraz etmek zorundayım; müvekkiline kahraman diyorsun. Ben uysal ve hoşgörülü davrandım; hakkında kesin yargıda bulunmak istemedim, şimdi başka bir yoldan ilerler ve artık seni dinleme zahmetine girmek istemezsem, beni kesinen mazur görmek zorundasın. Rızık adamı ve koca, işte benim bu kişiye hürmetim tamdır ama kahramanın kendisi bile muhakkak ki öyle olmaya rağbet etmez."

Senin fikrine göre, birine kahraman diyebilmek için onun olağan dışı bir iş yapmış olması gerekir. O takdirde

[1] Jens Baggesen, "Tilegnelse," *Værker*, VI, s- 44, 47 -çn.

senin başarı şansın gerçekten fevkalade. Şimdi, olağan olanı yapmak için büyük cesaret gerektiğini farz et ve büyük cesaret gösteren esasen bir kahramandır. Birisine kahraman diyebilmek için, onun ne yaptığı üzerinde değil, nasıl yaptığı üzerinde düşünmek lazımdır. Kimi vardır bir kahraman olmaksızın krallıklar ve ülkeler fethedebilir, kimi vardır nefsine hakim olarak kahraman olduğunu ortaya koyabilir.[1] Kimi olağan dışı olanı yaparak cesaret sergiler, kimi de olağan olanı yaparak. Asıl soru daima onu nasıl yaptığıdır. Kahramanımızın yukarıdaki durumda olağan dışı olanı yapma eğilimi gösterdiğini herhalde inkâr etmezsin; evet, ona bihakkın kefil olmayı gözüm hâlâ daha kesmiyor. Sen herhalde umudunu onun gerçek bir kahraman olması gerektiğine dayandırdın, benim korkum onun bir maskara olması gerektiğine dayanıyor. Ben de ona müsamaha gösterdim, tıpkı senin gibi, daha en baştan ona umut besledim, defalarca sanki kendini bu ünvana layık kılmak isteksizmiş gibi bir havası olsa bile, ben ona "kahraman" dedim. Velhasıl onu bir evlendirdim mi elimi huzuru içinde üzerinden çekerim ve zevcesinin eline teslim ederim. Senin anlayacağın, evvelce göstermiş olduğu dik kafalılıktan dolayı daha özel bir gözetim altına alınmaya yeterlilik kazanmıştır. Bu işi zevcesi üstlenir ve o zaman her şey yolunda gider; zira olağan dışı bir insan olmaya özendiği her sefer, zevcesi onu yine derhal doğru yola sokar ve o bu suretle gizliden gizliye adına hak kazanır: kahraman ve yaşamında başarılar eksik olmaz. O zaman benim onunla daha fazla bir işim kalmamış olur, yalnız tabii o kendini bana, eğer kahramanlıklarını sürdürürse benim ona hissedeceğim kadar, yakın hissedecek olmadığı sürece. Bende bir dost görecektir ve ilişkimiz anlamsız kalmayacaktır. Ve sen, sırası gelip de kendini ondan çekince, o da bunu sineye çekmeyi bilecek ve bunu özellikle de, sen onunla ilgilenmeye tenezzül etmiş olsaydın, bundan

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Süleyman'ın Özdeyişleri 16:32. "Sabırlı kişi yiğitten üstündür. Kendini denetleyen de kentler fethedenden üstündür." –çn.

kolayca az da olsa işkillenebilecek olduğu için yapacaktır. Bu itibarla ona başarı diliyorum ve her kocaya da aynı başarıyı diliyorum.

Lakin bizim oraya kadar gelmemize daha çok var. Daha uzun süre umut edebilirsin, anlayacağın, bu sürece korkmama hiç gerek yok. Şöyle ki, kahramanımız da çoğu insan gibidir ve olağan dışı olana karşı bir miktar yatkınlığı vardır; aynı zamanda biraz iyilik bilmezdir de ve dolayısıyla estetin kanadına sığınmadan önce, maalesef yine ilk olarak estetlerde şansını denemek ister. İyilik bilmezliğini nasıl örtbas edeceğini de bilmektedir; zira şöyle der: O etikçi, kafa karışıklığımı gidermemde sahiden yardımcı oldu; meşguliyetime bu şekilde bakmayı ona borçluyum, bu beni tamamen tatmin ediyor, ciddiyeti beni şevklendiriyor. Lakin, konu aşka gelince, herhalde ben bu açıdan özgürlüğümün keyfini çıkarmak, kalbimin sesini izlemek isterdim.

Görüyorsun ki onunla uğraşmak bana epey güçlük çıkarabiliyor. O sanki evvelce olup biteni tamamen anlamamış gibi görünüyor. Hâlâ durmadan, etik olanın estetik olanın dışında yattığını düşünüyor ve hayatın etik bakışla güzellik kazandığını bizzat itiraf etmeye mecbur olsa bile böyle yapıyor. Göreceğiz bakalım. Sen gel şunu biraz daha körükle de, ben de yeterli miktarda yanlış kavramı sağlama alabileyim.

Sen evvelki bir mektubuma her ne kadar ne sözlü ne yazılı hiç bir yanıt vermemiş olsan da, herhalde içeriği ve evliliğin tam da etik olan vasıtasıyla, aşkın estetik ifadesi olduğunu nasıl görüntülemeye çalıştığım, muhakkak hatırındadır. O vakit, sana makul bir şekilde idrak ettirmeyi başardığım sürece, icabında kahramanımıza da kolaylıkla izah edebilirim kanısıyla vermiş olduğum o izahat için beni herhalde hoş görürsün.

Ve o, estetlere başvurdu, ve onları, ne yapması gerektiği değil, bilakis ne yapmaması gerektiği hususunda daha akıllanmış olarak terk etti. Kısa süreliğine bir baştan çıkarıcının hinliğine tanık oldu, onun dalkavuk laflarını dinledi

ama onun marifetine tenezzül etmemeyi öğrendi, onun içini okumayı öğrendi, bir yalancı olduğunu, aşk ayakları yaparken bir yalancı olduğunu, hislerini örtbas ederken bir yalancı olduğunu öğrendi, zira bu hisler belki bir zamanlar sahici olmuş olsa bile, o bu hisler içinde bir başkasına ait olmuştu, böylece çift yönlü kandırmış oluyordu – bu hisleri ona karşı beslediğine inandırmak istediği kişiyi ve onların gerçekten ait olduğu kişiyi ve onun, kendini tutkusunda güzel bir yan olduğuna inandırırken, bir yalancı olduğunu öğrendi. Aşkı sadece gülüp geçilmesi gereken bir çocuk oyununa çevirmek isteyen o cin fikirli yergiye tenezzül etmemeyi öğrendi.

Senin o favori sahne oyununu görmüştü: *İlk Aşk*.[1] Oyunu estetik değerlendirebilecek görgü ve bilgiye sahip olduğunu sanmasa da, *Charles*'ı sekiz yıl zarfında o denli alçaltmayı yazar açısından haksız bulur. Böyle bir şeyin hayatta da vuku bulabileceğini seve seve kabul eder de, bir yazardan öğrenilmesi gereken şeyin bu olmadığını düşünür. *Emmeline*'nin, sonuncu *Rinville*'in, ona karşı önyargılı olduğu halde, daha ilk bakışta emin olduğu gibi, aynı anda hem sapkın bir budala hem de gerçekten sevimli bir genç kız olmasını oyunun kurgusunda bir çelişki sayar. Eğer öyleyse, *Charles*'ı sekiz yıl boyunca düşkün bir insan olarak bırakmayı yazar açısından yine haksız bulur. Ona sanki oyunun bir komedi değil de bir trajedi olması gerekirmiş gibi gelir. *Emmeline*'ye, yanılgısını o denli pervasızca sineye çektirmeyi, *Rinville*'nin onu aldatışını pervasızca affettirmeyi, *Charles*'ı pervasızca unutturmayı ve bu suretle kendi duygularını pervasızca tefe koymayı, tüm geleceğini kendi pervasızlığının, *Rinville*'nin pervasızlığının, *Charles*'ın pervasızlığının üzerine kurdurmayı yazar açısından haksız bulur. Doğal *Emmeline*'yi pekâlâ aşırı hisli ve aşırı gergin buluyor olabilir de, akıllanmış Emmeline, uyanık olanı, onun gözünde, tüm gayri mükemmelliği içindeki ilkinden çok daha naçiz bir varlıktır. Aşkı böylece insanın kendini özdeşleştirebilmesi

1 *Bkz. Ya/Ya da*, 331-369 –çn.

için sekiz yıl ve alt üst etmek için yarım saat harcayabildiği, hem de bu başkalaşım herhangi bir etki bırakmaksızın, yaptığı bir dalavere olarak sergilemeyi yazar açısından ihtiyatsız bulur.

Bu tür sahne oyunlarına özellikle gülenlerin tam da en çok hürmet duyduğu insanlar olmadığının farkına varmak ona keyif vermiştir. Alay bir an için kanını dondurmuştur ama sonra duygu selinin göğsünde yeniden kabardığını hisseder, bu damarın ruhun yaşam ilkesi olduğuna, ve onu kesip koparanın ölü olduğuna ve gömülmesi gerekmediğine kendini ikna etmiştir. Ona her şeyin gelip geçici olduğunu, zamanın her şeyi değiştirdiğini, insanın üzerine bir şey inşa etmeyi göze alabileceği hiçbir şey bulunmadığını ve dolayısıyla tüm bir hayat için plan yapamayacağını öğretmek isteyen hayata itimatsızlığı kısa süreliğine bastırabilmiştir. İçindeki miskinlik ve ödleklik bu söylevi gayet elverişli bulmuştur, bürünmek için rahat bir kılıktır ve insanların gözünde yakışıksız değildir. Yine de, o bu söylevi sıkı göz hapsine almıştır, riyakârı görmüştür, mütevazi giysisi içinde gelen haz düşkününü görmüştür, kuzu postu içinde gelen[1] yırtıcıyı görmüştür ve bu söyleve tenezzül etmemeyi öğrenmiştir.

Bir insanı benliğindeki bilinçli olana değil de, gaip olana istinaden, bu aşkın bitebilmesi için bir olasılık tahayyül edebilecek ve sonra da, bunun için hiçbir şey yapamam, duygular insanın kendi elinde değildir, demeyi gözü kesebilecek şekilde sevmek istemenin bir hakaret ve haliyle çirkin olduğunu idrak etmiştir. Ruhunun tümüyle değil bir tek yanıyla sevmenin bir hakaret ve haliyle çirkin olduğunu idrak etmiştir; aşkını bir *moment* haline getirmenin ve yine de bir diğerinin tüm aşkını kabullenmenin, bir ölçüde bir muamma ve bir sır olmanın da öyle. Birçoğunu bir arada kucaklayabilmek için yüz kolu olsaydı, bunun sakil olacağını idrak

[1] *Bkz.* Matta 7: 15. "Sahte peygamberlerden sakının! Onlar size kuzu postuna bürünerek yaklaşırlar, ama özde yırtıcı kurtlardır" –çn.

etmiştir, onun sadece bir kucağı vardır ve o sadece bir kişiyi kucaklamak ister. Bir insana sonlu ve tesadüfi şeylere bağlanıldığı şekilde bağlanmanın bir hakaret olduğunu idrak etmiştir, yani koşullu olarak, öyle ki sonrasında bir zorluk baş gösterirse, işi sil baştan alabilsin diye. Sevdiğinin, iyiye doğru olmak dışında, değiştirebilmesinin mümkün olduğuna inanmaz ve mümkün olsa dahi ilişkide yatan gücün o vakit her şeyi yeniden yoluna koyacağına inanır. Aşkın talep ettiği şeyin, tapınak vergisi[1] gibi, kendi para birimiyle ödenen kutsal bir harç olduğunu ve damga sahteyse, insanın en önemsiz talebe bedel olarak yeryüzünün tüm zenginliğini teslim almadığını kabul eder.

Görüyorsun ki kahramanımız iyi yoldadır; estetlerin nasırlaşmış mantığına ve görev olarak ifade edilemeyecek kadar narin olması gereken belirsiz duygulara besledikleri önyargıya olan inancını kaybetmiştir. Etikçinin, evlenmenin her insanın görevi olduğuna dair açıklamasını öpüp başına koymuştur; şunu da doğruca anlamıştır; evlenmeyen kişi, buna kendisi sebep olmadığı takdirde, elbette günah işlemez; zira o zaman evrensel olarak insanı ihlal eder, halbuki bu da yerine getirmesi gereken bir görev olarak önüne konmuştur, oysa evlenen kişi evrensel olanı yerine getirir. Etikçi onu daha ileriye götüremez, zira etik olan, söylediğim gibi, daima soyuttur, ona sadece evrenseli söyleyebilir. Şu halde ona kiminle evlenmesi gerektiğini hiçbir suretle söyleyemez. Bunu yapabilmek için ondaki tüm estetik yanlar hakkında kesin bilgisi olması gerekir ki etikçide bu yoktur ve olmuş olsaydı bile o herhalde yine de onun seçimini kendisi üstlenmeye kalkıp kendi teorilerini yok etmemeye bakardı. Şu

[1] (Dan.) *Tempelskat*. Yahudi dinine has eski bir harç uygulamasına, tapınak sikkesini Roma sikkesine tümleyen para bozuculara atıfta bulunuluyor. *Bkz.* Mısır'dan Çıkış 30:13; Matta 21:1, 27:6; ; Yuhanna 2: 14-15; Markos 11:15. "Oradan Yeruşalim'e geldiler. İsa tapınağın avlusuna girerek oradaki alıcı ve satıcıları dışarı kovdu. Para bozanların masalarını, güvercin satanların sehpalarını devirdi" –çn.

halde, o bizzat kendisi seçtiğinde, etik olan seçimi onaylar ve aşkını yüceltir ve bu ona seçim yapmakta bir ölçüde yardımcı da olur, zira onu tesadüfiliğe karşı önyargıdan kurtarır; şöyle ki sadece estetik bir seçim esasen sonsuz bir seçimdir ve her insana bilinçsizce yardımı dokunur, ama bilinçsiz olduğu için de, etik yardım bir yükseliş, hayatın kutsallığının bir sonucu değil, bir alçalış, hayatın sefaletinin bir sonucu görünümü kazanır.

"Öyle mükemmel ilkeleri olan bir insanın tek başına yürümesine izin verilebilir, ondan büyük şeyler beklenebilir," diyorsun. Aynı kanıdayım ve ilkelerinin senin yergilerinle yerinden kıpırdatılamayacak kadar sabit olmasını umut ederim. Lakin yine de limana girmeden önce etrafından dolaşmamız gereken sivri bir köşe daha var. Şöyle ki, kahramanımız, yargısına ve fikrine büyük hürmet beslediği bir zatın, bir insanın evlilik aracıyla tüm yaşamını bir kişiye bağlayacak olduğuna göre, seçerken dikkatli olması, seçimini özellikle olağan dışılığıyla insana tüm geleceği için güven telkin edecek bir genç kız üzerinde kullanması gerektiğini söylediğini duymuştur. Şu halde sen birazcık daha kahramanımız için umutlanmaz mıydın? Ben, hiç olmazsa, onun için endişe ediyorum.

Gel bu meseleyi sil baştan ele alalım. Sen ormanın kimsesiz sessizliğinde bir perinin, bir canlının, bir genç kızın yaşadığını varsayıyorsun. Pekala, diyelim ki bu peri, bu genç kız, bu canlı, şimdi kimsesizliğini terk ediyor ve *Kjøbenhavn*'ya da *Nürnberg*'de peyda oluyor, tıpkı *Kaspar Hauser* gibi.[1] Peyda olduğu yerin neresi olduğu neticede önemsiz. Zira inan bana, bu tam bir kurlaşma şöleni olurdu! Bu konuyu daha ayrıntılı olarak işlemeyi sana bırakıyorum, pekâlâ bir

[1] *Kjøbenhavn flyvende Post* gazetesinin Ağustos, Eylül 1828 nüshalarında, Nürnberg sokaklarında kimsesiz bir Alman gencinin bulunduğuna dair haberler çıkmıştı; kimliğini ve geçmişini hatırlamayan genç, karakolda adının Kaspar Hauser olduğunu söylemişti, gencin zihinsel özürlü olduğu varsayılmış, geçmişi ve akli durumu basını epey meşgul etmişti –çn.

roman yazabilirsin, adını da şöyle koyarsın: Ormanın Sessizliğindeki Peri, Canlı, Genç Kız, *ad modum*[1] kütüphanelerin o meşhur romanı: Kimsesiz Vadideki Vazo[2] gibi bir şey. Kız tamamen ortaya çıkmıştır ve kızın aşkına mazhar olan şanslı kişi de kahramanımız olmuştur. Bunda hemfikir miyiz? Benim hiçbir itirazım yok, ben zaten evli barklıyım. Ancak böyle olağan bir insanın sana tercih edilmiş olması senin gücüne giderdi. Ama sen yine de müvekkillimle ilgilendiğine göre ve bu onun için senin gözünde bir kahraman olabilmenin tek yolu olduğuna göre, sen gel rıza göster. Ve biz şimdi onun aşkı güzelleşti mi, evliliği güzelleşti mi diye bir bakalım. Onun aşkının ve evliliğinin can alıcı noktası, bu kızın yeryüzündeki yegâne kız olmasında yatardı. Sonuç olarak da, can alıcı nokta kızın farklılığında yatardı: Tüm dünyada buna eş başka hiçbir mutluluk olamazdı ve onun mutluluğu tam da burada yatardı. Müvekkilimin bu kızla hiç evlenmemeyi gözü keserdi; zira böyle bir aşka evlilik gibi o kadar olağan ve amiyane bir ifade vermek bunu aşağılamak olmaz mıydı? Böyle iki sevgilinin yüce evlilik müessesine adım atmasını talep etmek, bu suretle bir anlamda haklarında evli olduklarından başka denecek bir şey olmaması haddini bilmezlik olmaz mıydı? Sen bunu belki gayet münasip bulabilirdin ve tek itirazın, benim kahramanım türünden bir zibidinin böyle bir kızı kapıp gitmesinin yakışık almadığı olurdu; buna karşılık, o olağan dışı bir insan olmuş olsaydı, mesela senin gibi ya da kızın olağan dışı olduğu gibi olağan dışı bir erkek olsaydı, o zaman yakışık alırdı ve aşk ilişkileri tasavvur edilebilecek olanın en mükemmeli olurdu.

Velhasıl kahramanımız kritik bir duruma düşmüştür. Kız hakkında tek bir kanı mevcuttur: Olağan dışı olduğu. Bizzat ben, evli bir erkek olarak, *Donna Clara*'yla birlikte şöyle derim: Dedikodu burada durumu abartmış olmaz, gü-

---

1 (Lat.) Tarzı itibarıyla –çn.

2 L. F. Freiherr v. Bildereck, *Die Urne im einsamen Thale* (Leipzig, 1799) –çn.

zel *Preciosa* harika bir çocuktur.[1] Olağan dışı olanı gözden kaybetmek ve masalsı olanın esintileriyle sessizce havada süzülmek fazlasıyla cezbedicidir. Ve yine de o kendisi evlilikteki güzelliği bir kere idrak etmiştir. O zaman evlilik ne iş görür? Onu bir şeyden yoksun mu bırakır, kızdaki herhangi bir güzelliği mi elinden alır, tek bir farklılığı ortadan mı kaldırır? Asla. Ama evliliğin dışındayken ona bütün bunları tesadüfilik şeklinde gösterir ve o ancak farklılığa evrenselin ifadesini verdiğinde, ilk o vakit bütün bunlara güven içinde sahiplenir. Etik olan ona ilişkinin mutlak olan olduğunu öğretir. İlişki bu itibarla evrensel olandır. Olağan olmanın asıl keyfini ona vermek için, olağan dışı olmanın beyhude zevkinden onu mahrum eder. Bu da onu varoluşun tamamıyla uyuma sokar, ona bunun keyfini çıkarmasını öğretir; zira o, istisna oldukça, olağan dışı oldukça, ihtilaf içindedir ve olağan dışı olanı burada temellendiren şey tam da onun bahtiyarlığı olduğuna göre, bahtiyarlığında sair zamanda gerçek bir doğruluk olduğu takdirde, varoluşunun bilincine haliyle olağana karşı bir eziyet olarak varmak zorundadır ve kişinin özsel olarak tüm diğerlerininken farklı şekilde bahtiyar olması, hakikatte yine de bedbahtlık olmak zorundadır. O zaman o tesadüfi güzellik kazanır ve hakiki güzelliği yitirir. Bunu kavrar, ve etikçinin evlenmenin her insanın görevi olduğu şeklindeki yargısına yeniden geri döner ve sadece gerçek doğrunun değil, güzelliğin de kendi safında olduğunu algılar. O zaman bırakalım bu harika çocuğu o alsın, nasıl olsa farklılığa bir zarar vermez. O, kızın güzelliğinin, alımlılığının, sahip olduğu zihinsel zenginliğin, duygu sıcaklığının keyfini olanca derinliği ve coşkusuyla çıkarır; kendini bahtiyar addeder ve esas itibarıyla, başka herhangi bir evli erkekten farklı olmadığını söyler; zira mutlak olan şey ilişkidir. Bırak da doğuştan daha az yetenekli bir kız alsın, o bahtıyla mutlu olacaktır; zira şöyle diyecektir: Bu kız di-

---

1 *Bkz.* Pius Alexander Wolff, *Preciosa*, çev. Claudius Julius Boye (Kopenhag, 1822), IV, s. 67 –çn.

ğerlerinden çok aşağı da olsa, beni esas itibarıyla aynı ölçüde mutlu eder, zira mutlak olan şey ilişkidir. Farklılığın anlamını bilmemezlik etmeyecektir, zira soyut hiçbir hayat misyonu olmadığını, her insanın kendininkine sahip olduğunu idrak ettiği gibi, mutlak hiçbir evlilik bulunmadığını da idrak edecektir. Etik ona sadece evlenmesi gerektiğini söyler, kiminle evleneceğini söyleyemez. Etik ona farklılıktaki evrensel olanı açıklar ve o da farklılığı evrensel olanda yüceltir.

O halde, evliliğe etik bakış açısında aşkın her bir estetik algısına kıyasla bir çok avantaj bulunur. Tesadüfi olana değil ama evrensel olana ışık tutar. Gayet yalın iki insanın olağan dışılıkları içinde nasıl birlikte mutlu olabileceğini göstermez ama her evli çiftin nasıl mutlu olabileceğini gösterir. İlişkiye mutlak gözüyle bakar ve farklılıkları birer teminat olarak görmez ama vazife olarak algılar. İlişkiye mutlak gözüyle bakar ve dolayısıyla aşkı onun gerçek güzelliğine göre gözlemler, yani ondaki özgürlük veçhile, tarihsel güzelliğin bilincine varır.

Kahramanımız o halde işi vasıtasıyla yaşar, işi aynı zamanda onun misyonudur, o nedenle tutkuyla iş yapar; iş onun misyonu olduğuna göre, onu diğer insanlarla iletişim içine sokar ve o kendi işinin üstesinden gelirken, bu dünyada üstesinden gelmeyi dileyebileceği şeyin üstesinden gelir. Evlidir, yuvasında halinden hoşnuttur ve zaman onun için güzel geçer, zamanın insana bir yük ya da mutluluğuna bir düşman olabileceğini tasavvur edemez, bilakis, zaman ona gerçek bir nimet gibi görünür. Bu itibarla, zevcesine fevkalade çok şey borçlu olduğunu kabul eder.

Doğru, şunu söylemeyi unuttum, ormandan gelen peride bir yanılgı baş göstermişti, şanslı kişi kahramanımız olmadı ve o da kendisinin çoğu insan gibi olmasıyla aynı anlamda, çoğu kız gibi olan bir kızla yetinmek zorunda kaldı. Ne var ki, o yine de çok memnundu, evet, hatta bir kere bana içini döktüğünde o harika çocuk ona kalmadı diye bayağı şanslı

olduğuna inandığını söylemişti, onun için belki haddinden fazla büyük bir vazife olabilirdi; her şey, insan daha işe başlamadan evvel o kadar fazla mükemmel olunca insanın zarar vermesi fazla kolay olur. Halbuki şimdi cesaret ve güven ve umut doludur, müthiş heveslidir, coşkulu bir heyecanla şöyle der: Yine de mutlak olan ilişkidir; ilişkinin bu olağan kızı büyük ve güzel olan her şey haline getirecek güce sahip olduğuna dair inancı her şeye olduğundan daha sağlamdır; zevcesi tüm alçakgönüllülüğü içinde hemfikirdir. Evet, genç dostum, bu dünyada garip şeyler olup bitiyor, yeryüzünde senin bahsettiğin gibi harika bir çocuk bulunduğuna hiç inanmazdım ve şimdi bu inançsızlığımdan neredeyse utanç duyuyorum, zira o olağan kız, muazzam inançlı o kız var ya, o bir harika çocuk ve onun inancı altınlardan ve yeşil ormanlardan daha kıymetli. Ama bir bakıma yine de ormanın tenhalığında böyle harika bir çocuk bulunamayacağına dair eski inançsızlığımı koruyorum.

Benim kahramanım –yoksa sen bu ünvana sahip olma hakkını ondan esirgemek mi isterdin, olağan bir genç kızı harika bir çocuğa dönüştürecek inancı göze aldıracak cesaretin gerçekten bir kahramanlık olduğunu düşünmez miydin?– zamanın onun için o denli anlam kazanmış olmasından dolayı özellikle zevcesine teşekkür eder ve böylelikle onu bir dereceye kadar yine gerisin geri evliliğe atfetmiş olur ve bunda, o ve ben, biz iki evli erkek, tamamen hemfikiriz. Şayet ormandan gelen periyi kahramanımız kapmış ama onunla evlenmemiş olsaydı, o zaman aşkının belli güzel anlarda alevleneceğinden, ardında yavan fasılalar bırakacağından korkardı. O zaman belki birbirlerini görmek onlar için hakkıyla anlamlı olabilecekse bir araya gelmeyi arzu ederlerdi; bu birkaç kere başarısız kaldı mıydı da, kahramanımız o zaman tüm ilişkinin zamanla sona erip bir hiçliğin içinde eriyip gideceğinden korkardı. Halbuki, birbirlerini, zengin de olsalar fakir de olsalar, her gün görmeyi onların görevi haline getirmiş olan alçakgönüllü evlilik, karşılığında, tüm

ilişkinin üzerine, kahramanımıza ferahlık sağlayan bir eşitlik ve istikrar sermiş olurdu. Tekdüze evlilik, naçiz tebdili kıyafeti içinde, sadece belli vesilelerle hayatı yüceltmeyen ama daima el altında olan ve nağmeleriyle, daha bir yoksul olan saatleri bile iliklerine kadar titreten bir şairi gizlerdi.

Kahramanımın evlilik hakkındaki fikrini bu açıdan tamamıyla paylaşıyorum ve o burada sadece yalnız yaşam için olan değil, salt erotik herhangi bir birleşme için olan avantajını da hakkıyla gösteriyor. Sonuncuyu yeni arkadaşım daha şu an geliştirdi, onun için ben bir iki kelimeyle birinciye işaret edeceğim. Bir insan istediği kadar akıllı olabilir, çalışkan olabilir, bir fikir için şevk duyuyor olabilir ama yine de zamanın uzayıp gittiği anlar gelir çatar. Sen karşı cinsi sürekli alaya alırsın oysa bundan vazgeçmen için seni sık sık uyarmışımdır. Bir genç kıza gayri mükemmel bir yaratık gözüyle istediğin kadar bak ama ben sana yine de şunu demeden edemezdim: Aziz bilge dostum, karıncaya git ve bilge ol,[1] bir genç kızdan zaman geçirmeyi öğren, zira o bunda doğuştan ustadır. Zahmetli ve sürekli çalışmaya belki bir erkek kadar aklı ermez ama o asla işsiz güçsüz değildir, daima meşguldür, zaman onun için asla uzayıp gitmez. Bu hususta kendi deneyimlerime dayanarak konuşabilirim.

Ara sıra bana da olur, ama şüphesiz şimdi daha ender; zira karşı koymaya çabalıyorum, çünkü karısıyla aşağı yukarı yaşıt olmayı evli bir erkeğin görevi sayıyorum, evet, ara sıra bana da olur, ben de oturup kendi içime gömülürüm. İşimin üstesinden gelmişimdir, ilgimi başka tarafa çekip oyalanmaya hiç arzu duymam, mizacımdaki melankoli gibi bir şey üzerimde hakimiyet kurar; gerçekten olduğumdan katbekat daha yaşlı olurum, ev hayatıma adeta yabancılaşırım, güzel olduğunu görürüm de, sair zamandakinden farklı gözle bakarım; bana sanki ben kendim çok yaşlıymışım, karım da mutlu bir evliliği olan kız kardeşimmiş de, ben şimdi

---

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Süleyman'ın Özdeyişleri 6:6. "Ey tembel kişi, git, karıncalara bak, onların yaşamından bilgelik öğren." –çn.

onun evinde oturuyormuşum gibi gelir. Böyle saatlerde zamanın benim için uzayıp gitmeye başlaması hiç olmadık şey değildir.

Şu halde, zevcem bir erkek olsaydı, belki aynı şey onun da başına gelirdi ve belki her ikimiz de durma noktasına gelirdik ama o bir kadındır ve zaman ile ahenk içindedir. Zaman ile böylesi gizli bir uyum içinde olmak kadındaki bir mükemmellik midir, bir gayri mükemmellik midir, erkekten daha dünyevi bir varlık olduğu için midir, yoksa sonsuzluğun daha fazlasını içinde barındırdığı için midir? Sen cevap ver, felsefi kafalı olanımız neticede sensin.

Sonra odada o halde, terk edilmiş ve kaybolmuş, otururum ve ortalıkta dolanan zevcemi seyrederim, yay gibi ve gençlik dolu, daima bir uğraş peşinde, daima meşgul ve gözlerim elimde olmayarak onu izler, yaptığı her şeye ben de iştirak ederim ve sonunda zamanın içinde kendimi yeniden bulurum, zaman benim için yeniden anlam kazanır, an yeniden ileri atılır. Ne iş yapıyor, evet, işte ne kadar istesem de bunu sana sahiden söyleyemezdim, hayatıma mal olacak bile olsa, bu benim için bir muamma olarak kalır. Gece yarılarına kadar çalışmak nedir, iskemleden neredeyse doğrulamayacak kadar yorgun olmak nedir bilirim, düşünmek nedir, düşüncelerimin, en ufak bir şeyi kafamda tutmam mümkün olamayacak kadar tamamen bomboş olması nedir, bunları bilirim, tembel olmak nedir, bunu da bilirim de, kendimi zevcemin yaptığı şekilde meşgul etmek, işte bu benim için bir muammadır. O hiçbir zaman yorgun değildir ve yine de hiçbir zaman başıboş değildir, yaptığı iş sanki bir oyun gibi, bir dans, sanki bir oyunmuş gibidir onun uğraşı. Zamanını neyle doldurur? Sen bunun tabiatıyla sonradan edinilmiş beceriler, genelde çırakların sivrildiği o hokkabazlıklar olmadığını elbette idrak edersin ve madem çıraklardan bahsediyoruz ve ben bunun gençliğinin sonu olacağını hayalimde canlandırıyorum, o vakit senin o başıboş anları doldurabilmeye bakma vaktin sahiden gelmiş demektir, flüt

çalmayı ya da piponun içini kazıyıp temizleyecek usta bir alet keşfetmeye bakman gerekecektir.

Gelgelelim, ben bu tür şeyler düşünme zahmetine girmem, çok geçmeden onları düşünmekten usanırım; gerisin geriye karıma dönerim, onu seyretmekten hiç usanmam. Ne yaptığını izah edemem ama hepsini bir incelik ve zarafetle, tarifi imkânsız bir kıvraklıkla, canlılıkla, ön hazırlıksızca ve teklifsizce yapar, tıpkı aryasını söyleyen bir kuş gibi ve karımın uğraşının en iyi bununla karşılaştırılabileceğine inanırım ve yine de onun sanatı bana gerçek sihirbazlık numarası gibi gelir. Bu itibarla o benim mutlak sığınağımdır. Sonra çalışma odamda otururken, üzerime bir bıkkınlık çöküp de, zaman benim için uzayıp gittiğinde, kalkar sessizce oturma odasından içeri süzülürüm, bir köşeye çekilip otururum, karım bir şeylerle uğraşırken onu rahatsız etmeyeyim diye korkumdan tek kelime etmem, zira yaptıkları bir oyuna benzese dahi, yine de saygı uyandıran bir edep ve haysiyetle cereyan eder ve o, senin dediğin gibi, oturma odasında vızır vızır dönüp duran ve vızıltısıyla etrafa evlilik müziği yayan Bayan Hansen[1] misali bir topaç olmaktan çok uzaktır.

Evet bilge dostum, bir kadının ne doğal bir usta olduğu inanılır gibi değildir ve o, nice filozofun aklına mal olmuş o soruyu en ilginç ve güzel şekilde izah eder: Zaman sorusunu. İnsanların biz nice filozofların onca laf kalabalığının içinde, hakkında boş yere bir malumat aradığı soruyu, o ne zaman olsa *ohne weiter*[2] izah eder. Ve o bu soruyu, diğer birçoğunu yaptığı gibi, çok derin bir hayret uyandıracak şekilde izah eder. Yıllanmış bir koca olmasam dahi, bu hususta koca bir kitap yazabileceğime inanıyorum. Ancak bunu yapmayacağım ama sana bir hikâye anlatacağım, bana her zaman fazlasıyla tipik bir örnek gibi gelmiş bir hikâyedir.

---

[1] (Dan.) *Fru Hansen. Lalettayin bir kadın* anlamında, bir miktar aşağılama içeren bir deyim –çn.

[2] (Alm.) Ezbere, şıp diye –çn.

Hollanda'da bir yerde bir alim yaşarmış. Adam doğu bilimciymiş ve evliymiş. Bu zat bir gün bir türlü sofraya gelmez, hem de çağrıldığı halde. Zevcesi sofranın başında sabırsızlıkla bekler; kocasının evde olduğunu bilir ve aradan ne kadar zaman geçerse, kocasının gelmeyişini bir o kadar daha az izah edebilir. Sonunda kalkıp yanına gitmeye ve onu gelmeye ikna etmeye karar verir. Kocası çalışma odasında bir başına oturmaktadır, yanında tek insan yoktur. Doğu bilimi çalışmalarına gömülmüştür. Karısının üzerine doğru eğildiğini, kolunu boynuna doladığını, önce kitaba bakıp, sonra kocasına bakıp şöyle dediğini zihnimde canlandırabiliyorum: Sevgilim, niçin yemeğe gelmiyorsun? Alimin belki ne dendiğine dikkat edecek kadar vakti bile olmamıştır ama karısını görünce büyük bir olasılıkla şöyle der: "Evet ama, iki gözüm, akşam yemeğine gelmemin imkânı ihtimali yok, tam şurada daha önce hiç görmediğim bir ünlüleşme var, halbuki bu kısmı evvelce de sık sık ele almışımdır ama bunu hiç görmemiştim ve yine de benim edisyonum enfes bir Hollanda edisyonu; bak, şu noktacık var ya, insanı çıldırtmaya yeter." Böyle küçücük bir nokta ev düzenini alt üst edecek diye kadının kocasına yarı gülümseyerek yarı kınayarak baktığını gözümün önüne getirebiliyorum ve hikâyede kadının sonra şöyle karşılık verdiği anlatılır: "Bu da dert mi yani, kafanı takmaya değmez, üfür gitsin. İş daha ağızdan çıkmadan yapılır; kadın üfürür ve bir de bakar ki ünlüleşme ortadan yok olmuş; zira o acayip işaret bir enfiye zerreciğiymiş. Alim memnun mesut sofraya gider, ünlüleşme kaybolduğu için bayram eder ama karısı için bundan da fazla bayram eder.

Sana bu hikâyeden çıkarılacak dersi söyleyeyim mi? Bu alim evli olmasaydı, belki çıldıracaktı, birçok doğu bilimciyi de belki yanında götürecekti; zira edebiyatta korkunç bir gürültü koparacak olduğundan ben hiç şüphe etmem. Bak işte ben bunun için, insan karşı cinsle iyi bir uyum içinde yaşamalı diyorum, zira *unter uns gesagt,*[1] bir genç kız her

[1] (Lat.) Aramızda kalsın ama –çn.

şeyi izah eder ve tüm üniversite senatosunu bir üfürüşte yok eder ve insan onunla iyi bir anlayış içindeyse, onun bilgilerine bayılır, aksi takdirde kız onu alaya alır. Ama bu hikâye insanın bu kızla hangi şekilde iyi bir uyum içinde yaşayacağını da öğretir. Bu alim evli olmasaydı, tüm koşulları elinde tutan bir estet olsaydı, o vakit belki de bu harika çocuğun ait olmak istediği şanslı kişi o olurdu. Ancak alim o zaman onunla evlenmezdi, duyguları bu amaç için fazla üstün olurdu. Kız için bir saray inşa ederdi ve hayatının tadını zenginleştirmek için hiçbir ince detaydan kaçınmazdı, kızı kendi şatosunda ziyaret ederdi, zira o böyle olmasını isterdi; erotik bir edayla, kıza giden yolu kendisi yaya olarak kat ederdi, zengin ve nadide hediyeleri taşıyan uşağı onu faytonla arkasından izlerdi. Doğu bilim çalışmalarında bu alim de o garip ünlüleşmeyle burun buruna gelirdi. Ona öylece, onu izah edemeden, seyrederdi. O arada sevgiliyi ziyaret etme ânı gelip çatardı. O bu külfeti bir kenara attı, zira bir sevgiliyi, kafasında onun sevimliliğinden ve ona olan aşkından gayri düşüncelerle ziyaret etmek nasıl yakışık alır ki? Olanca sevecenliğini takınırdı, her zamankinden daha cazibeli olurdu, kızın gönlünü her şeyin üzerinde hoş ederdi, çünkü sesinde bin bir ihtirasın uzak yankıları ses verirdi, çünkü neşeyi umutsuzluktan dışarı çıkarabilmek için mücadele etmesi gerekirdi. Ancak sonra şafak vakti kızın yanından ayrılınca, ona son buseyi kondurunca ve sonra faytonunda otururken yüzü bulutlanıverirdi. Eve gelirdi. Çalışma odasında panjurlar kapatılırdı, ışıklar açılırdı, soyunma zahmetine girmezdi; öylece oturup, izah edemediği o noktaya gözlerini dikip kalırdı. O da sevdiği, evet, belki de taptığı, ruhu zengin ve güçlü olduğunda bir tek ziyaretine gittiği bir genç kıza sahipti ama içeri girip onu sofraya çağıran bir karısı yoktu, noktaya üfleyip yok edebilen bir zevcesi yoktu.

Bütünüyle bakıldığında, kadınlar sonluluğu izah etmeye karşı doğuştan gelen bir yeteneğe ve özgün bir melekeye sahiptir. Erkek ilk yaratıldığında, doğanın hakimi ve efen-

disiydi; doğanın şan ve ihtişamı, sonluluğun tüm zenginliği onun bir işaretini beklerdi, ama o bunların hepsiyle ne yapacağına akıl erdiremedi. Onları seyretti, ama ona sanki her şey bu entelektüel bakışın altında adeta yok olmuş gibi geldi, eğer bir kıpırdarsa, tek adımda her şeyi geride bırakacakmış gibi geldi. Orada öylece durdu, heybetli bir cüsse, düşünceye dalmış ve yine de komik, zira insan servetini neye kullanacağını bilemeyen bu zengin adama bıyık altından gülmeden edemezdi; ama trajik de, zira onları kullanmak elinden gelmiyordu. Sonra kadın yaratıldı. O zorda değildi, o bu meseleyi nasıl ele alacağını hemencecik bildi, o, telaşsız, ön hazırlıksız, işe girişmeye bir çırpıda hazır oldu.

Bu insana bahşedilmiş olan ilk teselliydi. Erkeğin yanına yaklaştı, bir çocuk gibi sevinçli, bir çocuk gibi naçiz, bir çocuk gibi istekliydi. Ona sadece teselli vermek istiyordu, hasretini dindirmek, kendisinin akıl erdiremediği, zaten yerini doldurduğunu da düşünmediği hasreti, niyeti sadece erkek için araya giren zamanı kısaltmaktı. Ve bak işte, onun tesellisi hayatın en zengin neşe kaynağı, onun masum eğlencesi hayatın güzelliği, onun çocukça oyunu hayatın en derin anlamı oldu. Bir kadın sonluluğa akıl erdirir, onu baştan aşağı idrak eder, o bu yüzden harikuladedir ve her kadın, esas itibarıyla bakıldığında, öyledir, o bu yüzden enfestir, ki hiçbir erkek böyle değildir ve kadın bu yüzden bahtiyardır, hem de hiçbir erkeğin olamadığı ve olmaması gerektiği kadar, ve bu yüzden o varoluşla uyum içindedir, hiçbir erkeğin olamadığı ve olmaması gerektiği kadar. Bu yüzdendir ki onun hayatı erkeğinkinden daha bahtiyardır denebilir, zira sonluluk bir insanı elbette bahtiyar edebilir de, sonsuzluk bu itibarla hiçbir zaman bahtiyar edemez. Kadın, erkekten daha mükemmeldir; zira bir şeyi açıklayan, bir açıklama peşinde koşandan elbette daha mükemmeldir. Kadın sonluluğu izah eder, erkek sonsuzluğu kovalar. Bu böyle olmak zorundadır ve herkesin kendi acısı vardır; kadın acı içinde çocuk doğurur; erkek, fikirlerini acı içinde geliştirir ve kadının,

şüphenin kaygısını ya da umutsuzluğun azabını tanıması gerekmez, fikrin dışında durması gerekmez ama ona ikinci elden sahiptir. Lakin, kadın sonluluğu böyle izah ettiği için, erkeğin en derin yaşamıdır, lakin gizli saklı ve ketum olması gereken bir hayat, tözün hayatının daima olduğu gibidir.

İşte, ben bunun içindir ki kadının kurtuluşu hakkındaki o itici söylevden tümüyle nefret ederim. Tanrı esirgesin de böyle bir şey hiç olmasın. Düşüncenin nasıl bir acıyla ruhumu delip geçtiğini sana anlatamam, bu gibi şeyleri dile getirmeyi gözü kesenlerin her birine karşı nasıl kızgın bir öfke, nasıl bir nefret beslediğimi de. Tek tesellim, böyle hikmet buyuranların yılan gibi zeki değil de, çoğunlukla saçmalıklarının hiçbir zararı dokunmayacak derecede ahmak olmasıdır. Evet, eğer yılan kadını buna inandırabilmiş olsaydı, onu görünüşe göre çekici bu meyveyle[1] baştan çıkarabilmiş olsaydı ve bu iltihap yayılmış da, sevdiğim kadının, refikamın, sevinç kaynağımın, sığınağımın, yaşamımın tözünün, içine kadar geçmiş olsaydı, evet, o zaman cesaretim kırılırdı, o zaman ruhumdaki özgürlük tutkusu güçten düşmüş olurdu ve ben o zaman ne yapacağımı gayet iyi bilirim, kent meydanının ortasına çöker, hüngür hüngür ağlarım, eseri yok edilmiş ve orada neyi tasvir ettiğini kendisinin bile hatırlayamadığı o sanatçı gibi ağlarım. Ama böyle olmuyor, olması gerekmiyor ve olamaz, o zaman bırakalım buna kalkışacaksa kötü ruhlar kalkışsın, erkek olmanın ne olduğundan, onda yatan büyüklükten ya da naçizlikten hiç haberi olmayan, kadının kendi gayri mükemmelliği içindeki mükemmelliği hakkında hiçbir fikri olmayan ahmak insanlar buna kalkışsın! Acaba erkek vasfıyla erkekten daha mükemmel olacağına inanabilecek, böylece kaybının telafisinin imkânsız olacağını idrak edemeyecek kadar saf ve boş ve zavallı bir kadın gerçekten olabilir mi? Hiçbir acımasız baştan çıkarıcı, bir kadın

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 10: 16; Yaratılış 3: 6. "Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi." -çn.

için bundan daha tehlikeli bir öğreti tasarlayamaz, zira onu buna bir inandırdığında, kadın artık tamamen onun gücü altındadır, onun koşullarının insafındadır; kadın artık erkek için, onun geçici heveslerine yem olmak dışında, hiçbir şey olamaz, oysa bir kadın olarak, erkek için her şey olabilir. Ancak o zibidiler ne yaptığını bilmez, onlar zaten kendisi erkek olmak nedir bilmez ve bunu öğrenmek yerine, kadını yozlaştırmak isterler ve ne iseler öyle, yani yarım adam, kalma koşulunda birleşirler ve kadın da aynı sefilliğe terfi eder. Bir seferinde, kadının kurtuluşu üzerine ince espriden yoksun olmayan bir taşlama okuduğumu hatırlıyorum. Yazar özellikle kılık kıyafet üzerinde duruyordu ve öyle olsaydı erkek için de kadın için de aynı olması gerektiğini düşünüyordu. Şu yavanlığı bir tasavvur etsene. Bana o zaman sanki yazar görevini yeterince derinlikli idrak edemiyor, ortaya attığı karşıtlıklar fikre yeterince isabetli değinmiyor gibi gelmişti. Ben bir an için çirkin olanı düşünme riskine girmek istiyorum, çünkü o zaman güzelliğin kendini tüm gerçek doğruluğu içinde göstereceğini biliyorum. Bir kadının gür saçlarından, buklelerin o zenginliğinden daha güzel ne vardır? Ve yine de Kutsal Kitap, bu onun gayri mükemmelliğinin nişanesidir der ve bu hususta çeşitli nedenler ileri sürer.[1] Ve aynen de böyle değil midir! Kadını, başını yere eğerken

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Korintliler 11:5-15. 5) "Ama başı açık dua ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün. Erkek başını örtmemeli; o, Tanrının benzeri ve yüceliğidir. Kadın da erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı. Bu nedenle ve melekler uğruna kadının başı üzerinde yetkisi olmalıdır. Ne var ki, Rab'de ne kadın erkekten ne de erkek kadından bağımsızdır. Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi, erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrıdandır. Siz kendiniz karar verin: Kadının açık başla Tanrıya dua etmesi uygun mu? Doğanın kendisi bile size erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü, kadının uzun saçlı olmasının ise kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu? Çünkü saç kadına örtü olarak verilmiştir." –çn.

bir seyret, gür saç örgüleri tam yere değerken, ve göze sanki kadını toprağa sabitleyen çiçek halatlarıymış gibi göründüğünde, o, gözlerini gökyüzüne kaldırmış[1] ve yere ancak değen erkekten daha gayri mükemmel bir mahluk gibi durmaz mı? Ve yine de bu saçlar onun güzelliğidir, evet, hatta dahası, onun gücüdür; zira, şairin dediği gibi, onlarla erkeği tutsak eder ve yere bağlar. Kadının kurtuluşu üzerine vaaz çeken böyle bir ahmağa şöyle demek isterdim: Bak, o şurada olanca gayri mükemmelliği içinde duruyor, erkekten daha naçiz bir mahluk, cesaretin varsa, git o buklelerini kes, o ağır zincirleri kopar ve bırak da insanlara dehşet saçan bir çılgın, bir suçlu gibi ortalıkta koştursun.

Bırak da erkek, doğanın hakimi ve efendisi olma talebinden vazgeçsin, bırak da o yeri kadına teslim etsin, oranın sahibi kadındır, kadını o anlar ve onu kadın anlar, o kadının emrine amadedir. Kadın bu yüzden erkek için her şeydir, çünkü ona sonluluğu sunar, kadın olmasa, erkek dengesiz bir tindir, sükûnet bulamayan, tek yuvası olmayan bir bahtsızdır. Kadının anlamını bu gözle görmek bana çoğunlukla zevk vermiştir, zira bütünüyle bakıldığında kadın bana göre cemaatin tarifidir ve tin, eğer içinde yaşayacağı bir cemaat yoksa, büyük bir çıkmazın içindedir ve cemaatin içinde yaşadığı vakit de, o cemaatin tini olur. Bu yüzden, daha önce de bir kere işaret ettiğim gibi, Kutsal Kitap'ta genç kızın babayı ve anneyi bırakması ve kocasına dört elle sarılması gerektiği yazılı değildir, halbuki insan bunu bekler, zira ne de olsa bir genç kız nispeten daha acizdir, erkekte himaye arar; ama hayır, orada yazılı olan şey, erkeğin babayı ve anneyi bırakması ve zevcesine dört elle sarılmasıdır; zira o, erkeğe sonluluğu sunduğu kadarıyla, ondan daha güçlüdür. Bu yüzden, cemaati bir kadın kadar güzel simgeleyebilecek başka hiçbir şey yoktur. Gerçekten inanıyorum ki insan meseleye bir kere bu şekilde bakarsa, kilise ayinini güzelleştir-

[1] Yunanca *anthropos* (insan) sözcüğünün etimolojik kökenine bir atıf: *yukarıya bakan kimse* –çn.

mek için birçok olasılığın önü açılır. Buna rağmen, kiliselerimizde cemaatin, kendi kendini temsil etmediği takdirde, bir papaz yardımcısı ya da bir zangoç tarafından temsil edilmesi ne de yavandır; halbuki daima bir kadın tarafından temsil edilebilmesi gerekirdi. Ben kilise ayinlerimizde cemaatten daima gerçekten cömert bir etkinlik beklemişimdir ve yine de hayatımın bir yılı boyunca her pazar günü, kafamda idealleştirdiğim fikirlere oldukça yaklaştığımı hissetmiştim. Bu şehirdeki kiliselerden birinde. Bizzat kilise bana çok sevimli ve çekici gelmişti, her pazar dinlediğim vaiz çok muhterem bir şahsiyetti, kendine mahsus bir tip, dokunaklı bir yaşam deneyiminden eskiyi ve yeniyi çekip almayı bilen biriydi; vaiz kürsüsünde kendi evinde gibi rahattı. Bir rahip olarak, ruhumun tüm fikirsel gereksinimini tatmin ediyordu, boy pos olarak da tatmin ediciydi, hatip olarak da. Her Pazar günü, onu dinlemeye gideceğimi düşündüğümde içim sevinçle dolardı; ancak sevincimin artmasına katkıda bulunan ve bu kilisedeki ayinler hakkındaki izlenimimi bütünleyen şey, bir başka şahsiyetti, yaşlı bir kadın, her pazar o da arzı endam ederdi. O da benim gibi, ayin başlamadan az önce gelme adetindeydi. Kadının kişiliği benim için cemaatin bir simgesiydi ve onu görür görmez kilisenin kapısındaki papaz yardımcısının yarattığı rahatsızlık veren izlenimi sanki unuturdum. Yaşını başını almış bir kadındı, altmışına merdiven dayamış gibi olsa da hâlâ güzeldi, davranışları asildi, yüz ifadesi belli bir alçakgönüllü vakarla, siması o derin, temiz, dişil iffet ifadesiyle doluydu. Çok şey görmüş geçirmiş görünüyordu, sadece fırtınalı hadiseler değil, ama hayatın yüküne katlanmış ama yine de onu alıkoymuş ve yaşam sevinci kazanmış bir anne gibi. Kilise kapısında kadını karşıladıktan sonra, ona, bir yer gösterici gibi, oturduğu yere kadar eşlik eden kilise görevlisiyle beraber ara koridorunun aşağısından doğru yaklaştığını görünce, benim her zaman oturduğum kilise bankının da yanından geçeceğini bilirdim. Tam yanımdan geçerken daima ayağa kalkar

ve öne doğru eğilerek ona selam verirdim ya da Eski Ahitte dendiği üzere: Hürmetle önünde eğilirdim.[1] Benim için bu reveransın altında katbekat fazlası yatıyordu; sanki ondan beni de hayır dualarına dahil etmesini ister gibiydim. Oturacağı banka varmadan evvel, kilise görevlisine kibarca selam verir, bir an öylece ayakta durur, başını öne eğer, kısa bir dua için mendiliyle bir an için gözlerine götürürdü – bu muhterem kadının vakarının o an uyandırdığı kadar güçlü ve lütufkâr bir etki uyandırabilmek için kudretli bir hatip olmak gerekir.

Belki senin de bu kadının dualarında yer aldığın ara sıra aklımdan geçmez değildi; zira başkaları için dua etmek esasen kadına özgüdür. Onu, hayatta hangi mevkide, hangi yaşta olursa olsun, dua ederken kafanda canlandırırsan canlandır, genelde başkaları için dua ederken bulursun, ana babası için, sevgilisi için, kocası için, çocukları için, daima başkaları için. Kendisi için dua etmek esasen erkeğe özgüdür. Onun belli bir vazifesi, belli bir yeri vardır. Dolayısıyla onun tevekkülü bir başkadır, o duada bile çekişkendir. O dileğinin kabulüne tevekkül eder ve onun dua ettiği şey, bunu gerçekleştirebilme gücüdür. O bir şey temenni ederken bile, bu düşünce de daima aklındadır. Kadının duası çok daha elle tutulur, tevekkülü daha bir başkadır. O dileğinin yerine gelmesi için dua eder, o kendine tevekkül eder, o bir şeyde bir fark yaratabilsin diye dua eder ama tam da bu nedenle onun yapısı başkaları için dua etmeye erkekten daha uygundur; zira erkek bir başkası için dua etmek istese, esasen, o kişiye dileğinin gerçekleşmemiş olmasından duyduğu acıya dayanacak ve onu hoşnutça alt edecek gücün nasip olması için dua ederdi, lakin böyle bir hayır duası, gıyabi dua olarak bakıldığında gayri mükemmeldir de, şahsi dua olarak doğru ve münasiptir. Kadın ve erkek bu itibarla adeta iki ayrı saf oluşturmuş gibidir. İlkin, gıyabi duasıyla birlikte kadın gelir, göz yaşlarıyla Tanrı'yı adeta harekete geçirir,

[1] *Bkz.* Yaratılış 23:7, 24:26; Mısır'dan Çıkış 18:7 –çn.

ondan sonra şahsi duasıyla birlikte erkek gelir ve ilk safın, tam korku içinde kaçmak isterken önünü keser, onun başka türlü bir taktiği vardır, ki daima zafer getirir. Bunun da altında, yine, erkeğin sonsuzluğu kovalaması yatar. Kadın savaşı kaybederse, o zaman erkekten dua etmeyi öğrenmek zorundadır, velakin gıyabi dua onun öyle temel bir öğesidir ki bu somut durumda bile onun, erkek için gıyabi duası erkeğin şahsi duasından bir başkadır. Dolayısıyla kadın bir anlamda erkekten daha inançlıdır; zira kadın Tanrı için her şeyin mümkün olduğuna inanır,[1] erkek ise Tanrı için mümkün olmayan bir şey bulunduğuna inanır. Kadın kendi mütevazi dileğiyle gitgide galeyana gelir, erkek gitgide teslim bayrağını çekmeye meyleder, ta ki püskürtülemeyeceği sarsılmaz bir nokta bulana kadar. Bu da bir kere kuşku duymuş olmanın aslen erkeğe özgü olmasından ileri gelir, ve ondaki tüm güven hissi bundan bir iz taşır.

Ne var ki, o kilisedeki ayinlerin güzelliğinden aldığım keyif kısa ömürlü oldu. Kilisenin papazı bir yıl sonra başka yere atandı, o muhterem müdire hanım, ki ona neredeyse benim dindar anam bile diyebilirdim, onu bir daha görmedim. Ancak onu sık sık düşündüm. Dha sonraları evlendiğimde de sık sık aklıma takıldığı olmuştur. Şayet kilise böyle şeylere dikkat etmiş olsaydı, kilise ayinlerimiz muhakkak güzellik ve vakar kazanırdı. Bir vaftiz töreninde olduğunu düşün, papazın yanında böylesine muhterem bir kadın duruyor olsun ve şimdi olduğu gibi, zangoç meleyeceği yerde o amin desin. Bir nikâh töreninde olduğunu düşün, bu harika bir şey olmaz mıydı, zira hayır duasının güzelliği hakkında başka kim böyle bir kadın kadar ulvi bir izlenim yaratabilir!

Yine de ben burada oturmuş vaaz veriyor ve asıl ne hakkında konuşacağımı unutuyorum, hitap edeceğim kişinin sen olduğunu unutuyorum. Bu da, yeni arkadaşım yüzünden, seni tamamen unutmuş olmamdan ileri geliyor. Şöyle

---

1 *Bkz.* Kutsal Kitap, Luka 1:37. "Tanrı'nın yapamayacağı hiçbir şey yoktur." –çn.

ki, onunla böyle şeyler üzerinde konuşmaktan hoşlanıyorum; bir kere o alaycı değil ve sonra da evli bir erkek ve yalnızca evliliğin güzelliğinden anlayacak gözü olan kimse, benim sözlerimdeki gerçek doğruyu da görebilir.

O halde ben kahramanımıza geri dönüyorum. Kanımca o bu ünvanı hak ediyor, ancak ben yine de bundan böyle artık onun için bunu kullanmayacağım, bana daha sevimli gelen başka bir sıfatı tercih edeceğim; çünkü ben ona samimiyetle arkadaşım diyorsam, kendime de seve seve onun arkadaşı derim. Senin anlayacağın, hayat onu "arkadaş denilen o bereket-maddesi"yle donatmış. Belki de sen, arkadaşlık hiçbir etik anlama sahip olmadığı, ama bütünüyle estetik kategoriler kapsamına girdiği için benim, arkadaşlığı ve onun etik geçerliğini sessiz sedasız es geçmek istemiş olduğumu ya da daha doğrusu, benim arkadaşlık üzerine konuşacak raddeye gelebilmemin imkânsız olduğunu sanmıştın. Sen belki de benim, bu konuda konuşmak istediğim takdirde, bunu ilk defa şimdi burada yapmama hayret ediyorsun; zira arkadaşlık bu açıdan gençliğin ilk düşüdür; ruh özellikle de erken gençlik döneminde onu arayacak kadar hassas ve heveslidir. Arkadaşımın kutsal dünya evine girmesine fırsat vermeden evvel, arkadaşlık hakkında konuşmuş olsaydım, bu daha münasip olurdu. O zaman arkadaşımın, evlenmeden önce, herhangi birine karşı, ilişkilerini arkadaşlık olarak tanımlamayı gözü kesemeyecek derecede gerçekten bir çekim duymamış olmasında arkadaşım itibarıyla bir gariplik olduğunu söyleyerek cevaplardım ve sonra, bunun benim için gayet sevindirici olduğunu, çünkü arkadaşlığı en son olarak ele almak istediğimi, çünkü ondaki etik olanı evliliktekiyle aynı anlamda geçerliliği olduğunu varsaymadığımı ve ondaki gayri mükemmelliğin burada olduğunu gördüğümü ekleyebilirdim. Ama bunun arkadaşım itibarıyla anormal bir tesadüf olduğu düşünülebildiği kadarıyla, cevap yetersiz görünebilirdi; o yüzden de ben bu husus üzerinde biraz daha özenle durmaya razıyım.

Sen doğrusu gözlemci birisindir, dolayısıyla teşhis edilebilir bireysel farklılıklarından birinin, kişinin arkadaşlık döneminin erken gençlik günlerine mi yoksa daha geç bir yaşa mı denk düştüğüne göre belirlendiği görüşünde bana hak vereceksindir. Daha yüzeysel mizaçlar kendinde huzur bulmakta zorluk çekmez, onların kendiliği daha en başından geçer akçedir ve sonra arkadaşlık denilen o dönüşüm devreye girer. Daha derin mizaçların kendini keşfetmesi öyle kolay olmaz ve "kendilik"lerini bulmadıkları sürece, kimsenin onlara, kendilerinin karşılık veremeyeceği bir arkadaşlık sunmasını arzu edemezler. Böyle mizaçlar kısmen kendi içine gömülmüştür, kısmen de gözlemcidir, ancak gözlemciden arkadaş olmaz. Arkadaşımda da böyle bir durum mevzubahis olduğu takdirde, bu şekilde izah bir izah yapılabilirdi.

Bu anormal bir şey olmadığı gibi, onun gayri mükemmelliğinin bir belirteni de olmazdı. Zira o yine de nihayetinde evlenmişti. O zaman şimdi, arkadaşlığın kendini ancak daha sonra belli etmesinin anormal bir şey olup olmadığı sorusu ortaya çıkıyor; zira yukarıdaki durumda sadece, arkadaşlığın daha ileriki bir yaşta zuhur etmesinin münasip olduğunda görüş birliğine varmıştık, ancak bunun evlilikle olan ilişkisi hakkında konuşmamıştık. Gel burada yeniden senin ve benim görüşümden yararlanalım. O halde karşı cinse olan ilişkisini de göz önüne almak zorundayız. Erotik aşkın bilahare ağırlığını koymasıyla birlikte, arkadaşlığın tamamen sönüp gitmesi, çok genç yaşta arkadaşlık ilişkisi arayanların başına ender gelen bir şey değildir. Onlar arkadaşlığın gayri mükemmel bir form olduğunu keşfeder, önceki ilişkileri koparır, tüm ruhunu yalnızca evlilik üzerinde odaklandırır. Diğerleri için durum tam tersi gelişir. Erotik aşkın lezzetini çok genç yaşta tadanlar, onun hazzını gençlik döneminin tatlı sarhoşluğuyla sürenler, karşı cins hakkında belki hatalı bir kanı edinmiş olabilirler. Karşı cinse karşı hata etmiş olabilirler. Acelecilikleriyle değerli tecrübeler kazanmış olabilirler. Kendileri nezdinde, sabırdan yoksun çıkan duygulara

itimat etmiş olabilirler ya da başkalarındaki rüya gibi kaybolan duygulara itimat etmiş olabilirler. O zaman da erotik aşktan el çekmişlerdir, onlara haddinden fazla ve haddinden az gelmiştir, zira erotik aşktaki diyalektiğe onu çözmeksizin temas etmişlerdir. Ve şimdi arkadaşlığı seçmişlerdir. Bu formasyonların her ikisine de anormal nazarıyla bakılmalıdır. Benim arkadaşım bu örneklerin hiçbiri değildir. O, erotik aşkı öğrenmeden evvel, gençliğe özgü toy bir heyecanla arkadaşlık teşebbüsünde bulunmamıştır, lakin erotik aşkın ham meyvesini çok erken tatmakla kendine bir zarar da vermemiştir. O, aşkında en derin ve en yoğun doyumu bulmuştur ama kendisi mutlak huzur ve sükûnu bu suretle bulmuş olmasından dolayı, onun için şimdi farklı şekilde hem derin hem de güzel bir anlam taşıyabilecek daha başka ilişki fırsatları kendini hissettirmiştir; zira kimde varsa ona verilecektir ve o bolluk içinde sahip olacaktır.[1] O bu bağlamda, çiçeğin meyveden sonra geldiği ve bir o kadar da onunla zamandaş olduğu ağaçların bulunduğunu kendine hatırlatmaya alışıktır. O kendi hayatını böyle bir ağaçla kıyaslar.

Ancak bir arkadaşa veya arkadaşlara sahip olmanın güzelliğini tam da evlilikte ve evlilikten önce görmeyi öğrendiği için, arkadaşlığın ne şekilde itibara alınması gerektiği ve etik olarak ele alınmadığında anlamını yitirdiği hususunda bir an bile zihni karışmamıştır. Yaşamındaki birçok tecrübe, estetlere olan inancını kısmen yok etmişse de evlilik bunun, ruhundaki her bir izini kökünden söküp atmıştır. O vakit de estetik hokkabazlıklara kendini kaptırmaya hiç eğilim duymamıştır ama etikçinin bakış açısını derhal kabullenmiştir.

Eğer benim arkadaşımda böyle bir eğilim olmasaydı, onu bir ceza olarak sana havale etmenin bir faydasını görebilirdim; zira senin bu konuda verdiğin söylev o derece karmakarışıktır ki seni dinlemekten herhalde iyice serseme dönerdi. Senin aşkla aran her şeyle olduğu gibidir. Ruhun etik odaktan o derece yoksundur ki insan senden aynı me-

[1] *Bkz.* Kutsal Kitap, Matta 13:12; Markos 4:24-25; Luka 8:18, 19:26 –çn.

seleye dair karşı yönlü bir izahat alamaz ve senin izahların duygunluğun ve kalpsizliğin birbirinin tıpatıp aynısı olduğu kuramının son derece doğru olduğunu kanıtlar. Senin arkadaşlık görüşün en iyi şekilde, cadı bohçasıyla kıyaslanabilir ve onu kabullenen kişinin çıldırmış olması gerekir, aynı şekilde, onu vaaz eden kişinin de bir dereceye kadar öyle olduğu farz edilmesi gerekir. İnsan seni, için karıncalandığında, genç insanları sevmenin kutsallığını, kafa dengi ruhların birleşmesinin güzelliğini vaaz ederken duysa, aşırı duygusallığın senin o gençlik hayatına mal olacak diye neredeyse korkuya kapılmadan edemez. Genellikle o şekilde konuşursun ki senin, hayatın boşluğunu ve kofluğunu layıkıyla öğrenmiş bir eski kurt olduğuna insanın neredeyse inanası gelir. Sonra diyorsun ki, "Arkadaş bir bilmecedir, tıpkı sis gibi, sadece belli bir mesafeden görülebilir, zira insan ancak mutsuz olduğunda, bir arkadaşa *sahip olmuş olduğunun* ilk kez farkına varır." Arkadaşlık hakkında böyle bir yargının temelinde senin koyduğundan daha başka bir talep yattığını görmek kolaydır. Daha önce entelektüel arkadaşlıktan, tinsel erotikteki güzellikten, fikirler için ortak bir esriklikten dem vuruyordun; şimdi ilişkilerdeki pratik arkadaşlıktan, dünyevi hayatın müşkülleri üzerinde karşılıklı yardımdan dem vuruyorsun. Her iki talepte de doğruluk payı var ama insan onlar için bir birlik noktası bulamayınca o vakit yine en iyisi senin, arkadaşlığın bir saçmalık olduğu şeklindeki temel yargını kabul etmek olur, ki bu senin kısmen teorilerinin her birinden, kısmen de her ikisinden birden, aralarındaki ihtilaftan çıkarttığın bir yargıdır.

Arkadaşlığın mutlak koşulu hayat görüşünde anlaşmaktır. İnsan buna sahipse, arkadaşlığını belirsiz duygular ya da izah edilemez duygudaşlıklara dayandırmaya özenmez. Bunun sonucu olarak da insan bu gülünç değişimleri yaşamaz, bir gün arkadaş sahibi olup, öbür gün arkadaşsız kalmaz. İzahı zor duygudaşlığın taşıdığı anlamı hafife almaz; zira bir insan tabii ki ortak hayat bakışına sahip olduğu herkesle

kelimenin tam anlamıyla arkadaş değildir; lakin duygudaşlığın sadece muammalığına da takılıp kalmaz. Gerçek arkadaşlık daima bilinç gerektirir ve esriklik olmaktan o suretle kurtarılmış olur.

Üzerinde hemfikir olunan hayat görüşü pozitif bir görüş olmalıdır. Arkadaşım ve ben, biz işte böyle ortak bir pozitif görüşe sahibiz. Dolayısıyla biz birbirimize baktığımızda, o malum kâhinlerin yaptığı gibi, kendimizi tutamayıp gülmüyoruz, bilakis, biz ciddileşiyoruz.[1] Kahinlerin gülmesi gayet yerindeydi, zira onların ortak hayat görüşü negatifti. Sen bunu çok iyi anlarsın, zira senin esrik dileklerinden biri "her şeye birlikte gülebileceğin kafa dengi bir ruh bulmaktır ve hayatta en dehşet verici, neredeyse en kaygılandırıcı olan da, hemen hemen hiç kimsenin bunu fark etmemesidir ve bu kişilerin arasında pek ender istisnalar vardır ki kendini neşeli tutmayı ve her şeye gülüp geçmeyi bilir." Sen tutkunu tatmin etmediğin takdirde, durumu sineye çekmekten anlarsın; "zira gülen kişinin bir tek olması, ideanın mucibincedir; böyle birisi gerçek pesimisttir, bu türden çok kişi olsaydı, o vakit bu tabiatıyla dünyanın büsbütün sefil olmadığının bir kanıtı olurdu." Zihnin şimdi tam faaliyet halindedir ve hiçbir sınır tanımaz. O vakit şuna inanırsın; "sadece gülmek bile aslında hayatı alaya almanın gayri mükemmel bir ifadesinden ibarettir. Kusursuz olacaksa, sahiden ciddi olmak gerekir. Eğer en derin hakikat üzerine vaaz eden bir esrik değil de, bir şüpheci olmuş olsaydı o zaman bu, yeryüzündeki en mükemmel alay olurdu. Ve bu düşünülmez bir şey de olmazdı, zira hiç kimse pozitif hakikat üzerine bir şüpheci kadar mükemmelen vaaz edemez. Eğer bu bir riyakâr olsaydı, o zaman alay kendinin olurdu, eğer vaaz ettiği şeye bir ihtimal inanmak isteyen bir şüphekâr olsaydı, o zaman alay tümden objektif olurdu, yaşam onun kanalıyla kendini alaya alırdı; o her şeyi aydınlığa kavuşturabilecek, tüm insan soyunun içinde huzur ve sükûnet bulabileceği bir öğreti vaaz

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 207 –çn.

ederdi, lakin bu öğreti kendi kurucusunu aydınlığa kavuşturamazdı. Bir insan kendinin ne deli olduğunu gizleyebilecek kadar zeki olsa, tüm dünyayı deli edebilirdi." İşte, insanın hayata bakış açısı böyle olunca, ortak hayat görüşüne sahip bir arkadaş edinmesi güç olur. Yoksa sen ara sıra söz ettiğin o gizemli Συμπαρανεκρωμενοι[1] loncasında böyle birini bulmuş olabilir misin? Ya da belki siz, birbirinizi kendi aranızda, deliliğinizi gizlemeyi bilecek kadar akıllı addeden bir arkadaş cemiyeti misiniz?

Yunanistan'da bilge bir zat vardı. Bu zat yedi bilge adamdan –lakin bunların sayısının on dört olmuş olduğu varsayıldığında– biri sayılmanın olağandışı şerefine naildir, Eğer çok yanlış hatırlamıyorsam, adı *Myson* idi. Bir antikçağ yazarları onun mizantrop olduğundan bahseder. Az ve öz konuşur: "Myson'un mizantrop olduğu ve yalnızken güldüğü söylenir. Biri ona ne için böyle yaptığını sorduğunda şöyle yanıtlamıştır: Tam da yalnız olduğum için." Anlayacağın, bir selefin var; yedi bilgenin sayısına katılacaksın diye boşuna heveslenirsin, bu her ne kadar yirmi bire ayarlanmış olsa da; zira Myson senin yolunu kapar. Yine de bunun öyle pek bir önemi yoktur, gelgelelim sen kendin göreceksindir ki bir başına gülenin bir arkadaş edinmesi imkânsızdır. Bunun iki nedeni vardır, bir kere bir başınayken gülen kimse, arkadaşı yanında olduğu sürece gülecek raddeye gelemez ve sonra arkadaşı, bir başınayken gülenin ona gülebilmek için sadece onun yanından gitmesini beklediğinden korkmak zorundadır. İşte, bu yüzden, senin arkadaşın şeytan olmalıdır. Bu sözleri harfiyen almanı neredeyse senden istirham edesim gelebilirdi; zira şeytanın da bir başınayken güldüğü söylenir. Bana böylesi bir tecritin altında çok kasvetli bir şey yatıyormuş gibi gelir ve böyle yaşamış olan bir insanın kıyamet gününde başka bir hayata gözlerini açıp da, orada tekrardan bir başına kalmasının korkunçluğunu düşünmeden edemem.

---

[1] *Bkz. Ya/Ya da*, s. 203 –çn.

Velhasıl, arkadaşlık pozitif bir hayat görüşü gerektirir. Ancak içinde etik bir *moment* barındırmadığı takdirde, hayata pozitif bir bakış açısı düşünülemez. Bünyesinde etik olana hiç yer bulunmayan bir sisteme sahip insanlarla günümüzde doğrusu sıkça karşılaşırız. İsterlerse on kat daha fazla dizgeleri olsun, yine de bir hayat görüşleri olmazdı. Günümüzde böyle bir fenomen mükemmelen izah edilebilir, zira bir çok bakımdan tersine dönüktür, sonra onda öyle bir şey vardır ki insan daha ufak gizemlere bile ortak edilmeden evvel, ilk olarak büyüklerine ortak edilir.[1] O vakit, hayat görüşündeki etik *moment* arkadaşlık için esas başlangıç noktasıdır ve arkadaşlık, ona ilk bu nazarla bakıldığında anlam ve güzellik kazanır. İnsan kendini gizemli olanda olduğu kadar duygudaş olanda da alıkoyarsa, o vakit arkadaşlık, aralarındaki birlik ve beraberlik birinin ölümü öbürününki de demek olacak kadar yeğin olan muhabbet kuşları arasında hüküm süren ilişkideki en mükemmel ifadesini kazanır. Hayat görüşünde hemfikir olma arkadaşlıkta kurucu unsurdur. Bu mevcutsa, arkadaş ölse dahi, arkadaşlık ayakta kalır, zira yüce bir nitelik kazandırılmış olan arkadaş diğerinin içinde yaşamayı sürdürür; bu bittiği takdirde, arkadaş yaşamayı sürdürse dahi, arkadaşlık son bulur.

Arkadaşlığa bu açıdan bakıldığında, ona etik olarak ve dolayısıyla güzelliğine göre bakılmış olur. O vakit bir çırpıda hem güzellik hem anlam kazanır. Kendi adıma sana muhalif bir otoriteden örnek vermem mi gerek? Pekala! *Aristoteles* arkadaşlığı nasıl algılıyordu? O bunu kendi etik hayat görüşünün tümü için başlangıç noktası yapmamış mıydı? Zira o der ki arkadaşlıkla birlikte adaletin ne olduğuna dair kavramlar o kadar genleştirilir ki hepsi aynı kapıya çıkar. Şu halde o arkadaşlık fikrini adalet kavramına dayandırır.[2]

---

[1] *Bkz.* Platon, *Gorgias* 497 c; *Opera*, I, s. 390-91; *Heise*, III, s. 128; *Dialogues*, s. 279 -çn.

[2] *Bkz. Aristoteles, Nicomachezn Ethics*, 1159b, 1161a; *Aristoteles graece*, I-II (Berlin: 1831), II, s. 1159, 1161; *The Works of Aristotle*, I-XII (Oxford: Oxford University Press, 1908-52), IX -çn.

Böylece onun kategorisi adaleti göreve, soyut-kategorik olana dayandıran modern versiyonundan[1] bir anlamda daha mükemmeldir; o bunu toplumsala[2] dayandırır. Devlet fikrinin ona göre en yüksek olduğu[3] buradan rahatça anlaşılır, ne var ki bu onun kategorisindeki gayri mükemmelliktir.

Velakin benim etik olanın Aristotelesçi ve Kantçı algıları arasındaki ilişkiye dair türden araştırmalara girişmeyi gözüm yemez. Aristoteles'e bu açıdan atıfta bulundum, gerçekliğin etiksel şekilde elde edilmesinde arkadaşlığın rol oynadığını onun da kavramış olduğunu sana hatırlamak için.

Arkadaşlığa etik olarak bakan, onu bir görev olarak görür. Dolayısıyla bir arkadaş edinmek her insanın görevidir diyebilirdim. Ancak ben bir arada hem arkadaşlıktaki hem de yukarıda açıklanmış her şeydeki etik ve estetik olan arasındaki farklılığa sertçe parmak basan bir başka ifade kullanmayı yeğliyorum: Açık olmak her insanın görevidir. Kutsal Kitap'ta her insanın ölmek ve sonrasında yargı önüne çıkmak zorunda olduğu, orada her şeyin açığa vurulacağı öğretilir.[4] Etik, hayatın ve gerçekliğin anlamının insanın açık olmasında yattığını söyler. Bunu yapmadığı takdirde, açığa vurulan bir ceza olarak kendini gösterecektir. Lakin estet gerçekliğe anlam vermek istemez, o sürekli saklanır, çünkü kendini dünyaya ne kadar sık ve ne kadar fazla adasa dahi, bunu hiçbir zaman tam anlamıyla yapmaz, alıkoyduğu bir şey daima vardır; zaten tam anlamıyla yapsaydı, o vakit etik biçimde yapardı. Yine de, saklambaç oynama isteği daima hıncını çıkarır ve tabiatıyla da bunu, insanı kendine karşı bir muammaya çevirerek yapar. Bütün mistiklerin,

---

1 Örneğin *bkz.* Immanuel Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (Riga: 1786), s. 43; *The Moral Law or Kant's Groundwork of the Metaphysic of Morals,* çev. H. J. Paton (Londra, Hutchinson, 1951), s. 83-84, 122- 23 –çn.

2 Yani *toplumsal kategorik* olana –çn.

3 *Bkz.* Aristotle, *Nicomachen Ethics,* 1094b; Bekker, II, s. 1094; *Works,* IX –çn.

4 *Bkz.* Kutsal Kitap, İbraniler 9: 27; Romalılar 2: 16, 2. Korintliler 5: 10. ed.n.

gerçekliğin insana koyduğu açık olması talebini kabul etmemeleri durumunda, başka hiç kimsenin haberi bile olmayan badirelerle ve vicdani sınavlarla burun buruna gelmesi bundandır. Sanki bambaşka bir dünya keşfetmişler, tabiatları sanki kendi içlerinde ikiye katlanmış gibidir. Gerçekliklerle birlikte savaş vermek istemeyen kimse kendisine, karşı mücadele vereceği hayaletleri satın alır.

Böylece bu defa sona gelmiş oluyorum. Niyetim asla bir görev dersi vermek değildi. Karışık etki alanlarındaki etik hayatı ona tam da güzellik katan güzellikten yoksun bırakmaktan ne kadar uzak olduğunu göstermek istemiştim. O hayata huzur, güvenlik ve esenlik verir, zira bize mütemadiyen şöyle seslenir: *quod petis, hic est.*[1] O, ruhu tüketmek isteyen her bir esriklikten kurtuluş sağlar ve ona esenlik ve zindelik verir. Tesadüfi olanı gözde büyütmemeyi ya da bahtiyarlığı ilahlaştırmamayı öğretir. Bahtiyarlıkla hoşnut olmayı öğretir ve bir estet bunu bile yapacak yeterlilikte değildir; zira bahtiyarlık haddi zatında sadece sonsuz bir görecelikten ibarettir; bahtsızlık içinde hoşnut olmayı öğretir.

Bir zırva olarak yazmış olduğum şeyi dikkate al, onu Balle'nin öğreti kitabına notlar olarak dikkate al, bunun meseleye yapacağı bir şey yoktur ama yine de bir yetkisi vardır, ki buna saygı göstereceğini umuyorum. Yoksa bir ihtimal sana ben uygunsuz yoldan kendime bundan bir tane edinmek istemişim, öyle ki kamusal konumumu bu kişisel hesaba bulaştırmışım, bir taraf değil de bir yargıç rolüne soyunmuşum gibi gelmiş olabilir mi? Ben her bir talepten seve seve feragat etmeye hazırım, ben senin karşında bir taraftan öte bir şey değilim; zira bir yandan estetik olanın sana onun hesabına ortaya çıkabilmen için temsil yetkisi vermiş olabileceğini

---

[1] (Lat.) Ne arıyorsan burada. *Bkz.* Horace, *Epistles,* I, 11, 29; *Opera,* s. 580; Loeb, s. 324-25. Asıl metin şöyledir ve Auchinleck House'ın (1755) giriş kapısı yanında taşa kazınmıştır: "Quod petis, hic est, Est Ulubris, animus si te non deficit aequus." (Aradığın şey burada, bu ıssız yerde, zihnin berrak olduğu sürece.) –çn.

canı gönülden kabullenirken, kendime etik hesabına tam bir temsil yetkisiyle ortaya çıkacak kadar itibar atfetmeye kalkışabilmekten çok uzağım. Ben topu topu bir tanığım ve bu mektubun belli bir temsil yetkisine sahip olduğunu sadece bu anlamda düşünmüştüm; zira neler deneyimlediğinden dem vuran kişinin kelamı her zaman temsil yetkisi içerir. Ben sadece bir tanığım, işte, bu da, sana sunduğum *in optima forma*[1] tanık beyanım.

İşimi mahkemedeki bir hakim gibi icra ediyorum, misyonumdan hoşnutum, kabiliyetlerime ve tüm kişiliğime denk düştüğüne inanıyorum, yetilerimi zorladığını biliyorum. Kendimi bu amaçla gitgide daha bir yetiştirmeye gayret ediyorum ve bunu yaparken gitgide geliştirdiğimi de hissediyorum. Karımı seviyorum, yuvamda mutluyum; karımın ninnisini dinliyorum ve bana tüm diğer şarkılardan daha güzel geliyor ama bu nedenle onun bir şarkıcı olduğuna inanmıyorum; ufaklığın cıyaklamasını dinliyorum ve kulağıma ahenksiz gelmiyor, ağabeyinin büyüyüp ilerlediğini görüyorum, geleceğine memnuniyet ve güvenle bakıyorum, sabırsızca değil; zira beklemek için yeterince zamanım var ve bu bekleyiş başlı başına bir zevk. İşim benim için anlam taşıyor ve her ne kadar kanıtlayamasam ve isabetlice ölçüp biçemesem bile bir dereceye kadar başkaları için de bir anlam taşıdığına inanıyorum. Başkalarının kişisel hayatı benim için bir anlam taşıyor diye içimde bir sevinç hissediyorum ve benimkinin de, benim hayata bakış şeklimi tümüyle paylaşanlar için öyle olabilmesini temenni ediyorum ve bekliyorum. Anavatanımı seviyorum ve başka bir ülkede hakkıyla gönenebileceğimi düşünemiyorum. Anadilimi seviyorum, düşüncemi özgür kılıyor, bu dünyada diyebileceğim ne varsa, orada mükemmelen dillendirebileceğimi biliyorum. Hayatım bu suretle benim için anlam kazanıyor, o kadar ki kendimi onun sayesinde sevinçli ve hoşnut hissediyorum. Hem de bu arada, daha üst seviyede bir hayat sürüyorum,

[1] (Lat.) Mükemmelen doğru biçimde –çn.

ve bu daha üst seviyeli hayatı, dünyevi ve ailevi yaşamın havasında zaman zaman içime çektiğim vaki olduğunda, kendimi kutsanmış sayıyorum, o vakit sanat ve lütuf benim için birbirine kaynaşıyor. Ben böylece seviyorum hayatı, çünkü hayat güzel ve ben daha da güzelini umuyorum.

İşte bu benim tanık beyanım. İbraz etmemin münasip olup olmadığından şüphe edecek olsam, bu seni umursadığımdan dolayıydı; zira sen hayatın, yalınlığı içinde bu denli güzel olabileceğini işitince acı duyacaksın diye adeta korkuyorum. Yine de, sen benim şu şahadetimi bir al, bırak sana biraz acı versin, lakin bırak da sende sevinç de yaratsın; onda, hayatının maalesef mahrum olduğu bir haslet var: sadakat, onu bunun üzerine güvenle inşa edebilirsin.

Son zamanlarda karımla sık sık senden bahsettik. Senden sahiden pek hoşlanıyor; ancak bunu söylememe herhalde gerek yoktur, zira sende istediğin zaman çekici göstereceğin birçok meleke var da, başarıp başarmadığını gözlemleyecek iyi gözün çok daha fazlası var. Onun sana olan hislerine benim hiçbir itirazım yok, ben kolay kolay kıskançlık hissetmem ve sonra bu kendi açımdan daima bir ihtiyatsızlık olurdu, lakin bu senin olunması gerektiğini düşündüğün gibi, böyle hissedemeyecek kadar fazla gururlu ya da "derhal iade-i teşekkür etmeye" yetecek kadar gururlu olmamdan dolayı değil, karımın bu maksatla fazla cana yakın olmasından dolayı öyle olur. Benim bir korkum yok. Ve bu açıdan sanırım şöyle demeyi göze alabilirim; *Scribe* bile yavan evliliğimizden umutsuzluğa düşerdi, zira bunu daha şiirsel yapmak sanırım onun için bile imkânsız olurdu. Kudret ve kabiliyeti olduğunu inkâr etmiyorum ama onları, benim anlayışıma göre, kötüye kullandığını da inkâr etmiyorum. Evliliğin sağlama bağladığı aşkın, hayatı şiirselleştirmek için kifayetsiz olduğu gibi, yanı sıra ufak yollu aşk ilişkileri hesaba katılmazsa da çekilmez olduğunu genç zevcelere öğretebilmek için elinden geleni yapmıyor mu?[1] Bir zevcenin,

[1] Örneğin *bkz.* Augustin Eugène Scribe, *To Aar efter Bryllup, Familien*

kendini ve evliliğini utandırıcı bir aşkla lekelesin lekelemesin, yine de cana yakın olarak kalacağını onlara göstermiyor mu? Böyle bir ilişki çoğunlukla tesadüf eseri keşfedildiğine göre, gerçek hayatta da bir insanın, sahne oyunundaki kadın kahramandan öğrendiği tilkiliği de işin içine katarak, o ilişkiyi ömür boyu saklı tutmayı başaracağını üstü kapalı anlatmıyor mu? Kocaları tasalandırmak için her bir yola başvurmuyor mu, hiç kimsenin bir şeyden şüphelenmeyi göze alamayacağı en ciddi ağırbaşlı zevceleri mahrem suçla lekelenmiş olarak sahneye koymuyor mu? Şimdiye dek, evlilikte mutluluğu koruyup kollamanın en iyi aracı sayılmış olan şeyin beyhudeliğini, bir erkeğin kendi zevcesine sınırsız güven duymasının, ona her şeyden fazla inanmasının beyhudeliğini defalarca göstermiyor mu? Ve tüm bunlara rağmen, her evli erkeğin ağırkanlı ve uyuşuk bir tembelhayvan, karısının kırdığı cevizlerin asıl sorumlusu, gayri mükemmel bir mahluk olmasının icap ediyor olması *Scribe*'in gönlünü hoş ediyor. Acaba *Scribe*, onun oyunlarında ders alınacak hiçbir şey olmadığını varsayacak kadar alçakgönüllü müydü? Zira aksi takdirde, her evli erkeğin, kendini Scribe'in teselli gerekçeleriyle teskin etmek, bizzat kendi de karısınınkinin nevinden bir oyalanma edinmek ve evliliğin esas itibarıyla, başkalarıyla iletişimi masumiyetin her bir bezdirici eşkalinden yoksun bırakmak ve kendini gerçekten ilginç kılmak üzere mevcut olduğunu savunmak istemediği takdirde, kendi makamının hiçbir suretle güvenli ve huzurlu olmadığını çok geçmeden öğrenmesi gerekeceğini, evet hatta, bu denli huzursuz ve uykusuz bir hayata mecbur bırakılan hiçbir muhbirin dahi bunu sürdürmeye muvaffak olamayacağını elbette idrak etmesi gerekirdi.

Yine de ben *Scribe*'i kendi haline bırakıyorum; onunla savaşmak elimden gelmez. Ne var ki benim; bu naçiz, kayda değmez insanının, evliliği sayesinde büyük yazar *Scribe*'i bir

---

Riquebourg, Aurelia, Enten elskes eller døe, Repertoire (1831) 32, (1832) 40; (1834) 65, (1835) 100 –çn.

yalancıya çevirdiğini zaman zaman bir nebze övünçle düşündüğüm de oluyor. Bu gurur belki sadece bir dilenci gururu, belki de ben sadece şiirselliğin dışında duran alelade bir insan olduğum için buna muvaffak oluyorum.

Pekala, karım senden hoşlanıyor ve ben de bu açıdan onun duygularına anlayış gösteriyorum, bunu özellikle de, sana beslediği iyi niyetin bir ölçüde senin zaaflarını görmesine dayandığına inandığım için yapabiliyorum. Sen kendini birine vakfedemeyecek kadar fazla gururlusun. Bu gurur ona zerre kadar çekici gelmiyor, zira o kendini vakfedebilmeyi gerçek büyüklük olarak görüyor. Belki buna inanmayacaksın ama emin ol, seni ona karşı layıkıyla savunuyorum. O senin, gururun yüzünden bütün insanları geri çevirdiğini öne sürüyor, ben durumun belki hiç de öyle olmadığını, senin insanları sonsuz anlamda geri çevirmediğini, ruhunun sonsuz olana göz dikerkenki tez canlılığının verdiği huzursuzluğun seni insanlara karşı insafsız yaptığını ona izah etmeye çalışıyorum. O bunu idrak etmek istemiyor ve bunu gayet iyi anlayabiliyorum, zira insan onun kadar gönlü tok olunca, ki ne kadar gönlü tok olduğunu, diğerleri arasında, benimle bir arada olmaktan duyduğu tarifsiz mutluluktan anlayabilirsin – işte o zaman serni eleştirmekten kaçınmak zordur. Velhasıl benim evliliğimde de kavgalar yok değil ve bu bir dereceye kadar senin suçun. Elbette üstesinden geleceğiz de, benim tek temennim, başka bir evli çiftin arasına benzeri bir nifak tohumu sokmanın sana bir daha asla nasip olmaması. Ne var ki, karımla aramdaki kavgaları gidermeye bir ölçüde katkıda bulunabilirdin. Senin sırlarına zorla vakıf olmakta dayattığımı filan sanma ama sana yöneltmek istediğim tek bir soru var, ki senin bunu, kendini istismar etmeden yanıtlayabileceğine inanıyorum. Soruma bir defacık da olsa dürüstçe ve dobra dobra cevap ver: Sen bir başınayken sahiden güler misin? Neyi kastettiğimi anlıyorsundur, bir başınayken ara sıra ya da hatta sık sık güldüğün oluyor mu gibisiden sormuyorum, bu yalnız kahkahada doyum bu-

lup bulmadığını kastediyorum. Şayet bulmuyorsan, kazanan ben olurum ve o zaman karımı elbet ikna ederim.

Tamam, senin bir başınayken zamanını gerçekten gülmeye harcayıp harcamadığını bilemem; ancak bu bana acayipten bir parça daha öte bir şey olurdu gibi de gelir; zira senin yaşam sürecin ara sıra yalnızlığa ihtiyaç duyacağın türden ama bu, bana kalırsa, sen gülesin diye de değil. Sadece en üstünkörü gözlem bile senin yaşamının olağan dışı bir kıstasa göre kurulu olduğunu gösterir. Sen doyumu katiyen işlek yolları katederek değil, daha ziyade kendi yolundan giderek bulacağa benzersin. Bir derece maceraperestlik genç bir insanda kolay affedebilir de, kendini normal ve gerçek havalarına sokacak derecede kontrolü ele alınca durum farklılaşır. Öyle ki, böyle yanlış yola sevk edilmiş bir insana şöyle seslenmek: *respice firem,*[1] *finis* sözcüğünün ölüm anlamına gelmediğini, zira bunun bir insan için en zor görevin ölüm değil yaşam olduğunu, esas meselenin yaşamaya başlamak olacağı ânın eninde sonunda gelip çatacağını ve kendini bir daha toparlanmanın güç olacağı derecede dağıtmanın vahim bir mesele olduğunu, evet hatta, insanın bunu her şeyi toparlayıp yanına alamayacak kadar alelacele yapmaya mecbur kalacağını ve o zaman da olağan dışı bir insan olmak yerine, noksanlı bir insan örneği olup çıkacağını ona izah etmek insanın boynunun borcu olur.

Ortaçağda bu mesele başka türlü ele alınırdı. Ömür süreci birden yarıda kesilir ve manastıra kapanılırdı. Burada hata bence manastıra kapanmakta değil, bu adımla ilişkilendirilen varsayımlardan ileri geliyor. Ben kendi hesabıma, bir insanın böyle bir karar almasını kendime pekâlâ kabullendirebilirim, evet hatta, bu adımı gayet güzel de bulabilirim; ancak diğer taraftan, bu adımın ne anlam taşıdığı hususuna kafasında açıklık kazandırmasında diretirim. Ortaçağda

---

[1] (Lat.) Sonu düşün. Biz. Jesu ben ("Son of") Sira: *Ecclesiasticus, or The Wisdom of Jesus,* Son of Sirach, MÖ 190, 7:36. "Yaptığın her işte hayatın sonunu hatırla, ve asla günah işlemezsin." –çn.

şöyle bir kanı hakimdi; bir insan manastırı yeğ tuttu mu, olağan dışı olanı seçmiş ve kendisini olağan dışı bir insan yapmış olurdu; sonra da manastırın yüksek irtifasından aşağıya olağan insanlara övünçle, neredeyse acıyarak tepeden bakmaya koyulurdu. Hazır böyle kelepir fiyatına olağan dışı insan olmak varken, milletin sürü sürü manastıra akın etmiş olmasına tabii şaşmamak lazım. Ne var ki, tanrılar olağan dışılığı gülünç olacak kadar düşük fiyata satmıyor.[1] Şayet kendilerini hayattan çekenler kendine ve diğerlerine karşı samimi ve dürüst olmuş olsaydı; şayet herşeyden önce insan olmayı sevmiş, şayet bunda yatan güzelliği coşkulu bir heyecanla hissetmiş olsaydı, şayet yürekleri hakiki, derin bir insanlık duygusuna aşina olmuş olsaydı, belki o vakit onlar da manastırın yapayalnızlığında kabuğuna çekilirdi,ama kendilerini bu sayede, başkalarından daha fazla gayri mükemmel olma anlamına gelmeksizin, olağan dışı insan sayma ahmaklığına düşmezlerdi; alelade insanlara acıyarak tepeden bakmazlar, onlara, kendilerinin elinden gelmeyen güzelliği ve büyüklüğü layıkıyla yerine getirdikleri için, buruk bir sevinçle, anlayış içinde bakarlardı.

Günümüzde manastır hayatının piyasa değeri düşmüş bulunuyor; bir insanın kalkıp da tüm varoluşla, evrensel olarak insanlığın tümüyle, bağını bir kalemde kesip attığı daha ender görülüyor. Ancak insanlar daha bir yakınen tanınınca, eskinin manastır teorisini capcanlı hatırlatan bir dalalete kapılmış tikel bir insanla da zaman zaman karşılaşılıyor. Ben yine ne olur ne olmaz, olağan dışı insanın ne olduğuna dair görüşümü burada acilen beyan etmek isterim. Hakikaten olağan dışı insan, hakikaten olağan insandır. Bir insan evrensel olarak insan olanın ne kadar fazlasını kendi yaşamında gerçekleştirebilirse, bir o kadar daha olağan dışı bir insan olur Bir insan olağan olanı ne kadar az özümseye-

---

[1] *Bkz.* Hesiodos, *Works and Days,* 289-90; *Hesiod The Homeric Hymns and Homerica*, çev. Hugh G. Evelyn-White (Loeb, New York, Macmillan), s. 25 –çn.

bilirse, bir o kadar daha gayri mükemmel olur. Yani şöyle; o pekâlâ olağan dışı bir insandır da, iyi anlamda değildir.

O halde bir insan, herkese olduğu gibi ona da yüklenmiş olan vazifeyi, yani evrensel olarak insani olanı kendi kişisel hayatında dile getirme vazifesini yerine getirmek isterken güçlüklerle karşılaşırsa, evrensel olandan kendi hayatına özümseyemediği bir şeyler olduğu meydana çıktığı takdirde ne yapar? Eğer kafasına manastır teorisi ya da ona paralel olarak estetik bakış musallat olmuş ise sevinir, daha ilk andan itibaren kendini tüm azameti içinde bir istisna, olağan dışı bir insan olarak algılar, tıpkı kanatlarında kırmızı bir tüy görüp de, başka hiçbir bülbülde bundan bir tane olmadığına sevinen bir bülbül gibi, çocukcasına kibirlenir. Buna karşın, eğer ruhu evrensel olana beslediği aşkla asilleştiği, bu dünya hayatını sevdiği takdirde ne yapar?

Bunun ne ölçüde doğru olduğu üzerine düşünür. Bu gayri mükemmelliğe bir insan bizzat kendisi neden olabilir, ona suçsuz yere sahip olabilir, ama bundaki hakikat payı, evrensel olanı gerçekleştirememesi olabilir. Şayet insanlar kendi kendilerinin bilincine bütünüyle sahip olmaya daha bir hevesli olsaydı, belki o zaman daha birçokları bu sonuca ulaşmış olabilirdi. O, miskinlik ve ödlekliğin bir insanı bu tür şeylere inandırabileceğini ve acıyı bir abeslik haline getirebileceğini de idrak edebilmek ister ve bir yandan evrensel olanı tikel olana dönüştürür ve evrensel olan karşısında soyut bir olasılığı bünyesinde muhafaza eder. Yani evrensel olan haddi zatında hiçbir yerde mevcut değildir, tikelde evrenseli mi yoksa sadece tikeli mi görmek isteyeceğim benim kendimde, benim bilincimin enerjisinde içkindir.

Belki böylesi bir düşünce ona yeterli gelmez, bir deneme yapmayı göze alır. Denemenin onu aynı sonuca ulaştırması durumunda hakikat onda daha da derin iz bırakan bir etki yaratır ve kendini bağrına basası gelse, bundan uzak durması belki en iyisi olurdu, zira canını hiç olmadığı kadar yakacak raddeye gelirdi. Tikel olan hiçbir şeyin evrensel

olmadığının farkında olabilmek ister. O vakit, kendini aldatmak istemiyor ise, tikel olanı evrensel olana dönüştürür. Tikel olanda haddi zatında içinde bulundurduğundan çok daha fazlasını görmek ister; ona göre bu evrensel olandır. Tikel olanın yardımına koşmak ve ona evrensel olarak anlam kazandırmak ister. Denemenin başarıya ulaşmadığını hissederse, o zaman her şeyi, onu yaralan şeyi tikel değil, evrensel olacak şekilde ayarlamış demektir. Ayarlamada hiçbir karışıklık oluşmasın, tikel olan onu yaralamaya kalkmasın diye kendini gözetmek ister; zira bunun yarası çok hafif olur ve o kendini hafif yara almak onun için en ivedili şey olamayacak kadar ciddiyetle sevmek ister; o, evrensel olanı, paçayı ondan yarasız beresiz sıyırabilmek maksadıyla, tikel olanla değiş tokuş edemeyecek kadar dürüstçe sevmek ister. Tikel olanın aciz tepkisine bıyık altından gülecek raddeye gelmemek için kendini gözetmek ister, meseleye pervasızca bakacak raddeye gelmemeye, tikel olan esasen onu buna özendiriyor olsa dahi, dikkat etmek ister; tikel olanın onda, kendindekinden daha fevkalade bir arkadaşa sahip olduğu şeklindeki o acayip yanılgının dikkatini dağıtmasına fırsat vermek istemez. Bunların hepsini yapınca da, acısını sakinlikle göğüsler; bilinci sallansa dahi tökezlemez.

Öyle ki, olur da gerçekleştiremediği evrensel tam da dilediği şey olarak ortaya çıkar ise, yüce gönüllü bir insan olduğu takdirde, bunu bir bakıma hoş karşılamak ister. O vakit şöyle der: Ben olabilecek en elverişsiz koşullar altında mücadele verdim. Tikel olana karşı mücadele verdim, arzumu düşmanın safına serdim, tam yapmak için tikel olanı evrensel olana çevirdim. Bütün bunların yenilgiyi benim için daha ağırlaştıracağı doğrudur ama bu benim bilinçliliğimi de güçlendirecek, ona enerji ve netlik kazandıracaktır.

Böylece bu noktada kendini evrensel olandan azat etmiş olur. Bu adımın ne anlama geldiği onun için bir an bile netliğini kaybetmez, zira yenilgiyi tastamam yapmış ve ona anlam kazandırmış olan esasen kendisidir; zira nerede ve nasıl

yara aldığını bilmiş ve kendinde, tikel olanın haddi zatında açmaktan aciz olduğu yarayı açmıştır. O zaman evrensel olanın birazını gerçekleştiremeyeceğine ikna olur. Ancak bu kanıyla işi bitmiş olmaz, zira bu kanı ruhunda derin bir keder doğurur. Bunu layıkıyla tamamlaması nasip edilmiş olan diğerlerini hoş karşılamak ister, ne güzel olduğunu belki onlardan bile daha iyi idrak eder ama o kendisi keder çekmek ister, namertçe ve ürkek değil, içten ve uluorta; zira şöyle der: Ben yine de evrensel olanı seviyorum. Eğer evrensel olarak insanı onu gerçekleştirmek suretiyle şahadet etmek başkalarının akyazısıysa, o zaman ben de kederimle şahadet ederim, ve ne kadar derin keder çekersem, şahadetim bir o kadar anlamlılaşır. Ve bu keder güzeldir ve bizzat evrensel olarak insanın bir ifadesidir evrensel olarak insan can damarının ondaki içli kıpırtısıdır ve kendini ona kabul ettirmek ister.

Kazanmış olduğu kanısıyla işi bitmemiştir, zira kendine büyük bir sorumluluk yüklemiş olduğunu hissetmek ister. Bu noktada şöyle der: Kendimi evrensel olanın dışına yerleştirdim, kendimi evrenselin sunduğu kılavuzluktan, esenlikten ve doyumdan tümüyle mahrum ettim; tek başınayım, başkalarıyla aynı hisleri paylaşmıyorum; zira ben bir istisnayım. Ancak o namert ve ürkek olmak istemez, kesinen kendi yapayalnız yoluna gitmek ister, zaten yaptığı şeyin doğruluğunu kanıtlamıştır, acısı vardır. Bu adıma binaen netliğini kaybetmek istemez, ne zaman olursa çekip çıkartabileceği bir açıklaması vardır, hiçbir patırtı, hiçbir kafa dağınıklığı bunu ona karşı karmakarışık hale getiremez; gece yarısı bile uyansa, herşeyi kendine daha ânında açıklayabilir. Ona kısmet olmuş yetiştirilme tarzının ağır olduğunu hissetmek ister, zira evrensel, dışarıdan sahip olunduğunda, katı bir efendidir, adalet kılıcı daima kafasının tam üzerindedir ve ona şunu sorup durur: Niçin dışarıda kalmak istiyorsun ve o her ne kadar bunun kendi suçu olmadığını söylese de o yine de suçu ona hamleder ve ondan kendini talep eder. O ara sıra

aynı noktaya geri döner, tekrar tekrar kanıt sunar, ve sonra korkusuzca yoluna devam etmek ister. O, canına dişine takarak mücadele etmiş olduğu kanısında huzur ve sükûnet bulur ve şunu demek ister: Benim yine de en nihayetinde güvendiğim şey, adaletli bir mantıklılık bulunduğu, onun iyi niyetine bel bağlamak istediğim ve onun adalet sergileyecek kadar iyi niyetli olduğudur; zira feci olan elbette ki hata ettiğim için hak etmiş olduğum cezayı çekmek olmazdı, feci olan bu haksızlığı hiç kimsenin bunu cezalandırmayacağı bir şekilde yapacak olabilmem olurdu; ve gönlüm çelinerek kaygı ve dehşet içinde uyanacak olsam bu feci olmazdı, gönlümün hiç kimselerin onu uyandıramayacağı derecede çelinmesi feci olurdu.

Ne var ki, bütün bu mücadele, feciliğini hiç değilse kendi kafamda tasavvur edebildiğim bir araftır. Dolayısıyla kimse olağan dışı insan olmaya can atmamalıdır, zira öyle olmak kendi keyfi tutkusunun kaprisli tatmininden daha başka bir anlam taşır.

Buna karşın, olağan dışı bir insan olduğuna kendini acı yoluyla ikna etmiş, ve bunun için duyduğu kederle kendini evrensel olanla tekrardan uzlaştırmış olan kimse, ona acı vermiş ve kendini kendi gözünde alçaltmış olan şeyin kendini ona, tekrardan yükselmek ve daha asil bir anlamda olağan dışı biri insan olma vesile olarak zuhur etmesinin sevincini belki bir gün yaşayacaktır. Şöyle ki, kapsam açısından yitirdiği ne ise, onu belki yoğun bir içsellik ile kazanabilir. Yaşamı evrensel olanı orta karar ifade eden herkes bu nedenle olağan dışı bir insan olmaz, zira o zaman doğrusu bu abesliğin ilahlaştırılması olurdu; çünkü onu sahiden bu sıfatla çağırabilmek için onun bunu nasıl yoğun bir güçle yaptığının da sorgulanması gerekir. Şimdi öbür kişi bu güce, evrenseli gerçekleştirebildiği noktalarda sahip ve hakim olmak ister. Kederi o zaman kaybolacak, uyum içinde çözünüp eriyecektir; zira kişiliğinin sınırına geldiğini idrak edecektir. Her insanın kendini özgürlük içinde geliştirdiğini

elbette biliyordur da, bir insanın kendini yoktan var etmediğini, kendine somutluğu içinde kendi görevi olarak sahip olduğunu da bilir; yaşamla yeniden uzlaşmak istiyordur, zira her insanın belli bir anlamda bir istisna olduğunu ve her insanın evrensel beşeriyet olduğu ölçüde bir istisna da olmasının bir o kadar doğru olduğunu idrak etmek ister.

Şu halde benim olağan dışı bir insan olmanın ne demek olduğuna dair fikrim şu mahiyettedir. Ben hayatı severim ve de bir insan olarak olağan dışı bir insan olma yolunun kolay ya da vicdani sınavlardan arınmış olabileceğine inanacak kadar fazlasıyla. Lakin bir insan daha yüce bir anlamda olağan dışı bir insan olsa dahi, evrensel olanı tümüyle özümsemenin daha mükemmel olacağını yine de boyuna beyan etmek ister.

O yüzden selamımı al, arkadaşlığımı kabul et; zira aramızdaki ilişkiyi kelimenin tam anlamıyla böyle tanımlamayı her ne kadar gözüm yemese de, genç arkadaşımın bir gün bu sözcüğü tam anlamda kullanmayı gözüm kesecek kadar yaşlanacağını umuyorum; arkadaşça hislerimden emin ol. Sevdiğim kadından, düşünceleri düşüncelerimde saklı o kadından bir selam al, benimkiyle et tırnak olmuş bir selam al ama o kadından ayrı bir selam da al, samimi ve dürüst, her zamanki gibi.

Birkaç gün önce bize geldiğinde, benim yine epey kapsamlı bir mektubu tamamlamış olduğum herhalde aklının köşesinden geçmemişti. Biliyorum, seninle içsel tarihin hakkında konuşulmasına arkadaş gözüyle bakmazsın, onun için ben de sana yazmayı yeğledim ve o hususlarda seninle asla yüz yüze konuşmayacağım. Böyle bir mektup almış olman bir sır olarak kalacak ve bu mektubun sende benimle ve ailemle olan ilişkini değiştirecek bir etki yaratmasını hiç arzu etmem. İstediğin zaman bunu yapabilecek ustalığa sahip olduğunu biliyorum ve o yüzden de senden bunu hem kendi iyiliğin hem benim iyiliğim için istirham ediyorum. Ben sana asla zorla sokulmak istemedim ve ben seni belirli bir

mesafeden de sevebilirim, sık sık görüşüyor olmamıza rağmen. Senin tabiatın, seninle konuşmanın bir işe yarayacağını sanamayacağım kadar içe dönüktür, hal böyle olsa da ben mektuplarım anlamsız kalmayacağını umuyorum. Sen kendi kişiliğinin mühürlü işleyişinde kendini işlemden geçirirken, ben de katkılarımı sokuşturuyorum ve harekete dahil olacaklarına eminim.

Şu halde aramızdaki yazılı ilişki bir sır olarak kalacağına göre, tüm formaliteleri gözetiyorum, sana uğurlar olsun diyorum, birbirimizden ayrı düşmüşüz gibisinden, gene de seni şimdiye kadar olduğu gibi sık sık bende görebilmeyi umuyorum.

SONSÖZ

Belki de önceki mektuplarıma istinaden senin başına da benim başıma gelen şey geldi, pek çoğunu unuttun gitti. Eğer öyleyse, ben senin her zaman, çeşitli ruh hallerin boyunca, fikri ve gelişimi kendine izah edebilmeni temenni ederim. İfade, gösterim, dış kalıp,[1] tıpkı bir çiçeğin yıldan yıla olduğu gibi, daima aynıdır ama yine de aynı değildir; lakin tutum, eylem, konum değişmez, sabittir. Sana şimdi yazacak olsaydım, kendimi belki daha farklı ifade ederdim. Belki mektuplarımda tek bir yerde belagatli bile olmayı başarmışımdır, ki böyle hiç bir iddiam kesinen olmadığı gibi, hayattaki konumun da bunu benden icap ettirmez; eğer şimdi yazacak olsaydım, belki bir başka yerde de bunu başarabilirdim, bilemiyorum, zira ifade Tanrı vergisi bir yetenektir ve "her yaşın ve her yılın kendine has çiçeklenen bir ilkbaharı vardır."[2] Lakin fikre gelince, o vardır ve öylece kalır ve hareketlerin, zaman içerisinde benim için giderek daha kolay, daha doğal, daha da bir değişmez olmasını temenni ederim, sözsüzlerken de, çünkü ifade solmuştur.

---

1 (Dan.) *İndklædning.* Artık kullanılmayan bir sözcük –çn.

2 Adam Gottlob Oehleschläger, *Ludlams Hule*, V; *Oehlenschlägers Digterværker*, I-XVIII (Kopenhag, 1844-49), VIII, s. 177 –çn.

Velakin kaleme sarılmam sana yeni bir mektup yazmak için değil, kafamdaki sen fikrinin, bende Yutland'da[1] rahiplik yapan yaşlıca bir arkadaştan bizzat almış olduğum bir mektup vesilesiyle canlanmış olmasındandır. Bildiğim kadarıyla sen onu hiç tanımıyorsun. Onunla olan arkadaşlığım ta öğrencilik günlerime dayanır, ve aramızda beş altı yaş fark olsa dahi, oldukça sıkı fıkıydık. Ufak tefek tıknaz bir tipti, güleç, neşe dolu ve olağan dışı şen şakraktı. Ruhunun derinliklerinde ciddi ve ağırbaşlı olsa da, dışarıdaki hayatında işi oluruna bırakma düsturuna ciddi anlamda uyar görünürdü. İlim, irfana çok düşkündü ama sınavda çuvallayan tiplerdendi. Öyle ki, teoloji sınavlarında işi *haudillaudabilis*'ten[2] daha öteye götürememişti. Dört yıl kadar önce Yutland bozkırında küçük bir parişe[3] yerleştirildi. Harici bakımdan gür bir sese, zihni bakımdan da onu tanıştığımdaki dar çevresinden daima ayırt eden bir özgünlüğe sahipti. İlk başlarda doğru dürüst hoşnut olmamasına, meşguliyetinin ona gayet abes gelmiş olmasına o zaman haliyle şaşmamak gerekir. Lakin şimdi hoşnutluğunu tekrar kazanmış ve ondan geçenlerde aldığım bir mektubu okurken bayağı yüreklendim. Diyor ki, "Yutland bozkırı benim için gerçek bir oyun bahçesi, emsalsiz bir etüt odası. Cumartesileri oraya gidiyorum ve vaazlarım üzerine tefekküre dalıyorum ve her şey gözlerimin önüne seriliyor; her bir gerçek dinleyiciyi unutuyorum ve bir ideala kavuşuyorum, içimdeki ebedi laneti külliyen alt ediyorum, böylece, vaaz kürsüsüne çıktığımda, o bozkırda duruyormuş gibiyim hâlâ, gözlerim hiçbir insanı fark etmiyor, sesim fırtınayı bastırmak için olanca gücüyle yükseliyor."

Ancak sana bu mektuptan söz etmek için değil, mektubun ilişiğinde gelen arkadaşıma ait bir vaazı yollamak için

---

[1] (Dan.) *Jylland*. Danimarka'nın en büyük yarımadası ve ülkenin Avrupa kıtasına bağlı tek kara parçası –çn.

[2] (Lat.) Üniversite sınavlarında eski not cetveline göre orta not –çn.

[3] Kilise yönetimindeki bölgelere verilen isim –ed.n.

yazıyorum. Senin eleştirilerini körüklememek için onu sana bizzat göstermedim, üzerinde gizlice bir etki yapabilsin diye yazılı olarak iletmeyi tercih ettim. Henüz vermediği bir vaazmış ama gelecek yıl vermeye niyetliymiş ve her köylünün kafasına sokabileceğinden emin olduğunu söylüyor. Sadece bu nedenden dolayı onu küçümsemeye filan kalkmaman gerekir; zira evrensel olandaki güzellik tam da onu herkesin anlayabilmesidir. O bu vaazda benim sana demiş olduğum ve demiş olmak istediğim şeylere el atmış; benim yapabileceğime inandığımdan daha isabetli bir şekilde de dile getirmiş. Onu al, bir oku, benim onu bir okumuş ve kendimi düşünmüş, bir okumuş ve seni düşünmüş olduğum dışında şahsen ekleyeceğim bir şey yok.

TANRI'YA KARŞI DAİMA KABAHATLİ OLDUĞUMUZ DÜŞÜNCESİNDE YATAN AHLAKEN YÜKSELTİCİ UNSUR

***

Dua

Göklerdeki babamız! Bize doğrulukla, hakça dua etmeyi öğret ki yüreğimiz dua ve niyaz içinde sana açılabilsin ve ne senin için makbul olmadığını bildiğimiz mahrem dilekleri ne de hakikatte kendi iyiliğimize hizmet edecek bir şeyi bize nasip etmeyeceğine dair gizli korkuları gizlesin. Faal düşünceler, tedirgin zihin, korkulu yürek onda istirahat bulabilsin ki zira sadece o suretle, onda ve onun vasıtasıyla, daima sevinç ve memnuniyetle sana şükrederek buna kavuşulur, zira biz sana karşı daima hatalı olduğumuzu sevinç ve memnuniyetle ikrar ederiz. Amin.

İncil'i oluşturan dört kitaptan biri olan Luka İncili'nin 19. bölümünün 41. dizesinden sonuna kadar olan kısmında şu kutsal müjdeyi yazar:[1]

> İsa yaklaşıp da kenti görünce, onun haline ağladı ve dedi ki: Keşke sen başka gün değil de tam bu gününde, esenliğine neyin hizmet edeceğini bilebilseydin! Ama bu şimdilik senin gözlerinden gizlenmiş. O yüzden sen öyle günler göreceksin

1 *Bkz.* Luka 19:41-47 –çn.

> ki düşmanların seni setlerle çevirecek ve kuşatıp her yandan sıkıştıracak. Ve seni ve senin bağrındaki çocukları yere çalacaklar ve senin bağrında taş üstünde taş bırakmayacaklar, çünkü sen ziyaretin zamanını bilemedin. Ve sonra tapınağın avlusuna girerek, orada alım satım yapanları dışarı kovmaya başladı. Onlara dedi ki: Benim evim bir ibadet evi olacak diye yazılıdır ama siz onu haydut inine çevirdiniz. İsa her gün tapınakta ders verirdi. Ancak Bütün baş rahipler ve din bilginleri ve halkın seçkinleri onu ortadan kaldırmak istiyordu. Ve ne yapacaklarını bilemiyorlardı, zira bütün halk ona kenetlenmişti ve onu dinliyordu.

Kutsal ruhun hayal ve rüyalarla peygamberlere ifşa ettiği, onların da nesilden nesile dört bir yana beyan ettiği şey şuydu: Seçilmiş insanların sürgünü, mağrur Yeruşalim'in feci çöküşü giderek yaklaşıyordu. İsa Yeruşalim'e çıkar. Onda geleceği haber veren bir peygamberden eser yoktur, söylevi kaygılı bir huzursuzluk uyandırmaz, zira henüz gizli olan şey kendi gözlerinin önündedir; o gaipten haber vermez, bunun için vakit de yoktur, o Yeruşalim için ağlar. Ve yine de kent hâlâ tüm görkemi içinde ayaktaydı ve tapınak başını hâlâ her zamanki gibi dimdik tutuyordu, yeryüzündeki başka herhangi bir yapıdan daha dimdik yükseliyordu göğe doğru ve İsa kendisi şöyle der: Sen tam da bu gün, yararına hizmet edecek şeyin ne olduğunu bilemedin ama şöyle de ekler: Lakin, o senin gözlerinden gizlenir. Onun çöküşü Tanrı'nın sonsuz basiretiyle kararlaştırılmış ve kurtuluş kavmin gözünden gizlenir. Acaba o zamanki nesil, varlığını borçlu olduğu bir önceki nesilden daha mı menfurdu, bütün halk serkeş miydi, Yeruşalim'de adaletli hiç kimse yok muydu, Tanrı'nın gazabını durdurabilecek tek bir kişi[1] yok muydu aralarında, kurtuluşun gözünden saklı durduğu hiçbir dini bütün insan yok muydu aralarında? Ve eğer böyle biri var

[1] *Bkz.* Yaratılış 18:20-32 –çn.

idiyse, korku ve ihtiyaç ânında hiçbir kapı açılmadı mı karşısında, düşmanlar her yanı çepeçevre kuşattığında ve dört bir yandan bastırdığında, hiçbir melek yere inip onu kurtarmadı mı, tüm kapılar kapanmadan evvel, onun hayrına hiçbir işaret verilmedi mi? Zira çöküşü önceden saptanmıştı. Kuşatma altındaki kent o korku ve zaruret anında kendine beyhude yere bir çıkış yolu aradı, düşman ordusu onu kıskıvrak pençesine aldı ve hiç kimse kaçıp kurtulamadı ve Tanrı katı kapalı kaldı ve hiçbir melek gönderilmedi, kentin üzerinde kılıç sallayan ölüm meleğinin dışında. Tüm kavmin işlemiş olduğu cürümün bedelini, o nesil ödemek zorunda kaldı, o neslin işlemiş olduğu cürümü neslin her bir üyesi ödemek zorunda kaldı. O halde, adaletli olan da mı adaletsiz olanla beraber acı çekmeli? Babaların cürümünü üçüncü ve dördüncü göbeğin başına musallat etmek, babaları değil de çocukları cezalandırmak Tanrı'nın hasetliği mi?[1] Ne cevap verecektik? Şöyle mi diyecektik: O günlerin üzerinden neredeyse yirmi asır geçti, dünya böyle bir kâbusu daha önce hiç görmemişti ve herhalde bir daha da hiç görmeyecek; huzur ve selamet içinde yaşadığımız için, o günlerin korkulu çığlıkları kulağımıza ancak belli belirsiz ulaştığı için Tanrıya şükrediyoruz, günlerimizin ve çocuklarımızın günlerinin sessiz sakin, yaşamın fırtınalarından etkilenmeden sürebilmesini umut ediyoruz ve buna inanıyoruz! Böyle şeyler üzerinde düşünebilecek kadar güçlü olduğumuzu hissetmiyoruz ama bunlarla sınanmadığımız için de Tanrı'ya şükretmek isterdik. Böyle bir söylevden daha ödlek ve daha kasvetli bir şey düşünebilir mi? Böyle bir şey dünyada sadece bir kere oldu demiş olmakla, açıklanamaz olan şey açıklanmış mı oluyor? Yoksa böyle bir şeyin olmuş olması değil midir açıklanamaz olan? Ve böyle bir şeyin olmuş olması başka her

[1] *Bkz.* Mısır'dan Çıkış 20:5. "Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrın RAB, kıskanç bir Tanrıyım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım." –çn.

şeyi, açıklanabilir olanı bile, açıklanamaz yapacak kadar kudrete sahip değil mi? Yoksa bir vakitler bu dünyada, insanların koşulları diğer tüm zamanlarda daima olduğundan, esas itibarıyla daha mı farklıydı, öyle idiyse, tekerrür edemeyeceğinin ne güvencesi var, o zamankinin gerçek olan olduğunun ve genelde vuku bulanın gerçek olmayan olduğunun ne güvencesi var? En sık şekilde vuku bulmak gerçekliğin bir kanıtı mı oluyor? Ve o devirlerin tanık olmuş olduğu şeyler gerçekten sıklıkla tekerrür etmiyor mu? Büyük çapta vuku bulanın, daha küçük çapta da deneyimlenene eş olduğu, hepimizin birçok bakımdan görmüş geçirmiş olduğu bir şey değil mi? İsa der ki: Yoksa sizler, Pilatus tarafından kanları sel gibi akıtılan o Celilelilerin, böyle cefa çektiler diye, öbür Celilelilerin hepsinden daha mı günahkârdı sanırsınız? Ya da sanır mısınız ki Şiloah'taki kulenin üzerlerine yıkılıp da katlettiği on sekiz kişi, Yeruşalim'de yaşayan öbür insanların hepsinden daha mı suçluydu? O Celilelilerin bazıları diğer insanlardan daha günahkâr değildi, o on sekiz kişi Yeruşalim'de yaşayan bütün insanlardan daha suçlu değildi,[1] ve yine de suçsuzlar suçlularla aynı yazgıyı paylaştı. Kaderin bir cilvesiydi bu, cezayla hiçbir ilgisi yoktu, diyeceksin sen belki lakin Yeruşalim'in çöküşü bir cezaydı ve suçsuzlara da aynen suçlulara olduğu kadar ağır bir darbe vurdu. Sen böyle şeyler üzerinde kafa yorup kendini telaşlandırmayı bu yüzden istemezsin; zira sen bir insanın başında belalar ve cefalar olabileceğini, bunların iyilerin de kötülerin de üzerine tıpkı yağmur gibi aynı sıklıkla yağdığını idrak edebilirsin de,[2] bunun bir ceza olması gerektiğini... ve yine de kutsal kitap bunu böyle tasvir eder. Peki o vakit adaletli olanın yazgısı adaletsiz olanınkiyle eş midir, o vakit Tanrı korkusunun vaki olan bu hayat için hiçbir vaadi yok mudur; o

---

1 *Bkz.* Luka 13:1-4 –çn.

2 *Bkz.* Matta 5:45. "Öyle ki, göklerdeki Babanızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem iyilerin üzerine doğdurur; yağmurunu hem doğruların hem eğrilerin üzerine yağdırır." –çn.

vakit seni bir keresinde cesaret ve güven açısından o denli zenginleştirmiş olan her bir şevklendirici düşünce bir hayal ürününden, bir çocuğun inanacağı, bir gencin umacağı, ama biraz daha yaşlı olanın, içinde hiçbir bahtiyarlık değil, sadecealay ve töhmet bulacağı bir hokkabazlıktan mı ibarettir? Yine de, bu düşünce seni isyan ettirir, gönlünü çelebilecek güç ve kudret onda yoktur ve olmaması gerekir, ruhunu köreltememesi gerekir. Sen adaleti sevmek istersin, erken veya geç demeden adaleti uygulamak istersin, hiçbir ödülü olmasa dahi, sen onu yine de uygulamak istersin, onda bir gün yerine getirilmesi gereken bir talep yattığını hissedersin; sen atalete gömülmek istemezsin ve sonra bir gün gelir, sen adaletin pekala vaatler taşımış olduğunu, ama asıl senin, adil davranmayarak kendi kendini ondan dışlamış olduğunu idrak edersin. İnsanlarla pençeleşmek istemezsin ama Tanrı'yla pençeleşmek ve onu sımsıkı yakalamak istersin, seni kutsamadan evvel, kendini senin elinden kurtaramaması gerektir![1] Yine de, kutsal kitap şöyle der: Tanrı'yla hak yarışına girilmez.[2] Senin yaptığın bu olmuyor mu? Bu şimdi yine kasvetli bir söylev olmadı mı, o zaman Kutsal Kitap insana sadeceonu aşağılamak, onu mahvetmek için mi verilmiş oluyor? Katiyen! Tanrı'yla hak yarışına girilmez deniyorsa, bununla şu kastediliyor: Tanrı'nın karşısında haklı olmakta ısrar etmeyeceksin; onunla, sadece kendinin haksız olduğunu öğrenecek şekilde hak yarışına girebilirsin. İşte, senin istemen gereken şey budur. Zira Tanrıyla hak yarışına girmenin sana yasaklanması suretiyle senin mükemmelliğin tanımlanır ve bu hiçbir suretle senin naçiz bir varlık olduğun, onun gözünde hiçbir önem taşımadığın demek olmaz.

---

[1] *Bkz.* Yaratılış 32: 24-26. "Böylece Yakup arkada yalnız kaldı. Bir adam gün ağarıncaya kadar onunla güreşti. Yakup'u yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki, güreşirken Yakup'un uyluk kemiği çıktı. Adam, 'Bırak beni, gün ağarıyor,' dedi. Yakup, 'Beni kutsamadıkça seni bırakmam,' diye yanıtladı." –çn.

[2] *Bkz.* Eyüp 40:2. "Her Şeye Gücü Yetenle çatışan Onu yola getirebilir mi? Tanrıyı suçlayan yanıtlasın." –çn.

Serçe yere düşer – Tanrı'ya karşı bir bakıma haklıdır; zambak solar – Tanrıya karşı bir bakıma haklıdır. Yalnızca insan haksızdır; başka hiçbir şeye nasip edilmeyen şey bir tek ona tahsis edilmiştir, Tanrı'ya karşı hataya düşmek. Farklı bir şekilde belirtecek olsam sana, muhtemelen sık sık duymuş olduğun, o bilgeliği hatırlatmak isterdim, Tanrı'ya ya da insana karşı hata etmeksizin, her şeyin kolay yoldan izahını bilen bir bilgeliktir; şöyle der: İnsan kırılgan bir yaratıktır, imkânsız olanı ondan talep etmek Tanrı açısından insafsızlık olurdu, bir insan ne yapabilecekse onu yapar ve insan bir kereye mahsus birazcık ihmalkâr olmaya görsün, Tanrı bizim güçsüz ve gayri mükemmel yaratıklar olduğumuzu bir daha asla unutmaz. Bu dirayetin Tanrısal varlığa dair ifşa ettiği yüceltilmiş sanılara mı en fazla hayranlık duymam gerekir, yoksa insan kalbini derinlemesine kavrayışa, kendini didik didik incelersin ve bilahare rahatlık verici ve kolaya gelir şu idraka varan, arayıcı bilinçliliğe mi: İnsan ne yapabilecekse onu yapar? Sorarım sana, sevgili dinleyicim, senin için o kadar kolay bir mesele miydi ne kadar olduğunu belirlemek: Bir insanın ne yapabileceğinin? Sen kendini hiç, neredeyse umutsuzluk raddesine gelecek kadar gayret sarfettiğin ve yine de daha fazlasını yapabilmeyi sonsuzca dilediğin ve bir başkasının seni, daha fazlası yapabilmen mümkün müdür değil midir diye, belki de şüpheci ve soran bakışlarla süzdüğü bir tehlike içinde bulmadın mı? Ya da kendin için hiç kaygı duymadın mı, öyle bir kaygı ki hiçbir günah sana o denli karanlık, hiçbir öz sevgi sana gizlice senin içine sızabilecek ve bir dış güç gibi senin üzerinde hakimiyet kurabilecek kadar tiksindirici gelmemişti? Sen bu kaygıyı hiç sezinlemedin mi? Zira eğer sezinlememişsen, o zaman cevap vermek için ağzını açma; zira sorulacak olana cevap veremezsin; ama eğer sezinlemişsen, sevgili dinleyicim, sana sorarım: Sen şu kelimelerde sükûnet buldun mu: İnsan ne yapabilecekse onu yapar? Ya da sen başkaları için hiç kaygı duymadın mı, itimat ve güven duygusu içinde

örnek almaya alışkın olduğun kişilerin bu hayatta tökezlediğini görmedin mi ve sonra sana şöyle fısıldayan belli belirsiz bir ses duymadın mı: Bunları büyükler bile gereğiyle yerine getiremediğine göre, o zaman hayat habis sancılardan ve inanç da bizi zaten içinde yaşayamadığımız sonsuzluktan koparıp alan bir kıskaçtan başka nedir, o zaman en iyisi unutmak, her bir gereksinimden vazgeçmek değil midir – sen bu sesi duymadın mı? Zira duymasıysan, o vakit cevap vermek için ağzını açma, zira sorulan şeye zaten cevap veremezsin ama duyduysan, sevgili dinleyicim, sana sorarım; o vakit şöyle demiş olman senin tesellin mi oldu: İnsan ne yapabilecekse onu yapar? Bir insanın ne kadarını yapabileceğini bilemiyor olman, sana bir an sınırsız fazla, öbür an bir o derece az görünmesi tam da huzursuzluğunun nedeni değil miydi? Kaygın şu yüzden o kadar acı verici değil miydi; bilincine nüfuz edemiyordun, çünkü, eyleme geçmeyi sen kendin ne denli ciddi istediysen, bunu ne denli içtenlikle dilediysen, içine düşmüş olduğun ikilik bir o kadar kötüleşti: Yapabileceğini yapmamış olman gerekirdi ya da yapabileceğini gerçekten yapmış olman gerekirdi de, kimse yardımına gelmedi?

Daha ciddi her bir şüphe, daha derin her bir endişe o halde şu söylevle yatıştırılmıyor: İnsan ne yapabilecekse onu yapar. İnsan bazen haklı, bazen haksız, bir ölçüde haklı, bir ölçüde haksız ise, bunu insanın kendinden başka kim saptayabilir, lakin saptama ânında o bir kez daha bir ölçüde haklı ve bir ölçüde haksız olamaz mı? Yoksa o, eylemine değer biçerken, eylemde bulunduğundakinden başka bir insan mıdır? O vakit şüphenin hüküm sürmesi, boyuna yeni güçlükler keşfetmesi ve endişenin ona refakat etmesi, kazanılmış deneyimleri korku içindeki o ruhun kafasına çalması mı gerekecektir? Yoksa boyuna irrasyonel yaratıkların olduğu anlamda haklı olmayı mı yeğlememiz gerekecektir? O vakit de elimizde ancak ya Tanrı için bir hiç olma ya da her an sonsuz bir azap içinde, hiç başlangıç yapmaksızın sil baştan başla-

mak zorunda kalma seçeneği kalırdı; zira mevcut anda haklı olup olmadığımızı katiyetle saptayabilmemiz gerekseydi, bu sorgunun, bir önceki ana binaen katiyetle saptanmış olması gerekirdi ve bu minval üzere daha ve daha öncelere.

Şüphe yeniden hareketlenmiş, endişe yeniden uyanmıştır; o vakit şu hususu kafamızda ölçüp biçerek onu sakinleştirmeye çabalarız:

Tanrıya karşı *daima kabahatli* olduğumuz
düşüncesinde yatan *ahlaken yükseltici unsur*

Kabahatli olmak – bundan daha acı verici bir duygu düşünülebilir mi ve insanların kabahatli olduğunu itiraf etmektense her acıyı çekmeye hazır olduğunu göremez miyiz? Şüphe yok ki böyle bir dikbaşlılığı onaylamamazlık etmeyiz, ne kendimizde ne bir başkasında, bunu itiraf etmenin daha akıllıca olduğunu düşünürüz, gerçekten kabahatli isek; ondan sonra da, itirafa eşlik eden acının şifa getirecek buruk bir ilaç olacağını söyleriz, lakin kabahatli olmak bir acıdır, bunu itiraf etmek bir acıdır ama bunu yine de bastırmak istemeyiz. Sonra da acıyı çekeriz, çünkü bizim iyiliğimizedir, bir gün daha güçlü bir direnç göstermeyi başaracağımızda, belki de işi sadece nadiren gerçekten kabahatli olma raddesine götüreceğimizde teselli buluruz. Bu bakış açısı kime olsa gayet doğal, gayet aşikâr gelir. Haksız olmakta ahlaken yükseltici bir unsur vardır, bu kendimizi bunun giderek daha ender vuku bulacağı beklentisiyle ahlaken geliştirdiğimiz kadarıyla böyledir. Ve yine de biz şüpheyi bu bakış açısıyla değil de, daima kabahatli olmamızdaki ahlaken yüceltici unsur üzerinde kafa yormak suretiyle sakinleştirmek istedik. Ama bir insanda günün birinde asla kabahatli olmayacağı umudunu oluşturan ilk bakış açısı ahlaken yükselticiyse, o zaman nasıl olur da karşıt bakış açısı, yani bize geçmişte olduğu gibi gelecekte de kabahatli olacağımızı öğretmek isteyeni, ahlaken yükseltici olabilir?

Hayatın seni diğer insanlarla çeşitli ilişkiler içine sokar. Bunların bazıları hakka ve adalete âşıktır, bazılarıysa bunları uygulamak istiyor gibi görünmez; onlar sana karşı kabahatlidir. Senin ruhun onların sana çektireceği acıya karşı katılaşmış değildir ama sen kendini didik didik inceler, sınarsın, haklı olduğuna kendini ikna edersin ve bu kanıda sakin ve dinç kalırsın; onlar beni ne kadar istismar ederse etsin sen onların beni, haklı olduğumu ve kabahatli olmanın acısını çektiğimi bilmenin huzurundan mahrum etmeyi beceremeyeceğini söylersin. Bu bakış açısında, muhtemelen her birimizin tatmış olduğu bir doyum, bir sevinç vardır ve sen kabahatin acısını çekmeyi sürdürürken, haklı olduğun düşüncesiyle ahlaken yükselirsin. Bu bakış açısı gayet doğal, gayet kavranabilirdir, hayatta sıklıkla sınanmıştır ve biz yine de onun vasıtasıyla değil de, daima kabahatli olduğumuz düşüncesinde yatan ahlaken yükseltici unsur üzerinde kafa yorarak şüpheyi yatıştırmak ve endişeye şifa vermek isteriz. O vakit karşıt bakış açısı aynı etkiye sahip olabilir mi?

Hayatın seni diğer insanlarla çeşitli ilişkilere sokar, bazılarına diğerlerine duyduğundan daha yoğun bir aşkla sürüklenirsin. Şu halde, aşkının hedefi olan böyle bir insan sana karşı kabahat işlediysen, bu sana acı verirdi, her şeyi yakınen incelerdin ama sonra şöyle derdin: Ben kendim kabahatli olmadığımı biliyorum, bu düşünce beni sakinleştirecektir – öyle değil mi? Ha, onu seviyor olsaydın, o vakit her şeyi tahkik etmek istemek seni sakinleştirmezdi. Onun kabahatli olduğu haricinde bir şey göremezdin ve yine de bu kesinlik seni huzursuz ederdi, hata etmiş olabilmeyi arzu ettin, onu müdafaa edebilecek bir şey bulma arayışına girerdin ve bunu bulamazsan, o zaman senin kabahatli olduğun düşüncesinde ancak rahat ederdin. Velev ki böyle bir insanın esenliğini gözetme yükümlülüğü taşıyor olsaydın, o vakit kendi kudretinde olan her şeyi yapardın, ancak öbürü buna saygı göstermez de, sana sadece keder verseydi, o vakit işin bir envanterini çıkarır, sonra şöyle derdin: Ona karşı

kabahatli olduğumu biliyorum – öyle değil mi? Ama hayır! Onu seviyor olsan, bu düşünce o vakit seni sadece ürkütürdü, herhangi bir olasılık yakalamak isterdin ve bir tane bile bulamayınca, unutmana yardımcı olsun diye envanteri yırtıp atardın ve kabahatli olduğun düşüncesiyle kendini ahlaken yükseltmeye çabalardın.

Şu halde, kabahatli olmak acı vericidir ve bir insan ne kadar daha sıklıkla kabahat işliyorsa bu bir o kadar daha acı vericidir, kabahatli olmak ahlaken yükselticidir ve insan ne kadar daha sıklıkla kabahet işlerse, bu o kadar daha yükselticidir! Bu haliyle bir tezattır. Bu senin bir durumda idrak ve kabule arzulu olduğun şeyi, öbür durumda kabule arzulu olmandan başka türlü nasıl izah edilebilir? Ama kabulleniş yine de bir değil midir; insanın arzulu olup olmamasının bunun üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır? Bu senin bir durumda sevmiş, bir diğer durumda sevmemiş olmandan, bir başka ifadeyle, senin bir durumda bir insanla sonsuza dek sürecek bir ilişki içinde, bir diğer durumda da sonlu bir ilişki içinde olmandan başka türlü nasıl izah edilebilir? Şu halde, hataya düşmeyi arzu etmek sonsuza dek sürecek bir ilişkinin ifadesi olurken, kabahatsiz olmayı arzu etmek ya da hatasız olmayı acı verici bulmak sonlu bir ilişkinin ifadesi oluyor! Şu halde daima kabahatli olmak ahlaken yükseltici oluyor, zira sadece sonsuz olan yükselticidir, sonlu olan değil!

Şimdi, bu sevdiğin bir insan olsaydı, duyduğun aşk, fikrini ve şahsını sofu bir biçimde kandırmayı başarsaydı bile, sen yine de sürekli bir çelişki içinde olurdun, çünkü kabahatsiz olduğunu biliyordun, lakin arzu etmiştin ve hatalı olduğuna inanmayı arzu etmiştin. Gelgelelim, sevgi duyduğun Tanrı olsaydı, o vakit böyle bir tezat söz konusu olabilecek miydi, o vakit sen inanmayı arzu ettiğin şey dışında bir şeyle ilgili bilgi sahibi olabilecek miydin? Gökyüzündeki O, yeryüzünde yaşayan senden daha büyük olmayacak mıydı, onu zenginliği senin hedefinden daha bereketli, onun bilgeliği

senin parlak zekândan daha derin, onun kutsallığı senin doğruluğundan daha büyük olmayacak mıydı? Bunu kabul etmek zorunluluğun olmamalı, ancak bunu kabul etmen gerekirse, bunu ihtiyacen değil mecburen kabul edebildiğin takdirde, bilginle ve arzun arasında hiçbir çelişki olmaz. Ve yine de sen bunu mecburen kabullenmek zorunda olduğuna göre, daima kabahatsiz olduğun fikrinde hiçbir yükselticilik yoktur, zira daha önce belirtildiği gibi, daima haklı olduğun fikrinin kendini ilk keresinde acı verici, ikinci keresinde yükseltici gösterebilmiş olmasının nedeni, insanın bir durumda kabul etmeye mecbur kaldığı şeyi, öbür durumda kabule arzulu olmasıdır. O zaman sen Tanrı'yla ilişkinde çelişiklikten muhtemelen azat edilmiş olurdun da yükselticiliği elden kaçırırdın, lakin bizim üzerinde fikir yormak istediğimiz tam da buydu: Tanrı'ya karşı daima hatalı olmamızın bünyesinde yatan ahlaki yükselticilik.

Gerçekten böyle olması mı gerekirdi? Sen bir insana karşı kabahat işlemeyi neden arzu ettin? Sevdiğin için; bunu neden yükseltici buldun? Sevdiğin için. Sen ne kadar fazla sevdinse, kabahatli olup olmadığın üzerinde fikir yormak için bir o kadar az zamanın oldu, aşkının tek bir arzusu vardı, senin sürekli kabahatli olabilmen. Tanrı'yla ilişkinde de bu böyle. Sen Tanrı'yı seviyordun ve dolayısıyla ruhun sadece senin sürekli olarak hatalı olabilmende rahata ve sevince erebiliyordu. Sen bunun kabulüne fikrin külfeti yüzünden varmadın, mecbur edilmedin, zira sen aşkın içinde olduğun vakit özgürlük içindesin. Fikir seni bunun doğru olduğuna, senin daima hatalı olman ya da Tanrı'nın kabahatsiz olması gerekmesinden daha başka türlü olamayacağına ikna edince, kabul de peşinden geldi ve sen hatalı olduğuna dair kesin kanıya, Tanrı'nın daima kabahatsiz olduğunun kabulü sayesinde varmadın, ama sen, aşkın tek ve en yüksek arzusu olan şey, senin daima hatalı olman gerektiği, sayesinde, Tanrı'nın daima kabahatli olduğunu kabule vardın. Ama bu arzu aşkın arzusudur ve haliyle özgürlüğün meselesidir ve sen, da-

ima hatalı olmayı kabule zerre kadar mecbur bırakılmadın. Sonra, daima hatalı olduğun senin için, fikir yorma yoluyla katiyet kazanmadı, ama katiyet, senin böyle yapmakla ahlaken yükseltilmende yatıyordu.

O halde, Tanrı karşısında daima kabahatli olmamız yükseltici bir düşüncedir. Bu böyle olmasaydı, bu sabit inanç senin tüm varlığından, yani senin içindeki aşktan kaynaklanıyor olmasaydı, o vakit bakış şeklin de başka bir manzara arz ederdi. Tanrı'nın daima kabahatsiz olduğunu kabullenmiş olurdun, bunu kabule mecbur edilmiş olurdun, bunun bir neticesi olarak da senin daima hatalı olduğunu kabule mecbur kalırdın. Sonuncusu bu durumda daha güç olurdu, zira sen Tanrı'nın daima kabahatsiz olduğunu kabule elbette mecbur bırakılabilirsin, lakin bunu kendi üzerinde uygulamaya, bu kabulü tüm benliğine sindirmeye bizatihi mecbur bırakılamazsın. O halde sen Tanrı'nın daima kabahatsiz olduğunu ve dolayısıyla da kendinin daima kabahatli olduğunu kabullenmiş olursun, lakin bu kabulleniş seni yükseltmiş olmaz. Tanrı'nın daima kabahatsiz olduğunun kabulünde ahlaken yükseltici hiçbir şey yoktur ve haliyle, bunu ister istemez izleyen herhangi bir düşüncede de yoktur. Sen Tanrı'nın daima hatasız olduğunu kabul ettiğin vakit, Tanrı'nın dışında duruyor olursun ve bunun bir neticesi olarak kendinin daima haksız olduğunu kabullendiğin vakit de. Ancak herhangi bir önceki kabulden ötürü olmaksızın, daima hatalı olmayı öngörür ve kendini buna inandırırsan, o vakit de Tanrı'da gizlenmiş olursun. Bu senin ibadetindir, adanmışlığındır, Tanrı korkundur.

Sen bir insanı seviyordun, ona karşı daima kabahatli olmayı arzu ediyordun ama heyhât, o sana vefasızlık etti ve ne kadar istemesen de, bu sana ne kadar acı verse bile, sen yine de ona karşı kabahatsiz ve onu o denli derin sevmekte kabahatliydin. Ve yine de ruhun bu şekilde sevmeni talep ediyordu, sen sadece böyle yaptığında rahata ve huzura ve mutluluğa erebiliyordun. Sonra ruhun sonsuzluğa sırt çe-

virip sonluluğa döndü; nesnesini orada buldu, senin aşkın orada mutlu oldu. Tanrı'yı sevmek istiyorum, demiştin, o sevene her şeyi bahşediyor, en yüce ve yegâne arzumu, ona karşı daima hatalı olabilme arzumu, yerine getiriyor; hiçbir ürkütücü şüphe beni katiyen ondan koparıp alamayacak, ona karşı hatasız olabileceğim düşüncesi bana hiçbir zaman dehşet vermeyecek, ben Tanrı'ya karşı her zaman hatalıyım.

Yoksa bu böyle değil mi, yani bu senin tek arzun, en yüce arzun değil miydi ve hatasız olabileceğin, Tanrı'nın yönetiminin değil senin planlarının bilgelik olduğu, Tanrı'nın düşüncelerinin değil senin eylemlerinin doğruluk olduğu, Tanrı'nın yüreğinin değil, senin duygularının aşk olduğu düşüncesi bir an için ruhunda baş gösterebildiğinde, seni müthiş bir korku sarmadı mı? Ve sevildiğin gibi asla sevememek senin bahtiyarlığın değil miydi? O halde bu, yani Tanrı'ya karşı daima kabahatli olmayı kabul etmek zorunda olman, bir hakikat, acını teskin eden bir teselli, daha iyi bir şeyin telafisi değildir ama kendine ve dünyaya üstün gelirkenki bir sevinç, senin hazzın, senin şükran ilahin, senin ibadetindir; sendeki aşkının, sadece Tanrı'yı severkenki aşkın olduğu gibi mutlu olduğunun bir göstergesidir.

O halde bu, yani Tanrı'ya karşı daima kabahatli olduğumuz, ahlaken yükseltici bir düşüncedir, kabahatli olmuş olduğumuz yükselticidir, daima da öyle olacağımız, yükselticidir. Yükseltici gücünü çifte şekilde gösterir, kısmen şüphenin önünü keseek ve şüphenin endişesini yatıştırarak, kısmen de eyleme teşvik ederek.

Yukarıda tarif edilmiş olan bilgelik herhalde daha hatırındadır, sevgili dinleyicim? O pek vefalı ve güvenilir görünüyordu, her şeyi pek kolay izah ediyordu, o, şüphenin fırtınalarından etkilenmeden, her kim olursa bir ömür boyu imdadına yetişmeye hazırdı. İnsan ne yapabilecekse onu yapar diye seslendi ne yapacağını bilmez olana. Ve insan bunu bir yaptı mı, yardımını göreceği elbet su götürmez. Başka diyeceği bir şey yoktu, bir rüya gibi ortadan kayboldu, ya da

şüphecinin kulağında tekrar eden bir tekerrür halini aldı. Onu kullanmak istediğinde, onu kullanamayacağı, onun tarafından bir güçlükler kıskacına kıstırılmış olduğu ortaya çıktı. Ne yapabileceği üzerinde fikir yormaya vakit bulamadı, zira bununla eş zamanlı olarak, ne yapabilecekse onu yapması gerekti. Ya da fikir yormaya zamanı olduysa, bu çetin sınav ona bir az ya da çok, bir yaklaşım sağladı ama asla tam ve kesin bir şey değil. Bir insan nasıl olur da Tanrı'yla olan ilişkisini bir az ya da çok ile ölçebilirdi, ya da bir yaklaşım belirlenimi ile? O vakit o da gitti kendini bu bilgeliğin, yardım etme kisvesi altında onu endişe yoluyla şüphenin bağrına atan ve direşken bir umutsuzluk döngüsüne oturtan kancık bir arkadaş olduğuna inandırdı. Ona evvelce muğlakgelmiş olsa dahi onu endişelendirmemiş olan şey şimdi onun için daha netleşmedi, ama zihni şüphe içinde evham ve endişeye gark oldu. Bu şüphe ancak Tanrı'yla sonsuza dek sürecek bir ilişki içinde giderilebilirdi; insandaki endişe ancak Tanrı'yla sonsuz özgür bir ilişkide sevince dönüşebilirdi. O, Tanrı'nın daima kabahatsiz olduğunu kabul edince, Tanrı'yla sonsuza dek sürecek bir ilişki içinde, kendisinin daima kabahatli olduğunu kabul edince de, sonsuz özgür bir ilişki içindedir. Böylece şüphenin önü kesilmiş olur; zira şüphenin hareketi tam da kişinin bir an hatasız, bir sonraki an kabahatli, bir dereceye kadar hatasız, bir dereceye kadar hatalı olmasından ileri geliyordu ve bu onun Tanrı'yla olan ilişkisini tanımlayacaktı; lakin Tanrı'yla böylesi bir ilişki, ilişki filan değildir ve şüpheyi besleyen de buydu. Bu kişinin bir diğer insanla olan ilişkisinde kısmen kabahatli, kısmen kabahatsiz, bir dereceye kadar kabahatli, bir dereceye kadar kabahatsizolması elbet mümkündü, çünkü kendisi ve her bir insan bir sonluluktur ve onların ilişkisi bir az ya da çoktan ileri gelen sonlu bir ilişkidir. O vakit şüphe sonlu ilişkiyi sonsuza çevirmek ve bilgelik de sonsuza dek olan ilişkiyi sonlulukla doldurmak istediği sürece, o kadar süre şüphede kalmış olur. Şüphe onu vesveselendirmek istediği, haddin-

den fazla cefa çektiğini ya da gücünü aşarcasına sınandığını ona bildirmek istediği her defa o, sonlu olandaki sonsuz'u unutur, yani daima hatalı olduğunu. Şüphenin endişesi onu kederlendirmek istediği her defa o kendini sonsuz olandaki sonlu'nun üzerine yükseltir; zira daima hatalı olması, onun kendini sonluluğun üzerinden savurduğu paladır, Tanrı'yı ararkenki hasrettir, Tanrı'yı bulduğundaki aşktır.

O vakit Tanrı'ya karşı daima kabahatli olmuş oluyoruz. Ama bu düşünce yatıştırıcı değil midir, ne kadar ahlaken yükseltici olabilirse olsun, insan için tehlikeli değil midir, insanı Tanrı'yla bir ilişkiyi, lakin hiçbir gerçekliği olmayan bir ilişkiyi, düşlediği bir uykuya daldırmaz mı, bu düşünce iradenin gücünü ve niyetin dayanımını yiyip bitirmez mi? Katiyen! O vakit bir diğer insana karşı daima kabahatli olmayı arzu eden bir kişi uyuşuk ve aylak mı oldu, hatasız olmak için elinden gelen her şeyi yapmamış mı oldu ve yine de sadece kabahatli olmayı arzu etmemiş mi oldu? Ve sonra, Tanrıya karşı daima hatalı olduğumuz düşüncesinin şevk verici olması gerekmez mi, zira Tanrı'nın aşkının bizim aşkımızdan daima daha büyük olduğu dışında ne ifade eder ki? Bu düşünce o insanı harekete geçirecek sevinci vermedi mi, zira insan şüphe ederken, onu harekete geçirecek hiç gücü olmaz, bu düşünce onun tinini kor gibi parlatmadı mı, zira o sonlu biçimde hesap kitap yaparken, ruhun ateşi söndürülmüştür? O vakit, yegâne arzuna karşı durulmuş olsa dahi, sevgili dinleyicim, sen yine de keyiflisindir, şöyle demezsin: Tanrı daima kabahatsizdir, zira bunda hiç keyif yoktur, dersin ki: Tanrı karşısında ben daima kabahatliyim. En yüksek arzuna karşı durmak zorunda kalan kendin bile olmuş olsan, sen yine de sevinçlisindir, Tanrı daima kabahatsiz demezsin, zira bunda hiç iftihar sevinci yoktur, dersin ki: Tanrı'ya karşı ben daima kabahatliyim. Eğer ki senin arzun, başkalarının ve kendinin bir anlamda senin görevin demek zorunda olduğu şey bile olmuş olsa, eğer sadece arzuna karşı durmak değil, görevine de ihanet etmek zorunda

kalmış, yalnızca sevincini değil, onurunu bile yitirmiş olsan, sen yine de sevinçlisindir; Tanrı'ya karşı, ben daima haksızım, dersin. Eğer ki kapıyı çalmışsın da o açılmamış olsa,[1] aramış da bulmamış olsan, çalışmış da hiçbir şey kazanmamış, ekmiş ve sulamış da hiçbir nimetini görmemiş,[2] Tanrı katı kapalı olmuş ve tanıklığı kabul edilmemiş bile olsa, sen yaptığından yine de sevinç duyarsın, eğer ki atalarının işlemiş olduğu cürümün cezası senin başına kalmış bile olsa, sen yine de sevinçlisindir, zira Tanrı'ya karşı bizler daima kabahatliydik.

Tanrı'ya karşı bizler daima kabahatliydik, o vakit bu düşünce şüphenin önünü keser ve endişesini yatıştırır, eyleme teşvik eder ve gayret verir.

Düşüncen şimdi gelişimin seyrini takip eder, bazen hızla ileri atılır, şayet seni sana bildik gelen yollardan götürüyorsa; bazen ağır ağır, istemeye istemeye ilerler, şayet yol sana yabancıysa, lakin durumun aynen böyle, açıklandığı gibi olduğunu ve senin düşüncenin buna hiçbir itirazı olmadığını yine de kabul etmen gerekirdi. O vakit birbirimizden ayrılmadan önce, bir soru daha, sevgili dinleyicim: Bunun başka türlü olmasını arzu eder miydin, arzu edebilir miydin? Kabahatsiz olabilmeyi arzu edebilir miydin; yüzyıllardır insan soyunu ve bu soyun her bir göbeğini ömür boyu taşımış bu harikulade yasanın, yıldızları yüce gökkubbenin üzerindeki yörüngelerinde taşıyanınkinden de daha muhteşem olan bu yasanın çiğnenmesini arzu edebilir miydin, bunun paramparça olmasını, ki bu, o doğa yasasının gücünü yitirmesinden ve her şeyin feci bir kaosun içinde dağılıp gitmesinden daha korkunç olurdu? Bunu arzu edebilir miydin? Seni dehşete sürükleyecek hiçbir nefret sözüm yok, sendeki arzunun Tanrı'ya karşı kabahatli olmayı isteme düşüncesin-

---

[1] *Bkz.* Matta 7:7. "Dileyin, size verilecek; arayın, bulacaksınız; kapıyı çalın, size açılacaktır." –çn.

[2] *Bkz.* 1. Korintliler 3:7. "Önemli olan, eken ya da sulayan değil, ekileni büyüten Tanrıdır." –çn.

deki haddini bilmezliğe duyulan kaygıdan çıkarsanamaması gerekir, sana sadeceşunu soruyorum: Başka türlü olmasını arzu eder miydin? Belki sesimde yeterince güç ve yoğunluk yok, sedam içsel düşüncelerine işleyemiyor, vah! Ama sen kendine bir sor, ömrünün mutluluğunu tek bir kelimeyle tayin edebilecek yeterlilikte olduğunu bildiğin bir insana başvurmak isterkenki o vakarlı belirsizlikle sor, kendine daha da bir ciddiyetle sor; zira bu hakikat bir saadet ve selamet meselesidir. Ruhunun uçuşuna engel olma, kendi içindeki en iyi olana keder verme, canını yarım arzularla ve yarım düşüncelerle doldurup bezdirme ve sormaya devam et, ta ki yanıtı bulana dek; zira insan bir şeyi birçok kere idrak etmiş olabilir, onaylayıp kabullenmiş olabilir, insan bir şeyi birçok kere istemiş, bir şeye birçok kere teşebbüs etmiş olabilir ama yine de ancak o derin içsel devinim, ancak yüreğin o tarifsiz kıpırtısı, yalnızca bu seni kabul etmiş olduğun şeyin sana ait olduğuna, hiçbir kudretin onu senden alamayacağına ikna eder; zira senin için hakikat, ancak ahlaken yükselten hakikattir.

Søren Kierkegaard

YA / YA DA

Varoluşçu felsefenin öncülerinden Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard *Ya/Ya da*'da insan varoluşunun estetik ve etik evrelerine ışık tutuyor. Victor Eremita müstear ismiyle yayımlanan eserin ilk kısmında Kierkegaard, Epikürcü bir hazcılığı savunan genç bir adamın ağzından konuşuyor. Birinci kısımdaki estetik yaşam tarzına cevap niteliğinde olan ikinci kısmın konusunu etik yaşam tarzı oluşturuyor ve Yargıç Wilhelm'in ağzından anlatılıyor. Birinci kısımdaki şiirsel anlatımın yerini somut bir dil alıyor ve görev bilinci ve evlilik kavramlarına yoğunlaşılıyor.

Varoluşçu felsefenin başyapıtlarından *Ya/Ya da*'da Kierkegaard insan varoluşunun evrelerini gözler önüne seriyor ve etik yaşam tarzının "ya/ya da"yla başladığını, kişinin kendisinin seçmesiyle mümkün olabileceğini belirtiyor.

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786050 381849
FELSEFE